7971

శ్రీ

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

ఏడవ సంపుటము.

వ — వైరి

పండితసాహాయ్యమున

కాకినాడ

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు

వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది.

★

శంకర్ ప్రింటర్స్ ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితము

మద్రాసు.

1958

All Rights Reserved.

సుహారాజా రావు వేంకట కుమార మహిపతి
సూర్యారావు బహద్దరు C. B. E. గారు

45వ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికసమావేశము

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు 5-6 సంపుటములఆవిష్కృతి.

శ్రీ దంటు భాస్కరరావు - శ్రీ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణపండితులు.

శ్రీ

సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు

వ

వ. ఊష్మ. ఒక యక్షరము.

వ. సం. వి. అ. పుం. ౧. సాంత్వనము, ఓదార్చుట. ౨. వాయువు.
పుం. ౩. వరుణుఁడు. (మే. ని.)
అవ్య. ఇవార్థకము.
(దీనికిఁ దెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

వంక[1] = వంకర. (√ వంగు. సం. వక్రః. వంకః. ప్రా. వంకో. క. వంక. త. వంగిమ్.)
౧. వక్రత.

గీ. కోరగించిన కనుకంటి కొలికిఁ జూచి, వాఁడి
వాలిక పూఁదూపు వంకఁదీర్చు, చొరగి
తవిలి విషాలిండ్ల నొత్తిగిలిన, యుంచు విలు
కాని వ్రాసినారిడుపునందు.
నైష. ౪. ౧౫౦.

సీ. ఇవ్విధంబునఁ గుబ్జయిచ్చిన లేపంబు లన్న
యుక్కుఁదానును హాముసనలఁది, కొనిప్రసన్నత
నొంది కుబ్జమువ్వంకల యొడలు సక్కఁగ
నొత్తియునుపఁడలఁచి ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౪౪.

ఉ. ... దిద్దునెవ్వఁడిల నేటులవంకలు వారి
డొంకలున్ ... ఆము. ౬. ౧౧౪.

౨. వంపు.

ఉ. దగ్గి యనంచదూఁడుగాని తీరవనేత్రపు
వంకమీఁగుగా, నగ్గడ ఫుల్లకేసరమునందు
వసింపఁగ నెక్కునూలిను, నృగ్గము నంటఁ
గాఁ దరుమరందసరోమకరంద గోష్ఠికిన్,
వెగ్గలమాడుతేంట్లు మరువింటికిఁ బూనె
గుణద్వయత్వమున్. ఆము. ౫. ౧౨౨.

3. వంకరపని, కుత్సితపు పని.

గీ. కవులెటులు నిన్ను వర్ణింపఁ గడఁగిరొకొ,
రహిఁ గళల్ గులుకు చక్కని రాజవనుచు,
వంక జనియించె నీ వంక శంక లేదొ, వంక
లేక నైన మానలేవా శశాంక.
ఇంగు. ౪. ౪౩.

౪. తప్పు.

వ. ... అవ్వెంగలి విత్తులఱచు నీఱిడి యోఱపు
లకు వంకలొత్తి మాటు సెప్పుటయు ...
భార. ఉద్యో. 3. ౨౩౫.

(వంకలొత్తు = అన్యథానయనము చేయు.)

ద్వి. బాడిగ నీకిచ్చి పతిక్షిప్తిసేయు, జాడ
లన్నియు నీకు సంగడి నేర్చి, నీవు వంకలు

దీర్చ నీ పంపు పనులు, గావించుచుండెదఁ గాక వేగిరమె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౯౨.

ఉ. ... ఆగమశాస్త్రపురాణము ల్విని రా, తంకమునం బఠించునెడఁ దాపసపుత్రులకుం గవుఁగ్రొగిన్ ... హరిశ్చ. ౨. ౫౩.

౫. సెలయేఱు.

సీ. ఈ వంక నే వంక నెనసినసుహినాంబు లీ వంకఁ బూఁదెప్ప నీఁదవలయు ... వసు. ౨. ౫౭.

సీ. ... తలఁప మాగతులు తమ్ముల వేరువిత్తులు వర్ణింప మీరొక వంకవార ...

గీ. లు ..., పొంచియుండక చనుఁడు రాయంచలార ... చంద్రా. ౪. ౬౧.

సీ. ఒక మాట చాలనే యుల్లోలకల్లోలముగఁ జెనెవంకలు నిగుడఁజేయ ... వాల్మీ. ౩. ౧౨౮.

గీ. పలుఁదరాయంచగమియు వంకల నణంగె, మధుపకుల మెల్లఁ దమ్ముల మఱువు సొచ్చె. చిత్రభా. ౩. ౧౦౩.

విశే. వంకరకలది, వక్రమైనది.

చ. మడవక ముష్టిసౌభాగ్యమగుమధ్యముతో నెలవంకయైన యప్పడఁతుక భ్రూలతాధనువు *పట్టి మనోభవుఁడు ... నైష. ౫. ౧౨.

క. ఆ ముఖలక్ష్మికిఁ బెట్టెడు, చామరల సద్భ్రమరిచి జలనిధిలహరీ, స్తోమమునఁ బోలుచు నగజకుఁ, గామధనుఃఖండభాతిఁ గటివంక బొమల్. కు. సం. ౩. ౩౧౧.

వ. ... సుమకోదండవల్లీమతల్లులగు కటివంక బొమలును ... ఒప్ప ... హర. ౩. ౨౩.

వంక². వి. ప్రక్క, వైపు; దిక్కు.

ఉ. ... బాలార్యంక విచేష్టఁ దుండమున నవ్వలిచ నగబళింపఁ బోయి యా, వంకఁగుచంబుఁ గాన కహివల్లభహారముఁ గాంచి ... మనుచ. ౧. ౪.

ఉ. పొంకముతోడ విస్ఫురదపూర్వవలాహకభంగిఁ బొంగిరే, వంకలఁ జీకటుల్ గవియ వచ్చె యదూర్వహపై రయంబునన్ ... హరి. పూ. ౭. ౪౫.

సీ. తలచూపె నొకవంక దరదళత్సేమంతికాగంధినీహారకణఝరములు ... పారి. ౩. ౪౬.

గీ. ఏనొకఁడఁ బోయి యొక వంక నెత్తికొంటి, నాతఁ డొకవంక నెత్తె మోపద్రి తనయ ... హర. ౨. ౧౧.

క. ఇరువంకలఁ దన్నుఁ బొదవి, గొరవంకలుఁ గుమ్మెదలును గోయిలు లుండ, క్కురిచిలుకలుఁ బురిపులుఁగులు, గొరగొర రామరుఁడు వెడలెఁ గొమ్మఁ గలంపన్. నీలా. ౩. ౧౧.

ఉ. బాలురు వీర లిద్ధరణిభాగము క్రిందును మీఁదు దిక్కులున్, మూలలు నెంతయు క్కలఁది ముందర నిక్క మెఱింగి కాకయు, క్కలయి యిట్లు సృష్టిపనికిం దమకింపఁగఁ జన్నె యున్నవా, రోలిన యన్ని వంకలకు నొక్కటి నారయనేఁగి రందఱున్. హరి. పూ. ౧. ౮౨.

ద్వి. వారిజాప్తుఁడు దూర్పువంకఁ గ్రుంకినను. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౩౩౨. పం.

క. కేవలనూతుల తోడన, పోవుటగని వారిఁ జేరఁ బోవక యదియుం,కే వంకఁ బోవ నొకొ యను, భావనఁ బోయితిమి ... భార. విరా. ౩. ౭౪.

౨. పక్షము, ఎడ.

గీ. ఎదురుగా నేఁగుదెంచుచో నింద్రుమయ్యేఁ, బెండ్లి యిరువంకచుట్టంపుఁ బెద్దలకును ... నైష. ౬. ౭౪.

ఉ. పంకజనాభ మాపడినపాటులు రాజ్యము గోలుపోకయుం, గింకకు మూలమైకడఁగి గెల్పు కిరీటికి నీఁ దలంచి యా, వంకకు వ్రాలి భక్తజనవత్సలతన్ రథచోదకుండవై,

తింకిట మమ్ముఁ గావుమని యేటికిఁ జెప్పఁగ మాటిమాటికిన్. భార. ద్రో. ౨. ౧౩.

మ. ... నీకిప్పుడా, సుడివాల్గాలుపుకన్న వేలు కలరే చుట్టంబులే వంకలన్ ... నీలా. ౧. ౯౫.

౩. స్థలము, చోటు.

ఉ. వారక కాశియందు నలువంకలఁ బుట్టెడు దుర్నిమిత్తముల్ ... కాశీ. ౬. ౬౩.

ఉ. ... ఆ, వంకఁ దశాధనుల్ హృదయ వత్సలతం బ్రియమంది చూడఁగన్ ... హర. ౩. ౬౧.

౪. కారణము, నిమిత్తము.

శా. ... తథ్యంబు నావంకకై, తాడస్సైక నవలాయటంచు నొఱగెన్ దల్పప్రఘా ణంబునన్ ... వసు. ౪. ౯౪.

ఉ. ఏము పతివ్రతాత్వము వహించిన వారల మేని నిన్నినాళ్లేమికొఱంతలేక చరియిం చితిమేని మదీయమానముల్, కామవశా త్ముఁడై చెఱుపఁగాఁ బనిఁ బూనిన యీ దశాస్యుఁడున్, గామిని వంకనే యడఁగుఁ గాక సుతానుజబంధుకోటితోన్. ఉ. రా. ౪. ౯౫.

ఉ. ... ఆ, దోసము వంక మేగిని నధోభువనం బుననుండు రాకు కైలాసముఁ జూడనన్న వికలత్వము నొందుచుఁ గాళి నాగమున్ ... కాళ. ౪. ౧౬౧.

సీ. ఖరకరుం డలిశీతకరలీల దనయందు వహి యించె నీతని వంకఁగాదె, మనుగిస్స మొల సామియును రాజశేఖరత్వము దాల్చె నీతని వంకఁగాదె. విప్ర. ౩. ౩౫.

౫. నెపము, వ్యాజము.

(వ్యవ.) అతిథుల కన్నము పెట్టకుండుటకు కఱవువంక దొరికినది.

(వ్యవ.) కట్నముచాలదని వంకపెట్టి అత్తవారి యింటికి వెళ్లుట మానివేసినాఁడు.

౬. విషయము, ఎడ.

ఉ. గాసిలి భర్తవంకఁ గొఱగాములు పల్కు యిదేమి సిద్ధియో, భాసునకేల చొప్పడుఁ దపఃఫలసంచితభాగ్యసంపదల్ ... విక్ర. ౩. ౭.

౭. విధము.

శా. ... పరకాంతం దెచ్చితీకార్య మే, వంకం గీడిది యేల పుచ్చుమరలన్ వైదేహి ... భా. రా. యు. ౪౨౭.

గీ. ... ఒంట రెంటను జెటిచినాఁడె, యెల్ల వంకలఁ జెటిచెఁగా నిం గ్రు సజుఁడు ... దశా. ౭. ౧౧౦.

౮. ఒద్ద, సన్నిధి.

గీ. దర్పితేల్వలవాతాపిదమన మీరు, పెక్కు కాలాలు గడపిన పెద్ద లగుటఁ, గ్రొత్త లేమైన మీ వంకఁ గొన్నిగలుగ, వలయు నవి నాకుఁ జెప్పుడు తెలియ ననిన. వరాహ. ౯. ౧౩౨.

ఉ. వాసనఁ గేతకీదళము వంకఁ గళంకములేని పైఁడి యభ్యాసము చేసెనేని యగునప్డు సమానము గంధసారచ, ర్చాసురభీకృతం బగుచుఁ జారుతట్టిల్లతికామతల్లికా, భాసు రవర్ణమైనసరపాలతనూభవదేహయష్టితోన్. నైష. ౬. ౪౩.

వంక³. వి. కష్టము, ఇబ్బంది.

ఆ. కొంకులేనివెతలఁ గుండెడిముగుదల, డంక తనము మీర జంకులేక, బింకమునఁ గలం చె దింకనెన్నఁడు నీకు, వంక గల్గ దోటు జింకతాల్పు. నీలా. ౩. ౨౧.

(ఇట "వక్రత" అని రెండవ యర్థము.)

వంకదార. వి. (√ వంక¹.) కోటవాకిటికి ముందుండు వంకరదారి.

సీ. ఫుంజీకృవించినఘనగోళముభంగి సంకులాంగణమైన వంకదార ... క్రీడా. ౧౧౨.

స్వాగతవృత్తము. శంకలేక శరచాపధరుండై, యంకుశాహతమహాకరితోడన్, వంకదారకడ వాకిట నిల్చెన్, బింకమొప్ప సురభేగి విఘుండున్. సుద. ౬. ౭౫.

సీ. వంకదారకుఁజేరి వాకిటి దద్దడంబులు సెర్చి కొమ్మల ప్రోఁకువైచి ...
ఉ. హరి. ౩. ౩౪.

స్వ. కోటయుఁ గొమ్మలుఁ గొత్తడంబులుఁగ, వాటంబులును దగువంకదారలును, బెట్టించి ... బస. పు. ౩. ౫౦౧ పం.

వంకము[1]. వి. అశ్వశిక్షా భేదము.

సీ. వలనంబు పుట్టించి వంకంబు వలయించి డిల్లాయి ప్రకటించి శేవఁజూపి.
పి. శకుం. ౧. ౧౧౨.

వంకము[2]. వి. సం. వక్రకం. నులుచునపుడు కసవును క్రిందు మీఁదుగా త్రిప్పివేసెడు వంకర కొయ్య, కొంకికఱ్ఱ. (శ. ర.)

వంకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏటివంపు; వంపు, వంకర. ౨. ఏటి రెండుదరుల నడుము, పాత్రము. ౩. గుఱ్ఱమునకు జీనుకట్టెడు చోటు.

వంకర = వంక[1]. వి. (√ వంగు). ౧. వక్రత, వంపు.

(వ్యవ.) ఆ సీమ యొక్కడను వంకరలేక నిబ్బరముగా నున్నది.

౨. వక్రోక్తి, వంకర మాట.

ఉ. బోఁటి ప్రియుంబుచే నిపుడువోఁ బనిలేక భుజంగభీతిచే, వాటముదప్పెనో ప్రియుఁడు వంకరలాడుచు నల్కవూనెనో, యేటికిరాఁ బోరోయని యింతి కుచంబున నున్న గేదఁగిన్, గాటిలు ఘర్మాపడున్ వడిన వంగిని గన్నుల నించె బాష్పముల్. సంఘ. ౧. ౧౨౨.

వంకరకొంకర. విశే. (వంకర + కొంకర) మిక్కిలి వంకరయైనది.

గీ. వైపు దప్పిన చేతులవాఁడు మొద్దు, వ్రేళ్ళ వంకరకొంకర కాళ్లవాఁడు ...
వరాహ. ౨. ౪౫.

వంకరకొంకరలవోవు. అ. క్రి. (√ వంకర కొంకర.) మిక్కిలి వంకరయగు.

స్వ. కుఱుచలై వంకర కొంకరల్ వోక, నల్లలై చక్కనై నవరసై పెరిగి, వెల్లవోవని పండు వెంట్రుకలుచూచి ...
ద్వి. పరమ. ౨. ౬౬. పా.

వంకరటింకర. విశే. (√ వంకర) పలు విధముల వంకరయైనది, నానావిధవక్రము. (శ. ర., వా.)

వంకరబోను. వి. (√ వంకర) మృగాదులను బట్టువల.

క. మఱితెరలుఁ జిక్కములు వం, కర బోనులు త్రాళ్లు నురులుకొలుకులును శే, నురు గండెలు తలముళ్లున్, గాలిచిలుకులు విండ్లు లోనుగాఁ గొంచువెసన్.
యయా. ౧. ౪౨.

వంకరవోవు. అ. క్రి. (√ వంకర) వక్రమగు. (శ. ర. వా.)

వంకలుదిద్దు. అ. క్రి. (√ వంక[1]) వంకలు తీర్చు, ఆక్షేపించు.

సీ. ఈ సాధ్వి వర్తనకిట్టులు వంకలు దిద్దఁ జూడనగును ... శశా. ౪. ౧౪౩.

వంకలుదీర్చు. స. క్రి. (వంకలు[1] + తీర్చు) చక్కదిద్దు.

శా. పంకేజాతములన్ గిసంతలఁ బాచున్ బాలామణీపాదముల్, వంకల్ దీర్చు మనోజసాయకములన్ వాల్చూపు లేణాంకునిన్, శంకల్ సేయు మొగంబు జక్కవకవన్

జక్కట్లు దిద్దుం గుచ్చాహంకారంబు మదాళి
మాలికల నాటాడించు వేణీరుచుల్.
విజ. వి. ౨. ౧౬.

(ఇట సాదృశ్య వాచకము.)

వంకలునొక్కు. అ. క్రి. (√ వంక¹) వంకరలు తీర్చు.

ఉ. ... వ్రేఁకక్కన నేలు నిక్కుచున
నొక్కఁడు వంకలు నొక్క శక్తుఁడే ...
పాండు. ౫. ౨౧౭.

వంకవంక. విశే. (√ వంక¹) మిక్కిలి వంకర యైనది.

గీ. స్తుతియు నభియంబుగా మున్ను ద్రోఁచి
పిదపఁ, దోడుతో వంకవంకయై దొరుకు
పలుకు, కవులు వక్రోక్తి యనఁ జొప్పఁ
గబ్బములను, కల్పనీయార్థవశమునఁ గాన
పలయు. కావ్యా. ౫. ౯౯.

వంకసన్నములు. వి. బ. (√ వంక¹). శాలి ధాన్య విశేషము. (శ. ర., వా.)

వంకాము = వంకము. (శ. ర.)

వంకాయ. వి. (వంగ + కాయ.) వార్తాకము, వంగకాయ.

క. వంకాయవంటి కూరయు, లంకాధిపవైరి
వంటి రాజుంగలఁడే. (చాటువు.)

సీ. తచ్ఛిలాతలమునఁ బల్కుఁ దగును వంకా
యను ... ఆం. భా. ౨. ౫౯.

వంకి¹ = వంకిణీ¹. వి. వక్రశస్త్రము, వంకకత్తి.

మ. కరిస్థి వెడందబల్లెములఁ గైదువులన్ జము
దాళ్ళవంకులన్, గుదియల నీఁటెలన్ సురెల
గోలల గొడ్డళులన్ బొరింబొరి, న్మెదడును
మసక్క ఱెమ్ములను నెత్తురు నంజుడు క్రొవ్వ
క్రేవులున్, బ్రిదిలి కడింది గాఁ బుడమిఁ
జేర్కొన మోఁదిరి కోఁతిమూఁకలన్.
అచ్చ. రా. యు. ౧౨౪.

సీ. ఈవంకినే వంకనే వంక నోకుండఁ
గోటానఁ గోటులు కుప్పలైనాను ...
హ. చ. ౨. ౫౯.

గీ. జిలుగుచెంగావి దట్టిపైఁ జెక్కుకొన్న, వంకి
గులుకించఁ బసిడి దవ్వలుసవల్లె, వాటు
నెఱనీటు గులుకు బావాలు మెట్టి, రాజ
వేంద్రుఁ డంతఃపురంబు వెడలె.
ఉ. రా. ౪. ౩౯౫.

జ: వంకుటుంగరము.

వంకి² = వంకిణీ². వి. ౧. (√ వాగి) క్రోవి.

చ. బొగడలసానఁ దాఁచిలుక పుత్తడి పావలుతా
విదూపపుం, బొగలు జవాదివంకి తెలి
ముత్తెపుఁ జిప్ప పసిండిగిండియుం, బగడపుఁ
గోళ్ల మంచము జమల్పఱపుం గపురంపుఁ
జిన్ని కెం, పుగములజాలకల్లికయుఁ బువ్వుల
మించుల నిల్వుటద్దమున్.
మను. ౫. ౧౨.

గీ. చూచె నొక దివ్యరత్ననిస్తులగృహంబు, నందు
హేమావతీకన్య నలరు గన్య, వరలు సొంపుల
టెంకి జవాదివంకి, గారాపురతిలీల నారాజ
మూలిపేల. హంస. ౧. ౭౧.

వ. ... పింగాణి గిన్నియలు పన్నీరు చెంబులు
గిండపు ప్రమాఁకులు జవాది వంకులు ...
ప్రబంధ. ౬౦౫.

౨. టెంకి, ఉనికిపట్టు.

ద్వి. కలువలవంకి వాసనల పూటెంకి, చెలియలి
మేల్బంతి చిత్రాజు దంతి ...
ద్వి. నల. ౧. ౫౪౫.

వంకి³(కీ). వి. స్త్రీలు నడుమున ధరించెడి భూషా విశేషము.

గీ. పార్వతికి నొక్క చెచ్చెలి బాహుపురులు,
తాయెతులు వంకు లుంగరాల్ తనరఁజేసెఁ,
గాని యది రత్నమయములౌ కటకములను,
దాల్పఁజేసితి నేనంట తంటగాదె.
పార్వ. ౫. ౧౩౭.

సీ. బంగరు కడియముల్ పచ్చలచేకట్లు రత్నాల
వంకీ లక్కరముల వెలయ ...
వేం. మా. ౧. ౧౩౦.

వంకిణి¹ = వంకి¹. వి. బాహు.

సీ. కరము గోకిలఘటోత్కరముచేఁ జిగురుఁ
గ్రొంబదను వంకిణి మొక్కపడఁగఁ
జూచి ... చంద్రా. ౩. ౧౧౭

చ. వెడ పిలుకొాఁడు నెమ్మనము వేములు
గేదఁగి రేకు వంకిణీ, బాడువఁగ మేను
పానుపుఁగఁ బొందక నిష్ఠభయప్రదానమే,
నడిగెద ... రామా. ౬. ౧౪౯.

వ. ... లౌడి వంకిణి సబళి యీఁటెసెలకట్టె
సిళ్ళను ద్వాత్రింశాయుధంబులు ...
ప్రబంధ. ౭ా.

వంకిణి² = వంకి². వి. పరిమళద్రవ్యము లుంచు
కొనెడి పాత్ర విశేషము.

ద్వి. వలపారు గోవజవాది వంకిణులు, గల
వంపు గోరనుగ్గస్తురి పెట్టె ...
ద్వి. తి. సా. ౧. ౧౧. పా.

వంకియ. వి. ఏనుఁగును శిక్షించు సాధన విశేషము,
అంకుశము.

వ. ... అండ దేనుంగు నాము వలపుగల
చేదలేటి యొద్దునకేఁగ నడరి మావటీంద్ర
లెక్కఁగొనక నాటిన నెఱవాఁడి వంకియలు
తలలు గులిపి దొలఁగ మీటిన మేటి గారు
లును. అచ్చ. భా. ౩. ౩ా.

వ. ఓరల దారల నాము లేనుంగు గాలింగనలి
మావటీంద్రుడు సాఁటు వంకియలఁ గొంకక
బాఁటి యెడలఁ జిక్కిన మక్కువ పెక్కువ
నెట్టకేని నెట్టినడచు నేనికలును.
అచ్చ. భా. ౩. ౩ా. పా.

(ఈ పద మీగ్రంథమందే కనవచ్చుచున్నది.)

వంకిలము. సం. వి. అ. పుం. ముల్లు, కంట
కము.

వంకుటుంగరము. వి. (వంకి¹ + ఉంగరము.
వృత్తిని వర్ణవికారము.) అంగుళీయక విశేషము,
ఒక విధమైన యుంగరము.

ఉ. నల్లనికమ్మిపచ్చడము నామపుబొట్టును
గుచ్చుటడ్డముల్, తెల్లరుమాలువల్లె మొలఁ
దిత్తిరరంబునఁ గోలవ్రేళ్ళసం,ధిల్లిన వంకు
టుంగరము తీరగుపూజల జంటగుండ్లు
రం,జిల్లఁగ రెడ్డివచ్చి తనచెల్వను వాఁకిలి
దీయఁ బిల్చినన్. హంస. ౪. ౧౬౩.

వంకె(కియ). వి. ౧. చిలుకకొయ్య. ౨. సస్య
విశేషము. (శ. ర.) ౩. బ. భూషణవిశేషము.
(బ్రౌ. ని.)

ఉదా: పులిగోళ్ల వంకెలు.

వంకెలు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. ఏదుకట్లలువంకె లిసుకరాజనములు పులి
గోళ్లవంకెలు బొాగడసరులు ...
హంస. ౪. ౧౨ా.

వంక్యము. సం. వి. అ. న. పాగ మొ. తగి
లించెడు చిలుకకొయ్య. (శ. ర.)

వంక్రి. (సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. అని కొందఱు.)
౧. ప్రక్కయెముక, పర్శువు. ౨. ఇంటి
వాసము. ౩. సంగీత సాధనవిశేషము.

వంక్షణము. సం. వ. అ. పుం. పొత్తికడుపున
కును తొడకును నడిమిసంధి, గజ్జ.

వంగ. వి. వంగయనంగను వార్తాకనామమౌ ...
అం. భా. ౨. ౫౯.

ద్వి. దొంగలచీరల కొంగులనున్న, వంగకాయలు
ప్రాణలింగంబు లయ్యె ...
పండితా. పురా. ౧౦౪. పా.

సీ. తీసయిల్లు దోఁచవచ్చిన తస్కరులు గాల్చు
వంగకాయలొనర్చె లింగములుగ ...
చెన్న. ౫. ౩౧౦.

జ: వంకాయ, వంగపండు, వంగవరులు,
వంగాకుబుడములు.

వంగఁదీయు. స. క్రి. (వంగన్ + తీయు.)
వంచు, వంగఁజేయు.

వంగజము. సం. వి. అ. న. ౧. సింధూరము.
౨. ఇత్తడి.

వంగజీవనము. సం. వి. అ. న. వెండి.

వంగడము. వి. వంశము, వంగసము.

లయగ్రాహి. ... జహ్ను మునిపుంగవ విశాలో,
త్సంగ శిశువుంగపిలునిం గలపుఁ జూపు
సెకలం గలయు నాసగరు వంగడము
మోక్ష త్తుంగమణి సౌధమునకుం గడపు
తాప ... పారి. ౨. ౯౩.

క. అంగిజహరుని ప్రసాదము,సం గలుగుచు
వచ్చె సుతుఁడు నాఁడాదిగమా, వంగడమున
నదియిప్పుడు, వెంగడమై తూఁతురుద్భవించె
న్నాకున్. విజ. వి. ౨. ౭.

క. ... వలనుగనత్తమ్మి చూలివంగడపుంజా
బలియుల తొనింగని ... నీలా. ౧. ౭౬.

సీ. సంతుకొలము వంగసము వంగడము పదుగన
వంశ సంజ్ఞయై యలరుచుండు ...
అం. భా. ౨. ౧౮౦.

౨. (వ్యాక.) వర్గము.

క. తుదినున్న జ ఞ ణ న మములు, వదలిన యా
క చ ట త ప ల వర్గాక్షరముల్, వొదిఁడన
వంగడములలో, నదిన నకివ్వాళులు వర్గ
జాఖ్యము లయ్యెన్. కావ్య. ౭. ౩౬.

విణ. సంబంధి.

చ. అని తన వంగడంబగుధరాధిపమంత్రిపదాతి
వర్గమున్, బనివడి కూడఁబెట్టి శతభారగు
వర్ణము దండ మెవ్వఁడై,నను డగ వాసు
దేవుఁడనునామమున న్ననుఁ బిల్వకున్నఁ
బ్రాయనిపగ వాసుదేవుఁడని యాదవు
బిల్చినఁ జాటిచెప్పితిన్. ఉ. హరి. ౩. ౫.

వ. ... చిచ్చుఱ పిడుగులం బోనియమ్ములు
దిజ్ముఖమ్ముల దీటుకొల్పుచు మేటిజోదులు
కన్నాకులయి తమతమ వంగడంబులఁ బరి
కొలిపిన నిరువాగు నద్భుత సంప్రహారం
బొనర్పనందు. హరి. ఉ. ౬. ౧౨౪.

వంగపండు. వి. (√ వంగ.). ౧. వార్తాకఫలము.
౨. పక్షి విశేషము.

సీ. కాజుబెగ్గురు నీరుకాకి కంకణమును గొంగ
డాబయు గువ్వ వంగపండు ...
యయా. ౨. ౨౪.

సీ. జిట్టువమునుగ పూజిట్టువగిజిగాఁడు వల్లడ
పొడిపిట్ట వఁగపండు ...

గీ. ... ఆదిరైయెనపక్షు లతఁడుదీర్చు ...
హంస. ౩. ౧౨.

వంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రత్తి.
౨. ఒక జాతివంగ. ¶.
న. ౧. సీసము. ౨. తగరము. ౩. దేశవిశే
షము.

వంగరేడుకూర. వి. సముద్రతీరమున నిసుక
తిన్నెలపై మొలచు నొకవిధమగు మొక్క. ¶.
(బ్రౌ. ని.)

వంగవరులు. వి. బ. (√వంగ) ధాన్యవిశేషము.

వ. ... ఏడాకుమొలకలు గుజ్జిరులు బిరుసులు జున్నుఁబ్రాలు చిన్నిచుక్కలు కళింగలు వంగివరులు జగన్నాథప్రియములు ...
ప్రబంధ. ౧౧౨.

వంగశుల్బజము. సం. వి. అ. న. కాంశ్యము, కంచు.

వంగసము. వి. వంశము, వంగడము.

ద్వి. మీవంగసములోన మేదినియందు, నీవన్న బుద్ధి నెన్నికఁ గన్న దొరవు.
ద్వి. శ. సా. ౧. ౩౧౯. పం.

సీ. ఇసుమంత మాన్పి వంగసము బాలల కన్నె రల మ్రోఁతలకు మారువలుకు గవులు ...
ప్రబంధ. ౧౧౫.

సీ. సంతుకోలము వంగసము వంగడము పదుగన వంశసంజ్ఞలై యలరుచుండు ...
ఆం. భా. ౨. ౧౭౦.

వంగాకుబుడమలు. వి. బ. (వంగ + ఆకు + బుడమలు) ధాన్య విశేషము.

సీ. చంద్రవంకలు జీనిసరులు కాంభోజులు వంగాకు బుడమలు పొంగుఁబ్రాలు ...
హంస. ౪. ౧౨౫.

వ. ... ఈశ్వరప్రియములు రేలకిరాజనాలు పిచ్చుకగోళ్ళు వంగాకుబుడమలు ప్రయాగలు పసవు గన్నేర్లు ... ప్రబంధ. ౧౧౨.

వంగారి. సం. వి. ఇ. పుం. హారిదలము.

వంగు. అ. క్రి. (సం. వక్.) వక్రమగు, నమ్రమగు.

చ. వలవలనై నదంతములు వంగినమేనువణంకు మస్తమున్ ... విక్ర. ౨. ౧౫౫.

ఉ. ...కుసుమకార్ముకశృంగము వంగఁజేయు నీ, యీకరపంకజాతము రతీశ్వర ...
నైష. ౧. ౧౩౭.

చ. బలసినహల్లకచ్ఛటలపైఁ దమ జుంజురు ముండ్లు రాయఁగాఁ, గలమములుండుఁ బండి యొలుగంబడి నీరడలింపఁ దృప్తులౌఁ, దల కొనవంగి ముస్తలము డ్రావెడు క్రిందటి వేళ్లు మీఁదట్లున్నలిపి మరంద మానుకరణి న్నిక టోత్సవనాలిలాహతిన్. ఆము. ౧. ౬౭.

క. పనులాటోడల్వంగక క్రొమ్మిను లిద్దఱుఁగూడి గోళ్ళ మీటుచు ... శుక. ౨. ౩౩౩.

(ఒడలు వంగక = శరీరము స్వాధీనముగాక.)

జః వంక, వంకగార, వంకరకొంకర, వంకర కొంకరల్ పోవు, వంకలుదిద్దు, వంకలుదీర్చు, వంకలు నొక్కు, వంకవంక, వంకసన్నములు, వంగఁదీయు, వంచు, వంచుకొను, వంపు, వాంచు.

వంగుడు. వి. రోగమువలన దేహమునందుఁ గలుగు పగులు.

సీ. ... పగులుడు బీటిక వంగుడనఁగ, గీ. స్ఫోటముదనర్చు ...
ఆం. భా. ౨. ౧౩౦.

వంగులు. వి. బ. పడవలో అడ్డవాసములు.
(బ్రౌ. ని.)

వంగుళ్లు. వి. బ. నట్టొట్టు, జలధారలోననున్నవి నిరంతరముగాఁ బడిపోవుడిగిన వెనుక నచ్చోట నిలిచి నిలిచి పడెడు బొట్లు.

గీ. దవులఁ జల్లని తూఱు సంతతము మునుపటి, జల్లు నీరానివచ్చు నా జల్లు మొదలి, గాలి యొలగోలుచేఁ గొమ్మగదలి జల్లు, దలపడక మున్నవంగుళ్ళఁ దడిసెదరులు.
ఆము. ౪. ౧౩౦.

సీ. గొబ్బునజల్లు పైకొన్నఁ జెట్లను జేరి వంగుళ్లు ఘనమైన వణఁకువారు. చంద్ర .౫. ౩౯.

గీ. వానవెలిసియుఁ జారునఁ బడిననీరు, బొట్టు వంగుళ్ళు నాఁగ నట్టోట్లు నాఁగఁ, బేరోలు వహించ్లు ... ఆం. భా. ౧. ౭౫.

వంచే[1]. స్త్రీ. ఒకటి, ఏకము.

క. అత్తివంచతిగఁగఁగయు, సత్త్వాపచ్చాకవంచే చావంచీరై,దిత్తిగ యిద్దుగబ్బద్దలు, చిత్తం బునఁ దలఁచినట్లు చేతికిఁ దెచ్చుక్.
ఉ. హరి. 3. ౧౨౧.

వంచే(ము). విశే. ముఖ్యము.

ఉదా: గిరివంచే స్థాలము. (శ. ర.)

వంచే, వి. కోణము.

చూ. ముమ్వంచు, ముమ్వంచాకు.

వంచే[4], వి. ఒక ప్రదేశము. (బ్రౌ. ని.)

వంచకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుంటనక్క. ౨. చేంచు. ౩. పెంపుడుముంగిస.

వంచకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మోసముచేయువాఁడు. మాయ చేయువాఁడు. వంచించువాఁడు. ౨. ఖలుఁడు, చెడ్డవాఁడు.

వంచథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పికము, కోకిల. ౨. వంచనము. మోసము.

వంచథుఁడు. సం. విశే. వంచకుఁడు, మోసకాఁడు.

వంచేన. వి. (సం. వంచనా.) మోసము.

రగడ. అలసగమనముఁ జూపి చెలినీ వంచే వంచేన సేసి పట్టితి. పారి. ౪. ౧౬.

వంచన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మోసము. ౨. కుట్ర, ప్రతారణము. ౩. భ్రాంతి, భ్రమ. ౪. నాశము, నష్టి.

వంచోడించు. అ. క్రి. లక్ష్యపెట్టు. (చి. ని. "బెదరు" అని శ. ర.)

క. వంచాడించక తాలిమి, డించక బిగువెడలి తల్లడించక మదిలో, నించుక యైనను రాఁజలి,యించక యాగట్టివాయి యిట్లని పలికెన్. సారంగ. ౩. ౨౦౬.

వంచి. స. వంచే, ఒకటి.

ద్వి. వనిత మెచ్చువుపంచి వైచిన ననుచు, నన ఘుఁడు చావంచి యనుదాయమాడు ...
పండితా. పురా. ౧౨౫. పా.

వంచించు. సం. స. క్రి. వంచనచేయు, మోసపుచ్చు.

వ. ... ఆ సురియగు మాయెడం బ్రయోగించి వంచించి యపహరించితివి ...
మనుచ. ౫. ౧౯.

వంచితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మోసపుచ్చఁబడినది, వంచింపఁబడినది. ౨. నశింపఁజేయఁబడినది.

వంచు. (√ వంగు). ౧. వంగఁజేయు.

చ. అనుపమదివ్యవిక్రమసమగ్రుఁడు రామవిభుండు జిష్ణుఁడా,యనితరభేద్య రౌద్రధనువక్రమభంగిగ వంచి బాహుళీ,ల నెరపె ...
రాఘవ. ౨. ౫౫.

సీ. కల్యాణగోత్రంబు గరిమ వంచినదూరు నరసులనింకించు పరుసఁదనము ...
వసు. ౧. ౧౦౭.

సీ. బటువు పెందొడలు రంభల వంచులే చిత్రమిథహస్తములరీతి నేపు చూప ...
దశా. ౨. ౨౬౭.

(ఇట నౌపమ్య ద్యోతకము.)

౨. వశపఱచు, లొంగఁదీయు.

ఆ. ... యోగి ముహూర్తార్థ, మింద్రియా
నుషంగ మింతలేక, ప్రాణములను వంచి
బ్రహ్మరంధ్రము చించి, బ్రహ్మమందుఁ
గలయుఁ బారమేంద్ర. భాగ. ౨. ౨౯.

3. భ్రమ్మరించు.

చ. పతియభిషేకవేళఁ గరభావిత కుంభకరం
గస్ఫురన్మణి, ప్రతిమలు నిర్ఝరీసుముఖభావము
గైకొని నీరువంచి యయ్యలివలు సిగ్గుసం
గసలి యాస్యము వంచిన నూరకుండె ...
వసు. ౧. ౭౮.

సీ. తరుణులు వెలి పట్టు తెరవట్టఁగా సశ్వ
తరుఁడు దేవి పసిండి తలుకు గిండిఁ, బన్నీరు
వంప భూపాలు పాదాబ్జములఁడిగి ...
కువల. ౫. ౯౬.

తే. నెలఁతఁ గుచకుంభయుగళి ముండియు
వియోగ, జలధియీఁదింప లేదయ్యె సఖులు
వంచుచున్న పన్నీటివెల్లి లోఁగొన్నకతన.
ఆము. ౫. ౧౫౧.

౪. నశింపఁజేయు, పోఁగొట్టు.

క. సంపద సెడియును దైన్యముఁ, గంపంబును
లేక తొంటికంటెను బెంపుం, దెంపును
నెఱుకయు ధైర్యము, వంపని సురవైరిఁ
జూచి వటుఁ డిట్లనియెన్.
భాగ. ౮. ౬౪౦.

౫. వడ్డించు.

క. పులిచారు వంచెనొక్కతె, పులిచాఱల చీరఁ
గట్టి భోక్తలకేకా, వళి చారు చంచరీకా,
వళిచారుల సత్కచాళివసీమహీఁబోగడన్.
బహు. ౪. ౨౫.

క. జిడ్డుగడలి దొరల్లుం, దొడ్డుకొనం దొడఁగెఁ
గేలియొద్దు స్నవలా, లిడ్డ తెలినిగ్గుటిడ్డెన,
వడ్డనకుం దొడ్డలడ్డువా ల్వంచుటకున్.
బహు. ౪. ౩౧.

వంచుకము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) మోసపు
చేయునది, వంచించునది.

వి. అ. పుం. గుంటనక్క.

వంచే(చి)కొను. స. క్రి. (వంచు + కొను -
స్వార్థమున). ౧. వంగఁజేయు.

గీ. ప్రాణమైనన్నురమ్ము పొమ్మను నృపాలు,
నెదురఁ దలవంచికొని యుండ నెట్లు
నేర్తు ... నైష. ౨. ౬౬.

(తలవంచుకొనుట మానభంగసూచకము గాన
నట్లు ప్రయోగింపఁబడెను.)

సీ. భుజమూల మీక్షింపఁ బొదలు సిగ్గున నీకు
వడ్డింపనని కేలువంచికొనుచు ...
దశా. ౨. ౩౫౮.

౨. వశపఱచుకొను, స్వాధీనముచేసికొను.

సీ. ఆలిని వంచుకోఁ జాలక తగవర్ల బ్రతిమాలు
కొనువాని బ్రతుకు రోఁత ...
వేణు. ౧౮.

వంచె(చియ). వి. అట్టెడ, తూమెడు గింజలు
పట్టెడు గోనె.

(కసవులోనగునవి కోయువారు వాని నుంచు
టకు వెనుక పిఱుఁదుల మీఁద జాఱఁగట్టు
కొనెడి యొడి. శ. ర.)

సీ. ... వంచెయనంగ నట్టెడ యంచస నాథ
కమితగోణితగు ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౬.

వంజె¹. వి. (సం. వంధ్యా. ప్రా. వంఝూ.) ౧.
గొడ్డుటావు, వశ.

సీ. వంజెలనైనను వలనేర్పడఁగ నొకభంగిఁ
జేఁపఁగఁ జేసి పాడిగొనఁగ ...
భార. విరా. ౧. ౧౦౧.

౨. గొడ్రాలు.

ద్వి. వంజెలై తిరిగెడు వారకాంతలకు, ...
(Pal. 337. బ్రౌ. ని.)

వంజె[2]. వి. గొడుగులోపలి శలాకలకుఁ దగా చేర్పఱచిన కమ్మలు.

చ. గొడుగుగఁ జేసి గోవులకు గోపకుమారుల కున్నగంబు నిట్లొడఁబడ వచ్చుఁ బొమ్మ నఁగ నొప్పెడు ప్రేళులు వంజెమాడ్కి యై, యడరినమీఁది మేఘతతి యావృతియై శిఖరంబు గుబ్బయై, కడుఁ బెడఁ గొందు హస్తమను కామ దరంబుగఁ దాల్చి పొల్చుటన్. హరి. పూ. ౭. ౧౭౨.

వంజెరము = వంజె. వి. ఒకవిధమగు చేఁప. (శ. ర., బ్రౌ. ని.)

వంజుల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎక్కువగా పాలిచ్చెడియావు.

వంజులప్రియము. సం. వి. అ. పుం. పేము.

వంజులము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అశోకము. †. ౨. తినిశము. †. ౩. వేతసము, ప్రబ్బ. †. ౪. స్థలపద్మము. †. ౫. పక్షివిశేషము.

విణ. (అ. ఆ. అ.) వక్రము, వంకరయైనది.

వంజెవాఱు. అ. క్రి. (క. వంజె.) బలహీనుఁ డగు.

ద్వి. కరములు నొచ్చి యంగములు నొచ్చి యును, శరవహ్నిఁ జొచ్చియు శరణు జొచ్చియును, వడిఁగూడఁ బాఱియు వంజు వాఱియును, జడబుద్ధి మీఱియు సఖులఁ జేఱియును. ద్వి. భార. విరా. ౪. ౫౯. పా.

వంట. వి. (√ వండు[2]). పాకము, వండుట. (చూ. వంటయిల్లు.)

వంటకట్టె (ట్టియ). వి. (√ వంట). వంటకై పొయ్యి మండుటకు వేసెడు కట్టె, వంటచెఱకు.

గీ. వంట కట్టెలకని తెచ్చి వాము లిడిన, యగరు ప్రాఁకులపై నిండ నారఁబెట్టు, కప్పురంపుటనంటులు గలిగి మెఱయు, నెఱుకుపల్లియ లొక కొన్ని యెదుటఁగాంచి. యయా. ౧. ౪౭.

ఆ. బియ్యములును నేయుఁ బెరుగును గూర గాయలును వంటకట్టియలును గడ్డి, కవ ణములును బెల్లుగా నొడఁగూర్చి నిగూఢ వృత్తిఁ దానుగూడ నిలిచె. భార. ఉద్యో. ౧. ౯౩.

క. ఊరులింగము బోధించిన, కరణిన్ గ్రుమ్మరుచు వంటకట్టియ లొక మోపరుదుగ వారల గేహావరణములో బయలనుండి వైచుచునుండెన్. చెన్న. ౫. ౨౨౪.

గీ. గంధసారాగురుద్రుమ కాష్ఠఖండ, చయము దమయింటి వంటకట్టియలు గాఁగఁ, జేయు దురు కాపురంబులు సేయునపుడు, చెంచె తలు చెంచులనుగూడి చిత్రలీల. కాశ. ౩. ౪.

వంటక(త్తె) త్తియ. విణ. (వంట + కత్తియ) వంటచేయునది, పాచకురాలు. (శ. ర.)

వంటకము. వి. (√ వండు[2]). ౧. పాకము.

సీ. గుడిప్రాని పొంతను గుహలోన నుండుచు దంపకసులకు వంటకములకును, గీ. భోజన ములకుఁ దఱియైన ప్రొద్దు గడపి, భిక్షు గొను ... భార. శాం. ౫. ౩౯౩.

క. ... అదియు, దనయుం గనుఁగొని వంటక, మొనరింపుము వీరికని నియోగించు టయున్ ... దశకు. ౧౦. ౧౦౪.

౨. అన్నము, ఓగిరము.

చ. కని భ్రుకుటీమహోగ్రపరికంపితఫాలభయం కరాస్యసం,జనితని దాఘవారికణజాలవిజృం భణరౌద్రమూర్తియై,యనియెఁ గణంగి యోరి మనుజాధమ నిచ్చలుఁ దెచ్చు వంటకం,బును నులివేఁడికూరలు నపూపములుం గొనిరా కహంకృతిన్. విక్ర. ౫. ౨౧౯.

సీ. అపుడు వసిష్ఠసంయమివచ్చి - ధర్మాత్మ కట కటా స్వామిద్రోహి భక్షణము నీకు, గీ. నుచిత మేయన్న నేమి చేయుదు మునీంద్ర, యున్ని నీకైన వంటకం బించుకైనఁ, దొల్లి దానంబు చేయని దుష్కృతమున, నిర్భరక్షుత్పిపాసలు నిలువ వనిన. వరాహ. ౧౨. ౬౬.

3. ఆహార పదార్థము.

క. కోరిన వంటకములు నా, నేరిమిఁ దగ నెఱపి కొలుతు నిశ్చల భక్తిన్ ...

భార. విరా. ౧. ౨౧౯.

సీ. సిరియిల్లు మేల్కనఁ జేసి జేజేలకు వంటకం బిడు కన్నుదంటవాఁడు ...

రా. వి. ౧. ౪౧.

చ. కుడువఁడ వంటకంబుఁ గనఁ గోరఁడొకించుక నూనశయ్య ... విజ. వి. ౨. ౧౨.

వంటకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పంచి పెట్టుట, భాగములప్రకార మిచ్చుట. ౨. వాటా, భాగము.

వంటకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పంచి పెట్టువాఁడు, భాగములప్రకార మిచ్చెడు వాఁడు.

వంటకూలి. వి. (వంట + కూలి.) వంటచేసి పెట్టు నందుల కిచ్చెడు కూలి.

గీ. అలరు నొకవంటకూలి యొయ్యారియిల్లు ... శుక. ౪. ౪.

(వంటకూలియొయ్యారి యిల్లు = వంటపూటి దానియిల్లు.)

వంటకొట్టము. వి. (వంట + కొట్టము) వంట సాల. మహానసము.

సీ. వంటకొట్టము చిలువానముంచిన మిద్దెపట్టి మంచముతోడి పడుకయిల్లు ...

శుక. ౩. ౪౭౭.

వంటచేమురు. వి. (వంట + చేమురు.) పిండి వంటచేయఁగా బాణలిలో మిగిలిన చేమురు. (శ. ర.)

వంటచేలిమిడి. వి. (వంట + చేలిమిడి.) భక్ష్య విశేషము, పాకపు చేలిమిడి.

గీ. గారె లరిసెలు బొబ్బట్లు గరిజెకాయ, లట్లు బూరెలు జంతికచుట్లు మణుగుఁ, బూలు వెన్నప్పములు చిటిబూరె లిడ్డెనలు మనో హరములు వంటచేలిమిడియును.

చెన్న. ౪. ౩౫౮.

వంటచెఱకు. వి. (వంట + చెఱకు). ౧. వంట కట్టియ.

గీ. వంటచెఱకులు లేకున్న వామునైన, వస్త్రములు తైలమున ముంచి వహ్నిఁగూర్చి.

హర. ౨. ౩౦.

క. విఱుతునో మ్రింగుదునో తల, వఱుగుదునో యేను జ్వరుఁడఁ దానుం జ్వరుఁడా, కఱకంతు నేయ విల్లగు, చెఱకుం జెఱకైన వంట చెఱకుం జెఱకే. ఉ. హరి. ౬. ౧౦౯.

క. ఈజాడలేమిచేఁ గడుఁ, దేజము చెడి వంట చెఱకుఁ దెచ్చుచుఁ బర నా, రీజనుల కమ్మి యాతఁడు ... శుక. ౩. ౨౪౬.

౨. గుడపాకయోగ్యమగు రసముతో నిండి యుండు నిక్షువు, చెఱకు.

క. నానిశిఖి వంటచెఱకుల, చే నఱ నవి వెండి వంటచెఱకు లెయగుటం, బోనంబు ప్రజకు జఱక్కల, బోనంబులె యయ్యెఁ బొయ్యి సొగయుమి ప్రష్టిన్. అము. ౪. ౧౨౫.

వంటనము. సం. వి. అ. న. పంచిపెట్టుట.

వంటపని. వి. (వంట + పని.) వంటవండుట, పాకముచేయుట.

గీ. వచ్చు తెరువరు లందఱు వంటపనికి, నన్ను
మెత్తురటంచు సంపములు సూపి ...
శుక. ౪. ౭.

వంటపూటవాఁడు. విశే. (√ వంట). అన్న విక్రేత.

సీ. పాచకుండొప్పు సువారంపు వాఁడనఁగను
బూటకూళ్ళవాఁ డనఁగ వంట,పూట వాఁ
డనఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౮౬.

వంటపూటిల్లు. వి. (√ వంట). అన్నవిక్రయము చేయుగృహము.

సీ. వంటపూటింటి కెప్పంటికంటెను బాలు
పెరుగు నే గూర లంపెడు తెగువలు ...
ఆము. ౬. ౭౧.

వంటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భాగము. ౨. కొడవలి మున్నగు వాని పిడి.

వంటయుప్పు. వి. (వంట + ఉప్పు.) వండిన యుప్పు, విడంగము. (శ. ర.)

వంటరాయి. వి. (వంట + రాయి). మన్ను వండిచేసిన కృత్రిమ రత్నము. (శ. ర.)

వంటరి. విశే. (వంట + అరి³). పాచకుఁడు, వంటసేయువాఁడు. (శ. ర.)

వంటలక్క. వి.. (వంటలు + అక్క.) వంట వండెడి స్త్రీ.

ఆ. నేతవేఁచి నట్టి నిడుపుఁ గాకరకాయ, వరుస
నిడియె నొక్క వంటలక్క.
పాంచా. ౪. ౪౬.

క. ఆరీతిఁ బాక గేహముఁ జేరిన యా వంటలక్క
చిలుకం దఱుగం,గోరి ... శుక. 3. ౫౭.

వంటలక్కతనము. వి. (వంటలక్క + తనము.) వంటచేయు స్త్రీ ధర్మము.

గీ. హుతవహాభిఖ్య యాఢి యస్మతి ఘటింప,
గార్హపత్యాదియగు పావక త్రయంబు,
వంటలక్కతనంబె రావణుని యింట, జరి
పెడు ఘనాఘనఘనాఘ జలజనాభ.
చం. రా. ౨. ౨౯.

వంటలవాఁడు. (√ వంట). విశే. వంటచేయు వాఁడు, పాచకుఁడు.

చ. వలలుఁడన న్విరాటుకడ వంటల వాఁడయి
భీముఁడుణ్ ... భార. ఉద్యో. ౪. ౨౦౦.

గీ. ఏను వంటల వాఁడనై యా నరేంద్రుఁ,
గొలిచి గరగరగాఁ గూడు గూరచిత్త,
మునకువచ్చిన చందంబునన యొసర్చి, నేర్చి
మెలఁగుదుఁ గరము వినీతి మెఱసి.
భార. విరా. ౧. ౭౯.

వంటవాఁడు = వంటలవాఁడు. (శ. ర.)

వంటసరకు. వి. (వంట + సరకు). వంటకట్టియ. (శ. ర.)

వంటసాల. వి. (వంట + సాల.) మహానసము.

గీ. ... అహితకాలుఁ, డోలి గోపురమును
వంటసాలయు గణ,జంబుఁ గట్టించుటకు
మానసమునఁ దలఁచె. పరమ. ౫. ౪౬.

వంటా(డా)లము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వీరుల యుద్ధము. ౨. పాఱ; త్రవ్వుగోల. (మే. ని.) 3. పడవ, నావ (మే. ని.)

వంటి. విశే. సదృశము., బోఁటి.

(ఇది తఱచుగా షష్ఠీ విభక్తితో సమసించును. కొన్నికొన్ని యెడల ద్వితీయా విభక్తితోఁ గూడఁ గూడియుండును.)

ద్వి. నీవంటిప్రియురాలి నీవంటిసఖిని, నీవంటి
నయగుణనిధి నెందుఁగాన ...
రం. రా. అయో. ౯౦. పా. ౨౭. పం.

క. మీవంటి భాగవతులుం, బావనులుఁగఁ జేయ
లేని ... ఆము. ౬. ౫౫.

క. నావిని ముని యిట్లను వ్రత్యా విను మీవంటి
తైర్థికావళి కెల్లన్, మీవంటిగృహస్థులసుఖ,
జీవనమునఁగాదె తీర్థసేవయుఁ దలఁపన్.
మనుచ. ౧. ౬౫.

చ. ... పలుకవు నిన్నువంటికులభామలఁ గానవు
వారికాత్మనాథుల పయి బాళి లేదొ తమి
దొట్టిన పట్టున మట్టుపెట్టరో ...
కువల. 3. ౪3.

సీ. ... నూఁబూవువంటినాసికయు.
హర. 3. ౨3.

వంటి(టయి)ల్లు. వి. జే. (వంట + ఇల్లు. మహానసము, వంటచేసికొను గృహము.

సీ. వంటిల్లు యామినీశ్వరకలామౌళికిఁ దరి
చోటు నిఖిలబృందారకులకు ...
భీమ. 3. ౫౧.

ఉ. బుద్ధికిఁ జాడ్యకీర్ వెలుఁగుఁ బూన్చె
గృతాంతుని వంటయిల్లనన్ ...
ఉ.రా. 3. 3౭౫.

శా. ... డాఁగఁబోయినఁ దలారిల్లయ్యెనేఁ
జేడకుం, బోనాఁ జిక్కితి వంటయింటి
శశమై బోనంపుఁ బెన్గూటికిన్ ...
దశా. ౧. ౨౯౭.

ఉ. ... వంటయింటి కుం,- లిది యెందుఁబోఁ
గలదు. ... విజ. వి. ౧. ౬.

సీ. వంటయిల్లనఁగను వంటిల్లనంగను బొసఁగు
చుండును మహానససమాఖ్య ...
ఆం. భా. ౨. ౨౪౨.

వంటు. వి. అనుకూల్యము.

ఆ. వంటుదప్పువేళ వంటకము విషంబు, కంటఁ
జాడఁగానె కంటగించు.
(బ్రౌ. ని., శ. ర.)

వంటుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పెండ్లి
కానివాఁడు. వి. అ. పుం. బ్రహ్మచారి.

వంటెము. వి. సీమైక దేశము.

సీ. వంటెమంచనఁగను వణిత మంచనఁ గను
సీమైకదేశమై చెలంగుచుండు ...
(ఆం. భా. ౨. ౭.)

("తాలూకా" అని బ్రౌ. ని.)

వంతము. సం. వి. అ. పుం. చిన్న యీఁటె.

వంతరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లేఁతవెదురు
పైనుండెడిపొర. ౨. తాటిచెట్టు మొలక. 3.
మేఁకను గట్టెడు త్రాడు. ౪. కుక్క. ౫.
కుక్కతోఁక. ౬. మేఘము. ౭. స్తనము.

వంఠుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.). ౧. పెండ్లి
కానివాఁడు. అవివాహితుఁడు. ౨. మఱుగుజ్జు.
పొట్టివాఁడు. 3. కుంటివాఁడు.
వి. అ. పుం. ౧. బ్రహ్మచారి. ౨. సేవకుఁడు,
భృత్యుఁడు. 3. మఱుగుజ్జువాఁడు.

వండ = వండలి, వండు[1]. వి. ౧. చెఱువు
లోనగు వానియందడుగున నుండెడి యొండిన
బురద. (శ. ర.)
౨. ఆపద, కష్టము. (శ. ర.)

వండ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రండ. వ్యభిచారిణి
యగుస్త్రీ. (మే. ని.)

వండము. సం. వి. అ. పుం. తోఁకలేనియెద్దు.

వండరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. లోభి. పిసి
నారి. నపుంసకుఁడు.

వండఱు. అ. క్రి. (వండు[1] + అఱు.) బురద
విఱుగు, తేఱు, నిర్మలమగు.

వ. ... దోస దోరగిలం బారెఁ బయ్యెర విసరె
వారి వండఱియెఁ గిరిమదంబుఁ గురిసె. ...
కాశి. 3. ౨3.

వండలి. వి. చెఱువు లోనగువాని యడుగున నుండెడి బురద, వండ. (శ. ర.)

వండు¹. = వండ. వి. బురద.

సీ. తురగఖురోద్ధూతధూళి తన్పైరసిన వననిధి పిండలి వండుగాఁగ ...
భార. విరా. 3. ౧౫౬.

సీ. వానకాలమునాఁడు వండు వట్టిన నీటి కాలుష్యముడిపెడు కతకఫలము ...
కాశీ. ౧౬౦.

గీ. అతని తపమున లోకంబు లడరె గిరులు, వడఁకె జలధులు పిండలివండులయ్యె, ధరణి కంపించె సూర్యచంద్రరుచు లడఁగెఁ, దారకంబులు రాలె దిక్తటులు ప్రీలె.
చిత్ర. భా. ౨. ౫3.

జః వండఱు.

వండు². అ. క్రి. పాకముచేయు, వంటచేయు.

శా. సేవాదక్షత యొండుమై నెఱుఁగ నీచిత్తంబున న్మెచ్చున, ట్లేవండం గడునేర్తు ...
భార. విరా. ౧. ౨౧౭.

గీ. వండనలయదు వేవురు వచ్చిరేని, సన్నపూర్ణకు నుద్ది యానతనిగృహిణి ...
మనుచ. ౧. ౫౬.

వండినకుడుము=ఇది భోగ్యపదార్థము సిద్ధముగానున్న దనుట కుపమానముగా గ్రహింపఁబడినది.

క. తిండి కతంబునఁ గండలు, మెండుగఁ బాఁబెంచి మగఁడు మెదలఁ డనుచును,ద్దండత నది మిండనికిన్, వండినకుడు మనఁగ దుడ్డువైఖరి మెలఁగున్. శుక. ౨. ౧౦౨.

జః వంట, వంటకట్టె, వంటకత్తియ, వంటకము, వంటకూతి, వంటకొట్టము, వంటచుురు, వంటచలిమిడి, వంటచెఱుకు, వంటపని, వంటపూటవాఁడు, వంటపూటిల్లు, వంటయుప్పు, వంటరాయి, వంటరి, వంటలక్క, వంటలక్కతనము, వంటలవాఁడు, వంటవాఁడు, వంటసరకు, వంటసాల, వంటిల్లు.

వండుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వికలాంగుఁడు, అంగవైకల్యము గలవాఁడు. ౨. పెండ్లికానివాఁడు. 3. నపుంసకుఁడుగాఁ జేయఁబడినవాఁడు. ౪. లింగాగ్రచర్మము లేనివాఁడు.

వంత¹. వి. ఏఱు, నది.

క. వంతలఁ బొంతలఁ బడిపలు, వంతలఁగా సిలఁగఁడగునె వలిగొజ్జఁగిపూ, బంతీ యింతీ సొగసుల, దొంతీ మము నింతఁ గలఁప దోసనుగాదే. అచ్చ. రా. అర. ౯౯.

క. సుడివడి యడలుచు బన్నము, వెడచూపక పాడమవంత వెలయఁగఁ గడులో, నుడుకుచు నుండెడివారల, యెడదొరలకుఁ గినియఁబోలునే యొకిమీఁడా.
అచ్చ. రా. యు. 22.

(ఇట 'మనోవ్యథ' యని రెండవ యర్థము.)

ద్వి. వాఁగువంతల నోరవరలు నీరంబు ...
నవ. ౨. ౧౦౨. పా. ౧౦. పం.

వంత². వి. ౧. సంతాపము, చింత.

సీ. సంతోషయుతుఁడనై వంతయు భయమును శీతాతపంబులు వాతగతియు, నెఱుఁగక.
భార. ఆది. ౫. ౬౦.

సీ. వంతఁ బానుపుమీఁద వైచె మేను ఘృతాచి ...
నైష. 3. 3౬.

చ. ... పెల్లలము వియోగవహ్ని భవదంతర సైకతపంక్తిపొంత వం, తలఁ బొరలించి తొఁదు శమనస్వస పుగ్రమయూఖనందనీ.
ఆము. ౫. 20.

౨. బాధ.

క. ...మిన్నుక్కటమగు వంతలఁగుందుచు ...
నీలా. ౨. ౮౧.

సీ. ... వంత, గాని వెతారము కాఁటియ
వెత ... చను వ్యథ ...
ఆం. భా. ౧. ౧౫౦.

౩. ఏడుపు.

గీ. వంతఁ బొంగుచుఁ దనదు వృత్తాంత మెల్ల,
దెలుఁగఁ జెప్పుట యును మృపాకృప దలిర్ప,
నాసహోదరి నీవు కాంతాలలామ, యేడ్వఁ గా
నేమిటికి నీకు నివ్విధమున.
హరిశ్చ. ౫. ౧౧౪.

(ఈ యర్థ మితరగ్రంథములయందుఁ గానరాదు.)
(శ. ర.)

జ : వంతచేయు.

వంతచేయు. అ. క్రి. (వంత² + చేయు.)
దుఃఖపడు.

చ. ... ఆ తపసి పాల్పడి మిక్కిలి వంతచేయు
దో, యని యనిశంబు దద్దయు భయంపడు
చున్నది లోకమింతయుఁ.
కు. సం. ౮. ౭౫౪.

వంతు. వి. భాగము.

సీ. పంపుపాల్ వంతు నాభాగంబు విలసిల్లు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౮౫.

ఉ. కొంతని కాదు చాలఁ దొడుఁగుల్
మడుఁగుల్ గొడుగుల్ సువర్ణముల్,
దొంతిగ నుప్పుతోఁ గలుగు తొమ్మిదియుం
గాని యేఁటికేఁటికే, వంతుగ నాపెచే మనని
వారలు లేరు నిజంబుగా ...
ఘటికా. ౧. ౪౩.

క. అంత నొకవారమునఁ దన, వంతగుటయు
నిశితబుద్ధివహనము ధీర, స్వాంత మొకభూర్త
శశకము, దంతిప్రతిపక్షికడకుఁ జనియించు
టకుఁ. వేం. పంచ. ౧. ౩౪౫.

౨. పోటి, స్పర్ధ.

ఉ. ...పతిఁ గూర్చుదానవా, యంతటి
వారు లేరని యహంకృతి చెప్పెడు విఱ్ఱ
వీఁగుచుఁ, వంతునవచ్చు సత్య గరువం
బిఁకఁ జెల్లదటంచు మానినీ. పారి. ౧. ౭౦.

రగడ. ... వంతేఁటికి గోరంతే మల్లెల, వంతున
కానే వంతులఁ జెల్లెల, ...
యయా. ౪. ౨౫.

గీ. మాచిపత్రియుఁ గురువేరు మరువకంబు,
దవనమును గగ్గెరయు బిల్వదళము లాది,
యైనపూజార్హవస్తువు లపుడు దెచ్చి, వంతు
లకుఁ గొండపాడవుగా వైచుట యును.
ఉ. రా. ౩. ౨౦౧.

౩. సామ్యము.

వ. ... వంతుమీఱు చేమంతుల చెంత నండ
గొన్న బొండుమల్లియలం గలసి ...
ఉ. రా. ౬. ౨౪.

ఉ. వింతలె నిన్నువంటియవివేకిను లెందఱు
లేరువారినే, వంతుకుఁ దేను నా మనసు
వచ్చినజాణ యొక్కర్తె తారయే, కొంతుని
పజ్జమాని వగకాఁడగుచంద్రునిఁ గూడ
నేల ... దశా. ౮. ౭౩.

౪. వరుస.

గీ. చిగురువిలుకానిజాతర సేయుఁబూని, కోలము
సాములనందఱుఁ గూడఁ బెట్టి, వంతు
గలయంగ బువ్వంపుబంతివింను, పెట్టి
గెలమిఁ జకోరపుఁ జేరఁటాంద్రు.
పారి. ౨. ౪౭.

రగడ. బంతులాడుదము వంతులు గట్టుక,
చెంతకు రమ్మా చెలిఁ జేపట్టుక.
బిల్హ. ౨. ౨౯.

వంతుపోవు = భాగము తెగు.

చ. ఇల నిజసామ్యవర్తులపయిం దమవారిఁ
గడల్చు నాత్మహ, స్తలలితధర్మకుంభముల
దంభ మణంపఁగ వంతువోక యన్యులగతి

నీవు నీవనుచు నొంటక గుబ్బలురాయిడిం
పఁగా, జలకముఁ దేల్చిరిద్ద అలి జాలకనీలకచా
శిరోమణుల్. రా. వి. ౫. ౫౪.

జ. వంతువడు.

వంతువడు. అ. క్రి. (వంతు + పడు) వంతులు వేసికొను.

గీ. దివిజరాజాదిదిక్పాలదేవతాక, విశిఖముల
నిట్లు దైతేయవిశసనంబు, సలిపి రక్షావిధు
సుకుమారు లలయ కెలమిఁ, గొంతవడి వంతు
వడి మరుత్కోటి పొగడ.
కవి. ౨. ౧౧౫.

వంతెన. వి. ఏఱులోనగు వానికి నీళ్ళుపోవుటకు తూములు విడిచి మీఁద నడచిపోవుట కనువుగాఁ గట్టిన కట్ట. (శ. ర.)

వంద[1] **= వందె, వదియ, వదె.** వి. ఒక విధమగు తృణసముదాయము, తృణతతివిశేషము.

సీ. వంద వదియ వదె వందె యంచనఁ దృణతతి
విశేషంబొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౭౭.

వంద[2]**.** స. నూఱు, శతము. (శ. ర., బ్రౌ., వా.)

వంద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. యాచకురాలు. ౨. వేఱొక చెట్టుపై మొలచెడుతీఁగ, బదనిక.

వందకము. సం. వి. అ. పుం. చిఱుతేకు. ✝. (శ. ర.)

వందరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్తోత్రపాఠకుఁడు, వంది.

వందథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్తోత్రపాఠకుఁడు, వంది, బట్టు. ౨. స్తోత్రపాత్రము, స్తుతింప నర్హుఁడైనవాఁడు. (విల్సన్.)

వందన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పూజ. ౨. స్తుతి, స్తోత్రము.

వందనమాల. (వికృ.) సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తోరణము, ఉత్సవములందు గుమ్మముల కడ్డముగాఁ గట్టు తోరణము. (హలా. ని.)

వందనము. సం. వి. అ. న. ౧. నమస్కారము, పాదములను స్పృశించుచుఁ జేయు నమస్కారము, దండప్రణామము. ౨. గౌరవము. ౩. స్తోత్రము. ౪. ఒక విధమైన చర్మరోగము, గండమాల వ్యాధి.

వందని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పూజ. ౨. స్తోత్రము ౩. ప్రార్థన. ౪. సంజీవని, చనిపోయినవారిని బ్రతికించెడు నోషధి.

వందనీయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోరోచనము.

వందనీయము. సం. వి. అ. పుం. పచ్చగుంటగలిజేరు. ✝.

వందనీయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నమస్కరింపఁ దగినవాఁడు.

వందఱ. వి. ఖండము.

(ఇది వ్యాసమున "చిందఱ" శబ్ద పూర్వకముగానే కన్పడుచున్నది. చూ. చిందఱ వందఱ.)

జ. వందఱలాడు.

వందఱలాడు. స. క్రి. (వందఱలు + ఆడు) చెల్లాచెదరు కావించు.

(ఇది "వచ్చు" ధాతువుతోఁ గలసియే కానవచ్చుచున్నది.)

క. ... రథులఁ గులిశనిశాతనఖా,వలిఁ బక్షీం
ద్రుండు వచ్చి వందఱలాడెన్ ...
భార. ఆది. ౨. ౧౦౦.

సీ. ప్రబలబలాహకప్రకరంబు వచ్చి వందఱ
లాడుఁ బటుమారుతంబు మాడ్కి ...
నృసిం. ౨. ౧౨౬.

సీ. వారలఁ గరచక్రధారల వ్రచ్చి వందఱలాడె
వారి ... వరాహ. ౬. ౧౧౪.

ద్వి. అచ్చుగా నార్చుచు హరుఁ డిభదైత్యు,
వ్రచ్చినగతి వ్రచ్చి వందఱలాడు.
బస. పు. ౪. ౯౯. పం.

వందాక = వందాకము. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.

వందాకము. సం. వి. అ. పుం. వంద, బదనిక.

వందాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వంద.

వందారము = వందాకము.

వందారు(ఁడు)వు. సం. విణ. ఉ. ౧. స్తోత్రము చేయువాఁడు. ౨. గౌరవపాత్రము.
వి. ఉ. న. స్తోత్రము, పొగడ్త.
పుం. బట్టువాఁడు, స్తోత్రపాఠకుఁడు.

వంది. సం. వి. న్. పుం. ౧. స్తోత్రపాఠకుఁడు, బట్టువాఁడు, (శూద్ర స్త్రీయందు క్షత్రియునకుఁ బుట్టినవాఁడు.)
౨. ఖైదీ, చెఱలో నుంచఁబడినవాఁడు.

వందించు. సం. స. క్రి. ౧. నమస్కరించు.
౨. స్తుతించు.

క. ఇందాఁక వాఁడు బ్రదికిన, సందేహము లేదు దేహచాతుర్య వయస్సౌందర్యంబుల లోకులు, వందింపఁగ నితని యంతవాఁడగుఁ జుమ్మీ. భాగ. ౧౦. ఉ. ౩౩.

వందితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నమస్కరింపఁబడినవాఁడు. ౨. స్తుతింపఁబడినవాఁడు.

వందు. అ. క్రి. ౧. సంతాపించు.

క. ... మనమున సహింపనోపక, వసరుచు ధృతరాష్ట్రసుతులు వందిరి తమలోన్ ...
భార. ఆది. ౫. ౨౪౭.

క. ఇదియేమి శోకమున వం,దెదు పుట్టినవరి కెల్లఁ దెరువారయఁగా, నిదియ ...
భార. శాం. ౪. ౮.

చ. దుష్టరాక్షసా, వలియెడ నిర్భయుండు మది వందకు నీ సుతువజ్రవర్మమై, యలవడఁ గాచి తెచ్చెద సమగ్రతరంబగుమేలు నిచ్చెదన్. భా. రా. బాల. ౧౪౪.

౨. దుఃఖపడు.

ఉ. చచ్చె ఘటోత్కచుండు మనసైన్యము లెల్లఁ గలంగి నల్గడ, న్విచ్చెటఁ జూచి యేము వగనెక్కొన వందెద మిప్పు డెమ్మెయి,న్వచ్చెఁ బ్రమోదము.
భార. ద్రో. ౫. ౨౩౮.

క. అని వందుచు నంగనదెస, వనటకు సామ్రాజ్య వివిధవర్తనమునకున్, దన చిత్తము పోకఁగ నమ్మనుజేంద్రుఁడు దాత్తవృత్తి మహినేలుచెడన్.
నిర్వ. ౯. ౯౩.

సీ. కొడుకు సుద్యుమ్నుండు ఘోరాటవులకేఁగ వందుచు మనువువైవస్వతుండు, దనకు బిడ్డలుగల్గఁ దపమాచరించెను ...
భాగ. ౯. స్కం. ౩౩.

చ. ... విరక్తచిత్తుఁడై, యనుదినమున్ ధనంబుఁ గలయ న్వెదచల్లుచు నొయ్య నొయ్య నిర్ధన దశనొంది వందియును దాపమునొందుచుఁ గందికుందుచున్. ద్వా. ౫. ౨౭౭.

౩. వాడు, మ్లానమగు.

చ. దినమునవెల్ల నుష్ణకరదీప్తులు పర్వి రసంబుఁ జీల్పఁపం, గనకలౌషధప్రవితతిం దెలివొందఁగఁజేయునేర్పు గల్గిన తనరశ్మిజాలమునః లీలఁ జకోరముల స్మదింపఁజేయు నుదయమై వెలింగె నమృతాంశుఁడుసేనకుఁ దన్పుసేయుచున్. భార. శాం. ౨. ౧౨౬.

సీ. కొంకక క్రొమ్మెఱుంగుం బోడిగావున జాత
నిర్ఘాతజీమూతవేళ, వందక శీతాంశువదన
వున దీర్ఘయామినీఘోరనీహారవేళఁ,

గీ. దపము గావింప వెడలె వత్సరసహస్ర,
ములు ... వరహ. ౬. ౧౬.

౪. వివర్ణమగు, వెలవెలఁబాఱు.

గీ. చిదిమి వైచిన నెత్తమ్మిఁ జెనసివాడి, వందినది
నీముఖంబు వివర్ణతారకంబులై యొప్పు
సెడినవి కన్ను లిట్టి, శూన్యభావమే
మెమ్మెయిఁ జూతు మనఘ.
హరి. పూ. ౯. ౧౪౭.

౫. చేచ్చు.

వ. ... కందర్ప దర్పంబున నలందురి వందుదు
ననిన నవ్వాలంది వెండియు నిట్లనియె.
భార. విరా. ౨. ౬౭.

శ్లో. "యదీయమనవద్యాంగీ, నమామద్యాపి
కాంక్షతే, చేతసాభిప్రపన్నేన, గతోస్మి
యమసాదనమ్."
సం. భార. విరా. ౧౭. ౬.

వందురు. అ. క్రి. ౧. దుఃఖపడు.

క. ...శాపభయమునన్ మాద్రికడన్, వందురి
వారింపఁగ బల్మి నిం దత్సంభోగసుఖసవి
హితుఁడయ్యెన్ ... భార. ఆది. ౫. ౧౪౨.

క. కొడుకులదెస నెవ్వగఁ జేడ్పడి వందిరియున్న
యానృపాలునడుగులం,బడి ...
భార. భీష్మ. ౧. ౪౫.

క. ఎందును గానక తద్దయు, వందురి యెలుఁ
గెత్తి పిలిచి వనజముఖి నీ వెందున్నదానవే
యీ, చందంబునఁ బిల్వఁ బల్కఁజనదే
నీకున్. భోజరా. ౫. ౫౪.

చ. మనమునఁ జింతనొందక యమానముతోఁ
జనుతారనీవు నీ, వనితలు నన్న వందురుచు
వాలినిఁ గౌఁగిటఁజేర్చి ...
భారా. కిష్కిం. ౨౧౬.

౨. సంతాపించు, పరితపించు.

క. బాలలుఁ దరుణులుఁ బ్రౌఢలుఁ, దూలెడు
వికలాంగకములతో డెందములన్, వాలిన
విరహానలముల,పాలై వందురెద రొక్క
భంగిన యకటా. భార. స్త్రీ. ౨. ౫౧.

ఉ. వారలు శౌరిఁ గానమికి వందురుచున్
దురపిల్లి యక్కటా, శ్రీరమణీమనోహ
రుఁ డశేషజనావనతత్పరుండు మా, కోరిక
నీయఁడయ్యె ... ఘటికా. ౨. ౨౩౯.

3. క్లేశపడు.

ఉ. తల్లి మొగంబు గాన కటు తండ్రికి దవ్వయి
గంటలోఁ గడుం, దల్లడమంది పుర్వుల
విధంబున వందురుచున్న మమ్ము నుత్ఫుల్ల
దయామతి న్విగతదుఃఖులఁ జేసితి ...
మార్కం. ౧. ౬౨.

గీ. ... ధరిత్రి, యుఱువడేడు లనావృష్టిరైన
కతనఁ, దద్ద వందురి కడు నుపద్రవము
నొందె కాశీ. ౫. ౨౬౬.

క. వంగరి వగలన్ [illegible]హము, పొం దెడలఁగఁ
జూచు నన్నుఁ బొడగని దివిఁ దా, నెందుల
కేఁగుచు నోగిరి,నందన దిగి వచ్చి కరుణ నా
కిట్లనియెన్. మనుచ. ౬. ౫౫.

౬. వ్యథ, నొగులు.

సీ. ... వంత గాసి వెతారము కొరియ వెత,
బారి నెంగులు నొప్పి బాధ నెగులు నొవ్వి
వందురు దురపిల్లు కొండలంబు, సలుపు
నోవి యనంగఁ జను వ్యథ ...
ఆం. భా. ౧. ౧౫౦.

వందె = వంద[1]. వి. తృణతతివిశేషము.

సీ. వంద వదియ వదె వందె యంచనఁ దృణతతి
విశేషం బొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౮౮.

వందొందు. వి. మత్స్యవిశేషము. (శ. ర.)

వంద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వంద, బదనిక. ౨. గోరోచనము.

వంద్యుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. గౌర వింపఁ దగినవాఁడు. ౨. నమస్కరింపఁ దగిన వాఁడు. ౩. శ్లాఘ్యుఁడు, కొనియాడఁదగిన వాఁడు.

వంధ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గొడ్రాలు.

వంధ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నిష్ప్రయో జనము, నిష్ఫలము, వ్యర్థము.

వి. అ. పుం. పండ్లుపండని చెట్టు.

వంధ్యా(ధ్య)కర్కోటకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గొడ్డుఁదనమును పోఁగొట్టునది, గొడ్డుఁగాఁకర. (రా. ని.)

వంపు. స. క్రి.(√ వంచు). వంగునట్లుచేయు, నమ్రముగాఁజేయు, వంచు.

సీ. పరువంపుమంకెన విరివంపునరవంపువా తెఱ చెంద్రంపు వాన గురియ ...

ఆము. ౫. ౬౩.

వి. ౧. వంగుట.

సీ. తలకొన్నధారుణీస్థలి మెడవంపులఁ బడ నుల్కిపడి క్రొమ్మొగ్గిపడ నహీంద్రుఁడు ...

కు. సం. ౧౧. ౫౩౩.

౨. వంకర, వక్రత.

వ. ... ధనుర్లతలవంపుదింపులకుఁ దెచ్చు కొమ రుగల కనుబొమలును గమలదళవిదళనావహ చరిత్రంబులగు నేత్రంబులును ...

చం. రా. ౩. ౯౭.

చ. ... నీరుకోల్, కొలకొలమంచుఁ గ్రుంకు మెడగుంపులవంపులఁదోఁప ... పురాతన తీర్థకుండముల్. ఆము. ౧. ౩౧.

౩. పార్శ్వము, ప్రక్క.

ఉ. వాచపులీఁగడంగి నలువంపులఁ దుంపురులీను తేనెఁ జెన్నొల్చలివాఁక చేవనపుటాకుసఁ గాంతలఁ బొల్చి పూఁచి పెల్లేదినగజ్జు మావికడ నెల్లెడ నీడలు గానవచ్చు రేరాచే మెఱుంగుటాజగితిఁగ్రమ్మిన కమ్మని తమ్మి పొన్నపనక్. రా. వి. ౪. ౩౬.

విశే. వంగినది.

గీ. వంపుగుడిసెల సామగ్రి దంపురోళ్ళు, కురుచ రోఁకండ్లు చిన్నదాగిరులు మొదలుగాఁ గలుగు వస్తుజాతంబు గార్దభములు, మోచితే వెంట సూకరములు చనంగ.

చెన్న. ౨. ౨౦౪.

వంపుడు. విశే. (√ వంపు). వంగినది.

ఉ. వెచ్చనితీర్థమాడి నులివెచ్చపదార్థము లార గించి బల్పచ్చడము ల్మసుంగులిడి పైఁ జలిసోకని కమ్మటిండ్లలో, ముచ్చముడింగి యింటిపని ముమ్మర మెల్లనుదీర్చి పక్కకున్, వచ్చినప్రౌఢయాంధ్రకురువంపుడు బల్చను గొండలూన ఔమ్మిచ్చి కవుంగలించి సుఖ యించిరి ప్రోషగృహస్థు లయ్యెడన్.

కవిరాజ. ౪. ౭౯.

వంశకఠినము. సం. వి. అ. పుం. వెదురు డొంక, వెదురు పొద.

వంశకఫము. సం. వి. అ. పుం. గాలిలో నెగి రెడి యొక జాలి దూదిగల గింజ.

వంశకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతి చెఱకు. ౨. వెదురుగనుపు. ౩. ఒకజాతి చేఁప. ౪. అగరు.

వంశకరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. వంశకర్త, వంశస్థాపకుఁడు. ౨. వంశమును శాశ్వతముగా నిలుచునట్లు చేయువాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. పుత్త్రుఁడు. ౨. పూర్వికుఁడు, ప్రాచీనపురుషుఁడు.

వంశకర్పూరరోచన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వంశరోచన, వెదురులో నుండెడి కర్పూరమువంటి వస్తువిశేషము, (వెదురు బియ్యము.)

వంశకృత్తు. సం. వి. త్. పుం. వంశకర్త, వంశస్థాపకుఁడు.

వంశక్రమము. సం. వి. అ. పుం. వంశపరంపర, తరతరము.

వంశక్షీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = వంశరోచన.

వంశచింతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వంశపరంపరను (వంశ వృక్షమును) విమర్శించు పురుషుఁడు.

వంశచ్ఛేత్త. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) వంశమునకుతుదివాఁడు.

వంశజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = వంశరోచన.

వంశజము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వెదురునఁ బుట్టినది. ౨. వెదురుతోఁ జేయఁబడినది. ౩. మంచి వంశమునఁ బుట్టినది.

వి. అ. పుం. ౧. సంతతి. ౨. వెదురువిత్తనము. ౩. వెదురుబియ్యము.

వంశతండులము. సం. వి. అ. పుం. వెదురు బియ్యము.

వంశధరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కుటుంబమును స్థిరపఱచువాఁడు. ౨. కుటుంబపోషకుఁడు.

వంశనర్త. సం. వి. న్. పుం. హాస్యగాఁడు, పరిహాసకుఁడు.

వంశనేత్రము. సం. వి. అ. న. చెఱకువేరు.

వంశపత్త్రకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రెల్లు. ౨. తెల్ల చెఱకు. ౩. మత్స్యవిశేషము. ౩. ఒకజాతిచేప.

న. తాళకము.

వంశపత్త్రపతితము. సం. వి. అ. పుం. (ఛంద) ఒకానొక వృత్తము.

(దీనికి ప్రతిపాదమందును భ, ర, న, భ, న, లగములతోఁ బదునే డక్షరము లుండును.)

వంశపత్త్రము. సం. వి. అ. న. వెదురాకు. పుం. రెల్లు.

వంశపరంపర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వంశక్రమము, వంగడమువరుస.

వంశపూరకము. సం. వి. అ. న. చెఱకువేరు.

వంశభోజ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వంశపరంపరగా ననుభవింపవలసినది. తరతరములనుభవింపఁ దగ్గది.

వి. అ. న. వంశపరంపరగా వచ్చెడి యాస్తి.

వంశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెదురు. ౨. అన్వయము, వంగడము. ౩. అమ్ము, బాణము. ౪. పిల్లనగ్రోవి. వాద్యభేదము. ౫. సజాతి వస్తు సమూహము.

వంశరో(లో)చన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వంశకర్పూరరోచన, వెదురుబియ్యము.

వంశవితతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వంశపరంపర. ౨. వెదురుపొద.

వంశవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. వంశపరంపర.

వంశశర్కర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వంశక్షీరి, వెదురుబియ్యము.

వంశశలాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వెదురుపుల్ల; వీణక్రింది తుదను వేయఁబడు చిన్న వెదురుపుల్ల. ౨. అవురుగంటివేరు, ఉశీరము.

వంశాంకురము. సం. వి. అ. పుం. వెదురు మొలక, కరీరము.

వంశానుచరితము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వంశముయొక్క చరిత్రము. ౨. పురాణము లందు వర్ణింపఁబడు ప్రాచీనరాజవంశముల చరిత్రము.

వంశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పిల్లనగ్రోవి. ౨. రక్తనాళము. ౩. వెదురుబియ్యము. ౪. పరిమాణవిశేషము.

(క.) నాలుగుకర్షముల యెత్తు, (చ) నాలుగు స్తోమముల పరిమాణము, ౩౨౪ అంగుళముల పొడవుగల పరిమితి.

వంశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిల్లనగ్రోవి.

వంశికము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వంశసంబంధమైనది, వంశపరంపరగా వచ్చునది.

వి. అ. న. అగురుచెక్క.

వంశీధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కృష్ణుఁడు. ౨. పిల్లనగ్రోవి యూఁదువాఁడు.

వంశీధారి. సం. వి. న్. పుం. = వంశీధరుఁడు.

వి. అ. న. అగురుచెక్క.

వంశ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వెన్నుబద్దకు సంబంధించినది. ౨. వెన్నెముకతోఁ గలసియున్నది. ౩. సద్వంశమునకుఁ జెందినది. ౪. వంశపరంపరకు సంబంధించినది.

వి. అ. పుం. ౧. వాసము. ౨. చేతియెముక, కాలియెముక. ౩. కనుపాప.

వంశ్యుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సద్వంశమునఁ బుట్టినవాఁడు

వి. అ. పుం. ౧. వంశస్థుఁడు. సంతతివాఁడు. ౨. పూర్వుఁడు. ౩. ఏడుతరములవెనుకవాఁడును, ఏడుతరముల ముందువాఁడును నగుజ్ఞాతి.

వకవకలు = పికపికలు, పికాపికలు, వకావకలు.

వి. బ. ౧. చెదరుటలు.

క. ఒకమొగముగాక దివిజులు, తికమక గొని వైరులెల్ల దీకొని తమ్ముం, బకపక నగ వకవకలై, లుకలుకఁ బరువెత్తి రోడి లోఁగొను భీతిన్. భాగ. ౩. ౨౭౫. (శ. ర. పా.)

౨. బ్రద్దలు, ముక్కలు.

ద్వి. ... నోరుశిరము, వకవకలైపోవ వాపోయి ... ధర్మా. ౧. భా. (శ. ర.)

సీ. కరికాండతుండప్రఘునతాడనంబుల వకవకలై కృకాటికలు వగుల ...

రంగా. ౩. ౨౧౯.

వకారుఁడు. విశే. గ్ర. (నామైకదేశగ్రహణము.)

ఉ. మిన్నక యిట్లు భర్త తనమీఁద విరాళి వహింపకున్న నాఁకన్నియ చూచి యీముదివకారునితోఁ బనియేమి నాకటంచు న్నిరసించి పంచశరసుందరరూపుల జారవీరులన్, గ్రొన్ననవింటివాని మొనకుం గదియించెద నంచు నెంచుచున్.

హంస. ౩. ౨౦౭.

వకాలతు. వి. (హిం. వకాలత్.) న్యాయవాది, వకీలు.

సీ. ... వరుస బత్తిచిత్తవైకల్యుఁడైనను గడు దీర్ఘునత్తి వకాలతైన ... వేణు. ౪. ౪౬.

వకావకలు = పికపికలు, పికాపికలు, వకవకలు.

వి. బ. ౧. బ్రద్దలు.

మ. కకుబంతంబులు మాసె బ్రామసె సకలా
కాశావకాశంబులన్, శకునంబుల్ శకు
నంబులయ్యెఁ గులటాచంద్రాస్య కజ్జంబు
కో, రకమయ్యెన్ రకమయ్యెఁ గైరవము
చక్రశ్రేణి గుండెల్ వకా, వకలయ్యెన్
సెకలయ్యెఁ బాంధజనతాస్వాంతంబులం
తంతకున్. బహు. ౩. ౪౩.

౨. చెదరుటలు.

సీ. ఘణి ఘణిల్లని పాదకటకనిక్వణనముల్
వ్రతులధైర్యము వకావక లొనర్ప ...
ఘటికా. ౨. ౨౧౩.

ఉ. ఆ నలినాక్షి నవ్వుటయు నంతట నా మహి
మంబు తూలెనో, కాని వసుంధరాధిప వకా
వకలై చెడిపోయె బ్రహ్మవిజ్ఞానము వేద
శాస్త్రపఠనప్రతిభావిభవంబు గానవిద్యా
నిపుణత్వముం దపము ధర్మవిధిజ్ఞతయున్
వివేకమున్. వరాహ. ౧. ౯౫.

సీ. క్రొవ్వాఁడికొమ్ములకొనల చిమ్మ నవలా
హకసమూహము వకావకలు గాఁగ ...
అని. ౪. ౪౫.

చ. దురితలతానుసారి భవదుఃఖకదంబము రామ
నామభీకరతరహేతిచేఁ దెగి వకావకలై
చనకుండ నేర్చునే, ... దశ. ౭౧.

జః వకావకలుసేయు.

వకావకలుసేయు. స. క్రి. (వకావకలు + చేయు.) బ్రద్దలుసేయు.

సీ. తనశతకోటి పర్వనితాంతమహిమ యంతిక
నగంబుల వకావకలుసేయ ...
వసు. ౬. ౪౫.

వకాసుకుట్టు. వి. ఒకవిధమగు కుట్టుపని.

ఉ. పట్టుగుడారముల్ చికిలిబంగరుప్రాఁతల
చిక్కుబిగపుం, బెట్టెలుఁ బచ్చుటాపలక
పీటలు మేలివకాసుకుట్టు మేల్కట్టులుఁ
గ్రొత్తనెత్తపలకల్ తెరలుం బికదారఁబారు
వా, పిల్లలగూండ్లుఁ గ్రొమ్మెఱుఁగు బిందెలుఁ
గొండఱు తెచ్చి రయ్యెడన్.
వాల్మీకి. ౩. ౭౪.

వకీలు. వి. ౧. న్యాయవాది.

సీ. ... వెంటనే కేలుమొగిడ్చి వకీలు చెప్ప.
వేణు. ౪. ౧౬.

౨. వాదము.

ఉ. ఏలనెజాలి సర్వజగదీశ్వరుఁడైన సురేశ్వ
రుండు ని, న్నేలఁదలంచె మేలుగనవే
వినవే యఱచేతి కబ్బులి, బ్బేలను బేల
నుంబలె బలేపలుకం దొరకొంటి వైన నీ
కీలునొకిం తెఱుంగుదు వకీలొనరింతు వికీలు
వేటుకే. అహ. ౩. ౩౦.

వకులము. సం. వి. అ. పుం. పొగడ. ‡.

వకోటము. సం. వి. అ. పుం. వఱ్ఱకొంగ, బకము. (త్రి. ని.)

వక్క. వి. (సం. వల్కమ్) పూగఖండము, పోఁకచెక్క.

ద్వి. వక్కసేయనిలేకివాఁడని నన్ను, లెక్క
సేయక కరాళించెనీరాజు ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౮౪. పం.

సీ. హెచ్చువాసన వక్కలిచ్చి చుట్టిన యాకు
మడుపు లీఁదివిరెడు నడపదాని ...
ఉ. రా. ౪. ౨౨౩.

జః వక్కాకు.

వక్కణ(ము) = వక్కాణము. వి. (సం. వ్యాఖ్యానమ్. ప్రా. వక్ఖాణమ్.)

౧. వ్యాఖ్యానము, వివరణము.

గీ. మఱియు నొకకొందఱకు సుధామధుర
వాక్య, సమితి భారతరామాయణములు
దెలియ, వరుసవక్కణ మొనరించు వ్యాస

శిష్యు, వాగ్విరాజితు నుగ్రశ్రవసునిఁ జూచి. రుక్మాం. ౧. ౫౨.

గీ. పంచమపుఁ దంతి బయకొాఁడు పట్టిమాట, గమ్మ్రమను నాదమును గ్రమ్మకరణిఁ గాఁగ, వెలితిఁ బోనీక రసికులు వినుచే మెచ్చ, వక్కణలువెట్టి యేడ్చు నప్పుణంతి యిట్లు. పార్వ. ౩. ౫౪.

౨. జాబునందు మొదట వ్రాయుపద్ధతి, మత లబు.

శా. వ్రాయుం గమ్మల వక్కణల్ వరుసనే పద్ధంబు లౌనట్లు గాఁ, జేయున్ సత్కృప భాంధవాప్తసుజనశ్రేణుల్ ప్రహర్షింపఁగా ... భోజసుతా. ౧. ౪౧.

గీ. తనయులును దాము రావలె ననుచుఁజాలు, మానుసులు దశరథరాజ మూలిగోడఁ, దెలి పెడిదియను వక్కణ గలిగినట్టి, యుత్తరంబును వినిపింప నుత్సహించి. దశా. ౪. ౨౨౫.

౩. జాబునందలి వృత్తాంతము.

గీ. ఇపుడు భవదీయనందను నిటకుఁ బంప, వలయు శీఘ్రమ్ముగ వివాహవైభవంబు, దనరు ననియున్న వక్కణ వినిప్రహర్ష, మలర మంత్రులతోడని ట్లనియె నతఁడు. ఇందు. ౫. ౧౬.

వక్కణించే. స. క్రి. (√ వక్కణము) వచించు, పలుకు.

సీ. మ్రొక్కుగు నీపాదములకు జిహ్వాపీఠి నీనామములు వక్కణింతు నెపుడు ... పాండు. ౪. ౯౨.

(శ. ర. పా. "వక్కాణింతు" ముద్రి. పా.)

వక్కరము. విణ. (సం. వక్రమ్) వంకరైనది.

వి. వంకర. (శ. ర.)

జః వక్కరాలు, వక్కరించు.

వక్కరాలు. వి. (వక్కరము + ఆలు) కుటిల బుద్ధిగలది, వంకరబుద్ధిగలయాఁడుది.

చ. ... ఆ, పెనుపరివక్కరాలు మొఱ పెట్టుచు నీడిగిలంగ నందలం, బునవడిఁ గట్టు వైచుకొని పొండని చెప్పె సుదేవుఁ డంతటన్. జై. భా. ౨. ౧౧౧.

క. అని యచ్చటి పైకొావలి, వెనురక్కసి వక్కరాంద్రఁ బిలిచి తినుం డీ,వ్వనిత నిఁక రెండు నెలలగు, దనుకంజూచి యనిచెప్పి దైత్యుఁడు పోయెన్. రామా. ౬. ౧౪౧.

వక్కరించే = వక్కళించే. (√ వక్కరము)

అ. క్రి. ప్రతిఘటించు, మాఱుమలయు.

సీ. కరికుంభముల మీఁదఁ గాలు ద్రవ్వటగాక జక్కవకవతోడ వక్కరించు ... విక్ర. ౮. ౪౪.

గీ. మృదులగోధూమసరులతో మేళవించి, వన్నె కుచ్చుల పేరుతో వక్కరించి, పుష్పడుండు భకంబుతోఁ బొత్తువచ్చు, పడఁతి పాలిండ్ల పైనొప్పు పసిఁడిపేరు. శివరా. ౨. ౬౧.

ద్వి. వలదన్న మానవు వక్కరించెదవు ... పండితా. పురా. ౧౧౬. పా.

స. క్రి. విడుచు.

గీ. ఆత్మవంశపరంపరాయాతమైన, వైదికాచారమార్గంబు వక్కరించి, యారజము రాచఱికమును నలవరించి, నగరిక్షీఘులఁ జరియించుఁ బ్రగడసుతుఁడు. శివరా. ౨. ౯౦.

వక్కళము. వి. ప్రతిఘటించుట, మాఱుమలయుట.

వ. ... వక్కళంబు గానీక ... ఉ. హరి. ౩. ౬౪.

జః వక్కళించే.

వక్కళించే = వక్కరించే. అ. క్రి. (√ వక్కశము). ప్రతిఘటించు, మాఱుమలయు.

సీ. చాలనిగ్గులుగుల్కు పాలతెక్కల కుచ్చు వామకర్ణంబుతో వక్కళింప ... క్రీడా. ౧. ౨౨౩.

సీ. కరులతొండములసంగిడి నిక్కు తాలాంకు వలుదనాఁగటితోడ వక్కళింప ... ఉ. హరి. ౬. ౬౦.

వక్కాకు. వి. వక్క + ఆకు. తాంబూలము.

క. వక్కాకిడి సద్భక్తని, మ్రొక్కి కనుంగీటి శకునములు చూడు వరుం, డెక్కార్యంబున కేఁగెనొ, యక్కార్యము లెసఁగ సఫలమౌనో కావో. హంస. ౪. ౫౩.

క. నీ కీవఱకెన్నఁడు వక్కాకున కీలేగు నిద్దయామతి నేలా, కోకొమ్మాయని పిడికెఁడు, రూక లొడిం జల్లియానురుండై మఱియున్. శుక. ౨. ౨౫.

సీ. వేల్మివేల్చినచేత వెసనీకు వక్కాకు లిచ్చినఁ గాదకే యిందుపడిన. శుక. ౨. ౪౭౬.

వక్కాణ. వి. = వక్కాణము. (శ. ర.)

జ: వక్కాణించు.

వక్కాణము = వక్కణము, వక్కాణ.

వి. ౧. జాబునందు వ్రాయఁబడు వృత్తాంతము.

క. దపరయానతిఁ దప్పిన, యావివరం బేది యని స్వహస్తలిఖితలే, ఖావాచికంబుఁ జూపిన, నావక్కాణంబుఁ జూచి యద్భుతపడఁగన్. జై. భా. ౭. ౯౯.

౨. వైఖరి, రీతి.

క. చూపులవక్కాణంబున, నాపుష్పకరండకాఖ్యుఁ డరుదెంచిన మా, యోపాయపుఁ గార్యస్థితి, దీపించినఁ బరిణమించి తిలకించి మదిన్. విక్ర. ౭. ౨౬.

వక్కాణించే. స. క్రి. (√ వక్కాణ). ౧. వ్యాఖ్యానముచేయు, వివరించి చెప్పు.

గీ. పట్టియేదర్శనంబైనఁ బ్రతిభకలిమి, వలసినట్లు వక్కాణింప వచ్చియుండు. నైష. ౪. ౪౩.

శా. గంధర్వోపనిషద్రహస్యములు వక్కాణింతు రాలాప సంబంధప్రస్ఫుటఝుంటఝుంట పదగుంభస్థాపవర్గావళీ, సంధానక్రమదివ్యమంత్రకములన్ సాయాహ్నకాలంబులన్, గంధర్వాప్సరసల్ పురోపవనికాకల్పద్రుమచ్ఛాయలన్. భీమ. ౧. ౯౦.

౨. వచించు, చెప్పు.

మ. బలునీసల్ వడిఁగొల్పుచున్ బిగువుతోఁ బౌలస్త్యుఁడే మంటివో, వలసల్ దీసెనె యూర్ధ్వలోకములు దేవర్షీంద్ర యక్షైనసంఘలకేఁగిం బనియేమి శౌర్యమున నన్నుం దాఁకి పోరాడఁగాఁ, గలవాఁడెక్కడ నుండు నిక్కముగ వక్కాణింపవే నావుడున్. ఉ. రా. ౫. ౨౦౦.

౩. ప్రకటించు.

వ. ... దాని దివలోకంబునందు వక్కాణింప నాగసుం బనిచె ... భార. ఆది. ౧. ౬౬.

సీ. పరమార్థతత్త్వానుభవము వక్కాణించు సమధికబ్రహ్మవర్చసము వాని ... కృ. శకుం. ౩. ౪౩.

౪. స్తుతించు, వర్ణించు.

మ. కవులం బంకజగర్భసన్నిభుల వక్కాణింతు వల్మీకసంభవునిన్ వ్యాసునిఁ గాళిదాసు బిల్హణున్ భాణున్ మయూరున్ శుకున్. ఉ. భా. ౬. ౬.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ

సీ. శాకపాకంబులచేవులు వక్కాణించుగతిఁ
గంకణంబులు గల్లుమనఁగ ...
పారి. ౨. ౧౯.

వక్కి. విశే. బక్కి, కృశము. (శ. ర.)

జ: వక్కికట్టె.

వక్కికట్టె (ట్టియ). విశే. (వక్కి + కట్టె) బక్కటిల్లినవాఁడు, కృశుఁడు. (శ. ర.)

వక్కు¹ = వగ్గు¹. అ. క్రి. ౧. లోఁబడు, అధీనుఁడగు.

క. ... నీ, దిక్కఱేఁగిన దృఢభక్తుఁడు,
వక్కం డెవ్వరికిఁ గార్యభారమున శివా.
శివ. పా. ౧౬౩.

౨. బక్కటిల్లు, కృశించు.

ఆ. మునిఁగి మునిఁగి మునిఁగి ముద్దయై ముద్దయై
వనరి వనరి వనరి వక్కివక్కి, తిరిగి తిరిగి
తిరిగి దిమ్మరైయుండును. వేమ. ౨. ౪౧౩.

వక్కు² = వగ్గు². వి. (సం. బకః) ఒకజాతి కొంగ.

గీ. బకము విలసిల్లువారణపక్కివక్కు, వగ్గ
టంచన ... ఆం. భా. ౨. ౯౩.

వక్కుపులుఁగు. వి. వక్కుకొంగ, బకము. (శ. ర.)

వక్త. సం. విశే. (బు. క్త్రీ. బు.) ౧. మాటలాడెడివాఁడు; చక్కఁగా మాట్లాడువాఁడు. ౨. వాగ్ధాటిగలవాఁడు. ౩. బోధించువాఁడు, బోధకుఁడు.

వక్తవ్యత. సం. వి. స్త్రీ. ఆ. నింద, అపవాదము. నిందింపఁ దగియుండుట.

వక్తవ్యత్వము. సం. వి. అ. న. = వక్తవ్యత.

వక్తవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెప్పఁదగినది, పలుకఁదగినది; ప్రకటింపఁదగినది. ౨. నింద్యమైనది, నిందింపఁదగినది. ౩. నీచమైనది, కుత్సితము. ౪. ఉత్తరవాది, పూఁచీపడినది. ౫. దుష్టము, చెడ్డది.

వి. అ. న. ౧. పలుకుట, పలుకు, మాట. ౨. శాసనము, రాజాజ్ఞ. ౩. నింద, దూఱు.

వక్త్రఖురము. సం. వి. అ. పుం. దంతము. పల్లు.

వక్త్రజము. సం. వి. అ. పుం. నోటంబుట్టినది. పల్లు, దంతము.

వక్త్రజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మముఖమునఁ బుట్టినవాఁడు. బ్రాహ్మణుఁడు.

వక్త్రతుండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గణపతి, విఘ్నేశ్వరుఁడు.

వక్త్రదలము. సం. వి. అ. న. అంగుడు.

వక్త్రభేది. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. తీవ్రమైనది. కారముగలది. ౨. చేఁదైనది.

వి. న్. పుం. చేఁదు, తిక్తరసము.

వక్త్రము. సం. వి. అ. న. ౧. నోరు. ౨. ముఖము. మోము. ౩. పంది మొదలగువానిముట్టె. ౪. పిట్టముక్కు. ౫. ప్రారంభము. మొదలు. ౬. అమ్ముమొన. ౭. నీరుపోవుగొట్టము. ౮. ఒక విధమైనవస్త్రము. ౯. అనుష్టుప్పుతో సమానమైనయొక ఛందస్సు, ఛందోభేదము. ౧౦. (గణిత) శ్రేఢులలో మొదటిది. (చూ. శ్రేఢి.)

వక్త్రరంధ్రము. సం. వి. అ. న. ముఖద్వారము.

వక్త్రవాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నారంగము. నారింజ. † ౨. ముఖమువాసన.

వక్త్రశోధనము. సం. వి. అ. న. ౧. నోరుశుభ్రపఱుచుట. ౨. తాంబూలాదికము. ౩. నిమ్మకాయ; దబ్బకాయ.

వక్త్రశోధి. సం. వి. న్. న. ౧. తాంబూలము మొదలగునవి. ౨. దబ్బకాయ; నిమ్మకాయ. పుం. దబ్బచెట్టు; నిమ్మచెట్టు.

వక్త్రాసవము. సం. వి. అ. పుం. అధరరసము. (త్రి. ని.)

వక్రకంటకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖదిర వృక్షము. చండ్రచెట్టు. ౨. రేగుచెట్టు, బదరీ వృక్షము. (రా. ని.)

వక్రఖడ్గము. సం. వి. అ. పుం. మిక్కిలి వెనుకకు వంగిన మొనగల పట్టాకత్తి. వంపుకత్తి.

వక్రగతి. సం. విశే. ఇ. ౧. వంకరగాఁబోవునది. వంకరయైన గమనముగలది. ౨. మోసముచేయునది.

వి. ఇ. స్త్రీ. వంకరనడక, చుట్టునడక.

వక్రగ్రీవము. సం. వి. అ. పుం. వంకరమెడగలది - ఉష్ట్రము. ఒంటె. (త్రి. ని.)

వక్రచంచువు. సం. వి. ఉ. పుం. వంకర ముక్కుగలది - శుకము, చిలుక.

వక్రత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వంకర. ౨. అంగారకాదిగ్రహములవక్రగతి, వెనుకకు నడచుట. ౩. తప్పిపోవుట. ౪. వంకరబుద్ధి, కుటిల స్వభావము.

వక్రతుండము. సం. వి. అ. పుం. శుకము, చిలుక.

వక్రతుండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విఘ్నేశుఁడు, గణపతి.

వక్రత్వము. సం. వి. అ. న. = వక్రత.

వక్రదంష్ట్రము. సం. వి. అ. పుం. వరాహము' అడవిపంది.

వక్రదృష్టి. సం. విశే. ఇ. ౧. మెల్లకన్ను గలవాఁడు, వంకరచూపు గలవాఁడు. ౨. చెడుదృష్టి గలవాఁడు. ౩. సహనము లేనివాఁడు, చూపోపనివాఁడు.

వి. ఇ. స్త్రీ. మెల్లచూపు, వంకరచూపు.

వక్రనాసికము. సం. వి. అ. పుం. గుడ్లగూబ, ఉలూకము.

వక్రపుచ్ఛ(చ్ఛిక)ము. సం. వి. అ. పుం. కుక్క. (త్రి. ని.)

వక్రపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. పలాశము, మోదుగుచెట్టు.

వక్రమము. సం. వి. అ. పుం. అవక్రమము. క్రిందికి దిగుట.

వక్రము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వంకరయైనది. ౨. చుట్టతిరిగినది. ౩. చుట్టుకొన్నది. ౪. మర్యాదలేనిది, అనార్జవము. ౫. క్రూరము.

వి. అ. పుం. ౧. అంగారకగ్రహము. ౨. శనిగ్రహము.

న. ౧. ఏటివంపు. ౨. గ్రహములవక్రగమనము.

వక్రయము = అవక్రయము. ౧. వెల. ౨. అద్దె. ౩. అద్దెకిచ్చుట. ౪. రాజున కిచ్చుపన్ను. ౫. కూలి; జీతము.

వక్రవక్త్రము. సం. వి. అ. పుం. అడవిపంది. వరాహము.

వక్రాంగము. సం. వి. అ. న. వంకరదేహము. వంకరయవయవము.

పుం. ౧. బాణు. ౨. రాజహంస. రాయంచే. ౩. సర్పము.

విశే. (అ. ఆ. ఈ. అ.) వంకర యవయవములు గలది.

వక్రాంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి. ¥. (శ. ర.)

వక్రి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్.) ౧. వంకరయైనది. వంపుగలది.

౨. వెనుకకు నడచునది. (కుజాదిగ్రహము.)

వి. (న్.) పుం. శైనుఁడు.

విశే. (ఇ.) ౧. సందిగ్ధముగా మాటలాడువాఁడు. ౨. అసత్యము చెప్పువాఁడు.

వక్రించే. సం. అ. క్రి. ౧. వెనుకకు నడచు, మఱలు.

ద్వి. వక్రించెఁ గుళికసంభవ రాహు విపుడు ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౫౯. పం.

ఆ. నెఱయ గురుఁడు రోహిణీమధ్యమున నుండి, వక్రయుక్తుఁడైన వాన లేదు, వాయుతార లందు వక్రించి నిలిచిన, వారిమయముచేయు వసుధయెల్ల. సస్యానందము. ౪. ౧౬. పా.

౨. ప్రతిఘటించు, మార్కొను.

మ. ధరణీమండలి నెందునుం దొడరి దోర్ద
ర్పోద్ధతిం గ్రాలు భూవరులం బల్వుర
నుక్కడంచితిఁ గడుఁ వశ్యాత్ములై వారు
నాకరిగా నాత్మధనావసుల్ వరుసఁ బ్రత్య
ర్థంబు నర్పింతు రెవ్వరు నస్మత్ప్రటువిక్రమ
స్ఫురణకుఁ వక్రింప రెక్కాలముఁ.
హరి. ఉ. ౬. ౪౯.

వక్రితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వంకరగాఁ జేయఁబడినది, వంపఁబడినది.

వక్రిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. ౧. వంకర, వంపు. ౨. రెండర్థములగునట్లు చెప్పుట, సందిగ్ధముగాఁ జెప్పుట. ౩. కాపట్యము, వంచన. ౪. డొంకతిరుగుడు.

వక్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంగారకుఁడు. ౨. శనైశ్చరుఁడు: (శ. ర.)

విశే. ౧. వంకరయినవాఁడు. ౨. క్రూరమైన వాఁడు.

వక్రోక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఒకానొక అర్థా లంకారము.

శ్లో. వక్రోక్తిః శ్లేషకాకు భ్యామపరార్థప్రక ల్పనమ్. చంద్రాలోకము.

౨. సందిగ్ధముగాఁ జెప్పుట, సూచన. ౩. అప హాస్యము. వేళాకోళము.

వక్రోష్ఠి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. చిఱునవ్వు.

వక్రోష్ఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = వక్రోష్ఠి.

వక్షణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుక్షి, కడుపు, జీర్ణకోశము, ౨. పార్శ్వము, ప్రక్క. ౩. నదీగర్భము. ౪. నది, ఏఱు.

వక్షణము. సం. వి. అ. న. ౧. వక్షస్సు, ఱొమ్ము. ౨. విశ్రాంతి, అలసట తీర్చుకొనుట. ౩. అగ్ని.

వక్షము(సు.) సం. వి. స్. న. ఱొమ్ము, హృద యము.

పుం. వృషభము, ఎద్దు. (విల్యమ్సు.)

వక్షోజము. సం. వి. అ. పుం. కుచము, చేన్ను.

వక్షోరుహము. సం. వి. అ. పుం. = వక్షోజము.

వగ. వి. (√ వగచే.) ౧. దుఃఖము.

సీ. కుందంగ నడలుట మందబుద్ధిత్వంబు
వగఁ గీడు మానునే వలవదడల ...
భార. శాం. ౧. ౧౧౭.

ఆ. కౌలకల్పుఁడైన కౌశికుఁ డేతెంచి, శిశిర వారి వారి నీదఁ దేర్చి, యేలనేలఁ బడఁగ లే లెమ్ము నృపయనఁగ, రాని యప్పు వగల నీనకున్నె. మార్క. ౧. ౨౦౪.

గీ. పెక్కువగ లంబెద వేమి బిసరుహాస్త, చిన్నపోయెద వదియేమి శీతకిరణ ... దశా. ౨. ౭౫.

ఉ. రోదన మాచరించు వగఁ గ్రోధమనోభవ కామలోభమో, హోద్ధులఁగూడి తీరముల యందఘముల్ ... కాశీ. ౫. ౪౩.

౨. సంతాపము.

సీ. ... నారదుఁగని భక్తితోడ, మ్రొక్కిన మమ్ము నమ్మని నూచి యిట్లేల వగఁబొంది కందిన వార లనియు, నడిఁగి ...
భార. ఆది. ౮. ౧౬౧.

౩. వలవంత.

క. ఆ తనువుల వేరుగదా, నాతులు మతికాక కలిగినన్ వగ తిర్యఙ్జాతికి నీజాతికిఁగల, యీ తీవ్రతగలదె ... ఆము. ౫. ౪౨.

౪. శోకము.

ఆ. వలస బెదర నృపతి కలఁగక ప్రజవగ, లార్పఁబనిచి ... ఆము. ౩. ౨౭.

క. ఇది నా కయ్యెం గాఁగల, యది యైన యను గాఢనిశ్చయం బెవ్వని నెమ్మదిఁ గలుగు నుబ్బు వగ సం, పద యాపద గలుగ వట్టి భవ్యున కింద్రా. భార. శాం. ౪. ౪౧౪.

౫. ఆలోచన, తలఁపు.

క. వరపుల్లఁ గలసి తనయులు, పరువడిఁ దుడు వంగఁ గృష్ణఁ జనుచువగన్ భ్రాసురరాజ్య దర్పమొప్ప వ్రిగురుఁ జెచ్చెరఁ బంచె దానిఁ దోడ్కొని తేరన్. భార. సభా. ౨. ౨౦౦.

౬. అభిలాష.

ఉ. వారలఁజూచి కేశవుఁడు వచ్చినకార్యము సెప్పఁ డన్న నృకౌరవనాథుఁ డిట్లనియెఁ గయ్యము సేయువగన్ సహాయముం, గోరి భవత్సకాశమునకుం జనుదెంచితి ...
భార. ఉద్యో. ౧. ౬౯.

౭. విలాసము.

చ. గగనముదాఁకి చిత్రగతకాననసంహతిఁ బొల్చుహర్మ్యముల్, నగములు సావి యూఁగినమనంబులఁ బూర్ణసరోవరంబు లన్, వగ జలకేళి సల్పనని వచ్చి యొకింగి వియచ్చరాంగనల్, మగుడుట చూచి నవ్వు దురు మాడువులం దురమించు దంపతుల్.
కు. సం. ౭. ౯౪౮.

౮. ఉపాయము.

క. ఏవంక మనము సీతాదేవిని వెదకఁదగు నెవ్విధన్ ఖలుని దశగ్రీవు వధింపుద మీ వగ, యేవగ మాన్పెదవు తెలుపు మిపు డిన తనయా. రామా. ౫. ౨౮౬.

౯. విధానము.

సీ. మునుధాత కల్పాంతమున నిద్రదెలిసి లోక వినిర్మితికి వగ గానలేక, సంక్షుబ్ధుఁడైన రజస్తమోగుణము లుద్రేకంబుఁజూపె ...
వరాహ. ౭. ౩౬.

౧౦. గతి, దిక్కు.

క. వెలయాలివలపు కడుకో, వెలకున్ వగలేక వాఁడు వెసఁ జీకటులన్, గలవారియిండ్లఁ జెలులకుఁ, గలవారపుసొమ్ము వెరఁజి గైకొనఁ జొచ్చెన్. శేష. ౪. (శ. ర.)

౧౧. విధము.

క. అవ్వల నొకనికి మీఁదుఁగ, జవ్వన మిటు గట్టియున్న జలజేక్షణతో, నెవ్వగఁ బలుకులు పలికిన, నెవ్వగయే కాని చేర నేరవు కోర్కుల్. కువల. ౩. ౩౯.

క. తోఁచినవగ రచియించెదఁ, దోఁచనిచోఁ జెలువగట్టు దొరతోడై వ్రాయఁజక నె

యానతియ్యఁగఁ, దోఁచ దసాధ్యంబు కవన
ధోరణిపట్లన్. ప్రబంధ. ౨. ౨౫.

౧౨. రకము.

ఉ. మైనపుటంటుపల్వగల మచ్చులచాలొఁగ
గల్లు కట్టెలున్. శుక ౧. ౪౨౧.

౧౩. రసము, రుచి.

తే. ఉప్పనైనట్టి చక్కెరలప్పలీడె, చేఁగఁ
గల యమృతంపుఁజెలమ యొసరెొ, పుల్ల
నుండెడు తేనెకరుళ్ళు సరియొ, వనిత కడుఁ
దియ్యనౌనీదు వాతెఱను.
సారంగ. ౨. ౨౦౬.

౧౪. వర్ణము, గుంపు.

వ. ... ఒక్కవగ ఘంటాకర్ణమహోదరు
లును ... కాశీ. ౬. ౩౫.

౧౫. ఒద్ద, దగ్గఱ.

ఉ. ... ఈ, ముద్దియ నాదుకోడలిట యుండట
నావగ నెమ్మి నుండనీ. హర. ౧. ౯.

౧౬. యోగ్యత.

ద్వి. వగదప్పి మృతిఁబొందు వారికి రాజ, మొగి
సముద్రము చూడ మోకాలిబంటి ...
ద్వి. శ. సా. ౧. ౭౫౭. పం.

౧౭. శక్తి, సామర్థ్యము.

సీ. పంచె మొగ్గినఁగూడఁ బగిలిగెల్చు కటారి
యిది దీనివగ నిశ్చయింపఁగలిగె ...
శుపల. ౨. ౪౫.

విశ. విలక్షణము, ఒకవిధమైనది.

క. ... పురిన్, దగఁ గోటకొనలఁ గట్టిన,
వగ జిగిమువ్వెముల చందువాచందమునన్.
అని. ౧. ౫౭.

వగకత్తె. విశ. (వగ + కత్తె) విలాసిని. (శ. ర.)

వగకాఁడు. విశ. (వగ + కాఁడు). ౧. విలాస
వంతుఁడు.

ఉ. ... తారయే, కాంతుని పజ్జమాని వగకాఁ
డగుచంద్రుని దక్కనేల ...
దశా. ౭. ౭౩.

క. ఎన్నడోకద వగకాని కింపుమెఱయఁ,
గంతుకేళిని వింతలు గానుపించి, హావుసు
చెల్లింతు ... అహల్యా. ౩. ౫౨.

చ. ... చూచుచున్, గదియఁగఁ గొంకు వీధి
వగకాఁడె వఁడైన మెలంగనేనియున్ ...
ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౭.

౨. వల్లభుఁడు.

ఆ. ఇరులగొంగ తమ్మివిరిబోఁడి వగకాఁడు,
ప్రొద్దు తూర్పువలను బొడమె నపుడు
నీలా. ౩. ౪౫.

వగచు. అ. క్రి. ౧. దుఃఖించు.

సీ. శుభలక్షణాంగి యీ సుందరి సైరంధ్రియగు
కేట్లొకోయని వగచువారు ...
భార. విరా. ౨. ౧౪౬.

గీ. చెన్ను దఱిగిన సొగసుతో విన్ననైన, యావ
యాఁగఁ గనుంగొని తెగచి వగచి ...
యయా. ౩. ౭౩.

౨. ఏడ్చు, విలపించు.

ఆ. ఎఱిఁగి నాకుఁ జెప్ప మిగిలేమి యెవ్వరి,
వలన నింత యయ్యె వగవనేల
భార. ఆది. ౬. ౨౪౩.

గీ. ఇంక నెవ్వరి వేఁడుదు నేది దిక్కు, హా విధీ
యెంతచేసితి వనుచు వగచి ...
దశా. ౨. ౪౭.

క. కీనాశునిసమ్ముఖమునఁ దా నూనిన ప్రతినఁ
దలఁచి దశరథనూనుం, డానవను వంచి
ధైర్యవిహీనుండై దీనవృత్తి నిట్లనివగచెన్.
ఉ. రా. ౭. ౨౧౩.

౩. పశ్చాత్తాపపడు.

తరలము. వగవనేటికి నింకనైనను వారలం
బిలిపించి యీ, జగతి నెప్పటియట్ల
యేలుచు ... భార. సభా. ౨. ౩౧౪.

క. మదిమఱపునఁ బాపము తన, కొదవుట
యును బిదప వగచి యొకసగమును నే, నిది
సేయ నింక ననియెడు, మదిపెఱసగమునుగ
నరుఁడు మలపు నఘంబున్.
భార. అర. ౫. ౪౧.

చ. వగవకు మీయఘంబు చన వాసవ వైష్ణవ
యాగ మంచితం, బుగ నొనరింపు ...
ఉ. రా. ౫. ౩౪.

౪. సంశయించు, సందేహపడు.

చ. వగవక మాకు నేవురకు వారిజలోచనఁ
గృష్ణ నీఁదగున్ ... భార. ఆది. ౭. ౨౫౦.

స. క్రి. ౧. భావించు.

క. ... నీ, వారకములుగాఁగ మమ్ము వగ
వుము బుద్ధిన్ ... భార. ఆది. ౩. ౧౫౨.

గీ. అప్పు డాజింత పలుకు వాక్యంబులెల్ల, మన
ములోపల నిక్కంబు లనుచు వగచి
విప్ర. ౩. ౮.

౨. తలఁచు, తలపెట్టు.

క. తనవగచిన కార్యము దొర, కొనుటకు ధృత
రాష్ట్రపుత్రకుఁడు పొంగి ...
భార. ఆది. ౬. ౧౩౭.

౩. ఆలోచించు.

సీ. ... అసుర, గీ. వలను సూడ కొండు వగ
వక యెప్పటి, యట్ల కుడుచుచున్న నలిగి
బకుఁడు భార. ఆది. ౬. ౨౯౨.

చ. వగవఁగ నద్రిరాజు హిమవంతుఁడు
తండ్రి ... కు. సం. ౭. ౮౫౨.

క. తగువరునిఁ బిలిచి కన్యకఁ, దగినయలంకార
మిచ్చి ధారాపూర్వం, బుగఁ బెండ్లిసేయు
టయు నిది, వగవఁగ బ్రాహ్మంబనెడి వివా
హంబ య్యెన్. విజ్ఞా. ఆచా. ౯౫.

౪. విమర్శించు, విచారించు, పరిశీలించు.

క. అగు దేశకాలబలయుత, ముగఁ జేసిన పౌర
నర్థములు వోఱకులై, తెగఁబాఱి తమ్ము
నెదిరిని, వగవక తొడరుటలఁ గీడు వర్తిల్లుఁ
దుద్దిన్. భార. విరా. ౪. ౨౦౮.

క. తగు నిది తగ దని యెడలోఁ, వగవక సాధు
లకుఁ బేదవారల కగ్గల్ ...
భార. ఆది. ౧. ౮౫.

జ: వగ, వగకత్తె, వగకాఁడు, వగదెంచు,
వగదెగు, వగపించు, వగపు, వగలాఁడి,
వగలాఁడు.

వగదెంచు. స. క్రి. (√ వగదెగు.) పరిష్కరించు,
నిర్ణయించు.

చ. పరుఁడిపుడే వసూటిఁ జెఱపట్టిన వాని
వధించి సాధ్వి యీ, తరుణి యటంచుఁ జేకొ
నుట ధర్మువుగా వగదెంచె రాఘవేశ్వ
రుఁడు ...
ఉ. రా. ౬. ౨౧౧. (శ. ర. పా.)

క. అనిరట్టు సేయ నచ్చుటి, జనములు సామ్మా
యకునికి చన దని వగదెం, చిన దానిఁ దోడు
కొనిపో, యె నతం డింటికిని రొక్కం మిచ్చెద
ననుచున్. శుక. ౩. ౪౧.

వగదెగు. అ. క్రి. (వగ + తెగు) పరిష్కృతమగు,
నిర్ణీతమగు. (శ. ర., బ్రౌ.)

వగపించు. స. క్రి. (√ వగచు.) ౧. ఏడిపించు,
విలపింపఁజేయు.

వ. ... వనాంతసఖులగు కిన్నరరాజకన్యల వగ
పించుచు ... హర. ౪. ౨౬.

౨. దుఃఖింపఁజేయు.

గీ. వృద్ధవేశ్యల వగపింతు రుద్ధతప్ర, వర్తులగు
ధూర్తవిటులు దుర్వారనటులు.
వైజ. ౩. ౭౨.

వగపు. వి. (√ వగచు.) ౧. దుఃఖము, వగ.

క. వగ పుణ్యగతికి మూలము, వగ పెల్ల విధముల నుడుగవలయు నరేంద్రా.

భార. స్త్రీ. ౧. ౨౦.

ఉ. ... దైవమె యిట్లు చేసినన్, విన్నఁదనంబుఁ జెందఁ దగునే వగపేటికిఁ బాయుమండవే, యన్నఁ గలంకదేఱె నతఁ డర్కకులేశ్వర వారిమాటలన్. ఉ. రా. ౨. ౨౦౭.

౨. శోకము.

క. జననీజనకులును సుహృజ్జనులును దెగు నప్పుడు గావఁజనమి తెలిసియుఁ దే, ధనములు వారలకంటెనె, ననుజేశ్వర వగపు వాని మఱిడించునొకో. భార. శాం. ౩. ౨౯.

౩. కీడు.

ఉ. ఈ కరుణాకటాక్షు మొకయించుక నాపయి నిల్పియున్నచో, నేకడ మేలుగాక వగపేటికిఁ గల్గెడు దానవేంద్ర ...

దశా. ౨. ౧౨౮.

౪. వధము.

క. ... ఊడిగింపఁ జేడియలు బలువగపులఁ దన్నారడింపుచు నరందంబు లానుమిళింద బృందంబుల గొందంబున విరిపడుపునం బొలిలు పెన్నెరులు సందెల్లం బట్టి ...

నృ. వి. ౨. ౭౪.

వగరము = వగరు. వి. (వగర్చు) వగరుపు, శ్వాసరోగము.

చ. పలుకని మోముఁ దొట్రుపడుపాదములున్ వగరంపుటూర్పులన్, వలపలనైన దంతములు వంగిన మేను వణంకు మస్తమున్, నిలుపఁగరాని యుక్కిసయు నెమ్మొయి నెక్కొను దప్పి పెంపుఁ జే, వెలుఁగునఁ జూచు చూపుఁగల వృద్ధమహీసురుఁ డమ్మహీశ్వరున్. విక్ర. ౨. ౧౫౫.

వగరించు. అ. క్రి. (√ వగరు.) వగర్చు, నిట్టూర్చు.

సీ. వేటకుక్కలుడస్సి వివృతాస్యముల నిల్చి వగరించుచున్నవి దగలుదొట్టి ...

పి. శకుం. ౧. ౧౨౩.

వగరు = వగరము. వి. శ్వాసరోగము, ఉబ్బసము; శ్వాసము.

క. ... పళీ, పలితంబు లయ్యె వగరును, దల దూరును నుక్కిసయును దలకొనుచెంచె.

భార. ఆది. ౩. ౧౯౧.

ఆ. వగరు పుట్టె నంతఁ బెగలె దంతంబులు, నుక్కిసయును దగ్గు నొక్కటిల్లె, శిరసు నొవ్వఁ దొడఁగెఁ జెడగ మానంబంతఁ, గడిదియైన ముప్పుకాలమునకు.

భాగ. ౬. ౬౧.

చ. అటఁ బరకేశికుల్ ... దప్పినోష్ఠసంపుటములు వాడఁగా వగరు పుట్టఁగవచ్చిరి వెచ్చనూర్చుచున్. ద్వా. ౧౧. ౧౦.

వ. ... ఏచినమహాతపోష్ణంబునం దృష్ణపొడమి దగనిగుడ వగరడరి ... తూలు కాలేయకమ్ముల ... మనుచ. ౪. ౬౦.

వగరుపు(ర్పు). వి. (√ వగరుచు). ౧. శ్వాసము.

సీ. గొండు రోఁజు వగర్పు రొప్పన శ్వాసము ... ఆం. భా. ౨. ౧౨౮.

౨. శ్వాసరోగము. (శ. ర.)

వగర్చు(రుచు). అ. క్రి. నిట్టూరుచు.

ఉ. కొమ్మ మెఱుంగుఁజన్నుఁగవకోల్తల భిన్నములైన యాత్మకుం, భమ్ములఁ జూచియూ సలిసొబంగుఁ దొడల్ దొడరన్ వగర్చు హస్తమ్ములఁ జూచి తన్మృదుపదమ్ములు పుష్కరమూన వ్రాలు నాగమ్ములఁ ద్రోవ బాల గజగామినియ న్నిరుదంబుఁ గైకొనెన్.

కృ. శకుం. ౨. ౧౬.

చ. అనుజునిఁ జూడ శోకము దశాననుఁ జూడ
వగర్పురోషముం, బెనఁగొన రామభూవి
భుఁడు పేర్చి ... దశా. ౪. ౧౪౬.

జ: వగరము, వగరించు, వగరు, వగరుపు.

వగలాఁడి. వి. (వగలు + ఆఁడి) విలాసములుగల
యాఁడుది, విలాసవతి, ఒయారి.

సీ. వగలాఁడి యిచట సువర్ణము ల్గలుగునే ...
ఉ. రా. ౧. ౪౨.

ఉ. ఏవగఁ ద్రోచిన న్విడువ దీ వగలాఁడి
బళాగ ... శశాం. ౩. ౪౫.

గీ. ఎఱుక వగలాఁడి కోరినవెల్ల నొసఁగి, ...
శుక. ౧. ౧౧౧.

ద్వి. వగలాఁడి బహుమాయవాద మూహించి,
పగడంపుఁ గంబంబు పట్టుక లేచి ...
ద్వి. శ. పా. ౧. ౩౯. పా. ౭౫. పం.

వగలాఁడు. వి. (√ వగ) విలాసములుగల పురు
షుఁడు. వా.) (విణ. వగకాఁడు. (శ. ర.)

వగవగ. వి. (ఇది "వగ"కు ఆమ్రేడిత
రూపము.) పలువిధములు, రకరకములు.

సీ. వగవగ కూరలు వరుగు లప్పడములు
నోలుపుఁబప్పునుమించు టోగిరములు ...
ఉ. రా. ౬. ౧౨౧.

విణ. రకరకములుగల, పెక్కురకముల.

సీ. ... క్రొత్త, రంగుల అవికెలు బంగారుఁ
బూఁగొప్పు సవరముల్ వగవగ సన్నచీర,
గీ. అద్దముల్ పరిమళములు నాదిగాఁగ ...
దశా. ౬. ౩౮.

వగాహము. సం. వి. అ. పుం. = అవగాహము.

వగ్గము. వి. (సం. వర్గః = ఋగ్వేదము నందలి
యధ్యాయముయొక్క యొకభాగము - ఆ. ని.)
వేదభాగము.

మ. సిగ దువ్వన్ ముడివైచు దువ్వు మఱియుం
జేఁదోయి బిట్టెత్తుచున్, బిగియ న్నొక్కుచుఁ
బెక్కుచేష్ట లొలయన్ బిట్టావలించున్
నఖాగ్రగతిం జీరి తటుక్కనం బయిఁ
బడన్ ఘర్మాంబువుల్ చిమ్ముచున్, వగ
గావగ్గము నుగ్గడించు ఘనరావస్ఫూర్తి కంఠ
ధ్వనిన్. ఘటికా. ౨. ౩౦.

వగ్గు[1] = వక్కు[1]. అ. క్రి. బక్కటిల్లు, కృశించు.
(శ. ర.)

విణ. బక్కటిల్లినవాఁడు, కృశుఁడు; బక్క
టిల్లినది, కృశము.

గీ. ఉగ్గడించి మమ్ము నొంటివగ్గులఁ గనుం,
గొనుము వంత దీర్పు మనిరొ నధిప.
భార. అశ్వ. ౧. ౬.

చ. లలన యొకర్తు వగ్గుకృకలాసముఁ జేరఁగఁ
దెచ్చి వంచనన్, నలుసకుఁ గుంచెపట్టు నెల
నాఁగ పదద్వయమధ్యమంబునన్, నిలిపిన ...
నైష. ౬. ౧౧౧.

క. జననాథ యేమిచెప్పుదుఁ, గనలుచు నవ్వగ్గు
తపసికటము లదరఁగాఁ, దనచేతి నాగ
బెత్తముఁ, గొని పసరముఁ గొట్టినట్టు గొట్టె
నదయుఁడై. మనుచ. ౪. ౭౫.

సీ. ... ఓసిచెల్లి యిమ్ముసలివగ్గు, నీకుఁ దోడై
వచ్చునో కలదో మఱియేమైన ననుచు ...
కళా. ౩. ౧౨౪.

జ: వగ్గుఁదనము, వగ్గుపడు.

వగ్గు[2] = వక్కు[2]. వి. (సం. బకః.) ౧. ఒకజాతి
కొంగ.

తే. బకము విలక్షిల్లు నారణపక్కి వక్కు, వగ్గ
టంచన ... ఆం. భా. ౨. ౯౩.

వగ్గుఁదనము. వి. (వగ్గు[1] + తనము) కృశత్వము,
బక్కటిల్లుట.

ఉ. వగ్గుఁడనంబునం జగెడువాయుసుతుం గని
నీవు నవ్వినన్, భగ్గునమండి నన్నుఁగని
పల్కె నతం డతిరూక్షవీక్షణన్.
సమీర. ౨. ౨౧.

వగ్గువడు. అ. క్రి. (వగ్గు[1] + పడు స్వార్థమున.) వగ్గగు, బక్కటిల్లు, కృశించు.

వ. ... జిగిదాగి బిగి వదలి స్రగ్గి వగ్గువడి తరం
గితాయమానంబైన సర్వాంగీణచర్మంబును.
కవిక. ౫. ౧౧౦.

వగ్గిర. వి. వల.

క. పులుఁగులఁ బినుఁగుకిరాతుఁడు, వలఁదవు
లఁగఁదిగిచి తగ్గి వగ్గిరపగ్గం, బలఘుతరకీల
మునసం, వలనముఁ గావింపుచుండె వలసిన
భంగిన్. వేం. పంచ. ౨. ౧౨.

వగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. అవగ్రహము.

వచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మనుష్యునివలె మాటలాడెడి పక్షివిశేషము, ఒక జాతి పిట్ట. ౨. పరిమళముగల యోషధివిశేషము, వస. †.

వచనకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) విధేయుఁడు. పనిచినదానిని చేయువాఁడు.

వి. అ. పుం. సూత్రకారుఁడు, ధర్మనిబంధన గ్రంథకర్త.

వచనకారి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) = వచనకరుఁడు.

వచనగ్రాహి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) విధేయుఁడు, ఆజ్ఞాప్రకారము చేయువాఁడు.

వచనమాత్రము. సం. వి. అ. న. మాటమాత్రము, నిరాధారవాక్యము.

వచనము. సం. వి. అ. న. ౧. కథనము, చెప్పుట. ౨. మాట, పలుకు; వాక్యము. ౩. అవృత్తిచేయుట. ౪. సిద్ధాంతము. (శాస్త్రవచనము, శ్రుతివచనము, స్మృతివచనము మొ.) ౫. ఆజ్ఞ.

క. నావచనమున నపత్యముఁ, గావించును
గుంతి నీకుఁ గడునెయ్యముతోఁ ...
భార. ఆది. ౫. ౧౩౧.

క. వసునిభుఁడు పైతృకంబగు,వసుధారాజ్యంబు
భీష్మవచనమున గత,వ్యసనుఁడయి తాల్చెఁ
దేజం, బెసఁగంగ విచిత్రవీర్యుఁ డిద్ధ
యశుండై. భార. ఆది. ౪. ౧౯౬.

౬. ఉపదేశము, ఆలోచన, సలహా. ౭. ప్రకటన. ౮. వర్ణోచ్చారణము, అక్షరముల పలుకుబడి. ౯. (వ్యాక.) ఏకవచనాది, (ఏకవచనము, ద్వివచనము, బహువచనము.) ౧౦. సొంటి, శుంఠి. ౧౧. చెప్పినపని చేయుట.

తరలము. చెడకు నావచనంబు సేయుము చెచ్చె
రన్ ధరణీశులన్, విడిచిపుచ్చుము ...
భార. సభా. ౧. ౧౯౨.

వచనవిరోధము. సం. వి. అ. పుం. శాస్త్రాదివాక్యములకుఁ బరస్పరవిరోధము - అసంగతత్వము.

వచనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెప్పఁదగినది, పలుకఁదగినది. ౨. నింద్యమైనది, నిందింపఁదగినది.

వి. అ. న. నింద, దూఱు.

వచనే(న)స్థితుఁడు, సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విధేయుఁడు, చెప్పినట్లు చేయువాఁడు.

వచనోపక్రమము. సం. వి. అ. పుం. ఉపోద్ఘాతము, అవతారిక.

వచరము. సం. వి. అ. పుం. కోడిపుంజు.

వచరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శఠుఁడు, దుష్టుఁడు.

వచసాంపతి. సం. వి. ఇ. పుం. బృహస్పతి; బృహస్పతిగ్రహము.

వచస్సు. సం. వి. స్. న. ౧. మాట, వాక్యము. ౨. ఆజ్ఞ, శ్రుత్యాదివచనము. ౩. ఆలోచన, ఉపదేశము. ౪. వేదమంత్రము. ౫. పక్షిగానము. ౬. (వ్యాక.) ఏకవచనాది.

వచించు. సం. స. క్రి. ౧. పలుకు, భాషించు, వాక్రుచ్చు.

మ. సముఖాయంచును వేత్రహస్తులు వచింపన్
డిగ్గనన్ లేచి ... దశా. ౨. ౧౨౪.

౨. చెప్పు, వర్ణించు.

క. హరిదినమున కే ధర్మము, సరిగా దే తీర్థ
ములును సరిగావు గుణాకర యెందును
పోషణ జాగరములనగుపుణ్య మలవిగాదు
వచింపన్. జాహ్నవీ. ౩. ౯౩.

వచోగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. చెవి. శ్రవణము.

వచ్చ. వి. ౧. చెట్టునకు పట్టి బొత్తిగా నాశము చేసెడి యొక దినుసు చీడ.

౨. ఇచ్ఛ, కోరిక. (శ. ర.)

వచ్చు. అ. క్రి. (క. బర్. త. వరు.)

(దీనికి ప్రార్థనాద్యర్థమునందు ఱమ్ము, రారండు అనురూపములును, తుమున్నాద్యర్థము నందును, వ్యతిరేకార్థమునందును రాన్, రాఁడు, రాక, రామి మున్నగు రూపములును గలుగును.)

దరిచేరు, డగ్గఱు, ఏతెంచు.

క. నారదుఁడువచ్చెఁ దద్వచ, నారంభుల రగుఁడు
మీర లని కఱపి మహోదారుఁడు వారల
వీడ్కొని, నారాయణుఁ డరిగెఁ దక్షిణమ
తనపురికిన్. భార. ఆది. ౭. ౭౭.

క. దేవర యావతి యిచ్చిన, యీవాక్యము లెస్స
నాఁడు నీవ యుపేక్షం, బో విడిచితి వింకను
నీ, చేవత్తురు వారు తీరిచే టొప్పుదురే.
భార. ఉద్యో. ౨. ౨౦౨.

ఉ. అంతట నొక్కనాఁడు ధవళాంబుజ
నేత్రుఁడు వచ్చి ... పారి. ౧. ౪౩.

గీ. అనుచు నడలెడుతల్లి నూరార్చి యంప,
దొనలు విల్లును గయికొని చనఁ దలంచు,
నెడల నడ్డంబుగా వచ్చి పుడమి కొన్న,
వలపుగులుకంగ మెల్లనఁ బలికె నపుడు.
అచ్చ. రా. అయో. ౬౯.

చ. ... ఈ యఘమయాత్ముని ఘోరవిధి న్వధిం
చిర, మ్మనవుడుఁ బూరుపార్థముగ నవ్విభు
తోడ బహుశ్రుతుం డనున్ ...
విక్ర. ౩. ౬౨.

సీ. వాని పంపితిమి భూవరులకు మత్పురంబు
నకు వేవేగరమ్మనుచు వేడ్క ...
ఇందు. ౫. ౧౬.

రగడ. వేమాకందము లేమాకంపము, రామా
మెల్లన రామా కంపము ...
ఇందు. ౩. ౩౫.

(ఇందు "రమ్మా" యనుటకు మాఱుగ "రామా" యని ప్రయోగింపఁబడెను.)

మ. ... ఎల్లరున్, వినఁగాఁ బల్కె కుమారునిం
దెలిసి రండీ యంచు రా జంపినన్ ...
సారంగ. ౩. ౮.

శా. ... ఇంద్రేలా యాటలు సాలుసాలు నిఁక
రారేయంచు వా రేఁగుచున్ ...
ఉ. రా. ౧. ౧౪౩.

ఉ. సోరణగండ్ల రాఁగొదమచుక్కలు పట్ట
నుల్కవాటముల్, చేరుప ...
ఆము. ౨. ౧౩.

౨. సంభవించు, తటస్థించు.

ఉ. ... నపుంసకజన్మ మవశ్యభోగ్యమై,
వాఁడిమి గల్గుశాపమున వచ్చె ...
భార. విరా. ౧. ౨౩౭.

శా. లోకాలోకనగంబుదాపలకుఁ గల్లోలాహ
తాంభోధి వేలాకుంజంబులకుం జనం జనఁగ
నాలావెంత చింతాభరం, బాకంపంబు మనం
బునం బెనుపంగా నైరావతో, చ్చైశ్శ్రవ,
స్స్వీకారంబున దిక్కులం దిరుగ వచ్చెక్
దేవకీనందనా. ఉ. హరి. ౧. ౧౩౩.

౩. లాభించు.

గీ. దుష్కరంబైన తపమిట్లు దొడరి చేసి, మేను
డయ్యించుకొనఁగ నేమిటికి వచ్చె ...
హర. ౪. ౨౩.

౪. కలుగు, ఉద్భవించు.

క. ఆ సాత్యకి వేలోకవిల్లా సురగతి నెత్తియు
గ్రమగు నారాచం, బేసిన నాతఁడు కేతు,
వ్యాసక్తుండయ్యె మూర్ఛవచ్చి నరేంద్రా.
భార. భీష్మ. ౩. ౨౧౦.

సీ. ... ఇట్టి బంధులఁబాసి యేనొకండ, రా
బుద్ధిరాదు తారక రాజశేఖర ...
హర. ౨. ౧౩౯.

క. తమతల్లి పురంధ్రీ జా, తమతల్లి గదా తదీయ
తనుజుఁడనఁట హా, తరుణీ యేతతినైనను,
రమణీయేతరగుణంబు రానేర్చు నొకో.
సారంగ. ౨. ౧౦౪.

మ. బెరసెక్ మేన నిగిడ్చినట్లు వళులు ...
వృద్ధాలికిక్, మరలం బ్రాయము వచ్చెఁ
దత్తరుచలన్మందానిలా, సంగతిక్ ...
పారి. ౫. ౪౬.

గీ. విబుధనాయక నీ వెంత వేఁడికొనిన, నాకు
దయరాదు ... దశా. ౨. ౩౯.

౫. (పండ్లు) మొలచు, అంకురించు.

సీ. పలు రాకమును వచ్చి బాలువేలుపు మన్నఁ
బండ్లు లేకుంట నభావ్యుఁ డనిరొ,
బండ్లు రాఁజూచి డింభకుని వేలుపుమన్నఁ
బడిపండ్లురామి నభావ్యుఁ డనిరొ ...
భాగ. ౯. ౧౯౬.

క. అఱపు లుడిగి పోపో నీ, యఱచేతం బండ్లు
వచ్చినప్పుడు మమ్మ్నుం, గఱచెదవుగాని
తగునెడ, మొఱయిడు మది యెట్టిదైవములు
వినియెడినో. కళా. ౩. ౨౩౦.

౬. లభించు, దొరకు.

ఆ. అభిచారిఘనగరాంబు దూషితరుక్ష్మి, రంతి
రాద్రిగహనదంతురోగ్ర, కీకటోర్వి మేరు
గిరి సమార్ఘ్యమువచ్చు, నేని చొరకు పంపె
యిడుముకొనఁగ. ఆము. ౪. ౨౬౭.

చ. వెలుపల వడ్డికిచ్చినను వీసము వచ్చునునట్టు
లాయెనో ... శుక. ౨. ౫౪౯.

క. కోపమునఁ జూచి యపుడా, భూపాలకుమా
రుఁ డను సుబుద్ధికి నానా, పోపో మ్మూర్ఖక
వలవని, పాపముఁ గట్టెదవు చాలుఁ బది
వేల్ వచ్చెన్. సారంగ. ౨. ౧౩.

౭. చెందు, ముట్టు.

ఆ. కాన విష్ణుఁడైనఁ గానిమ్ము రాముతో,
విగ్రహంబె కాని వినయమొల్ల, ననికిఁ జాలు
నిచను చాలవేని నీ, పోటువచ్చె నిదుర
వోవఁబోకుమ్ము. భా. రా. యు. ౧౯౫.

ఉ. అండజయాన నీయొసఁగునట్టి సపర్యలు
మాకువచ్చె ... మనుచ. ౨. ౪౭.

౮. (గ్రహాదులు) ఆవేశించు, పూను.

గీ. అట్టి యెడ వేల్పు వచ్చిన యట్ల మేను, పొంగ
నలిరేఁగి పాండవపుంగవుండు, మత్స్య
నృపనందనుని బలుమాటలతోడి, యేపుసెవి
కిని జూడ్కికి నింపునొసఁగ.
భార. విరా. ౫. ౪౦.

చ. ... అవ్వనరుహాలోచనల్, నివముపచ్చిన
యండముఁ జూపి రందఱున్.
శుక. ౩. ౧౧౯.

౯. ఇష్టమగు, అనుకూలమగు.

(ఈ యర్థమున నీ శబ్దమునకుఁ బూర్వము "మనసు" అను నర్థముగల పదము వచ్చును.)

గీ. ఏను వంటలవాఁడనై యానరేంద్రుఁ, గొలిచి గరగరగాఁ గూడు గూర చిత్తమునకు వచ్చినచందంబునన యొనర్చి, నేర్చి మెలఁగుదుఁ గరము వినీతి మెరసి.

భార. విరా. ౧. ౭౬.

చ. ... రెండుదిక్కుల హితంబును బెంపును గల్గునట్టి చొప్పున విదురాది సజ్జనుల బుద్ధికి రానుచితంబులోఁడి మెల్పునఁ బరుసందనంబునను భూపతులెల్ల నెఱుంగనాడుమా.

భార. ఉద్యో. ౩. ౨౩.

వ. అది యెఱింగి వసిష్ఠుండు గనలి యోరీ నీవు తండ్రి చిత్తంబునకు రామియు గురుదోగ్ధ్రీవధంబును నప్రోక్షితమాంసోపయోగంబును ననుమూఁడు తెఱంగుల హృదయశంకువులు గావించితివి త్రిశంకుండ వయితివి ...

హరి. పూ. ౨. ౪౫.

గీ. వనిత నీచిత్తమున కేను వత్తునేని, కామ తంత్రంబునకు సంచకర్వుగాఁగఁ, జుంబనము సేయని మ్మోష్ఠబింబ మిపుడు, గండుఁగోయిల చిగురాకుఁ గమిచినట్లు.

శివరా. ౩. ౬౮.

ఉ. ... ఆ నృపతి పాలికిఁ బోయెదవేమొ పొమ్ము నీ వియ్యకు వచ్చినట్లు రమియింపుము ... శుక. ౨. ౬౭.

౧౦. ప్రసన్నమగు.

చ. సరసతరోక్తి నేఁగి మునిసత్తముఁ జిత్తము వచ్చునట్లుగా, వరఁకులఁ బెట్టి తెచ్చెదరు వారవిలాసినులెన్నిభంగులన్ ...

భా. రా. బాల. ౬౩.

సీ. ... భార్గవులచే బలి యొట్టకేలకు బ్రదికి వారి, చిత్తంబు రాఁగొల్చి శిష్యుఁడై వర్తింప ... భాగ. ౮. ౪౩౯.

సీ. హెచ్చుమాటల కేమి యింక నొక్కటి మనే దారులు దారినఁ దారసిలినఁ, జంపుచేత నెపారఁ బట్టించినపుడు గదా స్వామివారి చిత్తంబు వచ్చు ... రా. వి. ౫. ౪౨.

క. ఆ యోగవిద్య యొరులకు, నోయామున లేదొకింతయును గావున నీ, వాయనచిత్తము రాఁ బ్రజ్ఞాయుక్తిం గొలిచి దాని సాధింపఁ దగున్. పరమ. ౫. ౧౯౩.

౧౧. అలవడు, అభ్యస్తమగు.

గీ. వానికి రేడువిద్యలు వచ్చియుండు.

నైష. ౬. ౨౫.

ఉ. ... విద్యలు వచ్చునంచు నేఁ, గ్రొవ్వున విప్రులన్ సరకుగొనక తిరస్కరణంబు చేసినన్. వరాహ. ౭. ౮౪.

ఉ. అక్కట పొట్టచించిన నొకత్తుర మైనను రాదు పెక్కులుం, డక్కులె కాని యమ్మని నథమ్మన నేరఁడు ... శుక. ౨. ౪౩౭.

౧౨. అగు.

చ. ఇతని కితండె సాటియగు నీతని కీతఁడె సాటి వచ్చు ... ఉ. హరి ౪. ౨౫౭.

చ. ... నిన్నొరసి తా నెనరాక కదా నిలింప భూజములు వహించు దుర్యశము ...

ఆము. ౧. ౪౩.

చ. ... దుర్జయుఁడగు నా నృపాలుని పరాక్రమలీలకు రాజులెల్ల నొరయసరి షోడశాంశమును రారు ... జై. భా. ౮. ౩౪.

౧౩. సాటియగు.

సీ. కడుమృదురీతి నీనడపాడు గతికి రానని క్రాలి నడచు రాయంచ లివియు ...

కు. సం. ౬. ౬౭౭.

౧౪. ప్రవర్తించు, నడచుకొను.

క. చేరిచిన చేరకున్నను, గూరుచుకొని రాక మీరె కోపించిన ... దశా. ౨. ౩౪.

ఉ. ... నారదమునీంద్రుఁడు ... పలికెఁ ... బలిఁగూర్చుదాన నా, యంతటివారు లే రని యహంకృతి చెప్పుడు విఱ్ఱవీఁగుచుఁ, బంతు న వచ్చుసత్యగరువం బిఁకఁ జెల్లదటంచు మానినీ. పారి. ౧. ౭౦.

౧౫. ప్రసక్తమగు.

వ. ... ఇంకఁ బ్రకృత కథ వచ్చుచున్నది యాకర్ణింపుము. కళా. ౪. ౪౦.

౧౬. వర్ధిల్లు.

క. ... పరుసన యెడ తెగక యిట్లువచ్చిన వంశం,బురుభుజ ... భార. ఆది. ౪. ౨౨౧.

౧౭. సమర్థమగు.

సీ. భ్రూభంగములు లేవె యాభీల వింధ్యగర్వ స్తంభనమునకు రావుగాక ...

పాండు. ౫౧౪౬.

౧౮. నెఱవేఱు, సిద్ధించు.

మ. ... ప్రపితామహప్రతతుల న్నాకంబు నొందంగఁ జొచ్చితి నాకాపగ నింక నీ ప్రతిన వచ్చెన్ ...

భా. రా. బాల. ౪౬౧.

౧౯. కాఱు, స్రవించు.

సీ. ఇందాఁక నెఱిఁగక యేమి యంటినో మిమ్ము ననుచుఁ గన్నీళ్లురా నడఁచుకొనుచు, ...

కళా. ౪. ౧౭౧.

౨౦. పొంగు, నిండిప్రవహించు.

వ్యవ. గోదావరి వచ్చినది.

ఆ. ఎంతఁ జనఁగరాని యిక్కట్టు ప్రాప్తించెఁ గృష్ణరాఁ దొడంగెఁ గృష్ణరాయ, లివలఁ దఱుమఁ జొచ్చె ... కృష్ణ. ౩. ౪౩.

౨౧. తగు, యుక్తమగు.

(ఈ యర్థములందు అన్నంత క్రియలతోఁ గూడి కానవచ్చును.)

ఆ. ఎల్ల భువనములను నేలుటకైనను, నిట్టి క్రూరకర్మ మెట్టు సేయ,వచ్చుఁ గడఁగి యెదిరి వా రేమి సేసిన, మాఱుసేయ నాకు మనసురాదు. భార. భీష్మ. ౧. ౧౨౫.

క. అనవుడు మునినాయకుఁ డిట్లనియె నృపతి నిన్నుఁ బంపుననఁట వినుము విరోచన పరులకు నిది యీవచ్చిన నిచ్చెద దాఁచ నేల చెప్పు మటన్నన్. వరాహ. ౫. ౧౧.

(ఈవచ్చున్ = ఈయఁదగును.)

ఉ. బుద్ధియ కర్తనేని కొనిపోకుఁడు ధర్మము నూత్కృమీ యసంబద్ధములైన న్యాయములఁ బంతము వచ్చునె మేము దెంపునై, యుద్ధము సేయఁజాలకయ యోహరిసాహరి నెంత చెప్పిన, న్నిద్ధరణీతలామరుని నీరు చలంబున మీకుఁ దక్కునే.

శివరా. ౪. ౬౨.

ఉ. ... రాజులే,పార ననేకమార్గముల నప్రియము లం దెగఁజూతు రేర్పడన్, వారి నెఱుంగఁ గావలయు వచ్చునె నమ్మఁగ నెందు రాజులన్. భా. రా. కిష్కిం. ౧౧.

గీ. శివకళత్రమునకు శివక్షేత్రమునకు, శివుని మూర్తికి శ్రీసదాశివునికీర్తి, కితరతీర్థంబు సరిపోల్ప నెట్లు వచ్చు, దక్షవాటంబునకు మహాస్థానమునకు. భీమ. ౩. ౧౨౯.

ఉ. అచ్చపుబ్రహ్మచర్యము ప్రయత్నమునం జరియించుచుండి నేఁ,డొచ్చెల కూఁద్రభూమి నికి నువ్వులులూరిపథంబు దప్పఁగా, వచ్చునె తెద్దునాకి యుపవాసము మాన్పికొనంగ నేటికిన్. విక్ర. ౧. ౧౫౦.

ఉ. ... ఇం, దుండఁగరాదు పోవలయు నూరికి నింటికి ... మనుచ. ౨. ౪౭.

౨౨. శక్యమగు, వలనుపడు.

గీ. ఇమ్మహాస్త్రంబుఁ గడిమిమైఁ గ్రమ్మరింప,
నెవ్వరికి రామిఁజేసిఁగా కేమి శక్యమైన
నూరక యుండుఁడుమయ్య ...
భార. ద్రో. ౫. ౩౮౭.

క. కావున వంచనబాహిర, పావకయుండంగ
మనరిపుం బరిమార్పంగావచ్చునేని యట్టిద,
నా వలపటుగాక తక్కినను వలదు సుమీ.
భార. విరా. ౨. ౨౮౭.

గీ. దురితకరముల యని వానిఁ దొడరకుండ,
వలదె లెస్సగ నెఱిఁగిన వచ్చుఁ దొలఁగ.
భార. శాం. ౫. ౬౦౦.

ఉ. ఎవ్వరికైనఁ జేరఁజొర నెన్నడురాని నిశా
చరాస్పదం, బివ్వనభూమి ...
హరి. పూ. ౭. ౯౯.

క. మిహిరలవంబులఁ దారాగ్రహ నక్షత్రము
లవచ్చు గణుతింప భవన్మహిమార్ణవ గుణ
రత్నము, లహిభూషణ యెవరికైన నలవియె
పొగడన్. భీమ. ౫. ౧౨౭.

గీ. తివిరి యిసుమునఁ దైలంబుఁ దీయవచ్చుఁ,
దవిలి మృగతృష్ణలో నీరు ద్రావవచ్చుఁ,
దిరిగి కుందేటికొమ్ము సాధింపవచ్చుఁ, జేరి
మూర్ఖుల మనసు రంజింపరాదు.
భర్తృ. నీతి. ౫.

౨౩. సిద్ధముగనుండు.

గీ. ... నీ పందెమాడుకొమ్మేల యాలసింప
నీయాట యాడవచ్చినది యనియె ...
కళా. ౬. ౧౧౭.

క. తనరాష్ట్రము చెడవచ్చిన, ననిమిషపతి
విప్రుఁ డనకయాచార్యుఁద్రి శీర్షునిఁ దును
మఁడె ... ఆము. ౩. ౩౭.

౨౪. పూను, ఉద్యమించు, యత్నించు.

(ఈ యర్థమున నిది తుమున్నంతమునకును
ప్రయుక్తమగును.)

ఉత్సాహ. ఎన్న నే వరించునురుసమిన్మహావనం
బులో, నన్నగారి గినిసినను ఘనాతిచండ
కాండవృష్టి నలంపవచ్చు జగదజేయదండ
నుండు మాయన్న బ్రాహ్మణునకు విరచి
తాంజలి యగు భక్తితోడ.
రాఘవ. ౨. ౧౦౫.

పంచచామరము. ... త్రిమ్మరీ మఱిట్లు వచ్చి
సారె సారె నన్నుఁ గొల్లఁజేయ రాక
పొమ్మిఁకన్. విప్ర. ౪. ౫౯.

క. అతివా ముదియఁగ ముదియఁగ, మదిదప్పెనొ
కాక నీవు మనమున నియమవ్రతపరుల
శూద్రరమణీరతికై బోధింపవత్తురా యిది
తగవా. విక్ర. ౧. ౧౪౪.

గీ. ... మాకు, బుద్ధిచెప్పఁగ వచ్చితే ప్రౌఢ
యనుచు, నలిగి ... దశా. ౪. ౨౦౧.

౨౫. తొడఁగు, ఉపక్రమించు.

సీ. ... దాన గర్వముదయింపవచ్చిన నుడుపం
గవలయు గర్వంబున గురుసమారాధనంబు,
వదలిన ... భార. అను. ౩. ౩౨౧.

౨౬. తలఁచే.

గీ. కోరి తొలుమేనఁ దనకైన కొడుకువల్ల,
మాన్పుకొనవచ్చి భవనైకమాన్యలీల ...
పారి. ౧. ౧౭.

౨౭. ఇది కను, విను మొదలగుధాతువుల కను
ప్రయుక్తమగుచోఁ గర్మార్థక "పడు"
ధాతువు నర్థమిచ్చును.

కానవచ్చెన్ = కనపడెను.

గీ. ఎడపఁదడపఁ ధనూభవుం డెచట నుండుఁ,
గానరాఁడని గృహభర్త కాంతనడుగ, నింత
డడవును నారొద్ద నిచట నుండి, యరిగెఁ
జదువంగనని భర్త కతివ మొఱఁగు.
కాశీ. ౪. ౮౫.

సీ. హరిబహిఃప్రాణంబ వగుట నేఁ డెఱుఁగంగ
వచ్చె నీ కిపుడిది యిచ్చెఁ గాన ...
పారి. ౧. ౫౮.

(ఎఱుఁగంగవచ్చెన్ = ఎఱుఁగంగఁ బడెను.)

మ. ... అందొక్కకల స్వనంబు వినవచ్చెక్ మాధురీధుర్యమై. వసు. ౨. ౧౩.

అవా. ఇది కొన్నిపట్ల "పోవు" మున్నగు ధాతువులకు వాక్యాలంకారముగా ననుప్రయుక్తమగును.

సీ. పరమ కల్యాణి యో భాగీరథీగంగ వార్ధి భామిని పోయివత్తునమ్మ ... కాశీ. ౨. ౧౩౬.

గీ. ... మీరిరువురు, నీ యెలుక మఱచెదరు సూ పోయివత్తు ... ప్రభా. ౩. ౬౪.

సీ. ... అందుఁ ద్రేతాయుగమునకు సమకాల ధర్మముల్ జరిగివచ్చుఁ, గీ. గృతయుగాద్య వస్థలులేవు సతతమును మనోహరములైన రాజధానులు వనములు, నంబుజాకరములు నెన్నియైనఁ గలవు. వి. పు. ౩. ౫౧.

గీ. అంతకంతకు గతివేగ మగ్గలింప,రాఁక వాగ యెచ్చరిక పరాకుజెయ్య, యను జనులు తెచ్చ వడి తమపని మఱవఁగఁ, బఱఁగు నమ్మోటి నెఱరాతు ప్రౌఢికతన. ప్రభా. ౨. ౩౩.

వాడుకలోని విశేష ప్రయోగములు.

౧. ప్రొద్దు గ్రుంకవచ్చినది.

౨. మొత్తములో కొంతసొమ్ము లోటువచ్చినది.

౩. వానికి ఓ అన్న న రాదు.

౪. వానికి భూములమీఁదఁ బదివేల రూపాయిలు వచ్చును.

౫. నిష్కారణముగా నూఱు రూపాయిలు దండుగ యిచ్చుకోవలసి వచ్చినది.

౬. మాటమీఁద మాట వచ్చును.

౭. వానికి జ్వరము వచ్చినది.

౮. ఎందుకు వచ్చిన గొడవ యిది?

౯. ఈ పిల్లవాఁడు తప్పక పనికివచ్చును.

విశే. విపులము.

ఉ. ఒయ్యన వెల్వు నూపి జడి నుబ్బరవోయెడి ప్రాణికోటికిక్, దయ్యమునె త్తికోలు తుది దాఁకఁగఁ దూరుపు తెల్లవాటె తెల్వ య్యెను నీరవీథిఁబడి యంబుధి కేఁగె నదీ ముఖంబులక్, బయ్యరవట్టె మేఘములు వచ్చుగఁబాటె నుదఙ్ముఖంబులై. హర. ౨. ౨౪.

జః రప్పించు, రాఁబట్టు, రాక, రాకడ, రాకా పోక, రాకోట్టు³, రాబడి, రావించు, రావెడలు, వచ్చుబడి, వచ్చురాములు.

వచ్చుబడి. వి. ధనాగమము, ఆయతి. (శ. ర.)

వచ్చురాములు. వి. బ. (వచ్చుట + రామి), వచ్చుటయు రామియు.

గీ. నాఁడు మఱునాఁడు నవ్విప్రనందనుండు, ధాతమాటలచేందంబు దానవారి, తనకడకు వచ్చురాములఁ దలఁచితలఁచి, ముచ్చటల యేటితరగల మునిఁగి మునిఁగి. పాండు. ౪. ౬౬.

వజె. వి. (సం. వచా. క. వజె, బజె.) వస, ఓషధీ విశేషము.

గీ. ... వసయన వజెయనంగ, వచకుఁ బేరు చెలఁగు ... ఆం. భా. ౨. ౫౫.

వజీరు(ఁడు) = వజ్జీరు(ఁడు), వజ్రీఁడు. వి. (హిం. వజీర్. బ. వజీరులు, వజీర్లు.)

౧. యోధుఁడు, శూరుఁడు.

గీ. చిల్క సామ్రాణి తేజివజీరుఁగేరు, కృష్ణ మంత్రీంద్రు చెలువు వర్ణింపఁదరమె దశా. ౧. ౩౧.

సీ. జగమెల్ల గెలువఁ గొంజిగురుటాకుజీరా వజీరున కిదిగదా జీవగఱ్ఱ చం. రా. ౩. ౪౫.

గీ. పచ్చపన్నియచిల్క బాబావజీరు, దుల్ల
మల్లోలముగఁ జేయఁ దల్లడించు.
శుక. ౧. ౧౧౩.

ఉ. ముందు పసిండి తమ్ముబలు మొగ్గలమొగ్గర
మాచరించు మేల్చిందడు వెల్వు గుబ్బలి
వజీరునిజీరు నధఃకరింపఁగాఁ, గ్రొండలి
రాకబాకు వారకుఁ దొరకించు భవంబు
చెల్లరే,చందనగంధి చేన్నఁగవ చంద్రుఁడొ
యింద్రుఁడొ యా యుపేంద్రుఁడో.
కృ. శతం. ౨. ౧౨.

౨. మంత్రి, సచివుఁడు.

మ. ... నిజామొదుల్ వజీరుల్ భజింపగురు
నమ్రత్వముఁ గానలో ముసలిమానుల్ గా
వితర్కింపఁగన్. వసు. ౧. ౪౪.

సీ. కలువలదొర చల్లగాలి వజీరులు పూని
రాస్తాను చపానుగొలువ, ...

గీ. ... మదనుపాదుషవా దండుగదలె నపుడు.
అని. ౩. ౧౯.

౩. సామంతరాజు.

క. గడి దుర్గంబులకోటల, నిడుతాణపుదొరల
కెల్ల నెప్పుడు జెల్లే, పుడమియు మన్నెవ
జీల్లకు, నడుచు ముఖాసాలుగాక నగరి
ధరిత్రిన్. ఉ. హరిశ్చ. ౧. ౭౬.

వజే. విశ. ఇంపైనది, మనోహరము.

మణిమాల. అజహాత్పరోదధి ఘృతమ్ములమ్ముచు
మురారిఁబాడి రెలమిన్, వజేఁగా దదీయ
చరణాబ్జసన్నహృదయారవింద లగుచున్.
అప్ప. ౪. ౧౫౫.

వజ్జ. వి. ౧. ఉపాయము, వెరవు. (శ. ర.)

౨. ఉపమ, పోలిక ; (శ. ర.)

వజ్జెము. వి. (సం. వర్జ్యమ్) విషఘటికాక్రాంత
సమయము.

ద్వి. వజ్జంబొ వారంబొ వారిపాతంబొ, వెజ్జఁ
జూపించరు వేల్పుల కిదరు ...

ద్వి. పరమ. ౩. ౧౫౪. పా. ౧౯. ౨౦. పం.

వజ్జిరము. వి. సముద్రపు మత్స్యవిశేషము.
(శ. ర.)

వజ్జీరు(ఁడు) = వజీరు.

గీ. ... ఎల్లరు వెఱఁగంద నలరు నెపుడు, మేలు
వజ్జీర్ల గమికొండ గోలకొండ.
యయా. ౧. ౩.

గీ. ఎట్టి వజ్జీర్లు నెన్నంగ నీడుగారు ... బడేమి
యా పుడమి కొనికి ... యయా. ౧. ౧౯.

వజ్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. చెముడు ; ఒకజాతి
చెముడు ; ౨. తిప్పతీఁగ. ౩. దుర్గాదేవి.

వజ్రకంకటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. హనుమం
తుఁడు.

వజ్రకము. సం. వి. అ. న. ౧. చర్మరోగ
ములను బోఁగొట్టెడు పలుతెఱఁగుల మూలి
కలతోఁ జేసిన తైలము. ౨. కంటి కగపడు
నాకాశ యాకాశభాగము.

వజ్రకాలిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. బుద్ధునితల్లి
పేరు.

వజ్రకీటము. సం. వి. అ. పుం. సాలగ్రామము
లోపలనుండి తొలిచెడు పురుగు. (శ. ర.)

వజ్రకీలము. సం. వి. అ. పుం. పిడుగు.

వజ్రకూటము. సం. వి. అ. న. వజ్రములు
శిఖరమందుఁగల యొకానొక పర్వతము.

వజ్రకేతువు(ఁడు). సం. వి. ఉ. పుం. నరకా
సురుఁడు.

వజ్రగార = వజ్రగారె. (వజ్రము + గార[1].)

ద్వి. గోమేదకంబుల శౌణిగలు బవిరి, గా మల్చి
పై వజ్రగార యొసంగి ...
రం. రా. బాల. ౮౩. పా. ౭. పం.

వజ్రగారె = వజ్రగార. (వజ్రము + గారె) మి. ని. వజ్రము పొడి కలిపి తయారుచేసినగార.

మ. వజ్రగారెలఁ జెన్నొందు గట్టిచప్పరములో
రేరాచరాతిన్నెపై ... దశా. ౪. ౪౯.

వజ్రగోపము. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రగోపము, ఆరుద్రపురుగు.

వజ్రచంచువు. సం. వి. ఉ. పుం. రాపులుఁగు.

వజ్రచర్మము. సం. వి. న్. పుం. గండకము. ఖడ్గమృగము.

వజ్రజిత్తు. సం. వి. త్. పుం. గరుడుఁడు. గరుత్మంతుఁడు.

వజ్రజ్వాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విద్యుత్తు. మెఱుపు.

వజ్రతుండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాబందు, రాపులుఁగు. ౨. మశకము, దోమ.

వజ్రతుండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గరుత్మంతుఁడు. ౨. విఘ్నేశ్వరుఁడు.

వజ్రదండము. సం. వి. అ. పుం. వ్రణములో పుట్టెడు పురుగు. (బ్రౌ. ని.)

వజ్రదంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూకరము, పంది, అడవిపంది. ౨. ఎలుక.

వజ్రదంష్ట్రము. సం. వి. అ. పుం. కీటభేదము, ఒకజాతి పురుగు.

వజ్రదశనము. సం = వజ్రదంతము.

వజ్రదేహుఁడు. సం. విశే. అ. ఆ. అ. కఠినమైన (గట్టి) దేహము గలవాఁడు.

వజ్రద్రుమువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఆకుజెముడు †. (శ. ర.)

వజ్రస్వరము. సం. వి. అ. పుం. గుడ్లగూబ.

వజ్రధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

వజ్రనాభము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణుని చక్రము, సుదర్శనము.

వజ్రనిర్ఘోషము. సం. వి. అ. పుం. పిడుగు యొక్క ధ్వని.

వజ్రనిష్పేషము. సం = వజ్రనిర్ఘోషము.

వజ్రపట్టులు. (వజ్రము + పట్టులు) మి. వి. బ. వస్త్రవిశేషము, ఒకవిధమగు పట్టుబట్ట.

వ. ... ఉదయరాగపట్టులును నేత్రపట్టులును
వజ్రపట్టులును నను పేళ్లుగల పుట్టంబులు
గట్టుకొని ... ద్వా. ౩. ౧౭౭.

వజ్రపాణి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. గుడ్లగూబ.

వజ్రపుఁదళుకులు. వి. బ. (వజ్రము + తళుకులు) ధాన్యవిశేషము.

సీ. వజ్రపుఁ దళుకులు వాసనరాజనాల్ జవ్వాజి
వంకెలు గవ్వసరులు ...
హంస ౪. ౧౨౭.

వజ్రపుటము. సం. వి. అ. స. ఔషధములు వండెడి యొకవిధమగు పాత్రము.

వజ్రపుష్ప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శతపుష్ప, సదాప †.

వజ్రపుష్పము. సం. వి. అ. న. ౧. నువ్వుపువ్వు. ౨. ప్రశస్తమైన పుష్పము.

వజ్రభృత్తు. సం. వి. త్. పుం. ఇంద్రుఁడు.

వజ్రమయము. సం. విణ. అ. ఈ. అ. ౧. వజ్రములతోఁ బ్రచురమైనది. ౨. వజ్రమువలె కఠినమైనది; కఠినహృదయముగలది. ౩. క్రూరమైనది.

వజ్రము. సం. విణ. అ. ఆ. అ. ౧. కఠినమైనది. ౨. క్రూరమైనది. ౩. పాయలైనది. ౪. అడ్డముగా నున్నది.

వి. అ. పుం. ౧. వ్యూహభేదము, ఒకవిధమైన మొగ్గరము. ౨. ఒక జాతిదర్భ. †. ౩. ఒక విధమగు స్తంభము. ౪. ములుగోలిమిడి. †.

పుం. న. ౧. వజ్రాయుధము, పిడుగు. ౨. వజ్రాయుధము వంటి వినాశకరమైనయాయుధము. ౩. రత్నములకు బెజ్జములు వేయు వజ్రపునూది. ౪. నవరత్నములలో నొకటి యగు వజ్రమణి. ౫. పులిగంజి. ౬. కత్తుల నతికించు బంక, సర్వీసు.

న. ౧. ఉక్కు. ౨. ఒక విధమైన అభ్రకము. ౩. పరుషభాషణము. ౪. బాలకుఁడు. ౫. ఉసిరికాయ, ధాత్రీఫలము. ౬. నువ్వుపువ్వు. ౭. (జ్యోతి) ఇరువదియేడుయోగములలో నొకటి. ౮. ఒక విధమగు గట్టిసున్నము.

వజ్రరదము. సం. వి. అ. పుం. సూకరము, పంది; అడవి పంది.

వజ్రలేపము. సం. వి. అ. పుం. ఒక విధమైన గట్టి సున్నము.

వజ్రలోహ(క)ము. సం. వి. అ. పుం. సూదంటు రాయి, అయస్కాంతము.

వజ్రవల్లి. స. వి. ఈ. స్త్రీ. నల్లేరు. †.

వజ్రవ్యూహము. సం. వి. అ. పుం. ఒక విధమైన మొగ్గరము. యుద్ధమున సైనికులను వరుసగా నిలుపుటలో నొకభేదము.

వజ్రసారము. సం. విణ. అ. ఆ. అ. వజ్రమువలెఁ గఠినమైనది.

వజ్రహృదయము. సం. వి. అ. న. వజ్రమువంటి మనసు; కఠిన హృదయము.

వజ్రాంగము. సం. వి. అ. పుం. సర్పము, పాము.

వజ్రాంగి. సం. వి. న్. పుం. వజ్రమయ కవచము. (శ. ర.)

వజ్రాంగిజోడు. (వజ్రాంగి + జోడు.) మి. వి. వజ్రమయమయిన కవచము.

గీ. వత్స నీవు పదాతివి వారు రథికు, లెట్టు పంపుదు
నిను మదిగట్టిచేసి, యనిన నీ కృప నాకు
వజ్రాంగిజోడు, చింత వలవదు పనుపు
మాజికిని ననుచు. జై. భా. ౨. ౫౨.

వజ్రాఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిడుగు దెబ్బ. ౨. ఆకస్మికదుఃఖము.

వజ్రాభ్యాసము. సం. వి. అ. పుం. (గణిత.) ఒక విధమగు గుణకారము.

వజ్రాసనము. సం. వి. అ. న. (యోగ.) ఆసన విశేషము, యోగులు కూర్చుండు విధములలో నొక భేదము.

వజ్రి. సం. వి. న్. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. గడ్డగూబ.

వజ్రిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ములుఁజెముడు. †. (శ. ర.)

వజ్రీడు = వజీరుఁడు. వి. ౧. వజ్జీరుఁడు, యోధుఁడు.

గీ. కవులముంగొంగు పసొన్న లోకములకన్ను,
పచ్చగుజ్జుపువజ్రీఁడు పగటిఱేఁడు ...
ఇందు. ౪. ౭౧.

౨. ప్రభువు, ఱేఁడు.

శా. ... విదేహాత్మజా,కాంతుం గోసలమాత్ర ధాత్రికిఁ బలింగావింప రా జాత్మలోఁ, జింతించెఁ జగమెల్లఁ దాల్పఁగలజేజేగట్టు వట్రేనినై, కాంత స్తంభధురంధరత్వ మెన యించంబూను చేందంబునన్.

చం. రా. ౫. ౩.

వటకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భక్ష్యవిశేషము, గారె.

౨. గుండ్రని చిన్నముద్ద, ఉండ, మాత్ర,

వటగ. విణ. నేర్పరి. సమర్థుఁడు. (శ. ర.)

వటపత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బొండుమల్లె. త్రిపురమల్లి. ⚘.

వటపత్రము. సం. వి. అ. న. సితార్జకము. తెల్లతులసి. ⚘.

వటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మఱ్ఱిచెట్టు

౨. గవ్వ. ౩. చిన్నగోళము ; ఉండ, మాత్ర. ౪. పూర్ణబిందువు, నిండుసున్న. ౫. గారె. ౬. జనపత్రాడు. ౭. ఆకారసామ్యము, పోలిక. ౮. (చదరంగములో) బంటు.

వటర. విణ. ౧. వదరుఁబోతు, వాచాలుఁడు ; వాచాల.

ద్వి. మటుమాయలాడి ద్రిమ్మరిగబ్బితొత్తు, వటరయై చంచలవాణి సాఁబరఁగు ...

పరమ. ౪. ౩౨౨. పా. ౨౦. పం.

౨. సమర్థుఁడు, నేర్పరి.

సీ. వటర యంచనఁగ నేర్పరి యన తవ రన దంటనా జాణనాఁ దగు సమర్థుఁడు ...

ఆం. భా. ౩. ౩.

(" వటగ " శ. ర. - ప్రాఁత ఆం. భా.)

వటరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడిపుంజు.

౨. చాప. ౩. తలపాగ. శిరస్త్రాణము. ౪. కవ్వము. ౫. సువాసనగల తృణవిశేషము.

వటరుఁడు, సం. విణ. అ. ఆ. అ. దుర్మార్గుఁడు. దుష్టుఁడు.

వి. అ. పుం. దొంగ, చోరుఁడు ; బందిపోటు దొంగ.

వటవట[1]. వి. క్షీణించుటయం దగుననుకరణము.

(చూ. వటవటనగు.)

జ: వటవటనగు.

వటవట[2]. వి. వాఁగుటయం దగుననుకరణము.

వ్యవ. ఎందుకట్లు వటవట వాఁగెదవు.

వటవటనగు. అ. క్రి. (√ వటవట[1]) తగ్గు, క్షీణించు.

చ. కిటకిటనయ్యె నెన్నడుము కేసరిమధ్యకు నాఁడునాఁటికిం, బుటపుట నయ్యె నారు కదుఁబొల్పు వహించెఁ దనూలతాగ్ర్యకుల్, నిటనిటనయ్యె సోలము జనించి విశాలవిలోచనంబులున్, వటవట నయ్యె సొంపుగల వాతెఱ కెంపును బూఁటపూఁటకున్.

వి. శకుం. ౪. ౫౪.

వటాకరము. సం. వి. అ. పుం. దారము. త్రాడు.

వటారము = వటారు. వి. నగరు.

క. అని వర్ణించుచు నజ్ఞాసనుఁడు సుధాంధసులుఁ దాను సపులకకలికా, తనులై తత్కుధరాగ్రం,బునకు నరిగి వారువటారము గనుంగొనుచున్. వరాహ. ౬. ౫౫.

ద్వి. వడి ద్రేయ వచ్చినవారి వారించి, పుడమికుఁ డాలనిపోలికఁ దెలిసి, దరహాస మిగు

రొత్తఁ దనవటారముకు, నరిగి మంత్రులు
మొదలగువారి ననిపి.
నవ. ౪. ౧౩౧. పా. ౧౭. పం.

వటారి = వతారి. విశే. సమర్థము.
వ. ... వటారితనంబునం గటారులు వెతికి
కొని ... ఉ. హరి. ౬. ౧౭౯.
(శ. ర. పా. "వతారితనము" - వీరేశ. పా.)

వటారు = వటారము. వి. నగరు, రాజభవనము.
ద్వి. తల్లి చెప్పినమాట తనమదిలోన, తలపోసి
యప్పుడు తనవటారునకు, వచ్చినపరువడి...
Pal. 200. (బ్రౌ.)
సీ. అవారణాసీపురాధీశ్వరువటారు భీకరంబుగఁ గన్నఁబెట్టి చొచ్చి ...
హరిశ్చ. ౫. ౧౧౨.
(శ. ర. పా. "అవారణాసీపురాధీశునగరిలో" ముద్రి. పా.)

వటారుబంటు. వి. నగరు సేవకుఁడు.
ఉ. ... రమణీయవిశాలవిలోచనంబులు, నక్కగ
మించు రాసుతుఁడు నాదుకవుంగిటఁ గాపురంబున, నిక్కల నేల నేమఃకరచిహ్నము
వానివటారుబంటుగఁ ...
తపతీ. ౩. ౫౨.
(వతారు పట్టుగ. ముద్రి. పా.)

వటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. త్రాడు, దారము.
౨. ఉండ ; మాత్ర ; పెద్దమాత్ర.

వటించె. అ. క్రి. పస్తుపడు, ఉపవసించె.
(శ. ర., బ్రౌ.)

వటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉండ, మాత్ర.
౨. చేదరంగపుబంటు. ౩. భక్ష్యవిశేషము, వడ.

వటికము. సం. వి. అ. పుం. చేదరంగపు బంటు.

వటివేరు. వి. వట్టివేరు, ఉశీరము.
రగడ. ఏకాంత మని తొలఁగ దిందు నీవఁటె
వేఱు, చేకొనవె మున్నాడి చెలువ యీవటి
వేరు ... మనుచ. ౩. ౭౪.
సీ. వటివేళ్ల సురటి జవ్వాది పక్కునతట్టు
పునుఁగుఁ బింగాణి కప్పురపుఁగ్రోవి ...
వైజ. ౩. ౭౪.

వటుకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బాలుఁడు,
పొట్టివాఁడు. ౨. బ్రహ్మచారి. ౩. అవివేకి,
మూర్ఖుఁడు.

వటువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. బాలుఁడు,
పొట్టివాఁడు.
౨. బ్రహ్మచారి.

వట్ట[1]. వి. చెఱకు గానుఁగకు వేసెడి అడ్డమ్రాను.
(శ. ర.)

వట్ట[2]. వి. బ. వృషణము, అండకోశము. (బ్రౌ.)

వట్టము. వి. ౧. తక్కువతనము, న్యూనత.
సీ. ... ఏడు వాడలవార మేముగలసి, వత్తిల్లు
దుము వాని వట్ట మేమియు లేక ...
హర. ౨. ౧౩౯.
గీ. దానినెమ్మేని మెఱుఁగుఁ దాఁబూనఁ గడఁగి,
పుత్తడివెలందిచిద్రుపలై ముద్రవోసి, యొఱపి
వట్టంబు వడికాఁగి సెఱియఁజిమిడి, కరఁగి
నీరయిపోవును గలువకంటి.
హంస. ౩. ౧౯౫.
ద్వి. అట్టును గా కు త్తమాధమనదులు, పట్టంబు
దోఁచు నే వారాశిఁ గలయ ...
పండితా. దీక్షా. ౭౪. పా.
౨. చిల్లర మార్చునపుడు పెట్టునష్టము, తరుగు.
గీ. ... వట్టమంచనఁగ వెలఁదు, హేయ దీనా
రముఖ భాగధేయసంజ్ఞ ...
ఆం. భా. ౨. ౧౯౨.

గీ. క్రొత్తతిరువాడఁగని ప్రాఁతరూక యంచుఁ, బ్రాఁతహొణఁ జూచి నాడెంపుఁబణమ టంచు, నాణెమొరయంచు నొరయైన నాగ రంబు, ధవళి నెడ వెట్టటంచు వట్టంబుఁ దివియు. బహు. ౫. ౧౪.

వట్టి[2]. విశే. (√ వట్టు.) ౧. రిక్తము, శూన్యము, ఏమియు లేనిది.

ద్వి. కఱకంఠు శ్రీపాదకమలంబు మీఁద, తెఱ గొప్ప నీ మాళి తేఁటియై వ్రాలు, నట్టి నీమస్త కం బకట యిచ్చోట, వట్టి నేలను గూల వలసె నేమందు.

రం. రా. కిష్కిం. ౨౧౫. పా. ౨౦. పం.

గీ. తజ్ఞునం దర్థ నగుఁ గవితావిశేష, మజ్ఞునం దేమి యెఱుఁగంగ నగు సమస్త, కనకవర్ణో త్కరంబునఁ గానవచ్చు, వన్నె లెఱుఁగంగఁ బోలునే వట్టిరాత. కు. సం. ౧. ౩౨.

గీ. రమణి మఱికొంతవడిదాఁక రథముఁ జూచుఁ, దరుణి మఱికొంతసేపు కేతనముఁ జూచుఁ, గాంత మఱిమీఁద రథపరాగంబుఁ జూచుఁ, బడఁతి మఱియంతటను వట్టి బయలునూచు. ఉ. రా. ౬. ౨౯౯.

౨. ప్రయోజనము లేనిది, నిష్ఫలము, వ్యర్థము.

చ. హృదయము లెప్పుడు న్గదియ కేతఱ చావెడ కౌఁగిలింతలున్, గదిగెడు మేలు కార్య ములఁ గల్గక మాటలయందె కల్గు పెన్నగు రులు వట్టి శైత్యములుఁ జాలఘనంబయి మందువేసవిన్, బొదలఁగ నిల్చె దంపతుల పొందు లనార్యులపొంగు కైవడిన్.

ఆను. ౨. ౬౨.

గీ. అని పలికి రెండుమూఁడునా లట్ల యనిపె, నల్లునొద్దకుఁ బుత్త్రిక నపు డతండు, నాది నెభావమునఁ జూచె నట్ల చూచె, వట్టిరాక పోక లొనగ్చె వానిసతియు.

కళా. ౪. ౬౪.

ద్వి. వడుగు చేసినభక్తి వట్టి పాటగుణె, నొడు వరితనమునఁ గడువనాడెదవు ...

బస. పురా. ౧. ౨౧౯.

గీ. గర్వితారాతిరాజన్యకాండకఠిన, కంఠలుం ఠనజాతరక్తాంబుపూర, మజ్జనవ్రతదీక్షాభి మానఘనులు, రావువారలు వట్టివారా తలంప. రంగా. ౨. ౧౦౮.

౩. కారణముమాలినది, నిష్కారణము.

గీ. వెడలిపోయితి నిర్వ్యాధి వెంటనరుగు, పెండ్లి వారలఁ జూడ నా పిన్నతనము, గూల నింత టిలో వట్టికోపమెత్తి, తలుపు బిగియించె మగఁ డేమి తలఁచినాఁడొ.

శుక. ౨. ౧౩౧.

గీ. మొలకనిగ్గులు వట్టి కొంకులును వలపు, చాటునిలుకడ లలఁతివేసములుఁ జూపు, గడియలో వాని దారువఁ గన్నయపుడు, కొమ్మ మారునిజంత్రంబుబొమ్మకరణి.

శుక. ౨. ౪౩౪.

౪. శుష్కము, ఎండిపోయినది.

గీ. ఎలమిఁ గూర్చుండి యెలుఁగత్తి యింపు మిగుల, వట్టి ప్రమాఁకులు చివుళులు పెట్ట నలివ, పాడె ... మార్కం. ౧. ౨౬.

వ. అనికిం దనివిసనక వెనుకం దవిలి వట్టియడవి ముట్టి యేర్చు కార్చిచ్చుచందంబునం జతు రంగబలంబులు బారిసమరిన ...

భార. ద్రోణ. ౨. ౬౦.

ద్వి. కనుఁగొని బసవయ్య కన్నుల నగుచు, వట్టి యాకులు గాలివడిఁ దూలుఁగాక, మెట్టలు తూలునే మేటిగాడ్పునను ...

బస. పు. ౧౯౨. పా. ౨౦. పం.

౫. పా లుడిగినది.

ఉదా. వట్టిగొడ్డు.

సా. వట్టిగొడ్డుతాకట్టు, వట్టిగొడ్డు అరుపుల చేటు.

వట్టికాలు. వి. (వట్టి + కాలు) పిక్క— వెలుపటి కాలు. (శ. ర., బ్రౌ.)

వట్టిపోవు. అ. క్రి. (√ వట్టి.) ఎండిపోవు, వాడిపోవు.

సీ. చెక్కుపైఁ జేర్చినచిగురుకెంగేలును వట్టి
పోయిన యట్టి వాతెఱయును ...
హరిశ్చ. ౫. ౮౧.

వట్టిమాట. వి. (వట్టి + మాట) లేనిమాట, అపవాదము. (శ. ర.)

వట్టినరి. వి. √ వట్టి. సస్యవిశేషము, అడవిగోధుమ ?.

బ. ధాన్యవిశేషము, అడవిగోధుమలు. (శ. ర.)

వట్టివేరు. వి. ఉశీరము ?.

గీ. ... వట్టి, వేరునాఁగ నుశీరంబు వెలయు
చుండు ... ఆం. భా. ౨. ౮౫.

సీ. మరు వమ్ము నొందింపుమా నన్నుఁ జేపట్టి
వట్టివే రేటి కేవనరుహాక్షి ...
రామా. ౧. ౧౪౭.

ఉ. ... నేఁడుపుమీఱఁగ వట్టివేళ్లఁ గావించిన
తాళవృంతమున వీచుచునుండె ...
నైష. ౬. ౧౧౮.

వ. ... తమతమమేనితావులకుఁ దావలంబగు
వట్టివేళ్లసురఁటుల కమ్మనెత్తావులు తాళ
వృంతానిలంబుల నొలయింప ...
ఉ. రా. ౫. ౨౪౭.

వట్టు. అ. క్రి. ౧. ఇంకు.

క. బలరిపుఁడు నాకు నిచ్చిన, యలఘునిశాత
ముఖశోషణాస్త్రమ్ము విని, గ్గళదవిరళజల
ధారా, వళినెల్లం దత్క్షణంబు వట్టఁగఁ
జేసెన్. భార. అర. ౪. ౬౮.

ఆ. వరము వడసినట్టైన శరము ప్రయోగించి,
వట్టఁజేసినట్టైనఁ గట్టినట్టైన, వనధిదాఁట
నెట్లు వచ్చుఁబో ... భా. రా. యు. ౧౪.

ద్వి. మడుఁగులు గడువట్టె మణిగె లోకములు,
నిడుములు దఱుచయ్యె నెల్లవారలకు ...
రం. రా. ఉ. కాం. ౧౬౪. పు. ౨౫. పం.

౨. శుష్కించే, ఎండు.

క. ఏన చని వట్టిపోయిన, కొనలఁ గార్చిచ్చు
గాల్చు కైవడి బాణానలమున నానరు
లను ... భా. రా. యు. ౮౬౨.

వ. ... విప్రయోగ వేదనాదూయమానమాన
సుండై వదనంబు వెలువట్లు వట్టన్ ...
కాశీ. ౨. ౧౪౧.

౩. కృశించే.

ఉ. ... దుర్వారవిచారభావమున వట్టుచు
మోమున దైన్యమొందఁ బూజారివధూటి
వచ్చి జలజాయతలోచనఁ జేరి యిట్లనున్.
విక్ర. ౬. ౧౨౪.

క. అతుల నిరాహారతపోవ్రత దారుణనియతి
నొడల వట్టినరము లున్నతిమై తోఁపఁగ
మరణోన్ముతమతి నయ్యబల దొట్టి పెద్దయు
నార్తిన్. మార్కం. ౭. ౧౩౯.

క. మెట్టక పెట్టక వట్టక, గిట్టక తీర్థముల
ముక్తికిం జనరాదే, లొట్టక పోరక
యిమ్మెయిఁ, గట్టెదుటను శ్రీ నగంబుఁ
గన్నం జాలున్. ద్వా. ౭. ౧౪౦.

ఉ. పయ్యరవట్టె మేఘములు వచ్చుగఁ బాటె
నుదజ్ముఖంబులై ... హర. ౨. ౨౪.

౪. (పశువు) పాలు లేనిదగు.

లయవిభాతి. విసరెఁ బెనుగాడుపులు మసలె
జలదాగమము పసిమిచెడె సస్యములు కసవు
దినలేమిం, బసరములు వట్టె ...
వరాహ. ౧౦. ౨౭.

వి. ౧. పక్క.

ద్వి. మెడటి వట్టలుగట్టి మెలికలు గొన్న,
ముదురుజుంజులు మీసముల ను లిగొల్పి ...
హరిశ్చ. పూ. ౨౦౬౨. పం.

౨. వడిగు, తుప్పు-శలాటువు, ఎండుకాయ.

గీ. మనును తుప్పుశలాటునామంబు వట్టు, వరు గనంగను ... ఆం. భా. ౨. ౩౯.

౩. దూలము లోనగువానికి బలమున కయి వేసెడు కట్టు. (శ. ర.)

జ: వట్టి, వట్టికాలు, వట్టిపోవు, వట్టిమాట, వట్టివరి, వరువట్టు, వలువట్టులు, వలువట్లు గోను.

వట్నము. వి. ధాన్యాదులు నించినగోనె. (శ. ర.)

వ్రట. విశే. సం. వర్తులమ్. క. వ్రట. వర్తులము, గుండ్రము. (శ. ర.)

జ : వ్రటన, వ్రటించు, వ్రటిలు.

వ్రటన. వి. (√ వ్రట.) వర్తులత్వము, గుండ్రన. (శ. ర.)

వ్రటపడు. (వ్రటము + పడు.) అ. క్రి. తక్కువగు.

చ. సరియగు నాకు దివ్యశరజాలములం దతి పోనిచూడ నన్నరుఁడు దృఢత్వలాఘవ గుణంబులఁ దక్కువ దూరపాతవిస్ఫురణో గతంబు వ్రటపడు భూవర సౌష్ఠవరేఖ నేమియుం, దొరయఁడు ధైర్యశౌర్యపటు దోర్విభవంబుల హీనుఁ డెంతయున్.

భార. కర్ణ. ౧. ౨౩౧.

గీ. సిద్ధమునికోటి గొనియాడ జిష్ణుబలము, వర్ష నము నొందెఁ దమలోన వ్రటపడక ...

హరి. ఉ. ౧౦. ౧౭౨.

క. జననాథ యిది శకుంతల, యనసూయారుంధతులకు నణుమాత్రం బైనను వ్రటపడగు శీలంబున నీయెడ కింతి ననిచి వుత్తెంచు టయున్.

పి. శకుం. ౪. ౧౦౯.

వ్రటపెట్టు. స. క్రి. (వ్రటము + పెట్టు.) ౧. తక్కువపఱచు, తగ్గించు. ౨. లత్యపెట్టు.

ఉదా : వాఁడు నామాట వ్రటపెట్టెఁడు. (శ. ర.)

వ్రటము. వి. తక్కువతిత్తి.

ఉ. మైనపుటంటుపల్వగల మచ్చులచాళ్లోర గల్లు కట్టెలున్, దూనిక నాలుగేన్పోరలతో దగువ్రటములోననున్న నా, నానగరోద్భవం బులగు నాణెము లుండెడుసంచిఁ గొంచు బేరానకు వచ్చు నన్నయ ధురంధరుఁ డంగడికిన్ గణింపఁగన్. శుక. ౧. ౪౨౦.

చ. మెలివడు తీఁగచుట్లజిగిమించినపాగ జిమంగ పచ్చడం బలవడు చల్వదోవతి రుయిగారవు గందపుఁబూఁతడొల్లు పోగులు మణిముద్రిక ల్వలపుగుల్కెడుపద్యము చంకవ్రటమం, గ్రుములతుద ముచ్చెలున్ వెలయు గుప్తగుణుం డను వైద్యుఁ డొప్పుగన్.

హంస. ౧. ౨౩౩.

విశే. హ్రస్వము, పొట్టిది. (చూ. వ్రటపడు.)

జ : వ్రటపడు, వ్రటపెట్టు.

వ్రటించే. అ. క్రి. (√ వ్రట.) తిరుగు, పరాఙ్ముఖమగు.

గీ. వాహనము నెక్కి కైదువువలను మిగులఁ, బట్టి మొనతల నెంతయు భయారసంబు, గరిడి వ్రటించు నృపులకుఁ గలుగు భ్రూణ, హత్యఁబోలుపాపం బని రాదిమునులు.

హరి. ఉ. ౮. ౧౦౫.

వ్రటిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√ వ్రటించే.) ౧. ప్రవర్తిల్లు.

చ. నినుఁ గొనియాడ నేర్తు నన నిక్కువ మెవ్వఁడు శక్తియుక్తుఁ డెవ్వనిమనము న్మనీషయును వ్రటిలు నెవ్వనిజిహ్వపాగునే, యనవు ప్రశంస చెప్ప సకలార్థ సహిష్ణుఁడ వీవు ... హరి. ఉ. ౬. ౫౦.

ద్వి. వంగకాయలు కట్టుకొంగులఁ బొదివి,
లింగసన్నిహితుల భంగి వట్రిల్ల ...
బస. పు. ౨. ౩౯౧.

ద్వి. అకట్టాక్షం బొలయ నుదాత్తత వెలయ,
నిక్కంబు సంధిల్ల నియతి వట్రిల్ల ...
పండితా. పురా. ౧౩౪. పా.

౨. కలుగు, జనించు.

క. దమఘోషసుతుఁడు తద్వాక్యవము నూచి
సహింప కలుక వట్రిలఁగాఁ జీరముడిగ్గి
నిలిచి నిజహస్తము లెత్తి మనోభయంబు
దక్కినవాఁడై. భాగ. ౧౦. ఉ. ౪౭౬.

ద్వి. అనవుడు హర్షించి యాశిక్షజుని, ననిత
పుత్రకులునాకు వట్రిల్లి రేని, నంబి పేరిడుగు
దానలి నెందగ్గెన ...
పండితా. మహిమా. ౨౭౪. పా.

ద్వి. పువ్వు వట్రిల్లనోపునొ కంటిపోటొ ...
బస. పు. ౬౬. పా. ౩౦. పం.

౩. తిరుగు.

ఉ. వట్రువగుబ్బలుం దొగరువాతెఱయుం జిఱు
నవ్వు జెన్నెలల్, దొట్రిలుముద్దుమోమును
దళుక్కనుమేను వెడందసోగయై, వట్రిలు
కన్నుఁదోయి నిడువాలుఁగురుల్ ...
విజ. వి. ౨. ౪౬.

వట్రువ. వి. వ్యంజనముతోఁ జేరిన ఋకార
చిహ్నము.

గీ. వట్రువయు ద్విత్వమును గలవ్యంజనంబు,
ప్రాసమై యుండునెడఁ బెఱప్రాసములకు,
వ్యంజనంబు సమాత్రకంబైనఁ జాలు, వాని
పై నేస్వరం బైనఁ బూనవచ్చు.
అప్ప. ౩. ౨౯౩.

విణ. గుండ్రము, వర్తులము.

సీ. నడుము వట్రువగాఁగ వెడఁదయై కఱకెక్కి
యుప్పర వెలసి పేరురము దనర ...
హరి. పూ. ౬. ౧౩౪.

క. తూమెడు రసమునకుం దగ్గవామెడు
పుండ్రేక్షులతల్లు వట్రువగలతా,దామములఁ
గట్టి ... హర. ౨. ౯.

క. అనుటయు రసలింగము నిడు, తనవట్రువ
ప్రేఁపసజ్జె దంతపుబరణిన్, ...
మనుచ. ౧. ౪౭.

క్రి. విణ. గుండ్రముగా, వర్తులముగా.

ద్వి. సురఁటి వట్రువగాలి సుడియంగఁ
ద్రిప్ప ... హరిశ్చ. పూ. ౪౭౨.

వట్రువము స్త్రీ. వి. చక్రల. ?. (శ. ర.)

వట్రువసుడి = వట్రువ, వట్రుసుడి. (శ. ర.)

వట్రుసుడి = వట్రువ. వి. వ్యంజనముతోఁ
జేరిన ఋకారమునకు గుర్తు.

గీ. కొమ్ము ఋకారలు మఱి ద్విపర్ణమ్ము లగుట,
వానియెడమవి గురువులు వట్రుసుడులు,
ప్రాణములు గాన వానిడాపలను గల్గు,
నక్షరములెల్ల లఘువులు నిక్కముగను.
అప్ప. ౪. ౪౯.

వఠర. విణ. (వటర ?). సమర్థుడు, నేర్పరి.

ద్వి. వఠరవై కొంచెపువారిపైఁ జూపు, నటన
మాముందఱ నడవ దెల్లపుడు ...
ద్వి. భాగ. ౭. స్క.

(“ శఠర ” కు మాఱు రూపము. శ. ర.)

వఠరము. సం. వి. అ. పుం. నీటికుండ.

వఠరుఁడు. సం. విణ. అ. ఆ. అ. ౧. మొద్దు,
మందబుద్ధి, మూఢుఁడు. ౨. దుష్టుఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. బుద్ధిహీనుఁడు, అవివేకి,
మూర్ఖుఁడు.

౨. శఠుఁడు, దుష్టుఁడు. ౩. వైద్యుఁడు.

వతాటి = వటాటి. విణ. సమర్థము.

సీ. మకరంద మ్మాని... వైమఱచిన గొనయుంబు
వెడఁద్రెయుఁ గడివోని వింటితోడ, జలజ
కేసరరాజిఁ జల్లెడు మూఁకగా దాఁటు
వతారిరథ్యములతోడ, ...

గీ. ... నిండునెలతోడ వలరాజు నిర్జరేంద్రు,
సుభటు నేతెంచె భుజబలోత్సాహ మెసఁగ.
ఉ. హరి. ౨. ౧౯౪.

వడ¹. వి. ౧. వేఁడిమి, పరితాపము.

సీ. అడరునిట్టూర్పులు వడచల్లఁగా ముక్కు-
పుటము లొండొంట నుప్పొంగి తనర ...
హరి. ఉ. ౯. ౨౨౫.

వ. సత్యభామ సానూయంబుగ వాసుదేవున
కిట్లనియె.

క. కలిగె నొకజాంబవతి తె,న్నెల వడఁబడె
డేల వలపు నీతల వేగెన్, బులియుడు వేస
వతులుగల, పాఁలతులచే పాటువడక
పోరా దనియెన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౧౫.

సీ. ఉడివోని వేఁడినిట్టూర్పుగాడుపుల బల్వడలఁ
గెంజిగిమోవి వాడువాఱ ...
నీలా. ౨. ౭౩.

మ. కమలాప్తోన్నమదంశుజాలములు దిగ్భాగం
బులం గ్రమ్మినం, గుముదాంతఃస్థితలక్ష్మి
యొండవడసోఁకుల్ సైఁపఁగాలేక పత్ర
ముల న్మాటుగఁ జేసి కప్పుకొనియెన్ ...
పారి. ౨. ౬౭.

౨. వేఁడిగాలి.

మ. స్ఫురదారణ్యమహీధరాపరసముద్భూతోగ్ర
జీవానలోత్కరవిస్ఫారశిఖాలిఁ గూడి ...
వీచెవడ ... లోకుల్ భీతిఁ గంపింపఁగన్.
కు. సం. ౬. ౪౯౩.

౩. తాపము.

ఉ. ...నృపాలతనూజుఁడు చిన్నవోయి మధ్యం
దిన వేళ ... అగళపూరిత తోయమందుఁ
దృప్తిం దురగంబుఁ దాను వడఁదేఱి మహా
తపభీతి నయ్యెడన్. విక్ర. ౩. ౪౨.

సీ. వేఁడిమి వెడచల్లు వెన్నెల వడకునై చెయ్యి
మోమున మాటు చేసికొనుచు ...
యయా. ౫. ౧౧౭.

ఆ. వేల్పుగట్టుగవుల వెలువడి వడఁగలఁ జేదలు
వాఁకనీట జలకమాడి ... పారి. ౪. ౪౪.

౪. శ్రమము, బడలిక.

క. ... కవేర దుహితృమ, రాళిధ్వను లెసఁగు
గాడ్పు ప్రతివడ యుడిపెన్.
ఆము. ౬. ౯౨.

ఉ. తేలెడుకన్నుదోయి వడదేఱెడు ముద్దు
మొగంబు సారెఁ గై, వ్రాలెడుగొప్ప
కొప్పు వసివాడెడునన్నువగాను కౌఁకలం,
దూలెడులేఁతమేను నయి తొట్రిలు నమ్మగ
నాలు ... పాండు. ౩. ౬౫.

వ. వెండియు సకుండలీశశయనుండు ...
భీతుల వడఁదీర్చుచు నూతులఁ గడతేర్చుచు.
ఉ. రా. ౨. ౬౧.

౫. ఆఁకటిబాధ, క్షుద్బాధ.

చ. ... ఇప్పుడొకకాఱియుచే వెతఁజెందినాఁడ
విద్ధినమున నీకుఁ గల్గు వడఁదేఱఁగఁ
గర్కరికాఫలావళుల్. శుక. ౩. ౪౧౨.

౬. దప్పి, దాహము.

చ. తోడఁబడ నమ్మ యక్క యని తూలుచు
దీనత దోయిలొగ్గుచున్, వడమతి నేలఁ
నెఱ నలవాక్యము లెన్నక ...
ఆము. ౨. ౫౯.

చ. చెలినును మోవిపానకముచే వడఁదేఱక మోము
మోమునం, బలుమఱు తేర్చి ...
ఉ. రా. ౩. ౧౨౨.

౭గడ. కొడిసె తింత్రిణీకులము విదిర్చె, వ్వడ
పిండి జనావళివడఁ దీర్చెన్ ...
బహు. ౨. ౧౩.

౩. హిమము, మంచు.

ద్వి. మడువులలోన హేమంతకాలమున, వడఁ జల్లుతతిఁ బంచవహ్నిమధ్యమున ...

ద్వి. పరమ. ౨. ౫౦. పా. ౧౬. పం.

విణ. ఉష్ణము, వేఁడిదైనది. (చూ. వడగాలి.)

జ: వడంబలి, వడగాలి, వడగొను, వడదాఁకు, వడఁదేలు, వడపప్పు, వడపిండె, వడముడి.

వడ[2]. వి. గారె.

సీ. పాల్చు మాషాపూపను వడయనంగను ...

ఆం. భా. ౭. ౨౫౫.

సీ. ఖండశర్కర జున్ను కండచక్కెరలు దోసెలుపడల్సే మెషాసెములతోడ ...

భీమ. ౧. ౬౦.

౨. మిరెపకాయలు లోనగుసంబారువులుచేర్చి చేసినగారె.

సీ. కలవంటకము లిడ్డెనలు వడలప్పుము లతిర సమ్ములు తేనియలు ఫలములు ...

ఉ. రా. ౬. ౧౨౨.

వ. కలమాన్నంబులు పప్పు లప్పడములున్ గారెల్ వడల్ బూరెలున్, ఫలముల్ చక్కెర లుక్కెరల్ నిగరలుం బచ్చళ్లు సద్యోఘృతంబులుఁ దేనెల్ పరమాన్నముల్, పలురసంబుల్ కూరలు న్మున్నుగాఁ, గల నానావిధభక్ష్యభోజ్యములు వేడ్కన్ సీత వడ్డించినన్.   సమీర. ౫. ౧౧౫.

వడ. సం. వి. అ. స్త్రీ. భక్ష్యవిశేషము, గారె.

వడంబలి. వి. (వడ[1] + అంబలి) ఒకవిధమైన అంబలి, తాపమును పోఁగొట్టునట్టి అంబలి.

వ. ... పుండ్రేక్షురసపానకంబులు వడంబలి చేడలు వేపుడుసెనగ లనుపగుగ్గిళ్లు ...

ప్రబంధ. ౧౧౨.

వడఁకాడు. అ. క్రి. (వడఁకు + ఆడు. స్వార్థమున.) కంపించు, వడఁకు.

క. సమరాంగణంబు *కదలుచు*రముగా నిరువాఁగుఁబోరు** రథసంబున ది, క్ష్మమితి వడఁకాడె ...   భార. భీష్మ. ౨. ౯౦.

క. వెడవిలుతుకీర్తిజాలము, వడువునఁ జంద్రాతపంబు వాలుటయును ము,న్నుడుకెత్తిన డెందములో, వడఁకాడెడుధైర్య మెడల వగలఁ బొగులుచున్. భా. రా. యు. ౩౭.

క. వెలఁదికి మన మొనరించెడు, చలువలు రవి మేనసైన శైత్యము నొందున్, బలుతులు వేయును సేఁటికి,వలిగొని వడఁకాడుచుండు వైశ్వానరుఁడున్.   పి. శకుం. ౩. ౪౫.

శా. ... వహ్నియ,త్యంతంబున్ శిశిరత్వ మొందినను గోత్రాళుల్ వడంకాడినం, గుంతీసూనునిచేతఁ గర్ణున కనిం గోల్పాటు వాటిల్లునే.   భార. కర్ణ. ౩. ౨౭౫.

వడఁకు = వణఁకు. (రూ. వడంకు.) అ. క్రి. కంపించే.

సీ. పడఁతి నీకరములు పట్టంగఁ దివిరి శంకించి వడంకెడుఁ గేలునూడు ...

భాగ. విరా. ౨. ౪౭.

ఉ. థాక నరాతు లెల్లను వడంకుచుఁ గప్పము లీకయానతు, ల్గాక ...   విప్ర. ౧. ౪౩.

క. మేను గరుపాఱఁ దమి న,మ్మౌని జపముఁ దపముఁ దన్ను మఱచి యనంగ, గ్లానిఁ బడి కదిసి వడఁకుచు, హీనస్వర మెసఁగఁ బ్రోవవే నన్నుచున్.   మనుచ. ౬. ౩౪.

క. ఊసు రసు రనుచుం బొరలును, గసరును బఱదఱిఁగి వెసను గడగడ వడఁకున్ ...

నీలా. ౨. ౮౪.

వి. ౧. కంపము.

సీ. వైవర్ణ్యములు సెంది వడఁకులు దొడరి యశ్రులు జాఱి గద్గదికలు కడంగి ...

హరి. పూ. ౮. ౧౮౩.

సీ. చిలువమేపరి ఫుల్గు బలు చట్టు పలఁబుట్టు
గాడ్పుచే నొదవిన కాళ్లవడఁకు ...
ఉ. రా. ౨. ౨౧౪.

మ. బెరసె న్మేన నిగిడ్చినట్లు వళు లుబ్బెన్
దుర్బలాంగంబు లం, కురము ల్వ్రాపె రదం
బు లంఘ్రులవడంకు ల్దీఱె వాలారులై ...
పారి. ౫. ౪౬.

క. శిశిర మునుఁదెంచె నంతట, నిశలాయతగతి
వహించె నెత్తమ్మితెగల్, కుశలత డించె
దినంబులు, కృశియించె వడంకుముంచె
నెల్లజనములన్. ఉ. రా. ౫. ౨౭౯.

సీ. వడఁ కనఁ గంపాఖ్య యడరును ...
ఆం. భా. ౧. ౧౪౩.

౨. హిమము, మంచు.

(చూ. వడఁకుగుబ్బలి, వడగల్లు.)

జ: వడఁకాడు, వడఁకుఁగొండ, వడఁకుమల,
వడఁకుగుబ్బలి, వడఁకుమెట్టు, వడగల్లు,
వడగవ్వ, వడవడఁకు, వడవడఁకులుగొను.

వడఁకుఁగొండ. వి. (వడఁకు + కొండ.) చేలిమల, హిమవత్పర్వతము.

ఉ. ... కయ్యపుం,బబ్బము లాచరించు మునిఁ
బాఱఁగఁబట్టి వడంకుఁగొండ పేరుబ్బడఁ
గించి ... రామా. ౧. ౨౬.

వడఁకుమల. వి. (వడఁకు + మల.) చేలిమల, హిమవత్పర్వతము.

మత్తకోకిల. ... మరుమేపుకందొర మానుగా,
నేటి నీటితపంబుచేసెనొ యీవడంకుమ
లంచుఁ దా, మాటికిం గొనియాడుచుం
జని మన్నుకోఁ డట ముందటన్ ...
యయా. ౨. ౪౧.

వడఁకుగుబ్బలి. వి. (వడఁకు + గుబ్బలి). చేలిమల, హిమవత్పర్వతము.

సీ. కలశపారావారకన్యకామణి నాఁగఁ గమ్మ
దమ్మి వసించు గట్టుపట్టి, వడఁకుగుబ్బలి
రాచవారికుమారి నా సింగంబు నెక్కుడు
సింగుతనయ ... వరాహ. ౯. ౫౭.

సీ. తనమేను గరుపారఁ దమి మీఱి శశిధారి
వడఁకుగుబ్బలికన్నె వడఁకుఁ దీర్ప ...
ఉ. రా. ౨. ౨౭.

క. ... ఉడుగక పొడమెడుభయమున, వడఁ
కులగుబ్బలికుమారి వడవడ వడఁకెన్ ...
హర. ౭. ౭౭.

వడఁకుమెట్టు. వి. హిమగిరి.

మ. పడవాలున్ ఘటియింపు మంచు దివిజుల్
ప్రార్థింప నవ్వహ్నిఁ యుం, దొడుకుండ త్తడి
జోదు తేజము సుధాంధోవాహినీవారి
ని,ల్పుడు నయ్యేఱు వడంకుమెట్టకడ తెల్లం
దార్ప నా తెల్లునం, బొడమెన్.
చం. రా. ౩. ౬.

గీ. చారు లెఱిఁగింప వింటి దుర్వారభయద,మైన
యీ వార్త నీవు నా యాజ్ఞవడసి, తడయ
కించుక యిప్పు డివ్వడఁకుమెట్టుదొర గడియ
నేఁగి నీనేర్పు కరము మెఱయ.
పె. శకు. ౧. ౨౩౬.

వడఁబోయు. స. క్రి. (వడియన్ + పోయు.) వడిఁగట్టు, వడియఁగట్టు. (శ. ర.)

వడగల్లు. వి. దే. (వడఁకు + కల్లు.) బ. వడగండ్లు, వడగండులు. వర్షోపలము, వానకురియు నపుడు పడెడిరాయి, వానరాయి.

మ. వడి నమ్మేఘచయంబులం దొరఁగు దుర్వా
రాద్భుతాసారముల్, వడగండ్లుం బెర
యంగఁ దీవ్రవిసరద్వాతూలుతోఁ గూడి ...
హరి. పూ. ౭. ౧౬౪.

చ. తరుణులు చంచలాలతలు తక్కరఖాండని
కాయ మంబుదోత్కరములు పొలుఁగే నెలు
ఘృతంబులు వానల ఖండ ఖండ శర్కర

లును ద్రాక్షపండ్లు వడగండ్లును శోభనభుక్తి వేళ దొలఁకరిసమయంబు; పేరెలమిఁ గైకొనకుండునె భోక్తృసస్యముల్.

నైష. ౬. ౧౨౧.

వ. అప్పటప్పటి కుప్పతిల్లు కప్పురంపుటురవడి వడగంటి చాలు నేలుకొన ...

సమీర. ౬. ౧౫౨.

క. పుడమిఁ దనయాజ్ఞ సేకొని, నడపిన దంపతులమీఁద నలి మరుఁ డింపేర్పడఁ బుష్పవృష్టిఁ గురిసిన, వడువునఁ దొలువాన గురిసె వడగండులతోఁ. కు. సం. ౬. ౭౫౫.

సా. దరిద్రుఁడు తలఁగడిగిన వడగండ్లవాన.

వడగవ్వ. వి. (వడఁకు + గవ్వ.) మత్స్యవిశేషము. (శ. ర.)

వడగాలి. వి. (వడ[1] + గాలి). వేసవియందు పడమరనుండి వీచునిప్పుగాలి.

సీ. వడగాలియైన నప్పడఁలియూర్పులచెంతఁ జరఁగిన మలయాద్రి పవనుఁబోలు ...

భా. రా. అర. ౨౪౭.

సీ. తనలోన బడబాగ్ని దరికొని మండియు వడగాలి మీలపై సుడియనీక ...

ద్వా. ౨. ౧౯౦.

సీ. పగలింటి ..., వేసవి వడగాలి నోసిన లేఁదీఁగ క్రొక్కారుఁ గని మవ్వమెక్కునట్లు ... కు. సం. ౪. ౭౯౪.

వడగాను. అ. క్రి. (వడ + కొను.) వేసవిని వీచు నిప్పుగాలిచే తాపమునొందు.

ఆ. అకట మనము వచ్చినది గడుదవ్వ నేఁడ ప్పురంబు సొత్తమని తలంచి, తఱిమి నడచి తిమి లతాతన్వి యిది వడఁగొనియె మోచి తెచ్చు కొంతదవ్వ.

భార. విరా. ౧. ౧౫౧.

వడచే - వడుచే. స. క్రి. (√వడియు). పోయు, కార్చు. (శ. ర.)

వడదాఁకు. అ. క్రి. (వడ + తాఁకు). నిప్పుగాలి సోఁకు.

క. కొండపడ దాఁకి వాడి యొకొండును దెస లేక యేడ్చు కోమలతను నాఖండలసమానుని శిశువు, నిండినకృపఁగోరి చేరి నెతినంబుదముల్. హరి. ఉ. ౯. ౯.

క. ఉడురాజదీధితులఁ దిరు, గుడుపడి తపియించుచును శకుంతల యుండెన్, బుడమిజనంబులు వెన్నెల, వడదాఁకనుమాట నిక్కవం బై యుండెన్.

పి. శకు. 3. ౧౪౮.

వడఁదేఱు. అ. క్రి. (వడ[1] + తేఱు.) శ్రమనొందు.

ఉ. తేఁకువ దప్పి దప్పి వడదేఱెడుఁ గన్నులు మున్నువంటియా, తూఁకువ లేక మేను గడుఁ దూలియయున్నది ...

పి. శకుం. 3. ౬౯.

వడదోలు. వి. (వడము + తోలు) ౧. గవుండ్లవాఁడు మొలకు కట్టుకొనెడు నిడుపుతోలు.

క. మోకును నిచ్చెనయును దా, టాకులబందంబు మెత్తనగువడదోలున్, జోకగుకత్తుల దొనయును, దూఁకంబునఁ బూని నిల్చెఁ దొయ్యలియెదుటన్. సుం. భాం. ౫౭.

మ. మొలచుట్టున్ వడదోలు ... తనరఁ బ్రాలేకాలమం దెప్పుడున్ ...

చెన్న. ౫. ౨౫౨.

౨. వేటకాఁడు శరీరమునకుఁ గప్పుకొనెడు నిడుపుతోలు.

క. వడతోళ్లును ముప్పిళ్లును, నడిదంబులు వెడఁదవాతియలుఁగుల పొదలున్, దడ

వింట్లుఁ బంగిగోళ్లును, గడలుం ధరియించి
భేటులు కొలఁకులఁ గొల్వన్.
భల్లా. ౩. (శ. ర.)

వడప. వి. కొబ్బరి మొ. చెట్ల మొదళ్లను చుట్టి యుండు వలవంటికప్పు. (బ్రౌ. ని.)

వడపప్పు. (వడ[1] + పప్పు.) శ్రమపరిహారార్థమై నానఁబెట్టిన పెసరపప్పు.

సీ. ... కప్పులేతేన వడపప్పుతోడ ...
ఆము. ౨. ౮౩.

సీ. బడలినవారికి వడపప్పు పానకా లనఁటి
పండ్లొపిసయన్ని గలవు ...
ప్రబంధ. ౫౮.

వడపిండె. వి. (వడ[1] + పిండె) ౧. తాపము తీఱుటకై వాడెడు ఊరఁబెట్టిన మామిడిపిండె.

చ. అరుణగభస్తిబింబ ముదయాద్రిపయిం బొడ
తేర గిన్నెలోఁ, బెరుగును వంటకంబు
వడపిండెలునుం గుడువంగఁబెట్టి ...
కాశీ. ౪. ౧౧౪.

(వడిపిండెలను విశాఖమండలమున నీరు కాయ లందురు.)

చ. పలుచని యంబళుల్ చెఱుకుపా లెడనీళ్లు
రసావళుల్ ఫలం,బులును సుగంధి శీతజల
ముల్ వడపిండెలు నీరుఁ జల్లయున్ ...
ఆము. ౧. ౭౧.

రగడ. కొడిసె తింత్రిణీకులము విదిర్చెన్, వడ
పిండె జనావళిపడఁ దీర్చెన్ ...
బహు. ౨. ౧౩.

౨. వేఁడిచేత రాలిపోవు పిందె.

ఈ. ఏల పలుమాట లనిమిష,పాలక యొల్లింట
నేఁట ఫలియించు తరు,త్రాలతపఃకల్పక
మున, రాలెడువడపిండె నీదురాజ్యం బనఁ
గన్. కవిక. ౬. ౪౭.

వడపు. వి. కొండపై పణుకుక్రింద నుండు గుహ వంటి చోటు. (బ్రౌ. ని.)

వడపోయు. స. క్రి. (√ వడియు.) వడియఁ గట్టు, నీళ్లులోనగునవి గుడ్డతో తేర్చు.

వ. వడపోసినట్లున్న వెన్నెలనిగ్గు నాటుకొన్నట్లు
విరహపాండురంబగుతనువు తనపయిం జేర్చు
కొని ... వ్యా. వి. ౨. ౭౪.

వడభి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ = వలభి.

వడము. వి. దండ.

సీ. ముత్తియములు, కట్టువడంబులు గట్టినూళ్లను
గుద్ది సరిలేఁగ మినుకులు సందిదండ,లు.
దశకు. ౩. ౮౮.

ద్వి. తిరముగా నిడుపట్టైతిరునామములును,
దిరుమణి వడములుఁ దిరుచూర్ణములును, ...
ద్వి. పరమ. ౩. ౧౭౮. పా.

జ: వడదోలు.

వడముడి. వి. (వడ[1] + ముడి) (శత్రువులకు) తాపము కూడించుచోటు, భీముఁడు.

సీ. వడిముడియును నీవు వాయువాసవుల
శక్తులు ధరియించిన దుర్జయులరు ...
భార. శాం. ౧. ౧౪౦.

క. ... వడముడి యరిగిన తెరు వేర్పడఁ గని
వేవేగ రథము వలపెం గదియన్.

వ. ఇట్లు భీమసేనుఁ జేరంబోయి ...
భార. భీష్మ. ౨. ౩౬౯.

సీ. పెసఁగి వాయుతనూభవుని నివ్విధమ్మునఁ
బడవేయ నవ్వడముడియుఁ గినిసి ...
జై. భా. ౨. ౭౫.

వడలు. అ. క్రి. పుష్పాదులువాడు. (శ. ర., బ్రౌ. ని.)

వడవడ. వి. వడఁకుటయం దగు ననుకరణము.

గీ. ధూళి పెల్లుగ నెగయంగ నేల గోడి,వడఁగఁ
జనుమూఁకఁ గని వడవడ వడంకి ...
భార. విరా. ౫. ౨౮౬.

క. వడవడ వడఁకుచుఁ గ్రమ్మఱ, నడుగుల పై
వ్రాలి రో మహామతి యే నెక్కడ కర్మ
శేవ మెక్కడ, వడలింపఁ గదయ్య దురిత
విషనిధి వలనన్. భోజ. రా. ౩. ౭౮.

గీ. గొఱగొఱం జను పందుల ఘుర్ఘురంబు, బెడి
దములఁ బుడమియు వడవడ వడంక, నెపుడు
నెడయూని చీకట్ల నివము గొనుచు, నొంటిఁ
జొరరానియట్లుగా నుండె మఱియు.
యయా. ౧. ౪౪.

వడవడఁకు. వి. (వడఁకు + వడఁకు.) మిక్కిలి
వడఁకుట.

సీ. వడఁకనఁ గంపాఖ్య యడరును వడవడఁకన
నతికంపంబు దనరుచుండు.
ఆం. భా. ౧. ౧౫౩.

(చూ. వడవడఁకులుగొను.)

వడారము. క్రి. విశే. బొత్తిగా. (శ. ర.)

వడవడ(ణ)ఁకులుగొను. అ. క్రి. (వడఁకు +
వడఁకు + కొను.) మిక్కిలి వడఁకు.

క. కుడిచేత మాంసఖండము, లెడకేలను మద్య
రససహితమగు కంచుం,గుడుకయు ధరించి
ముదమున, వడవడఁకులు గొంచు నతఁడు
వచ్చెం గుడికిన్. శివరా. ౪. ౩౭.

వడసాలె. వి. తంతువాయభేదము, సాలీలలో
నొకతెగ.

వ. ... కమ్మరి వడ్రంగి కాసె కంచర
యగసాలవారును ఆణికారి వడసాలె సాలె
పాతుపాటీన సాతాని కటికవారును ...
హంస. ౩. ౨౭.

వడి[1]. వి. ౧. వేగము.

చ. ... వడిగొని వార్ధి నిట్టు దరువం దరువన్
విష ముద్భవిల్లి ... భార. ఆది. ౨. ౧౫.

క. ఆ రథనివహంబులు స,వ్యాపసవ్యములఁ దెరలి
మరలి వడిఁ బఱచుటయున్ ...
భార. భీష్మ. ౨. ౨౯౪.

ఉ. ... కృతాభ్యసనలాటను దంతపుమెట్ల
వెంబడిం, జేవడి వీణె మీటుటలు ...
ఆము. ౧. ౬౨.

(చేవడి = చేతివేగము.)

క. కావేరి దరులు గట్టంగ, వేవే పల్లవుండు
దనదుకట్టికి రామినిం, ద్వా వానినుగుటి
కనువోం,గా వడింగరికాలవిభుండు గాలం
దుడిచెను.
కొణిదెనశాసనము. శ. స. ౧౧౪౬.

౨. శౌర్యము.

చ. ... ఎంతయు భీతిఁబొంది రా, హరియు
నరుండు గర్ణువడి కంత విధాతృఁడు దప్పె
వానికిన్ ... భార. కర్ణ. ౩. ౩౮౮.

క. ఉడుపతి దరమిస వడిచెడి, గుడిగుండంబుల
మరుంగుగొని యలశశియున్, బడమటి
కరిగిన వెనుకను, బడి చనుతమమనఁగ నీడ
ప్రాగ్దిశఁ దిరిగెన్ ... రా. వి. ౩. ౨౨.

సీ. విభవంబు గలనాఁడె వెనువెంటఁ దిరుగుట
వడియున్ననాఁడె మావార లనుట ...
రామ. శ. ౮౮.

౩. శక్తి, సామర్థ్యము.

క. తడి గంట నెపుడుఁ దఱుఁగక, కడి దఱుఁ
గఁగ వడియుఁ దఱఁగి గాసిం బుడమిం,
బడినఁ గసరాక మంచేపుఁ, దొడుగఁజాలై
రట్టె ఁజలలో నేమందున్.
భానుచ. ౩. ౧౩౧.

శా. అన్నా నే ముదివాఁడ లేవ వడి లే
దెందెందో నీ వేఁగఁగా, సన్నాహంబున
వచ్చినాఁడవు గదా ... సమీర. ౮. ౬౫.

ద్వి. దడదడఁ దాఁకుచుఁ దగులుచు మతికి,
వడిదెచ్చుకొనుచుఁ బోవక నిల్చికొనుచు
పండితా. వాద. ౨౦౨.

౪. తైక్ష్ణ్యము.

క. ఎండవడిచేత వాతెఱ, యెండ వడి నడచి మారుతేరితలహరీ, మండలతాండవఖండన, పాండిత్యమునం దనర్చు పాలేటిదరిన్.
పరమ. ౪. ౨౨౩.

౫. కాలము.

సీ. వడిసాచి యెలుకు విన్బడి గంటబలుముబ్బ కొక్కు గుంపుల కిడ్డకొలుకులనఁగ ...
చంద్రా. ౫. ౫౨.

క. ఇంత యెఱుంగవు సైన్యము, లింతవడిం దలలు చీర లెఱుఁగక మోహా,క్రాంతలఁబు లయ్యె ... భార. విరా. ౫. ౨౧౫.

సీ. వల్లభ చూచితే వైధవ్య మొక్కింత వడి నైనఁ గైకొన వలసె నాకు ...
భా. రా. యు. ౩౯౨.

క. వెడఁగుపడి యచటఁ బెద్దయు, వడి నిలిచి తలంచుకొని యావశ్యంబును నిప్పు డితనిఁ దెగఁజూడక చొప్పడునే యావిప్రశిశువు ప్రాణం బనుచున్. నిర్వ. ౧౦. ౭౮.

సీ. ఇందిరాధిప నాకు నింక నొక్క విచిత్ర రూపవిలాసంబు చూపు మనినఁ, దాప సోత్తము నన్నుఁ దప్పక యించుకవడిఁ జూడు మన మానివరుఁడు నట్ల,చూడంగ ...
వరాహ. ౯. ౧౧౧.

(కాల మనునర్థమునం దిది ఇంచుకాదిశబ్ద పూర్వకముగానే ప్రయోగింపఁబడు. ఉ. ఇంచుక వడి.)

౬. దార్ఢ్యము మొదలగువాని పిరి.

సీ. నులిగొన్న చెలఁది పుర్వులనూలిపఱ్ఱునా సమగెడు ముడుతకన్బొమలవలన ...
కళా. ౩. ౮౩.

క. వడి దారము చెవులుం ద్రొక్కుడు పలకయు దిండు కదురు గుంజాలునుం ద్రొక్కుడుబొమ్మయునుం ద్రిప్పుడు, పుడకయునుం గలుగు రాట్నములు గైకొనుచున్. శుక. ౨. ౪౧౯.

చ. ... శాటీనొన్నడుము బిగించి పాగజతనంబునఁ గైఁగరమంటి మీసముల్, వడినిడి యంగి చేతులెగవైచుచు వచ్చి రమాత్యులత్తఱిన్. రా. వి. ౫. ౩౭.

౭. పురిబిగువు. (శ. ర.)

౮. పురిబిగువునఁ బడుచిక్కు. (శ. ర.)

౯. వడియఁబోఁత.

ద్వి. కడివోనిపన్నీటఁ గడుఁబెక్కుమార్లు, వడులు దేరిచి మించ వాసనం గట్టి, ... నవనీతంబుచాయఁ, గలిగి వెన్నెలసోగకణికలో యనఁగఁ, దెలివొందు నిడువాలు తిరుమణుల్ ...
ద్వి. పరమ. ౧౮౮. పా. ౧౦. పం.

౧౦. కొన్నియెడల నిది వాక్యాలంకారముగా నుపయోగింపఁబడును.

సీ. వాహినియగు దానివడి మూఁట గుణియింపఁ బృతన నాఁ బరగు ...
భార. ఆది. ౧. ౮౦.

విశేషప్రయోగములు.

౧. వడిగుప్పిగంతులు. బా. బాలక్రీడా విశేషము.

సీ. వామనగుంటలు వడిగుప్పిగంతులు చెఱకుల పందెముల్ చిమ్ముణాయి ...
హంస. ౩. ౧౪౬.

క్రి. విశే. వేగముగా.

చ. కడుపున శూలయెత్తి వడి గాసిలి ప్రాణము లేఁగునట్లయై, తొడిఁబడ ...
హంస. ౧. ౨౫౪.

జ: వడికట్టు, వడికాఁడు, వడికాలము, వడిగలతనము, వడిగలవాఁడు, వడిగొను, వడిగొలుపు, వడిచుట్టు, వడిపెట్టు, వడియెక్కు, వడిపడు, వడివేయు.

వడి². వి. (సం. వళిః. - ఛంద) - యతి.

చ. వడియును ప్రాసము న్గణము వర్ణన లర్థము శబ్ద మొప్పునే, కడమయు లేగు మత్కృతికి గుకార్మ. ౧. ౨౪.

వడిఁగట్టు. స. క్రి. (వడియన్ + కట్టు.) (క. ఒడిఁగట్టు.)

(ఒకపాత్రముఖమున గుడ్డకట్టి నీళ్ళలోనగు ద్రవపదార్థములను వడియఁబోయు.)

(శ. ర.)

సిద్ధపడు అనునర్థమున ఒక కవి "ఒడిఁగట్టు" నకు అపరూపముగా దీనిని ప్రయోగించినాఁడు.

క. గడిదేఱి జారవిద్యకు, వడిఁగట్టి దురంత కంతుపసజశరాళిన్, బడఁజాలనికతమున నా, వడువున నత్తొగటి బోటి వర్తిలఁ దొడఁగెన్. హంస. ౨. ౨౫.

వడిఁబెట్టు. స. క్రి. (వడియన్ + పెట్టు) పాత్రిముఖమున గుడ్డకట్టి నీళ్లలోనగువానిని వడియఁగట్టు.

చ. ... మానసంబున నెలకొన్న క్రోధరసమున్ వడిఁబెట్టుచు నున్నకైవడిన్ ...

పారి. ౧. ౧౧3.

క. మడుగులు బావులు కొలఁకులు, వడిఁబెట్టిన యమృతరసమువడువున నిండా, గడు నిర్మలజలములచేఁ గడు రమ్యంబయి జగతి నెగడు పొగడొందెన్. భోజరా. 3. ౧౭౫.

సీ. వడిఁబెట్టి లోఁ జెఱకరసము పాఁబాలూన్పఁ జెలఁగు సంబారంపుఁ జింతపండు ...

ఆము. ౨. ౯౪.

వడికట్టు. వి. (√ వడి¹.) కుండలపై నిర్మించు నకిషీపని.

గీ. తీర్తిపూదెలు కులుకులు త్రేటగట్లు, గొలుసు మురువులు వడికట్లు కిఱుదుకట్లు, బొద్దు టీనలు నునువులు మొదలుగాఁగఁ, బనులు నిర్మించుఁ గుండలపై నతండు.

హంస. ౫. ౧3.

వడికాఁడు. విణ. (వడి¹ + కాఁడు.) ౧. వేగవంతుఁడు. ౨. శౌర్యము కలవాఁడు. (శ. ర.)

వడికాలము. వి. (వడి¹ + కాలము.) వేసవి.

క. తొడిగినపాముల విసమును, మెడవిసమును నొసలిచిచ్చు మెట్టుఁలవడియున్, ముడిపడఁగా వడికాలము, గడపుట కడునరిది యయ్యెఁ గఱకంఠునకున్ ద్వా. ౯. ౧3.

వడిగలతనము. వి. (√ వడి¹.) శౌర్యము, శూరత్వము.

క. వడిగలతనాన నీగిన, విడిముడిపసఁ బ్రాభవమున విజయనగరిలోఁ, గడునెన్న నేర్పుఁ గలమేల్, నడకలఁ బెదవేంకటాద్రి నరవరుఁ డొప్పున్. రాఘవ. పీఠి. ౧. 3౪.

వడిగలవాఁడు. వి. (√ వడి¹.) శూరుఁడు.

సీ. వడిగలవారిని బడబాది బలమిల్లు గడలఁ బోవఁగనీక నడపుదాత ...

రా. వి. ౫. ౭.

(ఇచట సముద్రపరముగాను రాజును శ్లేషించినాఁడు.)

వడిగొను. అ. క్రి. (వడి¹ + కొను.) ౧. వేగము గలుగు, త్వరపడు.

చ. ... వనజాయతేక్షణుని మట్టుఁదలంచి మహోగ్రహుంకృతుల్, వడిగొనఁ గొమ్ము

లొడ్డికొని వాతలువిచ్చి ఖరాగ్రపాతనం, బుడమిం బగుల్చుచున్ ...
హరి. పూ. ౬. ౭౪.

క. ఎడఁబడక యహోరాత్రులు, వడిగొని చదివింప నిట్లు వలయునె శిష్యుల్, గడునిద్రలేమి నెంతయు, జడమతులై చదువుదప్పఁ జదువుచునుండన్. భార. ఆర. ౩. ౨౩౭.

౨. మెలిగొను.

“వడిగొన్న సరులతో” క్షేత్రయ. (శ. ర.)

౩. వడియు, కాఱు, స్రవించు.

వ. మృదుదళపుటాంతరంబుల వడిగొనిన తేట తేనియన్ ... వసు. ౪. ౨౩.

వడిగొలుపు(ల్పు). స. క్రి. (వడి[1] + కొలుపు.) వడిగొనఁజేయు, మెలిపెట్టు, వడివేయు.

మ. బలుమీసల్ వడిగొల్పుచున్ బిగువుతోఁ బొలస్త్యుఁడు ... ఉ. రా. ౫. ౨౦౦.

సీ. వడిగొల్పి యొక కేల ముడిచిన క్రొమ్ముడి గొబ్బునఁ గటిఁ జుట్టుకొన్న చేలము ...
కాశీ. ౧. ౪౭.

వడిచుట్టు. వి. (√ వడి[1]). చిక్కు, ఇక్కట్టు.

ఉదా. ఈమధ్య వానికి చాలవడిచుట్లు వచ్చినవి.

వడిపె(వె)ట్టు. స. క్రి. ౧. మెలిపెట్టు.

ద్వి. గొనకొని వడిపెట్టు కోకచందమునఁ, బని లేనినెఱసులు వట్టఁ దొడంగె ...
హరిశ్చ. పూ. ౧౪౨౩.

చ. చెలఁగికటారిబిత్తరము చిమ్ము వికారపు నవ్వు నవ్వు మీసలు వడిపెట్టు నారకమ జాయనుఁ డన్నవయంబు
విక్ర. ౭. ౧౭.

సీ. తతితీపు పుట్టించి తక్కుచేకాసెల్లవడి పెట్టిరాఁడీయువారిఁ జూచి ...
విప్ర. ౪. ౧౬.

వ. కోటికత్తైలు పుడికినం జేటిదాఁటునకు నెరసులేకుండ నొడికంబుగా వడిపెట్టిన తావికప్పులంబోలె నొప్పి పూచినయశోక భూజాత పోతంబులును ...
కేయూర. ౪. ౫౦.

౨. నులుము.

సీ. గీ. అలుకచేనుండ బుగ్గలు నులిమి తిట్టి, తొడలు వడిపెట్టి కోదండ మదరఁ గొట్టి, రెట్టలెగఁబెట్టఁ బట్టించు గుంపుమాపుఁ, గొట్టిబెట్టఁగ సజ్జన కోలదగను.
హంస. ౩. ౧౪౧.

వడియఁగట్టు. స. క్రి. (వడియన్ + కట్టు. క. ఒడిఁగట్టు.) వడియఁబోయు, వడిఁగట్టు.

సీ. తగువాసనావాసితములైన పచ్చపు వడియఁగట్టిన యానవాలపెరుఁగు ...
విక్ర. ౪. ౧౭౭.

వడియఁబోఁత. వి. (√ వడియఁబోయు.) వడియఁబోయుట. (శ. ర.)

వడియఁబోయు. స. క్రి (వడియన్ + పోయు.) బియ్యములోనగువానిని కడిగి నీళ్ళుపోవు నట్లుంచు. (శ. ర.)

వడియము. వి. (సం. వటకః.) (ప్రా. వడయ.) వటకము, భోజనములో నంజుకొను వ్యంజన విశేషము.

చ. ... నాలుగేన్, పొగపిన కూరలు వ్వడియముల్ వరుగుల్ పెరుఁగున్ ఘృత పుతిన్ ... ఆము. ౧. ౭౦.

వ. ... పచ్చడులుం గిచ్చడులును బజ్జలుం గిజ్జలును వడియంబులు గడియంబులును ...
కాశీ. ౭. ౧౭౫.

వ. ... వలుగులు వడియంబులు పెరుఁగువడియంబులు ... హంస. ౧. ౧౦౫.

వడియు. అ. క్రి. ౧. కాఱు, స్రవించు.

క. అ త్తఱిఁ గడుఁ బెల్లుగఁ గ్రొన్నెత్తురు వడియుటయు నతఁడు నిర్భరమూర్ఛాయత్తుఁ డగుడు ... భార. కర్ణ. ౧. ౧౯౬.

చ. కడఁక దలిర్ప నీవు మధుకైటభదైత్యులఁ జక్రధారచే, మెడలు దెగంగ వ్రేయ నెడ మిక్కుటమైన తదీయరక్తముల్, వడిసిన రోదసీకల్ నెరయ వ్రాసిన లత్తుకభంగిఁ జోద్యపుం, దొడవుగ నొప్పె నీతొడవు తోరపుటొప్పుఁ దలంతు మీశ్వరా. నృసిం. 3. 33.

క. ఆడినఁ గూడినకినుకన్, పీడినజడముడియుఁ బాగలువెడలినచూపుల్, పోడిమి గొను నిట్టూర్పులు, వాడినడెందమును మేనవడియు చెమరునై. పాండు. ౫. ౨౦౪.

సీ. కుచసురాద్రి గరంగ ఘోర తాపార్చినా వడియు పుప్పొడి తోడివలపుఁ జెమట ... వసు. 3. ౧౧౦.

క. గడగడ వడఁకుచు నక్రులు, వడియఁగఁ జేదోయి మొగిచి స్వామీ కోపం, బుడుగుము శాపంబునకుఁ, విడుమర యెన్నఁడగుఁ జెప్పవే కృపతోడన్. భోజరా. ౬. 3౪౯.

క. తలిరులతుదఁ జినుకులుజల, జల వడియఁగఁ దడిసి మెలఁగు చలికరువలి నున్నొప్పలప మున విరియు పరువపుఁ, దొలుమొగడల వలపుదెలుపు తోటలలోనన్. పారి. ౫. ౧౦3.

౨. ఇంకు, శోషిల్లు.

సీ. దళితారిరక్తాపగలు నిండి పాఱమి వారిధు లిటమీఁద వడియకున్న ... రాజ. చ. ౨. ౧౨.

3. కృశించు, చిక్కు.

సీ. గీ. వడియు నెమ్మేని కొక వింత బెడఁగు నెఱపు, సరిగ చెంగావిసాపడ చలువవలువ, చెలువు గులుకంగ ... దశా. ౭. 3౭౫.

జ: వడఁబోయు, వడచు, వడపోయు, వడిఁగట్టు, వడిఁబెట్టు, వడియఁగట్టు, వడియఁబోఁత, వడియఁబోయు, వడుచు, వడుపు.

వడియెక్కు. అ. క్రి. (వడి[1] + ఎక్కు.). వడిగొను, మెలిపడు.

క. విడువని యభ్యసనంబున, వడియెక్కిన స్నేహసూత్ర పల్లులఁ బెనుపం,బడిన ఘన మోహపాశము, విడిపించు కొనంగ లేక వేఁగెద ననిశన్. ప్రబోధ. ౫. ౨౭.

వడిలము. సం. వి. అ. న. = బడిశము.

వడివడు. అ. క్రి. (వడి + వడు) వేగముచెడు.

మహాస్రగ్ధర. ... పాండురంగా, వనిఁ బౌనః పున్యజన్య వ్యవహృతిఁగన వేవంకదుప్పంక శంకన్, నరరాశింజొచ్చు నేగ్గివడి వడియడఁగన్ వారిజభ్రూణనూతి ... పాండు. 3. ౧౨౭.

వడివేయు. స. క్రి. (వడి + వేయు.) వడిపెట్టు.

వ్యవ. వాఁ డూరక మీసలు వడివేయు చున్నాఁడు. (శ. ర.)

వడిసెల = ఒడిసెల.

ఉ. వడిసెలచేతఁ బట్టుకొని వాకిరి చక్కని పైట జాఱఁగా ... దొడదొడ మంచె మెక్కి నొకదొడ్డ మిటారపు రెడ్డి కూఁతురున్ ... వీధినాటకము. 30. ప.

వడుకు. స. క్రి. కదురు మున్నగువానిని త్రిప్పి దూదిని నూలుగా తీయు.

సీ. కాలచక్రముఁ ద్రిప్పి కమలనాభునిశక్తి నా నూలు వడుక రాట్నంబుఁ ద్రిప్పు ... శుక. ౨. ౪౧౦.

 Osmania Univ... 60 ... Campus HYDERABAD 500 007.

ఉ. ప్రత్తినిఁ ద్రోఁచుచున్ వడికి బ్రాహ్మణుఁ
డిచ్చుపవిత్రతంతువుల్ ...

ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౩౦.

సీ. సంతలోఁ బ్రత్తిబిచ్చమెత్తి నూటాలు
వగల జన్నిదములు వడికివడికి ...

శుక. ౪. ౧౦౯.

౩. వడుకుడు.

వడుకుడు. వి. (√ వడుకు). వడుకుట. (శ. ర.)

గీ. వడుకు డనఁగను దంతుసంభవనహేతు,క
క్రియ ... ఆం. భా. ౨. ౨౯౪.

వడుగఁడు. వి. (సం. వటుకః.) (ప్రా. వడుఓ.)
బ్రహ్మచారి.

ఆ. గోఁచి బిగియఁగట్టుకొనిన యావడుఁగుని,
మత్తికాని రతికి మరపవలయు ...

భాగ. ౯. ౬౭౭.

క. వడుగఁడవై మూఁడడుగులు, అడిగితివా
భళిరభళిర ... కృష్ణ. శ. ౪౧.

వడుగు. వి. (సం. వటుః.) ౧. వడుగయిన
బాలుఁడు, బ్రహ్మచారి.

క. ఒడల నసలుకొను నెత్తురు, గడిగి రఘూద్వ
హుని సమ్ముఖముచేయుదు నీవ్వడుగు నని
తన రథముపై, నిడుకొని చనియె స్మఖాశ్వ
మేఁగెడు దెసకున్. జై. భా. ౬. ౧౨౭.

గీ. దబ్బ వ్రేలి యుంగరము మేధావిబొట్టు,
వడుఁగు పెలిక తన కెడవడుగుగాఁగ ...

హరి. ఉ. ౧౦. ౨౩౩.

ఆ. బ్రహ్మమైనఁ గూఁతుఁ బట్టకమానఁడు,
పడుగు కింతి పొత్తు వలదు వలదు ...

భాగ. ౩. ౪౨౨.

గీ. పలుగుదామెనఁ బెనచిన గళముతోడ,
జంట వెన్నాడు క్రేపులోఁ జాల నలసి,
నడచు ధేనువు నొకచిన్న వడుగురొప్పు,
నయముతో నాశ్రమవాట మత్యతిథికాని.

పాండు. ౫. ౧౯౦.

౨. ఉపనయనము.

సీ. సంద్రెండు మొదలు నిర్వదినాల్గుతుదగాఁగ
వడుగు చేయఁగఁ దగు వైశ్యులకును ...

విజ్ఞా. ఆచా. ౧౭.

ద్వి. వడుగని యిదియేమి గడియించె దీవు,
జడుఁడవె తైలీశ్వరునిఁ గొల్చియును ...

బ. స. పు. ౧. ౪౨౭.

ఆ. ముద్దుకొమరు లెలమిఁ బ్రొద్దు ప్రొద్దున
నొక్కొ-వన్నె యలరఁ బెరుగుచున్న వడుగు,
లవను మెఱయఁజేసి చదువుసాములు మొగ,
ల్లలుగు విద్దె లెల్లఁ గఱపి యంత.

అచ్చ. ౧. బాల. ౭౬.

వడుచు = వడచు. స. క్రి. (√ వడియు). ౧.
నూనెలోనగు వానిడించి.

సీ. అలఁతి దంతంపుఁ గామలకీలి సురటులు
శోధించి వడిచిన జంటితేన ...

పి. శకుం. ౧. ౯౭.

సీ. కలువపుప్పొళ్లు చేఁగసలైన వెన్నెల వలిప
వెన్నెలలోన వడిచితేర్చి ... పారి. ౨. ౪౭.

౨. కార్చు, స్రవింపఁజేయు.

సీ. తళుకు నిద్దంపుటద్దపు మోముకళదప్పె
వలవలకన్నీరు వడువకమ్మ ...

అని. ౨. ౭౬.

వడువు. వి. (√ వడియు.) వడియుట.

గీ. బుగులుకొను నావి నిరముకప్పురముతోడ,
వడువు దివ్వని ఘుసృణ ద్రవంబుతోడఁ;
బొందుగామేళవించిన చందనంబు, నాతి
కొండొక కలకంఠి నలుగుఁబెట్టె ...

వేం. పంచ. ౪. ౩౧౦.

చ. కరఁగిన డెందముల్ వడువుఁగాని కోర్కులు
పారవశ్యమున్, బొరసిన మిట్టచూపులు ...
పాండు. ౩. ౯౯.

(విడువుఁగానని - ముద్రి. పా.)

వడువు[1]. వి. విధము, రీతి.

క. ఉరగమవై యుండి మునీశ్వరవేషము దాల్చి
యున్న వడువెంతయు నాశ్చెరువిది ...
భార. ఆది. ౧. ౧౫.

క. అడవుల దవశిఖిదరికొను, వడువున నిట్లరి
బలంబవారణఁబొడిగా, నడరియతఁడాటె.
భార. ద్రోణ. ౧. ౭౭.

క. తొడిగిన కుప్పస మూడ్చిన, వడువున
నా రాజు ... భోజరా. ౧. ౧౩౭.

సీ. వేలావనమునందు విలసిల్లు విద్రుమవల్లిక
యుదయించు వడువువోలె ...
కు. సం. ౩. ౨౭౨.

క. బొత్తెంచి రామువడువఁజొత్తిన చంద
మునఁ దనువుఁబొప్పఁగ రూపా, యుత్తంబు
లైన జనముల, చిత్తములు వికాసమొంద
సీతా తనయుల్ ... నిర్వ. ౧౦. ౧౧౮.

క. వనవాసము సేసియుఁ ద్రిఘువన రాజ్యము
సేయునట్టి వడువున సంతోషనిబద్ధబుద్ధి
యగు యము, తనూజునకు భక్తినెఱఁగి
తానిట్లనియెన్ ... భార. ఆర ౧. ౬౬.

సీ. కడుఁజిట్టినట్టి బంగరుపూఁత పొక్కిళ్ల
వడువుఁజూపెడు మేనివళులవలన ...
కళా. ౩. ౯౧.

వ. ... ఫణిభూషణుని కన్దరవస్థ నుడువన్
బరువువిడుచున్న వఘువున దవ్వుల మిడిసి
పడ ... ఉ. రా. ౩. ౭౮.

గీ. ... వాసవుఁడు బలుఁడును బోరువడువు
దోఁప, నట్లు గదిసి జయోల్లాస మతిశ
యిల్ల ... ఉ. హరి. ౧. ౩౪.

క. వడిఁబాము ద్రేలఁగట్టిన, వడువున నలుగడల
ముసరి వార్వాహంబుల్ జడివడిఁ గురియం
దొడఁగెను, వెడవెలుఘును లేక సాంద
వేయుని మీఁదన్. హర. ౭. ౧౬౮.

వ. బిలంబు తెఱచిన వడువునఁగురిసె ...
హర. ౨. ౨౩.

వ. ... శుదముట్టంజదివె నేనియు సముత్పన్న
విజ్ఞానుండై ... అలబ్ధమధుండను శిక్షణంబును
విడుచునడువున విడువవలయు ...
ఆము. ౧. ౭౮.

వ. మిన్నువిఱిగి పయింబడిన వడువున ...
మనుచ. ౩. ౯.

క. జడియక యిపు డా సతి యే, వడువున
బొంకంగవలయు వనరుహగంధీ, యడుగుం
దప్పిన యప్పుడె, పిడుగుదప్పు ననుమాట
పేర్కొన వినవే. హంస. ౧. ౨౪౭.

క. గడిదేఱి జారవిద్యకు, వడిఁగట్టు దురంత
కంతు వనజశరాళిన్, బడఁజాలనికతమున
నా, వడువున నత్తగట బోటివర్తిలఁ
దొడఁగెన్. హంస. ౨. ౨౫.

వ. ... పులియడుగు తపసికొడుకు వెనుకొనెడు
సాలకడలి వడువున వసంతసమయంబు
ననుసరించు కుసుమసముదయ సమృద్ధిపగిది.
చంపూ. రా. ౩. ౨౫.

గీ. వఱదఁగాష్ఠముల్ గూడిన వడువె బంధు,
సంగమంబ వివానిన చాడ్పుతద్విఁయోగ
మింత చూచినవాని నుమ్మాలికము, వొగయు
సేరకు దానవవరతనూజ.
భార. శాంతి. ౪. ౫౬.

గీ. ... మురవుత్రివియు నామోదమును జవంబు
వడువునొప్పంగ సంగమ్మ నడువుమమ్మ ...
భీమ. ౪. ౧౭౫.

సీ. వలరాజు సచివుల వడువున బెడఁగగు
కర్కశ స్తనములఁ గరమువాడి, చూడ్కుల.
భార. ఆది. ౮. ౭౪.

సీ. ఉడుపతి సంగతి నెడపి తాఁజనలేని వడు
వున నడలందు జడనుదోఁప ...
శశాం. ౫. ౧౨౧.

క. వారుగడా గణములుపతి, వారలలోఁగలసి
మెలఁగు వడువున నయ్యై, వారి తెఱఁ
గెఱుఁగవలయును ...
భార. శాం. ౩. ౩౯.

వడువు² = వడుగు. వి. (సం. వటుః). ౧. బ్రహ్మచారి.

సీ. ధర్మాబ్ధి వృద్ధిగాఁదగు వడువునకు నీ నిల్లడ
బ్రహ్మచే నిడఁగఁబడిన, యిక్కన్య ...
భార. ఆది. ౬. ౨౪౭.

తే. ఒసఁగి యెడ పేర్పులోఁగాఁగు చున్న
యాల, పాలువడ్డించుటయు మాని పాల
వేళ, మవవివారలచేతికి నంది యిచ్చు,
వడువున భుజించెవడు వివుర్వంటకంబు.
పాండు. ౪. ౧౭౪.

వ. ... వాచంయమవంశకంఠీరవంబ యీ
శరీరసాదంబునకు నాదికారణంబగు నీ
హృదయంబని యుచ్చరించుటన నోరుపొక్కు
చున్నయది. ఉన్నయట్ల నొడువు మనవుడు
న వ్వడు విట్లనియె. పాండు. ౫. ౧౯౭.

౨. కుమారుఁడు.

ద్వి. జడియుచు వచ్చియుఁ జాలబాలెంత,
వడువున నందుని వడువునీక్షించి ...
అ. మ. క. ౧. ౨౭. పా. ౧. పం

వడుసు. వి. మోటుఁదనముగా ఉలువ చేయుటచే వస్త్రమునందు పడుగుపేకలు సందిచ్చి వంకరగా తొలఁగుట. (శ. ర.)

జః వడుసుపోవు.

వడుసుడి. వి. (వడుసు + సుడి.) (గాజులకిచ్చు) దండువు. (శ. ర.)

వడుసుపోవు. అ. క్రి. (√ వడుసు.) వస్త్రము వడుసు కలదియగు.

వ్యవ. చౌకలి యీ క్రొత్త బట్టను వడుసు
పోవునట్లు చేసినాఁడు.

వడె(డియ.) వి. చిలుకకొయ్య, నాగదంతకము.

గీ. చిలుకకొయ్యన వడెనాఁగఁ జెలఁగుచుండు,
నాగదంతకము ... ఆం. భా. ౨. ౨౦.

వడ్గు = వడుగు. వి. బ్రహ్మచారి.

ద్వి. తెఱఁగొప్పఁ జంద్రమతీ దేవితోడ, గుఱు
తులు సెప్పివడ్గులు చనిరంత ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౩౯. పం·

వడ్డగి. వి. వడ్రంగి.

వడ్డగికి ఖ ౨ (వృత్తి.) చే. శా. శ. ౧౧౩౫.

వడ్డన = వడ్డెన. వి. (√ వడ్డించే.) వడ్డించేట.

క. బిడ్డుంగడలివారల్లుం,దొడ్డుకొనం దొడఁగెఁ
గేలి యొడ్డున్నవలా, లిడ్డ తెలినిగ్గు టిడ్డెద,
వడ్డనకున్ దొడ్డులడ్డు వాల్వంచుటకున్.
బహు. ౪. ౩౧.

సీ. అన్నాదివ్యాస మలరు వడ్డనయన ...
ఆం. భా. ౨. ౨౬౦.

వడ్డివారము. వి. మందవారము, శనివారము.

చ. ... పౌష్యమునసి తేతరార్కధిశౌ(సౌ)రి
దినంబున ...

వ. ... నేంటి పౌష్య బహులసప్తమి వడ్డవార
మున ... (౧౦౮౧.) నా. శా. ౬౬౬.
(౧౦౫౦.) చే. శా. ౭౪౭.

వడ్డవి = వడ్రంగి.

వ. ... వడ్డవిపేరు గణికి చిరాకు ౪౭
దా. శా. ౧౩౭౪.

వడ్డి. వి. (సం. వృద్ధి.) (క. బడ్డి.) అప్పిచ్చిన వానికి అప్పు పుచ్చుకొన్న వానివలన నెలకు నూటి కింతయని పెచ్చుగావచ్చు ధనము.

క. కాలంబుబజనంబుల వడ్డికిచ్చు నాతని, వల నలవడఁ బొదివి తనకు వశ్యులఁజేయున్ ...
భార. శాం. ౪. ౪౪౩.

ఉ. ఆ సభలోనఁ గొన్న ఋణమంతయు నీఁగఁగఁ గంటివడ్డితో ...
భార. కర్ణ. ౩. ౧౯౫.

గీ. నిచ్చ నిచ్చ వడ్డి నెల నెల వడ్డోడఁ, బాటి వడ్డి వడ్డిపైని వడ్డి, యనఁగ నాల్గుదెఱఁగు లయ్యె నా వడ్డి దాఁ, దగవుతోడ నెక్కుఁ డరతరంబ. విజ్ఞా. వ్య. ౬౬.

గీ. ఆనితంబవిలంబి కాలాహికల్ప, ఘనకచ గ్రంధి నచటి భృంగముల కసిత, దీధితులు వడ్డికొసఁగుచు దేవపూజ, విరులఁచిదిమెడి కపట భూసురునిఁగనియె. మనుచ. ౩. ౭౫.

పీ. గీ. ... వడ్డితేమాన మనఁగను వఱలు వృద్ధి ... ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

జ: వడ్డికాసులస్వామి, వడ్డిబ్రతుకు.

వడ్డించు. స. క్రి. ౧. భోజ్య పదార్థములను పాత్రమునందుంచు.

ఉ. సంచిత బాహుమూల రుచి సంపద సొంపిరి పోఁ గెలంకులకు, గుంచె యొక ర్తువైవనొక కోమల పల్లవ పాణిలీల వడ్డించె నృపాల మౌళికిఁ గటీతట హాటక మేఖలాస మభ్యంచిత కింకిణీ రవము నందియ మ్రోఁతలు సందడింపఁగన్.
రాజ. చ, ౨. ౧౩౦.

ద్వి. పాలుమాలింగంబు పళ్లెరంబు నను, వడ్డించు కొన నను వ్రతము నావుడును ...
పండితా. మహిమా. ౨౮౯. పా. ౫. పం.

సీ. ఏ తల్లి వడ్డింప నింపుతో భుజియించు జను లకు మాతృవిస్మరణ మొదవు ...
దశా. ౧. ౫౦.

సా: వడ్డించువాఁడు తన వాఁడైన కడపంక్తిని గూర్చుండు మన్నాఁడు.

౧. కట్టలోనగు వానితోఁ గొట్టు.

క. కాఁగేని జేతిరోఁకట, వాదులు వారించి లెస్స వడ్డించినచో, నీదిక్కున నీకెవ్వరు, రాదిక్కునిపల్కు నవ్వి యతఁడిట్లనియెన్.
విప్ర. ౪. ౬౦.

జ: వడ్డన, వడ్డించుకొను.

వడ్డించుకొను. స. క్రి. (√ వడ్డించు.) భాజనము నందుంచుకొను.

ద్వి. కుడువఁ జిక్కిన కాయకూర లన్నంబు, వడఁకక మతిమీఁద వడ్డించుకొనిన ...
పండితా. దీక్షా. ౩౩. పా. ౧౧. పం.

వడ్డికాసులస్వామి. వి. (√ వడ్డి.) వేంకటేశ్వ రుఁడు.

వ. తలక్రిందఁ జేతు లిడుకొని యోవడ్డికాసుల స్వామీ యీమాటు గాచిన బిడ్డలంగని మీపేరుఁ బెట్టెద మని మ్రొక్కుచుఁ గన్నులు మోడ్చుకొని యుండువారును ...
ప్రబంధ. ౭౫.

వడ్డిబ్రతుకు. వి. (వడ్డి + బ్రతుకు.) వృద్ధిజీవిక, వడ్డికిచ్చి బ్రతికెడు బ్రతుకు, సొమ్ము వడ్డికిచ్చి యా వడ్డివలన జీవించుట. (శ. ర.)

వడ్డెన = వడ్డన. వి. (శ. ర., బ్రౌ.)

వడ్డోలగము. ("ఒడ్డోలగము" నకు అప రూపము.) వి. నిండు కొలువు.

ద్వి. అరుదగు శ్రీ మల్లికార్జును దివ్యమహా మంటపస్థలి వడ్డోలగమున ...
పండితా. దీక్షా. ౩. పా. ౨౩. పం.

వ్రడంగము. వి. వ్రడంగిపని. (శ. ర., వా.)

వ్రడంగి = వడ్లంగి. వి. (సం. వర్ధకిః.) ౧. కఱ్ఱపని చేయువాఁడు.

ద్వి. కీలువొందించి యాక్రియ రాటనముల, వాలిఁగూడించు నా వ్రడంగి యతఁడు.
బస. పు. ౪. ౬౫.

౨. ద్వారాఘాటము, వ్రడంగిపిట్ట.

సీ. జిట్టగొఁబడి డాబజీను వ్రడంగి ...
ఆం. భా. ౨. ౯౮.

జ : వ్రడంగి పిట్ట.

వ్రడంగిపిట్ట. వి. (వ్రడంగి + పిట్ట.) పక్షి విశేషము, ద్వారాఘాటము.

వ్రడము. వి. కఱ్ఱపని, వ్రడంగిపని.

గీ. ... వ్రడమనఁగఁ బరగు వర్ధకి కర్మంబు.
ఆం. భా. ౨. ౨౮౨.

జ : వ్రడవాఁడు.

వ్రడము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పెద్దది. గొప్పది. (వాచ. విల్యమ్సు.)

వ్రడ(డ్ల)వాఁడు. వి. (√ వ్రడము.) కఱ్ఱపని చేసి జీవించు కులమువాఁడు, వర్ధకి.

సీ. ... వ్రడవాఁడనంగ.

గీ. వర్ధకి విరాజిలుచునుండు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౮౪.

వడ్ల. వి. కఱ్ఱపని. (శ. ర.)

వడ్లంగి = వ్రడంగి. వి. ౧. పక్షి విశేషము.

సీ. పిచ్చుకకేరిజ పిగ్గిరు వడ్లంగి పీడ చెమరు గాకి చిలుక ...
ప్రబంధ. ౨౩౪.

౨. వర్ధకి.

సీ. ... వడ్లంగి వ్రడవాఁడనంగ ...

గీ. వర్ధకి విరాజిలుచునుండు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౮౪.

వడ్లకంకణము. వి. (√ వడ్లు.) ఒకజాతి కొంగ. (శ. ర.)

వడ్లచిలుక. వి. (√ వడ్లు.) ఒకజాతి చిలుక పురుగు. (శ. ర., వా.)

వడ్లత. వి. వర్ధకి స్త్రీ, వడ్లది. (శ. ర.)

వడ్లు. వి. బ. (ఏ. వరి.) శాలిధాన్యము.

సీ. ... వ్రీహిసామాన్యంబు వరివడ్లు నాఁగను బరులొసఁగుచుండు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౩౮.

క. వడ్లుదంచ్చెదు అణువాండ్లు. (కు. ౩౬.)
దా. శా. ౧౨౮౮.

క. ... వడ్లం బ్రాలునుండంచ్చి యొంగ్గి డ్లొత్తి ...
దా. శా. ౧౦౧౫.

సా. వడ్లను పెరుగును గలుపుట.

గీ. కణఁగివడ్లను పెరుగును గలుపుభంగి, నకట వికటంబులగు ప్రశ్నలడిగె నదియు ...
వాసిష్ఠ. ౨. ౧౩౬.

సా. వడ్లతోఁ దట్ట యొండుట = ఒక్కరితో పాటు మఱియొకరు బాధ పడుట.

గీ. ఇట్టివానికి మావారలిచ్చినపుడె, వడ్లతోఁ దట్టయొండఁగావలసి వచ్చె ...
కలువాయిశ. ౮౬.

జ : వడ్లకంకణము, వడ్లచిలుక.

వణఁకాడు. అ. క్రి. (వణఁకు + ఆడు. స్వార్థము.) కంపించు.

క. వాలిక మెఱుంగుఁ దూపులు, నాళీకాసనుఁడు గినుక నారాయణుపైఁ, గీలుకొనఁ జేసి యార్చెను, నాలుగు మోములను బ్రిథపనము వణఁకొడఁగ.
శివరా. ౧. ౮౬.

గీ. ... మిగులసలముట తప్పని మేటి తరఁగ, గలుఁగు సను మాటికిని వణఁకాడఁ జొచ్చె ...
అచ్చ. భా. ౩. ౪౨. సా.

వణఁకు = వడఁకు. అ. క్రి. (క. ఒణఁకు.)

౧. చలించు, కంపించు.

క. అరచేఁగురుడెందములోఁ, జారఁబాఱి వణఁకు తోఁకచుక్కయపోలెన్, నరకుం జేసిన బాణము, హరినిటలతటంబు నాఁటి యల్లలనాడెన్. ఉ. హరి. ౧. ౧౫౩.

గీ. ... పాఱుఁడెంచి కీరంబులు పండ్లుగఱవ, వణఁకు దాడిమిఁ జూచె భూవరుఁడు వేడ్క ... శైవ. ౧: ౯౬.

సీ. ... వలవల నైన దంతములు వంగిన మేను వణఁకు మస్తమున్ ... విక్ర. ౨. ౧౫౫.

౨. భయపడు.

సీ. లేదువో గృహిణిపై మోదంబు లోకాప వాదంబునకునైన వణఁకవలదె ...
నిరం. ౨. ౯౭.

వి. ౧. కంపము, వేపథువు.

ఉదా: అతనిని చూడఁగనె శరీరమున వణఁకు పుట్టినది.

ఉ. కగ్గినచెక్కులుం జెమటగారెడు మోములు వాడివత్తలై, తగ్గినమేనులున్ వణఁకు దార్కొనుకానులు సారెసారెకున్, ... విన్ననిమోములు గానిపించినన్ ...
విప్ర. ౨. ౫౩.

౨. భయము.

ఉదా: రణరంగమును జూడఁగనే వీరలకు వణఁకు గలిగినది. ఎవరితోఁ జెప్పినను నాకు వణఁకులేదు.

౩. మంచు, హిమము. (చూ. వణఁకుగుబ్బలి.)

ఙ: వణఁకోడు, వణఁకుగుబ్బలి.

వణఁకుగుబ్బలి. వి. (వణఁకు + గుబ్బలి.) హిమవత్పర్వతము.

చ. విరచితభోగభాగ్యముల విశ్రుతి కెక్కిన యాదిశక్తికిన్, గురుతరమైన యావణఁకు గుబ్బలిపట్టికిఁ గోరి మ్రొక్కెదన్ ...
ధనాభి. ౧. ౬.

వణఁకుగుబ్బలిపట్టి = హైమవతి, పార్వతి.

వణఁకుగుబ్బలిరాచేవారు = హిమవంతుఁడు.

సీ. వణఁకుగుబ్బలిరాచేవారికూరిమికన్య భీమయ్య శుద్ధాంతభామఁ గొలిచి ...
భీమ. ౩. ౧౭౪.

వణికము. విశే. ఒప్పిదమైనది, మనోహరము.

సీ. వణికమౌ మాణిక్యకోణిగలఁ జెన్నొందు పుష్యరాగపువలభుల నెసంగి ...
ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౧౪౯.

వణిక్కర్మము. సం. వి. న్. న. వాణిజ్యము, బేహారము.

వణిక్కు. సం. వి. జ్. పుం. ౧. బేహారి, వర్తకము చేయువాఁడు. ౨. తులారాశి.

స్త్రీ. వాణిజ్యము, బేహారము.

వణిక్క్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాణిజ్యము, బేహారము.

వణిక్పథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వాణిజ్యము, వర్తకము. ౨. అంగడి, దుకాణము. ౩. తులారాశి.

వణిక్సార్థము. సం. వి. అ. పుం. వర్తకసమూహము. బేహారులగుంపు.

వణిజము. సం. వి. అ. పుం. తులారాశి.

వణిజుఁడు. సం. వి. జ్. పుం. (ఋత్విగాదిగణమందలిది.) వర్తకుఁడు.

క. ఆ వణిజుఁడు ధర్మస్థితి, దేవతలును మెచ్చునట్లు తెలియఁగఁ బలికెన్, ...
భార. శాం. ౫. ౨౪౭.

వణిజ్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = వణిజ్యము.

వణిజ్యము. సం. వి. అ. న. వర్తకము, బేహారము.

వణితము. వి. ౧. రాజ్యభాగము. జిల్లా, తాలూకా మొ.

క. ఈరీతిఁ జిత్రసేనధరారమణుం డల్లునకు సరసముగ నొసఁగి కుమారీరత్నమునకుఁ బసుపున, కొరని యొక్క వణిత మొసఁగి యని యొన్ సతికిన్. చంద్రా. ౬. ౫౩.

౨. సీమైకదేశము.

సీ. ... వణిత మం చనఁగను సీమైకదేశమై చెలఁగుచుండు ... ఆం. భా. ౨. ౭.

వతంసము. సం. వి. అ. పుం. = అవతంసము.

వతువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ఆకాశగంగ.

పుం. ౧. బాట, దారి. ౨. నేత్రరోగము. (విల్యమ్సు.)

వతోక. సం. = అవతోక. ౧. ఆకస్మికప్రమాదమువలన గర్భస్రావమైన యావు, లేక అట్టి స్త్రీ.

౨. గొడ్రాలు. (వాచ.)

వత్త. వి. వరుగు. (ఇది "వాడి" పదపూర్వకముగనే ప్రయోగములఁ గానవచ్చుచున్నది.)

ఉ. కగ్గినచెక్కులుం జెమటగారెడు మోములు వాడివత్తలై, తగ్గినమేనులున్ ... విన్నని మోములుఁ గానిపింపఁగన్ ...

విప్ర. ౨. ౫౩.

ఉ. ఎన్నిభవంబులం గలుగునిక్షుశరాసనసాయకవ్యథా,ఖిన్నత వాడివత్తలయి ...

మనుచ. ౨. ౫౭.

గీ. మంచిగింజంబు ... కమల, నాళములు వాడి వత్తలై డీలు వడియె ...

రసిక. ౪. ౧౫౧.

ద్వి. వాడి వత్త యిఁకేమి వాంఛచేసితివి ...

విష్ణు. ఉ. ౫. (శ. ర.)

వత్తి. వి. (సం. వర్తీ. వర్తిః.) దీపపువత్తి, దీపము వెలుఁగుటకై దూది మొదలగువానితోఁ జేసి యుపయోగించువస్తువు, దశ.

సీ. వానలేనికతాన వాడివత్తులవలె సకల సస్యంబులు సమసిపోయె ...

వరాహ. ౭. ౫౨.

ఉ. చిత్తజుపువ్వుఁదూపులరచించిన తుమ్మెదతెక్కగాలిచే, నత్తఱి నేఁకువత్తియగు నంగన దూలినఁ దూలెఁ గాక ... నైష. ౬. ౯.

సీ. బద్దెయంచనఁగను వత్తియనంగను శేకమం చనఁగను జెలఁగుదశలు ...

ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

ద్వి. ఆనందశిరతహృద్బజంబె వత్తిగా నొనరించి ...

ద్వి. పరమ. ౧. ౪౫. పా. ౧౧. పం.

వత్సా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుదూడ. పెయ్య.

౨. కన్నె, బాలిక.

వత్సకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లేఁగ, దూడ.

౨. శిశువు. ౩. కుటజము. కొడిసెచెట్టు.

న. పుష్పకాసీసము. అన్నభేది.

వత్సకామ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లేఁగకై యత్యాశపడునట్టి యావు. ౨. బిడ్డపై మిక్కిలి ప్రేమముగల స్త్రీ.

వత్సతంత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దూడలనుగట్టెడు త్రాడు. కన్నెత్రాడు. పలుపు.

వత్సతరము. సం. వి. అ. పుం. మోయుటకును, దున్నుటకును పనుపఱుపఁదగిన వయసుగల కోడె, దమ్మము; పాలు విడిచినదూడ.

గీ. రత్నములంఁబోని వత్సతరంబులకట, వ్రేలు
చున్నవి లోఁద్రొట్టన్గువెంటఁ దగిలి ...
భార. శాం. ౪. ౪౦.

వత్సతరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆవుపడ్డ. ఆఁబెయ్య.

వత్సదంతము. సం. వి. అ. పుం. బాణవిశేషము. లేఁగపంటివంటి మొనగలబాణము.

వత్సనాభము. సం. వి. అ. పుం ౧. వృక్షవిశేషము. ౨. ఒకానొక విషము, విషభేదము.

వత్సనాభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వసనాభి, విషభేదము.

వత్సపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దూడలను గాచువాఁడు. ౨. కృష్ణుఁడు. ౩. బలరాముఁడు.

వత్సము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లేఁగ, దూడ. ౨. సంవత్సరము. ఏఁడాది. ౩. దేశవిశేషము. కౌశాంబీపురము రాజధానిగాఁగల దేశము.

న. ఱొమ్ము, వక్షస్స్థలము.

వత్సరము. సం. వి. అ. పుం. ఏఁడాది, పంద్రెండు నెలల పరిమితిగల కాలము.

వత్సరాంతకము. సం. వి. అ. పుం. ఫాల్గున మాసము. (రా. ని.)

వత్సల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తన దూడపై అత్యాసక్తిగల యావు. ౧. బిడ్డలను మిక్కిలి ప్రేమించు స్త్రీ.

వత్సలము. సం. వి. అ. పుం. గడ్డినిప్పు.
పుం. న. ప్రేమము.

వత్సలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. బిడ్డలపైఁ బ్రేమగలవాఁడు. ౨. ప్రేమము గలవాఁడు. దయగలవాఁడు.

వత్సశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పసులసాల.

వత్సాదనము. సం. వి. అ. పుం. తోడేలు.

వత్సాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తిప్పతీఁగ.

వత్సిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. శైశవము. బాల్యము.

వత్సీయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పసులకాపరి.

వత్సుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శిశువు, పసిబిడ్డ. ౨. బాలుఁడు, కుఱ్ఱవాఁడు. ౩. కుమారుఁడు, పుత్త్రుఁడు. సంతానము, సంతతి. ౪. వాత్సల్యసూచకముగా సంబోధనాంతమై ప్రయోగింపఁబడు పదము.

బ. వత్సదేశనివాసులు.

వద = వద్ద. వి. సమీపము.

చ. పలితమిషంబునన్ ముదిమి భానుకులాగ్రణి
యైనరాజుచెవిన్ జెవులవదఁ గేకయాధిప తనూజ
భయంబున నల్లఁజేరి నీ, సలలిత రాజ్య
లక్ష్మిని నొసంగుము ... రఘు. ౭. ౩.

ఉ. భూరివిరాడ్వికారగతిఁ బూర్వపుభృచ్ఛ
రమాద్రులన్ బదాం, భోరుహముల్
ఘటించుకొని పోకల రాకలమేన్ మలంచి
వి,ద్యారుచిఁ జొక్కుచోఁ జెవివదన్ రవి
పోఁగునఁ గెంపువోలెఁ జెన్నారు మహో
న్నతిన్ మెఱయు నతురు నతురిపున్ భజిం
చెదన్. శేం. పంచ. ౧. ౭.

చ. ఇది నిజమిందు కొఱుకెలలిమ్ముడ మిట్లొన
రింపకున్న నీ, వదఁ బదమూన కేను వనవాస
మొనర్చెద నన్న రాజు సమ్మదముపహించి
రోవిమలమానస ...
శేం. పంచ. ౧. ౭౪.

వదంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. సంభాషణ, మాటలాడుట. ౨. జనశ్రుతి, జనప్రవాదము. (విల్యమ్స్.)

వదనము. సం. వి. అ. న. ౧. ముఖము, మోము. ౨. నోరు, వచనేంద్రియము. ౩. ముఖవికారము. మోముజాడ. ౪. ముందుభాగము - అగ్రము. ౫. పరంపరలో మొదటి వస్తువు. ౬. (గణిత) త్రిభుజములోని మీఁదికోన. ౭. కథనము, చెప్పుట, పలుకుట.

వదనాసనము. సం. వి. అ. పుం. పొంగ, పొల్లు.

వదనిక = బదనిక. వి. (శ. ర.)

సీ. బదనిక వదనిక బవనిక యనవందచను ... ఆం. భా. ౨. ౫౪.

వదన్యుఁడు. సం. విణ = వదాన్యుఁడు.

వదర. విణ. (√ వదరు. సం. వద.) ౧. వదరుబోతు, ప్రేలరి.

క. అనిన నాడుగఁ బిచి యమరద్విషుం డోరి, పడుచ నాకుఁ బుట్టి చెడుగవైతి, పేర్చినోరు మూయుఁ పెడతల వాసాయె, దిట్టివదర గలఁడె యొచటనైన. నృసిం. ౪. ౩౭.

క. పదునాలుగు లోకంబులు ... వదరలఁ జేయుదుగు భేదవాదులనెల్లన్ ... ఉ. హరి. ౨. ౬౯.

౨. నీచుఁడు, దుష్టుఁడు.

గీ. ... వావివర్ణంబు మాలిన వదర యతఁడు, శాస్త్రములఁ జెప్పఁబడిన దోషంబులెన్ని, యన్నియును జేసె ... శివరా. ౪. ౧౬.

వదరు¹. అ. క్రి. (సం. వద్.) ౧. వ్యర్థవచనములు పలుకు, ఉపయోగములేనిమాట లాడు; ప్రేలు.

క. అది యట్లు లుండె నీతో, వదరం బనిలేదు నాకు ... భార. శాం. ౪. ౪౯.

ద్వి. కంగుచుఁ గుంగుచుఁ గళవళింపుచును, వంగుచు వదరుచు వడిఁ గొట్టికొనుచు ... ప్రభులిం. ౨. ౫౬. పా. ౧౭. పం.

౨. చెప్పు, పలుకు.

ఉ. ... బాపఁడా, యిచ్చుటఁ జల్లువిత్తు ఫలియించునె వేళ గుణం బెఱింగి నా, యిచ్చకు మెచ్చుగా వదరు మిప్పు డన న్విని యాతఁ డుబ్బుచున్. శుక. ౨. ౪౪౩.

మ. వదరుండ త్తడిసానిచెంతఁ గడుకేవల్ వచ్చు లేమావిక్రొం, బదనుం గెండలి రాకుడాల్వ లపుబాబా రొక్కుడుం గండుఁజేఁటిగునే దారుల వెండిగండిగమిసూటిన్ మించు పూఁగేసెసం, పద నొక్కించుక విచ్చు క్రొం బొగడ జొంపంబుల్ వనీసీథులన్. చంద్రాం. ౪. ౭౬.

౩. డంబములుకొట్టు, దంభవాక్యములు పలుకు.

క. బ్రగుకొల్లకున్న రారు, మ్మ్రొగురుగ నిటువంటి మాట లిమ్మోయి నేలా, వదర్వఁగ ... కళా. ౬. ౨౨.

౪. అఱచు, కూయు.

రగడ. వదరెఁ గడుఁ గ్రొవ్వి పికవారములుఁ గీరములు ... రాఘవ. ౨. ౬.

వి. ౧. వ్యర్థవచనము, ఉపయోగములేనిమాట, ప్రలాపము, ప్రేలుడు.

సీ. ... వైజాప్రల్లదము వదరుపదావళి నాఁగఁ జెలఁగు నౌఁబ్రలాపాభిధ ... ఆం. భా. ౧. ౧౧౬.

తే. అట్టి కాంతాజనాంతకు నట్టె శైల, బాధి పద్రోహి నట్టిమహాఘచిత్తుఁ, జెప్పనే మున్న దీక నీవు చేరినట్టి, వార్త వినిపింతుఁ గద లోరి వదరు లేల ... సీతావి. ౩. ౫౬.

౨. దంభవచనము, డంబము.

చ. వదరులు పల్కినంతటనె వచ్చెనె ధైర్యము శౌర్యవృత్తి నీ, కొదవినఁ జక్కనై నిలువు మోరి నిశాచర యిన్నగంబునన్ ...

రుక్మా. ౫. ౩౩.

౩. పక్షివిశేషము, ఒకజాతిపిట్ట.

గీ. పికి సేలనెమిలి పెనుగువ్వ బకదారి పావురాయి నివడు పలువరింత, చేదలుకోడి గువ్వ వదరు తోఁకలవేడి, యాదియైన పక్షులతఁడుదీర్చు ...   హంస. ౩. ౧౩.

వదరుపల్కులు = ప్రలాపములు, అర్థములేని మాటలు.

సీ. వదరుపల్కులు గాక శుద్ధి సాటివచ్చునే కిన్నెరకాయలీ చన్నుఁగవకు ...

హంస. ౧. ౨౧౦.

వదరుమాటలు = ప్రలాపములు, అర్థములేని మాటలు.

సీ. వదరుమాటలు గాక వచ్చునే సరిచేయఁ గిన్నెరకాయలీ చన్నుఁగవకు ...

వరాహ. ౯. ౧౦౧.

జ: వదర, వదరుఁబోతు, వదరుకొను, వదావళి.

వదరు². అ. క్రి. అడరు, అతిశయించు.

సీ. వదరుచీఁకట్లలో వ్రాలుచుక్కలు వోలె వేణీభరమ్ములో విరులువ్రాల ...

ఉ. హరి. ౫. ౨౪౬. (శ. ర. పా.

("వలుద చీఁకట్లలో", వావిళ్ల. పా. "వఱలు చీఁకట్లలో", వీరేశ. పా.)

వదరు³. వి. ౧. చేఁతిసార. * (శ. ర.)

౨. సొరకాయ, అలాబువు.

ఆ. వరదుఁడైన యీశు వరమున నిదియొక్క వదరు పుట్టె నెట్టి వరమొ యనుచు, దానిఁ బారవైవఁగానున్న నాకాశ,వాణి యిట్టు లనియె వసుమతీశ.   భార. అర. ౩. ౫౪.

ఆ. శకనరేంద్రచంద్రచరణాబ్జసంసేవ, విడిచి యా విదర్భవిభునిఁ గలసి, వచ్చుటోడ విడిచి వదరు కట్టుటసుమీ ...

విక్ర. ౪. ౬౪.

తే. అనిన మనుజేంద్రుఁ డిట్లను మునివరేణ్య, మత్కులాచార మెడలి యా మానవతులఁ, గూడియుండుట వివరింప నోడవిడిచి, వదరుపట్టిన యట్లపో త్రిదశవంద్య.

హరిశ్చ. ౨. ౧౭౨.

జ: వదరుకాయ, వదరులాఁడు.

వదరుఁబోతు. (వదరు¹ + పోతు.) విశే. ఊరక ప్రేలువాఁడు, ప్రేలరి. (శ. ర.)

వదరుకాయ. వి. (వదరు³ + కాయ.) సొరకాయ.

ఆ. గానభిక్షు వేడ హీనస్వరంబున, వదరుకాయ లందివచ్చినట్టి, వీణియలకు లయలు విప్పిచెప్పిన భంగి, నందు ముగురు వాడిరంద ముగను.   ద్వా. ౭. ౧౬౭.

వదరుకొను. అ. క్రి. (వదరు¹ + కొను స్వార్థమున.) ౧. ప్రేలు.

సీ. ఫలపరంపర లెల్ల నులిచివైచితి మింకఁ గొడమ చిల్కల వెంత వదరు కొనువొ ...

వసు. ౩. ౧౫౧.

౨. చెప్పుకొను.

గీ. ఎడమదెస దొడ్డుగా వైచి యేకు లెల్లఁ, గెలనఁ బలువగ వేఁపుడుగింజ లునిచి, చేత కీటలమీఁద నాసీనలైన, వారలై వావివరుసలు వదరి కొనుచు.   శుక. ౨. ౪౨౦.

వదరులాఁడు. విశే. (వదరు³లు + వాఁడు.) సొరకాయలూఁదెడువాఁడు.

గీ. జోన్నిదంబుగఁ బెనుఁబాను సవదరించి, యంత్రికటకంబు ఘల్లుఘల్లనుచు మొరయ,

సాహితుండిక గరళవిద్యాధిరాజు, వచ్చెఁ
బాములమెంగఁడు వదరులాఁడు.

క్రీడా. ౨౨౩.

వదలించు. స. క్రి. (√ వదలు.) విడునట్లు చేయు.

సీ. చేయింతు నిరతంబుఁ జిత్తసంభవు పూజ
వదలింతు నితర దేవతల పూజ ...

చంద్రా. ౩. ౭౨.

ద్వి. ఓపినరీతిఁ బ్రియోక్తుల నెదిరి, కోపను
వదలించి కుశలంబు మీఱ ...

హరిశ్చ. పూ. ౧౨౮౦.

వ. ... సరంబుల వదలించుచు ...

ఉ. రా. ౨. ౬౧.

వదలు. అ. క్రి. ౧. శిథిలమగు, పట్టువీడు, సడలు.

క. తల వడఁకఁ దొడఁగె నింద్రియ, ముల గర్వ
మడంగె నంగసులు వదలె వళి, పలితంబు
లయ్యె ... భార. ఆది. ౩. ౧౯౧.

క. మది రోష మొదవ దోవతి, వదలిన బిగి
యించుకొనుచు ... భాగ. ౧౦. ఉ. ౪౯౭.

సీ. అంగదాభరణంబులంగుఁ గీలించిన వజ్రాల
కీలన వదలకుండ ... హర. ౯. ౪౫.

౨. వీడిపోవు.

గీ. ... కొమరు మేనొప్ప సొగెసుఁ గొప్ప
వదల, నేమిటికిసైనఁ దాయున్న యేఁగి
యేఁగి, యెల్లపనులు నొసగ్చె నిం పెసఁగ
మెసఁగి ... కళా. ౪. ౯౯.

చ. వదలినకేశపాశములు వాడిననిద్దపుమోము
దమ్ములుం, బదనెరవైనవాతెఱలుఁ బైకొను
నూర్పులు నుల్లసిల్లఁగాఁ, గదిసిన యయ్య
సంగపతి గాదిలి బోటులతోడ నిట్లనుఁ ...

విక్ర. ౫. ౩౮.

మ. ... లజ్జఁ బోవిడిచి రోకాంతంబుగా
నద్దెసల్ గనుచుం బైఁటదొలంగి నీవి వద
లన్ గామాంధకారమ్ము నెమ్మనముం గప్పినఁ
గన్నుగానక ... సారంగ. ౨. ౭౯.

౩. జారు.

సీ. కదలెడు నెఱివేణి వదలెడు పువ్వులుఁ జెమటఁ
గరంగు కుంకుమపు బొట్టు ...

గీ. ... పుంభావ సురతమయ్యతివ సలిపె ...

హంస. ౨. ౫౩.

౪. క్షీణించు, తగ్గు, నశించు.

గీ. అమృతధారారసాస్వాదసముపజాత, తృప్తి
యును బోలె నాహార తృష్ణవదలె ...

కాశీ. ౪. ౨౦౮.

క. ఈ భవోద్యాననంబుల, ... నందన, వైభవ
మందెట్లు ప్రేమ వదలదొ నీకుఁ ...

కళా. ౨. ౧౮౧.

సీ. ... వలకొఁక పెనుదప్పి వదలుటెట్లు ...

నీలా. ౨. ౩౬.

సీ. వరవంశవైఖరి వదలెనే రవిసుతాపతి
యైన దైతేయభంజనునకు ...

వసు. ౨. ౧౩౮.

౫. ఎడతెగు.

(ఈ యర్థమున దీనికి వ్యతిరేకమునందు మాత్రమే ప్రయోగమున కనఁబడుచున్నది.

చ. ... నదినొక్కట్టఁ గ్రుంకిడి వత్తు రెండకేం,
వదలక యాతనింట శనివారమునం బరి
దేశి వైష్ణవుల్ ... ఆము. ౧. ౭౩.

చ. మదకలకుంభికుంభ నవమౌక్తికముల్ గను
పట్టు దట్టమై, వదలక కృష్ణరాయకర
వాలమునందగు ధారనీట నభ్యుదయమును
నొంది ... మనుచ. ౧. ౪౧.

చ. వదలక మీచరిత్రములు వర్ణనచేసిన
సంస్మరించినన్, జదివిన వ్రాసినఁ విని
ప్రసంగవశంబునఁ జేరుకొన్న ...

విక్ర. ౨. ౬౫.

(స. క్రి.) స. క్రి. ౧. విడుచు, త్యజించు.

సీ. సాధుబృందావనసరణి నాఁడును నేఁడు
వంశానురాగంబు వదలఁడయ్యె ...
పారి. పీఠి. ౧౮.

సీ. వీరమాహేశ్వరాచారంబు వదలక ...
పండి. ౨. ౧౩౯.

సీ. తనుఁ బాసి చను మెఱుంగని క్షీరపాకంబు
వదలి వెన్గొనునీలపసద మసఁగ ...
దశా. ౨. ౨౬౭.

౨. శిథిలముగావించు, సడలించు.

వ. ఆ భూపాలుండు హస్తపల్లవంబులు వదలి
రాజహంసంబు పొమ్ము సుఖంబుండుమని
విడిచిపుచ్చె ... నైష. ౧. ౧౦౮.

విణ. శిథిలము, బిగువుకానిది.

క. అంగన యీ తొడవులునీ, యంగములకుఁ
జాల వదలులై యుండినన్, మంగళముగఁ
దాల్పఁగభూ, రంగమునను వైచిచనితె
రయమున నకటా. భా. రా. కిష్కిం. ౬౩.

క. లేఁగౌఁ దీఁగె నితంబము, ద్రేఁగునఁ ద్రెవ్వ
టయ్యెఁగని విరించి బిగింపఁగ, లోఁగి ముడి
యిడిరొ వదలుగ, నా ...
ఆము. ౫. ౨౮.

వి. శైథిల్యము, విడుపు.

ఉ. దానికి సద్దశాననుఁడు ... బాణహతి
నాతని ఫాలమునొంచె మూర్ఛకున్,
లోనయి చాపముష్టి వదలుం గనుమూఁత
యుఁ గల్గు నట్లుగన్.
భా. రా. యు. ౮౩౭.

జః వదలించు, వదల్చు.

వద(లుచే)ల్చు. స. క్రి. (√ వదలు.) ౧. వీడు
నట్లు చేయు.

గీ. ... ద్రొక్కుచు నదల్చినను పోకముడి
వదల్చి, కరఁగఁజేసిన యాటువీడఁ గొఁగ
లించు ... శుక. ౪. ౧౯౪.

ఉ. కుప్పసముల్ వదల్చి రిఱిగుబ్బలనొత్తిలి
హత్తి వేసుజా, మిప్పలలర్చు గాడ్పున
కధీశు ... ఆము. ౫. ౧౦౪.

చ. ... కమ్మదామరలఁ గదల్చి వారిచర
మండలి సొంపు వదల్చి రంగనల్ ...
వేం. పంచ. ౪. ౧౪౧.

మ. ... సుదతీ చిక్కితి వెంగఁ బోయెద
వటంచుం గంచుకంబున్ వదల్పఁదొడం
గన్ ... ఉ. రా. ౬. ౪౮.

వదవద. వి. వణఁకుట నందగు ననుకరణము.

క. మృగులతరచంద్రహాసముఁ, గదలించు
చుశుక్యవిఘనిఁగని భీరువులై, మదవిమతులు
వదవద వణఁకుదు రాతఁడుపేంద్ర పుత్ర
కుఁడు గానఁ జూమీ. కావ్యా. ౧. ౪౦.

వదాన్యుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వాగ్ధాటి గలవాఁడు, వాగ్మి. ౨. మర్యాదగా మాటలాడువాఁడు. ౩. ఔదార్యవంతుఁడు, దానశీలుఁడు.

వి. అ. పుం. గొప్పదాత.

వదామము. సం. వి. అ. పుం. బాదముకాయ.

వదాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నీటిసుడి. జలావర్తము. ౨. మత్స్యభేదము, పాఠీనము. ఒకజాతిచేఁప.

వదావదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వాగ్ధాటి గలవాఁడు. బహువక్త. ౨. వదరుఁబోతు. వాగువాఁడు.

వదావళి. వి. (వదర + ఆవళి.) వదరుఁబోతు తనము. (శ. ర.)

సీ. రోఁజుడు రొంజుడు రొజ్జుడు రొండుడు
రొల్లుడు రజ్జుప్రేలుడు పలుకు పలుపరింపు

వైజు ప్రల్లదము వదరువదావళి బజారము
నాఁగఁ జెలఁగనాఁ బ్రలాపాభిద.
ఆం. భా. ౧. ౧౧౬.

వది. వి. ౧. ఏనుఁగులోనగు వానిని బట్టుటకై త్రవ్వఁబడి యుండ్లు మున్నగువానిచేఁ గప్పఁబడిన పల్లము. (శ. ర., చి. ని., బ్రౌ.)

సీ. వదులనోదాలఁ ద్రోవకదేవకరిఁ బట్టి
యొరిజవ్వైవక యొక్కొను నుగుటుఁదనము.
రా. వి. ౩. ౪౬.

(శ. ర. పా. వనులనోదాల, ముద్రిపా.)

౨. పల్లము.

క. ఇది హలాణమండలంబ,వ్వది నున్నది చెంచు
పల్లె వనమధ్యమునన్, మదననిభ యూపు
లింధా,స్పదంబు వెలివాడ !..
శివరా. ౩. ౫౬.

(పసులను బట్టుటకై త్రవ్వఁబడి ముండ్లులోనగు వానిచేఁ గప్పఁబడిన పల్లము. ఇట "వల" యను పాఠము శ. ర. ములో "పసగర గొను" శబ్దము చూచినఁ గనుపట్టును.)

క. పసులకు నొడ్డిన వదియై, మసఁగిన యవ్వాన
పశుసమాజము నెల్లన్, బసగరగొని ...
హరి పూ. ౮. ౧౬౮.

౩. మఱుఁగు, మాటు.

మ. ఇదె వీక్షింపు చకోరశాబకనిభాక్షీ
దీర్ఘికా హంసయు,ఘ్డదకాంతః ప్రతి బింబి
తున్ గగనమధ్యోపస్థితుం జంద్రునిన్,
వది వీక్షించి నిజాధినాథుఁ డనుచున్
వాత్సల్య మేపారఁగాఁ, జగురొప్పం
బరిచుంబనం బొనరుచుం జంచూపు
టాగ్రంబునన్. నైష. ౭. ౯౧.

౪. అధికము, మిక్కుటము.

క. వడగెడి మేనును జెక్కునఁ, గదిసిన కెంగేలు
గ్రాలఁగా విప్రుఁడు రే, నిదురెఱుఁగని

నికటంటంబడి, వదియగుమరు మంటమంటప
మ్మున నుండెన్. వేం. పంచ. ౪. ౨౪౪.

జః వదిగొను.

వదిగొను. అ. క్రి. (వది + కొను.) నెలకొను; కడఁగు.

ద్వి. అదిగాక హరుఁ డిరువదియొక్కదినము,
వదిగొని కంచిలో వాస గుర్వింప ...
బస. పు. ౪. ౫౯౯. పం.

ద్వి. గుది యత్పరాత్పరతో శివయనఁగ, వది
గొను నుపనిషద్వాక్యముల్ వినరె ...
పండితా. వాద. ౨౩౪. పా.

చ. మృగుగతి మంచి తావులకు మెచ్చు సదా
వనిఁ బావనాళి దా, వదిగొని రోయు వంక
లను వంచకసంచయ మట్టిదే కదా, చగురు
ఘటిల్లఁజూచు సరసప్రసవంబులఁ జంచరీక
పుం, గదుపులు నిచ్చలున్ వెదకుఁగా కుణ
పంబుల నక్కలేర్పడన్.
వేం. పంచ. ౧. ౧౮.

వదిన = వదినె. వి. ౧. భార్యయక్క.

ఉ. నావుడు సంతసిల్లి వదినం దగులాగుల
బుజ్జగించి లీ,లాపతితో ...
విక్ర. ౭. ౯౩.

౨. అన్నభార్య. (సం. వధూనీ.)

ఉ. అన్నయశాలి వానిహృదయం బలరంగ
బహూకరించి మా, యన్నకు సేమమే
వదిన హర్షముఁగాంచునె పుత్రులెల్ల సౌ,
ఖ్యోన్నతులే కదా ... ఉ. రా. ౨. ౩౦౧.

వదినె(నియ). వి. (సం. వధూనికా, వదూనీ.)

౧. అన్నభార్య, జ్యేష్ఠుని భార్య.

ఆ. అనఘ వశముగాదు మనసు గోడండ్ర మీ,
వదినెఁ జుట్టములను సదనములకుఁ, బుచ్చు
మనియె ... భార. శల్య. ౧. ౧౧.

సీ. వదినె యంచునొకింత వాత్సల్యముంచక
పౌలోమి ముందలఁ బట్టువారు ...
రశా 3. ౯౬.

క. నన్నుఁగని కోడలనుచును, గన్నులఁ గప్పు
కొని ప్రియము గావింతురు మీ, యన్నయు
వదినెయు నటువలె, మన్నింపఁగఁ దగితె
నీవు మామవు గావే. ఉ. రా. ౪. ౨౦౯.

౨. భార్యకు అక్క. (శ. ర.)

3. తనకంటె పెద్దదిగాను మేనత్త మేనమామల
కూఁతురు. (శ. ర.)

వదియ(దె). వి. తృణవిశేషము, ఒక విధమగు
గడ్డి మోపు.

సీ. వందవదియ వదెవంచె గుంచినఁ దృణగతి
విశేషం బొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౭౭.

వదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మాటలాడు
వాఁడు. చక్కఁగా మాటలాడువాఁడు.

వదులు. అ. క్రి. బిగువు తప్పు,సడలు.

ఆ. భాగ్యహీనునకును బరుసవేది దొరుక,
నగియు నిల్వదపుడు వదులుఁ గాక, వాన
తోడవచ్చు వడగండ్లు నిల్చునా, విశ్వ ...
వేమ. 3. ౨౫.

విణ. బిగువుతప్పినది, సడలినది.

మ. మదిరాపానమదాంధుఁడాత్మపటముం బై
నుండినన్ జారినన్, వదులై వ్రేలినఁ
జూడఁడు ... సీతారా. 3. ౧౭౧.

చూ: వదులుడి.

వదులుడి. వి. (వదులు + లూటి. సంధిని వర్ణ
వికారము.) బీటిక, స్ఫోటము. (శ. ర.)

వద్ద. వి. దే. ఒద్ద, సమీపము.

ద్వి. అంత దూషణుఁడు మిత్త్రాతిథీషణుఁడు,
వంతనొందుచుఁ దనవద్ద యోధులను ...
రం. రా. అర. ౧౭౪. పా. ౧౦. పం.

ఉ. ... మన్నరుండు ... కడకాలమునైనఖు,
ట్వాగిశుఁడై తనూభవుల వద్దకి నల్వురఁ
బిల్చి యిట్లనున్ ... ద్వా. ౯. ౧౦౨.

క. గద్దియ వడి డిగ్గుచుఁ దన, వద్ద సభాసదులు
లేచి వారనిభక్తిన్, సద్దడక సకలానర్వన్,
దద్దయుపంపనముఁ జేసెఁ దా మును కొను
చున్ ... ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౭.

ఉ. అగతి వజ్రదంష్ట్రుఁ బెగటార్చిన దైవతముల్
వద్దకున్, వేగమె చక్రముఖ్యులగు వేల్పులు
కిన్నరసిద్ధసాధ్యగణ, యోగిగరుడాహీశ్వ
బుషికోటులు కల్పకపుష్పవృష్టిన,భా్వ
గతులెడి. మల్లుపు. 3. ౫౦.

వద్దు¹ = వలదు. అ. క్రి. ('వలయు' ధాతువ్యతి
రేకార్థకరూపము. ఇది సామాన్యముగా
అన్నింత క్రియల ననుప్రయుక్తమై కొన వచ్చు
చున్నది. ఉదా: చేయవద్దు, చూడవద్దు
ము.)

ఉ. చక్కని వారిలో మిగులఁ జక్కని దాన
వటంచు వేడ్కతోఁ, జొక్కఁపుచుఁ జెప్పి
రంగులకుఁ జూచిన యందుకు నా మనో
రథం, బక్కట సిద్ధమయ్యె నలనున్నెను
హా యిటులుండ వద్దయో, చక్కని బొమ్మ
యంచు నరసప్రతిభాషల నిచ్చగింపుచున్.
హంస. ౧. ౨౭౪.

ఉ. భార్గవరామ నీవు నొక పౌరుషశాలివి
బోలె మచ్చుము, వజ్రముతోడఁ బోరదవు
వద్దిక సాహసము ... పరా. ౬. ౧౧౪.

వద్ద². విణ. మొద్దు, లావు, స్థూలము.

ద్వి. వద్దుమొగంబులు వలిపెంపు వెముక,
బద్దెలఁ గూర్చినపచ్చడంబులును ...
పండితా. పర్వ. 3౪౪. పా. 3. పం.

ద్వి. వద్ద మొగింబును వలుదచేతులును, బ్రద్ద
చిరుదొడలు బరదుప్రక్కలును ...
పండితా. దీక్షా. ౪౦. పా. ౯. పం.

వద్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెప్పఁ దగినది. నింద్యముగానిది. ౨. నల్లనిది.

ఉదా: వద్యపక్షము = కృష్ణపక్షము.

౩. మాట, ఒకదానిని గుఱించి చెప్పుట.

వధ(ము). సం. వి. అ. పుం. (ఇయ్యది చరిత్రాది గ్రంథములలోనిది.) ౧. చంపుట - మారణము. హత్య.

క. దోషమరసి కామంబును, రోషంబును లేక
తగినరూపునఁ జేయఁగా, బోషకమగు
ధర్మమునకు, వైషమ్యవిహీనమైన వధము
సుమీరా. భార. శాం. ౫. ౨౯౭.

౨. దెబ్బ, ఘాతము. ౩. పక్షవాతము. ౪. అంతర్ధానము, మాయమగుట. ౫. (గణిత) కూడిక, కలుపుట.

వధకుఁడు. సం. విణ. (అ. ధికా. అ.) చంపెడివాఁడు. ఘాతుకుఁడు. హంతకుఁడు. అపాయకరుఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. ఉరితీయు తలవరి.

౨. రోగము. ౩. మృత్యువు.

వధజీవి. సం. వి. న్. పుం. ౧. వేఁటకాఁడు. ౨. కసాయివాఁడు.

వధదండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దెబ్బలశిక్ష, చేబుకుతోఁ గొట్టుట మొదలగు శరీరసంబంధమైనశిక్ష.

౨. ఉరిశిక్ష.

వధాంగకము. సం. వి. అ. న. చెఱ, కారాగృహము.

వధావధ. సం. వి. అ. పుం. పలువిధములుగఁ జంపుట.

వ. మఱియు ద్రుమ్యాదినవవిధదంతవధలను ...
పితృసర్పలంబు లిట్లు వచ్చి వధావధ సేయు
చుండె ... కు. సం. ౧౧. ౭౦౮.

ద్వి. తలపడి పోరుచోఁ దపనుండు గ్రుంకెఁ,
గ్రుంకినఁ బోక యుక్కున సేన గెండు,
వంకలఁ జెగి వధావధలుగాఁ బెనచి ...
ద్వి. భార. విరా. ౧. ౨౨. పా.

వధించు. సం. స. క్రి. మారణముచేయు, చంపు. (శ. ర.)

వధువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. పెండ్లికూఁతురు. ౨. భార్య. ౩. కోడలు. ౪. స్త్రీ. ఆఁడుది. ౫. తనకంటెఁ జిన్నవాఁడైన జ్ఞాతిభార్య. చిన్నదియైన స్త్రీ బంధువు. ౬. పశుపక్ష్యాదులలో ఆఁడుది. ౭. సుగంధి. †. ౮. చిన్న కచ్చోరము. †. ౯. సుగంధి ద్రవ్యము. (మే. ని.)

వధూజనము. సం. వి. అ. పుం. భార్య. స్త్రీజనము.

వధూటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుది. ౨. కన్యక.

ద్వి. ఈ విధ రంగమహీనాయకుండు, శివిమై
సలవధూటిని వరియించి ...
ద్వి. పరమ. ౫. ౪౩౩. పా. ౧౨. పం.

౩. కోడలు.

వధూపక్షము. సం. వి. అ. పుం. పెండ్లికూఁతు పక్షమువారు. పెండ్లికూఁతు వైపువారు.

వధూ(గృహప్రవే)శము. సం. వి. అ. పుం. పెండ్లికూఁతు రత్తవారింటఁ బ్రవేశించెడి మహోత్సవము.

వధూవస్త్రము. సం.వి. అ. న. పెండ్లికూఁతు వస్త్రము.

(మధుపర్కము అని వాడుక.)

వధోదర్కము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చావు ఫలితముగాఁగలది. ప్రాణాంతకమైనది.

వధోద్యతుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఘాతుకుఁడు.

౨. రహస్యముగాఁ జంపువాఁడు.

వధ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చంపుట, మారణము, హత్య.

వధ్యపటహము. సం. వి. అ. పుం. ఉరితీయు నప్పుడు వాయించెడు వాద్యము.

వధ్యభూమి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఉరితీయు చోటు.

వధ్యమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉరితీయఁ దగిన జనుని మెడలో వేసిన పూలదండ.

వధ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చంపఁదగినది. చంప వలసినది.

౨. ఉరిశిక్ష వేయఁ దగినది. ౩. గాయపఱుపఁ దగినది. దెబ్బలు మొ. శరీర శిక్షకుఁ దగినది. భేద్యమైనది.

వి. అ. పుం. బలి, దేవతోపహారము.

వధ్యశిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉరితీయుట కేర్పఱిచినశిల.

వధ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శత్రువు. చంపఁ దగినవాఁడు.

వధ్రము. సం. వి. అ. న. ౧. తోలువాఱు, చర్మరజ్జువు. ౨. సీసము.

వధ్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తోలువాఱు. చర్మరజ్జువు.

వధ్ర్యము. సం. వి. అ. పుం. చెప్పు, పాదరక్ష.

వనకణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవిమిరియము. †.

వనకోలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. అడవిరేఁగు. †.

వనఖం(షం)డము. సం. వి. అ. న. అడవి, చిట్టడవి.

వనగవము. సం. వి. అ. పుం. అడవియెద్దు. వనవృషభము.

వనగహనము. సం. వి. అ. న. అడవియందు దిట్టముగాఁ జెట్లుగలచోటు.

వనగుప్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గూఢచారుఁడు. (విల్యమ్సు.)

వనగుల్మము. సం. వి. అ. పుం. అడవిపొద.

వనగోచరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేటకాఁడు. ౨. వనౌకసుఁడు, అరణ్యవాసి.

వనచందనము. సం. వి. అ. న. ౧. దేవదారు వృక్షము. ౨. అగురు చందనము. †.

వనచంద్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒక జాతి మల్లె తీఁగ. (రా. ని.)

వనచరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అడవిలో సంచరించునది.

వి. అ. పుం. ౧. శరభమృగము, ఎనిమిది పాదములు గలజంతువు.

౨. అడవి జంతువు, వన్యమృగము.

వనచరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అరణ్యమున సంచరించువాఁడు, బోయజాతివాఁడు.

వనచర్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవిం దిరుగుట, అరణ్యసంచారము.

వనచ్ఛాగము. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అడవిమేక. ౨. వరాహము. అడవిపంది.

వనజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవియుల్లము. †. అడవిప్రత్తి. †.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము గ్రంథాలయము

౩. చిన్న కచ్చోరము. ‡. ౪. పెన్నేరు. ‡. ౫. పెద్దసోపు. ‡. ౬. అడవిమొల్ల బచ్చలి. ‡. ౭. అడవిపెసర. ‡.

వనజము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అడవిలోఁ బుట్టినది. ౨. నీటిలోఁ బుట్టినది.

వి. అ. పుం. ౧. అడవి యేనుఁగు. ౨. తుంగ ముస్త. ‡. ౩. అడవి మాదీఫలము. ‡.

న. పద్మము, తామరపువ్వు.

వనజీవి. సం. వి. న. పుం. ఆటవికుఁడు. అడవి మనుష్యుఁడు.

వనజ్యోత్స్న. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒక జాతి మల్లె తీఁగ. ‡.

వనట. వి. (√ వసరు.) ౧. దుఃఖము. శోకము.

సి. ... నీమనంబునఁ గల చింతాక్రాంతయును
బుచ్చెద నాకడఁ జేరి తెంక నీవనటఁ
గొలంగఁ బెట్టి గరుపంబుగఁ జెప్పుము దీని
మూలముఁ ... భార. ఉద్యో. ౪. ౭౫.

గీ. అనిన మునియట్లు చేసెద నధిప చెపుము,
పగవఁగత మేమి నీకు నెవ్వండ నేను, వనట
నొవ్వనిదగునొక్కొ యని వివేక, దృష్టిఁ
బరికింపు నిను నీవె తెలిసికొనుము.
మార్క. ౩. ౭౩.

క. సుతులు మను నాకు లేమిని, మతి నెంతయు
వనటఁ బొంది ... భా. రా. బాల. ౪౬.

౨. బాధ, కష్టము.

క. చని కందమూలఫలములు, తిని వనటలఁ
జాలడస్సి ధీరాత్మకులై, వనములఁ దప
ములు సలిపెదు, వనవాసులు వెఱ్ఱులమ్మ
వారిజనేత్రా. వీర. ౨. ౨౩౧.

ద్వి. వ్రతములఁ గడుడస్సి వనటలఁ గ్రుస్సి,
యతిదుఃఖములఁ గుంది యాత్మలోఁ గంది...
రం. రా. సుం. ౨౪౭. పా. ౬. పం.

సీ. పటువనాటక వీరభట మహోద్భటులచే వన
మార్గమార్గముల్ వనటఁ జెంద ...
ఉ. రా. ౧. ౧౧౧.

వనధి. సం. వి. ఇ. పుం. సముద్రము, కడలి.

వనతిక్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పాఠ, చిఱుబొద్ది ‡.

వనతిక్తము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అడవి గుమ్మడి ‡. (విల్వము.) ౨. కరక చెట్టు.

వనదము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము. జలదము.

వనదీపము. సం. వి. అ. పుం. వనచంపకము. అడవి సంపంగి.

వనదేవత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అరణ్యాధిష్ఠాన దేవత.

వనధార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రెండు చెట్లవరుసల మధ్యభాగము.

వనధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడు గవయ మృగము. ౨. అడవియావు.

వనపల్లవము. సం. వి. అ. పుం. శోభాంజనము. మునఁగ ‡.

వనపాంసులుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేఁటకాఁడు, వ్యాధుఁడు.

వనపు. వి. (√ వసరు.) వగచుట, పరిదేవనము. (శ. ర.)

వనపూరకము. సం. వి. అ. పుం. అడవిదబ్బ ‡.

వనప్రవేశము. సం. వి. అ. పుం. వానప్రస్థాశ్రమమునఁ బ్రవేశించుట.

వనప్రస్థుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వనవాసి జీవితము గడపువాఁడు. గృహస్థాశ్రమమును విడిచి యడవిలోఁ భార్యతోఁ గూడికాని, భార్య లేక గాని, నివ్వరి ధాన్యపుటన్నమును గాని కందమూలఫలములనుగాని భుజించుచు తపస్సు చేయువాఁడు.

వనప్రియకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోకిల. ౨. చాలు ‡.

స. దాల్చినచెక్క, లవంగపు పట్ట.

వనబీజ(క)ము. సం. వి. అ. పుం. అడవి దబ్బ ‡.

వనమక్షిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దంశము. అడవి యీఁగ.

వనమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎల్ల ఋతువుల పుష్పములతోఁ గూర్పఁబడి మోఁకాళ్లవఱకును వ్రేలుచు నడిమిభాగమున నించుక స్థూలముగా నుండు పూలదండ.

వనమాలి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) వనమాల ధరించినవాఁడు.

వి. న్. పుం. శ్రీకృష్ణుఁడు, విష్ణుదేవుఁడు.

వనమాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ద్వారకాపురము. ౨. పాచితీఁగ, వారాహీలత.

వనము. సం. వి. అ. న. ౧. అడవి, చెట్లగుంపు. ౨. తామరతీగలుమున్నగువానిగుంపు. ౩. నివాసస్థలము, ఇల్లు. ౪. సెలయూట. ౫. జలము, ౬. కలప, ౭. అరణ్యవాసము ౮. వెలుఁగు, కిరణము. ౯. పూజించుట.

వనము(క్కు)చము. సం. విణ. (చ్.) నీటిని విడుచునది.

వి. చ్. పుం. మేఘము.

వనముద్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అడవి పెసరు. ‡. ౨. పిల్లపెసరు. ‡.

వనమూర్ధజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వృత్తశేషము, కర్కటశృంగి, మాచికాయచెట్టు. (వాచ.)

వనరాజము. సం. వి. అ. పుం. సింహము. మృగరాజము.

వనరాజి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. వృక్షపఙ్క్తి. చెట్లవరుస. ౨. అడవిలోని త్రోవ.

వనరు. అ. క్రి. ౧. శోకించు, దుఃఖించు.

క. అనిలాత్మజుబలమును, ... వనరుచు
పనోపక, వనరుచు గృతిరాష్ట్రి
సుతులు వంగిరి తమలోన ...
భార. ఆది. ౫. ౨౪౭.

ఆ. నీవు సితరులట్లు శోకింపఁదగునె యెవ్వరిఁ
దలఁచి యింక వనరువాఁడ, నీవు ...
భార స్త్రీ. ౧. ౯.

గీ. చచ్చినకబంధుఁ డేటికి శబరి తెలుఁగుఁ,
జెప్పెనది యేటి కినసూనుచెలిమిఁ దెల్పె,
వాలి పడనేల సుగ్రీవుఁడేలనేల, మనవు
రావేల యీనేల వనరనేల.
చంపూరా. ౬. ౭౪.

౨. విలపించు.

గీ. అనుజుఁ బోడఁగాన కెంతయునడవివెనుకఁ,
బోవునప్పుడు కౌసలోఁ బొగిలిపొగిలి,
తండ్రిఁ జేరొక్కని వనరుచు ధరణిఁ బొరలు,
చున్న తమ్మునిఁ బొడగాంచి యెమ్మలించి.
వాసిష్ఠ. ౪. ౩౯.

గీ. కొడుకుఁగుఱ్ఱలపీనుగుల్ కుంభకర్ణు, మొండె
మును బంధుతనుఖండములును బడిన, పొలి
కలనిలోన మూర్ఛలు పోవుకొనుచు, వచ్చి
నిజనాథుపై వ్రాలివనరిరనిరొ.
రామా. ౭. ౨౩౩.

3. దీనాలాపములాడు.

ఆ. ... శరణ మగుడు సుతులఁ గరుణతో
రక్షింపుఁ, డనుచుఁ గుంతి పగచి వనరు
చుండె ... భార. ఆది. ౭. ౨౦౩.

గీ. వనరు శాకాంబుల వణాయ వాయటంచు ...
పాండు. ౫. ౧౪౯.

౪. ఒప్పు.

గీ. సకలభూషణమణిరుచినికరకిరణ,రాజి గడు
మించి నిజమందిరంబు వెడలి, పొడుపు
గుబ్బలి నడుమను వెడలునట్టి, వనజ
బాంధవ వైఖరి వనర నపుడు.
ప్రబంధ. ౧౭౯.

౫. ఉండు, వర్తిల్లు.

క. తనగుణము తనకు నుండఁగ, నెనయంగా
నొరునిగుణము నెంచును మదిలోఁ, దన
గుణముఁ దానుదెలియక, వనరయొరుని
ననెడువాఁడు భ్రష్టుఁడు వేమా.
వేమా. ౧. ౬౫.

వి. ౧. శోకము, దుఃఖము.

సీ. కందర్పశరవృష్టి నందనోపక ఘృష్టి వన
వాసమునఁ గ్రుస్సి వనరునూపె ...
మొ. రా. బా. ౨౨.

౨. వీలు, అవకాశము.

గీ. వనరు గలిగెను మనకు రావణునిఁ జంప,
వినుఁడు మీరెల్ల నామాట వేడ్కమీఱ,
దశరథుండను రాజు సంతానకాంక్ష,
కొనర జన్నంబు గావించు చున్నవాఁడు.
మొ. రా. బాల. ౩౨.

జ: వనట, వనపు.

వనలక్ష్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కదళి. అరఁటి
చెట్టు. †.

వనవహ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. దావాగ్ని,
కార్చిచ్చు.

వనవాసనము. సం. వి అ. పుం. పునుఁగు పిల్లి.

వనవాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అడవి
యందలి యునికి. ౨. వన్యజీవనము ; ఊరూరు
తిరిగెడు బ్రతుకు.

వనవాసి. సం. వి. ఇ. (న్. నీ. న్.) అడవిలో
నివసించువాఁడు. అరణ్యవాసి.
న్. పుం. వానప్రస్థుఁడు.

వనవృంతాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అడవి
నీరువంగ. ౨. వాకుడు. 3. నేలమునఁగ †.

వనవ్రీహి. సం. వి. ఇ. పుం. నివ్వరి ధాన్యము.

వనశృంగాటము. సం. వి. అ. పుం. పల్లేరు †.

వనశోభనము. సం. వి. అ. న. పద్మము.
తామరపువ్వు.

వనశ్వానము. సం. వి. న్. పుం. ౧. గుంట
నక్క. ౨. పెద్దపులి. 3. పునుఁగుపిల్లి.

వనసంకటము. సం. వి. అ. పుం. కాయధాన్య
విశేషము, మసూరము.

వనసమూహము. సం. వి. అ. పుం. దట్టమైన
యడవి.

వనసరోజిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అడవి
ప్రత్తిచెట్టు. ౨. వన్యపద్మలత †.

వనస్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అశ్వత్థ వృక్షము.
రావిచెట్టు †.

వనస్థి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రావిచెట్టు.

వనస్పతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. పూవులు పైకిఁ
గనఁబడక ఫలించెడు వృక్షము. పూవక
కాచెడు చెట్టు. ౨. చెట్టు. (మత్తి మొ.) 3.
చెట్టు మొదటనుండి కొమ్మల మొదళ్లవఱకు
నుండెడి భాగము, స్కంధము. ౪. స్తంభము.

౫. యూపస్తంభము. ౬. కజ్జలతారయొక్కు. ౭. పరవంజా. ౮. సన్న్యాసి. యతి.

వనాంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అరణ్య ప్రాంతము. ౨. అరణ్య ప్రదేశము.

వనాఖుకము. సం. వి. అ. పుం. ముద్గము. పెసరు ✝.

వనాఖువు. సం. వి. ఉ. పుం. చెవులపిల్లి, కుందేలు.

వనాటము. సం. వి. అ. పుం. వనమునందు చరించు జంతువు. (బ్రౌ. ని.)

వనాబ్జిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నీటి తామర తీఁగ.

వనాయుజము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వనాయు దేశమునఁ బుట్టినది.

వి. అ. పుం. వనాయుదేశమునఁ బుట్టిన గుఱ్ఱము, ఉత్తమాశ్వము.

వనాయువు. సం. వి. ఉ. పుం. దేశ విశేషము. ఒకానొక దేశము.

వనార్పిష్ట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవిపసుపు. మ్రాను పసుపు.

వనార్చకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పూల దండలు గ్రుచ్చువాఁడు. మాలాకారుఁడు.

వనాలక్తము. సం. వి. అ. న. ఒక విధమైన యెఱ్ఱమన్ను.

వనాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రొద్దుతిరుగుడుచెట్టు. సూర్యానువర్తిని. (విల్సన్.) ౨. హస్తిశుండి ✝. (వా. చ.)

వనాశ్రమము. సం. వి. అ. పుం. వనవాసము; వానప్రస్థాశ్రమము.

వనాశ్రయము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి కాకి. కాకోలము. మాలకాకి.

వని. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. అగ్ని. ౨. రాశి, ప్రోగు. ౩. యాచన, వేఁడికోలు.

స్త్రీ. ఇచ్ఛ, కోరిక.

ఈ. స్త్రీ. అడవి, చెట్లగుంపు.

న్. పుం. ౧. వనప్రస్థుఁడు, వానప్రస్థాశ్రమమున నున్నవాఁడు, యతి. ౨. చెట్టు.

విణ. ఇ. యాచించువాఁడు, అడుగువాఁడు. (వాచ.)

వనిక. వి. పత్రిక, చీటి, జాబు.

సీ. రతి చిల్కతనకుఁ దత్పతి ముద్దుచిల్కతో
వనిక వ్రాయించుట వినవె హరిణి ...
చంద్రా. ౩. ౩౭.

వనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నయడవి.

వనిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుది. స్త్రీ. ౨. భార్య. ఇల్లాలు. గృహిణి. ౩. ప్రియురాలు. వలచినకాంత. ౪. పశుపక్ష్యాదులలో నాఁడుది.

వనితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. యాచింపఁబడినది. అడుగఁబడినది. ౨. సేవింపఁబడినది. కొలువఁబడినది.

వనిష్ణువు. సం. విణ. (ఉ.) యాచించువాఁడు. అడుగునట్టివాఁడు.

వనీ(య)కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యాచకుఁడు. బిచ్చగాఁడు.

వనీపకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యాచకుఁడు. బిచ్చగాఁడు.

వనీపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వనమును బాలించువాఁడు. తోఁటమాలి.

వనేకింశుకములు. సం. వి. అ. పుం. బ. వ. "అడవిలోని కింశుక వృక్షములు." యాదృచ్ఛికముగాఁ గనఁబడిన పదార్థము. ఇట్లే, "వనే బిల్వకములు." (విల్వము.)

వనేచరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అడవి మృగము. వన్యజంతువు. ౨. వనౌకసి.

వనేచరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. ఆ.) వనము నందు సంచరించువాఁడు. (బోయ మొ.)

వి. అ. పుం. ౧. వనవాసి, కిరాతుఁడు. ౨. వనప్రస్థుఁడు. తృతీయాశ్రమమున నున్న వాఁడు.

వనోత్సాహము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గ మృగము.

వనోద్భవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవి ప్రత్తి.

వనోపప్లవము. సం. వి. అ. పుం. దావాగ్ని. కార్చిచ్చు.

వనౌకసము. సం. వి. స. పుం. క్రోఁతి. అడవి జంతువు.

వనౌకసుఁడు. సం. విశే. స. అడవియందు వసించువాఁడు.

వన్నియ[1] = వన్నె. వి. (సం. వర్ణకః.) ౧. శ్వేతాది వర్ణము, రంగు.

గీ. వేలుపుల ఱేఁడు తనకొక వెల్లమొదవె, కల దనుచు నిక్కు నింతియకాని యిట్లు, కలవె పలువన్నియలగిడ్డికదుపులనుచు, ...
నీలా. ౧. ౪౭.

౨. కాంతి, శోభ.

గీ. వినుఁడు ... దచ్చికడల, నెన్నఁడగి వన్నియలకెల్ల నిక్కుచుఁగుచు, ...
నీలా. ౧. ౨౬.

ఉ. ... మృగుపల్లవకోమలతత్పదద్వయీ, పాటలకాంతి మౌళిమణిపంక్తికి వన్నియ వెట్ట నాజగ, న్నాటకసూత్రధారి యగు నందనుఁ డర్మిలి మ్రొక్కె మ్రొక్కినన్.
పారి. ౧. ౧౨౦.

సీ. ... నెతిమించుచుండు వన్నియచెక్కడపు బొమ్మచికిలి దంతపుఁబాదుకలు దొడగి ...
దశా. ౧. ౯౭.

౩. చేకుఁదనము, ఒప్పిదము.

ఉ. కిన్నరసిద్ధసాధ్యముని ఖేచర భూచర దేవ దైత్యులం, బన్నగ ... మానసస్రష్టి యందుఁ దా, వన్నియగా సృజింప ...
వి. పు. ౨. ౨౯౦.

క. ... వనజంబుల కెంపుగలసి వన్నియ మిగులం, దనుఁగని లోకం బలరఁగ ...
దశకు. ౬. ౬౪.

౪. ఇంపు.

ఉ. కిన్నర మీటు తీఁగఁ బలికింపఁగ గీతములుం బ్రబంధముల్, వన్నియఁ బాడఁజెప్ప నని వారితచాతురిగల్గునట్లుగాన్ ...
వసు. ౩. ౩౩.

౫. రంగుపూఁత. (శ. ర.)

౬. వస్త్రవిశేషము, రంగుచీర.

గీ. సర్వశృంగారముల జిగుజొకములును, చిన్ని కస్తూరిమల్లును జిలుకజాళ్లు, వన్నియలు మంచి బొమ్మంచువన్నియలును, మొద లుగాఁ గల చీరలు మదగుతోడ ...
దనాభి. ౩. ౩౭.

సీ. నిండారు వ్రాఁత వన్నియఁ దాల్చి నొక వేళ జిగి పట్టుబొమ్మంచు చీరఁగట్టి ...
ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౬.

౭. బంగారము యొక్క మేలిమి, నిగ్గు.

సీ. పగడవన్నియలకోట పసిఁడి యొడ్డణముగా సౌధశృంగము లురోజములుగాఁగ ...
దశా. ౩. ౧౧౬.

౮. ప్రసిద్ధి.

మ. శ్రుతులన్ వన్నియ కెక్కు శాస్త్రములచే
 సాం పగ్గలించెజ్ . విక్ర. ౧. ౩౫.

ఉ. తన్నినవాఁడు తచ్చరణతామరసంబుల
 వ్రాలి...సిగ్గువోవునా,వన్నియ సన్నమా...
 వేం. పంచ. ౪. ౪౬౩.

గీ. ... శూర్పణఖ మేనగోడలా చూడ లంకి,
 ణీతనూజరొ యనఁగ వన్నియకు నెక్కు...
 శుక. ౩. ౨౦.

౯. ప్రశస్తి, ఉత్కర్ష.

వ. ... మరాళకులాధ్యక్షువళక్షపక్షంబులకు
 వన్నియపుట్టించి ...
 ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

౧౦. వర్ణన.

సీ. పాలింతు నేఁగటిస్పర్శవైభవమునా నేత్రా
 హ్వయంబు వన్నియకు నెక్కు ...
 వసు. ౬. ౭౫.

ఉ. ... వన్నియ మీఱఁ జిల్కురా, తేజ
 దువాళిఁ దోలిగడి దీటినదారి మిటారి ...
 దశా. ౨. ౩౦౦.

౧౧. రీతి, విధము.

ఉ. ఎన్నఁడుఁ గాసు వీస మొక టిచ్చినవాఁడవు
 గావు వీట నీ, వన్నియ కోడెగాండ్రు తగ
 వారవధూటులకై యొసంగునా, చిన్నెలు
 నీవు చూచియు నిసీ తలవంపఁగ నేర
 వన్నిఁటం, బిన్నతనంబు దాల్చితివి పెద్దగ
 నిన్నిఁక నాడ నేటికిజ్. విప్ర. ౪. ౨౮.

౧౨. (వ్యాక.) ప్రత్యయము.

(వ్యతి.) ప్రకృతి. (శ. ర.)

౧౩. అలంకారము. (శ. ర.)

వన్నియ², వి. అంకవన్నె. (శ. ర.)

వన్ను, వి. (సం. వర్ణః.) రంగు.

సీ. మణిభూషణప్రభ ... దరహాసరుచివరా
 ధరకాంతి మాన్పున న్వడువునఁ గెమ్మోవి
 వన్నుపూన్చి ... కు. సం. ౯. ౨౦౯.

వన్నువ, వి. విధము, రీతి.

ద్వి. అలరుచుఁ జెందుచు వలచినవన్ను, వలఁ
 ప్రసాదామృతవసధి నోలాడి ...
 బస. పు. ౮. ౧౬౮.

అ. క్రి. (√ వన్నువ) రంగువేయు.

వ. అంతం దనుసంతాపంబు వాపనోపక
 పరమేశ్వరురూపు చిత్రించి చూచిన నైన
 నూఱటయగునోయని ... సలక్షణంబుగాఁ
 జిత్రించి వన్నువగొలిపి కంచెం దెఱచిన.
 కు. సం. ౫. ౫౯౮.

వన్నువు, వి. (సం. వర్ణః.) వన్నె, రంగు.

చ. అలకలకాంతిఁ గప్పె లలితాక్షువిభూతి...
 అన్నిఁటికి వన్నువు పెట్టినమాడ్కిఁ
 బొల్పుగాజ్. కు. సం. ౯. ౨౧౦.

చ. జలనిధులేడు నీకొలనిఁ జాలవు ... నెలవు
 వన్నువు నీరనివాడు సేయుపేరులివనఁ
 బెల్లునం జెలఁగుచుండు మదాళివిహంగ
 సంగముల్ ... కు. సం. ౧౦. ౩౯౨.

వన్నె[1] = వన్నియ. వి. ౧. శ్వేతాదివర్ణము,
తెలుపు మొ. రంగు.

సీ. ధరణీజగుల్మలతావితానము పల్లవములకుఁ
 గట్టెఱ్ఱ వన్నె యొసఁగి ...
 భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౪.

సీ. చెంద్రిక పూవన్నె జిలుగు దువ్వలువను
 దడియొత్తె నొక్కకాంతాలలామ ...
 పారి. ౨. ౧౨.

మ. జిలుగుం జెంద్రికవన్నెచేలలును గాశ్మీరాంగ
 రాగంబులుజ్, ... మెఱయఁగా వేల్పుం

జగాశేషుణల్, లలి భీమేశ్వరు రాజశేఖ రునిఁ గొల్వనవచ్చి రొక్కుమ్మడిన్. భీమ. ౫. ౧౦౭.

౨. కాంతి, శోభ.

సీ. విమలవర్తనమున వేదశాస్త్ర పురాణ వాక్యార్థసరణికి వన్నెవెట్టె ... విక్ర. ౧. ౪౪.

సీ. అనలాక్షుఘనజటావనవాటి కెవ్వాఁడు వన్నెవెట్టునపార్తవంపుఁబువ్వు ... మనుచ. ౧. ౧౭.

౩. చేకూఁదనము, ఒప్పిదము.

వ. మెఱుంగుఁ జన్నులఁ గన్నెతమ్మిమొగ్గల వన్నె నటమటించి ... మనుచ. ౫. ౧౦౧.

క. వన్నె మెఱయంగ నాసతి,యున్న గృహం బప్పు డరసి యుచితస్థితితో, విన్ననువునఁ జని యచ్చో, సొన్నాటంకంబుపోలుసుద తిని గాంచెన్. విక్ర. ౭. ౫౦.

ఉ. ... తత్క్రియోచితాహారము నెమ్మి నిచ్చుచు ననామయధన్యలఁ జేసె వన్నె గాన్ ... మనుచ. ౬. ౧౩.

౪. రంగుచీర.

సీ. తన్వంగి వలిపంబుఁదాల్చి వచ్చినఁబివి వన్నె గట్టిననాఁటి చెన్నుఁదన్ను ... విజ. ౨. ౩. ౧౩.

౫. బంగారముయొక్క మేలిమి, నిగ్గు.

గీ. తజ్జ్ఞానండేరనగు కవితా విశేష, మజ్ఞానండేమి యెఱుఁగంగనగు సమస్తకనక వర్ణోత్క రంబునఁ గానవచ్చు, వన్నె లెఱుఁగంగఁ బోలునే వట్టిరాత. శు. సం. ౧. ౩౨.

ఉ. ... నిద్దపుఁజాయ మెఱుంగునం బదా, ర్వన్నె పసిండితోడ నొరవచ్చు నృపాలుని యంగకమ్ములన్ ... నైష. ౬. ౫౦.

చ. ... మేలిపదియాఱవవన్నెపసిండితోడ కెల్పుల దొరమానికంపు రవఁ బొందుగఁ గూర్చిన చందమూఁజుమీ... నీలా. ౨. ౩౦.

వ. ... కడవన్నె పసిఁడి గద్దియ నధివసించి ... దశా. ౧. ౧౪.

౬. విలాసము, శృంగారచేష్ట.

గీ. వారిచొక్కులు టెక్కులువారివగలు, వారి వన్నెలు చిన్నెలు వారిసటలు, వారిహారువులు మురువులు వారి కళలు, వారి వలపులు సొలపులు వశమె పొగడ. ఉ. రా. ౬. ౧౬౬.

సీ. వన్నెలు పచరించి కన్నుసన్నలుచేసి వెడ మాటలను బ్రేమ గడలు కొలిపి ... ప్రబోధ. ౧. ౮౫.

౭. అలంకారము.

గీ. గరగరికగాఁగఁ దనొప్పుమఁ గలుగుటయును, బ్రేమ మీఱంగ వన్నెలు పెట్టుటయును, కురులు గొప్పునఁ గూడెడు కొమరు వయసుఁ, దెలిపె నానాట గన్యకాతిలకమునకు. దశా. ౭. ౭౨.

౮. ప్రశస్తి, ఉత్కర్షము.

సీ. దీనిపాలిం డ్లుబ్బఁగానె కారతచేతి కిన్నెర మ్రోఁతకు వన్నెగలిగె ... ఆము. ౬. ౧౦౫.

గీ. ... అమ్మ భవదీయ చిత్రగుణాతిశయము, వలన మాకెల్ల వన్నెరా మెలఁగవమ్మ ... వసు. ౬. ౫౬.

గీ. పడగ లెత్తక పడుకులఁ బట్టి యడఁగి, యున్న ఫణిజాతి కిప్పుడు వన్నె గలిగె ... ఉ. రా. ౧. ౧౫౦.

౯. ప్రసిద్ధి.

సీ. కులములో వన్నె తక్కువ యయ్యెనే గాధిపట్టికి మేనకచుట్టరికము ... మనుచ. ౨. ౮౩.

చ. ... యౌవన భరరూప సంపదల వన్నెకు
నెక్కుటఁ జేసి ... రాజ. చ. 3. ౫౪.

ఉ. ... కన్నియ నన్ను వల్లభుఁడు గన్నులఁ
గప్పుకొనంగ నుండి యా, వన్నెయు
వా సియుం దఱిఁగి వారు ననుం దలలెత్తి
చూడఁగా ... పారి ౧. ౭౭.

రగడ. తనువలగ్న మీఁదఁ గోటి దాటు దాటి
జెట్టువంప, వనిత యొట్లువచ్చె వన్నె వాసి
వానినం జరింప ... వరాహ. 3. ౯౨.

౧౦. వర్ణన, పొగడ్త.

క. కుబలతనయ గుణకుహిమక, బ్రబలి
తసకు దారధర్మపాలనలీలన్, సొబగొంది
వన్నెఁదేఁగా, విబుధస్తుతుఁ డవ్విభుండు
వెలసెన్ ధరణిన్. రాఘవ. ౧. ౪.

క. ...చ్చిన యింటికిఁ దగని, న్నిచ్చిన యింటి
కిని వన్నె యేచందమునన్, దెచ్చెదవో
చూచెదఁ గానిచ్చులు మనవంగడంబు
నిన్నుం బొగడన్. యయా. ౫. ౧3౧.

౧౧. విధము, రీతి.

సీ. ఫణిరాజతల్పంబుపైఁ బద్మనాభుండు తిన్నఁ
గా శయనించు వన్నెఁదగడి ...
హంస. ౫. 3౧3.

అవ్య. విధము, రీతి.

ఉ. ... క్రొన్నెలతాల్పు ముద్దియను గూర్చి
యొనర్చిన నోము లిప్పు డే,వన్నెను బండునో
నలువవ్రాఁత తెఱం గిఁక నెట్టులుండునో ...
నీలా. ౧. ౧౦౬.

విశే. అందమైన.

గీ. రార నా వన్నెవడుగ రారా తనూజ ...
హర. ౨. ౧33.

జః వన్నెకత్తె, వన్నెకాఁడు, వన్నెకాఱి,
వన్నెదఁ దెచ్చు, వన్నెకెక్కు, వన్నెకోక,
వన్నెగుడ్డ, వన్నెచెట్టు, వన్నెపులుఁగు,
వన్నెపూలు, వన్నెమణుంగులు, వన్నె
మీఱు, వన్నెలాఁడి, వన్నెలాఁడు, వన్నె
వెదరు.

వన్నె[2] - వన్నియ. వి. అంకవన్నె. గుజ్జము
నెక్కుట కిరుప్రక్కల నమర్చిన యినుపమెట్టు.

ఉ. ఉక్కడమైన మంచితనువొప్పెడు నా
హయరత్నమెక్కినన్, గక్కసమేమి లేక
రవగాలును జోడన యడ్డ వేడెముల్,
లుక్కుడు వాలి జంగనడలుం గనిపించుచుఁ
బోయి పోయి రాజకడ వన్నెసోఁక
నటిహాయనినన్ గదలెన్ జరీలునన్.
సారంగ. ౧. ౭౨.

వన్నెకత్తె. విశే. (వన్నె[1] + కత్తె.) విలాసవతి.

ద్వి. వన్నెకత్తెలు వారవనితలుఁ మఱియు, చప
లముల్ తగులముల్ చంచలత్వములుఁ ...
పండితా. పురా. ౧౧౬. పా. ౨౦. పం.

వన్నెకాఁడు. విశే. (వన్నె[1] + కాఁడు.) ౧.
అందగాఁడు, సౌందర్యవంతుఁడు.

మ. ... మాావిజయుం జేగడు వన్నెకాఁడు
మది నావేశించు నెల్లప్పుడున్ ...
భాగ. ౧. ౨౧౭.

౨. విలాసవంతుఁడు.

సీ. ఏ వన్నెకాని కీలావణ్యవతిగోటిచెనకులు
గళలూరఁ జేయునొక్కొ ...
ఉ. రా. ౪. ౧౯౪.

సీ. సంగడికాఁ డిందుఁ జనుదెంచెనా యని
వాకిలి ద్రొక్కని వన్నెకాఁడు ...
హంస. ౫. ౨౧3.

గీ. వాని యిల్లాలికై ధనవంతుఁడనెడి, వన్నె
కాఁడట్టి మదివట్టి వలపుఁజెందు ...
శుక. ౨. ౬౪.

3. నేర్పరి.

గీ. మహతి నారాయణాత్మక మహితమంత్ర,
వర్ణములు పాఱఁ బల్కించు వన్నెకాఁడు.
రంగా. ౧. ౭౯.

వన్నెకారి. విశే. (వన్నె¹ + కారి.) విలాసవంతుఁడు.

గీ. చిలుక యిట్లనునప్పు డచ్చెలువమోస, కారి
పెనిమిటిరో వన్నెకారి మగఁడ, యేల
చూపితి విప్పుడ యీ ధనంబు, ధనపిశా
చమ్ము లివి యథార్థమ్ము సుమ్ము.
శుక. 3. ౨౨3.

వన్నెకుఁదెచ్చు. స. క్రి. (వన్నెకు + తెచ్చు.) ప్రసిద్ధికెక్కించు, ప్రఖ్యాతికలిగించు.

ఉ. ... రంగయరాఘవమంత్రి నిచ్చలున్,
వన్నెకుఁ దెచ్చు నిచ్చు నభివాంఛితవస్తువు
లర్థికోటికిన్ ... పాండు. ౧. ౫౪.

(ఇట "వంశమును" అధ్యాహార్యము.)

వన్నెకెక్కు. అ. క్రి. (వన్నెకు + ఎక్కు.) ప్రఖ్యాతివడయు.

సీ. భ్రమరకీటన్యాయభాతి నేకవిరాజు వాగ్దే
వి దానయై వన్నెకెక్క ... సరస. ౧. ౮.

వన్నెకోక. వి. (వన్నె¹ + కోక.) చిత్రవర్ణముగలవస్త్రము, పలురంగులచీర.

సీ. అరుదైనతిపిరికెన్నెరతమ్మపడిగంబు వన్నె
కోకలచందువాపిరంగి ...
ప్రబంధ. ౬౨3.

వన్నెగుడ్డ. వి. (వన్నె¹ + గుడ్డ.) రంగువేసినగుడ్డ.

ఉ. దట్టపువన్నెగుడ్డ కటిదట్టిపొరన్ సవరించి
పట్టెపై, గట్టి కటారిజల్లి మడికాసుల
కట్టులయొక్కువిండ్లుపై, న్నెట్టెపుగట్ట నెట్టు
కొను నిద్దపు వీఁపుదొనల్ పటింప మై,
పుట్టిన నల్లబెబ్బులులెపోయనఁ బోయిరి
బోయబల్లిదుల్. రా. వి. ౨. ౫౫.

వన్నెచెట్టు. వి. (√వన్నె¹.) వర్ణపుష్పము, ఒక జాతిచెట్టు. ‡. (శ. ర.)

వన్నెపులుఁగు. వి. (√వన్నె¹.) జీవంజీవము, చకోరము. (శ. ర.)

వన్నెపూలు. వి. బ. (√వన్నె¹.) శాలి ధాన్యవిశేషము. (శ. ర.)

వన్నెముణుంగులు. వి. (√వన్నె¹.) వస్త్రవిశేషము.

వ. పీతాంబరములు నీరాగులు బురుసాలు
వన్నెముణుంగులు చందురుకావులు ...
ప్రబంధ. ౬౦౫.

వన్నెమీఱు. అ. క్రి. (వన్నె¹ + మీఱు.) ప్రకాశించు; ఒప్పు.

సీ. ... కన్నెగేదఁగి కన్నఁబొన్న చాయకె
నయున్న సన్నజాజులచెన్ను వన్నె బాకె.
దశా. 3. ౮.

క. ... మిన్నేటి పసిఁడి తామర, క్రొన్న
నలను వన్నెమీఱఁ గోయుదు రెపుడున్ ...
నీలా. ౧. 33.

వన్నెలాఁడి. వి. (వన్నెలు¹ + ఆఁడి.) విలాసవతి, విలాసములు కలది.

ఉ. వెన్నెల వన్నెలాఁడి సెలవిన్నెల క్రొల్వెడు
నవ్వుఁ బువ్వుచాల్, క్రొన్నెల కన్నె
లాగునఁ దళుకొను నిక్కినయన్న నెన్నొ
సల్ ... రా. వి. ౪. ౯౧.

సీ. నీ ప్రాణనాథుఁడై నిను నేలు భాగ్యమెవ్వా
నికిఁ గల్గెనే వన్నెలాఁడి ...
ఉ. రా. 3. ౧౦౫.

వన్నెలాఁడు. వి. (వన్నెలు¹ + వాఁడు.) అందగాఁడు.

గీ. ... మీఁగడ పెరుఁగు పాల్వెన్న జున్ను, లన్నియును గొల్లలాడు నవ్వన్నెలాఁడు ...
నీలా. ౧. ౭౬.

సీ. కలికిరో యాతఁడే కులుకుఁ బ్రాయపు గొల్లకన్నెల వలపించు వన్నెలాఁడు ...

వన్నెవెదురు. వి. (√ వన్నె[1].) వృత్తపత్త్రము, వృక్ష విశేషము.

గీ. ... వన్నె వెదురన మను వృత్త పత్త్రి మభవ ... ఆం. భా. ౨. ౭౩.

వన్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అరణ్య సమూహము. ౨. నీటివెల్లువ. ౩. ముద్దపర్ణి, పిల్ల పెసర ‡. ౪. పెద్దసోపు ‡. ౫. గురివెంద ‡. ౬. తుంగముస్తె ‡. ౭. అడవికచోరము ‡. ౮. బుడమ ‡.

వన్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వన సంబంధమైనది. వనమందుఁ బుట్టినది. ౨. ఆరణ్యకము. పెంపఁబడనిది. ౩. కట్టిది.

వి. అ. పుం. అడవి మృగము, అడవిచెట్టు.

న. ౧. దాల్చిన చెక్క, లవంగపు పట్ట. ౨. అడవి కంద.

వప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అస్థిసారము, మజ్జ. ౨. రంధ్రము, కన్నము. ౩. పుట్ట, వల్మీకము. ౪. అంత్రము. (ప్రేగు) పైనుండు పలుచని పొర, కడుపులో బొడ్డుక్రింద నుండెడి యుల్లిపొరవంటి పలుచనిపొర.

వపనము. సం. వి. అ. న. ౧. విత్తులుచల్లుట. ౨. ముండనము. గొఱుగుట. ౩. శుక్రము, రేతస్సు.

వపని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మంగలికత్తి. ౨. క్షౌరశాల, వపనశాల. ౩. నేత పనిముట్టు, తురి, నాడె. ౪. తంతుశాల, నేతశాల.

వపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విత్తులుచల్లుట. ౨. ముండనము, గొఱుగుట. ౩. నేత, నేయుట.

వపునము. సం. వి. అ. పుం. దేవత. (వాచ.)

వపుర్ధరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. శరీరము ధరించువాఁడు. ౨. సుందరుఁడు అందగాఁడు.

వపుష్మంతుఁడు. సం. విణ. (త్. తీ. త్.) ౧. శరీరముగలవాఁడు. శరీరముధరించినవాఁడు, అవతరించినవాఁడు. ౨. సుందరుఁడు, అందగాఁడు.

వి. త్. పుం. విశ్వేదేవులలో నొకఁడు.

వపుస్సు (వు.) సం. విణ. (స్.) సుందరము, చెక్కనిది.

వి. స్. న. ౧. దేహము, ఒడలు.

క. శ్రుతియును నిన్ను మృగేంద్రా, కృతియని కీర్తింపఁగలదు కేశవమృగసం, తతికి మృగాధిపు క్రియదే,వతలకు నెల్లను నృసింహవపు వెక్కువగుఁ ... హరి. ఉ. ౯. ౨౨౭.

౨. తత్త్వము, స్వభావము. ౩. సుందరాకారము.

వప్త. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) విత్తులు చల్లువాఁడు, మొక్కలు నాఁటువాఁడు.

వి. ఋ. పుం. ౧. కృషీవలుఁడు, సేద్యగాఁడు. ౨. జనకుఁడు, తండ్రి. ౩. గొఱుగువాఁడు, మంగలి.

వప్పు. ౧. గంటు, గాయము.

ద్వి. కలయంగఁబులి నీళ్లు గ్రమ్ముచునున్న, వలుదచన్నుల మీఁది వప్పులు చూచి ...
నవ. ౨. ౯౧. పా. ౨౨. సం.

౨. శకలము, తునక.

క. దుష్పాలు కుప్పించి తత్కోటర కుటీరంబుల
నున్న పన్నగంబులఁ గొమ్ములం గ్రుమ్మి...
వెడలను మియ నెఱయుతత్ఫణామణిగణంబు
క్రొవ్వాడి వప్పాల గొప్ప కుప్పలంబఱచు
నెడల మెత్తగాలువడి ... (ఇదియా ఖేట
వర్ణనము.) ... చంద్రా. ౨. ౮౪.

వప్రకము. సం. వి. అ. పుం. చక్రముకై వారము. (చుట్టుకొలత.)

వప్రక్రియ. సం. = వప్రక్రీడ.

వప్రక్రీడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గజవృషభాదులు ఏటియొడ్డు మున్నగువానిని ఉత్సాహమునఁ గొమ్ములతోఁ గ్రుమ్మి యొఁగఁజిమ్ముట.

వప్రము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. అగడ్తలో నుండి యెత్తి ప్రాకారమునకు చుట్టును బల శరముగా పోయు మట్టిదిబ్బ. ౨. గజవృషభములు కొమ్ములతోఁ బొడిచెడు మట్టిదిబ్బ. ౩. పర్వతమునం దేటవాలుగా నుండెడి స్థలము. ౪. పర్వతశిఖరము. కొండకొన. ౫. నదీతీరము; తీరము. ౬. ఇంటిపునాది. ౭. కోట మొదలగు వానిచే సంరక్షింపఁబడు పట్టణము యొక్క ద్వారము. ౮. కందకము. ౯. గోళము యొక్క చుట్టుకొలత. ౧౦. విత్తులు చల్లిన పొలము; పొలము. ౧౧. గజవృషభాదులు తటము మున్నగువానిని '! గ్రుమ్ముట. ౧౨. రేణువు, దుమ్ము.

న. సీసము.

వప్రాభిఘాతము. సం. వి. అ. పుం. నదీతీరమును గాని, పర్వత 'ప్రదేశమునుగాని, క్రుమ్ముట. తటాఘాతము.

వప్రి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. పొలము, క్షేత్రము. ౨. సముద్రము. ౩. దుర్గతి, దుస్థితి, కష్టదశ.

ఈ. స్త్రీ - మంటిదిబ్బ.

వప్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జనకుఁడు. తండ్రి. ౨. ఒక ప్రజాపతి.

వమధువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. క్రక్కుట; ఉమ్మివేయుట. ౨. ఏనుఁగు తొండమునుండి పైకిఁ జిమ్మబడిన నీరు

వమనము. సం. వి. అ. న. ౧. బయటికి పంపుట. ౨. క్రక్కుట. ౩. తీసికొనుట. ౪. మర్దించుట. ౫. వమనము చేయించుమందు. ౬. బలి యిచ్చుట. ౭. నొప్పి, బాధ.

పుం. గంజాయి చెట్టు. †.

వమని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జలగ. జలూక.

వమనీయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఈఁగ.

వమనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్రక్కఁదగినది. ౨. వెళ్లఁగొట్టఁదగినది,

వమి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. అగిత. ౨. ఉమ్మెత. †. ౩. దుష్టుఁడు.

స్త్రీ. ౧. వమనము; వమనేచ్ఛ. ౨. వమనములు చేయించుమందు.

ఈ. స్త్రీ. డోకు, వమనము; వమనేచ్ఛ.

వమ్ము. విణ. ౧. వ్యర్థము.

గీ. అధిప సర్వాస్త్ర ఘాతియై యతిశయిల్లు,
నస్త్రమునఁ జిత్రముగఁ దెగయందకుని
మెనమ్మహాస్త్రంబు నట్లది వమ్ముగాఁగ,
నెఱిఁగి వెలిఁగంది హరికతఁ డిట్టులనియె.
భార. ద్రోణ. ౩. ౨౦౫.

సీ. రహినిహ పరసుఖ ప్రదుఁబుత్రు నెత్తని
దరపుణ్యహీను భవమ్ము వమ్ము ...
రాఘవ. ౧. ౪౬.

ఉ. ఆ సమయంబునన్ జకితమై మెక మెవ్వని
మీఁదఁ బాఱె వాఁ,డేసిన యమ్ము వమ్మయి

మహిం బడ కొక్కటి కొండ చాలి పి్రశా
సులఁ జేయ ... మను చ. ౪. ౪౯.

౨. నష్టము, చెడినది.

ఉ. మానవకోటి నిట్లివిసుమానవుఁ బీనుఁగులైన
వారి నెందైనను గంటిమే యకట యాఱడి
వమ్మయి పోయె దుర్జయంబైనబలంబు ...
భార. విరా. ౩. ౭.

చ. అనఘ ... కుడుచుఁ గట్టుదొడుం దన
యిచ్చ నొకండుఁడున్, దనయ సతీస్నుషా
దులకుఁ దానిడఁ డెన్నడుఁ గూడుచీరయే,
జనులకుఁ బెట్టఁడన్నరుని సంపన యాతని
తోనవమ్మగున్ ... సూర్క. ౫. ౧౧౯.

ఉ. ... తునిసి వమ్మగు ఛత్రము లాడు
నట్టలున్, దూలెడి రూపులున్ దొరఁగు
తోరపు నెత్తురుటేఱులుం గుఁబైఁ, దేలెడు
పీనుఁగుల్ గలిగ ధీరతఁ బోరెడు రెండు
సేనలన్ ... ఉ. రా. ౩. ౧౨.

వి. ౧. నాశము.

క. ... ఇమ్మైఁ బలుకఁ దగునె యక్కట నా,
వలనం గల భక్తియెల్ల . వమ్మనఁ
గలయన్ ... భార. భీష్మ. ౩. ౧౭౫.

ఉ. ఇమ్మెయి నర్థమెల్లను వ్యయింపఁ బురిం
గల వైశ్యులందఱున్, నెమ్మిఁ బురందరుం
గదిసి నీవు వణిక్కుల వర్తనంబు సర్వ
మ్మును వమ్మునం గలిపి ...
విక్ర. ౨. ౧౬౬.

౨. వైయర్థ్యము.

ఉ. వమ్మొకయింత లేక నిడువాలిక బాగును
సోగలాగునున్, గమ్మన వీనకాంతి గతిఁ
గ్రమ్మఁగఁ జేసి దివానిశంబులున్, నెమ్మి
లతాంతసాయకుఁడు నిక్కముగా సవరించు
వింటికిన్, బొమ్మలఁ బెట్టునట్టి కను
బొమ్మలు చూడఁగ నొప్పె బాపురే.
చిత్ర. భా. ౩. ౬౭.

జ: వమ్ముపఱుచే, వమ్ముపోవు, వమ్ముసేఁత,
వమ్ముసేయు.

వమ్ముపఱుచే. స. క్రి. (వమ్ము + పఱచే.)

సీ. ... గీ. మమ్మునందఱఁ బోరిలో వమ్ము
పఱిచి, దుష్ట రావణుఁ బ్రాణంబుతో
డడించి, పావనుండైన తమ్ముఁడు నీవుఁ
గూడి, పోయి తటవయ్య రాక్షస మాయఁ
దగిలి. మై. ౨. ౪౯.

వమ్ముపోవు. అ. క్రి. (వమ్ము + పోవు.)

౧. నష్టమగు, చెడు.

సీ. మాతండ్రి కొలువులో మానినీ తిలకంబ
రమ్మను నాపేరు వమ్ముపోయె ...
ఉ. హరి. ౫. ౭౨.

౨. వ్యర్థమగు. (శ. ర.)

వమ్ముసేఁత. వి. (√ వమ్ముసేయు.) వ్యర్థ
పుచ్చుట.

గీ. వెలఁది జూదంబు పానంబు వేఁట పలుకు
ప్రల్లదంబును దండంబు పరుసదనము,
సొమ్ము నిష్ఫలియోజనముగ వమ్ముసేఁత,
యనెడు సప్తవ్యసనములఁ జనదు తగుల.
భార. ఉద్యో. ౨. ౪౪.

వమ్ముసేయు. స. క్రి. (వమ్ము + చేయు.)
వ్యర్థముచేయు. చూ. వమ్ముసేఁత.

వమ్రకూటము. సం = వమ్రీకూటము.

వమ్రము. సం. వి. అ. పుం = వమ్రి.

వమ్రి. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. చెదలు.

వమ్రీకూటము. సం. వి. అ. పుం. వల్మీకము.
పుట్ట.

వయఃపరిణతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వయస్సు
ముదురుట ; పెద్దవయస్సు.

వయుఃప్రమాణము. సం. వి. అ. న. ౧. జీవిత పరిమితి. ౨. జీవితకాలము; బ్రదికెడుకాలము.

వయనము. సం. వి. అ. న. నేయుట.

వయస్కరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) బలారోగ్యములను గలిగించునది. ఆయుస్సును వృద్ధిచేయునది.

వయస్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వయస్య, చెలికత్తె, సఖి, ౨. కరకచెట్టు. ౩. చిన్న యేలకికాయ.

వయస్థుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. యువ, ప్రాయమువాఁడు, పడుచువాఁడు. (పదియారేండ్లు మొదలు ముప్పది యేండ్లవఱకునుగల వయసు గలవాఁడు.) ౨. ఈడు వచ్చినవాఁడు, బాల్య మతిక్రమించిన వాఁడు. ౩. సహజమైన దేహదార్ఢ్యము గలవాఁడు.

వి. అ. పుం. స్నేహితుఁడు, చెలికాఁడు.

వయస్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్నేహితురాలు, చెలికత్తె.

వయస్యుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. సమాన వయస్సు గలవాఁడు. ౨. సమకాలికుఁడు.

వి. అ. పుం. మిత్రుఁడు, నెయ్యుఁడు.

వయస్సంధి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. జీవితమున బాల్యాది దశలలో నొకదానినుండి మఱియొకదానికి మాఱెడి కాలము. ౨. బాల్యము వదలి యౌవనము వచ్చుకాలము, యౌవనారంభము.

వయస్సు(సు). సం. వి. స్. న. ౧. ఈడు (బాల్యాదికము) ౨. యౌవనము, పడుచుఁదనము. ౩. పక్షి, పిట్ట. (ఈ యర్థమునఁ దెనుఁగున వ్యస్త ప్రయోగము కానరాదు.) ౪. (సహజమైన) దేహదార్ఢ్యము. ౫. ఆరోగ్యము.

వయారము. వి. ఒయ్యారము.

క. మెలఁగున్ దలఁగున్ భయమునఁ, గలఁగున్ మలఁగున్ లతాంగి కపటారభటిన్, జెలఁగున్ వలగొను నెనరున, నలఁగున్ దొలఁగున్ నగున్ వయారము మీఱన్.

కృ. శకుం. ౨. ౧౩౬.

వయాళి. వి. (సం. వాహ్యాళి.) విహారము, అనివాఱు.

చ. ... మహీతలేశ్వరుఁడు రథస్థుఁడై కుసుమశాలి వనాళివయాళి వెల్వడెన్ ...

కృ. శకుం. ౧. ౫౯.

ఉ. ..., గిబ్బవయాళి తేజి రుమికించుచు వచ్చె మహేశుఁ డత్తఱిన్ ...

దశా. ౨. ౬౯.

సీ. మొసలితేజి వయాళి మురిపంపు జగరాతు సామిగా నోఁచు నాశకుసుమేను.

చంపూరా. ౬. ౭౩.

వయిచే = వైచే. స. క్రి. ౧. త్రోయు.

శా. ... ఆరూఢోన్నత వప్రహర్మ్యతతితో నవ్వీడు దుర్వారగ, ర్వారభంబున గంగలో వయిచు వాఁడై ... హరి. ఉ. ౪. ౧౦.

౨. విసరివైచు.

చ. మఱదల రావె యంచు నొక మానిని యొక్కతెఁ జీరవచ్చున, త్తఱి విరిచెండ్లు చన్నుఁగవ దాఁకవడిన్ వయిచం దటాలునన్ ... కవిరా. ౪. ౭౫.

ద్వి. వయిచుఁ డాయయగారి వాకిట శవము, దయసేయ కదియెట్లు తప్పింపవచ్చు.

పండితా. పురా. ౧౪౯. పా. ౧౨. పం.

వయినము = వైనము. (సం. వ్యాఖ్యానం.) వి. ౧. వివరణము.

క. దేవర సృజియించితిరే, యీ విశ్వము దీనిఁ బ్రోవ నింద్రుని యణఁపన్, గావ జ్రదంతు

నది సరి, యీవయినము దెలియలేక యమ
రుంబు గడకున్. మల్లుపు. ౨. ౫౪.

మ. వయినం బింతయు బాలనెమ్మొయిని దావం
బొంద సొమ్మచ్చుపుం, జయింజొటన్నభ
సితంబుగా నయనసేవం జేయ మాను న్నిజ,
త్రయమంచున్ విరహాగ్ని మీఱ శశి జ్యో
త్స్నల్ నించె నల్లికుల్న్.
పార్వ. ౫. ౧౬.

౨. క్రమము.

ద్వి. దయ నుపదేశించి తగ సృష్టిసేయు, వయి
నంబు బోధించి వాక్సిద్ధి నొసంగి ...
విష్ణు. పూ. ౩. (శ. ర.)

వయునము. సం. వి. అ. న. ౧. జ్ఞానము, తెలివి ; గ్రహణశక్తి. ౨. గుడి, దేవాలయము. ౩. శాసనము, ఆజ్ఞ, ౪. ఆచారము, సంప్రదాయము, ౫. పరిశుభ్రత, శుచిత్వము.

వయోగతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)

౧. వయస్సును పొందినది, వయసునకు సంబంధించినది.

౨. సంవత్సరములో ముందైనది, వయసులో ముందైనది.

వి. అ. న. పడుచుందనము పోవుట.

వయోతిగుండు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)

౧. వయసుచే నతిక్రమించినవాండు,వయస్సునం బెద్దవాండు.

౨. వయస్సుదాంటినవాండు ; వృద్ధుండు.

ఇట్లే వయోతీతుండు.

వయోధికుండు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)
వయసుచేం బెద్దవాండు.
వి. అ. పుం. వృద్ధుండు, ముసలివాండు.

వయోరంగము. సం. వి. అ. న. సీసము.

వయోవృద్ధుండు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)
వయసుచేం బెద్దవాండు.

వయోహాని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ప్రాయము కడచుట.

౨. యౌవనోత్సాహము పోవుట.

వయ్యంది. వి. కుంపటి, అంగారధానిక
(శ. ర.)

వయ్యము - వాయుము. విణ. వ్యర్థము.

క. ఎయ్యది కర్తవ్యమొకో, యిరయ్యెడ నాలో
చనమున కెవ్వండొకో తో, డయ్యెండు
వాం డీకార్యము, వయ్యముగాకుండం జేయ
వలయు వెరవుతోన్ ...
భోజరా. ౪. ౨౪౨.

ఉ. ... తియ్యనివిల్లుం బుష్పములం దీర్చిన
యమ్ములు శౌర్యసంపదల్, వయ్యముగాంగ
భూమిం బడవైచె నిలింపులు చూచి భెగ్గిలన్.
హర. ౩. ౬౬.

వయ్యారము. వి. ఒయ్యారము. విలాసము.

గీ. ఎండచేం గంది దండనాథుండుదాను, నంద
నమునకు వెడలి యానందలీల, వచ్చి వనిం
జొచ్చి చల్లని వసతులందు, బడలికలం దేలి
వయ్యారమడర నపుడు ...
ప్రబంధ. ౭౮౨.

వయ్యాళి. వి. (సం. వాహ్యాళిః.) స్వారి, విహారము.

ఉ. మాళవదేశవల్లభుం డమాను తేజీండు
లీలతోడ వయ్యాళికి వచ్చునట్లు మగ
ధాధిపుపై వెసనెత్తివచ్చినన్ ...
దశకు. ౪. ౯.

ఆ. వినుము ధర్మరాజా మనములో దాచక,
తెలియంజెప్పవలయుం జేటపడంగ, వాజి

చచ్చుదాఁక వయ్యాళి గలుగునే, మొనసి
నీరి కింక ముక్తి యెప్పుడు ...
సానందో. ౪. ౧౧౭.

ద్వి. మేలిమితురగంబు మీఁదట నెక్కి, లీల
వయ్యాళిఁ దోలిన బడలికయు ...
ద్వి. పరమ. ౨. ౧౨౪. పా. ౯. పం.

క. ... గయ్యాళి చిలుకతేజీ, వయ్యాళి
పిసాళిగాలి వలె నున్నంతన్ ...
సారంగ. ౧. ౧౩౬.

వర. వి. ౧. సస్యవిశేషము.

ద్వి. కట్టెండకావర కావరంబడఁగ ...
విష్ణు. పూ. ౩. (శ. ర.)

వర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. త్రిఫలవృక్షములు. కరక, తాడి, ఉసిరికచెట్లు. ౨. పరిమళద్రవ్యవిశేషము. ౩. పసుపు.

వరండ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బాకు, కటారి; కత్తి. ౨. దీపపువత్తి. ౩. గోరువంక.

వరండకము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.)
౧. పెద్దది; విశాలమైనది. విరివియైనది. ౨. భయపడినది. ౩. దుఃఖకరమైనది. ౪. చెడ్డది, దుష్టమైనది. ౫. వర్తులము, గుండ్రనిది.
వి. అ. పుం. ౧. మంటిదిబ్బ. ౨. ఏనుఁగుపై యంబారి. ౩. గోడ. ౪. మొగము మీఁది పొక్కు.

వరండకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సమూహము, గుంపు. ౨. మొగము మీఁది మొటిమ, పొక్కు. ౩. వసారా, ఇంటిపంచాది. ౪. గడ్డిమేటి. ౫. గాలము త్రాడు. ౬. వస్తువుల కట్ట. ౭. అంతరవేది, ఏనుఁగుల పోరాటము నందేర్పఱచిన నడిమిదిబ్బ. (వాచ.)

వరండాలువు, సం. వి. ఉ. పుం. ఆముదపుఁ చెట్టు.

వరఁకు = వరను.

వరఁగలించు. స. క్రి. ప్రకాశించు, వరలు. (శ. ర.)

వరఁత. వి. వ్రంత, ఏఱు. (శ. ర.)

వరకము. వి. కఠినముగా పనిచేయించు శిక్ష. (శ. ర., వా.)

వరకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోరిక. ప్రార్థన. ౨. (దేవుఁడిచ్చు) వరము. ౩. ఉత్తరీయము. పైబట్ట. ౪. వనముద్గము, అడవి పెసరు.
న. పడవ పై కప్పుగా నుపయోగించు వస్త్రవిశేషము. ౨. తుండుగుడ్డ.

వరకు. వి. ౧. బంగారులోనగు వాని రేకు. (శ. ర.)
౨. (క. వరకు) మొలాము. (శ. ర.)

వరకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కన్యార్థి, తన్నుఁ బెండ్లాడుమని కన్నెను గోరువాఁడు.

వరగ. వి. ౧. పెద్దారుగు పైరు.

ద్వి. వెలువడం బుడివోయె వెరఁగయ్యె వరగ.
విష్ణు. పూ. ౩. (శ. ర.)

౨. బ. ఆ ధాన్యము. (శ. ర.)

వరగోఁగు. మి. వి. వృక్షవిశేషము. ఒక జాతి గోఁగు. †.

సీ. కాకి తూకందుగు కానుగ వరగోఁగు
గోఁగు బొట్టుగు చిక్కిగోగు కొండ, గోగు...
హంస. ౪. ౧౧.

వరచందనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఒక జాతి సుగంధ వృక్షము. మ్రాని పసుపు చెట్టు. ౨. దేవదారు వృక్షము. †.

వరట. వి. పేడ యెండినచెక్క. (శ. ర., గ్రా.)

వరటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. హంస. ౨. ఒక దినుసు ధాన్యము. కుసుమ ధాన్యము. ౩. ఒక జాతి కందురీఁగ.

స. కుంద పుష్పము, మొల్లపువ్వు.

వరటలు. వి. బ. తికమకలు, చిక్కులు.

ద్వి. ... పసిఁడి, వాపులు దుష్టలు వరటలు గ్రుత్తి, రూపులు బరులువిరోధులు మృత్యు, కన్నెలుపంగుల గద్దరుల్ రిత్త, వన్నె కత్తెలు వారవనితలు.

సండిశా. పురా. ౧౧౯.

వరణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాశీపట్టణమున కుత్తరపు దిక్కున గంగానదిలోఁ గలియు నొకానొకనది.

వరణమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెండ్లి కూఁతురు పెండ్లి కుమారుని మెడలో వేయు పూలదండ. ఇట్లే వరణమాలిక.

ద్వి. వర పశ్చిమాంగన వరుణుపై వైచు, వరణ మాలిక పోలె వ్రజి ధర్మంబు ...

అ. మ. క. ౨. ౩౦. పా. ౮. పం.

వరణము. సం. వి. అ. న. ౧. ఎన్నుకొనుట, ఎంచుట. ౨. యాచించుట, ప్రార్థించుట, వేఁడుకోలు. ౩. చుట్టువాఱుకొనుట, పరివేష్టించుట. ౪. కప్పుట, మూయుట, ౫. కన్యను వరించుట. ౬. (ఋత్విగాదులను) పూజించుట. ౭. నివారించుట, నిషేధించుట.

పుం. ౧. ప్రాకారము, ప్రహరి, చుట్టుగోడ. ౨. వంతెన. ౩. వరుణ వృక్షము. ౪. వృక్షము, చెట్టు. ౫. ఒంటె. ౬. ధనుస్సుపై నుండెడి యలంకార విశేషము.

వరతనువు. సం. విశే. ఉ. ప్రశస్తమైన (చక్కని) దేహముగలవాఁడు.

వి. ఉ. స్త్రీ. సౌందర్యవతియగు స్త్రీ. అందకత్తె.

వరత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వాఱు. పట్టె. ౨. గుఱ్ఱమునకుఁ గాని యేనుఁగునకుఁ గాని నడుము క్రిందినుండి కట్టెడి జీను, అంబారి కట్టెడి వాఱు, టంగు వాఱు.

వరత్వచము. సం. వి. అ. పుం. నింబవృక్షము. వేపచెట్టు. ‡.

వరద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నదీ విశేషము. ఒకానొక నది. ౨. కన్యక. ౩. పెన్నేరు. ౪. దుర్గ.

వరదక్షిణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కన్యాదాత వరున కిచ్చెడు ధనము.

వరదాచతుర్థి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మాఘశుద్ధ చతుర్థి.

వరదుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వరము నిచ్చువాఁడు. ౨. ప్రసన్నుఁడు. అనుగ్రహము గలవాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. ఉపకారి. ౨. శాంతిహోమములు చేసెడియగ్ని.

వరద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. అగరుగంధపు చెట్టు. ‡.

వరను = వరఁడు. వి. ఔ. (బ. వరఁడులు. దీని నువర్ణమునకు ఏకవచనమునందు నిత్యముగాను బిందు పూర్వక 'డు' వర్ణ మాదేశముగా వచ్చును.) చిక్కు.

చ. స్థిరమతి బుఖ్యశృంగు ... వరఁడుల బెట్టి తెచ్చెదరు వారవిలాసిను లెన్నిభంగులన్ ...

భా. రా. బాల. ౭౩.

వరప్రద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లోపాముద్ర.

వరప్రస్థానము. సం. వి. అ. న. వరుఁడు కన్యాదాత యింటికి తరలివెళ్లుట, పెండ్లికిఁ దరలి వెళ్లుట.

వరఫలము. సం. వి. అ. పుం. నారికేళము. కొబ్బరచెట్టు. కే.

న. శ్రేష్ఠమైన ఫలము.

వరబడి. వి. కఱవు, క్షామము. (శ. ర.)

వరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. శ్రేష్ఠమైనది. ఉత్తమమైనది.

౨. ఒకదానికంటె మంచిది, ఒకదానికంటె మేలైనది.

వి. అ. పుం. ౧. ఎన్నుకొనుట. ౨. ఎన్నిక. ౩. దేవాదులవలనఁ బొందఁబడిన కోరిక. ౪. బహుమానము, కానుక, పారితోషికము. ౫. ఇచ్ఛ; కోరిక. ౬. ప్రార్థన, వేఁడికోలు, ౭. బిచ్చము, ఈవి, దానము, ౮. చుట్టువాఱుట, పరివేష్టించుట. ౯. ఆటంకపఱుచుట ౧౦. అరణము. ౧౧. ఊరఁబిచ్చుక.

న. ౧. కుంకుమపువ్వు. ౨. అల్లము. ౩. కురువేఱు.

వరయాత్ర. వరప్రస్థానము. బం. వి. అ. స్త్రీ.

వరయిత. సం. వి. ఋ. పుం. తన్నుఁ బెండ్లాడుమని కన్నెను ప్రార్థించువాఁడు.

వరరుచి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. పాణిని సూత్రాలపై వార్తికములు వ్రాసిన కాత్యాయనుఁడనెడి యొకముని.

౨. విక్రమార్కుని సభలోని నవరత్నములలో నొకఁడగు పండితకవి.

వరల. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఆఁడుహంస. ౨. ఒకజాతి కందురీఁగ.

వరలబ్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పొందఁబడిన వరముగలది. వరమును బొందినది.

౨. వరమువలెఁ బొందఁబడినది.

వి. అ. పుం. చంపకవృక్షము.

వరలము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి కందురీఁగ.

వరవ. వి. నీళ్లు వచ్చుట కేర్పఱచిన కాలువ.

వ. జాహ్నవీసమాహ్వయంబు మెఱయ సరిగి సాగరుల బయింబఱవ నయ్యేటి వరవ నమ్మేటి యాఱువదివేవురు నరేంద్రనందనులు సంక్రందనపురంబుఁ జెందిరి.
చం. రా. ౭. ౨౫.

సీ. నవ రసంబులకు దానవుదానజాలంబు సకసులకును నైన వరవగాఁగ ...
బహు. ౧. ౫౯.

వరవత్సల. సం. వి. అ. స్త్రీ. అత్త, భార్య తల్లి.

వరవర్ణము. సం. వి. అ. న. బంగారము.

వరవర్ణిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శ్రేష్ఠమైన శరీర కాంతిగల స్త్రీ. ౨. పతివ్రతయగు స్త్రీ (మే. ని.) ౩. స్త్రీ. ౪. పసుపు. ౫. లక్క. ౬. లక్ష్మి. ౭. దుర్గ. ౮. సరస్వతి. ౯. గోరోజనము. ౧౦. ప్రియంగులత. ౧౧. పీతవర్ణము, పచ్చనిరంగు.

వరవాళులు. వి. ప్రవాహములు.

తరువోజ ... జలువిడిగొని జాఱు బాష్పోదకముల, బాలకన్గవ వేఁడి వరవాళు లొప్ప ... కు. సం. ౫. ౫౮౮.

వరవు = వరవుడు. వి. (సం. భరటః.) సేవకుఁడు, దాసుఁడు, సేవకురాలు, దాసి.

గీ. కడిమి మెఱయంగఁ బోరు త్రిగర్తనాథు, రథముఁ గనుఁగొని కడఁగి విరాటవిభుఁడు, వరవునకు నల్గినట్టుల పరకుగొనక, యతుల రభసాతిరేకత నతనిఁ దాకె. భార. విరా. ౩. ౧౮౫.

గీ. ఒనరఁ బాథేయములు కొంపనొప్పు నట్టి,
వరవు నొక్కయూర విలిచి మువ్వురను
గూడి ... దశకు. ౧౦. ౧౨౩.

ద్వి. సురభిచింతామణి సురభూరుహములు, వర
వులై యుండంగ వరమిగియంత ...
బస. పు. ౨. ౩౬౫.

ద్వి. రాజులు పాటించు రాణివాసముల, నోజ
తో నూడిగంబొనరింపఁ దమకు, వరవు
లఁగాఁ జేసి వరుస వర్ణింపఁ, బురిలోనఁ
బులుకొని పురువుల తరమె.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪౬౨.

వరవుదానికి = సేవకురాలికి, దాసికి.

చ. ... ఈ పడుచు దక్కకపోయిన గన్న
మాకు నుత్తరువు గదమ్మ నీవరవుదానికి
నిట్టియవస్థ వచ్చు టొచ్చెరువు గదమ్మమమ్ము
దరిఁ జేరుపుమమ్మ త్రిలోకమాతృకా ...
వేం. పంచ. ౧. ౧౨౩.

జ : వరవుంబడు, వరవుఁదనము.

వరవుంబడు. అ. క్రి. (వరవు + పడు. వృత్తిని
వర్ణాగమము.) ప్రాణాచారముపడు, అనశన
వ్రతముపూను.

వ. ... అడుగులొత్తు నిందివరకు వరవుం బడి
యున్న రాహువవన్ ... ఆము. ౬. ౯౫.

వరమువడు = వరవుపడు. వరవు = దాసుఁడు.

అ. క్రి. ప్రాణాచారము పడు. (శ. ర.)
'వరముం బడియున్న' వే. వ్యా. పా.
ఆము. ౬. ౯౫.

వరముపడు = ప్రాణాచారముపడు. గుం. మం.
వ్యా.

ఇందిరకుం బరము పడియున్న (వ్రాఁత ప్రతి.)
వరముం బడియున్న (ముద్రి.)
వరము బండియున్న (ముద్రి. వ్యాఖ్య.)
దండను పెట్టుచున్న (వ్రాఁతప్రతి వ్యాఖ్య.)

ప్రాణాచారము పడియున్న (ముద్రి. వ్యాఖ్య.)

వరముపడు = అనశనవ్రతమాచరించు.
(అని బ్రౌన్.)

వరవుఁదనము. వి. (√ వరవు) ౧. సేవకత్వము,
దాస్యము.

చ. అనిలుఁడు నరుక్కఁడున్ శశియు నైనను
గానరు, మున్ను దన్ను న, త్యనుపమ రాజ్య
భోగమహిమాతిశయంబున నట్టికాంత సే,
డినకుల రత్నమై వెలుఁగు నిట్టి సుతుండును
దాను నాకతం,బున వరవుందనంబునకుఁ
బోయెనె యేగతిఁ బోగు దైవమా.
మార్క. ౧. ౨౧౯.

వరవుడము. వి. (√ వరవుడు) దాస్యము.

చ. ... నీ చెలియల్ చరించుని,వ్వరవుడపుం
జరిత్రమున వచ్చునె నీకొక పేర్మి ...
భార. అను. ౧. ౨౧౯.

చ. ... వరవుడమోపి చేయుదునో వారికి
మాధవ నిశ్చయింపుమా ...
భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౨.

గీ. వరవుడంబునఁ బనుపన బానిస మన, దాస్య
నామంబులై యుండు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౯౫.

వరవుడు = వరవు. వి. (సం. భరటః) ౧.
దాసుఁడు, సేవకుఁడు ; దాసి, సేవకురాలు.

చ. పరమున కేనుఁ దాసుఁడని పల్కఁగఁ
బ్రాపుఁడఁగాను మత్సుతన్, హరునకు
నిత్తు నా వెలవనయ్యె సపుత్ర కళత్రమేను
మీ వరవుడ మిమ్ముఁ గొల్వ గలవాఁడ ...
కు. సం. ౭. ౯౭౦.

బ. వరవుడులు, వరవుళ్లు.

చ. అరుదగు నీ తపమ్మునకు నమ్ముడు వోయితి
నేలు కొమ్మనీ, వరవుడనంచు శూలి

ప్రియవాక్యము లందగ గారవింపఁగా ...
హర. ౪. ౩౬.

క. వరవుళ్లగలసి తనయిలు, పరువడిఁ దుడు
వంగఁ గృష్ణఁ బనుచు వగన్ భ్రాతురరాజ్య
దర్పమొప్ప వ్రిదురుఁజెచ్చరిఁ బంచెదానిఁ
దోడ్కొని తేరన్ ... భార. సభా. ౨౦౦.

గీ. వరవుడుల నూర్వురను మేలివాజు లిరువ,
దింటి నూళులుపదు నాల్గు నిత్తునీకు ...
భార. కర్ణ. ౩. ౧౪౯.

సీ. నాఁటి తప్పునకు నీననబోండ్లతో నాకు
వరవుడై యున్న దీవాలుగంటి ...
యయా. ౪. ౫౬.

ఆ. ... ఇచ్చెదేని చయ్యన వెలచెప్పు, వరవు
డెట్లు మాకు కలయునని ...
మార్క. ౧. ౨౧౩.

౨. దాస్యము.

ద్వి. భక్తుఁడై లింగంబు ప్రకృతిఁ జేకొన్న,
వ్యక్తిగా బసవన్న వరవుడుసేయు ...
బస. పు. ౧. ౧౧౦.

జ: వరవుడము, వరవుడుపని.

వరవుడుపని. వి. (వరవుడు + పని) దాసీ
కృత్యము, దాస్యము.

సీ. బాములఁబడి సంద జానుపోయినదాఁక
వరవుడు పనులు సర్వంబుఁ దీర్చి ...
హరిశ్చ. ౫. ౫౫.

వరసంది. వి. ఒక జాతిగట్టు.

సీ. ... వరసంది చేరువ కట్టకత్తువ కరగనిమ
యనఁగ, సేతువిశేషంబు చెలఁగును ...
ఆం. భా. ౨. ౭.

వరసము. వి. అశ్వశిక్షాభేదము.

సీ. వరసంబు నొందించి పల్లంబు కల్పించి
నిగుడంబు సమకొల్పి నెఱసు నెఱపి ...
పి. శకుం. ౧. ౧౧౨.

వరసురతుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧.
మిగులఁగామము గలవాఁడు. ౨. రతిరహస్యము
లెఱిఁగినవాఁడు.

వరహా = వరా. (సం. వరాహః) వరాహ
ముద్రగల యొక బంగారు నాణెము.

ఉ. ... పట్టంచుల పచ్చడాలు వరహాలు
సరాలు గుటాలు పల్లకీల్ ...
యయా. ౧. ౨౭.

వరహా దీనికి ద్వితీయయందు ని ఆగమము.

గీ. కాటిఱేనికి మీఁదుగాఁ గట్టియున్న,
గట్టివరహాని వరహానిగాఁగఁ జూడ, కాడఁ
బోఁగూడ కొక్కమాటాడకుండ, గుండనికి
రంగుబంగారు గోరు సేసె ...
శుక. ౩. ౫౦.

వరం = వరహా. వి. వరాహ ముద్రగల ఒక
బంగారు నాణెము.

చ. ... వారవనితామణి పిల్చిన నీటు
వెట్టుచుం, బలుకదు తొంటి పైఁడి తన
పాతికమాటకు మాటలాడ ర్యాకలు పది
యైను నిద్దురకు గట్టి వరాయను నట్టి
దండునన్ ... రా. వి. ౨. ౮౨.

మ. ఊరుగూళ్లం దిరునాళ్లు సాగిన భరంపు
న్మానిసి నోమ్రయ నిష్ఠుర వృత్తి న్ననుఁ జూపి
సుంకములటంచున్ గూలియంచు న్వరాలు
రయం బారఁగ మోచి ... శుక. ౩. ౪౦౪.

వరాంగ(క)ము. సం. విణ. [అ. (ఆ.) ఈ. అ.[
శ్రేష్ఠమైనయవయవములు గలది.

వి. అ. పుం. ఏనుఁగు.

న. ౧. తల. ౨. శ్రేష్ఠమైనభాగము. ౩. కుంద
రాకారము. ౪. స్త్రీగుహ్యము, యోని.
౫. లవంగపు పట్ట; దాల్చినచెక్క.

పుం.యేనుఁగు. (శ. ర.)

వరాంగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨. మన్మథుఁడు.

వరాకము. సం. వి. అ. న. యుద్ధము, పోరు.

వరాకుఁడు, సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. దరిద్రుఁడు. ౨. దీనుఁడు, దురదృష్టవంతుఁడు. ౩. నీచుఁడు, అల్పుఁడు. ౪. అపవిత్రుఁడు, అపరిశుద్ధుఁడు.

వి. అ. పుం. శివుఁడు.

వరాటకరజస్సు. సం. వి. స్. పుం. నాగకేసరము. ‡.

వరాట(క)ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గవ్వ. ౨. తామరపువ్వులోని గుద్దు. ౩. రజ్జువు, త్రాడు.

వరాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గవ్వ.

వరాణసి. = వారాణసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.

వరానన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మనోజ్ఞమైన ముఖముగల స్త్రీ; స్త్రీ;

వరారకము. సం. వి. అ. న, వజ్రము, నవరత్నములలో నొకటి. (విల్సన్సు)

వరారోహ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రశస్తమైన జఘనము గల స్త్రీ. సుందరి, అందకత్తె.

వరారోహము. సం. వి. అ. పుం. బాగుగా స్వారిచేయుట.

వరారోహుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అందమైనతుంట్లు గలవాఁడు. ౨. బాగుగా స్వారిచేయువాఁడు.

౩. గుఱ్ఱముపైఁగాని ఏనుఁగుపైఁగాని స్వారి చేయువాఁడు.

వరార్హము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వరము నకుఁ దగినది. ౨. చాలఁ బ్రశస్తమైనది. ౩. చాల విలువ గలది.

వరాల(క)ము. సం. వి. వి. అ. పుం. లవంగము.

వరాళి. వి. రాగవిశేషము, ఒకానొకరాగము.

ఉ. ... తుంబురుండు త్రాఁ గౌళవరాళి నాట
లను గాయనరూఢికి నాటి చూపినన్ ...
శ్రీరం. మా. ౪. ౧౫౩.

ఉ. భైరవినాటతోడి సిరిపాళి దిశాదిశ ?శ
మారువా, గౌరిబిళావురీ లలిత కన్నడ
గౌళముఖారిదేవగాంధారి వరాళి కన్నడ
ధనాసరి ఘూర్జరి పూరిబేగఁడా, యారభి
రామఖల్లి మొదలై తగు రాగము లింపు
మీఱఁగాన్ ... చెన్నబ. ౨. ౨౩౬.

సీ. ... సలలి, తబిలహరి కురంజి ధన్యాసి
పూర్వగౌళవరాళినాట భల్లాతకి ...
హంస. ౫. ౧౨౩.

౨. శోకము, ఏడుపు.

క. ...అడుగక మెల్లగ వరాళి కారంభించెన్.
పార్వ. ౩. ౭౪.

వరాశి (సి). సం. వి. ఇ. పుం. ముదుగుబట్ట.

వరాసనము. సం. వి. అ. న. ౧. శ్రేష్ఠమైన పీఠము; కుర్చీ మొ. సింహాసనము. ౨. ముఖ్యాసనము, గౌరవాసనము. ౩. జపాపుష్పము.

వరాసనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ద్వారపాలకుఁడు. ౨. విటుఁడు; ప్రియుఁడు.

వరాహకందము. సం. వి. అ. పుం. ఒక జాతి యాహారయోగ్యమైన దుంప.

వరాహకర్ణము. సం. వి. అ. పుం. బాణవిశేషము. ఒక విధమగు బాణము.

వరాహకల్పము, సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు వరాహావతార మెత్తినకాలము.

వరాహకాంత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతి యాహారయోగ్యమగు పెండలపు దుంప.

వరాహకూర్చము, సం. వి. అ. పుం. న. (వా. వరాకట్ట) అడవిపంది వెండ్రుకలతో కట్టఁబడి అభరణములను తోముటకు వాడుకొనుకుంచె. (బ్రౌ. ని.)

వరాహక్రాంత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సోఁకుడు మునుఁగుచెట్టు, అత్తపత్తిమొక్క. †.

వరాహద్వాదశి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విష్ణుప్రీతికై మహోత్సవము చేయఁబడెడు మాఘశుక్లద్వాదశి.

వరాహమిహిరుఁడు, సం. వి. అ. పుం. బృహత్సంహితాగ్రంథకర్త యగు ప్రసిద్ధజ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్త, విక్రమార్కుని సభలో నుండిన నవరత్నములలో నొకఁడు.

వరాహము, సం. వి. అ. పంది. ౧. పంది; అడవి పంది. ౨. పొట్టేలు, గొఱ్ఱెపోతు. ౩. ఎద్దు. ౪. మేఘము. ౫. మొసలి. ౬. పంది యాకారముగా నేర్పఱుపఁబడిన సేనావ్యూహము. ౭. పరిమాణ భేదము. ఒక విధమైనకొలది (మే. ని.) ౮. పదునెనిమిది పురాణములలో నొకటి. వరాహపురాణము. ౯. పెండలమువంటి యాహారయోగ్యమైన యొక జాతిదుంప. ౧౦. ద్వీప విశేషము. పదునెనిమిది ద్వీపములలో నొకటి.

వరాహుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు, వరాహావతారుఁడు.

౨. వరాహమిహిరుఁడు.

వరి, వి. ౧. శాలిసస్యము.

సీ. చామల కెందు నీ సరసత గలదె తొయ్యలి
యన వరియింపు నిలిచి చూడు ...
రసి. ౧. ౫౮.

౨. శాలిధాన్యము.

సీ. వీడెంపు బలుకెంపు విరిసి వెన్నెల గాయ
వరిగింజ నొకటఁ బల్వరుసఁ దోమ ...
ఆము. ౧. ౬౦.

జ: వరి మడి, వరి వంటకము.

వరి, సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. సూర్యుని భార్యయగు ఛాయాదేవి. ౨. శాతావరి. †.

వరి(యి)ంచు, సం. స. క్రి ౧. పరిగ్రహించు.

ఉ. ... వి, ఖ్యాతుఁ బురోహితప్రవరుఁగా
వరియించిరి భక్తితో ...
భార. ఆది ౭. ౧౫౭.

గీ. అసుర కింకర కోటిచే నతులకనక, శిబిక
లందుఁ దెప్పించిన విబుధ కన్య, లందఱను
వృష్ణివృద్ధుల యనుమతమున, దాను వరి
యించినాఁడయ్యెఁ దత్క్షణంబ.
హరి. ఉ. ౪. ౨౧౮.

౨. అడుగు, వాంఛించు, ప్రార్థించు.

ఉ. నావిని ... వటునాథుఁడు దానవనాథుఁ
జూచి ... మెచ్చితిన్ సుకృత వర్ధన -
వేడు వరం బొసంగెదన్, నావు
డతండు ... నిన్ను వరింప నెద్దియున్ ...
జాహ్నవీ. ౨. ౩౪.

వరిగ, వి. (సం. వరకః) ౧. సస్య విశేషము.

వ. ... వరిగ వెరిగ ... కాశీ. ౩. ౨౩.

ద్వి. వరిగలు కొఱ్ఱలు సాలు నేతులును, విరి
విగాఁ దెప్పించి వివిధరూపముల ...
ప్రభు. ౪. ౧౬౨. పా.

సీ. గోధుమల్ వరిగలు కొఱ్ఱలు నెయ్యిని
గాని ... రెట్టమతము. ౩. ౪౨.

వరిబీజము. వి. వృషణవ్యాధివిశేషము. ఒక ప్రక్క వాఁచిన వృషణము. (శ. ర. బ్రౌ.)

వరిమడి. వి. (వరి + మడి) కేదారము, వరిపండు భూభాగము.

సీ. వాహినీనాథుతో వరిమళ్ల కాలువ వ్యాళ నాయకునితో వానకట్టె ...

చెన్నబ. ౫. ౭౧.

వ. ... తిరుమలం మంగారి చెర్వుక్రింద వరి మడి ... కా. శా. ౭౦౨.

వరిమము. సం. వి. న్. పుం. ప్రాశస్త్యము, శ్రేష్ఠత.

వరివంటకము. వి. (వరి + వంటకము) శాల్యన్నము.

ఉ. పుట్టుగు దెల్పుకొన్న గతిఁబూని సఖుండని చూడ వచ్చినన్, వట్టి ప్రియంబులాడి వరి వంటక మించుక పెట్టెఁగాని నా, యొట్టిన లేమిఁ జూచి తడి యొత్తుల దోవతియైన యీఁడయే,పట్టునఁ బేదవారలకు బాంధవు లెక్కడివారు చూడఁగన్.

పద్మ. ౧౦. ౨౪౬.

వరివసి(స్య)తుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పూజింపఁబడినవాఁడు, గౌరవింపఁబడినవాఁడు.

వరివస్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పూజ, అర్చన ౨. సేవ, ఉపచారము.

వరిష్ఠము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. శ్రేష్ఠమైనది. మిక్కిలి ప్రశస్తమైనది. ౨. మిక్కిలి పెద్దది. ౩. మిక్కిలి విశాలమైనది. ౪. మిక్కిలి బరువైనది. ౫. అతి హీనమైనది. అతిదుష్టము.

వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతి కముజు. ౨. నారింజ చెట్టు. ౹. ౩. తిత్తిరి పక్షి. తీతువు.

న. ౧. రాగి, మిరియము.

వరీయము. సం. విశే. (స్. యసీ. స్.) ౧. ఒక దానికంటె మేలైనది. ప్రశస్తతరము. ౨. మిక్కిలి మంచిది. ౩. ఒక దానికంటె పెద్దది; ఉరుతరము, విశాల తరమైనది.

వి. న్. పుం. (జ్యోతి) విష్కంభాది ౨౭ యోగములలో నొకటి.

వరీవర్దము = బలీవర్దము. సం. వి. అ. పుం. వృషభము. ఎద్దు.

వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పెండ్లికుమారుఁడు. ౨. భర్త, పెనిమిటి. ౩. తన్నుఁ బెండ్లాడుమని కన్నెను గోరువాఁడు. ప్రార్థయిత. ౪. అల్లుఁడు. ౫. విషయాసక్తుఁడు. భోగలంపటుఁడు. ౬. విటుఁడు. ౭. జారుఁడు. ఉపపతి. ౮. ప్రసవు, కోఁడు.

ద్వి. వరుఁడు లోపల నమ్మవారితో నంతి, పుర మున నేకాంతమున నున్నవాఁడు.

ద్వి. పరమ. ౩. ౧౮౯. పా. ౫. పం.

ద్వి. ఇరవొంద నీ కార్య మెఱిఁగింపకున్న, వరునిచే వడి నాజ్ఞ వచ్చుఁబొమ్మనుచు ...

ద్వి. పరమ. ౩. ౧౮౦. పా. ౧౮. పం.

వరుగు. వి. ౧. తఱిగి యెండవేసిన కాయదినుసు; ఎండినమాంసపుముక్క మొ.

గీ. మనుచు శుష్కశలాటు నామంబు వట్టు, వరు గనంగను ... ఆం. భా. ౨. ౩౯.

గీ. చెలిమి మీఁతోడఁ జేయుట చెట్టతనము, దానఁ గీడెంత పుట్టినఁ దగిలెనాకు, నను భవింపక పోవునే యక్కటకట, వరుగుతో దాఁగరయు నెండవలసినట్లు ...

ఉ. హరి. ౪. ౫౪.

గీ. శ్వాపదంబుల పదపాలి వ్రస్సివలచు, వరుగు దఱచగు మురుత్రోవ నరిగి యొకట ...

ఆము. ౬. ౧౭.

(ఇట నొకజాతి గ్రద్దయర్థమని శ. ర.)

౨. చమురులో వేయించి పొగపిన యెండిన కాయ ముక్క.

చ. ... నాలుగేన్, పొగపిన కూరలున్ వడియముల్ వరుగుల్ పెరుఁగున్ ఘృతప్లుతిన్ ...
ఆము. ౧. ౭౦.

సీ. వగపగకూరలు వరుగు లప్పడములు నొలుఁపు బస్వాను మించుటోగిరములు ...
ఉ. రా. ౬. ౧౨౨.

మ. తిరువారాధన మిట్లొనర్చి ధరణీదేవాన్వయ శ్రేష్ఠుఁ డా, వారి కర్పించుటఁ బావనంబు లగు శాల్యన్నంబులున్ నేతులున్, వరుగుల్ చేరులు పప్పులప్పడములున్ దాలింపులుం బూపముల్, పరమాన్నంబులుఁబెట్టు నెట్టన భుజింపం దల్లికిం దండ్రికిన్.
పాండు. ౨. ౨౮.

విణ. సారహీనమగునది, బలహీనమగునది.

గీ. సవనకృత్యంబు లడఁగిన నవని నవని, వాసవాదిసుపర్వులు వరుగులై జుగల్లతామూల కందంబు గమలనాభుఁ డున్నకడ కేగి యాదళ విన్నవింప. వరాహ. ౭. ౫౨.

జ : వరుగుఁ జేప.

వరుగుఁజేప. వి. (వరుగు + చేఁప) శుష్కమత్స్యము, ఎండుచేప.

సీ. అలరును శుష్కమత్స్యం బుప్పుఁజేఁప నావరుగుఁ జేఁపన ...
ఆం. భా. ౧. ౧౬౦.

వరుజు. వి. మడియొక్క గనిమ, మడికిఁజుట్టును నేర్పఱచిన చిన్నకట్ట.

క. వరుజు బడి గొంపిద్రొక్కన్, జరణంబులఁ బెనఁగి పసిఁడి చాయకడుపులన్, బొరి నీరు కట్టె లమరెను, బిరుదులు పోలికలు దున్నఁ బెట్టిరొయనఁగన్. ఆము. ౪. ౧౨౫.

వరుటు. అ. క్రి. కృశించు, చిక్కిపోవు.

సీ. అశ్వగోమహిషరూప్యసువర్ణవస్త్రంబులెన్ని హెచ్చించిన సేమిఫలము, సంతతంబును గృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదుల వరుటుచునుంట యెవ్వరికి మెచ్చు. భీమ. ౪. ౩౨.

సీ. జఠరాగ్ని నెల్లను జల్లార్చి మిక్కిలి వరిటి నాఁడు మహోపవాసములను ...
కుచేల. ౧. ౨౭.

సీ. మిగుల వరిటిన కొకిబికి మేలివాఁడు, మన కుచేలుఁడు ... కుచేల. ౩. ౧౧.

వరుడము. సం. వి. అ. పుం. నీచ జాతిభేదము, నిమ్న జాతులలో నొక తెగ.

వరుణదైవతము. సం. వి. అ. న. శతభిషఙ్నక్షత్రము.

వరుణపాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మత్స్యభేదము, సొఱ్ఱచేప. ౨. వరుణుని చేతనుండెడి పాశము.

వరుణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సముద్రము. ౨. ఖగోళము. ౩. వరుణ వృక్షము, ఉలిమిరి. ౪. నీరు (మే. ని.) ౫. అష్టాదశ ద్వీపములలో నొకటి. ౬. పగటి పదునైదు భాగములలోఁ బదునాల్గవ భాగము పేరు.

వరుణాత్మజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వారుణి, మద్యము (సముద్రమునఁ బుట్టినది.)

వరుణాని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వరుణుని భార్య.

వరుణాలయము. సం. వి. అ. పుం. సముద్రము. ఇట్లే వరుణావాసము.

వరుణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మిత్రునిలోఁ గలసియుండు రాత్ర్యభిమానియైన అది

ద్యుఁడు. ౨. పశ్చిమదిగధిపతియు సముద్రాధిపతియునగు దిక్పాలకుఁడు. ౩. సూర్యుఁడు.

వరుత్రము. సం. వి. అ. న. ఉత్తరీయము, పైబట్ట.

వరుమానము. వి. రాఁబడి, ఆదాయము.
(శ. ర., వా.)

వరువట్టు. వి. (వట్టు + వట్టు) అధికముగాఁ దడియూరుట.

సీ. వలవంత వరువట్టువట్టిననాలుక తెలుసుద్దు
మాటల మెలఁగియాడ ...
కు. సం. ౫. ౬౩౪.

క. విరులుఁ జిగుళ్లును జొరువుగ, సిరిగంధ
పుటసలాకింత చిలచిలమని వేఁగిరమ వరు
వట్లు గొనఁ గడుఁ, బొరలెడు తరలాక్షి
తాపముం గని కలఁకన్.
కళా. ౬. ౨౫.

ద్వి. తఱితఱి తనువులఁ దాపంబు దోఁప, వర
లుచు నధరముల్ వరువట్టు పట్ట ...
పండితా. మహిమా. ౨౭౦. పా.

ద్వి. వావిరి నూతులు వరువట్లు పట్టె ...
బస. పు. ౪. ౩౯.

వరువరువులు. వి. ౧. బ. (వరువులు + వరువులు) మిక్కిలి వరుగులు, అధికముగ ఎండినవి.

క. ఎరవలి పట్టిన కొండల, వరువడిఁ జనికొకి
మూఁక లొక్కటఁ గొఱవుల్, వరువరువు
లైన పిడకలు, తఱిఁ గైకొని పోయి ధీర
తన్ దరికొల్పన్. వెం. పంచ. ౩. ౫౯౪.

వరు(ఱు)వాత. వి. (సం. ప్రభాతః) ప్రాతఃకాలము.

సీ. కంపించి శేషునికడ కేగిరో భోగికుల
నాథ యీ యద్రికూట మొకటి, పైపనే
యీ మహా వాతూల వరువాత వరువాత
నినుఁ బ్రతివాసరంబుఁ, దలఁచి యేము
భుజించెదము గాని ... రామా. ౭. ౭౨.

క. వరువాతలేచి యీ బుధ, వరువరవుడుఁ
బోల్పఁ దగిన వారివలన శ్రీ, వరుఁ గీర్తిం
పుచు వాకిలి, వరుసన్ ముంగిళ్లు దుడిచి
వారని భక్తిన్. ఘటికాచల. ౨. ౨౦.

క. వఱువాత లేచి నీదగు, కొఱగాములు
చక్కఁ ద్రోచికొనఁ బోయెదినం, బఱుగు
వడిపోయె నీపను, లఱజాలివి నిన్ను నేమి
యననేర్తు సుతా. హరి. పూ. ౫. ౨౩౯.

వరువు = వరిగ.

“కొట్టు” అరువు వరువు పుట్టి ౧ ణ్ణికి చి ౬.
ద. శా. ౪. ౧౩౭౪.

జః వరువరువులు..

వరుస. వి. ౧. క్రమము.

గీ. మణిమయమ్ములుఁ గలధౌత మయములును
సువర్ణ మయములు నాదిగా వలయునట్టి
యడ్డసాలులు గలవు నాకభిమతముగ,
వానిఁ గొనిపోయి చూపుగు వరుసతోడ.
భార. విరా. ౧. ౩౨.

చ. వరుసను బ్రాహ్మణోత్తముఁడు వర్ణచతు
ష్టయ జాతకన్యలం, బరిణయమాట ధర్మ
మని పల్కుదు రాది మునీంద్ర ముఖ్యులు...
విక్ర. ౧. ౧౫౫.

గీ. విష్ణుఁ డాదిత్యులకు వసువితతి కగ్ని, జల
ములకుఁ బాశపాణి వేల్పులకు నింద్రుఁ,
డసురకోటికిఁ బ్రహ్లాదుఁ డంతకుండు,
పితృ సమూహంబునకు నధిపతులు వరుస.
హరి. పూ. ౧. ౯౨.

౨. పంక్తి.

ఆ. బార లట్లు నేసి వరుసగాఁ గూర్చుండి,
పసిఁడి పళ్లెరములు పన్నికొనఁగ ...
హర. ౬. ౧౧౬.

క. గురివెందఁ జైత్రుఁ డొందఁగ, గరమలు
క న్మావి యపుడు కఱచిన నునువా, తెర
మీఁదఁ గాననగు పలు, వరుసయనన్
ననలు పల్లవము పై మొనసెన్.
పారి. ౩. ౪౮. ఆము. ౧. ౬౦.

క. ... పలువరుస చక్కఁదనమే, పలువరుస
స్మెచ్చువచ్చు బాలామణికిన్.

౩. వంశము.

సీ. ఇందుల కొఁప్రుల సందఱఁ దొల్లియిల్వరుస
క్రమింగుచు నున్న ...
భార. ఆది. ౬. ౨౬౪.

క. తినకు నెలవరుస వచ్చిన, నినరథవహనమున
కాతఁడేఁగినవాఁడు ...
భార. శాం. ౬. ౫౬౬.

సీ. వరుసలు వెట్టి దువాళింప సుడివడి వెలి
మావు మోపడు వెనుక కాలు ...
వరాహ. ౧౦. ౧౫.

క. తరుణీశతకము బింబాధరమాధుర్యంబు
లాను తతిఁ దమలోనన్, బరమేష్ఠినాల్గు
మోములు, వరుసలు వెట్టుకొనుఁ జెప్ప
వశమే తూర్మిన్. కాశీ. ౨. ౧౯.

౪. పరంపర.

క. నిరతింబు బ్రహ్మ మొదలుగ, వరుసన యెడ
తెగక యిట్లు ... భార. ఆది. ౪. ౨౨౧.

సీ. వరుస నేనుంగులు గురిసిన దానధారావలి
దగు కలయంపిగాఁగ ...
భార. విరా. ౭౪.

౫. బంధుత్వక్రమము.

క. అరుదెంచి పలికె నిట్లని, గురువుల సతి
నెట్టువేసికొంటివి నీతున్, వరుసా కటకట
దోషాకర యీ పాతకము సేయఁగాఁ
గాదు సుమీ. వరాహ. ౭. ౨౫.

చ. ... మిమ్మువంటి పెద్దలె తగు వాని
యున్వరుస దప్పిచరించిన నమ్మచెల్లగా...
ఉ. రా. ౪. ౨౦౫.

౬. పర్యాయము, తడవ.

క. పదియగు వరుస వినిన యభ్యుదయఫలము
నకు గొలంది యూహించి నిజం,
బిదియన ... హరి. ఉ. ౧౦. ౩౦౯.

౭. సాదృశ్యము, సాటి, తుల్యత.

సీ. ... గోవు సద్విప్రునకు నీగితద్రోమనికర
సంఖ్య, ఆ. వరుస నాకలోకవాసంబు
గావించు ... భార. అను. ౫. ౧౯౧.

చ. తనరు నిజాన్వవాయగురుధర్మదవృత్తి నరుం
ధతీసువానిని వరుసన్నుతుల్ బుధ
విశిష్టసభం గనునట్టి సద్గుణైకనిధినిజాగ్ర
ధార. రాఘవ. ౧. ౪౩.

గీ. వాఁడు నిషధేశ్వరుండు మా వరుసవాఁడు,
కలిమహారాజ మన్నింతుగాక వాని ...
నైష. ౭. ౧౦౫.

౮. నియమము.

గీ. వర్ణములు నాశ్రమంబులు వరుసఁ దప్పి,
వేదములు నాగమంబులు విన్నఁబోయి ...
కాశీ. ౬. ౮౬.

౯. (రాగముల) వరుస, పాటలోని స్వరముల
భేదము.

సీ. తాన వరుసలు పెంచు గంధర్వగాయకు
లను జతగూడు నట్టువ కులము వారి ...
దశా. ౧. ౨౬౪.

౧౦. విధము, రీతి.

క. నరనారీ సంబంధము, వరుసగదా పురుషు
నకును బ్రకృతికి నన్యోన్యస్వరమణము ...
భార. శాం. ౬. ౨౫.

సీ. ... యప్పుడుకేవుఁ డుండెడు విధమును
నరయుచు నయ్యంతియంటకుండ, నాఁడెడు

వరుసలు నాథానసమయంబు మొదలుగా గర్భంబు మోచు నెలలు, నెఱిఁగి ...
హరి. పూ. ౫. ౯౪.

బ. మల్లురుచేయు సాధనవిశేషము.

వ. ... సురటిపల్లటి మొదలగు లాగు వరుసలును బాలసంగడపు వరుసలును వింటాళింపు మొదలగుగా తాము వరుసలును ...
మల్లు. ౩. ౭౯.

విణ. మంచిది, యుక్తము.

క. అనుటయుఁ బ్రవరుం డిట్లను, వనజేక్షణ యిట్లు వలుక వరుసయె ప్రకులై, దినములు గడపెదు విప్రుల, జను నే కామింప మది విచారము వలదే... మనుచ. ౨. ౫౨.

జ: వరుసగొను, వరుసమొగ్గరము.

వరుసగొను. అ. క్రి. (వరుస + కొను) బారు దీరు, పంక్తిగా నేర్పడు.

వ. ... నిండారఁ బూచిన కనక చంపక శాఖల పై ఖరిని వరుసగొని బిఱుసులు మెఱుపు నెఱపఁగొడిగొని నలుగడల తెగ కని గిడించు బహువిధ కాతుకాగ్ని యంత్ర చిత్రంబులకు. లక్ష్మి వి. ౫. ౭౪.

వరుసము. వి. (సం. వర్షః) సంవత్సరము.

ద్వి. వేయేండ్లు ధరియించి వెసదానిఁ బుచ్చి, నా యతి నాకిచ్చెనట నేను వేఱు, వరుసముల్ ధరియించి వారకయున్న, తటినీవు పుత్ర సంతానేచ్ఛ నన్నుఁ గుఱిచి వేఁడితి గానఁ గోర్కి దైవాఱ.
రం. రా. ఉ. ౯౨. పా. ౧౦. పం.

వరుసమొగ్గరము. వి. (√ వరుస.) దండ వ్యూహము, పంక్తులుగా నేర్పడిన సైన్యము. (శ. ర.)

వరూథము. సం. వి. అ. పుం. రథమును గాపాడుటకై వ్యాఘ్ర చర్మాదులతో నిర్మించిన రథముపైకప్పు, రథగుప్తి. ౨. కోకిల ౩. సమయము, వేళ.

న. ౧. కవచము. ౨. డాలు, కేడెము. ౩. సమూహము, గుంపు. ౪. ఇల్లు, గృహము.

వరూథి. సం. విణ. (న్. గి. న్.) ౧. కవచధారి, కవచముగలవాఁడు. ౨. కప్పుగలది. (రథాది) ౩. సంరక్షించునది, కాచునది. ౪. సేనచేఁ జరివేష్టింపఁ బడినది. ౫. రథము మీఁదనున్నవాఁడు, రథికుఁడు.

వి. న్. పుం. ౧. సారథి. ౨. అపాయమునుండి రక్షించు పురుషుఁడు.

వరూథిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సేన.

వరే. అవ్య. "కదా" అనునర్థము నిచ్చును, ప్రశ్నార్థకము.

క. మీకింత సందికంద భ,యాకులతం బొంది నిర్గతైశ్వర్యులరై, రాకరుఁ గారణమే మిత్రి,లోకాహిత దనుజ తతికి లో బడరు వరే. కు. సం. ౪. ౩౬౫.

వరేణ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోరఁ దగినది, అభిలషింపఁ దగినది. ౨. శ్రేష్ఠమైనది, ప్రశస్తమైనది. ౩. ప్రధానమైనది, ముఖ్యమైనది.

వి. అ. న. కుంకుమ పువ్వు.

వరేణ్యుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ముఖ్యుఁడు, శ్రేష్ఠుఁడు. (శ. ర., బ్రౌ.)

వరోటము. సం. వి. అ. పుం. మరువము. †.

న. మరువక పుష్పము, మారువపు పువ్వు.

వరోరువు. సం. వి. (ఊ. ఊ.) స్త్రీ. ప్రశస్తమైన తొడలుగలది. సుందరాంగన, అందకత్తె.

వరోలము. సం. వి. అ. పుం. ఒక జాతి కందిరీఁగ.

వర్కరకర్కరము. సం. వి. అ. పుం. తోలు, వాయి, తోలుత్రాడు. మేకపిల్లనుగాని గొఱ్ఱెపిల్లనుగాని కట్టెడు తోలుత్రాడు.

వర్కరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పశుశాబకము (గొఱ్ఱెపిల్ల, మేకపిల్ల, జింకపిల్ల, లేఁగదూడ మొ.) ౨. మేఁక. ౩. వినోదము, క్రీడ, ఉల్లాసము. ౪. పరిహాసము, వేళాకోళము.

వర్కరాటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఓరచూపు. ౨. నఖక్షతము. ౩. పూర్వాహ్ణమందలి సూర్య కిరణము.

వర్కుటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొయ్యచీల, అడ్డుగడియ.

వర్గఘనఘాతము. సం. వి. అ. పుం.

(గణిత) ఒక వర్గమును ఆ వర్గమూలముయొక్క ఘనముచే గుణింపఁగా వచ్చిన మొత్తము.

ఉదా. ౪×౮ = ౩౨.

వర్గఘనము. సం. వి. అ. పుం. (గణిత) ఒక వర్గమును ఆ వర్గముచేత ముమ్మాఱు గుణింపఁగా వచ్చు సంఖ్య.

ఉదా. ౪×౪×౪ = ౬౪.

వర్గణ. సం. వి. అ. స్త్రీ. (గణిత) గుణనము. గుణకారము, హెచ్చవేయుట.

వర్గపదము = **వర్గమూలము.** సం. వి. అ. న.

వర్గప్రకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. (గణిత) బీజగణితము నందలి యొక విధమగు గణనము.

వర్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సజాతీయ సమూహము. సంఘము. ౨. పక్షము, వైపు. ౩. తెగము, పురుషాంతరము. ౪. ఒకగుంపుగాఁ జేర్పఁబడిన పదముల సమూహము (మనుష్య వర్గము, వనౌషధి వర్గము మొ.) ౫. వర్ణసమామ్నాయమున సవర్ణములగు వాల్లుల సమూహము. (ఉదా. కవర్గము, చవర్గము మొ.) ౬. గ్రంథభాగము, అధ్యాయము. ౭. ఋగ్వేదమున నధ్యాయమునందలి భాగము. ౮. (గణిత) ఒక సంఖ్యను దానిచేతనే గుణింపఁగా వచ్చుసంఖ్య. (ఉదా. ౨×౨ = ౪. ౯. బలము. శక్తి. ౧౦. మండలము, గోళము. ౧౧. త్యాగము, విడుచుట.

వర్గమూలము. సం. వి. అ. న. (గణిత) ఒక సంఖ్యను ఆ సంఖ్యచేతనే గుణింపఁగా వచ్చిన సంఖ్యవర్గము. ఆ వర్గమునకు మూలము (మొదల) యినట్టి సంఖ్య.

ఉదా. ౯ కి ౩ వర్గమూలము, ౧౬ కు ౪ వర్గ వర్గమూలము.

వర్గవర్గము. సం. వి. అ. పుం. (గణిత) ఒక వర్గమును ఆ వర్గముచేత గుణింపఁగా వచ్చిన సంఖ్య. ఉదా. ౨×౨ = ౪, ౪×౪ = ౧౬.

వర్గాంత్యము. సం. వి. అ. న. కవర్గాదుల తుదివర్ణము, అనునాసికము.

వర్గి. సం. విశే. (న్. ఈ. న్.)

ఒక జాతికి సంబంధించినవాఁడు, ఒక పక్షమునకు సంబంధించినవాఁడు.

వర్గించు. సం. స. క్రి. వర్గముగా నేర్పఱుచు.

వ. ... మరణభాజులగు భూభుజుల కర్మాంబులగు నగర్హిత స్వర్గంబులు వర్గించి దివిజపతి విభజించుచున్నాఁడు ...

హరి. పూ. ౮. ౧౨౧.

వర్గీణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వర్గమునకు సంబంధించినది. ఒక జాతికి లేక ఒక పక్షమునకు సంబంధించినది.

వర్గీయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఒక జాతికి సంబంధించినవాఁడు. ౨. ఒక తరమునకు సంబంధించిన వాఁడు.

వి. అ. పుం. సజాతీయ పురుషుఁడు.

వర్గు(వు). సం. వి. (ఉ. పుం. న.) సమూహము, గుంపు.

క. ఇది దేవవర్గు దీనిం, జదివిన వ్రాసినను వినిన జనులకు నిత్యా, భ్యుదయమ్ము లొసఁగు చుండును, వదలక కాశీనివాస వాసుఁడు పేర్మిన్ ...

ఆం. సం. దేవ. ౪౨.

క. నవముగధరలో నీమా, నవవర్గువు వేడ్కఁ జదివినను వ్రాసిన మా,నవులకు ననవరతంబును, శివుఁ డవిముక్తేశ్వరుండు చెలువం బొసఁగున్ ...

ఆం. సం. మాన. ౭౧.

వర్గోత్తమము = వర్గాంత్యము. సం. వి. అ. న. (జ్యోతి) పుం. నవాంశభేదము.

వర్గ్యుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సజాతీయుఁడు సమానజాతివాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. సజాతీయుఁడు. ౨. సహాధ్యాయుఁడు, సహపాఠి.

వర్చస్కము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రకాశము, తళతళకాంతి. ౨. శక్తి, బలము, వీర్యము. ౩. మలము, పురీషము.

వర్చస్వి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. శక్తిగలవాఁడు, బలము గలవాఁడు, చురుకైనవాఁడు. ౨. ప్రకాశము గలవాఁడు, కాంతిగలవాఁడు.

వర్చస్సు. సం. వి. స్. న. ౧. బలము, శక్తి. ౨. తేజము, కాంతి, ప్రకాశము; తళతళమను కాంతి. ౩. రూపము, ఆకారము. ౪. మలము, పురీషము. ౫. శుక్రము, వీర్యము.

వర్చోగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. రోగవిశేషము, మలబంధము, విరేచనము కాకపోవుట.

వర్జకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చేరకుండఁ జేయునది, త్రోసివేయునది. బహిష్కరించునట్టిది. ౨. విడుచునది. తప్పించుకొనునది.

(సమాసమునం దుత్తర పదము గానే యుండును.)

వర్జనము. సం. వి. అ. న. ౧. విడుచుట, వదలిపెట్టుట. ౨. వినాయించుట. ౩. గాయపఱుచుట. ౪. హాని కలిగించుట. ౫. చంపుట.

వర్జనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వర్జింపఁ దగినది.

వర్జము. సం. వి. అ. పుం. విడుచుట, వీడుచుట.

వర్జించు. సం. స. క్రి. విడుచు, పరిత్యజించు.

గీ. విద్యచే భూషితుండయి వెలయుచున్నఁ, దొడరి వర్జింపఁదగు సుమీ దుర్జనుండు, చారు మాణిక్య భూషితశస్తమస్త, కంబయినపన్నగము భయంకరము గాదె.

భర్తృ. ౧. ౪౩.

వర్జితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వర్జింపఁబడినది, విడువఁ బడినది. ౨. వినాయింపఁబడినది. ౩. మానఁ బడినది. ౪. బహిష్కరింపఁ బడినది. ౫. లేకుండఁ జేయఁబడినది.

వర్జ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విడువఁ దగినది, వర్జింపఁ దగినది. ౨. బహిష్కరింపఁ దగినది. త్రోసివేయఁ దగినది. లేకుండఁ జేయఁ దగినది.

వి. అ. న. చాంద్రమాన ప్రకారము నక్షత్ర కాలమున కార్యారంభమునకు విడువఁ దగిన కాలము.

వర్ణక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వేషము. ౨. హరిదళము. ౩. చిత్తరువు వ్రాయుట కుపయోగపడు రంగు. ౪. సిందూరము. ౫. ఇంగిలీకము. ౬. మేలిమి బంగారము. ౭. ఉత్తరీయము, పైబట్ట. ౮. మంచి గందము. ౯. పిండి. ౧౦. స్త్రీ లుపయోగించు పరిమళ ద్రవ్య విశేషము.

వర్ణకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నటుని వేషము, వేషము. ౨. చిత్తరువు వ్రాయుట. చిత్తరువు వ్రాయుట కుపయోగించెడి రంగు. ౩. రంగు పదార్థము. ౪. సిందూరము. ౫. చందన వృక్షము. మంచి గందపు చెట్టు. ౬. అక్షరము, వర్ణము. ౭. (ఆం. వ్యాక.) ప్రత్యయము, డు. ము. వు.

న. ౧. ఛాయ, వన్నె. రంగు. ౨. చందనము. మంచి గందము. ౩. అధ్యాయము, గ్రంథములో భాగము. ౪. గోళము, మండలము.

వర్ణకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. స్తోత్ర పాఠకుఁడు, బట్టు.

వర్ణకూపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మసిబుడ్డి, సిరా బుడ్డి.

వర్ణక్రమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రాహ్మణాది వర్ణముల క్రమము. ౨. రంగుల క్రమము. ౩. అక్షరముల క్రమము.

వర్ణచారకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చిత్రకారుఁడు, మచ్చి.

వర్ణజ్యేష్ఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రాహ్మణుఁడు.

విణ. (అ. ఆ. అ.) తన వర్ణముకంటె పై వర్ణమునకు సంబంధించిన వాఁడు.

వర్ణతూలి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. లేఖిని పేనా, కలము, రంగులు వేయు కుంచె.

వర్ణతూలిక. వర్ణతూలి, సం. వి. ఆ. స్త్రీ.

వర్ణదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) రంగుగలిగించునది: రంగు నిచ్చునది.

వి. అ. న కాలీయకము. నల్ల అగలు, లేక, పీతచందనము.

వర్ణదాత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పసుపు. ?.

వర్ణదూత. సం. వి. అ. పుం. (అక్షరరూపమగు దూత.)

౧. జాబు; వార్తా పత్రిక. ౨. లిపి. (వాచ.)

వర్ణదూషకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వర్ణభేదముల నుల్లంఘించు వాఁడు.

వర్ణధర్మము. సం. వి. అ. పుం. బ్రాహ్మణాది వర్ణముల కేర్పరుపఁబడినధర్మము.

వర్ణన - వర్ణనము. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.

౧. చిత్తరువు వ్రాయుట. ౨. వర్ణించుట, ఒక యంశమును వివరించి చెప్పుట. ౩. వ్రాయుట. ౪. చెప్పుట. ౫. స్తోత్రము.

వర్ణనకెక్కు. అ. క్రి. (వర్ణనకున్ + ఎక్కు) ప్రసిద్ధినొందు.

సీ. ... వర్ణలెల్లచో వర్ణన కెక్కంగ రసములు

దలుకొత్తి రాలు వాఱ ...

కు. సం. ౧. ౩౬.

వర్ణనము. సం. వి. అ. న. ౧. చిత్తరువు వ్రాయుట. ౨. ఒక యంశమును వివరించి చెప్పుట. ౩. వ్రాయుట. ౪. చెప్పుట. ౫. స్తోత్రము.

వర్ణపాతము. సం. వి. అ. పుం. అక్షరము లోపించుట.

వర్ణపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. వన్నెచెట్టు. (శ. ర.)

వర్ణమాత. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. లేఖిని, కలము.

వర్ణమాతృక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సరస్వతి.

వర్ణమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అక్షర సమామ్నాయము.

౨. (మంత్ర) అంతర్యాగమునందు పంచాశద్వర్ణాత్మకమైన వర్ణ రూపాత్మ మాల.

వర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నీలాది వర్ణము. వన్నె. ౨. చిత్తరువుల రంగు, చాయ. ౩. కాంతి, దేహచ్ఛాయ, ఒడలిరంగు. ౪. బ్రాహ్మణాద్యాదిజాతి. (చాతుర్వర్ణ్యము) ౫. రకము, విధము. ౬. (ల.) అక్షరము. ౭. పదము. ౮. ప్రఖ్యాతి, కీర్తి. ౯. మంచిగుణము, సుగుణము. ౧౦. స్తుతి, పొగడ్త. ౧౧. అలంకారము. ౧౨. ఆకారము, రూపు. ౧౩. ఉత్తరీయము, పైబట్ట. ౧౪. మూత, కప్పు. ౧౫. సంగీత క్రమము. ౧౬. శీలము, స్వభావము, లక్షణము. ౧౭. మత సంబంధమైన కర్మాచరణము. ౧౮. తెలియని పరిమాణము. తెలియని మొత్తము. ౧౯. ఏక సంఖ్యకు సంకేతము. ౨౦. అంగరాగము. ఒడలికి పూసికొను పరిమళద్రవ్యము. ౨౧. బంగారము. ౨౨. తాళభేదము (వాచ.)

న. ౧. కుంకుమపువ్వు. ౨. రంగుగలయంగరాగము. ౩. రంగుల తైలము.

వర్ణరే(లే)ఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కఠిని, బలపము.

వర్ణవర్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. రంగువేయు కుంచె. ౨. లేఖిని, పేనా, కలము.

వర్ణవర్తిక = వర్ణవర్తి. వర్ణవర్తి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.

వర్ణవిపర్యయము. సం. వి. అ. పుం. వర్ణవ్యత్యయము, అక్షరముల తారుమారు.

వర్ణవిలాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పసుపు. కై. ఇట్లే వర్ణవతి.

వర్ణవిలోడకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కన్నగాఁడు. ౨. శ్లోకముల నపహరించు వాఁడు, చోర కవి.

వర్ణశ్రేష్ఠుఁడు = వర్ణజ్యేష్ఠుఁడు. సం.

వర్ణసంకరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వివాహముల ద్వారమున భిన్న వర్ణములు కలియుట, జాతుల సాంకర్యము.

౨. రంగులు కలియుట.

వర్ణసమామ్నాయము. సం. వి. అ. పుం. అక్షరమాల, వర్ణమాల.

వర్ణస్థానము. సం. వి. అ. న. అక్షరముల యుచ్చారణ స్థానము (కంఠాది)

వర్ణహీనుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. జాతిభ్రష్టుఁడు. ౨. తక్కువ జాతివాఁడు.

వర్ణాంక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లేఖిని, కలము, పేనా.

వర్ణాటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిత్రకారుఁడు. ౨. గాయకుఁడు. ౩. స్త్రీకృతాజీవుఁడు, భార్య సంపాదనచే జీవించువాఁడు. ౪. వల్లభుఁడు, ప్రియుఁడు. (విల్యమ్సు.)

వర్ణాపేతుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వర్ణము నుండి తొలఁగిన వాఁడు. జాతిబాహ్యుఁడు.

వర్ణార్హము. సం. వి. అ. పుం. ముద్గము, పెసరు. కై. (రా. ని.)

వర్ణి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) (సమాసాంతమునందు.)

౧. రంగు గలది. ౨. జాతికి (వర్ణమునకు) సంబంధించినది.

వి. న్. పుం. ౧. చిత్రకారుఁడు. ౨. వ్రాయసకాఁడు, వ్రాతగాఁడు. ౩. బ్రహ్మచారి. ౪. బ్రాహ్మణాది చతుర్వర్ణములలో నే వర్ణమునస్సైనఁ బుట్టిన వాఁడు.

వర్ణించే. సం. స. క్రి. స్తుతించు, పొగడు.

క. ...అనఘా పరు నిందించుట, దను వర్ణించే కొను టనుచితము లెయ్యెడలన్ ...
భార. శాం. ౫. ౪౫౩.

శా. వాచాగోచర మప్రతర్క్యమ్యము వినిర్ద్వంద్వం బసాధారణం, బాచోద్యం బతిలోక మప్రతిమపర్యాయంబు వర్ణింపఁగా, నీ చెల్వంబు.
శ్రీ కాళ. ౨. ౧౩.

వర్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నటుని వేషము. ౨. రంగు, చాయ. ౩. మసి, సిరా. ౪. లేఖిని, కలము. ౫. వత్తిని, బలపము.

వర్ణితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వర్ణింపఁ బడినది.

౧. రంగువేయఁబడినది. ౨. వివరముగాఁ దెలుపఁ బడినది. ౩. స్తుతింపఁ బడినది.

వర్ణిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పసుపు. (చూ. వర్ణి)

చ. అనుడు ప్రలంబ వైరికి మురాంతికుఁ డిట్లను నిగ్గిరివ్రజం,బను నగరంబు గాచికొని యా హవనీయము నుండుచుండు న,య్యనలము చాయఁ జూవె మనమందలము స్వరవర్ణినీ ఘన,స్తనవరవర్ణినీద్యుతికిఁ దావల మైతిమి ప్రీతి మీఱఁగన్.
ఉ. హరి. ౬. ౩౦.

(రెండర్థములకు నిదియే యుదాహరణము.)

వర్ణిలింగి. సం. వి. న్. పుం. ఉదరపోషణము నకు బ్రహ్మచారివలె వర్తించువాఁడు, కపట బ్రహ్మచారి.

వర్ణువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. ఒకానొక నదము. (వాచ.)

వర్ణ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వర్ణింపఁ దగినది. ౨. అలంకార శాస్త్ర గ్రంథముల యందు 'ప్రస్తుతము' అను నర్థమునఁ బ్రయోగింపఁ బడును.

వి. అ. న. కుంకుమ పువ్వు.

వర్తక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెలిచె పిట్ట.

వర్తకము. వి. వాణిజ్యము, క్రయ విక్రయ వ్యాపారము.

(శ. ర. దీనిని సం. గా గ్రహించెను.)

మ. తనుకుం జాలినవర్తకం బతనిచేతం గామి నోశంఖప,ద్మమహాపద్మములర్థపుల్ విడిచి ప్రేమం దత్పురీవైశ్యస,త్తములం జేర ననంగ ...
కవిరా. ౧. ౭౨.

ఆ. పైరువలన మనము బ్రతికెడు వారము, గాము విపణివర్తకంబుచేత, జీవనంబు నడప మావులే దైవంబు, లనుచునుండు వారమగుటఁజేసి.
వి. పు. ౭. ౨౯.

వర్తకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. జీవించుచున్నది. ౨. అభినివేశము గలది.

వి. అ. పుం. ౧. వెలిచెపిట్ట. ౨. గుఱ్ఱపు డెక్క. ౩. వాణిజ్యము. వణిగ్వ్యాపారము.

ఆ. పైరువలన మనము బ్రదికెడువారము, గాము విపణి వర్తకంబుచేత, జీవనంబునడప మావు లేదైవంబు, లనుచునుండు వారమగుటఁజేసి.
వి. పు. ౭. ౨౯.

న. లోహవిశేషము.

వర్తకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వణిజుఁడు, క్రయ విక్రయ వ్యాపారము చేయువాఁడు.

(వ్యవ.) ఈ యుద్ధకాలమునఁ జాలమంది వర్తకులు మంచిలాభమును పొందినారు.

వర్తనము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. వసించుచున్నది. జీవించుచున్నది. ఉన్నది. ౨. స్థిరమైనది, నిలుకడ కలది, చలనములేనిది.

వి. అ. న. (ఇది చరిత్రాదులలోనిది కావున - మువర్ణకలోపము వైకల్పికము.)

౧. జీవనము, బ్రదుకు. ౨. ఉనికి, స్థితి. ౩. వృత్తి, జీవిక, వ్యాపారము. ౪. జీవనాధారము, జీవనోపాయము. ౫. గుఱ్ఱము ధూళిలో దొర్లుట, గుఱ్ఱము దొర్లెడు తావు (విల్యమ్సు) (కే. ని.) ౬. చుట్టచుట్టుకొనుట. ౭. ఏర్పఱుచుట, పనిపెట్టుట. ౮. నడవడి, ప్రవర్తనము, నడచు పద్ధతి. ౯. బత్తెము, జీతము, కూలి. ౧౦. వాణిజ్యము. ౧౧. నూలువడకు కదురు మొదట నమర్చెడు బిళ్ల, తక్కు-పిండము. ౧౨. గోళము, మండలము. ౧౩. తఱచు పలుకు మాట (కే. ని.)

వర్తని. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. భరతఖండమునకు దూర్పువైపు దేశము, తూర్పుదేశము. ౨. (మంత్రరూప) స్తోత్రము.

ఈ. స్త్రీ. ౧. బాట, మార్గము, కాలిజాడ. ౨. పక్ష్మము, కనుఱెప్ప వెండ్రుకలు. ౩. చక్రము పోయినజాడ. ౪. పేషణము, నూరుట, చూర్ణీకరణము (వాచ.) ౫. నూలు వడకెడు కదురుబిళ్ల.

వర్తనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మఱుగుజ్జువాఁడు, వామనుఁడు.

వర్తనుఁడు. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) ౧. పొట్టివాఁడు. ౨. వర్తించువాఁడు. (శ. ర.)

వర్తమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఉండునది. ౨. జీవించియున్నది. ౩. చుట్టు తిరుగుచున్నది. ౪. నివసించుచున్నది.

వి. అ. పుం. ౧. (వ్యాక.) జరుగుచున్న కాలము. ప్రారబ్ధాపరిసమాప్తక్రియాశ్రయమగుకాలము.

౨. వృత్తాంతము, సమాచారము.

చ. విను మిటులుండఁగాఁ దిమిరవేణి కుబేరుఁడు కమ్మ పంపఁగా, దినసరి చీటులందు గడిఁరు జయంగునివర్తమానముల్, విని నలకూబరుండు ... కువల. ౪. ౧౨౯.

౩. సాన్నిధ్యము.

వర్తము. సం. వి. అ. పుం. (ప్రాయికముగా సమాసాంతమున నుపయుక్తము.

ఉదా. కల్యవర్తము) జీవిక, జీవనాధారము.

వర్తరూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పల్వలము, పడియ, నీరుగల చిన్నగుంట. ౨. నీటిసుడి, జలావర్తము. ౩. కాకిగూఁడు. ౪. ఒకానొకనది.

వర్తరూకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ద్వారపాలకుఁడు.

వర్తి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) (ప్రాయికముగా సమాసాంతమున నుండును.)

౧. నివసించుచున్నవాఁడు. ఉన్నవాఁడు.

౨. ప్రవర్తించువాఁడు.

(క.) వెళ్లుచున్నవాఁడు.

(చ.) పనిచేయుచున్న వాఁడు. ప్రవర్తించుచున్నవాఁడు.

(ట.) ఆచరించుచున్న వాఁడు.

వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. చుట్టచుట్టుకొనిన వస్తువు; చుట్ట. ౨. పలువిధములగు సువాసన ద్రవ్యములతో తయారుచేయఁబడిన అంగరాగము, మేపూఁత. ౩. అంజనము. ౪. దీపపు వత్తి. ౫. బట్టయంచు, బట్ట చివరజాలరు. వస్త్రాంచలముగా నుండుదారము. ౬. పాత్రముల

అంచు. ౭. ఇంద్రజాల సంబంధమైన దీపము. ౮. శస్త్రాస్త్రైద్యమునం దుపయోగించు సాధన విశేషము. ౯. రేఖ, గీఁత. ౧౦. కంఠమువాపు. ౧౧. లోపలఁ బగులుటచే పైని వాచుట.

వర్తించు = వర్తిల్లు. సం. అ. క్రి. ౧. ఉండు.

గీ. నేల నాలుగుచెఱఁగుల నృపులకొలువులందు నేను వర్తించితి నవనినాథ, యగ్గలించి నాయెదుర బాహప్పళించి, కడఁగఁజాలెడు మల్లులఁ గాన నెందు. భార. విరా. ౨. ౭.

౨. నడచు, సంచరించు.

వ. కాంతేయులంగానక సంకేతస్థలంబునంగూడికొని మావర్తించిన తెఱంగుదేవరకు నెఱింగించి ... భార. విరా. ౩. ౬౭.

వర్తిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిత్తరువు వ్రాసెడి కుంచె. ౨. దీపపువత్తి. ౩. రంగు. ౪. మాలవల్లంకిపిట్ట. ౫. జొట్టుపు మొక్క. (రా. ని.)

వర్తిధూపము. సం. వి. అ. పుం. అగురువత్తి. (శ. ర.)

వర్తిల్లు = వర్తించు. సం. అ. క్రి. ౧. ఉండు.

వ. శుక్రమతంబునఁ బంచమోపాయంబైన యుపేక్ష వర్తిల్లుదానిం బ్రయోగించు భంగియుం జెప్పెద ...
భార. శాం. ౨. ౪౧౭.

౨. సంభవించు, కలుగు.

క. అగుదేశ కాలబలయుత,ముగఁజేసిన పోర నర్థములు మోఱకులై, తెగఁబాటి తమ్ము నెదిరిని, మగవక తొడరుటలఁ గీడు వర్తిల్లఁ గుడిన్. భార. విరా. ౪. ౨౦౬.

౩. నిలఁబడు, ఆధారపడు.

ఆ. వార్తయందె జగము వర్తిల్లుచున్నది, యది యులేనినాఁడ యఖిలజనులు, నంధకార మగ్నులగుదురు ... భార. సభా. ౧. ౫౦.

వర్తిష్ణు(ఁడు)వు. సం. విశే. (ఉ) వర్తించు స్వభావము గలవాఁడు, వర్తనశీలుఁడు.

వర్తులము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గుండ్రనిది, వర్తులమైనది.

వి. అ. పుం. ౧. ఒక విధమగు కాయధాన్యము, బటాణి. ౨. కందుకము, బంతి.

న. ౧. మండలము, గోళము. ౨. వెల్లుల్లి. ?.

వర్తులాభరణము. సం. వి. అ. న. (బవిర.) వర్తులాకారమైన కర్ణాభరణ విశేషము.

వర్త్మని. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. మార్గము, బాట. (వాచ.)

వర్త్మపాతము. సం. వి. అ. పుం. త్రోవ తప్పుట.

వర్త్మబంధ(క)ము. సం. వి. అ. పుం. కనుతెప్పల జబ్బు, తెప్ప లంటుకొనుట ?

వర్త్మము. సం. వి. న్. న. ౧. మార్గము, బాట. ౨. పద్ధతి, వాడుక, మామూలు. ౩. అవకాశము, సందు, ఎడము. ౪. పత్మము. కనుతెప్ప వెండ్రుక. ౫. అంచు, అంచలము.

వర్ధకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వృద్ధిపఱుచునది, పెంచునది. ౨. నిండించునది. ౩. నఱుకునది, ఖండించునది.

వి. అ. పుం. బ్రాహ్మణయష్టిక, గంటుబారంగి. ?. (వాచ.)

వర్ధకి. సం. వి. ఇ. న్. పుం. వడ్రంగి.

వర్ధకుఁడు = వర్ధకి. సం. వి. అ. పుం.

వర్ధనము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. పెరుగునది, వృద్ధిపొందునది. ౨. వృద్ధిపొందించునది, పెంచునది.

వి. అ. పుం. ౧. పంటిమీఁదఁ బుట్టెడి రెండవ పల్లు, దొంతరపండ్లలోఁ బైది.

న. ౧. పెరుఁగుట, వృద్ధిపొందుట. ౨. అభ్యుదయము. ౩. ఔన్నత్యము, ఉన్నతి. ౪. ఉత్సాహము. ౫. విద్య నేర్పుట. ౬. పోషించుట. ౭. ఖండించుట, త్రుంచుట, ఛేదనము, నాభివర్ధనము. ౮. బలకరమైన మందు. ౯. నిండించుట.

వర్ధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. చీపురుకట్ట. ౨. పాడె, శవవాహనము. ౩. మూతి సన్నముగా నుండెడి యొకవిధమయిన పాత్రము, ఝారి.

వర్ధనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఐశ్వర్యమిచ్చువాఁడు, అభివృద్ధి గలిగించువాఁడు. ౨. శివుఁడు. ౩. విష్ణువు.

వర్ధమాన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రకృతము బర్ద్వాన యనఁబడెడి మండలము.

వర్ధమానకము. సం. వి. అ. పుం. శరావము, మంటిమూఁకుడు.

వర్ధమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పెరుఁగుచున్నది, వృద్ధిపొందుచున్నది.

వి. అ. పుం. ౧. ఆముదపుఁజెట్టు. ౨. గూఢప్రశ్న; ఒక విధమైన పొడుపుకథ. ౩. ప్రకృతము బర్ద్వానయనఁబడు దేశభాగము.

వర్ధమానుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨. అర్హతులలో (జైనమతావలంబులలో) నొకఁడు.

వర్ధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నఱుకుట, ఛేదించుట. ౨. వృద్ధిపొందించుట; వృద్ధిపొందుట. ౩. వృద్ధి. ౪. నిండించుట.

న. ౧. సీసము. ౨. సిందూరము.

వర్ధాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఛేదనము, ముక్కలుచేయుట. ౨. నాభిచ్ఛేదము, బొడ్డు కోయుట. ౩. జన్మదివసోత్సవము. పుట్టిన దినము పండుగు. ౪. అభివృద్ధి కామునఁకై హోమాదికముచేయు సంస్కార విశేషము.

వర్ధితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పెంపఁబడినది; వృద్ధిపొందింపఁ బడినది. ౨. విరివి చేయఁబడినది. ౩. ఖండింపఁబడినది. ౪. నిండింపఁబడినది.

వర్ధిల్లు. సం. అ. క్రి. వృద్ధిపొందు.

క. క్రేపులు వర్ధిల్లుటయును, నోపి పసులు పాలు
గురియుచునికియు సన్నంబే పారమునకుఁ
గలిమియు, నా పరమేశ్వరునియోగి యని
యెఱుఁగు మనా. హరి. పూ. ౭. ౧౨౭.

వర్ధిష్ణువు. సం. విణ. (ఉ) అభివర్ధన శీలమైనది, వృద్ధి పొందునది.

వర్ధ్రము. సం. వి. అ. న. ౧. తోలు. ౨. సీసము.

వర్ధ్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తోలువాఱు, టంగువాఱు.

వర్ధ్రిక = వర్ధ్రి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.

వర్మణము. సం. వి. అ. పుం. నారింజ. చె.

వర్మము. సం. వి. న్. న. ౧. కవచము, బొందలము. ౨. కాపు, రక్షణము. ౩. చెట్టుపట్టు.

పుం. ౧. క్షత్రియుల నామాంతమునఁ జేర్పఁబడెడి పదము.

ఉదా: ఇంద్రవర్మ, సింహవర్మ మొ.

వర్మహరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కవచధారి, కవచముధరించువాఁడు. ౨. కవచము ధరించుటకుఁ (అనఁగా యుద్ధము చేయుటకు) దగిన వయస్సు గలవాఁడు.

వర్మి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) కవచి, కవచము ధరియించువాఁడు.

వి. ఇ. పుం. ఒక జాతిచేప.

వర్మితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ. ౧. సన్నద్ధుఁడు, చేయఁబడ్డసన్నాహము గలవాఁడు. ౨. ఉద్యుక్తుఁడు, పూనుకొన్న వాఁడు.

వర్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. తనంతట మగని వరించునట్టి కన్యక. ౨. కన్యక, పెండ్లికానిది.

వర్యుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వరింపఁ దగిన వాఁడు, ఎన్నుకొనఁ దగిన వాఁడు. ౨. శ్రేష్ఠుఁడు, ప్రశస్తతముఁడు. ౩. ముఖ్యుఁడు.

(కడపటి రెండర్థములయందును సమాసాంతమునఁ దఱచుగా నుపయుక్తమగును.)

వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

వర్వటము = బర్బటము. సం. వి. అ. పుం. రాజమాషము, బొబ్బగలు.

వర్వణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలమక్షిక, నల్ల ఈఁగ.

వర్వర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మక్షికాభేదము. ఒక విధమైన యీఁగ. ౨. ఒక విధమైన తులసి. నల్ల తులసి.

వర్వరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చుట్టలు చుట్టలుగా నున్నది.

వి. అ. పుం. ౧. ఉంగరాల జుట్టు. ౨. ఆయుధములు ఒకదాని కొకటి తగులుట వలనఁ గలిగిన శబ్దము. ౩. నాట్య విశేషము. ౪. కృష్ణార్జకవృక్షము.

న. ౧. పీతచందనము. పచ్చ మంచిగందము. ౨. సిందూరము. ౩. బాలెంత బోళము.

వర్వరి = వర్వర. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.

వర్వరీకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చుట్టలుగాఁ జుట్టుకొనిన జుట్టు. ౨. తులసీ భేదము. ఒక విధమైన తులసి. ౩. ఒకజాతి మొక్క. గంటుభారంగి. ‡. ౪. వాయింట మొక్క. (వాచ.)

వర్వరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నత్తిగా మాటలాడెడి వాఁడు. ౨. అరణ్యకుఁడు, అనాగరకుఁడు, మోటువాఁడు. ౩. బుద్ధిహీనుఁడు. మూర్ఖుఁడు. ౪. జాతిభ్రష్టుఁడు. వర్ణ భ్రష్టుఁడు.

వర్వుపని = వరవుడుపని. వి. దాస్యము.

సీ. శ్రీ వాక్యచీసురసిద్ధవిద్యాధరదనుజాంగనల వర్వుఁ బనులు గొనఁగ ...

కు. సం. ౭. ౨౮౨.

వర్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (సంస్కృతమున బహువచనము.) ౧. వానకాలము, వర్ష ఋతువు.

వర్షకరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఇలకోడి, కీఁచుటాయి.

వర్షకోశము. సం. వి. అ. పుం. మాసము, నెల. (వాచ.)

వర్షకోశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞుఁడు.

వర్షగిరి. సం. వి. ఇ. పుం. వర్ష పర్వతము.

ప్రపంచమున వేఱువేఱు భూభాగముల నొకదానితో నొకటిని విభజించు సరిహద్దు కొండ. ఇవి యేడు.

౧. హిమవంతము. ౨. హేమకూటము. ౩. నిషధము. ౪. మేరువు. ౫. చైత్రము. ౬. కర్ణి. ౭. శృంగి అనునవి.

శ్లో. హిమవాన్ హేమ కూటశ్చనిషధో మేరు రేవచ, చైత్రః కర్ణిచ శృంగీచ సప్తైతే వర్ష పర్వతాః.

వర్షణము. సం. వి. అ. న. ౧. వర్షించుట, కురియుట; వర్షము. ౨. పుష్పములు మొ. చల్లుట. ౩. ధారాళముగా నిచ్చుట.

ఉదా. ద్రవ్య వర్షణము.

వర్షణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వర్షము, కురియుట; వాన. ౨. యజ్ఞము, యజ్ఞక్రియ. ౩. కార్యము, పని. ౪. వర్తనము, ఉనికి. (విలయమ్ను)

వర్షధరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మేఘము. ౨. వర్ష పర్వతము.

వర్షపర్వతము = వర్షగిరి. సం. వి. అ. పుం.

వర్షపాకి. సం. వి. న్. పుం. ౧. మారేడు. ‡. ౨. ఆమ్రాతకము. అంబాళము. ‡.

వర్షపతిబంధము. సం. వి. అ. పుం. అవగ్రహము, వానలేమి, వఱపు.

వర్షప్రియము. సం. వి. అ. పుం. చాతకపక్షి.

వర్షము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. వాన, వాన కురియుట. ౨. (పుష్పాదులను) చల్లుట (ఉదా) శరవర్షము, శిలావర్షము, లాజవర్షము మొ. ౩. వీర్యస్రావము, శుక్రము కాఱుట. ౪. ఏఁడాది, సంవత్సరము. ౫. ప్రపంచ భాగము (కురు, హిరణ్మయ, రమ్యక, ఇలావృత, హరి, కేతుమాల, భద్రాశ్వ, కిన్నెర, భారతములను తొమ్మిది. వర్షములు) ౬. జంబూ ద్వీపము, భారతవర్షము (మే. ని.) ౭. మేఘము. మబ్బు.

వర్షవ(ధ)రుఁడు. సం. వి. అ. పుం నపుంసకుఁడు, కంచుకి, అంతఃపురపుఁ గావలివాఁడు.

వర్షవృద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. జన్మదినము, పుట్టిన దినము.

వర్షాఁగము = **వర్షాంశము.** సం. వి. అ. పుం.

వర్షాంబుదము. సం. వి. అ. పుం. వర్షించు మేఘము.

వర్షాంబువు. సం. వి. ఉ. న. వాననీరు.

వర్షాంశ(క)ము. సం. వి. అ. పుం. మాసము, నెల.

వర్షాకాలీనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వర్షాకాలమునకు సంబంధించినది. వర్షాకాలమునఁ బుట్టినది.

వర్షాప్రభంజనము. సం. వి. అ. పుం. ఝంఝూ మారుతము.

వర్షాభువు. సం. వి. (ఊ) స్త్రీ. ౧. ఆఁడుకప్ప; చిన్నకప్ప. ౨. గల్జెరుపల్లిక. ‡.

పుం. ౧. కప్ప. ౨. ఆరుద్ర పురువు. ౩. ఎఱ్ఱ, వానపాము.

వర్షాభ్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుకప్ప, భేకి.

వర్షామదము. సం. వి. అ. పుం. నెమిలి, మయూరము.

వర్షారాత్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వాన కాలపు రాత్రి. ౨. వానకాలము.

వర్షార్చిస్సు. సం. వి. స్. న. అంగారక గ్రహము.

వర్షావసానము. సం. వి. అ. న. శరత్కాలము.

వర్షాశనము. సం. వి. అ. న. రాజులు మున్నగు వారు పండితులు మొదలగు వారికి సంవత్సరమున కొకమా రిచ్చెడి సంవత్సర గ్రాసద్రవ్యము.

వర్షించు. సం. అ. క్రి. కురియు.

సీ. ఎచట నెవ్వరుఁ గోర నచటనే వర్షించుఁ
బడు గింజలనె పండుఁ బుడమి యెల్ల ...
దశా. ౪. ౧౨౧.

ద్వి. గడలతాఁకుల మౌక్తికములు బిట్టెగసి,
వడిఁ దదంగణ భూమి వర్షించుచుండ ...
ద్వి. పరమ. ౩. ౧౪౪.

వర్షితము. సం. వి. అ. న. వర్షము, వాన.

వర్షిష్ఠుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) అందర కంటెఁ బెద్దవాఁడు.

వర్షీయుఁడు. సం. విశే. స్. (యసీ) స్. ౧. ఒకనికంటె ఎక్కువ యేండ్లు గడచిన వాఁడు ౨. మిగుల వృద్ధుఁడు.

వర్షుకము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) వర్షించునది, కురియునది.

వర్షోపలము. సం. వి. అ. పుం. కరక, వడగల్లు.

వర్ష్మము. సం. వి. న్. అ. న. ౧. శరీరము, ఒడలు. ౨. చక్కని రూపము, మనోజ్ఞ రూపము. ౩. ఎత్తు, ఉన్నతి. ౪. వైశాల్యము.

వర్స, వి. "వరుస" యొక్క రూపాంతరము.

౧. క్రమము. వర్సవెంబడి. ప్ర. వంతుల ప్రకారముగా, క్రమానుసారమున.

గీ. రాజకులవర్యుఁ డాత్మభార్యాచతుష్క,
నిలయముల వర్స వెంబడి నిద్ర సలుపు ...
శుక. ౩. ౫౪౦.

౨. పంక్తి.

ద్వి. తెలుపారి మెఱుఁగారు పలువర్సఁ
దలఁచు ... పండితా. పురా. ౧౨౩. పా.

ద్వి. ఇలువర్స దప్పాట యొగ్గు బొమ్మనక ...
పండితా. దీక్షా. ౪౩. పా.

వర్హణము = బర్హణము. సం. వి. అ. న.

వర్హము = బర్హము. సం. వి. అ. పుం. న.

వర్హి = బర్హి, బర్హిన్. సం. వి. ఇ. పుం. వి. న్. పుం.

వర్హిణము = బర్హిణము. సం. వి. అ. పుం.

వర్హిస్సు = బర్హిస్సు. సం. వి. స్. పుం.

వఱ. వి. (క. వరె. త. వరై) మేర, హద్దు.

సీ. ఈ వఱకును సామియిచ్చలోఁ జరియించు
మన్ననఁ బురుషులు మాన్యచరిత, లలభర
ద్వాజ కశ్యప గౌత మాత్రికౌశిక జమదగ్ని
వసిష్ఠమునులు ... ఘటికా. ౨. ౮౮.

వఱకు. అవ్య. దనుకన్.

క. దేవరకంటెను మించునొ, దేవరకు సమా
నుఁ డగునొ తెలియఁబడదు మే, మీవఱ
కావిభుఁ బోలిన, భూవరుఁ గని యెఱుఁగ
మనిన బుద్ధి చలింపన్.
ఉ. రా. ౩. ౨౨౬.

కొన్ని తావులఁ బర్యంతార్థమున దనుక దాఁక శబ్దములతోఁ చేరియుఁ బ్రయోగింపఁ బడుచున్నది.

క. కావరమునఁ గానవు నీ, కావర మెఱుఁ
డిచ్చె ననుచు నది చెల్లెను నీ, కీవఱకును
విడువు మికఁకన్, నీవరదర్పము నణంగ
నేఁడు మృగాంకా. శశాం. ౫. ౭౧.

జ: వఱగొడ్డెము.

వఱగొడ్డెము = ఒఱగొడ్డెము. వి. (వఱ + గొడ్డెము.) మర్యాదమీఱిన మాట, వంకర మాట.

సీ. వరునితో నేఁ బ్రొద్దు వఱగొడ్డె మాడుట
భర్త మర్మంబు లేర్పఱచు చుంట ...
భల్లా. ౪. (శ. ర.)

వఱడు[1]. వి. ముదినక్క; నక్క.

క. ధృతరాష్ట్రుని యగ్ని హోత్రా,యతనంబున
నఱచె వఱడు లగ్నులు శాంత,ద్యుతులయ్యెఁ
గౌరవస్త్రీ, తతిహృదయము లధికశోక
తప్తము లయ్యెన్.
భార. సభా. ౨. ౨౫౧.

బ. వఱడులు, వఱడ్లు.

క. వఱడులు మన చేరువఁ బెల్లఱచుట బెట్టె
దురుగాలి యెదురుట గ్రద్దల్, తఱచయి
యాడుట వికృతపు, టఱపులతో లేఁగి
కాకు లఱచుట గంటే.
భార. కర్ణ. ౨. ౧౧౭. ఆం. భా. ౨. ౭౩.

గీ. అశ్వకరికలభాదుల యందుఁ గానఁ,బడుఁగ
వంతుల వాపోవుఁ బట్టపగలు, మొగి వఱళ్ళ
మహోత్పాతములకు శాంతి, చూడ నద్దేవి
మరలఁ బుచ్చుటయ లెస్స.
భా. రా. యు. ౭౪.

క. వఱడు లఱచె నుల్కలు వడె, నెఱిచెడి
సురగాలి విసరె నిలువక పెలుచన్ ...
ఉ. హరి. ౨. ౨౪.

చ. ఇనుఁ డుదయంబుసేయ వఱ డెవ్వనికై
యెదురేఁగు నిష్ఠుర, ధ్వని సెలఁగంగ ...
వాఁడు యమాలయగామి భూవరా ...
మార్క. ౩. ౩౫౧.

ద్వి. వయసెల్ల దిగజాఱి వఱడుచందమున,
భయపెట్టు పెంపుడుపడుచులతోడఁ, గల
హించి కొన్ని వెక్కసము లాడినను ...
సారంగ. ౨. ఉ. పా. ౧౭. పం.

వఱడు[2]. స. క్రి. మలాముచేయు.

వ. వహించి నీరు వఱడిన కొ(ము)ల వెంజా
మరలు. ౨ ణ్డు ... దా. శా. ౧౧. ౯౦.

వఱద. వి. ప్రవాహము.

గీ. వఱదఁ గాప్తముల్ గూడిన వడువబంధు,
సంగమంబవి వాసిన చాడ్పు తద్వి,
యోగము ... భార. శాం. ౪. ౫౭.

మ. నెఱిఁ గాంచు బున్నమచందురుం జెనయునీ ...
వఱదంద్రోవఁగఁ జేసెనే యకట దైవం
బెందుఁ జొత్తున్ సుతా ...
భార. అర. ౭. ౩౪౨.

ఆ. పఱవ పఱద వఱద పఱతి పఱతె వట్టు
నాఁగనిటు ప్రవాహనామ మొప్పు ...
ఆం. భా. ౧. ౧౫౭.

వఱదఁగలియు = ౧. చెడు.

సీ. జడియకకాసేవు జాబిల్లి నీరూపు పది
యాఱు గునియలై వఱదఁగలియ ...
కలువాయిశ. ౧౪.

౨. వ్యర్థమగు.

సీ. నిష్ఠించి యిభ్భంగి నీ కేము సెప్పిన
వాక్యంబులెల్ల ను వఱదఁగలసి, పోయెనే.
భార. అశ్వ. ౧. ౧౨.

వఱదఁగలుపు = పాడుచేయు. (వఱదన్ + కలుపు.)

గీ. తనకు నదనైన మెయిమెయిఁ జనఁగనిచ్చు,
నయ్య యితరుల ననఁగ నయ్యవనివిభుని,
వ్రతము లన్నియుఁ గొనిపోయి వఱదఁ
గలిపి, చిత్తమంతయు గనిబిని చేసి విడిచె.
భోజరా. ౭. ౧౦౦.

వఱదఁగూర్చిన చింతపండగు = చెడు, నశించు.

సీ. చింతింప వఱదఁ గూర్చినచింతపండయి
నీటఁ గూడ హిమాంశు సేర్పులెల్ల ...
చంద్ర. ౨ ౧౬౭.

వఱదగొను. అ. క్రి. (వఱద + కొను) ప్రవహించు, వఱదవాఱు.

లయవిభాతి. తఱుచు రుధిరచ్ఛటలు వఱద
గొనఁ గుంభములు పఱియలయి కుంజరము
లొఱలుచుఁబడన్ ...
భా. రా. యు. ౬౬౧.

వఱదపాలగు = నశించు.

సీ. నాయెల్లినీడన నరలోక మేలుదు నను
లావు వఱద పాలయ్యె నన్న ...
ఉ. హరి. ౪. ౩౦౦.

సీ. వర్ణాశనంబులు వఱదపాలై పోయె మలవ
తీలను ప్రజల్ మాసి చనిరి ...
రామలిం. ౭౯.

వఱదపాల్ చేయు = పోగొట్టు, చెఱుచు.

ద్వి. అరయంగనగు నూర మవ్వక యనఁగ,
సాధుమార్గమున నిచ్చట నుండియుండి,
వైధవ్యవ్రతనల్ వఱదపాల్ చేసి ...
పండితా. దీక్షా. ౩౯. పా.

వఱదఁబోవు = పోవు. (వఱద + [1]పోవు)

సీ. విడువమా యిన్నాళ్లు విడిచిన నది పోయి
యేటికిఁ జిత్రాంగి యింట ప్రాలె, ప్రాలిన
నది యట్టె వఱదఁబో నిమ్మని యూరక
యేమిటికుండ నైతి.
సారంగ. ౨. ౧౪౫.

జః వఱదగుడి, వఱదవాఱు, వఱదలుగట్టు.

వఱదగుడి. వి. (వఱద + గుడి) సూర్యాదిపరివేషము. (శ. ర.)

వఱదవాఱు. అ. క్రి. (వఱద + పాఱు) ప్రవహించు.

ఆ. త్రిప్పి నేలవైవ దిగ్గనరక్తంబు, వదనగహ్వ
రమున వఱదవాఱ ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౩౬౩.

గీ. అంత నచ్చట రామాలి వంతబెరయఁ,
దోడఁ బుట్టువుగాఁడిన తూపు వెఱికి,
వైచి క్రొవ్వేఁడి కన్నీరు వఱదవాఱఁ, బలు
తెఱంగుల నిట్లని పలువరించె ...
అచ్చ. రా. యు. ౩౯౧.

వఱదలుగట్టు. అ. క్రి. (వఱదలు + కట్టు) వఱదలు వాఱు, ప్రవహించు.

చ. మఱియు బహుప్రకారముల మర్మము
లెత్తుచు సత్త దిట్ట ని,వ్వెఱఁగున నాశ్రమ
స్థలము వెల్వడి సత్వరయానలీలఁ గ్రిక్కిఱి
సిన చన్నుదోయి చలియింపఁగ వచ్చె
దృగంబుపూరముల్, వఱదలుగట్ట నేడ్చుచు
విలాసవతీమణి పుట్టినింటికిన్.
వరాహ. ౨. ౧౩౬.

వఱపు. వి. వానలేమి, అవగ్రహము.

సీ. వహ్నియు భయమును వఱపును గఱవును
నాదిగాఁగల యొగ్గు లడఁగెఁ బుడమి ...
భార. సభా. ౧. ౨. ౪౧.

క. వఱపున సస్యము లొదవమి, నఱిముఱి
దైవంబు చెద్ది నాకేఁడులు పెన్, కఱు
వైన భూమిఁ గల ప్రజ ...
దశకు. ౧౦. ౪౫.
నా. పంచ. ౨. ౧౪౪.

వఱల. వి. వృద్ధతపస్వి. అ. ప్ర. (శ. ర.)

వఱలు. అ. క్రి. ౧. ప్రకాశించు, ఒప్పు.

సీ. మెఱుపునుం బోలెను వఱలు నుత్పలగంధి
బహుతరతనుసౌరభంబు గలుగు ...
భార. ఆది. ౪. ౧౫౯.

సీ. వంది కందిన నింత వఱలెడు ముఖరోచు
లెలమిన నెంత సల్లలిత మగునొ ...
కు. సం. ౪. ౭౩౭.
హరి. పూ. ౧. ౧౩౧.

౨. ప్రవర్తించు.

క. గుఱు తెఱిఁగి వస్తుచయమున, కొఱఁగాడు
నా దీపవర్తియునుబోలె నిజం, బెఱిఁగి
కృత వస్తుసమితికి, వఱలఁగ మది నెఱుఁగు
విబుధవర్గముఁ దలఁతున్.
కు. సం. ౧. ౨౬.

సీ. పలుమఱుఁ జలువతావులఁ జేరి పారలుచు
వంకర నడలచే వఱలియఱిది.
అచ్చ. రా. బాల. ౧౦౬.

౩. వ్యాపించు.

క. ఉఱుములతో మెఱుములతో, వఱలెడు
పెనుగాలితోడ వడగండులతోఁ, దఱచగు
పిడుగులతోడను, వఱదలపై వఱద లెగయ
వర్షము గురిసెన్. పరమ. ౧. ౭౧.

౪. కొన్నిపట్ల వాక్యాలంకారము.

క. ఉఱుముచు మెఱుముచుఁ బిడుగులు,
వఱలఁ గనలు గడలఁ బడ నవారిత
వృష్టుల్ ... భార. ఆది. ౭. ౨౪౦.
భార. ఆది. ౬. ౧౧౪.
భార. సభా. ౧. ౨౧౧.

వఱువట్లు. వి. బ. (వట్టులు + వట్టులు) మిక్కిలి రొండుటలు.

క. ఒదవెడు తృష నెల్లిదమున, వదనము
వఱువట్లు వట్టె ... భార. విరా. ౨. ౭౮.

సీ. వాతెఱ తడిలేక వఱువట్లు వట్టంగఁ బెద
వులు దడుపుచు బెదరి చూచు ...
విజ్ఞా. వ్య. కాం. ౪౫.

క. విరులుఁ జిగుళ్లును జోరువుగ, సిరిగందపుటస
లోకింత చిలచిలమని వేగిరమ వఱువట్లు
గొనఁ గదుఁ, బొరలెడి తరలాక్షి తాపముం
గని కలఁకన్. కళా. ౬. ౨౫౫.

వఱువట్లుగొను. అ. క్రి. (వఱువట్లు + కొను) మిక్కిలి రొండు.

క. విరులుఁ జిగుళ్లును జోరువుగ, సిరిగంద
పుటస లోకింత చిలచిలమని వేగిరమ
వఱువట్లుగొనఁ గదుఁ, బొరలెడి తరళాక్షి
తాపముం గని కలఁకన్.
కళా. ౬. ౨౫౫. (శ. ర.)

వఱ్ఱియ(ఱ్ఱె). వి. బీటిక. (శ. ర.)

వఱ్ఱు. వి. జా. అనా. ప్రవాహము, వెల్లి.

ఉ. ... వ్రేటులఁ గ్రీడసల్పి పృథివిం బడు
వీరులఁ ద్రొక్కికొంచు నెచ్చోటుల నైన
నగ్గలికఁ జొత్తురు నెత్తురు వఱ్ఱు సేయు
చున్. భార. విరా. ౩. ౧౬౩.

క. హీనప్రజ్ఞుఁ డకార్యము, లైనవి సేసి తుది
వగచు నతులప్రజ్ఞా, సానుమదారూఢుఁడు
వగ, నూనఁడు దురితమనువఱిలి కోడక
యునికిన్. భార. శాం. ౩. ౩౫౨.

వ. మిన్నేటి పెన్నీటి వఱ్ఱున మునుంగ
కుండ ... మనుచ. ౩. ౯.

విశే. అధికము, మిక్కుటము.

ఉ. ...గొల్లలుపాడిపైరములు జోకలు రూకలు
ముందు ముందుగా, వఱ్ఱుగనిచ్చి వచ్చి తల
వాకిలిఁ గాతురు రేతిరింబగల్, గుఱ్ఱ
వయస్సుమల్లరపుఁగోడెలు సైరికరాట్కు
మారకుల్. వైజ. ౨. ౪౨.

క. పూనిపడిఁ దిగిచి యష్టము,హా నాగమ్ములను
మిద్దియలుగా వ్రేల్లన్, మానుగఁ గొండఱు
దాల్తురు, వాని ఫణామణుల రుచులు
వఱ్ఱుగఁ బ్రమధుల్. శివతత్వ. ౩౩౬. ప.

వఱిలిపాలు = ప్రవాహాధీనము, వ్యర్థము.

ఉ. ... నీదుసం, భావన లన్నియున్ వశితి
పాలుగఁ జేయుట నాకు. మంచిదే, జీవిత
కాంక్షగాదు ...
భా. రా. యు. ౧౬౧౯.

వఱుతఁగలయు = ప్రవాహమునఁ బడిపోవు, చెడు, నశించు.

క. కనుఁగొని సింహద్వీపా, వనినాథుఁడు తన తపంబు వఱుతం గలయన్, మననిజభీషణ సమ్మో, హనబాణపరంపరాభిహతమానసుఁడై. వరాహ. ౬. ౧౨౩.

క. మున్నొనరించిన పాపము, లన్నియుఁ బెను వఱుతఁ గలయు నవగాహన సం, పన్నులకు ... విక్ర. ౨. ౨౧౪.

చ: వట్రేఱు, వట్రోడి, వట్రోడు.

వట్రేఱు. వి. (వట్రు + ఏఱు) మంచి ప్రవాహము గల నది.

ద్వి. ఒదవంగ వట్రేఱ నోడ యుండంగ, వద రూది నట్టు లీవసుమతిలోన ...
బస. పు. ౨౧౧. పా. ౨౦. పం.

ద్వి. చక్కఁడ్చి రారోటఁ ద్రొక్కి దేహంబు, గ్రక్కున వట్రేఱఁ గలుపంగఁ జూచు ...
పండితా. పురా. ౧౪౪. పా.

వట్రోడి(డ్డి) = వట్రోడి. వి. ప్రవాహము.

ఉ. వారణ దానవాహినులవట్రోడిఁ దేలుచునున్నవాఁడు ... కు. సం. ౧౧. ౬౪౧.

ఆ. ...అతిరయమునఁ బఱచు నయ్యేటివట్రోడ్డి, బోరు దవ్వుగాఁగ భూవిభుండు ...
మార్క. ౫. ౨౩౦.

వట్రోడి = వట్రోడి. (√ వట్రోడు.) ప్రవాహము.

సీ. బెడిదంపు వట్రోడిఁ బడిన పేరడవి చందంబున బహుల పదాతిచయము ...

గీ. వికటముగఁ ద్రెళ్లి నలుగడ విచ్చి సొక్కి పెట్ట వెస డొల్లెనిలఁ జాఁపకట్టుపడియు ...
భార. ద్రోణ. ౩. ౬౨.

గీ. విలసితోత్తుంగశశికాంతశిలలఁ గదిసి,యరుగు శశిఁ గని శిలలెల్లఁ గరఁగి పెరిగి, తెరలి పరతెంచు వట్రోడిఁ దేలిపాఱు, నుడుగణేశుండు వెండి పేరోడవోలె.
కు. సం. ౩. ౨౫౩.

భార. అను. ౨. ౪౪౬. భార. శాం. ౩. ౩౦౪.

వట్రోడు. అ. క్రి. (√ వట్రు) ప్రవహించు.

క. తేనియమునురో యమృతపు, వానయొ పుండ్రేక్షురసము వట్రోడిన పెల్లో నాఁ దుంబురునారద, గానరసం బభవు నోలగంబునఁ బర్వెన్.
కు. సం. ౯. ౨౩౫.

వల[1]. వి. (క. బలె. త. వలై.) ౧. జాలము. చేఁపలఁబట్టు సాధన విశేషము.

(దీని భేదములు - అనుకువల, ఎడవల, డొంకవల, త్రోపుడువల, దాఁటుడువల, మెడవల, సన్నవల మొ. (శ. ర.)

ఆ. వానినెల్లఁ ద్రుంచి వల ద్రవ్వికొని లీల, నిగుడు చోఱవోలె వెగడు వడక, తఱిమి రక్తనగులు వఱపె ...
భార. కర్ణ. ౩. ౧౫౭.

క. నీవలకుఁ జిక్కె లోకము, లీవల నీవలకుఁ జిక్కదే జలరాశిక్ ... దశా. ౧. ౧౬౦.

౨. గాలము.

ఉ. ధీవరులార గాలము తుదిం బదిలంబుగ నెఱ్ఱగుచ్చి మ్రొక్కి వగ్గైచినం దగులనేటికి నాకిది వింత మాంసముం, గావలె నంచు వచ్చితిని గావున నీవలనేఁడు మోహయుం, గ్రీవుని గ్రుచ్చివైవుఁడు ...
దశా. ౧. ౨౮౦.

3. మృగములు పక్షులులోనగు వానిని పట్టెడు వాగుర, ఉచ్చు.

క. వెలివాఱును గాలురులును, వలలుఁ దెరలు దీమములును వడిఁదీరిన కుక్కలు నారి గోలలును నుంౘల త్రోవులు వేఁట కొరఁ డంబుఁ బెనుపఁగన్. ఉ. హరి. ౪. ౨౨.

ఆ. ... మాతి సరప మోసముల బోయమదు సల్లు, పంది వలలు మోచిపఱచిరపుడు ... మనుచ. ౪. ౩౬.

౪. మాయ.

క. నీ వలకుఁ జిక్కు లోకము,లీవల నీ వలకుఁ జిక్కుదే ... దశా. ౧. ౧౬౦.

వలలఁబడవైచు = మోసముచేసి వశపఱుచుకొను.

గీ. తరుణులందెల్ల సముఁడైన దక్షిణుండు, నేరములుచేసి పెక్కు నివారణంబు, లొంది యును జేరుధృష్టుండు సుందరులను, వలలఁ బడవైచు వాఁడెందు వెలయు శఠత. గంధ. ౧. ౧౫౦.

జ: వలత్రాడు, వలరాయఁడు[2], వలవాఁడు.

వల[2]. వి. కామము, వలపు.

క. కాదంబరిఁ ద్రావింతును, జూదంబాడింతు వలలఁ జొక్కులఁ బెట్టం, బైదలుల నిరోగింతును, వైదర్భతనూజమీఁది వల పుడిగింతున్. నైష. ౩. ౧౨౦.

క. వ్రాలని నీ చన్నులతో, వ్రాలెడుజక్కవలు సరియె వలలం బెట్టం, జాలెడు నీ కన్నులతో, బాలకి సదృశములె వలలఁ బడు మత్స్యంబుల్. క్రీడా. ౧. ౯౧.

క. ఈ రీతిఁ గొంతకాలం, బారామమహా మహీధరారణ్యములం,దారామవలలఁ దగిలి విహారము సలుపంగ గర్భమై తతి యగుడున్. మనుచ. ౬. ౩౪.

జ: వలకాఁక, వలకాఁడు, వలకారి, వలకారితనము.

వల[3]. విశే. కుడి, అపసవ్యము.

(వలనుశబ్దమునకు వృత్తియందు అంత్యవర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము.)

చూ. వలకన్ను. వలకేలు మొ.

వలంబము = అవలంబము. సం. వి. అ. పుం.

వలఁకు = వలను. వి. ౧. దిక్కు.

క. నాలుగువలఁకుల నవఘన, జాలంబులు వ్రాలి కురిసె ఝంఝానిలకే, గాలోల ములై బహుళ, స్థూలపయోధార లోలిఁ దునులంబులుగాన్. భార. అర. ౪. ౧౩౫.

చ. కొలఁకులు దేఱెఁ బద్మినులకుం గనువేదురు దీఱె మేఘముల్, వలఁకులఁ జేఱె డొంకలను వంకలఁ బంకములాఱె ... కృ. శకుం. ౧. ౪౪.

క. పొంకించుఁడు మీ యిఱ్ఱులఁ, గొంకుల సీసంపుగుండ్లఁ గొమ్ములనురులం, బొంకించి దిగువ గాలివ లంకుల బండంగి బండ్లు వఱపుండనుచున్ ... శుక. ౪. ౩౩.

౨. పార్శ్వము.

ద్వి. వలఁకుల వ్రాసిన వన్నె చిత్రములు, దలలు గదల్చెఁ జైతన్యముం బొరసి ... ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౯౩౨.

3. ఒప్పిదము.

చ. వలకుఁగ మిన్ను మానికపువంగడపుం దొరలెన్నఁడేనిఁ బాయులరొయడ నల్లఁబోదురొ యెయుంగమిన్నైన బెడంగుడాల్గనీ ... అచ్చ. రా. బాల. ౨౦౫.

వలఁకువు. వి. వలఁకు, దిక్కు. (శ. ర.)

వలఁతి. విశే. ౧. ప్రవీణుఁడు, నేర్పరి.

మ. హిత మిథ్యంగిది మాకు ధర్మము తెలిం
గిట్లుండు సంచేను నీ, మతి బోధింప
వలంతివే ... భార. ఉద్యో. ౩. ౭౦.

ఆ. ... వలఁతివి నాతోడ, నాడు మనిన
భాగి యను మతమున ...
దశకు. ౫. ౬౭.

౨. సమర్థుఁడు, సమర్థురాలు.

మ. కురువీరాగ్రణి బాహ్లికుం డలిగిసం గోదండ
పాండిత్య మెవ్వరుఁ జూపంగవలంతు లే...
ఉ. హరి. ౪. ౧౨౩.

గీ. ఇతని కియ్యమకును విను మేనచువ్వ,
వలఁతి శుశ్రూష సేయంగ వత్స ...
భార. ఆశ్ర. ౧. ౧౮౭.

౩. అనుకూలము.

గీ. వరుణునకు డాఁగికొనఁ జోటు వలఁతియగుట
నుదధి నాయక భావంబు నుపకరించె ...
పారి. ౫. ౧౨.

జ: వలఁతితనము, వలఁతియీఁటె.

వలఁతితనము. వి. (వలఁతి + తనము) ప్రావీ
ణ్యము, నేర్పు.

గీ. ... అజ్జన్నిగట్టుఁ, గొలము తలమానికము
తన వలఁతితనము, గనఁబడఁగ నిట్టులని
తెల్పఁగాఁ దొడంగె ...

వలఁతియీఁటె. వి. (వలఁతి + ఈఁటె) ఒక
విధమగు ఈఁటె, కుంతవిశేషము.

గీ. వలఁతియీఁటెలు ధరియించి వచ్చి రలర,
రక్షకులు తాతతరముల ప్రాఁతవారు ...
పి. శకుం. ౧. ౧౧౩.

వలకట్టు. స. క్రి. (వలను + కట్టు) అనుకూల
పఱచుకొను.

వ. అతఁడు దాను విద్యాధికుండు కాకుండుటం
జేసి నిజగౌరవశైథిల్యభయంబున నితరులగు
విద్యాధికులకు రాజగృహంబునఁ బ్రవే
శంబులేకయుండ దౌవారికాది సకల
పరిజనచక్రంబును వలకట్టుకొని యుండు
టయు ... కళా. ౬. ౧౫౫.

వలకడ. వి. (వలను + కడ) దక్షిణపు దిక్కు.
(శ. ర.)

వలకన్ను. (వల[3] + కన్ను) కుడికన్ను, దక్షిణ
నేత్రము.

సీ. పచ్చవార్వపుజోదు పచ్చవార్వపుజోదు
వలకనన్ను కొడుకునై వలపు గులుక.
అచ్చ. రా. బాల. ౩.

వలకాఁక. వి. (వల[2] + కాఁక) మన్మథాగ్ని,
విరహతాపము.

సీ. సకియనుం గెమ్మోవిచక్కెర ల్లుట్టిక వల
కాఁక పెనుదప్పి వదలు బెట్లు ...
నీలా. ౨. ౩౬.

వలకాఁడు. విణ. (వల[2] + కాఁడు) కాము
కుఁడు. (శ. ర.)

వలకారి. విణ. (వల[2] + కారి) కాముకుఁడు,
వలపించువాఁడు, వలపించునది.

వ. ... నారులంబు నారతంబులకు నెలయించి
కొనిపోవువలకారుల జారుకొప్పుల దొరఁగు
విరిగుత్తులతో ... వసు. ౪. ౨౩.

సీ. ఎఱుగు నాయనఁ గూడ దిప్పుడిప్పుడు
కొంత గడిదేఱెలే వలకారి వగల ...
కువల. ౩. ౯౯.

గీ. ... తలిరులకటారి వలకారి ధాటిఘోటి,
చిలుక చిలుకలకొలికి ముంగలను నిలచె.
అచలా. ౨. ౯౪.

సీ. వక్ర భావంబులు వలకారి బాగులు వలపి
రొయ్యల్లములును వట్టిపసలు ...
పాండు. ౩. ౪౩.

వలకారితనము. వి. (వలకారి + తనము) కాను కత్వము.

సీ. పలుమాఱుఁ దనమ్రోల కలికి చేఁతుల కోడి
వలకారితనమున వన్నెఁ బెట్టు ...
వి. పు. ౬. ౧౯.

వలకేలు. వి. (వల[3] + కేలు.) కుడిచేయి.

మ. వలకేల్దాపలికిం గుచస్తబకసేవాలోలతం
బోవ ... కళా. ౧. ౩.

వలక్షము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తెల్లనిది, శుక్లము.

వి. అ. పుం. తెలుపు, శుక్లవర్ణము.

వలగండ. వి. శూద్రులలో నొకతెగ.

వ. వెలమ వేకరి పట్రగొల్ల బలిజ కుమ్మర వల
గండ బెస్తల చిప్ప తొగట గాండ్ల
వారును ... హంస. ౩. ౨౯.

వలగాక. అవ్య. (వలనగు. ధా. వ్యతిరేకక్త్వార్థకము) వలనుపడక, వీలుపడక.

మ. దనుజాధీశతపోనలంబు త్రిజగద్దాహంబు
గావింప నెంౘుదు నిల్వన్ వలగాక వచ్చి
తిమి తోడ్తో వహ్నివారింపుము ...
దశా. ౮. ౪౬.

వలగొను. స. క్రి. (వలను + కొను.) ౧. ప్రదక్షిణించు, చుట్టు తిరుగు.

క. ... వినయంబున మ్రొక్కి బంధువితతిం
బ్రీతిన్ ... భా. రా. సుంద. ౨౦.

క. వలగొని యాలింగనముల, నలరించుచు వారి
చేత నాశీర్వాదం, బులు గైకొనుచును ...
భా. రా. సుంద. ౨౧.

చ. చెలఁగి వివాహవైభవముచేకొని రాముఁడు
సీతయున్ శిఖిన్, వలగొని వచ్చి సప్తముని
వందనమున్ గురువృద్ధబంధుమం,డలయుగ
పత్ప్రణామము నొనర్చి పరస్పరలజ్జ
లాత్మరం, జిలఁ దగువారితోడుత భుజిం
చిరి బువ్వమునన్ వధూవరుల్.
రామా. ౮. ౧౨౪.

క. అని పలికి యపుడ యనలము, ఘనముగ వరి
కొల్పి మది వికాసముఁ బొందన్, దన
వల్లభుఁ దలఁచుచు వల,గొని లీలం జొచ్చి
యతినిఁ గూడం జనియెన్ ...
భార. శాం. ౩. ౩౩౫.

౨. చుట్టుకొను, పరివేష్టించు.

సీ. ప్రతిరోధి వరణవర్గముఁ ద్రోచి తన్మహా
భోగశాలి క్షేత్రములు హరించు, వలగొన్న
బహురాజవంశ గుల్మంబులఁ బలుదెఱంగుల
గ్రుచ్చి పాఱవైచు ... వసు. ౧. ౬౭.

సీ. మినువాఁక వలగొన్నగొనబువిన్గొప్పుపైఁ
గలిగి కొన్నెల వంక వెలయువాఁడు ...
పె. శకుం. ౧. ౧౩.

క. చెలులెల్లఁ దల్లడిల్లుచు, వలగొని దరినిలిచి
యకట వలవంత సొకల్, బలుకరొయ్య ...
నీలా. ౩. ౩౧.

వలగొల్పు(లుపు). స. క్రి. (√ వలగొను) వలగొను, వలగొనఁజేయు, వలయాకారముగ నుంచు.

చ. ఉవిద తదుక్తి కంత చెవియొగ్గక పోఁబెనఁగ
న్విభుండుకే, ల్దవిలిచి చుట్టునించుక రొుడన్
భుజముల్ వలగొల్పి పొమ్మనన్, సువదన
వెల్వడం దిరుగ శ్రోణిభుజస్తనవేణికాధర,
శ్రవణకపోలముల్ పతిని సొరకు
సోఁకుచుఁ దేల్చె నింపులన్.
ప్రభా. ౫. ౮౧.

వలగ్నము = అవలగ్నము. సం. వి. అ. పుం. న. మధ్యము, నడుము.

వలచు[1]. స. క్రి. (సం. వల్.) ౧. అపేక్షించు, కోరు.

క. వేవురఁ బోలెడు వాని మ,హావీర్యగుణాఢ్యు
నొక్క యాత్మజుఁ బడయం,గా వలతు
నపేతగుణుల్, వేవురు సుతులయ్యు నెందు
విఫలము కాదే ...
భార. అర. ౨. ౩౫౦.

ఆ. ఎల్లవారు నెఱుఁగ నొల్లని ధర్మువు, వేల
నీకుఁ జెప్పనేల వలసె ...
భార. సభా. ౨. ౨౨౮.

గీ. నీవు చక్కనిదానవు నెలఁత ధైర్య,
రహితచిత్తులు మగవారు రాజు దీనిఁ, దలఁచి
భయమంది నిన్ను నీ వలఁచు నెడకు, నరుగు
నట్లుగఁ బ్రార్థించి యనుపు మనియె ...
భార. విరా. ౩. ౫౯.

వలచు, కోరు, ఇచ్చించు. దీనికి వ్యతిరేకార్థము
లందు 'ఒల్ల' అనునది విభాష నాదేశం
బగును.

ఉదా. వలవఁడు = ఒల్లఁడు.

చ. ఉరవడిఁ బోరికై కవచమొల్లరు మంత్రము
లందుఁ దక్క ... ఆము. ౨. ౩౪.

చ. ... సవినయత్వము ధైర్యము చిత్ర
మయ్యె నీ, వలచినకోర్కు లిత్తు ననివార్య
బలోజ్జ్వల వేఁడు మిచ్చెదన్ ...
బ్రహ్మోత్తర. ౪. ౨౯.

చ. వలచినయేని నభ్భువనవంద్యునకున్ శివ
యోగినేతకున్, బాలకయిగౌరవం బయిన
పుత్త్రకుఁ డొక్కఁడ ... హర. ౨. ౬౭.

౨. కామించు, మోహించు.

క. సుందరి మా యిద్దఱిలో, నం దెవ్వరి వలతు
చెప్పు మాయనవుడు ...
భార. ఆది. ౮. ౧౧౦.

చ. తన మది వల్చుభామినికి దక్కిన నిక్కఁపు
మోహిఁ బోలెనే, మనుజుఁడు బుద్ధి నిల్పు
మురిమర్దన దివ్యకథానుభూతిపై, ననిశము
మత్ప్రియుం డతఁడ యట్లగుటన్ వినుపింతు
నీకు నేఁ, గని వినియున్న గోప్యమున
గమ్యమునైన యథఃప్రపంచమున్.
పాండు. ౨. ౨౧౯.

మ. లోలుతన్ మేకోన కింతసేపు పెనఁగున్
దోర్ద్దోడ నా సక్తిమై, సలుపున్ నిబ్బితి
వల్భియున్ వలవమిన్ సైరించి యంతన్
ధృతిన్, దొలగించున్ బ్రియముప్పతిల్ల
రతులన్ సొక్కించి. మల్లభూ. ౨. ౨౪.

చ. ... వలవఁగఁ జేసె భూసతిని వశ్యవిధి
జ్ఞుఁడుగాన నేర్పునన్ ...
పారి. పీఠి. ౨౨.

ద్వి. ధర్మమా జగతిలోఁ దనయుని వలచు,
దుర్మార్గరాలని దూషించువారు ...
సారంగ. ౩. ౧౦౪. పా. ౧. పం.

అ. క్రి. ౧. తగు, యుక్తమగు.

గీ. వనమునకు వచ్చి నవయంగ వలవ దుడుగుఁ,
డనిన నుడుగక మీతోన యరుగుదెంతు,
మనిరి బ్రాహ్మణుల్ ...
భార. అర. ౧. ౩౬.

క. వలవని ప్రేలరి మాటల, నలిగింపకు నన్ను
నేమి యాడిన నింకం, దల ద్రెవ్వ
నేయుదున్ ... భార. ద్రోణ. ౫. ౩౪౦.

చ. వలవదు తల్లి నీకుఁ దగువాని వరాంగుణ
రూపవంతు నీ, వలచిన వానిఁ జేసెద నవ
శ్యము నీవు దపంబు సేయఁ బోఁ,దలపకు
మమ్మ ... కు. సం. ౬. ౬౬౪.

౨. అక్కఱయగు, ఆవశ్యకమగు.

వ్యతిరేకములందే యీ యర్థమున దీనికిఁ
బ్రయోగము.

క. ... ఇందులకై, నీయత్నము వలవ దవల
నేనున్నాఁడన్ ... ఆము. ౨. ౯౩.

సీ. గజరాజగమనసింగారంబుఁ గనుగొనవల
వదే కన్నులు గలుగు ఫలము ...
దశా. ౨. ౫౦౪.

క. ఇక్కడ నిను వీఁ డెవ్వఁడో, యిక్కరణిన్
మోసపుచ్చి యేలుకొనంగా, నక్కట వల
వని శంకల, నక్కడనే పాడుకాపు లాగతి
నుంటిన్ ... కళా. ౩. ౨౬౦.

౩. సమర్థుఁడగు.

ఆ. ద్రోణకర్ణశల్యదుర్యోధనులుఁ గృప,
బాహ్లికులును జముఁడు పట్టికొన్న, వాని
నైనఁ గావ వలతురు వలచిన, నొల్లకున్న
నెట్టులొకొ యెఱుంగ ...
భార. ద్రోణ. ౨. ౫౯౦.

(వలఁతులు భా. ల. వ్యా. పా.)

సీ. మనలోన నెవ్వరే మాత్రంబు దాటఁగా
వలతురో కనుఁగొన వలయు ...
దశా. ౯. ౧౦.

౪. ప్రియపడు.

గీ. ...చాల వలచితి నతని నే సత్యమిదియ ...
నైష. ౨. ౨౬.

గీ. వలతు నే భక్తకోటికి వారిజాక్షి, లలన
యాభక్తకోటియు వలచు నాకు ...
హర. ౨. ౧౩.

ఒల్లనయ్యెద. అ. క్రి. ఒప్పనైతి.

చ. ... అ, న్నవచనవృత్తి నాదగు మనం
బున నెక్కొని యున్కిఁ జేసి యా,
పావమున కొల్లనయ్యెదఁ బ్రియంబులుగా
వొకొ మీకుఁ బ్రాణముల్ ...
భార. అశ్వ. ౪. ౮.

జ: వల², వలదొర, వలపించు, వలపు¹, వలపు
గోలుపు, వలపుకత్తియ, వలపుకాఁడు,
వలపుకీలు, వలపుటిక్కు, వలపుదేవర,
వలపురాయఁడు, వలపులరాచజోగు, వల
పులరాజు, వలపులకోఁడు, వలపులాఁడి,
వలరసము, వలరాకటారి, వలరాచపని, వల
రాచరాచవాఁడు, వలరాచలచ్చి, వలరాచ
వాఁడు, వలరాజు, వలరాటెక్కెము, వల
రాయఁడు, వలకోఁడు, వలవంత, వలవంత
తనము.

వలచు²(ల్చు). అ. క్రి. ౧. (వాసన) గొట్టు.

క. పొలవలచు నేమికీడొకొ, కలిగెడు నని
తలఁచి మనకు గలఁగఁగ ...
భార. శాం. ౩. ౨౦౦.

తరలము. తనువు మీనొప్పెల వల్చు జాలరి దాన
నట్లును గాకయే, నవఘ కన్యక ...
భార. ఆది. ౩. ౪౦.

సీ. పఱిచుంచుఁ దలలును ...

ఆ. ... గదురు వలచు కంపుగాలిమచ్చాయ
యుఁ, గలుగు నెఱుకు ముసిఁడి గనిరి
సతులు ... కు. సం. ౬. ౬౯౪.

చ. ... లేజవరాలు చెక్కుగీఁటిన వసవల్చు
శాలకుఁడు డెందమునం గలఁగంగ
నేర్చునే. నైష. ౧. ౧౪.

సీ. ... త్రోళ్లు ప్రేలాడెడు తుంటిపై బ్రహ్మ
కమ్ముల చింపి దోవతి ముఱికి వలవ,

గీ. ముసలిబ్రాహ్మణుఁడై వేదములు చదు
వుచు ... వరాహ. ౬. ౧౪.

వల్వము. వి. వల్చుధా. కృ. భా.

ద్వి. కాయధూపం బొండుగంపు వల్వమిదియుఁ,
గాయంబుతోడన కైలాసమునకు ...
అఱుగు టెంత యును జోద్యము గాదె ...
పండితా. పురా. ౧౩౪. పా.

౨. పరిమళించు, సువాసన గొట్టు.

గీ. వలచుఁ గస్తూరి నిగరాల తలుపు దెఱవ,
గాజుటోవరిలో ధూపగంధలహరి ...
నైష. ౪. ౧౫౪.

సీ. కసటుఁవో బీటెండఁ గరఁగి కట్టల నంటి
గమగమ వలచు చొక్కపు జవాజి ...
మనుచ. ౨. ౫౫.

ద్వి. ... బుగ బుగ వలచు కర్పూరంబుఁ బునుఁగు ...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౭౩. పం.

౩. దుర్వాసనవేయు, దుర్గంధముఁగొట్టు.

గీ. ... పదహారి ప్రసన్నవలచు, వరుగుఁ దఱచగు ముఱ్ఱుతోవ నరిగి రొప్పుట, ...

ఆము. ౬. ౧౫.

జ: వలపు², వలపుడాల్వరి, వలపుమోపరి, వలపుకొండ.

వలచుట్టు. స. క్రి (వలను + చుట్టు) పరివేష్టించు, చుట్టుకొను.

క. సురకామిని దన నయనము, లరుసుగ వలచుట్టివచ్చునసుట నిజముగాఁ, దిరుగుచుఁ బరిమండలి తాం,బరపల్లవరై నటించె మరుగొడుగుక్రియన్. ద్వా. ౧. ౧౩౪.

(వృత్తిని వర్ణలోపము.)

ద్వి. అలమానిసుతుఁ డున్నయట్టి కుంజంబు, వలచుట్టియుండిరి వలచుట్టినట్లు ...

ద్వి. పరమ. ౨. ౬౬. పా. ౧౫. పం.

అ. క్రి.

ఉ. నావలచుట్టి హర్షకలనావలమానమనోంబుజంబుతో, నావలవైరిఁ బల్కు నచలాగ్రణి ... వసు. ౫. ౨౬.

ద్వి. చనుదెంచి యాహస్తిశైలవాసునకు, వలచుట్టి రాఁగ యాళ్వందారు వారిఁ, దెలియంగఁ గన్గొని ...

ద్వి. పరమ. ౭. ౫౯౧. పా. ౫. పం.

వి. వలగొనుట. (శ. ర.)

వలచూడ్కి. వి. (వల³ + చూడ్కి) కుడికన్ను.

సీ. అలిగి బలారి సౌరాష్ట్రంబు నిగిడింప నది శౌరి వలచూడ్కియందు డించె ...

పారి. ౫. ౩౦.

వలచే = వలచేయి. వి. (వలను + చే) కుడిచేయి.

చ. ... అడరుచు నట్టహాసముఖుఁడై వలచే గదఁ ద్రిప్పుచున్ హరిన్ ...

భాగ. ౧౦. ఉ. ౯౧౬.

ఉ. ...నరాధమున్ సమరకుంభినికిన్ బలియిత్తమంచుఁ గ్రార్చిచ్చునుబోలె మండి వలచేభిదురంబు ధరించి సాహిణుల్, దెచ్చిన కత్తలానిజవధిక్కృతగంధవహంబు నెక్కినన్. వరాహ. ౩. ౪౦.

వలచేయి = వలచే. వి. (వలను + చేయి) కుడిచేయి.

మ. వలచేతన్ వరిగింజ గిల్లి సదయత్వంబొప్ప నా విప్రము, ఖ్యులపై నాతఁడు వైచె ...

పర. ౨. ౧౧౯.

వలజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చక్కని చూపుగల ఆఁడుది. ౨. భూమి. (శ. ర.)

వలజము. సం. వి. అ. న. ౧. వరిమడి. ౨. పైరు. ౩. ధాన్యరాశి. ౪. పురద్వారము. ౫. యుద్ధము. (శ. ర.)

వలతి. వి. స్థానము.

ద్వి. వసువులు ధరియించి వారకకొల్చి, వసుపదంబది దమవలతిగాఁ గొనిరి ...

పండితా. దీక్షా. ౧౭. పా.

గీ. వచ్చె నలకూబరుండున్న వలతి కతివ ...

యయా. ౨. ౯౯.

(శ. ర. పా. "వలని కతివ" ముద్రిపా.)

వలతీరు. వి. (వలను + తీరు) కుడివైపుగా నడచుట.

గీ. గొనకొనంగోడి యేత్రింత కొంకినక్కనమిలి యీ నాలుగిటిదర్శనంబు లెస్స,

వీని వలతీరఁ బలుకు నుర్వీజనులకుఁ, గొంగు బంగారమంద్రు శాకునికవరులు.
క్రీడా. ౫౨.

వలత్రాడు. వి. (వల + త్రాడు) వల్లెత్రాడు, పశుబంధనరజ్జువు.

క. వలత్రాళ్ళు వైచి యయ్యెడఁ,బలుమాఱును దఱిమి ... నీలా. ౨. ౬౫.

వలదిక్కు. వి. (వలను + దిక్కు) దక్షిణ దిక్కు.

ద్వి. అమితతపోధనుండగు కుంభ తనయుఁ, గ్రమ మొప్ప వలదిక్కు కడకుఁ బంచి నను ... ద్వి. పరమ. ౧. ౨౪. పా.

వలదిరుగు. అ. క్రి. (వలను + తిరుగు) ప్రదక్షిణము చేయు. (బ్రౌ. ని.)

వలదు. విశే. ౧. అధికము.

ఉ. చక్కిలిగింత వెట్టినను సారెఁ గికాకిక నవ్వుచుఁ బయిం, బక్కఁబడంగఁ జక్కని కుమారుని ... నక్కట ముద్దులాడ వలదా కలదా యిటువంటి భాగ్యముల్.
సారంగ. ౧. ౧౧.

(శ. ర. 'కలదా యిటువంటి భాగ్యముల్' తాళపత్ర ప్రతిపా.)

వలదొర. వి. (వలపు[1] + దొర) కాముఁడు, రతిపతి.

చ. కొలుకుల కెంపు సొంపు రహిగుల్కెడు తారల నీలిమంబు కల్, బెళుకు మెఱుంగులుం గలసి పెంపమరెన్ హరిణాక్షి చూపు ల, వ్వలదొర ముజ్జగంబు గెలువ న్నవచూతదళంబు మేచకోత్పల మరవిండ మొక్క మొగిఁ బట్టి ప్రయోగము సేయు కైవడిన్. అని. ౨. ౭౯.

చ. వలదొర మెచ్చఁగా ఘనసువర్ణ పలాశక వాసనాగలిన్, గలసి రజస్స్ఫలింగములు గ్రక్కుచు పీవలివేగ చేరెరా, నలినిభయానఁ దాకెనని యాడెడు నెమ్మది పూనికంతెవే, నలినిభయాన దాకెనని నవ్వలతల్ తెలి పూల చాలుచేన్. చంద్రి. ౪. ౫౮.

వలన. ప్ర. గ్ర. పంచమీ విభక్తిప్రత్యయము.

౧. విశ్లేషము, ప్రభవము, ప్రమాదము.

క. ... ఒక్క చూత ఫలంబ,య్యవనిజము వలన నమ్ముని, ప్రవరుపృథూత్సంగ తలముపై వడిఁ బడియెన్ ...
భార. సభా. ౧. ౧౪౨.

ఆ. మనునిభుండు ధర్మతనయుండు దాస్యంబు, వలనఁ బాయవలయు వసుమతీశ ...
భార. సభా. ౨. ౨౫౯.

ద్వి. తనరుగంగామహత్త్వంబు గౌతముని, వనితను శాపంబువలనఁ బాపుటయు ...
రం. రా. బాల. ౪. పా. ౧. పం.

క. దీని తెలఁ గెఱఁగి నట్టిమ,హానిపుణుఁడు విదురుఁ డురువిషాగ్నులవలనన్, మాను గ నేమఱకుండని ...
భార. ఆది. ౬. ౧౫౧.

చ. నరవరుఁడై నభీమువలనం బ్రభవించె హిడింబకున్ సుతుం, డురుతరభీమ రూపుఁడు ... భార. ఆది. ౬. ౨౩౨.

౨. భయము.

చ. ... దేవతాగుల వలనన్ భయంబు ద్రుపదుం డెఱుఁగండు తదీయ దేశముల్, దల రక యొప్పె ... భార. ఆది. ౮. ౮.

క. ... అర్జును వలని భయముసెడి లో, మ్మనఁ జేయిడి నిద్రవోయె నుదితాత్ముండై ... భార. ఆది. ౬. ౪౨.

౩. త్రాణము.

క. పరికించుచు బాహాశ్వ్యం,తరజనములవలన సంతతము నిజరక్షా, పరుఁడవయి పరమహీ

కుల, చరితము వీక్షింతె నిపుణచర నేత్ర
ములకా. భార. సభా. ౧. ౪౮.

గీ. ఇంద్రియంబులు దమయిచ్చ నిట్టునట్టు,
దిరిగ సేనియు దుఃఖముల్ దెచ్చు నవియు,
కట్టువడి సుఖ మొనరించుఁ గానఁ నాత్మఁ
గావవలయు నింద్రియచోరగణమువలన.
భార. శాం. ౪. ౧౮౬.

౪. గ్రహణము.

చ. ... దేవనీ, వలన వరంబు లిట్లుగొని ...
హరి. పూ. ౪. ౨౨.

క. బహుభాషల బహువిధముల, బహుజనముల
వలన వినుచు భారతబద్ధ, స్పృహులగు
వారికి సెప్పుడు, బహుయాగంబుల ఫలంబు
పరమార్థమగుకా. భార. ఆది. ౧. ౧౭.

ఆ. ... అతని, వలన నాదుకూర్మి చెలి శుభా
శుభములు, గోరి వినుట నా మనోరథంబు.
దశకు. ౫. ౬.

౫. ఉపయోగము.

క. కావున మృతసంజీవని, దేవలయును శుక్రు
వలన ధృతిఁ బడసి తప, శ్శ్రీవిభవ ...
భార. ఆది. ౩. ౧౦౫.

సీ. ... భీష్మకుఁ డనంగఁ, దనరారు నృప
తికిఁ దనయుఁడు రుక్మియహార్య ధైర్యుఁ
డుద్రుముఁడను నరేంద్రు, వలనఁ గృతా
స్త్రుఁడై వెలసి బ్రహ్మాస్త్రంబు జమదగ్ని
సూనుచే నమరఁ బడసి, గీ. శౌరితో నెల్ల
నాఁడు మచ్చరము సేయు, చుండు ...
హరి. ఉ. ౩. ౫.

౬. హేత్వర్థము.

గీ. కనకభూషణజాలంబు కతన గజము, లెర
వలుగు పోవుకొండల సెనసి యొప్పె, వల్గ
నంబుల హేషల వలనలబ్ధి, ఘనతరంగంబు
లనఁ దురంగములు పొలిచె.
భార. భీష్మ. ౧. ౮౩.

గీ. అలమందలో నునిచి నిత్యార్చనంబు, సేయు
చుండంగ నప్సరస్త్రీయొకర్తు, గోప
కామినీరూపయై కోరి యతని,వలన
గర్భంబు దాల్చె నీశ్వరుని యాజ్ఞ.
హరి. ఉ. ౨. ౧౧౨.

సీ. సంధిల్లి ... ...

గీ. ... చొక్కమిగిలి, విటజనంబులపైఁ బరి
వెడలునట్లు, కొలను వెలలిరి జలకేళి వలనఁ
దనిసి ... కు. సం ౯. ౨౯౦.

౭. అధికరణార్థము.

ఉ. చిత్తము మెచ్చి నావలనఁ జిక్కఁగ
వెండియు నా లతాంగి యుప్పొంగ్చొత్తిన
యట్లు నాకుఁ దనయుల్లము దెల్లము సేయ
కున్కి ... భార. విరా. ౨. ౮౪.

సీ. వారిదమార్గంబువలన మహానీలవైజయంతీ
విభవంబు వెలయ ...
భార. ఆర. ౧. ౩౪౫.

మ. అరయం ద ప్పొకయింత నావలన లేదా
ధర్మపుత్రుండు జూదరి వెంటం దమకించి
సౌబలునిచేతం భూమి గోల్పోయి ...
భార. ఉద్యో. ౩. ౩౫౮.

గీ. ఆ నృసింహప్రభుండు దిప్పాంబవలన,నాగ
మాంబిక వలన నందనులఁ గాంచె ...
ఆము. ౧. ౩౧.

౮. విషయము, ఎడ.

గీ. బుద్ధిమంతునివలన దుర్బుద్ధు లధికు, వలన
హీనులు రూపసి వలనఁ గొనటి, వార
సూయలు సేయుదు రీరసమున...
భార. శాం. ౩. ౭౦.

వలనగు. అ. క్రి. (వలను + అగు) వీలుపడు,
వలనుపడు.

మ. దనుజాధీశ తపోనలంబు త్రిజగద్దాహంబుఁ
గావింప నెంచును నిల్వకా వలగాక వచ్చి
తిమి ... దశా. ౪. ౭౬.

వలనము. వి. అశ్వశిక్షాభేదము.

సీ. వలనంబు పుట్టించి వంకంబు వలయించి
డిల్లాయి ప్రకటించి శేవఁజూపి ...
పి. శకుం. ౧. ౧౧౨.

వలనము. సం. వి. అ. న. ౧. కదలుట, చలించుట. ౨. వలయాకారముగాఁ దిరుగుట. ౩. (జ్యోతి) దృక్కర్మాది సంస్కారాంగమగు సంవరణము. ౪. కలఁత, సంక్షోభము.

వలను = వలఁకు, వల్ల. వి. దే. ౧. దిక్కు, వైపు.

గీ. ... సమీరణపుత్రుఁ డగ్రజుండు వోయిన
దెసదప్ప నొండువలన, సమదవారణ
పతిగమనమున మత్స్యధరణి వల్లభు సభ
చేర నరుగుటయును.
భార. విరా. ౧. ౨౧౧.

ఆ. అసురవలనునూడ కొండు వగవక యొప్పటి,
యట్ల కుడుచుచున్న నలిగి బకుఁడు ...
భార. ఆది. ౬. ౨౯౨.

క. కావున నింద్రియ చేష్టల, నేవలనికిఁ బోవ
నీమి యింతకు ముఖ్యంబు ...
భార. శాం. ౬. ౭౪.

చ. ... ఇదె పావని పోవుచున్నవాఁడుడు
గణ వీధి లంక వల నొక్కఁడు ...
భా. రా. సుం. ౨౬.

౨. ప్రక్క, పార్శ్వము.

క. తలుగుల పొది యొకదెసఁ బెయ్యలదా
మెన యొక్కవలన ననువై యుండన్,
మొలమోపి పెక్కుచుట్లం, బలుద్రాటం
జుట్టి గోపభావం బమరన్ ...
భార. విరా. ౧. ౨౪౫.

సీ. కెలన పాత్తని వైష్ణవులు ద్రోపుద్రోపాడ
వలన సంకీర్తన పరులు చనఁగ ...
విప్ర. ౫. ౧౦.

౩. పక్షము.

క. ... ఎవ్వలనఁ గలుగు ధర్మం బవ్వలనికి
జయమంగళము లవశ్యముఁ గలుగున్ ...
భార. ద్రోణ. ౫. ౨౬౬.

క. ... ఏఁగురుపతి కిచ్చిన ప్రాణం బొండు
వలనఁ జేర్పందగునే ...
భార. భీష్మ. ౧. ౧౬౫.

౪. ఎడ, విషయము.

సీ. అమ్మేయి నడపెడు నప్పాండవాగ్రజు
వలన నిజాత్మజువలని కంటె, నక్కురు
రాజు ప్రియంబందు ...
భార. ఆశ్ర. ౧ ౧౬.

మ. ... చెంతం బొంచి నీక్షించి పోయిన
సాత్రాజితిబోటి నా వలనఁ దా నే
మేమి కల్పించెనో ... పారి. ౧. ౧౦౩.

క. ... మనమున వగవకు మిట్టిట్టని సొలవకు
రాజువలనఁ గైకేయి దెసన్ ...
భా. రా. అయో. ౭౬. భార. అను. ౫. ౪౩.

౫. ఆనుకూల్యము.

సీ. ఎక్కుఁడు వలనైన యెడలడ్డగించిన చలు
లనుగ్గడపుఁడు సక్కఁద్రొక్క, రాని
తిప్పలు చొఱఁ ద్రవ్వఁ డీరములైన
ప్రాకులు బొదలును ప్రగ్గఁబొడువుఁడు...
హరి. ఉ. ౧. ౭౩.

గీ. కుక్షముఁ జదివింప నందంబు చూడ గంద,
మలఁదఁ బయ్యెద సవరింప వలనులేక ...
విక్ర. ౪. ౬౩.

సీ. మొగమోట తెగఁజూచి తగవు దూరము
సేసి కులము గీటునఁబుచ్చి వలనుదప్పి ...
దశకు.. ౩. ౬.

౬. ఉపాయము.

క. వలనుగలమంత్రివరులం, బిలిచి పృథా
నందనులకుఁ బ్రియముగ మీరు ...
భార. ఆది. ౬. ౧౩౧.

క. తెలియనివి గొన్ని సెప్పితి, తెలియంగల
వెల్ల నింకఁ దెలుపుము కృష్ణా వల నెఱిఁగి
మెలఁగ వలయును, నలినాసనజనక భక్తన
తపదయుగళా. భాగ. ౧౧. ౧౦౮.

గీ. నడుమ విఘ్నంబుగాకుండ నడిచెనేని,
జయము చేకురు ననయంబు సంగరముల,
ననియోగావున నేఁడు నా కట్లు చేయ,
వలయు నీపగ దీర్పంగ వలను గలుగ.
భారా. ద్రో. ౧౫. ౭౫.

౭. నేర్పు.

సీ. వంజులనైనను వలనేర్పడఁగ నొక భంగిఁ
జేపఁగఁ జేసి పాఁడి గొనఁగ ...
భార. విరా. ౧. ౧౦౧.

గీ. భువన వాసులఁ బిలిచి మీ రవికలముగ,
వలయునవి వేఱువేఱ మీవలను మెఱయ,
నిద్ధరా దోగ్ధ్రిఁ గ్రేపుల నెలమిఁ జేర్చి,
పిలికి కొనుఁడని పనిచె సమ్మతము మిగుల.
హరి. పూ. ౧. ౧౩౧.

క. అవలచించుక వెడలిన, నావలఁ బోనీక
చెంచు లపు డడ్డంబై, యావల నుఱుమా
డినఁ గని, యీవలను విభుండు మెచ్చి
హర్షము నొందెన్. సారంగ. ౧. ౧౦౪.

౮. శకునము.

గీ. వలను లెస్సైన మిక్కిలి నలరుకొనుచు,
వచ్చి యెలుకలు వేఁటాడఁ జొచ్చి
రపుడు ... యయా. ౨. ౩.

౯. ప్రదక్షిణము.

ద్వి. అమరేంద్రు దెస విరూపాక్షుంబు గాంచి,
ప్రమదంబు మీఱంగ వలనుగా వచ్చి ...
ద్వి. రం. రా. బాల. ౪౧. పా. ౧౦. పం.

౧౦. ఒప్పిదము.

సీ. వలరాచతూపులవలను మొక్కలువోవ
వాలుఁగ్రేఁగన్నుల వాడిమియును, బాల
పల్లవములలీలలు పొలివోవ మించారు
కెంగేలి మేలిమియును.
హరి. ఉ. ౭. ౪౭.

గీ. అనుఁగుఁదల్లికి వందనం బాచరించి, వరుస
నిలువేల్పులకు మ్రొక్కి వలను మిగుల,
బ్రాహ్మణులచేత దీవెనల్ వడసి పుణ్య,
భామలిచ్చుహేమాక్షతప్రతతిఁ దాల్చి.
నైష. ౩. ౧౦౭.

సీ. వలసంది దరుల క్రేవల నొందికొనుచు
నావల నగల్చు మహోర్మి వలన మరయ.
వసు. ౬. ౬౧.

ఇది కొన్నిపట్ల వాక్యాలంకారముగ నుపయో
గింపఁ బడును.

చ. ... ఒంటి పాటునన్, వలనుగఁ గంటి
కింపయినవానిఁ గనుంగొని ప్రేమ
హెచ్చఁగా, బలిమిని జేరు జారవలెఁ
బైకొనఁ గోరెదు నీకుమేరయే.
దశా. ౩. ౬౯.

క. పలు తెఱఁగుల దీవనలిడి, వలనుగ నత్తమ్మి
చూలివంగడపుంజా, బిలియల తొనింగని ...
నీలా. ౧. ౮౬.

౧౧. విధము.

క. ... ఆ వంతయైన వదలకు, మేవలనను దేవ
విప్రహితకార్యంబుల్ ...
హర. ౭. ౧౪౬.

సీ. వలఁ జిక్కువలు చిక్కువల నొప్పు వృద్ధు
వల్క లంబునఁ గుచలికుచంబు లారయ.
ఉ. రా. ౩. ౧౦౩.

క. ఆ విధిఁ డిట్లను దుఃఖం, బేవలనను గలుగ
నేర దిహపరసౌఖ్య, శ్రీ విభవంబుల
కెల్లను, దానసందర్శనము నిదానం
బగుటన్. జై. భా. ౫. ౯౩.

గీ. ... జననాథ రెవ్వరి సెచటనుండు, వార
లను వార మమ్మాట వలను సెపుమ ...
భార. శాం. ౬. ౧౯౫.

౧౨. శక్తి, సామర్థ్యము.

గీ. ... తెలిసి యుత్తర మీ నాకు వలనులేమి...
నైష. ౩. ౨౧.

క. కులగిరులు జిఱ్ఱఁ దిరిగిన, జలరాసులు మేర
దప్పి చనుదెంచిన నీ, వలనెఱిఁగిన దృఢ
భక్తుఁడు, చలియింపఁడు ...
శివతత్త్వ. ౬౨.

సీ. జంకైదుతలలరాక్షసునిఁ గూల్చిన వాఁడు
వానితమ్మునిఁ బ్రోచు వలనువాఁడు ...
కృష్ణ. ౧. ౧౪.

౧౩. కారణము.

ఆ. ... ఇదియనుమ్ము మాకు నిచ్చలోఁ గల
కోర్కి, వొసఁగ నీదువలనఁ బొందు
పడిరొ. భాగ. ౬. ౨౨౩.

౧౪. వివేకము.

క. కార్యము తెలిఁ గిట్టిది నీ, వార్యచరితమునకుఁ
జొచ్చి యాడెదు నీకా, దుర్యోధనున
వినయ మని, వార్యంబని రెుఱుఁగ రామి
వలనో వెడగా. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౧౭.

౧౫. మర్యాద.

చ. ... తల్లిదండ్రుల రుచిమాన్చి బంధులకు
రోఁత రొనర్చుచు జారవాంఛలన్, వల
నఱి సత్కులాంగనలు వర్తురె లోకులు
సూచి మెత్తురే. భాగ. ౧౦. పూ. ౯౮౮.

౧౬. శుచిత్వము.

గీ. వార్చి వాఙ్మనోనియతితో వలను గలిగి,
ఉత్తరం బొండెఁ దూర్పు దిక్కొండె
జూచి, జానుమధ్యంబునందు హస్తంబు
లుండఁ, గుడుచునది పవిత్రాన్నంబు గుణ
వరేణ్య. మార్క. ౩. ౨౨౭.

విణ. ౧. కుడి, దక్షిణము.

సీ. పంద్రెండు రూపులై పగలింటి రాజాగా
వలఁతి యేదేవుని వలనుఁ గన్ను ...
ఉ. హరి. ౨. ౧౪౪.

"వలనౌ హస్తంబునన్" భద్రా. ౧.
(శ.ర.)

౨. యుక్తము.

ఆ. ... జానకీ ధవుండు సంతసిల్లి, వారి నాద
రించి వలనైన సత్కృపఁ, జూచి మంద
హాసశోభియగుచు ...
భా. రా యు. ౨౪౮౧.

చ. వలనగు నమ్మహాతటినివారి నవారితకేళి
సల్పు కాంతల ... వసు. ౧. ౧౧౨.

ఉ. నామొగమోటకై వలని నాటకముల్ ఘటి
యించి ... పారి. ౧. ౪౯.

మ. సెలయేఱుల్ గడలొత్తఁ జేయుచు లతాసీ
మంతినీనర్తనంబులు గల్పించుచు మత్త
బర్హిరుతముల్ పాల్పొందగాఁ జేయుచున్,
వలనై కాననమారుతంబు దనరున్
వాంఛానురూపంబుగా ...
హరి. ఉ. ౧. ౫౮.

౩. శక్యము, సాధ్యము.

గీ. అంధువులసంఖ్య లెక్కింపనలవి గాదు,
కుండములసంఖ్య లెక్కింపఁ గొలఁది
గాదు, వాపికలసంఖ్య లెక్కింప వలను
గాదు, పద్మలోచన కాశికాపట్టణమున.
కాశీ. ౮. ౨౦౫.

౪. శరణ్యుఁడు.

మ. చెలివై చుట్టమవై మనస్వీశుఁడవై
చిన్మూర్తివై యాత్మవై, వలనై కోర్కుల
పంటవై విభుఁడవై వర్తిల్లు నిన్ను ...
భాగ. ౭. ౮౨౭.

జ: వలతి, వలకట్టు, వలకడ, వలకన్ను, వల
కేలు, వలగొను, వలగొల్పు, వలచుట్టు,
వలచూడ్కి, వలచే, వలచేయి, వలతీరు,

వలదిక్కు, వలదిరుగు, వలనగు, వలను పఱచు, వలనుమించు, వలనుమీఱు, వల నొప్పు, వలపల, వలపలగిలక, వలపలించు, వలబాఱు, వలముది, వలమురితాలుపు, వలమూపు, వలచెక్కు, వలవంక.

వలనుపఱచు. స. క్రి. (వలను + పఱచు) అమర్చు, ధరించు.

సీ. వ్రణి దుష్టరక్తపత్వమున మించు జలూకవా
మహస్తంబున వలనుపఱచు ...
దశా. ౨. ౨౯౦.

వలనుమించు. అ. క్రి. (వలను + మించు) ఒప్పు.

సీ. రమమాడ్కిఁ గమలజురాణి రాణింపంగ
వాణిమాడ్కిని లక్ష్మి వలను మించ ...
ఇందు. ౧. ౧౦౬.

వలనుమీఱు. అ. క్రి. (వలను + మీఱు) ఒప్పు.

గీ. తన యజత్వంబు దెల్ప రాట్తనయమౌళి,
రాజసమెలర్ప ఘనపద్మరాగకలిత, వర్తుల
మృగేంద్ర పీఠిపై వలను మీఱి, రాజహం
సాశ్రయప్రౌఢి రంజిలంగ ...
ఇందు. ౫. ౯౪.

వలనొప్పు. అ. క్రి. (వలను + ఒప్పు) అనుకూల పడు.

సీ. తెఱగంటిదొరయింటితెలిమ్రాఁకు తెగఁ
బ్రాకి వలనొప్పఁ దెలిదీవికెలన మెలఁగి...
నీలా. ౧. ౪౫.

ద్వి. వలపలికడఁ బంటవలఁతినెచ్చెలి, వల
నొప్పఁ దమ్ముఁ డవ్వల నొప్ప ...
ద్వి. పరమ. ౩. ౨౧౭.

వలపల. వి. దే. (వలను + పల) కుడిభాగము, దక్షిణపార్శ్వము.

క. వలపలిదిక్కున కించుక, మలఁగంగాఁ
గుఱుమిడి కుఱుమాపుడుఁ బుట్టం, బలవడఁ
గట్ట జరఠవల్కలమున నెవ్వఁగుఁ జన్నుఁ
గవ గప్పితగన్. భార. విరా. ౧. ౨౯౧.

చ. వలపలికన్ను నీకు రవి వారిజలోచన
చందురుండు దా, పలినయనంబు కర్ణుఁడును
బార్థుఁడు దత్ప్రియనందనుండుఁ దృక్కుల
జూఁడు పీరోకం డొకనితోఁ గలహింప
సహించితి తెల్లొకో ... నైష. ౭. ౧౩౩.

వ. వలపటఁ గృపాశ్వత్థామలును దాపటం
గృతవర్మ మద్రేశ్వరులును వెనుక బాహ్లిక
సోమదత్త భూరిశ్రవసులును ...
భార. భీష్మ ౧. ౧౦౩.

గీ. కళుకు విడికెంపురవలచెక్కడపుమేడ, వల
పట నెసంగు శృంగారవనములోన ...
దశా. ౪. ౧౦౨.

వలను. విశే. దక్షిణము, కుడిది.

వలకన్ను = (వలను + కన్ను) కుడికన్ను.

క. భూతలము వడఁకె నుల్కాపాతంబులు
మింటఁ గానఁబడె ఘోషములో, వ్రేతల
కును గోపకసంఘాతముల కదరె వలవడ
కన్ను లిలేశా ... భాగ. ౧౦. పూ. ౬౪౭.

వలపలగిలక. వి. (వలపల + గిలక) రేఫమునకు వేఱొక చిహ్నము (రేఫము యొక్క రూపాం తర నామము) (శ. ర.)

వలపలించు. స. క్రి. (√ వలపల.)

౧. వలపలగా తిరుగు, కుడివైపుగా తిరుగు.

వ. గాంధారీనందనుండు వలపలించి చుట్టు
కొనిరా నది సరకుసేయక బకవైరి ...
భార. శల్య. ౨. ౨౬౪.

౨. వలఁగొను, ప్రదక్షిణముసేయు.

సీ. చూతాటవీవాటశోభమానంబైన పులు
గుత్తసోమేశు వలపలించు ...
భీమ. ౩. ౩౯.

వలపించే. స. క్రి. (వలచే[1].) ౧. ప్రీతి నొందించు సంతుష్టునిఁజేయు.

ఉ. ... వాసుదేవునిన్, బ్రీతిమెయిన్ భజించి వలపించితి ధన్యుఁడనైతి నింక నీ, నీతులు గీతులుం జదువునేర్పులు గీర్పులు నాకు నేటికిన్ ... వి. పు. ౨. ౨౯౫.

౨. కామింపఁ జేయు.

సీ. వలపింప నేర్తురు వలరాజు గెలిచిన పెద్ద కాలము వేల్పు భీమనాథు ...
భీమ. ౧. ౯౪.

క. ... ఘజిక్రియ, వలపించెం బెండ్లివారి వనితయుఁ బోలెన్ ... నైష. ౬. ౧౩౪.

సీ. చిఱుతపాయపు గొల్లతెఱవల వలపించి మఱవక పసులఁ బల్మఱును గాచి ...
నీలా. ౧. ౩.

వలపు[1](ల్పు). వి. (√ వలచే.) ౧. వాంఛితము, కోరిక.

క. కావున వంచన బాహిర, పోవకయుండంగ మనఃపుండరి మార్వం, గావచ్చు నేని యట్టిద, నా వలపటుగాక తక్కినను వలదు సుమీ. భార. విరా. ౨. ౨౭౮.

తోటకము. వలపుల్ గను గోవలపుల్ గొలుపన్, దొలుకారు మెఱుంగులతో నెనయై వలరాచ సిరుల్ వలె వారొకచోఁ, దలుకొ గురువెందల పందిరిలోన్.
యయా. ౪. ౨౩.

క. ... మెలఁతకుఁ బతికిన్, వలపు సమంబగుట జన్మవాసన చెలియా ...
మనుచ. ౬. ౬౬.

౨. మోహము.

గీ. వలపు నటియించుచును వారవార తనకుఁ, దానవారికి వారికి నైనయట్లు ...
హర. ౬. ౧౦౩.

గీ. భ్రాంతి దన వల్పులంజియఁ బాయలేక, వ్రీడ యించుక లేని చేబోడిబాజుఁగు ...
కవిక. ౪. ౯౯.

గీ. బాఁతి తనమున లంజియఁ బాయలేక, వ్రీడ యించుకలేక ...

(చూ. చేబోడి. శ. ర.)

రగడ. మితిలేక పరఁగ రతిమెలపులును వలపులును, నతివ లెంతయు మఱచి రలపులును సొలపులును. రాఘవ. ౨. ౬.

వలపు(ల్పు[2]). వి. (√ వలచే.) సువాసన.

చ. అలరుఁ బురంబునం దొగలనంతర దామరఁ బ్రాఁచిఁ గప్రపున్, వలపులు మీఱ ... పురాతన తీర్థకుండముల్ ...
ఆము. ౧. ౮౧.

సీ. వలపులు గులుకు చెంగలువ క్రొవ్విరుల తేకులు గానరానేస కొప్పు ముడిచి ...
వరాహ. ౩. ౧౦౯.

క. ... చలికరు వలిను, న్పొలపమున విరియు పరువపుఁ, దొలు మొగడల వలపు దెలుపు తోఁటలలోనన్ ... పారి. ౫. ౧౦౩.

ఆ. కంపు గబ్బుగవులు గందంబు వలపనగంధ మొప్పు ... ఆం. భా. ౧. ౧౦౬.
మనుచ. ౬. ౩౧.

సీ. నులివాడు నాఁచు వల్లులగొం తొగర్చిలేఁ బొల వల్పుగాలివే పోకయొఱఁగి ...
ఆము. ౨. ౫౩.

వలపుల వింటివాఁడు = పుష్ప ధన్వుఁడు, మన్మథుఁడు.

చ. వలపుల వింటివాని దళవాయి వసంతుని జోడుజోడె పాటుల బడకుండఁ గుండలికుటుంబము నాఁకలిఁ దీర్చు చందనాచల గృహమేధి యొప్ప వడచల్లని చల్లనిగాడ్పు

నీటఁ జెల్వలరతి తాంతకాంతుల యలం
తలు మానుచుఁ బ్రాణ బంధుఁడై.
రామా. ౧. ౧౫౧.

చ. వలపుల వింటివాని దళవాయి చకోర
మనోరథంబురే, వెలఁది మగండు పాల్క
డలి వెన్నునిలింప గణాన్న రాశి చుక్కల
దొర శూలి మౌళిమణి గల్వలవిందు తమంబు
గొంగ చల్వలగని జింకతాలుపు కళానిధి
తూర్పునఁ దోఁచె నత్తఱిన్.
వై. శకుం. ౨. ౧౮౪.

వలపుఁగొల్పు. స. క్రి. (వలపు¹ + కొల్పు.) మోహింపజేయు.

సీ. వ్రేతల వలపుఁ గొల్పెడు దిస్స మొల
హత్తి గచ్చకాయల తిత్తి రచ్చసేయ ...
ఘటికా. ౧. ౧౨౮.

వలపుకత్తియ. విశే. (√వలపు¹.) కామము గలది, కాముకి.

సీ. తోఁద్రోపులకును బోదురలె యెటుంగవా
వలపు కత్తియలుంట కలువ కంటి ...
రా. వి. ౫. ౬౫.

వలపుకాఁడు. విశే. (√వలపు¹.) కాముకుఁడు, కామము గలవాఁడు. (శ. ర.)

వలపుకీలు. వి. (వలపు¹ + కీలు.) పోఁకముడి, నీవి.

గీ. ... అనుచుఁదగ బుజ్జగించి హస్తాంబుజ
మున, వలపుకీలు డెమల్చు భూవల్లభుఁడు.
నైష. ౪. ౧౪౬.

వలపుటిక్క. వి. (√¹వలపు.) కళాస్థానము.

ఉ. అక్కల కంఠకంఠి తెలియంగని నప్పుడె
ధిక్కరింపుచున్, జక్కరఖాణ పుండరికి
సాహిణి చాయల జంటవారిమేల్,
చొక్కపు వాఁడి చెంగలువ సూరికటా
రినిఁ బోటుఁ వ్రేటుపెం, పెక్కఁగ నొక్క
టన్ వలపుటిక్కవఁ బక్కన రేచియార్చి
నన్. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౫౬.

(వలిపు టిక్కవ.) అపముద్రి.

వలదాల్పరి. వి. (వలపు² + తాల్పరి.) వాయువు.

సీ. బలితంపు వలపు దాల్పరి దిండిగమితావు
గల దొరవాకిట నిలుచువాఁడ ...
ప్రబంధ. ౨౧౪ లో ౫ పుట ౪౬.

వలపుదేవర. వి. (√వలపు¹ + దేవర.) వలరాజు, మన్మథుఁడు.

చ. ... పాదిరి మీఁదికి మాటిమాటికిన్,
దిరిగెడుఁ దుమ్మెదల్ వలపుదేవర పచ్చల
మేడ యెక్కియు, చ్చెరువుగఁ గుంటవింట
వడిఁ జిమ్మెడు కస్తురి యుండలోయనన్.
యయా. ౫. ౫౬.

వలపుమోపరి. వి. (వలపు² + మోపరి.) గంధవహుఁడు, వాయువు.

సీ. వలపుమోపరి జియ్యవల మూల దయ్యంబు
గుండుల తలకట్టు పండుదండి ...
అచ్చ. రా. బాల ౮.

వలపురాయఁడు(లు.) వి. (√వలపు¹.) రతిపతి, మన్మథుఁడు.

గీ. చల్లులాడంగ నప్పుడు చదలనెగసి,
మగుడు తెలినీటి తుంపరల్ దగిరెయుఁజూడ,
వారి సిరాటకును మెచ్చి వలపురాయఁ
డాని కురియించు పువ్వుల వానలనఁగ ...
యయా. 3. ౬3. యయా. ౫. ౧౧౨.

గీ. ఇటు చతుర్విధ దళము లుద్భటము గాఁగఁ
బాయఁగాముని దళవాయిడాయ వలపు,
రాయ లారామమున డిగ్గ రహివియోగి,
సముదయ వనతితి పలాయనములు గాఁగ.
ఉ. హరిశ్చ. 3. ౧3.

వలపులకొండ. వి. (√ వలపు[2].) మలయ పర్వతము.

చ. వలపుల కొండడిగ్గి కుజవారములో నటు లుత్తరంబుగా, వెలువడి వేగ నేఁగ వెడ విల్తుని కార్యముగాఁగ వచ్చుచోఁ, జిలువల కోఁతలంజిదిమి చేరు వనంబులఁగంటి దంతఁ దుమ్మ్మలు పొడకట్టె నీ శకునముల్ విత గాఁగుగదా మదానిలా.
కృ. శకుం. ౨. ౨౦౪.

వలపులరాచజోదు. వి. (√ వలపు[1].) మన్మథుఁడు.

చ. చెలఁగి చెలంగి మానసముచిల్లులు వోవఁగ నేసె బాలికన్, వలపుల రాచ జోగు ప్రసవంబుల పేరను గొర్వి కోలలన్ ...
పి. శకుం. ౩. ౧౬౯.

వలపులరాజు. వి. (√ వలపు) మన్మథుఁడు.

చ. వలపులరాజు తూపులగు వారి రుహంబుల సొక్కు నొత్తునన్, గెలుపుగొనంగఁ జాలు మృగనేత్రయపాంగ నిరీక్షణద్యుతుల్ ...
విక్ర. ౬. ౨౬.

చ. వలపులరాజు దండునకు వైచిన త్రోఁపు గుడారు నాఁగ వెన్నెల జలకంబుఁగాంచు రజని గజయానకు మొద్దుపదమ్ము గుబ్బల సమయాళి ముందె నెరిఁబట్టిన చందురు కావినా సముజ్జ్వల తరసాంధ్యరాగరుచి సంధిలె సౌమనసాధ్వ వీధికన్ ...
రా. వి. ౪. ౪౦.

వలపులఱేఁడు. వి. (√ వలపు[1] + ఱేఁడు) మన్మథుఁడు.

క. ... దేవర జాణయమినుఖాన వలపుల ఱేఁడా ... యయా. ౫. ౧.

వ. వలపుల ఱేని చివురుటరిగెల పోలుపు దెలుపు రత్నతాటంకంబుల ...
ధర్మఖండము. ౩. ౧౪౩.

వలపులాఁడి. విణ. (√ వలపు[1]) కామముగలది, కాముకి.

గీ. దొరసి యొండొంటి నొరసి క్రిక్కిఱిసి మెఱసి, యగణితస్ఫూర్తి మొగమున కెగ యూనీను, వలుదవలిగుబ్బచన్ను లో వలపులాడి ... నరస. ౫. ౧౧౩.

వలబాఱు. అ. క్రి. (వలను + మీఱు) పార్శ్వమునకుఁ బాఱు.

ద్వి. చతురుఁడై యతఁడర్ధ చంద్రబాణమున, నితని విల్లటుత్రుంచె నేడు దూపులను, వక్షంబు నేయుచో వ్యాఘ్రుంబుఁ గన్న, బుక్షంబు వలబాఱు రీతిఁ దేరుడిగి ...
భార. విరా. ౪. ౪౩.పా.

వలభి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. కొణిక, మంజూరు.

౨. ఇంటి నడికొప్పు. (హాలా. ని.) ౩. శిరోగృహము, చంద్రశాల. (విల్సన్సు)

వలమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)
౧. తిరుగుచున్నది.
౨. చలించుచున్నది, కదలుచున్నది.

వలము. విణ. ౧. అధికము.

చ. పొలకయి గారవంబయిన పుత్రకుఁ డొక్కఁడ యేల మాంసమున్, వలముగ మీరు నేను నగు వారమె కామె ...
హర. ౨. ౭౫.

ఉ. తమ్ములతావితానములఁ దావలమై వలమైన గాలితో, యమ్ముల కామతింపఁ జటు లాలసరై వనకేళి సేయఁగాఁ, దమ్ముల తావితానములఁ దావలమైవలమైన గాలితో,

యమ్ముల కామతింపఁ జటులాలసయై వన
కేళి సేయఁగన్. కృ. శకుం ౨. ౧౬౫.

౨. స్థూలము, లావైనది.

క. ఆరెలు వలములు దొడలును, దోరము బలు
మెడయు .... దశకు. ౯. ౩౧.

క. ... నిడుదలగు తొడల బెడగున్, గడు
వల మగు నడుము గలుగు కలికిది బళిరా ...
చంద్ర. వి. ౧. ౪౫.
కళాశాస్త్రము. ౧. ౧౫.

వి. ౧. స్థౌల్యము.

సీ. వ్రేలి వలంబున వ్రేలెడు మెడనూళ్లు జాళు
వాముంజేతి జనుల త్రాళ్లు ...
రా. వి. ౨. ౮౮.

౨. వైశాల్యము, విరివి.

గీ. ... ముప్పది యోజనముల, పొడువు పది
యోజనమ్ముల నడిమివలము, గలుగునగ్గిర
తరు మృగావలులతోడ, ధరణితల సమా
నంబుగా ధరణిఁ గ్రుంగ ...
భా. రా. కుం. ౫౧౯.

వలమురి. వి. (వలను + మురి) దక్షిణావర్త
శంఖము, శంఖము.

చ. విలసిత మౌక్తికంబులు సవిభ్రమరేఖలును
నిక్క సాటిరాఁ, దలఁచి మహోద్ధతిన్మొరసి
తన్మృదునాద విలాసకౌశలం, బలవడమిన్
మఁడింగి గరమై తనలో వివరం బెఱింగియా,
వలమురి దాఁబ్రదక్షిణము వచ్చె నొయాసతి
కంఠ లక్ష్మికిన్. వసు. ౨. ౪౩.

క. వలమురి జిగినగు మెడకలు, వలమురి పెమఁ
జూపు చూపు వనజాతమునా, వలమురి
యించు మొగముశై, వలమురి విహసించు
వేణి వని తకుఁదనరున్ ...
చంద్రా. ౮. ౧౮౮.

క. అందంబున నల వలమురి, చిందంబు
ముకుందుఁ డర్థిఁ జేఁబట్టినదా, నిందగ
నెఱుఁగము ... విప్ర. ౨. ౮౨.

వలమురితాలుపు. వి. (వలమురి + తాలుపు)
శంఖమును ధరించినవాఁడు, విష్ణువు.

చ. వలమురి తాలుపింక నిటవచ్చుట మానుము
మచ్చకంటినా, నిలిచి ...
పాండు. ౫. ౧౩౭.

క. వలమురి దాలుపు దొరయా, వలఁబిలువఁగ
నీలవలదు వలదని పెనఁగన్, జెలికత్తె
గదిమి నీకిటు, వలెఁగూడదటంచుఁ దలుపు
వడిగాఁ దీసెన్ ... మృ. వి. ౩. ౩౫.

సీ. గట్టురా విల్లును కడలిబత్తలికయు వలమురి
దాలుపు వాడితూపు ... రామలిం. ౧.

వలమూఁపు. వి. (వల[3] + మూఁపు) కుడిమూఁపు.

ఉ. నీవలమూఁపు లావు మును నేల వహించిన
నాగకూర్మగో, త్రావని భృద్దిశాకరుల
కౌరయ నూఱట పట్టుగాదె ...
భార. విరా. ౨. ౧౯౩.

గీ. కలఁచి కబళించి కడువడి బలిమి మించి,
గెలిచి యార్వీటి వేంకట క్షితిపు తిర్మ,
లేంద్రు వలమూఁపు నను నిల్చి యిరవు
కొనియె, రాజనుతు లొప్ప ధరణీ వరాహ
మూర్తి ... రామ. ౩౭౪.

వలయపుఁగత్తి. మి. వి. (వలయము + కత్తి)
చక్రాయుధము.

ద్వి. వలమురి నెఱవాఁడి వలయపుఁగత్తి, బలునీ
చూపట్టెడు పాణి యుగ్మమును ...
ద్వి. పరమ. ౨. ౯౮. పా.

వలయము. సం. వి. అ. పుం. న.

౧. కడియము, హస్తపాదకటకము, మురుగు,
అందె. మొ. ౨. చుట్టు. ౩. స్త్రీలనడి

కట్టు; ఒడ్డాణము. ౪. (సమాసాంతమున) మండలము, గుండ్రముగా నుండు వస్తువు. ౫. ఆవరణము, కంచె; ప్రహరి.

పుం. ౧. శాఖ, కొమ్మ. ౨. గొంతుకనొప్పి.

వలయించే. స. క్రి. (√ వలయు²) వలయాకారముగఁ ద్రిప్పు, చుట్టు త్రిప్పు, త్రిప్పు.

సీ. వలనంబు పుట్టించి వంకంబు వలయించి
డిల్లాయి ప్రకటించి శేవచూపి ...
పి. శకుం. ౧. ౧౧౨.

క. ఏలాగున వలయించెదొ, యేలాగున నీల
విభుని సొలయించెదొ ...
చంద్ర. వి. ౩. ౮౦.

వలయితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చుట్టు వాఱు కొనఁబడినది.

౨. గిర గిర వేగముగ చుట్టును ద్రిప్పఁబడినది.

౩. మెలివేయఁ బడినది.

వలయు¹. అ. క్రి. (ఇది అసంపూర్ణ క్రియ దీనికి భూతార్థక ప్రథమ పురుషైక వచన బహువచనములందును తద్ధర్మార్థక ప్రథమ పురుషైక వచనమునందును వ్యతిరేకార్థమునందును క్త్వార్థమునందును భూతతద్ధర్మార్థక విశేషణముగాను టవర్ణకాంతముగాను ప్రయోగములు గానవచ్చుచున్నవి. వ్యతిరేకమున వలదు వలవదు అని రూపద్వయము కన్పట్టుచున్నది. ఇంకను విశేషములు ప్రయోగానుసారముగా గ్రహించునది.)

౧. అవశ్యకమగు.

గీ. ధర్మమార్గ ముల్లంఘింపఁ దగదుగాన, వలసె
నిష్కృతి కులమెల్ల వెలసె నీ కృతమున
సురముని పితృతర్పణములు సేయు, మరిగి
బాహుదా పుణ్యతోయముల ననఘ.
భార. శాం. ౧. ౧౬౬.

గీ. ... భోగమనుభవించు, నెడను బహిరంతర
రులపై దృష్టివలయు ... ఆము. ౪. ౨౪౧.

గీ. వలని సిగ్గున వెలిపుసఁ గలసిమెలసి, యుండ
కుంటకు మాబోటు లోర్వఁగలరె ...
కాశీ. ౩. ౬౨.

క. అన్నరు సత్యద్భుత విక్రము, పరిణతి
నూడఁ గనుదోయి పదివేల్వలయుఁగా ...
భార. కర్ణ. ౨. ౨౮౩.

ఉ. ... మున్ను నిన్నెఱుంగ నా వలదా నను
నీవెఱుంగఁగాఁ ...
భార. శాం. ౪. ౩౯౬.

గీ. వలదు కుక్కల విడువంగ వలవదేయు,
నడిచి మొలపిడియమ్మునఁ బొడువవచ్చున్.
మనుచ. ౪. ౨౦.

గీ. పెండ్లికని పిలవఁబంచినఁ బ్రియముతోడ,
నేఁగు దెంచితి మిన్నాళ్లు సెల్లరొప్పి,
దములఁ జూచితి మిర్యోడఁ దడవుగాఁగ,
నిలువఁ దీరదు పోయిరావలయుమాకు.
భార. ఉద్యో. ౧. ౪౨.

ఆ. వలయు పదవియందు నిలిచి నారాజ్యమంత
యును జక్కఁబెట్టి నయమువిక్ర, మంబు
పడపునంత మానసస్థైయుండి, కుచ్చితంపు
బ్రదుకు కోరఁ దగునె ...
భార. విరా. ౧. ౨౮౨.

ఉ. ... ఎల్ల వాడుందనవారిఁ దోకొనికడున్
రథసంబునఁ గూడి వార్తకుఁగా, ముందఱఁ
బోయి గోధనము ముట్టుకొనంగ వలయున్
మహోగ్రతన్ ... భార. విరా. ౩. ౧౨౬.

గీ. ... పరుషములు తద్రిపుల రాయబారు
లెదుటఁ బలుకకుము సంధిరొుకవేళ వలసి
యుండు ... ఆము. ౪. ౨౬౪.

క. ఈరీతినుండ మచ్చిక, జేరన్వలనిసవిరొుల్లఁ
దప్పించుటకై, వారసతులుబొజుఁగులతోఁ,

బోరామి యొనర్పఁ బసుల పొంగలి
వచ్చెన్. భార. ఆది. ౪. ౧౮౬.
శుక. ౨. ౫౬౨.

క. ఈ రెండు ప్రకారంబుల, వారలకును
మమత విడువ వలయుట సరి ...
భార. శాం. ౫. ౯౭.

క. జముఁడైన వచ్చి వానిని, దమియింపఁగ
లేమి నిశ్చితంబేమి యుపాయము గలదొ
కనుఁడు మీ భావమునందిటఁ బ్రజలుమీకు
వలసిరయేనిన్. హరి. పూ. ౬. ౧౨౬.

ఆ. ఎల్లవారు నెఱుఁగ నొల్లనిధర్మువు, చేల
నీకుఁ జెప్పనేలవలసె ...
భార. సభా. ౨. ౨౨౭.

గీ. ఏమిరా వాసుదేవుఁడ నేనయనుచుఁ, జెప్పి
కొన వచ్చునేయింకఁ జెపుమనాకు, నిన్ను
గన్నష్ట చక్రాగ్ని నీఱుసేయవచ్చు మూద
లించుటకింత వలసెఁ జేయ.
హరి. ఉ. ౬. ౨౧౮.

౨. తప్పనిదియగు.

క. వీరెవ్వరయ్య ద్రుపద మహారాజులె యిట్లు
కృపణులయి పట్టువడన్, వీరికి వలసెనె
యహహ మహారాజ్య మదాంధకార మది
వానె నొకో. భార. ఆది. ౬. ౭౯.

వ. ... తక్షకుండను దుష్టోరగంబు సేసిన
విఘ్నంబున నింతమసల వలసె వినుడు ...
భార. ఆది. ౧. ౧౧౮.

పడవలయు = పడుట తప్పనదియగు.

గీ. ... వెఱచి తాత, విడిచి నా పుత్రులందఱు
విఱిగి యడవి, గలిసిరొక్కొ యాతనికిఁ బడ
వలసెనకట ... భార. భీష్మ. ౧. ౫౭.

సీ. ... అనయముఁ బ్రతి ...

ఆ. కోటిలేని నాదు కొమరున కిప్పాటు, వలసె
నకట యిది యవార్యమనుచు, వేఁగు వాని
చావు విని యంతజిష్ణుండు, ఖండితారిపంక్తి
కంధరుండు. రాఘ. ౪. ౧౪౩.

చంపవలయుట = ఛంప సంభవించుట.

ఆ. సురనదీ సుతుఁడు పరలోకగతి నిరీక్షిం
చుటకును దాను గృతకవృత్తిఁ, జంపవల
యుటకును సవిషాద మానసుం, డగుచు
నిట్టులనియె నచ్యుతునకు.
భార. భీష్మ. ౩. ౧౦౪.

చ. అమరహితంబుఁ గోరియ సురాంగముల
న్విదళించునట్టి మాకమరులఁ ద్రుంపఁగా
వలసె నకట నేఁడని సిగ్గుజెందు చంద
మున ... పారి. ౫. ౮.

౩.విహితమగు = విధియగు.

క. ఇనుఁ డస్తమింపఁ బోయిన, ననఘా
బోధింప వలసె ...
భార. ఆది. ౨. ౧౫౯.

క. వినుమల సుండును గర్వియు, ననర్థ భాషి
యును మత్సరాలీఢుఁడుఁ గ్రోధనుఁడును
గావలవదు ... భార. శాం. ౫. ౪౫౪.

(ఇట నిషిద్ధము.)

గీ. ఎల్లవారలఁ బిలిచి మీరే సుకృతను, నాచ
రింపఁగవలదు నానాధ్వరముల, తెరువు
పోకుఁడు ... హరి. పూ. ౧. ౯౭.

ఆ. కొడుకుఁబోలె నరయ గురుఁ బోలెఁ గొలు
వంగ, నగ్నిఁ బోలె నిష్ఠనర్చితుఁడుగఁ,
జేయవలయు విప్రుఁ జెప్పెద వేద
సంవాద మేకబుద్ధి నాదరింపు.
భార. అను. ౧. ౧౬౦.

క. పితృ సంకల్పము సేయఁగ, సుతులకవశ్య
మును వలయు ... భార. సభా. ౧. ౯౩.

ఆ. ... గంగ నాడవచ్చి నీవు, వలవదనిన
నుడుగు వారముగాము నీ, విఘ్న వచనము
లకు వెఱతుమెట్లు ...
భార. ఆది. ౮. ౪౦.

వల్దు.

శా. ... యత్రిక్కించి ద్యుతియుతేఁ విష్ణు
సహితుం గీర్తించుచున్నాఁడు వల్దంచుం
జెప్పినమానఁ డంగమున ...
భాగ. ౭. ౧౪౭.

౪. యుక్తమగు, తగు, హర్హమగు.

క. వెలయ విధిదృష్ట నయమున, వలయుఁ బరా
క్రమము సేయ వసుదేశ్వర యుగ్గలమగు
బుద్ధియుఁ గడఁకయుఁ గల పురుషుల కిది
యుచూచె కర్తవ్యమిలన్ ...
భార. సభా. ౧. ౧౩౦.

గీ. ...వందనీయులు చెనకంగ వలదు వారి ..
కాశీ. ౩. ౧౫౭.

వలయువాడు = తగినవాఁడు.

క. గోవులకు మేలుచేసిన, యావేలుపు గొల్ల
వారి యర్చనలకు నెచ్చోవలయువాఁడు
గావున, దేవేంద్రునిఁ గొలుతు మేము దృఢ
తర భక్తిన్ ... హరి. పూ. ౭. ౧౨౬.

గీ. ... చెలిమి గలదానిపైఁ దలఁపు మాన,
వలగుసుమి మంచి పనసపండుల మెసంగు,
జాణలకు మావి పండులు చవియ కావె.
నీలా. ౨. ౩౧.

చ. బవరము సేయుచుండియును భావణ
ముల్దగఁ బల్కుచుండగా, నవినయ
వృత్తిమై వలవదాయుధ మార్చుటఁ దాఁకి
పడ్డగ్గుగువు వడినం దొలంగినను ...
భార. భీష్మ. ౧. ౧౪౮.

చ. ... పస్తులన్, వసరఁగ వేడ్కయయ్యెడి
నో వల్దిటువంటి కుబుద్ధు లివ్వనంబునఁ
గొనమేపు నీళ్లఁ గఱవో పతిమన్నన నీకుఁ
జాలదో ... వేం. పంచ. ౪. ౫౧౯.

౫. ఇష్టమగు.

చ. ... వీనిలోననీ, వలసిన వస్తువుల్ గొను
ధ్రువంబుగ నిచ్చెద నీకు వావుడున్ ...
భాగ. ఆది. ౫. ౨౦౦.

"నీవలసిన" అనుచో ప్రౌ. వ్యా. కార.
౧౫ సూత్రమున నీ శబ్దమునకుఁ గర్త్రర్థమున
యొక్క విభక్తియు ౧౬ సూత్రమున
లోపము నగు.

క. కుడువుఁడు కట్టుఁడు నైకొనుఁ డడుగుఁడు
మీ వలయునట్టి యర్థములర్థుల్, కడమ
యొకింతయు వలదని, యెడపక ఘోషింపఁ
బనిచె నెల్లెడ నెలమిన్ ...
హరి. ఉ. ౩. ౧౭౦.

క. మాపలికినట్టి వన్నియు, నా పుత్రునియందు
వలదు నరవరధర్మ, వ్యాపారము మను
మనియం, దాపాదింపుగురు కానియని పలు
కుటయుగ్. వి. పు. ౬. ౧౩౫.

గీ. పట్టియే దర్శనంబైనఁ బ్రతిభకలిమి, వలసి
నట్లు వక్కాణింప వచ్చియుండు ...
నైష. ౭. ౭౩

౬. సంభవించు, తటస్థించు.

ఆ. ...అట్టి జెట్టినిన్ని, దినములిట్లు దొడరి పెనఁ
గియు నీచేత, నేఁడు వినఁగ వలసె వేఁడి
పలుకు ... భార. భీష్మ. ౩. ౧౭౭.

గీ. అప్పుడొక చారుఁడేతెంచి యసురనాథ,
నీకు జయపెట్టు చున్నారు నిఖిల జనులు,
కొడవ వలదెందు ... దశా. ౫. ౩౦.

గీ. ... అనఘ, సవితృ నుదయాస్త మయముల
శయన మెగ్గు, నిట్లు గూర్చుండు నెడమేలు
నెపుడు వలయు ... మార్క. ౩. ౨౩౬.

౭. పుట్టు, కలుగు.

ద్వి. పాలఁతుక నీతోడి భోగేచ్ఛునారు, వల
యుటఁ దలపోసి వచ్చితి ననిన ...
రం. రా. బాల. ౫౦. పా. ౧౨. పం.

గీ. ద్వాదశ క్షేత్ర శివలింగ దర్శనంబు,
మొదలఁ జేయంగ వలయుట ముఖ్యపక్షు,
మానతీఁదగు ... భీమ. 3. ౬౯.

(చేయంగ వలయుట = చేయఁగోరుట.)

సీ. ... నహల్య ప్రాణేశుఁ డహల్య శాల్య
న్నంబు వలసినవారికి వలసినంత, ఘృత
సూప ఫలదధి క్షీరయుక్తంబుగాఁ దలఁచి
నప్పుడె పెట్టె ... వరాహ. ౧౦. 33.

వ. నీవు మమ్ము వలసినవాఁడ వగుదేని యివ్వి
ధంబున కియ్యకొను మనిరి ...
హరి. పూ. ౭. ౨౧౨.

వలయు[2]. అ. క్రి. (√ సం. వల్.) చుట్టితిరుగు.

క. విడివడి జల మధ్యమునకుఁ, కడువేగమ
కమఠమేగ గ్రక్కున బొక్కెం, బడె
నెలుక వానిఁ బొడఁగని, వడిగాకము
నెగసె మృగము వలయం బాఱెన్.
వెం. పంచ. ౨. ౨3౫. (శ. ర. పా.)

"మృగముఁ బాఱెన్ దవులన్"
(వా. రా. శా. పా.)

వలరసము. మి. వి. (వలపు + లసము)
మోహము.

చ. ... రాగులన్, వలరసమందఁ బ్రోషితులు
వందఁగ వల్మదమంద వచ్చె ...
కు. సం. ౬. ౭౯.

సీ. ... ఆ. తరుణి వలరసంబు దఱిమిపైఁ బడ
నున్న, నెఱ నెఱింగి కూడ నేరకేల, బేల
నైతి ... కు. సం. ౬. ౮౧౯.

వలరాకటారి. (వలపు[1] + రాచే + కటారి) వి.
మన్మధుని కత్తి.

చ. ... కేవలము కటారి శారియని వాఁడి
కడున్ వలరాకటారికిన్ ...
చంద్రా. ౪. ౧౮3.

వలరాచేపని. వి. (వలపు[1] + రాచే + పని)
గ్రామ్య ధర్మము ; సురతము, మైధునము.

క. చెలువున వృష పర్వుండను, బలియుని
గారాపుఁ బట్టి పసిబిడ్డసుమీ, వలరాచ
పనులు వెలిగాఁ, గలిగిన సొంపులను నడపఁ
గాఁదగు దీనిన్. యయా. ౪. ౧౪౮.

సీ. తలిరుఁ బాయపు ముద్దుఁ జెలువలఁ గను
గీఁటి వలరాచ పనులకు వలసి పిలుచు ...
నీలా. ౧. ౭౬.

వలరాచేరాచేవాఁడు వి. (వలపు[1] + రాచే +
రాచే + వాఁడు.) మన్మధుఁ డనెడు క్షత్రి
యుఁడు.

సీ. వలరాచ రాచవాఁడలికాక్షు కనువెచ్చఁ
గరఁగిన యలక నికరపు చోటు ...
మనుచ. ౨. ౯.

వలరాచేలచ్చి. (వలపు + రాచే + లచ్చి) వి.
మన్మధ లక్ష్మి.

సీ. ... బిలువ కన్నియలతోఁ జెలిమిగావిం
పఁగా వచ్చిన వలరాచ లచ్చి యనఁగ ...
యయా. 3. ౪౧

వలరాచేవాఁడు. వి. (వలపు + రాచవాఁడు)
మన్మధుఁడు.

సీ. సింగార మమరంగఁ జికిలి చేయించిన వల
రాచవాని పూములుకు లనఁగ ...
యయా. ౧. ౮౧.

వలరాజే. మి. వి. (వలపు + రాజు) మన్మ
ధుఁడు

గీ. రాజశుద్ధాంత భామినీ రత్నరాజి, దీమ
గావించి వలరాజ ధీశు సేసె ...
నైష. 3. ౯౨.

క. వలరాజు మూలబలమగు, వలికుక పికము
లకుఁ జైత్రుఁ డభిమత భోజ్యంబులఁ
గూర్చె ... విక్ర. ౫. ౪.

వలరాజుడాగులు = మన్మథాంకములు.
విక్ర. ౮. ౭.

వలరాటెక్కెము. (వలపు[1] + రాచే + టెక్కెము) వి. మన్మథుని ధ్వజము.

మ. వలరా టెక్కెపు మీనమో సురలఁ బ్రోవ
న్మించు మీనంబవో ... దశా. ౧. ౧౫౬.

వలరాయఁడు[1](లు.) వి. (వలపు[1] + రాయఁడు) మన్మథుఁడు.

క. ... ఱేఁడు రెండవ, వలరాయనిపగిది
వచ్చి వాకిట దిగియెన్ ...
యయా. ౪. ౧౦౨.

క. వలదాళుగశిఖికీలల, వలదాళుగతిన్నిగుడ్వ
వలరాయఁడ ... వసు. ౪. ౩౮.

ఉ. అంగన యంగరాజ్యమున హస్తయుగా
వరణాంతరంబునం, దుం గొమరొందు చారు
కుచదుర్గములన్, వలరాయ లాక్రమిం, చం
గదియించు కాంతిజిగి సంచపు నిచ్చెన
మెట్లలీలఁ జూడం గనుపట్టె నమ్మెర
మిటారి వళీతతి మోహనాకృతిన్ ...
ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౬౪.

వలరాయఁడు[2]. వి. (వల[1] + రాయఁడు) జాలరి, బెస్త.

చ. ... క్రమ్మఱఁ గూడఁబాఱు మోహన గుణ
శక్తి నివ్వటిలు నవ్వలరాయని నేర్పు
పెంపునన్ ... వసు. ౩. ౫౧.
(మన్మథుఁడని రెండవ యర్థము.)

వలత్రెక్క. వి. (వలను + ఱెక్క) కుడిఱెక్క.

సీ. గవనిపెల్పట బెరికయఁబోతు వలగొని వల
ఱెక్క నూపెఁ జేవలఁతిఁ జెమరు ...
పి. శకుం. ౧. ౧౩౨.

వలఱేఁడు. వి. (వలపు[1] + ఱేఁడు) మన్మథుఁడు.

గీ. కినిసి వలఱేఁడు దండెత్తఁ గేతువగుట,
మీన మిలఁ దోఁచు టుచితంబ ...
ఆము. ౫. ౯౮.

గీ. మేలివెలిదమ్మిరేకుల నేలఁ జాలు, కన్నుఁ
గవవాని వలఱేనిఁ గన్నవాని, వన్నియల
కెల్ల మిన్నయై యున్నవానిఁ, గాంచి
యిట్లని యగ్గింపఁగడఁగి రపుడు ...
అ. రా. బాల. ౬౨.

వలవంక. వి. (వల[3] + వంక) కుడిదిక్కు, కుడి వైపు.

గీ. ఆర్చి యెడవంక సాత్యకి యడ్డగింప, వాసు
దేవుండు వలవంక వచ్చియురము, వ్రేయ
నవ్వీరుఁ డచ్చోట వ్రేసెఁ దత్తఱించి
పౌండ్రుఁడు ధర మోఁకఱిల్లఁ బడియె.
ఉ. హరి. ౩. ౬౫.

వలవంత. వి. (వలపు[1] + వంత.) ౧. మన్మథ వ్యథ.

గీ. ... అంత, కంత కగ్గలమగు వలవంతఁ
దూల, షోరయెఁ బావకుఁ డేమి సెప్పుదు
నరేంద్ర ... భార. అను. ౧. ౪౮.

సీ. ఎలమి ముఖాంభోజ మలరు నొక్కొక
మాటు వలవంత నప్పుడ వందికందు ...
కు. సం. ౫. ౫౯.

శా. ... కోమలి యోర్వలేక వలవంతం బద్మి
నీ జాతికిం, గీడొను గ్రశిఖామణిం బలికె
నతీక్ష్ణానులాపంబులన్ ...
వసు. ౪. ౨౬.

౨. చింత, వ్యథ.

ఉ. ... ఆవలపైరిఁ బల్కున చలాగ్రణి మామ
కశోక వార్ధికిన్, నావ లతాంగి నబ్ధిరశనా
వలయేశ్వరు కేలఁ గూర్చెదే, నావల
వంతఁ దీర్చెద ... వసు. ౫. ౨౬.

సీ. కదలి యహంకారగతివశంబునఁ జాల
వివశుఁడై బోధకు విపరిరైన, వానికి నీరీతి
వలవంత కర్మ ప్రచారంబులను మీఁదఁ
జక్కనైన. భాగ. ౬. ౨౩౨.

ఉ. ... ధరణీతల మంతయు ధారఁబోసివ,
ల్వంతలఁ జెందువేళ ... ౩. ౩౨. బ్రౌ. ని.

సీ. చిలువ పోగులను వ్రేల్చెవులఁ గీలనచేసి
వలరాచ నీఱు నైఁ గలయ నలఁది ...
హర. ౫. ౫౫.

౩. మాయ, మోసము.

మ. ... ఈ, వలవంతల్ పచరింపనేల కుహ
నావైసారిణ గ్రామణీ ...
దశా. ౧. ౧౫౬.

వలవంతతనము. వి. (వలవంత + తనము. స్వార్థమున) మన్మథవ్యథ.

తరు. ... ఇంత వలవంత తన మేఁడువారికిఁ
దగునె ... కు. సం. ౬. ౬౮౭.

వలవల. వి. ౧. ఏడ్పుటయం దగు ననుకరణము.

క. కలకంఠకంఠి మదిలో, పలిదుఃఖం బాప
లేక బాష్పజలంబుల్, జలజలజల ప్రవ
హింపఁగ, వలవల నత్తరిస నమ్రవక్త్రాం
బుజయై.

వ. ... ఏడ్చుచున్న నవ్వధూరత్నంబుఁ
గాంచి ... నిరం. ౨. ౬౧. ౬౨.

౨. కన్నీరు మొ. కారుట యందగు ననుకర
ణము.

చ. వలవలఁ గన్నులం దొఱఁగు బాష్పకణం
బులతో రఘూత్తముం, బలువులుఁ జూచు
చున్ నిలిచి పంచితివే రఘురామచంద్ర
మా, స్థలముల కంచు మూఢుల విధంబున
నేడ్చుచుఁ బోయి రెంతయున్.
ఉ. రా. ౫. ౩౦౭.

సీ. తళుకునిద్దంపుటద్దపుమోము కళ దప్పి
వలవల కన్నీరు వడువకమ్మ ...
అని. ౨. ౭౬.

౩. వళావళి యందగు ననుకరణము.

చ. ... చలిగాలి వ్రాలితో, యాలి వలయించెఁ
జిల్కల గయాళివిగాక వనాళి నీవునున్,
వలవల మన్వళాషళి నవాళి గువాళిగ మేళ
వింతురే. లక్ష్మీవి. ౪. ౮౭.

౪. వ్రాలుట యందగు ననుకరణము.

చ. ... నేలపై, వలవల వ్రాలెఁ గీలెడలి
వ్రాలిన పుత్తడి బొమ్మ కైవడిన్ ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౨౩౭. (శ. ర, పా.)

(" వలనటి " అని ముద్రి. పా.)

వలవలన. విణ. వదలినది, విశ్లథము.

సీ. జలధరప్రకరంబు వలవలనై తోఁచె వెల
రారి దిక్కులు విశదమయ్యె ...
పద్మ. ౯. ౨౨౬.

చ. పలుకని మోముఁ దొట్రుపడు పాదము
లున్ వగరంపు టూర్పులున్, వలవలనైన
దంతములు వంగినమేను వణంకుమస్తమున్,
నిలుపఁగరానియుక్కిసము నెమ్మొయి
సెక్కొను దప్పి పెంపుఁ జే, వెలుఁగునఁ
జూచుచూపుఁగల వృద్ధమహీసురుఁ డమ్మ
హీశ్వరున్.

వ. కాంచి ... విక్ర. ౨. ౧౫౫.

వలవాఁడు. విణ. (√ వల[1]) వాగురికుఁడు, ఉచ్చులొగ్గువాఁడు.

గీ. వాగురిక సంజ్ఞయవు వలవాఁడనంగ ...
ఆం. భా. ౨. ౨౭౬.

వలస. వి. (సం. పరదేశః.)

౧. రాజోపద్రవాదులచే స్వదేశము విడిచి
పరదేశమునందు నివసించుట.

చ. ... అవార్యతమిస్రము నేఁడు తత్పురిన్, విలసితభర్మహర్మ్యరుచి వేమఱు నల్గడ పారి వెల్గఁగా, వలసలు సేయఁగాఁ దొడఁగె వారక తద్ఘనగహ్వరంబులన్.
తపతీ. ౧. ౪౭.

గీ. అష్టమహిషులపై పదియాఱువేల, సతులతో నీకు వలస కేచ్చోటి కరిగెదు ...
సిం. నార. ౧౧.

సీ. ఉదయగిరి మీఁదఁ గోపురం బుండి నిగుడు, నహితరవి రశ్మిచే బద్ధుఁడగుచుఁ దోడి, బలగమై నట్టి చుక్కలవలస త్రోవఁ జూపనే తెంచెనన వేఁగుఁజుక్క పొడిచె.
మనుచ. ౩. ౫౪.

గీ. వలసయనఁ బ్రవాసాఖ్యగా వఱలు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

౨. రాజోపద్రవాదులచే దేశము విడిచి పరదేశమునకుఁ బోయిన ప్రజ.

ఆ. వలస బెదర నృపతి కలఁగక ప్రజ వగ, లార్పఁ బనిచి ... ఆము. ౩. ౨౭.

వలసవచ్చు = శత్రుభయమున స్వదేశము విడిచివచ్చు.

సీ. ఏను లతాంగులవృత్తాంత మెఱుఁగుదు విను మందరాచలంబునకు నికట, మున నున్న పాటలంబను పురంబున వేలుపులకు నాతంకించి వలస వచ్చి, గీ. నిలిచి యెప్పుడు నీదురాకలకు నెదురు, చూచు హేతి ప్రహేతుల సుతలు ...
వరాహ. ౩. ౧౩౧.

జ: వలసపాటు, వలసపోవు, వలసలుచేయు, వలసలుతీయు, వలసల్పాగు, వలసరి.

వలసపాటు. వి. (√ వలస) వలసపోవుట.

గీ. ఓడి గంధర్వులూడనిఁ బాడి రచ్చ,రలకుఁ జెలులుప్ప తిలె మహారాజసులకుఁ, గలిగెఁ దలగంప దింపని వలసపాటు, రాక్షసులు సేయురాయిడి రఘువరేణ్య ...
ఉ. రా. ౧. ౨౯౫..

వలస(లు)పోవు. అ. క్రి. రాజోపద్రవాదులచే దేశము విడిచి పరదేశమునకుఁ బోవు.

వ. ... ఉభయసైన్యందనతురగఖురక్షతరథనేమిఘట్టనసముద్ధూతంబగు రేణుపటలంబు రాయిడి కోర్వక పుడమి మింటికి వలసపోవు చందంబున నెగసి ...
భా. రా. యు. ౨. ౨౫.

చ. అలఘుబలప్రతాపయుతుఁడై యతఁడమ్మెయి వచ్చు దండు వార్తలు వినుచుం దదగ్రదిశరాజులు గొందఱు ముక్తమార్గులై, వలసలుపోవు వారుఁ దగు వస్తువు లప్పన పంపు వారుఁ గేవల వినయంబుతోఁ గొలుచు వారును నైరి యథోచితస్థితిన్.
కళా. ౮. ౪౬.

గీ. జలవజని నుండి తుమ్మెద వలసఁ బోయెఁ గువలయవనీదళాంతరగుహలు చేర ...
ఘటికా. ౨. ౧౪౦.

వలసలుచేయు. అ. క్రి. (వలసలు + చేయు) సంచరించు, పోవు, గమించు.

వ. ... ఉపరిలోకంబుల వలసలుచేసి మరలి తమ తమ యాగారంబులం జేరు వారి నాలోకించుచు ... దశా. ౧. ౨౬౧.

వలసలుతీయు. అ. క్రి (వలసలు + తీయు) రాజోప్రదవాదులచే దేశము విడిచి పరదేశమునకుఁ బోవు, వలసపోవు.

చ. ఎలనగు వంకురింప ముని యిట్లను రావణ యింక నేమి వింతలు వివరింతు నీవిజయధాటికి భీతిలి యూర్ధ్వలోకముల్, వలసలు దీయసాగ బలవంతుఁడ వన్నను నీవకా

క నీ,కిల నొకరుండు సాటిగలఁడే యన
బెట్టుగఁ గేరి నవ్వుచున్.
ఉ. రా. ౫. ౧౯౯.

వలసల్సాగు. అ. క్రి. (వలసలు + సాగు) రాజోపద్రవాదులచే దేశము విడిచి పాఱి పోవు.

మ. అనుచుం గాలకరాళ కాలహర ఫాలాభీల
కీలాకులా, శనిలీలాపరిలోల శూలము భుజా
స్థానిం జెలంగ న్మహా,జనలోకంబుల
వారు సూచి వలసల్ సాగం దపోవాసు
లొ,య్యనఁ గేల్మోడ్చఁగ ...
దశా. ౪. ౯౯.

వలసరి. విణ. (వలస + అరి[3]) వలసపోవువాఁడు, వలసపోవునది.

క. చెలువా పిలువక ముందట, వలసరి మా
యింటికేల వచ్చితి చెపుమా, పిలువని పేరం
టము పని, గలవారునుబోలె సిగ్గు
గాదే రాఁగన్ ... వీర. ౧. ౧౩౯.

వలాసకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోకిల.
౨. కప్ప, భేకము.

వలాహకము = బలాహకము. సం. వి. అ. పుం.

వలి. వి. ౧. శైత్యము, చల్లందనము.

వ. ...వలిమించుక్రొమ్మంచుటొదులేఁదియీఁది.
మనుచ. ౩. ౨౭.

చ. చేలిమఁల మున్ను మేరుతనుజాతయనం దగు
మేని టెక్కు చ,న్నుల వలినిక్కునుం గల
మనోరమఁ జేకొని కాంచె ...
చంపూరా. ౩. ౩.

సీ. వలిజేరు పన్నీరు వంకల వంకల గాలితేజీల
నిల్కడల కడల ... సారంగ. ౩. ౨౩౨.

౨. చలి.

చ. వలికయి విల్లువంకఁగని వ్రాసెడి యొక్కటి
లెక్క యక్కునం, దలయిడి రెంటి లెక్క
యిడినాఁడు ముడించిన కాళ్లసొంపుచే,
నిలిపెడు మూటిలెక్క బళి నిద్దురపోవుచు
లెక్క మాసఁ డీ, బలకరపుండవు ల్గలిగి
బక్క నియోగియుటంద్రు తద్భటుల్.
రా. వి. ౨. ౮౧.

చ. వలియును మంచు నెండయును వానయు
గాలియుఁ జేరనీని బ,ల్కలుగటు చేయఁ
బంచి యదిగన్నడ కుండఁగఁ బుట్టలుం
బొదల్, బలువుగ సంఘటింపుఁడని పల్కి
నిజాకృతి డించి చొచ్చియం, దలయుచు
నున్న వాఁడిపుడు నాన్నగుఁ డూసరవెల్లి
రూపునన్. ఉ. రా. ౬. ౩౬౬.

౩. కంపము, వణఁకుట.

క. చలిగాడ్పుల ముసురుల మెయి, వలిగొని
ధాత్రీపురంధ్రి వలిఁ బచ్చని కం,బలిఁ
గవిసి కొన్న విధమునఁ, బొలుపునఁ జిప్ప
రలు గలిసె భూతలమెల్లన్ ...
కు. సం. ౬. ౮౫౮.

క. కని వలిగని దొరలదొరల, ననుపమగతి నను
ప మదనుఁ డాలో నాలోఁ, జననున్న వారిఁ
గనుఁగొని, మినుకొనయన్ బొగరు మేన
మేనక వలికెన్ ... చంద్రాంగ. ౩. ౭౦.

౪. చేలిగాలి.

క. బిసబిస నెప్పుడు నుడుగక, విసరెడి వలిచేత
వడఁకు విడువక ... భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౧.

సీ. సౌధవీథికలలోఁ జరియించు పువ్వుఁబోఁడుల
లేడ మల లేడ ఁడలిరు బోఁడి, చీనిచీనాంబర
శ్రీఁజెందు బాలికావలు లేడ వలు లేడ
వామనయన ... సరస. ౫. ౧౪౫.

౫. గాలి, వాయువు.

గీ. మొనయువలిపిల్లలా పుల్లమునకుగాని, బొల్లి
నెమ్మోము దనరారు పుల్లు పేని ...
ప్రబంధ. ౭౦౨. ౧౦౪.

వలి - శైత్యము, (ప్రసిద్ధము.)
కాని యీ ప్రయోగమునఁ గాలి, యనునర్థ
మున నుపయోగింపఁబడినది.

ద్వి. వలివేగమున వచ్చి వచ్చి యెంతేని ...
బస. పు. ౫. ౨౦౫. పం.

ద్వి. వలివేగమున ననివారితవృత్తి ...
బస. పు. ౮. ౧౨౧. పం.

౬. వడి, వేగము.

ద్వి. నలిన భక్తాలోకనాచ్చేవ యనఁగ, వలిఁ
బదార్థానిహవర్జయేత్తనఁగ ...
పండితా. పర్వ. ౩౩౪.

విశే. ౧. శీతము, చల్లనిది.

గీ. అల్లవలిగాలి యుల్లంబు డల్లడిల్ల, బహు
వనప్రసవోదితపరిమళంబు, లలమి తెచ్చి
పైఁ బొలసి ... భా. రా. అర. ౨. ౪౨౬.

చ. పొలుపుగ నందుఁ బెండ్లినడుపుల్ నడుపున్
వలినాలితెమ్మెరల్ ... విజ. ౧. ౪౭.

సీ. పుడుకు మ్రాన్వలితావి పువ్వు తేనియ ...
లాను ... నీలా. ౨. ౪౬.

సీ. పెంపార వలిజిలిబిలిపాటఁ బాడుచు
నింపుగా వీణ వాయింపవేమి ...
రసి. ౪. ౨౧.

(ఇట "మనోహరమైన" యని యర్థము.)

౨. గుండ్రనిది, వర్తులము.

సీ. వలిపకంచెలలోని వలిచనుంగవ మించి
జక్కవకవభంగి సంభ్రమింప ...
విక్ర. ౨. ౭౯.

సీ. వలిజక్కవలపెక్కువలు దక్కవగ నిక్క
చనుదోయి కొంకవింత చాయదోఁచె.
పారి. ౧. ౫౯.

సీ. గురు గోత్ర తటములు గోరాడనునుమొక్క
వోయిన వలిగొమ్ము దోయిమెఱయ, ఘన
మేఘ తటములు గాల్ ద్రవ్వఁగ్రొమ్మెఱుఁ
గులపస నూనిన గొరిజలొప్ప ...
హరి. ఉ. ౪. ౪౯.

౩. గొప్పది. (బ్రౌ. ని.) (చూ. వలితనము.)

జ : వలిగట్టు, వలిగుబ్బలి, వలిగొను, వలిచంద్రు,
వలిచుట్టు, వలితనము, వలిపని, వలిపిరి, వలి
పిరిగొట్టు, వలిమల, వలిమిన్న, వలిమిరి, వలి
మెట్టు, వలిమొలక, వలివెలుఁగు,

వలి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. ముదిమిచేఁ
జర్మముపై నేర్పడు ముడుత. ౨. స్త్రీల
కడుపుమీఁది ముడుత. ౩. ఇంటికప్పు యొక్క
వెనుబద్ద. ౪. సుగంధితైలముతో శరీరముపై
గీసినగీఁత.

వలికి. వి. గోనర్దము, ఒకానొక పక్షి,

గీ. ... గోనర్ద మలరు, వలికి యనఁగను ...
ఆం. భా. ౨. ౬౪.

వలిగట్టు. వి. (వలి + గట్టు) హిమాద్రి.

క. అనఁ దనయు రామచంద్రుని, ముని పరమే
శ్వరున కిచ్చె మోహముతో సజ్జననాథుఁడు
జాబిల్లిన్, వననిధి వలిగట్టునల్లువారికిఁ
బోలెన్. రామా .౪. ౧౪.

సీ. ఏ సామి సామేన నేప్రొద్దు వలిగట్టుదొర
పట్టి నర్మిలి తోడఁ బూనె ...
నీలా. ౧. ౧౨.

వలిగుబ్బలి. వి. (వలి + గుబ్బలి) హిమవత్పర్వ
తము.

చ. ... అవ్విరిం, దననెటి గొప్పునం జెరివిన
న్వలిగుబ్బలిముద్దుపట్టి లేఁతనెల ధరించిన
ట్లమరెఁ దద్దయు మోహనకాంతి సంప
దన్ ... పారి. ౧. ౫౫.

సీ. అలక్రౌంచగిరికి రంధ్రాన్వేష మొనరించి
వలిగుబ్బలికి వింతవడఁకుఁ గూర్చి ...
నరస. ౫. ౧౯౧.

వలిగొను. అ. క్రి. (వలి + కొను) చలిగొను, గడగడలాడు.

క. ... పలుకులు వేఁయును నేటికి, చలిగొని
వడఁకొడుచుండు వైశ్వానరుఁడున్ ...
పి. శకుం. ౩ ౪౫.

క. చలిగాడ్పుల ముసురుల మెయి, వలిగొని
ధాత్రీపురంధ్రి వలిఁ బచ్చని కం,బలిఁ గవిసి
కొన్న విధమునఁ, బొలుపుగఁ జిప్పరలు
గవిసె భూతలమెల్లన్ ...
కు. సం. ౬. ౮౫౮.

వలిచెంద్ర. వి. (వలి + చంద్ర) ఒకానొక చెట్టు.

ద్వి. బలుసుముల్ మోదుగు పచ్చారె యారె,
వలిచంద్రములు చంద్ర వాడగన్నేరు ...
ద్వి. పారంగ. ౨. ౭౦. పా. ౪. పం.

వలిచుట్టు. స. క్రి. (వలి + చుట్టు) వలయాకారముగ చుట్టు.

సీ. వలిచుట్టి పూదండ వెలిచుట్టుగన నొప్పుకప్పు
చిప్పిలు సామునొప్పు దనర ...
వాల్మీకి. ౩. ౧౩.

వలితనము. వి. (వలి + తనము) గొప్పతనము.

గీ. తేరుఁ దవఁ దెచ్చి తత్సూతుఁ దూరు సేర్చె,
నక్క బంధంబు లెదుగెక్క నొక్కవడిన,
వ్రేటు నాటును నాయును వ్రేటు చూప,
కవనిఁ గలయక వలితనం బివుర దనుచు.
కకు. ౫. ౪౯.

వలితము, సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చలించినది, కదలినది. ౨. చుట్టుతిరిగినది. ౩. గుండ్రముగా వంపఁబడినది. ౪. చుట్టుకొనఁ బడినది. పరివేష్టింపఁ బడినది. ౫. ముడుతలు పడునట్లు చేయఁ బడినది. ౬. త్రోసివేయఁ బడినది.

వలినము, సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ముడుతలు పడినది, వళులుగలది, వదులయినది, బిగిలేనిది.

వలిపని. వి. (వలి + పని) శైత్యోపచారము (శ. ర.)

వలిప(ల్ప)ము. విణ. ౧. తెల్లనిది. (వృత్తియందు "ము" వర్ణలోపము వైకల్పికము) (కొన్ని ప్రతులందు "వలిపెము" అనురూపము కన్పట్టుచున్నది. నిర్ధారకము కానరాదు.)

గీ. తారకాధీశుకిరణకదంబకంబు, చిలికెఁ బలుచని వలిపంపు జిలుగుమంచు ...
పారి. ౨. ౪౮.

సీ. కలువ పుప్పొళ్లచేఁ గసమైన వెన్నెల వలిప
వెన్నెలలోన వడిచి తేర్చి ...
పారి. ౨. ౪౭.

సీ. పలుచగా వండిన వలిపంపుఁ జాఁపట్లు
పెసరపప్పులతోడఁ బెనఁచి పెనఁచి ...
నైష. ౬. ౧౨౦.

౨. పరిశుద్ధమైనది.

చ. మలయజవారిసేకముల మౌక్తికనూతనహార
లీలలన్, వలిపపుసన్నకొవులను వారి
రుహోత్పలవీఁగుఁజన్నులన్, గలిగిన చల్మి
రిన్ బ్రదికెఁగాక జనావళి యిట్టి
వేసవిన్, గలఁడె శరణ్య మన్య మనఁగాఁ
గడుఁ బేర్చె నిదాఘదాహముల్.
నృసిం. ౩. ౬౭.

౩. సన్నమైనది, సూక్ష్మము.

వ. ... మత్కుచకర్కశతకీవలిపమడుం గట్లు
సహించు నన్నట్లు వల్కలాంబరంబులు
ధరియించి ... మృ. వి. ౨. ౩౯.

మ. ... సుభటోద్యత్ఖడ్గకాంతిచ్ఛటల్, వలి
పంపుందెలిచల్వపావడలు వైవన్ దుందు
భుల్ మ్రోయఁగన్ ... దశా. ౨. ౬౮.

చ. తడిసినవల్పపయ్యెదలు దాకొని పైపయి
నంటి యుండఁగా, నుడువనగోచరం బగు
వినూత్నవిలాసత నొప్పె నప్పుడు ...
కవిరా. ౮. ౧౦౨.

వి. ౧. ధౌతవస్త్రము, చలువబట్ట.

చ. పలుచనిసన్న కావివలిపంబులు గట్టఁగ
నిచ్చి నెచ్చెలుల్ ... విక్ర. ౧. ౧౩౬.

క. తడియొత్తి సన్నవలిపం,బిడి మణిపీఠస్థ
యైన యింతి ... ఆను. ౬. ౧౨౪.

౨. సన్నవస్త్రము.

మ. వలిపంపుందెరమాటునం దిరుగు జాళ్వా
మేలికీల్బొమ్మలన్, దెలనాథుల్ విరి
చందువా మొకరి లేఁదెంట్లార్భటుల్ వేత్ర
హస్తులు సామంతులు కొల్వ్వదెల్పు ...
చంపూరా. ౨. ౫౬.

చ. ... వల్పముల నెచ్చెలి యొక్కతె తెచ్చి
యిచ్చినన్ ... సుద. ౫. ౪౫.

౩. తెల్లబట్ట.

చ. వలిపము గట్టి హారములువైచి పటీరము
మై నలంది జాగులు నెఱికొప్పునం దుఱిమి
త్రోవనె పోయితిమేని దాఁకియుం,దలఁ
చెడు వారులేరని మనంబుకలంకలు దేర్చి
జారకాం,తల సమయస్థలంబులకుఁ దార్చిరి
దూతిక లట్టి వెన్నెలన్. పారి. ౨. ౫౧.

వలిపి(ల్పి)రి. వి. (√ వలి) ౧. జల్లు, వాన
కురియునపుడు చిందిపడునీటితుంపర.

గీ. పల్లమామూల వలిపిరి చల్లునిచట, నురియు
నీచాయ నిద్రమై నుందు నచట, మహిత
రామానుజోదీర్యమాణభాష్య, ముఖ బహు
గ్రంథసామీప్యమునకుఁ జనకు ...
విప్ర. ౩. ౪౪.

శా. సంపెంగల్పరు వంది క్రొవ్విరులచే శంపా
లతాలక్ష్మినొం, దింపం బాదపము ల్ఘనంబు
అయి పూఁదేనె ల్దువాళించి వర్షింప న్వల్పిరి
చల్లి పాంథ జనరాజున్గమ్మగాడ్పు ల్చలిం,
పింపన్మాధవుఁడంబుదాగతి విడంబించెన్
విజృంభించుచున్. పి. శకుం. ౨. ౧౨౪.

౨. శైత్యము, చల్లఁదనము, చలి.

సీ. గుడిసె నెన్నఁడు చక్కఁగుడువ వల్పిరిఁ
గొన్న గడలు గుత్రిల వడవడ వడంక ...
రాజవాహన. ౨. ౪౦.

౩. వణఁకు, కంపము. (శ. ర.)

విణ. శీతము, చల్లనిది.

ద్వి. వలిపిరి గాలితో వడి మీఱిమీఱి, బలువిడి
వానయుంపాచారమైన ...
ద్వి. పరమ. ౪. (చి. ని.)

వలిపిరిగొట్టు. విణ. (వలిపిరి + గొట్టు) వణఁకు
వాఁడు. (శ. ర.)

వలిభము = వలినము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)

వలిమల. వి. (వలి + మల) హిమాద్రి, శీత
నగము.

క. ... వలిమల, కొనందపమానునదితి
గనియె శుభంబుల్ ... దాశ. ౫. ౪౪.

మణిగణనికరము. కలువలదొర కొఅగల
తలవిరిగా, వలిమలలలి, నిలువఁ గడఁగు
బసగాఁ గలుముల చెలువమగఁడు గడుఁ
జెలిగా, మలయుచు జగముల మనుచు
నొడయఁడా. అ. రా. అయో. ౧౧౯.

వలిమలయల్లువాఁడు. శివుఁడు.

చ. చెలినుదురున్ గడున్ దొరయ సేమముతో
నెలకుండఁ గల్గెన, వ్వలిమలయల్లువానితల
వాడని పువ్వయి ... యయా. ౪. ౪౩.

చ. వలిమలయల్లువాఁడు తలవాఁక ధరించిన
పూవుగుత్తి ... పారి. పీఠి. ౬.

వలిమిడి. వి. పశువులకు కాలిమడమలయందుఁ
గల్గు రోగవిశేషము. (శ. ర.)

వలిమిన్న. వి. (వలి + మిన్న) చంద్రుఁడు.

సీ. కననింపుఁ గూర్చు చకోరనిమోము వలి
మిన్న మనసార ముద్దుగైకొనఁగఁ దివురు.
చంద్రికా. ౪. ౨౦.

వలిమిరి. విణ. శీతము.

గీ. కర్షకుఁడు మెచ్చె వలిమిరి గాడ్పు హెచ్చె.
ఉ. రా. ౧. ౧౦౩.

వలి(లీ)ముఖము. సం. వి. అ. పుం. వానరము, క్రోఁతి. ఇట్లే వలి(లీ) వదనము.

వలిమెట్టు. వి. (వలి + మెట్టు) హిమాచలము.

సీ. వలిమెట్టు నాఁడుఁ గావలిపట్టు దేవరసామి
గట్టుపు నేను సామినొడయ ...
చంద్రాంగ. ౨. ౪౫.

వలిమొలక. వి. (వలి + మొలక) ౧. వడముడి, భీముఁడు.

సీ. ... అనిలజుఁ డలఘుని వడముడి వలి
మొలకన ... ఆం. భా. ౨. ౧౭౨.

౨. ఆంజనేయుఁడు, హనుమ.

వలియు. అ. క్రి. ౧. డస్సు, శ్రమనొందు.

క. సకలతుత్రభయంకరు,నకు బార్హద్రథికి
ననిమొనన్ మార్కొనన్,పక వలియం
బాఱఁడె యీ,మురసుదుఁడు భయాతిరేక
మునఁ బదిమారులన్.
భార. సభా. ౨. ౪౬.

సీ. ఎదిరినపోతుల సెవ్వానినైన నవారణ
నోడించి వలియఁదోలు ...
హరి. పూ. ౬. ౧౨౪.

ద్వి. వలియఁ దాఁకెడు శిలావర్షంబుచేతఁ, బలు
దెసఁ జెడిపాఱు పక్షులో యనఁగ ...
రం. రా. యు. ౪౪౫. పా. ౭. పం.

సీ. ... హరిరథంబు, గడపెడు నటె పరికర
మిట్టిదై యుండ నెట్టు కర్ణునకోడి యిట్టు
వలియఁ, బాలు లెంచితినీవు ...
భార. కర్ణ. ౩. ౬౧.

౨. సన్నగిల్లు.

సీ. వాఁకలఁ బడి నీరువలియఁ బాఱఁగ మిట్టు
లొండొండ వెలసి తృణోత్కరముల,
తుదలుపచ్చఁ దనంబుతోఁ దలనూపఁగ ...
హరి. పూ. ౮. ౧౭౬.

వలిరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఓర చూపు చూచువాఁడు. ౨. మెల్లకన్నువాఁడు.

వలివెలుఁగు(ల్గు). వి. (వలి + వెలుఁగు) శీతకిర ణుఁడు, చంద్రుఁడు.

వ. ... మందయానల చెక్కుల వెలుంగు వలి
వెలుంగుం జూపి మీ మొగముల మిలమిలలు
గిలుబాడవచ్చెఁజుమీ వెన్నెల బచ్చు
మచ్చు ... వసు. ౪. ౨౩.

సీ. వలివెల్గుటావెల్లువలు వాటి మదనవహ్ని
జ్వాలికల వేఁడి నిగురఁ బోలు ...
వసు. ౪. ౬౬.

వలిశము = బడిశము. సం. వి. అ. న.

వలీ(లి)కము. సం. వి. అ. న. కొణిగ, ముంజూరు.

వలుఁద(ల్ద). విణ. స్థూలము.

సీ. వక్రాలకంబుల వలుఁదపిఱుందుల దర్ప
గద్గదభాషితములఁ జేసి, జనులచిత్తము
లకు సంక్షోభ మొనరించు కామినీ జన
ములు కలిగి ... భార. ఆది. ౭. ౮౪.

చ. ... బాలపై, వలువెడలన్ బయల్పడిరొ
వల్దకుచంబులుఁ గతుయుగ్మమున్ ...
భార. ఆది. ౪. ౪౩.

చ. ... తొంటిలాగునఁ దన కాయశంబు
కొఱకుం జని చాలవలుంద మీాలఁ గైకొని
చనిరొక్క వీధి కెలకుం దగనమ్మ్రుచు
నున్న యత్తరిన్ ... చెన్న. ౪. ౩౩౬.

మ. ... తీరైన ఫాలంబు బిత్తరపుం జూడ్కి
వలుంద గుబ్బకవ వంతల్ గూర్పఁ దన్వంగికిన్ ... కృ. శకుం. ౨. ౧౮.

చ. జల జల డుల్లు పర్ణముల చప్పుడు లక్కడఁ
జూడఁ జూడఁ బైకెనమెడు వల్దమోకు
లును నేర్పడు కెందలిరాకుజొంపమున్ ...
కు. సం. ౬. ౮౭౮.

సీ. వలుఁద సీకట్లలో వ్రాలు చుక్కలు వోలె
వేణీభరమ్ములో విరులు వ్రేల ...
ఉ. హరి. ౫. ౨౮౬.

వలుకు = వళుకు. వి. తగువు.

క. దగ్గఱఁ బోరా దగ్గికి, వెగ్గలమై యున్న
దార వీరల తేజం, బగ్గలిక పలుకు వలుకుల,
నిగ్గుల చేటయ్యె నేమిసేయుదమింకన్.
ఘటికా. ౨. ౧౧౨.

వలుము. వి. మోసము.

సీ. దుగుణంబు సేసిన తోడనే మాఁడని
వారించి వేదని వలుముసేసి ...
ఉ. హరి. ౩. ౧౨౨.

వలువ(ల్వ) = వలువు. వి. వస్త్రము, సన్న
వస్త్రము.

సీ. కల్పవృక్షంబులు గలుగఁగ నేఁటికి వలు
వలకై తంతువాయ సమితి ...
కాశీ. ౩. ౨౦౧.

గీ. వస్త్రనామంబు చెలఁగును వలువవలువు ...
ఆం. భా. ౨. ౧౫౧.

గగడ. వలిచలువలు చనువలువలు చొచ్చెన్,
జిలి పచ్చడములు చలి పారలెచ్చెన్, మూల
కొదిగెఁ దుది ముదుగుంగోకల్ ...
బహు. ౨. ౧౩.

చ. అనిమద నాతురుండగు నిజాధిపు చెప్పిన
మాటయేర్పడన్, విని వినయమ్ము భక్తియు
వివేకముఁ బ్రీతియు నగ్గలింప నవ్వనిత
కడుం బ్రయత్నమున వల్వ దృఢంబుగ
గట్టి లంకెకున్, ధనమెుదుపంగఁ బుచ్చి
కొని నాథుని మూఁపునఁ దాల్చిచెచ్చెరన్.
మార్క. ౨. ౧౬౪.

గీ. తొడల బెడఁగారు నునుపల్వతోడనడుపు,
రతికళాసించి వచ్చిన రమణ మెఱయఁ,
గొలను వెలువడివచ్చి రా జలజముఖులు ...
విక్ర. ౫. ౬౧.

సీ. ఎడపక గీమునకేతెంచు విందుల కెలమి
వల్వలును సొమ్ములు నొసంగు ...
నీలా. ౧. ౪౯.

వలువు = వలువ. వి. బట్ట, వస్త్రము.

సీ. బంగారు వలువున రంగారు కటిమీాఁదఁ
జిక్కఁగా నొక్కహస్తంబుసాచి ...
కళా. ౨. ౧౫౭.

మధురగతిరగడ. పదియార్వన్నియ బంగరు
వలుపును మెదలెడి తళుకుల మేఖల చెలు
వును ... కళా. ౭. ౨౩౨.

గీ. వస్త్రనామంబు చెలఁగును వలువవలువు ...
ఆం. భా. ౨. ౧౫౧.

వలూకము. సం. వి. అ. పుం. పక్షివిశేషము,
ఒకజాతి పిట్ట.

వ. తామర దుంప.

వలె. అ. క్రి. ("వలయు" నకాదేశముగా
వచ్చురూపము) ఆవశ్యకమగు.

(ఇయ్యది తఱచు అన్నంత క్రియలతో నను
ప్రయుక్తమగుచుండును)

ఉ. ... భావపావరు పాలికిం జని నిశాట వరే
ణ్యుల బాధచెప్పి దేవావలె మాకునొక్క

[illegible] బెట్టు [illegible] ౬. ౮౦.

... [illegible] మన్నన్, జెనుపఁగఁ [illegible] వలెనన్, చేరలేనని [illegible] కోర్కిఁ [illegible] పుమడ ... విక్ర. ౯. ౧౧౧.

(వలెనను = వలెన్ + అను)

క. జాలిడులు దానిఁ జచ్చిన, వాలువగా నిశ్చయించి వలెనునకై సరి, తోఁకలమునకుఁ ... [illegible] ద్వాలిగలెన్ దిక్కులంబు [illegible] లీలన్. వేం. పంచ. ౧. ౬౧౭.

క. ఒప్పగునో తప్పగునో, యిప్పటికిం దోఁచు కార్యమిదె నృపతులకుం, జెప్పవలె నాప్త మంత్రులు, చొప్పడునే మనకు రాజ [illegible] ... [illegible] ౧౩౦.

[illegible] ... [illegible] ౩. ౩౧.

౨. [illegible] వాచకము.

[illegible] ... [illegible] భార. [illegible] ౨౨.

... [illegible] మడియించితి మి, త్రుండు వలెనుండి తగున్, యొండొరులకుఁ గీడు సేయుటొప్పునే మనలోనన్. [illegible]

౨. ప్రకారార్థకము.

[illegible] సుతుని నేరమవుఁగా దనఁగా, నెటువలె వచ్చునో మీఁదట, నటమట మో లేక నిజమొ యది యెఱుఁగముగా. సారం౯. ౩. ౨౫౩.

క. అనవుడు నా సత్కారుఁడు, మునుపటి వలెఁ దప్పటన్న ముక్కంటి నృపాలునిక నియెన్

[illegible] ౧౮౪. [illegible] కార్యము.

క. నరుఁడరువది వేలేడు లి, తర దైవత దర్శన మునఁ బొందఁ గను ఫలముకన్, బొరయును నల వేంకవల శాం,కరి యా క్షేత్ర తమంబుఁ గనుగొన్నరిలెన్. పాండురంగ. ౨. ౮౩.

[illegible] పశుబంధ ... [illegible] యిసుక మేదినిఁ బుట్టదటంచు [illegible] ... శుక. ౨. ౫౭౧.

సీ. మెడల పై [illegible] ... [illegible] ౧. ౮౬.

వలెపాటు = వల్లెవాటు వి. ౯. [illegible] వలె మెలిపెట్టి యుత్తరీయమును వైచుకొనుట.

గీ. తమ్ముదోయి [illegible] సాదనల వ్వారువు, ప్రాంతపలని దుప్పటి వల్లెవాటు వైచి ... శివల. ౨. ౪.

క. వడిఁ బుడమి నోఁడు వలెవాటిడు కొన్న పసిరిడి ప్రాంతి నెసఁగఁ బలువన్, నడుము బిగియించుకొని మఱి, [illegible] పై వ్రాలి లేచి యెత్తడు ... ౪. ౬౬.

౨. వలెవాటు వైచిన సుఖవుఁ జెందిర కావి వలిపముల [illegible] ...

చంద్రి. ౧. ౧౦౭.

౨. రజ్జువువలె మెలిపెట్టి వైచికొన్న యుత్త రీయము.

క. సిగ సంపెంగ పూలాసపరి, వగ కస్తురి నామ మెఱుపు వలెవా టొరా, సొగసీటులుండఁగ

వచ్చు. ధనుర్ధరుడు వీరాధిరాజైన ... వని
వాళ్లు వాడిన ...
... శం. సుం. ... పా. ౧౧. పం.

వల్కతరువు. సం. వి. ఉ. పుం. వృక్షవిశేషము, భూర్జపత్ర వృక్షము.

వల్కద్రుమము = వల్కతరువు. సం. వి. అ. పుం.

వల్కము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. చెట్టు పట్ట. ౨. చేప పొలుసు. (వే. ని.) ౩. ఖండము, తునియ. (వి. ని.)

వల్కలము. సం. వి. అ. పుం. న. చెట్టుపట్ట. ... నార పట్ట, నారచీర. ౩. వృక్షము, చెట్టు (రా. ని.)

వల్కలలోధ్రము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి లొద్దుగ చెట్టు (రా. ని.)

వల్కవంతము. సం. వి. ... మత్స్యము; చేప.

వల్కిలము. సం. వి. అ. పుం. ముల్లు, కంటకము. (విల్సను)

వల్గ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కళ్లెము. ౨. కళ్లెపు వాఱు, పగ్గము.

వల్గనము. సం. వి. అ. న. దుముకుట, లంఘనము; దాటుతియుట.

వల్గితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దుముకినది, గంతువేసినది. ... కంపింపఁజేయఁ బడినది, నటింపఁజేయఁ బడినది. ... అశ్వధారాలో విశేషము ...

... బహుఫలము ... భూర్జపత్రము.
... గమనము, నడక.

వల్గుపత్రము. సం. వి. అ. పుం. వనముద్గము, అడవి పెసలు.

వల్గులిక. సం. వి. ... పెట్టె, జొద్దింక. ౨. గబ్బిలము.

వల్గువు. సం. విణ. (ఉ) ౧. మనోజ్ఞము, సుందరమైనది, ఇంపైనది. ౨. మధురమైనది, తియ్యనిది. ౩. అమూల్యము, ఎక్కువ విలువగలది.

... పుం. మేకపోతు.

న. ౧. గంధము. ౨. వనము ... నెల. (వాచ)

వల్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చెదలపురువు, చీమ.

వల్మీకము = వల్మీకము. సం. వి. అ. పుం. న.

వల్మికి = వల్మీకము. సం. వి. ఇ. పుం.

వల్మీకము. సం. వి. అ. పుం. న. పుట్ట, చీమలు (చెదల పురువులు) పెట్టిన పుట్ట. పుం. రోగవిశేషము. శ్లీపదము, ఏనుగు కాలు, పుట్ట.

వల్మీకశీర్షము. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పుట్టతమ్ము. ... (శ. ర.)

వల్మీకశీర్షము. సం. వి. అ. న. ఒక విధమైన శైలాంజనము (స్రోతోంజనము) (విల్సను).

వల్మీకుడు. సం. వి. అ. పుం. వాల్మీకి.

వల్మీకూటము. సం. వి. అ. పుం. వల్మీకము, పుట్ట.

వల్ల[1]. ... శబ్దము ... యత్నము

చ. అకట యకేమి ... సర్యా...
... చూచు కనయన

ప్రకంప గుణసూచన లేమియు వల్ల
కావు ... పారి. ౧. ౪౩.

ఆ. వల్ల వైపు లేక వాగ్దత్తమటు చేసి, యదిగో
యిదిగో యనుచు నాసబెట్టి, గడువుబెట్టి
రేపు గడియగా నిమ్మని, గడియలోనఁ
బడిరొఁ గదరవేమ ... వేమ. ౩. ౨౭.

వి. నైపుణ్యము, నేర్పు.

ద్వి. అనవుడు తరుణి కిట్లనిరొ నర్జునుఁడు,
వనిత సారథ్యంబు వల్ల నే నెఱుఁగ, నీవు
వచ్చితిగాన నీవేడ్కనాకుఁ గావింప
కుండుటగా దెన్ని విధుల ...
విరాటపర్వము. ౨. ౩౧. పా.

జః వల్లగట్టు.

వల్ల² = వలన. ప్ర. ద్రు. పంచమీ విభక్తి ప్రత్యయము.

గీ. ఆ రమణివల్ల సంశయం బేరుపడక, పడక
యిలు వెళ్లి వచ్చి భూపాలుఁ డపుడు ...
సారంగ. ౩. ౧౫౮.

సీ. తన వల్లఁ బుట్టిన దనక మహామాయనాదిని
జేపట్టి పోయి సెందె ...
పార్వ. ౮. ౧౦౨.

సీ. పల్లవాధర యల్ల మొల్లతీవల వల్లనెల్ల
తావులఁ దావు లుల్లసిల్లె ... దశా. ౩. ౭.

గీ. అదియునా వల్లఁ దెలిసి యయ్యధిపవర్య,
కటకమని తెల్వసరిగితి గాద మున్ను ...
కువల ౮. ౧౬౮.

వల్లకాడు. వి. ఔ. (వల్లడి + కాడు) దశా. ౩. ౭. శ్మశానము.

(వల్లడి = అకారణమైన యాపద)

గీ. అఖిల తీర్థ ప్రకాశంబు లడవులిండ్లు, యజ్ఞ
వాటికవల్లకా డను విభేద, మించుకయు
లేదు భీమనాథేశుభూమి, జంతువులు శంభు
లగుదురు చచ్చినపుడు ...
భీమ. ౪. ౩౪.

గీ. అబ్బె నేఁడు మీకు మధ్యాహ్నభిక్ష,
బ్రహ్మపురివాడఁ గాశికా పట్టణమున,
నచ్చెదోనాక పోలె మహర్షులార, వాడ
వాడల నీ పెద్ద వల్లకాట ...
కాశి. ౪. ౧౩౭.

చ. ... దుష్కరమగు వల్లకాటి కధికారము
వచ్చిన దుష్టబుద్ధికిం, గరుణదలంప నెక్క
డిది గంధ గజేంద్ర సమానగామినీ ...
హరిశ్చ. ౫. ౯౨.

వల్లకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వీణ, సీణియ.

వల్లగట్టు. స. క్రి. (వల్ల¹ + కట్టు) శుచిగాఁ జేయు, పరిశుద్ధ పఱుచు.

ద్వి. చల్లగాఁ బూవు వాసన కట్టితెచ్చి, వల్ల
గట్టిన రసావళ్లు సంబళ్లు ...
అ. వ. క. ౫. ౨౪౭. పా. ౨౪. పం.

వల్లడ. వి. పక్షి విశేషము.

సీ. జిట్టువమునగ పూఁజిట్టువ గిజిగాఁడు వల్లడ
పోడిపిట్ట వంగపండు ... హంస. ౩. ౧౨.

వల్లడి. వి. ౧. అకారణమైన యాపద.

౨. కొల్ల. (శ. ర.)

(చూ. వల్లడికాఁడు)

జః వల్లకాడు, వల్లకాఁడు.

వల్లడికాఁడు. విశే. (వల్లడి + కాఁడు.)

౧. అకారణమైన యాపద చేయువాఁడు.
(చి. ని. శ. ర.)

౨. కొల్లపెట్టువాఁడు.

సీ. దొంగ లెక్కలికాఁడు దొరకోలు సన్నాసి
ముచ్చొత్తు బరికాఁడు ముడియ విడుపు, తెరు
వాటు కాఁడు కత్తెరదొంగ చేవాఁడి
కాఁడు వల్లడికాఁడు కన్నగాఁడు, ముని
ముచ్చు గడి దొంగ యనఁ దస్కరాఖ్యలౌ.
ఆం. సం. మాన. ౧౧.

వల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రియురాలు, భార్య, ఇల్లాలు.

వల్లభపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱపువాఁడు, అశ్వరక్షకుఁడు.

వల్లభము. సం. వి. అ. పుం. మేలిజాతిగుఱ్ఱము. విణ. (అ. ఆ. అ.) ప్రియమైనది.

వల్లభాయితము. సం. వి. అ. న. పురుషాయితము, ఉపరతి.

వల్లభుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రియుఁడు, ఇష్టుఁడైనవాఁడు. ౨. ఉత్తముఁడు, గొప్పవాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. ప్రియుఁడు, భర్త, రమణుఁడు. ౨. పై విచారణ చేయువాఁడు. ౩. పెద్ద గొల్ల, గొల్లలలో ముఖ్యుఁడు.

వల్లము = వల్లువము. వి. వరహాల జాలె.

ఉ. ఉల్లము జల్లనం గలఁగి యొక్కఁడఁ దక్కఁడ కోలవైచి వీఁడొల్లఁడొ కాని విద్యలని యుంటిఁగదా యని కొంత చింతతో, వల్లము పాఱవైచి కొని వైశ్యుని జాడ నిజంబు గానవం, జిల్లరచేరము ల్విడిచి చేరి కుమారునిఁ దండ్రి యిట్లనున్.
బహు. ౫. ౧౫౫.

ఉ. అల్లనమంద భాగ్యుఁడగు నాతఁడు వేవిధులం గృశించియున్, వల్లము పచ్చగాక పసివాడిన మోమునఁ దా నివృత్తుఁడై, తెల్లముగా సుహృత్తతులఁ దెమ్మని వేడిన వంచనామతిన్, గల్లలఁ బల్కె నాతఁ డెలుకల్దినెఁ ద్రాసని యాసపెంపునన్.
వేం. పంచ. ౧. ౮౮౪.

సీ. వల్లంబు పోనాడు వైశ్యుని శేవను ...

గీ. చికిలి సెఱవన్నె కాంద్రడు శివములెత్త, సెనసి వరియించు వీఁట నా హేమరేఖ.
హంస. ౧. ౨౨౦.

వల్లము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆచ్ఛాదనము, కప్పు. ౨. మూఁడు గురివెంద గింజల యెత్తు. ౩. (వైద్య) ఒకటిన్నర గురివెంద గింజల యెత్తు, రెండు గురివెంద గింజల యెత్తు (రా. ని.) ౪. మాషమెత్తు వెండి. ౫. నిషేధము.

వల్లరము. సం. వి. అ. న. ౧. అగురుచెక్క. ౨. కుంజము, పొదరిల్లు, ౩. గహనము, సాంద్రారణ్యము. ౪. పూలగుత్తి, మంజరి.

వల్లరసి. వి. ఒకానొక చెట్టు. (శ. ర.)

వల్లరి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. తీఁగ, లత. ౨. మంజరి, పూలగుత్తి. ౩. చిత్రమూలము †. ౪. మెంతి †. (రా. ని.)

వల్లవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గొల్లత, గోపాంగన.

వల్లవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గొల్ల, గోపుఁడు. ౨. భీముఁడు. ౩. వంటవాఁడు.

వల్లి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. లత, తీఁగ. ౨. పుడమి, భూమి. ౩. ఓమము †.

వల్లించు. స. క్రి. ౧. ఆమ్నాయము చేయు.

ద్వి. పలుమరు మునివ్రేళ్ల పసలెన్నుచును, వలనొప్ప సారెకు వల్లించుకొనుచు ...
ద్వి. పరమ. ౨. ౧౨౬. పా.

౨. అభ్యసింపఁ జేయు, నేర్పు, కఱపు.

మ. ... వల్లించు శ్రీరామ నామసుధా మాధురి సాధురీతి ... బింబోష్ఠిరా చిలుకన్ ...
పాండు. ౪. ౨౨౮.

జ: వల్లింత.

వల్లింత. వి. (వల్లించు) తిట్టు (బోత్తు) ఒకా నొక తిట్టు.

సీ. తప్పనగొండి పోతరకత్తె కల్లరి వల్లింత మాయల బెల్లి కట్టికి ... చెన్న. బ. ౨. ౨౪.

వల్లిక. వి. మత్స్యభేదము; ఒకజాతి చేప.

సీ. వాలువములు దొమ్మ వల్లిక గండెకల్లర జు బేడిస ... వేం. పంచ. ౧. ౫౯౪.
(వి. ని. పా.)

వల్లిగము. వి. బొక్కెనమీఁది యినుప వలయము. (శ. ర. ౹ భా.)

వల్లియ = వల్లె. వి. వల్లెత్రాడు, పశుబంధన రజ్జువు.

గీ. వల్లియలు వైచి తోడముల్వెల్లు ద్రవ్వి, త్రాళ్ళచే సరియురులు లూగ్గి తటిని దయ్యఁ, దోలి రొంటలి పోనీక దొడ్డినాఁగి, పొదువ నడువను నలుదెసఁ బొంచియోడి ...
= హరి. పూ. ౬. ౧౨౫.

క. వల్లియలు ద్రెంచుకొని బల, మెల్లను బెల్లిలఁ జొచ్చి యొంతయు నలుకన్, గెల్లు వడి సురభిహుంకృతి, మల్లడిగొను ప్రజల మారి మసఁగఁ దొడంగెన్.
పద్మ. ౭. ౨౩౭.

౨. ఆకర్షకము, వశీకరణము.

శా. ఆరక్తిం దిరులఁ గ్రాలి యితర సౌరభలోలు భృంగ శేఖరంబులకు వల్లియలగుచుండెడు మల్లి యలను ... వి. ప్ర. ౨. ౨౫.

జ: వల్లియత్రాడుస్, వల్లియత్రాడు దాల్పు.

వల్లియత్రాడు = వల్లెత్రాడు. వి. (వల్లియ + త్రాడు.)

౧. పశుబంధన రజ్జువు.

ద్వి. త్రిదిత్రాళ్ళు; వల్లియ త్రాళ్ళు జల్లెడల్లు నురిత్రాళ్ళు పగ్గంబు లుగ్గంబులురులు ...
అ. మ. క. ౧. ౪౫. పా. ౨౦. పం.

౨. వరుణ పాశము.

(చూ. వల్లియత్రాడు దాల్పు.)

వల్లియత్రాడుదాల్పు. వి. (వల్లియత్రాడు + తాల్పు) వరుణుఁడు.

క. కలఁచి వేల్పుఁ దేని నుడిగంబులఁ బూన్చితి నగ్గి నజ్జమున్, గెలిచితి సోఁకు పెద్దనెఱ గించితి వల్లియత్రాడు దాల్పుఁ, జిక్కుల బెరయించితిన్ ... అ. రా. యు. ౪౯౬.

ఆ. మేటినీటుమాలి మెయితాలుపులసామి, వల్లె త్రాడుదాల్పుల నీళ్లరాయఁ డేటి బోటి మగల యెకిమీఁడు పడమటి, దొర యనంగ నొప్పు వరుణుఁ డీశ.
ఆం. సం. దేవ. ౨౧.

వల్లిసూరణము. సం. వి. అ. పుం. పుల్ల బచ్చలి †. (శ. ర.)

వల్లిజము. సం. వి. అ. న. మరిచము, మిరియము.

వల్లిబదరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నేలరేను †.

వల్లిదూర్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తృణవిశేషము, ఒకజాతిగడ్డి.

వల్లిముద్గము. సం. వి. అ. పుం. వనముద్గము, అడవి పెసరు †.

వల్లివృక్షము. సం. వి. అ. పుం. సాలవృక్షము, మద్దిచెట్టు.

వల్లురము. సం. వి. అ. న. ౧. పొదరిల్లు. ౨. గహనము, దట్టనియడవి. 3. మంజరి, పూల గుత్తి. ౪. సేద్యముచేయని పొలము. ౫. నిర్జన ప్రదేశము. ౬. ఎండిన మాంసము.

వల్లువము = వల్లము. వి. పరిహాసోక్తులు.

చ. ... వల్లువతున్ [illegible] ప్రాకృతుపా
  ర్జిత [illegible] వల్లువ [illegible] కొంచుఁ
  [illegible] కాంకిట వెళ్ళి నాటినుండి పాటిల్లిన
  శంక ... క్రీడా. ౬. ౪౧.

చ. ... పెనంగ వల్లువముఁ బెంచి ...
  ద్రోహపు [illegible]
  ఆము. ౬. ౯౧. (ప్ర. ౧౪.)

వల్లూరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎండిన మాంసము. ౨. సూకర మాంసము. (అడవి) పంది మాంసము.

స. ౧. గహనము, దట్టని [illegible] ప్రదేశము. ౩. సేద్యము చేయని పొలము ౪. ఊషరక్షేత్రము, చవుటి నేల.

వల్లె¹. వి. ౧. [illegible] రజ్జువు, త్రాడు.

గీ. [illegible] వారెవ్వాని మల్లరాల, లంపుగల తోట్టులు గూడ లావుగలదె; యేర్పు [illegible] [illegible] జడుసె, [illegible] దెల్ల మ్రొదు [illegible]
  ఉ. హరి. ౪. ౩౦౫.

౨. వాగుర, ఉచ్చు.

గీ. వచ్చి [illegible] పొలమెల్ల వల్లెవేచు, [illegible] జుట్టుకొన్ని [illegible], [illegible] చరణంబులును [illegible] కలిగె [illegible] కవులకెల్ల.
  వేం. పంచ. ౨. ౨౦౦.

౩. నురలమగల పతించుట.

(చూ. వల్లెవేయు.)

జ: వల్లె తాలుపు, వల్లెత్రాడు, వల్లెవాటు, వల్లెవేయు.

వల్లె². అవ్య. అంగీకారార్థకము.

క. తోల్లిటి దోషము [illegible], యెల్లను [illegible] తెలిసి మాకు [illegible] కెట్టితోనే, వల్లెయని నేడచి ...
  కు. సం. ౧౦. ౪౯౦.

క. వల్లెయని [illegible] జనందనున్, [illegible]
  [illegible]
  భార. ఆది. ౬. ౬౪.

వ. ... [illegible] వల్లెయని [illegible] కొని ... [illegible] ౧. ౪౧౯.

గీ. [illegible] వల్లెయని [illegible], గెండు [illegible] లొచునుండు ...
  ఆం. భా. [illegible]

వల్లె³. [illegible] విశేషము.

సీ. నాలుపమును నొమ్మ వల్లెగరడి [illegible] నల్లె [illegible] జెడిన [illegible] ...
  వేం. హంస. ౧. ౨౯౪.

వల్లెతాలుపు, (ల్పు.) వి. (√ వల్లె¹) వరుణుఁడు, పాశి.

వల్లెత్రాడు = వల్లియత్రాడు. వి. (వల్లె¹ + త్రాడు) పసులకు గట్టెడి త్రాడు; త్రాడు.

సీ. [illegible] వల్లెత్రాళ్లును [illegible] గవ్వముల్ [illegible] కత్తి ...
  హరి. పూ. ౬. ౨౧.

గీ. ఇవ్విధంబునఁ దన [illegible] తెలుఁగు నీక, [illegible] [illegible] [illegible], వాడలోఁ గూడు జారుల వల్లెత్రాడు, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
  శుక. ౩. ౧౬౩.

శా. ... వల్లెత్రా, డంతే [illegible] [illegible] టంచు [illegible] వినోదంబునన్ ...
  [illegible] ౧౬.

సీ. పిల్లఁ గ్రోవులు నెక్కువెట్టిన [illegible] [illegible] వల్లెత్రాళ్ళు ...

గీ. మొదలుగాఁ గల పరికరంబులతో నంత, [illegible] భూమిరుహ [illegible] గృహాళి,

గాఁగవాఁ డాలమంపలఁ గాచు బాళి,
నడవి మానిసిరైు తిరుగాడు నెపుడు.
శుక. ౨. ౫౪౫.

వల్లె[త్రాడులాఁడు = వరుఁ ఖఁడు.
ఆం. భా. ౧. ౫౧.

వల్లెలు. వి. బ. వస్త్రవిశేషము.

సీ. వల్లెలు విడ్డంచు వలిపాలు బరులును పట్టు
జబ్బులు మంచి పరకతాలు ...
ధనా. ౩. ౩౮.

వల్లెవాటు = వలెవాటు. వి. (వల్లె + పాటు.)

౧. ఉత్తరీయమును రజ్జువువలె మెలిపెట్టి వైచి
కొనుట.

చ. వల్లెవాటుగ భుజాగ్రము నందగు మేలి
జాళువా, జినుఁగు మెఱుంగు బంగరపుచేల
చెఱంగు ... దశా. ౨. ౩౪.

౨. రజ్జువువలె మెలిపెట్టి వైచికొన్న యుత్త
రీయము.

సీ. బంగారు జిలుగు దుప్పటి హొయల్ జిగి
బిగి నీటు మీఱఁగ వల్లెవాటువేసి ...
రామ. ౧౦.

గీ. జిలుగు చెంగావి దట్టిపైఁ జెక్కుకొన్న,
వంకి దులకించఁ బసిఁడి దువ్వలువ వల్లె
వాటు నెఱనీటు గులుకఁ బావాలుమెట్టి,
రాజ దేవేంద్రుఁ డంతః పురంబు వెడలె.
ఉ. రా. ౭. ౩౯౫.

సీ. చెలువ గట్టినచీర మొలఁగొంతఁ గట్టి
యా సగముపై వల్లెవాటుగ నమర్చి ...
వైజ. ౨. ౪౫.

వల్లెవేయు. స. క్రి. (√ వల్లె[1]) మరలమరల
పఠించు.

ఉ. మెల్లన వానిడగ్గఱి సమేలపు మాటలు
వల్లెవేసి నీ, యుల్లసితాంఘ్రిపద్మముల
కొప్పన చేసెదనేల చింతిలన్ ...
తపతీ. ౩. ౬౨.

వల్లే = వల్లెః. అవ్య. అంగీకారార్థకము.

క. అని యానతియ్య వల్లే, యనుచు ను శీసరథ
రావరాగ్రణి ప్రమదంబును జెంది ...
కవిజ. ౩. ౨౪.

వల్వము = వలువ. వి. వస్త్రము.

గీ. పసుపుఁబాడి తోలువల్వంబు నెసక
మెసఁగ, ... ఆను. ౬. ౬.

(శ. ర. వేదం. పా; "తోలు పళ్లంబు"
వావిళ్లపా; "తోలు వల్వయు," వ్రాత
ప్రతి. పా.)

వళంద. వి. ఒకానొక పట్టణము.

గీ. ఈడము వళంద బందర యింగిలీషు, కలము
మొదలైన పేఁటల గారలెల్ల సౌరభద్రవ్య
ములు బేర సారమాడఁ, బిలువనంపిరి తమ
తమ పేఁటలకును. హంస. ౧. ౧౧౨.

వళాగ్రము. వి. ఒకజాతి వక్క, క్రముక
భేదము. (శ. ర.)

వళావళి. వి. కుతూహలము, వేడుక.

ఉ. అంబురుహాక్షి నాసిక నిజాన్వయ శత్రువుఁ
జంపక ప్రసూనంబుఁ గరంబు గెల్చుట
మనంబునఁ బెట్టి తదీయపార్శ్వయుగ్మం
బున నిత్యసేవకతఁ గ్రాలెడు నీక్షణతార
కాఖ్యరో, లంజకదంపతుల్ పెను వళా
వళి నెంతయు సంభ్రమించుచున్.
ప్రభా. ౨. ౭౦.

౨. విజృంభణము.

చ. అళులకు డాఁగుటోహల హలాహల భీకర
మత్తకోకిలా, వళులకు డాఁగుటో విపుల
వైరి మదాళుల నేయుని వ్వళా, వళులకు
డాఁగుటో ... భానుమ. ౩. ౨౬.

సీ. కినిసి మాటలు నేరవనుచు శిక్షించితే
చిలుక కేటికి వళావళి యొనర్ప ...
వేం. పంచ. ౪. ౧౭౩.

౩. చప్పుడు, ధ్వని.

సీ. అంచనేతెంచు రాయంచజాడ నదల్చు
కళుకుటందెల వళావళులతోడ ...
ఇందు. ౩. ౨౭.

వళుకు. వి. ౧. తగవు, వివాదము.

చ. చిలుకకు మావికిం బగలుసేయకురే లత
కూనలార వే, వళుకులువచ్చు నీఁద జలవం
తుఁడు కంతుఁడు ... కళా. ౧. ౧౩౦.

ద్వి. మన వారి వళుకు సమ్మతినె తీర్చెదను ...
ద్వి. పరమ. ౬. ౪౭౭.

౨. అపవాదము.

గీ. చుట్టముల కెల్ల వళుకులు గట్టి యురక,
ప్రజకు బందెలు గొల్పఁగఁ బ్రౌఢుఁడీవు,
పాములకుఁ బాలు పోసినపగిది నీకు,
మేలు చేసినఁ బొమ్మింకఁ జాలు భద్ర ...
శేష. ౩. ౧౯౨.

వ. ఎగురువారలు బలిమి వళుకులు వైచి పంత
ముల కొలారిక లంపెడి జిత్తులును ...
ప్రబంధ. ౧. ౭౮.

౩. మోసము.

ద్వి. ... అమ్మాని వల్లభుఁడు, దిచ్చరి యగు
నట్టి దీని మాటలకు, వచ్చెనా నిలువెల్ల
వళుకుల పుట్ట ...
ద్వి. పరమ. ౪. ౩౩౭. పా.

సీ. అనుమానమైన వాఁడర్థంబు లిచ్చిన
వళుకుగా నెంచు విశ్వాసపడఁడు ...
నీతి. ౭౬.

విశ. వదులైనది.

సీ. సెట్టి చేతంగొని చేతడియారదే ముక్కుర
పదిలమే ముకురవదన, రొరవుల సొమ్ము
వాకిడినది వళుకింత యిటుల చేసిచకే
చటులనయన, నీమీఁది చూపె మన్నె
కొమాళ్ల కొకవింత గుట్టుతో నుండవే
కుందరదన. రావి. ౫. ౬౬.

వశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. స్త్రీ. ఆఁడుది. ౨. భార్య. ౩. కూఁతురు. ౪. భర్తతోఁ బుట్టినది. ఆఁడుఁబడుచు. ననంద. ౫. ఆవు. ౬. గొడ్రాలు, వంధ్య. ౭. గొడ్డావు. ౮. ఆఁడేనుఁగు, కరిణి.

వశంవదుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విధేయుఁడు, లోఁబడినవాఁడు.

వశక్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జయించుట, లోఁబఱుచుకొనుట.

వశగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విధేయురాలగు భార్య, చెప్పినట్లు చేయు పెండ్లము.

వశగుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విధేయుఁడు, లోబడినవాఁడు.

వి. అ. పుం. భృత్యుఁడు, సేవకుఁడు.

వశమగు. మి. అ. క్రి. సమర్థమగు.

వశముగావు = సమర్థములుగావు.

క. విను మలుక వొడమి మిక్కిలి, కనుదెఱచిన
త్రిపురవైరికైవడి యీ యర్జునునందుఁ
దోఁచు చున్నది, మన మొనలున్ వశము
గావు మరలుపు మింకన్ ...
భార. భీష్మ. ౨. ౯౩.

వశము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. లోఁబడినది, స్వాధీనమైనది. (సమాసాంతమునందు.) ౨. విధేయమైనది, చెప్పినట్లు చేయునది. ౩. మచ్చిక చేయఁబడినది. పెంచఁబడినది. ౪. మంత్రతంత్రాదులచేత వశము చేసికొనఁబడినది. ౫. శక్యము.

క. శ్రుతివిహితకర్మజాత, స్థితియోగ్యుఁడవైన నీవుఁ జేయఁగ వశమే, యతిలోకజ్ఞాన సమన్విత యతిజన కృత్య మటు వివేకింపు మెడన్ ... భార. శాం. ౧. ౬౧.

వి. అ. పుం. స. ౧. ఇచ్ఛ, కోరిక. ౨. ప్రాబల్యము, ప్రాభవము, స్వాధీనత, లోఁకువ, లోఁబడుట.

౩. మచ్చికయగుట. ౪. పుట్టుక.

పుం. వేశ్యాగృహము.

వశవర్తి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) విధేయుఁడు, లోఁబడినవాఁడు.

విన్. పుం. భృత్యుఁడు, సేవకుఁడు.

వశానుగుఁడు = వశవర్తి. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)

అ. పుం. భృత్యుఁడు, సేవకుఁడు.

వశి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. ప్రాబల్యము గలవాఁడు. ౨. ప్రాభవము గలవాఁడు, లోఁబడినవాఁడు, విధేయుఁడు. ౩. ఇంద్రియ నిగ్రహముగలవాఁడు, ఇంద్రియములు జయించిన వాఁడు.

వి. ఇ. పుం. ౧. లోఁబఱుచుకొనుట, వశపఱుచు కొనుట. ౨. మంత్రించుట. ౩. పరతంత్రత.

వశికము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఉత్తిది, శూన్యమైనది.

వశిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లోఁబఱుచుకొనుట, స్వాధీన పఱచుకొనుట, మంత్రముచే వశపఱుచు కొనుట.

వశిత్వము = వశిత. సం. వి. అ. న.

వశిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శమీవృక్షము, జమ్మి చెట్టు.

వశిరము. సం. వి. అ. పుం. ఒక దినుసు మిరియము.

న. సముద్రపు యుప్పు.

వశీకరణము. సం. వి. అ. న. ౧. లోఁబఱుచు కొనుట ; మంత్రాదులచే వశము చేసికొనుట. ౨. ఆకర్షించు సాధనము లేక మరులు కొలుపు సాధనము.

వశీకరించు. సం. స. క్రి. లోఁబఱుచు, స్వాధీనము చేయు.

ద్వి. అరయ సజాతీయులగు వారిచేత, చిరజీవ తతుల వశీకరించెదను ...

ద్వి. పరమ. ౧. ౨౫. పా.

వ. ఇట్లు వశీకరించి యందఱం గళిందకన్యా తీరకాంతారంబుల కెలయించిన ...

హరి. పూ. ౭. ౧౩.

వశ్య(క.) సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విధేయురాలగు భార్య.

వశ్యము. సం. వి. అ. న. లవంగము.

వశ్యుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వశము చేసికొనఁ దగినవాఁడు, లోఁబఱుచుకొనఁ దగినవాఁడు. ౨. లోఁబడిన వాఁడు ; విధేయుఁడు.

వి. అ. పుం. సేవకుఁడు, భృత్యుఁడు.

వశ్యౌషధము. సం. వి. అ. న. పెట్టుమందు.

(శ. ర.)

వషట్కారము. సం. వి. అ. పుం. వషట్ అని యుచ్చరించుచు హవిస్సును హోమము చేయుట.

వష్క-(స్క-)యము. సం. వి. అ. పుం. ఈఁడాది యీడుగల దూడ, తఱపిదూడ.

వష్క-(స్క-)యి(య)ణి = బష్కయిణి.

సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిరకాలముక్రిందట ఈనిన యావు, తఱచి దూడగలయావు.

వస¹. వి. (సం. వచా) ఓషధీ విశేషము, ఉగ్రగంధ కీ.

చ. ... లేజవరాలు చెక్కుఁ గీఁటిన వస వల్చు బాలకుఁడు డెందమునం గలంగంగ నేర్చునే ... నైష. ౧. ౧౭.

క. ... చెక్కడిచిన వసరాలెడు, నిక్కము నా కోలుతలకు నిలుపంగఁ గలవే ... విక్ర. ౬. ౮౩.

గీ. బిట్టు మొరసెదు వస త్రాగినట్టు ... నీలా. ౩. ౭౯.

(వ్యవ.) వసత్రాగిన పిట్ట.

వస² = వసము. విశే. శక్యము, వశము. (సం. వశః.)

క. ... అలగంగ నిసుకనెప్పటి, వలె ఘటముం జేయఁబోయి వసగాకున్నన్ ... దశా. ౬. ౭౭.

క. తన కాస్త్రియైన తానము, లనియని వస కాక కాంక నతివిహ్వలుఁడై, ముని యున్న ... సమీర. ౬. ౨౧౮.

ద్వి. రసికుండ వేనియు వసదక్క యాత్మ, నుసిలిన మతివీఁద నోరెత్తఁ గలవె ... పండితా. పురా. ౧౧౪. పా.

వస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మజ్జ, క్రొవ్వు, కరంగిన క్రొవ్వు. ౨. మెదడు, మేదస్సు.

వసంత. వి. రాగవిశేషము.

సీ. గౌళనారాయణగౌళవసంతవరాళి పున్నాగవరాళి శంక, రాభరణము ... రామక్రియయు మేళ రామక్రియ వసంత సామంత శుద్ధ వసంతమధ్య, మాదులు. ప్రబంధ. ౧. ౯౭.

వసంత కుసుమాకరము. సం. వి. అ. పుం. ప్రమేహములను బోఁగొట్టెడి యౌషధవిశేషము.

వసంతగంధము. సం. వి. అ. పుం. తుంగ వృక్షము. (బ్రౌ. ని.)

వసంతఘోషి. సం. వి. న్. పుం. కోకిలము, కోయిల. (బ్రౌ. ని.)

వసంతజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వాసంతి, మాధవీలత. బండి గురివెంద కీ. ౨. వసంతోత్సవము.

వసంతతిలక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (ఛంద) ఒకానొక వృత్తము.

వసంతతిలకము. సం. వి. అ. న. (ఛంద) వృత్తభేదము. ప్రతిపాదమునను వరుసగా త, భ, జ, జగణములు రెండు గురువులును పదునాలు గక్షరములునుగల యొకానొక వృత్తము.

వసంతదూత. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోకిలము. ౨. చైత్రమాసము. ౩. హిందోల రాగము. (దీనిని శిశిర వసంత ఋతువుల సంధిని పాడుదురు.) ౪. చూతము, మామిడి చెట్టు.

వసంతదూతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పాటలీ వృక్షము. ౨. ఆఁడు కోకిల. ౩. మాధవీలత, బండి గురివెంద తీఁగ.

వసంతద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ఆమ్ర వృక్షము. మామిడిచెట్టు.

వసంతపంచమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మాఘశుక్ల పంచమి.

వసంతబంధువు. సం. వి. ఉ. పుం. మన్మథుఁడు.

వసంతము. వి. పసుపు సున్నము కలిపిన యెఱ్ఱని జలము.

రగడ. ... సతతమును గంధపు వసంతములుఁ బంతములు, వ్రతులకును సయ్యో రసవంతములు కొంటెములు ... రాఘ. ౨. ౬.

క. అంతట నాగసరంబుల, నింతులు తానముల మిగుల హెచ్చింపుచు సామంతము పరవన్ బువులువ, సంతములోను గనుఁగొనుచుఁ జనుదే మతిచయున్. యయా. ౪. ౧౫౭.

సీ. మొవమున కెగయు చన్గవపైని నునుమోవి తళుకు గుంకుమవసంతములు చల్ల ... దశా. ౨. ౨౬౩.

జూ: వసంతములాడు.

వసంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చైత్రవైశాఖ మాసాత్మకమైన యొకానొక ఋతువు. ౨. (సంగీ) రాగవిశేషము. ౩. అతిసారము, రోగ విశేషము.

వసంత(మా)ములాడు. అ. క్రి. (వసంతము + ఆడు) వసంతము చల్లుకొను.

చ. ... ఇందలము ధనుస్సుల మైతి మటంచుఁ బుట్టముల్, చపలతఁ ద్రిప్పి పువ్వుల వసంతములాడుచుఁ బాడుచున్ గత్రపులయి యాడుచుం బ్రజలు దద్దయుఁ బండుగ సేసి రల్లెడన్ ... భాగ. ౯. ౩౧౮.

స. క్రి. చల్లుకొను.

గీ. తగవుదప్పని జగడమీ తరుణులందు, నాటి వడె మేలుమేలని జోకఁ జెలులు, సరస మాడంగ విరుల వసంతమాడి,రా లతాంగులు పంకేరుహాకరమున. కవిరా. ౪. ౯౭.

(వసంతము, పారాణి కలిపిననీరు వివాహాది శుభములందుఁ బరిహాసార్థము వసంతము చల్లుకొనుట యాచారము.)

మ. ... కటిస్థలిపై వేనలి మొగ్గ వ్రాల నడుగుల్ చండింప నేత్రాంబుజంబులు గన్నీట వసంతమాడ నరిగెం బూఁబోఁడి ఖేదంబునన్ ... సారంగ. ౩. ౪౪.

(ఇట స్నానముచేయుట అనిభావము.)

వసంతయోధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

వసంతవిలాసములు. సం. అ. పుం. వి. బ. వస్త్ర విశేషము.

వ. ... నాగ బంధంబులును బాజాబంధంబులును జలపంజరంబులును కామవరంబులును ...... ద్రౌపదీ స్వయంవరంబులును ...... వసంత విలాసంబులును రత్నకీలితంబులును ...... ధరియించి ...... ద్వా. ౩. ౨౦౬.

వసంతసఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

వసంతావతారము. సం. వి. అ. పుం. వసంతఋతువురాక, వసంతప్రారంభము.

వసంతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మన్మథునికి సహచరుఁడుగా నెంచఁబడెడు నొకదేవుఁడు. ౨. నాటకములందు విదూషకుని మాఱుపేరు.

వసతి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. వసించుట, ఉనికి. ౨. వాసస్థానము, ఇల్లు. ౩. ఆస్పదము, స్థానము. ౪. శిబిరము, మార్గమధ్యమున నాఁగెడి బస. ౫. రాత్రి. ౬. జైనమఠము.

వసథము. సం. వి. అ. న. ౧. బస, మార్గమధ్యమున ఆఁగెడు చోటు. ౨. పిట్టగూడు.

వసది. వి. (సం. వసతిః) బుద్ధాలయము.

ద్వి. అరయ నేకాంత రామయ్య శాపమున,
సరినబ్బలూరి వసది గూలినట్లు ...
పండితా. మహిమా. ౨౫౮.

ద్వి. వసదులన్నియు బ్రచ్ఛిన్నవైసించెఁగాదె ...
బస. పు. ౧౪౪. పా. ౧౫. పం.

వసనము. సం. వి. అ. న. ౧. వసించుట, బస చేయుట. ౨. ఇల్లు, గృహము. ౩. బట్టలుధరించుట. ౪. వస్త్రము, బట్ట. ౫. స్త్రీకటిభూషణము, మొలనూలు. మొ.

వసనాభి. వి. విష విశేషము. వత్సనాభి. (బ్రౌ. ని.)

వసపడు. అ. క్రి. (వసము + పడు) శక్యమగు.

క. వసుధం బుత్త్రాదిక దుర్వ్యసనము సైతము దండ్రి వారించుటకున్, వసపడదఁట మతిరాజ్య, వ్యసనము వారింప నెంత వాఁడెవ్వాఁడున్. ఆము. ౪. ౧౯౨.

వసపోవు. అ. క్రి. (వసము + పోవు) శక్యమగు, వశమగు.

సీ. పవిచేత వసపోనిదివిజేంద్రరిపుతపోవితతికి నిదిగదా కేలువిత్తు ...
చం. రా. ౩. ౪౫.

మ. ... ఎదిరింపన్ వసపోక భీతిలిరి దేవేంద్రాదు లుర్వీశ్వరా ... ఉ. రా. ౪. ౩౨౬.

సీ. వడిగాలి వడినిల్వ వసపోక జలితంపుసరి పెణల్ దునియ వేసరక నిగుడు ...
శుక. ౧. ౧౭౦.

(దీనికిఁ బ్రాయికముగా వ్యతిరేకార్థమునండే ప్రయోగము కానవచ్చుచున్నది.)

వసము = వసౌ. (సం. వశ.) ౧. వి. ఆధీనము.

ద్వి. కనిమసంగిన శత్రుగణముల జముని, వసముచేయుచు బరవసము చూపుచును ...
ద్వి. పరమ. ౬. ౪౬౫. పా.

వ. వల్లియలువైచి కోడెలం బట్టి పెనచి కారూళ్లజట్టి కాలులకు వసంబుచేయు బరవసం బెసంగ ...
హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

సీ. వెసరాహుతులతోన వసమఃతిహయములు గెడసి యెయ్యెడలను బడమిఁ గప్పె ...
భార. అర. ౬. ౨౨౫.

(వసములు = స్వాధీనత తప్పు.)

క. అసురజనని కడునార్తిని, వసమతి యిట సేయఁదగునె వాసవ యనఁగా ...
హరి. పూ. ౧. ౭౬.

చ. తరుణియొక ర్తు కంఠమునఁ దాల్పఁగఁ దావసమేదివారముల్, కరములయందుఁ బూని పతిఁ గన్గొనవచ్చె రయంబుమై ...
కవిక. ౩. ౧౫౨.

౨. శక్యము.

క. అసమాలంబమశబ్దము, రసగంధస్పర్శరూపరహితంబగుటం, బసరించు నింద్రియములకు, వసంబుగాదొందఁ బరమవస్తువు పుత్రా. భార. శాం. ౪. ౧౭౪.

మ. ... కుమతధ్వాంతార్క- బింబంబు దుష్పృసహం బెవ్వని చక్ర మట్టి హరికిం బ్రత్యర్థియై నిల్వఁగా, వసమే యొంతటివానికిన్ వెలుఁగ నవ్వైరస్యముం బూనఁగన్.
హరి. పూ. ౩. ౨౧౫.

గీ. ... ముసికిలఁగఁ గాదె సహరింప వసము గాక, పుష్పబాణుని చెఱకువి ల్పుడమిఁ బడియె ... ఆము. ౨. ౬౫.

జః వసపడు, వసపోవు.

వసల(లా.) వి. కొయ్యకు అడుకు వేసెడికొయ్య. (శ. ర. వా.)

వసార(రా.) వి. పంచోడి. (శ. ర. వా.)

వసాచ్ఛట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మెదడుముద్ద.

వసాఢ్యము. సం. వి. అ. పుం. శిశుకము, ఒక జాతిచేప.

వసాపాయి. సం. వి. న్. పుం. కుక్క.

వసి[1]. వి. ౧. కొనచెక్కినకొయ్య; కొయ్య.

ఆ. ఊరులు జిగురుగండె దెరలును బోనులు,
వారువారెనలును వసులుగనులు, మిళ్లువలలు
పేట్లా గోళ్లు దీమంబులు, నాదిగాఁగఁ
దెచ్చిరాటవికులు. పి. శకుం. ౧. ౧౧౬.

సీ. వసులుగసులుపోగు వాఱువెంద్రుకత్రాళ్ళు
బలువిండ్లునమ్ములు బల్లెములును ...
హరిశ్చ. ౨. ౬.

సీ. వెస అంపమున నిడ్డ వసిగఁ గొన్నిటిని
సుమంతలుగా నుఱుమాడియాడి ...
భార. విరా. ౫. ౩౫.

౨. మొనమీఁదుగా నాఁటిన మేకు.

చ. లసికిరి జోదులగ్గలికలగ్గల కెక్కినఁ గుంత
పంక్తులన్, వసుమతిఁ గూల్చియున్ గదల
వైచియుఁ గత్తుల ప్రకక్కలించియున్,
వసుల వధించియున్ ముసలవర్గములం బడ
మోది వాలుకల్, మసలక వేసి వంచియును
మందలతిత్తులు గాల్చి వైచియున్.
రావి. ౫. ౩౧.

సీ. ... వసిగనిమేనక వసుధశంకు ...
గీ. భేద నామంబులగుచు శోభిల్లుచుండు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౧౮.

౩. ముల్లు.

సీ. ములు వసి యనఁగను వెలఁగుఁ గంటక
సంజ్ఞ ... ఆం. భా. ౨. ౩౮.

ఆ. విగహిణీజనంబు వీఁడెపో నొప్పించు
వసుల మూట యిట్టివానిఁ బట్టి, పగలు
తీర్థమంచుఁ దాగ కేనిఁ బొంతురు, నగరి
సౌధశృంగనలినముఖులు ...
రామా. ౧. ౧౪౩.

౪. ప్రాపు, ఆశ్రయము, అవలంబము.

క. చెందిన తత్పుణ్యము వసిఁగం దరుణీయుండు
మింకఁ గల్పతుయమా, నందాక బ్రహ్మ
లోకము, నం దవ్యయదివ్యసుఖసమన్విత
వగుచున్ ... వై. శ్రీరంగ. ౪. ౭౯౩.

జ: వసికొయ్య.

వసి[2]. విశే. మిక్కిలి. (వాడు, వాఱు, తాఁకు మున్నగు వానికి ముందుఁ గానవచ్చుచున్నది.)

క. బెడిదమగునెండసోఁకునఁ, దాడిమలు వసి
వాడి ననలు దొరఁగ లతల నెల్లెడ ...
పారి. ౪. ౧౯.

క. ఒడలు వసివాళ్లు వాడన్, వెడయూర్పు
నిగిడ్చి ... సారంగ. ౨. ౨౧౬.

జ: వసియాడు, వసియార్పు, వసివాడు, వసి
వాళ్లు, వసివాళ్లువాడు.

వసి[3]. వి. (సం. వశము) ఉత్సాహము, పూనిక.

క. ... ఇవ్విధంబున నయ్యూర్వసియు వసి
మాలఁ బెనంగి ... హర. ౭. ౧౩౪.

ద్వి. వసిగూర్చు కృతులు నా వద్దను బెరుగు,
బిసుగు చందపు బిలిబిలికృతుల్ కృశులై...
పండితా. దీక్షా. ౬. పా.

జ: వసిగొను.

వసి[4]. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. వస్త్రము, బట్ట.
౨. వాసస్థానము, ఇల్లు. ౩. ఉనికి.

వసి(యి)ంచే. సం. అ. క్రి. ఉండు, పడు.

క. వినుచిల్లయిడిన యాయుధ,మును విషలిప్త
మగు శస్త్రమును నెట్టి యమిత్రునిపై
నైనఁ బ్రయోగించిన నరపతి నరకమున
వసించు నృపాలా.
భార. శాం. ౨. ౪౨౦.

ద్వి. ...ఆపురి నెలకొని-చిరాబ్దములు, వసియించి
యటమీఁద వసుధపైఁ గలుగు, నసమాస్త్ర
గురుని గేహములుఁ దీర్థములుఁ, గనుఁ
గొంచు ... ద్వి. పరమ. 3. ౧౪౧.

ద్వి. బసవేశ్వరుండు నబ్బాలుని యందు, వసి
యించి సత్యంబు వరగుణాఢ్యునికి ...
పండితా. పురా. ౧౬౮. పా.

వసికొ(గొ)య్య. (వసి¹ + కొయ్య) వి. కొన
చెక్కిన కొయ్య.

సీ. పందిళ్ళు వెట్టించి పైఁగొమ్మ లెగయించి
గుండు దూలము వసి కొయ్యఁ గూర్చి ...
ఉ. హరి. ౨. ౯౨.

సీ. మసక తిత్తులు తుంగకసవు చాపలు వసి
గొయ్యలు జనప మోకులును వలలు ...
చెన్న. ౨. ౨౦౪.

వసిగొను. అ. క్రి. (వసి³ + కొను) పూను,
ఉత్సహించు.

ద్వి. వసిగొని హరియు గేశవులు నెత్తంగ,
వెసనొప్పి రేయతు వినిహిత తృణము ...
బస. పు. ౬. ౭౯౯. పం.

ద్వి. కసవుమో పుత్తమాంగమున నుండియును,
వసిగొని పైనుర్లఁ గసవు క్రిందటను, వరద
వారగ మీఁద వానయుఁ గురియ ...
పండితా. దీక్షా. ౫౦. పా.

ద్వి. బసవలింగం బేఁగు పరస యనంగ, వసిగొని
యిలఁ గ్రిక్కిఱిసి వచ్చువారు ...
బస. పు. ౨. ౧౪౫.

వసితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ధరింపఁ
బడినది. ౨. నివసించుచున్నది. 3. నిలువ
చేయఁ బడినది. (ధాన్యాది.)

వి. అ. న. నివాసము, ఇల్లు.

వసియాడు. (వసి² + ఆడు) అ. క్రి. మిక్కిలి
తిరుగు.

సీ. ... వచ్చి వందఱలాడు వాహరిపులఁ ...
గీ. జంపి వసియాడు శశములగుంపుకుఱికి,
చించి చెండాడు కణుజుల ... గుహ్యంత
భూప ... పి. శకుం. ౨. ౧౨.

వ. ... వసియాడు చిన్ని యడుగులతో ...
ఉ.రా. ౪. ౨౧౧.

వసియార్చు. వి. (√ వసియాడు) మిక్కిలి
యాడించుట.

మ. జిగురంబళ్ల పెసంబులున్ దిలర సస్నిగ్ధోష్ణ
కుంభంబులున్, పొగ బాణంబులుఁ జిచ్చు
బుడ్లు వసి యూర్పుండారు ఖండంబు
లున్ ... రంగా. 3. 33.

వసిరము. సం. వి. అ. న. సముద్రపుటుప్పు.

వసివాడు. అ. క్రి. (వసి² + వాడు) మిక్కిలి
వాడు.

క. ఏవంవిధఘనసాత్త్విక, భావావృతి నా
లతాంగి భావోదిత లజ్జావనతానన నీరజ,
యై వసివాడంగఁ జెలులు హసనోన్ముఖులై.
చంద్రా. ౫. ౭౭.

చ. చెదరిన ముంగురుల్ తరుచు చెమ్మటఁ
దోఁగినతళ్కుఁ జెక్కులున్, వదలిన కప్పుఁ
గొప్పు వసివాడిన మే నొకయింతజాఱు
పయ్యెద యసియాడు లేఁగవును నిట్టటుఁ
దొట్రిలు పద్వయంబుఁ బెల్లొదవెడి
యూర్పులుంగల తలోదరిఁ గన్గొని రాముఁ
డిట్లనున్. ఉ. రా. ౬. ౬౫.

ఉ. లేలెదు కన్నుదోయి వడదేరెడు ముద్దు
మొగంబు సారెఁ గ్రొవ్వాలెదు గొప్ప
కొప్పు వసివాడెడు నన్నువకౌను కౌఁశ
లం,దూలెడు లేతమేను నయి తొట్రిలు
నమ్మగనాలి ... పాండు. ౩. ౬౫.

వసివాళ్లు. వి. బ. (√ వసివాడు) మిక్కిలివాడు
టలు.

గీ. కందకుండంగ వసివాళ్లు కెందకుండ, నొక్కుల
కుండఁగ శిఖరులు దగలకుండ, ననుచు రతి
రాజపూజనాయత్తచిత్త, కలనఁ బుష్పప
చయసముత్కంఠలగుచు.

చంద్రా. ౪. ౨౩౩.

సీ. శివహత్తి బిగికౌఁగిలింతల వసివాళ్లఁ గను
పట్టు నెమ్మేను గప్పి కప్పి ...

ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౪౯.

వసివాళ్లు(ళులు)వాడు. (వసివాళ్లు + వాడు)

అ. క్రి. మిక్కిలివాడు.

క. వసివాళ్ళువాడి యప్పుడు, వసంతసమయంపు
టెండవలనన్నె టివోఁ, గసు గందులుగందిన
నవ, కుసుమలతికవోలె మిగులఁ గోమలి
యొప్పెన్. కళా. ౪. ౧౦౬.

మ. ... అప్పుస మెవ్వాఁడో యొకండు రాత్రి
సురతప్రౌఢిం దనుం దేల్చినన్, వసివాళ్వా
డుచు వచ్చుచున్నయది కర్ణాటాగనం
జూచితే ... క్రీడా. ౧. ౮౬.

సీ. క్రొవ్విరులెసఁగి ..., వీఁగారుచనుఁగవ
వ్రేఁగునఁ గాఁదీగవడువసివాళులు వాడు
చుండు ... కు. సం. ౮. ౯.

వసి(శి)ష్ఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మ
మానస పుత్త్రులలో నొకఁడును, సూర్యవంశపు
రాజులకులగురువునగు ఋషీశ్వరుఁడు. (సప్తర్షు
లలో నొకఁడు.)

వసుంధర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భూమి.

వసు(సూ)కము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అర్క
వృక్షము, జిల్లేడుచెట్టు. ౨. అగిసె చెట్టు.

న. ౧. సముద్రపు టుప్పు. ౨. భూమినుండి
త్రవ్వి తీయఁబడిన యుప్పు.

వసుకీటము. సం. వి. అ. పుం. బిచ్చగాఁడు,
యాచకుఁడు.

వసుద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భూమి.

వసుదేవత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ధనిష్ఠానక్ష
త్రము. ౨. నవమీతిథి, పక్షములలోఁ దొమ్మి
దవ దినము. ఇట్లే వసుదేవ్య.

వసుదేవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యదువంశస్థుఁ
డైన శూరుఁడను నతని పుత్రుఁడును, శ్రీ
కృష్ణుని తండ్రియునగు క్షత్రియుఁడు. (కుంతీ
దేవి సోదరుఁడు.)

వసుధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భూమి. ౨. నేల.
ప్రదేశము.

వసుధాధరము. సం. వి. అ. పుం. పర్వతము,
కొండ.

వసుధాధిపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాజు,
పుడమిఱేఁడు.

వసుధానగరము. సం. వి. అ. న. వరుణుని
పట్టణము.

వసుప్రభ. సం వి. ఆ. స్త్రీ. అగ్నిహోత్రుని
సప్తజిహ్వలలో నొకటి.

వసుప్రాణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అగ్ని.

వసుమతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. భూమి.

వసులు. అ. క్రి. తొలఁగు, అపసరిల్లు. (శ. ర.)

జః వసులపాతర.

వసులపాతర. వి. (వసులు + పాతర) ఒక
జాతి పందెపుకోడిపుంజు. (ఆ పుంజులవంటి
వారు.)

గీ. వసులపాతరలై వీరునుసలనీయ్యరు ...

సారంగ. ౨. ౧౨౪.

(ఇట "వసులపాతర" వంటివారు. అని
భావము.)

వసువు. సం. విణ. (ఉ.) ౧. మధురమైనది. ౨. ఎండినది.

వి. ఉ. న. ౧. ధనము. ౨. రత్నము. ౩. బంగారము. ౪. నీరు. ౫. పదార్థము, ద్రవ్యము. ౬. సైంధవలవణము. ౭. వృద్ధి యగునెడి మందుదినుసు. ౮. ఒకజాతి సీమ చిక్కుడుగింజ.

పుం. ౧. ఎనిమిది సంఖ్య. ౨. కుబేరుఁడు. ౩. శివుఁడు. ౪. అగ్ని. ౫. వృక్షవిశేషము, అగిసెచెట్టు. ౬. మడుగు, జలాశయము. ౭. కల్లెము. ౮. పలుపు. ౯. ఉర్రిత్రాడు. ౧౦. కిరణము. ౧౧. సూర్యుఁడు. బ. అష్టవసువులు: ఆపుఁడు, ధ్రువుఁడు, సోముఁడు, ధరుఁడు, అనిలుఁడు, అనలుఁడు, ప్రత్యూషుఁడు, ప్రభాసుఁడు అనువారు.

స్త్రీ. ౧. కిరణము. ౨. ప్రకాశము, కాంతి. ౩. వృద్ధి యగునెడి మందు దినుసు.

వసుశ్రేష్ఠము. సం. వి. అ. న. ౧. మేలిమి బంగారము. ౨. వెండి, రజతము.

వసుషేణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨. కర్ణుఁడు.

వసూర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లంజె. ఆంకులాఁడి.

వసూలు. వి. (త. హిం. వసూల్, క. వసూలు) జమ, పోగుచేయుట. (శ. ర., వా.)

వస్కరాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వృశ్చికము, తేలు.

వస్తము. సం. వి. అ. న. వసతి, నివాసము.

పుం. భాగము, మేఁక.

వస్తాదు. వి. ౧. జెట్టి.

సీ. బిరుదు వస్తాదులఁ జేర్చెర వాఁడాడ ముస్తా
దుగా నిల్వఁ గుస్తరించి ...

రంగా. ౨. ౧౯౮.

౨. ఉపాధ్యాయుఁడు, యజమానుఁడు. (శ. ర.)

జ: వస్తాదుతనము.

వస్తాదుతనము. వి. (వస్తాదు + తనము) బంటుతనము.

గీ. రవివికసనంబు లేవట్టి దివస మేల, ధైర్య
మొదవని వస్తాదుతన మదేల ...

వేణు. ౪౨.

వస్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వసతి, నివాసము. ౨. పొత్తి కడుపు. ౩. పొత్తి కడుపు చుట్టు నుండెడి యస్థి పంజరము, వస్తికము. ౪. మూత్రాశయము, ఉచ్చబుత్తి. ౫. చిమ్మన గొట్టము.

వస్తిమలము. సం. వి. అ. న. మూత్రము.

వస్తిశోధనము. సం. వి. అ. న. మూత్రాశయమును శుద్ధిచేసెడి మందు, మూత్ర వర్ధకమైన మందు.

వస్తుకవిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వర్ణింపఁబడు వస్తువు కన్నుల కగపడునట్లు చేయు రచనావిశేషము.

క. భారవియు వస్తుకవితను, భారవియును
బరఁగి రుదయపర్వతశిఖరా, గ్రారోహ
ణేంద్ర కీలన, గారోహణ వర్ణనల జనా
రాధితులై. కు. సం. ౧. ౨౦.

వస్తురచన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శైలి, అంశము యొక్క కూర్పు, ఫక్కి.

వస్తువు. సం. వి. ఉ. న. ౧. సత్యపదార్థము, నిజమైన పదార్థము. ౨. పదార్థము. ౩. సొత్తు,

ధనము. ౪. తత్త్వము, స్వభావము. ౫. వస్తుసాధనము, కారణము. ౬. నాటకము నందలి యితివృత్తము, కథాంశము. ౭. వస్తుసారము. ౮. కల్పన, పన్నుగడ.

వస్తూపమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉపమాలంకారభేదము, ధర్మలుప్త.

వస్త్యము. సం. వి. అ. న. ఇల్లు, గృహము.

వస్త్రకుట్టిమము. సం. వి. అ. న. ౧. పటగృహము, డేరా. ౨. గొడుగు.

వస్త్రగృహము. సం. వి. అ. న. పటగృహము, డేరా.

వస్త్రగ్రంధి. సం. వి. ఇ. పుం. నీవి, పోకముడి.

వస్త్రనిర్ణేజకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బట్టలుతుకు వాఁడు, చాకలి.

వస్త్రపుత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆటబొమ్మ.

వస్త్రపూతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గుడ్డతో వడియఁ గట్టఁబడినది, వస్త్రగాలితమైనది.

వస్త్రభేదకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బట్టలు కుట్టువాఁడు, కుట్టుపనివాఁడు.

వస్త్రభేది = వస్త్రభేదకుఁడు. సం. వి. న్. పుం.

వస్త్రము. సం. వి. అ. న. ౧. బట్ట, వలువ. ౨. గుస్తు, ఉడుపు.

వస్త్రయోని. సం. వి. ఇ. పుం. వస్త్రములకు సాధనమైన దూది, ఉన్ని, పట్టు మొ.

వస్త్రరంజనము. సం. వి. అ. న. కుసుంభము, రంగు. (వాచ.)

వస్త్రాంచలము. సం. వి. అ. పుం. చీరచెంగు, బట్ట యంచు. ఇట్లే వస్త్రాంతము.

వస్త్రాగారము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పటగృహము, డేరా. ౨. బట్టలయంగడి. (విల్సన్సు.)

వస్త్వభావము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సత్యము లేమి, యాథార్థ్యము లేకుండుట.

వస్నసము. సం. వి. అ. న. కటిభూషణము, మొలనూలు, ఒడ్డాణము. మొ.

వస్నము. సం. వి. అ. న. ౧. కూలి. ౨. జీతము. ౩. బత్తెము. ౪. ధనము. ౫. వస్త్రము. ౬. చర్మము. ౭. మృత్యువు, చావు.
పుం. న. మూల్యము, వెల.

వస్నస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్నాయువు, నరము.

వస్నికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కూలికిఁ బనిచేయు వాఁడు.

వస్వౌకసార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఇంద్రుని పురము, అమరావతి. ౨. కుబేరపురము, అలకాపట్టణము. ౩. అమరావతికి లేక అలకాపురమునకు సమీపమునఁ బ్రవహించెడినది.

వహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నది.

వహంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వాయువు, గాలి. ౨. శిశువు.

వహతము. సం. వి. అ. పుం. వృషభము, ఎద్దు.

వహతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఎద్దు. ౨. గాలి. ౩. మిత్రుఁడు, సలహా చెప్పువాఁడు.
ఈ. స్త్రీ. ౧. నది.

వహతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బాటసారి, పాంథుఁడు.

వహనము. సం. వి. అ. న. ౧. తీసికొనిపోవుట, మోయుట. ౨. పోషించుట, ప్రోచుట. ౩.

ప్రవహించుట. ౪. బండి మొదలగు యానము. ౫. ఓడ, పడవ.

వహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మోయుట. తీసికొనిపోవుట. ౨. పోషించుట. ౩. ఎద్దుమూఁపురము, వృషభస్కంధము. ౪. బండి మొదలగు యానము. ౫. అశ్వము. ౬. వాయువు. ౭. బాట, మార్గము. ౮. నదము. ౯. నాలుగు ద్రోణముల పరిమాణము. ౧౦. ప్రవాహము.

వహి[1]. వి. ౧. విధము.

ఉ. పంటవలంతినోముగుమి పంటవహిన్ రహి
మించువాని వ్రాల్గంటివడిన్ హరించి తెలి
గంటి వజీరుల త్రుళ్లడంచెదక ...
చం. రా. ౫. ౫౬.

చ. గెలిచినగెల్పు లర్థితతికిన్ దిన మిచ్చిన
యీవుల వహుల్, తలఁచిన విక్రమార్కు
లౌకలతుఁగాఁ గర్ణులు కోటియుంగదా, కలి
గిన నీడ వత్తురు. విజ. వి. పీఠిక. ౧౪.

సీ. మకరవైఖరి వైరినికరంబు చెలరేఁగ వనజ
నాథుఁడు వార్థి వహి వహించె ...
ఉ. రా. ౨. ౫౦.

౨. ప్రసిద్ధి.

ఉ. అన్వహమున్ ప్రవృద్ధమగు నంబుజనాభ
పదారవిందభక్తి స్వహికెక్కుచున్ వసు
మతీసురవంశవతంస మెల్ల వారు న్విను
తింపఁ బెంపెసఁగుఁ బ్రోది యొనర్చుచుఁ
దల్లి తండ్రి నెందు న్విధానురూపతను
దోహదభోజనపూజనాదులన్.
పాండు. ౨. ౧౨.

ఉ. లక్షణ లక్ష్యకోటి పదిలంబుగ మేటికవుల్
నుతింప శ్రోత్రదక్షమసంస్కృతాంధ్ర కవితా
పదవిన్ వహికెక్కె శబ్దవైచక్షణిమించు
నన్నని విశారదుఁడై తగు తిక్కయజ్వ ...
వాల్మీకి. ౧. ౧౧.

రగడ. ... మంచు ముంచుకొన మావులు
ప్రుక్కెన్, పంచినీళ్లరుచి మహి వహి
కెక్కెన్ ... బహు. ౨. ౧౩.

వహి[2]. వి. (క. వహి.) లెక్క పుస్తకము. ౨. పుస్తకము. (శ. ర.)

వహి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. మోయు.

క. మహనీయ భవత్పదవీ, మహితుండై
నహుషుఁ డేచి మదమున ధర్మస్పృహ
దక్కి తన్ను నిప్పుడు, వహియింపఁగ
సన్మునీంద్రవర్గముఁ బనిచెన్.
భార. ఉద్యో. ౧. ౧౯౫.

౨. పొందు, ప్రాపించు.

క. విహతాశుండై లజ్జా, మహితంబగు నాశ
దొఱఁగు మదితో సకల స్పృహయును
నెవ్వని యందును, వహింపనని యతుల
మైనవ్రతముం బూనెన్.
భార. శాం. ౩. ౧౬౫.

క. హైతస్య శక్తిఁ బురుష స్వమేతత్వవిశేష
మున వహించుఁ బ్రకృతి త్రిజ్ఞాత యగును
బుద్ధి తదుద్భూత మహంకార మదియుఁ
బొరయుం జిత్తున్. భార. శాం. ౪. ౨౭౦.

౩. అవలంబించు.

ఉ. ఏమెయినైన వంచన వహించి తొలంగుట
మత్స్వమిహితంబు ...
భార. విరా. ౧. ౧౭౭.

వహించుకొను. (వహించు + కొను) సం. అ. క్రి. పక్ష మవలంబించు.

ఉ. ఏ నటు వేఁటఁ బోవఁ గని యిందులకున్
బెలుకావగింజ యంత్రైనను లేక చేయనగు
నా తగు నా యన కొంత చేసెనే, వానికిఁగా
వహించుకొని వచ్చితివా ...
సారంగ. ౩. ౭౮.

వహిత్ర(క)ము. సం. వి. అ. న. ఓడ; పడవ.

వహే(హై)డకము. సం. వి. అ. పుం. విభీత కము, తాండ్రచెట్టు.

వహ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. అగ్ని; అగ్ని దేవుఁడు. ౨. జాఠరాగ్ని. ౩. నల్లజీడిచెట్టు. ౪. చిత్ర మూలము. ౫. రేఫము. ౬. యాజ కుఁడు.

వహ్నికరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. నిప్పుంటించునది. రగులుకొనఁ జేయునది. ౨. జాఠరాగ్నిని వృద్ధి పొందించునది.

వహ్నికాష్ఠము. సం. వి. అ. న. దాహ గురువు, ఒక విధమగు అగురు చెక్క.

వహ్నిగంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ధూపము. ౨. గుగ్గిలము. యక్షరసము.

వహ్నిగర్భము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శమీ వృక్షము, జమ్మిచెట్టు. ౨. వెదురు. ☨.

వహ్నిదీపకము. సం. వి. అ. పుం. కుంకుమ పువ్వు.

వహ్నినామము. సం. వి. న్. పుం. ౧. నల్ల జీడిచెట్టు. చిత్రమూలము. ☨.

వహ్నిబీజము. సం. వి. అ. న. ౧. బంగారము. ౨. నిమ్మచెట్టు. ౩. జీరకము, జీలకఱ్ఱ. ౪. రేఫాక్షరము.

వహ్నిభోగ్యము. సం. వి. అ. న. ఘృతము, నెయ్యి.

వహ్నిమిత్ర(త్రుఁడు)ము. సం. వి. అ. పుం. వాయువు.

వహ్నియిచ్చు. మి. అ. క్రి. అగ్ని సంస్కారము చేయు.

క. పలుమాఱును రామికి న్నుత్తలపడిరొను
దాన నిట్టిదశ నతఁ డొందెం, తెలియఁగుట
నితని డొక్కకు, నలఘువిధిన్ వహ్నియిచ్చి
తది మేలకదా ... భార. శాం. ౩. ౫౧౫.

వహ్నిరేతస్సు(ము). సం. వి. స్. పుం. బంగా రము.

వహ్నిరేతుఁ(తసుఁ)డు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

వహ్నిలోహ(క)ము. సం. వి. అ. న. ౧. తామ్రము, రాగి. ౨. కంచు, కాంస్యము. (వాచ.)

వహ్నివర్ణము. సం. వి. అ. న. ఎఱ్ఱకలువ, రక్తోత్పలము.

వహ్నివల్లభము. సం. వి. అ. పుం. గుగ్గిలము.

వహ్నిశిఖము. సం. వి. అ. న. ౧. కుంకుమ పువ్వు. ౨. కుసుంభము, ఒక విధమగు రంగు.

వహ్నిసంజ్ఞకము. సం. వి. అ. పుం. చిత్ర మూలము.

వహ్నిసఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వాయువు.

వహ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. రథము, తేరు. ౨. పాలకి, బండి మొదలగు యానము.

విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వహింపఁదగినది, మోవఁదగినది. ౨. కొనిపోఁదగినది.

వహ్వ. అవ్య. ప్రశంసను దెలుపును. అరరే, బళీ, అహహా.

మ. అరరే శౌరి బళీ ధ్రువుం డహహ భద్రా
శ్వుండు వహ్వ తలో, డరి ప్రహ్లాదుఁడు
మేలు ... వరాహ. ౭. ౯౩.

వా

వా = వాయి. వి. (సం. వాక్) ౧. మాట.

సీ. ఎదిరివా ఖండించు టిది దప్పరము సుమ్మి
జలగజంపులు జోగి జంగకోలము ...
హర. ౨. ౫౧.

౨. నోరు.

గీ. ... వాకల దటంచు నెన్నెని వదరు
చుండ, శిక్షఁజేయక యుంట యుపేక్ష
గాద ... వాల్మీకి. ౩. ౨౩.

క. నా పేరు శంఖమిశ్రులు, వాపాఠము విద్య
లెల్ల వనజాసనుఁడున్, నా పాటిగాఁడు...
సుద. ౨. ౨౭.

చ. ... ఇప్పుడు నరుఁ గాంచి మీ రతని
పోటునుతించుచు భీతి నిట్లు వా, విడిచి
యనేక భంగిఁ బృథివీపతి పిఱిఁడిఁ జేయు
టొప్పునే ... భార. విరా. ౪. ౨౦౦.

౩. ఆహారము.

ఉ. అప్పుడు దేవదారువిపినాంతరసీమవసించు
సంయముల్, విప్పగు భూమినన్నము ఫలిం
పక చెట్టులు నెండిపోయె వా,తప్పినఁ
బోవుఁ బ్రాణములు తప్పదురం డని మున్న
గౌతముం, జెప్పఁగ విన్నవారగుటఁ జేరి
తచ్ఛతశృంగశైలమున్.
వరాహ. ౧౦. ౩౧.

౪. నూయి గోయి మున్నగువాని ముఖము, అగ్ర
భాగము.

సీ. ... సగము దుమ్మునఁ బూడి చిగిరింత వా
మూయఁ బొరిఁగిన నూతిపాఁతరబొతియల ..
ఆము. ౬. ౧౩.

౫. ఖడ్గధార, కత్తివాదర.

ద్వి. ఈ రీతి కాశికునింద్రజాలంబొ, వాతప్పి
వదొ చేతివడి దప్పి చనెనొ, చూత మీ
తోయ మీ చోద్యమీలీల, నసివోత వచ్చు
వాయని వోకయనుచు ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౫౪. పం.

ఉ. ... వ్రాతప్పక వ్రేసె నొక్క-మొగిఁ
దార్కొని భీముశిరంబు వక్షమున్ ...
జై. భా. ౨. ౪౯.

జ: వాకట్టు, వాకలిపి, వాకర్వెకాయ,
వాకాటు, వాకిలి, వాకొను, వాకొలుపు,
వాగ్రుచ్చు, వాగంటిపులుఁగు, వాగళ,
వాచఱచు, వాచవి, వాచూరు, వాతప్పు,
వాదోడు, వాపుచ్చు, వాబిఱుగు, వాయి
డువు, వాయోడు, వావాఁడి, వావాడము,
వావాదు, వావిడుచు.

వాఃకిటి. సం. వి. ఇ. పుం. శిశుకము, ఒకజాతి
చేఁప, ఉలూపి.

వాఃపసభ. వి. సం. ఆ. స్త్రీ. వరుణసభ.

చ. అజుసభఁ జెప్పి మింద్రుసభ నాడుము
వాఃపసభ న్గణింపుము ...
హరి. ఉ. ౬. ౧౦౬.

వాఃపుష్పము. సం. వి. అ. న. లవంగము.

వాంచు = వంచు. స. క్రి. (√ వంగు) వంగఁ
జేయు.

ఆ. పతులవిఱుఁద మందగతి ముక్తకేశియై,
పోవుదాని ద్రుపదపుత్రిఁ జూచి, యొంతఁ
గౌరవేంద్రు సంతిపురంబున, వారలెల్లఁ
దలలు వాంచి రడలి.
భార. సభా. ౨. ౨౯౩.

మ. అనినన్ మోమరవాంచితిన్ వినయలజ్జా
యత్తచిత్తుండనై ... ఉ. హరి. ౨. ౨౧.

క. తల వాంచి మగుడ ముసుఁగిడె ...
పారి. ౧. ౧౧౧.

వాంఛ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇచ్ఛ, కోరిక, మనో
రథము.

వాంఛచేయు. మి. అ. క్రి. (వాంఛ + చేయు) కోరు.

సీ. ద్వీప మేలెడువాఁడు తేజస్వియై మహీ
వలయమెల్లను నేల వాంఛచేయు ...
ప్రబోధ. ౨. ౬౪.

వాంఛనము. సం. వి. అ. న. కోరుట, ఇచ్ఛగించుట, అభిలషించుట.

వాంఛి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. కోరువాఁడు. ౨. కాముకుఁడు.

వాంఛించు. సం. స. క్రి. కోరు.

గీ. ... అనుడు నా జిష్ణుఁ డిమ్మహాత్ముని
తెలుంగు, నెప్పుఁ జిట్టలు వినఁగ వాంఛించి
తేని, వినుము చెప్పెద నని యిట్టు లనియెఁ
బ్రీతి ... భార. శాం. ౨. ౪౨౯.

వాంఛితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కోరఁబడినది. అభిలషింపఁబడినది.

వి. అ. న. కోరిక. ఇచ్ఛ.

వాంఛిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కామాతురత గల స్త్రీ.

వాంతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్రక్కఁబడినది; ఉమియఁబడినది. ౨. పైకిఁ ద్రోయఁబడినది. వెడలఁగొట్టఁబడినది.

వాంతాదము. సం. వి. అ. పుం. శునకము, కుక్క.

వాంతాశి. సం. న విశే. (న్. నీ. న్.) క్రక్కినదానిని దినువాఁడు, మలభక్షకుఁడు.

వాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వమనము. క్రక్కు. ౨. వెడలఁగొట్టుట.

వాంతికృత్తు. సం. విశే, (త్) వమనకరమైనది. వాంతి చేయించునది.

వాంతిదము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వమనకరమైనది, వాంతి చేయించునది.

వాంశము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వెదురునకు సంబంధించినది. ౨. వెదురుతోఁ జేసినది, వెదురునకు సంబంధించినది.

వాంశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వంశరోచన. తవక్షీరము, వెదురుపాలు.

వాంశికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెదురు కఱ్ఱల నరుకువాఁడు. ౨. పిల్లంగ్రోవియూదువాఁడు.

వాఁక[1]. (సం. ఆపగా.) ౧. ఏఱు.

క. నడకట్ట లిసుకతిప్పలు, మడుఁగులు దరులు
వాఁకలును గ్రమంబున నొకఁడున్, గడవఁ
బడకుండఁ గృష్ణుఁడు, పడతులకును యమున
యాటపట్టుగఁ జేసెన్.
హరి. పూ. ౮. ౩౭.

సీ. వడిఁ బాఱు విరితేనె వాఁకల దరుల వెంబడి
ఘుమ్మ్రమను మృగమదము తావి ...
ఉ. రా. ౩. ౬౬.

క. ... ఏఱన వాఁక యన నదికి నెసఁగును
పేళ్లు ... అం. శే. ౪౫.

౨. సెలయేఱు.

గీ. ... వాఁకయనఁగ, వాగనఁగ సెలయేఱు
నా స్రవంత యనఁగ,నచలనది యొప్పు ...
అం. భా. ౨. ౩౦.

జః వాఁక దాలుపు.

వాఁక[2]. విశే. (సం. వక్రః.) వంకర.

గీ. అంతఁ బరకాలుఁ డేలచూచు ... తాఁక
వారిఁ, గలునడవిఁ దేర్చు నొక వాఁక కనుమ
లోన ... పరమ. ౪. ౨౦౫.

వాఁక[3]. వి. ౧. ప్రదేశము.

చ. వలిమలయల్లువాఁడు తలవాఁక ధరించిన
పూవుగుత్తి ... పారి. పీఠి. ౬.

౨. పార్శ్వము, ప్రక్క.

ద్వి. మూఁకచింతలఁ బడుమేక మామిళ్ల, వాఁక
నొప్పెడు సరోవరము వీక్షించి ...
బస. పు. ౧౦౫. పా. ౩౦. పం.

వాఁకదాలుపు. వి. (వాంక[1] + తాలుపు.) గంగాధరుఁడు, శివుఁడు.

ఉ. ... వేఁగ్రుచ్చి కవుంగలించి వలిగుబ్బలి
పట్టియు వాఁకదాలుపున్ ...
పాండు. ౧. ౧౯౯.

వాఁకుడు. వి. కంటకారిక, ఓషధి విశేషము.

గీ. వెలగ వాఁకుడు పల్లేరు ములక వేప, నగిరె
నీర్గొబ్బి మొదలుగా జగతిఁ గల్లు, కంప
లన్నియు వేవేఁగ గడచి కడచి ...
హంస. ౪. ౯.

సీ. ... బృహతియా వాఁకుడునా ...
ఆం. భా. ౨. ౫౯.

వాఁగడ. వి. (వాయి + కడ) ముఖప్రదేశము.

గీ. దంష్ట్రికలు పాదమునఁ గొని తన్నిసంధి,
నున్నయెముకను సంచున నూదిపట్టి, పాపి
కదిలిచి వెతికి యాపతి యధిక, వేగమునఁ
బులివాఁగడ వెడలిపోయి.
కేయూర. ౩. ౧౨౦.

వాఁగడుపు. వి. (వాపు + కడుపు.) వాఁపు గల కడుపు.

సీ. బీదనరాలతోఁ బెరుఁగువాఁగడుపులో బల్ల
నల్లడలందుఁ గ్రుళ్లిపడఁగ ...
శుక. ౩. ౩౦.

వాగరత(ర్త). వి. సముద్రతీరము. (శ. ర. బ్రౌ.)

వాఁగించే. స. క్రి. (√ వాఁగు) మ్రోగించు, ధ్వనింపఁజేయు.

వ. ... ప్రచండడంబగు వానిపిచండంబు వాఁ
గించి కొలంగాలు గిలించి ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౩౪౫.

వాఁగు. అ. క్రి. (సం. గవచ్.) ౧. వదరు, ప్రేలు.

సీ. వేదాంతయుక్తులు వినికొండు నేర్చుక
వాఁగినాతఁడు రాజయోగి గాఁడు ...
వేణు. గో. ౪. ౭.

౨. మ్రోఁగు, ధ్వనించు.

ఉ. చెంగున దాఁటుఁ జూపు లిరు చిక్కని బేడిస
లేమొ మీఁటినన్, గ్రంగన వాఁగు గుబ్బలు
చౌకారపుఁదాళము లేమొ ...
విజ. వి. ౧. ౧౧౭.

వి. ౧. సెలయేఱు.

చ. కదిసిన భీతి వానరులు కన్కనిఁ బాఱియు
గహ్వరంబులం, దొదఁగియు వాఁగుప్రంతఁ
బడియుండియు ...
భా. రా. యుద్ధ. ౯౧౨.

గీ. సెత్తురులఁ బోఁగి పవరంపు సేలఁ ద్రెళ్లి,
పోఁకుదార యొప్పె గట్టులనూఁడుతాలి,
వాలుచేఁబడ్డ జేగురు వాఁగుగముల,తో
నెనయు మేటిగుబ్బలతో దొరయుచు.
అచ్చ. రా. యు. ౫౫౭. అము. ౬౭౩.

౨. నది.

ఆ. మేఘమార్గ మెక్కి మేరుశైలము దాఁటి,
మింటివాఁగు నొరసి మిగుల మెఱసి ...
తపతీ. ౩. ౨౦.

మ. దిననాథప్రతిరూపుఁ డాతఁ డెలమిన్
దేశాంతరాసక్తుఁడై, జని యాశ్చర్యకరంబు
లౌ పురములున్ శైలంబులున్ వాగులున్,
వనమధ్యంబులుఁ జూచుచుం దిరిగి ...
ద్వా. ౯. ౯౧.

౩. సైన్యము.

క. తెలుఁగుగని కడఁగి యిరువాఁ గులుఁ బోరికిఁ
జొచ్చె ... భార. విరా. ౩. ౧౯౮.

చ. తావకా, ప్రతిహతబాహురతు యిరు
వాఁగును జూడఁడ పాండవోత్తమా ...
భార. కర్ణ. ౩. ౧౨౦.

చ. నడచెఁ గుమారువాఁగు భువనంబు సమ
స్తము నొక్కపాయగాన్ ...
క. సం. ౧౧. ౫౯౫.

౪. పక్షము, పైపు.

వ. వైరాగ్యానుబంధంబు లుడిగి యయ్యిరు
వాఁగువారును ... హర. ౭. ౧౧౦.

౫. బ. అలలు.

చ. గిరిరథ మెక్కి తమ్ము లిరుగ్రేవ గిరిద్వయ
మట్లు దవ్వులన్, దురమునఁ జేరుతై
యొదవఁ దోఁబడి వాఁగులు వచ్చులీల రాల్,
గురియఁగ జేరిమీఁది పురికోటల శీఁనదండ
కోటులన్, జిరిగిననింగిమేన వడిసెం బయి
పై నన రక్తపూరముల్. కళా. ౫. ౧౧౪.

జః వాఁగించు, వాఁగుడు.

వాఁగుడు. వి. (√ వాఁగు.) ౧. ప్రేలుట, వద
రుట.

(వ్యవ.) నీవాఁగు డింక చాలించు.

౨. ప్రోఁగుడు, ప్రోఁత. (శ. ర.)

వాఁచు. అ. క్రి. ౧. మిక్కిలి అపేక్షించు;
ఏఁకరు.

శా. ప్రారంభించినవేదపాఠమునకున్ బ్రత్యూ
హాహా సంచునో, యేరా తమ్ముఁడ
నన్నుఁ జూడఁజనుడే వెన్నాళ్లనోయుండి
చ, తూరాజీవయుగంబు వాఁచె నినుఁ
గన్గోకునిక్కి ... పాండు. ౩. ౩౩.

ఉ. ... కన్నులు వాఁచు నీమొగము గానక
యెప్పుడుఁ జూడకున్న న్యాయన్న యిఁకేటి
కిన్ దమకమారసి చూచిన వింత వాఁడవే.
యయా. ౩. ౧౪౫. వి. పు. ౭. ౧౦౨.

౨. వాయించు.

ఉ. ... సొంపునిం, ప న్నటియించియుం దివిజి
మద్దల వాఁచియుఁ బ్రొద్దువోక యా,
కన్నులు కేలికావని నాకానొకనాఁడు
మెలంగి రయ్యెడన్. చం. రా. ౨. ౯౮.

సీ. సరసిజాక్షి యొకర్తు స్వరమండలము వాఁచ
బోటి యొక్కతె దండ మీటి పాడ.
వాల్మీకి. ౩. ౧౨౫.

౩. రోగముచే సుబ్బు,

(వ్యవ.) వానికి జబ్బుచేసి కాళ్ళు వాఁచినవి.

ఒడలు వాఁచు = పొగరెక్కు, ఉద్ధతుఁడగు.

(వ్యవ.) ఈ మధ్యన వాఁడు బొత్తిగా ఒడలు
వాఁచి పెద్దవారి నెదిరించుచున్నాఁడు.

జః వాఁగడుపు, మాఁపి, వాఁపిరి, వాఁపి
గొట్టు, మాఁపు.

వాఁడి. వి. ౧. తీక్ష్ణత, పదను, వైశిత్యము.

ఆ. వాఁడిఁ బొడలు జఠర వైశ్వానరుఁడు ...
ఆము. ౪. ౨౩౦.

ద్వి. వాఁడును గోపించి వసుధేశుమీఁద, వాఁడి
తూఁపులు నాటె వడి నైదుపదులు ...
ద్వి. భార. ౧. ౨౨.

క. ... అహి యేమి కోఁబల్ వాఁడి నెడిన ...
ఆము. ౪. ౨౩౫.

౨. క్రూరత్వము.

క. నారీజనముల కౌజ్ఞా, కౌరియగుభటుండు
మరుఁడు గాఁబోలుఁజుమీ, వారి కటా
క్షము సోఁకిన, వారియెడల వాఁడిఁ జూపి
వర్తించుఁ గదా ... భర్తృ. ౨. ౧౧.

సీ. ఈ వాఁడి చాలించి మావాడ నలికేళి
చేదోడుగా నుండు చిలుక నీకు ...
ఇందు. ౪. [illegible].

౩. కాఠిన్యము.

లోవాఁడి = లోపలవాఁడి.

మ. ... కోశంబులో వాలుమె, ల్పుస రాజి ల్లుచు మాటమొత్తఁ దనముస్ లో వాఁడియు న్నేర్పడన్ ... భాగ. ౧౦. ౨౨౩.

౪. పరాక్రమము, శౌర్యము.

ద్వి. నేఁడు మీ ధర్మాన నెఱవేఱఁ గలిగె, వాఁడిచేఁ బెండ్లాడి వచ్చెద ననుచుఁ, గడఁగి దుశ్శకునముల్ గనిపింప నిటకు నడచితి. ద్వి. సల. ౨. ౬౦౯.

మ. ... రణం,బునఁ బాడిన్ రిపుగెల్చు వాఁడిమిఁ బ్రజాపోషంబు ధర్మంబు రాజునకా ... ఆము. ౩. ౬౧.

చ. కొడవలి వ్రేలినట్టి దొర కూఁకటికిన్ వెస నిడ్డ నాభిచం, దడరఁగఁ గాంచి పచ్చవి శిఖాఖ్య తురుష్కులంబు వాఁడికె,క్కుడు సమయం బటంచదరు గ్రోవులు గాల్పఁగఁ బిట్టుఁ దూఁకి చెం,దెదు పొగనా నజాండ మున నిండెనఖండ తమః ప్రకాండముల్. రా. ౫. ౪. ౪౧.

విశే. ౧. పదనైనది, నిశితము ... రాఘవ. ౨. ౨౧.

క. ... దేహ,వ్రణు మీఁదను సాధ్వీఁ గేసె వాఁడిశరంబులో ... భార. ఆ. ౪. ౨౦౪.

వ. వాఁడులగు కత్తులన్ దిత్తు లూలిచి ... మనుచ. ౪. ౬౦.

గీ. ...వాఁడి పండ్లు బిగించి చేవలఁతియొగిఁ... హర. ౧. ౨౦.

౨. తీక్ష్ణము.

క. వాఁడి యగు నలుకలోకము, పోఁడిమి నెడఁగయ్యమట్లు పొడిచి వసటమై ... భార. శాం. ౧. ౬౩.

ఉ. కొంపటి మంతనంబులను గొందఱు జంకెన వాఁడి చూపులం, గొందఱుఁ జేతి సన్నలఁ దగుల్పడఁ జేయుచు ... పారి. ౧. ౧౦౭. శశాం. ౫. ౭౪.

౩. క్రూరము.

క. వాఁడగ్ని లోనఁ ద్రోచిన,వాఁడ వకట యంతఁబోక వల్లభనిమ్మె, నేఁడడవిఁ ద్రోచి తెదవఁగదు, వాఁడిగదె నీకు రాఘవ కులప్రవరా ... నిర్వ. ౧౦. ౧౨౯.

౪. వేడిగ్గొనది.

ఉ. వాఁడిమయూఖముల్ గలుగువాఁ డపరాం బుధిఁ గ్రుంకె ... భార. ఆది. ౩. ౧౧౨.

జ: వాఁడి చెఱుచు, వాఁడితనము, వాఁడి మగఁడు, వాఁడిమి, వాఁడివెట్టు, వాదర.

వాఁడిచెఱుచు. స. క్రి. (వాఁడి + చెఱుచు) పరాక్రమ హీనునిచేయు.

సీ. బ్రహ్మత్వమును బొంది పరఁగు విధాతను వాణికై యెవ్వఁడు వాఁడి చెఱిచె ... భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౦.

వాఁడితనము. వి. (వాఁడి + తనము) తైక్ష్ణ్యము, పరుషత్వము.

ఆ. అతివఁ జంపఁ బాపమని యూరకుండిన, నోరి కొలఁగులాడె దొర నన్ను, వనితకింత వాతి వాఁడితనం బేలఁ బ్రభల నోట లేక పలుకు చేల ... భా. రా. సుం. ౨౦౨.

౨. పరాక్రమము.

చ. ... భయంబునఁ బాతితి పెక్కు మార్లు వం, చన మధురాపురి న్విడిచి సాగర మధ్యము నందు డాఁగవే, వనరుహనాభ బురుడు వాఁడి తనంబును నాకు నింతయే. భాగ. ౧౦. ఉ. ౮౨౯.

వాఁడిమగఁడు. విశే. (వాఁడి + మగఁడు.) ౧. శూరుఁడు.

క. నీఁడొకఁడు కురుబలంబున, వాఁడి మగం డనఁగఁ జాలువాఁడు ... భార. విరా. ౫. ౧౧౧.

క. తగువారిఁ బిలిచి యిదిగో, లగనము దాకొ
నియొసెల్లిలలిఁ బుడమికి తేఁనిఁగఁ జేయ
వలయురకన్నసి, మగువంబొరి గొన్నవాఁడి
మగనిఁగఁడంకన్. అచ్చ. రా. అయో. ౭.

క. ధరలో శూరాహ్వయములు, పరఁగును
మొనకాఁ డనంగ బంటనఁగాఁ బోటరి
యన వడిగల వాఁడన, బిరుదన వాఁడిమగఁ
డనఁగ భీమకపర్ది. ఆ. సం. మాన. ౫౧.

వాఁడిమి. వి. (వాఁడి + ఇమి.) ౧. తేజము, ప్రతాపము.

ఉ. నేఁడు ప్రసూతికాలమున నీవు గదాధర
నుద్గ్రహంబునన్, వాఁడిమి తోడ నుండి
జము వాకిలివట్టి మదీయసంతతిం, బోఁడిమి
తోడఁ గాంచి ... ఉ. హరి. ౨. ౧౪.

ఉ. వింటిరె యొక్క వార్త మన వెఱ్ఱులు
చెప్పిరి తాము కన్నులం, గంటి మఱింపు
నీతబిసిగాంద్రు మదీయమహాగ్రమాయకై,
దంట తనంబునం జని ఋశుధ్వజు సైన్య
సమేతుఁ జేర నా, బంటు తనంబుఁ బాపు
టకుఁ బన్నిన వాఁడట వాఁడు వాఁడిమిన్.
కువల. ౨. ౧౦౧.

క. వేఁడికొని కృపణులైనను, పోఁడిమి యది
యేల రాజు పుత్రులడమమై, వాఁడిమి
దప్పిన నిప్పులు, వేఁడిమి సెడినట్లు జనులు
విని యులుకుదురే.
భార. ఉద్యో. ౩. ౧౯౪.

౨. పరాక్రమము.

ఉ. ... పోరిలో, వాఁడిమిఁ గొంతకాల మిల
వ్రాలుట లావరియేట ... ఆము. ౬. ౨౧.

౩. తీవ్రత.

ఉ. ... వాఁడిమి గల్గు శాపమున వచ్చెఁ బురా
కృత కర్మ భావ్యమె, వ్వాఁడును నేర్చునే
తొలఁగవైవఁగ నోర్వక పోవవచ్చునే ...
భార. విరా. ౧. ౨౩౭.

క. పోఁడిమి చెడియునుఁ దనమది, వాఁడిమి
సెడనీక లబ్ధవైరాగ్యుం డై, వాఁడతి
నియమంబునఁ బగు, మూఁడేఁడు దాఁక
ధాన్యమున నుండంగన్.
ద్వా. ౧౦. ౧౧౪.

౪. శౌర్యము.

క. మూఁడవవి ల్లెత్త నదియుఁ, బోఁడిమి చెడి
పోవ నసుర పొలుపరి యలుకన్, వాఁడిమి
యొసఁగఁగ నొకగడ, వేఁడిమితో వైచె
వృష్ణివిభుసతిమీఁదన్.
హరి. ఉ. ౪. ౧౫౪.

ద్వి. వాఁడిమి మెరసి దుర్వారుఁడై కడఁగి
వాఁడె దుర్యోధన వచ్చినవాఁడు ...
ద్వి. భార. ౨. ౨౭. పొ.

౫. వాఁడి, పదను, నైశిత్యము.

సీ. వజ్రాయుధంబుక్రొవ్వాఁడిమి మెచ్చని ఖర
నఖంబుల నొప్పు చరణయుగము ...
భా. రా. అర. ౧౦౨.

వాఁడివెట్టు. స. క్రి. (వాఁడి + పెట్టు) వాఁడి కలిగించు.

ఉ. నాకులభీకదానవగణంబులతో సరిపోలు
వారె వీఁ, డేకుల వాఁడివెట్టెఁ దన యొద్దను
దాను నిటుండి వీని ము, న్నేకతిమంత మజ్జ
ముని యింటికి నంచుఁ గకుస్థుఁ దాఁకి రా,
లోకము లగ్గి సల్ల నెటులో యట నెవ్వరో
యంటి వేనియుణ్ ... కవి. ౫. ౪౫.

వాఁడు. సం. (క. అవను, త. అవన్.) తచ్ఛబ్దార్థకపగు (ఆ) అను సర్వనామశబ్దముయొక్క మహత్పురుషైకవచనరూపము. ప్ర. బ. వారు, వారలు, వాండ్రు. ద్వి. ఏ. వానిన్, ద్వి. బ. వారిన్, వారలన్, వాండ్రన్. మొ.

వ. హర్షించి వారు సవిస్మయా స్వాంతులయి...
ఆము. ౧. ౧౭.

గీ. మెఱసి యుపకార మొనరింప మేలువచ్చుఁ,
గీడు వచ్చు మనంబులో నోడ వలదు,
వాఁడు చేసిన ధర్మంబు వానిఁ గాచుఁ,
గీర్తి యొక్కటి చాలదే కేవలంబ.
కాశీ. ౨. ౧౦౪.

ద్వి. వాఁడును చనుదెంచి వరుసఁ బాండవులఁ,
బోఁడిగాఁ బురమున నును దోడి తెచ్చి ...
ద్వి. భార. ౧. ౧౬.

ఉ. నావుడు వార లమ్మనుజనాథున కిట్లనిరి...
ఆము. 3. ౫౬.

౨. సంబంధార్థమున పదములకను ప్రయుక్తము.

మ. వడుగా యెవ్వరివాఁడ వెవ్వఁడవు ...
భాగ. ౮. ౫౪౯.

(ఇట స్వస్వామి భావసంబంధము.)

ఉ. ఎక్కడివాఁడొ యక్షతనయేందుజయంత
వసంతకంతులకా, జక్కదనంబున న్నైలువఁ
జాలెడువాఁడు ... మనుచ. ౨. 3౫.

(ఇట ఆధారాధేయభావసంబంధము.)

ఉ. నల్లనివాఁడు పద్మనయనంబులవాఁడు ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౦౧౦.

(ఇట ధర్మధర్మిభావసంబంధము.)

ఉ. ... నవ్వురా, జిల్లెఁడు మోనువాఁడు ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౦౧౦.

(ఇట అవయవావయవిభావసంబంధము.)

వాఁత, వి. తెగులు గొంట్టిన పశ్వాదులకు వేయు చూఁడు. (శ. ర., వా.)

వాఁపి, విణ. (వాఁపు + ఇ.) శోఫి, వాఁపు గలవాఁడు.

గీ. వాఁపి యన నులిపి యన నుల్పడన శోఫి,
శోఫిలు ... ఆం. భా. ౨. ౧౨౨.

వాఁపిరి, (వాఁపు + ఇరి) మిక్కిలి కాంక్షించుట, ఏకరుట. (శ. ర., వా.)

వాఁపిరిగొట్టు, విణ. (వాఁపిరి + కొట్టు) వాఁపిరి వాఁడు, ఏఁకరువాఁడు. (శ. ర., వా.)

వాఁపు, వి. (√ వ్యాచే) రోగాదులచే శరీరము ఒక విధముగా లావగుట, పొంగుట. (ఇది సానుస్వారమని. శ. ర. నిర్ధారకము.)

క. ఊపిరి వెడలక కడుపున, వాఁపొదవినఁ
బాము ప్రాణవాతంబులు సం, తాపించి ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౪౭౦.

వాకట్టు, స. క్రి. (వా + కట్టు) వాగ్బంధము చేయు.

ద్వి. దాదివాకట్టి భూతలనాథు పట్టి, నాదట
నీ రీతి నట్లొత్తి చంప ...
హరిశ్చ. ఉ. ౨. ౪౧౧.

సీ. వాకట్టుతిని వాసవప్రముఖాదితేయుల ...
ప్రభులిం. ౭. ౪౨. (ప్రా.)

దం. ... హోమమంత్రంబులన్ మారు
తంత్రంబులన్ జిక్కఁడే సొక్కఁడే
దిక్కులం జిక్కులంబెట్టు వేధన్ మహా
వేగ సైనన్ విరోధించి వాకట్టు నీతిన్,
బలారాతి మంత్రిన్ బ్రమోహించు ...
భోగినీ దండకము.

గీ. అనుచుఁ దమ వేలుపులనెల్ల నమరఁ దలఁచి
వేఁడుకొని మ్రొక్కి వాకట్టు వేళ్లు
గొనుచు, వలను లెస్సైన మిక్కిలి నలరు
గొనుచు, వచ్చి యెలుకలు వేటాడఁ
జొచ్చిరపుడు ... యయా. ౨. 3.

వి. ౧. వాగ్బంధము చేయు మందు మొ.

గీ. మూలికల్ మణుల్ వాకట్టు మొదలు
గాఁగఁ, జోరసంగ్రహణీయ వస్తువులు
గొనుచు ... దశా. ౧. ౨౬౦.

ద్వి. కుక్కల వాకట్టుఁ గొంకి నారసము ...
బస. పు. ౫. 33౭. పం.

౨. వాగ్బంధము.

సీ. కలకంఠనికురుంబములకును వాకట్టు విడిపింప వచ్చిన వెజ్జనంగ ... విక్ర. ౫. ౩.

గీ. అతిథివిసరంబునకు నీనినట్టి యెనుప, కగుపులేఁగల గమికి వాకట్టు లెసఁగ ... ఆము. ౪. ౧౨౩.

వాకబుచేయు. స. క్రి. తెలిసికొను. (శ. ర., వా.)

వాకము. విణ. వాటము, జాలువుగా నుండునది.

ద్వి. ఈ కొండ పడమట నీకొండ క్రేవ, వాకమౌనొక పెద్ద వటమూలమున ... శ. ర., రం. రా. అ.

వాకము. సం. వి. అ. పుం. వచనము ; పదము, మాట.

న. బకముల సంఘము, కొంగల గుంపు.

వాకలివె. వి. (వా + కలివె) ఒకానొక చెట్టు.

ద్వి. చిలుపాలబూరుగుచిల్లచెన్నంగి, కలుము పెడిగము గొండగోఁగు వాకలివె ... ద్వి. శ. సా. ౨. ౭౦. పా. ౨. ౩౦.

వాకల్వెకాయ. వి. (వాకలివె + కాయ) వాకలివె కాయతో పెట్టిన యూరుఁగాయ.

సీ. లేఁకరక్కాయయును వాకల్వె కాయయుఁ జిటినెల్లికాయయుఁ జిల్లకాయ ... ఆది, సైన యూరుగాయలు గల వతనియింట. హంస. ౪. ౧౩౫.

వాకాటము. వి. (వా + కాటు) వాగ్వాదము, వాక్కలహము.

క. ఆకాశదివ్యమునులును, నాకౌకఃప్రత్యనీకనాయకమునులున్, వాకాటములకుం జొచ్చిరి, పాకంబులు దప్పినట్టి పలుదోషములన్. భీమ. ౪. ౧౭౩. శివరా. ౪. ౭౦.

వాకిలి. వి. (వా + ఇల్లు.) ౧. గృహద్వారము, ద్వారము.

ఆ. వచ్చి పర్ణశాలవాకిట నిల్చి యు, త్తన్విఁ బిల్చె ... భార. ఆను. ౧. ౭౫.

క. అతులంతి నలుదెసలం, గాతులక్రియఁ జెదరి కడు వెగడుపడి రక్షో, నీకములు లంక యెనిమిది, వాకిళ్లం దూఱెఁ బౌరవర్గము దలఁకన్. భార. అర. ౭. ౧౦౬.

సీ. ... అమ్మొన భేదింప నభిమన్యుఁ డొప్పుఁ బొమ్మనియెడు తలఁపు నాకపుడు పుట్టె.

ఆ. వానిఁ బిలిచి నీవు వాకిలిఁ బుచ్చుమం, దటము మొగ్గరంబు దఱియఁ జొచ్చె, దను ... భార. ద్రోణ. ౨. ౨౩౦.

చ. తొలితొలి గేఁగి భూరిగజసూర్యత యొప్పఁగ నింద్రగుహాటివాకిలి తలుపుల్ [illegible] బిగిల్చి వే, [illegible] నిమ్మని సవేగసముత్థిత సింహనాద సంకలితము గాఁగ ... హరి. ఉ. ౪. ౧౬.

౨. ఇంటికి ముందటి భాగము, అంగణము.

వ. పర్ణశాలవాకిట హవిశ్శేషసంజయిన హవిష్యనీవారపాయసాన్నం బల్లనల్లన లేడిపిల్లలకు మేపుచుండె ... హర. ౧. ౩. (రూప)

వ. ... రఘువీరునగరివాకిట నుండియు జలధిఘోషం బేల బేలతనంబున నేర్చితిరని ... ఉ. రా. ౧. ౧౩౮.

వాకిలి.

వ. ... స్వస్తి సమస్తరాజన్యచూడామణి కిరణరంజితపాదసరసిజా(తుం) డగు కాకతియ్యాధరాధీశుశ్రీవాకిలికి, గంగరక్షస్థుయు. ప. శా. ౯౫౨.

క. ... (కా) కతియ్యరుద్రమహాదేవరాజుల చప్పరము వాకిటి అంగరక్షు బొల్లి నాయంకులు ... ద. శా ౨౦౫.

వాకు = వాక్కు. సం. వి. చ. స్త్రీ. ౧. పలుకు, మాట.

క. ... సౌమ్యాకృతులుగానివారల, వాకులు శిక్షలు నుపద్రవంబులు గావే ...
భార. ఆది. ౮. ౪౧.

క. వాకును మనసును గాయము, నేకాయన వృత్తి శౌచమొదలని తనమునం, జేకొనునది యాగ బోగ, శ్రీకి ఘృతంబునకు వెన్నక్రియ జనకమగున్. భార. శాం. ౪. ౩౩౩.

సీ. వడుగు వాకుగ బలిసదుగువానిసఁ జేరి యడుగు వాలఁగఁ ద్రొక్కు నడుగు వాఁడే ... ప్రబంధ (అచ్చ తెనుఁగు) ౩.

౨. భాష.

గీ. వాకునా భాషయనా సలవంబు తెనుఁగు, కన్నడంబు నమటి యిట్లు కొన్నిదేశ, భాషలై యొప్పు ... ఆం. భా. ౧. ౧౧౦.

౩. సరస్వతి.

వాకులము. సం. వి. అ. న. పొగడ పువ్వు.

వాకొను. స. క్రి. (వా + కొను) చెప్పు, వచించు.

క. నీ కిప్పుడు గానంబడె, నాకులకును నురగపతి పినాకుల కైనన్, వాకొనఁగం దలపోయను, రాకుండు మదీయరూపరమ్యత్వంబుల్. భాగ. ౩. ౩౨౩.

క. వాకొను తెరవుఁ జలంబును, బోక తెరవు వినక వాదుపుట్టినచోఁ దా, నాకును సాక్షియు నేలా, యేకం బనుపెవమె చాలు నేర్పడఁ దెలుపన్. విజ్ఞా. ౩. ౩౬.

ఉ. వారివిహారముల్ సలుప వాంఛ జనించెను జేరరాఁగదే, వారిజమిత్రపుత్రి యని వాకొని పిల్చిన ద. శా. ౮. ౧౨౮.

౨. అఱచు, పేర్కొను, వాక్రుచ్చు.

క. కనుఁగొని పలుఁదెఱఁగులవా, కొనిలేచఁగ.
అచ్చ. రా. సుం. ౨౬౯.

వాకొలుపు. స. క్రి. (√ వాకొను) వాకొనఁ జేయు.

సీ. ... గీ. పరువులిడు సారసంగాల ముఱికి గవులు, చేఁప తిట్టల గదుగుతోఁ జెనసి మట్టుఁ, గూఁత వెట్టెడు జనుల వాకొలుపఁ జేయు, ధ్వయము గొల్చెడు నొక బోయపల్లె గాంచి. వాల్మీకి. ౨. ౮౫.

క. నాకమును గూల్చుటకో భూలోకముఁ గాల్చుటకో ...... వాకొల్పెడు కోఁతి పోరు వాక్రుక్కవునో ...
రామా. ౮. ౧౪౦.

గీ. పసులఁ జూపులు వాకొల్పఁ బ్రబంధ గీల ... నైష. ౭. ౬౧.

వాకోవాక్యము. సం. వి. అ. న. ఉక్తి ప్రత్యుక్తి రూపమయిన సంభాషణము.

క. మీకును మీపతిగారలి, మాకును మా భర్తయాజ్ఞ మన్నింపఁదగున్, వాకోవాక్యమ్ముల వేడ్క, వాకొట్లం బల్బజంబు వలపదు సేయన్. శివరా. ౪. ౭౦.

వాక్కలహము. సం. వి. అ. పుం. మాటలతోఁ బోరాటము.

వాక్కురుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేడుక మాటలతోఁ గిరసుపలె సంతోషపెట్టువాఁడు, భార్యతోడఁ బుట్టినవాఁడు, శ్యాలకుఁడు.

వాక్కు(కు). సం. వి. చ్. స్త్రీ. ౧. పదము, శబ్దము. ౨. మాట, పలుకు. ౩. భాష. ౪. ధ్వని. ౫. చెప్పుట. ౬. వాగ్దానము. మాట యిచ్చుట. ౭. సామెత. లోకోక్తి. ౮. సరస్వతీదేవి.

వాక్చపలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పనికి మాలిన మాటలు పలుకువాఁడు; మంచిచెడ్డ లాలోచింపక మాటలాడెడి వాఁడు.

వాక్చాపల్యము. సం. వి. అ. న. వదరుట; వదరుఁబోతుతనము.

వాక్ఛలము. సం. వి. అ. న. మాటలయం దమర్యాద, తప్పించుకొనుజవాబు, నిజముచెప్ప కుండఁ దప్పించుకొనుట.

వాక్పటువు. సం. విణ. (ఉ.) మాటాడు నేర్పు గలవాఁడు. మాటలయందు నేర్పరి తనము.

వాక్పతి. సం. విణ. ఇ. గొప్ప వక్త.

వి. ఇ. పుం. ౧. బృహస్పతి. ౨. పుష్య నక్షత్రము.

వాక్పారుష్యము. సం. వి. అ. న. ౧. భాషా కాఠిన్యము, మాటలయందలి కఱుకుఁదనము. ౨. నిందించుట.

వాక్ప్రచోదనము. సం. వి. అ. న. వాఙ్మాత్ర మైన యాజ్ఞ, మాటలతోఁ దెలుపఁ బడిన యానతి.

వాక్ప్రతోదము. సం. వి. అ. పుం. మాటయ నెడి యంకుశము. అంకుశము వలె బాధించు మాట.

వాక్యఖండనము. సం. వి. అ. న. వాదము ఖండించుట.

వాక్యపదీయము. సం. వి. అ. న. గ్రంథవిశే షము, భర్తృహరి విరచితమగు నొకగ్రంథము.

వాక్యభేదము. సం. వి. అ. పుం. వేఱుగాఁ జెప్పుట; విరుద్ధముగాఁ జెప్పుట.

వాక్యము. సం. వి. అ. న. ౧. మాట, పదము. ౨. పరస్పరసంబంధముతోఁ గూడి యేకా గ్రత్వము గలిగి క్రియతోఁగాని తదితరముతోడఁ గాని సమన్వయించు పదసమూహము; యోగ్యత, ఆకాంక్ష, ఆసత్తి, గలపదసమూ హము. ౩. (తర్క) వాదము. ౪. సూత్రము, నీతివాక్యము; విధివాక్యము.

వాక్యరచన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాక్యమునఁ బదముల కూర్పు.

వాక్యవిన్యాసము. సం. వి. అ. పుం. = వాక్య రచన.

వాక్యవిశారదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మాటలయందు నేర్పుగలవాఁడు. మాటలా డుటయందు చాతుర్యముగలవాఁడు.

వాక్యశేషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వాక్యము తర్వాయి; సమాప్తి కానివాక్యము. ౨. ఒక భాగమున లుప్తమగు వాక్యము.

వాక్యార్థోపమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉపమాలం కారభేదము.

వాక్యాలాపము. సం. వి. అ. పుం. సంభా షణము.

వాక్రుచ్చు. స. క్రి. (వా + కూర్చు.) (త. వాయ్కొడుత్తల్) సంధిని వర్ణవికారము.) ౧. పేరుకొను, పేరుచెప్పు, పలుకు.

ఉ. మెచ్చి యొకింతగౌరవము మెచ్చకయుండి
లఘుత్వలేశమున్, దెచ్చుటకున్ సమర్థులె
కృతిక్రియకుం గుకవిత్వ గర్వితుల్, తచ్చ
రితం బుపేక్ష కుచితంబగుఁగాక నగంగ
నైన వాక్రుచ్చి యజాగళస్తనసగోత్రుల
వారల నెన్న నేటికిన్. కళా. ౧. ౬. ౭.

క. ... తగునయ్య వనితకు, వనితలదుశ్చేష్టిత
మాలు వాక్రువ్వంగన్ ...
భార. అను. ౨. ౧౬౯.

౨. వచించు, చెప్పు.

సీ. కలిగా లేకుండె నిట్ల లఘు గుణంబులు
వాక్రుచ్చి మాయంతవార లిట్లు, గాని
యాడ ... భార. శాం. ౧. ౩౪౬.

సీ. నృపుల చేఁబట్టి కానికలు దెచ్చిన సొమ్ము
కొలఁది యెవ్వరికి వాక్రువ్వరాదు ...
విక్ర. ౫. ౧౨౦.

సీ. ... వాక్రుచ్చె నుడివెను బలికె నాడె, నసె
ననఁగ వచించె నంచును విలసిల్లు ...
ఆం. భా. ౩. ౧౧౯.

ద్వి. ...వారక తలపోయ వాక్రువ్వఁజాల ...
హరిశ్చ. పూ. ౧౨౫౪.

క. ... ఆంబికేయు చరితము దుర్యోధను కొలి
గామియు నెవ్వాఁరును వాక్రువ్వంగ వెలి
తురు కురుప్రవరా ...
భార. ఆశ్ర. ౧. ౧౫.

ద్వి. వరమిచ్చు నప్పుడు వాక్రువ్వఁ డయ్యె
నరులఁ గావునవాఁడు నరులచేఁ జచ్చు ...
రం. రా. బాల. ౧౪. పా. ౪. పం.

మ. ... ఈవు మానవులతో నేవేళఁ బోరా
డఁగాఁ, గృశతంబొందె మదీయకౌతుక
మగేమియన్న వాక్రుచ్చెదన్ ...
ఉ. రా. ౩. ౩౦౧.

మ. ...సరసగోష్ఠిన్ బోటియుం దాను నవ్వన
జాతాయతనేత్ర శౌరిగుణముల్ వాక్రుచ్చి
వర్ణించుచున్ ... పారి. ౧. ౪౧.

గీ. ... వానిచెలువంబు నుడువులకేనికైనఁ,
బూని దిటముగ వాక్రువ్వఁ బోల దెందు...
నీలా. ౧. ౭౨.

మ. అని సంకల్పభవైకసాక్షులగు శయ్యానేక
సంభోగచిహ్నములన్ భూపతి ప్రత్యక్షీక్ష
కొలిక్రై యందంద వాక్రువ్వ న, వ్వనితా
రత్నము వాలుఁగన్నులఁ బతిఁ వారిం
చుచున్ ... శైవ. ౭. ౭౪.

దండకము. ...నీవుగావించు చెయ్వుల్ కలిం
బూని వాక్రువ్వ నెవ్వారికిం దీరు ...
నీలా. ౨. ౮౧.

సీ. వాక్రుత్తు తిక్కయజ్వప్రకారము రసా
భ్యుచితబంధముగ నొక్కొక్కమాటు ...
కాశీ. ౧. ౧౩.

శా. భద్రాశ్వక్షితిపాల చెప్పితి భవత్ప్రశ్నాను
రూపంబుగా, రుద్రాంభోరుహగర్భ ముఖ్యు
లకు వాక్రువ్వంగరా కద్భుతో,న్నిద్రం
బైనమహేతిహాసమిదియే ...
వరాహ. ౯. ౨౦.

వాక్సంయమము. సం. వి. అ. పుం. వాక్కును నిరోధించుట, మౌన మవలంబించుట.

వాగ. సం. వి. పాదుక.

ద్వి. యోగవాగలు మెట్టి యొకపాద మూది,
బాగుగా నొసపరి బాగునటించు ...
హరిశ్చ. ఉ. ౧౩౫.

వాగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కళ్ళెము.

వాగంటిపులుఁగు. వి. (వా + గంటి + పులుఁగు) చిలుక, కీరము.

ఉ. తుంటఁట కార్ముకంబు కరదొట్టిన తేంట్లఁట
వింటినారిచే, యంటినవాఁడు తూపులఁట
యప్పూలపొలఁట కేతనంబు వా,గంటి
పులుంగు గుఱ్ఱమఁట కాయము లేదఁట నీకు
లోకముల్, కొంటెతనంబునఁ గెలిచితో
లిది యచ్చెరియంబు మన్మథా.
కృ. శత. ౨. ౧౪౯.

వాగపహారకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఠి. కా. అ.) ౧. మాటలు దొంగిలించెడివాఁడు. ౨. నిషేధింపఁ బడిన గ్రంథములు చదువువాఁడు.

వాగము. వి. వాగె.

క. మొగలిరేకులపలుకయుఁ గలుపకొండి యుఁ గురువేలు వాగంబులును సంతరించి వసంతసారథి తిన్ననై యున్న క్రొన్నన మునికోలఁ గదల్చి యదల్చినం గరలి పెరలికొట్టుచు మిన్నులపైబాసు చిలుక వాసవంబులు. శ్రీరం. ౨. ౨౯౪.

వాగరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గీటుతాయి; బంగారు మొదలగువాని వన్నెచూచెడి యొర గల్లు. ౨. విఘ్నము; అంతరాయము. ౩. నిశ్చయము. ౪. బడబాగ్ని. ౫. తోడేలు.

వాగరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఋషి. ౨. పండితుఁడు. ౩. వీరుఁడు. ౪. ధీరుఁడు.

వాగలి. వి. (వాయి + కల్లి) ముచ్చినాఁడు చిత్తరువు వ్రాయుతూలిక. (శ. ర., బ్రౌ.)

వాగళ(ళ్ల)ము. వి. (వా + కళ్లము) కళ్లమునకు ముందుభాగము; ఖలముఖము. (శ. ర., బ్రౌ.)

వాగాడంబరము. సం. వి. అ. పుం. ఎక్కువ మాటలు మాటలాడుట, పదాడంబరము.

వాగాయిత్తము. వి. (సం. వాగ్వివాదః) వాగ్వి వాదము, మాటలపోరాటము. (శ. ర.)

వాగారువు. సం. విశే. (ఉ.) ఆడితప్పిన వాఁడు; కృతఘ్నుఁడు; కృతఘ్నురాలు.

వాగియ = వాగె. వి. గుఱ్ఱము నోటికళ్లెమునకుఁ దగిలించెడు పగ్గము.

ద్వి. రాగెలు బిగియించి రథసంబుతోడ, వాగి యసడలి చువ్వన రెండుగడల.

ద్వి. పరమ. ౩. ౨౩౦. పా.

వాగీశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రహ్మ. ౨. బృహస్పతి. ౩. గొప్పవక్త.

వాగీశ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సరస్వతి; పలుకుఁజెలి.

వాగీశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గొప్ప వక్త, వాగ్ధాటిగల మనుష్యుఁడు. ౨. బ్రహ్మ.

వాగుజి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కారుగచ్చె. ?

(శ. ర.)

వాగుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వల; పాశము, ఉరిత్రాడు.

వాగురావృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వేఁటవలచే జీవించుట. పుం. వాగురికుఁడు, వేఁటకాఁడు.

వాగురికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వలలు, ఉచ్చులు ఒగ్గి జంతువులను వేఁటాడు జాతి వాఁడు; వేఁటకాఁడు.

వాగురువు. వి. (సం. వాగురా.) ఉచ్చు, ఉరి త్రాడు.

గీ. దురితమృగశాబకములవా గురువుగురువు ...

వరాహ. ౪. ౧౧౦.

వాగృషభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భాషయందు సమర్థుఁడు, గొప్పవక్త.

వాగె(గియ). వి. (సం. వాగా) గుఱ్ఱపునోటి కళ్లెమునకుఁ దగిలించెడి పగ్గము.

చ. అరయఁగ రాజధర్మము సమాశ్రయమై నడపుం ద్రివర్గమున్, గురుతరమోక్షధర్మము నకుం దలఁపం దనప్రాపయూఁతభూ, వర వినుఘోటకంబునకు వాగెయుదంతికి నంకుశంబు నే, కరణి నివారకంబులు జగంబుల కట్టుల తాను నెమ్మెయిన్.

భార. శాం. ౨. ౧౫౮.

సీ. వాగెలు గుదియించి రాగసన్నలు నేసా హరణ పుటంబులనొఘళించు ...

చిత్రభా. ౪. ౩౬.

సీ. ... పశ్యామథపుఁ దీగ వాగ తోడ ...
కళా. ౩౬౨.

జః వాగె పదల్చు.

వాగెవదల్చు. అ. క్రి. (వాగె + వదలుచు) స్వేచ్ఛగాఁ బోనిచ్చు.

చ. మనమున నీవు గోరు నృపమన్మథుతో
నినుఁ బెండ్లిసేయ నీ, జనకుఁడు సంభ్ర
మించె నటె సమ్మద మొందుదు గాక
జేలపై, వనరుహపత్రనేత్ర! యిటుఁ వాగె
వదల్చిన కోర్కులన్ మనోజున కెర
యిచ్చి డిల్లపడఁ జూచినఁ జూచినవారు
మెత్తురే. కపి. క. ౩. ౩౯౯.

వాగ్గుదము. సం. వి. అ. పుం. అజినపత్త్రి; ఒకజాతిపిట్ట. (తలక్రిందుపక్షి) అనివాడుక.

వాగ్గులి. సం. వి. ఇ. పుం. (రాజులు మొ. వారికి) తాంబూల మిచ్చెడివాఁడు, తాంబూల కరండవాహి.

వాగ్గులికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = వాగ్గులి.

వాగ్డంబరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నిరర్థక పదపుష్టి. ౨. శబ్దచాతుర్యము గలభాష.

వాగ్దండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చీవాట్లు, తిట్టు, నిందా వాక్యము. ౨. వాక్సంయమము, వాఙ్నిర్బంధము.

వాగ్దత్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాగ్దానము చేయఁబడిన కన్యక, పెండ్లి చేసికొనుట కిచ్చెదనని యొకనికి మాట యీయఁబడిన కన్యక.

వాగ్దత్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మాటచే నీయఁబడినది.

వాగ్దరిద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మాటలపేద, మితముగా మాటలాడెడివాఁడు.

వాగ్దలము. సం. వి. అ. న. పెదవి, మోవి.

వాగ్దానము. సం. వి. అ. న. (ఒక పని) చేసెదనని మాట యిచ్చుట.

వాగ్దుష్టుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. దూషించెడి వాఁడు, తిట్టెడి వాఁడు. ౨. వ్యాకరణ దుష్టమగు భాష నుపయోగించు వాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. పేరు చెలుచు మానవుఁడు. ౨. యుక్తకాలమున నుపనయనము కాని బ్రాహ్మణుఁడు.

వాగ్దేవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సరస్వతి.

వాగ్దోషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నోటితప్పు, మాట తప్పు. ౨. నిందించుట. ౩. వ్యాకరణ విరుద్ధమగు పదము.

వాగ్మి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. వాగ్ధాటి కల వాఁడు, ఉపన్యాసకుఁడైన వాఁడు. ౨. వదరుఁబోతు, వాచాటుఁడు. ౩. మంచి మాటలు గలది, ప్రశస్తపదములు గలది.

వి. న్. పుం. ౧. గొప్ప వక్త, యుక్తియుక్తముగా మాటలాడెడివాఁడు. ౨. బృహస్పతి.

వాగ్యతుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వాక్కు నరికట్టినవాఁడు, మౌనము గలవాఁడు.

వాగ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మితముగా మాటలాడునది; జాగ్రత్తతో మాటలాడునది. ౨. సత్యము మాటలాడునది.

వి. అ. పుం. అణఁకువ, వినయము.

వాగ్యాముఁడు. సం. వి. అ. పుం. నోరులేనివాఁడు, మూఁగవాఁడు.

వాగ్యుద్ధము. సం. వి. అ. న. వాక్కలహము, తీవ్ర వాదము.

వాగ్రోధము. సం. వి. అ. పుం. వాఙ్నిరోధము, మౌనము.

వాగ్వజ్రము. సం. వి. అ. పుం. పిడుగు వంటి మాట ; కఠినవాక్కు, కఠినభాష.

వాగ్విదగ్ధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తియ్యని మాటలాడెడి స్త్రీ. మాటలచే మోహింపఁ జేసెడి యాఁడుది.

వాగ్విభవము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మాటల సంపద. ౨. భాషాసంపత్తి, వర్ణనాశక్తి.

వాఙ్నిబంధనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వాక్కులపై నాధారపడునది.

వాఙ్నిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాటపట్టుదల ఆడినమాట తప్పకుండుట.

వాఙ్మనఃకాయములు. సం. వి. అ. పుం. త్రికరణములు, వాక్కు, మనస్సు, శరీరము.

గీ. ... నరుఁడు గంగ, నాడి సుచిఁ జేయు
జూచిన యంతమాత్రఁ, బాచు వాఙ్మనః
కాయ పాపతతుల ...

భార. అను. ౨. ౧౧౦.

వాఙ్మనసములు. సం. వి. అ. న.
ద్వి. మాటయు, మనస్సును ...

శ్లో. అథైనం తుష్టువుః స్తుత్య మవాఙ్మనస గోచ
రమ్ ... రఘు. ౧౦. ౧౫.

చ. వకిత విరోధ యిట్టిదని దానితెఱంగు లెఱుఁ
గంగ బ్రహ్మకుం, గొలదియె తాన వాఙ్మ
నస గోచరము ... భార. సభా. ౧. ౪౯.

వాఙ్మయము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. వాక్ప్రచురమైనది. మాటలు మెండయినది. ౨. భాషా స్వరూపమైనది. ౩. భాషా సంపన్నము. వాగ్ధాటిగలది.

అ. న. ౧. సారస్వతము, భాషాప్రపంచము.

వ. అంతఁ దొలుత యోగసాంఖ్యంబులం
బదాచార్యులను సృజియించి మహావ్యా
హృతిత్రయంబున లోకత్రయంబున నుత్పా
దించి నిజశరీరార్థంబున నఖిల వాఙ్మయ
మూర్తియగు సుందరిఁ గలిగించి ...

హరి. ఉ. ౯. ౧౫౩.

౨. సాహిత్యము, కావ్యనాటకాలంకారాది.

క. మును మునిముఖ్యులు భక్తిం, గొని యాడఁగ
నిఖిలనిగమగోప్యంబై యొప్పిన వాఙ్మ
యమున నిట్లని, వినుతించె ననంతమహిము
విశ్వాత్ము హరిన్. హరి. ఉ. ౧౦. ౨౧౦.

౩. వక్తృత్వము.

వాఙ్మాత్రము. సం. వి. అ. న. మాట మాత్రము. (క్రియాశూన్యము.)

వాఙ్ముఖము. సం. వి. అ. న. ౧. మాటల ప్రారంభము ; ఉపన్యాసప్రారంభము. ౨. ఉపోద్ఘాతము, గ్రంథము యొక్క భూమిక.

వాచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వాక్కు. ౨. భాష. ౩. శ్రుతి, సూత్రము. ౪. శపథము.

వాచఃపరుషత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాక్పారుష్యము, పలుకుఁ బ్రల్లదము.

క. ... వాచః పరుషత క్రోధం, బాచార
విధిజ్ఞు లఘము లండ్రు కుమారా ...

భార. అను. ౪. ౧౧౪.

వాచంయముఁడు. సం. విశే. (అ. అ. అ.) మాటల నరికట్టినవాఁడు : మౌనవ్రత మవలంబించువాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. మౌనవ్రత మవలంబించిన సన్యాసి. ౨. ముని.

వాచకము. సం. విశే. (అ. చికా. అ.) ౧. చెప్పునది, తెలుపునది, వివరించునది. ౨. వాచ్యార్థము తెలుపునది, (పదము) ౩.

నోటఁజెప్పినది; వ్రాఁతమూలను కానిది. ౪. భావగర్భితమైనది (పదము.)

వాచకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వక్త. ౨. పాఠకుఁడు, చదువరి.

సీ. మునికోని పోవకాంతయును ముట్టక నిల్పక భావమున్ రసంబును వెలయం దగుల్పడక పొందుగ వాక్యవిభాగ మొప్పఁగా, వెనిమిది తానకంబులను నేర్పడి వర్ణము లుల్లసిల్ల నింపెసయఁగ వాచకుండు కడునింపగు రీతిఁ బఠింపఁగాఁ దగున్ ...

(పార. ఉ. ౧౦. ౨౯౩.

౩. రాయబారి, దూత.

వాచనకము. సం. వి. అ. న. కట్టుకథ, పొడికథ, కఠినప్రశ్న.

వాచనము. సం. వి. అ. న. ౧. చేయవుట, పఠించుట, చదివించుట. ౨. కథనము, చెప్పుట.

ఉదా: స్వస్తి వాచనము.

వాచనికము. సం. విశ. (అ. కీ. అ.) నోటితోఁ జెప్పినది. ౨. మాటలతో నయినది.

వాచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతిచేఁప. ౨. మదన వృక్షము.

వాచేరము. వి. (√ వాచారు) పరిదేవనము; విలపించుట.

సీ. వాచారపం బన వాచరం బనఁగను దేవురిం పనఁగను దేవు రనఁగ, బరఁగుఁ బరిదేవనము ... ఆం. భా. ౧౦. ౧౧౬.

వాచేఱుచే. అ. క్రి. (వా + చఱచు) నోరు కొట్టుకొను, మొఱ పెట్టుకొను.

చ. విఱిగెడు రూపులున్ విఱిగి వ్రేలెడు రూపులుఁ దల్లడిల్లి వాఁ, చఱచెడు రూపులుం గలయఁ జాల్పడు రూపులు నొచ్చి నేలపైఁ, నొఱఁగెడు రూపులుం జెలఁగ నూగ్చెడు రూపులు నస్త్రఘట్టనంబున్న యుపగు రూపులుం బృథురణంబున నగ్గల మయ్యె నయ్యెడన్.

కు. సం. ౧౧. ౮౦౦.

క. పాపలుఁ జెప్పులుఁ దొడుకొని, దేవ శివాలయములోనఁ ద్రిమ్మరు పాపుల్, వావిడిచి నిగళబంధము, తో వాచఱచుచును గాలుదురు నరకాగ్నిన్. శివ. సా. ౨౯౧.

ద్వి. తెట్టిపై మూకలువెట్టి యున్నగరి, చుట్టాను వాచఱచి శోకంబు లడర ...

బస. పు. ౨౦౦. పా. ౧౦. పం.

చ. వెఱచినవాని దైన్యమున వేఁడురు నొందినవాని నిద్రమై, మఱచిన వాని సౌఖ్యమున మద్యముఁ ద్రావిన వాని ... కావు మంచు వాఁచఱచిన వానిఁ గామినులఁ జంపుట ధర్మముగాదు ఫల్గునా. భాగ. ౧. ౧౫౫.

వాచేవి. విశ. (వా + చవి) జిహ్వా ప్రీతికరము.

క. కీచకుని యింట నెప్పుడు, వాచవి యగు బహువిధంపు వారుణి గలుగున్, వేచని యిచటికిఁ గొని రమ్మా చూతముగాని నీ గమనవేగంబున్. భార. విరా. ౨. ౮౯.

ఉ. వాచవియైన గడ్డిఁదిని వాహినులందు జలంబు ద్రావఁగా ... భాగ. ౧. ౪౨౦.

సీ. దర్వీకర స్త్రీలు దన్నువాచవి చూడ గందంబుఁ గొండ చెంగట సుఖించి ...

పి. శకుం. ౨. ౧౩౨.

ద్వి. వాచేరఁ బట్టి భూవరకుమారునకు, వాచవిగా సిద్ధవరుఁడు ద్రాగించి ...

సారంగ. ౧. ౯౮. పా. ౧౫. పం.

చ. ఇలు గలనైన వెల్వడని యాలువుటాండ్రకుఁ దాఁపికత్తెనై, యులు కడలించి కౌరి తను రోగపు వాచవిఁ జూపి మీఁదఁ బెల్లలము విరోగవహ్ని భవదంతరసైకత పంక్తి

పొంత కంశలఁ బొరలించి తాను శమన
స్వస పుత్రమయూఖసంగినీ.
ఆను. ౫. ౭౦.

వాచస్పతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. బృహస్పతి; దేవగురువు. ౨. పుష్యనక్షత్రము.

వాచస్పత్యము. సం. వి. అ. న. వక్తృత్వము, వాక్పటిమ.

వాచాటుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వదరుఁబోతు, పనికిమాలిన పెక్కు మాటలు మాటాడెడు వాఁడు.

వాచోరపము. వి. (√ వాచోరు). పరిదేవనము, విలాపము.

సీ. వాచారపం బన వాచరం బనఁగను దేవురిం పనఁగను దేవు రనఁగ, బరఁగుఁ బరి దేవనము ... ఆం. భా. ౧. ౧౧౬.

వాచోరు. అ. క్రి. పరిదేవనముచేయు.

ద్వి. చనునె మాటలఁ బొద్దు జరుపుచు నిల్వ, ముని తనూజుఁడు జలమ్ములకు వాచార ....
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౯. ౪౫. పం.

క. ఈ చిల్లరసేఁతలకే, వాచాగెద రోర్వలేక వల దుడుగుడు ... సానందో. ౪. ౨౫.

దండకము.... కండలన్ దొబ్బలన్, మాంస ముల్ గ్రొవ్వు ... అందంద వాచారు నా నా మహాశాకినీ ఢాకినీ భూతభేతాళరిం భోళికల్ ప్రేముచున్. దశా. ౪. ౨౩౨.

జ: వాచరము, వాచారపము.

వాచాలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. అఱచు వాఁడు. ౨. వాచాటుఁడు, వదరుఁబోతు. ౩. డంబములు పలుకువాఁడు.

వాచి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) (సమాసాంతమున) చెప్పునది, తెలుపునది.

వాచించు. సం. స. క్రి. ౧. పఠించు, చెప్పు.

క. ఆ చెలువంబున నది గని, యా చెలువ ప్రియంబునం దద గని వనితా, నేచనినవార్త విను మిదె, వాచించెద ననుచుఁ గీరవర మిట్లనియెన్. ముకుంద. వి. ౩. ౧౪.

సీ. ఇల్లు ఒంచములేక వెల్లిపై లాడు, శ్రీ నాగుఁదోట వాచింపనేల ...
చంద్రా. ౧. ౨౩.

౨. చదువు.

సా. ... శివతుక్కుమారి పదివేల్ వర్షాలు జీవించు గొంటక సగ్నాల్లవయేటఁ జెందుఁ బలిగండం బంచు వాచించినన్ ...
చంద్రా. ౩. ౧౪.

(ఈ ప్రయోగము ఇతర గ్రంథములయందు మృగ్యము.)

వాచికపత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. జాబు, ఉత్తరము. ౨. వార్తా పత్రిక.

వాచికము. సం. విశే. (అ. ఆ. ఈ. అ.) వాక్సంబంధి, మాటలకు సంబంధించినది. ౨. నోటఁ జెప్పఁబడినది.

వి. అ. న. ౧. వర్తమానము; చెప్పి పంపిన సమాచారము. ౨. వార్త: వింతలు.

వాచికహారకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాయబారి, జాబులు తీసికొని పోవువాఁడు.

వాచోరు. (వా + చోరు) వి. ఇంటి ముంజూరు.

ద్వి. పగడంపు వాచూరుఁ బద్మరాగముల, మొగడలు ...
ద్వి. హరిశ్చం. పూ. ౧౭౬. పం.

ద్వి. ముత్తెంపు వాచూరు మొగడల మించు, గుత్తంపుఁ జవికెల క్రొత్త బాగొదవ ...
నవనాధ. ౧. ౨౫. పు. ౧౨. పం.

వాచోయుక్తి. సం. విశే. (ఇ.) మాటనేర్పు గలవాఁడు.

వి. ఇ. స్త్రీ. మాటలకూర్పు; మాట నేర్పరితనము. ౨. ఉపన్యాసము; మంచి యుపన్యాసము.

వాచ్యచిత్రము. సం. వి. అ. న. అధమకావ్యభేదము.

వాచ్యత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నింద; దూఱు. ౨. అపకీర్తి; చెడ్డపేరు.

వాచ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పలుకఁ దగినది. చెప్పఁ దగినది. ౨. వర్ణనఁ జేయఁ దగినది. ౩. అభిధాశక్తిచేఁ దెలుపఁ దగ్గది; (వాచ్యార్థము) లక్ష్యవ్యంగ్యా భిన్నమైనది. ౪. నింద్యమైనది; నిందింపఁ దగినది.

వి. అ. న. ౧. నింద; దూఱు. ౨. ఆఖ్యాతము; క్రియ. ౩. ఆఖ్యాతముచేఁ జెప్పఁబడు భావ, కర్మ, కర్తలలో నొకటి.

వాచ్యార్థము. సం. వి. అ. పుం. అభిధాశక్తిచేఁ దెలుపఁబడ్డయర్థము. లక్ష్యార్థవ్యంగ్యార్థములు కానిది.

వాజే. వి. రోఁత, ఏవ.

సీ. కేవురించుచు వాజేదేగెడు మొగమును జడబారుచుండెడు బడుగు టొడలు ...

హరిశ్చ. ౪. ౧౦౩.

విశే. ౧. రోఁత పుట్టించునది; ఏవ కలించునది.

ద్వి. ఓజమాలిన వాజే యైయారి పాత్రవాత్య, నీజన్న మంతయు నేఁడు ఫలించె ...

ద్వి. పరమ. ౨. ౧౩౨. పా. ౧౯. సం.

౨. మంచిది, యుక్తము.

క. ఈ జాడ లే మెఱుంగమె, వాజా మాపట్ల నాసుపాకంబు లహా, లాభ్యజానుఁ డైన యింద్రుఁన, కేజీవన మిట్టి పనుల కిచ్చుట తగునే. బలరామ. ౧. ౨౬౪. (బ్రా.)

వాజనము. సం. వి. అ. స. ౧. ఘృతము. ౨. కవ్యము; పితృదేవతల కిచ్చెడి యన్నము. ౩. అన్నము. ౪. నీరు. ౫. యజ్ఞమును ముగించు మంత్రము. ౬. యజ్ఞము. ౭. బలము. ౮. ధనము. ౯. వేగము. ౧౦. నెల, మాసము.

వాజపేయము. సం. వి. అ. పుం. న. ఒకానొక యజ్ఞము; యాగ విశేషము.

వాజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇల్లు మొదలగువాని పార్శ్వభాగము. ౨. పక్షి ఱెక్క; పక్షియీఁక. ౩. బాణమునకుఁ గట్టెడియీఁక. ౪. యుద్ధము; పోరు. ౫. ధ్వని.

న. ౧. నేయి. ౨. హవిస్సు. ౩. అన్నము. ౪. నీరు. ౫. యజ్ఞము. ౬. యజ్ఞాంతమునఁ జదించు మంత్రము. ౭. బలము. ౮. ధనము. ౯. వేగము. ౧౦. నెల.

వాజసని. సం. వి. ఇ. పుం. సూర్యుఁడు.

వాజసనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨. శివుఁడు.

వాజసనేయి. సం. వి. న్. పుం. ౧. యాజ్ఞవల్క్యుఁడు. ౨. వాజసనేయి (శుక్ల యజుర్వేద) శాఖానుసారి.

వాజసనేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = వాజసనేయి.

వాజి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. వేగము గలది, వడిగలది. ౨. బలముగలది.

వి. న్. పుం. ౧. గుఱ్ఱము. ౨. బాణము. ౩. శుక్లయజుర్వేదశాఖానుసారి. ౪. ఇంద్రుఁడు. ౫. బృహస్పతి.

వాజిదంతము. సం. వి. అ. పుం. అడ్డసరము. గీ. (శ. ర.)

వాజినము. సం. వి. అ. న. ౧. బలము, వీర్యము. ౨. యుద్ధము. ౩. ఆమిక్షానిస్స్రుతజలము; పాలవిఱుగుడు పైనీరు.

వాజిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గొడిగ; ఆఁడుగుఱ్ఱము. ౨. ఉషఃకాలము; ప్రభాతము.

వాజిభక్షము. సం. వి. అ. పుం. చణకము; సెనగగింజ.

వాజీకరణము. సం. వి. అ. న. కామోద్దీపనము; వీర్యవృద్ధికరమయిన యౌషధ విశేషము.

వాజీకరము. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) కామమును వృద్ధిచేయునది.

వాటధానుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భ్రష్టుఁడైన బ్రాహ్మణునకు బ్రాహ్మణ స్త్రీ యందుఁ బుట్టిన సంతతివాఁడు. (మనుస్మృతి.)

వాటపడు. (వాటము + పడు.) అ. క్రి. అనుకూలపడు.

తే. వారువము నెక్కి మితపరివారుఁ డగుచుఁ,
బోఁటికాండ్రును వడిగల యాటకాండ్రు,
వాటపడి వెంట నరుదేర వేఁటగదలె,
మందరమున కవనిపుఁ డమందగతిని.
ద్వా. ౮. ౨౨.

వాటమగు. అ. క్రి. వాటము + అగు) వీలుపడు, కలనుపడు.

ఉ. మాటల జోగుసేయకుము మన్మథవేదనఁ దాళఁ జాలనో, పాటలగంధి నీదు కుచపాళికఁ జేర్పుము తెల్లవాఱినన్, వాటము గాదు. దశా. ౭. ౧౨౫.

వాటము. విశ. ౧. ఏటవాలైనది, జాఱుపుగా నుండునది.

క. కొలఁదికి మీఱిన లక్ష్మికి, నలరెడుభోగంబె రక్షయౌనని చూడన్, జలపూర్ణతటాకమునకు, నలవడఁగా వాటమైన యలుఁగుం బోలెన్ ... విక్ర. ౨. ౧౮౦.

చ. వనితకుచాద్రులం బొడమి వాటపుఁ బొక్కిలి నిండి యుబ్బి జాల్గొని కటిచక్రమాని మెఱుఁగుం దొడలై విరవాసి వచ్చునూ, తనకిరణామృతౌఘములదండహలాంకపదోక్షితంబులై, మను నుడివోనిగర్భకలశంబులు గావె లతాంగి జంఘికల్ ...
వసు. ౨. ౭౪.

౨. అనుకూలమైనది.

ఉ. ... దోచుకో, నిక్కడ వాటమంచు మది నెంచఁగ వారికి నక్కడక్కడన్ ...
కాశ. ౪. ౮౬.

ఉ. ...సుందరి యేరతి నాసచేయునో, వాటముగాఁగ నారకుల వారక తేల్చెద నంచుఁ బల్కఁగన్ ... వీర. ౨. ౨౫౨.

మ. వడియం బప్పడ మొప్పు నింపువరుగుల్ వాటంపుమారీచ పుం, బొడి ...
రా. వి. ౨. ౧౦౦. యయా. ౧ ౪౯.

౩. పొందికయయినది.

సీ. బెదరవాఁడెఱచి యేర్పడ దవానలు మ్రింగు వెడఁదవాటంపుఁ జెరిగెఁడదవాని ...
చంద్రా. ౧. ౖ౪.

చ. వదలినద్రిండు తొంటిగతి వాటముగా బిగియించి మోమునన్, చెదరిన ఘర్మవారిఁ గొనచేలమునన్ దొలఁగించి ...
జై. భా. ౨. ౮౬.

సీ. వాటమే దవసంపుఁ దోఁటకంప వెలుంగుఁ దొలఁగిపో నెవ్వరో త్రోసివారు ...
శుక. ౧. ౨౫౩.

౪. సక్రమైనది.

గీ. మఱియు నెవ్వరిచిత్త మెత్తెఱంగునఁ దాను,
వాటమై యుండునది యెల్లవలయునట్లు,
చేసి విహరింపుఁడు ...
భార. ఉద్యో. ౨. ౧౨౮.

గీ. చెలులు చుట్టలు దను విడిచినను దాను, వారి
విడువంగఁ జాలక వగచుచున్న, వాఁడు
నెయ్యంబు మనమున వాటమైన, దివ్విధం
బింతయును నిజ యేమి యొక్కొ.
మార్కం. ౬. ౨౨.

౫. ప్రసిద్ధము.
ఠీ. ... ...
గీ. ... ఇవియె చిహ్నంబులగుఁగాన నినుల
పేళ్ళు, వాటమై యుండు ధర వాని వాని
వలన ... కాశీ. ౬. ౨౮.

సీ. మేటిబాఁపరియను వాటమై లిపుటపై నాడు
చుండుగు నే నఖార్ణిశములు ...
ద్వా. ౧౦. ౭౭.

వి. ౧. అనుకూల్యము.
ఉ. బోటి ప్రియాంబులో నిపుడు వోఁబనిలేగు
భుజంగభీతిచే, వాటము దప్పెనో ...
గంగ. ౧. ౧౨౨.

౨. ప్రదేశము.
చ. ... పెద్దలకును బెద్దయై తనరు తండ్రికిఁ
దక్కవశాగ వెచ్చిలిన్, గుల మెఱియించి
తిన్ జననిఁ గూల్చితి శోకములోఁగుపాట
మున్. హరి. ఉ. ౮. ౧౦౫.

౩. ఏటవాలుతనము, ప్రవీణత, అభిముఖ్యము.
చ. సహముగ మిట్టపల్లములు చక్కఁగఁజేయుచు
జొట్టినీరు వ్రాఁటముఁ గని నాల్గువంకల గుడా
రము లెత్తిరి చీనిపట్టుపగ్గములు బిగించి ...
వాల్మీకి. ౩. ౯౬.

ఉ. ... అతఁ డేటికి రాజసతామసంబులన్,
వాటముఁ బొంచె భూధరము వారితపూటని
యేవిధంబు ... భాగ. ౯. ౪౨౯.

౪. నూటి, నిబ్బరము.
ద్వి. వాటమై యీమాట ఫడినమ్మవోలె, నాటి
యున్నది నేఁడు నామనంబునను ...
హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౮౫.

౫. రీతి, విధము.
సీ. గుడుగువాల్ సబ్బుకాపిడుగు వానకునట్లు
గొడుగువాటము దాల్చు వడుగువాఁడ ...
ప్రబంధ. ౧. ౩.

మాలిని. విధిశిపగన కౌగల్ వేదము ల్గాడి
నినొన్న, మధుమథన యితం డిమ్మాడ్కి
వాఁడంచు నెన్నన్, విసురు లయిన చోటన్
గాఢమోహం, బుధవడి పడుచున్నా బోఁటి
నీవాట మెన్నన్. పాండు. ౪. ౭౧.

చూ: వాటకాఁడు, వాటగాఁడు, వాటముచేయు.

వాటము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ఆవరణము ; ఆవరణము చేయఁబడిన కొంతభూభాగము. ౨. ఉద్యానము ; చిన్నతోఁట. ౩. బాట ; మార్గము. ౪. గజ్జె: వంక్షణము. ౫. ఒక దినుసు ధాన్యము.

వాటముచేయు. స. క్రి. (వాటము + చేయు.)
౧. అనుకూలపఱుచు.
వ. తారకారాజు సఖుఫ చీటంబు వాటంబు
సేయుంలితకటాక్షవీక్షావిక్షేపమ్ములను ...
పార. ౫. ౩౯.

౨. ఓరవాకిలిగా వేయు.
వ. నిజకుటీరద్వారంబులకు వాటంబులు, వాటం
బులు చేసి చనిన ... వి. పు. ౮. ౧౨-

వాటా. వి. భాగము, పాలు. (వా.)

శా. నాళీకారికి నొక్కజింక నొకసేనం
బంజనాకామికిం, గాళీకాంతున కొక్క
లేడి యిడి యింకం గూడునే మూఁడువా,
టాలం బెట్టినచెంగనాలు మను నుట్ట

ప్రాకుఁడన్ రీతి మీ, రేలా పోయెద రేణు
లార నిలువ్వంకీ మాసుతుం జాపుఁడీ.
సారంగ. ౨౩౬.

(వాటము. సం. వి. అ. పుం. అని. శ. ర.)

వాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఇంటి స్థలము, వాస్తువు. ౨. ఇల్లు; గృహము. ౩. దొడ్డి; ఆవరణ గలస్థలము. ౪. ఉద్యానము. ౫. దారి. ౬. గజ్జె. ౭. ధాన్య విశేషము.

వాటిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. ఇంటిస్థలము; వాస్తువు. ౨. ఉద్యానము.

వాటు. వి. (√ వైచే.) ౧. వైచుట. (బ. వాటులు, వాట్లు.)

సీ. ఒకదాయమాడిన నున్న దాయం బాడు
మనక వాటులు రెండు గొని చెలంగి ...
ఉ. హరి. ౩. ౧౨౮.

వ. జేండెపువాటుగా నీటు గానఁబడ మెడల
వెండిగొలుసుల సజ్జగు సజ్జలు ...
ప్రబం. ౧. ౭౮.

౨. దెబ్బ, హతి.

సీ. ... సుత్తెపాటుల వారు లెత్తని సొమ్ము
సొంపలరించె నెవ్వాఁడు సొంబునకును ...
రా. వి. ౧. ౯.

(శౌరి యొక్క పాషాణముతో విచక్రుని వైచెను.)

క. వాటునన మూర్ఛ వోయెం, బోటరి
దైత్యుండు ... ఉ. హరి. ౪. ౨౩౫.

ఉ. చక్కెర మోవికాటు, దమసానులచీరల
వల్లెవాటు, లేఁ, జెక్కులగోటునీటు,
మెయిఁ జెల్వగు కీల్జడవాటు నార్జవుం,
జెక్కు ఘటింపఁ గుంకమపటీరకురంగ
మదాదివాసనల్, సొక్కు లిడ న్నడ
న్వీటులు సోలుదు రచ్చటి వేశ్యవాటులన్.
చంపూ. రా. ౩. ౬౭.

సీ. ... వుక్కిటి విడెవిూయఁబోయి తిలోత్త
మావనజ లోచన ముచ్చెవాట్లు పడిరొ ...
కువల. ౧. ౩౯.

౩. విధము.

సీ. బడవ వాటునఁ జాటుబడ్డఁ జన్గజనిమ్ము
కాయ గాచినచెయి కాయ గాచె, (బడవ=
భృత్యుఁడు) ... ప్రబం. ౭౫౫.

వాటుఁగాలు. వి. ఔ. (వాటు + కాలు) నడచునపుడు ప్రక్కవాటుగాఁ బోయెడు కాలు.

సీ. సరవెంట్రుదు కనరాదు నాఁడెల్ల జగడించు
వాటుఁగా లనరాదు చేటుఁదెచ్చు ...
శుక. ౩. ౨౧.

ద్వి. రోటుపోయినచేయి రొమ్ము కంపరవా,
వాటుఁగాలును జోటివలెనున్న నడుము ...
ద్వి. హరిశ్చ ఉ. ౧౦౮౮.

వాటుబల్లెము. వి. (వాటు + బల్లెము.) పొడుచు నట్టి యొకానొక ఆయుధము; కుంతము.

వ. ... అందంద లతాకుంద బృందంబులకు
దూరంబారు నిందిందిరావళి యిందిరా
నందనుం డిందీవరగంధులపై వైచువాటు
బల్లెం బని చాటుచు ... రా. వి. ౩. ౧౧౪.

వాటురా(ఱా)యి. వి. (వాటు + రాయి.) దొంగలు విసరుట కేటి తీసికొనిపోవురాయి.

ద్వి. ... ఒలుకుం బూడిదయును వాటురాలు.
బస. పు. ౫. ౩౩౭. పం.

ఉ. కత్తియు నీలిచీరెయును కంకటిరజ్జువు
నారసంబుముల్, గొత్తియు వాటు రాతి
సుము గొంకియు నత్తుత లొల్కి బూది
యున్ ... చెన్న. ౩. ౨౯౪.

వాటులాడు. అ. క్రి. (వాటులు + ఆడు.) కొట్లాడు.

సీ. కరమొప్ప ...

ఆ. వె. ... ప్రణయ, మొదవ సంకులముగ నొండొరుతో వాటు, లాడువారు దన్ను లాడువారు ... కుమా. సం. ౯. ౨౮౯.

సీ. ఇరువురు నీలనీరజనిభేక్షణ లించిన వేడ్కతోఁ బరస్పర మెదిరించి కాంచ నపు బంతులఁ దచ్చనవాటులాడఁగా, ధరణిపుఁ డడ్డమై చేనుడుఁ దద్భుజ దండముఁ దాఁకి మిట్టి బిట్టురవడిఁ జెండు గ్రమ్మతిన నుబ్బర పోయిరి భామినీ జనుల్. శృ. నైష. ౩. ౯౫.

ఉ. కొంచెపు మంచు పట్టగతి గుబ్బల మేనలఁ జెక్కులందగం, బించును ఘర్మ బిందువులు పిచ్చిల బంతులవాటు లాడఁ గన్. వరాహ. ౩. ౯౩.

వాట్యపుష్పము. సం. వి. అ. న. ౧. చంద నము ; మంచి గంధము. ౨. కుంకుమ పువ్వు.

వాట్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఉద్యాన వన సంబంధమైనది.

వాట్యాలకము. సం. వి. అ. పుం. ముత్తవ పుంగము. (శ. ర.)

వాట్లీఁడు. విశే. (వాట్లు + ఈఁడు.) దెబ్బ లాడువాఁడు, కొట్లాడు వాఁడు.

గీ. వాదులాని తోడ వాట్లీనితోడను, బూతు తోడఁ దిండి పోతుతోడ, నటమటీని తోడ నడియరితోడను, వెలకు నెత్తమాడ వెరవుగాదు. ఉ. హరి. ౩. ౧౧౨.

వాడ[1]. వి. (సం. వాటః. క. వాడె.) ౧. వీధి.

శా. ...ఆవ్వాడం బౌర జనంబులెల్ల నితఁ డెవ్వాఁ డొక్కొ? నేత్రోత్సవం,బై డాయం జనుదెంచె నంతటను మాయం బర్యో ... శృ. నై. ౩. ౭౨.

శా. ఏడౌ ద్వీపములేడు వాడలుగ సర్వేలా తలం బెల్లఁ బెన్వీడై పోఁడిగ నేలు చున్ ... భాగ. ౯. ౫౬౦.

తే. గీ. వాడఁజను చాలికి ధరించు వలువలైచి, తెట్టు లాఁగట్టు పుట్టంబుఁ గట్టి తనుచుఁ, బొరుగు సతిదాల్చు చీరపైఁ బోర నొకతె, యధిక మధుమత్తతా వృత్తి నట్టి రాత్రి. రా. వి. ౩. ౧౫.

౨. ఇండ్ల వరుస.

ద్వి. భూజనంబులు మెచ్చి పొగడు వాడలును, వేడుక నుదికొదవించు వీధులును ... హరిశ్చ. పూ. ౧౧౦.

ద్వి. గరుడోరగామర గంధర్వసిద్ధ, వర సతుల్ చెలులున్న వాడలు చూచి ... రం. రా. సుం. కాం. ౨౪౫. పు. ౩. పం.

తే. గీ. కోడలా యింక బంగరు గోడలేల, మేడలేటికి రతనంపు వాడలేల, మాడ లేటికి బలురాచ జాడలేల, వాడలో నీవు ద్రిమ్మరనోడి చనిన. ఆ. రా. అయో. ౯. ౮.

౩. వరుస, పంక్తి.

వ. సహకార మహీరుహంబుల వాడల నీడలఁ గ్రీడలు సలుపుచు ... వరాహ. ౩. ౬౪.

చ. హయము నదల్చి తేఁరునుచు నాజికిఁ దోలుట యొండు దోఁచెన, వ్యయరయ శక్తినంతి మతి వచ్చిన త్రోవయుఁ బోయి నట్టి త్రోవయు నొకటంగనం బడడ వాడలు వాడలుగా నతిం డసి, క్రియలను జక్కచేసిన హరిద్విరదాస్యల చేతఁ దక్కఁగన్. కళాపూ. ౭. ౬౪.

జ : వాడకట్టు, వాడవదినె.

వాడ[2]. వి. (త. వాడై) తావి, పరిమళము.

సీ. పరిమళ వీధులు వాడయుంచన విూఱు ... ఆం. భా. ౩. ౫౯.

జ: వాడగన్నేరు, వాడగాలి, వాడపసుపు.

వాడఁబాఱు. అ. క్రి. (వాడన్ + పాఱు) మ్లాన మగుట కున్ముఖమగు, బడలి పోవుట కున్ముఖమగు.

సీ. ... ...
గీ. ... చేత నా ప్రాప్తి నొందె, సరసిజాతా యతాక్షి తచ్ఛద్మమాత్ర, వాడఁ బాఱిన సస్యంబు వానఁ బోలె ...
కాశీ. ౫. ౧౭౪.

సీ. ... ...
గీ. ... కమలవైరి, తన కళాస్ఫూర్తి యంత కంతకుఁ దొలంగ, వరుణ దిగ్వధి కడఁ జేరి వాడఁ బాఱె ...
రాజ. చ. ౨. ౬౭.

ఉ. ... పద్మంబులు వాడఁ బాఱెఁ, గుముదంబులు సొంపున కెక్కెనిక్కెచుఁడ ...
ద్వా. ౪. ౯౨౨.

వాడకట్టు. వి. (వాడ + కట్టు. స్వార్థము) వీధి, వాడ.

సీ. ... తే. మేనమామలు బావలుగాని వానిఁ, గాఁగఁ జూతురు మా వాడ కట్టువారు, కంటగింతురు నన్నంటెఁ గనుల జూచు, వ్రాఁత ఫలమేమియో కాని వనజగంధి.
హంస. ౩. ౧౫౦.

వాడకము. వి. (√ వాడు) చిల్లరసామానులు అరవు తీసికొనుట.

సీ. ... అప్పులిచ్చిన చోట నటమటించిరి డాఁచి కొనిన పత్రంబులు చినిఁగిపోయె, వాడకంబులు గొన్న వార లేగిరి తోఁట లెల్లను బరులచేఁ గొల్లవోయె.
శుక. ౨. ౩౬౦.

వాడగన్నేరు. వి. (వాడ[2] + గన్నేరు) ఒకానొక చెట్టు, పచ్చపువ్వుల గన్నేరు.

ద్వి. బలుసుముల్ నోదుగు పచ్చారె యారె, వలిచంద్రమములు చంద్రవాడ గన్నేరు ...
ద్వి. శ. సా. ౨. ౭౦. పా. ౪. పం.

వాడగాలి. వి. (వాడ[2] + గాలి) మలయ మారుతము. (శ. ర.)

వాడపసుపు. వి. (వాడ[2] + పసుపు) పరిమళము గల పసుపు.

గీ. సునియు జార్సిగ చెక్కుటగోరు మోవి, కెంపులత్తుక నుదురగంధపు చీఁకులు, వాడ పసుపంటువలువతో వచ్చినట్టి, పుత్త్రి యిగి కాని నడతకు పులుకు గాదె.
ప్రబంధ. ౬. ౬౩.

వాడబము = బాడబము. సం. వి. అ. పుం. బడబాగ్ని, సముద్రములోపలి నిప్పు.

న. అందు గుజ్జుముల సమూహము, తర్పిగుచేయు గుజ్జుములుంచఁ బడుచోటు.

వాడవదినె. వి. (వాడ[1] + వదినె) జారిణి.

సీ. అత్తమామల కెదురాడు దుశ్చారిణి వావి వర్తన లేనివాడవదినె, కొండెల గంపలు గూర్చు పాతకురాలు బలిభిక్షు విడని నిర్భాగ్యురాలు ...
శ్రీ. రం. మా. ౫. ౩౪.

సీ. ... గీ. నీకుఁ జరణాసతుఁడనైతి నేత్రజితచు, కోర సన్నిచ్చులో నేలకోరనైతి, వంగురాత్మ ప్రపంచకులైన జారు, లెగుచు నాకైన నవ్వాడవదినెఁ గూర్చి.
వేం. పంచ. ౩. ౨౫౭.

వాడించే. స. క్రి. (√ వాడు) మ్లానత నొందించు, వాడఁజేయు.

సీ. ఉస్సని నిగిడించు నూర్పుల బలువేఁడి నించి కెమ్మోవి వాడించు వాని ...
ఉ. రా. ౬. ౨౦౫.

వాడిక[1], వి. చెప్పకయు చూపకయు ఉంచిన యిల్లడ, ఉపనిధి. (శ. ర.)

వాడిక[2] **= వాడుక.** వి. (√ వాడు) పోషణము.

సీ. ... గీ. ... ఈడ విడిచిన మైఁదీఁగె యింత నయము, గలిగియున్నది వాడిక గలిగెనేని, నెంత నవకమై యుండునో ...

కు. సం. ౭. ౮౩౮.

వాడు. (తె. వాడు.) అ. క్రి. ౧. వడలు, మ్లానమగు.

క. పరిమళము సెడఁగ వాడఁగ ... ఈ కుసుమ రాజ ముంబుజవదనా ... పారి. ౧. ౫౯.

సీ. వానలేని కతాన వాడిపత్తుల వలె సకల సస్యంబులు సమసిపోయె ...

వరాహ. ౭. ౫౨.

సీ. ... ఎండచే వాడిన యొల దీఁగెయును బోలె నిద్దంపుఁ జనువల్లి నిగ్గు సడల...

విక్ర. ౭. ౧౦౨.

౨. అలయు, బడలు.

సీ. నిస్వనంబులు రేచి నిగుడు కాతరనేత్ర శంబరంబులు వాడు శరభగండ,కములు దుంలెడు చిత్రకాయ లీలలు ...

వసు. ౩. ౧౧౧.

రగడ. ... పనిత వనితరులతల యలరుల వాడి వాడిలి కొప్పు వ్రేఁగుఁ ...

వసు. ౩. ౧౪౯.

౩. ఖేదపడు.

క. ఆడినఁ గూడిన కినుకను, వీడిన జడ ముడిఁగయుఁ బొగలు వెడలెడి చూపుల్, పోఁడిమిగొను నిట్టూర్పులు, వాడిన డెంద మును మేనవడియుఁ జెమరునై.

పాండు. ౫. ౨౦౪.

చ.... వరుణుఁడు విప్రయోగమున వాడఁడె ...

నైష. ౪. ౬౫.

సీ. ... గీ. ... ఇతరసుమనస్సులార మీ రిటులవాడి, యుండనేటికి నామోదముడిగి యనిన ... దశా. ౨. ౭౫.

(ఇది ౧. ౩. అర్థములకుదాహరణము.)

౪. ఎండ, కుష్కరించు.

ద్వి. వెలయ వసంత మవ్వేళ నెల్లెడలఁ, గల యంగఁ బడనింకి కడపళ్ళువాడి, జిగిదప్పి చెఱఁగులు చిరు బీటలెత్తి, పగులుచు బిరు సనై పలఁకిన నాట.

నవ(నాథ) ౧. ఆ. ౧౧. పు. ౫. పం.

స. క్రి. ౧. ఉపయోగించు.

ఉ. ... పాల్పెరుగు నెయ్యిని వాడెడు కోడె కాండ్రమై, వెన్నెల సోగసీన(న్) ...

రా. వి. ౨. ౬౧.

రగడ. ... నాము కుముద నాసకంబు వాడ వాడనైతి వానె ... సరాసు. ౩. ౯౨.

సీ. కన్నంబుఁ ద్రవ్వ తస్కరుఁ డింటి వారికి వాడలేదని ముంత వైచి చనునె ...

రామ. ౬౦. ౩౦.

౨. చెప్పు; పచించు.

ఉ. అప్పుడు యౌవనాశ్వ సుతుఁడైన సువే గుఁడు కీచకాంతకున్, దప్పక చూచి తానును గదాఘనదండము కేలఁ గ్రాలఁగాఁ, ద్రిప్పుచుఁ జేరఁగ్గి పఱతెంచి నడిందన పేరువాడినా, తప్పక వ్రేసె నొక్కమొగిఁ దార్కొని భీముశిరంబు వక్షమున్.

జై. భా. ౨. ౭౯.

సీ. ... అర్చుచుఁ బేర్వాడి యదలింపుచుఁ గడంక నెఱపుచు బుజ్జములు సఱచు కొనుచు ... అ. రా. యు. ౧౯౫.

సీ. గంధర్వ పతులు చొక్కపు పాట వాడిరి వాడిరి తద్భువవ్యార్త మయులు ...

చంద్రి. ౩. ౧౪౮.

౩. గౌరవించు, సన్మానించు.

ఉ. అడిగకలైననేమి మగఁడారడిఁ బెట్టిన నేమి చుట్టముల్వాడక యున్ననేమి సరివారలు నవ్విననేమి ... శశాం. ౪. ౩౭.

౪. చేకట్టఁ బఱుచే, చేకట్టఁ బెట్టు.

క. లలన యిలువాడి నాథుఁడు,వలచినచవి వంటకములు వండి యిడి ...
భార. అను. ౫. ౨౯౦.

చ. ధన రహితుండు పుత్త్రి సముదాయ సమేతుఁ డుపాయశూన్యవర్తనుఁ డరయంగ నాద్విజుఁడు తత్ప్రియ భామయు బుద్ధిహీన జీవన మొనరింప నేర దిలువాడ నెఱుఁగదు ... భోజరా. ౨. ౪.

౫. అలుక.

క. ఇలువాడి ముగ్గులిడి తోరలు గూర్లమరించి యేల రాడాయెనొకో, వెలలెం బ్రొద్దని యాటనీ, చెలిమలు నేఁడెదురు సూచు సేవించుటకున్. వేం. పంచ. ౪. ౫౬.

వి. ౧. వాడుట, వడలుట.

సీ. ... చిత్తంబు తలపోఁతచే వాడు పొదివినఁ జెలువ నీ నెమ్మోము చిన్నఁబోయె ...
భార. విరా. ౨. ౧౫౬.

సీ. వక్షస్థలంబున వైచిన నవకంబుఁ దులసి దండకు వాడు దోఁపకుండ ...
హర. ౬. ౪౫.

౨. కఱవు.

సీ. ... తే. చుక్కలో నుండి మనరాచ చిక్కఁజేసి, చుక్కయుఁ బట్టినట్టి యా యమునఁ బట్టి, బెండ్లి యాడంగ నేతెంచు పిన్న యతఁడు, చూడఁ గద రమ్మ కన్నులవాడు దీఱ.
బహు. ౪. ౧౨. చంద్ర. ౪. ౯౪.

నులివాడులు వాడు = ఇంచుక వాడు.

శా. కలహమున సురలు దొరకొను, ప్రళయానల రూపము దిరిపడి యొక్కొక్కమా, ర్థలచిన మీసలు గడ్డము, నులివాడులు వాడుచుండు నొందిన భీతిన్. కు. సం. ౧౦. ౪౬౬.

జ: వాడఁబాఱు, వాడకము, వాడించు, వాడిక², వాడుక, వాడుకపడు, వాడుకొను, వాడుచు, వాడుదల, వాడుదెంచు, వాడుజేయు, వాడుపడు, వాడుపఱచు, వాడువాఱు.

వాడుక. వి. (√ వాడు) ౧. ఉపయోగము. ౨. వ్యవహారము.
(ఉదా. నన్నెచోడుని కాలములో ఈ పదములు వాడుకలోఁ గలవు.)

౩. అభ్యాసము ; అలవాటు.

ద్వి. కేవల సాధనకృతి బాహ్యపూజ, వాడుకయై యుండు వసుధ నందఱకు,కూడ నంతఃపూజ గురుకృప లేక ...
ప్రభు(లిం). ౪.
అ. ౧౧౭. పా. ౧౯. పం.

సీ. ... పుట్టు జున్నంగళ్లఁ బెట్టించు వాడుక కోమట్లు మాకెల్ల గొల్లసుమ్ము ...
సారంగ. ౧. ౭౩.

వాడుకపడు. అ. క్రి. (వాడుక + పడు) అలవడు, పనుపడు. (శ. ర., వా.)

వాడుకొను. స. క్రి. (వాడు + కొను) ౧. (జనులు ప్రచారముగా) చెప్పుకొను. ౨. ఉపయోగపఱచుకొను. (శ. ర.)

వాడుచు. స. క్రి. (√ వాడు) వాడఁజేయు, వాడించు. (శ. ర.)

వాడుదల. వి. (√ వాడు) వాడుక, అభ్యాసము. (శ. ర.)

వాడుదెంచు. అ. క్రి. (వాడు + తెంచు స్వార్థము) మ్లానమగు.

సీ. ... పగలింటి సెగలచే సొగటొందు పూఁ
దీఁగె వడువున నెమ్మేను వాడుదేంచె ...
అని. ౩. ౧౨౧.

వాడుదేలు. అ. క్రి. (వాడు + తేలు స్వార్థమున తేలు) వాడు.

ఉ. నీటను గేమయొక్కి పసినిల్చి యొకించుక
వాడు దేలియు, నప్పటున వేరువాటి ధృతి
పాటవ మొప్ప నతండొనర్చు నప్పటునఁ
జెన్ను మీఱి పరిపాటిగఁ గెంజిగు రక్కు-
డక్కుడన్, మోటిక లెత్తి క్రొవ్విరులు
మొగ్గలు నెగ్గల మయ్యె నయ్యెడన్.
విప్ర. ౨. ౨౩.

వ. ... వాడు దేలెడి నమ్మోములును ...
కళా. ౬. ౨౨౪.

వాడుపడు. అ. క్రి. (వాడు + పడు) వాడు, మ్లానమగు. (చూ. వాడు పఱుచు.)

వాడుపఱుచు. స. క్రి. (√ వాడుపడు) వాడఁ జేయు.

సీ. ... వెలలేని కళలతో వెలయు నీ
నెమ్మోము వనితయే వికలుండు వాడు పఱిచె...
ఉ. రా. ౪. ౨౨౭.

వాడువాఱు. అ. క్రి. (వాడు + పాఱు) వాడు, వాడుపడు.

సీ. కదుపుతోఁ బాసిన కోడమ జింకయుఁ
బోలె వాడు వాఱిన నవవల్లిఁ బోలె ...
భా. రా. యు. ౨. ౨౮౭.

సీ. తొలుకాఱు మెఱుఁగుఁ దీఁగెల నేలు
కన్నులు వడఁదాఁకి యొక్కింత వాడు
వాఱ ... కాశీ. ౧. ౯౦.

సీ. ... లవలీదళము లట్ల నవగ్గైన చెక్కులు
వాడు వాఱఁగ ముద్దులాడియాడి ...
ఉ. రా. ౪. ౨౧౭.

వాడె. వి. ఇక్ష్వగ్రము, దవ్వ.

సీ. ... చెరివిన పూవులు చే సంట నిచ్చిన
వాడెలు గూర్చిన భద్రకాళిఁ బంపిన ...
ప్రబంధ. ౧. ౭౩౮.

సీ. వాడె దవనము నిక్ష్వగ్ర మొప్ప ...
ఆం. భా. ౨. ౭౫.

ఆ. ... తనరు దవ యనంగఁ దల వాడె
నాఁగఁబ, దగ్రమున కభిఖ్యలగు గిరీశ ...
ఆం. సం. స్థా. ౯.

గీ. వఱలు నిక్ష్వగ్రమిల దవవాడె యనఁగ ...
ఆంధ్రపదాకరము. అచర. ౬౬.

వాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వాక్కు, పలుకు, విద్య. ౨. భాషాశక్తి, వాక్పాటుత్వము. ౩. ధ్వని. ౪. కృతి, గ్రంథము. ౫. స్తుతి, పొగడ్త. ౬. సరస్వతీ దేవి.

ఇ. స్త్రీ. ౧. నేత నేయుట. ౨. సాలిని మగ్గము నందలి తాకుడు పలక, వాయు దండను. ౩. వాక్కు, పలుకు, విద్య. ౪. సరస్వతి.

వాణిజికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వ్యాపారి, బేహారి. ౨. శఠుఁడు, దుష్టుఁడు. (ఆ. ని.)

వాణిజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్యాపారి బేహారి.

వాణిజ్యము. సం. వి. అ. న. వ్యాపారము, బేహారము, వర్తకము ... ఆము. ౪. ౨౪౫.

వాణిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. నేర్పరి యైన యాఁడుది. ౨. నర్తకి, ఆటకత్తె. ౩. మత్తిల్లిన స్త్రీ; కామాతుర యగు స్త్రీ.

వాత్యా. సం. వి. ఋ. పుం. వీచుగాడి, గాలి; వాయువు.

వాతకము. సం. వి. అ. పుం. వృక్ష విశేషము; సోమిదపు చెట్టు.

వాతకర్మము. సం. న్. న. అపాన వాయువును విడుచుట; పిత్తు.

వాతకానివాఁడు. వి. బట్టలకు రంగు వేయు వాఁడు. (శ. ర.)

వాతకి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) వాత రోగము గలవాఁడు.

వాతకుండలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మూత్ర రోగ విశేషము, మూత్రము తక్కువగాను బాధ తోను గాఱుట.

వాతకుంభము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగు నొసటిపై బుడిపి.

వాతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జారుఁడు; ఉప పతి.

వాతకేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ధూళి; దుమ్ము.

వాతకేళి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. శృంగార సల్లాపము; కాముకుల గుసగుసలు. ౨. నాయికా నాయకుల శరీరము మీఁది నఖక్షతము.

వాతగుల్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పెను గాలి; ప్రచండ వాయువు. ౨. వాత రోగ విశేషము; వాత నిమిత్తకమైన గుల్మరోగము.

వాతఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పులుగొండు. †. (శ. ర.) (పును.)

వాతచక్రము. సం. వి. అ. న. గాలిగుడి, ఇది శుభాశుభములను దెలుపును.

వాతజ్వరము. సం. వి. అ. పుం. చెడిన వాత ధాతువు వలనఁ గలిగిన జ్వరము.

వాతదొమ్మ. మి. వి. (వాతము + దొమ్మ) ఒక విధమైన పశురోగ విశేషము.

క. చానపి సోలెండడ్డదు, తానకముగ గోవు పరిచితంబును గూడన్, మానుగఁ గడుపున నిడినను, ధేనువులకు వాత దొమ్మ తెప్పున నడఁగున్. సహదేవశతు. ౧. ౧౨. (చి. ని.)

వాతధూడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పెనుగాలి, ప్రచండవాయువు. ౨. తీవ్రమైన వాతరోగము. ౩. ఒక విధమైన స్ఫోటకము. మసూచిరికా రోగభేదము. ౪. మనోజ్ఞురాలగు స్త్రీ.

వాతధ్వజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మేఘము; మబ్బు. ౨. ధూళి; దుమ్ము.

వాతపిత్తము. సం. వి. అ. న. ఒక విధమగు వాత రోగము.

వాతపుత్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శఠుఁడు; దుష్టుఁడు. ౨. భీముఁడు. ౩. హను మంతుఁడు.

వాతపోథ(క)ము. సం. వి. అ. పుం. పలా శము; మోదుగు చెట్టు.

వాతప్పు. అ. క్రి. (వా + తప్పు.) ౧. మాట పొరపాటు నొందు, మాట పొరఁబడు.

ఉ. ... ధరాశల మాయలాఁడ వా, తప్పక యింకఁ దత్తఱపుచిత్తంపుఁ గుయుక్తుల మాట లెన్నియే, నొప్పుగ నాడుకో నెఱుఁగ కుండనె యిట్టిది చెప్ప నేటికిన్ ... కళా. ౩. ౧౯౭.

క. అప్పురి సౌధములం గల, యొప్పును బొడ పును దనర్పు నూహించుచు వా, తప్పఁడె కల రూపెల్లను, జెప్పెడుచో రెండువేల జిహ్వల వాఁడున్ ... విక్ర. ౧. ౬౭.

క. ఇప్పుడు నను నీ వడిగిన, చొప్పుననే భద్ర హాస్య మాత్రంబులు వాఁతప్పక ప్రశ్న

మొనర్చినఁ, జెప్పితి వినుతత్కథా విశే
షము లనఘా ... వి. పు. ౪. ౧౦౭.

౨. పొరపడు, ప్రమాదము నొందు.

ఉ. అప్పుడు యౌవనాశ్వసుతుఁడైన సువేగుఁడు
కీచకాంతకున్, దప్పక చూచి తానును
గదాఘనదండము కేలఁ గ్రాలఁగాఁ,
ద్రిప్పుచుఁ జేరు డగ్గి పటుకేంచి వడిం దన
పేరు వాడివా, తప్పక త్రేసె నొక్క
మొగిఁ దార్కొని భీము శిరంబు వక్షమున్.
జై. భా. ౨. ౩౯.

౩. మాట పొరపాటు.

ఉ. తప్పు గణించి కా దొరలు దండన సేయుదు
రొద్ది వారి వాతప్పిన కల్గి మంది కలదాన
నటంచును మారు తూపులన్, గుప్పితి
నీవు ... ఉ. రా. ౬. ౧౦౫.

సీ. గీ. ... తన వచోదోషము క్షమింపు
మనెడు వాఁడె, యేమనిన లేది వాతప్ప
లెంగ సాగె ... కువల. ౨. ౨౪.

వాతప్రమి. సం. వి. ఈ. పుం. స్త్రీ. వడిగల జింక.

వాతమండలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సుడిగాలి.

వాతసజము. సం. వి. అ. పుం. వడిగల జింక.

వాతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఊఁదఁబడినది. ౨. కోరఁబడినది.

వి. అ. పుం. ౧. గాలి. ౨. వాయుదేవుఁడు. ౩. వాతపిత్త శ్లేష్మములలో నొకధాతువు. ౪. వాతరోగము. ౫. కీళ్ల నొప్పి, సంధుల వాపు.

వాతమృగము. సం. వి. అ. పుం. వడిగల జింక.

వాతరంగము. సం. వి. అ. పుం. రావిచెట్టు

వాతరక్తము. సం. వి. అ. న. రోగ విశేషము.

వాతరట్టు. వి. (√వాయి) వదరుపోతు.

సీ. ఎంచఁగా మీ జాతి కొంచెపు పడఁతి
వసుధ నెన్నఁగ మీరు వాత రట్లు, తెలి
యంగ మీ కూటములు వేళ కోలఁదులు
చూడ మీరలుగండి చోరపకాండ్రు ...

(ఇది రాయంచల విషయము) ...
చంద్రాంగ. ౪. ౬౧.

ద్వి. పెలుచఁ గోపిలయున్నఁ బెంపుడుఁ జేయ,
కలయు కీరంబు మిక్కిలి వాత రట్టు, తల
పోయ సట తుమ్మెదలు గూడ గొంట్లు ...
ద్వి. పరమ. ౩. ౨౪౭. పా.

వాతరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పెనుగాలి గలది, తుపాను గలది. ౨. వేగముగలది, వడిగలది.

వాతరాయణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బాణము. ౨. వింటిదెబ్బ. ౩. పర్వత శిఖరము, కొండకొన. ౪. అంపము, క్రకచము. ౫. సరల వృక్షము, దేవదారువు. *

వాతరాయణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఉన్మత్తుఁడు, పిచ్చివాఁడు. ౨. సోమరి, అలసుఁడు.

వాతరూషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పెనుగాలి. ౨. ఇంద్రధనుస్సు. ౩. లంచము. (వే. ని.)

వాతరోగము. సం. వి. అ. పుం. వాతధాత్వాధిక్యమువలనఁ గలుగు రోగము.

వాతర్థి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. (వాత + ఋద్ధి.) ౧. వాతాతిశయము; ఎక్కువగాలి. ౨. గుజ్జుకఱ్ఱ; ఇనుపగుద్దు.

వాతలము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. పెనుగాలిగలది; తుపానుగలది. ౨. ఉబ్బినది.

వి. అ. పుం. ౧. గాలి; వాయువు. చణకము; సెనగ.

వాతవస్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. మూత్రనిరోధము.

వాతవృద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వాచినయండము; అండవృద్ధి.

వాతవైరి. సం. వి. న్. పుం. ఆముదపుఁ జెట్టు.

వాతశీర్షము. సం. వి. అ. న. పొత్తికడుపు.

వాతశూలము. సం. వి. అ. న. రోగభేదము; ఉబ్బుతోఁగూడిన కడుపునొప్పి.

వాతసహుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వాత రోగముగలవాఁడు.

వాతసారథి. సం. వి. ఇ. పుం. అగ్ని.

వాతాండము. సం. వి. అ. పుం. వృషణ రోగము, వృషణములు పెద్దవగుట.

వాతాటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వాత మృగము; జింక. ౨. సూర్యాశ్వము.

వాతాతిసారము. సం. వి. అ. పుం. వాతధాతువు చెడుటవలనఁ గలిగెడి గ్రహణి; రోగవిశే షము.

వాతాదము. సం. వి. అ. పుం. బాదాముచెట్టు.

వాతాపి. సం. వి. ఇ. పుం. అగస్త్యునిచేమ్రింగఁ బడి జీర్ణింపఁజేసికొనఁ బడిన యొకరాక్షసుఁడు; (ఇల్వలుని సోదరుఁడు.)

వాతాపిసూదనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అగస్త్యుఁడు.

వాతాప్యము. సం. వి. అ. న. ౧. పులియుట. ౨. సోమము. ౩. నీరు.

వాతామోద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కస్తూరి.

వాతాయనము. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము.

న. ౧. గవాక్షము; కిటికీ. ౨. తలవాకిటి వసారా. ౩. మండపము.

వాతాయనము. సం. వి. అ. న. వర్ణము; ఆకు.

వాతాయువు. సం. వి. ఉ. పుం. వడిగల జింక; వాతమృగము; జింక.

వాతారి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఆముదపుఁ జెట్టు. ౨. శతమూలి = పిల్లితేగలు. ౩. శేఫా లిక = శాలిచెట్టు. ౪. యవాని = ఓమము. (వాము.) ౫. భార్గి = గంటు బారంగి. ౬. స్నుహి = జెముడు. ౭. విడంగ = వాయువిడం గములు. శూరణ = కూరకంద. ౮. జతుక = పద్మావతి. ౯.

వాతాలి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. సుడిగాలి.

వాతాశ్వము. సం. వి. అ. పుం. వడిగల గుఱ్ఱము.

వాతాహతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. గాలిదెబ్బ. ౨. త్రిబల వాయువు.

వాతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. గాలి. ౩. చంద్రుఁడు. (విల్యమ్సు.)

వాతికము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. పెను గాలి గలది; తుపాను గలది. ౨. వాతరోగము గలది. ౩. వెఱ్ఱిది; ఉన్మత్తము.

వి. అ. పుం. వాతదోషము వలనఁ గలిగిన జ్వరము.

వాతికాసు. వి. (వాయి + కాసు) ౧. వాతి పాతిక. (బ్రౌ) ౨. లంచము. (శ. ర.)

వాతిగణము. సం. వి. అ. పుం. వంగ చెట్టు; వంగకాయ.

వాతిగమము. సం. వి. అ. పుం. వంగ చెట్టు, ఇట్లే వాతిగము.

వాతిగముఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఖనిజశాస్త్రజ్ఞుఁడు; ఇట్లే వాతిగుఁడు.

వాతిపాతిక. వి. (వాయి + పాతిక) చితియందుంచిన శవమునోట వేయుబంగారము.

స్వా. వసుధామరునిఁ గాంచి వదలక వేఁడి,
వలయు మాడయు మఱి వాతి పాతికయు,
వల నొప్పఁగొని రమ్మ వడి నట కనిన ...
హరిశ్చ. ౨౯౧. పం.

వాతిబియ్యము. వి. (√ వాయి) దహనము చేయునపుడు పీనుఁగు నోట వేసెడి బియ్యము. (శ. ర. బ్రౌ.)

వాతివాడి. వి. (√ వాయి) వాక్పారుష్యము గల స్త్రీ.

మ. సుర సేవించిన వాతి వాడియయినన్
సామ్మెల్లఁ బోనాడినం, బురుషద్వేషిణియైన గొడ్డయిన నెప్డుం గూఁతులం గన్న
మైఁ, బర పారోగము లున్న సూర్తయయి
నన్ భార్యం బెడంబాసి యప్పురు
షుం డొం డొకపెండ్లి యాడినను నొప్పుం
దప్పు లే దేమియున్. విజ్ఞా. ౧. ౧౧౩.
(వాతవాడి. శ. ర. పా.)

వాతీనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పెను గాలి గలది.

వి. అ. న. కాంజకము, గంజి.

వాతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ధృష్ట నాయకుఁడు. ౨. వాయుదేవుఁడు.

వాతులము. సం. వి. అ. పుం. సుడిగాలి.

వాతులి. సం. వి. ఇ. పుం. పెద్ద గబ్బిలము.

వాతూలము = వాతూలము; వాతులుఁడు.

వాతూ(తు)లుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వాతరోగముగలవాఁడు. ౨. వెఱ్ఱివాఁడు; ఉన్మత్తుఁడు.

వి. అ. పుం. సుడిగాలి.

మ. దుర్వారాద్భుతసారముల్, వడగండ్లం
బెరయంగఁ దీవ్రవిసరద్వాతూలుతోఁ గూడి
దం, డడిఁ దోడ్తోడఁ బ్రవృద్ధిఁ బొంది ...
హరి. పూ. ౭. ౧౬౪.

వాతెర(ఱ). వి. (వాయి + తెర) రదనచ్ఛదనము; పెదవి.

క. గురివెంద జైత్రముఁ దొండఁగఁ, గరములు
కన్మాలి యవుడుకఱచినను వాతెర
మీఁదఁ గానఁగు పలు, వరుసయన న్ననలు
పల్లవముపై మొనసెన్. పారి. ౩. ౪౭.

సీ. తెలిదమ్మివిరియింటి తెలిగంటి కెంపు వాతెర
సొంపె పవడంపుఁ దీఁగె గుంపు ...
దశా. ౧. ౧౬౪.

చ. నెఱ గురులున పిలోలనితి నేత్రయుగం
బును నొప్పు తెప్పవా, తెఱయును ...
భార. ఆది. ౨. ౮౩.

క. పలుచేని వాతెఱ మెఱుఁగునఁ, బలు
మెఱుఁగులు సందడింప ...
వసుచ. ౪. ౮౦.

వాత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాత సమూహము; సుడిగాలి. పెనుగాలి; తుపాను.

వాత్సకము. సం. వి. అ. న. వత్ససమూహము; దూడల గుంపు.

వాత్సల్యము. సం. వి. అ. న. ౧. (పుత్రాది విషయక) ప్రేమము. ౨. ప్రేమము; స్నేహము; చెలిమి. ౩. అత్యంత ప్రేమము; దయ.

వాత్సి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. బ్రాహ్మణునకు శూద్రస్త్రీయందుఁ బుట్టిన కూతురు.

వాత్స్యాయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కామసూత్రములు రచించినయొకానొక ఋషి. ౨. గౌతమన్యాయసూత్రములకు భాష్యము రచించిన యొకముని.

వాద. వి. (క. వాద.) జలాశయము, నీటిపట్టు.

> తే. ముంచుకొను వాదనీరుల మునిఁగి మునిఁగి,
> గుళ్లగుళ్లను వేల్పులఁ గొలిచి కొలిచి, ధాత
> మాటలుబట్టి ఛాందసునుబట్టి, యలయుటే
> కాని పాపంబు తొలఁగదయ్యె.
>
> శ్రీరం. మా. ౫. ౧౧౨.

వాదకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాయకుఁడు; సంగీతము పాడువాఁడు. ౨. వక్త; ఉపన్యాసకుఁడు.

వాదడుచు. అ. క్రి. (వాఁగు + అడుచు) వివాదపడు.

> క. ఒక్కరొకం దమలో నొక, బొక్కకు వాదడిచి శకకముకపింజలముం, గ్రక్కునఁ బఱతెంచి పులికి, మ్రొక్కుచు నిజవాద మిరువురుం జెప్పఁటయున్.
>
> కేయూర. ౨. ౯౧.

> క. ఊరక పుడకలు విఱుచుట, వైరంబున నోరులతోడ వాదడచుట దుర్వారగతిఁ బరువువాఱుట, గోరన్ గోరొలుచుటెల్లఁ గొఱగాదుసుమీ.
>
> వి. పు. ౪. ౨౩౩.

వాదనము. సం. వి. అ. న. ౧. వాయించుట. ౨. వీణ మొదలగుసాధనములమీఁద పాడెడిపాట.

వాదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పలుకుట; చెప్పుట. ౨. మాట; పలుకు. ౩. రూఢిగాఁ జెప్పఁబడినసంగతి. ౪. కథ; చరిత్రము. ౫. వాదించుట; పరస్పర వ్యతిరేకభావములు తెలుపుట, ౬. సమాధానము; ప్రత్యుత్తరము. ౭. వివరణము స్పష్టపఱచుట. ౮. సిద్ధాంతము; వాదానంతరము నిర్ణయించిన విషయము. ౯. ధ్వని; చప్పుడు. ౧౦. కింవదంతి; జనప్రతీతి. ౧౧. ఫిర్యాదు; అభియోగము, తగవు.

వాదయుద్ధము. సం. వి. అ. న. పట్టుదలతో వాదముచేయుట.

వాదర. వి. (వాడి + ధార.) (ఖడ్గాదుల) తీక్ష్ణధార.

> వ. ... అంతకంతకు సెక్కుడగుకోపంబున నాటోపంబు దీపింప వాదరఁ జిక్కిన యొనుకగునుకలుగోఱ దొడలకై పడి సలిగి.
>
> భార. సౌ. ౧. ౧౪౬.

వాదర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రత్తిచెట్టు.

వాదరంగము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వత్థవృక్షము; రావిచెట్టు.

వాదరతుఁడు. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) వాదమునం దాసక్తిగలవాఁడు.

వాదరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) దూదిగలది; లేక దూదితోఁ జేయఁబడినది.

వి. అ. న. దూదిబట్ట.

వాదరి. విశే. వాదు + అరి) జల్పకుఁడు; వదరుబోతు.

> మ. క్షమతో నుండ ధియస్థుఁ డంద్రు కినియన్ గయ్యాళివాఁడంద్రు మాసమిడన్ మూఁగయటంద్రు వాక్పటిమచెందన్ వాదరం డంద్రు పార్శ్వమున న్నిల్వ మదాంధుఁ డంద్రు ...
>
> వల్లభా. నీతిశ. ౪౭.

వాదవాది. సం. వి. న్. పుం. జైనుఁడు.

వాదసాధనము. సం. వి. అ. న. వాదమును సాధించుట; చెప్పినదానిని నిలఁబెట్టుకొనుట.

వాదాడు. అ. క్రి. (వాదు + ఆడు) వాదించు.

ఘ. మన కీపాటులువచ్చెఁ జూచితిరె నామాటల్ వృథాహంకృతిన్, వినఁగానొల్లక యల్లరాత్రి యిచట న్మీరెల్ల వాదాడ యుంచిన యాకొకసుగెట్టలో కొలిచె హొచ్చెంజూచె యీవఃక్షీ ...
కేయూర. ౩. ౪౭.

వాదానువాదములు. సం. వి. అ. పుం. బహు. ౧. ఒకవిషయమును జెప్పుటయు దానిని ఖండించుటయు: వాద ప్రతివాదములు. ౨. పరస్పరవ్యతిరేకాభిప్రాయములు దెలుపుట.

వాది. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. పలుకువాఁడు, సంభాషించువాఁడు. ౨. స్థిరముగాఁ జెప్పువాఁడు. ౩. వాదించువాఁడు.

వి. న్. పుం. ౧. వక్త, ఉపన్యాసకుఁడు. ౨. ప్రతివాది, ప్రతిపక్షుఁడు. ౩. అభియోగము తెచ్చినవాఁడు, నేరము మోపినవాఁడు. ౪. బోధించువాఁడు, ఉపాధ్యాయుఁడు. ౫. (వీణ) మెట్టు.

వాదించు. సం. అ. క్రి. (√ వాదు) ౧ వాదాడు. ౨. తగవాడు. (శ. ర.)

తే. ఒండొకఁడవైన నిపుడ నీపిండి యిడమె, బ్రాహ్మణుఁడవౌట మాచేత బ్రదుకుఁ గంటి, తడవఁబనిలేదు నిన్ను గౌతమునిగోవ,వనుచు వాదించి విడిచిన నాగ్రహించి.
మనుచ. ౪. ౯౦.

వాదితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పలికింపఁబడినది. ౨. వాయింపఁబడినది; మ్రోగింపఁ బడినది.

వాదిత్రగణము. సం. వి. అ. పుం. సంగీతపు మేళము; మృదంగాది వాయిద్యముల వాయించువారి మేళము.

వాదిత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. తతము. అనద్ధము, సుషిరము, ఘనము, అను వాద్యచతుష్టయము. వీణాగానము మొదలగునది.

వాదు. వి. (సం. వాదః) ౧. వాదము; వాక్కలహము.

గీ. ఒలసి నీపుత్రులెల్ల నొండొరులతోడ, నెట్లా డంబడి యుండుదు రట్ల చేయు, వలయుఁ డములోన జూదంబు వాదు సగుటఁ, గలహమూలంబ యెట్టి శాంతులకునైన.
భార. సభా. ౨. ౧౩౧.

ఉ. వాదున గెల్వలేక పురవైరి లలాటము కన్నుఁ జూపఁడాఁ, బాదమునందుఁ గన్ను ప్రతిపక్షుతఁ జూపెను ... ప్రభా. ౧. ౧౨.

సీ. ... వాదనఁగ వాదంబు చెలఁగు ...
ఆ. భా. ౧. ౧౧౩.

౨. కలహము.

వ. ... విష్ణుఁడు సర్వలోకగురుఁడు, తత్ప్రతిహరణంబు కొఱగాదు, వాదుల ప్రోదులు చేయుచు మునిముచ్చు బోధనంబులు వినం జనిలేదని చెప్ప ... వరాహ. ౧౧. ౫౮.

౩. మాట.

క. కాదని చేతిరోకట, వాదులువారించి తెప్ప వడ్డించినచో, నీ దిక్కున నీ కెవ్వరు, రా దిక్కని పల్కనవ్వి యతఁడిట్లనియెన్.
విప్ర. ౪. ౭౦.

౪. నింద.

దండకము. ... మముం జేరనీఁజే నినుం జేరరాఁజే ప్రవేశింపరాజే ప్రవాహింపవాజే ... భోగినీదండకము.

విణ. అసత్యము, కల్ల.

క. ఏ దెసఁ జూచిన నాదెస, నాదృష్టికిఁ దాన యగుచు నామది నెపుడున్, వైదేహి పాయ దొంగెడ, వైదేహిం గంటి మనుట వాదో నిజమో. భా. రా. సుంద. ౫౬౪.

జ: వాదడుచు, వాదరి, వాదాడు, వాదించు, వాదుకుఁబోవు, వాదుగొను, వాదుపెండేరము, వాదులాఁడు, వాదులాడు, వాదువెట్టు.

వాదు(ల)కుఁబోవు. అ. క్రి. (వాదులకు + పోవు) వాక్కలహముచేయు.

ఉ. కారణ మేమి లేకయె వికావిక నవ్వును నిర్ని మిత్తమె, వ్వారల నైననుం బిలిచి వాదుకుఁ బోవును ... సీధుగళ విభ్రమయైనమ్మగాత్రి యత్తఱిన్ ... కవిరా. ౫. ౧౨౬.

సీ. ... అతని నెవ్వరు దూఱినాడిన వారితోఁ జెలపట్టి వట్టివాదులకుఁ బోదు ... కువల. ౪. ౧౯౦.

వాదుగొను. స. క్రి. (వాదు + కొను) నింద పడు.

క. ప్రోడిఁ గొనఁదగినపుష్పఫలాదుల గొడ్డంట వచ్చి యవనిజము నెడన్, వాదుగొనునట్ల భూప్రజ, బాధించిన నేల కలుగు పతికిరి గోరుల్. కవిక. ౨. ౧౭.

వాదుపెండేరము. వి. (వాదు + పెండేరము) వివాదమున గెలుపును సూచించుబిరుదు చిహ్నము.

ద్వి. అలస యానముల నాయంచలం గెలిచి, పిలుచఁ బెట్టిన వాదుపెండేర మనఁగఁ, గమ లాప్త బింబంబుగతి నొప్పు మణుల, రమ ణీయమగు నూపురము బొందుపఱచి. ద్వి. పరమ. ౫. ౪౩౦. పా.

వాదులాఁడు. విణ. (వాదులు + వాఁడు.) వాదమాడువాఁడు, వాదించువాఁడు.

ఆ. వాదులానితోడ వాక్ఛీలనితోడను, బూతు తోడ తిండిబోతుతోడ, నటమటీనితోడ నడియరితోడను, వెలకు నెత్తమాడ వెరవు గాదు. ఉ. హరి. ౩. ౧౧౨.

వాదులాడు. అ. క్రి. (వాదులు + అడు) వివాదముచేయు.

ఉత్సాహ. ... ఈయన నను బరాకుపఱచి యాటగెలుపు తనదిగా, వెనుక వాదులాడ నేను వినఁగఁ జాలనని తగన్ ... కళా. ౬. ౧౧౭.

వాదువెట్టు. (వాదు + పెట్టు.) అ. క్రి. నింద మోపు.

రగడ. ... కలికి కలిచ యీసు నెమ్మదిఁ గ్రమ్మఁ గ్రమ్మఱ వాదువెట్టకు .. వాల్మీకి. ౩. ౧౧౪.

వాదోడు. విణ. (వా + తోడు.) మాటాడుటకు సహాయపడువాఁడు ; సహాయపడునది.

శా. ... బంగారందియ చుక్కనం గమిచి పై పై సంచే యల్గింపఁగా, సింగారంబగు ముద్దు తనకుం జేదోడు వాదోడుగాన్ ... విజ. ౨. ౧౫౪.

గీ. దాస్యవృత్తికి నిటువంటి దానిఁజేర్చి, కొనఁ గొదువలేదు వలదుపొమ్మనఁగ నేల, యిద యదృచ్ఛాప్త లాభమై యొదవెఁ దోఁట, పనికిఁ జేదోడు వాదోడు పాటుపడును. వైజ. ౨. ౧౦౬.

వి. పసులకు నాలికి చేలులలోనుగాఁగల తెవు ళ్ళను బరిశీలింప నోటఁ జొప్పించి నోరు తెఱపించుటకై యేర్పఱచిన దార్వాయస రూప యంత్ర విశేషము.

సీ. దామెనలును వల్లె త్రాళ్లును జలుగులు
గవ్వముల్ గోడకలి కత్తినూఁడు ...
తే. గొడుపు వాదోళు మొదలుగాఁ జెడక
యుండ, వలయు ముట్లెల్లఁ దెమ్ము ...
హరి. పూ. ౬. ౨౧.

వ. ... చూఁడు గొడుపులును వాదోళ్లుమొదలు బంతులు మొదలుగాఁ గలసాధనంబులు గొని వచ్చి తావులు గొంటులఁ జికిత్సించు వారు. హరి. పూ. ౫. ౧౯౨.

వాద్యకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వీణాదికమును వాయించు పురుషుఁడు.

వాద్యభాండము. సం. వి. అ. న. ౧. వీణాది వాద్యముల సమూహము. ౨. తతము, ఆనద్ధము మున్నగు సంగీతపరికరము.

వాద్యము. సం. వి. అ. న. ౧. వీణ మున్నగు సంగీత సాధనముల ధ్వని. (విల్యమ్సు.)

వాధు(ధూ)క్యము. సం. వి. అ. న. ౧. వివాహము ; పెండ్లి.

వాధ్రీణసము. సం. వి. అ. పుం. ఒక జాతి యడవిమృగము ; ఖడ్గమృగము.

వాన. వి. ౧. వర్షము.

చ. తరుణులు చంచలాలతలు తత్కర భాండని
కాయమంబుదో, త్కరములు పాలు
కేనెలు ఘృతంబులు నలు ... వాఘుక్తి
వేళ దొలఁకరి సమయంబు పేరెలమిఁ
గైకొనకుండునె భోక్తృసస్యముల్ ...
నైష. ౬. ౧౨౧.

వానయగు. అ. క్రి. వానవచ్చు, వాన కురియు.

ఆ. వానయైన నెండ వచ్చిన గొడుగు గవశ్యంబు
వలయు రాత్రి యడవిలోనఁ, దిరుగు
నపుడు గుదియ ధరియింప వలయును, గాలఁ
జెప్పు లిడక కదలరాదు. వి. పు. ౪. ౨౪౫.

౨. వర్షకాలము.

సీ. వానయు శీతను వర్జించి మందు వేసవి
గాకమున్న సస్యముల పంట, లాదకొడు
తలి నెత్తునది శత్రుపయి ...
భార. శాం. 3. 3.

ఉ. వానరరంబు దీటుగను వానరనాథుఁ
డనేకసేనతో, మానవనాథుఁ గాంచి
బహుమానవచోగతి కుబ్బి జానకీ, మాన
వతిం గనంగ నసమానవనాటులఁ బంప ...
ఉ. రా. ౧. ౧౦౪.

ఎనుపోతుపై వాన = ఎన్ని చెప్పినను లక్ష్యపెట్టని వాఁడు.

ద్వి. ఒక విచారము మాకు నొదవె నీరాజు,
కుకవాని పనిపంద చూపుగుజ్జంబు, మామిడి
క్రింది సోమరి మేధకుండు, బూమెకుంటరి
యెనుపోతుపై వాన.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౫ గా. పం.

జ: వానకట్టె, వానకాళులు, వానకోయిల, వానగొట్టు, వానజాతి పులుఁగు, వానతలి, వాననెచ్చెలి, వానపడె, వానపాము, వానపేగు, వానరాయి.

వాన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాలవల్లంకిపిట్ట.

వానకట్టె. (వాన + కట్టె) వి. అలగర్దము, నీరుకట్టె.

సీ. ... వాహినీనాథుతో వరిమళ్ల కొలువ
వ్యాళ నాయకునితో వానకట్టె ...
చెన్న. ౫. ౭౧.

వానకాళులు(ళ్లు). వి. బ. (వాన + కాళులు) దూరమునుండి చూచువారికి మేఘములంగు కాళ్లవలె కన్పడు వర్షధారలు.

గీ. ధర నిదాఘజాతాహతి నెరయకుండ,
విధి దమాలమంటపము గావించె ననఁగ,

నొప్పు నీలాభ్రపటల మచ్చుప్పరమున,
రాళు లన నెల్లడస వానకాళు లమరె.

ర. సం. ౬. ౨౫౪.

గీ. పుట్ట వెడలిన ఖోఖిత్తిఁ బట్టఁ శక్ర, కార్ము
కపుఁ బెద్ద పలువన్నె కట్ల జెట్టి, దైన
నడచెడు కొళ్లి గుంపనఁగ గాలి, కారొకాని
దిగంతముల వానకాళ్ళు నడచె.

ఆము. ౪. ౮౯.

క. సలిలంపుప్రబ్ధజలధర,ములు పూనిన యూఁత
కోలముత్తములక్రియన్, దొలు వాన
కాలు లెసఁగన్, గలహంసకులంబు
లెల్లఁ గలఁగంబడఁగన్.

పాండు. ౪. ౨౫.

వానకోయిల. (వాన + కోయిల) (వాన చిను
కులఁ ద్రావు పక్షి.)

వి. ౧. చాతక పక్షి.

గీ. అయిఁత దోరపుఁ ద్రాడుచే నత్తె పమరఁ,
దళుకుచేఁ దొల్త వానకోయిలలఁ దునిమి,
ఖైరిచె వెన్క కొంగలబాయిఁ గొట్టి,
సాళువము చేతఁ గుండెల్లఁ జీరె నంత.

ప్రబం. ౧. ౨౩౨.

సీ. ... తొలు మొగుల్నిడు చినుకు లెలమిఁ
గ్రోల్వాన కోయిల బలుసుంచు సోనలకుఁ
జనునె ... నీలా. ౨. ౭౬.

౨. సర్ప విశేషము. (శ. ర.)

వానగొట్టు. వి. (వాన + కొట్టు) వానదెబ్బ,
వానతాఁకు.

ఉ. అక్కడ నుండి నేల ధవళాయతలోచన
వానగొట్టునం, జిక్కితి గా యిఁకం దడవు
సేయక నా చిగురాకు శయ్య యీ, దిక్కున
నున్న దీ విటఁ మదీయాపదంబులడండ
నుండు ... వి. ప్ర. ౩. ౭౬.

వానజోలిపులుఁగు. (వాన + జోలి + పులుఁగు)
వి. హంస.

చ. సఖుం గమతాగ్రణి సవ్విధంబునన్, గొని
యల వానజోలిపులుఁగు ల్గగనంబునఁ బోవఁ
ద్రోవ లో,చనమహా మాచరించె విదిశా
నగరంబు ...

కేం. పంచ. ౧. ౫౬౭.

చ. అని యల వానజోలిపులుఁ గావసజాతినిఁ
జీరి వేడినన్, విని తలపోసి చూచి యిది
వింతసుమీ తెలియంగలేను నే,ర్పున నది
భర్త కింపు మదిఁ బుట్టఁగ నెట్టులు బొంకఁ
జెప్పవే, యనఁ గలహంసవంశకలశాం
బుధిచంద్రుఁడు కొంత కిట్లనున్.

హంస. ౪. ౫౧.

వానతతి. (వాన + తతి) వి. వర్షాకాలము,
వర్ష ఋతువు.

గీ. కోఁతిరాయఁడ మాపయిఁ గూర్మి నిలిపి,
వానతతియెల్ల నగళులలోన నుండఁ,
దపసి రూపులఁ బ్రోల్లకుఁ దవిలిరాఁగ,
మాకుఁ బోఁగదు పొమ్మని మతాఁ
రమ్ము. అ. రా. కిష్కి. ౫౪.

వాననెచ్చెలి. వి. (వాన + నెచ్చెలి.) ౧. వాన
కోయిల. (శ. ర.)

౨. వరుణుఁడు.

గీ. వాననెచ్చెలి పడమటి వంకఱేఁడు, వల్లె
త్రాడు గిలాఁ డన వరుణుఁ డొప్పు ...

అం. భా. ౧. ౫౧.

వానపడె. వి. (వాన + పడె) వాననీరు నిలిచెడి
చిన్నగుంట.

సీ. ఆమాసామానసీమానటదనూనమానసౌక
ము బోనె వాన పడెకు ...

ముకుందవి. ౨. ౧౪౫.

వానపాము. వి. (వాన + పాము) ఎఱ్ఱి, మహీలత. (శ. ర., శ్రౌ. వా.)

వానపేగు. వి. (వాన + పేగు) ఎఱ్ఱి, మహీలత. (శ. ర.)

వానప్రస్థము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మధూకము, ఇప్ప చెట్టు. ౨. పలాశము ; మోదుగు చెట్టు.

వానప్రస్థుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వనవాసవ్రతమును (వానప్రస్థాశ్రమమును) అవలంబించినపురుషుఁడు ; తృతీయాశ్రమమునం దున్నయతఁడు. ౨. పరివ్రాజకుఁడు, సన్యాసి ; యతి.

వానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఊఁడఁబడినది. ౨. ఎండినది. (కాయ లోనగునది.) ౩. అరణ్య సంబంధమైనది ; అడవి సంబంధమైనది.

వి. అ. న. ౧. ఎండిన ఫలము. ౨. ఊఁడుట. ౩. జీవించుట. ౪. గాలిసుడి. ౫. పరిమళము ; సువాసన. ౬. ద్రాక్షతీఁగల తోఁపు. ౭. నేయుట. ౮. గడ్డిచాప. ౯. ఇంటి గోడలోని కన్నము. ౧౦. గతి, నడక. (మే. ని.)

వానరప్రియము. సం. వి. అ. పుం. పాల చెట్టు.

వానరము. సం. వి. అ. పుం. క్రోఁతి.

వానరాక్షము. సం. వి. అ. పుం. అడవి మేఁక.

వానరాఘాతము. సం. వి. అ. పుం. లోధ్రము ; లొద్దుగ చెట్టు.

వానరాయి. వి. (వాన + రాయి) వడగల్లు, కరకము. (శ. ర., చి. ని.)

వానరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడు క్రోఁతి.

వానలము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణ తులసి. (?)

వానస్పత్యము. సం. వి. అ. పుం. పూచి కాచెడి చెట్టు ; పూవునుండి పుట్టిన ఫలముగల మామిడి మున్నగు చెట్టు, పూవులు పూవక కాచెడి చెట్టు, వనస్పతి.

వానాయుజము. సం. వి. అ. పుం. వనాయుదేశమునఁ బుట్టిన గుఱ్ఱము. (అరబ్బీ గుఱ్ఱము.)

వానాయువు = వనాయువు. సం. వి. అ. పుం. భరత ఖండమున వాయువ్య దిక్కున నుండెడి దేశ విశేషము ; వనాయు దేశము. (అరేబియా.)

వాని = వాఁడి. విణ. నిశితము, తీక్ష్ణమైనది.

క. అనిన విని వాని మది దోఁప నిరంకుశ విజయభేరిభాంకృతు లెసఁగన్, మొనతేర్పరించి తోడనె, జననాథుఁడు గదలె సమరసంరంభమునన్. జై. భా. ౪. ౫౨.

వానియము. వి. (సం. వాణిజ్యమ్) వర్తకము.

ఉ. చీనపుదీవి నిన్నును బసిండియుఁ దుల్వ మటన్న నచ్చుటన్, వానియ మాడఁ బోదమని నావల వేలొకఁ డాయితంబుగాఁ, బూని ఘటింప నందినుము పూర్ణముగాఁ గొని పెట్టు లిద్దఱున్, ఫేన తరంగ భంగుర గభీర పయోనిధిలోన నావపై. కేయూర. ౩. ౧౮౯.

వానీఁడు. వి. (వానె + ఈఁడు.) ౧. వానె కులమువాఁడు. ౨. కుబేరుఁడు.

సీ. వానీఁడు రారాజు వడచక్కి యొకిమీఁడు తత్తడినెక్కుడు దంటయనఁగఁ ... ధనదు పేళ్ళగు ... సాం. ని. దేవ. ౧౪.

వానీరకము. సం. వి. అ. పుం. ముంజగడ్డి, ఒక జాతి కసవు.

వానీరము. సం. వి. అ. పుం. వేతసము, నీటి ప్రబ్బ చెట్టు.

వాను. స. క్రి. కుండలుచేయు.

ఉ. ... అజాండ భాండముల్, వానను ...
ఆము. ౧. ౪.

సీ. గూనమూయంగ మూకుఁడు వానుగాకను
కలఁడె వానను దటాకంబు మూయ ...
రామ. ౪. ౯౨.

వానె. వి. ఒకజాతికోమటి.

క. ఆనందవనమునం దొక, వానెవణిజు నింట
నుండి వైశ్యుండు పదార్థానయనార్థము
పోయెన్ ... కాశీ. ౫. ౬౩.

వ. ... అన్వీటిమేటి సాలెయగసాలె పటుసాలె
వానెవైజాతి సాఁతులేతుల కొమిరెలు ...
ఆను. ౪. ౩౫.

జ: వానీఁడు, వానెత.

వానెత. వి. (√ వానె) వానెజాతి స్త్రీ. (శ. ర.)

వానేయము. సం. వి. అ. న. తుంగముస్త, పరి
వశముగల యొకజాతి తృణమూలము.

వాపదండము. సం. వి. అ. పుం. సాలెవాని
నేఁతపలక, వేమము.

వాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. విత్తులు చల్లిం
చుట. ౨. క్షౌరము, గొఱుగుట ; గొఱిగించుట.

వాపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విత్తులుచల్లుట.
౨. నేయుట. ౩. క్షౌరము ; గొఱుగుట.

వాపాఠము. మి. వి. (వాయి + పాఠము) కంఠ
పాఠము, ముఖస్థముగానుండుట, నోటిపాఠము.

ద్వి. భరత శాస్త్రంబు వాపాఠంబు వీణె, పరి
పరి విధములఁ బలికింప నేర్చు ...
ప్రభు. ౧. ౪. ౨౭. తా.

వాపి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. బావి, దీర్ఘిక,
ఒకవిధమయిన జలాశయము.

సీ. ... బహువిధాగారముల్ ప్రమదవనంబుల
వాపుల దీర్ఘికావలుల వెలసి ...
భార. సభా. ౧. ౨౮౨.

వాపితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విత్తులు
చల్లఁబడినది. (క్షేత్రాది ;) చల్లఁబడినది.
(బీజాది) ౨. క్షౌరము చేయఁబడినది, గొఱుగఁ
బడినది.

వాపి(పీ)హము. సం. వి. అ. పుం. చాతకపక్షి.

వాపు. వి. వాయింపు.

సీ. వాయింపువాపన వాదనమగు ...
ఆం. భా. ౧. ౧౨౬.
(ప్రాఁత ప్రతి. పా. శ. ప్రా.)

వాపుచ్చు. సం. క్రి. (వా + పుచ్చు.) ౧. నోరు
తెఱచు.

ఉ. చచ్చినపుత్రు నెత్తుకొని జానపదుం డొక
విప్రుఁ డార్తుఁడై, వచ్చి నరేంద్రుమంది
రమువాకిట నాలును దాను నిల్చి, వాపుచ్చి
మహోష్ణబాష్పములు బోరనఁ గ్రమ్మఁగ
నేడ్చి యేడ్చి క్రొన్విచ్చుచు మోడ్పుచున్.
నిర్వ. ౧౦. ౫౩.

క. చూపుల శ్రీపతిరూపము, నాపోవక త్రావి
త్రావి హర్షోద్ధతమై, వాపుచ్చి మంద
మనురా, లాపంబులఁ బొగడె నదితి లక్ష్మీ
నాథున్ ... భాగ. ౭. ౪౮౨.

ఉ. చచ్చిన నత్తపస్విసతి సన్నులు మోమును
మోదుకొంచుఁ బై, వెచ్చనికన్నునీ రడర
పీడినవేసలితోడఁ బెల్చ వాపుచ్చి తనూజు
లం బనవఁ బొంచి కనుంగొని పోయె
విప్రుఁడై, యచ్చటికిన్ సురాధిపతి యాతనిఁ
జూచి లతాంగి వెక్కుచున్.
భార. అను. ౧. ౨౯౯.

ఉ. వచ్చె ఘనాఘనంబు లివె వల్లభు లేలొకొ
రా రటంచు విద్యుచ్ఛలనోద్యతద్యుతుల
కుల్కుచుఁ ద్రోవలు నిక్కిచూచి వాపు
చ్చుక సెవ్వగ న్వగపు పుట్టఁగఁ బాంథ
సతుల్ నిగుడ్చు పెన్వెచ్చనియూర్పుల
న్వెరిసె విన్నుపయిం బ్రథమాంబువాహ
ముల్. కవిక. ౬. ౧౩.

వాపోక. వి. (√ వాపోవు.) ౧. అఱచుట. ౨. ఏడ్చుట. (శ. ర.)

వాపోవు. దే. అ. క్రి. (వాయి + పోవు.) ౧. అఱచు. (వాయి - ప్రకృతి - వాక్.)

క. ఏ యెడఁ బలిఁ బొడగానక ... వాయుడు పక చీరునేడ్చు వడి వాపోవున్ ...
కు. సం. ౫. ౫౪౩.

సీ. ... ఆ. గీ. వాయు వెదురు వీచె వాపోయె వఱదులు ... భారా. ఆర. ౧. ౧౪౨.

క. ఉఱుమక పిడుగులు పడియెడి, వఱదులు వాపోవఁజొచ్చె వాహినికెదురై, యెఱలందు నాయుధంబులు, విఱిగిపడఁదొడంగెఁ బుట్టె విపరీతంబుల్.
జై. భా. అశ్వ. ౬. ౧౩౪.

సీ. ... కులపర్వతావళి కులిశభయంబున బెదరి వాపోవు నల్లెదురు సెలఁగె ...
భార. ఉద్యో. ౪. ౧౧౬.

౨. ఏడ్చు.

ఉ. రావణుబారిఁ జిక్కి సధరాసుతచాడ్పున భీతినొంది వాపోవుచుఁ బోవుచో నృపతి పుత్త్రుసకరం దనపోక చెప్ప భూదేవికి లంచ మిచ్చినగతిఁ సురద్విరి యెలుంగపడ రాజీవదళాక్షి యర్ధు వయిచెం దనమైతొడవుల్ గ్రమంబునన్. భోజరా. ౫. ౫౨.

క. ఈ పగిది నీవు వగలన్, వాపోవఁగఁ జూచి యకట వారింపంగా, నోపినవిలుకాఁ డొకఁడుపురి లేఁడయ్యె నయ్యె యిది పాపమునన్.
భాగ. ౧౦. స్కం. ఉ. ౧౨౭౪.

శా. వాపోవున్ క్షుధఁ గుంది చాల సుతు లవ్వా బువ్వ బువ్వంచు న్విల్లాపెన్ ...
మల్లభూ. వైరాగ్య. శ. ౨౧.

వాప్యము. సం. వి. అ. న. చెంగల్వకోష్టు. † (శ. ర.)

వాబిఱుసు. వి. (వా + బిఱుసు) నోటికాఠిన్యము, వాక్పారుష్యము.

సీ. ... ప్రతిపక్షియని తిరస్కృతిఁ జేసితే సాధుపికనుస కేల వాబిఱుసుఁ జూప ...
వేం. పంచ. ౪. ౧౪౭.

వామ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. స్త్రీ. ఆఁడుది. ౨. సౌందర్యవతియగు స్త్రీ. ౩. గౌరి. ౪. లక్ష్మి. ౫. సరస్వతి.

వామకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఎడమది. ౨. వ్యతిరేకమైనది; ప్రతికూలమైనది.

వామదేవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక ఋషి. ౨. శివుఁడు.

వామనగాయ. మి. వి. (వామన + కాయ.) ౧. లేత చింతకాయ.

క. మునుజిగురునఁ బువ్వున వామనగాయల దోరపండ్ల మఱి యూరఁగఁ బండినపండ్ల నెల్లకాలము, దనియఁగఁ జవులొసఁగ నొండు తరువులు గలవే.
ద్వా. ప్రథమ. ౧. ౧౫౪.

౨. ఊరఁగాయ కుపయుక్తమైన కాయ. (చూ. వామనములు.)

వామనగొమ్ము. మి. వి. (వామనము + కొమ్ము) ఊరవేసిన వామనగాయఖండము. (శ. ర.)

వామనపాతు = **వామనపాతుకాఁడు.** వి. ఒకానొక పిట్ట.

సీ. ... వెలిచె కాటుకపిట్ట బెళవ వామన పాతు పసిరిక లకుముకి పావురాయి ...

పార్వ. ౬. ౬౭.

వామనపాతుకాఁడు = **వామనపాతు.** వి. (వామనపాత + కాఁడు. స్వార్థమున) ఒక జాతి పక్షి.

సీ. ... వంగపండు పికిలి వామనపాతుకాఁ డుల్లంకి ... ఆం. భా. ౨. ౯౪.

వామనపురాణము. సం. వి. అ. న. పదు నెనిమిది పురాణములలో నొకటి.

వామనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. (అ) పొట్టిది, హ్రస్వము, కురుచయైనది. (ఆ) చిన్నది, అల్పము. ౨. నమ్రము, వంగినది. ౩. అధమము, నీచమైనది.

వి. అ. పుం. ౧. దక్షిణదిగ్గజము. ౨. మాన మున రెండు మూరలు తక్కువైన యేనుఁగు. ౩. అంకోలము, ఊడుగు చెట్టు.

వామనములు. వి. బ. వామనగాయలు.

రగడ. వామనములు నవామలకములు వామగ తి డిగ వామయలుకరు ...

చంద్రా. ౪. ౨౩౪.

వామని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పొట్టియాఁడుది. ౨. గోడిగ, ఆఁడు గుఱ్ఱము. ౩. ఒక జాతి స్త్రీ. ౪. భగరంధ్రమందలి రోగవిశేషము.

వామనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పొట్టి వాఁడు. ౨. విష్ణువు. ౩. విష్ణునిపంచమావ తారము. ౪. పాణిని సూత్రములకు వ్యాఖ్యాన మగు కాశికావృత్తి రచించిన పండితుని పేరు.

వామపార్శ్వభృంగి. సం. ఈ. స్త్రీ. వి. మల్ల విద్యా విశేషము.

వ. ... గజదండ, భృంగిదండ, వామపార్శ్వ భృంగి, దక్షిణ పార్శ్వ భృంగి ...

మల్లపు, ౩. ౬౯.

వామభ్రువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. అందమైన కను బొమలు గల స్త్రీ.

వామమార్గము. సం. వి. అ. పు. = వామా చారము.

వామము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఎడ మది, దక్షిణేతరమైనది. కుడిదికానిది. ౨. ఎడమవైపున నున్నది. ౩. (అ) వక్రమై నది, విపరీతమైనది, ప్రతికూలమైనది, అను కూలము కానిది. (ఆ) వ్యతిరేకముగాఁ జేయు నది, వ్యతిరేకస్వభావము గలది. (ఇ) వక్ర బుద్ధి గలది, కుటిల స్వభావము గలది. (ఈ) లొంగనిది, మొండి కెత్తినది. ౪. నీచమైనది, చెడ్డది. ౫. అందమైనది, ఇంపైనది. ౬. పొట్టిది.

వి. అ. పుం. ౧. జంతువు, ప్రాణి. ౨. పాము. ౩. పశువుల పొదుగు, చనుకట్టు. ౪. నిషిద్ధ కార్యము, చేయఁగూడని పని. (గ్రాగుడు ము) న. ధనము, సొత్తు.

వామలూరము. సం. వి. అ. పుం. పుట్ట.

వామలోచన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అందమైన కన్నులు గల స్త్రీ.

వామశీలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుటిల స్వభావము గలవాఁడు. లేక వ్యతిరేకస్వభా వము గలవాఁడు.

వి. అ. పుం. కామదేవుఁడు, మన్మథుఁడు.

వామాచారము. సం. వి. అ. పుం. వేద విరుద్ధమైనయాచారము, తంత్రోక్తమైనమద్య మాంసాది సేవన రూపమైన దురాచారము.

వామాపీడనము. సం. వి. అ. పుం. పీలు వృక్షము, గోఁగుచెట్టు.

వామావర్తము. సం. వి. అ. పుం. కుడినుండి యెడమ వైపునకుఁ దిరిగిన సుడిగలశంఖము.

విశే. (అ. ఆ. అ.) కుడివైపునుండి యెడమ వైపునకుఁ దిరుగునది.

వామి. వి. తృణతతి, గడ్డిమేటి.

సీ. ... వామి యటం చన పఱిలును దృణతతి...
ఆం. భా. ౨. ౬౭.

ద్వి. హేమంత మనుమేఘ మెల్లెడ నిండి, వామిగా వడగండ్లు వర్షించె ననఁగఁ, గురిసిన పెనుమంచు కుంభినియెల్ల, నెరసి యొప్పారె ఘనీభవించుచును ...
రం. రా. అర. ౧౫౩. పా. ౧౧. పం.

సీ. ... వాములుగా వారువంబులు వ్రాలెఁ గంధవాల మధ్య పాదములు ద్రెవ్వ, ప్రోవులుగా రథంబులు ద్రల్లె ...
వరాహ. ౫. ౨౩. కేయూర. ౩. ౧౪.

వామి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గోడిగ; ఆఁడు గుఱ్ఱము. ౨. ఆఁడుగాడిద, గర్దభి. ౩. ఆఁడేనుఁగు, కరిణి. ౪. సృగాలి, ఆఁడునక్క.

వామిలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. అంద గాఁడు, సుందరుఁడు. ౨. గర్వించినవాఁడు. (మే. ని.) ౩. వంచకుఁడు, మోసగాఁడు.

వాము = ప్రాము, పాము. స. క్రి. పౌర. (శ. ర.)

వాముఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. మన్మథుఁడు.

వామోరువు. సం. వి. ఊ. ఈ. స్త్రీ. అంద మైన తొడలు గల స్త్రీ.

వాయ. వి. (సం. భాగః) దంచుట రుబ్బుట మున్నగు వానికై యొకతూరి పోసెడు ధాన్యాది కము. (శ. ర., వా.)

వాయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నేతగాఁడు, సాలీఁడు, తంతువాయుఁడు.

వాయదండము. సం. వి. అ. పుం. వేమము, నేఁత పలక, సాలీని.

వాయన(క)ము. సం. వి. అ. న. వ్రతకాల ములయందు వ్రతకు, విశేషించి బ్రాహ్మణు లకు నిచ్చెడి భక్ష్యరూపమైన యుపహారము.

వాయము. విశే. వ్యర్థము.

ఉ. వాయపు రజ్జు వేల మునివల్లభ! వృద్ధుఁడ నౌండెఁ గావు లేఁ, బ్రాయపువాఁడ వద్రివన రమ్యములైన యనేకదేశముల్, ధీయుత! యల్పకాలమునఁ ద్రిమ్మర శక్యమె? నీకు నెమ్మెయిన్, వేయును నేల నమ్మ నెద నీ పలు కన్న మునీంద్రుఁ డిట్లనున్.
మార్క. ౪. ౨౧౭.

ఉ. మాయలు నింద్ర జాలములు మాధవుఁ డింగును గొన్ని పన్నినన్, వాయపు రజ్జు లెప్పుడు నవారణ నీ వెటులాడి తేనియున్, వేయును నేల.... భార. ఉద్యో. ౪. ౨౦౧.

వాయము. సం. వి. అ. పుం. నేఁత; నేయుట.

వాయవము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. వాయుదేవునికి సంబంధించినది, వాయుదేవు నిచే నియ్యఁబడినది. ౨. గాలి సంబంధమైనది.

వాయవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాయవ్య దిక్కు, పశ్చిమోత్తరదిక్కుల మధ్యభాగము.

వాయవీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వాయుసంబంధమైనది.

వాయవ్యము = వాయవీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)

వాయసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాకి. ౨. మంచి పరిమళముగల అగురువు, అగురువృక్షము. (వాచ.)

వాయసారాతి. సం. వి. ఇ. పుం. గుడ్లగూబ.

వాయసాహ్వా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒక జాతి కూరాకుమొక్క, కాకశాస.

వాయసేక్షువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాశతృణము, ఒకజాతిరెల్లు.

వాయసోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కారుకోళ్లి, కాకోలి. ‡. (శ. ర.)

వాయి = వా. వి. దే. (సం. వాక్. త. వాయ్.) ౧. నోరు, వదగుహ.

ఉ. ఆతనిఁ బట్టి యొత్తి నిహతాహితవీరుఁడువాని ముక్కునన్, వాతను గర్ణరంధ్రముల వార క శోణితధార లొల్కఁగా, వాతసుతుండు వీచె ... భార. సభా. ౧. ౨౦౯.

చ. ...మహోగ్రహుంకృతుల్, వడిగొనఁ గొమ్ము లొడ్డుకొని వాతులు విచ్చి ఖురాగ్రపాతనం, బుడమిఁ బగల్చుచున్ ... హర. పూ. ౬. ౮౪.

క. జ్యోతుల ముంటం బొడిచిన, వాతుల నెత్తురులు గురిసె వసుదేశభట, వ్రాతముల కెల్ల నచ్చట ... భాగ. ౯. స్కం. ౫౨.

గీ. ఒక్కవ్రేటున నూర్లు వే లోలిఁ గూల, వ్రేయుచును గాళ్లఁ జిమురుచు వాయిదెఱచి, మ్రింగుచును గౌఁగిటను బిగియంగ నొత్తి, నలియఁజేయుచునున్న బిట్టలుకతోడ. ఆ. రా. యు. ౨౩౮.

౨. (కలశాదుల) ముఖము.

గీ. కాలసర్పంబు నొక్కటిఁ గడవఁబెట్టి, వాయిఁగట్టి ముద్రించి య వ్యాసుదేవుఁ, డొక్కదూతచే నిచ్చి యాయుగ్రరిపుని, పాలి కెంతయునరుదుగాఁ బనుపుటయును. హరి. ఉ. ౨. ౧౨౪.

సీ. తొడిమలనడుమవాత లొకింత గనవచ్చు రావ నవన లంకురంబునొండె ... పి. శకుం. ౨. ౧౨౬.

౩. అగ్రము, కొన.

చ. నిలువక వచ్చివచ్చి ధరణింజెఱుపెంచికలు న్వసుంధరం, గలసిన గోడలుం జిలికి గంపలఁ గాచిన వెట్టిసొట్టలి, వలు చిగిరెంతగంట గమివాతులు గప్పిన పూడుపాతరల్, గల యొకయూరిపాడు గనుపట్టిన ... వేం. పంచ. ౧. ౪౬౪.

౪. నోరు.

చ. ... ఇంచుక వాయివిడ్డ తామరమొఱ వెట్టిపెట్టి పలుఁమాఱును వాకిలి దాఁటి యాఁగుచున్, మొరయ విపంచి మీఁటుగతి ప్రోని యళుల్ వెడలెంగొలంకులన్. మను. ౩. ౬౦.

౫. ఖడ్గాదిధార, వాదర.

ఆ. అన్ని వెడఁదవాతియమ్ము లద్భుతముగ, నొక్కముష్టిఁ దొడిగి గ్రక్కసంగ, నతఁడు తీలఁ దునిమె సందఱతలలును ... భార. విరా. ౫. ౧౪౯.

ఆ. వాఁడియైనకత్తి వాతియమ్మునఁ గొని, పగతుశిరముచెక్క లెగయ గొఱిగి, నరులకెల్లఁ జూడ నవ్వగునట్లుగాఁ, గలయనైదుకూఁకటుల నొనర్చె ... భార. ఆర. ౬. ౨౫౦.

ఉ. సీతనయుండు సింహకమనీయతరం బగు భీమునుల్లస, త్కేతన మర్ధచంద్రశరతీవ్ర

హాతిన్ మణికింకిణీనినా,దాతిశయంబు
తోడఁ బడునట్లుగ జేసి శరాసనంబు బల్,
వాతిశరంబుసం గుని మె వారివరూధిని
యేసఁడంగఁగన్. భార. శల్య. ౧. ౨౪౦.

౬. వాయువు, వాతరోగము. (చూ. కోర వాయి, వాయివిళంగము.)

గీ. ... వాయినాఁగను వాయువువలలు ...
ఆం. భా. ౨. ౧౨౫.

జ: వాఁగడ, వాతరట్టు, వాతికోను, వాతిపాతిక, వాతిబియ్యము, వాతివాఁడి, వాతెర, వాపాతము, వాపోక, వాపోవు, వాయిగట్టు వాయిదార, వాయివిళంగము.

వాయించే. స. క్రి. (సం. వాద్.) మ్రోగించే.

ఉ. సంచితభూరిబాహుబలసంపద పెంపున నార
జంబు వ్రాయించి యనేకభంగుల నుమేశుఁ
ద్రిలోకశరణ్యు నాత్మ మెప్పించి.
భాగ. ౧౦. స్కం. ఉ. ౩౧౪.

సీ. ... ఆ. వాద్యభంగిజలము వాయించి
వాయించి, పాడిపాడి కేరలి యాడియాడి.
హరి. పూ. ౬. ౧౦౧.

సీ. గీ. ... మదికి, నించుకేడుక వీణవాయిం
చుచెలువ, నలువరాణి మదాత్మలో వెల
యుఁగాత ... మనుచ. ౧. ౫.

జ: వాయింపు.

వాయింట. వి. బర్బర, ఒకజాతి కూరాకు. ‡.

సీ. ... వాయింటయనఁగ బర్బర చెలంగు ...
ఆం. భా. ౨. ౬౭.

వాయింపు. వి. (వాయించే) వాయించుట.

సీ. ... వాయింపు వాదన వాదనమగు ...
ఆం. భా. ౧. ౧౨౬.

వాయిగట్టు. స. క్రి. (వాయి + కట్టు) సంచి మొదలగువానిని కట్టు.

క. అకరువుమచ్చులగుదిక్కర్ణికౌసువర్ణంబు మధు
పనికషముగలత, మ్మికవిలసంచి దివస
వైశ్యకులాగ్రణి వాయిగట్టె సంధ్యా
వేళన్. వరాహ. ౪. ౧౩౭.

వాయిదకాఁడు. విశే. (వాయిదము + కాఁడు) వాద్యము వాయించువాఁడు.

ద్వి. కరమర్థి వాయిదకాండ్రు ముంగలిని, బిరు
దుకాళియులచేఁ బెల్లు నాదింప ...
ద్వి. పరమ. ౭. ౫౫౧. పా.

వాయిదకారి. విశే. (వాయిదము + కారి) వాద్య మొనర్చువాఁడు, వాయించువాఁడు.

చ. అరుదుగ వాద్యవిద్య బిరుదందినవాయిద
కారు లత్తటిన్, కరములురెండు నొక్క-
సరిగా మురజంబులు మ్రుట్టి దిమ్మనన్, మొర
యఁగఁజేసి ... వైజ. ౧. ౧౨౩.

వాయిదము. వి. (సం. వాద్యమ్) వాద్యము.

వ. ... నీరుహోరులాతనికి మేలివాయిదంబుల
నగు సంతసం బలవడ(ంజేయ) ...
అచ్చ. తె. భారవి. ౨. ౩౧. పు.

సీ. ... పలుదెబుంగుల బోరుకలుగు వాయిద
ములు గడితంపుటుము చేప్పాదులుగాఁగ...
అ. రా. బాల. ౧౬౪. నీలా. ౩. ౪౭.

జ: వాయిదకాఁడు, వాయిదకారి.

వాయిదార. వి. (√ వాయి.) (త. వాద్యూరై) వంకలుగల కత్తి.

సీ. వాయిదా రనఁబడు వంకలుగలకత్తి ...
ఆం. భా. ౨. ౨౧౭.

వాయివిళంగము. వి. (√ వాయి) క్రిమిఘ్నము, విడంగము. ‡. (చి. ని. శ. ర., వా.)

వాయుకేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ధూళి, దుమ్ము.

వాయుగండము. సం. వి. అ. పుం. (అజీర్తిచే) కడు పుబ్బుట.

వాయుగుల్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తుపాను పెనుగాలి. ౧. జాలావర్తము, నీటి సుడి.

వాయుగోచరము. సం. వి. అ. పుం. వాయువు సంచరించెడి ప్రదేశము.

వాయుజాతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. హనుమంతుఁడు. ౨. భీముఁడు.

(ఇట్లే వాయుతనయుఁడు, వాయుతనుజుఁడు. మొ.)

వాయుడుపు. అ. క్రి. (వా + ఉడుపు) నోరు గిట్టు.

క. ఏ యెడఁ బలిఁ బొడగానక ... పలుమఱు, వాయుడుపక చీరు నేడ్చుచు వడివాపోవన్ ...
ఉ. సం. ౫. ౫౪౭.

వాయుదారువు. సం. వి. ఉ. పుం. గాలిచేఁ జీల్పఁబడినది. మేఘము, మబ్బు. (వాచ.)

వాయునిఘ్నుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వాయువుచేఁ బాధింపఁబడినవాఁడు. ౨. స్థిరబుద్ధిలేనివాఁడు, వెఱ్ఱివాఁడు.

వాయునివృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. శాంతి; నిశ్చలత. ౨. వాతరోగము మానుట.

వాయుపురాణము. సం. వి. అ. న. పదునెనిమిది యుపపురాణములలో నొకటి. (చూ. ఉపపురాణము. సూ. ని.)

వాయుఫలము. సం. వి. అ. న. ౧. వడగల్లు; వర్షోపలము. ౨. ఇంద్రధనుస్సు.

వాయుభక్షణము. సం. వి. అ. పుంసర్పము; గాలిమేపరి, (ఇట్లే; వాయుభక్షము.)

వాయుభక్షణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గాలి యాహారముగాఁ జేసికొని బ్రతుకుచు తపస్సు చేయు ఋషి. (ఇట్లే; వాయుభక్షకుఁడు.

వాయుభుక్కు. సం. వి. జ్. పుం. ౧. వాయుభక్షణుఁడు. ౨. వాయుభక్షణము.

వాయువర్త్మము. సం. వి. న్. పుం. న. వాయుపథము, ఆకాశము.

వాయువాహము. సం. వి. అ. పుం. పొగ; ధూమము.

వాయువాహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శుద్ధరక్తనాళము; శరీరమందలి వాయుసంచారము గల నాడి.

వాయువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. గాలి. ౨. వాయుదేవుఁడు, (పశ్చిమోత్తర దిక్కుల మధ్య దిక్కున కధిపతి.) ౩. ప్రాణవాయువు (ప్రాణాపానవ్యానోదాన సమాన భేదమునఁ బంచవిధమగు వాయువు.) ౪. రోగసంబంధమైన వాయువు; వాతధాతువు చెడుట.

వాయుసఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అగ్నిదేవుఁడు.

వాయుసమము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) వాయుసమానమైనది; వాయువేగము గలది.

వాయోడు. అ. క్రి. (వా + ఓడు. ౧. పలుకవెఱచు, మాటాడవెఱచు.

క. ... మాయయ్య పెద్దకొలువున, వాయోడక యిట్టనంగవలయుం జుమ్మీ ...
భార. ఉద్యో. ౧. ౩౬౯.

సీ. ... పదిరి యేఁగోపింప భయము నొందు, భర్జించినను మాఱు పలుకక వాయోడు బుద్ధిహీనుఁడనైన బుద్ధిసెప్పు ...
భాగ. ౪ స్కం. ౭౧౫.

౨. సంకోచించు, వెనుదీయు.

సీ. గీ. విరహిజనములపాలింటి వేఁడివిత్తు,
గరితముల కేల వాయోడుఁ గుహీన
కరుఁడు ... పి. శకుం. ౩. ౧౭౨.

వాయ్వాస్పదము. సం. వి. అ. న. గాలి సంచరించు తావు ; ఆకాశము.

వార. ౧. ఎనిమిదిప్రంజములనూలు. ౨. (శ. ర., బ్రౌ.)
(పన్నులోని) కొఱఁత. (చి. ని.)

సీ. ... న్యాయంబు కేలు తప్పని కోరువారి
తీర్వలవల్ల వచ్చు ధాన్యములు సువర్ణా
దాయములును ... ఉ. హరిశ్చ. ౧. ౬౩.

౨. తారతమ్యము, హెచ్చు తగ్గులు.
(శ. ర., బ్రౌ.)

వారంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కత్తి పిడి ; ఖడ్గ ముష్టి. ౨. పిడి యమర్చుట కేర్పఱిచిన సన్నని కొన.

వారక. అవ్య. (√ వారు). ౧. మిన్నక, ఊరక.

క. ఈరాజకుమారుఁడు దను, గారవమునఁ
బెనుపఁ బిరిఁగి కడుఁ గ్రొవ్వికడే, వారక
వాఁ డిటు చేసెను, మీ రీమొద లెఱుఁగ
రివిరొ మీఁదువిమర్శల్.
భోజరా. ౫. ౩౦౨.

౨. తప్పక, అవశ్యము.

క. బృందారక యువతీలోచన, ధారులు వెస
నింకుఁగాక వారక యింకన్ ...
హరి. ఉ. ౪. ౧౦౧.

౩. అడ్డు లేకుండఁగా.

ఉ. వారలబాణవర్షములు వారక నిల్పుచుఁ
దాను వారిదుర్వారశరప్రతానపరివారిత
దేహులఁగా నొనర్చున్, వారిజనా
భుఁడు ... హరి. ఉ. ౩. ౧౪౩.

౪. ఉడుగక, విరమింపక.

చ. ఉదితమనోనురాగదహనోష్ణభరంబున వాల
తాంగికిన్, హృదయమునందు జొబ్బిల
వహించినచందనకర్దమంబు బుద్బుదముల
నీనెఁ గల్పితవిభూషణజాలమృణాలవల్లరీ,
వదనములం దమందగతి వారక పిచ్చిలఁ
జొచ్చె ఫేనముల్. నైష. ౨. ౧౧౪.

ఉ. ... విశ్వాసము భక్తియు స్థితము
శాంతియు దాంతియు నొప్ప సంతరార్ధ్య
సితశంభులింగసముదాయము వారక సంభ
జించుచున్. కాశీ. ౪. ౩౦౧.

వారకము. ౧. దే. వి. లేని కాలమందు ఇతరులకు వాడుకొనుటకు ఇచ్చి కలిగిన కాలమందు మరలఁ బుచ్చుకొనెడు ధనాదికము.

క. వారణఘోటకభాండాగారంబులు మొద
లుగాఁగఁగలధనములతో, నూరినుత యింద
ఱము నీ, వారకములు గాఁగ మమ్ము
వగవుము బుద్ధిన్.
భార. ఆది. ౩. ౧౫౨.

ద్వి. పలసిన జీతంబు వారకంబులును, కొలఁది
మీఱఁగ నిచ్చి కూడిక నుందు ...
ప్రభులిం. ౧. ౪. ౨౬.

(బ్రౌ. పా. వాడకంబులు. ముద్రిపా.)

౨. తాకట్టు.

సీ. ... పలుకుల చెలువంబుఁ గలికి కీరము
లకు వారకం బిచ్చితే వనజగంధి ...
విక్ర. ౩. ౬౨.

సీ. తాకట్టు కుదువ యుద్దర వారకం బీ
డనంగను నాధి చెలంగుచుండు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౭.

వారకము. సం. విణ. (అ. రికా. అ.) అడ్డుపెట్టునది ; ఆటంక పఱుచునది.

వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతి గుఱ్ఱము. ౨. గుఱ్ఱము. ౩. అశ్వగతి విశేషము; ఒక విధ మగు గుఱ్ఱపు నడక.

న. ౧. నొప్పి పెట్టుచోటు, కష్టస్థానము. ౨. హ్రీబేరము, కురువేరు, ఒక దినుసు పరిమళద్రవ్యము.

వారకి. సం. వి. న్. పుం. ౧. ఎదిరివాఁడు; శత్రువు. ౨. సముద్రము. ౩. మంచి లక్షణములుగల యొకజాతిగుఱ్ఱము. ౩. పర్ణాశనుఁడు; ఆకులు తిని జీవించుచు తపస్సుచేయు ఋషి.

వారకీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బడబాగ్ని. ౨. దువ్వెన. ౩. పేను. ౪. పందెపుగుఱ్ఱము.

వారకీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కీరమువలెఁ జమత్కారముగాఁ బలుకువాఁడు. ౧. శ్యాలకుఁడు. ౨. భారవాహకుఁడు; బరువుమోయు కూలివాఁడు.

వారట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = సరట.

వారటము. సం. వి. అ. న. ౧. క్షేత్రము; పొలము. ౨. క్షేత్రసమూహము. కొన్ని పొలములగుంపు.

వారడ. వి. (√వారు) తాటాకు వారిన చివ్వ. (శ. ర.)

వారడి. వి. నష్టి, లోపము.

వ్యవ. ఆ వారడి యిందు కలసివచ్చినది. (శ. ర.)

వారడు. స. క్రి. చాలించు. (శ. ర.)

వారణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఘలియాలి కట్ట. (శ. ర.)

వారణబు(ష)స. సం. వి. అ. స్త్రీ. కదళి; అరఁటి చెట్టు.

వారణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) నివారించునది; అడ్డగించునది.

వి. అ. న. ౧. నివారించుట. అడ్డగించుట; అడ్డము. ౨. విఘ్నము; ఆటంకము. ౩. ప్రతిఘటనము, ఎదిరించుట. ౪. పాలనము, రక్షించుట.

పుం. ఏనుఁగు. పుం. న. కవచము.

వారణవల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కదళి, అరఁటిచెట్టు.

వారణసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = వారాణసి.

వారణావతము. సం. వి. అ. పుం. న. పాండవులు నివసించిన యొకానొక పట్టణము.

వారత్రము. సం. వి. అ. న. తోలువాఱు; తోలుపట్ట.

వారది. వి. (సం. వారధిః) వంతెన. (చి. ని.) వారధి. అని. శ. ర., (బ్రౌ.)

వారధి. సం. వి. ఇ. పుం. వంతెన.

వార(లు)పట్టు. స. క్రి. ఆచమించు, త్రాగు.

సీ. ... గీ. అమరనుతముగ జారణ్య మది వదీయ, వసతి యిహసౌఖ్యమంతయు వారపట్టుఁ, బరము నీసొమ్ము నిజమని పలికి చనిరు ... శేష. ౪. ౧౯౩.

క. రథచక్రనేమినిర్గళభూరజోరాజివార్ధు లొక్కుమ్మడి వారపట్ట ... హై. భా. ౫. ౩.

(ఇట నించుక, అనిభావము.)

ఉ. వార లసంఖ్యకోటు లనివారితవిక్రమలీల వాలి పాథోరుహగర్భసర్గము వధూమయమయ్యె ననంగ నిండి దే, వారిచమూసమూహముల నాజిఁ బడల్పడఁ గొట్టి నెత్తురుల్, వారలు పట్టి రప్పుడు బలక్షయమైనరురుండు లెంపునన్. వరాహ. ౧౧. ౧౨౪.

వారపోయు. స. క్రి. త్రాగుటకు పోయు.

వ్యవ. గ్రామ దేవతకు కల్లుఁ వారఁ బోయుట కొండలి యాచారము.

వారబు(బూ)ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కదళి, అరఁటి చెట్టు.

వారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మూఁత; కప్పు, ఆచ్ఛాదనము. ౨. సంఘము, సమూహము. ౩. రాశి; ప్రోవు. ౪. మంద; పశువుల గుంపు. ౫. భాన్వాది వారము. (భానువారము, సోమవారము. మొ.) ౬. పంక్తు. ౭. తడవ, పర్యాయము. ౮. తతి, తరుణము. అదను. ౯. ద్వారము. ౧౦. నది యొక్క యావలి యొడ్డు.

న. ౧. మద్య భాండము; కల్లు కుండ. ౨. జల సంఘము; నీటి మొత్తము.

వారముఖ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్యలలో ముఖ్యురాలు; పలువురు గారవించెడి వేశ్య.

వారయాత్రికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పెండ్లి కుమారునితో వచ్చిన చుట్టము.

గీ. వార యాత్రికు లనుమోద వంతులగుచు,
వలచి భుజియించి రొగిఁ బిండివంట
కములు ... నైష. ౬. ౧౨౦.

వారల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కంచురీఁగ. ౨. వరట; హంసి.

వారవాణము. సం. వి. అ. పుం. న. కవచము; యోధుల మైమఱువు.

వారవాణి. సం వి. ఇ. పుం. ౧. వాంశికుఁడు. పిల్లనగ్రోవి యూఁదు వాఁడు. ౨. గాయకుఁడు; పాటగాఁడు. ౩. న్యాయాధికారి, తీర్పరి. ౪. సంవత్సరము.

స్త్రీ. ఇ. ఈ. వేశ్య.

వారవిలాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = వారాంగన.

వారవృష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ధాన్యము. ౨. అరఁటి చెట్టు.

వారవేల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భాన్వాది వారము లందు వర్జ్యకాలము; దుర్ముహూర్తము. శుభ కార్యారంభము చేయఁ గూడని కాలవిశేషము.

వారసు. వి. (హిం. వారిస్.) జ్ఞాతి, దాయాదుఁడు.

సీ. ... చెవిటి రాయసమైన సేవకుఁ డట్టైన
వారసుగాఁడు దివాను నయిన ...
వేణు. ౪. ౪౬.

వారసేవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వేశ్యా వృత్తి, లంజెతికము.

వారాంగన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సర్వ జనమునకు సామాన్యాధి కారముగల స్త్రీ, గణిక, వేశ్య.

వారాంనిధి. సం. వి. ఇ. పుం. సముద్రము.

వారాణసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. - వరణ - అసి. అను నదుల నడుమనుండు పురము. కాశీ పురము.

వారాశి. సం. వి. ఇ. పుం. నీటి ప్రోవు - సముద్రము.

వారాహకందము. సం. వి. అ. పుం. పంది గడ్డలు. ∗.

వారాహకల్పము. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మ మానమున నొక మాసమునందు వచ్చు ముప్పది కల్పములలో నొకటి, శ్వేత వరాహ కల్పము. (కల్పములు - ౧. శ్వేత వరాహ కల్పము. ౨. నీలలోహితకల్పము. ౩. వామదేవ కల్పము. ౪. గాథాంతర కల్పము. ౫.

కౌరవ కల్పము. ౬. ప్రాణ కల్పము. ౭. బృహత్కల్పము. ౮. కందర్ప కల్పము. ౯. సత్య కల్పము. ౧౦. ఈశాన కల్పము. ౧౧. ధ్యాన కల్పము. ౧౨. సారస్వత కల్పము. ౧౩. ఉదాన కల్పము. ౧౪. గరుడ కల్పము. ౧౫. కౌర్మ కల్పము. ౧౬. నారసింహ కల్పము. ౧౭. సమాధి కల్పము. ౧౮. ఆగ్నేయ కల్పము. ౧౯. విష్ణుజ కల్పము. ౨౦. సౌర కల్పము. ౨౧. సోమ కల్పము. ౨౨. భావన కల్పము. ౨౩. సుప్తమాలి కల్పము. ౨౪. వైకుంఠ కల్పము. ౨౫. ఆర్చిష కల్పము. ౨౬. వల్మీ కల్పము. ౨౭. వైరాజ కల్పము. ౨౮. గౌరీ కల్పము. ౨౯. మహేశ్వర కల్పము. ౩౦. పితృ కల్పము. అనునవి ముప్పది. ఒక్కొక్క కల్పము బ్రహ్మదేవున కొక దినము.

వారాహపురాణము. సం. వి. అ. న. పదునెనిమిది పురాణములలో నొకటి వరాహ పురాణము.

వారాహము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) వరాహ సంబంధి, అడవి పందికి సంబంధించినది.

వి. అ. పుం. ౧. పంది, అడవి పంది. ౨. మహాపిండీతకము, నల్లరంగుగల పెద్దమ్రంగి చెట్టు.

వారాహి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడు పంది. ౨. భూమి. ౩. వరాహావతారమెత్తిన విష్ణుని శక్తి, సప్త మాతృకలలో నొకతె. ౪. పరిమాణము, కొలత.

వారి. సం. వి. ఇ. న. ౧. నీరు, జలము. ద్రవ ద్రవ్యము. ౨. కురువేరు, హ్రీబేరము.

ఇ. పుం. ౧. శౌరి, చెఱఁబడ్డ వాఁడు. (విల్యమ్సు.)

ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఏనుఁగును గట్టెడి చోటు. ౨. గజ శృంఖలము, ఏనుఁగును గట్టెడి గొలుసు లేక త్రాడు. ౩. ఏనుఁగును బట్టుకొనఁ ద్రవ్విన గొయ్యి, ఏనుఁగును బట్టుకొనెడు బోను. ౪. నీటికుండ. ౫. సరస్వతి. ౬. మాట; వాక్కు.

వారించు. సం. స. క్రి. నివారించు, అడ్డగించు.

ఆ. ద్వారపాలు రచట వారింప శాంతిమై,
నూరకున్నఁ జూచి వారు వెఱచి, లోని
కెఱుక చేసి ... భార. శాం. ౬. ౨౬౩.

క. మదిలోపలఁ దలయుచు నభ్యుదయం
బైనట్టి లగ్నమున గద్దియపైఁ, బదమిడు
నెడ వారించుచుఁ, గనకాంబర భోజ్యా
భోజపతి కిట్లనియెన్. స్వా. ౭. ౨.

వారికర్పూరము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్య విశేషము; ఒకజాతి చేఁప.

వారికుబ్జము. సం. వి. అ. పుం. శృంగాటక వృక్షము.

వారిక్రిమి. సం. వి. ఇ. పుం. జలగ.

వారిచరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) నీటిలోఁ దిరుగునది.

వి. అ. పుం. ౧. చేఁప. ౨. నీటి జంతువు, జలచర జంతువు.

వారిచామరము. సం. వి. అ. న. నాఁచు, శైవాలము.

వారిజేము = వారిదము. వి. పారిభద్రకము. †

సీ. ... వారిజే మంచన బారిజే మంచనఁ బారి
భద్రాఖ్యపై బేరులు నెమ్మి ...
ఆం. భా. ౨. ౪౩.

వారిజము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నీటిలోఁ బుట్టినది.

వి. అ. పుం. ౧. శంఖము. ౨. ఆలిచిప్ప, కప్పచిప్ప, శంబూక.

న. ౧. పద్మము. ౨. ఒక దినుసు లవణము. (ద్రోణి లవణము.) ౩. గౌరీ సువర్ణమను నొకానొక మొక్క. ౪. లవంగము.

వారిణము. వి. మత్స్య బంధన విశేషము, చిన్న చేపలను బట్టెడు సాధన విశేషము. (శ. ర.)

వారిణ(ర్ణ)ము. వి. ఒకజాతి చేప.

వ. మఱియు సాలుకంబులు శని శరంబులు వారిణంబులు చేసడంబులు జలకట్టెలు తళుకుమించు మొదలగు చేపలం గరంబులం గల బెత్తంబుల హత్తించి ...

ఇంద్ర. ౨. ౬౦.

గీ. వారిణంబును జలకట్టె బైరిగిద్ద, చంప డము సాలువము శనిశరము మించు, వేస్ట్రి గను తళుకాదిగ వేలవేలు, నొప్పుచేపల బట్టి గూర్చు కుండుటయును.

ప్రబం. ౧. ౧౭౧.

సీ. వాణ్ణము భైరిజావళము సాళ్వము డేగ గూడ బాతుల్లంగి కుండకోల ... యాది యైన పక్షులతోడు దీర్చి ...

హంస. ౩. ౧౩.

వారితస్కరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మేఘము. ౨. ముస్త. †.

వారితస్కరుడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుడు. ౨. మేఘుడు.

వారిత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఛత్త్రము, గొడుగు.

వారిదము = వారిజేము. వి. కొండబూరుగు, పారిభద్రము.

క. వారింగొలిచి కోలని గుడిగ నప్పుడి మొగ ములు జోడుకోని పై నూట్మలుకల్, చేసి లగ్గుల నేసి కరివారిదము కొలం గొండసేసి వెల్మడి నొంటెన్.

అ. రా. యుద్ధ. ౫౦౪.

వారిదము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము, మబ్బు. ౨. ముస్త. †.

వారిధరము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము, మబ్బు.

వారిధి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సముద్రము. ౨. కలశాది - కుండ మొదలగునది.

వారినాథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సముద్రము. ౨. మేఘము. ౩. పాతాళలోకము.

వారినిధి. సం. వి. ఇ. పుం. సముద్రము.

వారిపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నాచు. †. (శ. ర.)

వారిప్రవాహము. సం. వి. అ. పుం. సెలయేఱు, నిర్ఝరము, కొండ కాలువ.

వారిబాలకము. సం. వి. అ. న. హ్రీబేరము, కురువేరు. †.

వారిభవము. సం. వి. అ. న. సౌవీరాంజనము.

వారిము(ర్ము)చము. సం. వి. చ్. పుం. జలదము, మేఘము, మబ్బు.

వారిరథము. సం. వి. అ. పుం. ఓడ, పడవ.

వారిరాశి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. నీటిప్రోవు, సముద్రము. ౨. జలాశయము, మడుగు.

వారిరుహము. సం. వి. అ. న. పద్మము, తామర.

వారివాహ(న)ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మేఘము. ౨. ముస్త. †.

వారిశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నీటిపైఁ బరుండు వాఁడు, విష్ణువు.

వారిసంభవము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లవంగము. ౨. సౌవీరాంజనము. ౩. ఉశీరము, వట్టివేరు.

వారీశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సముద్రుఁడు. ౨. వరుణుఁడు.

వారు. అ. క్రి. ౧. ఉడుగు. (దీనికి ౧. ౨. అర్థములలో వ్యతిరేకక్త్వార్థక వ్యతిరేకార్థక విశేషణ రూపములే కాన వచ్చుచున్నవి.

ఉ. వారక వడ్డికిచ్చి కడువవ్వెర వారిన దానశీలు ... భార. శా. ౫. ౨౪౯.

ఉ. వారని మంచుపైఁ బొదివి వచ్చిన సోఁగున చొప్పు మాసినన్, భూరినఖాగ్రముక్తమయి పొల్పగు ముత్తెపుఁ జాలు వెంటఁడ, వ్వారణు లేగి కాంచుగు పాత ద్విపకేసరి వాద వేసలం, దారొక వాసికాంద్రుఁడు వలెఁ దక్కఁగ నూల్కొనఁ జేయుతానముల్.
పి. శకుం. ౨. ౧౦౫.

ఉ. శ్రీరఘువీర శేఖరుఁడు చిత్తము రంజిలఁ బల్కఁ జిల్క ముంజే రహియింప సీతఁగని చెల్వరో నీయధరంబు బింబికా, శ్రీరస మొల్కరా చిలుక చేరెడు నంచునొ జిల్గు నవ్వులన్, వారకమాటుసే సెడవు పంపిన సేసగె యాశ్రయించినన్.
ఉ. రా. ౬. ౫౦.

౨. తక్కువయగు.

చ. ... మహాధనరాశి వేల్మి వ్వారని విభవంబుతోడ ధృతరాష్ట్రుఁడు సేసె శతాశ్వమేధముల్ ... భార. ఆది. ౫. ౪౨.

చ. ... వ్వారని కృప నట్టు లిచ్చితి వరంబని యాయమ పల్కె నత్తఱిన్ ...
కళా. ౪. ౧౬౬.

చ. ... మన్మథభూవరుండు జగంగరాఁబనిచి వారని మన్నన నాదరించుచున్ ...
నిర్వ. ౧. ౨.

ఇ. పడియు. వ్యవ. గంజి వారెను.

(స. క్రి. ౧. తెర. మొ.) పట్టు.

మ. కలధౌతద్రవచిత్రము ల్మెఱయు ముక్తాన్యూతయా మేచకాంచలపుం బెండెలివారి లగ్నము సమాసన్నంబుగా వేల్పుఁ బెద్దలు పంపన్ ... అను. ౭. ౬౭.

(౬. ౧౩౧. ప్రాఁత ప్రతి.)

క. మెఱయంగా మధుపర్కము, కఱకంఠ నికిచ్చి వెనుక కమనీయముగా, మఱిగట్టనిచ్చి కన్యకు, మఱువుగఁ దెరవారఁ బంచె మహితాత్ముఁడై. సీర. ౩. ౧. ౬౭.

౨. రెండు చేతులతో నాటాకు ఓర చిప్పు. (శ. ర.)

వి. సొట్ట, నొక్కు.

సీ. ... సుత్తెవాటుల వారు లెత్తని సొమ్ము సొం పలరించె నెవ్వాఁడు సాంబునకును...
రా. వి. ౧. ౭.

జ: వారక, నారడ, వారుకొను, వారుచే.

వారుండము. సం. వి. అ. పుం. సర్పశ్రేష్ఠము, మేలుజాతి పాము.

పుం. న. ౧. కంటిపుసి, నేత్రమలము. ౨. చెవిలోని గులిమి, శ్రోత్రమలము. ౩. ఓడలోని నీరు తోడెడి తొట్టి.

వారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

వారుకొను. స. క్రి. (వారు + కొను) రెండు చేతులతో నాకర్షించు.

వ. ... అరవిందబాంధవోపలబృందంబులఁ దిలకించి మందానిలస్పందితగళితలలితమందార కోరకంబు లని వారుకొనం బోవు బృందారక

సుందరుల సాంద్రతరసంభ్రమంబుల కచ్చేరు వడి. ఇందు. ౧. ౧౫౭.

వారుచే(ర్చు). అ. క్రి. ఆచమించు.

క. చనదు మిసినవార్వకునికి సత్కృతుఁడై సన్ ... భార. అను. ౪. ౧౧౫.

గీ. ప్రీతి మంచంబుపై నుండి పీఁట నుండి, చెప్పు పావలు దొడితల చీరచుట్టి, నవ్వు చును మాట లాడుచు నడిచి నడిచి, పంగి శయనించి నిలుచుండి వార్చెఁజనదు. విజ్ఞా. ౧. ౫౩.

ఉ. ... నవ్య వస్త్రంబు ధరించి నప్డు దురి తంబులు చూచిన యప్డు పుణ్యకార్యం బుల యప్డు హోమముల నంటిన యప్పుడు వారు పండగున్. కాశీ. ౫. ౨౦౪.

గీ. చంద్ర పుష్కరిణీ తటస్థలిని దేవ, విధాని నిలఁబెట్టి శంకాని వృత్తిఁ దీర్చి, వచ్చి వారి చి మగలంగఁ బుచ్చుకొనఁగ, నొడిగి యిం తైనఁ గదలింప నోప లేక. శేష. ౪. ౨౩౩.

స. క్రి. ౧. (సంధ్యను) ఉపాసించు.

గీ. స్నానమాడెనె వార్చెనే సంధ్య యగ్ని, హోత్ర మొనరించెనే యింతి పుత్రుఁ డనిన ... కాశీ. ౪. ౮౬.

వ. ... జాహ్నవీతటమున సంధ్య వార్చి జప తత్పరుఁడై తగువాని యామినీ, విటకుల శేఖరుం గొనుచు ... విజ. ౧. ౭౩.

క. వేదము చదివిన ఫలమున్, వాదించిన ఫలము సంధ్య వార్చిన ఫలమున్, బైదలి నీకు నొసంగెద ... శుక. ౧. ౪౦౮.

౨. ప్రక్షాళించు, కడిగికొను.

మ. కలయం జేతులువార్చి యున్నయెడ బాగా లిచ్చి ... దశా. ౭. ౨౮౦.

క. ఎంగిలి వార్వగ నీళ్లిడె, బంగరు గిండి చోడఁ బరువడి నొక సారంగ విలోచనయా నృప, పుంగవులకు మదిని గూర్మి పొంగా రంగన్ ... రసి. ౧. ౭౭.

క. నవ్విసఁ గనుఁగొని పొద్దవిన, నివ్వెర చేతు లను వార్చి నృపవరుఁడంతన్, నివ్వటిలు సందియంబున, జవ్వాదు మనంబులో హజారము చేరెన్. శుక. ౩. ౨౩౧.

౩. ప్రతీక్షించే.

గీ. అనఘ నారాక వార్చి నీవధిక నిష్ఠ, నిట్టు లునికికిఁ గారణమేమి ... భార. శాం. ౬. ౫౭౩.

మ. కలపం బెవ్వరు గూర్చి తెచ్చినను నిక్కం బొల్లఁ డెల్లప్పుడున్, జలకంబాడి మడాగ ముంబ మదిలో నన్వార్చుఁ గంసుండు రా, జెలమి న్మెచ్చిన గట్టు వాలిది యనన్. హరి. పూ. ౯. ౨౮.

౪. అపేక్షించు.

ఉ. ఆతఁడు ముఖ్యజాతిఁగని సంతన పాయుచు నెండగాలి సెంతలో తడవుం బ్రసాద వినియోగము వార్చి వసించుచున్ ... ఆము. ౬. ౭.

౫. అభిలషించు, కోరు.

ఉ. ... మాపుర నన్నియు వచ్చె నేనినే, నక్కలి తేటి తత్కుశలమారయ నుండుగు రేయి వేఁగినన్, బెక్కువగ న్మదిం బొడమి బిడ్డల సేమము వార్త భూవరా. మార్కం. ౮. ౬౬.

౬. కడచు, వీడు, ఎడయు.

సీ. ... వార్చు నాఁగడిగా నుపాసించెఁ గడసె నుద్దేశించె నాఁగను దేజరిల్లు ... ఆం. భా. ౩. ౧౩౬.

వారుచే²(ర్చు). స. క్రి. (√ వారు.) పడియఁ జేయు.

వ్యవ. వంటలక్కు గంజి వార్చెను.
జ: వాప్పు.

వారుణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. వరుణ సంబంధి. ౨. వరుణునికి మీఁదు కట్టఁబడినది. ౩. వరుణున కియ్యఁబడినది.

వి. అ. పుం. భరతవర్షము నందలి తొమ్మిది భాగములలో నొకటి.

న. ౧. జలము; నీరు. ౨. శతభిష నక్షత్రము.

వారుణి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. అగస్త్యుఁడు. ౨. భృగు మహర్షి.

ఈ. స్త్రీ. ౧. పశ్చిమదిక్కు. ౨. మద్యము. ౩. శతభిష నక్షత్రము. ౪. దూర్వా, గరిక. ౫. వరుణుని భార్య.

వారువపుజేన్నము. వి. (వారువము + జేన్నము) అశ్వమేధయాగము.

గీ. అనుచు నిట్టులాజ్ఞ చెప్పినయట్టు లతనిఁ,
దోడుకొని వచ్చి వేల్పులఁ దొఱఁగు దనియ,
బాలులగఁ బాలులనుగూర్చి వారువంపు,
జన్న మొనరించి యా రాచ మిన్నమిఱియు.
అచ్చ. రా. బాల. ౫౮.

వారువము = హాప్రరము. వి. ౧. గుఱ్ఱము.

ఆ. ... వారువంబు నొక్క వసుమతీ రుహ
మునఁ, గట్టి నీడనొరగి కన్ను మొగిచె ...
వరాహ. ౮. ౬౬.

క. తోఁగపు లత్తుక చాయల, వారువములు గట్టి
మహీపవరకేతువు సెల్వార సమకట్టి తేరా,
సారథిగొని తేర నెక్కి సంరంభమునన్.
ఉ. రా. ౩. ౩౪౩.

సీ. గీ. ... వాయుజవములు రవితేరి వారువ
ములు ... కాశీ. ౩. ౧౦.

౨. వాహనము.

ఉ. తెల్లనిమోము సానుపును తెల్లని వార్వము
నెక్కి బిడ్డడున్, తెల్లని దీవిపై విడిది
తెల్లని తమ్ముల మీరు కన్నులున్, తెల్లని
మోము గుఱ్ఱమును తెల్లని మామయు తెల్ల
కైదువున్, తెల్లని కోడలుం గలుగు తెల్లని
కూఁతురిలింద్రుఁ గొల్చెదన్.
రుక్మాం. ౧. ౬౦.

చ. బలు తెలిపుల్గు వారువము బంగరు
సిరాయి ... నీలా. ౧. ౬.

జ: వారువపు జన్నము.

వారువు. సం. వి. ఉ. పుం. విజయ కుంజరము; యుద్ధపు టేనుఁగు.

వార్క్షము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.). ౧. వృక్షములు గలది, వృక్షసంపన్నమైనది. ౨. వృక్షములచే నేర్పడినది, వృక్షసంబంధి. ౩. చెట్టుపట్టతోఁ జేయఁబడినది, నారది.

వి. అ. న. వృక్షసమూహము, అడవి.

వార్ణికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్రాయసగాఁడు, లేఖకుఁడు.

వార్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉనికి. ౨. వృత్తాంతము, సమాచారము. ౩. జీవిక, వృత్తి. ౪. వైశ్యవృత్తి, వాణిజ్యము, సేద్యము, కృషి. ౫. ఆన్వీక్షిక్యాది విద్యలలో నొకటి, దీనియందు లాభాలాభములు తెలియవచ్చును. ౬. వంగ చెట్టు. ౭. దుర్గ. ౮. (అలం) వర్ణనావైభవము.

వ. ... వార్తలేని కవిత్వంబు వోలెఁ జన్ను
దఱిగి ... ఉ. రా. ౬. ౩౪౩.

(ఈ క్రింది యర్థము లాంధ్ర గ్రంథములయందు మాత్రమే కానవచ్చుచున్నవి.)

౧. ప్రసిద్ధి, వార్తకెక్కు = పేరుపడు.

సీ. తే. తుంగభద్ర ప్రసంగ ముత్తుంగభద్ర,
రాజిరాజిల్లు గౌతమి రోజ మఱియు,
వార్తకెక్కిన తీర్థప్రవర్తనముల, స్వామి
వినిపించె వింధ్య సంస్తంభయితకు.
పాండురం. ౧. ౧౪౮.

చ. తెగిన మనోభవుం దిరుగఁ దెచ్చి భుజంబుల
కెల్లఁ బ్రాయముల్, మగుడఁగనిచ్చి యనన్య
భృత మండలి మూఁగతనంబు పుచ్చి ముజ్జగ
ముల వార్తకెక్కిన వసంత భిషగ్వరుఁ
డాప్తుఁ డమ్మ్యనుం, దగుగతి మాన్పలేఁ
డ మతి దక్షిణవాయువునంగు జాడ్యముల్.
కవిక. ౪. ౪.

౨. లోకోక్తి.

ఆ. మోక్షమునకుఁ బోవ మొనలెత్తుకొనిపోరు,
ననెడు వార్తనిక్కమగు నటంచుఁ, గ్రుంకె
వెలుఁగు రెవ్వరును ... విజ. ౨. ౨. ౪౩.

ఆ. ఒక్కనొక్క పల గజుల్కొనఁ గొటికి తానె
పలఁ జనఁగ వెంటఁ జనిరె బలము, వసుధ
నక్కఁ గన్నవాఁడెల్ల వేఁటకాఁ, డనెడు
వార్తనిక్కమయ్యె ననఁగ.
శుక. ౧. ౧౬౬.

౩. నీతి.

సీ. నిగమసుభాషితార్థవ్యసననిష్ఠలు గల్గిన పండి
తోత్తముల్, మగువల పొంగు నింద్యమని
మాటికి వార్తలు చెప్పనేర్పరల్ ...
భర్తృ. ౨. ౭౧.

నీలివార్త = అసత్యపు ప్రతీతి.

వార్త... సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆరోగ్యవంతము, నెమ్మదిగానున్నది. ౨. అసారము; గుగ్గులత్తైనది. ౩. వృత్తి (జీవిక) ననుసరించినది.

వి. అ. న. ౧. క్షేమము, ఆరోగ్యము. ౨. ప్రావీణ్యము, నేర్పు. ౩. పొట్టు, ఊక.

వార్తాకము. సం. వి. అ. పుం. వంగచెట్టు.

వార్తాకి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. న్. పుం. వంగచెట్టు.

వార్తాకువు. సం. వి. ఉ. పుం. స్త్రీ. వంగచెట్టు.

వార్తామాత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. కేవలము, వదంతి చెప్పుకొనుటయే. ౨. యేవిషయములోనైనను పైపై తెలివి, అల్పజ్ఞానము.

వార్తాయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వార్తాహరుఁడు, దూత.

వార్తారంభము. సం. వి. అ. పుం. వ్యాపారము, వాణిజ్యము.

వార్తావహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దూత, రాయబారి.

వార్తావృత్తి. సం. వి. ఇ. పుం. కృషి వాణిజ్యములవలన జీవించువాఁడు, వైశ్యుఁడు.

వార్తావ్యతికరము. సం. వి. అ. పుం. సామాన్యవదంతి, అందఱు చెప్పుకొనుట.

వార్తాహరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = వార్తావహుఁడు.

వార్తిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పక్షి విశేషము, మాలవల్లంకి పిట్ట.

వార్తికకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కాత్యాయనుఁడు, పాణిని సూత్రములకు వార్తికము రచించిన ముని.

వార్తికము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వార్తకు సంబంధించినది, వృత్తాంత సంబంధమైనది. ౨. వార్తను దీసికొని వచ్చునది. ౩. వివరించునది, టిప్పణరూపమైనది.

న. ఉక్తానుక్తదురుక్తార్థవ్యక్తికారి.

సూత్రముల యందుఁ జెప్పఁబడిన యర్థమును వివరించునదియు ననుక్తమగు దానిని చెప్పునదియు, దురుక్తము. (భిన్నముగాఁ జెప్పఁబడిన దానిని) సరిగాఁ జెప్పునదియునగు సూత్రప్రాయమైన గ్రంథము.

వార్తికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సందేశహరుఁడు, దూత. ౨. కృషివలన వాణిజ్యము వలన జీవించువాఁడు, వైశ్యుఁడు.

వార్త్రఘ్నుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రపుత్రుఁడు, అర్జునుఁడు.

వార్ధము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము, జలదము.

వార్ధరము. సం. వి. అ. న. ౧. నీరు. ౨. పట్టు. ౩. వాక్కు, మాట. ౪. గురివెంద గింజ. ౫. గుఱ్ఱము మెడమీఁది సుడి. ౬. దక్షిణావర్త శంఖము. (మే. ని.)

వార్ధకము. సం. వి. అ. న. ౧. ముదిమి వృద్ధత. ౨. ముదిమి వలనఁ గలిగిన యశక్తి. ౩. వృద్ధసమూహము. ౪. వృద్ధునిపని.

వార్ధక్యము. సం. వి. అ. న. ౧. ముదిమి. ౨. ముదిమి వలనఁ గలిగిన యశక్తి.

వార్ధి. సం. వి. ఇ. పుం. సముద్రము.

వార్ధిభవము. సం. వి. అ. న. సాముద్రము, సముద్రపు టుప్పు.

వార్ధుషి. సం. వి. ఇ. న్. పుం. వడ్డి వలన జీవించువాఁడు, అన్యాయమైన వడ్డి కప్పిచ్చువాఁడు.

వార్ధుషికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = వార్ధుషి.

వార్ధుష్యము. సం. వి. అ. న. వృద్ధికై (వడ్డికై) అప్పిచ్చుట, అన్యాయమైన వడ్డి.

వార్ధ్రి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాఱు, తోలు పట్ట.

వార్ధ్రిము. సం. వి. అ. న. = వార్ధ్రి.

వార్ధ్రీణసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖడ్గమృగము. ౨. పొడువైన చెవులుగల యడవిమేక.

వార్పు(రుపు). వి. (√ వారుచే°.) ౧. అన్నరసము, గంజి.

సీ. ... వఱలు నన్నరసంబు వార్పు గంజి,
యనఁగాను ... ఆం. భా. ౨. ౨౫

౨. ఆచమనము.

సీ. ... ఆచమనీ యాఖ్య యలరు వార్పనఁ
గను ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౭.

౩. (గంజి) వడియఁ జేయుట.

సీ. పని వంటవార్పుల బాధలించుక లేక తీరిన
మంచి సంసార మొదవె ...
హంస. ౪. ౧౪౬.

సీ. నిలనీని వంట వార్పులు నత్తమామల పోరుము
లేని కాపురము గలిగ ...
శుక. ౩. ౬౦౦.

వార్భటము. సం. వి. అ. పుం. మొసలి.

వార్మణము. సం. వి. అ. న. కవచధారుల సమూహము, మైమఱువులు తొడిగిన యోధుల గుంపు.

వార్ముక్కు(చము). సం. వి. చ్. పుం. మేఘము, మబ్బు.

వార్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నివారింపఁదగినది, అడ్డగింపఁదగినది. ౨. వరింపఁదగినది, కోరఁదగినది.

వార్యోకము. సం. వి. అ. పుం. జలగ.

వార్వణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మక్షికావిశేషము, ఒకజాతి యీఁగ.

వార్వపుటగ్గి. వి. (వార్వము + అగ్గి) బడబాగ్ని.

క. అగడితలోఁ గెందామర, మొగడలు గను
పట్టెఁ జాల మూఁకై చూడన్, దగి మున్నీటం
దేలుచు, బెగడని వార్వంపుటగ్గిపిల్లలు
వోలెన్. యయా. ౧. ౮౦.

గీ. అరయఁ దీవంచ వార్వంపు టగ్గి పట్ల, నడుమ
నడరొందు నాఁడెంపుఁ బుడమిఱేఁడు,
లెల్లఁ గదలింపలేని యివ్విల్లు దునిమె, నిప్పు
డీతని మగతనం బెన్నఁదరమె.
అ. రా. బాల. ౧౮౪.

(వార్వపుటగ్గిపట్టులు = సముద్రములు.)

వార్వ్యము. వి. వారువము.

గీ. వఱలు నేనికతిండి వార్వ్యమును దొలుత,
గాఁగఁ దానెక్కి ... కళా. ౩. ౬౨.

జ: వార్వపుటగ్గి.

వార్షము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. వర్ష
సంబంధి, వర్షాకాల సంబంధమైనది. ౨.
సంవత్సరమంతైనది, ప్రతిసంవత్సరము వచ్చు
నది.

వార్షికము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. వర్ష
ముల సంబంధమైనది, వర్షాకాలసంబంధి. ౨.
ప్రతిసంవత్సరము వచ్చునది. ౩. సంవత్సర
మునకు వచ్చునది, ఏడాదికి సరిపోవునది.

వి. అ. న. ఒకానొక మందుదినుసు చెట్టు.

వార్షిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వర్షోపలము, వడ
గల్లు.

వార్షుకము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) వర్షించు
నది, వర్షించు మేఘము.

మ. ... లవణాబ్ధి నీరము గ్రోలి వార్షుకము
ల్దియ్యని నీరముల్ గురియునే చోద్యంబుగా
కయ్యెడన్ ... దశా. ౧. ౮౮.

వార్ష్ణేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వృష్ణి
సంతతివాఁడు. ౨. కృష్ణుఁడు. ౩. నలుని
సారథి.

వాఱంటువిల్లు. వి. (వాఱు + అంటు + విల్లు)
రాళ్లపనివాండ్రు వాఱుకట్టిన పెద్దవింటికోల.
(శ. ర.)

వాఱు. వి. (త. వార్) సన్నగాఁ గోసినతోలు.

సీ. ... హారంబు బరువని యలగ్గుల తాతన్వి
వాఱుల నెట్టి కైవడిధరించు ...
చిత్రభా. ౩. ౧౧౧.

వ. ... కురువేరువాఱులును తమ్మితూండ్ల
ప్రక్కల పల్లంబులును గల పచ్చ టెక్కల
హుమాయినెక్కి ...
సానందో. ౫. ౧౩౬.

జ: వాఱంటువిల్లు, వాఱుకోల.
చంద్రా. ౨. ౩౮.

వాఱుకోల. వి. (వాయి + కోల) కళ, కొరడా.

వ. ...గిలుకలు గదల్చి తగు వాఱుకోలలు వైచిన
వీధి వీధుల జగన్మోహనంబుగా నటించు
వాహనంబుల మోహరంబులు చూచుచు.
కుచేల. ౨. ౧౦.

వాతెన. వి. ౧. వేఁట కుపయోగించు సాధ
నము.

ఆ. ఉరులు జిగురు గండెదెరలును బోనులుఁ,
వాఱు వాతెనలును వసులు గసులు, మిళ్లు
వలలు పేట్లు గోళ్లు దీమంబులు, నాదిగాఁగఁ
దెచ్చి రాటవికులు. పి. శకుం. ౧. ౧౧౬.

౨. ఒకవిధమైన పగ్గము, బలమైనత్రాడు.

ద్వి. ఘోరనగ్రాహకులు గోరెవాతెనలు, గోర
యనుచు వింత గూడబెట్టుచును ...
పండితా. దీక్షా. ౪౦. పా.

సీ. ... జలజనాభుండు కోదండ చతురుఁ
డగుచు, గుఱ్ఱములతోడ సారథిఁ గూల
సేసి, వాతెనయుఁ జక్రరక్షకద్వయముఁ
ద్రుంచి, కల్లుబిల్లలుచేసి వెగ్గలమునవ్వె.
ఉ. హరి. ౩. ౯౯.

ఉ. పగ్గపుం, ద్రాడును మోకువాతెనయుఁ
దాలిచి ముందఱ వెన్కఁ జుంగు ద్రేలాడఁగ.
శేష. ౪. ఆ.

వాతెనపీట. వి. (√ వాతెన) ఏఁడికోలకును
కాఁడికిని నడుమ చేరికగానుండు కొయ్య.
(శ. ర.)

వాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కొబ్బరచెట్టు.
౨. పసుపు. ?. ౩. సల్లెతీఁగ. ౪. త్రుటి
కాలము.

వాలంపఱి. వి. (వాలు + అమ్ము + పఱి) బాణ
సమూహము.

క. కాళింగుని కరిఘటలం, గ్రాలి కలను దూల
నడచు ఘనపవనమున, ట్లాలంబున వాలం
పఱిఁ, దూలించిరి దోర్విలాసదుర్గము లగు
చున్. హరి. ఉ. ౩. ౧౨౩.

వాలకతనము. వి. (వాలకము + తనము)
మోసము.

గీ. వాలకతనంబుమాని నిర్వ్యాకులగతి, కోకి
లా యేకడల నీదుకాకలీవి, రావమలరంగ
నీభోజరాజసహజ, వినయ మెసయంగఁ
గొల్వుమీ వేడు కలర. ఇందు. ౪. ౫౯.

వాలకము. వి. ౧. వేషము.

సీ. ... ఒకవేళ మాఱువాలకముతోనని సహా
యంబుగాఁ బురశోధనం బొనర్చు ...
కువల. ౧. ౯౭.

గీ. ... వేషమగు వాలకమ్మునాఁగ, వేస మన.
ఆం. భా. ౨. ౧౪౬.

ఉ. ప్రాజ్ఞుఁడు తజ్ఞుఁడుత్తముఁడు పావనమూర్తి
మరుత్సుతుండు సర్వజ్ఞుఁడుగానిచోఁ దపసి
వాలకముల్ విలునమ్ము లున్న వం, చజ్ఞత
నమ్మకున్న పవనాత్మజు నమ్మఁగఁ బల్కి
యమ్మహా, ప్రజ్ఞ లెఱింగి సత్యమ్మగు
భాషల సంధి ఘటింప నేర్చునే.
సమీర. ౩. ౭.

వ. ... ఇబ్బాలకులు మనవాలకపు సొమ్ము
లందు నేమేనియు నపహరించుటకు నట్టాడు
చున్నవారు ... ప్రభా. ౧. ౧౦౮.

౨. మోసము.

చ. శుకుఁడను మాతపంక్తి సుఖచోదితుఁ డై
చనుదెంచి కీశసైనికనికరంబు పెంపు ధర
ణీవరు తెంపును జూడవాని వాలక మొకకీర
వానరలలాముఁడు కన్గొని పట్టితెచ్చి కొ,
నుకయిడ రాఘవుండు కృపనాల్కఁ నఁగా
విడిపించి పంచినన్. రామా. ౮. ౧౬౨.

జ : వాలకితనము.

వాలఖిల్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = బాల
ఖిల్యుఁడు, ఒకానొక ఋషి.

వాలధి. సం. వి. ఇ. పుం. ఏనుఁగు, గుఱ్ఱము
మొదలగువాని తోఁక. (శ. ర.)

వాలపాశ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జడబిళ్ల, పారి
తథ్య. (శ. ర.)

వాలము. వి. (సం. వ్యాలః) బెబ్బులి,
వ్యాఘ్రము.

క. వాలమ్ముల దంష్ట్రాకర, వాలమ్ముల నెత్తి
నెలసి వాలమ్ముల పెం,జాలమ్ములఁ దగిలిన
కిటి,జాలమ్ముల దూఁటె నింద్రజాలమ్మునఁ
గన్. సారంగ. ౧. ౧౦౨.

వాలము. సం. అ. పుం. ౧. ఆచ్ఛాదనము.
౨. జుట్టు. ౩. గుఱ్ఱము, ఏనుఁగు మున్నగువాని
తోఁకవెంట్రుకలు. ౪. తోఁక. ౫. అయి

కేండ్లఁ యీడుగల ఏనుఁగుగున్న. ౬. గుజ్జుపు పిల్ల. ౭. మత్స్యవిశేషము.

వాలయించే = వాలాయించే. స. క్రి. నిర్బంధించు.

క. ... ఏవారికి నిన్ను వాలయింపఁగనేలా ... భోజ. ౫. ౩౫౨.

వాలఱుగుడు. వి. (వాలు + అఱుగుడు) వాలిఁడి క్రోఁతి, తోఁకలేనిక్రోఁతి. (శ. ర.)

వాలహస్తము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెండ్రుకలు గలతోఁక. ౨. వెండ్రుకల సమూహము. (శ. ర.)

వాలాయము. వి. ౧. నిర్బంధము, నిరోధము.

శా. త్రైలోక్యంబు భుజాప్రతాపమున నిర్వక్రంబుగా నేలుచున్, హేలాహుంకృతిఁ గామగత్రి నగరీవ్యూద్యప్రచారంబులన్, వాలాయమ్మున మమ్ము బెట్టిగొనుచున్ వర్తింపుచున్నారు మీ,రాలస్యం బొనరించినన్ బ్రతుకశక్యం బెట్లు మాబోంట్లకున్. భీమ. ౪. ౧౧౯.

శా. రా వైరాగ్యముఁ బూని నీవు కడునిర్దాక్షిణ్యచిత్తంబునన్, రావై తే జీవిగాని యిందులకు హూరాహూరిగాఁ బోరియే, లా వాలాయము సేయఁగా బ్రతుకు నీవాచార మంతుం డవై ... మను. ౩. ౯౪.

౨. ఎల్లప్పుడు.

శా. ... కేళిం గేలఁగ నేను దుంబురుఁడు సంగీతప్రసంగంబులన్, వాలాయంబుఁ గరంగఁ జేయుదుము దేవద్వేషి నుర్వీశ్వరా. భాగ. ౭. ౧౦౨.

విశ. ౧. అనివార్యము.

శా. పౌలస్త్యాన్వయ చంద్రశూరులకు సౌభ్రాత్రంబు బాంధవ్యమున్, వాలాయం బన వచ్చునే ... ఉ. రా. ౨. ౨౨౭.

సీ. ... సుతులు పుట్టిరయేని సుతులకు మృత్యువు వాలాయమై వెంట వచ్చెనేని, బ్రహ్మచేతను వీఁడు పాలేమియును లేక యుండునే సదుపాయ మొకటి లేదె ... భాగ. ౧౦. పూ. ౩౮.

౨. అనుకూలము.

క. అలు పతిసౌఖ్యముల కిల, వాలాయంబైన దాని యాలన వచ్చున్, అలాగునఁ గాకుండినఁ, గాలునిపెనుదూత కడర కదియఁగ వేమా. వేమ. ౨. భా. ౨౦౯.

౩. నిరంతరము.

సీ. ... ఆ వెలుపు తేలికఁ జుట్టి రానేను చేతుల వెడల్పు నేల వాలాయంబుగాఁ గస పూడ్చియల్కి భజించుచున్న జనుల, చేతఁ బూజలుగొను బూతనా బూతనారీ భర్త ... పాండు. ౫. ౬౭.

౪. యథావిధి, విధివిహితము.

సీ. వత్సరార్ధమునందు వాలాయముగఁ జేసి రన్నసంప్రాశనం బర్భకునకు ... కాశీ. ౪. ౧౩.

౫. అవశ్యము, తప్పక.

క. నేలం బాతిన నన్యుల, పాలవు ధనమొండె ముచ్చుపాలవు ధరణీ, పాలునిపాలవుఁ గావున, వాలాయముఁ గుడువ విడువ వలయు ధనమున్. విక్ర. ౨. ౧౭౮.

క. ఏ యెడ ననదల మొఱ వా,లాయము విన వలయు దుర్బలస్యబలం రా,జా యన వినవే ధరణీ, నాయకులకు నార్తరక్షణంబులె క్రతువుల్. మనుచ. ౪. ౭౪.

క. దూలాలు టెంకినుండిన, వాలాయము చేటు వచ్చు వసుమతిలోనన్, లోలాక్షి విడిచి పెట్టిన, మేలిమిగా బ్రతుకవచ్చు మేదిని వేమా. వేమన. ౩. భా. ౨౪౭.

జ : వాలాయించు.

వాలాయించే. అ. క్రి. అభినివేశమూను, పట్టు పట్టు.

శా. ... వాలాయించి యొనర్తురా జనులు దేవ బ్రాహ్మణారాధనల్ ...
విక్ర. ౨. ౧౪౫.

క. వాలాయించి వనమ్ముల, నేలమ్మ తపంబు సేయ నిభకుంభకుచా ... వీర. ౨. ౨౨౩.

స. క్రి. = వాలయించే. (√ వాలాయము.) నిర్బంధపఱచు.

క. వాలుంగంటి నిలువుమని, వాలాయింపంగ నేఁగ వలయు ననుచు న,వ్వాలు మగఁడు మెఱుఁగారెడు, వాలుసహాయముగ మగిడి వచ్చెం బురికిన్. ద్వా. ౪. ౨౦౪.

వ. ... నీవు ప్రియంబుగూర్చి రమ్మని వాలాయించెదు మదీయప్రకారంబు వినుము ...
ధనాభి. ౨. ౭౨.

వ. ... వాలాయించి యడిగినప్పు డియ్యకొని యిప్పు డిటుచేత నా భాగ్యంబ కాక మీ రేమి చేయుదురు ...
భోజరా. ౭. ౯౪.

వాలారు. (వాలు + ఆరు.) విణ. ౧. దీర్ఘ మాయి నది.

సీ. తావిఁ గ్రొవ్వాలినతమ్మిరేకులభంగి వాలారుఁ జూపులు మ్రోలుఁదేర ... విక్ర. ౭. ౧౦౨.

శా. ... వాలారుం గన్నుల మీఁదు చూచు తఱి ... ఆము. ౫. ౧౧.

మ. ... అంభోజాక్షి వాలారు జూపులఁ దేలించుచుఁ బల్కు ... దశా. ౨. ౩౬౪.

౨. మనోహరము, ఇంపైనది.

వ. బెరసె స్నేన నిగిడ్చినట్లు వఱు లుబ్బె స్వర్బలాంగంబు లం,కురములుప్పొ రదంబు లం,ఘ్రుల వడంకు ద్దీఱె వాలారులై, కరజంబు ల్సిగిరించె ... పారి. ౫. ౪౬.

సీ. జలజసంభృతికిఁగాఁ జనుదెంచు రయమునఁ దొరఁగిన చెమట బిందువు లనంగ, గహ్వరస్థలి వి త్తఁగాఁ దెచ్చి నెఱపిన వాలారుఁజలివి త్తనా లనంగ, లలి మించు శారదలక్ష్మిఁ బాఱఁగఁ ద్రోలి లిఖియించు పరజయలిపు లనంగ ...
చంద్రా. ౪. ౫౫.

౩. వాఁడియైనది.

సీ. వలరాజు పాటించు వాలారుటమ్ములు గామినీరూపంబుఁ గాంచె నొక్కొ ...
భా. రా. అర. ౨. ౭౬.

మ. మరువాలారుశరంబులం దొరఁగు కమ్మం దేనెతోఁ గూడి ... నైష. ౨. ౯౯.

శా. వాలారుంగొనగోళ్ల నీ వలసత న్వాయించుచో నాటకు, స్నేకంబై నవిపంచి నిన్న మొదలు న్నీ వంటమింజేసి యా, యాలాపంబె యావేళఁ బల్కెడు ...
మనుచ. ౩. ౫౭.

అ. క్రి. ౧. ఒప్పు.

అసంబాధ - వాలాయంబున్ సత్కవిజనములు వా,క్రువ్వన్, వాలారున్ గోవిందపదద్రువ వాత్సల్యా, కాళిందీప్రాణేశమత సమగ ప్రాప్తిన్, జాలా భాస్వద్విభ్రమము కను నసంబాధల్.
అప్పక. ౪. ౨౭౧.

౨. ఉపశమిల్లు, క్షీణించు.

గీ. డప్పి దీఱంగ మధురకాండంబుఁ గ్రోలి, కడుపు నిండంగఁ దూఁడుఁ దీఁగలు భుజించి, యొండు వాలారు నంటాకఁ నిండు కొలని, తీరమున మత్తెనీడ నిద్రించె నతఁడు.
శివరా. ౩. ౨౭.

క. ఏలిక సింగన యచ్చో, సోలుచు విరహా
నలార్తి గ్రుక్కి వగచుచున్, జాలిం
బొందుచు నేడ్చుచు, వాలారుచు నింక
నేటి వల పనుకొనుచున్ ...
చంద్ర. ౨. ౯౫.

వాలార్చు. స. క్రి. (√ వాలారు.) ౧. కత్తులు జళిపించు.

సీ. హరిరాజసమమధ్య లంకించి వాలార్చఁ గరి
కుంభకుచలు పరాకుఁ దెల్ప ...
వీర. ౧. ౧౨౭.

౨. పరీక్షించు.

ద్వి. వడిగొని దగ్గరి వాలార్చి చూచి ...
బస. పు. ౫. ౫౫౯. పం.

వాలి. సం. వి. ఇ. పుం. న్. పుం. సుగ్రీవుని యన్న, అంగదుని తండ్రి.

వాలించు. స. క్రి. (√ వాలు). ౧. వాలఁజేయు, నేలఁ గూల్చు, ఖండించు.

మ. అరుదారం బరగండభైరవుఁడు వీరా
కారుఁడై వైరి భూవరుఁ దుండించి ఘృతా
చికిం బ్రియునిగా వాలించు ...
కావ్యా. ౨. ౧౧౩.

సీ. కరము వాదిడు మామయురము వాలించు
మొక్కరము వారని మేలికరము వాఁడ...
ప్రబంధ. ౧. ౨౧౪.

౨. తర్జించు.

క. వ్రాలిన చెల్లాచెదరై, నేలం దిల లాలిక
నంత నిర్వెఱఁగున న్నన్నీలాలక చూచు
నెడన్, వాలింపక సతికిఁ బ్రాణవల్లభుఁ
డనియెన్. వెం. పంచ. ౨. ౧౦౪.

వి. నేలఁ గూల్చుట.

సీ. తలతలతల మంచుఁ దలమించు వలిమించు
వాలించు వలిప పావడలు గట్టి ...
రా. వి. ౩. ౧౧౪.

(ఇట సౌమ్యద్యోతకము.)

వాలిఁడి. వి. (వాలు + ఇఁడి) తోఁక లేని కోఁతి
విశే. తోఁకలేనిది. (శ. ర.)

వాలిక. విశే. (√ వాలు). ౧. దీర్ఘము, పొడుగు.

మ. ప్రకటస్నేహ మెలర్ప నాతనిపయిం బద్మా
వతీకాంత వ్రాలిక క్రొవ్వాఁడిమెఱుంగుఁ
జూపులనివాలిం జెంగు వాలించుచున్.
విక్ర. ౮. ౨౪.

క. పనివూని కాశికింజని, వనరుహలోచనుఁడు
వెడఁద వాలికకన్నుల్, తనకుఁగల ఫలము
గనియెం,బనివడి తద్విభవలక్ష్మిఁ బరికించు
నెడన్ ... కాశీ. ౬. ౩౦.

క. వాలికలై విరిదమ్ములు, యేలికలై భావభవుని
యెలదూపులకుం, బోలికలై యుత్పలికలు,
మాలికలై యబలఁ దాఁకె మఱి నృపు
చూపుల్. పి. శకుం. ౨. ౭౭.

౨. వాఁడియైనది.

సీ. వెడఁద యమ్ముల నేసి వెండియు మూఁడు
వాలిక యమ్ము లాడలఁ గీలించి ...
భార. భీష్మ ౧. ౨౩౨.

ఉ. వాలిక దొడ్డనారసము వజ్రము శైలము
దాఁకు నాకృతిన్, ఫాలము మీఁదఁ
దాఁకిన(న్) ...భార. ద్రోణ. ౧. ౩౫౮.

సీ. ప్రణతుల కాయువుల్ వ్రాయు తూలిక
నాఁగ వాలికతూపొక్కకేల నమర ...
వాల్మీకి. ౩. ౧౫౦.

వాలికనడ. వి. (వాలిక + నడ) అశ్వగతి విశేషము.

వ. ఇట్లిచ్చి యనిపి పోడియము జంగనడయు
వాలికనడయునుం గలుగు వారువంబు నడ
లించి వాగె వదలి జిరాగనగనం గదలించి
తోలిన ... ద్వా. ౮. ౩౧.

వాలు. అ. క్రి. ౧. విజృంభించు.

ఉ. వాలి యతండు బాహువిభవం బలరించినఁ జేర్చి రౌద్రతం, గూలు గజంబులుం గడఁగు గుజ్జులు తండము ...
భార. శల్య. ౧. ౧౫౫.

చ. ... దేవ నీవలన వరంబు లిట్లుగొని వాలిన దైత్యుఁడు మమ్ము నింక నే, కొలఁదుల నైఁచునే ... హరి. పూ. ౪. ౨౨.

సీ. ... తిమిరారి దోఁచిన దీనత పెంపునఁ దెమలిన చీకటిగము లనంగ.

గీ. వాలి చరియించుఁ బురి మదవారణములు, దారుణాహవాంభోనిధి తారణములు ...
విక్ర. ౧. ౭౫.

౨. అతిశయించు.

ఉ. ... వావిరిఁ జెప్పఁగా వలసె వాలిన దుఃఖము దాల్మిఁ గ్రాఁచినన్ ...
భార. శాం. ౧. ౧౧౪.

చ. ... మల్లిదేవఁ డచ్చెరు వగుచున్న పాత్రపియ చెన్నగు వీడుగ వాలి పాకనాఁ, టిరువదియొక్క వేయిఁ జన నేలుచు ...
ఆ. పా. ప. ప. ౭.

ద్వి. వాలిన తేజమ్ము వమ్ముగాఁ జేసి, యేల యో దీనోక్తు లిట్లాడ నీకు ...
రం. రా. అయో. ౯౯. పా. ౩౧. పం.

క. ఈలీల దుర మొనర్పఁగ, వాలినదర్పమున బభ్రువాహనధరణీపాలుండు తేరు గదియం, దోలించి సురేంద్రతనయుతో నిట్లనియెన్. జై. భా. ౫. ౧౪౭.

౩. (పక్షి) కాలూను, క్రిందికి దిగు.

గీ. ఈగ వాలిన నందంద యెలుఁగు లీసఁగు, నట్టిసకినెల మంచములు ...
మనుచ. ౬. ౩.

సీ. ఇది మింటఁ బఱచు పక్షీంద్రుఁ జూపిన నీడఁ బడి వాలునందాఁకఁ బఱవఁ జాలు ...
మనుచ. ౪. ౩౧.

౪. ఒఱఁగు, కూలు.

వ్యవ. మామిడికొమ్మ యింటిమీఁదికి వాలినది.

సీ. సురపథంబొక వేళ సోలి వాలినఁ గాని క్షితి రాఁగరై యటుచేతనొడ్డు ...
ఘటికాచల. ౧. ౫౦.

౫. ప్రసిద్ధికెక్కు.

చ. అరుదగు చున్నజన్మసమయగ్రహయోగ బలంబు పెంపునన్, వరరుచియై దిగంతముల వాలుఁ జతుర్దశసంఖ్య విద్యలన్ ...
విక్ర. ౧. ౧౪౨.

క. ఫాలాక్షుని చాపము బా, హాలఘుసత్త్వమున విఱిచితని జను లెన్నం, బోలమహేంద్రాద్రిని విని, వాలిన నీలావు చూడవచ్చితి నిటకున్. భా. రా. బాల. ౪౨౬.

సీ. హరిహరాబ్జజుల ముప్పురఁ దనూజులఁ జేసి వాలిన యది పతివ్రతయ కాదె ...
భోజరా. ౬. ౯౪.

ద్వి. నీలావు లావుగా నిఖిలలోకముల, వాలుదు వెంగు దుర్వారుఁడ వీవు ...
రం. రా. యు. ౫౩౯. పా. ౨. పం.

౬. ఆసక్తమగు.

క. భాగ్యమునై యిహపర పరిభోగార్థమునై యగణ్యపుణ్యమునై వైరాగ్యజ్ఞానోన్నత లగు, యోగ్యతలములపాల వాలియుండుదుఁ జుమ్మీ. పాండు. ౪. ౧౦౭.

౭. ప్రకాశించు.

చ. ... బాహుబలార్జితశత్రుమండలో, జ్జ్వలధనవంతులై మహిమ వాలుదు రప్పురిరాజసత్తముల్ ... భా. రా. బాల. ౩౧.

చ. తల గడుగంగ మర్దనము ధౌతపటావరణంబు సంస్కృతిలో, జ్వలకలమాన్నభోజనము చందనచర్చ ప్రసూనదామకం, బునకపురంపువీడ్యమును భూషణపంక్తులు కల్గి

నిచ్చలుఁ, బులుగడుగంగఁబడ్డ నును
ముత్యము బోలుచు వాలుచుం బురిన్.
పాండు. ౩. ౮.

సీ. ... గీ. కాక భూపాలుచే వాలు కఱకు
వాలు, కఠిన శితకోటి శతకోటిగాఁ దలంచె,
నేమి ... దశా. ౧. ౧౧౫.

౭. ప్రేలు.

సీ. ప్రాయమింకిన వాలుపాలిండ్ల వెలయాండ్రు
పడుపు పుట్టక మూలఁ బడి కృశింప ...
వేం. పంచ. ౪. ౨౨౦.

క. లోలయగులోలలోచన, వాలుంజనుదోయిఁ
గేల వడిఁ బట్టాక ను, య్యాలో జంపాలో
యని, ప్రేలుం గృష్ణుండు సఖులు విక విక
నవ్వన్. దశా. ౭. ౯౫.

౮. ప్రవేశించు.

క. ... ఇప్పుడు, వానలు వెలిసెను శరత్తు
వాలఁగఁ జొచ్చెన్ ...
భా. రా. కిష్కిం. ౪౭౫.

("శరర్తు" అని ముద్రిపా.)

౧౦. పడు.

ద్వి. రాహుసుండవు గాక రాజవానీవు, వాలు
వైరుల మీఁద వాలునీవాలు, వాఁగంటులం
ద్రుంప వాలె యీవాలు ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౪౭౪. పం.

౭. క్రి. వహించు.

ద్వి. వాలియు నేనును వడి నొక్కవంక, వాలితి
మొకవంక వాలినవారు, సురగరుడోరగా
సురసిద్ధసాధ్యు, వరు లందఱును క్షీర
వారిధిఁ దరువ.
రం. రా. కిష్కిం. ౨౦౩. పా. ౨౩. పం.

వి. (సం. వాలః.) ౧. కత్తి.

క. వాలుపయి నడచునట్లు, బ్బాలిక ...
భార. ఆది. ౨. ౧౫౫.

క. పలకయు వాలును గొని త్రొక్కులు గల
పెనుఁ బాముపగిదిఁ గవిసిన ...
భార. భీష్మ. ౨. ౯౧.

సీ. ... శశికాంతి చెంగావి దళమలంచినకేల
స్వర్ణత్సరువు వాఁడివాలు మెరయ ...
ఆము. ౨. ౪౫.

౨. తీక్ష్ణత.

సీ. మార్పొట్ట నోపని మ్రాఁకు లేర్చుట యెంత
వా లగునని వనవహ్ని నవ్వ ...
కం. సం. ౧౦. ౫౨౭.

గీ. ఏది వినుజాలు కనువాలు నిక్తికేలు, నేది తో
ల్చిర మెడచార యొనుకకోర, యేది నెల
కూన సామేన నిడిన చాన, యితఁడు జేజేల
దొరయని యెటుల నందు. చెన్న. ౩. ౫౩.

౩. ఏటవాలుచోటు.

క. కైవాలు పండుపంటల, కైవాలుమెకమ్ము
లామికైవాలుటచో, నీవాలున నీవాలున,
నీవాలున నీప్రశస్తి వెలుపఁగవలయున్.
ప్రబంధ. ౧౬౮.

౪. ప్రవాహము.

వ. పూఁడేనియ కాలువ వాళ్లసుళ్లంబడి వడి
వడిం దిరుగు మరునికెంపు బొంగరంబులుం
బోని మెటఁదామర మొగడలును ...
యయా. ౪. ౧౩.

౫. తడవ, తూరి, పర్యాయము.

చ. ... బలాఢ్యులు రాత్రిచారు లెయ్యెడఁ
దగ దీరసంబు బలహీనులకున్ మనబోటి
వారికిన్ ...

క. ఈ వాలువచ్చి శేషం, జావంగానున్న వారిఁ
జంపెద రహితుల్, జేవా సంధియనూన
శుభావహ మొనరింపు మస్మదాదేశమునన్.
వేం. పంచ. ౩. ౧౭.

క. ఆలమ్ముల వాలమ్ములు, గీలమ్ములఁ గప్పు
నసురఁ గినిసి యొకఁడు క్రొవ్వాలున నొక

వాలునఁ గర,ఖేలనమునఁ గేలుఁ గాలుఁ గీ
లెడలించెన్. లక్ష్మీ. వి. ౨. ౬౧.

౬. దైర్ఘ్యము, పొడుగు. (శ. ర.)

విశ. ౧. దీర్ఘము.

సీ. వాలుగాఁ గై(దు)వాలుమేలుపు పూబంతిచాలు
మేలైనవాసనలు గుప్ప ...
రామా. ౧. ౧౨౨.

సీ. సొగసువాలు మెఱుంగుచూపు లాశావీథి
కలఁగల్వ విరిమేలుక ట్లమర్ప ...
ఉ. రా. ౨. ౧౨౪.

సీ. ... ఎడఁదకాఁపురపుఁ బుత్తడి బొమ్మనిడు
వాలుకన్నులా యీవాలుగన్ను లరయ ...
దశా. ౧. ౧౬౪.

౨. అధికము.

ఉ. వాలుమగంటిమిన్ దనుజవల్లభుఁ డల్క
వహించి యెవ్వఁడో, శైలమునన్ గుణస్వ
నము సల్పెను బాపురె వంటయింటఁ గుం,దే
లిది చొచ్చె రక్తములు తీవ్రతఁ గ్రోలఁగఁ
గల్గెనంచు నుత్తాలశరాసనాంచితగదాక్షురి
కాసిముఖాయుధాఢ్యుఁడై.
రుక్మాం. ౫. ౨౦.

౩. క్రూరము.

ఆ. ... వాల్మృగములఘోరవన మని వగ
వక, మఱచి యుండి నేఁడి మాడ్కి
యొక్కొ ... భార. ఆది. ౬. ౧౯౭.

ద్వి. ముదమొప్ప రాజ్యాంగములు పరీక్షింతె,
వదలక నిర్జింతె వాలుశాత్రవుల ...
రం. రా. బాల. ౫౩. పా. ౨౨. పం.

సీ. ... గీ. ... వాలువైరులఁ జెండాడు
వాలువాని ... పద్మనాభుని వీక్షించెఁ
బద్మ యపుడు ... దశా. ౨. ౨౫౩.

ఉ. ద్వైతవనంబునట్టి సుఖవాసము గోవుల
కెందు లేదు ధాత్రీతలనాథ యిప్పుడు
ప్రదీప్తములై సతతంబుఁ జేర్చి గోవ్రాత
భయంకరంబులగు వాలు మృగంబులు సంచ
రించు మీఁకాలెఁ గల్లఁ జెప్పుటకునై
యిటవచ్చితి నేను జెచ్చెరన్.
భార. అర. ౫. ౩౬౦.

౪. మనోజ్ఞము.

గీ. గొప్పకన్నులు నిడువాలుఁ గురులఁ జెలఁగు,
కాను ... నీలా. ౧. ౭౭.

గీ. చూడ వేటికి నిడువాలు సోఁగమీల, నూడఁ
పట్టంగఁ జాలెడు చూపుఁ గొనల ...
నైష. ౭. ౫౦.

వ. సోమసూర్యాత్మకంబులగు వెడందనిడువాలు
టెఱ్ఱసెరలకన్నులం గెందమ్మి యోకుల
వెదచల్లువాని ... ఆము. ౬. ౯౭.

క. వారిద్దఱివాలమ్ముల, బారిం బడి యర్జును
నకు బ్రదుకవశమె ...
భార. ఉద్యో. ౪. ౧౯౧.

ఆ. అట్టియెడ శిఖండి యాపగాసుతుమీఁద,
వాలుటమ్ము లేయ వానినేయ ...
భార. భీష్మ. ౩. ౩౪౯.

చ. కులిశసముజ్జ్వలద్విశిఖకోటుల మాలిశరాళిఁ
గ్రుంచి తజ్జ్వలదనిభాంగమున్ గదియ శార్ఙ్గి
మెఱుంగులఁ బోలువాలుఁ దూపులు నిగు
డంపఁగా నవియుఁ బోయి తదీయశరీర
రక్తమున్, బలువిడిఁ గ్రోలె ము న్నమృత
పానము సేయు సురౌఘముం బలెన్.
ఉ. రా. ౨. ౩౩.

౬. మృదువు.

(తారాదికామినులు.)

ద్వి. వాలిగాలినమాట వజ్రమైతమదు, వాలు
గుండెలునాఁట వసుధపైఁ గూలి ...
రం. రా. కిష్కిం. ౨౧౪. పా. ౧౨. పం.

జాబిలినవ్వువాలు = చంద్రహాసము.
అచ్చు. రా. యుద్ధ. ౩౪.

జ: వాలంపఱ, వాలఱుగుడు, వాలారు, వాలార్చు, వాలించు, వాలిండి, వాలిక, వాలికనడ, వాలుఁగంటి, వాలుఁగన్ను, వాలుకొంగ, వాలుగడుపు, వాలుచు, వాలు చుక్క, వాలుచూపు, వాలుపు, వాలు ప్రొద్దు, వాలుమగఁడు, వాలుమీను, వాలు మెకము, వాలురమ్మ.

వాలుఁగ(ల్గ)ంటి. వి. (వాలు + కన్ను.) ౧. దీర్ఘములైన కన్నులుగల యాఁడుది.

సీ. ... నాటితప్పునకు నీనసబోండ్లలో నాకు
వరవుడై యున్న దీ వాలుఁగంటి ...
యయా. ౪. ౫౭.

శా. వాలుంగంటికి నింటియాతఁడు మనోవాం
ఛాప్రదానక్రియా, హేలాలోలుఁడు ...
హరిశ్చ. ౩. ౧౬౪.

ద్వి. రాక్షసుండవుగాక రాజవానీవు, వాలు
వైరులమీఁద వాలునీవాలు,వాలుఁగంటులఁ
ద్రుంప వాలెయీవాలు ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉత్త. ౨౪౮౪.

ఉ. వింటగుణంబుఁగూర్చి రఘువీరుఁడు పంట
వలంతినన్నవా,ల్గంటిఁ బరిగ్రహించు క్రియ.
చంపూరా. ౩. ౧౦౯.

మ. ... ఆ, వలఁపుంగ్రపుదీవి యామగువ
యా వాల్గంటి నీకే తగుఁ ... నీలా. ౨.౨౭.

౨. భార్య.

ఉ. ఇంటికిఁదెచ్చి యోగి పరమేశునకున్ వణి
జుండు తాను వా,ల్గంటియు భక్తియుక్త
యము గౌరవమున్వినయంబు నాత్మలో,
నంటికొనన్ ... హర. ౨. ౭౯.

వాలుఁగ(ల్గ)న్ను. వి. (వాలు + కన్ను) సోగ కన్ను.

సీ. ... దీర్ఘలోచనములు వాలుఁగన్నులనం
గ వఱలుచుండు ... ఆం. భా. ౩. ౬౦.

సీ. ... అసమాన నీలోత్పల సమానరుచు
లొంది కలికిసోయగపు వాల్గన్నులలర ...
ఉ. రా. ౧. ౨౫౪.

వాలుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఇసుక. ౨. చూర్ణము, పొడి. ౩. కర్పూరము. ౪. ఒక జాతిదోస, నూఁగుదోస. ‡. ౫. (వైద్య) యంత్రభేదము. ౬. కాలజ్ఞానమున కుపయోగించు యంత్రవిశేషము, వాలుకాయంత్రము.

వాలుకాత్మిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శర్కర, చక్కెర.

వాలుకాస్పర్శ. వి. రత్నదోషము.

ఆ. ఏటియిసుకవంటి నెరసులఁగలిగియు, మహి
నివెలుఁగునీల మణియునైన, వాలుకా
స్పర్శనా పరిలుచునున్నట్టి, దానిఁబూన
మేలు దొలఁగిపోవు.

(ఈపద్యమున యతిగణభంగములు గలవు.)
రత్నపరీక్ష. ౬౬.

వాలుకి. సం. వి. ఒకజాతిదోస, నూఁగుదోస. ‡.

వాలుకొంగ. వి. (వాలు + కొంగ) తెల్ల కొంగ, బకము. (శ. ర.)

వాలుగ(గు) = వాలువ(వు). వి. చేఁప, మత్స్యము.

క. గాలపుటెరయిచ్చికదా, వాలుగలం దిగిచి
కొనుట వక్రరిపుఁడుదా, నేలోఁబడునంతకు
బల,శాలియుదానంబుఁ జూపఁ జనునొక్క
రొడన్. కవి. ౨. ౪౨.

గీ. అనుచుఁ బలికిన జనపతి మనుచుఁవేడ్కఁ,
బెనుచువాలుగ మేలుగాఁ గనుచుననియె...
దశా. ౧. ౧౩౬.

ఉ. వాలుగమీలనేలు నిడువాలు కనుంగవ మేలి
జాలువా,డాలుగ అంచుమేను ...
రసిక. ౩. ౫౫.

సీ. దరహాసరుచి గాంగఝరిగీలుకొనవాలుగల
లీల బెళుకు వాల్గన్నులలర ...
ఉ. రా. ౬. ౧౩౧.

సీ. కేలిమైనొక్కట లీలఁ గ్రే ళ్లుతికెడు వాలు
గుసోగల నేలుదెంచి ...
భార. విరా. ౨. ౮౩.

గీ. వాలనిప మాను వాలుగు వాలుగ యన ...
ఆం. భా. ౧. ౧౫౯.

జః వాలుగకంటి, వాలుగ బెంకి, వాలుగ
డాలు, వాలుగగన్ను, వాలుగపాము.

వాలుగకంటి. వి. (వాలుగ + కన్ను) మీనాక్షి,
స్త్రీ.

సీ. బలిమివాసవుచెట్టు సులిమి వాకిటఁబెట్టు
కలిమివాలుగకంటి చెలిమివాని ...
చంద్రా. ౧. ౮౪.

వాలుగబెంకి. వి. (వాలుగ + బెంకి) మత్స్య
విశేషము. (శ. ర.)

వాలుగడాలు. వి. (వాలుగ + డాలు) మన్మ
థుఁడు, మీనకేతనుఁడు. (శ. ర.)

వాలుగ(ల్గ)డుపు. వి. (వాలు + కడుపు)
బొజ్జ. (శ. ర., బ్రౌ.)

వాలుగన్ను. వి. (వాలు + అన్ను.) ౧. ఆఁడు
చేఁప.

గీ. చంద్రుసైదోడు పూఁబోడి జిగిబిగితళుకు,
వాలుగన్నుల బెళుకుల వైపునూపు, వాలు
గన్నుల వలపింపవలయు ననియొ, దేవ
మాయపుమీనమైతివి పరమోధి.
వసు. ౧. ౨౧౨.

౨. ఆఁడు వాలుగచేఁప.

సీ. ... స్త్రీ మత్స్య భేదములే దీర్ఘలోచన
ములు వాలుగన్ను లనంగ వఱలుచుండు ...
ఆం. భా. ౩. ౬౦.

వాలుగపాము. వి. (√ వాలుగ) మత్స్య విశే
షము. (శ. ర.)

వాలుచే(ల్చు). స. క్రి. (√ వాలు) ౧.
వాలఁజేయు, వంచు.

ఉ. బాలిక మోము మత్తవనబర్హికిశోర
కలాస్య లీలఁబై, వాలిచి పచ్చ కప్పురపు
వాసనతోడి ముఖారవింద తాంబూలము
మోవి మోవిపయి మోపుచు రాధకు నిచ్చు
మూర్తి గోపాలుఁడు ప్రోచుఁగావుత మ
పారకృపామతి మంత్రి నన్ననిన్.
భీమ. ౧. ౩.

ద్వి. వాలిన కినుకమై వాలునీవాడి, వాలున
జిహ్వలు వాలుతు ననిన ...
హరిశ్చ. పూ. ౧౦౪౨.

వ. ...తలవాల్చి యేడ్చుచున్నం గనుంగొని ...
శృం. నైష. ౪. ౮౮.

ఉ. జెప్పలు వాల్ప కప్పుడమికేని మనోహర
మూర్తి నిచ్చలుం, దప్పక చూచిచూచి ...
శృం. నైష. ౧. ౬౪.

౨. ప్రవణము చేయు.

సీ. కొంత పుష్పాది భోగంబులిం పెసఁగిన
వైరాగ్య విధికిఁ దావాల్చుఁ జిత్త(ము) ...
శివరాత్రి. ౨. ౧౮.

౩. అతిశయింపఁ జేయు.

సీ. ... గీ. కదియఁ గూర్చితి బ్రహ్మాండ కర్ప
రంబు, పరిధిగా వాల్చితిని మహావరణ
జలము ... శివరాత్రి. ౧. ౩౫.

వాలుచే(ల్చు)కఁ. వి. (వాలు + చేకఁ)
శుక్రుఁడు.

ద్వి. అంత నిశాచరు లతిఖేద మొంద, వింతగ
వాల్చుకఁ వెడలియా వేళఁ, దెల తెలగాఁ
దూర్పుదెస విస్తరిల్లె ...
ద్వి. శ. సా. ౩. ౯౯. పా. ౨. సం.

వాలుచూ(ల్చూ)పు. వి. (వాలు + చూపు) ఓరచూపు.

సీ. ... ఏ చాయఁ జూచిన నిందీవర శ్రేణి వెలయించు వాలు చూపుల విలాస,(ము)...
దశా. ౨. ౨౩౯.

సీ. వాలు చూపనఁ బొల్చు వక్ర దృష్టి ...
ఆః. భా. ౨. ౧౪౪.

క. డాలా మెఱుఁగులు గ్రొంబొగ, డాలా నెత్తావి మోవిడంబులు కోదం,డాలా కను బొమ లతనుని,డాలా వాల్చూపు లన మిటారి రహించున్. హంస. ౨. ౨౩౭.

సీ. ... కలువ రేకుల యేపు ఖంజనంబుల రూపు నిరసించు వాల్చూపు నీటుదాని ...
ఉ. రా. ౨. ౨౬౬.

వాలుడు. వి. వాతారి. కీ.

సీ. ... చీ సిగ్గు గాదొకో చేర మాకాటది యన్నఁ జెల్లెలు వావి యనెడు వారు ...

గీ. కోరి వాలుడు తైలంబుఁ గ్రోలువారు, కుములు కుంపటి శాకముల్ గోరువారు, సైరి రొయ్య కొంద అచ్చలి ...
వేం. పంచ. ౧. ౬౭౭.

వాలు(ల్పు)పు. వి. (√ వాలుచే) వాలుచుట, పొడుపు.

చ. పులకల జగ్గునెమ్మి నెఱపున్ జిగి నెమ్మొయి నిగ్గుఁ జెయ్యెలన్, వలగొను సిగ్గు వింతయర వాలుపుఁ జూపుల కగ్గు ...
బిల్హ. ౨. ౧౬౦.

వాలుప్రొద్దు. వి. (వాలు + ప్రొద్దు) అపరాహ్ణము. (శ. ర.)

వాలుమగఁడు. విశే. (వాలు + మగఁడు) శూరుఁడు.

ఉ. ... ఆ,వ్వాలు మగండు వాకపరిభవంబుఁ దలంచుచుఁ గ్రౌర్య ధుర్యుఁడై.
భార. సౌప్తి. ౧. ౧౫౪.

సీ. రాయఁడ విను మతికాయుండు మొదలగు వాలు మగల్ చక్కఁ వేలు గఱ్ఱఁసుల చేని కొడుకులు ... అచ్చ. రా. యు. ౪౧.

ఉ. వాలుమగం డితం డసఁగ వానికి నెక్కు దశాస్య శక్తిచే, నేలకు వ్రాలి మేల్కనని నిద్దుర నొందితివయ్య తమ్ముఁడా ...
భా. రా. యు. ౧౫౭౪.

వాలుమీకేశుఁడు. మి. వి. (సం. వాల్మీకేశః) వాల్మీకి ప్రతిష్ఠితుఁడగు నొక దేవుఁడు.

ద్వి. ఆవాలు మీకేశుఁ డాత్మఁ గలంగ ...
బస. పు. ౪. ౪౬౩. పం.

(ఇక్లే, "వాల్మీక దేవ దేవుఁడు," మొ.)

ద్వి. దేవ మున్నెఱుఁగ వే యీ వాలు మీక, దేవ దేవుఁడల సత్ప్రీతి దొలఁకడ ...
బస. పు. ౪. ౪౩౬. పం.

వాలుమీను. వి. (వాలు + మీను) వాలుగ, ఒకజాతి చేప.

ఆ. వాలు మీలఁబోలు వామాక్షి చూపులు, సోను సామగోము భామమోము ...
హంస. ౩. ౬౯.

వాలుమృ(ల్మృ)గము. మి. వి. (వాలు + మృగము.) ౧. పులి, వ్యాఘ్రము.

ఉత్సాహ. వాఁడి మగఁడు నిద్రపోవు వాలు మృగముఁ బోలెనై, వీఁడె బాహ్లికుండు...
భార. స్త్రీ. ౨. ౯౩.

శ్లో. ప్రాతిపేయం మహేష్వాసం, హతం భీమేన బాహ్లికం, ప్రసుప్తమివ శార్దూలం, పశ్య కృష్ణ మనస్వినమ్ ...
సం. భార. స్త్రీ. ౨౨. ౫.

౨. క్రూర జంతువు.

ఉ. పూచిన తీఁగెలన్ మధురభూరిఫలంబుల
వ్రేఁగునన్ మహిన్, వ్రాలిన కొమ్మలుం
గలిగి మూఁకలు గట్టిన పోఁకమోకలన్,
రాచిన వాల్మృగంబులు దినంబడి వర్ణన
సేయ నొప్పు విం,ధ్యాచల పార్శ్వకానన
మనన్యవనీవిభవోపమానమై.
కేయూర. ౩. ౧౦.

వాలుమె(ల్మె)కము. వి. (వాలు + మెకము) వరాహము, అడవిపంది, క్రూరజంతువు.

సీ. ... వాలుమెకము ...
గీ. పంది సలు గేకల మ్మనఁ బరగు ఘృష్టి ...
ఆం. భా. ౨. ౭౨.

క. అల్లదె కంటే వానపాన, తెల్లని గట్ట
యులే మబ్బు దేటెడు వాలమం, దెల్లెడఁ
జూచిన ధరణీ, వల్లభ సీరాముసేన వాలు
మెకంబుల్. మనుచ. ౪. ౧౬.

క. కై వాలఁ పందుపంటల, కై వాలుమెకమ్ము
లామిక్కై వాలుటచో, నీవాలున నీవాలున,
నీవాలున నీప్రశస్తి నెఱపఁగవలయున్ ...
ప్రబం. ౧. ౧౬౯.

ఉ. ... వేఁటలాడుకోఁ, జయ్యనఁ బోయి
యా యడవి చాయలఁ గంటిమి వాల్మె
కంబులన్ ... సారంగ. ౧. ౬౬.

ద్వి. వన్నెల పులుఁగులు వాల్మెకంబులును,
వీక్షింప వెలుపును వెలఁగును గాఁగ ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౫౧౬. పం.

వాలురమ్ము. (వాలు + అమ్ము) వి. వాఁడిగల బాణము.

తే. వంక యొత్తిన మన్మథువాలురమ్ముఁ, బోలె
నెమ్మేను చక్కనై సొలుపు మిగిలె ...
హరి. పూ. ౯. ౩౫.

వాలువ(వు) = వాలుగ. వి. మత్స్యవిశేషము.

సీ. వాలువముకుదమ్ము వల్లె గండెర నత్తె
గుజ్జుజేడిస తాతి కొఱుకు మడిస ...
వేం. పంచ. ౧. ౭౯౪.

చ. వడిఁ బుటమెత్తి వ్రాలు నిడు వాలువ
చాలుపు లింత నంతపై, నిడుతెలిగుంచెలం
దెలుప ... వేం. పంచ. ౪. ౧౩౩.

క. కోలగతి నడిచి యొత్తినఁ, గేలాగిఁ దెగి
యెలుఁగుతోన కేళ్లిగని వడిన్, దూలె జల
వాయ సంబా, వాలువుఁ గఱచుకొని దివికి
వడి నెగయు క్రియన్ ...
కు. సం. ౧౧. ౭౨౫.

సీ. కొఱ్ఱమీనులఁ దండ్రికొలువు లెంకలకిచ్చి
వాలువులను సంగడీలకిచ్చి ...
ద్వా. ౧. ౨౨౧.

వాలువగ్గము. విణ. మిక్కిలి వశమైనది.

ద్వి. ... ధైర్యంబు, దూలి వెన్కఁ నుముంచుఁ
దోఁచక మూలఁ, గూలి నీ చెలులతోఁ
గూడుక మునిని, వాలమ్ములకు వాలువగ్గమై
పాల్గఁ, బడిపడి బెండైతేఁ బాలకి యని
నంనుడురాజ వదన ని న్నుడికించినట్టి,
ఘనుఁడల్లమ విభుండె కాని కాఁడొరుఁడు.
ప్రభులింగ. ౨. ౪౬. పా. ౨౩. పం.

వాలూరు. అ. క్రి. అలసమగు.

ద్వి. ఏలిన పతికార్య మెడరైన రొదను, వాలూర
నటు చేయువాఁడు మధ్యముఁడు...
రం. రా. యు. కాం. ౨౭౯. పా. ౧౧. పం.

వాలెము = వాలాయము. క్రి. విణ. ౧. నిరంతరము, ఎల్లప్పుడు.

క. నీవార మనుచు నమ్మికఁ, బో వాలెము
గొలుచు వారి వాఁసఁగుల పాలం, బో విడిచి
నిరాధారులఁ, గావించు చెనంటి వీది కద
పరికింపన్ ... అచ్చతె. రా. యు. ౨౫౯.

౨. అత్యంతము.

ద్వి. దానికై నగరిలో ధరణీశ్వరుండు, లేనిచో
నైన వాలెము జంకు లేక ...
వి. సారంగ. ౧. ౧౩. పు. ౩. పం.

క. ఏలినవాఁడను సింగఁడ, వాలెంబును దానిఁ
జూచి వలచినవాఁడన్ ...
చంద్రరేఖా విలా. ౨. ౧౦౪.

౩. అవశ్యముగా.

చ. ...సేలతాల్ప యిప్పునిఁ దలఁబూని రక్క-
సుని బాలెము వాలెము జొచ్చి చేడియం,
గనుఁగొని యుంగరం బొసఁగి క్రన్ననసాఁ
దలమానికంబుఁ గైకొని పఱతెంచు ...
అ. రా. కిష్కిం. ౪౨.

వాల్కము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) చెట్టు పట్టతోఁ జేయఁబడినది.

వాల్కలము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) చెట్టు పట్టతోఁ జేయఁబడినది.

వి. అ. న. నారబట్ట.

వాల్మీ(ల్మి)కి. సం. విణ. పుం. శ్రీమద్రామాయణము రచించిన ఋషి.

వాల్మీకుఁడు. సం. వి. అ. పుం = వాల్మీకి.

వాల్లభ్యము. సం. వి. అ. న. వల్లభుని ధర్మము, ప్రేమ, అనురాగము, వలపు.

వాళి. వి. ౧. పసులు పోవుదారి. (శ. ర.)

౨. వాడుక.

వ్యవ. ఈ పని మనకు వాళిలేదు.

వాళించు. స. క్రి. వాడఁజేయు, ప్లానత నొందించు.

క. లాలించి స్వామి బిరుదులు, పాలించితి
రనుచు నపుడె వదరక యుంటేన్ వాళించి
విడుతు గర్వము, చాలించి సనంగ దాని
సరి వారు నగన్. వాల్మీకి. ౩. ౨౬.

వాళ్లుపఱచేలు. విణ. (వాళ్లు + పఱచుట) స్రుక్కఁజేయువారు, ప్లానత గల్గించువారు.

ద్వి. కుపితము లాలముల్ క్రూరముల్ వాళ్లు,
పఱచులు వికృతముల్ భ్రమితలు
మ్రుచ్చులు ...
పండితా. పురా. ౧౧౬. సా. ౨౧. పం.

వావదూకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) బహుభాషి, వదరుఁబోతు.

వి. అ. పుం. వాగ్మి, వక్త, ఉపన్యాసకుఁడు.

వావాఁడి. వి. (వా + వాఁడి) వాక్పారుష్యము.

క. లోవాఁడియు వావాఁడియుఁ, జేవాఁడియుఁ
గలిగి మిగుల సీమారామా, గ్రామాగ్రహార
జనపద, దేవస్థానాటవులను ద్రిమ్మరు
కతనన్. ప్రబంధ. ౮౬౮.

వావాదము. మి. వి. (వా + వాదము) వాగ్వాదము.

క. నా విని ధర్మాధికృతుల్, వావాదం బేల
యేను వారము లెడ మీ, రే వివరము నాఱు
వనాఁ, డావిష్కృత బుద్ధిఁ దెలుపుఁ డరు
గుఁడు మగుడన్ ...
వెం. పంచ. ౧. ౮౨౫.

వావాదు. వి. (వా + వాదు) ఉపన్యాసము.

సీ. ... వావాదనంగను బరగునుపన్యాసము...
ఆం. భా. ౧. ౧౧౩.

వావి. దే. వి. శాస్త్రీయమైన సంబంధయోగ్యత.
అనుకూలమైన సంబంధ యోగ్యత.

ఆ. వావిగానియట్టివనితఁ బొందిన పాప,
మాఱుసెలలఁ బాయు నార్ద్రవస్త్ర, ధరణ
భస్మశయనపరతఁ బాటించుచు, నియతి
నుండెనేని నృపవరేణ్య.
భార. శాం. ౧. ౩౧౩.

గీ. నీకు నేనాటి తల్లిని నిజము సెపుము, యమర లోకంబు వేశ్యలమైనమాకు, నిట్టిలగవులు నడవ వహీనబాహు, వీర్య యిచ్చట వావియు వెదకఁ జనునె.
భార. అర. ౧. ౩౭౨.

ద్వి. బావఁ దమ్ముఁడఁగాని వాలి నీ కేను, సేవ కుండ సుతుఁడఁ జెప్పనేమిటికి ...
రం. రా. కిష్కిం. ౨౦౫. పు. ౧౦. పం.

చ. మఱది యటంచు బావయని మామ యటం చును నల్లుఁడంచు సందఱకును నన్ని వావు లిడి తచ్చనలన్ మఱుమాయయుద్ధలన్ ...
దశా. ౨. ౩౬౬.

వావింట = వాయింట. వి. బర్బర, ఒకరినుకు తూరాకు మొక్క. ‡. (శ. ర.)

వావిక. వి. కుత్తుక మొదటఁగల గుంట.
(శ. ర., బ్రౌ.)

వావిడుచు. అ. క్రి. (వా + విడుచు.) ౧. నోరెత్తు.

క. అడిగితినే నిను నా కవ్వాడి భుజబల మెట్టి దని యవారణ నీవిప్పుడు నృపులెల్లను విన వావిడిచి పొగడెదిట్లు వంది విధమున నతనిన్ ... భార. కర్ణ. ౨. ౯౯.

(వావిడిచి = బిగ్గరగా, అని భావము.)

క. ... దానవ, వల్లభుఁడట్లుఱుచుచుండె వా విడిచివడిన్ ... నిర్వ. ౪. ౯౪.

౨. దుఃఖించు.

క. దైవికములైన పనులకు, వా విడువఁడ వార్య ధైర్యవంతుఁడు ...
వెం. పంచ. ౨. ౨౫.

వావిరి[1]. వి. ౧. క్రమము.

క. అకల నా చేతంగల, యావిధమును నున్న యదియు తాని నునుముట్టన్, వావిరి చెప్పఁ గనేలా, నావుడు నవ్విభుఁడు భీమణ స్ఫుర ణముననన్. హరి. ఉ. ౧. ౧౭౩.

క. కావున మనుజుఁడు సేయక, దేవుండీయంగ లేడు తెగి యేమియు నానావిధధాన్య ము లుండినఁ, వావిరి వండకయ రిత్త వంటక మగునే. కుచేల. ౧. ౯౧.

క. ఈ వరుసఁ ద్రయస్త్రింశద్భావములకు లక్షణము లుదాహరణంబుల్, వావిరి నొనర్తు నీయెడఁ, గేవలశృంగారనూత్నకీలిత ఫణితిన్. నరస. ౩. ౪౯.

౨. అనుగతి.

క. పోవఁగ న య్యగసాలెయు, వావిరిఁ దోడ రుగ నొక్కవన మధ్యమునన్, గేవల పక్వ ఫలంబుల, ద్రోవ యొక వెలఁగ యుండఁ జూడగని వేడ్కన్. భోజరా. ౫. ౨౪౦.

ఉ. కావున సిద్ధసిద్ధుల వికారముఁ బొందక ద్రోహ మెఱ్యోర్వన్, వావిరిఁ జేయకేఁలు భువనంబు భవత్కుల ధర్మరక్షకై ...
భార. శాం. ౧. ౧౫౦.

౩. అధికత్వము.

ఉ. ... మనోరథభోగసౌఖ్యముల్, వావిరిఁ బొందుచున్ నృపతివంద్యపదాబ్జము లొప్ప సర్వధాత్రీ వలయంబు నేలెడు ...
భా. రా. సుం. ౫౧౪.

ఉ. ... వావిరిఁ గప్పు నీరు మృగనాభిర సంబున మేళవించి ... నైష. ౩. ౧౦౨.

విశే. ౧. ఉత్కృష్టము, గొప్పది.

చ. వగవఁగ నేమియుం దగని వారికిరై హృద యంబు గుందఁగా, వగచెడు బుద్ధి మాటలును వావిరి నాడెదు నీవు ...
భార. భీష్మ. ౧. ౧౯౫.

చ. పడిఁ ద్రిదశాలి నోర్చు డొక నావిరి బీరము గాఁగ ... కు. సం. ౧౦. ౫౭౧.

ఉ. మారుతసూతి నేను హనుమంతుఁడ
రాముఁడు పంపఁగాఁ బయో, వారిధి కేగుచో
నొడవె వావిరిగ్గొ జలతృష్ణనాకు ...
భా. రా. యు. ౧౬౩౪.

ద్వి. రావణుండెంతయు రఘురామమీఁద, వావి
రి యమ్ముల వానలు గురిసె ...
రం. రా. యు. ౫౨౫.
పా. ౨౭. పం. (బ్రౌ.)

౨. పూర్తుఁడు.

చ. వలదని యెంత చెప్పినను వావిరిపై కడువేగ
పాటుపైఁ, బలుమఱు నెల్లెడం దొడరఁ
బాఱెదు ...　　భార. విరా. ౨. ౨౬౦.

(ఇట "అనుగతుఁడు" అని (శ. ర.)

క. ఆ వనిత చూచుచుండఁగ, వావిరిగ్గొ పాఱు
వాతి వాడిశరమునఁ, బావా మేలము నూ
ఱని, జీవులు గాసతని తలగొట్టిగి పో
విడిచెన్.　　వి. పు. ౮. ౬౨.

౩. అత్యంతము.

ఉ. ... వావిరిఁ జెప్పఁగా వలసె వాలిన
దుఃఖము దాల్మిఁ గ్రాఁచినన్ ...
భార. శాం. ౧. ౧౧౫.

చ. ... వర్మబంధముల్, మురియఁగఁ జాప
ముల్ దునియ ముద్గర తోమర శక్తులా
దిగా, వరుస ననేకము ల్మడియ వావిరిఁ
బోరిచేలంబు పెంపునన్ ...
హరి. ఉ. ౨. ౫౭.

ఉ. నావిని సంతసిల్లి వటుసాధుఁడు దానవ
నాథుఁ జూచి నీ, పావనశీల సంపదకు భక్తికి
సత్యవచోనిరూఢికిన్, వావిరి మెచ్చితిన్
సుకృతవర్ధన వేడు వరం బొసంగెదన్,
నావు డతండు పల్కె సుజన ప్రియ నిన్ను
వరింప నెద్దియున్.　　జాహ్నవీ. ౨. ౩౪.

వావిరి². వి. = వావిలి. శేఫాలిక. ‡.

సీ. ... వావిరి నిట్టూర్పు వావిరి నిడి యొడికం
బుగ నడితిలకంబుఁ జూచి ...
ఇందు. ౩. ౫౧.

ద్వి. దేవదారువు కల్వ దేవ కాంచనము,
వావిరి కేలముల్వంచు పంచాది ...
ద్వి. సారంగ. ౨. ౮౯. పా. ౨౧. పం.

వావిలి వి. శేఫాలిక. ‡.

దీని భేదములు - తెల్లవావిలి, నల్లవావిలి.)

చ. ... వినఁగనరాని పల్లవిక వృత్తి మెయిం
గెడఁ గూడి యాకట్టా, కనుఁగొన నయ్యో
వావిలి తగన్ మఱి దీనికి వావిలేదొకో...
చంద్రాంగ. ౪. ౨౨౩.

క. వలనుగ నమ్ముద్దుం బై, దలి పలి నిట్టూర్పు
కమ్మ తావులచే వా, విలి ననిచె ననఁగ నిడి
వేల్పుల ము న్నెవ్వారి నెట్లు పూజించె
నొకో.　　రసిక. ౩. ౧౬౭.

సీ. ... వావిలి యన సిందు వార మనారు ...
ఆం. భా. ౧. ౫౧.

వావురము = వారువము. వి. అశ్వము,
గుఱ్ఱము.

సీ. పరఁగు నశ్వంబు బాబా వావురము వారు
వము జక్కి తత్తడి మావు గుఱ్ఱము ...
ఆం. భా. ౨. ౧౯౬.

సీ. గీ. మురువు గలిగిన తొడుకు వావురము
నెక్కి ....　　వరాహ. ౯. ౮౮.

స్రగ్ధర. ... నయ్యంశు మాలికా, వనమాలికా
గిలిఁ గేలికా వడిఁగడఁగి నగుణా వావురం
బుల్ దినంబుణా ... భోజసుతా ౧. ౭౪.

వావృత్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వరింపఁ
బడినది, ఎన్నుకొనఁబడినది.

వాశకము. సం. విణ. (అ. శికా. అ.) అఱచు
నది, ధ్వనిచేయునది.

వి. అ. పుం. అడ్డసరము. †.

వాశనము. సం. వి. అ. న. ౧. అఱపు, బొబ్బరింత, బొబ్బ. ౨. పక్షికూఁత. ౩. తుమ్మెదల రొద, ఝుంకారము.

వాశి. సం. వి. ఇ. పుం. అగ్ని, అగ్నిదేవుఁడు.

ఈ. స్త్రీ. బాడిస, వడ్రంగి పనిముట్టు.

వాశిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడేనుఁగు, కరిణి. ౨. ఆఁడుది, స్త్రీ.

విశే. చెదపోయినది. (ఆవు, ఏనుఁగు మొ.) పొర్లుటకు సిద్ధమైనది.

వాశితము. సం. వి. అ. న. ౧. పక్షికూఁత. ౨. పిలుచుట, ఆహ్వానము.

వాశ్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దినము. ౨. ఎద్దు.

న. ౧. ఇల్లు. ౨. చతుష్పథము. నాలుగు వీధుల మొగ. ౩. పేఁడ.

వాస = వాసము. వి. ఇంటి మీఁదఁ బఱచెడు పట్టె. (శ. ర.)

జ: వాసపోయు.

వాసఃకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పటకుటీరము, డేరా.

వాసంతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. (నాటకమున) విదూషకుఁడు, హాస్యగాఁడు. ౨. నటుఁడు.

వాసంతము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. వసంతఋతుసంబంధి, వసంత ఋతువునఁ బుట్టినది. ౨. నడిమి వయస్సున నున్నది, నవయౌవనము గలది.

వి. అ. పుం. ౧. ఉష్ట్రము, ఒంటె. ౨. పిల్ల యేనుఁగు, ఏనుఁగు గున్న. ౩. కోకిల. ౪. చిన్న పిల్ల జంతువు. ౫. మలయమారుతము, తెమ్మెర. ౬. ఒక దినుసు చిక్కుడు. ౭. ముద్గము, కృష్ణ ముద్గము. (వాచ) ౮. ప్రమంగ చెట్టు.

వాసంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మాధవి, పూవుల గుందివెండ. †. ౨. అడవిమొల్ల. ౩. పిప్పలి. ౪. కలిగొట్టు చెట్టు. ౫. వసంతోత్సవము.

వాసంతికము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) వసంతఋతు సంబంధి, వసంత ఋతువునందుఁ బుట్టినది.

వాసంతుఁడు. సం. విశే. (అ. తీ. అ.) ౧. నవయౌవనము గలవాఁడు, నడిమి వయస్సు నున్నవాఁడు. ౨. (తన పని చేయుట యందు) శ్రద్ధ గలవాఁడు. ౩. భోగలంపటుఁడు. ౪. విటుఁడు (వి. ని.)

వాసకము. సం. విశే. (అ. నకా. నికా. అ.) ౧. సువాసన గలిగించునది. ౨. నివసింపఁ జేయునది.

వి. అ. న. వస్త్రము.

వాసకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యజ్ఞశాల. ౨. నాట్యము మున్నగు వినోదములు జరుపుశాల. (విల్యమ్సు.)

వాసకసజ్జ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = వాసకసజ్జిక.

వాసకసజ్జక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒక శృంగార నాయిక, తన దేహమును గేహమును నలంకరించుకొని ప్రియునిరాక కెదురు చూచు నాయిక.

వాసగృహము. సం. వి. అ. న. గర్భాగారము, పడక టిల్లు.

వాసతాంబూలము. సం. వి. అ. న. సుగంధి ద్రవ్యములతోఁ గూడిన తాంబూలము.

వాసతేయము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) నివాస యోగ్యమైనది.

వాసతేయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రాత్రి.

వాసన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆశ, అపేక్ష. ౨. జ్ఞానము. ౩. స్మృతికి హేతువగు సంస్కారము, భావన. ౪. పురాకృత సుకృత దుష్కృతముల వలనఁ దనంతటనే మనస్సునంటిన సుఖదుఃఖ కారణమైన సంస్కారము. ౪. ఊహ, ఆశయము. ౫. మిథ్యాజ్ఞానజన్యమైన సంస్కార విశేషము. ౬. గౌరవము. ౭. సుగంధీకరణము, పరిమళము గలిగించుట.

వాసనకెక్కు. (వాసనకు + ఎక్కు) మి. అ. క్రి. వాసన కలుగు, పరిమళించు.

ఉ. మలయసమీరణాభిహతి మ్రాఁకులనాకులు డుల్లిడుల్లి ... కుసుమంబులు వాసనకెక్కి యొక్కి ... కు. సం. ౪. ౪౪౩.

వాసనకోడుపు. మి. వి. ఊఁదువత్తి పుడక, సాంబ్రాణి వత్తి.

క. ... జిల్లి తైలంబున వాసనకోడుపులం బూసిన మణుంగు చంద్రిక చేలలె రవణంబులుగా ... ఆము. ౪. ౩౫.

వాసనము. సం. వి. అ. న. ౧. ధూపనము, సుగంధీకరణము, పరిమళము కల్గించుట. ౨. నానఁబెట్టుట. ౩. నివసించుట. ౪. ఇల్లు, నివాసము. ౫. ఒక వస్తువు నుంచుట కాధారమైన పాత్రము, పెట్టె, కుండ, మొ. ౬. జ్ఞానము. ౭. వస్త్రము. ౮. (సంచి) ఆచ్ఛాదనము, కప్పు. ౯. సగుణధ్యాన సమయమున మునులు అభ్యసించు నొక విధమైనస్థితి, ధ్యానావస్థా భేదము.

వాసనరాజనాలు. మి. వి. బ. ధాన్య విశేషము.

సీ. ... వజ్రపుఁ దళుకులు వాసన రాజనా బ్వాజి వంకెలు గవ్వసరులు ... త్రి హంస. ౪. ౧౨౮.

వాసపోయు. అ. క్రి. (√ వాస) వాసములు పఱుచు.

సీ. ... వాస పోసెడిచోట వాసనగల వాస మేపె వాసము నొకఁడింతె మహీప ... రా. వి. ౩. ౪౦.

సీ. ... తళుకు చేనుంగు దంతముల దూలము లెత్తి వారాహి దంష్ట్రల వాసపోస్తి ... దశా. ౮. ౩౯.

మ. జవనాశ్వంబు నితండఖండ సమరత్క్ష్మామండలి న్నూకి ... వేమినక్కల వాసపోయు నిలువారంబై పయి న్నిల్వఁగన్ ... చంద్రాం. ౫. ౧౪౨.

వాసభవనము. సం. వి. అ. న. నివాస గృహము, కాపురముండెడి యిల్లు. (ఇట్లే వాసమందిరము. మొ.)

వాసము. వి. ఇంటిమీఁదఁ బఱచెడి పట్టె.

సీ. ... వాసపోసెడు చోట వాసనగల చాస మేపె వాసము నొకడింత మహీప ... రా. వి. ౩. ౪.

సీ. ఇల్లిల్లు దిరుగ నొక్కింతబ్బు శిఖియబ్బెనే నింటిలోఁ బూరియిడి విసరక, రాఁజదు రాఁజిన రవులుకోల్వాసాలఁ గాని కల్గగు మఱి దానఁగలిగె, నేని కూడగుట ... ఆము. ౪. ౧౨౭.

వాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పరిమళము, సువాసన. ౨. నివాసము, ఉనికి.

ఈ యర్థమున కాలవాచకము కాని, హలంత అదంత శబ్దముల సప్తమికి శబ్దము పరముగా నున్నప్పుడు సమాసమున సప్తమికి అలుక్కు వికల్పముగా వచ్చును.

ఉదా. గ్రామేవాసము, గ్రామవాసము.

౩. గృహము, ఇల్లు. ౪. ఇంటి స్థలము, నివేశన స్థలము. (ఆని.) ౫. వస్త్రము.

వాసయష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. పక్షులు రాత్రులు వసించెడి దండెము.

వాసయోగము. సం. వి. అ. పుం. పరిమళము గల యొక విధమగు చూర్ణము, గంధపొడి.

వాసరము. సం. వి. అ. పుం. న. దినము, దివసము.

పుం. నాగభేదము, ఒకానొక సర్పము.

వాసవదత్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సుబంధు కవిచే రచింపఁబడిన వాసవదత్తా చరితమును దెలుపు గ్రంథము. ౨. బహు కథల యందలి కథానాయిక.

వాసవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఇంద్ర సంబంధ మైనది.

వి. అ. న. ధనిష్ఠా నక్షత్రము.

వాసవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వసువు కూతురు, వ్యాసుని తల్లి, సత్యవతి.

వాసవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

వాససజ్జ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = వాసక సజ్జిక.

వాసస్సు. సం. వి. స్. న. ౧. వస్త్రము. ౨. శవముమీఁది గుడ్డ. ౩. తెర, యవనిక.

వాసాగారము. సం. వి. అ. పుం. న. గర్భగృహము, పడకటిల్లు.

వాసి. వి. (క. త. వాసి.) ౧. తారతమ్యము.

క. ఆసేసకు నీసేసకు వాసియడిగె దీవునన్ను...
భార. ఉద్యో. ౨. ౩౦౪.

క. రామునకు సీత హస్తికి, దోమకుగల వాని ... భా. రా. ఆర. ౨. ౧౦౦.

క. ... బౌనొక్కట నింగి వాసు లరయఁగ వలయున్ ... ఆము. ౩. ౪౪.

గీ. జలధి సుధ్యర్థుఁ డాతఁడు జలధి తీర, వాసియులిపఁడును నొకమాట వాసిగాక, పద్మనాభుఁడు మగడల పద్మనాభుఁ, డఖిల లోకాపావనుఁ డనోన్యసమములు.
దశా. ౧. ౪౬.

ద్వి. వారికి వారికి వలసి సంతైనఁ, గోరికి గైకొన్న తనుకుంచ దామె రాజు,లై యల్పులధికులు నను వాసిలేక, రాయిడింపుచుఁ బ్రతిగ్రహం దాన ముఖ్య, ధర్మంబు లన్నియుఁ దప్పి.
నవ. ౫. ౨౧౪. పా. ౧౪. పం.

౩. ఆధిక్యము.

ద్వి. వాసవునన్నాక వాసుల తోడ, వాసిఁ దప్పింపవా వాసికి నెక్కి ...
రం. రా. యు. ౨౮౪. పా. ౧౫. పం.

చ. సలిసజ రాణి వాస మొకనాఁడును నుందని చేతి ప్రోదిరా, చిలుకను వాదుకుంగ వితచెప్పఁగదా నిజ మించి యందునా, పలు కులఁ గొంతి వాసిఁగని భావము నంగడు మెచ్చుచున్ సఖాంచలమున నాదు కెక్కనులి చక్క... నవ్వుచు గారవించుచున్.
ప్రభా. ౨. ౯౨.

ఉ. కుంతలమును రూపమున్నగని కూరిమియుం గల దాన నంచునీ, వలన రుక్మిణీ రమణి వాసిఁ దెసంగఁగ ... పారి. ౧. ౪౨.

౪. లాఘము.

సీ. వత్తిల్లుగాను వాసి వట్టమేమియు లేక ...
హర. ౨. ౧౩౯.

౫. ప్రసిద్ధి, కీర్తి.

మ. రతికిన్ భోగలికిన్ వినోద కథలన్ బ్రాగల్భ్యమునం జూపి తెప్పతులం గూరిచి

మాట వాసిఁగను పెద్దల్ గారె మీ వారలా,
చతురత్వం బిటగొంత గానఁబడ నీచం
ద్రాసనన్ గూర్చి నన్, బ్రతికింపం గదె
ముద్దుఁగీరమ సుధాబంధురా బవద్గిరమా.
విజ. ౨. ౧౭౪.

శా. ... వాసిగ నీకృతి రత్నమే మహా, మహు
నకు సంతసంబున సమర్పణ సేయుదు ...
ఉ. రా. ౧. ౧౭. హంస. ౧. ౧౨౫.

౬. గొప్పతనము.

ఉ. ... సంగ్రామములోన నొక్కనంగానికి
వాసి దొలంగఁ డీశ్వర, తిమ్మమహీశ మనో
హరుని సాటియె యీశ్వరుఁ డెన్ని
భంగులన్. పారి. ౩౩. ౯.

గీ. కపటములు పన్ని యిపుడు నన్ గన్న
మొఱఁగి, సుతుఁగఁ జూచెద వేమఱఁ
జుమ్ము నిన్నుఁ, గనికరము మాన
సంబునఁ గదియనీక దాసిగాఁజేసి యేలుదు
వాసి యుడిపి. హరిశ్చ. ౪. ౧౫౧.

గీ. ... ఇట్టి కొరడవిలోన, గాసిఁజెందంగ
నిందేమి గలిగె వాసి ...
దశా. ౫. ౩౭.

౭. అందము, చక్కఁదనము.

క. ఎడమ కరంబున నీ య, ద్దిడ మకరముఁ
బట్టి పైటికీడిచి వైవన్, వడిభూమికిఁ జూపిన
దై, వడిఁ దొల్లిటి రూపువాసి వాసియొసం
గన్. విజ. ౨. ౪౫.

౮. పరాక్రమము.

గీ. బంటు నెఱుఁగవు గాన మిమ్మంటెఁ గనరె,
దవసరము వచ్చె మముఁ జూడు మనెడు
వారు, నైతి మగధేంద్రు శాలెంబునందు ఠి
వులు, డానిచేవాసి యొలజాలు చేసినపుడు.
రా. ౧. ౫. ౫.

౯. విధము, పోలిక.

గీ. చచ్చిపోయిన వారికై చాల వగల, దుఃఖ
పడుదురు మఱునాఁడు దొడరిచనరొ, తాము
బ్రదుకుటకేది తథ్యంబు తడవ, వనిత
క్రిందాకు మీఁదాకు వాసి గాదె.
కుచేల. ౧. ౭౦.

౧౦. ఔన్నత్యము.

సీ. ... వాసినాఁ బొడవునా వఱలు నున్న,
తుండు ధర్మంబుగానిది దోఁచు నొకటి ...
ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

౧౧. పరిమితి. (శ. ర.)

వ్యవ. ఈ గ్రంథము నందు ముక్కాలు
వాసి అచ్చుపడినది. (శ. ర.)

విశే. ౧. దీర్ఘము, నిడుపు.

క. నిడుదయనన్ వాసి యనఁగ నెగడును
దీర్ఘంబు ... ఆం. భా. ౩. ౧౭.

౨. ఉత్కృష్టము.

వ్యవ. సానికంటె నిది వాసి. (శ. ర.)

౩. స్వస్థము.

వ్యవ. ఇప్పుడు నాకు రోగము వాసిగా నున్నది.
(శ. ర.)

౪. బాగు.

క. కాశీమహిమము మీచే. వాసిగవిని సంశయ
ములు వాసితిమి ... కూర్మ. ౪. ౩. ౧.

జ: వాసికెక్కు, వాసితనము, వాసిమీఱు.

వాసి. సం. విశే. (క్. నీ. న్.) ఇది కాలవాచక
భిన్నమగు హలదంత సప్తమికి పరముగానున్న
పుడు సమాసమున సప్తమికి అలుక్కు వికల్ప
ముగా వచ్చును.

ఉదా: గ్రామేవాసి, గ్రామవాసి, మొ. నివ
సించువాఁడు, కాపురముండువాఁడు.

వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. ౧. బాడిస, వడ్రంగి పని
ముట్టు. ౨. నివాసము, ఉనికి.

వాసించే. సం. స. క్రి. ౧. వాసనకట్టు, భావన చేయు.

క. విను కుసుమంబుల వాసించిన నొప్పుని కంపువిడిచి చెంగున సౌరభ్యనిరూఢిందిలలు ... భార. శాం. ౫. ౪౧౭.

౨. పరిమళింపఁజేయు.

సీ. హిమధామధామ మిశ్రములగు శశికాంతి జలములు వాసించి జలకమార్చి ... కు. సం. ౫. ౬౨౪.

౩. నిలుపుకొను, జరపుకొను.

క. భూసుర వేషముఁదాల్చిన, వాసవునీక్షించి యెగురు వచ్చినతులతాఁ, జేసి పదాబ్జము లంటుచు, వాసించెసుశర్మ, తనదు వ్రత ధర్మంబున్. శేష. ౧. ౧౨౭.

అ. క్రి. ౧. భావనయగు.

క. వాసించి పరిమళించుచుఁడవి పసుపు నునుఁ బూఁతయు ... కాశి. ౩. ౩౬.

౨. పరిమళించు.

ద్వి. వాసించుబాగాలు వడినాకుమడుపు,లాసతీ జనమణి కందిచ్చెనొకతె ... రం. రా. బాల. ౬౪. పా. ౧౭. పం.

వాసికాఁడు. వి. ఉన్నతుఁడు.

ఉ. వారనిమంచుపైఁ బొదివి వచ్చినపోయిన చొప్పమాసినన్, భూరినఖాగ్ర ముక్తములు పొల్పగుముత్తెపుఁ జాలువెంటఁద, చ్చారణులేఁగి కాంతురుహతద్విపకేసరి వాదవేళలన్, దారొక వాసికాంద్రవలెఁ దక్కఁగనూ ల్కొన జేయుతానముల్. పి. శకుం. ౨. ౧౦౫.

వాసిక(కిన)క్కు. అ. క్రి. (వాసికిన్ + ఎక్కు) ఖ్యాతినొందు, ప్రసిద్ధివడయు.

సీ. వేదశాస్త్రపురాణ విద్యానిరూఢులై వాసి కెక్కినతోడివారిఁ దలఁచి ... కాశి. ౪. ౯౧.

౨. పెంపుమీఱు, అతిశయించు.

ఉ. వాసికినెక్కుకూర్మి జనవల్లభుఁ డిచ్చెను వైరసేనికి ... నైష. ౬. ౯౨.

ఉ. వెన్నెల కుప్పసంబిడిన వింతవిలాసము వాసి కెక్కఁగా ... నైష. ౬. ౫౦.

వాసిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = వాశిత.

వాసితనము. వి. (వాసి + తనము) గొప్పతనము, ఘనత.

గీ. పలుకులేటికి దావీర పత్నియేని, మీశ్నీఁదవి తనదు ప్రాణేశుఁడైన, మఘవు నటఁబంపి సత్యభామా విధేయు, వలన సురలంగఁ గొనుటెపో వాసితనము. పారి. ౪. ౫౭.

వాసితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సువాసన గలదిగాఁ జేయఁబడినది. ౨. నానఁబెట్టఁబడినది. ౩. తాలింపు పెట్టఁబడినది. ౪. గుడ్డలు ధరించినది. ౫. కాపుర ముండునట్లు చేయఁబడినది. ౬. సంపన్నమైనది, కలిగినది. ౭. ప్రఖ్యాతమైనది, ప్రసిద్ధికెక్కినది.

వి. అ. న. ౧. పక్షులధ్వని, పక్షికూఁత. ౨. జ్ఞానము.

(పురాకృత సుకృత దుష్కృతములవలనఁ దనంతనే మనస్సునంటిన సుఖదుఃఖ కారణమయిన సంస్కార విశేషము.)

వాసిమీఱు. అ. క్రి. (వాసి + మీఱు) ప్రసిద్ధి వడయు.

క. తాతకు మనుమఁడవై పాల, మేతరి తెగ లంకువాని మీఱితినరునీ, కేతెఱఁగునఁ గొదుగకనెఱి, నాతిం దమి నిగుడదాకొనం దగ పగునే. అ. రా. అర. ౭౦.

వాసిల్లు. సం. అ. క్రి. పరిమళించే.

ద్వి. చెలువార వాసిల్లు శీతలోదకము ... పండితా. దీక్షా. ౪౨. పా.

వా(శి)సిష్ఠము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వసిష్ఠుని సంబంధమైనది, వసిష్ఠునిచే రచింపఁబడినది.

వా(శి)సిష్ఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గోమతీనది, గంగానది, యనునదులలో నొకటి.

వా(శి)సిష్ఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వసిష్ఠుని సంతతివాఁడు, వసిష్ఠగోత్రుఁడు.

వాసుకి. సం. వి. ఇ. పుం. సర్పముల రాజు, శేషాహి సోదరుఁడు.

వాసుకేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = వాసుకి. (విల్యమ్సు.)

వాసుదేవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వసుదేవుని సంతతివాఁడు. ౨. కృష్ణుఁడు.

వాసుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భూమి. ౨. రాత్రి. ౩. స్త్రీ, ఆఁడుది. ౪. ఆఁడేనుఁగు.

వాసువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. జీవుఁడు. ౨. విశ్వాంతర్యామి, పరమాత్మ. ౩. విష్ణువు. ౪. పునర్వసు నక్షత్రము.

ఊ. స్త్రీ. (నాటక) కన్యక, చిన్నది.

వా(సియ)సె. వి. (సం. వంశః) పిల్లనగ్రోవి.

మ. ఎలమిన్ దుమ్మెద మ్రోతవాసె రవలై యింపొంగ మత్తిల్లు కో,వెల సీకారులు కూఁక పాట లమరన్ వేవేడ్కతో నాలి గాడ్పుల పేరంగల నట్టువల్ గఱప, గోవుల్ చూపులేఁదీవ పాత్రల కయ్యామిని పూవుముత్తైపుసరుల్ దాల్పంగ నిచ్చెం గడున్. యయా. ౪. ౧౨.

జ: వాసెకాఁడు, వాసెగ్రోలు.

వాసెకాఁడు. వి. (వాసె + కాఁడు) ఒకానొక విధమైన వాద్యమును వాయించువాఁడు.

మద్దెల కానికి ౫౦ వాసెకానికి ౫౦ పాడేవారికి ఒక్కొక్కర్లకు ౫౦. తె. శా. ౪. ౧౧౩౫.

E. P. Ind. Vol. 5. No. 17.

వాసెగ్రోలు. వి. (వాసె + క్రోలు) పిల్లనగ్రోవి. మురళి.

వ. ... మృదంగం బుపాంగంబు ... ఉరుమ కిన్నెర సన్నగాళె వీణాముఖ వీణె వాసెగ్రోలు ... లోనగు నసంఖ్యాత వాద్రిత్రితయ పరంపరలు ... ఆము. ౪. ౩౫.

వాసెన. వి. కుండమూతి మూయఁ గట్టిన గుడ్డ.

సీ. ఆజ్యతైల ఘటంబు లన్నియు వాసెనల్ గట్టియందనిచోట నట్టినుంచు ..., శుక. ౩. ౩౪౫.

ద్వి. వలిపంపుఁ బావడ వాసెనగట్టి, పాలుపారఁగా శిరమ్మునఁ బొందుపఱచి ... ద్వి. పరమ. ౩. ౨౫౫. పా. ౨. పం. చి. ని.

ఉ. ... వాసెనకట్టుగట్టి నిడువాలిక గస్తురి బొట్టు వెట్టి ... పారి. ౧. ౬౬.

జ: వాసెనకట్టు, వాసెన కుడుము.

వాసెనకట్టు. వి. (వాసెన + కట్టు) వాసెన గుడ్డ కట్టువలె తలకు కట్టెడు కట్టు.

ఉ. మాసిన చీరగట్టికొని మానముతోడ నిరస్త భూషయై, వాసెన కట్టు గట్టి ... పారి. ౧. ౬౬.

సీ. జెడగుఁ జూపెడు నూనె ముడిలోను గానంటఁగట్టిన వాసెనకట్టుతోడ ... శుక. ౪. ౩౮.

సీ. తలచూపఁ బాసెనందఱిలోన దనకన్నకై వడి వాసెన కట్టుకట్టి ... సారంగ. ౨. ౧౫౦.

వాసెనకుడుము. వి. (వాసెన + కుడుము) ఇడ్డెన, ఒకవిధమగు పిండివంట.

(శ. ర., బ్రౌ. వా.)

వాస్తవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. యథార్థము, నిజమైనది. ౨. స్థిరపరుపఁబడినది, నిశ్చితమైనది.

వి. అ. న. నిశ్చితమైన పదార్థము, సత్య పదార్థము.

వాస్తవికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. యథార్థమైనది, నిజమైనది.

౨. సిద్ధాంతీకరింపఁబడినది, నిజము.

వాస్తవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నివసించునది. ౨. నివాసయోగ్యము, నివసింపఁ దగినది.

వి. అ. న. ౧. నివసింపఁ దగిన చోటు. ౨. వసతి, నివాసము.

వాస్తవ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నివాసి, కాపురముండు మనుష్యుఁడు.

విణ. (అ. ఆ. అ.) నివసించువాఁడు.

వాస్తుసూక్తము. సం. వి. అ. న. ఒకజాతి కూరాకు, చక్రవర్తము. కై. (శ. ర.)

వాస్తుయాగము. సం. వి. అ. పుం. ఇంటికిఁ బునాది (మూలబంధము) కట్టు సమయమునఁ జేయఁదగిన హోమాదికము.

వాస్తువు. సం. వి. ఉ. పుం. న. ౧. ఇల్లు మొదలగునవి కట్టఁ దగినచోటు, నివేశన స్థలము. ౨. ఇల్లు, వాసస్థానము.

వాస్తుసంశమనము. సం. వి. అ. న. ఇంటికిఁ బునాది వేయునపుడు, విశేషించి గృహ ప్రవేశము చేయునపుడును చేయఁబడెడి శాంతి కర్మము.

వాస్తేయము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. నివసింపఁ దగినది, వాసయోగ్యమైనది. ౨. వస్తిసంబంధి, పొత్తి కడుపునకు సంబంధించినది.

వాస్తోష్పతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. వేదమందు నివేశన స్థలమున కధిష్ఠాన దేవతగా నెంచఁబడిన దేవత. ౨. ఇంద్రుఁడు.

వాస్త్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వస్త్ర నిర్మితము, వస్త్రముతోఁ జేయఁబడినది.

వి. అ. పుం. గుడ్డ కప్పు వేయఁబడిన బండి.

వాస్ప(బాష్ప)యము. సం. వి. అ. పుం. నాగకేసర వృక్షము.

వాహకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బరువు మోయువాఁడు, భారవాహకుఁడు. ౨. రథము, గుఱ్ఱపుబండి తోలువాఁడు, సారథి. ౩. గుఱ్ఱపు వాఁడు.

వాహద్విషత్తు. సం. వి. త్. పుం. మహిషము, దున్నపోతు.

వాహద్విషము. సం. వి. ష్. పుం. వాహద్విషత్తు, దున్నపోతు.

వాహనము. సం. వి. అ. న. ౧. మోయుట, తీసికొని పోవుట. ౨. గుఱ్ఱము మొదలగు వానిని తోలుట, నడపుట. ౩. ఎక్కఁ దగిన యేనుఁగు మున్నగునది. ౪. యానము, బండి మొ.

వాహము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) (సమాసాంతమున) మోయునది.

ఉదా. అంబు వాహము.

వి. అ. పుం. ౧. మోయుట, తీసికొనిపోవుట. ౨. బండి మొ. లాగెడి జంతువు, బరువు మోయు జంతువు. ౩. గుఱ్ఱము. ౪. ఎద్దు. ౫. దున్నపోతు. ౬. యానము, బండి మున్నగు

నది. ౩. బాహువు. ౪. వాయువు. ౫. నాలుగు భారములకు సరియగు పరిమాణము.

వాహశ్రేష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వము, గుఱ్ఱము.

వాహసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏఱుమున్నగు జలప్రవాహముల యుత్పత్తిస్థానము. ౨. అజగరము, కొండచిలువ.

వాహి. వి. ప్రసిద్ధి.

గీ. గంగకన్నను గడు వృద్ధగంగ యనెడు,
వాహిని వహించు నా పుణ్యవాహినిఁ గని,
పిన్నపులఁ జెలంగి తత్తీర్థమున మునింగి,
మునివరేణ్యులు సమ్మోదమునకు బొంగి ...
ఘుటికా. ౨. ౧౬౪.

వాహి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) (సమాసాంతమున) మోయువాఁడు, తీసికొని పోవువాఁడు.

వి. న్. పుం. రథము, తేరు.

వాహికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఢక్క. (ఢంకా.) ౨. ఎడ్లబండి.

వాహికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బరువుమోయు వాఁడు, భారవాహకుఁడు.

వాహితము. సం. వి. అ. న. పెద్దబరువు, మహాభారము.

వాహిత్థము. సం. వి. అ. న. ఏనుగు కుంభస్థలము యొక్క క్రిందిభాగము.

వాహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. సేన. ౨. సేనావిశేషము, ఎనుబది యొక్క రథము, ఎనుబది యొక్క ఏనుఁగులును, ఇన్నూటనలుబది మూఁడు గుఱ్ఱములును, నన్నూటయేఁబదు కాల్బలము గలసేన. ౩. నది, ఏఱు.

వాహినీనివేశము. సం. వి. అ. పుం. సేనదిగిన చోటు, శిబిరము.

వాహినీపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సేనానాయకుఁడు. ౨. సముద్రుఁడు.

వాహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బరువు మోయు వాఁడు.

వాహ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వహింపఁదగినది, మోయఁదగినది.

వి. అ. పుం. బరువుమోసెడి జంతువు. గుఱ్ఱము, ఎద్దు. మొ. న. బండి

వాహ్యాళి. సం. స్వారి. ఈ యర్థమున సం. లో ప్రయోగ మున్నట్లు తోఁచదు.

గీ. సముచితానల్ప పరివార సహితుఁ డగుచు,
సకల నాథసుతుండు వాహ్యాళి వెడలె ...
నైష. ౧. ౪౬.

ఉ. పాలును నీరువేఱు పరుపంగల మావుల వేదవీధి వాహ్యాళి యొనర్చునే యలికు లాలక ... రామా. ౧. ౪.

వి

వి. స. "అవి" శబ్దముయొక్క ఆద్యక్షరము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము, సంబంధమును దెలుపునపుడు అనుప్రయుక్తమగు.

సీ. వారివ ధమ్మిల్ల భారావకలిత దివ్యామోద నవపుష్పదామములయు ...
భార. ఆది. 3. ౧౫౬.

అప. ౧. భూతార్థక మధ్యమ పురుషైకవచన ప్రత్యయము.

సీ. ఎంచిరంటివి గాని యీసారి గట్టిగాఁ దెగుఁ గార్యమను వార్త దెలుపవైతి ...
విజ. వి. పీఠి. ౧. ౪౧.

౨. ప్రథమాంతము యుష్మదర్థ విశేషణములకు ఏకవచనమునఁ బ్రాయికముగా వచ్చు నాగమము.

మ. ... నిన్నిట్లుగా, స్తవముల్ సేయుట్రుతుల్
సమస్త జగదంతర్యామివి నీవ ...
మనుచ. ౨. ౩౫.

౩. అనుహదర్థమునందు వర్తమానమున ఉన్నా నుబంధమువిూది ప్రథమపురుష బహువచన రువర్ణకమునకు ఆదేశముగా వచ్చు ప్రత్యయము.

ఉదా : చిలుకలు పలుకుచున్నవి.

వి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. గుఱ్ఱము. ౩. యాత్రికుఁడు, బాటసారి. ౪. కన్నె.

అవ్య. ౧. విశ్లేషము. ౨. అతిశయము. ౩. అత్యంతము. ౪. ఇంచుక. ౫. వ్యతిరేకము, మున్నగు నర్థములనిచ్చును.

ఉదా : ౧. వియోగము. ౨. వికీర్ణము. ౩. విస్పష్టము. ౪. విలోకనము. ౫. విస్మృతి, విక్రయము. మొ.

వింఖము. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱపుడెక్క.

వింగడము. విణ. (సం. విశంకట) (క. వింగడవు.) ౧. విశాలము, విస్తృతము.

ఉ. వింగడమైన యొక్కవనవీథిఁ గనుంగొనె నీడ నున్నపున్, రంగుటరంగుపచ్చలయ రంగయి పో వెలిదమ్మిబావికిన్, జంగట నుల్లసిల్లు తులసీ వన సీమ శుభాంగి నొక్క బ్బాలం ... ఆము. ౫. ౪.

౨. సుంపిరము.

సీ. వింగడంబై నట్టి ముంగిట నెలకొన్న బృందా వనికి ముగ్గు పెట్టుదాన ...ఆము. ౪. ౫౦.

౩. విపరీతము.

క. అంగజహరుని ప్రసాదము, నం గలుగుచు వచ్చె సుతుఁడు నాఁడాదిగ మా,వంగడ మున నదియిప్పుడు, వింగడమై తోఁతురుద్భ వించెన్నాకున్. విజ. వి. ౨. ఆ.

క. చెంగటికిఁజేరి యని గో, యంగన నీవున్న వితము నరసిన మాకున్, నింగడ మైనది యున్న తైలం గఱిఁగించెదవో మమ్ము తాపిడియెదవో. భోజసుతా. ౩. ౭౪.

౪. వేఱు, భిన్నము.

(చూ. వింగడించు.)

జ : వింగడించు, వింగళింపు.

వింగడి(ళి)ంచె. స. క్రి. (√ వింగడము.) (క. వింగడిసు.) వేఱుపఱచు.

చ. అమరవరతుమామరవరాంచిత వృత్తులు వింగడించి నేర్పమరఁగ నాసురూప వినుతాఖిల సద్గుణపాత్రతానిధిన్, విమల సుగంధమాల్యవినివేశవిభూషితుఁజేసి ...
హ. న. ౨. ౧౧౩.

అ. క్రి. దుముకు.

చ. విడిచిన యంత మల్లులటు వెన్కకుఁ జెంగున వింగడింపుచున్, బడిబడి మీస లంటి మెలిఁ బట్టుచు దండలనిల్చి కమ్ముచున్, బిడికిళులూది పట్టుకొని బిట్టుగఁ గేకలు వేయుచున్ బొమల్, ముడిగొనఁ బండ్లు గీఁటుచు సముద్ధతిచేఁ జెయిసోఁక మీటుచున్. ప్రబంధ. ౧. ౭౪.

ఆ. వింగళించి యాటవెలఁదిచందంబున, కోపు లందు మీటి యేపుతోన, మిత్త్రగణము లలివిచిత్రితంబైకొన, దైవగణము లెదురఁ దారసించె. ప్రబంధ. ౭౯౧.

వింగళింపు. వి. (√ వింగడించె) మల్లబంధ విశేషము.

వ. ... దండ నిల్కడ కడలుగుటుకలయు మెలకువ వింగళింపు ... ప్రబంధ. ౭ఆ.

వ. ... వింగళింపు దశావదిశపాదవీక్షణము నయనవీక్షణము ... మల్లుపు. ౩. ౭౯.

వించే. అ. క్రి. (√విను¹) వినవచ్చు, పనఁబడు.

క. ఖలుఁడీ దుర్యోధనుఁ డేగ్గులతోడఁ దన యుద్ధ్య విల్లై గోమాయురుతంబులు వించె దుర్నిమిత్తంబులు పెక్కులువుట్టె నీని పుట్టిన వేళన్. భార. సభా. ౨. ౧౭౮.

చ. చెలువుగఁ బుష్పవృష్టి గురిసెన్ సహదేవు పయిన్ దివంబునన్, వెలయఁగ సాధువాదములు వించె సభాసదులెల్ల విస్మయా, కులిత మనస్కులైరి ...

భార. సభా. ౨. ౩౧.

వింజేకోన. వి. (వింజేము + కోన) వింధ్య పర్వతము యొక్క లోయ.

సీ. గానినారము రాజ కలశంబు బిడ్డఁడు క్రొవ్వడంచిన వింజకోన లెల్ల ...

ఇందు. ౨. ౫౦.

వింజేము. వి. (సం. వింధ్యః) వింధ్య పర్వతము.

క. ఆ కొలువువారు గరమ చ్చలాకృతి నొక పలుకులేక యుందఱు పంజం, బాఁకిడిన కరణి నవశము, దాకారిత చిత్త వృత్తులై యుండంగన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౫౪.

వ. ... అది ... తన పలుకులా స్థానంబెల్ల సావధానంబగుచు వింజేమాఁకిడి నట్లు వినుచుండ న న్నరేంద్ర చంద్రునకు నిట్లని చెప్పం దొడంగె. కళా. ౫. ౯.

క. అద్దశముఖుఁ డట్లాంగు విపద్దశ పరికించి తిచ్చపడి మంత్రులు ద్వారెద్దియును బల్కకుండిరి, పెద్ద తడవు వింజే మాఁక వెట్టిన భంగిన్ ... భా. రా. యు. ౭. ౨౮.

వ. ... వింజే మాఁకిడిన భంగి నూరకుండిన ...

నైష. ౪. ౧౬.

మత్తకోకిల. ఉగ్రశంకర భక్తవత్సల సోమయాముఖ సేమలో, నగ్రపూజ లొనర్తునెవ్వని కొన తిమ్మని పల్కుసా, నుగ్రహంబునవా సుమేరుధనుర్ధరుండు సమస్త దేవాగ్రగణ్యులు వింజే మాఁకిడి నట్లు నిల్వనను గనున్. పరాశ. ౧౦. ౧౦.

వింజామర(ము). వి. వి. (వెల్ల + చామర. త. వెణ్చామరై.) తెల్లని చామరము.

సీ. గీ. ... భార్యవింజామరిడ నొప్పపాండ్యుఁ గనిరొ ... ఆము. ౪. ౫౮.

వ. ... గంగా యమునలు వింజామరలిడ ...

హర. ౪. ౯౯.

సీ. వింజామరలు వైచు వేల్పుఁబూఁ బోఁడుల కంకణ క్రేంకార కలకలంబె ...

ఉ. రా. ౭. ౨౯౧.

సీ. చామరం బొప్పు వింజామర యనఁగను ...

ఆం. భా. ౨. ౧౯౩.

క. గొడుగులు వింజామరములుఁ, బడగలునం దాలవృంత పట వాసములున్, మృదుని కొసంగిన ధన్యుఁడు, పుడమిని వైకాత పత్రముగఁ బావించున్. కాశీ. ౭. ౧౨౪.

సీ. కంకణంబులు మ్రోయఁగా నీరయును ధరారవణియు వాజామరములు వైవ ...

దశా. ౩. ౧౪౪.

వింజామరక్రోవి. వి. (వింజామర + క్రోవి) ఒక విధమగు బాణసంచు.

మ. ... ద్యుమణింబోలిన పంజాలుం బగలు వత్తుల్ మంచి యాకాశ బాణము వింజామర క్రోవులుం బరుసులున్ బ్రహ్మాండము న్నిండఁగన్. బహు. ౪. ౭౬.

క. పంజాలును పగలువత్తుల, పుంజము లాకాశ బాణములుచే బిరుసుల్, వింజామరక్రోవుల చాలుం చెలువు వహించె లోక లోచనములకున్ ... రా. వి. ౫. ౬౧.

వింజామరము. సం. వి. అ. న. కంటి తెలుపు.

వింజిలి. వి. మత్స్యవిశేషము. (శ. ర., బ్రౌ.)

వింజోవి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. పంక్తి, వరుస.

వింట. వి. (√ విన్న[1]) వినుట.

గీ. ... ఇట్టి యన్యాయమే జాతి నెన్నఁడైనఁ
వొంటికపలంగఁ జెప్పఁగా వింటగలదె ...
సారంగ. ౨. ౨౩౭.

వింటాలము. వి. మల్లబంధ విశేషము, ముప్పది రెండు విన్యాసములలో నొకటి.

సీ. వింటాలము పలుమ్ము పెట్లాగు పాలుమ్ము
డొక్కర ముత్తర డొక్కరము ...
ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

వ. ... కక్కసకొక్కిస డొక్కరముత్తెర ...
కాశ నిల్కడయు నృసింహంబును నను
ముప్పదిరెండు విన్యాసంబుల నానెంబు
పరీక్షించి ... హంస. ౧. ౨౦౬.

వ. ... గళకత్తెర నృసింహంబును కాసె
నిల్కడయు వింటాలంబును విశద
పఱచి ... మల్లపు. ౩. ౬౯.

వింటికోల. వి. (విల్లు + కోల) రాళ్లఁబని వాని ధను రాకారమగు సాధన విశేషము. (శ. ర.)

వింటిజోదు. వి. (విల్లు + జోదు) ధానుష్కుఁడు, విలుకాఁడు.

క. వలిసంప కయ్యమప్పుడు, సొలయక బల
మేచి వింటిజోదులు పెలుచన్, సలుపఁగ
నెచ్చెలువమునకు, వెలయఁగఁ బెల్లార్చిర
పుడు వేలుపు లెల్లన్ ... వీర. ౪. ౧౧౨.

వింటితెర్వరి. వి. (√ విన్న) దేవత, గగన చరుఁడు, వేలుపు.

సీ. వింటితెర్వరి మేటి వెల్ల గొరును నిక్కు
చెవుల నీలపు నెక్కు చెలఁగు టెల్ల ...
ఉ. రా. ౫. ౨౦౭.

వింటిపట్టు = వింటిపెట్టు. వి. (విల్లు + పట్టు) ధన్వంతరము. నాలుగు మూరలు కొలఁది గల నేల. (శ. ర.)

వింటిపెట్టు = వింటిపట్టు. అమ్ము వేటు నేల.

ద్వి. పితిఁదికి నొకవింటి పెట్టోసరించి, అఱ
చేతఁ జఱచె బిట్ట సురారి శిరము ...
రం. రా. ఉ. ౧౪. పా. ౪. సం.

వింటిబ(బ్ర)ద్ద. వి. (√ విల్లు.) ౧. ధనస్సు.

ఆ. వెత్తిచెఱకుఁ గోల వింటిబద్దకు మల్లె, తీవ
నారిఁ జేసి భావభవుఁడు, పఱచు పువ్వుఁ
బోండ్ల పెఱ చోటులన్ మెత్తి, విరుల
తూఁపులేని ములుకు లొలిపె. వైజ. ౨. ౩౫.

౨. వింటిరూపమగు వెదురు శలాక.

సీ. తనవింటిబ్రద్దఁ గట్టె నటంచు సగ్రజు
మూఁచినట్టి సాధ్వుని హసించి ...
పరా. ౧. ౫౪.

వింటిరాసి. వి. (విల్లు + రాసి) ధనూరాశి.

వింటివాఁడు. విశే. (విల్లు + వాఁడు. త. విల్లాఁడు) ధానుష్కుఁడు, విలుకాఁడు.

క. మనపీటన కాద య్యస్త్రసునకు సరివింటి
వానిఁ జూడఁగ లోకంబున నెందులేమి
చెల్లంబు ... భార. ఉద్యో. ౨. ౧౬౪.

గీ. ఇంత ప్రొద్దు కిరీటి కట్టెదుర నిలువ, వెఱవ
కున్న పెద్ద ద్రోణుండ వింటివాఁడు ...
భారా. విరా. ౫. ౧౩౬.

వింఢ్లమ్ములాట. వి. (విల్లు + అమ్ము + ఆట) బాలక్రీడా విశేషము.

సీ. ... ఒడ్డు, పసుపునెట్టడుగాయ వింఢ్లమ్ము
లాటలు పులిజూదములు కట్టె పుట్ట
చెండ్లు ... హంస. ౩. ౧౪౬.

వింఢ్లవారు. వి. (√ విల్లు) ధనుర్ధారులు.

వ. ... అరదంబులకుం దురంగంబులుం దురం
గంబులకు విండ్లవారు విండ్లవారికి నర్గాయు
ధులు నడ్డంబగు తెఱంగున నిలువ ...
భార. భీష్మ. ౧. ౧౦౩.

వింత. వి. ౧. సొగసు, అందము.

మ. ... కలపం బెంతయు వింతగా నలఁది
చెంగల్వ ల్నెఱిన్నింపవే, నలిఁ గీల్కొల్పి
పారి. ౨. ౧౪.

౨. అద్భుతకార్యము.

గీ. ... దొంతరగ నన్న నతివేల్పు వింత
లెల్ల ... నీలా. ౧. ౧౦౧.

౩. అపూర్వ విషయము.

ఉ. వింటిగె తమ్ములార యొక వింత వినం
బడె ... ఉ. రా. ౨. ౪.

ఉ. ఒక్కటె రెడ్డిప్రక్క విసరూత్తల
వింతలఁ గాగిలింతలన్, జిక్కిలి గింతల
ల్మెరసి జంత తనంబునఁ బ్రొద్దుఁ
బుచ్చుచో ... శుక. ౨. ౩౩౬.

౪. చమత్కారము.

సీ. ఘన భర్తృహరి శతక త్రితయంబునఁ బ్రతి
శ్లోకంబునను వింతఁ జూపుసొబగు ...
దశా. ౧. ౪౩.

గీ. విలసదుపమాద్యలంక్రియల్ వింతఁ దెలుప ...
దశా. ౧. ౧౧.

౫. ఆశ్చర్యము.

శా. అంతం గాంచిరి వారి చూడ్కికన వద్య
ప్రోద్యదుద్యానముల్, వింతల్ సేయుచు
నుండఁగా ... వాల్మీకి. ౨. ౨౨.

౬. వినోదము.

క. ఇవ్విధమున నవ్వేలుపు, జవ్వనియును నవ్వి
భుండు సరిదలపులతో, నివ్వటిలం బువ్విలు
తుని, యవ్వంతలఁ గొంతకాల మట్లు
మెలఁగఁగాన్. కవిరా. ౫. ౨౩౪.

వి. ౧. అపూర్వము, క్రొత్తది.

సీ. వెడవెడ నూఁగారి వింతయై యేర్పడం గేరని
వళులలో నారు నిగుడ ...
భార. విరా. ౧. ౨౪౫.

ఉ. వింతయె మాగధుండు మును నీడును వాని
సుతుండ కాఁడె ... దశకు. ౧౨. ౫౧.

ఉ. వింత మాంసమున్, గావలెనంచు వచ్చి
తిని ... దశా. ౧. ౨౮౦.

చ. ... భయంబునఁ బాఱితి పెక్కుమార్లు
వంచిన మధురాపురిన్ విడిచి సాగర
మధ్యమునందు డాఁగవే, వనరుహనాథ
నీ బిరుదు వాఁడి తనంబును నాకు వింతయే.
భాగ. ౧౦. ఉ. ౭౨౯.

౨. అన్యుఁడు.

సీ. విని కోసలేంద్రుండు కనుకని వీరలఁ
గలయ నొప్పింపఁగ వలవ దనుచు ...

గీ. వింత లెవ్వరు మనకింక హరి నీవు, భీమ
వేత్రహస్తుల నడ్డపెట్ట నేల ...
భా. రా. యు. ౨౩౨.

సీ. ... దాఁచ, నేటికిఁ జెప్పుమా యే నంత
దాననె చయులేదొ నామీఁద ...
దశా. ౨. ౩౭౫.

౩. ఆశ్చర్యకరము.

క. వెలవెలఁ బాఱు దివిజుల వింతరుచిం గలి
గించు తమ్ములు ... విక్ర. ౨. ౧౦౬.

ఉ. వెన్నెలకుప్పసం బిడిన వింత విలాసము
వాని కెక్కఁగా ... నైష. ౬. ౫౦.

మ. నరలోకంబట సిద్ధసాధ్యఫణిగంధర్వాం
గనాసేవనా, పరిపాకం బట యొంత వింత
యనుచుం బల్మాఱు వీక్షించి ...
వసు. ౪. ౬౯.

౪. అరుదు.

ఉ. గీణియు ముట్టుటల్ మిగుల వింతలు పెంపుడు చిల్కబోధతో, రాణ దలిర్పఁ బల్కుట గరం బపురూపము ...

కళా. ౬. ౨౧౪.

ఉ. ఏ నొక వింతగమే రఘుకులేశ్వర యాదిమ విష్ణుమూర్తివై, యీ నిఖిలావనీతలము నేలెడునిన్ గనుఁగొంటి ...

సుద. ౧. ౯౯.

జ: వింతకజ్జెము, వింతకాఁడు, వింతతనము, వింతరాలు, వింతవాఁడు.

వింతకజ్జెము. వి. (వింత + కజ్జెము) పరిహాసము నకుఁగాను అభ్యక్షవస్తువులతోఁ దయారు చేయు అపూపము.

గీ. సఖులు వడ్డించు వింతకజ్జముల మర్మ, మెఱిఁగి త్రోయుచు ... దశా. ౪. ౨౭౫.

వింతకాఁడు. వి. (వింత + కాఁడు) ఆశ్చర్యకరుఁడు.

క. నాపుడు న వ్వాశ్యాంబిక, యా పటునిం జూచి పిలువ నంపఁగ లే మ, య్యా వింత కాఁడు తా నెటఁ, బోవునొ తా వెలుఁగ మెటకుఁ బోదుమటన్నన్. వైజ. ౮. ౧౮.

వింతతనము. వి. (వింత + తనము) భేదము, అన్యత్వము.

గీ. పుట్టి నింటికేను బోయి యొక్కింౘుక, యూరడిల్లి వత్తు నుబదనీవు, వింత తనము లేక విపనకుఁ బ్రియము నా, మాటుగా నొసర్చి మనుము నెమ్మి.

హరి. పూ. ౧. ౧౪౦.

వింతరాలు. విణ. (వింత + ఆలు) అన్యురాలు.

సీ. మునుగొనఁగఁ జనిఁడిన్గె మూల్గు పుణ్యం బుల నిట్టఁగుదు గెట్టి వింత రాండ్రు ...

భాగ. ౬. ౨౫౫.

వింతవాఁడు. వి. (వింత + వాఁడు) ౧. క్రొత్త వాఁడు.

వ. కీ యుత్తమనిలానిని ని న్నితర వారవని తలయట్లు నత్యవాదిఁగాఁ దలంప నంత వింతవాఁడనే ... కళా. ౪. ౨౫.

౨. అన్యుఁడు, పరుఁడు.

గీ. ఇవ్విధంబునఁ జనుదెంచి యిగురుబోఁడి, విభునిఁ దన వెన్కనుంచుక వింతవారు, లేరుగా యంచు సదనంబుఁ బాఱఁ జూచి, యలబలము లేని నిజమందిరాంగణమున.

శశాం. ౩. ౧౦౦.

గీ. ... వింతవారలు లేరుగా యింతనంత, సువిద మన వారలే కదా యున్నవారు ...

నైష. ౪. ౧౪.

విందు. వి. ౧. చుట్టము, బంధువు.

వ. ఆ సైనికోత్తములు సాత్యకిం గడచి యాచార్యుం గదిసిన.

క. విందులఁగనిఁ నట్లాతఁడు, మందస్మితుఁడై యెదిర్చి మార్గణజాల, స్పందితులఁ జేసె వారల ... భార. ద్రో. ౩. ౨౪౫.

క. విందులకును బ్రహ్మముఖా, నందంబై భక్త గణమునకు దైవతమై, పుందులకు బాలుఁ డగు హరి ... భాగ. ౧౦. పూ. ౪౭౨.

గీ. అన్నఁగంటిఁ దండ్రినిఁగంటి నయ్యఁగంటి, నిందురావయ్య విందులు విందు లనుచు ...

హరి. పూ. ౫. ౧౯౦.

సీ. విందులు విందులు విందు లంచును బిలి తెంచి ... దశకు. ౬. ౧౫౪.

క. ఎందుండి యేమి పనికై, యెందుల కరిగెదవు భూసురేశ్వర క్రితిం, బొరసితో నినుఁ గని తగిలెదను, విందవయితే నాకు నీవు విధముం జెపుమా. భార. శాం. ౩. ౪౨౯.

౨. అతిథి.

క. భూసురకైతవకుసుమశ,రాసన మాయింటి విందకైతివి ... మనుచ. ౨. ౪౯.

సీ. ఎడపక గీముస కేతెంచు విందుల కలిమి పల్వాలును సొమ్ములు నొసంగు ...

నీలా. ౧. ౪౯.

గీ. ... విందన నతిథి నామమై వెలయు చుండు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౨.

౩. బంధు భోజనము.

చ. ... నేడు సడంకుల గొబ్బనుంగడుక, నెగడెడు విందు గల్గెనని నెమ్మది మెచ్చుచు వచ్చెఁ జెచ్చెరక ... కళా. ౩. ౧౯౪.

క. విందారగింపఁ దగు గో,విందాంఘ్రిముమిళింద మనవి విని చనుదెమ్మా, విందాక రాచ కలువల, విందా ముఖనిందితారవిందా నందా. రా. వి. ౨. ౯౩.

ఆ. ప్రియములేని విందు పిండి వంటకు చేటు, భక్తిలేని పూజ పత్రిచేటు, పాత్ర మెఱుఁగ నీవి బంగారు చేటురా, విశ్వదాభిరామ వినర వేమ. వేమ. ౨. ౪౯.

వ్యవ. ఒకనాఁడు విందు, ఒకనాఁడు మందు. విందైన మందైన మూఁడు పూటలకు గుణము తెలియును.

౪. ఆతిథ్యము.

ద్వి. అందుకు కౌశికుం డనుమతించుటయును, విందు సేయుటకునై వేగంబ యాతఁడు ...

రం. రా. బాల. ౫౩. పా. ౧౬. పం.

శా. విల్లుందానును భిల్లుఁ డొక్కఁడరుగక విందింట దుగ్ధాన్నముక, భిల్లుం డన్యుఁడు వెట్ట ... ఆము. ౪. ౨౨౩.

సీ. శబరి యిచ్చిన పండ్లు చవి భరద్వాజుల విందొక్కఁ కీతి భావింప లేదు ...

ఉ. రా. ౭. ౧౫.

సీ. ... విందును నాఁగ మనుష్య యజ్ఞము పొల్చు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

విశ. సంతోషము, ప్రియము.

ఉ. ... క్రొం, బట్టుఁ బసిండిసిబ్బిలపుఁ బయ్యెద కొంగొకయింత జారి చ, న్గట్టు లలాటలోచనుని కన్నులు మూఁటికి విందు సేయఁగక. హర. ౫. ౪౭.

శా. ... అందైన నిందైన విం,దైనాదం బొసఁ గూర్చునే మదికి నిట్లానంద సందోహముక ... వసు. ౨. ౧౬.

జ: విందుపురుగు, విందువచ్చు.

విందుపురుగు(వు). వి. (√విందు) ఒక జాతి సాలెపురుగు.

సీ. పావొట్టవిఁ గలూత పరగుఁ దద్భేదంబు నోఁచు నీగపులి విందుపురు వనఁగ ...

ఆం. భా. ౨. ౭౪.

విందువచ్చు. అ. క్రి. (విందు + వచ్చు) అతిథి యయి వచ్చు.

వ. ఇందు ధరుండు మన సుందరమునకు విందు వచ్చినాఁడు ... హర. ౧. ౧౯.

విందువు. సం. విశ. ఉ. ౧. బుద్ధిమంతుఁడు. ౨. దాత, ఈగి గలవాఁడు.

వి. ఉ. పుం. బిందువు.

వింధ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లవలీలత. ౨. చిన్న యేలకి తీఁగ.

వింధ్యకూట(క)నుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అగస్త్యుఁడు.

వింధ్యకూటుఁడు. సం. వి. అ. పుం: = వింధ్య కూటనుఁడు.

వింధ్యము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పర్వత విశేషము, సప్తకులపర్వతములలో నొకటి.

వింధ్యవాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వింధ్యపర్వతమందు నివసించు నొకానొక దేవత.

సీ. వింధ్య వాసిని శేక వీరకు మున్నుగా నెల్ల
వేల్పులకు బింకించి మ్రొక్కి ...
ద్వా. ౪. ౨౫౯.

వింధ్యాటవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వింధ్య పర్వతము మీఁది పెద్ద యడవి.

వింశకము. సం. వి. అ. పుం. ఇరువది. (సంఖ్య.)

వింశతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఇరువది.

వింశతికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఇరువదికిఁ దగినది, వింశతి సంఖ్యకు యోగ్యము.

వింశతితమము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఇరువదియవది.

వింశతీశి. సం. వి. న్. పుం. ఇరువది గ్రామముల యధికారి.

వింశతీశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = వింశతీశి.

వింశము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఇరువదియవది.
వి. అ. పుం. ఇరువదియవ భాగము.

వింశి. సం. వి. న్. పుం. ౧. ఇరువది. ౨. ఇరువది గ్రామముల కధికారి.

వికంక(ట)తము. సం. వి. అ. పుం. వృక్షవిశేషము. ములు వెలము. †.
(దీనికఱ్ఱతో తెడ్లుచేయుదురు.) "పుల్లవెలఁగ" అని కొందఱు.)

వికంపము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఊబుకునది, పైకి లేచునది. ౨. చంచలము, స్థైర్యము లేనిది.

వికంపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వడఁకింపఁబడినది, వణఁకునది. ౨. అదరునట్టిది. ౩. చంచలమైనది.

వికచము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వికసించినది. ౨. వ్యాపించినది, ప్రసరించినది. ౩. కేశములేనిది, వెంట్రుకలు లేనిది. ౪. మూర్తిమంతమైనది, స్పష్టముగాఁ గాన్పించునది.
వి. అ. పుం. ధ్వజము, టెక్కెము.

వికట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వజ్ర వారాహి యను దేవత.

వికటకవి. సం. వి. ఇ. పుం. వికటముగా మాటలాడువాఁడు, హాస్యకరుఁడు. (శ. ర.)

వికటపీఠము. సం. వి అ. పుం. స. మూత్రదోషము.
సీ. వికట పీఠంబులు విలసిల్లు బుడుపులుజాగుడై
జిగిజెడ్డ జాఠరంబు ...
రత్నపరీక్ష. ౫౦. ప.

వికటము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వికృతమైనది, చూడ నసహ్యమైనది. ౨. అంగవికారమైనది. ౩. భయంకరమైనది. ౪. విశాలము, పెద్దది, విరివియైనది. ౫. గర్వముగలది. ౬. సుందరమైనది, చక్కనిది. ౭. ముఖముచిట్లించుకొనునది, కనుబొమలు ముడివేయునది. ౮. గూఢమైనది, తెలియనిది. ౯. మాఱిన యాకారము గలది. ౧౦. పెద్ద పండ్లుగలది, మిట్టపల్లములుగలది.
స. కుఱుపు.

వికటించు. సం. అ. క్రి. ప్రతికూలించు.
సీ. కాంత నీ వేక వాక్యముగ వర్తించుచు విక
టింపనేల ఱో శుక వతంస ...
భాను. ౩. ౫౬.

వికత్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. డంబములు చెప్పుకొనుట, ఆత్మస్తుతి. ౨. స్తుతి, పొగడ్త. ౩. నిందాస్తుతి. ౪. ఉద్ఘోషించుట, బిగ్గరగాఁ జెప్పుట.

వికత్థనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆత్మస్తుతి, డంబము చెప్పుకొనుట. ౨. వ్యాజస్తుతి. ౩. స్తుతి, పొగడ్త.

వికత్థనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆత్మస్తుతి చేసికొను వాఁడు, డంబము చెప్పుకొను వాఁడు. ౨. వ్యాజస్తుతి చేయువాఁడు.

వికము. సం. వి. అ. న. ముఱ్ఱుఁబాలు, అప్పుడే యీనిన యావుపాలు.

వికరము. సం. వి. అ. పుం. రోగము, జబ్బు.

వికరాలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిగుల కరాళమైనది, మిక్కిలి భయంకరమైనది.

వికర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ధృతరాష్ట్ర పుత్రులలో నొకఁడు, ఒకానొక భారతవీరుఁడు. ౨. కర్ణపుత్రుఁడు.

వికర్తనము. సం. వి. అ. పుం. అర్క వృక్షము. జిల్లేడు చెట్టు.

వికర్తనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. తండ్రిరాజ్యమును బలాత్కారముగా లాగుకొనిన కొడుకు.

వికర్మము. సం. వి. న. న. ౧. అన్యాయ కార్యము, నిషిద్ధ కృత్యము, అపవిత్రకార్యము. ౨. విభిన్నకార్యము.

వికర్మస్థుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నిషిద్ధమైన పనులు చేయువాఁడు, కుత్సితాచారముల కలవడినవాఁడు.

వికర్మకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెడు పని చేయువాఁడు, దుష్టుఁడు. ౨. వేఱు వేఱు పనులలో వినియోగింపఁబడినవాఁడు, వివిధ కర్మలుగలవాఁడు.

వి. అ. పుం. అంగడి పారుపత్తెకాఁడు, దుకాణములనుండి పన్ను వసూలు చేసెడి యధికారి.

వికర్మ్ముఁడు. సం. విణ. న. ౧. చెడ్డపని చేయువాఁడు. ౨. పనిమానిన వాఁడు.

వికర్షణము. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుని బాణపంచకములో నొకటి.

వి. దూరముగా లాగుట. ౨. (మల్లయుద్ధమున) అడ్డముగాఁ ద్రోయుట.

వికర్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దూరముగా లాగుట, ప్రక్కగా నీడ్చుట. ౨. బాణము, అమ్ము.

వికల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (జ్యోతి) కలలో నఱువదవ పంతు. (చూ. కల.)

వికలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఒక భాగము, లేక యవయవము లేనిది, లోపము గలది, అసంపూర్ణమైనది. ౨. బెదరినది, భయపెట్టఁబడినది. ౩. శూన్యమైనది, వట్టిది. ౪. క్షుబ్ధమైనది, కలఁతనొందినది, అధైర్యపడినది. ౫. నిరుపయోగము, నిష్ఫలమైనది. ౬. తప్పినది. ౭. క్షీణించినది, కృశించినది.

వికలాంగుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. ఈ. అ.) వికలమైన యవయవములు గలవాఁడు.

వికలీకరణము. సం. వి. అ. న. ౧. వికలముగాఁ జేయుట, వికలాంగునిఁగాఁ జేయుట. ౨. కలవరపెట్టుట, క్షోభపెట్టుట.

వికల్పజాలము. సం. వి. అ. న. వలవలెనుండెడి సంశయము, ఎట్లును తోఁచని స్థితి.

వికల్పనము. సం. వి. అ. న. ౧. సంశయము నొందుట, విచికిత్సపడుట. ౨. అనిశ్చయము, నిశ్చయములేమి.

వికల్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సంశయము, కోటిద్వయాత్మక జ్ఞానము, విచికిత్స. ౨. ఊహ, భావన. ౩. కల్పనము. ౪. విధము. ౫. అజ్ఞానము. ౬. తారతమ్యము. ౭. (వ్యాక) పక్షప్రాప్తి. (కలుగుట, కలుగకుండుట.)

వికల్పోపహారము. సం. వి. అ. పుం. ఐచ్ఛికమైన దానము.

వికల్మషుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మాలిన్యము లేనివాఁడు, కలంకము లేనివాఁడు. ౨. పాపములేనివాఁడు, తప్పు (అపరాధము) లేనివాఁడు.

వికవిక. వి. ౧. నవ్వుటయందలి ధ్వని కనుకరణము.

క. అనుచు సురగురుఁడు పలికిన, విని బ్రహ్మ
సురేంద్రుఁజూచి వికవికనగి ...
పార్వ. ౨. ౧౦౩.

చ. వికవిక నవ్వియక్కపట విప్రకుమారుఁడు
కేలు లెస్సవాఁనికినయి తాగబంధమును
నిల్పె మదింపతళాఁ శాక్షి మ్రాఁకిఁటఁ ...
హర. ౪. ౨౭.

౨. తెగడుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. దీకొల్పి వికవికఁ దెగడువల్లియలు, చేకొని
వాలింపఁ జేరుగోపికల ...
అ. మ, క. ౨. ౧౨౪. పు. ౧౧. పం.

వికష(ఘ). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంజిష్ఠ, మంజిడి. ‡.

వికసనము. సం. వి. అ. న. వికాసము.

వికసించు. సం. అ. క్రి. వికాసముపొందు.

క. జనపతియును నా సుకేశీవనితావదనంబు
తెప్పవాల్పక వీక్షించెను రాకాచంద్రో
దయమునఁ గలువల పగిది నయనములు
వికసింపన్ ... పరా. ౩. ౧౧౨.

వికసింపించు. సం. స. క్రి. (√ వికసించు) వికసింపఁజేయు.

సీ. ... నవ్యగీతులఁ బ్రేంకణము వికసింపించి
వనితయొక్కతె ప్రసవములుఁగోసి ...
పి. శకుం. ౨. ౧౩౮.

వికసితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వికసించినది, విరిసినది. (పుష్పము. మొ.)

వికసిల్లు. సం. అ. క్రి. ౧. వికాసముపొందు.

చ. అనవుడు నట్లకాకయని యా పరనాయకుఁ
డాత్మ సమ్మతించినయెడ విశ్వవేది విక
సిల్లుచే ... మార్కం. ౮. ౨౬.

(ఇట "ఆనందించు" అని భావము.)

గీ. అనిన విని వికసిల్లి యిట్లనియె నింతి ...
దశకు. ౫. ౨౭.

౨. ఒప్పు, ప్రకాశించు.

క. సుకవి నిరూపణములచేఁ, బ్రకటిల్లుచు
రూపకములు బహులాకృతులై, వికసిల్లు
వాని తెఱఁగులు, వికటంబులు దెలియ
వలయు వివిధస్మృతులన్.
కావ్యా. ౫. ఉల్లా. ౨౨.

వికస్వ(శ్వ)రము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వికసించునది, విరియునది. ౨. బిగ్గరయైనది, స్పష్టముగా వినఁబడునది.

వికారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆకారమున మార్పు, స్వభావమున మార్పు, స్వాభావికస్థితి నుండి మాఱుట. ౨. రూపాంతర ప్రాప్తి, మాఱుపాటు. ౩. రోగము, వ్యాధి. ౪. చిత్తవృత్తి, మనోవ్యాపారము. ౫. బొమలు ముడుచుట, చిట్లించుట. మొ. ముఖచిహ్నము. ౬. (సాంఖ్య) మూల ప్రకృతినుండి పుట్టినది. (మహదాది) ౭. గాయము.

వికారహేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఆకర్షణము, ఆందోళనము గలిగించు కారణము.

వికారి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. వికారము గలది, మార్పునొందినది. ౨. మాఱునది. ౩. చెఱుచునది.

వికారితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వికారము గలదిగాఁ జేయఁబడినది, మార్పఁబడినది.

వికాల(క)ము. సం. వి. అ. పుం. అసురసంధ్యా కాలము.

(ఇది దేవపిత్రాది కర్మల కనర్హకాలము.)

వికావిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాలమును దెలుపు ఘటీయంత్ర విశేషము.

(నీటిమీఁద నుంపఁగాఁ గ్రమముగా నిండుటచేఁ గాలపరిమితిని దెలిపెడి బెజ్జేముగల రాగి పాత్ర.)

వికావిక. విశే. చెల్లాచెదరైనది.

క. ... నాగ్గులయి యావ్రుసవురయి, గగ్గులు కాడై వికావికలయి యవర్తుల్ ...
కాశీ. ౭. ౮౭.

క. ... తత్పరిజనము వికావికలయ్యెన్ ...
దశకు. ౨. ౬౪.

వికావిక. వి. నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

క. ... కులశీలంబులు వలదం, గలపితివిఁక నేమియని వికావిక నగుచున్ ...
వేం. పంచ. ౩. ౧౪౬.

ఉ. కారణమేమిలేకయె వికావిక నవ్వను ...
కవిరాజ. ౫. ౧౮౬.

వికాస(శ)నము. సం. వి. అ. న. ౧. స్పష్టపఱుచుట, స్పష్టముగాఁ జూపుట. ౨. (పువ్వు మొ.) వికసించుట, విరియుట.

వికాస(శ)ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్పష్టపఱుచుట, స్ఫుటముగాఁ జూపుట. ౨. (పువ్వు మొ.) వికసించుట, విరియుట. ౩. ఋజు పద్ధతి, సరళమార్గము. ౪. వక్రపద్ధతి, కుటిల మార్గము. ౫. సంతోషము. ౬. ఆకాశము. ౭. ఆతురత, తీవ్రవాంఛ. ౮. ఏకాంతము. ౯. వృద్ధి, పెరుఁగుదల.

వికాసి(శి). సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. ప్రకాశ మగునది, స్పష్టముగాఁ గనఁబడునది. ౨. వికసించునది, విరియునది. ౩. ప్రకాశించునది.

వికాసించు = వికసించు. సం. అ. క్రి. వికాసము నొందు.

శా. ... అంతస్తాపము మాన్పఁగా వలయు నత్తైనంబ్రియం బాఱఁ జ్యేయింపున్ నీనికి రెట్టి సొమ్ములు మానం బెంతే వికాసింపఁగన్.
రుక్మాం. ౪. ౧౧౩.

క. ... భూమీసురుఁ గనుఁగొని నగుమోమున నిట్లనియె డెందము వికాసింపన్ ...
శ్రీరం. ౨. ౯౮.

వికిరణము. సం. వి. అ. న. ౧. చెదరఁ గొట్టుట, ఇటునటుఁ జల్లుట. ౨. అంతటను వ్యాపింపఁ జేయుట. ౩. చీల్చుట. ౪. హింసనము, చంపుట. ౫. జ్ఞానము.

పుం. అర్కవృక్షము, జిల్లేడు చెట్టు.

వికిరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చెదరిన భాగము. ౨. విఘ్న శాంతికై చల్లబడిన దూర్వాంకురాదికము.

శ్లో. లాజచందన సిద్ధార్థ భస్మ దూర్వాంకురాక్షతాః, వికారా ఇతి సందిష్టాస్సర్వ విఘ్నావినాశనాః. (తంత్రసా. వాచ.)

౩. అసంస్కృతులై, మృతులయిన పితరుల నుద్దేశించి శ్రాద్ధములందు దర్భలపై నుంచఁబడు నన్నము.

శ్లో. అసంస్కృత ప్రమీతానాం యోగినాం కులయోషితాం, ఉచ్ఛిష్టం భాగధేయం స్యాత్, దర్భేషు వికిరశ్చయః. (అ. త. వాచ.)

౪. పక్షి. ౫. నూయి. ౬. వృక్షము.

వికీర్ణజ్ఞము. సం. వి. అ. న. పరిమళ ద్రవ్య విశేషము.

వికీర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెదరినది. విడిపోయినది. ౨. చెల్లఁబడినది. ౩. ప్రసిద్ధమైనది.

వికుంఠము. సం. వి. అ. న. విష్ణు లోకము.

వికుంఠితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మొద్దైనది, మొఱపోయినది, మొద్దుగాఁ జేయఁబడినది. ౨. మూఢము, మూర్ఖము.

వికుర్వాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మార్పు పొందినవాఁడు. ౨. సంతోషించినవాఁడు.

వికు(క్ర)స్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

వికూజనము. సం. వి. అ. న. ౧. పావురము కూఁత; పక్షికూఁత. ౨. పేగులార్చుట.

వికూణనము. సం. వి. అ. న. ఓరచూపు.

వికూణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నాసిక, ముక్కు.

వికృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మార్పు చెందినది. మాఱినది. ౨. తెవులు గలది. ౩. అంగవికారము గలది, విరూపమైనది. ౪. అసంపూర్ణమైనది. ౫. మనోవికారము గలది, భావోద్రేకము గలది. ౬. ఇష్టము లేనిది, విసిగినది. ౭. అసహ్యమైనది, చీఁదరైనది. ౮. అసాధారణ మైనది. ౯. స్వాభావికముగానిది, స్వభావ విరుద్ధమైనది. ౧౦. పాడుచేయఁబడినది, చెఱుపఁబడినది. ౧౧. రోగ యుక్తము, వ్యాధిగ్రస్తము.

వి. అ. న. ౧. మార్పు. ౨. హీనస్థితికి మాఱుట. ౩. తెవులు, రోగము. ౪. ఇష్టములేమి, నసుగు.

వికృతి. సం. న. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఉద్దేశము, మనస్సు, రూపము మొదలగువాని మార్పు. ౨. స్వభావ విరుద్ధస్థితి. ౩. రోగము. ౪. మానసికోద్రేకము, కోపము, రాగము, మొ. ౫. భావము, చిత్తవృత్తి. ౬. బలాత్కారముగఁ బట్టుకొనుట. ౭. పులిసిన కల్లు. ౮. భూతము, దయ్యము. (విల్యమ్సు.) ౯. ప్రభవాది సంవత్సరములలో నొకటి.

వికృష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దూరముగా లాగఁబడినది, ఈడ్వఁబడినది, ఆకర్షింపఁబడినది. ౨. పొడవుగాఁ జేయఁబడినది. ౩. ఉద్ఘోషింపఁబడినది, చాటఁబడినది, మొఱపెట్టఁబడినది. ౪. కఠినమైనది, నిర్దయము, క్రూరము. ౫. చక్కఁగా దున్నఁబడినది.

వి. అ. న. ౧. మొఱ్ఱ. ౨. నింద.

వికేశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. విరియఁబోసికొనిన జొట్టుగల స్త్రీ, వీడిన కొప్పుగల స్త్రీ. ౨. వెండ్రుకలులేని యూఁడుది. ౩. వేణి, జడ. ౪. అష్టమూర్తియైన శివునికి మహీరూపమున నున్నపుడుండు భార్య.

శ్లో. సూర్యోజలం మహీవాయుర్వహ్నిరాకాశ మేవచ, దీక్షితో బ్రాహ్మణ స్సోమ ఇత్యేతాస్తన వక్రమాత్॥ సువర్చలోమాషా వికేశీ చాపరాశివా, స్వాహాది శస్తథా దీక్షా రోహిణీ చ యథాక్రయమ్.

(మార్క. వాచ.)

వికేశుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. ఈ. అ.) ౧. వీడిన వెండ్రుకలు గలవాఁడు. ౨. వెండ్రుకలు లేనివాఁడు.

వికోశ(ష)ము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పొట్టులేనిది. ౨. కోశము లేనిది, ఒఱలేనిది.

విక్కను. అ. క్రి. (విక్కు + అను) విక్కు మనుధ్వని కలుగు.

ద్వి. వ్రక్కలై కూడఁ బౌరాణికు మేను, విక్కన విరియుఁడు విరివిరి యనుచు ...
బస. పురా. ౧౨౫. పా. ౨౦. పం.

విక్కము. సం. వి. అ. పుం. పిల్లయేనుఁగు, గజశాబకము.

విక్కవిరియు. అ. క్రి. (విరియు + విరియు) మిక్కిలి విరియు, మిగుల సంతోషించు.

వ. ... సమ్మోదంబున విక్కవిరిసి రక్కసుని యురంబున ... భాగ. దశ. పూ. ౨౭౬.

విక్కు. అ. క్రి. ౧. విశ్లథమగు, వదులగు.

ఉ. క్రిక్కిఱి చన్నుఁ దోయి యిరుగ్రేవల కాంతియుఁ బంచబాణుఁ గ్రొవ్వెక్కఁగఁ జేయ హస్త యుగ మెత్తి విహారభరంపుఁ బేర్మికిన్, విక్కి ప్రసూనము ల్గురియు వేనలి వీడిచి కొప్పు వెట్టుచోఁ, జొక్కులఁ బెట్టె భూవరుని చూపులఁ గోమలి బాహు మూలముల్. సైప. ౩. ౧౯౪.

౨. గర్వించు.

ఉ. చెక్కర విల్తు పక్కరల జెక్కి నటించును విక్కి విక్కి నే, డెక్కుడు మాటలం బదరి దింతియ కాని యవారియాన వాల్చుక్కరఁ బెట్టి రాము కతఁ జెక్కఁగ నేర్పుచుఁ బెంచి నట్టి యా, యక్కను జూడవైతివి గదా ప్రమదావనిగూఢకీరమా.
రా. వి. ౪. ౭౭.

ద్వి. విక్కుచుఁ జొక్కుచు విఱ్ఱవీఁగుచును, మిక్కిలి తమకంబుమే కొనఁగ్రొత్త, సింగారమూని ...
తి. సారంగ. ౧. ౫. పా. ౪. పం.

౩. విజృంభించు.

క. అక్కొమ్మ మెకపు జోదులు, విక్కుచు నక్కొండ యెక్కి విరిదేనియలన్, జొక్కటపుఁ దియ్యపండుల, జక్కర తెలినీర్ల నలువు సడలించి తగన్.
అచ్చేరా. కిష్కిం. ౨౯.

౪. నిందించు, అధిక్షేపించు.

క. తక్కిన పాండు కుమారుల, విక్కుచు శస్త్రంబు చేత విడిచిన గురునిం, ద్రొక్కి తలఁద్రుంచు వానిన్, ప్రుక్కక రణ భీభిఁ బొడుతుఁ జోద్యముగాఁగన్.
సేతుఖం. ౩. ౯౩. పా.

(ఇది యశ్వత్థామ యనుమాట.)

వి. ౧. గర్వము.

ద్వి. దాని చెక్కుల టెక్కు దాని బల్ విక్కు, దాని మోము మెఱుంగు దాని తెఱంగు ...
తి. సారంగ. ౧. ౭. పా. ౯. పం.

౨. విరియుట యందగు ననుకరణము.

ద్వి. విషయ వాసన మదినీడ్కొన్న యపుడె, విషయమడ్వర్గంబు విక్కనవిరియు ...
ప్రభులింగ. ౫. ౧౫౭. పా. ౧౬. పం.

౩. విఱుగు నప్పుడగు ధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. విపులేంద్రముని వీఁపు విక్కన విఱిగె ...
బస. పు. ౧౫౭ పా. ౧౩. పం.

విక్రమ. సం. వి. అ. పుం. ప్రభవాది సంవత్సరములలో నొకటి.

విక్రమణము. సం. వి. అ. న. విష్ణుదేవుని యంగ.

విక్రమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అడుగు, అంగ. ౨. అడుగులు వేయుట, నడచుట. ౩. గెలుచుట, జయించుట. ౪. వీర్యము, పరాక్రమము. ౫. బలము, శక్తి.

విక్రమాదిత్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సుప్రసిద్ధుఁడైన యొకరాజు.

(ఇట్లే, "విక్రమార్కుఁడు.)

విక్రమి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. పరాక్రమము గలవాఁడు, శౌర్యవంతుఁడు. ౨. బలవంతుఁడు, శక్తిగలవాఁడు.

వి. న్. పుం. ౧. సింహము. ౨. శూరుఁడు. ౩. విష్ణువు.

విక్రమించు. సం. అ. క్రి. ౧. పరాక్రమము చూపు.

ఉ. ... రాజుల, యాదవపు ముందటఁ జయజయధ్వను లిచ్చిరిగాని వాని శౌర్యోదయవృత్తికి బెదురనోపర యెవ్వరు విక్రమింపఁగన్. భార. సభా. ౨. ౯౭.

వ. అనవరతాన్యోన్యసంగతంబు లగు చక్రంబుల నతిక్రమించెడు క్రమంబులఁ గుచంబులు విక్రమింప నిజకరాఘాతంబుల ... శుక. చరి. ౨. ౨౦.

(ఇట 'నతిశయింప' నని భావము.)

చ. అపుడు సుమాలి ... విపులశతాంగమున్ మెఱయవేచని మార్కొని విక్రమించినన్. ఉ. రా. ౨. ౬౫.

విక్రముఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రఖ్యాతుఁడైన యుజ్జయినీ పట్టణపు రాజు, విక్రమాదిత్యుఁడు, విక్రమార్కుఁడు. ౨. విష్ణువు.

విక్రయము. సం. వి. అ. పుం. అమ్మకము.

విక్రయానుశయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అమ్మకము గడువేయుట. (అ. వి.) ౨. అమ్మ[illegible]కము రద్దు చేసికొనుటకైన వివాదము. (వాచ.)

విక్రయి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) వ్యాపారి, అమ్మువాఁడు.

విక్రయించు. సం. స. క్రి. అమ్ము.

మ. ... కలత్రముఁ గ వరకుమారుం గాశిలో విక్రయించి నిరూఢంబగు సత్యమూర్వరఁ బ్రతిష్ఠించెన్ ... జై. భా. ౪. ౧౨౮.

విక్రయికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వ్యాపారి, అమ్మువాఁడు.

విక్రాంత. సం. విణ. (బు. త్రీ. బు.) పరాక్రమము గలవాఁడు.

వి. బు. పుం. ౧. వీరుఁడు. ౨. సింహము.

విక్రాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అంగవేయఁబడినది, దాటఁబడినది. ౨. బలము గలది, పరాక్రమముగలది. ౩. జయించినది. గెలిచినది.

వి. అ. పుం. ౧. సింహము.

న. ౧. అంగ. ౨. వీర్యము, పరాక్రమము. ౩. వైక్రాంతమణి.

విక్రాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. అడుగువేయుట, అంగవేయుట. ౨. గుఱ్ఱపు నడక. ౩. పరాక్రమము, వీర్యము.

విక్రాంతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వీరుఁడు, యోధుఁడు.

విక్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మాఱుపు. ౨. మనోవికారము, కోపము, రాగము, అసంతుష్టి మొ. ౩. వైకల్యము. ౪. కనుబొమలు ముడుచుట మొ. ముఖచిహ్నము. ౫. ఆకస్మికముగు [illegible]

వి(క్రేత. సం. వి. ఋ. పుం. వి(క్రయించువాఁడు.

వి(క్రేయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) అమ్మఁదగినది.

వి(క్రోశనము. సం. వి. అ. న. ౧. మొ. పెట్టుట, ఉద్ఘోషించుట. ౨. నిందించుట.

విక్లబము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. భయమునకు లోనైనది. భయపడినది. ౨. పిఱికి, ధైర్యము లేనిది. ౩. పరవశమైనది, (ఒకదానికి) లొంగినది. ౪. కలవరపడినది, ఘోశపడినది. ౫. బాధింపఁబడినది, దుఃఖము కలుగఁజేయఁ బడినది. ౬. విసిగినది, విసుగుచెందినది. ౭. తొట్రుపడినది.

విక్లిన్నము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిగులఁ దడిసినది, తేమగలది. ౨. క్షీణించినది, వాడినది. ౩. ముదిసినది.

విక్లిష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిక్కిలి బాధింపఁ బడినది, మిగుల క్లేశపెట్టఁ బడినది. ౨. హాని గలుగఁ జేయఁ బడినది.

వి. అ. న. ఉచ్చారణము నందలి లోపము.

విక్లేతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పూర్తిగాఁదడియుట. ౨. కరఁగిపోవుట.

విక్షతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. గాయపఱుపఁ బడినది, కొట్టఁబడినది. ౨. ముక్కలుగాఁ జేయఁ బడినది.

వి. అ. న. ౧. గాయము చేయుట. ౨. గాయము.

విక్షావము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాసరోగము, దగ్గు. ౨. తుమ్ము. ౩. ధ్వని, చప్పుడు.

విక్షిప్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెదరినది. చెదరఁ గొట్టఁ బడినది. ౨. (ఉద్యోగము మొ. దానినుండి) తొలఁగింపఁ బడినది. ౩. పంపఁబడినది. ౪. కలవరపడినది. ౫. (వాదము) ఖండింపఁ బడినది. ౬. (యోగ) చిత్తము యొక్క స్థితి విశేషము. "క్షిప్తం, మూఢం, విక్షిప్తం, మేకాగ్రం, నిరుద్ధ మితి చిత్తభూమయః."

విక్షీరము. సం. వి. అ. పుం. అర్కవృక్షము, జిల్లేడుచెట్టు.

విక్షేపణము. సం. వి. అ. న. ౧. (త్రోసివేయుట, (బాణము) ప్రయోగించుట. ౨. చెదరుట,ఇటునటుఁ బోవుట. ౩.కలవరపడుట. ౪. దూరీకరణము, ఉద్యోగాదులనుండి తొలఁగించుట.

విక్షేపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దూరముగాఁ ద్రోయుట, చెదరఁ గొట్టుట. ౨. ప్రయోగించుట, (బాణము మొ.) విడుచుట. ౩. అలలవలెఁగదలుట, కంపమొందుట. ౪. ఇటునటుఁ గదుపుట, ఆడించుట. ౫. కలవరపాటు. ౬. భయము. ౭. వాదఖండనము ౮. ధ్రువరేఖ. ౯. స్త్రీల సత్త్వజమైన యలంకార విశేషము. ౧౦. కార్యాంతరమిషచే వాదమునునిలుపుట, నిగ్రహస్థాన విశేషము.

విక్షేపశక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. (వేదాంత) అవిద్యాశక్తి విశేషము, లేనిదానినున్నట్టు కనఁబడఁ జేయు మాయాశక్తి.

విక్షేపించు. సం. స. క్రి. త్రోయు, చిమ్ము.

శా. క్రేణీభూతములై దిగంతముల విక్షేపించు
సౌమిత్రి దో, స్స్థానాగ్రోజ్ఝిత ... బాణ
ములు వర్షింపంగ ...

భా. రా. సుం. ౪౪౩.

విక్షోభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కదలుట, చలించుట. ౨. మానసిక క్షోభము, కలవరపాటు, భయము. ౩. బాధ, నొప్పి.

విక్షోభించు. సం. అ. క్రి. బాధపడు.

శా. హాలాపానము మాంసభక్షణము నత్యా
సక్తిఁ గావింప వ్యాధిజ్వాలాదిప్రరుజా
వ్యథల్ గలిగి విక్షోభించుచున్ ధాత్రిఁ
జం, డాలత్వంబు భజించె సువ్రతము
లిష్టాపూర్తము ల్లేమి ...
బ్రహ్మోత్తర. ౨. ౯౭.

విఖండితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఖండింపఁబడినది, పగులఁగొట్టఁ బడినది, విభజింపఁబడినది. ౨. రెండుముక్కలుగాఁ జేయఁ బడినది. ౩. వికలాంగముగాఁ జేయఁబడినది. ౪. (వాదము) ఖండింపఁబడినది.

విఖండించు. సం. స. క్రి. నఱకు.

గీ. రాక్షసుఁడు వైచినట్టి యాప్రబల శక్తి,
శక్తివైచి విఖండించె శంభుశక్తి ...
కాశీ. ౬. ౨౪౪.

విఖా(ఖ)నసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వానప్రస్థుఁడయిన ఋషి. ౨. ఒకానొకముని.

విఖాసు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జిహ్వ, నాలుక.

(విల్సన్సు.)

విఖురుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాక్షసుఁడు. ౨. చోరుఁడు, దొంగ.

విఖు(ఖ్రు). సం. విశే. (ఉ.) ముక్కుఁడి, ముక్కు లేనివాఁడు.

విఖ్యాతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రసిద్ధమైనది, పేరుపొందినది. ౨. పిలువఁ బడినది, పేర్కొనఁబడినది. ౩. ఒప్పుకొనఁ బడినది, అంగీకరింపఁబడినది.

విఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ప్రసిద్ధి, కీర్తి.

విఖ్యాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రకటించుట. ఉద్ఘోషించుట. ౨. వివరించుట, స్పష్టపఱుచుట. ౩. ఒప్పుకొనుట, అంగీకరించుట.

విఖ్యు(ఖు)ఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ముక్కుఁడి, ముక్కు లేనివాఁడు.

విగంధకము. సం. వి. అ. పుం. ఇంగుదీవృక్షము, గార చెట్టు.

విగడము. విశే. (సం. వికటః) వికటము.

వ. ...దిట్టమాటలం బుట్టిన విగడంబులై యుద్ధ
పతదంతంబులగు పంతంబులం గుంతంబులం
గొని ... పి. శకుం. ౧. ౭౬.

విగడియ. వి. (సం. విఘటికా) గడియలో అఱువదవ భాగము.

క. ... ఒక్క విగడియలోనన్ ...
రామా. ౭. ౬౪. (శ. ర.)

విగణనము. సం. వి. అ. న. ౧. లెక్కించుట. ౨. ఆలోచించుట. ౩. ఋణముతీర్చుట.

విగతచక్షువు. సం. విశే. (స.) కన్నులు లేనివాఁడు, గ్రుడ్డివాఁడు, అంధుఁడు.

క. మఱునాఁడు విగతచక్షుని, తెఱఁగున నొక
పంచఁజేరి దీనతదోఁపన్, గొఱమాలిన
రొక్కపెంచిక, యాఱచేతం బట్టికొని నరానఁ
నుఁడుగుచున్. భోజరా. ౨. ౧౭౪.

విగతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పోయినది, నష్టమైనది. ౨. విడిచిపోయినది. ౩. చేనిపోయినది. ౪. శూన్యము, లేనిది. ౫. చీఁకటియైనది, మబ్బుపడినది.

వి. అ. న. పక్షిగతి, పిట్టలెగురుట.

విగతలక్షణుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) శుభలక్షణములు లేనివాఁడు, అదృష్టహీనుఁడు.

విగతస్పృహుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) అపేక్ష లేనివాఁడు.

విగతార్తవ. సం. వి. అ. స్త్రీ. రజస్సుపోయిన స్త్రీ, ముట్టుడిగిన యాఁడుది.

విగమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విశ్లేషము, వీడిపోవుట. ౨. సమాప్తి, ముగింపు. ౩ త్యాగము, విడుచుట. ౪. నాశము, కనఁబడక పోవుట. ౫. చావు, మరణము. ౬. విడిపోవుట, విభక్తమగుట.

విగరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దిగంబర సన్న్యాసి. ౨. మితభోజి, మితముగా భుజించువాఁడు.

విగర్హణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నింద, దూఱు.

విగర్హణము. సం. వి. అ. న. = విగర్హణ.

విగర్హించు. సం. స. క్రి. నిందించు.

శా. ... ఇట్లేవేళం బురిఁ ద్రిప్పురుఁడు సుజను
లెంతేఁడఁడు విగర్హింపఁగన్ ...
ధర్మ. ౮. ౧౩౨.

విగర్హితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిందింపఁబడినది. ౨. నిర్లక్ష్యము చేయఁబడినది. ౩. నిషేధింపఁబడినది, నిషిద్ధము. ౪. అధమము, హీనమైనది. ౫. చెడ్డది, దుష్టము. వి. అ. న. నింద.

విగల(ళ)నము. సం. వి. అ. న. మిక్కిలి జాఱుట, విస్ఖలనము.

విగలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కాఱినది, స్రవించినది. ౨. జాఱినది. ౩. పోయినది. ౪. కరఁగినది. ౫. చెదరినది. ౬. వదులైనది. ౭. (తల) విరియఁబోసికొన్నది.

విగాఢము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. స్నానముచేసినది, మునిఁగినది. ౨. లోఁతైనది.

విగానము. సం. వి. అ. న. ౧. నింద, దూఱు, అపవాదము. ౨. పూర్వోత్తర విరుద్ధముగాఁ జెప్పుట.

విగాహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్నానము చేయుట, మునుఁగుట. ౨. లోఁతునకుఁ బోవుట.

విగాహించు. సం. అ. క్రి. మునుఁగు, క్రుంకు. (శ. ర.)

విగాహితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మునిఁగినది.

విగీతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిందింపఁబడినది, విగర్హితము. ౨. పూర్వోత్తర విరుద్ధమైనది.

విగీతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నింద, దూఱు. ౨. పూర్వోత్తర విరుద్ధముగాఁ జెప్పుట.

విగుణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సుగుణములు లేనిది, చెడ్డది. ౨. నిర్గుణము. ఏగుణమును లేనిది, గుణరహితము. ౩. ధారములేనిది.

విగుర్వించు. అ. క్రి. (√ విగుర్వు. క. విగుర్విసు.) ౧. గర్వించు.

వ. అనేక బ్రహ్మాండ విఖండఖండన వ్యాపారమునకు నేమేమ చాలుదు మనుచున్న గణంబులందు గణముఖ్యులు దలతలమని వెడలి విగుర్వించి ... ఖ. సం. ౨. ౧౮౯.

౨. యత్నించు.

క. గర్వించి పలికి తగునీ, గర్వము భుజవీర్యమును బ్రకాశంబుగ నీ, పర్వత వివరము వెర్చివి, గుర్వింపుము చూత మనిని గోత్రభిదుండున్. భార. ఆది. ౭. ౨౭౩.

విగుర్వు. వి. ప్రయత్నము.

ఉ. హారసుపారశంఖవిమలాభ్రమహోజ్జ్వలకీర్తిఁ జాలం బొల్పారిన బుద్ధమండలికు నగ్రసుతుండగు మన్మమండ(ం) డాచారవరుం డునాడెండ్లం జారుతరంబగు వెండికొండనాం, గౌరిశశాంకకూళికి విగుర్వనతోగుడినిల్పె ... ౧౦౬౧. ద. శా. ౪. ౬౭౨.

జ : విగుర్వించే.

విగూఢము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. రహస్యమైనది, దాఁచఁబడినది. ౨. నిందింపఁబడినది, విగర్హితము.

విగృహీతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పట్టుకొనఁ బడినది. ౨. ఎదిరింపఁ బడినది. ౩. ఆటంక పఱుపఁ బడినది. నిర్బంధింపఁ బడినది. ౪. (వ్యాక) విగ్రహము చెప్పఁబడినది, (సమాసము.)

(వాక్యమున అర్థము వివరింపఁ బడినది.)

విగ్గోరు. వి. ఒకజాతి లత. ?.

సీ. క్రొవ్విరు లెసఁగి ... విలసిల్లు నిండారు కొన్నెలలోఁ గాగు విగ్గోరుఁ దీఁగెలు వెలుఁగు వట్లు ... కు. సం. ౭. ౯.

విగ్రహము, సం. వి. అ. పుం. ౧. చాఁచుట, వ్యాపింపఁ జేయుట. ౨. ఆకారము, రూపు. ౩. శరీరము. ౪. కలహము, ప్రణయ కలహము. ౫. యుద్ధము, పోరాటము. (సంధికి వ్యతిరేకము.) ౬. రాజ్య తంత్రము సంధ్యాది గుణములలో నొకటి. ౭. నిర్దయత, దయలేమి. ౮. భాగము. ౯. (వ్యాక.) సామాసార్థమును వివరించు వాక్యము.

విగ్రహవంతుఁడు. సం. విశే. (త్. వతీ. త్.) శరీరము గలవాఁడు, మూర్తి మంతుఁడు, అవతరించిన వాఁడు.

విగ్రహించే. సం. అ. క్రి. కలహించు, విరోధపడు.

గీ. ... వేయికన్నుల వేల్పుతో విగ్రహించి, వనిత యింకేమి కొనుదున్నవాఁ డొమరుఁడు. నైష. ౪. ౨౩.

ఆ. అనుచు జనులు నాశ్చర్య భరితులై, చూచుచుండ నిండు సుందరాస్య, యాత్మ యోగ వహ్నికాహుతిఁ గావించె, విగ్రహించి తనదు విగ్రహంబు. మూర్తిత్ర. ౫. ౭౫.

సీ. గీ. ... నీర, జాతములను నీరజాతములను, విగ్రహింపనీని విరహంబె తోడుగా, వెలఁది వెడలెవిపిన వీధులకును ...

వసు. ౩. ౧౩౨.

విగ్రీవుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పోయిన మెడగలవాఁడు—శిరశ్ఛేదము చేయఁ బడిన వాఁడు, తలగొట్టఁ బడినవాఁడు.

విగ్రుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ముక్కిడి, ముక్కు పోయినవాఁడు.

విఘటనము. సం. వి. అ. న. ౧. విడఁగొట్టుట. ౨. నశింపఁ జేయుట, చెఱుచుట.

విఘటించే. సం. అ. క్రి. తప్పిపోవు, చెడు.

సీ. ... గీ. మొదల సంఘటి యించినఁ బొంది కార్య, మవల విఘటించెనేని గౌరవము దప్పి ... నైష. ౨. ౬౬.

వ. దీని విఘటింపం జేయుదునని భూసురాకారుండై వచ్చి పూర్వాలంగాంచి ...

భార. అను. ౧. ౨౯౫.

విఘటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గడియలో నఱువదవ భాగము, విగడియ. ౨. విడఁగొట్టునట్టి (వియోగము నొందించు) స్త్రీ.

విఘటితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. విడఁదీయఁబడినది, వేఱుచేయఁబడినది. ౨. విభజింపఁ బడినది, పంచిపెట్టఁబడినది. ౩. పగులఁగొట్టఁబడినది. ౪. విశేషముగాఁ గూర్పఁబడినది. (వాచ.)

విఘట్టన. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. ఎడఁబాపుట, వీడఁజేయుట. ౨. ఒరయిక, రాపిడి ౩. విడఁదీయుట, వదులుచేయుట. ౪. అపాయము గలిగించుట.

విఘట్టనము. సం. వి. అ. న = విఘట్టన.

విఘట్టించు. సం. స. క్రి. (నొక్కొల్లు మొ. వానిచే) పొడుచు.

స్రగ్ధర. చించెం జెండాడె మట్టెం జెదిమె వివిచెఁ గ్రొచ్చెఁ విఘట్టించెవంచెఁ, ...
కాశీ. ౬. ౧౭౬.

విఘట్టితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వియోజితము, ఎడఁబాపఁబడినది, విడఁజేయఁబడినది, ౨. విడఁదీయఁబడినది. తెఱవఁబడినది, వదులు చేయఁబడినది. ౩. రాచఁబడినది, ఒరసికొనఁబడినది. ౪. చలింపఁజేయఁబడినది, కదల్పఁబడినది. ౫. హానిగలిగింపఁబడినది.

విఘనము. సం. వి. అ. పుం. కొయ్యసుమ్మెట, సమ్మెట.

విఘసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సగము నమలిన కబళము. ౨. దేవతలను, పితృదేవతలను ఉద్దేశించియిడిన యన్నమున మిగిలిన భాగము. ౩. భుక్తశేషము, తినఁగా మిగిలిన యన్నము. ౪. ఆహారము, అన్నము.

స. మైనము.

విఘసాశి. సం. విశే. (న్ + నీ. న్.) దేవతలను, పితృదేవతలను ఉద్దేశించి యిడిన యన్నమున మిగిలిన భాగమును భుజించువాఁడు.

విఘసాశుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) = విఘసాశి.

విఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నాశము. ౨. చంపుట, హింసించుట. ౩. అడ్డంకి విఘ్నము, వ్యాఘాతము. ౪. పెద్దదెబ్బ. ౫. త్యాగము, విడుచుట.

విఘాతసిద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. విఘ్నములఁ దొలఁగించుట, అడ్డంకులఁ ద్రోసివేయుట.

విఘాతి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. తొలగించువాఁడు, నివారకుఁడు. ౨. నశింప జేయువాడు, నాశకుఁడు.

విఘాతించు. సం. స. క్రి. ౧. చంపు, సంహరించు.

మ. ... మేదినికిఁ భారముడింప దైత్యుల విఘాతింపంగఁ గ్రీడార్థమై జనియించెఁ భవదీయసూనుఁడు ... హరి. పూ. ౬. ౧౫.

౨. చెఱుచు. (శ. ర.)

విఘూర్ణితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) విశేషముగాఁ ద్రిప్పఁబడినది. (కన్న.)

విఘృష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిక్కిలి రొరయఁబడినది. ౨. మిగుల నూఱఁబడినది. మిక్కిలి మర్దింపఁ బడినది. ౩. ఎక్కువగా రుద్దఁబడినది.

విఘ్నకరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) అడ్డుపెట్టువాఁడు, విఘ్నము గలిగించువాఁడు.

విఘ్నకర్త. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) = విఘ్నకరుఁడు.

విఘ్నకారి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్.) = విఘ్నకరుఁడు.

విఘ్నధ్వంసము. సం. వి. అ. పుం. విఘ్నములు తొలఁగించుట.

విఘ్ననాయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విఘ్నేశ్వరుఁడు.

విఘ్ననాశనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విఘ్నేశ్వరుఁడు, గణపతి.

(ఇట్లే: విఘ్ననాశకుఁడు.)

విఘ్నపడు. మి. అ. క్రి. (విఘ్నము + పడు) అడ్డిపోవు, విఘ్నితమగు.

క. ఆ జాలిరేల నిర్మల, బీజహవిస్తంత్ర మేను శ్రీలి నొనర్పం, గా జగతి వఱపునం జెడు, నే ఘ్నము విఘ్నపడునె రోఁటికివగవక ... భార. అశ్వ. ౪. ౨౬౭.

విఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంతరాయము, అడ్డంకి, చెఱుపు. ౨. శ్రమము, కష్టము. ౩. కరమర్దము, కలివెచెట్టు. (వాచ.)

విఘ్నరాజు. సం. వి. అ. పుం. విఘ్నేశ్వరుఁడు, గణపతి.

విఘ్నవినాయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విఘ్నేశ్వరుఁడు, గణపతి.

విఘ్నహారి. సం. వి. న్. పుం. - విఘ్నములు పోఁగొట్టువాఁడు - విఘ్నేశ్వరుఁడు.

విఘ్నితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. విఘ్నములు కలిగినది, ఆటంకపఱుపఁబడినది. ౨. అడ్డు కొట్టఁబడినది.

విఘ్నేశ్వరవాహనము. సం. వి. అ. న. ఎలుక.

(ఇట్లే: విఘ్నేశవాహనము మొ.)

విఘ్నేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గణపతి, ఈశ్వరుని పుత్త్రుఁడు, విఘ్నముల కధిపతి.

(ఇట్లే: విఘ్నేశానుఁడు, విఘ్నేశుఁడు. మొ.)

విచ(చి)కిలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతి మల్లె. ౯. ౨. మదనవృక్షము, బ్రంగ చెట్టు.

విచక్షణుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. సూక్ష్మ దృష్టిగలవాఁడు, దూర దృష్టిగలవాఁడు, వివేకశాలి. ౨. బుద్ధిమంతుఁడు. ౩. నిపుణుఁడు, నేర్పరి. ౪. చదువు కొనినవాఁడు, చదువరి.

వి. అ. పుం. పండితుఁడు, విద్వాంసుఁడు.

విచక్షించు. సం. స. క్రి. విమర్శించు.

దండకము. ... ఇంతింతనరీక్షించి బుద్ధిన్ విచక్షించి తన్మాత్రమాయా పరాత్పరాత్ జామాత ... భోగినీ దండకము.

విచక్షుఁడు. సం. విశే. (స్) - విచక్షుష్కుఁడు. ౧. కన్నులు లేనివాఁడు, గ్రుడ్డివాఁడు. ౨. కలవరపడినవాఁడు, విమనస్కుఁడు, దుఃఖితుఁడు.

విచయనము. సం. వి. అ. న. ౧. వెదకుట. ౨. పువ్వులు మొ. కోయుట. (వాచ.)

విచయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అన్వేషణము, వెదకుట. ౨. పరిశోధనము.

విచరించు. సం. అ. క్రి. విచారించు, సంతాపపడు.

ఉ. హైదరు జంగు సంపున మహాహవకేళిఁ గోట చుట్టి బ్రాహ్మహద్రుథ విక్రమోద్ధతిర యమ్మున పైనమువచ్చి నిల్చె నిమ్మీఁది విచారమెట్లు నియమేయ పరాక్రమ రంగరాయ ధాత్రీడయాను స్మరించి విచరించిరి యాచ్చటి పెద్ద మానిసుల్. రంగా. ౩. ౨౪.

విచరితము. సం. వి. అ. న. తిరుగుట, సంచారము.

విచర్చిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పాము, చర్మరోగభేదము, గజ్జి.

విచర్చితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పూయఁబడినది, రాచఁబడినది, రుద్దఁబడినది.

విచలనము. సం. వి. అ. న. ౧. మిక్కిలి కదులుట, మిగులఁజలించుట. ౨. మార్గము నుండి తప్పుట, తొలఁగుట. ౩. చాంచల్యము, స్థైర్యములేమి. ౪. గర్వము, దురహంకారము.

విచలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి కదలునది.

విచలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దురహంకారము కలవాఁడు, గర్వి.

విచారకుఁడు. సం. వి అ. పుం. - విచారించువాఁడు - ౧. పరిశోధకుఁడు, పరీక్షకుఁడు. ౨. న్యాయాధికారి.

విచారజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నిర్ణయింప సమర్థుఁడు, తీర్పరి.

విచారణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పరీక్ష, పరిశోధనము, సందిగ్ధమైన విషయమును తత్త్వనిర్ణయమునకై ప్రమాణములతోఁ బరిశీలించుట. ౨. ఆలోచన. ౩. సంశయము, ఎటులును దోఁచనిస్థితి. ౪. మీమాంసశాస్త్రము.

విచారణము. సం. వి. అ. న. ౧. విచారణ, పరిశోధనము, పరిశీలనము. ౨. ఆలోచన. ౩. సంశయము, ఎటులును దోఁచని స్థితి.

విచారణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విచారణ చేయఁదగినది.

విచారపడు. మి. అ. క్రి. (విచారము + పడు) సంతాపించు, చింతిల్లు. (శ. ర.)

విచారభువి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. న్యాయస్థానము, న్యాయసభ. ౨. యమసభ, యముని కొలువు.

విచారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పరీక్ష, పరిశోధనము, సందిగ్ధవిషయమును తత్త్వనిర్ణయమునకై ప్రమాణములచేఁ బరిశీలించుట. ౨. (అభియోగము) విచారించుట, సత్యము తెలుసికొనుటకై సాక్ష్యము మొ. ది వినుట. ౩. ఆలోచన. ౪. వివేకము, యుక్తాయుక్తపరిజ్ఞానము. ౫. నిశ్చయము, నిర్ణయము. ౬. ఎన్నిక, ఏర్చుకొనుట. ౭. సందేహము, ఎటులును తోఁచనిస్థితి. ౮. దూరదృష్టి.

విచారముచేయు. మి. స. క్రి. ఆలోచించు, విచారించు.

ఉ. మజ్జన భోజనాదులకు మాపుకయించుటకు
స్వస్వామణుల్, సజ్జనగేహ మొక్కటి
విచారముచేసి యొసర్చి వాలిపెన్, సజ్జఁ
దోఁజఁగి యచ్చటఁ బ్రసన్నత నిల్చిన లింగ
ముకా భవా, పజ్జలరాశికుంభజాని భక్తిభజిం
పఁగఁబోవుసంతటన్. కాశి. ౪. ౧౬.

విచారశీలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆలోచన గలవాఁడు, వివేకి. ౨. దూరదృష్టి గల వాఁడు.

విచారస్థలము. సం. వి. అ. న. ౧. న్యాయస్థానము. ౨. యుక్తివాదము, యుక్తియుక్తమగువాదము.

విచారి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. తిరుగువాఁడు, త్రిమ్మరి. ౨. తిరుగఁబోతు, భోగలంపటుఁడు. ౩. ఆలోచన కలవాఁడు, వివేకి.

విచారించు. సం. స. క్రి. ౧. పరిశీలించు.

వ. ... పంచబాణ శరంబులని ప్రమాణంబు
విచారించు విరహ పరితాప పరిహారణనిపుణ
పురంధ్రీ గణంబుల ...
ఉ. హరి. ౫. ౧౩౬.

వ. మత్ప్రసాదంబున నతీతానాగతవర్తమాన దర్శియగుటంజేసి విచారించి పనుపుమనిన. మార్కం. ౫. ౧౫౪.

౨. పరామర్శించె.

ను. ... అగ్నిహోత్రమును నిత్యంబున్ విచారింతువే ... శశాం. ౪. ౮.

౩. ఆలోచించె.

గీ. ఇవ్విధంబునఁ దమతమ యెఱుఁగు తెఱఁగు, లందఱును జెప్పవిని కురునందనుండు, దగ విచారించి కార్యంబు తెగువ గాంచి, యొలమివారలఁ గనుఁగొని యిట్టులనియె. భార. విరా. ౩. ౧౧౨.

గీ. అనుపలట్లోడి వాలఖిల్యాది మునులుఁ, దారు గురునిపాలికిఁ జని దైత్య వరుల, నోర్చు తెఱఁగు విచారించు చుండ వారి, కెలమి మిగుల బృహస్పతి యిట్టులనియె. మార్కం. ౨. ౨౨౧.

సం. అ. క్రి. సంతాపించె.

వ. ... పుత్త్రహత్యాది దోషంబును పుత్త్రవిహీనత్వంబును బ్రాప్తంబయ్యెనే యని విచారించి ... కాశ. ౨. ౬౨.

విచారితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆలోచింపఁ బడినది. ౨. పరిశోధింపఁ బడినది, పరిశీలింపఁబడినది, పరీక్షింపఁబడినది. ౩. నిశ్చయింపఁబడినది, నిర్ణయింపఁబడినది.

వి. అ. న. ఆలోచన.

విచార్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విచారింపఁదగినది.

విచి = వీచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తరంగము, అల. (వాచ.)

విచికిత్స. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సంశయము, నిశ్చయములేమి. ౨. తప్పు.

విచితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) వెదకఁ బడినది, పరిశోధితము, పరిశీలింపఁ బడినది.

విచితి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. అన్వేషణము, వెదకుట. ౨. పరిశోధనము, పరిశీలనము.

విచిత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లగుమ్మడి.

విచిత్రకము. సం. వి. అ. పుం. వృక్షవిశేషము, కొండరావిచెట్టువంటి యొక చెట్టు.

న. ఆశ్చర్యము, వింత.

విచిత్రదేహము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) మనోజ్ఞమైన (ఇంపైన) దేహముగలది.

వి. అ. పుం. మేఘము, మబ్బు.

విచిత్రము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆశ్చర్యకరమైనది, వింతయైనది. ౨. కర్బురము, నానా వర్ణములు కలది. ౩. వివిధము, పలువిధములైనది. ౪. మనోహరము, ఇంపైనది. ౫. చిత్తరువుగా వ్రాయఁబడినది, ఆలేఖ్యము.

వి. అ. న. ౧. శబలవర్ణము, చిత్రవర్ణము ౨. ఆశ్చర్యము, వింత. ౩. ఒకానొక యర్థాలంకారము.

విచిత్రవీర్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రవంశపు రాజు. (శంతనునికి సత్యవతి యందుఁ బుట్టినవాఁడు. భీష్ముని తమ్ముఁడు. ధృతరాష్ట్ర పాండురాజులిద్దఱి పుత్త్రులు.)

విచిత్రాంగము. సం. విశ. (అ. ఆ. ఈ. అ.) చిత్రవర్ణమైన శరీరముగలది.

వి. అ. పుం. ౧. నెమలి. ౨. పెద్దపులి.

విచిన్వకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెదకుట, అన్వేషణము. ౨. పరిశోధించుట.

విచిన్వకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శోధకుఁడు,

విచీర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆక్రమింపఁబడినది. ౨. ప్రవేశింపఁబడినది.

విచేతనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చైతన్యము లేనిది, ప్రాణములేనిది, చేచ్చినది. ౨. జడము, మొద్దుపాఱినది.

విచేతసుఁడు. సం. విణ. (స్.) ౧. చెడ్డమనస్సు గలవాఁడు, ఒరులకుఁ జెడుగు కోరువాఁడు. ౨. విరుద్ధమయిన చిత్తముగలవాఁడు, అవివేకి, మూర్ఖుఁడు. ౩. దుర్మనస్కుఁడు, దిగులొందిన మనస్సు గలవాఁడు.

విచేష్ట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రయత్నము, పూనిక, ఉద్యమము. ౨. ప్రవర్తనము, నడవడి. ౩. నడక, గమనము.

విచేష్టించు. సం. స. క్రి. మిక్కిలి చేష్టించు, మిక్కిలి చేష్టలుగలదానిఁగాఁ జేయు.

సీ. పురుషోత్తముం డెల్ల ఘనవనంబులును దానయఖిల భూతాత్మకుండై విహారలీల విచేష్టించు ... భార. ఉద్యో. ౨. ౧౩౪.

విచేష్టితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చేష్టాశూన్యము, చేష్ట లుడిగినది. ౨. యత్నింపఁబడినది. ౩. పరీక్షింపఁబడినది, పరిశోధింపఁ బడినది. ౪. తప్పుగాఁ జేయఁబడినది.

వి. అ. న. ౧. కృత్యము, పని. ౨. పూనిక, యత్నము. ౩. కుట్రతంత్రము. ౪. అభినయము. ౫. వ్యాపారము, పని, చేష్ట. ౬. తంత్రము, కుట్ర.

విచ్చె. వి. నాలుగువ్రేళ్లకుఁ జుట్టిటీసిన నూలిచుట్ట. (శ. ర., బ్రౌ.)

విచ్చేఁబాఱు. అ. క్రి. (విచ్చు + పాఱు, స్వార్థమున.) పాఱు, విచ్చు.

సీ. జంతమయూరమా యింత గర్వంబుఁజే విఱిసిమై పాఱలెత్తి విచ్చఁబాఱ ...
కలువాయి. ౪. ౧౪.

విచ్చలవిడి. వి. ౧. స్వాతంత్ర్యము, స్వేచ్ఛాప్రవృత్తి.

క. ఎచ్చోటనైన సధనుఁడు, విచ్చలవిడి నుండు లేదు వెలి పించుకయున్ ...
భార. శాం. ౪. ౩౬.

చ. ... విచ్చలవిడి నీకునాతనికి. సంగతి చేకులు ... దశకు. ౭. ౭౬.

క. ఆచ్చుగఁ బ్రయాగలోపల, విచ్చలవిడిఁ దనువుమేను విడిచినసుజుం, డొచ్చెల్ల యేమి చెప్పనుఁ, జెచ్చెరఁ గను నిష్ట కామ్య సిద్ధిధరిత్రిన్. భోజరా. ౧. ౧౮౨.

౨. స్వేచ్ఛ.

వ. ... చంద్రసంయు కంపద్ర దిగ్విజయయాత్రయుంబోని యచ్చవెన్నెల విచ్చలవిడిం గాయుచుండఁగ ... కాశీ. ౩. ౫౩.

వ. ... విచ్చలవిడిం దిరుగుబాజాంగులును ...
నీలా. ౩. ౧౦.

క్రి. విణ. నిరాటంకముగా.

వ. ... ఆకృతాంగి మరల కన్నుదామరలు విచ్చి విచ్చలవిడి వెడలెడి యశ్రుజలధారాప్రవాహంబులు చెక్కుటద్దంబులపై జాలువాఱి ... ఉ. రా. ౬. ౨౭౬.

విచ్చేలు. వి. విచ్చలవిడి.

ఉ. అచ్చర మచ్చికంటులకునై కడుహెచ్చిన మచ్చరంబులోఁ, విచ్చలుగాను మెచ్చుగ వివేకములెల్లను వెచ్చఁబెట్టి వీరిచ్చుటదొమ్మిగూడి కలహించిన తేరుగనేలపుట్టు నీరచ్చల నొంపఁగావలయు రాయని యింద్రుఁడుచేయ మెచ్చుచున్. ఆహల్యా. సం. ౧. ౧౦౯.

విచ్చేవిచ్చేలు. అవ్య. యథాయథలు. (శ. ర., ప్రా.)

విచ్ఛాయ. వి. (సం. విచ్ఛాయా) రత్నదోష విశేషము. (శ. ర.)

విచ్చికము. విణ. ధుష్టము.

తే. కక్కసపు వంకగోరులఁ ద్రొక్కి త్రొక్కి, కఱకుముక్కున సందండ కఱచికఱచి, పూసరొకటియుఁ బోఁగునఁ బొందనీక, చెరిపె ముత్యాలపేరు విచ్చికపుఁబులుఁగు. పాండురంగ. ౪. ౨౩౯.

విచ్చిలు(ల్లు) = విచ్చు. అ. క్రి. (√ విచ్చు) విడివడిపోవు.

శా. ... విచ్చిలెం, గోలంబుల్ బెదరెంజ మూరుగణమాక్రోశించెఁ బంచాస్యముల్, తాలంకావరజుండు మందరమహాధాత్రీధరం బెత్తినన్. హర. ౬. ౪౬.

విచ్చు. అ. క్రి. ౧. (పుష్పాదులు) వికసించు, విడుచు.

క. అచ్చెనవాసతోడను, తిచ్చపడక మొనసి తుదిని తేకత్తివడిన్, విచ్చెంజంపక ముకుళము, వెచ్చెరమతి నువ్వుఁబువ్వు స్నేహం బూనెన్. రసి. ౨. ౭౫.

చ. వరుఁడిఁక నేమిసొమ్మడుగ వచ్చెనటంచును నల్గుదాస నా, సరసకటాక్షబాణములఁ జల్లగ నుల్లము విచ్చఁబాడ నా, చరణసమీపభూములకుఁ జయ్యనఁజేరఁడె యేమి సేతు సుం, దరులకు నాథుఁడింతదయ దప్పిన సేమగు వామలోచనా. గంధ. ౧. ౭౧.

వ. ... కైశికముకేవఁ బ్రభాతశశాంకు పొస విచ్చినవవహల్లి కాశిఁగయిసేసి ... ఆము. ౨. ౧౬.

ఉ. ప్రచ్ఛటఁబారిజాత లతికావనదేవత జంభవైరిపై, మచ్చికఁ గూర్పఁగా నవకుము ప్రకరంబుల వెల్లువేటిలో, విచ్చిన పైడితామరల వెంబడివచ్చిన కమ్మగాడ్పులన్, మెచ్చులరీతిఁ గోకిలసమీరణ దీవనలిచ్చె నొప్పుగన్. హర. ౬. ౧౦.

౨. చీలు, భేదిల్లు.

క. చొచ్చి చతురంగవితతులు, విచ్చునటుల సేయుటయును విప్వచ్చుఁడు శేవచ్చితల పడినఁ బురికొని, యచ్చట నిరువాఁగునట్ట లాడంబోరెన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౯౪.

క. తరువొకటి పెఱికిలాంగల, ధరుఁడుద్ధతిఁ బూంచిహయరథ ద్విపసుభటో, త్కరముల ప్రమగ్గింపఁగన, స్నెరవులు విచ్చుటయు మేదినీధరుఁ డలరెన్. హరి. ఉ. ౩. ౯౩.

౩. విరియు, విడిపోవు.

సీ. సంసారజీమూత సంఘంబు విచ్చునే చక్రిదాస్యప్రభంజనము లేక ... భాగ. ౭. స్కం. ౧౮౨.

చ. ఖురముల నేలఁద్రవ్వుచు నకుంఠితవాలసమీరణంబులన్, విరవిరఁబోయి మేఘములు విచ్చ విషాణము లొడ్డికొంచు దుస్తరతరమూర్తియై వృషభదైత్యుఁడు ... భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౧౧౪౨.

చ. తెలతెలవాఱెఁ దూర్పునలుదిక్కులవిచ్చెఁ దమంబుపక్షులుం, గలకలఁ బల్కె ... బిల్హ. ౩. ౧౭౩.

వ. ... జవ్వనంపుఁ గ్రొవ్వునవివ్వటిల్లి మవ్వంపువాతెఱలు విచ్చనవ్వు ... పరిచారికా సహస్రంబును గూఁతునకు వరణంబుగా నిచ్చి మఱియును ... మనుచ. ౫. ౧౦౧.

౪. నశించు.

శా. ... తీవ్రతరాంగసంభవ శరశ్రేణీవిదాహవ్యథల్, విచ్చం దీరని భక్తితోహృదయ మావిర్భూత మోదంబునన్, నవ్వందిఁగ

యుఁబోలెఁ జూడ్కు లాదవన్ సత్కురుఁ
డుత్కంఠతన్. కాశీ. ౩. ౧౭౦.

౫. బ్రద్దలగు, వ్రీలు.

మ. ధరఖర్వాతులఁ దాఁకండు సూర్యకర సంత
ప్తప్రధానాంగుఁడై, త్వరతోడం బఱువెత్తి
చేరినిలిచెం దాళద్రుమచ్ఛాయఁ, దచ్చిరముం
దత్ఫలపాతవేగమున విచ్చెన్ శబ్దయోగం
బు గాన్. భద్రా. ౧. ౭౫.

౬. వికలమగు.

క. జనులెట్టిది శత్రువిధం, బని చెప్పుదు రట్టి
చందమారయఁగా దుర్జనుఁడ శకునీకు నా
యెడ, వినుముకలిగె దీనమానసు విచ్చెం
గుటిలా. భార. కర్ణ. ౨. ౧౦౪.

౭. తెఱచియుండు.

ఉ. ఏనుఁగుపాటఁ జూచినను నేటితటంబున
గానకాంత్యఁబే, రాముదపాకుచందమున
హస్తమువిచ్చియ యుండువానికిన్ ...
కాశీ. ౭. ౨౩౪.

స. క్రి. ౧. విప్పు, విడఁదీయు.

వ. విన్నపంబుచేసి తమతెచ్చిన విధ్వస్తోపకర
ణంబులు విచ్చిచూపి ...
ఉ. హరి. ౧. ౧౧౧.

వ. ... తదలంకార చామరంబులు రెండును
విచ్చపుచ్చుకొని ... కళా. ౧. ౧౭౦.

౨. విరియఁజేయు, వ్యాపింపఁజేయు.

చ. పతిఁగని ... వీక్షణాయతసితదీధితుల్
గలయనద్రిజ విచ్చెమహేశుమీఁద ...
కు. సం. ౭. ౯౦౧.

క. ఎఱికలు విచ్చేదుండను, తెఱచేచె ...
భార. ఉద్యో. ౩. ౩౦౧.

క. అచ్చటనచ్చట నిడుపుగ, విచ్చిన గుసు
మాస్త్రశాస్త్ర వేదుల మనముల్, మెచ్చిం
చుఁదారలమంజిడి, పచ్చడనులు చతురశీతి
బంధంబులతోన్. నైష. ౭. ౧౫౫.

౩. తెఱచు.

చ. వెడవెడఁగన్నుమూయుఁ గనువిచ్చు నగుం
దలయూఁచు ... పారి. ౧. ౧౦౧.

ఉ. ... ఇంకనాహారము గమ్మనాకని గుహా
సదృశంబగు నోరువిచ్చినన్ ...
భా. రా. సుం. ౪౩.

౪. వికసింపఁజేయు.

చ. అనవిని మోము విచ్చుచు మురాంతకు
నిట్లనుఁ గుంతి పాండు నందనులకుఁ
దండ్రియు స్సురువు దైవము నారయ నీవ
కావె ... భార. ఉద్యో. ౩. ౨౦౭.

గీ ... నవ్వినట్లల్ల విచ్చెఁ, గలయ మూఁకులు
కేతకీ గహనతతులు ...
ఆము. ౪. ౯౪.

౫. చీలుచు, భేదించు.

క. విత్తము సంసృతి పటలము, వృత్తము
కామాదివైరి వర్గంబులకేఁ, డిత్తము
చిత్తము హరికిని, జొత్తము నిర్వాణపదము
శుభమగు మనకున్. భాగ. ౭. ౨౪౯.

వ. ... ఎడయిచ్చిన వజ్రంబును జను మఱి
గ్రుచ్చివెనువిచ్చి చనలేక యచ్చటనే
యున్నన్ ... దశా. ౨. ౪౩౩.

౬. విడిచిపెట్టు, త్యజించు.

ఉ. సోరణగండ్ల రాఁగొడమ చుక్కలు పట్ట
సతు లక్కవాటముల్, చేపప ... ప్రొద్దు
వోవఁగా రతి డస్సి గాడ్పులకుఁ గాఁడఱ
చఱ జను విచ్చి మేడలన్. ఆము. ౨. ౧౩.

౭. విడఁగొట్టు, తొలఁగించు.

సీ. పాలిండ్లు గదలంగఁ బసపు బయ్యెద
విచ్చు నచలాధిపతి కూర్మియాఁడు బిడ్డ ...
కాశీ. ౨. ౫౩.

విణ. చీలినది, విడిపోయినది, విదారితము.

సీ. ... శ్రోత్రఘచ్ఛటలు విచ్చుగ రచించితి
సూక్తినైపుణి జ్ఞాన చింతామణి కృతి ...
ఆము. ౧. ౧౩.

౨. వికాసము.

సీ. ... సకల సత్త్వపురాణ సారాంశముల
హెచ్చు కైవల్యరమచేలికల్వ విచ్చు ...
ఘటికా. ౧. ౧౮౦.

జః విచ్చుఁబాలు, విచ్చిలు, విచ్చుకత్తి, విచ్చుకొను, విచ్చుటాకు, విచ్చునొ్మగ్గ.

విచ్చుకత్తి. వి. (విచ్చు + కత్తి) ఒఱ దూసిన కత్తి.

చ. వెలుఁగడి యెప్పుడెప్పు డరి వీరులఁ గాఁకు దమంచు విచ్చుకత్తుల బెడఁగుం దళత్తళలతోఁ దనముందట వచ్చుఁగవ వీరులకును జేయి వీచుటయు రోసముతోఁ జని దైత్య వీరులం, దలపడి రా సురాసురులు దార్కొని దుగ్రతరాగ్రహంబునన్.
ఉ. రా. ౪. ౨౯౦.

మ. మొనకు న్వచ్చిన విచ్చుకత్తులనిచే ముష్టీదు మేల్ రౌతులం, దనమాడంగను గల్గిపార్శ్వమున యందుం గ్రమ్మ నశ్వంబులం, దన బల్లెమ్మునఁ గ్రుమ్మ క్రమ్మఱుచు వెన్కన్ దారసిల్ జోదులన్, గని దూరంబు దొలంగఁ జేయుఁ ఒటు దోర్గర్వం బఖర్వం బుగన్. కృష్ణ. ౩. ౩౪.

సీ. ... విచ్చుకత్తుల వారు వెంటరా నందలంబును నిబ్బరంబుగాఁ బోవ నిచ్చు ...
కువల. ౫. ౯.

విచ్చుకొను. స. క్రి. (విచ్చు + కొను) విప్పుకొను.

క. వచ్చినఁ బొడఁగాంచి పెనల్ విచ్చుకొని కడుం దలంకి విసదారిగముల్, విచ్చునొ్మగ్గయి కడలకు, విచ్చలవిడిఁ బఱచెఁ గట్లు వీడెం బక్షేకన్. అ. రా. యు. ౧౬౩.

విచ్చుటాకు. వి. (విచ్చు + ఆకు.) ౧. కర్ణపత్రము, చెవ్వాకు.

సీ. గీ. విచ్చుటాకు చెవ్వాకన వెలయుఁ గర్ణపత్రనామంబు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౭.

౨. విరిసిన యాకు.

సీ. జలితంపు విచ్చుటాకుల దుద్దుఁ గమ్మలు నిద్దంపుఁ జెక్కుల నీడఁ జూడ ...
క్రీడా. ౧౦౧.

విచ్చునొ్మ(మొ)గ్గ. విశే. (విచ్చు + మొగ్గ).
౧. చెల్లాచెదరైనది.

క. వచ్చినఁ బొడఁ గాంచి పెనల్, విచ్చుకొని కడుం దలంకి విసదాలిగముల్, విచ్చునొ్మగ్గయి కడలకు, విచ్చలవిడిఁ బఱచెఁ గట్లు వీడెం బక్షేకన్. అ. రా. యు. ౧౬౩.

శా. ... విచ్చునొ్మగ్గ విరాలి మొగ్గయగుచున్ విచ్చేసిరయ్యంగనల్ ... తపతీ. ౪. ౬౯.

చ. ... మబ్బొక యింతయు విప్ప విచ్చు మొ్మగ్గయి మఱిపొనిపోదును సమస్త దిశాగతులైన యప్సరల్ ... ఆము. ౪. ౧౩౧.

మ. కరుణం బ్రోచిన మిత్రుఁడేఁగను గళంకం బూను చెల్లప్పుడున్, గురుతిద్వేషి నిశాచరుఁడనుచులోకుల్ నిందగావించు నిష్ఠురభావుండరుదేఱఁ గీడ్వుఱచుసంచున్ విచ్చు మొగ్గైచనెన్, జరితార్థాత్మకళత్ర వృత్తమగుచున్ జక్రద్విజ వ్రాతముల్.
భోజసుతా. ౫. ౧౦.

సీ. ... ముచ్చు చేరువులకు విచ్చుమొగ్గ ...
కవిజ. ౩. ౭౧.

వి. ౧. విరియుమొగ్గ. ౨. చెల్లాచెదరగుట.

సీ. ... ఎలమిఁ బొల్పగు యూథికలకు సంతలకూటములకును మఱి విచ్చుమొగ్గలొాదవె... ఆము. ౪. ౧౨౩.

(పై రెండర్థములకు నిదియే యుదాహరణము.)

విచ్చేయు - విజయముచేయు. అ. క్రి. ౧. (పూజ్యులు) వచ్చు.

శా. ... నిర్వాణదాన క్రియాశీలుండైన పరాశరాత్మజుఁడు విచ్చేసెం గృపాలోలుఁడై.
భార. అశ్వ. ౩. ౧౪౭.

శా. ... వేదవ్యాసమునీశ్వరుండు గరుణన్ విచ్చేసె నచ్చోటికిన్ ...
హరి. ఉ. ౯. ౧౭.

క. ...విచ్చేయుము తల్లికడుపువెడలిమకుందా.
భాగ. ౧౦. ౧౦౧.

౨. (పూజ్యులు) వెళ్లు, పోవు.

క. ఆసమయంబున సైభ్య మహాసంయమి యేఁగుదేర నర్ఘ్యాదివిధుల్, చేసి వసునృపతి యిటు విచ్చేసెదవు మునీంద్ర నాకుఁ జెప్పుమటన్నన్. వరాహ. ౨. ౫.

మ. అడుగన్నిన్ను వరంబు వేగమ యహల్యాజార విచ్చేయ నా, కుడురాజార్ధవిభూషణుండు వరమీనున్నాఁడు యుష్మద్భృశుల్, బడుఁగు ల్వాంఛిత మీ సమర్థులె ...
కాశీ. ౪. ౫౦.

సీ. ... పరమేశుఁ డతనిసద్భక్తికి మెచ్చి కలలోన నొకనాఁడు గదిసి వరము, తే. వేఁడికొను మన్న నిరువుర వేఁడె సుతుల, శివుఁడు నిచ్చితి నంచు విచ్చేసె నంత.
ఉ. హరి. ౪. ౭.

౩. ప్రవేశించు, చొచ్చు.

తే. రమణి హృదయంబునను మహారాజ నీవు, గరిమ విచ్చేసియుండినకారణమున, దీని వక్షోరుహంబు లాలోన నుండ, నెడము లేకున్న మరికదా వెడలె వెలికి.
శైవ. ౭. ౬౬.

౪. కూర్చుండు.

క. నిచ్చలు లోపలికాంతలు, మచ్చికఁ దన తోడ నాడుమాటలు నాతుస్, ముచ్చటలు చెప్పమెల్లన, విచ్చలవిడిఁ దొడల మీఁద విచ్చేసినృపా.
భాగ. ౧. ౩౭౧.

ద్వి. ఇంతకంటెను భాగ్య మెయ్యది యనుచు, సంతసం బొదవ హజారంబు మీఁద, విచ్చేసియుండిరి ...
ద్వి. పరమ. ౨. (చి. ని.)

విచ్ఛంద(క)ము. సం. వి. అ. పుం. ఈశ్వర గృహభేదము, అనేక భూమికలుగు మేడ.

విచ్ఛర్దకము. సం. వి. అ. పుం. = విచ్ఛందము.

విచ్ఛర్దనము. సం. వి. అ. న. క్రక్కుట.

విచ్ఛర్దితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్రక్కఁబడినది, బహిష్కరింపఁబడినది. ౨. అశ్రద్ధ చేయఁబడినది, నిర్లక్ష్యము చేయఁబడినది. ౩. విడువఁబడినది, త్యజింపఁబడినది. ౪. చెఱుపఁబడినది. ౫. క్షీణింపఁజేయంబడినది.

విచ్ఛాయ. వి. రత్నదోష విశేషము.

క. తనజాతి మెరుగు వెలుగును, దనరక మలినంబు వెలఁయు దనకాంతవేలు, న్మణి విచ్ఛాయయయు మేదిని, నొనరఁగ విడుచుదురు దీని ధీయుతులెసఁగా.
రత్నపరీక్ష. ౬౩. ప.

(ఈ పద్యమందు గణభంగమును విశ్రమభంగమును గలవు.)

విచ్ఛాయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పాలిపోయినది, వివర్ణమైనది, కాంతిలేనిది.

వి. అ. పుం. ప్రశస్తమైనకాంతిగలరత్నము.

న. పక్షులగుంపునీడ.

విచ్ఛిత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నఱుకుట, తునియఁజేయుట, పగులఁగొట్టుట, చీల్చుట. ౨. విభజించుట, వేఱుచేయుట. ౩. కనఁబడకపోవుట, లేకపోవుట. ౪. ముగియుట,

సమాప్తి. ౫. రంగులతోఁగాని సుగంధి తైలములతోఁ గాని శరీరము పూయుట, మైపూఁత లలఁదుట. ౬. (ఇల్లు మొ. వాని) హద్దు. ౭. పద్యపాదమునందలి నిలుపుచోటు, విరతి. ౮. వస్త్రములు పసలు సమృద్ధిగా లేకున్నను శరీరసౌందర్యము చేలసే మిక్కిలి యొప్పిదమును దోఁపఁజేసెడి స్త్రీల శృంగార చేష్టా విశేషము.

విచ్ఛిన్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నఱకఁబడినది, ముక్కలు చేయఁబడినది. ౨. చీల్పఁబడినది, పగులఁగొట్టఁబడినది, విభజింపఁబడినది. ౩. నిషేధింపఁబడినది, ఆటంకపఱుపఁబడినది. ౪. అంతమొందినది, ముగిసినది. ౫. చిత్రచిత్రముగాఁ జేయఁబడినది. ౬. దాఁచఁబడినది. ౭. సుగంధి తైలాదికములతో పూయఁబడినది. ౮. వంపఁబడినది. ౯. కుటిలమైనది.

విచ్ఛురితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కప్పఁబడినది, ఆచ్ఛాదితము. ౨. తాఁపఁబడినది, స్థగితమైనది. ౩. పూయఁబడినది, రాచఁబడినది, రుద్దఁబడినది.

విచ్ఛేదనము. సం. వి. అ. న = విచ్ఛేదము.

విచ్ఛేదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ముక్కలుగాఁ జేయుట, నఱుకుట. ౨. విభజించుట, వేఱుపఱుచుట. ౩. పగులగొట్టుట. ౪. విఘాతము, ఆటంకము. ౫. ఆఁగిపోవుట, అంతమగుట. ౬. తొలఁగించుట, నివారణము. ౭. విరోధము, పగ. ౮. గ్రంథభాగ విశేషము. ౯. అవకాశము, తెఱపి, విరామము. ౧౦. వంశపరంపరయొక్క భంగము, వంశ మంతమగుట.

విచ్ఛేదించు. సం. స. క్రి. ఖండించు.

శా. ... సేనానిం బదహస్తమస్తములు విచ్ఛేదించి పోదించినన్ ... జై. ౬. ౧౪౧.

విచ్యుతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. భ్రష్టము, జాఱిపోయినది. ౨. భ్రష్టముగాఁ జేయఁబడినది, తొలఁగింపఁబడినది. ౩. (మంచి మార్గము మొ. వాని నుండి) తప్పినది, తొలఁగినది. ౪. పక్కకట్టి రాలిపోయినది.

విచ్యుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. భ్రష్టమగుట, పడిపోవుట, జాఱుట, విడిపోవుట. ౨. క్షయము, క్షీణించుట, నాశము. ౩. (మంచి మార్గము నుండి) తొలఁగిపోవుట. ౪. చెడిపోవుట. (గర్భ విచ్యుతి మొ.)

విజననము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రసవము. ౨. ఉత్పత్తి, పుట్టుక.

విజనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) జనులు లేనిది, ఏకాంతమైనది, నిర్జనమైనది.

వి. అ. న. నిర్జనప్రదేశము, రహస్యస్థలము.

విజన్ముఁడు. సం. విణ. (న్) వి. న్. పుం. జారజుఁడు, పరపురుషునివలన జన్మించినవాఁడు.

విజపిలము. సం. వి. అ. న. బురద, పంకము. (వా. న.)

వి(క్కు)జము. సం. వి. జ్. పుం. ౧. పక్షి. ౨. పొదిక.

విజయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దుర్గ. ౨. దుర్గయొక్క పరిచారకురాండ్రలో నొకతె. ౩. విశ్వామిత్రుఁడు రామున కుపదేశించిన విద్య. ౪. ఆశ్వయుజశుక్ల దశమి. ౫. గంజాయి చెట్టు. ౬. ఉసిరిక చెట్టు. ౭. వావిలి చెట్టు. ౮. మంజిష్ఠ. ౯. ఒకజాతి జమ్మి. ౧౦. వెల్లి చెట్టు. ౧౧. విజయద్వాదశి, శ్రవణ నక్షత్రముతోఁ గూడిన శుక్లపక్ష ద్వాదశి.

శ్లో. యదాతు శుక్లద్వాదశ్యాం, నక్షత్రం శ్రవణం భవేత్, తదాసాతు మహాపుణ్యా, ద్వాదశీ విజయాస్మృతా.

విజయం(యము)చేయు. మి. అ. క్రి. (విజయము + చేయు.) ౧. వచ్చు, విచ్చేయు.

శ్లో. భవేద్విజయ తశ్చేయుర్గతా కర్తృ ప్రపూజనే, మారఖండో భవేద్బింగుర్వాత దంతస్యవేం విచా. (చి. ని.)

క. పాయక పెక్కుతపంబులు, సేయు ప్రతో నినులకైనఁ జేర నశక్యం, బీయరద పెక్కు విజయం, చేయుము జగతీశ తవవు సేయక యనిన౯. విక్ర. ౨. ౭౯.

మ. అజరుద్రుల్గని పోరు చూచుటకో యీ యాదాయ మాశించిరో, విజయం చేసితి రయ్యా మీరిచటికిన్ వేవేగ విద్వన్మణీ ... కళ. ౫. ౧౭౫.

క. వినుఁ డీఁడగుసంబంధపు, పెనయికఁ గని మోచి తెచ్చి యిచ్చె ననరె చ్చుల్కని నరులుగాన మాపురమునకు న్విజయంబు సేయఁ బుత్రిక నిత్తు౯. ఆము. ౬. ౫౦.

౨. పోవు, అరుగు.

క. వాసలితిరి విచిత్రకథా, ననవృత్తిం వచ వెలుంగ రాక యనుష్ఠానసముయమయ్యె నభోమధ్యసమీపంబునకుఁ దరణియరదము వచ్చె౯.

గీ. విజ్ఞానం జ్ఞేయుఁడు నావుదు న్మునులు ... నిర్వ. ౪. ౧౩౫.

వ. అని వినుతించి గరుత్మంతుండు దేవా యేను నీ తలంపులోనివాఁడ ... ఇది యీ యితల జైతికెక్కు మెక్కడ విజయం చేసెద వక్కడ నడిచెద ననిన ... హరి. ఉ. ౭. ౭౪.

సీ. లక్ష్మ పట్టణమున కలిపఁ దోడ్కొని విజయంబు చేసెను మహాహర్ష మొప్ప ... ఆము. ౪. ౪౧.

విజయంతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు. (చూ. వైజయంతము.)

విజయకుంజరము. సం. వి. అ. పుం. పట్టపు టేనుఁగు, రాజు లధిష్ఠించెడి యేనుఁగు, యుద్ధమున నుపయోగపడెడి యేనుఁగు.

విజయచ్ఛందము. సం. వి. అ. పుం. ఏనూఱు పేటలు గల హారము.

విజయడిండిమము. సం. వి. అ. పుం. ఢక్క, ఒకవిధమగు చర్మవాద్యము. (ఇట్లే విజయమర్దలము మొ.)

విజయదశమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆశ్వయుజ మాసశుక్లపక్షదశమి.

విజయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జయించుట, గెలుచుట. ౨. జయము, గెలుపు. 3. దేవతా విమానము, దివ్యరథము. ౪. ప్రభవాది సంవత్సరములలో నొకానొకటి.

విజయసప్తమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆదిత్యవారమున వచ్చిన శుక్లపక్ష సప్తమి.

విజయసిద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గెలుపునొందుట.

విజయి. సం. వి. న్. పుం. జయశీలుఁడు, గెలుపు నొందినవాఁడు.

విజయించే. సం. స. క్రి. గెలుచు.

ద్వి. వెసఁ గౌరవుల నేను విజయింపలేమి, వసుధేశుఁ డేల యొవ్వరు నెఱుంగుదురు ... ద్వి. భార. విరా. ౪. ౭౨. పా.

విజయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అర్జునుఁడు. ౨. యముఁడు. ౩. విష్ణుని ద్వారపాలకులలో నొకఁడు.

విజయేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

విజయోత్సవము. సం. వి. అ. పుం. విజయ దశమినాఁడు దుర్గాప్రీతికై చేసెడి యుత్సవము.

విజరము, సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) - ముదిమి లేనిది. ౧. ప్రాయమున నున్నది. ౨. నూతనము, అభినవము.

వి. అ. న. (ఆకు మొ. వాని) కాఁడ.

విజల్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రేలుట, వదరు, వ్యర్థసంభాషణము. ౨. మాట, సంభాషణము. ౩. కోపవాక్యము.

విజల్పితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ. ౧. పలుకఁబడినది, చెప్పఁబడినవి. ౨. ప్రేలఁబడినది, వదరఁబడినది.

విజాత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిల్లలఁ గన్న స్త్రీ.

విజాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. భిన్నజాతి, వేఱుజాతి. ౨. మాఱురకము, వేఱువిధము.

విజాతీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. భిన్నజాతులకు సంబంధించినది, వేర్వేఱు విధములు గలది. ౨. భిన్నజాతికి (వర్ణమునకు) సంబంధించినది. ౩. సంకరజాతికి సంబంధించినది.

విజాతీయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వేఱుజాతికిఁ (వర్ణమునకు) జెందినవాఁడు, అన్యజాతివాఁడు, భిన్నధర్మావలంబి.

విజాతుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నీచముగాఁ బుట్టినవాఁడు, పరపురుషునివలనఁ బుట్టినవాఁడు. జారజుఁడు. (వాచ.) ౨. పుట్టినవాఁడు. ౩. రూపాంతరము నొందినవాఁడు.

విజానత్. సం. విణ. (త్) = విజ్ఞుఁడు. (దీనికి తెలుఁగున వ్యస్త ప్రయోగము లేదు. సమాస పూర్వ పదముగానే ప్రయుక్తము.

విజిగీష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. జయింపఁగలెననెడి యిచ్ఛ. ౨. స్పర్థ, పోటీ, ఒకనిని మించవలెననెడియిచ్ఛ. ౩. పొట్ట పోసికొనుటకై నింద్యమైన కృత్యమునఁ బ్రవర్తించుట. (వాచ.)

విజిగీషువు. సం. విణ. (ఉ.) ౧. జయింపఁగలెనని కోరువాఁడు, జయాభిలాషి. ౨. ఒకనిని మించవలెననెడి కోరిక కలవాఁడు. ౩. పొట్టపోసికొనుటకై నింద్యమైన కృత్యమునఁ బ్రవర్తించువాఁడు.

వి. ఉ. పుం. ౧. వీరుఁడు, యోధుఁడు. ౨. ప్రతిస్పర్థి, ఎదిరివాఁడు, శత్రువు.

విజిత. సం. వి. ఋ. పుం. ౧. నిర్ణయించువాఁడు. ౨. భాగస్వామి, పాటాదారు.

విజితాత్ముఁడు. సం. విణ. (న్.) తన్నుఁదాను లోఁ బఱుచుకొనినవాఁడు, తనయాత్మను స్వాధీన పఱుచుకొన్నవాఁడు.

విజితి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. విజయము, గెలుపు.

విజితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) జయింపఁబడినవాఁడు, లోఁబఱుచుకొనఁబడినవాఁడు.

విజిన(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. న. సరసత్యంజనము, పలుచని పులుసు.

విజిహ్మము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి కుటిలమైనది, మిగుల వంకర యైనది.

విజిహ్మ్యుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి కుటిలుఁడు, మర్యాద లేనివాఁడు, ఆర్జవ హీనుఁడు.

విజులము. సం. వి. అ. పుం. బూరుగుచెట్టు. ("శాల్మలీ కందము." అని రా. ని.)

విజృంభణము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆవులించుట, ఆవులింత, జృంభ. ౨. (పుష్పము) వికసించుట, వికసించుట. ౩. ప్రదర్శించుట, కనఁబఱుచుట. ౪. వ్యాపించుట, వ్యాపనము. ౫. వినోదము, శృంగారక్రీడ.

విజృంభించు. సం. అ. క్రి. ౧. చెలరేఁగు.

వ. ఇవ్విధంబున నమ్మహాదేవిచేత నిజసైన్యంబు నిరవశేషంబైన విజృంభించి యమ్మహిషాసురేంద్రుండు ... తదీయగణంబుమీఁదఁ గవిసె. మార్క. ౬. ౧౦౪.

౨. వికసించు. (శ. ర.)

విజృంభితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆవులించినది. ౨. వికసించినది, విరిసినది. ౩. ప్రదర్శింపఁబడినది, కనఁబఱుపఁబడినది. ౪. గోచరమైనది, కనఁబడినది. ౫. విహరించినది.

వి. అ. న. ౧. ఆట, వినోదము. ౨. ఇచ్ఛ, కోరిక. ౩. ప్రదర్శనము, కనఁబఱుచుట. ౪. కృత్యము, పని. ౫. ఫలితము.

విజ్జన(ల)ము = విజినము. సం. వి. అ. న. ౧. వ్యంజన విశేషము, పలుచని పులుసు కూర లయినవి. ౨. బాణము.

విజ్జో. వి. తన్నుకొనుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. ... చంపకప్రసవవాసన సోఁకి యొలసేఁటి కూలి విజ్జోనఁ దన్నికొనియెనేని ...
పా. శకుం. ౩. ౧౯౦.

సీ. ... పల్యాణములఁ గ్రిందఁ బడినరాహుత్తులఁ గూలి విజ్జోనఁ దన్నుకొనెడి హయులు.
జై. భా. ౫. ౧౯౨.

సీ. తే. విజ్జోవిజ్జోనఁ దన్నంగ విడువ లెలమిఁ, గఱకుటంఘ్రుల నివికించి గజ్జె గదల, గటికి సెటిసెటికో లెమ్మకయును విఱుగ, విఱిచె వడిఁ గైజా నొకపెద్దవేసడంబు.
మనుచ. ౪. ౯౫.

అ. క్రి. వ్యాపించు, అలముకొను.

సీ. కిసలయంబులతోడఁ గెంగేలు దడఁజెట్టి చిరులపై నఖకాంతి విజ్జోరార్చి ...
ఉ. హరి. ౫. ౫౦.

విజ్జలము. సం. వి. అ. న. దాల్చినచెక్కలవంగపట్ట.

విజ్జులిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. చీకురువాయి, ఒక జాతి గబ్బిలము. (రా. ని.)

విజ్జోడు. విశే. (వి+జోడు.) ౧. జోడు కానిది, సరిరానిది.

సీ. క్రతువులు విజ్జోడైనచోఁ దంత్రి విడువ్రాఁ పీడించు గిటగిట బిడువఁద్రిప్పు ...
వైజ. ౧. ౧౧౯.

సీ. మారేడుబుజ్జులో మంత్రాక్షతంబులు సదనులవిజ్జోడు పాదరక్షలు ...
శుక. ౨. ౪౪౨.

౨. ఎడఁబాటు నొందినది.

శా. చూడంజాలక మిత్రబాంధవుల విజ్జోడై చనంజేయవో ... కవిరా. ౩. ౧౩౧.
(చంద్రోపాలంభనము.)

విజ్జోడు(ప)వడు. అ. క్రి. (విజ్జోడు + పడు) భేదిల్లు, భేదపడు.

సీ. ....శారదావదన ప్రతిబింబాది నామకర్మ
కల్పనాకేళిప్రకారమాత్రములైన యస్మ
దాఖ్యానక్రియాదికముల
గీ. తోడ నెందు నొకింత విజ్ఞోడుపడక, సమ
మగుట రొట్లొ యను విచారము గలి
గియు. కళా. ౫. ౨౬.
సీ. విజ్ఞోడుపడ నిడ్డ వెంద్రుకజందెంబు వలి
గుబ్బపాలిండ్ల కెలఁకు లొరయ ...
క్రీడా. ౧. ౧౦౧.

విజ్ఞప్తము. సం. విణ. అ. ఆ. అ. ౧. గౌరవముతోఁ దెలుపుకొనఁబడినది, మనవిచేసికొనఁబడినది. ౨. తెలుపఁబడినది.

విజ్ఞప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. విన్నపము, మనవి, గౌరవముతోఁ దెలుపుకొనుట, ప్రార్థన. ౨. ప్రకటన, ప్రచురణము. (ఆ. ని.)

విజ్ఞాతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తెలియఁబడినది, గ్రహింపఁబడినది. ౨. ప్రఖ్యాతమైనది, ప్రసిద్ధికెక్కినది.

విజ్ఞానము. సం. వి. అ. న. ౧. జ్ఞానము, తెలివి, గ్రహణశక్తి. ౨. ప్రజ్ఞ, నానాత్మభేదములను దెలిసికొనుబుద్ధి. ౩. నైపుణ్యము, నేర్పు. ౪. లౌకికజ్ఞానము, లోకానుభవమువలనఁ గలిగిన తెలివి. (జ్ఞానము = బ్రహ్మజ్ఞానము. విజ్ఞానము = తద్వ్యతిరేకజ్ఞానము.) ౫. ఉద్యోగము, పని, వ్యాపారము. (మే. ని.) ౬. సంగీతము. ౭. చతుర్దశవిద్యలజ్ఞానము. ౮. (బౌద్ధమతమున) ఆత్మరూపజ్ఞానము.

విజ్ఞానస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. బౌద్ధమతమునందలి పంచస్కంధములలో నొకటి.
(స్కంధములు: రూపస్కంధము, విజ్ఞానస్కంధము, వేదనాస్కంధము, సంజ్ఞాస్కంధము, సంస్కారస్కంధము. అని యైదు.)

విజ్ఞానికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) = విజ్ఞుఁడు.

విజ్ఞానేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యాజ్ఞవల్క్యస్మృతికి మితాక్షరి యనువ్యాఖ్య రచించిన యతి.

విజ్ఞాపకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విజ్ఞాపన చేయువాఁడు, తెలుపునువాఁడు. ౨. బోధకుఁడు, ఉపాధ్యాయుఁడు.

విజ్ఞాపన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మనవి, విన్నపము, ప్రార్థన. ౨. తెలుపుట, తెలియఁజేయుట. ౩. బోధించుట.

విజ్ఞాపనము. సం. వి. అ. న. = విజ్ఞాపన.

విజ్ఞాపించు. సం. స. క్రి. విన్నవించు.
క. కంసాపరాధంబుల ననురోధింపక తదుత్తర
క్రియలకు ననుమతింపవలయునని విజ్ఞాపింపు
మనియె ... హరి. పూ. ౯. ౧౭౯.
మ. ...కల్యాణి నాహార్మ్యసం, దన నీ నాత్మఁ
దలంచి కేవరకు విజ్ఞాపింప నేతెంచితిన్.
వరా. ౬. ౩౪.

విజ్ఞాపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మనవి చేయఁబడినది, గౌరవముతోఁ దెలుపఁబడినది. ౨. ప్రార్థింపఁబడినది. ౩. తెలుపఁబడినది. ౪. బోధింపఁబడినది. విన్నపము చేయఁబడినది.

విజ్ఞాప్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మనవి చేయఁదగినది, విన్నవింపఁదగినది.
వి. అ. న. మనవి, విన్నపము, ప్రార్థన.

విజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తెలిసినవాఁడు, చదువరి. ౨. నేర్పరి, పనివాఁడు.
వి. అ. పుం. విద్వాంసుఁడు, పండితుఁడు.

విజ్వరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. జ్వరము లేనివాఁడు. ౨. సంతాపము లేనివాఁడు.

విటంక(క)ము. సం. వి. అ. పుం. స. ౧. పావురపు గూడు, కపోతపాలిక. ౨. పర్వత శిఖరము, కొండకొన.

విటంకితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గుర్తు పెట్టబడినది, ముద్రవేయబడినది.

విటకస్త్రీ. మి. వి. వ్యభిచారిణి, వలపుకత్తె.

గీ. విటుని వలె హరి సొగసుగ వేస మెసఁగఁ, దాల్చి విటకస్త్రీ వలె నుండుతరుణిఁగూడి, పాదుకల మెట్టికొంచు నాప్రథితయజ్ఞ, వాటిఁ జేరంగ జూచుచు వచ్చుచుండె. శేం. మా. ౧. ౧౩౬.

విటకాఁడు. మి. వి. విటుఁడు.

గీ. తపదుప్రాయంబు నెఱి చక్రవదనముఁ దానె, కాంచి విటకానిపొందు కేకారి పారలుఁ, బట్టఁ జాలని తమిదొట్టి గుట్టు విడక, హాళికుని కోడ లారార బాళిగోడ. ఉ. హరివ్చ. ౪. ౧౫.

క. విటకాని మానినయ్యం, పటుకుసుఁ గూర్పుండఁ బెట్టి కరుణీమణి వెంగట నుండె హారమా క్తిక, ఘటితెంబగు కుంద నంపు గద్దియ నీవక. సురా. ౧౦౭.

సీ. విట సామర్థ్యమహా విటకాఁడు వేడుక కాఁడు బొజుఁగు నన్నుకొఁడు లంజెకాఁ డనఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౧౧౬.

విటతటమార్చు. స. క్రి. (విటతటము + ఆర్చు) ౧. తాఱుమాఱుచేయు.

ద్వి. విద్వేషవాదుల విటతట మార్చి ... బస. పు. ౬. ౧౯౩. పా. ౨౧. పం.

౨. గుత్తుమురుచేయు.

ద్వి. వెస జైనప్రతిమల విటతట మార్చి, వసదులన్నియు బ్రచ్చి జైపించెఁగాద ... బస. పు. ౬. ౧౦౧. పం.

విటతాటనము = వీటతాటనము. విణ. తాఱుమాఱు, వ్యత్యాసము.

సీ. మండితధ్వజదండమండలంబులఁ గిట్టి విటతాటనంబుగా విఱిచి విఱిచి ... భార. విరా. ౫. ౫౬.

వ. విటతాటనంబులగు హేమకుంభంబులును... ఉ. హరి. ౧. ౫౩.

సీ. ఒక్కొక్కరథమునతో నొక్కొక్కరథమును విటతాటనంబుగా నడుఁగఁగొట్టి ... మై. గా. సుం. ౧౪౧.

విటతా(త)టమాడు. స. క్రి. (విటతటము + ఆడు.) ౧. తాఱుమాఱుచేయు.

ద్వి. వివిధాన్యసమయుల విటతాటమాడు ... పండితా. వాద. ౨౦౫. పా. ౧౦. పం.

౨. గుత్తుమురు చేయు.

ద్వి. వెస జినప్రతిమల విటతాటమాడి, యెసఁగు నాఁడే జైను లెక్కడఁ జనిరి ... పండితా. వాద. ౨౦౦. పా.

విటతా(తటము). విణ. తాఱుమాఱు, వ్యత్యస్తము.

ద్వి. అమగారులను నీరసావనీజములఁ, దమ కించి తా విటతాటంబుసేయు, నని దరికొను నిలయానిలుపగిదిఁ, దనరు నిట్టూర్పులఁ జలుపైనదాని. రం. రా. యు. ౩౩౩. పా. ౨౯. పం.

క. పుటమెగసి తాళవృక్షము, చటిలోద్ధతిఁ బూని పెఱికి సారథి నవనిశా, విటతట ముగఁ బడవైచెను, బటుభుజసత్వంబు మెఱయఁ బవనజుఁ డల్కన్. మై. ౩. ౮౨.

ద్వి. కర్మేంద్రియంబులు కనుకని పొతె, వికృతులాటును లోన విటతాటమయ్యె, నికృతి

కొక్కృతి నుతి నిందాసమత్వ, మంతఃకరణ
ముల కనుమతంబరొయ్యె.

ప్రభులిం. ౪. ౧౩౭. పా. ౯. పం.

వి. తుత్తుమురు.

వ. చక్రకుంతపట్టసప్రాసకోదండ గదాదండ శూలాది సాధనంబులు విటతాటంబులు చేసియు ... వి. పు. ౭. ౫౯.

గీ. కీలు కీలుకు విఱుచుట గేరును విట, తాట
మనఁగాను ... ఆం. భా. ౩. ౩౯.

జ: విటతటమార్చు, విటతాటమాడు.

విటపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొమ్మ, శాఖ. ౨. ఆకులు, చివుళ్లు మున్నగు వానిగుంపు, జొంపము. ౩. నూతనాంకురము, క్రొత్త మొలక. ౪. గుంపు, తోఁపు. ౫. వ్యాప్తి, వ్యాపనము, విస్తరించుట. ౬. స్తంబము, కాడ. ౭. పల్లవము, చివురు. (వాచ.) ౮. ముష్కవంక్షణాంతరస్థానము, అండములకు గజ్జెలకు మధ్యప్రదేశము. (వాచ.)

విటపి. సం. వి. న్. పుం. ౧. వృక్షము, చెట్టు. ౨. మఱ్ఱిచెట్టు, వటవృక్షము.

విటపిమృగము. సం. వి. అ. పుం. శాఖామృగము, కోఁతి.

విటమాక్షికము. సం. వి. అ. న. ధాతువిశేషము, ఒక విధమగు ఖనిజము.

విటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎలుక. ౨. ఖదిరము, చండ్రచెట్టు. ౩. నారింజచెట్టు. ౪. చిగురుఁగొమ్మ. ౫. ఖనిజ లవణము, జాతియుప్పు.

విటరాయఁడు. వి. విటశ్రేష్ఠుఁడు.

క. పటుతరముగు మద్వీణా, స్ఫుట మధురరవంబు
చెవుల సోఁకిన మాత్రన్, విటరాయఁడైన
గానీ, ఘటదాసుఁడు గాఁడె యొక్క ఘడి
యటి లోనన్.

రుక్మాం. ౨. ౧౨౭. (శ. ర.)

విటలవణము. సం. వి. అ. న. ఖనిజలవణము, జాతియుప్పు.

(ఇది మందుల కుపయోగపడును.)

విటి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. పీతచందనము, పచ్చ గంధము.

విటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పల్లవుఁడు, మిండఁడు, జారుఁడు. ౨. విషయాసక్తుఁడగు మనుష్యుఁడు. ౩. శృంగారనాయకుని యనుచరుఁడు.

(సంగీతసాహిత్యకవిత్వశిల్పాదులయందు నేర్పరియైన యీతఁడు నాటకముల యందువిదూషకుని వలె నుపయోగించును.)

౪. శఠుఁడు, దుర్మార్గుఁడు.

విటుకు. వి. విలాసము. (చి. ని.)

చూ. విటుకులాఁడి.

విటుకులాఁడి. వి. (విటుకులు + ఆఁడి) విలాసరాలు, కులుకులాఁడి.

క. అని చిలుక తేనియలు బోరని యొడు జడి
వాన వెలిసినటువలెఁ బలుకన్, తనయం
తనె తా నిల్చిన, విని కోమటి విటుకులాఁడి
వెసనిట్లనియెన్. శుక. ౨. ౨౯.

(“చిటుకులాండి” అని ముద్రి. పా.)

విట్కారిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. పక్షివిశేషము, ఒకజాతిపక్షి.

విట్ఖదిరము. సం. వి. అ. పుం. వృక్షవిశేషము, వెలితుమ్మ. ***

విట్చరము. సం. వి. అ. పుం. సులభశూకము, ఊరఁబంది.

విట్ట(ఠ్ఠ)లుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పంఢరపురమున వెలసిన విష్ణుదేవుని యర్చామూర్తి.

విట్టు. సం. వి. ష్. స్త్రీ. ౧. మలము, పురీషము. ౨. వ్యాకృతివిప్రకృతి. ౩. కన్యక.

విట్పణ్యము. సం. వి. అ. న. సరకు, వాణిజ్యసామగ్రి, సామాను.

విట్పతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ప్రజానాయకుఁడు. రాజు. ౨. అల్లుఁడు. ౩. పెద్దవర్తకుఁడు, పెద్దబేహారి.

విట్సంగము. సం. వి. అ. పుం. (విష్ + సంగము) మలబంధము, విరేచనబంధము.

విటారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పక్షివిశేషము, పీతిగోరువంక.

విడంగము. స. విశే. (అ. ఆ. అ.) నిపుణము, నేర్పుగలది.

వి. అ. న. కడుపులోని క్రిములను బోఁగొట్టుట కుపయోగించెడి యొకయౌషధి, వాయువిడంగము.

విడంబన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అనుకరణము. ౨. మాఱువేషము, కపటవేషము. ౩. వంచన, మోసము. ౪. వ్యసనపెట్టుట, నగుఁబెట్టుట. ౫. బాధించుట. ౬. ఆశాభంగము గలిగించుట. ౭. పరిహసించుట, పరిహాసము, వెక్కిరింత. ౮. తిరస్కరించుట, తిరస్కారము.

(వా. సం.)

విడంబనము. సం. వి. అ. న. = విడంబన.

విడంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అనుకరణము. ౨. బాధించుట, ఉపద్రవముచేయుట.

విడంబించు. సం. స. క్రి. ౧. పోలు, అనుకరించు.

స. ... వికచారవిందదీర్ఘికల విడంబించు, తావులను ... భార. విరా. ౩. ౨౩౬.

సీ. బాలార్కబింబప్రభాడంబరంబు విడంబించు పీతాంబరంబుతోడ ...

వరాహ. ౧. ౫౭. (౧. ౫౭.)

౨. మోసపుచ్చు. (శ. ర.)

౩. వంచించు.

మ. తరుణీచిత్తము భూసురోత్తమునిమీఁదం జేర్చి లజ్జాతిరస్కరణీ సుప్తముగా నొనర్చి యిటు లేకాంతంబు దుర్దాంతనిర్భరచింతం బడఁ బంతమమ్మ మును వాక్ప్రౌఢిఁ విడంబింతువుగా ... విక్ర. ౧. ౧౩౧.

అ. క్రి. అతిశయించు.

క. ... గోవర్ధనాద్రిఁ దోర్లీలఁ, తావననిడి మహిమతో విడంబించుటయున్.

వి. పు. ౭. ౨౫౪.

విడంబితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. అనుకరింపఁబడినది. ౨. పరిహసింపఁబడినది, ఎగతాళి చేయఁబడినది. ౩. మోసపుచ్చఁబడినది, వంచింపఁబడినది. ౪. విసిగింపఁబడినది. ౫. భంగపఱుపఁబడినది, విఫలముగాఁ జేయఁబడినది. ౬. అధమము, నీచమైనది.

వి. అ. న. పరిహాసపాత్రము.

విడఁగొట్టు. స. క్రి. (విడన్ + కొట్టు) విడిచిపెట్టు, పరిత్యజించు.

క. చిలుకలు కిమ్మనఁదమ్మెరలు శీతమయూఖుఁడుఁ జేటులాదిగాఁ, గలసనవిల్తుసాధన నికాయములేలము పట్టులంగనా, కుల మటుగాన దాని విడఁగొట్టక తృప్తికడొట్ట శీతర్యాగుల మని విఱ్ఱవీఁగదరు కొందఱు బోడలు నానగండలై. పాండు. ౧. ౧౮౨.

విడఁజిమ్ము. స. క్రి. (విడన్ + చిమ్ము) విడుచు.

సీ. మీని కెట్టులఁ జైన విడఁజిమ్మి పోయెద నంటి
శాయబలను ... చెన్న. ౧. ౧౩౬.

విడఁదన్ను. స. క్రి. (విడక్ + తన్ను) విడఁగొట్టు, పోఁగొట్టు.

సీ. దుర్వాసనల బెట్టు దొసఁగులు విడఁదన్ని
యధ్యాత్మవాసన నలరుటొకటి ...
పాండు. ౨. ౧౫౫.

విడఁద్రొక్కు. స. క్రి. (విడక్ + త్రొక్కు) విడివడఁజేయు, విడుచు. (శ. ర.)

విడఁద్రోచు. స. క్రి. (విడక్ + ద్రోచు) పరిత్యజించు, విడనాడు.

చ. పడఁబడఁ బాయుచున్ విడఁగఁ బుట్టిన తల్లిని
దండ్రి నేల లో, విడలని తమ్ముఁ గుట్టుల నవీ
నకులాంగన నోఁగులేని యీ, తొడుకుల
బంటుఁ బై విడఁ ద్రోవక ప్రోవఁగ నెందు
నీక పాల్పడినది కర్ణునాదలనె భారతసం
హిత నిల్చుచాడ్పునన్. పాండు. ౩. ౩౭.

విడఁబడు. అ. క్రి. (విడక్ + పడు) విడువఁబడు.

ఆ. ... విడఁబడె నసఁగను, వసరు విడువఁ
బడియె ననుటకవ ...
ఆం. భా. ౩. ౧౧౬.

విడఁబాయు. అ. క్రి. (విడక్ + పాయు) విడివడు, విడు.

ద్వి. విడువిడుమని చెయ్యి విడఁబాయఁ గిచ్చి,
వెనమతి ... కథఁ జెప్పఁబోవ ...
నవ. ౧. ౫౯. పా. ౧౭. సం.

ఉ. ... వంచునొయ్యారమున్ గులుకు నెన్న
డయున్ విడఁబాయుకొప్పు ...
జాలుపయ్యెదయు నిట్టటుఁ దూలెడు హారి
ముల్ మిటారించు కుచంబులున్ జలద
రించు వలగ్నముఁ బొల్పు మీఱఁగన్.
కళా. ౩. ౧౪.

విడఁబుచ్చు. స. క్రి. (విడక్ + పుచ్చు) విడుచు.

ద్వి. ... మాటలు విడఁబుచ్చి యనిన ...
బస. పు. ౧౯౩. పా. ౨. పం. (ప్రాఁతప్రతి.)

విడనాడు. స. క్రి. (విడక్ + ఆడు.) ౧. విడుచు, త్యజించు.

ద్వి. అంతట నృపతి భార్యను విడనాడి,
చింతించుచును గద్దె చేరికూర్చుండి ...
ద్వి. సారంగ. ౪౯౯. (బ్రౌ. ని.)

ఉ. ... అఖిలభోగముల న్విడనాడి సత్క్రియా
... బ్రహ్మచర్యవ్రతణి ...
తపోమహత్త్వము, ...
మునిపుంగవు భావ మెఱుంగ వేమిటన్.
విప్ర. ౨. ౭౭.

సీ. గీ. చిలుక సొమ్ములు విడనాడి చెలువు
మెఱయ, లలిత నవరత్నభూషణంబులు
ధరించి ... జాహ్నవీ. ౧. ౧౩౧.

౨. పోఁగొట్టు.

సీ. గీ. ఉచితబంధానుబంధత నుండినుండి,
... వెసఁగ, ...
... యతని మార్గ్యంబు నెల్ల, రమణి
విడనాడె నతను ప్రౌఢిమ చెలంగ.
విప్ర. ౩. ౯౦.

ఉ. తా నెల దోఁట కేగిన విధంబు మునిం గనుఁ
గొన్న చందమున్, వానికిఁ గాఁగఁ బన్ని
దము ... మాటయు ... యొమ్మా
... దోడి తెచ్చిన క్రమంబు ...
మాటయొక్క యింపైన ... తల్లి విడ
నాడిన చందముఁ జెప్పి పొండియున్.
విప్ర. ౫. ౭౭.

విడము. నం. ... ఒకవిధమయిన ఉప్పు.

విడవలి. వి. (సం. కిరణం) అవుగ, కిరణము. కై. (శ. ర., బ్రా.)

విడాల(క)ము. సం. వి. అ. పుం. = బిడాలము.

విడి. విశే. ౧. ఎఱ్ఱనిది, అరుణము.

క. మలయానిలంబు సోఁకినఁ, జలిమిరి సొగయించి భూమిజంబులయొడళుల్, పులకించినట్లు విడి గుము, రులుగొని యారికలు గడు మురువుగా నెగసెన్. కు. సం. ౯. ౨౯౪.

సీ. ... గీ. అక్కుఁ జేరిచి చెన్నచ్చి చొక్కఁటంపు, గొంపు విడికెంపు జంపున సొంపు నింపు, జాతిసింగాణాల తోఁ బ్లక్షముసఁ బెట్టి, రమణదానలు పెనఁగ నారాచేపట్టి. చంద్రాం. ౨. ౩.

౨. స్వచ్ఛము, నిర్మలము.

గీ. కలుకుమీఁడికెంపు రగల చెక్కుడపుమేడ, వలపట ... దశా. ౪. ౧౦౨.

సీ. ... సిగపొందుగ సమర్చి చిన్నారివిడికెంపు తాయెతుల్ చుట్టి కుళ్లాయిపెట్టి ... శుక. ౧. ౧౧౭.

సీ. ... విడి కెంపుగను పింపు పెడవిలోడ ... రాధికా. ౧. ౯.

న్వా. విడి రత్నములనొప్పు వేలి ముద్రికలు ... న్వా. చ. సా. ౧. ౧౦౫. సం. (బ్రౌ. సా.)

౩. ప్రకాశమానము.

ఉ. కీలఁ బులిందకన్యకుఁడు కళిందసుతోర్మి సరోజినీదళాం,దోళితకాక రేఖ తన తోరపు నల్లని దీర్ఘబాహుపై, హాలహాలంబ పోలె విడియత్తెముసం దల యెత్తిచూచు బల్, సాళువమున్ వడిం జను శరంబు పయి న్విడిచెన్ మహోద్ధతిన్. మనుచ. ౪. ౫౬.

౪. విడిపోయిన.

సీ. ... విడికచ్చతో నంతు విడువకపుడు... కాశీ. ౬. ౪౬.

౫. ప్రత్యేకమైనది.

సీ. విడిమేనులుగ నిల్చి వినువారిఁ నీరాడు పణ్నగాంగనలను బట్టి పట్టి ... సత్యభామా. ౨. ౨౯.

(విడిమేనులు = దిగంబర దేహములు.)

వ. ఒక విడిని సంతరించి విడియందువలచుట్టికంబు పొంకించి ... సత్యభామా. ౪. ౩౫.

(విడియందువలు = లంజెలు.)

క. నోరెఱుఁగని మేకములకై, బారెడుకైదువముఁ బట్టఁ బాడియె మనుచున్, దూఱు నిమ్మను విడికేలున, దూఱు న్మేకమున్న పాప యదూరుండగుచున్. చంద్రాం. ౨. ౪౯.

(విడికేలు = వట్టిచేయి, ఆయుధములేనిచేయి.)

సీ. విడిగాలశౌరి తత్తడివెనుక నే తెంచె నిసుగులఁ జేయిగాని వారుపంచ్రుఁడు ... చంద్ర. ౫. ౧౭౪.

(విడికాలు = వట్టికాలు, పాదరక్షలు లేని కాలు.)

౬. విడుదలపొందినది.

ఉదా: విడిపెత్తె. (శ. ర.)

౭. పనినుండి విడిచినది.

ఉదా: విడికోడె. (శ. ర.)

వి. ౧. కెంపు కాంతి.

సీ. పద్మరాగాభిధ పరగుఁ గెంపన ... తత్కాంతి విడియనఁ దనరుచుండు ... ఆం. భా. ౨. ౨౪౭.

౨. స్వచ్ఛత, నైర్మల్యము.

క. విడిగల మానికముం బుత్తడితోడం గూర్చినట్లు ... వేం. పంచ. ౩. ౨౬౪.

గగడ. దొరయ నొక్క పరిపాటి దొరలకు దొర
కవి విడికెంపు మిన్నలు ...
శుక. ౧. ౨౨౨. ౧౦. పం.

3. (క. తె. విడి.) విసర్జనము, విడుచుట.

సీ. ఉజ్జనమనఁగను నుజ్జగింపనఁగను విడియన
విడుపన విడుదలయాన ... అలరు విసర్జ
నాహ్వయము ... ఆం. భా. ౨. ౧౪3.

౪. తడవ.

గీ. శిఖలు వీడఁగ ముఖములు జేగురింపఁ, గటము
లదరంగ నొక్క విడిఁగాటులాడి, రొం
డొంగల మీఁద కోపంబు లుగ్గడించి, హస్త
ములయందు సలిలంబు లందుకొనిరి.
భీమ. ౪. ౧౫౪.

౫. రీతి, విధము. (రకము.)

సీ. గీ. ... చెవుల సెలరాల కొమాత్రు లవట
పీము, సన్నవిడి గొడరుద్రాక్షసరము
లమర ... సారంగ. 3. ౧౫౦.

గీ. జిలజిలను సన్నవిడిగఁ బట్టెలను దీర్చి,
దుడుము మగఱాల మెలకువ తొలపు
బొజ్జ, మెకము నెమ్మోము దనువున
మించు గద్దె, సరిగఁ గూర్చుండుమని పోరి
సురపనుండు. పార్వ. ౨. ౧౧౬.

౬. ప్రత్తి కాయలోని జేడ.

గీ. నింగి యనిరొండి ప్రత్తి చేనికిని రక్త, బలి
యిడి రసంగ నెఱ సంజె తొలంత సమరఁ,
దఱుచుగా వాన విడిసిన మొలుఁగుఁ బ్రత్తి,
విల్లివాఁ జాక్కు లెంతయు నుల్లసిల్లె.
కళా. ౮. ౧౨.

క్రి. వి. ఒంటరిగా, విడిగా.

క. ఆసమయంబున భిక్షుని, వేసమున దశాన
నుండు విడిచనుదేరఁగా, భూసుత పూజ
లొనర్చి సుఖాసన మిడి మధుర ఫలము
లర్పించి తడగా. అధ్యా. అర. ౯౦. పా.

జః విడిగోలు, విడికోలు, విడినీరు, విడి
యాకులు.

విడిగోలు. వి. (విడి + కోలు) మాలుపు.
శ. ర., బ్రౌ.

విశే. పనిలేనిది. (శ. ర.)

విడిచిపెట్టు. స. క్రి. (విడుచు[1] + పెట్టు) వదలు,
విడు.

వ. ... పట్టువడిన సన్ను విడిచిపెట్టి ప్రాణంబు
రక్షించిన యుపకారికిం బ్రియంబుసేయుదు
నన కీర్తుసే ... నైష. ౨. ౮.

గీ. విజితుఁ గావించి దయ వాని విడిచిపెట్టి ...
అను. 3. ౬.

విడిచివాటుగుదియ. వి. (√ విడుచు[1]) భిండి
వాలము, ఆయుధవిశేషము. (శ. ర.)

విడిదల. వి. (విడిది + తల.) ౧. విడియుచోటు.

ఆ. వేఁట దోఁట యనుచు విడిదలఁ బడిపోక,
కలగు విరులఁ బనిచి హరి తెలుఁగు, లరపి
గెలుచు వెరవులన్నియుఁ దలపోసి, విక్ర
మంబు గారవించు నొప్పు.
హరి. ఉ. ౫. ౧౨౪.

సీ. ఇదుగో మీవిడిదల కేసె వచ్చెద నంచుఁ
దమకించు యజ్వలఁ దాకఁ బలికి ...
ఉ. రా. ౪. ౧౪౫.

౨. సేనానివేశనము, దండు దిగిన చోటు.

వ. ... అతండు సైన్యంబుల నివర్తింప
నియమించి సమస్తజనపరివృతుండై.

గీ. విడిదలకుఁ బోయె నతడు ...
భార. భీష్మ. 3౬౬.

క. పలుమాటల కేటిమాటలు వలుకని
కృష్ణుతో నడలు మది మొలవం, బలుకుచు
ధర్మసుతుని విడిదల కరిగెను మోము వెల్ల
దనమున గదురగా.
భార. ద్రోణ. ౨. ౨3౧.

విడిదలపట్టు. వి. (విడిదల + పట్టు) ఉండుటకుఁ దగిన చోటు.

ద్వి. విడిసిన సేనయు విడియు సేనయును, విడిదల పట్లను విడకు సేనయును ...
రం. రా. యు. ౩౨౮. పా. ౭. పం.

విడిది. వి. (√ విడియు.) ౧. సేన బసచేసిన చోటు, శిబిరము.

సీ. ... సంగీత వికస్వరవాద్యములతోన, కలయ విడిదిలో సిరమద్దెలలు నులిసె ...
కు. సం. ౧౧. ౬౨౦.

సీ. వేలుపు పాళెము విడిదిపట్టు బీడారు విడిగి యుం డనఁగ నివేశ మొప్పు ...
ఆం. భా. ౨. ౧౯౪.

౨. నివాసస్థానము, ఇన.

గీ. విష్ణుకై వడె ముక్తికి విడిది యగుచు, నాత్మ నిలయమున నానందమైనయిచట, నున్న సర్వోపనాదల నిష్ణ వంద్రు, నవ్వుచున్నది గింగ ఫేనముల చేత. ప్రబోధ. ౪. ౪౪.

క. వాగీశ్వర భైరవులన్, బాలికలు భజించి భూతపతి నభవుని శ్రీకాశద్విపు మదిలోఁ, గీలించుచు విడిది యింటికిం జని పిదపన్. కాశీ. ౪. ౯౪.

గీ. విట్టలాధీశుఁ దలఁచి తద్విపుల సుహీము, నొడువుఁ బ్రాసత్తి క్రీనీడ విడిది ప్రౌఢ ...
పాండు. ౧. ౭౧౩.

౩. నివాసము, ఉనికి.

ఆ. కృష్ణుకొంగు కేలఁ గీలించి నేఁడు మా, యింట విడిదిచేసి యేఁగు డెల్లి, యనిన నేఁడు దీర వరుగుము నీవంచుఁ, బలికె.
వి. పు. ౭. ౩౮.

సీ. తనయిల్లు విడిది సేయుటంచుఁ జలపట్టు కొడుకు చేతులు పట్టుకొనఁగ వలసె ...
కువల. ౧. ౪౨.

విడిదిపట్టు = విడిది. వి. (విడిది + పట్టు) విడిది చోటు, బసచేయుస్థలము.

వ. ... విశ్వకర్మ మణిమయంబుగాఁ గట్టిన విడిదిపట్టున విడిసి ... ఆము. ౬. ౧౨౩.

సీ. గీ. సకలసౌభాగ్యలక్షణస్వచ్ఛమైన, కీని నెమ్మేను లక్ష్మికి విడిదిపట్టు ...
కవిరాజ. ౨. ౨౨౨.

వ. ... పీడెంబులు గండంబులు గోకలు తోడవులు నిడి విడిదిపట్టుల నునిచె ...
నీలా. ౩. ౫౦.

విడిదేఱు. అ. క్రి. (విడి + తేఱు) ప్రకాశమానమగు.

క. నిడుపని తగు విస్ఫుర క్రొవ్వేదురున ననుకరణి నుఫెయ వస్త్రించిలముల్, విడిదేఱు నక్షత లతో, ముడిఁ బెట్టిరి పంచశరుఁడు ముడిఁ బెట్టంగన్. వేం. పంచ. ౪. ౩౬౫.

విడినీరు. వి. శే. అనా. (విడి + నీరు) ప్రత్యేక జలము, ఏతము మొ. వానిచే తోడి పోయు నీరు.

ఉ. విడినీరం బణ్డిన అయ్యకుట్టి ౧. ట్టికి చి ర. జొన్నచేల పుట్టి ౧. ట్టికి చి ర. ...
వా. శా. ౧౩౭౪

విడిపట్టు[1]. వి. (విడిది + పట్టు.) ౧. నివాసస్థానము, విడిది.

క. పడఁతీ తావులకేళ బైపడ నేటికిఁ బాగడ లివియ పంచాస్త్రునకున్, విడిపట్టు సతుల సిగ్గుల, విడిపట్టు గదా యటంచు వెఱతురు చేరన్. చిత్రభా. ౨. ౧౨౬.

గీ. ... ఇట్లు గూడిన యోగిమీంద్రకల్లఁ జెలిమి, మెఱయ విడిపట్టు లాసఁగె నెమ్మిథిల యేఁదు ... అ. రా. బాల. ౧౬౫.

సీ. శూద్రులకును మెట్టు శూరుల విడిపట్టు
మంత్రివర్గములకు మనికి పట్టు ...
శివధర్మోత్త. ౧. ౧౯.

౨. పల్లె, పేట.

ద్వి. బిసనికాయమున గంభీర తోయమున, నస
మాసమైన యయ్యమున మార్గంబు, విడిచినఁ
గడ తెంచి వేవేగ గొల్ల, విడిపట్టు నడు
సంగు విడిపట్టు సొచ్చి.
అ. మ. క. ౧. ౨౨. పా. ౧౪. పం.

౩. వి. (విడియు + పట్టు) వసచేయుట, నివసించుట.

చ. అమర విభుండు సేరి వినయానతుఁడై విడి
పట్టు వైజయంతమునను జిత్తగింపు మన
నవ్వుచుఁ దద్బల దైత్య వైరి హస్తముఁ
గయిదండ గొంచు ... పారి. ౩. ౪౦.

విడిపట్టు². వి. (విడు + పట్టు) వీడునట్టిస్థానము.

క. పడఁతి తావులకుఁ, బైపడనేఁటికి బొగడ
లివియ పంచాస్త్రునకున్, విడిపట్టు సగుల
సిగ్గల, విడిపట్టు నరా యటంచు చెలిగను
చేరన్. చిత్రభా. ౨. ౧౨౯.

విడిపించు. స. క్రి. (√ విడుచు) విడుచునట్లు
చేయు.

సీ. ..., మెంగి జరాసంధుచే నిగృహీతులై
యుండు పృథివీశుల విడిపించి చెలఁగ ...
భార. సభా. ౧. ౨౧౪.

సీ. జడలు కంపలు గట్టి జుగుగనీకున్నచో
విడిపింప శిష్యుల వెదకువాని ...
ఉ. హరి. ౧. ౧౦౨.

మ. అని పౌలోమి మొగంబు చూచి విను మో
బ్జాస్య నీకింతమాత్రన విన్నంబడ నేల ?
పోదునిదె సత్యాగర్వభారంబు దివ్య
వనంబు న్విడిపించి వత్తునని సాహంకా

యుఁడై లేచి చయ్యన శుద్ధాంతగృహంబు
వెల్వడి సుధర్మాస్థానమధ్యస్థుఁడై.
పారి. ౪. ౮౧.

ఉ. ... లీలావతి యున్న పెట్టె యనలంఘ్య
తరంబగు తజ్జలంబునం, బో విడిపించి ...
శుక. ౧. ౪౯౯.

విడిమట్టు. వి. (√ విడియు.) ౧. వాసస్థానము.

సీ. గీ. ఎపుడుఁ బాయక యున్న మిన్నేఱు
దనరఁ, జేర్మిఁ గొండల కోడను పేరు
మెఱయ, వేల్పుముల వింటి కేవర పొల్పుఁ
దాల్చి, జన్నపుఁదిండి విడిమట్టు చెలువ
గట్టె. యాయా. ౨. ౩౯.

సీ. ... చిత్తనైర్మల్య సంస్థితికిని విడిమట్టు
ప్రహ్లాదనమునకుఁ బట్టుఁ గొమ్మ ...
విప్ర. ౧. ౬౪.

౨. కాఁపురము.

సీ. విప్రాలయములందు విడిమట్టుగా నుండు
వాని మంటలలోన వైకలేదు ...
సుగ్రాం. ౨. ౪.

౩. విడిది.

చ. ... గుహానాచలేంద్రుండు దనకు నియ
మించిన విడిమట్టు ప్రవేశించియుండె ...
సింహా. ౩. ౧౯౦.

విడిముడి. వి. ధనము.

క. పడిపలతివాన నీగిని, విడిముడి పసఁ బ్రాభ
వమున విజయనగరిలోఁ, గడు నెన్న నేర్చుఁ
గల మేల్మత్రికలఁ జెడ వెంకటాద్రి నర
వరుఁ డొప్పున్. రాఘవ. పీఠి. ౩౪.

గీ. పొడకయి నిక్కి తమినోర్తు పూలు గోయఁ,
బోక ముడిచీడఁ గని సెపంబునను బోటి,
యడుగు విడిముడిగలదాన వనుచు విరులు,
తెలిసి తానీక గల దొట తెలిసె నదియు.
రామా. ౧. ౧౯౪.

మ. ఘోషవులు మానికములు విడి, ముడియు న్నాడెంపుఁ బుట్టములు ప్రోవులుగా, నుడు గరలు దెచ్చి యిడి య, య్యెడయనియెడుగుల కెఱింగి యొప్పుగఁ బలికెన్.

అ. రా. కిష్కిం. ౪౯.

క. విడిముడియన లోకక్రమసంగ విత్తంబు నకున్, బుడమిని నామములగు ...

ఆం. సం. స్థా. ౩౦.

౨. నీడిన ముడి.

గీ. పొందికయి నిక్కి తమి కోర్తు పూలుగోయఁ, బోకముడి నీడఁ గని నెపంబున నె బోటి, యడుగు విడిముడి గలదాన వనుచు విరులు, తెలిసి తానివి గల దొట తెలిసె నదియు.

రామా. ౧. ౧౯౪.

చూ: విడిముడి పట్టు.

విడిముడిపట్టు. వి. (విడిముడి + పట్టు) దేశ గ్రహము.

సీ. విడిముడిపట్టులు వెలిమి గాపించి మల్లెసాలలు కట్టుచుండఁ జేసి ... అ. రా. సుం. ౧౭౨.

విడియ. వి. ధనము నించుమంచి, (లోకోక్తి) బాటె.

ద్వి. విడియలతో గెండు వెలమాడలును ...

బసవ. ౫. ౨౭౫. పం.

(సం. వీటీ) తాంబూలము.

ద్వి. అడికిసమాడల విడియలుగాంచి ...

బస. పు. ౫. ౨౯౧. పం.

(౨౯౭, ౨౯౯, ౩౧౧. పం. చూ.)

విడియము = విడ్యము, విడెము, వీడియము, వీడెము.

వి. (సం. వీటికా) (క. వీడి. త. వీడైయం) తాంబూలము.

గీ. ... కనకకలహంస శాబకాకారమైన, విడి యపుం బెట్టెఁ జూచి యుక్తివిధపుండు ...

నైష. ౩. ౧౦౫.

సీ. ... గీ. ... అశ్వగులు లాఁచి యిడు విడియ ములపేర ... ఆము. ౨. ౫౯.

సీ. వెన్నుఁడు కర్పూరంపు విడియము బొసంగిన నోఁగి కైకొనక యుండెదవు సుమ్ము ...

నీలా. ౩. ౯౪.

గీ. సొగసు తెలివాలు నునుసోగ సొంపులరసుకు, బెళుకు చికిలి యొయ్యారంపుఁ జెరముగుటు, సొలపు విడియంపు కేలింపు చులుకుటోర, చలికి జెడగచ్చు చూపుల కలికిఁ జూచి.

ప్రబంధ. ౧. ౧౦౬.

విడియాకులు. వా. బ. (విడి + ఆకులు) భార్యా భర్తలు విడిపోయినట్లు వ్రాసికొనిన పత్రములు. (వా.)

విడియించు. స. క్రి. (√ విడియు) విడియఁ జేయు, బసచేయించు.

మ. వసియించుక యేను రావణుఁడు బాహుబలంబున నింద్రుపీటిపై, వడిచుచునుండి యున్నయ మునన్ విడియించితి సేన నిప్పుడి, య్యెడ కల వొక వచ్చి సొగయించు విధంబునఁ బోవు చున్నని, బొడఁగని రాము బల్మితెకనుల్ వను గుమ్మెయి వెట్టఁ జేసినన్.

నిర్వ. ౬. ౬౮.

గీ. యమున నడుపెల్ల విడిపల్లయై తలిర్ప, బలము విడియించి మగధభూపాలకుండు, మనుజనాథులఁ బిలిపించి మంతనమునఁ, గార్యమంతయు నూహించి కడఁకఁ మిగుల.

హరి. ఉ. ౨. ౧౩.

క. ధరణీశు లెల్ల వచ్చిరి, వరవున మన్నించి వారి విడియించితి ...

భా. రా. బాల. ౧౦౮.

విడియు. అ. క్రి. ౧. సేనలు బసచేయు, బస చేయు.

సీ. మడుఁగుల పొందుల ప్రాఁకుల నీడల వెలుఁ
వులఁ గనికని విడియువారు ...
కు. సం. ౧౧. ౬౦౦.

క. సభలఁ జాల నొప్పి యనిఁ బాండవబలముల
మార్గానం గడంగుచు నత్యుత్సమునఁ
బేర్చిన సేనల, కవకాశములేదు విడియ
హస్తిపురమునఁ.
భార. ఉద్యో. ౧. ౨౨౬.

ద్వి. కడు నొప్ప సేతువుగడచి యుబ్బంగి, విడిసె
రాఘవుఁడు సువేలాద్రియందు ...
రం. రా. యు. ౩౧౪. పా. ౨౫. పం.

వ. బ్రాహ్మణుల బకాసురుండు బాధించు
టయుఁ దమవిడిసినయింటిబ్రాహ్మణునకైన
యాపదయు ... భార. ఆది. ౬. ౨౪౪.

ఆ. యజ్ఞవాటమును జనాధిపులకు ముని, వ్రాత
ములకు విడియ వలయునట్టి, మందిరములు.
భార. అశ్వ. ౪. ౧౩౩.

గీ. అనుచుఁ దద్విశేషంబు లత్యాదరమున,
సర్వకోటికిఁ జెప్పుచు నంబుజాక్షుఁ, డంత
వట్టి వారలఁ దగనల్ల విడియఁ, బనిచెఁ
దగు ముహూర్తంబున మన మెలర్ప.
హరి. ఉ. ౭. ౧౦౬.

౭. దండెత్తు.

ఆ. భక్తిఁ గొలిచి రాఁగఁ బ్రాగ్జ్యోతిషంబుపై,
విడిసెఁ దక్షురమున విఘఁ డనంత, బలము
తోడఁ బన్ని భగదత్తుఁ డేతెంచి, విజయుఁ
దాఁకె సమరవిజయకాంక్ష.
భార. సభా. ౧. ౨౨౮.

క. ... భూపాల జయ మవశ్యము నీ, వాలిద
నిక్కంబు లంకపై విడియు మిఁక ...
భా. రా. యు. ౧౨.

చ. ... రసాతలంబుపై, విడియఁగ దండు
డిగ్గిన ... ఆము. ౪. ౧౨౮.

౩. (నీతి) షడ్గుణములలో నాలుగవదగు నాస
నము నాశ్రయించు, సమయము ప్రతీ
క్షించు.

క. నడపునఁ గోల్పుచ్చఁగనగు, నెడయు విడిసి
యుండి చెఱచు నిక్కయు నీ కేర్పడఁ
గను ... భార. ఆశ్ర. ౧. ౬౯.

౪. ప్రవహించు.

గీ. నడచి భగవంతు క్షేత్రంబు నడుమఁ జొచ్చి,
విరజయను సింధు వెచ్చోట విడిసియుండు,
నృహరి ప్రత్యక్షమైయుండు నెట్టిచోట,
నట్టిచోటను వైష్ణవి యనఁగఁ బరగు ...
పాండు. ౨. ౨౨౪.

౫. విడిపోవు.

వ. అనుటయు నమ్మునీంద్రులు విడియనాడం
దలంచి యతనితోడ ...
ఉ. హరి. ౧. ౯౮.

సీ. ... ధర్మ, విముఖుఁగాఁ బుము విడియంగ
నాఁడకు ధర్మమార్గైకతత్పరుని నితని ...
కాశీ. ౫. ౩౧౯.

౬. జారు.

గీ. అర్థి నన్నంబు గుడుచుచో నందుఁ గలిపి,
విషముపెట్టిరి పెట్టిన విడిసిపడక, గరము
తోఁగూడ సగరుండు ఘనుఁడు పుట్టి. వర
యశస్స్ఫూర్తితోఁ జక్రవర్తి యయ్యె.
భాగ. ౯. ౨౦౭.

(శ. ర. పా. "విరిసిపడక" ముద్రిపా.)

జః విడిదల, విడుదలపట్టు, విడిది, విడిదిపట్టు,
విడిపట్టు, విడిమట్టు, విడయించు.

విడివడు. అ. క్రి. (విడి + పడు). ౧. (నిర్బం
ధమునుండి) తొలఁగు.

క. మెడ బిగియఁబట్టుకొని దగఁ, బడిరొండి
బాలకుని చేతఁ బర్వత నిభుచే, విడివడఁ

జాలక వాఁడురిఁ, బడిబెగడెడు ఖగము
భంగి భయమును బొందఁడే.
భాగ. ౧౦. స్క. ౨౭౪.

క. పడుచునఁ లేచుచుఁ బులిచే, విడివడిన
కురంగిఁబోలి విహ్వలు రాలై ...
ప్రబోధచం. 3. ౭౪.

సీ. ... గీ. కుటిల మబ్బున విడివడు మెఱుపు
లటుల, కమ్మకొప్పుల తళతళల్ క్రమ్మ
కొనఁగ, సభకుఁ జనుదెంచె వెయ్యారు
సఖులు గొలువ, శ్రీలలితధామ చంద్ర
మతీలలామ. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౧౪.

౨. (తెగనుండి) విడిపోవు; వీడు, విడిపోవు.

వ. ... సాలంకారధేను సహస్రంబులు విడి
వడు నిజవత్సంబులం బిలుచు సంభారవం
బుల వలనఁ ... పారి. ౫. ౭౫.

చ. కలఁగిన కొప్పులోఁ జిటులు గందములో
విడివడ్డ తైకతో ... శశాం. ౪. ౭౪.

(శ. ర. పా. "విడఁబడ్డ తైకతో" ముద్రి.
పా.)

వ. ఇట్లు దుర్వాసుం డాశీర్వాద పూర్వకం
బుగా నొసంగిన కుమార పారిజాతమాల్యం
బహాల్య జారుండగు సునాసీరుండు ...
ఐరావణ కరటికుంభ పీఠంబుపై ...
వైచిన ... ప్రమత్తుని కైవసమగు రాజ్య
లక్ష్మి విధంబున విడివడియు, డస్సియు,
గ్రుస్సియు, నొగిలియు, బగిలియు దీన
దశకు వచ్చునం గనుంగొని.
హర. ౭. ౧౬.

3. నిరాతంకముగాఁ బ్రవర్తిల్లు.

చ. మదవత భీమసేనుఁడును మాగధరాజుఁ
గడంగి బెబ్బులుల్, విడివడులీల నొండొ
రుల పీఁకులు మూఁకులునుం బ్రకోష్ఠ
ముల్ ... భాగ. ౧౦. ఉ. ౭3౭.

చ. ... ఏర్పడ నమరేంద్రుఁడు బాఁడదల పట్టిన
రావణిరోష దీప్తుఁడై, విడివడి మించు
మంచిపటు విక్రమసంపద సొంపె
లర్వఁగా ... భా. రా. యు. ౪౪౪.

క. కప్పురఁపుఁబుస కలలవడ, విప్పుగ విరిగితే
నెవాన విడివడి కురియం, జొప్పడర హంస
సురపతి, సెప్పెను హేమావతికు శశియ
ముఖికిన్. హంస. ౨. ౭3.

౪. తెంపఁబడు.

సీ. ... గీ. బయిసి పాలించుఁ దన పిన్న
వయసునాఁటి, పడపుసుద్దులు దల పెట్టి
పాఁతబోలి, నోరు విడివడ్డఁ బచ్చి బూతె
రచించు, వివిధ మాయామయోపేత వేశ్య
మాత. వైజ. ౨. ౭౪.

౫. జారు.

క. విడికిట నడఁగాడు నడుమున్, గడుఁ
దియ్యని మేనుభృంగ కలిత సుఖంబున్,
విడివడని కొప్పు నేర్పడి, పడఁతుక గతి
యయ్యె మించి పౌరుషవృత్తిన్.
చిత్రభా. ౨. ౭౫.

౬. ప్రసరించు.

సీ. ..., అడుగు దమ్ములకాంతి విడివడి పగ
డంపుఁ జిగురుటాకుల మేలు చిందు
సేయ ... జాహ్నవీ. ౪. ౨౧.

౭. బయలుపడు.

సీ. కరము సాఁచి నవాంబుకలశ మీ విడివడ్డ
కుంకుమాంకపు ముద్దుఁ జంక మెఱుపు ...
విజ. వి. ౨. ౧౪౧.

విడివాటు. వి. (√ విడివడు.) ౧. ఏకాకిత్వము,
ఒంటితనము.

ఉ. పట్టిన కార్యము ల్విడువఁ బాడియె పాడి
రొఱుంగనోటు సేఁ,బుట్టిన సుక్కచచ్చు

విడిపాటున నొక్కట. గాలిఁబోవుచేఁ,
గొట్టిన పిండి వాఁడతఁడు ...
చంద్రాం. ౩. ౭౦.

౨. విడిపడుట.

మ. ... పెక్కుల్ రూకలున్ రెండుమూఁడు
విడెలాకులు పోకలూని విడిపాటున్
గోడలై తక్కుటీ, భవనప్రాంగణ సీమఁ
ద్రిమ్మరుదు రంభః కుంభచేటీ విటుల్.
వైజ. ౨. ౪౧.

విడిపాటుబడియు. వి. విడిచిపాటు గుడియు.

సీ. ... గీ. భావభవుచేతి విడిపాటుబడియ
దుడ్లు ... కవిక. ౪. ౯౪.

విడివేఁట. వి. (విడి + వేఁట) డేగవేఁట.

గీ. అపుడు విడివేఁట యిడుమని యానతిచ్చు,
రాజుముంగిలి కడకుఁ జేరంగవచ్చి, లగడు
సాళ్వంబుడేగలోనుగను గల్గు, వేఁట
పుల్గుల విడిచిన వింటికెగసి.
యయా. ౨. ౨౩.

సీ. ... తెగిన మెకంబులఁ దేలేదు విడివేఁట
పిట్టలకును మేత పెట్టలేదు ...
కాశ. ౩. ౩౭.

విడిపోవు. అ. క్రి. (విడి + పోవు) వదలు, విడి
వడు. (శ. ర.)

విడీనము. సం. వి. అ. న. పక్షుల గతిభేదము.

విడు. స. క్రి. త్యజించు, విడిచిపెట్టు.

మ. ... విడుకొంపంబిడ కాంతిఁ గై కొనుము
వాగ్వివాద మింతేటికిన్ ...
హర. ౨. ౫౯.

మ. లలనా రత్నముగాన మాధురికి శైలంబుల్
గదంగాన్ మృగంబులు మేపుల్ విడి
చూచుచుండె ... వాల్మీకి. ౩. ౧౩౩.

క. సమరము నిష్కారణ వైరమునం బాటిల్లె
నెల్ల రాజులు భరతో, త్తములును మడిసిరి
విడు కోపము దీర్ఘ క్రోధుఁడైన పతి కీ
డొందున్. భార. శల్య. ౧. ౫౫.

క. ... నీ వింతయేల పెనఁగెదు, నే విడ నా
కన్నులాన నినుఁ గూడ కేఁకన్ ...
సారంగ. ౨. ౧౦౭.

అ. క్రి. ౧. పోవు, అంతమగు.

క. నా చెప్పినట్లు చేసిన, నీ చెలి విడునట్లుఁ
గాక నిలుపోపక నీ, వేచంపి నన్ను నోఁలను,
వైచుకొనిన మాను నే భవల్ ఘుత్తెల్లన్ ...
కేయూర. ౪. ౧౦౫.

౨. వీడు, విశ్లిష్టమగు.

సీ. ఓహో సరోజంబు లూడి విడిపడియె నేరు
కొనంగ వలెనని సఖులఁ బిలిచి, ...
వరాహ. ౧. ౫.

చ. ... ఇంమక వాయి విడ్డ తామర పెట్టిఁ
పెట్టెపెట్టి పలుమాఱును వాకిలి దాఁటి
యాఁగుమన్, మెరయువి పంచి మాటుగతి
మ్రోసి యతుల్ వెడలెం గొలంకులన్ ...
మనుచ. ౩. ౭౦.

మ. ... దం,పుల్ సంతోషహృదంతులై ది గధి
కాంతుల్ చెంత చింతల్ విడన్ ...
కువల. ౩. ౧౩.

౩. వికసించు.

సీ. ... అధ్వన్యచేతో హుతాశన వ్యజనంబు
బుడుత తెమ్మెరకును విడినదంట, రత్యంత
తాంత హృద్రసపున స్థితికర్త చిగుమంగఁ
దలకెక్కఁ జేయుదంట. (కర్త-క్రొవ్విరి.)
రా. వి. ౩. ౩౭.

విడఁబల్కు = స్పష్టముగాఁ జెప్పు.

ద్వి. ఏ విడఁబల్కిన భావంబుఁ జూచి, భావ
జ్ఞుఁడవయేని పొవంగ వలెద ...
పండితా. పురా. ౧౧౪. పా.

జ : విడఁగొట్టు, విడఁజిమ్ము, విడఁదన్ను, విడఁద్రొక్కు, విడఁద్రోచు, విడఁబడు, విడఁబాఱు, విడఁబుచ్చు, విడనాడు, విడిపట్టు, విడివడు, విడివాటు, విడిపోవు, విడుగడ, విడుగర, విడుము, విడుదల, విడుమర, విడ్వరుచు, విప్పారు, విప్పు, విప్పుగంటి, విప్పువాఱు, విప్పుసేయు.

విడుగడ. వి. (√ విడు) విడుదల, విముక్తి.

చ. ... జనుకొను మతంబున నా బలారికిన్, విడుగడసేన ... నిర్వ. ౪. ౧౨.

క. రాగాదిదోష దూషిత,మై గర్హితమైన చిత్తమది సంసారం, బాగతిఁ బరిభ్రమింపమి, వేగమె భవబంధములకు విడుగడగాంచున్. వాసిష్ఠ. ౨. ౧౪౭.

విడుగర. వి. (√ విడు) విడుదల, విమోచనము.

క. ఉరిద్రెవ్వఁ గొఱికి యిప్పుడ, వేవారఁగ నీకు నేను విడుగరసేయం, దొరకొనుట నీకు భాగ్యం, బరిత్వము దొఱంగి మైత్రియల వఱుపుమదిన్. భార. శాం. ౩. ౨౦౫.

ఆ. అనిన నట్లయగుట నాత్మ నెఱింగియు, కాదె సంధిస్థమైన నాగుబ్రదుకు, నీకు విడుగరయును నిజముగు టూహించి, నిన్నుఁ జెందె బుద్ధి నిశ్చయంబు.

భార. శాం. ౩. ౨౧౭.

విడుగు. అ. క్రి. వికసించు.

క. ముడిఁగొఁ దొగలడఁగె ఱెక్కలు, విరిగెఁ బయోజమ్ము లుడిగె వెన్నెలలటు ...

శుక. ౧. ౨౩౫.

విడుచే[1]. స. క్రి. ౧. త్యజించు, వదలు.

సీ. గుణవంతు లగుచున్న కొడుకులు గల వాఁడు పాంచాలుఁడేల యప్పాండు సుతుల, వినయ సంపన్నుల విడుచువాఁడగు ...

భార. ఆది. ౭. ౨౫.

ఆ. బాల్య కేళిమీఁది భరముగ్రమంబున, విడువఁ గళలయందు వేడ్కసానిపి, నయముతోడ నర్తనంబుల శిక్షింపు, నెలఁత కేడుగడయు నీవకాదె.

భార. విరా. ౧. ౨౫౧.

గీ. ... సలునిదక్కంగ నొరునినేఁ దలఁతునెట్లు, విడువు సందేహ మోహంబు విహగరాజ ... నైష. ౨. ౪౦.

౨. (బాణాదులను) ప్రయోగించు.

మ. ... శాత్రవుంగుఱిచి యాగాయత్రి వర్ణావళిం, బ్రతిలోమంబుగ నుచ్చరించి విడువన్ బ్రహ్మాస్త్రమై తాఁకి యా, ప్రతిపక్షుం దెగటార్చునంగుళి శిఖాప్రస్ఫోట మాత్రంబునన్. కాశీ. ౩. ౧౯౦.

సీ. కరినాథుఁబట్టు నక్రంబుపై విడిచిన సరసిజాక్షునిచేతి చక్రమనఁగ ...

బిల్హ. ౨. ౧౯.

మహాస్రగ్ధర. ... కోపమైన్మన రోపమ్మయిన విడువు మెట్టైనమేలింక నన్నున్ ...

ఆము. ౩. ౩౦.

క. తుదినసురశక్తి వైచినఁ, గదనధురంధరుఁడు ఱేఁడు గైకొని పైపై, ప్రదరసహస్రము విడిచెం, బొదినడిచెఁ గటారిఁ బొడిచె బొమముడి ముడిచెన్. కళా. ౨. ౧౪౩.

౩. పంపు.

సీ. ... గీ. పికిలి పిట్టలఁ గొట్లాటఁ బెట్టు చూచు, దిట్టతనమునఁ జెఱకు పందెంబులాడు, డీకొనఁగఁజేసి యనికిఁ బొట్టేళ్ల విడుచు, రంభచుట్టంబు వైభవప్రాభవమున. కువల. ౫. ౯

ఉ. కాయము చిత్రవర్ణములు గల్గి మనోజవమైన యశ్వమే, ధీయహాయంబు నాగమ విధిన్ విడువం దగు ... కై. భా. ౧. ౪౭.

౪. దానముచేయు.

క. తెలం బాఁతిన వసువ్యల, పాలవు ధన
మిందె ప్రముచ్చు పాలవుధరణి, పాలని
పాలవుఁ గావున, వాలాయముఁ గుడుత
విడువవలయుఁ ధనముఁ.
విక్ర. ౨. ౧౪౮.

౫. విడువఁజేయు, విడిపించు, త్యజింపించు.

సీ. ... ఆ. నూతనాజినంబు నును పిదిమేలని,
గోఁచి విడిచి మృదుదుకూల మిచ్చి ...
భాగ. ౯. ౭౯౪.

౬. (ఇదికొన్ని పట్లవిశేషార్థములేకయే క్త్వాం
తమునకును ప్రయుక్తమగు.)

సీ. కోపించెనా మేరుకుధరచాపునినైనఁ దృణ
ముగాఁ జూచి మర్దించి విడుచు ...
జాహ్నవి. ౧. ౧౧౬.

(మర్దించి విడుచు = మర్దించి తీఱును; మర్దన
క్రియ పూర్తిగఁజేయును.)

అ. క్రి. ౧. (ఊడలు, కొమ్మలు మొ.) పుట్టు.

సీ. ... గీ. ... విసపుఁజెట్టున నూడలు విడిచి
నట్లు, జడలు జనియించి చెలఁచె మస్తమున
నీకు. చంద్ర. ౩. ౨౪.

౨. ఎడతెగు.

క. విడువక మీగానము సాగ,నిడుటయు మఱి
పాడుఁ డనుట యొగ్గె ... అను. ౫. ౫౮.

విడిచిపుచ్చు = విడుచు.

ఆ. ... అనుచు మల్లసంబులాడి గ్రుచ్చు,
విడిచి పుచ్చెగురుఁడు ...
భార. ఆది. ౬. ౯౦.

వ. ... ఆభూపాలుండు హస్తపల్లవంబులు
వదలి రాజహంసంబ పొమ్ము సుఖంబుండు
మని విడిచి పుచ్చె ... నైష. ౧. ౧౦౮.

జ: విడిచిపెట్టు, విడిచివాటు గుడియు, విడి
పించు, విడుపరి, విడుపరితనము, విడుపు,
విడువడు, విడ్పించు, విడ్పు, విడ్వఁబడు.

విడుచు. స. క్రి. (√ విడు) ౧. విడునట్లుచేయు,
విప్పు.

క. నీముడిచిన ముడివిడువఁగ,నె మెవ్వరు నేర
మింక నీ సౌభాగ్య, శ్రీమహితునిఁ బతిఁ
గూర్పం,గామిని నీకంటెఁ జెలులు కలరే
చెపుమా. ఉ. హరి. ౫. ౧౦౪.

ద్వి. పొడిచె నొక్కఁడు తూఁటు వోవఁగ నొత్తి,
విడిచె దోవతికట్టు వేసనొక్కరుండు ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౫౪.

గీ. కొదమగుబ్బలఁదావి కుంకుమపుఁబూఁత,
విభుఁడు చెంగావిఱయికొంచు విడువఁ
బోవ ... దశా. ౯. ౧౨౪.

క. అని పంచాంగము పుస్తకమును విడిచి
కడం బ్రయత్నమునఁ దిథివారా,దినిరీక్షచేసి
వేల్పున్న నిరూపించెఁ గ్రహాది నిఖిల
బలంబుల్. కళా. ౩. ౪౮.

౨. విడిపించు, పోవునట్లుచేయు.

సీ. ... సీకాయ యొరువున జిడ్డువిడిచి ...
హర. ౨. ౧౦౩.

విడుజట్లుగొను. అ. క్రి. (విడు + జట్టులు +
కొను) ప్రత్యేకమైన అమ్మకపు సరకుగాఁ
గొను.

వ. హరగిరిజ లాండ్రొయు చిత్తంబులు విడు
జట్లుగొని తారనీహారాచలంబుల కరిగిరి ...
కు. సం. ౩. ౯౯౯.

(ఒకరి మనసు నొకరు రాక్షించు యనిభావము.)

విడుత. వి. తడవ, పర్యాయము.

ఉ. మాలిచేతనైన వినుమానిని దానములొలిఁ
గొందు దుశ్శీలతచే దురన్నము భుజింతున
బద్ధములాడుచుందు నే,వేళల నేటిగట్టుకడ
వ్రేలుచుఁ జేతులు చోతుఁగాసుకై, తాలిమి
రెండుమూఁడువిడుతల్ గుడుతుం బురిఁ జైత్రి
కొన్నముల్. జాహ్నవి. ౪. ౧౧౭.

విడుదల. వి. (√ విడు) విమోచనము, విడుపు.

సీ. ... గీ. ... దొంగలచేఁ జిక్కి తింకసే
భంగి సాకు, విడుద లౌనని చింతించుచోసే
సెదుట ... వరాహ. ౯. ౧౦.

వ. వేఁటకాని లాగునఁ బరచమూరు శరభచ
మరకదళీపుండరీకమండంబులఁ బడఁగొడ
పుచుఁ జెలికాని చోడల్వనఁ జూచుచుఁ
దూణంబులౌఁ జెనుదవిలిపోవుచుఁ బథికజ
నం డన వల్మీకవాసులం జూచి మఱలుచు.
చంద్రా. ౬. ౯౩.

విడుపరి. విశే. (విడుపు + అరి?) త్యాగశీలుఁడు.
(చూ. విడుపరితనము.)

విడుపరితనము. వి. (విడుపరి + తనము)
త్యాగము, ఈవి.

మణిగణనికరము—కలువలచెలిసెగకను గలిగిన
యబ్బలియునిబలుకులపడఁతుకఁ జెలి గ్రొ,
త్తలతల వలమురినసముద నగుసుణ్,
బలుపునఁదగు విడుపరితనపు బలీ.
యయా. ౫. ౧౫౯.

విడుపు. వి. (√ విడుచు[1]) ౧. విడుచుట, త్యజించుట.

ఆ. కార్తవీర్య దశముఖ ప్రముఖులు జమదగ్ని
తనయ రాఘవాఖ్యులైన, పురుష వరులచేతఁ
బోలియరే సక్రోధ, వృత్తిఁగాన నలుక
విడుపుమేలు. భార. శాం. ౬. ౫౯౦.

సీ. అనవుడు ధర్మనందనుఁ డమ్మహాత్ముతో
వినుభక్తి యుక్తుని విడుపు బ్రహ్మ, హత్యఁ
బోలిన పాపమని చెప్పుదురు పెద్దలు ...
భార. మహా. ౫౫.

క. ... అతఁడు శుభమశుభంబను భేదముఁ
బోరయఁడు విడుపున సమతామయత్వముం
గనుచుండున్ ... భార. శాం. ౫. ౩౨౪.

సీ. ... ఫణి విడువఁబోవఁ జేడ్పడియున్న శశిరేఖ
సెలవిడుపునఁగాంతి వఱలునట్లు ...
కు. సం. ౭. ౯౭.

౨. త్యాగము, దానము.

క. లోకము చందము గనికొని, యాకౌరవుఁగ
నగు ధనాదులెల్లను గాల, వ్యాకులతఁ
బొందఁ గలయవి, గాకుండమి యెఱిఁగి
విడుపుగడుఁ జదురెంగుఁన్.
భార. శాం. ౪. ౩౭.

గీ. ఆ యయ్యాతి గడఁగి నెయ్యమునఁబుడమి,
వేల్పులకుఁ బ్రైఁడి నొసఁగెడు విడుపునీట,
నిండి కొదవేమియును లేక యుండెఁ గడలి,
యతనిచాగంబు లెక్క నెన్నఁనలవి యగునె.
యయా. ౧. ౯౫.

౩. దిగుమతి.

గీ. తురగములకుఁ బణము పురుషున కరపణ,
మోఁడుదానికైన నందసగము, ప్రేగు
ముట్టునందు ప్రేగు విడుపునకు, నోడకూలి
గొనుట యుచిత మండ్రు.
విజ్ఞా. ప్రా. ౨౬.

విశే. త్యక్తము, విడవఁబడినది.

ద్వి. ... భూవరులు, సబలులై జన్నముల్
సన్నముల్ సేయ, విబుధుల కుడుపులు విడు
పులై పోయె ...
ఆ. మ. క. ౧. ౧౪. పా. ౨౨. పం.

విడుమర. వి. (√ విడు.) ౧. విడుదల, విముక్తి.

క. ఒకనాఁడేమును నాపదలకు విడుమరఁ
గాంచి విప్రులం బుట్టలఁ బెట్టుకొని సుఖ
ముండఁ బడయుదు, మెకొ యిప్పొటెందుఁ
గలదె యురు లెవ్వరికిఁ.
భార. విరా. ౧. ౪౯.

క. గడగడ వడఁకుచు వద్రులు, వడియఁగఁ
జేతోయి మొగిచి స్వామీ కోపంబుడుగుము

శాపంబునకును, విడుమర యొన్నఁడగుఁ
జెప్పవే కృపతో డ్లన్. భోజరా. ౬. ౩౪౯.

గీ. అపుడు మాళవుచేతఁ బ్రహారవర్మ, పట్టు
వాని కరుణయ బ్రాపుగాఁగఁ, దనకు
విడుమరగాంచి ... దశకు. ౫. ౧౦.

౨. ఎడఁబాటు, వియోగము.

గీ. గిరిజ నోడఁగూర్చి వరదుచే వరము వడియ,
నోపుఁ బొమ్మని నమ్మి నే నున్నచోట,
నెట్టివిడుమరవచ్చె నీ కెట్టిచావు, సంభవిం
చెను మనసిజ చక్రవర్తి.
కు. సం. ౫. ౫౫౨.

విడులము. సం. వి. అ. పుం. వేతసము, ప్రబ్బలి ౘె. (వాచ.)

విడువడు. అ. క్రి. (విడుపు + పడు) విడివడు, బయలుపడు.

గీ. మేటి ధాటి జనిత కాలకూటవిషము, చిచ్చు
విడువడి యంతంతఁ బెచ్చు పెరుఁగ ...
భీమ. ౪. ౬౧.

క. కావున నీమహనీయు, గ్రావంబున నంటు
వడ్డ క్రతు సైంధవ మిం,కేవిధమున విడువడి
చను, నావిధ మెఱిఁగింపవే దయానిధి
యనిన న్. జై. భా. ౪. ౭౪.

విడూరజము. సం. వి. అ. న. వైడూర్యము, రత్నభేదము.

విడెము = విడియము, వీడ్యము. వి. (సం. వీటికా) తములము.

మ. ... రెండుమూఁడు విడేలాకులు పోకతాళి
విడివాటు స్లోడలై తకుటీ, భవన
ప్రాంగణసీమఁ ద్రిమ్మరుదు రంభః కుంభ
చేటీవిటుల్ ... వైజ. ౨. ౪౧.

గీ. పొసఁగ విడెమీయ శతపత్ర పూగహారి ...
దశా. ౨. ౧౭౫.

సీ. ... మిత్ర విందకుఁ బుక్కిటి విడె
మొసంగి ... ఉ. రా. ౧. ౪౪.

విద్దు = విడుచు. స. క్రి. (√ విడు) విడఁ జేయు.

సీ. ... దుశ్శాసనుండు, సెట్టిన ద్రౌపది గట్టిన
పుట్టంబు సభలోన విద్దునాళంకలేక ...
భార. సభా. ౨. ౨౩౧.

చ. జనులు నుతింపఁగా సుకృత సంపదఁ జేసి
యపూర్వభావముం, గనియును జెంద కిట్లు
నికి కార్యమె ద్రౌపది భీమసేను నర్జునుఁ
గవలం దృజించుటకు సువ్రత చాకితి
చాలవయ్యె దీక్షునకము విద్వ నిత్తెఱఁగు
నూరినుతుం డగు నీకు నర్హమే.
భార. మహా. ౫౬.

ఉ. ద్రోవది బంధురంబయిన క్రొమ్ముడి
గ్రమ్మున విద్చి వెంద్రుకల్, దా వల చేతఁ
బూని ... భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౪.

విద్దూరము. వి. (సం. విద్వరః.) ౧. మూర్ఖము. (శ. ర.)

౨. ఉపద్రవము.

ద్వి. విద్దూరములువచ్చె వేగ ప్రాణమున,కు ...
పల్నాటి వీరచరిత్రము. ౩౩౭. పం. ప్రా.

విణ. మూర్ఖము. (శ. ర.)

విద్గ్రహము. సం. వి. అ. పుం. మలబంధము, ఒకవిధమగు రోగము.

విద్పి(డిపి)ంచు. స. క్రి. (√ విడుచు) విడువఁ జేయు, వదలించు.

శా. ... గంధర్వున్ దర్పితుఁ జిత్రసేను ఖరు
నిన్ దండించి విడ్పించె ...
రాఘు. ౩. ౧౧౫.

విద్దు = విడుపు. (√ విడుచు) విమోచనము.
భార. అను. ౧. (శ.ర.)

విడ్యము - విడియము, విడెము, వీడ్యము. వి. తములము, తాంబూలము.

క. తెలనాకులు పోకలును, నలమిన పెనిమిటులఁ గూర్చి యైదువ రొలనా,గల కెల్ల నిడిరి విడ్యమ్ములు దగ నప్పుడమితోఁడు ముదితయుఁ గడంకన్. యయా. ౪. ౧౧౯.

సీ. వలపుఁ గప్రపు విడ్యముల వెన్నెల బయళ్ల సైకతములఁ జల్వచప్పరముల ... కవిరా. ౪. ౧౫.

క. కావున మీరు దలంచిన, శ్రీవారాహంబు మంచి కృతిమాపేరం, గావింపుఁడనుచు సుముఖుం,డై విడ్యముఁ గప్పూరంబు నర్పించుటయున్. వరాహ. ౧. ౧౪.

విడ్లవణము. సం. వి. అ. న. వైద్యమున కుపయోగించెడి యుప్పు.

విడ్వఁబడు. (√ విడుచు) అ. క్రి. విడువఁబడు.

గీ. రమణీయవశముచే నైన రామనామ, మమర వర్తింపఁ బడుచుండ నఖిలపాతకములచే విడ్వఁబడుఁజుమ్ము సుమతి యపుడె, సింహమతి భీత మృగములచేతఁ బోలె. సీతారా. ౧. ౫౩.

విడ్వరము. సం. వి. అ. పుం. ఉపద్రవము.

విడ్వరాహము - విట్చ్వరము. సం. వి. అ. పుం.

విడ్వఱచు. (విడు + పఱచు) స. క్రి. తారుమారు చేయు, మార్చు.

క. ఆ రసికుఁ డెఱిఁగి వచ్చిన, నీ రీతుల నడుమఁ గలిసి యొఱుక పడఁగమా, చీరలు విడ్వఱచి తిమి వి,చారింపఁగ నేల నాడు జయమగుఁ గాదో. ద్వా. ౧౧. ౫౬.

విత - వితా. విశ. (సం. వృథా) వ్యర్థము (దీని యామ్రేడితరూపము "వితవిత")

క. అతివల హృదయములారసి, రతికల నన్ దేల్పలేని రట్టడిరూపున్,జతురతియు జవ్వనంబును,వితయ చుమీ యడవిఁగాయు వెన్నెల రీతిన్. శశా. ౩. ౬౩.

క. కొడుకులు పుట్టని మానిసి, తొడుకులు జల్మియును నిండ్లుఁ దొడవులు మావుల్, పుడమియు నెక్కుడు మేకములు, విడిముడియుం జుట్టములును వితగద తలఁపన్. అ. రా. బాల. ౫౦.

గీ. వారిశోషణి యోయన్నలార కంటి,రా వితవితగ నన్నింత యట్టులేసి, తానె తొత్తుల కొంతుకుమదంబుకతన, నిల్లుపట్టక తిరిగెడు నివ్విధమున. శుక. ౨. ౧౩౭.

వితండ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నిరాధారమైన వాదము, శుష్కవాదము. ౨. (తర్క) ప్రతిపక్ష స్థాపనములేని జల్పము. స్వపక్ష స్థాపనములేని పరపక్ష నిరాకరణ రూపవాదము. ౩. కోపమును బుట్టించెడి విమర్శనము. ౪. గతిలే. ౫. సాంబ్రాణి. ౬. గన్నేరు.

వితండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుగు. ౨. తలుపు గడియ.

వితండావాదము. సం. వి. అ. పుం. స్వపక్ష స్థాపనములేక పరపక్షమును ఖండించు వాదము; అడ్డదిడ్డపు వాదము.

(ఈ యర్థమునఁ దెనుఁగుననే ప్రయోగము గన్పడుచున్నది.)

క. ఉండుదు మీరిచ్చోట వి,తండావాదములు మాని శాలిమితో ని,ట్లుండంగ నోపరేనియుఁ, బొండిప్పుడు నిజనివాస భువనంబులకున్. వరాహ. ౧. ౧౪.

వితంతువు. సం. వి. ఉ. పుం. మంచి గుఱ్ఱము, స్త్రీ. ముండమోపి, విధవ.

వితంత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తంత్రులు (తీఁగలు) సరిగాఁ బొసఁగని వీణ.

వితంసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిట్టగూడు. ౨. పక్షులను మృగములను బంధించుట కుపయోగపడు త్రాడు మున్నగు సాధనము.

వితతధన్వుఁడు. సం. విణ. (న్) ఎక్కుపెట్టఁ బడిన విల్లుగల వాఁడు.

వితతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వ్యాపించినది, విస్తరించినది. ౨. పొడిగింపఁ బడినది, సాగఁదీయఁ బడినది, విశాలమైనది. ౩. ఆచరింపఁ బడినది. ౪. కప్పఁబడినది. ౫. చెదరినది, వీణ,తంబురా మున్నగు తీఁగలు గల వాద్యము, తతము.

వితతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వ్యాప్తి, వ్యాపనము. ౨. సమూహము, గుంపు. ౩. పంక్తి, వరుస.

వితథము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అసత్యము, నిజముకానిది. ౨. వ్యర్థమైనది, నిష్ప్రయోజన మైనది.

వితథ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అసత్యము, నిజము కానిది.

వితనువు. సం. విణ. (ఉ.) ౧. సుకుమారుఁడు. ౨. సుందరుఁడు. (అ. ని.) ౩. శరీరము లేని వాఁడు.

వితమరి. విణ. (వితము + అరి) కార్యదక్షుఁడు, కార్యపద్ధతి నెఱిఁగిన వాఁడు, పాలమరి.

కళిక. ... నఱిమి తఱిమి చఱిమి నుఱుము నక్రు
గాల్చిన వితమరికిఁ గఱచి చఱచి యఱచి
పఱచుకపిని జంపి నచ్యుతునకు ...
అప్ప. ౪. ౩౨౭.

వితము. వి. (సం. విధా.) ౧. విధము.

గీ. వెల్ల గొడుగులు పట్టించు వితము మించు,
నంచగమి నిల్పియాడెఁ జా లగుచు దివిని.
ఘటికాచల. ౨. ౧౨౪.

ద్వి. ప్రతిమీఱు సంకల్ప భవకల్పలతిక, విత
మున నతులిత విభ్రమోన్నతియు ...
విష్ణు. ఉ. ౪. (శ. ర.)

క. పిచ్చుకపై బ్రహ్మాస్త్రము, నచ్చుగఁ
దొడఁగిన వితాన నబలపయి నీ్మకెచ్చుగఁ
గోపంబిటు రా,వచ్చునె తపైన సైఁపవలయు
నటంచున్. శశా. ౪. ౨౧.

సీ. తెలుఁగు చందము పగిది విత మనంగను
మీఱుచు నుండుఁ బ్రకారసంజ్ఞ ...
ఆం. భా. ౨. ౩౦౩.

౨. ఉపాయము.

చ. ... ఉరువ్యథాభరా, నత మొక వృద్ధవిప్ర
మిథునంబు మృతుండగు పిన్నపాపనిన్,
విత మఱి కొంచు వచ్చి రఘువీరుని వాకిట
వైచి దీనతన్. ఉ. రా. ౭. ౧౮౧.

జ : వితమరి.

వితరణము. సం. వి. అ. న. దానము, ఈవి.

వితరణి. సం. వి. ఇ. పుం. దాత, ఈవికాఁడు.
విక్ర. ౨. (శ. ర.)

వితర్కము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యుక్తులతో నాలోచించుట. ౨. ఊహ, ఆశయము, అనుమానము చేయుట. ౩. తలంపు, అభిప్రాయము. ౪. సంశయము, విచికిత్స. ౫. సమీక్షణము, పర్యాలోచనము.

వితర్కించు. సం. స. క్రి. ౧. సంశయించు.

క. పలుమాఱుఁ బాండు తనూజుల, కొలఁది
వితర్కించెదవు నిగూఢం బదియుం,
దెలియం బలికెద వారికి, బలమును
సత్త్వంబు హరియ పార్థివముఖ్యా.
భార. ఉద్యో. ౨. ౩౧౩.

వితర్కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జ్ఞానోప దేశకుఁడైన గురువు.

వితర్ది. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. వేదిక, అరుఁగు, తిన్నె. ౨. మేడ ముందరి వసారా.

వితర్దిక = వితర్ది. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.

వితలము. సం. వి. అ. న. సప్త పాతాలలోకములలో రెండవది.

వితస్తి. సం. వి. ఇ. పుం. జేన, పన్రెండు అంగుళముల పరిమాణము.

వితా = విత. (సం. వృథా) విణ. వ్యర్థము.

చ. లపసుల పాలి మృత్యువులు దైత్యులు సీరిల నున్న వాళ్లకుం, దపమని చేయఁగూడునొ వ్రతంబని పట్టఁగ శక్యమో వితా, యిపుడిది యేటి యత్నము వహించె వివేక విహీనుఁడైన యీ, నృపమని యంచుఁ గౌశికు పయిం గడు నేరము లెంచు వారలున్. చంపూరా. ౨. ౭౪.

వితాకు. వి. ౧. సంతాపము.

చ. ... కృతి సంతతి కన్యక కన్న యోగ్యుఁడౌ, ధవుఁ డొకరుండు లేమికి నితా మదిలోన వితాకుఁ జెందుచున్ ... ఘటికాచల. ౧. ౧౪.

౨. పరాకు.

చ. కదనము సేయవచ్చి భయకంపిత గాత్రుఁడవై వితాకుఁ జే, సెద విదియేమి రాత్రిచర శేఖర ... ఉ. రా. ౪. ౧౨.

సీ. ఈ వితాకున మేఁత యిడనైతిఁగా ప్రోది గొరవంక కనుచుఁ దానరిగె నొకతె ... (శ. ర.) యయా. ౫. ౨౨.

౩. పారవశ్యము.

చ. గడె తడ వాతఁ డొక్కపనిగాఁ జని యింటికి రాకయుండినన్, దడఁబడు మీఁదెయుంగదు వితాకున నుండును జిన్నవోవు ... శకుం. ౨. ౮౭.

౪. నిశ్చేష్టత. (శ. ర.)

విణ. ౧. పరవశుఁడు.

క. అనియిటు లుర్వీశ్వరుడు, మనమునఁ గొనియాడి యంతమాపటివేళం, గనుఁ బ్రామి చొక్కుఁ జల్లిన, యనువున నందఱు వితాకులై యుండగన్ ... విజ. ౧. ౧౩౭.

౨. నిశ్చేష్టితుఁడు, నిశ్చేష్టితురాలు.

చ. సొరుగును సొమ్మసిల్లు మదిఁజొక్కు వితాకగు ... ఇలా. ౩. (శ. ర.)

జ: వితాకుఁడు, వితాకుఁడు, వితాకురాలు, వితాకులవిత్తు.

వితాకుఁడు. విణ. (√ వితాకు) నిశ్చేష్టితుఁడు.

శా. మాహాత్మ్యంబులు తేజముల్ విభవసంపత్తుల్ విమర్శింపఁగా, నోహో భేదము లేదు నిండుసభలో నొక్కింత మాత్రంబు సోహంమాహమిలు ఘటాఘటీ లతిరథుల్ మాంధాత శ్రీసాములే, లా హీనాధిక భావముల్ తడవరాదంచున్ వితాకుండనై. వరాహ. ౧౦. ౭.

క. అనిబాష్ప వారిధారల్, గనుదోయిం జెమ్మగింపఁగా నలుదిక్కుల్, గనుఁగొనుచు వితాకుఁడనై, చన నేరక యుంటినన్ని శాసమయమునన్. వేం. పంచ. ౪. ౧౦౩.

వ. ఇట్లు మూర్ఛావివశుఁడై నేలవ్రాలియున్న యన్నరనాథ కుమారుఁగొని పోవువాఁడై వాసవారి తేరుడిగి యొత్తుంబోయి తద్దత్త కంబై విష్ణుతేజంబున్న కతంబునఁ గదలింత లేక వితాకుండై తనలోన ... రామా. ౭. ౧౨౧.

వితాకుపడు. అ. క్రి (వితాకు + పడు) నిశ్చేష్టితుఁడగు. (శ. ర.)

ఉ. అక్కట వేటలాడుచు హయంబు రయం
బునఁ దోలుకొంచుఁ దాఁ, గ్రక్కున
నొక్కపంది వెనుకం జని మార్గముదప్పి
క్రంపలం, జిక్కి మదిన్ వితాకుపడి చింత
మునుంగుచుఁ బండ్లు గోయఁగా, నొక్కడ
దేవదత్తుఁ గని యూరికి నేఁగడు త్రోవవేడి
నన్. ద్వా. ౩. ౨౧.

వితాకురాలు. వి. (వితాకు + ఆలు) నిశ్చేష్టితు
రాలు.

చ. ... అలసత దీఱ నిద్రఁగననంచుఁ దలంచి
వితాకురాలగున్ ... కువల. ౩. ౪౯.

చ. భయపడి లేచివే యదురు పాటునఁ గట్టియుఁ
గట్టకున్న నీవియు నెలవంక చన్మొనల
వేసియు వేయని పైట కొంగుదోఁపియు
నటదోఁపకున్న యల పెన్నెఱి కొప్పునుసై
వితాకురాలయి యవిచూచి య ల్లలన యల్ల
లనాడు మనంబు తోడుతన్.
సారంగ. ౩. ౧౫౩.

వితాకులవిత్తు. వి. సంతాపబీజము, పరితాపకార
ణము.

ఉ. ఇప్పుడు నా మనోరథములెల్ల వితాకులవిత్తు
చేసి యీ తప్పులు వెట్టెదేమిటికిఁ దక్కఁ
దలంచెద వెన్ని చెప్పినన్ ...
వి. పు. ౨. ౨౨౯.

వితానకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. వైశా
ల్యము, విరివి. ౨. సమూహము, గుంపు. ౩.
మేలుకట్టు, చాందిని. ౪. మాడవృక్షము.

వితానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧.
వట్టిది, శూన్యము. ౨. నిస్సారము, సారము
లేనిది. ౩. భంగము గలుగుఁ జేయఁ బడినది,
దిగులు చెందినది. ౪. తెలివిలేనిది. ౫. దుష్టము,
మూఢము, దుర్మార్గమైనది.

వి. అ. పుం. న. ౧. వ్యాప్తి, వ్యాపించుట. ౨.
మేలుకట్టు, చాందిని. ౩. తిలగడ, మెత్త,
దిండు. ౪. సమూహము, గుంపు. ౫.
యజ్ఞము. ౬. అగ్నిహోత్రకుండము, అగ్ని
హోత్రవేదిక. ౭. అవసరము, అదను. తతి.
న. ౧. తెఱపి, అవకాశము.

వితావిత. విణ. మిక్కిలి వ్యర్థము. ("వితా"
యొక్క ఆమ్రేడిత రూపము.)

ఉ. ఏరొకటబ్బె రామునకు నెద్దు పొసంగవు,
చంద్రమః కళాధారికి నొక్కయెద్దది వితా
విత పీరములేమి ... శశాం. ౨. ౨౦.

చ. ... సంతస మందిన వారుచూడనీ, ధను
వును నీరి ముచ్చట వితావిత సేయకు
మన్న ... దశా. ౭. ౧౯౯.

ఉ. ... భూపాలక యింటివారిడిన బాముల
రచ్చలకెక్కినంతయే, చాలదె యింకమీఁ
దను నిజంబుగ రట్టున కోర్చు నంతకుం,
దాళునె యీ శరీరము వితావిత యొక్కడి
జోలి యక్కటా. శుక. ౪. ౬౩.

క్రి. విణ. మిక్కిలి వ్యర్థముగా.

చ. తడఁబడు మాటగద్గదిక దార్కొను నిల్చిన
చోట నిల్వరాదడుగులఁ దొట్రుపాటు
గదియంబడుఁ గంపముచెందు నిద్రరాదెడ
పని కోర్కె హెచ్చు మదినేమొ వితావిత
జాలి జాలియా, నడిగినఁ జెప్పఁగూడ దకటా.
మరు లెత్తిన యాఁటదానికిన్.
కువల. ౩. ౧౦౦.

గీ. ఏలకన్నులఁ గెంపుంచనేల మఱియు, మొర
యనేల వితావిత ముదితలార ...
చంద్రా. ౪. ౧౯౬.

చ. ముసుఁగిడి పండియుండుమని మోహము
తోడ వితర్దిఁ జూపితా, నుసురసు రంచు
ఖిన్నయయి యొయ్యననేగి కవాట మన్వ
లకా, బెసబెసఁ ద్రోచి మూఁటఁ దలఁ

బెట్టుక వచ్చినభర్తకింత సాధ్వస మెద
వంగఁ జెప్పవిని వాఁడు వితావిత యేమి
యుం చనన్. హంస. ౪. ౧౧౩.

వితీర్ణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. దాటఁ బడినది, అతిక్రమింపఁబడినది. ౨. ఇయ్యఁ బడినది, దానముచేయఁబడినది. ౩. దిగినది, అవరోహించినది. ౪. కొనిపోఁ బడినది, తీసికొనిపోఁ బడినది. ౫. లోఁబఱుచుకొనఁబడినది.

వితీర్ణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఈవి, వితరణము. (శ. ర.)

వితున్నకము. సం. వి. అ. న. ౧. కొత్తిమిరి. ౨. మైలుతుత్తము, తుత్థము.
పుం. నేలయుసిరిక.

వితున్నము. సం. వి. అ. న. ౧. తూరాకు. ?. చెంచలి కూరవంటి యొకమొక్క. ౨. శైవాలలత, నాఁచుతీఁగ.

వితుష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) అసంతుష్టి నొందినది, సంతోషింపనిది.

వితృష్ణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) తృష్ణలేనిది, ఆసలేనిది, తృప్తినొందినది.

విత్త[1]. వి. చిహ్నము.

ద్వి. అజనుత రామానుజార్యసిద్ధాంత, విజయ
ధ్వజంబుల విత్తయై మిగులఁ, దళుకొత్తు
చుండు త్రిదండముల్ దాల్చి ...
ద్వి. పరమ. ౭. ౬౪౨. పా.

విత్త[2]. వి. మిక్కిలి చిన్న గోరు.

సీ. ... అత్యల్పగోణియై యలరు విత్తయనంగ.
ఆం. భా. ౨. ౨౬౬.

క. చిత్తజుచేఁ దలిరాకుల, విత్తైతన ధైర్యమెల్ల
వెడలనడిచియా, మత్తేభగమన మిగులం,
దత్తరపడి సమ్మదమునఁ దమకించుట
యున్ ... వి. పు. ౬. ౨౪.

విత్తదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ధనదాత. ౨. ఆస్తినిచ్చినవాఁడు, ఉపకారి.

విత్తనము. వి. విత్తు, బీజము.

గీ. విప్రవరునకుఁ దూమెడు విత్తనముల, నేల
యొసఁగిన ఫలము వర్ణింతు వినుము ...
దశా. ౫. ౧౦౦.

గీ. ... ... బీజాఖ్య పరఁగువిత్తు, విత్తినము
గింజ గిజ రన వెలయు నీశ ...
ఆం. భా. ౨. ౩౯.

విత్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కనిపట్టఁబడినది, కనుగొనఁబడినది. ౨. లబ్ధము, పొందఁబడినది. ౩. పరీక్షితము, పరిశీలింపఁబడినది. ౪. ప్రఖ్యాతము, ప్రసిద్ధికెక్కినది.

వి. అ. న. ౧. సొత్తు, ఆస్తి, ధనము. ౨. శక్తి, బలము.

విత్తవంతుఁడు. సం. విశే. (త్. వతీ. త్.) ధనవంతుఁడు, ఆస్తిగలవాఁడు.

విత్తవర్ధనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ధనమును వృద్ధిచేయునది, లాభకరమైనది, ఆదాయము కలిగించునది.

విత్తాగమము. సం. వి. అ. పుం. ధనలాభము, ధనప్రాప్తి.

విత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. జ్ఞానము, తెలివి. ౨. విచారము, ఆలోచనము. ౩. సంపాదన, గడించుట, పొందుట.

విత్తించే. స. క్రి. (√విత్తు) విత్తనము నాటించు.

గీ. విరివిగాఁ బైరు విత్తుంతు వేళ్లఁగొలుచు,
గాఁగ మామకసస్యముల్ గడుఫలించు ...
వేం. పంచ. ౫. ౧౩.

విత్తిడు. అ. క్రి. (విత్తు + ఇడు) విత్తులుచల్లు.

క. క్షేత్రమెఱిఁగి విత్తిడుటయుఁ, బాత్ర
మెఱిఁగి దాన మిచ్చి పనుమటయు వివే,
క త్రాణ పరాయణులకు, ధాత్రీశ్వర యిందు
నందుఁ దగ మే లొసఁగున్.
వి. పు. ౫. ౧౩౦.

విత్తు. స. క్రి. (విత్తనములు) చల్లు.

సీ. పెంచంగఁ బెరిఁగె నాపృథ్విపైఁ గొండలు
విత్తిరాయడవుల వివిధగతుల ...
నీతిసీ. శ. ౬౦.

ద్వి. త్రొక్కనచోటెల్ల గున్నకపండ, దిక్కు
లఁబనిఁడ్ విత్తిన పైరుగాఁగ ...
ద్వి. సోమ. ౩. ౧౭౨. పా.

ఆ. పూర్వజన్మమందుఁ బుణ్యంబు సేయని,
పాపిధనముకొఱకు వడుటరోల్ల, విత్తమఱచి
కోయ వెదకినచందంబు, విశ్వ ...
వేమ. ౧. ౪౪.

ద్వి. మామిడివిత్తుదా మహిమీఁద విత్తి, వేమ
గుసే పెక్కువిధు లేలచెప్ప ...
బస. పు. (ప్రాఁత ప్రతి.) ౧. ౨౬౧. ౫౦.

వి. విత్తనము.

గీ. విత్తుసహకారి గాకున్న రిత్తనేల, వంధ్య
మగుఁగాక తా ఫలవంతమగునె ...
భార. అను. ౧. ౧౩౬.

గీ. తనరిహేమంత మగుడుఁ బద్మంబు లడఁగి,
పోయెఁబోయినఁ గొలనొక్క పువ్వుతనకు,
విత్తుగా దాఁచికొనియున్న విధముపోలె,
శైలసుత ముఖముదకి వాసమునకొప్పె.
కు. సం. ౬. ౭౭౩.

విత్తఁడగు = సమూల నాశనమగు.

ఉ. ... ... నీ, వేఁడిమి సూపియోధపుల
విత్తడఁ గందును మాడిపైపు ...
భా. రా. యు. ౭౩౩.

జ: విత్తించు, విత్తిడు, విత్తుపట్టు, విత్తు
మాల్చు.

విత్తు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. దీనికిఁ బ్రత్యేకప్రయో
గము లేదు.

౧. జ్ఞానము. ౨. గ్రహణశక్తి, తెలివి.

విత్తుపట్టు. వి. (విత్తు + పట్టు) సస్యములు ఫలించు
పొలము.

వ. ... చెఱువు దక్షిణమున ముప్పదివుట్లు
విత్తుపట్టు సర్వాకర పరిహారముగా శ్రీచోడ
గంగదేవరిచ్చి ... దా. శా. ౧౧౧౫.

విత్తుమాల్చు. స. క్రి. (√ విత్తు) చంపు, కడ
తేర్చు.

గీ. చటులగతిఁ గొన్ని కిటుజాల సంహరించె,
వెంటఁబడి కొన్నిశశముల విత్తుమాల్చెఁ,
గొన్ని జింకల ప్రేవులు గ్రుచ్చివైచెఁ, గుక్క
లాఖేటకంబున నుక్కుమిగిలి.
పి. శకుం. ౨. ౧౫.

విత్తేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

విత్రాసము. సం. వి. అ. పుం. భయము,
వెఱపు.

విత్సనము. సం. వి. అ. పుం. వృషభము, ఎద్దు.

విథుర. సం. వి. అ. స్త్రీ. విధవ, ముండమోపి.
(వాచ.)

విథురుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాక్షసుఁడు.
౨. చోరుఁడు.

విద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. జ్ఞానము. ౨. గ్రహణ
శక్తి.

విదంశము. సం. వి. అ. పుం. దప్పి గలిగించెడి
కారముగల యాహారము.

విదగ్ధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చాతుర్యమును, చుఱుకుఁదనమును గలస్త్రీ, చమత్కారిణి.

విదగ్ధము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఎక్కువగా దహింపఁబడినది, తగులఁబెట్టఁబడినది. ౨. వండఁబడినది. ౩. అఱిఁగినది, జీర్ణమైనది. ౪. నశింపఁ జేయఁబడినది, ధ్వంసము చేయఁబడినది. ౫. వాఁడియైనది, చుఱుకుఁదనము గలది, నేర్పుగలది. ౬. జిత్తులుగలది, కపటముగలది. ౭. తగులఁబడినది. ౮. జీర్ణము కానిది, అఱుఁగనిది. ౯. మనోహరము, ఇంపైనది. ౧౦. గౌరవార్హమైనది. (వేషము.)

విదగ్ధుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నేర్పరి, చతురుఁడు, నిపుణుఁడు. ౨. కపటియైనవాఁడు, జిత్తులుగలవాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. పండితుఁడు, విద్వాంసుఁడు, ౨. దుర్నయము గలవాఁడు, పొగరుఁబోతు.

విదఘుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కృతి, ధన్యజీవి. (మే. ని.) ౨. యోగి, విద్వాంసుఁడు. (ఆ. ని.)

విదరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చీల్చుట, భేదనము. ౨. వృక్షము, చెట్టు.

విశే. (అ. ఆ. అ.) భయరహితము, భయము లేనిది. (వాచ.)

విదర్భ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒక పట్టణము.

విదళితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిక్కిలి ఖండింపఁ బడినది. ౨. మిక్కిలి భేదింపఁ బడినది.

విదర్భజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విదర్భ దేశపురాజు కూఁతురు. ౧. దమయంతి. ౨. లోపాముద్ర, అగస్త్యుని భార్య. ౩. రుక్మిణి, కృష్ణుని భార్య.

(ఇట్లే విదర్భతనయ మొ.)

విదర్భము. సం. వి. అ. పుం. ఇప్పుడు బేరా రని వ్యవహరింపఁబడు దేశ విశేషము. ౨. నిర్జన ప్రదేశము, జనులు విడిచిపోయిన దేశము.

విదర్భసుభ్రు(భూ)వు = విదర్భజ. సం. వి. ఊ. స్త్రీ.

విదర్భుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విదర్భ దేశపు రాజు.

బ. విదర్భదేశ నివాసులు.

విదలనము. సం. వి. అ. న. చీల్చుట, బ్రద్దలు చేయుట.

విదలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. చీల్పఁబడినది, బ్రద్దలు చేయఁబడినది. ౨. (పువ్వు) విరిసినది, వికసించినది.

వి. అ. పుం. ౧. విడఁదీయుట, ఎడఁబాపుట. ౨. చీల్చుట. ౩. భక్ష్యము, పిండి వంటకము. ౪. అడవికోవి దారము.

న. ౧. బద్దలతో నల్లిన పాత్ర, వెదురుబుట్ట. ౨. దానిమ్మచెట్టు పట్ట. ౩. రెమ్మ, ఉపశాఖ. ౪. ముక్క, చెక్క. ౫. కంది గింజ మొదలగువాని బద్ద.

విదళించు. సం. స. క్రి. ౧. చీల్చు, భేదించు, పగులఁగొట్టు.

క. విదళింప నుఱుకు సింగపుఁ, గొదమయు మదమలిన గండ కుంజరములపై, నిది బల శాలికి నైజము, గద తేజోనిధికి వయసు కారణ మగునే. భర్తృ. ౧. ౩౧.

సీ. విటుల గుండెలలోన విదళించు చిగురాకు గంపెట బ్రేకెండు సమసె నేడు ...
వీర. ౨-౧౧౬.

౨. నఱకు, ఖండించు.

సీ. కలుషంబు విదళింపఁగల ధర్మశాస్త్ర ప్రపంచంబు లెవ్వాని పలుకుఁ బస్లు ...
వరాహ. ౧. ౯.

చ. కడఁగిన వీరుఁ డారసిలి ఖడ్గముచే విదళించి హెచ్చుటో ...

కృష్ణాభ్యుదయము. (బ్రౌ.)

విదారకము. సం. విణ. (అ. ఇకా. అ.)

వి. అ. పుం. ౧. చీల్చునది; విభాజకము, విభజించునది. ప్రవాహ మధ్యముననున్న వృక్షము లేక పెద్దఱాయి. ౨. చెలమ, ఎండిపోయిన యేటిలోఁ ద్రవ్విన గుంట.

న. ౧. జలబంధనము, ఆనకట్ట. ౨. చవుటినేల.

విదారణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రవాహ మధ్యముననున్న చెట్టు, పెద్దఱాయి, బండ. ౨. కర్ణికార, కొండగోఁగుచెట్టు. ౩. యుద్ధము.

న. ౧. చీల్చుట, పగులఁగొట్టుట. ౨. బాధించుట, హింసపెట్టుట. ౩. చంపుట.

విదారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చీల్చుట, పగులఁగొట్టుట, ముక్కలు చేయుట. ౨. యుద్ధము. ౩. నది, చెఱువు మొదలగువానియం దెక్కువగా నుండుజలము పొర్లిపాఱుట, జలోచ్ఛ్వాసము.

విదారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గజ్జలోనివాపు (ఆ. ని.) ౨. శాలపర్ణి, ముయ్యాకుపొన్న. ౩. భూమికూష్మాండి, నేలగుమ్మడి. శ. ౪. కంఠరోగవిశేషము, గొంతులోఁ బుట్టెడి యొకానొక రోగము. (వాచ.)

విదారించు. సం. స. క్రి. చీల్చు, బద్దలుచేయు.

మ. ... ... అశ్వ నికాయోదర పార్శ్వముల్ కరటి హస్తంబుల్ విదారించి య,య్యనరణ్యాధిపు సేనగాడుపుల రణ్యానిన్ బలెన్ గూల్చినన్ ... ఉ. రా. ౩. ౧౬౧.

విదారిగంధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముయ్యాకుపొన్న. శ.

విదారువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఊసరవిల్లి, తొండ.

విదాహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాలుట, తగులఁబడుట. ౨. జ్వాల, పెద్దమంట. ౩. తైక్ష్ణ్యము, వాఁడిమి.

విదాహి. సం. వి. న్. పుం. దాహమును (అత్యుష్ణమును) బుట్టించెడి పదార్థము.

విదాహించు. సం. అ. క్రి. తాపమునొందు.

వ. ఇట్లు మోహానలంబున దేహంబు విదాహింపనయ్యుర్వీ గీర్వాణుఁడు చలిత వియోగిప్రాణుండగు పంచ బాణుండలంచి ...

వెం. పంచ. ౪. ౨౫౦.

విదిక్కు. సం. వి. క్. స్త్రీ. మూల, రెండు దిక్కుల నడిమిభాగము.

విదిక్కుపడు. మి. అ. క్రి. దిగ్భ్రమ చెందు.

సీ. నామాట కులిక్కి మిన్నక కాలభైరవుండే
లోను నిద్దఱ నిట్లు ద్రుంచె, నింక నెందఱఁ
జంప నెంచినాఁడో యని విడిచి కన్కని
గుడివెడలి పాఱి.

గీ. రేను నామాట పద్యంబుగా నొనర్చి వాని
నిలిపితి నంత నెవ్వారలైన, మ్రొక్కఁ
జనుదెంచి కాంచి విదిక్కు పడుచు, వెడలి
మఱి చూడరిట వెరవేఁకి పట్టి.

ద్వా. ౪. ౮౦.

విదితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తెలిసినది, బోధపడినది. ౨. తెలుపఁ బడినది. ౩. ప్రసిద్ధి కెక్కినది, ప్రఖ్యాతము. ౪. కోరఁబడినది, ప్రార్థితము. ౫. అంగీకరింపఁబడినది. ౬. వాగ్దానము చేయఁబడినది. ౭. యుక్తము. (ఈ యర్థము సంస్కృత గ్రంథములందుఁ గాన రాదు.)

క. అది గావునఁ గార్యార్థము, మదన గురుని
కడకు నిపుడు మన మూఁగకపో, విదితము
గాదే తెరవన, ముదితయుఁ దనవిభుని
వాక్యములకు నలరుచున్.
కుచే. ౧. ౧౧౨.

౨. వి. అ. న. ౧. ఎఱుక, జ్ఞానము. ౨. ప్రసిద్ధి, ప్రఖ్యాతి. ౩. లాభము, ప్రాప్తి. ౪. అంగీకారము. ఒప్పుదల.

విదితుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పండితుఁడు, చదువరి.

విదియ. వి. (సం. ద్వితీయా) పక్షమందు రెండవ తిథి.

గీ. విదియ నాఁడేరు పడకున్నఁ దదియనాఁడు,
కానఁ బడిరాఁడు పనికింత కనల నేల ...
యయా. ౫. ౬.

సీ. వర్ష గర్భము నడవకపోయె విదియలఁ
గుసుదాప్త దారిణ కొమ్ము దఱిగ ...
కాశ. ౩. ౧౪౯.

విదిలించే. స. క్రి. (√ విదులు.) ౧. జాడించు, చలింపఁజేయు.

సీ. అలవోక వోలె వాలాగ్ర మొకించుక విద
లించు నంత నవ్విహగ విభుఁడు ...
సమీ. ౬. ౧౬౯.

క. ఆ నీరు పోఁకి మాయా,ధేనువు తా నిద్ర
పోయి తెలిసిన పగిదిన్, మేను విదిలించి
కొంచును, మోనులు వెఱగంది చూడ మగువ
యగు తఱిన్. వరాహ. ౧౦. ౬౦.

౨. జాడించు, కడుగు, శుభ్రము చేయు.

ద్వి. వీఁకతో నలికిన విత్తులు నీళ్ల, విదిలించు
కొని వచ్చి వేఁపి దంపించి ...
బస. పు. ౪. ౯౮౦. పం.

౩. విదుర్చు, వదలుచుకొను.

చ. విడువిడు పట్టరాకు మలివేణి యటంచును
జాతి కెంపురా, కడియపుఁ గేలు ఘల్లు
రనఁగా విదిలింప ... దశా. ౫. ౨౪.

౪. విదుఁచు, దులుపు.

చ. ... కంథ గ్రక్కున విదిలించి యందుఁ
బదికోటుల మాడలు రాలఁ బ్రోవుగా ...
విక్ర. ౨. ౧౭.

సీ. సంచెళ విదిలించి తాంబూల దళపూగ నివ
హంబుఁ జాలఁగ నించు నుబ్బు ...
ఆను. ౮. ౮.

౫. విదుర్చు, పోఁగొట్టు.

వ. ... ఆఁకటఁ గటకటంబడి గ్రాసంబు
వేఁడినఁ జెడు పురువునుం బోలె విదిలించు
వారలే కాని యాయాసం బెఱింగి రమ్మను
వారులేరు.

(కసరికొట్టు అను భావము.) శుక. ౩. ౧౭౮.

విదిలించుకొను. స. క్రి. (విదిలిలచు + కొను) దులుపుకొను, కదలించుకొను.

క. అని శ్రీసతి యానతి యిచ్చిన మండల
విడిచె నతని సిద్ధ విభుఁడు వాఁడును గుల
గులయై లావగ్గలినమై విదిలించుకొనుచు
లేచెఁ గిరుకుచున్. పాండు. ౪. ౨౯౮.

విదిల్చు. స. క్రి. (√ విదులు) విదులఁ జేయు. దులుపు.

క. ఱెక్కలు విదిల్చి లావులు, ముక్కుకొనం
గువ్వ ... శుక. ౧. ౨౩౪.

విదిశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దశార్ణ దేశము నకు రాజధాని. ౨. మాల్వదేశము నందలి నదీ విశేషము. ౩. విదిక్కు, మూల, రెండు దిక్కుల నడిమి భాగము.

విదీర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చీల్పఁ బడినది. బ్రద్దలు చేయఁబడినది, ముక్కలు

చేయఁ బడినది. ౨. తెలుపఁ బడినది. విస్త రించినది.

విదుఁడు. సం. విశే. (ద్) (సమాసాంతమున) తెలిసినవాఁడు, (వేద విదుఁడు మొ.)

వి. ద్. పుం. ౧. బుధ గ్రహము. ౨. పండి తుఁడు, చదువరి.

విదురు = విదులు. అ. క్రి. (శ. ర.)

(చూ. విదురుచు.)

జ: విదురుచు, విదుర్చు, విదుర్చు.

విదురుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) బుద్ధి మంతుఁడు, తెలివి గలవాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. పండితుఁడు, చదువరి. ౨. యుక్తులు గలవాఁడు, కుత్రులు పన్ను మనుష్యుఁడు.

౩. పాండురాజు తమ్ముఁడు, కౌరవులకు మంత్రి.

విదురుచే = విదుర్చు. స. క్రి. (√ విదురు) విదురఁజేయు, విదిలించు.

క. కప్పుంగొప్పులఁ జన్నుం,గప్పుల మొగముల నొడళ్లఁగప్పిన మెఱుఁగుం, బుప్పొడి విది రిచికొని మఱి, యప్పుడఁతుక లరిగికప్రప సఁటులచెంతన్ ... యయా. ౪. ౨౮.

విదుర్చు = విదురుచే. విదులుచే, విద్రుచు, (√ విదురు.)

స. క్రి. ౧. దులుపు.

గీ. రాలియున్న పుష్ప ప్రకరము విదిర్చి, చెన్నుగా నున్న చేసిన సెజ్జయనఁగ, వేఁగు టయుఁ జుక్కలన్నియు విరిసి విశద, భాతిఁ దెలుపొందెఁ జూడ నంబర తలంబు.
భార. విరా. ౨. ౨౩౯.

ఉ. ... పెన్నెఱుల్, వేమరుచేతులం బిడిచి విప్పి విదిర్చి నఖాంతరంబులన్, గోమల లీల దువ్వి ... పారి. ౨. ౧౦.

౨. చలింపఁజేయు.

క. తలిరాకు మెఱుఁగు వాతెఱ, కలకంఠ విటుండు గమియఁగాఁ జూతలతా,లలన విదిర్చెను గంటివె, యలికంకణ ముఖర విటప హస్తముల సతీ. పారి. ౩. ౪౯.

చ. ... సా, తలముననుండి వెల్వడు సుదా రత మేను విదర్ప ... భాగ. ౩. ౪౩౫.

ఉ. ... గ్రక్కున వారుపాఱి మునుగంబడ నెక్కిన బిట్టుదూలి న,ల్దిక్కులఁ గూల గాత్రము విదిర్చి నతండు మదద్విపా కృతిన్ ... భా. రా. యు. ౯౪౧.

౩. ప్రసరింపఁజేయు.

రగడ. ... గొడిసె తింత్రిణీకులము విదిర్చెన్, పడపిండె జనావళి వడఁ దీర్చెన్ ...
బహు. ౨. ౧౩.

చ. ... విస్ఫుట పటుదీర్ఘ నిశ్వసనముల్ బలి తంపుశిఖల్ విదర్పఁగా ...
దశా. ౨. ౨౬.

౪. ఒసఁగు, ఇచ్చు.

వ. ఆశ్చర్యవంశంబు (శూద్రవంశంబు) ... విశ్వ విశ్వంభరా క్రీడనంబు దనకు విదిర్చిన పరమ శాంతి యంతరంగంబున సంతరించి నిఖిల ప్రపంచంబునకు నాధారంబై ప్రవ ర్తిల్లె ... భీమ. ౧. ౩౧.

౫. తొలగించు, త్రోసివేయు.

సీ. తన ప్రమొక్కు కినుకఁ వైకొనక లచ్చి విదుర్పఁ బవనఖంబంటిన ఫాలతలము ...
దశా. ౩. ౧౪౫.

౬. జాడించు.

సీ. స్నాతుఁడై మెయినీరు చేతఁ దొడయఁ
జీరనార్పఁ జంద్రుకలు విదుర్పఁ గూడదు...
మార్క. ౩. ౨౩౬.

౨. విదలించు.

సీ. అనూధవి పరాగ మతిరాగము మించఁ
బలితెంచు కలకంఠిపై విదిర్చి ...
వసు. ౧. ౧౨౭.

విదుర్పు(రుపు). వి. (√ విదుర్చు) కదల్చుట.

వ. ఇట్లేయు నా సూతనందను విల్లు విదుర్పు
దోఁపక గుడుసు పడుటఁ జక్రాకృతిం
బొలుచు ననలశిఖల చెలువుదాల్చె ...
భార. ద్రోణ. ౪. ౨౩౨.

చ. ... జెక్క విదుర్పు మున్నుగా, వడఁకుటె
కాక చేష్టుడిగెఁ బత్తులు పక్షము జానువుల్
చొరన్ ... అను. ౪. ౧౧౭.

విదులము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రబ్బలిచెట్టు.
౨. నీటిప్రబ్బలి. * (మే. ౨.) ౩. గోం
రసము, బాలెంతబోలు.

(ఒకదినుసు పరిమళముగల బంక.)

విదులు. స. క్రి. ౧. విడుమే, త్యజించు.

క. పదియాఱువేల నూర్వురు, సుదతులు నెన
మండ్రునీకు సొంపుగ భార్యల్, విదితంబుగ
బహురూపుల, విగులక భోగింపు వారి
వేడుకఁ గృష్ణా. కృష్ణ. ౪. ౨౩.

౧. రాలు. (చూ. విదురుచు.)

జ: విదిలించు, విదిలించుకొను, విదుల్చు, విదు
లుచు, విదుల్చుకొను, విదుల్పు.

విదులుచే(ల్చు). స. క్రి. ౧. దులుపు.

చ. ... పదములు జంఘలూరువులు బాహు
వులోలి నమర్చి త్రొక్కియున్, విదిలిచి

యున్ నొగిల్చియును ద్రవసియు నొంచె
నతండు ద్రెళ్ళిడిన్ ...
హరి. ఉ. ౧౦. ౨౫౫.

౨. ప్రసరింపఁజేయు.

సీ. విషము విదుల్చుచు వెస ఘన విముఖతఁ
జనుజాల పదము లీ పొరసములు ...
రసి. ౪. ౫౨.

౩. రాల్చు.

ద్వి. ... ఆ తటినొక్క యొడుత ... అచ్చపు
భక్తితోనట వార్ధి మునిఁగి, వచ్చినా నిసు
కలో వడి బొరలాడి, తడయక చనుదెంచి
తన మేని యిసుక, వడిఁ గట్టపై ...
విదుల్చె ...
రం. రా. సు. ౩౧౫. పొ. ౨౩. పం.

౪. దులుపు.

ద్వి. జడలు వీడఁగఁగ లాసములు విదిల్చి,
[illegible] చంకలనిడి మరలి చూచుచును ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౪౨౦. పం.

వ. ... పరాగంబులు రాల్చుచుం దుర్యోదలు
విదుల్చుచు ... కళా. ౬. ౨౫౫.

విదుల్చుకొను. స. క్రి. (విదుల్చు + కొను
సార్థమున) దులుపు.

క. కొలనెల సుధారసంబునఁ గలవోవఁగ
నారని కడిగి కాముదిలోఁ గ్రొమ్మెఱుఁ
గుల విదిల్చికొనిపై, మెఱుఁగిడు నట్లొప్పున
గజమృదు నిటలరుచుల్.
కు. సం. ౩. ౩౧౨.

విదుల్పు(లుపు). వి. (√ విదుల్చు) విదిలించుట.
విక్షేపణము.

వ. ... జవంబులు రవంబులు నదుల్పులు విదు
ల్పులు పీకులు తాఁకులు ...
భీమ. ౪. ౬౦.

ఉ. పైటకు లాగులాడి కటిపై ఘటియించిన చేవిదుల్పులన్, బాటిలి నీవిక్రై పెనఁగిపైఁ బడి చేతులు తట్టి వేఁతల, న్మీటుగ నాటఁ బట్టుబలిమిం గనమిం దగ దొట్టు జెట్టిప్పో, రాటము లాయెనాయన కొయారి యొడాట ములన్ హుటాహుటిన్.

పాంచాలీ. ౫. ౨౦.

విదుప్రు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. ఏనుఁగు కుంభ స్థలము నడిమి భాగము. ౨. నీటి గుజ్జము.

విదుషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విద్వాంసురాలు.

విదూనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిగుల బాధింపఁ బడినది. హింసపెట్టఁ బడినది.

విదూరగము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి దూరముగా వ్యాపించునది, మిక్కిలి దూర ముగాఁ బోవునది.

విదూరజము. సం. వి. అ. న. వైడూర్యము, నవరత్నములలో నొకటి.

విదూరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి దూరమున నున్నది. దవ్వున నున్నది.

వి. అ. పుం. వైదూర్యములు పుట్టెడి పర్వ తము.

న. మిగుల దూరము, కడుదవ్వు.

విదూషకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. మలినముగాఁ జేయువాఁడు, పాడుచేయు వాఁడు, చెఱచువాఁడు. ౨. దూషించువాఁడు, నిందించు వాఁడు. ౩. చమత్కారి, హాస్య ముగా మాటాడువాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. హాస్యగాఁడు. ౨. శృంగార నాయకుని సహాయులలో నొకఁడు.

(ఇతఁడు తన రూపము పని వేషము భాష మొదలగు వానిచేత నెల్లరకు నవ్వుఁ బుట్టించుచుఁ తన పని నెఱవేర్చుకొనెడి స్వభావము గలవాఁడు.)

౩. భోగలాలసుఁడు.

విదూషణము. సం. వి. అ. న. ౧. చెఱుచుట, పాడుచేయుట. ౨. నిందించుట, దూఱుట.

విదేశజము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దేశాం తరమునఁ బుట్టినది. పరదేశమున నుద్భవించి నది.

విదేశము. సం. వి. అ. పుం. పరదేశము, దేశాం తరము.

విదేశి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) దేశాంతర సంబంధి, పరదేశస్థుఁడు.

వి. న్. పుం. దేశాంతరము నుండి వచ్చిన మను ష్యుఁడు అన్యదేశస్థుఁడు.

విదేశీయుఁడు = విదేశి. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)

విదేహ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మిథిలా పట్టణము, విదేహనగరి.

విదేహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విదేహ దేశము, దేశ విశేషము. ౨. విదేహమను నొకానొక మండలము, భూభాగము.

విదేహుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దేహము లేనివాఁడు, దేహసంబంధము లేని వాఁడు. ౨. కంఠము క్రింది భాగము లేని వాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. విదేహ దేశనివాసి. ౨. జనక మహారాజు.

విద్దె(ద్దియ). వి. (సం. విద్యా.) ౧. చదువు.

సీ. తెలిపి చూపక మ్రొలగితికొని విద్దెలఁ గొఱల వారల రిత్త మొఱఁగుటయును ...

అ. రా. బాల. ౮౫.

ద్వి. విద్దెలు నెఱపుచు విభుని ముందఱను,
ముద్దులు గులుకుచు మోహనా కృతుల ...
రం. రా. బాల. ౨౧. పా. ౪. పం.

౨. మాయ.

ఉ. ... ఇంద్రియంబులన్, బెద్దవునీ వెఱుంగని
ప్రవీణపు బుద్ధులు లేవు గావనీ, విద్దెలు
మానుమాను మవివేకము డెందమ నిన్ను
వేఁడెదన్. చంద్ర. వి. ౨. ౧౨౭.

౩. దంభవాక్యము, బడాయి.

ద్వి. విద్దెలాడెదుఁగాక విందుమే తొల్లి ...
బస. పు. ౫. ౧౦౫. పం.

విద్దె(ద్దియ)ము. వి. (సం. విద్య) తొలుసారి బాలకులు లేచి నిలువబడుట.

క. విద్దెములు సేయరాదా, ముద్దులపట్టీయటంచు
ముచ్చట దీరన్, దద్దయుఁ దలిదండ్రులు
తను, ముద్దిడుకొన నజాఁడు వెలసె మోహన
లీలన్. ఇందు. ౨. ౧౪.

మ. జనకుండయ్యలు విద్దె మేదియన ...
దశా. ౪. ౧౪౨.

ఉ. ముద్దులమాటలుఁ జిఱుతమోమున నున్నని
లేత చెక్కులుఁ, గొద్దిగ నున్న నెన్నడు
ముతూఁకటి కందక ఫాలపట్టికఁ, విద్దెము
సేయు ముంగురులు విప్పగుఱెప్పల గొప్ప
కన్నులుఁ, బ్రొద్దొకవింతయై యమరెఁ
బుప్ప సుగంధికి బాల్యవేళలఁ.
అని. ౨. ౨౧.

(ఇట "విద్దెముసేయు = చిందులాడు" అని భావము.)

విద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. జ్ఞానము, తెలివి. ౨. తత్త్వజ్ఞానము ఆత్మసాక్షాత్కారము. ౩. చదువు, జ్ఞానహేతువగుశాస్త్రాదికము. (చతుర్విద్యలు. ఆన్వీక్షికి, త్రయి, వార్త, దండనీతి. మనువు ఆత్మవిద్య యైదవదిగాఁ జేర్చి యున్నాఁడు.) (చతుర్దశ విద్యలు. నాలుగు వేదములు ఆఱువేదాంగములు, ధర్మశాస్త్రము, మీమాంస, న్యాయశాస్త్రము, పురాణము.) ఆయుర్వేదము, ధనుర్వేదము, గాంధర్వము, అర్థశాస్త్రము. అను వానితోఁ బదునెనిమిది.) ౪. దుర్గాదేవి. ౫. దేవీమంత్రము. ౬. ఇంద్రజాల నైపుణ్యము, గారడీ యందలి నేర్పు.

విద్యమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఉన్నది, స్థితము. ౨. సమక్షమున నున్నది, ఎదుటనున్నది. ౩. సత్యమైనది, యథార్థము.

విద్యలవాఁడు. మి. వి. (విద్యలు + వాఁడు) ఐంద్రజాలికుఁడు, గారడివాఁడు.

గీ. వదలికౌర్యంబు విద్యలవాని కరణి, నింద్ర
జాలంబు పన్నెదవే బలీంద్ర ...
దశా. ౨. ౪౦౭.

విద్యాకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విద్వాంసుఁడు, చదువరి.

విద్యాచంచువు - విద్యాచణుఁడు. సం. విశ. (ఉ.)

విద్యాచణుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విద్యచేఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవాఁడు.

విద్యాదలము. సం. వి. అ. పుం. భూర్జపత్త్ర వృక్షము.

విద్యాదాత. సం. వి. ఋ. పుం. చదువు చెప్పువాఁడు, విద్యనిచ్చువాఁడు, గురువు.

విద్యాదానము. సం. వి. అ. న. ౧. విద్య నేర్పుట, చదువుచెప్పుట. ౨. పుస్తకాదికము నొసఁగుట. (వాచ.)

విద్యాదేవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సరస్వతీదేవి.

విద్యాధరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విద్యాధర స్త్రీ

విద్యాధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దేవతలలో నొక తెగ పురుషుఁడు.

విద్యానులాపి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) విద్యను వల్లించువాఁడు, వల్లె వేయువాఁడు.

విద్యాభ్యాసము. సం. వి. అ. పుం. విద్య నేర్చుకొనుట, చదువుకొనుట, జ్ఞానముసంపాదించుట.

విద్యారంభము. సం. వి. అ. పుం. (విద్యయొక్క యారంభము) చదువు ప్రారంభించుట, పిల్లవానినిఁ జదువులోఁ బ్రవేశపెట్టుట.

విద్యార్జనము. సం. వి. అ. న. విద్యను సంపాదించుట, చదువుకొనుట, జ్ఞానసంపాదనము.

విద్యార్థి. సం. వి. న్. పుం. ౧. చదువు కోరువాఁడు. ౨. చదువుకొను చున్నవాఁడు.

విద్యార్థుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విద్యయే ప్రయోజనముగాఁ గలవాఁడు.

విద్యాలయము. సం. వి. అ. పుం. బడి, పాఠశాల, విద్యాస్థానము.

విద్యాలాభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విద్యాప్రాప్తి, చదువువచ్చుట. ౨. విద్యవలన సంపాదించిన ధనము.

విద్యావంతుఁడు. సం. విణ. (త్. తీ. త్.) విద్యగలవాఁడు, చదువరి.

విద్యావృద్ధుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విద్యచే నధికుఁడు, విద్యచేఁ బెద్దవాఁడు.

విద్యావ్యసనము. సం. వి. అ. న. విద్యయందలి యాసక్తి.

విద్యా(వ్రత)స్నాతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మచారివ్రతము పూర్తిచేసిన బ్రాహ్మణుఁడు, విద్య పూర్తిచేసి గురుకులమునుండి మఱలిన బ్రాహ్మణుఁడు.

విద్యుజ్జిహ్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మెఱుపు వంటి నాలుక గలవాఁడు, ఒకానొక రాక్షసుఁడు.

విద్యుజ్జ్వాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మెఱుపుయొక్క ప్రకాశము, మెఱుపుమంట.

విద్యుత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. ౧. మెఱుపు. ౨. సంధ్యాకాలము. (వా. న.)

విణ. త్. ప్రకాశములేనిది, కాంతిలేనిది (మే. ని.)

విద్యుత్ప్రియము. సం. వి. అ. న. కాంస్యము, కంచు.

విద్యుత్వంతము. సం. విణ. (త్. వతీ. త్.) మెఱుపుగలది.

వి. త్. పుం. మేఘము.

విద్యుదున్మేషము. సం. వి. అ. పుం. మెఱుపు ప్రకాశము, మెఱుపు వెలుఁగు.

ఇట్లే: విద్యుద్ద్యోతము.

విద్యుద్దామము. సం. వి. న్. న. త్రాడువలె నుండెడి మెఱుపు, తీఁగ మెఱుపు.

విద్యుల్లత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మెఱుపుతీఁగ, తీఁగ మెఱుపు.

విద్యుల్లేఖ = **విద్యుల్లత.** సం. వి. ఆ. స్త్రీ.

విద్యోతనము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. ప్రకాశింపఁజేయునది. ౨. స్పష్టపఱుచునది.

విద్యోతించు. సం. అ. క్రి. ప్రకాశించు.

వ. ... ... ఇంతటికి నధిష్ఠానంబై తదీయరాజధానియగు ప్రాగ్జ్యోతిషంబు విద్యోతించె... హరి. ఉ. ४. ४౫.

వ. ... కంఠకోణంబునఁ గంఠికోపరి నీలంబునుంబోని కాలకూటంబున సంఘటిల్లు భ్రాంతిసంతమసంబునకు ఖద్యోతంబులునుం బోలె విద్యోతించు కంకణాశీవిషానల విస్ఫులింగంబులవలన గుర్తిరీత్యుం డగుచు ...
భీమ. ౫. ౭.

విద్యోపార్జనము. సం. వి. అ. న. చదువును గడించుట, విద్య నేర్చుకొనుట.

విద్రధి. సం. వి. ఇ. పుం. డుపులోఁ బుట్టు పుండు.

విద్రధినాశనము. సం. వి. అ. పుం. మునగి చెట్టు, శోభాంజనము. ‡. (త్రి. ని.)

విద్రము. సం. వి. అ. పుం. గంధ్రము, కన్నము. (వా. చ.)

విద్ర(ద్రా)వము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాఱి పోవుట. ౨. దిగులు, భయము. ౩. పారలి పోవుట, గట్టులు మునుఁగఁ ద్రవహించుట. ౪. కరఁగుట, ద్రవమగుట. ౫. సంద, మాలు. ౬. జ్ఞానము, తెలివి.

విద్రావుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మలఁకువ చెందినవాఁడు, ద్రనుండి తేసినవాఁడు.

విద్రావణము. సం. వి. అ. న. ౧. తఱిమి చేయుట, పరుగెత్తిందుట, ఓడించుట. ౨. కరఁగించుట, ద్రవముగా జేయుట.

విద్రావితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దరుమఁబడినది, పరుగెత్తింపఁబడినది. ౨. చెదరినది, చీల్పఁబడినది. ౩. కరఁగింపఁబడినది, ద్రవముగాఁ జేయఁబడినది.

విద్రుచు - విదురుచు. స. క్రి. ౧. దులిపిపడ వైచు, పఱచు.

వ. ... తానునుగుడిచి దర్భపూరులు విద్రిచి యందఱకు వేఱువేఱశయనమ్ము లిమ్ముగా రచియించి ... భాగ. ఆది. ౮. ౨౨౩.

౨. విదిలించు, దులుపు.

వ. ... హిడింబుండను నొక్క రక్కసుండు వారి దవ్వులంజూచి మైవెంచి యూర్ధ్వకేశంబులు విద్రిచి ... భార. ఆది. ౬. ౧౭౫.

ద్వి. అటు పట్టువడి యతఁడాకాశవీధి, బటుశక్తి నెగసి యుద్భటవృత్తి మెఱసి, విద్రిచినఁ బదివేల వీరులు ధాత్రిపఁద్రుపంగ నుగ్గునూచై త్రెల్లిరంత ...
రం. రా. యు. ౩౪౭. పా. ౮. పం.

శా. ... ఈ కంథచే, వేలక్షుల్ కనకంబురాలు విద్రుచున్ విశ్వంభరాధీశ్వరా ...
విక్ర. ౨. ౮.

౩. చిమ్ము, విసరు.

మ. అది చూత్కారముఁ జేసి కేల్ విద్రుచు కొంచం భోజషండంబును, స్మదభంగిన్ బలు మ్రోఁతతో వెడలి పల్మాఱున్ మహాఘీంకృతుల్, సెదకన్ వెంచియుఁ దొండమున్ విద్రుచుచున్ శీఘ్రంబ పెన్ మ్రాకులుం బొదలుంగూల్చుచుఁ బాటిజైన నిలయంబుల్ సొచ్చెను గ్రాక్కృతిన్.
కేయూర. ౨. ౧౦౨.

౪. రాల్చు.

చ. ఎద్రిచిన కాలపాకమున నీగతినీమదిఁ గ్రోధవల్లికం, బద్రిచినవారు మన్నిశిత బాణపలంపరపై మిణుంగురుల్, విద్రుపఁగఁ దత్పలంబుల చవింజరితార్థులుగా శరీరపుం,జిద్రుపలుచేరుఁ దత్సగుల చేసులఁగాక కులంబు వాతులన్. ఉ. హరి. ౪. ౧౦౯.

౫. విఱుచు.

గీ. గోవజవ్వాదిఁ గస్తూరిఁ గొఱతపఱచు, కన్న
పడిదెంబు జొబ్బిల విద్రిచివిద్రిచి ...
నైష. ౬. ౧౨౦.

విద్రుతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. (భయము వలన) పాఱి పోయినది. ౨. క్షుబ్ధమైనది, కలఁత నొందినది. ౩. కరఁగినది, ద్రవమైనది.

విద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పగడపుఁ జెట్టు. ౨. పగడము, ప్రవాళము. ౩. నవాంకురము, క్రొత్త మొలక, చివురు.

విద్రుమల(తిక)త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పగడపుఁ దీఁగ. ౨. (నలిక యనెడి) గంధ ద్రవ్య విశేషము.

విద్వత్కల్పుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కొంచెము తక్కువగాఁ బండితుఁడు, ఇంచుమించుగ విద్వాంసుఁడు.

(ఇట్లే విద్వద్దేశీయుఁడు, విద్వద్దేశ్యుఁడు.)

విద్వాంసుఁడు. సం. విశే. (స్. దుషీ. స్.) ౧. తెలిసిన వాఁడు, బుద్ధి మంతుఁడు. ౨. చేదువరి.

వి. స్. పుం. పండితుఁడు, చేదువరి.

విద్వి(ట్టు)షుఁడు. సం. వి. ష్. పుం. శత్రువు, పగవాఁడు.

విద్విష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ద్వేషింపఁబడినది, పగగొనఁ బడినది.

విద్వేషణము. సం. వి. అ. న. ౧. విరోధకారణము. ౨. విరోధము, పగ.

విద్వేషణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కోప స్వభావము గల స్త్రీ. రోషము గల స్త్రీ.

విద్వేషఁడు. సం. వి. అ. పుం. శత్రువు, పగవాఁడు.

విద్వేషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విరోధము, పగ, శత్రుత్వము. ౨. (ఇతరులను) తక్కువగాఁ జూచు గర్వము, తిరస్కారము, తృణీకారము.

విద్వేషి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్.) పగ గలవాఁడు, విరోధము గలవాఁడు.

వి. న్. పుం. శత్రువు, పగ వాఁడు.

విద్వేషించు. సం. అ. క్రి. విరోధించు, పగఁగొను.

శా. ... నా, నీరసప్పార బలంబు లొండొరుల ధిక్షేపంబులే పొరఁగా, నీరాశేశ ధరంబునం బెనఁగ విద్వేషించి ...
జై. భా. ౫. ౧౩౬.

విధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పద్ధతి, ప్రకారము. ౨. మచ్చు, రకము, రీతి. ౩. సమృద్ధి, ఐశ్వర్యము. ౪. గుఱ్ఱము, ఏనుఁగు మొదలగు వానికిఁ బెట్టెడి యాహారము, దాణా. ౫. చొచ్చు, ప్రవేశము. ౬. జీతము, కూలి. ౭. పని, కృత్యము.

విధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రకము, జాతి, మచ్చు, (బహువిధము.) ౨. రీతి, ప్రకారము, పద్ధతి. ౩. త్రివిధము, అష్ట విధము మొ. ౪. గజ కబళము, ఏనుఁగులకుఁ బెట్టెడి దాణా. ౫. కలిమి, సంపద. (విల్యమ్సు.) ౬. చొచ్చుట, ప్రవేశము. (విల్యమ్సు.)

విధవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెనిమిటిలేని స్త్రీ. వికత భర్తృక, ముండమోపి.

విధవకుఁదలనుల్లు వెదుకుట = నిష్ఫలమనుట.

సీ. జివ్వాది యాలందినఁ జంకలెత్తఁగనేల విధవకుఁ దలసుళ్లు వెదుకనేల ....
రామ. ౪. ౫౫.

విధవనము. సం. వి. అ. న. ౧. క్షోభము, కలఁత, కదలిక. ౨. వణఁకు, కంపము.

విధవాగామి. సం. వి. న్. పుం. విధవను (రతియందు) బొందినవాఁడు.

విధవావేదనము. సం. వి. అ. న. విధవను (వితంతువును) పెండ్లాడుట.

విధాత. సం. విణ. (ఋ. తీ. ఋ.) చేయువాఁడు, కల్పించువాఁడు.

ఋ. పుం. ౧. సృష్టికర్త, బ్రహ్మ. ౨. దాత, ఇచ్చువాఁడు. ౩. విధి, దైవము. ౪. విశ్వకర్మ. ౫. మన్మథుఁడు. ౬. మద్యము. ౭. అధర్మము. (వాచ.)

విధాతృఁడు. సం. వి. ఋ. పుం. బ్రహ్మదేవుఁడు.

సీ. ... ఇంద్రనందనునకు, నెలఁగాఁ బ్రీతితో దీనినీఁ గాంచితిననియున్నచో విధాతృనకు నిట్లు, పాడియె ... భార. ఆది. ౭. ౨౩.

ఉ. ... మారుతికిఁ జయంబొసఁగె మాలవిధాతృఁడు వాని గెల్పు కో, వేరికి సమ్మతంబగునె యిట్టిది దీనను బెంపుగల్గునే ...
భార. సౌప్తి. ౧. ౨౧౮.

విధాత్రాయుస్సు. సం. వి. స్ పుం. బ్రహ్మదేవుని యాయువు. ౨. సూర్యుని వెలుఁగు, ఎండ. ౩. ప్రొద్దు తిరుగుడుపువ్వు చెట్టు.

విధాత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పిప్పలి. †.

విధానకము. సం. వి. అ. న. ౧. శాసనము, నిబంధనము. ౨. బాధ, నొప్పి.

విధానజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విధి నెఱింగినవాఁడు, చేయవలసిన పద్ధతి తెలిసినవాఁడు.

పుం. విద్వాంసుఁడు, పండితుండు. ఇట్లే విధానగుఁడు.

విధానము. సం. వి. అ. న. ౧. ఏర్పాటు, ఏర్పఱుచుట. ౨. చేయుట, ఆచరించుట. ౩. సృష్టి, సృజనము. ౪. ఉపయోగము, ప్రయోజనము. ౫. ఆజ్ఞ, శాసనము. ౬. శాస్త్రవిధి, ధర్మవిధి. ౭. శాస్త్రవిహిత కర్మానుష్ఠానము, శాస్త్రమున జెప్పఁబడినట్లు కర్మము నాచరించుట. ౮. పద్ధతి, ప్రకారము. ౯. సాధనము, ఉపాయము. ౧౦. సంస్కారము (ఉపనయనాది.) ౧౧. లాభము, ప్రాప్తి. ౧౨. గజకబళము, ఏనుఁగులకుఁబెట్టు దాణా. ౧౩. ధనము. ౧౪. బాధ, నొప్పి. ౧౫. (వ్యాక) ప్రత్యయాదులను బ్రకృతికిఁ బూర్వపరములుగాఁ జేర్చుట. ౧౬. (నాట్య) భావసంధి. ౧౭. విరోధకార్యము.

విధాయకము. సం. విణ. (అ. యి. కా. అ.) ౧. ఏర్పాటు చేయునది. ౨. చేయునది, ఆచరించునది. ౩. సృజించునది. ౪. విధించునది, ఆజ్ఞాపించునది. ౫. ఒప్పగించునది, అధీనము చేయునది.

వి. అ. న. ఆజ్ఞ.

విధాయి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) విధించువాఁడు.

విధి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. చేయుట, ఆచరించుట. ౨. పని. ౩. పద్ధతి, రీతి, ప్రకారము. ౪. అప్రాప్తప్రాపకమైన వేదవాక్యము, ఒక పనిచేయవలయునని నిర్దేశించు వాక్యము, క్రియాప్రవృత్తి నిమిత్తమయిన వేదవాక్యము,

(ఇది అపూర్వవిధి, నియమవిధి, పరిసంఖ్యావిధి అని త్రివిధము.) ౫. సంస్కారము. వేదోక్త కర్మము. ౬. ప్రవర్తన, నడవడి. ౭. స్థితి, అవస్థ. ౮. సృష్టి, సృజనము. ౯. బ్రహ్మదేవుఁడు. ౧౦. అదృష్టము, దైవము. ౧౧. గజకబళము, ఏనుఁగులకుఁ బెట్టు దాణా. ౧౨. సమయము. ౧౩. వైద్యుఁడు. ౧౪. విష్ణుదేవుఁడు. ౧౫. నిరోగము, ఆజ్ఞ ౧౬. ఆజ్ఞావాక్యము. (వాచ.)

విధి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. చేయు.

ఉ. ఇమ్ముగ నాత్మరక్ష విధియింపు విధమ్మున
మంత్రగతి యత్నమ్మునఁ జేయఁగా
వలయు ... భార. ఆది. ౬. ౧౧౦.

క. శివతీర్థములోఁ దొంగెను, శివాజ్ఞలోఁ దొంగెఁ
దాను జీవత్యాగంబు విధించిన మానవుఁ
డును, భవత్ప్రసాదమున ముక్తిఁ బడయు
మహేశా. శివ. సా. ౨౮౧.

౨. ఏర్పఱుచు, నియమించు, ఏర్పాటుచేయు.

సీ. దివిజ మర్త్యాది జంతువు లమ్మహాత్మ విధిం
చిన తెరువులఁ దిరిగి బ్రదుకు, చుండ ...
భాగ. శాం. ౩. ౪౪౨.

గీ. స్మృతుల యందు బలాత్కార కృతము
లెల్ల, నస్కృతిగాఁగా విధించి నాఁడట్టె
మనువు ... నైష. ౭. ౭౨.

విధిఘ్నుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) శాస్త్రవిహితము లయిన కర్మములను ఆచరింపనివాఁడు, ఉల్లంఘించువాఁడు.

విధిజ్ఞుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) శాస్త్రవిహితము లయిన కర్మముల నెఱింగినవాఁడు.

వి. అ. పుం. శాస్త్రవిహితము లయిన కర్మముల నెఱింగిన బ్రాహ్మణుఁడు.

విధిత్స. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చేయవలయు ననెడి కోరిక, ఆచరింప నిచ్ఛ.

౨. ఉద్దేశము, కోరిక, ఇచ్ఛ.

విధిత్సితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. చేయ నిచ్ఛగింపఁ బడినది, చేయ నుద్దేశింపఁ బడినది.

వి. అ. న. ఉద్దేశము.

విధిదర్శకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఉపద్రష్ట యనెడి ఋత్విక్కు, యజ్ఞమున నంతయు సరిగా జరిగినదియు లేనిదియుఁ జూచుచుఁ దప్పిన దానిని దిద్దుచుండెడి ఋత్విజుఁడు.

ఇట్లే విధి దేశకుఁడు.

విధిదృష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) శాస్త్రమునఁ జూడఁ బడినది. శాస్త్రముచే విధింపఁ బడినది.

విధిద్వైధము. సం. వి. అ. న. విధి వాక్యములు, శాస్త్రములు వేర్వేఱర్థములను దెల్పుట, శాస్త్రముయొక్క భిన్నత్వము.

విధియోగము. సం. వి. అ. పుం. దైవ సంఘటనము, దైవయోగము, దైవవశము.

విధివంతము. సం. విశే. అవ్య. శాస్త్రోక్తము, శాస్త్రవత్తు ("విధివత్తు" అనుట యుక్తము.)

వ. ... వసిష్ఠుండు విధి వంతమ్ముగా సంవర
ణున కుందపతి వివాహమ్ము సేయించె ...
భార. ఆది. ౭. ౮౭.

విధివిహితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) శాస్త్రమున విధింపఁ బడినది.

విధిహీనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) శాస్త్రీయము కానిది, అశాస్త్రీయము.

విధుంతుదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుని వ్యథపెట్టువాఁడు, రాహువు.

విధుఁడు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు, ౨. విష్ణుదేవుఁడు. ౩. బ్రహ్మదేవుఁడు. ౪. శివుఁడు.

విధుక్షయము. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుని క్షీణత, కృష్ణపక్షము.

విధుతము.=విధూతము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.)

విధుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. కదలుట, కంపము. ౨. ఇటు నటువిసరుట.

విధుననము. సం. వి. అ. న. ౧. కదలుట, కంపించుట, కలతనొందుట. క్షుబ్ధమగుట. ౨. వణఁకుట.

విధుప(పి)ంజరము. సం. వి. అ. పుం. వెనుకకు వంగిన కొనగల సట్టాకత్తి.

విధుప్రియ. సం. వి. అ. స్త్రీ. తార, నక్షత్రము.

విధుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రసాల. పంచదారయుఁ బరిమళ ద్రవ్యములు గలసిన పెరుగు.

విధురదర్శనము. సం. వి. అ. న. ౧. అపాయ మగపడుట, భయము తటస్థమగుట. ౨. క్రోధ మనుభవించుట, మనోవికారము నొందుట.

విధురము. సం. వి. అ. న. ౧. భయము, విచారము, అపాయము, హాని. ౨. విరహము, ఎడఁబాటు.

విధురుఁడు. సం. విశే.(అ. ఆ.అ) ౧.దుఃఖపెట్టఁబడినవాఁడు, బాధింపఁబడినవాఁడు, దుఃఖము గలవాఁడు, విచారమునకు లోనైనవాఁడు. ౨. విరహతాపముగలవాఁడు. ౩. శూన్యుఁడు, లేనివాఁడు. ౪. ద్వేషముగలవాఁడు, పగగలవాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. భార్యపోయినవాఁడు. మృతపత్నీకుఁడు.

విధువనము. సం. వి. అ. న. కదలుట, వణఁకుట. కంపము.

విధువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు. ౨. కర్పూరము. ౩. పిశాచము, రాక్షసుఁడు. ౪. ప్రాయశ్చిత్తార్థమైన యాహుతి, ౫. విష్ణుదేవుఁడు. ౬. బ్రహ్మదేవుఁడు. ౭. శివుఁడు. ౮. వాయువు. ౯. యుద్ధము.

విధూతకల్మషుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పోఁగొట్టఁబడిన పాపముగలవాఁడు, పాపము లేనివాఁడు.

విధూతకేశుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. ఈ. అ) విరియంబోసికొనిన జుట్టుగలవాఁడు.

విధూతనిద్రుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) పోయిన నిద్రగలవాఁడు. మెలఁకువ చెందినవాఁడు.

విధూతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. కదలుపఁబడినది. ౨. విరిచేయఁబడినది, అలలవలెఁ గదలినది. ౩. వణఁకినది, కంపము నొందినది. ౪. తీసివేయఁబడినది, పోఁగొట్టఁబడినది. ౫. చంచలమైనది. ౬. త్యజింపఁబడినది. విడువఁబడినది.

వి. అ. న. ప్రతికూలత, విరోధము.

విధూతి=విధుతి. సం.

విధూననము. సం. వి. విధుననము.

విధూనితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. వెడలింపఁబడినది, భయపెట్టఁబడినది, కలత నొందింపఁబడినది. ౨. దుఃఖపెట్టఁబడినది.

విధృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. బలాత్కారముగాఁ బట్టుకొనఁబడినది; పట్టుకొనఁబడినది. ౨. విడదీయఁబడినది. దూరముగా నుంచఁబడినది. ౩. పొందఁబడినది. ౪. అడ్డగింపఁబడినది, ఆటంకపఱుపఁబడినది. ౫. రక్షింపఁబడినది, పోషింపఁబడినది.

వి. అ. న. ౧. ఆజ్ఞనుల్లంఘించుట, ఆజ్ఞోల్లంఘనము. ౨.అసంతృప్తి, సంతుష్టిలేమి.

విధృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఏర్పాటు. ౨. శాసనము.

విధేయజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) విహితకృత్యము (తాను చేయవలసినపని) నెఱిఁగినవాఁడు.

విధేయపదము. సం. వి. అ. న. ౧. చేయందగిన కార్యము. ౨. (వ్యాక) క్రియాపదము, కర్తృకర్మముల గుణక్రియాదులం దెలుపుపదము. వ్యతి: ఉద్దేశ్యము.

విధేయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చేయఁదగినది, జరుపఁదగినది. ౨. విధింపఁదగినది. శాసింపఁదగినది. ౩. (వ్యాక) కర్తృకర్మముల గుణక్రియాదులందెల్పుటకుపయోగింపఁబడునది.

వి. అ. న. ౧. కృత్యము, విహితకార్యము. ౨. కర్తృకర్మముల గుణ క్రియాదులం దెల్పు పదము,

విధేయావిమర్శము. సం. వి. అ. పుం. అవిమృష్ట విధేయాంశ మనెడి కావ్యదోషము. (విధేయాంశము ప్రధానముగా నిర్దేశింపఁబడకుండుట)

విధేయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఒకరి యధీనమునందున్నవాఁడు, అన్యాధీనుఁడు. ౨. పరులకు లోఁబడినవాఁడు, లోఁగినవాఁడు. ౩. వినయముగలవాఁడు, చెప్పినట్లువినువాఁడు.

వి. అ. పుం. భృత్యుఁడు, సేవకుఁడు

విద్ధకర్ణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కుట్టఁబడిన చెవులుగలవాఁడు.

విద్ధము. సం. విణ (అ. ఆ. అ) ౧. గ్రుచ్చఁబడినది, ప్రవేశపెట్టఁబడినది. ౨. గాయము చేయఁబడినది, ఆయుధాదికములోఁ బొడువఁబడినది. (చెవి) కుట్టఁబడినది, ౩, కొట్టఁబడినది; కొరడామున్నగు వానిలోఁ గొట్టఁబడినది, ౪, త్రోయంబడినది. ౫. నిర్దేశింపఁబడినది. ౬. ఎదిరింపఁబడినది. ౭. సమానమైనది, సాటియైనది.

వి. అ. న. గాయము.

విధ్వంసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నాశము ౨. పగ. విరోధము; అప్రీతి, ౩. అవమానము, ఇష్టములేకుండుట, అసహ్యము.

విధ్వంసి. సం. విణ (న్. నీ. న్.) ౧. మిక్కిలి ధ్వస్తమైనది, తునియలైనది. ౨. పగగలవాఁడు; విరోధి. పగగలది.

విధ్వస్తము. సం. విణ (అ. ఆ. అ.) ౧. బొత్తిగా నశించినది. ౨. ఎగురఁగొట్టఁబడినది. చెదరఁగొట్టఁబడినది. ౩. మఱుగుపఱుపఁబడినది, కప్పివేయఁబడినది. ౪. కాంతిహీనముగాఁజేయఁబడినది. (రాహుకేతువులచే) గ్రసింపఁబడిన. (సూర్యబింబము మొ.)

వినఁబాటు=విన్నఁబాటు (√ విన్న) వి. విన్నఁబడుట, వైవర్ణ్యము.

చ. అమృతముఁగోలుపోయి విబుధారులు గంధగ
జాసురాంధక, ప్రముఖులు పోములందు విన,
బాటు దలిర్పఁగఁ గూడికొన్న బో, నమరఁగ
నప్పుడేను... భీమ. ౪. ౯౯.

వినత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కశ్యపునిభార్య, అరుణ గరుడులకుఁదల్లి. ౨. ఒక విధమైన గంపః బుట్ట.

వినతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వంగినది, వాలినది, ముందుకు వ్రాలినది. ౨. నమస్కరించునది; అడఁకువగలది. ౩. మునిఁగినది, క్రుంగినది. ౪. వంకరయైనది. ౫. (వ్యాక) సకారస్థానమున వచ్చినషకారము. నకారస్థానమున వచ్చిన ణకారము.

వినతాననుఁడు. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) వంపఁబడిన ముఖము గలవాఁడు. చిన్నవోయిన ముఖముగలవాఁడు.

వినతానందనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. (వినత కొడుకు) ౧. అరుణుఁడు. ౨. గరుత్మంతుఁడు. ఇస్లో: వినతాసుతుఁడు. మొ.

వినతాసూను (వు) ఁడు. సం. వి. ఉ. పుం. = వినతానందనుఁడు.

వినతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వంగుట, వ్రాలుట. ౨. నమ్రత, విధేయత, అడఁకువ. ౩. ప్రార్థన, వేడికోలు.

వినదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ధ్వని, చప్పుడు, ౨. ఒకానొకచెట్టు వృక్షవిశేషము (వావ)

విననివాఁడు. విశే. (√ విను) చెవిటివాఁడు, బధిరుఁడు. (చి. ని. శ. ర)

వినపము=విన్నపము. వి. మనవి.

క. వేయేలజియ్య వినవయ్యాయిఁక మా వినప మొకటి యాటు కనుఁగొనఁగా, నేరొండఁ జూచిన నడవిలు, లాయంబులు వెలయు జమునె లాయములనఁగన్.

ప్రబంధ. ౧౨౫.

దీనికి ప్రయోగాంతరము కనుఁబడలేదు.

వినమి. వి. (√ విను) వినకుండుట

ఆ. పొడుకుసెట్లు పాండు పుత్రులతోఁగయ్య, మేను నీవు దీనికియ్యకోనుము, పలుకువినమి గాఁగఁదలఁపకు ముచితంబు, తెలుఁగు ధీర జనుల కెఱుఁగ రాదె.

భార. శల్య. ౧.౬౯.

వినమితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి వంగినది.

వినమ్రము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧ మిక్కిలి వంగినది, మిగుల వ్రాలినది. ౨. క్రుంగినది. మునిఁగినది. అణఁగినది. ౩. విధేయమైనది. అణఁకువగలది.

వినయగ్రాహి. సం. విశే. (న్. ఈ. న్.) వినయము గలవాఁడు. విధేయుఁడు, చెప్పినట్లు వినువాఁడు.

వినయనము. సం. వి. అ. న. ౧. నివారించుట, తొలగించుట. ౨. చదువు నేర్పుట, మంచి పద్ధతులు నేర్పుట.

వినయభా(కు)జుఁడు. సం. విశే. (జ్) ౧. నమ్రతగలవాఁడు. ౨. మంచినడవడిగలవాఁడు.

వినయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. క్షిప్తము చిమ్మఁబడినది. ౨. రహస్యమైనది. ౩. చెడు నడవడిగలది.

వి. అ. పుం. ౧. క్రమశిక్ష, మంచి పద్ధతులు నేర్పుట, ౨. యుక్తత, ఔచిత్యము. ౩. మంచి నడవడి. మంచిపద్ధతి ౪. నమ్రత, అణఁకువ. ౫. మర్యాద, గౌరవము. వందనము (అ. ని) ౬. నడవడి, ప్రవర్తన. ౭. నివారించుట, తొలఁగించుట.

వినియస్థుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) వినయము గలవాఁడు నమ్రుఁడు.

వినయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జితేంద్రియుఁడు. ఇంద్రియములు వశపరచుకొనిన జనుఁడు. ౨. వ్యాపారి, వణిజుఁడు, బేహారి.

వినవచ్చు. అ. క్రి (వినన్ + వచ్చు) వినఁబడు, శ్రవణగోచరమగు.

వ......మిక్కుటం బగున కోలాహలంబున
నేపాటియుఁ బాట వినరాక...

ఆము. ౪. ౩౫.

వినశనము. సం. వి. అ. న. మిక్కిలి నాశము, అగోచరమగుట పుం. సరస్వతీనది పైకిఁగనఁబడక యిసుకలో నంతరించిన చోటు, కురుక్షేత్రము నందలియొక తీర్థము (వాచ)

వినష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. బొత్తిగా నశించినది. ౨. కనఁబడనిది, అదృశ్యమైనది. ౩. పాడైనది, చెడిపోయినది. ౪. పతితము, జాతి భ్రష్టమైనది. (వాచ)

వినష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. మిక్కిలి నాశము. ౨. అగోచరమగుట, కనఁబడకపోవుట.

వినసుఁడు. సం. విశే (అ. ఆ. ఈ. అ.) ముక్కిడి, ముక్కుపోయినవాఁడు.

వినాడి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. విగడియ. గడియలో నఱువదవభాగము.

వినాడిక. =వినాడి. సం. వి. అ. స్త్రీ.

వినాయకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విఘ్నము. ౨. పక్షిశ్రేష్ఠము, గరుడపక్షి,

వినాయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. (విఘ్నములు) పోఁగొట్టువాఁడు, గణపతి. ౨. బుద్ధదేవుఁడు. ౩. గరుత్మంతుఁడు. ౪. గురువు, మతబోధకుఁడు.

వినాశధర్ముఁడు. సం. విశే. (న్) నశించుటయే ధర్మముగాఁగలవాఁడు. నశించు స్వభావము గలవాఁడు.

వినాశనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. లయకారుఁడు. నశింపఁజేయువాఁడు,

వినాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బొత్తిగా నశించుట, క్షయము. ౨. తొలఁగించుట, పోఁగొట్టుట, తీసివేయుట.

వినాశోన్ముఖుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) నాశనమునకు సిద్ధముగా నున్నవాఁడు. నశింపనున్నవాఁడు.

వినాస(సి)కుఁడు. సం. విశే. (అ. సికా. అ) ముక్కిడి, ముక్కుపోయినవాఁడు.

వినాహము. సం. వి. అ. పుం. కూపముఖపిధానము నూతిమీఁది కప్పు.

వినిందించు. సం. స. క్రి. మిక్కిలి దూఱు. విశేషముగ నిందించు.

మ......మందార సుధాంశు బింబముల చం
దంబుల్ వినిందించుచున్.

వైజ. ౧. ౨౧.

వినికి. వి. (√ విను) వినుట; శాస్త్రాది శ్రవణము.

మ. ఘను గోవింద ముకుందు దాసను బ్రియం
బుల్ మీఱ నన్యోన్యశో,భనరూపాది
గుణావళుల్ వినికిఁ దాబద్ధానురాగా
త్ముఁడై, యునికిం గన్నియ యత్తఱిందగిలి
వర్ణోర్వీశులుం జూడ నాతనిఁ బ్రీతి
న్వరియించె... హరి. ఉ ౩. ౨౧౪.

సీ. వసుమతీకార్య నిర్వహణంబు పెద్దకొల్వు
నుండి నీవనుదినము నడప, కునికి కర్త
వ్యమే వినుకులు భీష్మాది మహితులచేత
సమగ్రభావ, మొందినయవి...

భార. ఆశ్ర. ౨. ౧౩౩

క. మునికులములోన మిక్కిలి వినుతులు గల వాఁడ నీవు విభు గీర్తులనీ, వినుకూలతఁ బొగడుము... భాగ. ౧. ౧౧౨.

వినికిడి. వి. (√ విను) వినికి (శ.ర. గ్రా.)

వినికిసేయు. స. క్రి. (√ వినికి) వినిపించు.
సీ...సురవార వారిజాతులు చెంగుపాం గంబుజముఖీన సురజంబు మొదలుగాఁ, గొనుచు గంధర్వ మేళంబు వినికిసేయ...
...దశా. ౨. ౨౬౦.

వినికీర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిమ్మఁబడినది, చెదరఁగొట్టఁబడినది.

వినిక్షేపము. స. వి. అ. పుం. ౧. క్రిందికిఁ ద్రోయుట. ౨. ముందునకుఁ బంపుట.

వినిగడము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నిర్బంధ లము, అడ్డులేనిది.

వినిగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అడ్డు పెట్టుట, లోఁబఱచుకొనుట. ౨. ఒకరి నొకరు ఎదిరించుట.

వినిద్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిద్ర లేనిది, జాగరూకము. ౨. వికసించినది, విరిసినది.

వినిపాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పడిపోవుట, పాటు. ౨. కష్టము, దుఃఖము, నాశము. ౩. క్షయము, చావు. ౪. నరకము, అధోగతి. ౫. సంభవము, తటస్థపడుట. ౬. బాధ, నొప్పి. ౭. అమర్యాద, అగౌరవము.

వినిపాతశంసి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) రాఁబో వుకీడును సూచించునది.

వినిపించు (√ విను) అ. క్రి. వినవచ్చు, శ్రుతి గోచరమగు, వినఁబడు, వినుచు.

మ. వినిపించెన్ హరి పాంచజన్యరవము గ్వేల ప్రభాచక్రమున్, గనిపించెన్ సురదానవా వలికి.. దశా. ౨. ౮౦౦.

క. వినిపించె ననెడు మాటలు, వినిచెవనం జెల్లుచుండు... ఆం. భా. ౩. ౧౧౦.

స. క్రి. వినఁజేయు, చెప్పు, తెలియఁజేయు.

క. వినుమాచార్యులు నూర్వురు, జనక నృపాలు నకు వారు సతతంబున, జ్ఞానపతివినిపింతురు తత్త్వనిరూపక శాస్త్రములు పృథగ్విధములు గన్. భార. శాం. ౪. ౩౪౦.

క. అని చెప్పిన మాధవుఁడిట్లనియె నీ వంటి వారి కొరకక్కడను మాఁ, రొక్కని నిల్వఁ దెమెసురమున, వినిపించెద హానిగాలుచు వీరుని మాకున్. జాహ్నవి. ౧. ౭౦.

వ. ... సత్యవతీసుతుండు చెప్పిన యదియేను నీకు వినిపించెదఁ బూజ్యతమంబు వంశ వర్ధనము సమస్తపుణ్యఫలదంబిది శ్రోతకు వక్తకున్ నృపా. హరి. పూ. ౧. ౫౦.

వినిమయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తుల్యమైన ఒక వస్తువునిచ్చి మఱియొక వస్తువును పుచ్చుకొనుట. ౨. తాకట్టు, జామీను యిచ్చినసొత్తు. ౩. అక్షరముల పరివర్తనము, మార్పు.

వినిమయించు. సం. స. క్రి. వినిమయముచేయు, మార్పు.
గీ. కలధౌత కుట్టిమం బలఁదు కస్తురియును ఘనవాసనాద్యుకుల్ వినిమయింప.
చంద్రా. ౬. ౧౧౭.

వినియతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) స్వాధీనపఱచుకొనఁబడినది, అణఁపఁబడినది, నిగ్రహింపఁబడినది.

వినిర్ముక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧.

ఉపయోగింపఁబడినది. ౨. పంచఁబడినది, విభజింపఁబడినది. ౩. విడఁదీయఁబడినది, వేఱుచేయఁబడినది. ౪. ప్రేర్పఁబడినది. ౫. ఆజ్ఞాపింపఁబడినది, శాసింపఁబడినది.

వినియోగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విడఁదీయుట, వేఱుచేయుట. ౨. విడుచుట, త్యజించుట. ౩. ఉపయోగము, ప్రయోజనము. ౪. ఉద్యోగము, నమ్మిచేయుమని ఒప్పగించినపని. ౫. విఘ్నము. ౬. ఆశ్రితుఁడు, పరివారము. (ఈయర్థము తెనుఁగున మాత్రము కనవచ్చుచున్నది)

వ...వెంచేయు నవసరంబున గురుమహా ప్రధాన మాండలిక సామంత సేనాపతి...జాలిక మృగయార్థిపక్షి పోషకులును. ఫణిహారులు రాయబారులును గ్రాణపు తెగలు కవని బంటులు వేశ్యాజనంబులనియెడు డబ్బది రెండు వినియోగంబులు.

ప్రబంధ. ౩౭

వినియోగించు. సం. స. క్రి. ఉపయోగపఱచు.

క. తనయంశమైన కనకము, వినుకుంతీదేవికిచ్చి వేదవ్యాసుం, డనఘాయది యంతయు నన్వినుత చరిత ధర్మకృతుల వినియోగించెన్. భాగ. అశ్వ. ౪. ౨౦౩.

వినిర్గతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) బయలువెడలినది.

వినిర్గమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కన్పడకపోవుట, అదృశ్యమగుట. ౨. విడిచిపోవుట.

వినిర్గమించు. సం. స. క్రి. అతిక్రమించు

వ......తద్వారిపూరంబు వినిర్గమించి......

పాండు. ౧. ౧౪౨.

వినిర్జయము. సం. వి. అ. పుం. సంపూర్ణజయము.

వినిర్ణయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సంపూర్ణమైన నిశ్చయము. ౨. నిశ్చయింపఁబడిన శాసనము, స్థిరమైన శాసనము.

వినిర్భేదించు. సం. స. క్రి. బ్రద్దలుచేయు.

సీ. ఏడురసాలల క్రోడంబులును వినిర్భేదించి వెడలిన పెద్దవెల్లు. భీమ. ౩. ౩౬.

వినిర్మించు. ధి. క్రి. నిర్మించు.

వ...చంద్రుండు వంశకర్తగా సకలకలికలు సాపహర్త వంకిదేవ మహీభర్తకీర్తి కార్తికా చంద్రికా ప్రవాహంబులు వినిర్మించి దశదిశాంచలంబులు ముంచె......

వరాహ. ౧. ౨౦.

సీ. ఇనవంశశేఖర యాకావ్యమణి వినిర్మించిన సుకవివాల్మీకి మౌని. ఉ. రా. వ. ౬౬.

వినిర్మింపించు. సం. స. క్రి. నిర్మింపఁజేయు.

సీ. గవనులు పరిపాటిగా వినిర్మింపించి...... పి. శకుం. ౪. ౧౩౬.

వినిర్మితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చేయఁబడినది. నిర్మింపబడినది. ౨. సృజింపఁబడినది. ౩. (విందుమొ.) జరుపఁబడినది. ౪. స్థిరపఱుపఁబడినది, నిశ్చయింపఁబడినది.

వినివర్తన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెనుకకుఁదిరుగుట, వెనుకకు మరలుట.

రాఘవ. ౩. ౧౧౩.

(రామాయణార్థమున)

వినివినమి. వి. (√ విను) అలక్ష్యము.

సీ. నీ బంట నన్ను మన్నించచేయన వినివినమి చేయుచుఁ దుంట విల్లువంచి.

శివల. ౪. ౫౧.

క. అనుచు విటీ విట సంఘము, కనఁబడ
గోపాలుఁ జూచి కడు నేర్పుగ న్యాడిన
సరసవాక్యములువిని,వినముల చేసికొనఁ
బెలియవినుమని పలికెన్.

సారంగ. ౨. ౪౭.

వినివృత్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. మరలినది. ౨. ఆఁగినది, ముగిసినది, 3. ఉద్యోగము, వ్యాపారము మొదలగు వానినుండి విరమించినది.

వినివృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఆఁపుట, నివారించుట. ౨. సమాప్తి, ముగింపు. అంతము.

వినివేశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకచోట స్థిరపడుట, ౨. ముద్ర, చిహ్నము.

వినిష్పేషము. సం. వి. అ. పుం. పూర్తిగా నలఁగఁగొట్టుట, పిండిచేయుట.

వినిహతము. సం. విశే (అ. ఆ. అ) ౧. మిక్కిలి కొట్టఁబడినది. ౨. చంపఁబడినది. 3. పూర్తిగా ??యింపఁబడినది.

వి. అ. పుం. ౧. దైవవశమునఁ దటస్థమైన గొప్పకష్టము. ఆపత్తు. ౨. ఉత్పాతము, శుభాశుభ సూచకమగు మహా ఘాతముల వికారము

చూ. ఉత్పాతము.

వినీతకము. సం. వి. అ. న. ౧. వాహనము, యానము (పాలకీమొ.) ౨. మోసికొని పోవు జంతువు.

వినీతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. తీసికొని పోఁబడినది. ౨. నివారింపఁబడినది, తొలఁగింపఁబడినది. 3. సుశిక్షితమైనది, చక్కఁగాఁ జదివింపఁబడినది. ౪. నాగరికతను బొందినది, మంచినడవడి గలదిగాఁ జేయఁబడినది. ౫. నమ్రమైనది, అడఁకువగలది. ౬. మర్యాదగలది ఋజువైనది. ౭. పంపివేయఁబడినది, (ఉద్యోగాదులనుండి) తొలఁగింపఁబడినది. ౮. మచ్చిక చేయఁబడినది, పెంచఁబడినది. ౯. అలంకారములు లేనిది, సాదాయైనది (వేషము) ౧౦. జితేంద్రియము, కామాది వికారములను వశపఱచుకొనినది. ౧౧. శిక్షింపఁబడినది. ౧౨. అధికారములో నున్నది. ౧౩, అందమైనది, ఇంపైనది. వి. అ. పుం. సుశిక్షితాశ్వము, మంచినడకలు నేర్పఁబడిన గుఱ్ఱము.

వినీతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. అడఁకువ. ౨. మంచినడవడి నలవరుచుట; మంచినడవడి. 3. గౌరవము, మర్యాద.

వినీతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వణిజుఁడు, బేహారి. విశే. క్రమశిక్షు నందనివాఁడు, ఉద్ధతుఁడు.

మ. ...... వినీతుఁడైన పతిచేష్టల్ చేటుదేకుండునే. కేయూర. 3. 30౧.

వినీయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మురికి, మాలిన్యము. ౨. పాపము, తప్పు, అపరాధము

విను[1]. స. క్రి. (త. విన్) ఆకర్ణించు.

మా. అనఘా మున్ను శమంత పంచకము నయ్యక్షౌహిణీ సంఖ్యయున్, వినఁగా నాకతెఁగించి భారత కథా విఖ్యాతికింగారణంబుగ ...చెప్పుముద్యన్మతిన్,

భార. ఆది. ౧. ౩౪.

ద్వి. రావణాంతకవిను రణశూరుఁడైన,రావణు సుతుపింటి రావణువినుము,

రం. రా. ??. పా. ౧ ౭౦

శా. పాండిత్యం బమరం బురాణముల మున్ పౌరాణికు ల్సెప్పఁగా,విందున్ వింతలుగావు

నూతనకథా విస్తారమై సౌభాగ్యమై......

మార్క. పు. ౧౪.

జ; వింను, వింట, వినని వాఁడు, వినమి, విన వచ్చు వినికి, వినికిడి, వినికిసేయు, వినిపించు వినివినమి, వినుకలికంటి, వినుకొను, వినుచు, వినుపించు. విన్పు. విన్పించు.

విను-విన్ను వి. దే. ప. ఆకాశము.

(దీనికి పాల్లుపరమగునపు దుత్వలోపము)

చ. ... కంథయును సన్మణి పాత్రము రౌఁగ దండమును, గాని వెసఁబాదుకల్ దొడిగి కొంచు వియచ్చర వాహినీకన, త్కనక సరోజ గంధవహ కౌతుకుఁడై వినువీథి కేగుచున్. విక్ర. ౨. ౧౨.

క. వనవహ్ని తవులుకొన్నన్, వినువీథికి నెగురుపక్షి వితతులవలె...దశా. ౪. ౩౫.

జః వినుకెంపు, వినుచూలి, వినుజాలు, వినుటెంకి, వినుత్రోవ, వినుద్రిమ్మరి, వినుప్రోలు, విను మనుషుఁడు, వినుమానికము, వినుమ్రాను, వినురతనము, వినువలను, వినువాఁక, విను విడు, వినుసికదేవర, విన్నది.

వినుక(న్క)లి. వి. (√ విను) ౧. వినికి.

చ. వినుకలి మున్నుగీల్కొనినఁ వేడుక చూపుల కర్థిచేయఁగా, గనుఁగొని యన్నరేంద్రకగ కన్యక నిద్రితుఁడైన భూసతిన్.

కేయూర. ౪. ౪.

చ ... చేష్టితం, బులఁవడఁ బెట్ట భావముల పూఁపు బయల్పడ వారి నిద్దఱన్, బలని మురుండు తుల్యరసపాకము తీపులు గ్రోల్చె విన్కలిన్. వాశి. ఉ. ౩. ౭.

చ. వినుకలిఁ గూర్మిఁ జిక్కి పృథివీ భవనంబు నకున్ డిగంగనే, యనువునలేక రంభ ... యనుక్షణచ్చరలేమ్మిసలున్ వరింపఁబూనిన తన కోర్కి ... సైమ. ౨. ౫. ౭.

చ. విను కవిచేతనే విరహవేదన నా మది నింత వర్ధిల్లెన్, గనుకలి నిట్లు చిత్రఫల కంబునఁ గాంచిన యింతి సొమ్మనం, బునఁ గడు నింతకెంత పరిపూర్తి వహించునో యెంత నొచ్చునో, ... ప్రభా. ౩. ౨౫.

౨. శ్రోత్రేంద్రియము, చెవి.

౩. కీర్తి.

సీ. తేజు విన్కలి గల్గి తెంపొందు మీవంటి వారిట్లు పగరచేఁ బడియునూర, కున్న ...

అచ్చ. భా. ౧. ౬.

వినుకలికంటు. వి. (వినుకలి + కన్ను) చక్షు శ్శ్రవము, పాము (శ. ర)

వినుకెంపు. వి. (విను + కెంపు) సూర్యుఁడు నభో మణి.

వ ... విను కెంపు నుడి కింపు విడి కెంపు రవ చెక్కడం పుకడ వన్నె పసిఁడి గద్దియ నథి వసించి ... దశా. ౧. ౧౪.

సీ. పొడుపుఁ గెంపు వహించు బెడిదంపు విను కెంపు పొసింపు, కంఠహారంబు వాఁడు.

ఉ. రా. ౧. ౧౬.

వినుకొను. స. క్రి. (విను + కొను స్వార్థమున) విను.

వ ... మృడుండు ముని సన్నిధానంబునఁ గుమారుండు విను కొనగిరికుమారిం గటా క్షించి ద్రాక్షారస పక్షంబులగు నక్షర విశే షంబు లాలయ నిట్లనియె.

పాండు. ౨. ౪.

వినుచే. అ. క్రి (√ విను) వినవచ్చు, వినఁబడు.

చ ... దివ్యవాణి దా, వినిచె ధరాధినాథునకు

విస్మయ మందఁగఁ దత్సభాసదుల్.
భార. ఆది. ౪. ౧౦౪.

చ. ... మొత్తములై పెనుగ్రద్ద లాడె బెట్టుగ
వినిచెన్ శివారుతము దుర్లెఁ గడు న్వడి
నుల్క లెల్లెడన్. భార. ద్రో. ౧. ౧౩౨.

మ. విపిదామోద ... దేవాంగనాగాన ను
త్సవ లీలన్ వినిచెన్ ... ఉర్విన్ గారి
జన్మించినన్. కు. సం. 3. ౨౩3.

ఉ. కరుణకుఁ బాత్రమై వినిచెఁ గాఁడవిన్
సతి కూఁత... పళకు. 3. ౫౦.

క ... గోఁచినచోఁ, బద ... ఁనుదెంచియు
విని,చెద మన వారలకు నృపతి సెల
విచ్చుటయున్. శుక. 3. ౨33.

స. క్రి. వినఁజేయు, వినిపించు.

ఆ. అట్లు వాండ్రు మువ్వ రడఁగిన నడుచు,
సుప్పనాతి మిగుల ముక్కు లంక, కరిగి
గోడఁ బుట్టువగు రావణుఁ గాంచి, తన
తెఱంగు దెలియ వినుచుటయును.
అ. రా. ఆర. ౧౫.

క. సంతసముఁ జెంది భూసురు, డంలి న్విజ
యాస్పదమున కరిగి ధరిత్రీ,కాంతునిఁ
బొడగాంచి శుభో,దంతము వినుచుటయు
నతఁడు హర్షముఁ జెందెన్. కవిజ. 3. 3.

వినుచూలి. వి. (విను + ²చూలి) గాలి, వా
యువు.

గీ. గాడ్పు కరువలి వినుచూలి గాలివలపు,
మోపరి చిలువమేఁ తనఁ బొలుచుఁ బవ
నుఁడు.... ఆం. భా. ౧. ౫౬.

వినుజాలు. వి. (విను² + జాలు) ఆకాశగంగ,
మందాకిని.

గీ. ఏది వినుజాలు కనువాలు నిత్తికేలు, నేది
నోర్చిర మెడచార యొసుక కోర, యేది
నెలకూన సామేన నిడిన చాన, యితఁడు
జేజేల దొరయని యెటులనందు.
చెన్న బ. 3. ౫౨.

వినుటెంకి. (విను² + టెంకి) వి. స్వర్గము.

సీ. అచ్చరవిరిబోఁడు లాలవట్టము లూన
వినుటెంకిచెలులు వీవనలు వైవ.
అచ్చ. రా. సుం. 3. ౫౨.

వినుతించు. సం. స. క్రి. స్తుతించు, పొగడు.

ఆ. విష్ణు బహు విధముల వినుతింప నజ్జల,
కాయిహాయ శిరంబు సకలవర్ణ, భాసురంబు
నైన పరమాద్భుతంపు రూపంబుదాల్చి...
భార. శాం. ౬. ౪౭౪.

మ...ఆ తన్వంగి వేమాఱునుం, బ్రజ లెల్లన్
వినుతింప వింధు మొదలం బత్యింద్ర...
నైష. ౨. ౨౬.

వినుత్రోవ. వి. (విను² + త్రోవ) ఆకాశ
మార్గము.

మ.... ఎన్నం డిచ్చునో నీవికిన్, వళమజ్జా
ననుఁదెంచు నెంచు వినుత్రోవం బోవు
దేవాంగముల్. ఉ. రా ౨. ౧౭౦.

వినుద్రిమ్మరి. (విను² + త్రిమ్మరి) వి. దేవత,
ఖేచరుఁడు.

సీ. వినుద్రిమ్మరులు కరివేల్పు హజ్జను బూజ
సలిపిన క్రొత్త చెంగలువ లనఁగ.
అచ్చ. రా. అయో. ౧౩.

వినుపించే. - వినిపించు, విన్పించు. స. క్రి.
(√విను) వినంజేయు,

సీ. వినుపించి, నాఁడవు వేదభాషాలలిత
కథల పురాణ విద్యాగమములు.
భీమ. ౧. ౨౩.

క.... నీ కన్నియతుక్, మగనిఁ దగునతని
గుణగరిమగని న్వినిపింతు వినుము
మఱ త్ర్వాణ సఖున్. వసు. ౫. ౨౩.

అ. క్రి. వినవచ్చు, వినఁబడు.

క. వినిపించె ననెడి మాటను, వినిచె ననం
బెల్లమందు.... ఆం. భా. ౩. ౧౧౦.

వినుప్రోలు. వి. పే. (విను² + ప్రోలు) స్వర్గము.

ఉ. కాయజబారి కోడి మును గౌతమికై తమి
కోడిజాతి వాఁ, డాగొను సురేంద్రుఁ డట్టి
వారవాఁగి జయింప దశాస్యుఁ డీ యెడం,
బోనొదు నిత్తెఱంగు వినుప్రోలికిఁ దెల్పెద
మంచు బెట్టుగాఁ గూయిడుచున్నవో యన
నఁగఁ గుక్కుటముల్ రొదసేసె దిక్కు-
లన్. ఉ. రా. ౪. ౨౪౫.

వినుమనుమఁడు. వి. (విను + మనుమఁడు) ఆకాశపౌత్రుఁడు. హనుమంతుడు.

క. వినుమనుమఁడ మానుడువులు, విను మును
పు దలిర్ప నీవు వేల్పొందు తలంపున నుండిన
నీరతనపు, గని యిం దిఁక నోరుఁడు మాటఁ
గలఁడే చెప్పుమా.
అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౯౨.

వినుమానికము. వి. (విను² + మానికము) సూర్యుఁడు, నభోమణి.

ఉ. ... వినుమానికంబు జోస్త్రై యిల గాధి
సూనుఁడు తపోధికతం దన వేఁడి సూపె
డున్. గాథేయో. ౫. ౭౩.

వినుమ్రాను. వి. పే. (విను² + మ్రాను) కల్పవృక్షము.

సీ. వినుమ్రాని పరువంపు విరిపంప తెనినించి
కలయ నెమ్మెయిఁ గమ్మ కలప మలఁది.
అచ్చ. రా. సుం. ౩౪.

వినురతనము. వి. (విను² + రతనము) నభోమణి. సూర్యుఁడు.

చ. ... వినురతనంపు వంగడపు వెన్నెల
రాయని మర్వ సేరినన్.
అచ్చ. రా. సు. ౨౩౩.

వినువ(న్వ)లను. వి. (విను² + వలను) స్వర్గము.

ఉ ... విన్వలనలో నమృతంబు సుగంధిత
స్థితిన్. ౯. ఉండునన ...
భార. అను. ౧. ౨౧౬. (శ. ౮)

"ఇన్వలనలో" ముద్రి. పా. తాళపత్రపు ప్రతి పా.

శ్లో. తతో జాలేన మహతా అవనద్ధం సమం
తతః అయస్మయేన వైశాల ప్రతి హంతు
సన్నతానాత్.
(సం. భార. అను. ౨౫. ౧౦.)

వినువాఁక. వి. (విను² + వాఁక) ఆకాశగంగ.

సీ. వినువాఁక యిదిగదా యనుచు నాకాశ
గంగావారి నంగముల్ గడిగి కడిగి.
రా. వి. ౧. ౩౭.

వినువీడు. వి. పే. (విను² + వీడు) స్వర్గము.

గీ. హరి యనఁడు తేరు నెదకఁడు కరినిగోరఁ
డే నిమిత్తంబు వినువీటిపైన మితసు,
కనఁగ నరిగె సభంగురాహవవిహార, విశ
కలిత దైత్య నిగోఁడగు దశకంఠుఁడు.
సం. రా. ౪. ౭౩.

వ. ఏ త్తెఱఁగ జూపు వినువీటి పోటుబంట్లును.
ఉ. రా. ౪. ౨౬౧.

విసుసిక దేవర. (విను² + సిక + దేవర) వి. మోక్షముకోరుఁడు, శివుఁడు.

చ. విసుసికదేవరన్ నలువ వేల్పుల ముప్పది మూఁడు కోటులన్, బనిఁగొని ముజ్జగంబు మనుపంగల వీరుఁడు.... రామా. ౧. ౭.

వినేత. సం. వి. బు. పుం. ౧. సాహాయ్యకర్త, ముందునకుఁ గొనిపోవు మనుష్యుఁడు. ౨. ఉపాధ్యాయుఁడు. ౩. పాలకుఁడు, రాజు. ౪. శిక్షవిధించు నధికారి, దండనాధిపతి.

వినోదనము. సం. వి. అ. న. ౧. నివారించుట, తొలగించుట. ౨. వేడుక, క్రీడ.

వినోదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పోఁగొట్టుట, నివారించుట. ఉదా (శ్రమ వినోదము) ౨. వేడుక, కాలక్షేపమునకైన పని, కాలక్షేపసాధనము. ౩. క్రీడ, ఆట. ౪. ఆతురత, తీవ్రేచ్ఛ. ౫. ఆనందము, సంతోషము. ౬. సురతవిశేషము, సురతములలో నొక విధము. ౭. ఒకవిధమైన యిల్లు.

వినోదించు. సం. స. క్రి. విరియించు, పోఁగొట్టు.

ఆ. తీవ్రబాణజాల దీప్తులు పరగించి, పాండు తనయసైన్య బహుళతమము, లీలఁబది దినంబులోలి వినోదించి యాధిప భీష్మభానుఁ డస్తమించె. భా. భీష్మ ౧. ౪౭.

అ. క్రి. ౧. క్రీడించు.

సీ. హరినీలమణిమనోహరమందిర స్తంభముల వినోదించు శీల్బొమ్మవోలె.

ఉ. హరి. ౨. ౭౩.

క. ఇవ్విధంబున వినోదించుచున్న నొక్కనాఁడు... మార్క. ౨. ౨౩౪.

౨. క్రీడాదులచేఁ బ్రొద్దుపుచ్చు.

వ. పగలు వినోదించి రాత్రి రసాతలంబున కరుగుచు... మార్క. ౨. ౨౬౪.

విన్కి = వినికి. వి. వినుట.

ఉ. వీనులఁదియ్య మెక్కమును విన్కిఁ బరస్పర రాగ వృత్తిలో, నూనినఁజూచు వేడుకల నువ్విళు లూరెడు నెమ్మనంబులు... భార. విరా. ౫. ౩౬౩.

విన్చు = వినుచు. అ. క్రి. (√ విను¹) వినవచ్చు, వినఁబడు. లయగ్రాహి...వాచా, లమ్మొలను కోకిల కులమ్ముల రవమ్ము మనుర మ్మగుచు విన్చె ... భార. ఆది. ౫. ౧౩౮.

విన్న. విశే. (సం. వి. వర్ణః) వివర్ణమైనది, కాంతిహీనము.

(వృత్తియందు వికల్పముగా నిగాగమము)

చ. ... నీరజ షండము వోల్పె విన్నగాఁ, గొమ్మఋతులాటమైఁజెలఁగు క్రందున నొందిన క్రొత్త సంపదన్. సర్వ. ౭. ౪౦.

క. కన్నీరొలుకఁగ వగచిన, నన్నరపతులెల్ల నేడ్చి రార్తరవంబుల్ మిన్నందు నశ్రుజలములు, విన్నని వదనంబులందు వెల్లిగొనంగన్. భార. ద్రో. ౧. ౨౬.

ఉ. ... బ్రొయ్యెగ్గడు పాదముల్ మసులముంచిన ఫ్రేడము లెండ తాల్కుడున్, పెగ్గలమైన యూర్పులను విన్నని మోములు గావింపఁగన్. విప్ర. ౨. ౫౩.

జ: విన్నఁదనము, విన్నఁబడు, విన్నఁబాటు, విన్నఁబాఱు, విన్నఁబుచ్చు, విన్నఁబోవు, విన్నవ.

విన్నందు. అ. క్రి. (విన్ను + అందు) విజృంభించు.

శా. వీరుం డవ్విలుకానిఁ గాంచి రొమ్ముదయా. శే.

ఖోటుఁడున్నాఁడని, నన్నేరూపంబుననైనఁ
బోలు దొర నీవేరాజవున్ రాతవున్, సిరిం
గాంచితి విమ్ములన్నగుచురా విన్నంది పోరా
డఁగా, వారిం బాచితి వింక నొక్కఁడరమే
వాక్రుత్తుమా కిత్తువా. కకు. ౪. ౧౧౧.

విన్నఁదనము. వి. (విన్న + తనము) ౧. వైవర్ణ్యము.

ఉ. కన్నుల నీరునించుఁ బులకంబులు దాల్చు
వహించుఁ గంపమున్, విన్నఁదనంబు
నొందుఁ గడు విస్వరతం బలవించు ఘర్మ
చిం, దూన్నతిఁ జెంగు టిచ్చవడి యుండును
మూర్ఛిలు సంత నింతిపై, కొన్నలునైన
వేచు వగఁగుందుచు భూపతి సాత్వికాప్తి
చేన్. కవిరా. ౫. ౨౬౬.

ఆ. తివిచి చూడలేద గవిసెన యొన్నండు,
నొళవు దుమ్ముగప్పి యొప్పదాఁగి, తింగ్రు
లూడి విన్నఁదన మొందె నిదియేమి, మహాతి
యున్న యునికి మానిచంద్ర.
కకు. ౨. ౪౫.

మ ... మునిలోకస్వామి లేమయ్య మీ, రిట
విన్నంబన మొందినా రనుడు వాగీశాత్మజుం
డిట్లనున్. కకు. ౫. ౫.

౨. దైన్యము.

ఉ ... ఏమొ నేఁడు నా, చిత్తములోన నాస
దొక సిగ్గును విన్నఁదనంబుఁ దాపమున్.
కళా. ౭. ౨౩౬.

చ ... వెలవెలవాఱు మోముపయి విన్నఁ
దనంబు దొలంకుచుండగన్.
యయా. ౪.౧౩౯.

విన్నఁబడు. అ. క్రి. (విన్న + పడు) దైన్యపడు, ఖేదపడు.

మ. అని పౌలోమి మొగంబుసూచి విను మో యా
జ్ఞాస్య నీ కింతమా,త్రన విన్నంబడ నేలపోదు
నిడ సత్యాగర్వభారంబు దీ, వ్యవగంబు
న్విడిపించివత్తునని సాహంకారుఁడై లేచి...
పారి. ౪.౬౧.

విన్నఁబాటు. వి. (√ విన్నఁబడు) ౧. విన్నఁబడుట, వైవర్ణ్యము.

ఉ. నావుడు విన్నఁబాటు వదనంబున నించుక
దోఁపఁబల్కె... మనుచ. ౨. ౫౪.

క. మురరిపుఁడుఁగినుక వారుణ,శరము ప్రయో
గింపఁదడవ శాంతంబయ్యెన్, హరుబాణము
బాణాసురు, పరివారంబునకు విన్నఁబాటు
జలిర్పన్. హరి. ఉ. ౮. ౧౪౪.

౨. విషాదము, దుఃఖము.

చ. బిసరుహపత్రలోచనకుఁ బెల్లగు మోహము
సంఘటిల్లె వెక్కసమగు నెవ్వగల్
పొడమెఁ గంపము పుట్టెఁ జెమర్చె మేను
మానసమున విన్నఁబాటొదవె...
పారి. ౧. ౧౦౦.

ఉ. పౌరులు మేలుకాంచి నరపాలకుఁ గానక
విన్నఁబాటుతో, నా రథమార్గమారసి...
బా. రా. అయో. ౧౩౫.

శా. నిన్ను న్నమ్మించితి సైన్యముల్ సొరుగువో నీ
దీన నాకేమియున్, విన్నంబాటు ఘటింప
నేరదు ... పి. శకుం. ౩. ౧౩౨.

విన్నఁబాఱు. అ. క్రి. (విన్న + పాఱు) వెలవెలపోవు, వికాసముచెడు.

గీ. పుడికివైచిన మవ్వంపుఁ బొఱయపోలె
వాడి సోమరుచు మేఁ దీఁగవందికంది, వెలఁది
నీవింత వగఁగూరి విన్నఁబాఱె, యౌనికి
దుఃఖాబ్ధి ను మ్మిడి యునికిగాదె.
శు. సం. ౬. ౬౬౦.

విన్నఁబుచ్చు. స. క్రి. (√ విన్నఁబోవు) వివర్ణ

ముగఁ జేయు, అవమానపఱచు, చిన్నఁబుచ్చు.

వ... యామళంబులం గలంచియు, జన్నంబుల విన్నఁబుచ్చియు... నైష. ౮. ౭౭.

విన్నఁబోవు. అ. క్రి. (విన్న + పోవు)

౧. వివర్ణమగు.

ఉ. వాడిన మోముఁ దమ్మిఁ జెలివాలిక కన్నులు విన్నఁబోవఁ దో, నాడక నెన్నొసల్ కరమునం దిడి తీరనివణ్ణరై జలం, బాడఁగఁ బిల్చువారి నొక హస్తపు ముక్కున నాడుఁ డంచుఁ దాఁ, జూడక చూచుచూడ్కి నల జోటిదెసల్ పరికింప నొక్కఁ జోన్. మనుచ. ౩. ౭౯.

శా. విన్నంబోయిన మోముతో హృదయనిర్వేదంబుతో... ఎల్లన. ౧. ౨౩౭. (బ్రౌ)

౨. క్షీణించు.

గీ. వర్ణములు నాశ్రమంబులు పరుసఁ దప్పె, వేదములు నాగమంబులు విన్నఁబోయె, సౌరభంబులు కృష్ణపచ్యములఁ జెడిరె, వృద్ధిఁ బొందె నధర్మంబు విశ్వమునను. కాశీ. ౬. ౭౯.

౩. శూన్యమగు, తక్కువగు.

గీ. విన్నఁబోకుండఁ గ్రియలెల్ల విస్తరిల్లఁ, దగనొనర్చిరి పురిటాలి తగవులెల్ల. పి. శకుం. ౪. ౬౨.

౪. దైన్యమునొందు.

గీ. తనయ సంతానలబ్ధి దౌదవ్వుగాఁగ, విభవ సంపత్తిగల్గియు విన్నఁబోయి, వనితనిష్ఫల పుష్పదర్శనముఁ దాల్చె, శరలతాకాననము వోలె జవ్వనంబు. శివరా. ౨. ౧౮.

విన్నది. వి. (విను² + నది) వేదలేఱు, ఆకాశనది.

చ... పారిజాత మం, జులలపలీనికుంజముల పోలుచు విన్నదిఁ జేలునన్ సురల్. సారంగ. ౨. ౧౭౧, ౨. ౧౮౮.

విన్నన. వి. (√ విన్న) ౧. వైవర్ణ్యము, కాంతిహీనత.

సీ. ఉన్నతగతిసెడి యూర్వ్యపైఁ గడు విన్నయై పడియున్న సుధాంశుభంగి... భాగ. ద్రో. ౨. ౧౨౯.

గీ. రాజునకు విన్నవించిరి రమణి తెఱఁగు, విన్నవించిన నారాజు విన్ననగుచు, నిన్నుఁ దోడ్కొని రమ్మని నన్నుఁ బనిచె. విక్ర. ౮. ౬౪.

గీ. జలరుహంబులు పాండవ సైనికులమొ, గంబులట్టుల విన్నయై కాంతి దఱిఁగె. భార. భీష్మ. ౧. ౩౦౦.

శా. పట్టంగైగువులేక విన్ననగు నాబాహార్గళుల్ చూడుఁడా... భీమ. ౬. ౯౧.

విన్ననగు = చిన్నఁబోవు)

గీ. తొంబనూఱును తొంబది తొమ్మిదియును, జలజములఁ బూజసేసెను శార్ఙ్గపాణి, వేయిటికి నొక్కపద్మంబు విన్నయైన, నహాహనియమంబులకు భంగమయ్యెననుచు. భీమ. ౬. ౬౪. (శ. ర. పా)

(వెలితియైన ముద్రి. పా.) భీమ. ౬. ౬౧.

విన్ననువు. వి. (సం. విజ్ఞానం) ౧. నేర్పు.

చ. అనలముదోఁచునే తరువునందుఁ గుఠారముఖంబులైన సాధనములఁ బ్రవ్వసజ్జనహితాతఁగఁ దర్చినఁగాక యట్లయు, తనువు నలంగఁ జేసి పరతత్త్వముఁ గాంచు మనంగరాదు విన్ననువున నాగమోక్తసాధనం బొనరించినఁ గాని యారయన్. భార. శాం. ౪. ౧౮౯.

సీ. వారుఁడు...విన్ననువులు చూపు వేడుకనట
కొండ అణిమాదిగుణముల నలవరించి.
కు. సం. ౧౧. ౬౬౪.

వ ... అద్దంబుల మీఁదవలె నుండనున్నచేసి
విన్ననువున మెఱుంగు వెట్టినం ద్రొక్కనఁ
జిక్కంబీరువాఱుచు. పి. శకుం. ౧. ౭౬.

క. ఎన్నఁదగు హితులు బుద్ధులు, విన్నను
వునఁ జెప్ప నతఁడు వినకున్నఁ జెడున్ ...
నా. పంచ. ౧. ౪౨౮.

౨. విధము, రీతి.

వ ... మహోజ్వరంబులు జ్వలన జ్వాలాక
లాపంబులు రూపంబులు గైకొన్న విన్నను
వునఁ గన్ననువు చూపఁ అగ్గింప ...
ఉ. హరి. ౬. ౧౦౮.

విన్నపత్త్రిక. మి. వి. (విన్నపము + పత్త్రిక) విజ్ఞాపనపత్త్రిక.

వ ...సింధుకటకాధీశ్వరుండగు సింధురాజా
నకుఁ దత్క్రమంబంతయుఁ [illegible]ట తెల్లంబుగా
విన్నపత్త్రిక వ్రాసిపుత్తెంచిన...
భిల్లాణ. ౪. (శ. ర.)

విన్నపము. వి. (సం. విజ్ఞాపనం) మనవి.

చ. వెఱపక మీకొనర్తు నొక విన్నపము...
మనుచ. ౧. ౭౩.

ఉ. ఆయమ్మ యాగ్రహిం చెడఁ బాయక నా
మీఁద విన్నపముచేసిన భూనాయకుఁడిది
యాఁగాదన, కేయెడ నామీఁద నాగ్రహిం
పం దగునే. సారంగ. ౨. ౨౭౧.

జః విన్నవించు.

విన్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తెలియఁబడినది. ౨. పొందఁబడినది, సంపాదింపఁబడినది. ౩. విమర్శింపఁబడినది, పరిశోధింపఁబడినది. ౪. ఉంచఁబడినది. ౫. స్థిరపఱుపఁబడినది ౬. పెండ్లియాడఁబడినది.

విన్నవించు. అ. క్రి. (√ విన్నపము) మనవి చేయు, విజ్ఞాపించు.

క ... పవనపుత్త్రుఁడు మనుజేంద్రునకు జయ
శబ్దయుతముగ, వినయంబున మ్రొక్కి విన్న
వించె నిభృతుఁడై. భార. విరా. ౧. ౨౧౭.

గీ. అంత నొకనాఁడు తరుణి యేకాంతవేళ,
విభుని పాదంబులకు మ్రొక్కి విన్నవించు.
కాశీ. ౩. ౨౧౪.

విన్నాణము. వి. (సం. విజ్ఞానం) ౧. మల్లబంధము.

ఉ. ప్రాణములం గదల్పఁగఁ జిలంబున ధైర్య
ము నిక్కి పెక్కు విన్నాణము లొప్పఁ
గా సరిఁ బెనంగ...భా. రా. యు. ౭౧౭.

క. బలభద్రుఁడు ముష్టికుఁడును, బలములు
మెఱయంగఁ జేసి బాహాబాహిం, బ్రౌ
యోగ్నుల క్రియఁ బోరిరి, వెలయఁగ బహు
విధములైన విన్నాణములన్.
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౩౪౬.

వ... గళకర్తరియు నృసింహంబును కొనె
లుకడగును నను ముప్పదిరెండు విన్నా
ణంబులును... ప్రబంధ. ౧౭౮.

౨. సామర్థ్యము, శక్తి.

శా. నానా లోకములన్ జయింపఁగల విన్నా
ణంబు చెందన్ జనస్థానాధీశుఁడు దేవ
తాద్రిఁ దపమున్ సల్పె న్నిరాహారుఁడై.
ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౭౬.

౩. నేర్పు.

వ....మధుర కిన్నర నిక్వాణంబుల రాణన్ ద్రోణం జెలఁగు విన్నాణంపుఁ గొల్పు టెలుంగులును... మనుచ. ౫. ౩౧.

శా... రాసంబు మాతోడ సంగీకారం బొనరించి బంధనియతింగ్రీడించు విన్నాణముల్.
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౪౩౭.

సీ. తెగువరా సభ రూపు ధేనుకాసురుఁబట్టి
విన్నాణమున మేను విఱిచివైచె.
ఉ. హరి. ౧. ౭.

౪. ఒప్పిదము, రమ్యత.

ఉ. వేణి చలింపఁ గంపితనవీనమృణాల భుజాగ్రకంకణశ్రేణినటింప గోలకభరీనివిరీసకటాక్షకాంతి విన్నాణముచూప హంసకగణక్వణనంబును మీఱ...
వసు. ౨. ౧౩౭.

ద్వి. వెన్ను విన్నాణంబు వెడఁద యురంబు,
నున్నత భుజములు నొరసైన మెడయు.
ప్రభులిం. ౧. ౪ గతి. ౨౭ పొ.

విశే. ౧. సమర్థమైనది; శక్తము.

క. శ్రీనాయక నీ నామము, నానా భవరోగ
కర్మ నాశమునకు విన్నాణంబగు నౌషధ
మిది, కానరు దుష్టాత్ము లకట కంజదళాక్షా.
భాగ. ౧౧. ౧౩.

౨. అందమైనది, సుందరము.

శా. శ్రీ విన్నాణపు గుబ్బచన్నుల నయారేగంబు రా గుప్పి ముక్తావల్లుల్ ఘటియించెదేమి శశికిం దారా ప్రయుక్తంబనే, భావం బోయన.... శశాం. ౧. ౧.

జ: విన్నాణి, విన్నాణించు.

విన్నాణి. (సం. విజ్ఞానీ) (విన్నాణము + ఇ)
వి. సన్యాసి, సన్నాసి.

అ. వేదవిదునిచేత విన్నాణిచేతను, దాసిచేతఁ బిన్న దానిచేత, రాయబారిచేత రాజపురుషు చేతఁ, గూలి పుచ్చుకొనుట చాలఁ దప్పు.
విజ్ఞా. ప్రా. కాం. ౭౩.

విశే. ౧. సమర్థుఁడు.

మ. బహువర్ణంబులు బ్రహ్మ దొల్లి జగముత్పాదింప విన్నాణి గా, కహరిప్రార్థన ధారణావకాశమునం గాదే, యమోఘోల్లసన్మహనీయోజ్జ్వలబుద్ధియై భువన నిర్మాణ ప్రభావంబుతో, విహరించె న్నరనాథ జంతునివహాకారోద్భవ స్ఫూర్తిత్వమై.
భాగ. ౨. ౧౯.

౨. నేర్పరి.

దండకము... తద్వక్త్రపద్మస్థవేదంబులం గొన్న విన్నాణి యున్నట్టి యాంబోధిలోఁ బొచ్చి దాఁగున్న యా సోమకుంజోర మీనాకృతిం బట్టి కట్టలుక్రొందోఁ జంపి...
చిత్రభా. ౭. ౧౨౪.

దండకము... గోలోకముం గాచి గోవర్ధనక్షోణి స్ఫూర్తిఁ బొందర క్షోణిఁ గ్రీడించు విన్నాణి...
పాండు. ౪. ౩౩.

విన్నాణించు. అ. క్రి. (√విన్నాణము) సుందరమగు, ఒప్పిదమగు.

ద్వి. నగవువెన్నెలల విన్నాణించు మించు,
మొగమెత్తిచూడవే మోహనవాణి.
అ. మ. క. ౪. ౧౭౩ పొ. ౩ పం.

విన్నావ. (విన్ను + ఆవ) వి. గంగానది.

గీ. ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు మున్నగునవి నీళ్లు, దారి
నడమేడ గోడలదాఁక నాడు, మున్న విన్నా
యొద్దునమోసి వొలుకు, దొట్టినట్టి తెలుఁగుల
తోడివమ్యా. అచ్చ. భాగ. వి. ౩. ౩౩. పొ.

విన్ను-విను². వి. దే. ఆకాశము.

గీ. విన్నుమన్నును నొకటిగా వృష్టిబలసె.
అను. ౪. ౯౧.

గీ. తెచ్చి కంసున కొసఁగ నుద్వృత్తిసెగుర, వేసి యసివూన నడ్డవి వింటనిలిచి, వేలె యున్నాఁడు నీశౌరి వెట్టియనుచుఁ,జనియె.
దశ. ౯. ౧౭౭.

సీ. విన్నులపైఁ బాలువెల్లి ముత్యపు జల్లి చలువల బన్ను చెంగలువ కచ్చు.
వరాహ. ౯. ౭౭.

జ. వింటితెర్వరి, విన్నంగు, విన్నావ, విన్నుకేళాకూళి, విన్నుచూలి, విన్నుద్రిమ్మరి, విన్నుమనమఁడు, విన్నుమూలదేవర, విన్నువాఁక, విన్నువెలుఁగు, విన్నేటికాలువ, విన్నేటితాల్పు, విన్నేఱు.

విన్నుకేళాకూళి. వి. ఆకాశగంగ, సురదీర్ఘిక.

సీ. విన్నుకేళాకూళి వెంఁది నీర్నినిచిన పసిఁడి జారీచెంబు పసపాసంగ.
అ. రా. యు. ౧౫౪.

సీ. విన్నుకేళాకూళి వేల్పుల బోనము తడవుల నిడుపడుపుడుకు దొడుకు.
అ. రా. యు. ౫౯౨.

విన్నుచూలి-వినుచూలి (విన్ను + చూలి) వి. వాయువు.

గీ. అనుచుఁ జేదోయిమోడ్చి యో యంటరాని, వేల్పు నీ సంగడీఁడగు విన్నుచూలి, కనుఁగుఁ గొడుకగు కోఁతి కన్నాతునందు, నుడుకు చూపక చల్లనై యుండుమయ్య.
అచ్చ. రా. సుం. ౧౬౯.

విన్నుద్రిమ్మరి-వినుద్రిమ్మరి. (విను + త్రిమ్మరి) వి. [illegible]వత. ఆకాశమునందు సంచరించువాఁడు.

సీ. విన్నుద్రిమ్మరి రాచకన్నియల్ వరవుప్లె
పులుఁగుల మేల్బంతి వలఁతిమావు.
అచ్చ. రా. బాల. ౬.

విన్నుమనుమఁడు-వినుమనుమఁడు. వి. (విన్ను + మనుమఁడు) హనుమంతుఁడు.

క. అన్నను మున్నుగ బలితపు, మున్నలకన్ లత్కుణుండు మొగిఁదొలి జేజే, మిన్నపయిన దరుచో గని, విన్నుమనుమఁడతనిఁ ద్రోచి వేసఁదా నెదిరెన్.
అచ్చ. రా. యు. ౨౧౧.

విన్నుమూలదేవర. వి. (విన్ను + మూల + దేవర) మినుసికదయ్యము, శివుఁడు.

గీ. నలువు మెఱయంగఁ బెద్దలనాఁటనుండి, మున్నుదమయింట దాకొనియున్న విన్ను, మూలదేవర విల్లెత్తఁ జాలుమేటి, కిత్తుఁదన కన్నెనంచు నొట్టిడుక యతఁడు.
అచ్చ. రా. బాల. ౧౭౯.

విన్నువాఁక. వి. (విన్ను + వాఁక) మిన్నేఱు, ఆకాశనది.

ఆ. పిన్నకౌరి యశము విన్నుకేళాకూళి, విన్నువాఁకఁబలుకువెలఁదిఁ బుడుకు, దొడుకు రిక్కఱేని నొడలి చూ పొడయని, మేటి తేజీఁబోలు దీటులేమి. రామ. ౧౯౭.

విన్నువెలుఁగు. వి. (విన్ను + వెలుఁగు) సూర్యుఁడు.

తరల. కడఁగి విన్నువెలుఁగు దా గురిగాఁగ నబ్బలు గానలో, నడలుచున్న ననుంగనుంగొని యప్పుడర్మిలి నూతిలో, వెడలఁదీయుచుఁ గేలుపట్టిలివేకదా యిఁకఁ బెండ్లికిం, గడమవెల్లను సొంపులింతియకొక మీరలెటుంగరే. యయా. ౪. ౬౧.

విన్నేటికాలువ. వి.(విన్ను + ఏఱు + కాలువ) ఆకాశగంగ.

ద్వి. విన్నేటికాలువ వింతగాఁజుట్టి, కొన్న హేమాచల కూటమో యనఁగ.

ద్వి. పరమ. ౩. ౯౧. పా.

విన్నేటితాల్పు. వి. (విన్నేఱు + తాల్పు) శివుఁడు, గంగాధరుఁడు.

శా ... విన్నేటి తాల్పున్న యా, గట్టుంబట్టు పెకల్చి రావణుఁడనంగా మీఱితరాకాని పెన్,బట్టం బేలెనతండు తమ్ముగవ రొప్ప ట్లందనుం గొల్వఁగన్. యయా. ౨. ౬౩.

విన్నేఱు. వి. దే. (విన్ను + ఏఱు) ఆకాశగంగ.

సీ. విన్నేఱు తలఁగల్గువేల్పు నాదలపువ్వు తలఁపనెవ్వని తాత తాతతండ్రి.

యయా. ౧. ౯౧.

విన్పించు= వినిపించు, వినుపించు. స. క్రి. (√ విను) వినఁజేయు.

మ ... విను నానీయొడఁబాటు చెల్లె జనులన్ విన్పించితిం దెల్లఁగా, వినతం దోడ్కొని పోయెదన్ ... భార. అను. ౧. ౨౬౧.

సీ. పాముసాఁకించు దేర్పాటునఁ దలయూఁచి కొంచును జెంగు విన్పించుకొనుచు.

కువల. ౨. ౧౧౪.

విన్యసించు. సం. స. క్రి. ఉంచు.

వ ... దక్షిణజానూరు మధ్యంబున వామపాదం బును వామజానూరు మధ్యంబున దక్షిణ పాదతలంబును విన్యసించి.

కాశీ. ౩. ౨౩౯.

విన్యస్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఉంచఁబడినది. ౨. తాఁపఁబడినది. ౩. స్థిరపఱుపఁబడినది. ౪. ఏర్పఱుపఁబడినది. ౫. ఒప్పగింపఁబడినది. ౬. కానుకగా నీయఁబడినది. ౭. ఒకని యధీనముగా నుంచఁబడినది.

విన్యాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒప్పగించుట, ఉంచుట. ౨. (భయములేదను నమ్మకముతో సొమ్ము మొ.) ఒకచోట నిక్షేపించుట. ౩. ఏర్పాటు, కూర్పు, రచన. ౪. సమూహము. ౫. నివాసస్థలము; నివేశనస్థలము.

విపంచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వీణ. ౨. క్రీడ, వినోదము, ఆట.

విపంచిక. =విపంచి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.

విపక్త్రిమము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పూర్తిగాఁ బండినది, బాగుగాఁ బక్వమైనది. ౨. అనుభవింప సిద్ధమైనది.

విపక్వము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.)౧. పూర్తిగాఁ బండినది, బాగుగాఁ బక్వమైనది. ౨.అనుభవింప సిద్ధమైనది. ౩. వండఁబడినది, పక్వముచేయఁబడినది.

విపక్షభావము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విరోధము, శత్రుత్వము, పగ. ౨. పక్కలు లేకపోవుట.

విపక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రతికూలమైన కళత్రము. ౨. వ్యతిరేక దృష్టాంతము (నిశ్చితమైన సాధ్యాభావముగలది) ౩. (వ్యాక.) అపవాద సూత్రము.

విపక్షుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ప్రతికూలుఁడు, శత్రుత్వముగలవాఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. శత్రువు, పగవాఁడు. ౨. వివాది, ప్రతివాదము చేయువాఁడు.

విపణనము.– **విపణము.** సం. వి. అ. న.

విపణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అమ్మకము. ౨. చిన్నవ్యాపారము (చిన్నవర్తకము.)

విపణి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. అంగడి. ౨. అమ్మకము నిమిత్తమైన వస్తువు. ౩. వర్తకము, వ్యాపారము.

వి. న్. పుం. వర్తకుఁడు, వణిజుఁడు.

విపత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఆపత్తు, కష్టము. ౨. చావు, నాశము. ౩. యాతన, తీవ్రమైన బాధ.

వి. ఇ. పుం. శీఘ్రుఁడైన కాలిబంటు.

విపత్తు. సం. వి. ద్. స్త్రీ. ౧. ఆపద, ఇడుము, కష్టము. ౨. చావు.

విపథము. సం. వి. అ. పుం. తప్పుత్రోవ, చెడ్డ త్రోవ.

విపద=**విపత్తు.** సం. వి. అ. స్త్రీ.

విపద్గ్రస్తుఁడు. సం. విన. (అ. ఆ. అ.) ఆపదచే మ్రింగఁబడినవాఁడు, ఆపదకు లోనైన వాఁడు, కష్టదశలో నున్నవాఁడు.

విపన్నము. సం. విన. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆపద నొందినది, కష్టములోఁబడినది. ౨. క్షీణించినది, తగ్గినది. ౩. నశించినది, పోయినది. ౪. మృత మైనది, చచ్చినది. ౫. అసమర్థమైనది, శక్తిలే నిది.

అ. పుం. సర్పము, పాము.

విపరిణమనము. సం. వి. అ. న. ౧. మాఱు పాటు, మాఱుట. ౨. రూపాంతరము పొం దుట. మాఱురూపు నొందుట.

విపరిణామము=విపరిణమనము. సం. వి. అ. పుం.

విపరివర్తనము. సం. వి. అ. న. చుట్టఁబెట్టుట.

విపరీత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పతివ్రతకాని స్త్రీ, కులట. ౨. కుటిల స్వభావముగల స్త్రీ, విపరీతబుద్ధిగల స్త్రీ.

విపరీతకరుఁడు. సం. విన. (అ. ఆ. అ.) విరుద్ధ ముగాఁ బనిచేయువాఁడు. ఇత్లో: విపరీతకా కుఁడు.

విపరీతకారి=విపరీతకరుఁడు. సం.విన.(న్.ఙీ.న్.)

విపరీతకృత్తు=**విపరీతకరుఁడు.** సం. విన.(త్.)

విపరీతచేతను (స్కు–)ఁడు. సం.విన.(అ.ఆ.అ.) విరుద్ధబుద్ధికలవాఁడు.

విపరీతమతి. సం. విన. (ఇ) వ్యతిరేక బుద్ధికల వాఁడు, విరుద్ధబుద్ధికలవాఁడు.

విపరీతము. సం. విన. (అ. ఆ. అ.) ౧. వ్యత్యస్తము, తలక్రిందైనది. ౨. విలోమ మైనది,వ్యతిరేకమైనది. ౩.తప్పైనది, నిబంధన మునకు విరుద్ధమైనది. ౪. అసత్యమైనది,నిజము కానిది. ౫. అనుకూలముకానిది, ప్రతికూల మైనది. ౬. అడ్డుదగులునది, విరుద్ధముగాఁ బని చేయునది. ౭. అనిష్టమైనది, అశుభమైనది.

౮. అ. పుం. న. పురుషాయితము, రతిబంధ విశేషము. (వాచ.)

విపరీతరతము. సం. వి. అ. న. పురుషాయితము.

విపరీతలక్షణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒక వస్తువు యొక్క వ్యతిరేక గుణములను వివరించుచుఁ బరిహాసముగా వర్ణించుట, వ్యతిరేక గుణా విష్కరణమునఁ బరిహాసకర వర్ణన.

విపర్య(ర్యా)యము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వ్యత్యయము, తాఱుమాఱు, వ్యతిరేకము. ౨. ఉద్రేకము, వేషము మున్నగువాని మార్పు. ౩. వినిమయము, వస్తువులను మార్చుట. ౪. సమక్షమున లేకపోవుట, లేకపోవుట, అభావము. ౫. పోవుట, నష్టి. ౬. ప్రమాద వినాశము, పూర్తిగ నశించుట. ౭. తప్పు, అపరాధము, దోషము. ౮. ఆపద, ఇడుము, దుఃఖము. ౯. పగ, శత్రుత్వము, విరోధము. ౧౦. వక్రబుద్ధి, దుశ్శీలము, చెడ్డస్వభావము.

విపర్యస్తపుత్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. పుత్రసంతతి లేని స్త్రీ. (విల్యమ్సు)

విపర్యస్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మాఱినది, తాఱుమాఱైనది. ౨. వ్యతిరేకమైనది, విరుద్ధము. ౩. యథార్థమని తప్పుగా గ్రహింపఁబడినది. ౪. వెనుకకు మరలినది. ౫. వ్యతిక్రాంతము, అతిక్రమింపఁబడినది.

విపర్యాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మార్పు, వ్యతిరేకము. ౨. ప్రాతికూల్యము. ౩. వినిమయము, వస్తువుల మార్పు. ౪. దోషము, తప్పు.

విపలము. సం. వి. అ. పుం. పలములో నఱువదియవ వంతు కాలము, అత్యల్పకాలము.

విపశ్చి(త్తు)త్తుఁడు. సం. విశే. (త్) చదువరి, పండితుఁడైనవాఁడు.

వి. త్. పుం. విద్వాంసుఁడు.

విపాండురము=విపాండువు. సం.విశే.(అ.ఆ.అ.)

విపాండువు. సం. విశే. (ఉ) మిక్కిలి తెల్లనిది, మిగులఁ దెల్లబడినది.

విపాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వండుట, వంట. ౨. జీర్ణమగుట. ౩. పరిణామము, పండుట. ౪. కర్మఫలము, ఫలితము, పర్యవసానము. ౫. స్థితియొక్క తాఱుమాఱు. ౬. దైవవశమున సంభవించిన ఆపద. ౭. కష్టము, ఇబ్బంది. ౮. రుచి.

విపాటనము. సం. వి. అ. న. ౧. చీల్చుట. ౨. పెల్లగించుట, నిర్మూలించుట; సమూలనాశముచేయుట. ౩. చెఱచుట, చెడఁగొట్టుట.

విపాఠము. సం. వి. అ. పుం. ఒకవిధమైన పెద్ద బాణము.

విపాదనము. సం. వి. అ. న. నశింపఁజేయుట, చంపుట.

విపాదిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. కాళ్ళు పగులు రోగము. ౨. విడికథ, గూఢప్రశ్న.

విపాశ. సం. వి. అ. స్త్రీ. నదీవిశేషము, పంజాబు దేశము నందలి బీసు అను నది.

విపినము. సం. వి. అ. న. అరణ్యము, అడవి.

విపుల. సం. వి. అ. స్త్రీ. భూమి.

విపులము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. విశాలము, వెడల్పైనది. ౨. అధికము, మిక్కుటము, సమృద్ధమైనది. ౩. గభీరము, లోతైనది. ౪. పులకితము, గగుర్పొడిచినది.

వి. అ. పుం. ౧. మేరుపర్వతము. ౨. హిమాలయ పర్వతము. ౩. మేరుపర్వతమునకుఁ బడమరనున్న యొకానొక పర్వతము.

విపులరసము. సం. వి. అ. పుం. చెఱకు.

విపులుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గౌరవముగల మనుష్యుఁడు.

విపుష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెడ్డగాఁ బోషింపఁబడినది. మంచి పెంపకములేనిది.

విపూయము. సం. వి. అ. పుం. ముంజగడ్డి.

విప్పారు. అ. క్రి. (విప్పు + ఆరు) ౧. విరివి చెందు, విస్తరిల్లు.

సీ. ఒక క్షేత్రంబునఁ గజ్జలంబు నిడి వేఱొ కక్కంట నర్పింప నొల్లక యొక్కర్తు జయాంగనా పరిణయాలంకార విశ్వ రూపాప్తపతినిన్ జూచె విలోచన ప్రభలు నిర్భాజిల్ల నిద్దంబులై, వికచేందీవర పద్మ తోరణ గతిన్ విప్పారి యొప్పారుచున్.

కావ్యా. ౨. ౪౭.

ద్వి ... తన్నుఁగన్నన పుత్రశోకంబునమునిఁగి, విప్పారుకన్నుల వెస నశ్రులొలుక.

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౨౪౨.

ఉ ... జుంజుఱై లిరులుగట్టి సెబలల్ తుద జీటవాతి విప్పారెడు కీలుగంటు బెఱ యన్ విటకంటికి దాసి యర్యొడన్.

విప్ర. ౫. ౯౫.

౨. వికసించు.

శా ...... తపక్షోలకున్, బ్రేకంబై వెల యున్ ఘనోదయమునన్ విప్పారు సప్పద్మ ములన్, వీక్షం జిత్ర చరిత్రపాత్రములుగా వేధాత్రి నాహింపఁగాన్. వసు. ౫. ౧౦౦.

విప్పు. అ. క్రి. (√ విడు) ౧. విరియు, విరివిఁ జెందు.

క. ఎప్పుడు ... విప్పిన గొడుగులును మింట వెగమె ముంగెడన్. ఆము. ౪. ౧౨.

మ. హను గ్రపంపు టనంటి విప్పు పొరయన్ తో కెక్కి మాధ్వీ మహోత్సవధిం బుప్పాడి దివికిన్ మధుకర వ్యాపారు లేలేరఁగా...

వసు. ౩. ౧౪౨.

౨. వికసించు, విరియు.

ఉ. దక్షిణనేత్రకాంతి నుదితంబుగ నర్ధ వికాస శశాంకుండి వ్యామోదరుచి ప్రసారమున నర్ధము విప్పకయున్న పుండరీకాక్షుని నాభిపద్మనిలయంబునఁ దుమ్మెద భంగి లోలుఁడైన విరించిఁ దలంచి మ్రొక్కెదన్.

ద్వా. ౧. ౩.

౩. విడు.

చ. రయమునఁ ... మబ్బోకయించుక విప్పు...

ఆము. ౪. ౧౩౧.

స. క్రి. ౧. విడఁదీయు, విరివిఁ జెందించు.

క. అప్పుడు తూరుపుదిక్కున, విప్పిన చెంగావి వలువ విధమున రాగం, బొప్పఁగఁ బ్రభాత సమయము, చొప్పడియె దిగంగనలకు సొంపుగ నంతన్.

భోజరా. ౨. ౧౧౮.

ఉ ... క్రొత్తల తప్పు సట్టుదున్, ఖండల ముష్టి విప్పఁగని నవ్వుచు చెండి ప్రయోక్త లన్. ఆము. ౭. ౩.

౨. వికసింపఁజేయు, విరియించు.

మ. ముంగుడుం దమ్ముల విప్పు నప్పుడు రజం బున్ జక్రవాళంపుఁ గొండగడిన్ దేఱ గడైనపట్లఁ దమమున్ సందేహాలందోళి వ్యాసిగపల్ కొ న్నతియందు సత్త్వముఁ బ్రకాశింపం బ్రదిమార్గాత్మ కుం, డను తేజోనిధి వెడ్కఁజేయు రఘునాథాధీశుఁ దేజోనిధిన్. విజ. ౧.౫.

౩. విడఁజేయు.

ఉ. కేవిన పేడపై వలభి కేళికఁ జంట వహించి విప్పఁగా ... ఆము. ౧. ౬౨.

౪. విడఁగొట్టు.

సీ. కలికి జక్కవ పిట్టకవఁగూర్చ విప్పంగఁ దరమైన కనుదోయి దయఁ దలిర్ప.

దశా. ౫. ౪౬.

ఉ. తమ్మినయమ్ము దప్పఁగు ముదమ్ము ముదమ్మున నొప్పఁ జక్రవాకమ్ములు జోడు విప్ప...భాస్కరుం డమ్మెయి నస్తమించె.

కవిరా. ౫. ౧౪౩.

౫. ప్రకటించు.

చ ... పెంచినట్టి రాచిలుకన్నైనఁ బెద్దములు చెప్పదు విప్పదు మర్మమేరికిం, బోలఁతి... సుదంతా. ౨. ౧౫౬.

ఉ. త్రిప్పుడు ... నేఁడు మన దైత్యవరేణ్యుని ప్రోల నేము మున్, చెప్పిన నీతిగాని మతి చెప్పరుమున్న విరోధి నీతులన్, విప్పరు మన్న దుష్టమగు విష్ణుచరిత్ర కథార్థ జాలముల్. భాగ. ౪. ౧౧౮.

౬. వ్యాఖ్యానముచేయు, వివరించు.

మ. కలలో వార్తలు విప్పిచెప్పెడు ప్రయాన్ గాథా పురాణార్థముల్, దెలుపన్నేర్తురు.

పాండు. ౫. ౧౧౪.

క హాలధరుఁడు ధర్మజుండును, బలమునఁ గడ్డం బువచ్చి బ్రతికిన చందంబుల విప్పి చెప్పఁ దిరిగన్, నలినాత్ముని మహిమఁ దమ మనములఁ బొగడుచున్. చిత్రభా. ౮. ౧౧౮.

పంచచామరము. అభీష్టసిద్ధి నీకగున్ మహాత్మ వోయివత్తుమా, ప్రభుండు వజ్రపాణి మమ్ముఁ బంచె నివ్వెఱమముల్, లభించెనంచుఁ బల్క యబ్బలంబు వెంటరాఁ గుభృ, ద్విభేది పాలికేగి చెప్పె విప్పి విప్పి యంతయున్.

కళా. ౧. ౧౯౪.

విణ. ౧. విశాలము.

ఉ. చెన్నగు ... వెన్నెలరేలఁ గప్పురపు విప్పుట వంటుల నీడ నీఁగు రాకన్నెల రోయు నన్నులపు గన్నులుమూయఁ దదీయ వాసనల్, మన్ననఁగాంచి కప్రపు సువారము రేఁచు సమీర డింభముల్.

వసు. ౧. ౧౧౧.

మ ... చూడఁ జూడఁ బుడమిన్ బాటిల్లి పైవిప్పులై, యవసం బంచుల నాడఁగా నెగసె వాత్యాలిన్ రజశ్చక్రముల్.

ఆము. ౨. ౪౮.

౨. అధికము.

క. అప్పెనుచేసని విభవము, విప్పుగఁ దన్నగర నికట వృషగిరి హరికిం, దప్పు తిరునాళ్లరా...

ఆము. ౨. ౪౧.

క. అప్పుడు వివేకనరపతి, సుప్పిరిగొను పేర్కొ గత్నముల చెక్కులన్, విప్పుతనను నాగిఁగుప్పలు, గప్పెడు గథరాజమెక్కె కడలెడు వేళన్. ప్రబోధ. ౪. ౩౮.

క. ఉప్పొఁగు సుమాలలవడ, విప్పగు విడికేసె వాన విడివడి గురియం, జొప్పడగ హంస యూపతి, చెప్పెను హేమావతీ తరళాయ ముఖికిన్. హంస. ౨. ౪౨.

౩. గొప్పది, పెద్దది.

సీ. తకుకులతోరి కోలలపాదల్ విప్పైనకటుకుఁ గ్రొంజికిలి సింగాణివిండ్లు.

ఇందు. ౨. ౫౪.

క. అపకారి నీలభూపతి, యుపయుక్తముల విష్ట
పముల నలము ననంగా విపులముగు కటిక
చీఁకటి, విపులాస్థలి నంబరమున విప్పెఁగఁ
గప్పెన్. చంద్ర. వి. ౩. ౯౭.

దం. తోరంబులై మధ్యభారంబులై నిర్జితా
నంగ సౌధోపరి స్వర్ణకుంభంబులై యొప్పు
నీవిప్పు వక్షోజకుంభంబులం జూచి.
భోగినీదండకము.

౪. శ్రేష్ఠము, ఉత్తమము.

క. ఇప్పగిది సులక్షణముల, విప్పగు శమనీయ
కావ్యవితతులు గైకో, నెప్పుడు నీచిత్తము
నన, చొప్పడు శీతాంశువంశచూడా
రత్నా. కావ్యా. ౪. ౧౦౦.

వి. ౧. వైశాల్యము.

చ. ఇషుమునఁ జేసినం బొలుచు నెన్మిది గండ్లగు
తేరు తేయి చెం, పెనసిన గర్దభంబులు
వహింపఁగఁ గ్రోశము విప్పుగల్గి సాధన
చయకోటి యొప్పఁగ నుదగ్రతరధ్వజ
మభ్రభాగమంటినియయి క్రాలఁగాఁ జనిరొ
ప్పి గాయ కారుఁడాతికిన్.
హరి. పూ. ౪. ౭౩.

ఉ. పాలఁతుక గుబ్బచన్నుఁగవ పొంగున
కయ్యెద చాలదయ్యెఁ దొయ్యలి కనుఁ
దోయివిప్పునకు నానసదింబము చాలదయ్యె.
కవిరా. ౫. ౧౨౪.

క. అప్పుడు పదిరాజనముల, విప్పునగాడ్పు
నకు దుమ్ముచేఁటంబనఁగా, నప్పురము దిరిగి
రాముని, చెప్పిన కందువల నట్టుసేర్చి
విడియన్. భా. రా. సుం. ౪౯౭.

౨. ఆధిక్యము.

చ. విసువుటులన్ను యూధపుల విప్పుగనుంగొన

వచ్చినం బురంబున కెంచటివమ్మ చాలదను
బుద్ధిజనించె గణించిచూడుమా.
హరి. ఉ. ౨. ౧౫౭.

వ. అప్పటప్పటికిం గనుతెప్పలఁ దెప్పలుగా
గుప్పళించు విప్పుగల నిప్పుకల కుప్పలకుం
దోడు నప్పళించినం జిప్పిలు దంష్ట్రల
గదనగ్గళలాలాజాలంబు రాహువు ము
క్కాలు గ్రాసంబుగా మెక్కినం జిక్కిన
తిక్కదార ప్రక్కందొరఁగు...
రా. వి. ౩. ౭౫.

౩. విరియుట. (చుట్ట పెం.) విడిపోవుట.

సీ. ఛిద్రోర్ధ్వహరి వలత్కద్రూజమునఁజుట్టు తో
విప్పుతోదరిఁ దొండమాడ. ఆము. ౪. ౧౫౩.

౪. విరిసిపోవు, చెదరిపోవు.

సీ. తనయభిజాతి నూతన సుపర్ణస్ఫూర్తి విస
ధరంబుల మూఁకి విప్పానర్ప.
వసు. ౬. ౪౫.

విప్పుచఱచు-విరివిచెందు.

గీ. వెన్ను పలుపయి కంతంబు విప్పుచఱచి,
పిఱుఁదు పెడఁగొంది నపథు పొప్పిదము
వింత, తెలుఁగు గైకొన గోపాలదేవమూర్తి.
హరి. పూ. ౬. ౧౪౪.

విప్పుగంటి. వి. (విప్పు + కన్ను) తెలిగంటి, విశా
లాక్షుఁడు.

సీ. గగనకేశుడు విప్పుగంటి రా వాల్గంటిగను
లాడు తెలిగన్నుఁ బాయులనఁగ.
సుదంశా. ౨. ౧౫౦

గీ. వాలుఁగుఁ దొగ్గంపుఁగన్గంపువిప్పుగంటిపాలి

నగరంబు ధరక్షీరసాగరంబు.

ఘుటికా. ౧. ౭౩

(పర్గంబుఁగర్గంబువిప్పఁగంటిసామి=వరుణుఁడు.)

విప్పవాఱు. (విప్ప + పాఱు) అ. క్రి. వికసించు.

సీ. తెలుతెంట ముకుళముల్ విప్పవాఱఁ దనర్చు విరులతండములతో విజ్జుఁబోఁగ.

కృ. శతం. ౧. ౪౧.

విప్పసేయు. స. క్రి. (విప్ప + చేయు) బహుళ ముగాఁజేయు, అధికముగాఁజేయు.

వ. మేఖలాకలాప కింకిణీ కలకలంబునఁ గులుకు చెలుంగులుం గల్గని సకినల కీలుఁబఱపుల చప్పుళ్ళు విప్పసేయు... నైష. ౪. ౧౯౪.

విప్రకర్షము. సం. వి. అ. పుం. దూరము, దవ్వు.

విప్రకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అవమా నము, తిరస్కారము, అగౌరవపరచుట. ౨. అపాయము, హాని. ౩. దుష్టత, చెడ్డ తనము. ౪. వ్యతిరేకముగాఁ జేయుట, వ్యతి రేకము. ౫. ప్రతిక్రియ, మాఱుసేఁత.

విప్రకాష్ఠము. సం. వి. అ. న. ప్రత్తిచెట్టు. (వాచ.)

విప్రకీర్ణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. చిమ్మఁ బడినది, చల్లఁబడినది, చెదరఁగొట్టఁబడినది. ౨. వ్యాపించినది. ౩. విడినది, ముడి విడిపో యినది (జుట్టు.) ౪. విస్తరింపఁజేయఁబడినది. ౫. విశాలమైనది, విరివియైనది.

విప్రకృతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. హాని కలిగింపఁబడినది, అపకారము చేయఁబడినది. ౨. అవమాన పరుపఁబడినది, నిందింపఁబడినది, అగౌరవపరుపఁబడినది. ౩. ఎదిరింపఁబడినది. ౪. ప్రతిక్రియ చేయఁబడినది, ప్రతీకారము చేయఁబడినది. ౫. శ్రమపెట్టఁబడినది, ఒత్తుడు కలిగింపఁబడినది. ౬. రేఁపఁబడినది, కోపము రప్పింపఁబడినది.

విప్రకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. అపాయము, హాని. ౨. అవమానము, తిరస్కారము. ౩. ప్రతీకారము, ప్రతిక్రియ, మాఱుసేఁత.

విప్రకృష్ట(క)ము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నివారింపఁబడినది, తొలఁగింపఁబడినది. ౨. దూరమైనది. ౩. పొడవుగాఁ జేయఁబడి నది, దవ్వున నున్నది.

విప్రతికారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎదు రుగాఁ బనిచేయుట, వ్యతిరేకముగాఁ బని చేయుట. ౨. ప్రతీకారము, మాఱుసేఁత. (ఉప కారాపకారములకు) మాఱుచేయుట.

విప్రతిపత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. పరస్పర విరోధము, వివాదము; అభిప్రాయము పొంద లగు వానియందలి విరుద్ధభావము. ౨. అసంగీ కారము, అడ్డు. ౩. కలవరము, కలఁత. ౪. పరస్పర సంబంధము. ౫. పరిచయము, చనవు. ౬. సంశయ జనకమైన వాక్యము. ౭. (తర్క.) విరుద్ధ కోటిద్వయమును దెలుపు శబ్దము. (వాచ.)

విప్రతిపన్నము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పర స్పర విరుద్ధమైనది, ఒకదాని కొకటి వ్యతిరేక మైనది. ౨. కలఁతిపడినది, కలవరపడినది. ౩. వివదింపఁబడినది, వివాదముచేయఁబడినది. ౪. పరస్పర సంబంధముగలది. ౫. సందిగ్ధము, సందేహములోఁ గూడినది. (వాచ.)

విప్రతిషేధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్వాధీ నముగా నుంచుట, తన యధికారములో

సంచుట. ౨. తుల్యబల విరోధము, సమాన మైన ప్రాధాన్యముగల రెండు పనులకుఁ బరస్పర విరోధస్థితి. ౩. (వ్యాకరణము) సమబలముగల రెండు భిన్న సూత్రములకు నేక స్థలమునఁ బ్రవృత్తి గలుగుట తుల్యబల విరోధము. ౪. నిషేధము.

విప్రతి(తీ)సారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పశ్చాత్తాపము. ౨. కోపము, కినుక. ౩. చెడ్డతనము, దుష్టత్వము.

విప్రనష్టము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నష్టమైనది, అదృశ్యమైనది. ౨. వ్యర్థమైనది, పనికిమాలినది.

విప్రప్రియము. సం. వి. అ. పుం. పాలాశ వృక్షము, మోదుగుచెట్టు.†

విప్రము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వత్థ వృక్షము, రావిచెట్టు.†

విప్రముక్తము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. స్వేచ్ఛగా విడువఁబడినది, వదలివేయఁబడినది. ౨. ప్రయోగింపఁబడినది, విడువఁబడినది (బాణాదికము.), (సమాసాంతమున) శూన్యము, రహితమైనది.

విప్రయాణము. సం. వి. అ. న. యుద్ధమునఁ బాఱిపోవుట, పలాయనము.

విప్రయుక్తము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) ౧.వియోగమును బొందినది, ఎడబాసినది. ౨. విడదీయఁబడినది, వేఱుచేయఁబడినది. ౩. ఎడఁబాపఁబడినది, వియోగము నొందింపఁబడినది. ౪. విడుదల చేయఁబడినది, విడువఁ బడినది. ౫. (సమాసాంతమున) రహితమైనది, శూన్యము, లేనిది.

విప్రయోగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎడఁబాటు, విరహము. ౨. ఐకమత్యములేమి; కూడికలేమి, విడిపోవుట. ౩. కలహము, విరోధము. ౪. తగనియుండుట.

విప్రలంభనము. సం. వి. అ. న. వంచన, మోసము.

విప్రలంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వంచించుట, మోసపుచ్చుట. ౨. భ్రాంతిచెందుట, మాయలోఁబడుట. ౩. ముందొప్పుకొని వెనుక లేదని వాదించుట. ౪. కలహము. ౫. ఐకమత్యములేమి, విభిన్నభావము, కూడికలేమి. ౬. స్త్రీపురుషుల యెడఁబాటు, వియోగము, విరహము. ౭. (అలం) శృంగారరసభేదము, స్త్రీ పురుషుల విరహకాలమునందలి శృంగార రసము. (వ్యతి) సంభోగశృంగారము.

విప్రలప్తము. సం. వి. అ. న. ౧. వివాదము. ౨. కలహము. ౩. విలాపము.

విప్రలబ్ధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకానొక శృంగార నాయిక, సంకేతము నేర్పఱచి వచ్చెదనని మాటయిచ్చి యట్లురాని ప్రియునిచే వంచింపఁబడిన నాయిక.

విప్రలబ్ధము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మోసపుచ్చఁబడినది, వంచింపఁబడినది. ౨. ఆశాభంగము నొందింపఁబడినది. ౩. హానిగలుగఁ జేయఁబడినది, అపాయము నొందింపఁబడినది.

విప్రలాపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జొత్తిగాఁ బనికిమాలిన సంభాషణము, వదరు, ప్రేలుడు. ౨. విరుద్ధోక్తి, పరస్పర విరుద్ధముగాఁ జెప్పుట. ౩. వివాదము. ౪. ఆడినమాట తప్పుట.

విప్రవాసనము. సం. వి. అ. న. ౧. దేశభ్రష్టత, దేశమునుండి వెడలఁగొట్టబడుట. ౨. దేశాంతరమున నుండుట, దేశాంతరవాసము.

విప్రవాసము. సం. వి. అ. పుం. పరదేశమున నుండుట, దేశాంతరవాసము.

విప్రశ్నిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దైవజ్ఞురాలు, సోదెచెప్పెడి స్త్రీ, వేల్పుసాని.

విప్రియము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఇష్టము కానిది, రుచిలేనిది.

వి. అ. న. అనిష్టమైనపని, అపకారము, చెడ్డపని.

విప్రీతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వైమనస్యము, విరోధము.

సీ. ...మీ రేవురకిపుడు ద్రుపదసుత యొక్క
తియ ధర్మమతి ధర్మపత్నియైనది యీ
క్రమంబు లోకాగమంబులందు విరుద్ధ మీ
సుందరికారణంబున మీకు విప్రీతి పుట్ట
కుండ... భార. ఆది. ౮. ౯౩.

విప్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రాహ్మణుఁడు. ౨. ఋషి, విద్వాంసుఁడు. ౩. సూక్త (మంత్ర) పాఠకుఁడు.

విప్రు (ప్లు) షము. సం. వి. ష. స్త్రీ. ౧. బిందువు, చుక్క, బొట్టు. ౨. చిహ్నము, మచ్చ.

విప్రోషితభర్తృక=ప్రోషితభర్తృక. ప్రవాసమునకుఁబోయినభర్తగల స్త్రీ, దేశాంతరగతుఁడైనభర్తగల స్త్రీ.

విప్రోషితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దేశాంతరమున నున్నవాఁడు. ౨. దేశభ్రష్టుఁడు, దేశమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడినవాఁడు.

విప్లవము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొట్టుకొనిపోవుట, నీటిలోఁ గొట్టుకొనిపోవుట, నలుమొగములఁ గొట్టుకొనిపోవుట. ౨. వ్యతిరేకము, పరస్పర విరోధము. ౩. కలఁత, క్షోభము. ౪. దొమ్మి యుద్ధము. ౫. శత్రురాజులవలని యుపద్రవము, రాష్ట్రోపద్రవము, దోపిడితోఁ గూడినయుద్ధము. ౬. బలాత్కారముగాఁ బుచ్చుకొనుట. ౭. నాశనము. ౮. ప్రాతికూల్యము. ౯. అద్దముపై మాలిన్యము. ౧౦. ఉల్లంఘించుట, శాసనాదికమును నిర్లక్ష్యము చేయుట. ౧౧. ఇడుమ, కష్టము, ఉపద్రవము. ౧౨. పాపము, దుష్టత్వము. ౧౩. అఱపులతోను (కేకలతోను) చేష్టలచేతను (అభినయములచేతను) శత్రువును భయపెట్టుట. ౧౪. (రహస్యము) బైటఁబెట్టుట.

విప్లావము. సం. వి. అ.

యము, పడవలో మునుఁగుట. ౨. దొమ్మి యుద్ధము జరిపించుట. ౩. అశ్వగతివిశేషము. గుఱ్ఱపునడకలలో నొకవిధము. (దౌడు.)

విప్లుతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నీటిలోఁ గొట్టుకొని పోవునది. ౨. నీటిలో మునిఁగినది. ౩. కలఁత నొందినది, కలవరపెట్టఁబడినది. ౪. ఉపద్రవము నొందినది. ౫. పోయినది, కనఁబడనిది, అగోచరమైనది. ౬. అగౌరవపఱుపఁబడినది, అవమానింపఁబడినది. ౭ నశింపఁజేయఁబడినది. ౮. మఱుఁగుపఱుపఁబడినది, కప్పఁబడినది. ౯. అతిదుర్మార్గము, కామాతురము. ౧౦. వ్యతిరేకమైనది, పరస్పర విరుద్ధము. ౧౧. అసత్యము.

విఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కేతకి, మొగలి.

విఫలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఫలము లేనిది, పండ్లులేనిది, నిరుపయోగము, వ్యర్థము, ప్రయోజనము లేనిది, లాభము లేనిది. ౨. అర్థము లేనిది (ఆ. ని.)

విఫలీకృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఫలములు లేనిదిగాఁ జేయఁబడినది. ౨. వ్యర్థపఱుపఁబడినది, నిరుపయోగముగాఁ జేయఁబడినది.

విఫలీభూతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిష్ఫలమైనది. ౨. వ్యర్థమైనది, నిష్ప్రయోజనమైనది, పనికిమాలినదైనది.

విఘా(ఘా)లు(ళు)ఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నశింపఁజేయువాఁడు.

గీ. మదరిపు విఘాల మునిజనహృదయలోల.
వేణు. ౪. ౧.

ఉ. ...చమూపాలసమేతుఁడై రిపువిఘాలుఁడు
నందురికామమంత్రి వ్యాహ్యాళివిహారముల్
సలుపు నర్థిజనుల్ జయవెట్టుచుండఁ
గన్. జాహ్నవీ. ౧. ౮౪.

౨. జయించువాఁడు.

సీ. ముందట బలభేది ముఖ్యదిక్పతి విఘాళా
యని బహుకాహళములు మొరయ.
వరాహ. ౫. ౨౭.

విబంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మలబంధము, విరేచనబంధము. ౨. ఆటంకము, నిరోధము.

విబద్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విశేషముగాఁ గట్టఁబడినది, గట్టిగా బంధింపఁబడినది. ౨. నిరోధింపఁ బడినది, అడ్డగింపఁ బడినది.

విబుద్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మేల్కాంచినది, మెలఁకువగొనినది. ౨. వికసించినది, విరిసినది. ౩. నేర్పుగలది, నైపుణ్యముగలది. ౪. బోధములేనిది, మనస్సునకు స్ఫురణ లేనిది.

విబుధాధిపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ఇంద్రుఁడు, వేల్పులఱేఁడు.

విబుధానుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విద్వాంసుఁడు పండితుఁడు. ౨. ఉపాధ్యాయుఁడు, ఒజ్జ.

విబుధుఁడు. సం. వి.అ.పుం. ౧. విద్వాంసుఁడు, పండితుఁడు. ౨. వేల్పు, దేవత. ౩. చంద్రుఁడు.

విబుధేంద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు, వేల్పుఱేఁడు.
ఇట్లే: విబుధేశ్వరుఁడు.

విబూది. వి. (సం. విభూతిః) భూతి, బూది.

గీ. ... బూది విబూదియనఁగ, భూతి దనరారు
శ్రీమాతృభూతలింగ. ఆం. భా. ౧.౪౮.

విబోధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మెలఁకువ, జాగరూకత. ౨. కనిపట్టుట, కనుఁగొనుట. ౩. తెలివి, వివేకము. ౪. (అలం) ముప్పదిమూఁడు వ్యభిచారభావములలో నొకటి. ౫. పరధ్యానము.

విభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రకాశము, వెలుఁగు. ౨. కిరణము. ౩. సౌందర్యము, చక్కఁదనము, శోభ.

విభంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పగులు, చీఁట, విఱుగుట. ౨. ఆటంకపఱుచుట, నిరోధము, అడ్డగింత. ౩. (కనుబొమలు) ముడుచుట. ౪. ముడుత. ౫. మెట్టు, సోపానము. ౬. వెలిబుచ్చుట, స్పష్టపఱుచుట. ౭. పంపకము, విభజనము, వేఱుపఱుచుట.

విభక్తజుఁడు. సం. వి. అ.పుం. తన తండ్రియుఁ దనసోదరులును కుటుంబపు సొత్తు పంచుకొనిన తర్వాతఁ బుట్టిన కుమారుఁడు.

విభక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) (ఆస్తి) పంచఁబడినది, భాగములుగా నేర్పఱుపఁబడినది. ౨. కృతవిభాగము, పంచుకొనినది. ౩. వేఱుగా నుంచఁబడినది, విడదీయఁబడినది. ౪. భిన్నభిన్నమైనది, వివిధము, నానాప్రకారమైనది. ౫. (ఉద్యోగాదులనుండి) నివృత్తమైనది, మరలినది, ఏకాంతముగా నున్నది. ౬. సక్రమము, అనురూపముగా నున్నది. ౭. అలంకరింపఁబడినది. ౮. కొలువఁబడినది.

వి. అ. న. ౧. ఏకాంతస్థితి, ఒంటరిగా నుండుట, (వ్యాపారాదులనుండి) విరమించుట. ౨. భాగము, వాటా. ౩. పంచుకొనిన సొత్తు. ౪. ఎడఁబాటు.

విభక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. విడఁదీయుట, పంచుకొనుట, వేఱుచేయుట. ౨. భిన్నభిన్నమగుట, వేఱువేఱగుట. ౩. దాయభాగము, భాగము. ౪. ప్రాతిపదికాదులకుఁ జేర్చఁబడి ప్రత్యయము.

విభక్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుమారస్వామి—విణ. వేఱుగానున్నవాఁడు, పంచుకొనినవాఁడు. (విభక్తులు=సోదరులు.)

విభజనము. సం. వి. అ. న. విభజించుట, విభాగము.

విభజించు. సం. స. క్రి. విభాగించు, వేఱుపఱుచు.

క. నిలిచినఁ గనుఁగొని యిమ్మెయిఁ, గలసిన యయ్యొడలు రెండుగా విభజింప, న్వలయు నని యజుఁడు పలికిన...(మార్క. ౪. ౫౪.)

విభవము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ధనము, సొత్తు, ఆస్తి. ౨. బలము, శక్తి,మహత్త్వము. ౩. ఉన్నతస్థితి, హోదా, గొప్పతనము. ౪. ఔదార్యము, ౫. మోక్షము. ౬. సర్వమూర్తద్రవ్యసంయోగిత్వము, మహాభూతాదుల లక్షణము. ౭. ప్రభవాదులయిన యఱువది సంవత్సరములలో నొకటి, రెండవది.

విభాకరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అర్కపుష్పము, జిల్లేడుచెట్టు. ౨. అగ్ని నిప్పు.

విభాకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧.సూర్యుఁడు. ౨. చంద్రుఁడు. ౩. అగ్ని.

విభాగధర్మము. సం. వి. అ. పుం. దాయమును గురించిన ధర్మశాస్త్రము.

విభాగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పంపకము, పంచుకొనుట,దాయముపంచుకొనుట. ౨. దాయభాగము. ౩. భాగము, వాటా. పాలు. ౪. విడిపోవుట, వేఱగుట. (తర్క.) ఇరువదినాలుగు గుణములలో నిదియొకటి, ౫. అంశము, లవము. ౬. ఖండము, కొంతభాగము. ౭. విధము, ఏర్పాటు.

విభాగించు. సం. స. క్రి. ౧.విభజించు, పంచు.

గీ. వసుమతీచక్ర మేకోష్ణవారణముగ, నేలి భరతాదిసుతులకు నేడు దీవులును విభాగించి యిచ్చి తాఁజనియె...

వరాహ. ౧. ౯౭.

వ...మనుష్యులకు జననమరణాదులయెడ వేదనావేశంబునుంగా విభాగించె...

భార. శాం. ౫. ౪౪౩.

౨. వేఱుపఱుచు.

క...అ, య్యరువదినాల్గింటిని పరంతరము విభాగించి చెప్పెదం దెలియంగన్.

భార. శాం. ౬. ౬.

విభాజకము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) విభజించునది. (భాగహారమునందు విభజించుసంఖ్య.)

విభాజనము. సం. వి. అ. న. పంచుట, విభజించుట.

విభాజితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విభజింపఁబడినది.

విభాజ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పంపకముచేయఁదగినది, పంచుకొనఁదగినది. (ఆస్తిమొ.) ౨. విభజనీయము, వేఱుచేయఁదగినది.

విభాతము. సం. వి. అ. న. ప్రభాతము, వేకువ.

విభా(ఫా)ళించు. సం. స. క్రి. ౧. కొట్టు.

శా. పాళిం బాఱఁగఁద్రోలి యంతకు దిశాపట్టంబు గారించి పూర్వాశాధీశ్వరు వెన్నడిం జని ధనాధ్యక్షునా విభాళించి కే, లీశస్త్రాస్త్రవిహారసార మెచటన్ లేకుండ నిర్మించితిన్, నీ శాస్త్రంబుల నింక నెవ్వరికగున్ మేలైన యజ్ఞాంశముల్.

ఉ హరి. ౧. ౯౧.

సీ... ఇంద్ర బర్హిః ప్రచేతపా(స్రు)ప ప్రచేతసుల విభాళించిన సమీరు డాసిరి...

వరాహ. ౬. ౧౩౦.

౨. ఖండించు, నఱకు.

సీ. కులధరాధరపక్షములు విభాళించిన దంభోళి తనకటి తాపగాఁగ, గీ. వాలి ముల్లోకముల నేలు వాసవుండు...

వరాహ. ౩. ౬౫.

ద్వి. పొట్టలు చించి వీఁపులు విభాళించి, యట్టలు నేలతో నడిచి కొందఱును...

విరా. ౪. ౭౦ పా.

౩. వశపఱుచుకొను.

సీ. ఆఁకలి గొన్నాఁడ నశనంబు వెట్టింపు మది నన్ను బ్రాహ్మణమాత్రుఁగాఁ విచారింప కుము విను శ్రౌతకర్మములను దక్షత వహించిన ప్రతిస్పర్థి పిఱుగ, దట్టించి నాల్గువేదములు విభాళించి బ్రహ్మరథం బెక్కి బహువిధాధ్వరాగ్రపూజనము పరిగ్రహించిన జగజెట్టి రౌరవ్యుఁడ...

వరాహ. ౬. ౨౦.

విభావకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రకటించునది, స్పష్టపఱుచునది, చూపునది. ౨. చక్కఁగాఁ బరిశీలించునది, బాగుగాఁ జర్చించునది.

విభావన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనుట, నిజము గ్రహించుట. ౨. పరిశీలనము, పరిశోధనము, విమర్శనము. ౩. భావన, తలఁపు. ౪. అర్థాలంకారభేదము. (కారణము లేకయే కార్యము పుట్టినట్లు వర్ణించుట.)

విభావనము. సం. వి. అ. న. ౧. స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనుట, నిజము గ్రహించుట. ౨. పరిశీలనము, పరిశోధనము, విమర్శనము. ౩. భావన, తలంపు.

విభావము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (అలం.) రసోద్దీపకములగు భావములలో నొకటి. (ఇవి ఆలంబనవిభావము, ఉద్దీపనవిభావము అని ద్వివిధము.) ౨. పరిచయము. ౩. ఉద్రేకమును బుట్టించు సంగతి. (వేషము, భాష. మొ.)

విభావరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాత్రి. ౨. పసుపు. ౩. కుంటెనకత్తె. ౪. లంజె. ౫. కుటిలస్వభావముగల స్త్రీ. ౬. వదరుబోతైన యాఁడుది, వాచాటురాలు.

విభావసు(ఁడు)వు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. అగ్ని. ౩. చంద్రుఁడు.

విభావసువు. ౧. జిల్లేడుచెట్టు. ౨. చిత్రమూలము. ౹. ౩. ఒకవిధమైన హారము.

విభావితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రత్యక్షము చేయఁబడినది, చూపఁబడినది. ౨. గ్రహింపఁబడినది, తెలిసికొనఁబడినది. ౩. ఆలోచింపఁబడినది. ౪. నిశ్చయింపఁబడినది. ౫. అనుమతి చేయఁబడినది, ఊహింపఁబడినది, సూచింపఁబడినది. ౬. సకారణముగా రుజువు చేయఁబడినది, స్థాపింపఁబడినది.

విభాష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పక్షాంతరము, వికల్పము. ౨. (వ్యాక) ఒక సూత్రము వికల్పముగాఁ బ్రవర్తించుట.

విభాసిల్లు(లు). సం. అ. క్రి. ప్రకాశించు.

మ... హేమపటకల్పా సుందరాందోళనంబు
విభాసిల్లు పిఱిందిదిక్కునకు నొప్పవొప్పంప...
హరి. పూ. ౭. ౧౧౨.

చ. పలుకఁదలంప దవ్వులగు భారత రామ
కథార్థముల్ విభాసిలఁగ నరఁటిపండొ
లిచి చేతికిచ్చినరీతి... కళా. ౧. ౬.

విభిన్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చీల్పఁబడినది. ౨. గ్రుచ్చఁబడినది, గాయపఱుపఁబడినది, ౩. త్రోసిపుచ్చఁబడినది, చెదరఁగొట్టఁబడినది. ౪. కలఁతనొందినది, కలవరపడినది. ౫. ఇటునటు కదల్పఁబడినది. ౬. ఆశాభంగము కలుగఁజేయఁబడినది, వేఱువేఱయినది. ౭. నానారూపమైనది. ౮. మిశ్రము చేయఁబడినది, కలుపఁబడినది. ౯. స్పష్టపఱుపఁబడినది. ౧౦. కృతఘ్నము, విశ్వాసరహితము.

విభిన్నుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

విభీత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తాండ్రచెట్టు, తాఁడి †.

విభీతకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తాండ్రచెట్టు, తాఁడి. †.

విభీషకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) భయపెట్టునది, బెదరించునది.

విభీషణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. మిగుల భయపెట్టునది, దిగులుగొల్పునది. ౨. గద్దించునది; అదరించునది. (మాట.)—వి. అ. న. ౧. మిక్కిలి భయపెట్టుట, వెఱపించుట, ౨. వెఱపు, భయము. —పుం. నలము, కిక్కస. †.

విభీషణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రావణుని రెండవ తమ్ముఁడు, శ్రీరామభక్తుఁడు.

విభీషిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భయము, వెఱపు. ౨. వెఱబొమ్మ, భయపెట్టుట కుపయోగించు సాధనవిశేషము.

విభువు(ఁడు.) సం. విణ. (ఉ. ఈ. ఉ.) ౧. బలవంతుఁడు ౨. ఘనుఁడు, శ్రేష్ఠుఁడు, ఉత్తముఁడు. ౩. సమర్థుఁడు. ౪. స్థిరుఁడు, జితేంద్రియుఁడు. ౫. సర్వవ్యాపకుఁడు, ఆద్యంతరహితుఁడు. శాశ్వతుఁడు. ౬. (తర్క) సర్వమూర్తద్రవ్య సంయోగి. ౭. దృఢమైనవాఁడు, గట్టివాఁడు.—వి. ఉ. పుం. ౧. ఆకాశము. ౨. స్థలము, అవకాశము. ౩. సమయము, కాలము. ౪. జీవుఁడు. ౫. ప్రభువు, పాలకుఁడు, యజమానుఁడు. ౬. చక్రవర్తి, రాజాధిరాజు. ౭. భృత్యుఁడు, సేవకుఁడు.

విభూతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. బయలుదేఱినది. ఉద్భవించినది. ౨. కనఁబడినది, గోచరమైనది. ౩. గొప్పది, బలవత్తరమైనది.

విభూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. బలము, శక్తి. ౨. అభ్యుదయము, క్షేమము. ౩. మహత్త్వము, గొప్పతనము. ౪. ఐశ్వర్యము, సంపద, వైభవము. ౫. ధనము, ఆస్తి. ౬. అణిమాద్యష్టసిద్ధులుగల యమానుషశక్తి. (అణిమ, మహిమ, గరిమ, లఘిమ, ప్రాప్తి, ప్రాకామ్యము, ఈశత్వము, వశిత్వము ఇవి యష్టసిద్ధులు.) ౭. గోమయభస్మము.

విభూష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అలంకారము, నగ. ౨. ప్రకాశము, కాంతి. ౩. చక్కఁదనము, శోభ.

విభూషణము. సం. వి. అ. న. అలంకారము. నగ.

విభూషించు. సం. స. క్రి. అలంకరించు.

సీ. శోహణాచలపతి నూహించి వరరత్న
సంచయంబున విభూషించినట్లు...
కు. సం. ౧. ౪౯.

విభూషితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అలంకరింపఁబడినది.

విభృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పోషింపఁబడినది.

విభేదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భేదము, విశేషము. పగులఁగొట్టుట. ౨. విడఁదీయుట, విభాగము. ౩. గాయపఱుచుట, ౪. కలఁత, క్షోభము. ౫. వ్యతిరేకము, ప్రాతికూల్యము. ౬. శత్రుత్వము, విరోధము.

విభేదించు. సం. స. క్రి. భేదిల్లఁజేయు, పగులుచు.

మ...అశ్వసంఘతుల గాత్రంబుల్ విభేదించి
యున్,... జై. భా. ౨. ౫౬.

విభేదిల్లు. సం. అ. క్రి. బ్రద్దలగు, పగులు.

మ...భూరితరారాతిబలంబులంబోధివి మార్గ్భ
ల్లన్ విభేదిల్లఁ గంపితచేష్టన్ దురపిల్ల
విహ్వలదశన్ భీతిల్లఁజేసెన్ వెసన్.
హరి. పూ. ౪. ౧౨౬.

విభ్రంశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పడిపోవుట, రాలిపోవుట. ౨. క్షయము, నాశము. ౩. ఏటవాలుగానుండు స్థలము.

విభ్రంశితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పడవేయఁబడినది, రాల్పఁబడినది. ౨. పాడుచేయఁబడినది, చెఱుపఁబడినది. ౩. లేకుండఁజేయఁబడినది. ౪. నశింపఁజేయఁబడినది, ధ్వంసముచేయఁబడినది.

విభ్రమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వార్ధకము, ముదిమి.

విభ్రమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తిరుగుట, ఇటునటు సంచరించుట. ౨. చుట్టఁగాఁజుట్టుట. ౩. భ్రమ, పొరపాటు, ప్రమాదము, తప్పు. ౪. అతిత్వర, తొందర, కామవికారముచే మనస్సునఁబుట్టిన తొట్రుపాటు.

శ్లో. చిత్త వృత్త్యనవస్థానం శృంగారాద్వి
భ్రమోభవేత్.

౫. అతిత్వరచే (తొందరచే) నలంకారములను దబ్బిబ్బుగా ధరించుట. ౬. స్త్రీల శృంగారచేష్టావిశేషము. ౭. సౌందర్యము, చక్కఁదనము. ౮. సందేహము, ముందు హానిగలుగునని తెలియుటచేఁ గలిగిన భయము. ౯. చాపల్యము, మనసునకుఁ గుదురులేమి. ౧౦. విలాసము, రీతి, విధము.

వ...సింధునాథావరోధంబునఁ బొల్చు క్రీడా
శైలంబుల విభ్రమంబుల నభ్రంకషంబులై
వెలయు పులినతలంబులు...విప్ర. ౨. ౧౪.

విభ్రమించు. సం. అ. క్రి. తిరుగుడుపడు.

సీ...అపగతవ్యాసంగమగుటఁ జీత్కారంబు
వెలిగాఁగఁ జక్రంబు విభ్రమింప...
కాశీ. ౧. ౧౨౬.

విభ్రష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పడిపోయినది, జాఱినది, రాలినది. ౨. క్షీణించినది, నశించినది, చెడిపోయినది. ౩. అదృశ్యమైనది, అంతర్ధానమైనది. ౪. శూన్యము, విహీనమైనది, లేనిది.

విభ్రాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. భ్రాంతినొందినది, పొరపడినది, తప్పినది. ౨. మడతపడినది, చుట్టచుట్టుకొన్నది. ౩. త్వరపడినది, తొట్రుపడినది. ౪. కలవరపడినది, క్షోభపడినది. ౫. వ్యాపించినది.

విభ్రాంతశీలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వానరము, క్రోఁతి. ౨. సూర్యచంద్రుల బింబము.

విభ్రాంతశీలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తొట్రుపడినబుద్ధిగలవాఁడు. ౨. మత్తెక్కినవాఁడు.

విభ్రాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. పొరపాటు, ప్రమాదము. ౨. మడతపడుట, చుట్టచుట్టుకొనుట. ౩. తొట్రుపాటు, కలవరపాటు. ౪. తొందర, అతిత్వర.

విభ్రాజిల్లు. సం. అ. క్రి. ప్రకాశించు.

> మ...విశ్వాత్ముమాధవునిం జూచె విలోచన
> ప్రభలు విభ్రాజిల్ల నిద్దంబులై.
>
> కావ్యా. ౨. ౪౩.

విభ్రాట్టు. సం. విణ. (ట్.) భూషణాదులచే.—ప్రకాశించువాఁడు.

విమతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అభిప్రాయభేదముగలది. ౨. పరస్పరవిరుద్ధము, భిన్నమైనది. ౩. తేలికగాఁ జూడఁబడినది, నిర్లక్ష్యముచేయఁబడినది. ౪. సందేహాస్పదమైనది, సందిగ్ధము.

విమతి. సం. విణ. ఇ. బుద్ధిహీనుఁడు, మూర్ఖుఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. అసమ్మతి, ఒప్పుదలలేకయుండుట. ౨. అనిష్టము, ఇష్టములేకపోవుట. ౩. బుద్ధిహీనత, మూర్ఖత్వము.

విమతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శత్రువు, ప్రతిపక్షి.

విమత్తుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) త్రాగుడు మొదలగువానిచే మిక్కిలి మత్తెక్కినవాఁడు. ౨. క్రొవ్వినవాఁడు, మదించినవాఁడు.

విమత్సరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అసహనములేనివాఁడు, మాత్సర్యములేనివాఁడు.

విమదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మత్తత (మత్తు) లేనివాఁడు. ౨. సంతోషము లేనివాఁడు, దుఃఖి.

విమనస్కుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దుఃఖముగలవాఁడు, దుఃఖి, ధైర్యములేనివాఁడు. ౨. పరధ్యానమున నున్నవాఁడు. ౩. వ్యాకులపడినవాఁడు, కలఁతనొందినవాఁడు. ౪. అసంతుష్టుఁడు, మనస్సువిఱిగినవాఁడు. మనస్సుమాఱినవాఁడు.

విమన(స్సు)సుఁడు. సం. విణ. (స్.)=విమనస్కుఁడు.

విమనీకృతుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అసంతుష్టుఁడు, మనస్సువిఱిగినవాఁడు. ౨. మనస్సుమాఱినవాఁడు. ౩. దుఃఖితుఁడు, దుఃఖముగలవాఁడు.

విమను(నసు)ఁడు. సం. విణ. స్. దుఃఖితమనస్కుఁడు.

> తరలము. (ధృతరాష్ట్రుఁడు) ... ప్రజాక్షయకారణంబని తద్దయున్ భయమందుచున్,
> విమనుఁడై పడియుండె హా యని వెచ్చనూర్చుచు విన్నఁనై.
>
> భార. సభా. ౨. ౩౧౦.

విమన్యువు(ఁడు). సం. విణ. ఉ. ౧. కోపములేనివాఁడు. ౨. దుఃఖములేనివాఁడు.

విమర్దకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విసరుట, గుండచేయుట. ౨. సువాసనవస్తువులను నలుపుట, చూర్ణముచేయుట. ౩. గ్రహణము. ౪. సూర్యచంద్రుల కలయిక. ౫. నాశము, ధ్వంసము.

విమర్దన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుండచేయుట, పొడిచేయుట, ౨. నలుపుట, రాపిడి, సంఘర్ష

ణము, ఒరయిక, ౩. సహింపఁజేయుట, సంహరించుట. ౪. గ్రహణము.

విమర్దనము. సం. వి. అ. న.=విమర్దన.

విమర్దము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నలఁగఁగొట్టుట, చూర్ణముచేయుట. ౨. నలుపుట, రాపిడి, సంఘర్షణము, ఒరయిక ౩. (ఆలింగనమున) దగ్గఱఁగ నదుముట. ౪. పాడుచేయుట, చెఱుచుట. ౫. స్పర్శము, సంపర్కము, అనుబంధము. ౬. తైలము మొదలగునవి దేహమున మర్దించుట, మర్దనచేయుట, ౭. యుద్ధము, పోరు. ౮. నాశము, ధ్వంసము. ౯. సూర్య చంద్రుల కలయిక. ౧౦. గ్రహణము. ౧౧ విసుగు.

విమర్దితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నూఱఁబడినది, గుండచేయఁబడినది. ౨. రాపిడి పెట్టఁబడినది, సంఘర్షింపఁ బడినది. ౩. పూయఁబడినది, మర్దింపఁబడినది, రాచఁబడినది.

విమర్శనము. సం. వి. అ. న. =విమర్శము.

విమర్శము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పర్యాలోచనము, సమీక్షణము, పరిశీలనము. ౨. హేతువాదము, యుక్తియుక్తముగ వాదించుట. ౩. పరస్పర విరుద్ధమయిన తీర్పు. ౪. సందేహము, ఏటును దోఁచనిస్థితి. ౫. పూర్వసుకృత దుష్కృతములచేఁగలిగిన సంస్కారము, వాసన. ౬. నాటకాంగములగు పంచసంధులలో నొకటి. (నాల్గవది.)

విమర్శించు. సం. స. క్రి. పరిశీలించు.

శా. మహాత్మ్యంబులు తేజముల్ విభవసంపత్తుల్
విమర్శింపఁగా, నోహో భేదములేదు...
వరా. ౧౦. ౮.

విమర్షము. సం. వి. అ. పుం. పర్యాలోచనము, సమీక్ష. ౨. ఓర్పులేమి. ౩. అసంతుష్టి. ౪. నాటకాంగములగు పంచసంధులలో నొకటి.

విమలదానము. సం. వి. అ. న. దేవతకిచ్చెడి యుపహారము, దేవతాబలి.

విమలమణి. సం. వి. ఇ. పుం. స్ఫటికము.

విమలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మచ్చలేనిది, కలంకములేనిది. ౨. స్వచ్ఛమైనది, పరిశుద్ధమైనది, మురికిలేనిది. ౩. తెల్లనిది.—న. ౧. వెండిపూఁత, ౨. అభ్రకము.

విమాంసము. సం. వి. అ. పుం., న. అపరిశుద్ధమాంసము, కుక్కమాంసము. మొ.

విమాత. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. సవతితల్లి.

విమాతృజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సవతితల్లి కొడుకు.

విమాథము. సం. వి. అ. పుం. ధ్వంసము, సంపూర్ణనాశనము.

విమానన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అగౌరవము, అవమానము.

విమానము. సం. వి. అ. పుం., న. ౧. అగౌరవము, అవమానము. ౨. పరిమాణము, కొలఁత. ౩. దేవతలాకాశమున్నఁదిరిగెడిరథము. ౪. వాహనము, యానము. ౫. ఏడంతస్తుల మేడ. ౬. గుఱ్ఱము.

విమానరాజు. సం. వి. అ. పుం. విమానము నడుపువాఁడు.

విమానితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అవమానింపఁబడినవాఁడు.

విమార్గగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెడునడవడిగల స్త్రీ, కులట.

విమార్గగామి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) దుర్మార్గమున సంచరించువాఁడు, చెడ్డపనులు చేయువాఁడు.

విమార్గణము. సం. వి. అ. న. వెదకుట.

విమార్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చెడ్డదారి, పాడుత్రోవ. ౨. దుర్నీతి, దుర్మార్గము. ౩. చీపురు.

విమిశ్ర (శ్రిత)ము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలికలసినది.

విముక్తకంఠుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఎలుగెత్తి యేడ్చువాఁడు, బిగ్గఱగా నేడ్చువాఁడు.

విముక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విడువఁబడినది, స్వేచ్ఛగా వదలివేయఁబడినది. ౨. పరిత్యజింపఁబడినది. ౩. (చెఱ మొదలగు వానినుండి) విడుదల చేయఁబడినది. ౪. ప్రయోగింపఁబడినది, విసరఁబడినది. (బాణము.) ౫. అవకాశ మొసఁగఁబడినది.

విముక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. విడుదల, విమోచనము, ౨. ఎడఁబాటు, విడివడుట. ౩. మోక్షము, కైవల్యము.

విముక్తుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎడఁబాసినవాఁడు.

ఆ. సతి విముక్తయయినఁ బతికిఁ బునర్దార,
సంగ్రహంబు సేఁత శాస్త్రమతము,...
భార. ఆది. ౬. ౨౫౫.

విముఖుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ. అ.) ౧. త్రిప్పఁబడిన ముఖముగలవాఁడు. పెడముఖముపెట్టినవాఁడు. ౨. వెనుకముఖమయినవాఁడు, మరలినవాఁడు. ౩. ప్రతికూలుఁడు, వ్యతిరేకమైనవాఁడు. ౪. ప్రతిఘటించినవాఁడు, ఎదుర్కొన్నవాఁడు. ౫. (సమాసాంతమున) శూన్యుఁడు, లేనివాఁడు.

విముగ్ధుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. బొత్తిగఁ దెలివిలేనివాఁడు. ౨. తొట్రుపడినవాఁడు, వ్యాకులపడినవాఁడు.

విముద్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ముద్దరలేనిది, ముద్రవేయఁబడినది. ౨. విరిసినది, వికసించినది. (పువ్వు.)

విమూఢుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తెలివిమాలినవాఁడు, కలవరపడినవాఁడు, వ్యాకులుఁడైనవాఁడు. ౨. చెఱుపఁబడినవాఁడు, చెడుత్రోవకుఁ ద్రిప్పఁబడినవాఁడు. ౩. బుద్ధిమంతుఁడు.
వి. అ. పుం. దేవయోనివిశేషము.

విమృదితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విమర్దితము.

విమృష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చక్కఁగ నాలోచింపఁబడినది, పరిశీలింపఁబడినది.

విమోక్షణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. విడుదలచేయుట, స్వేచ్ఛగా విడుచుట. ౨. ప్రయోగించుట, (బాణములను) విడుచుట. ౩ పరిత్యజించుట, వదలిపెట్టుట. ౪ గ్రుడ్లుపెట్టుట.

విమోక్షణము. సం. వి. అ. న. విమోక్షణ.

విమోక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విడుదల, విముక్తి. ౨. (బాణాదులను) ప్రయోగించుట, విడుచుట. ౩. మోక్షము, ముక్తి.

విమోచనము. సం. వి. అ. న. ౧. వదులుచేయుట, విప్పుట. ౨. విడుదల, స్వేచ్ఛగా విడుచుట. ౩. ముక్తి, మోక్షము.

విమోహనము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఈ. అ.) ౧. మోహింపఁజేయునది, మరులుకొలుపునది.- వి. అ. పుం., న. ఒక నరకభాగము.-
న. ౧. పాడుచేయుట, మంచిత్రోవనుండి తప్పించుట. ౨. మరులుకొలుపుట, మోహింపఁజేయుట.

విమోహము. సం. వి. అ. పుం. మిక్కిలి మోహము.

విమోహించు. సం. అ. క్రి. అజ్ఞానముపొందు.
వ...ఎంతేని హీనబుద్ధులు విమోహింతురట్టి ధర్మాధర్మంబు లెఱుంగు విద్వాంసుల నుపాసించి... భార. అర. ౩. ౩౪౪.
వ... రూపయౌవనధనవిభవప్రియసంవాసంబు లనిత్యంబులగుట నందు బుద్ధిమంతులు విమోహింప రనిన... భార. అర. ౧. ౨౯.

విమోహితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి మోహించినవాఁడు.

విమ్లాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. అలసట తీర్చుట, సేదతీర్చుట. ౨. పరిశుద్ధిచేయుట. ౩. వాడించుట, కాంతిహీనముగాఁ జేయుట.

వియచ్చరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఖచరుఁడు, మింటితెరువరి.

వియతి. సం. వి. ఇ. పుం. పక్షి.

వియత్తు. సం. వి. త్. న. ఆకాశము, మిన్ను.

వియద్గంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆకాశగంగ, మిన్నేఱు. ౨. నక్షత్రవీథి.

వియద్భూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. చీఁకటి, అంధకారము.

వియన్మణి. సం. వి. ఇ. పుం. సూర్యుఁడు.

వి(యా)యమము. సం. వి. అ. పుం. అడ్డగింత, నిరోధము, ౨. బాధ, నొప్పి, దుఃఖము, హింస. ౩. సమాప్తి, ముగింపు.

వియాతుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ధృష్టుఁడు, ధైర్యముగలవాఁడు. ౨. సిగ్గుమాలినవాఁడు, నిర్లజ్జుఁడు. ౩. దుష్టుఁడు, దుర్మార్గుఁడు.

వియుక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వేఱుచేయఁబడినది, ఎడఁబాపఁబడినది. ౨. త్యజింపఁబడినది, విడిచిపెట్టఁబడినది. ౩. రహితము, శూన్యమైనది. ౪. తక్కువపడినది, లోపము గలది.

వియుతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విడిపోయినది, ఎడఁబాటు నొందినది. ౨. శూన్యమైనది.

వియోగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎడఁబాటు, విడిపోవుట. ౨. లేకపోవుట, సమక్షమున లేకపోవుట. ౩. వ్యవకలనము, తీసివేఁత.

వియోగి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. విరహము నొందినవాఁడు, ఎడఁబాసినవాఁడు. ౨. సమక్షమునలేనివాఁడు.—వి. న్. పుం. రాజహంసము.

వియోగించు. సం. స. క్రి. విడఁదీయు.
వ...అట్టి విజ్ఞానాత్మను దృశ్యాంశంబువలన వియోగించి క్షేత్రజ్ఞునియందుఁ బొందించి... భాగ. ౧. ౩౨౮.

వియోగిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ప్రియునితో విరహమునొందిన స్త్రీ, ప్రియునెడఁబాసిన స్త్రీ, విరహిణి. ౨. (ఛంద) వృత్తభేదము.
(బేసిపాదములందు స, స, జ గణములు నొక గురువును, సరిపాదములందు స, భ, ర

గణములు నొక లఘువు నొక గురువునుగల వృత్తము.)

వియోజితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విడఁదీయఁబడినది. ౨. విడిచిపెట్టఁబడినది, రహితమైనది, శూన్యమైనది.

వియోని. సం. వి. ఇ., ఈ. స్త్రీ. ౧. బహువిధ జన్మము. ౨. జంతుగర్భము. ౩. నీచజన్మము.

వియ్యంకుఁడు. వి. (√ వియ్యము.) వియ్యమందినవాఁడు. (పెండ్లికొమార్తెతండ్రియుఁ బెండ్లికొమారునితండ్రియు నొకరికొకరు వియ్యంకులు.)

సీ...వియ్యంకుఁడనఁగను వియ్యమనఁగఁ,
గీ. దత్పితృమిథోభిధానమై తనరుచుండు...
ఆం. భా. ౨. ౧౧౪.

వియ్యంకురాలు. వి. (√ వియ్యము.) వియ్యపురాలు. (పెండ్లికుమార్తెతల్లియుఁ బెండ్లికుమారునితల్లియుఁ బరస్పరము వియ్యంకురాండ్రగుదురు. (శ. ర., బ్రా.)

వియ్యఁపురాలు. వి. (√ వియ్యము.) వియ్యంకురాలు, వియ్యమందినది.

గీ...అమరు వియ్యంపురాలు వియ్యంపుసాని,
నాఁగను బరస్పరము తజ్జననులపేళ్లు.
ఆం. భా. ౨. ౧౧౪.

వియ్యఁపుసాని. వి. (√ వియ్యము.) వియ్యఁపురాలు.

గీ...అమరు వియ్యంపురాలు వియ్యంపుసాని,
నాఁగను బరస్పరము తజ్జననులపేళ్లు.
ఆం. భా. ౨. ౧౧౪.

వియ్యమం(య్యాలం)దు. అ. క్రి. (వియ్యము + అందు.) ౧. వైవాహికసంబంధముచేయు.

క. నీతోడ వియ్యమందం, జేతోగతి నాసఁ జేసి చెచ్చెర నిట్లే, నేతెంచితి మత్ప్రార్థన, బ్రాఁతిగఁజేకొనకయునికి పాడియె నీకున్.
భార. అర. ౭. ౧౯౪.

తే...కావున నలనితోడ, వియ్యమందఁగఁ దగు... నీలా. ౨. ౯.

౨. సంబంధము కలిగియుండు.

సీ. పాటలీవకుళచంపకసౌరభముతోడ విచికిలామోదంబు వియ్యమంద,...
కాశీ. ౧. ౯౧.

తే.గీ...,వీరశృంగారరసములు వియ్యమంద..
దశా. ౪. ౪౭.

గీ. మేనుఁదీవెయు నలఁతయు మేళవింప, వెలఁది కరమును జెక్కును వియ్యమంద...
విక్ర. ౭. ౬౦.

౩. సామ్యమునొందు.

సీ. చటులదంష్ట్రాకోటిజటిలాంశుమండలి విపులార్కుఁడీప్తితో వియ్యమంద...
భా. రా. యుద్ధ. ౧౯౯౫.

తే. జలకణంబులుఁ జెమటలుఁ జెలిమిసేయ, నళికవంబులుఁ బలుకులు నసఁగిపెనఁగ, వెన్నెలలుఁ జిన్నినగవులు వియ్యమందఁ, జల్లగాడ్పులు నూర్పులు సరసమాడ.
వరాహ. ౪. ౬౫.

క. అయ్యిరువురు గద లడరఁగ, వ్రయ్యంగ్రుయ్యంగ వ్రేయురవమున జలధుల్, వియ్యాలందఁగ మదమున, డయ్యకపోరిరి విశంకట బలోద్భటులై.
ఉ. హరి. ౩. ౮౨.

వియ్యము. వి. వియ్యంకుఁడు.

తే. అర్జునుని వియ్య మనిరెదుసంతకంటెఁ, గడవఁబెంపు నాకెయ్యది...
భార. విరా. ౫. ౩౬౫.

సీ. పంచమహాయజ్ఞపరు మేనమామను వియ్యము
నురుతపోవిభవు శిష్యు,... గీ. మాతృపితృ
భర్తృఁ గారుణ్యమయుఁ గుణాఢ్యు, నిర్మలా
చారసంపన్ను నియమహృదయుఁ, బైతృక
శ్రాద్ధమునకును బ్రాహ్మణార్థ, మర్థిఁ
గావింపవలయును బార్థివేంద్ర.
వి. పు. ౪. ౨౫.

తే. కొడుకుఁ గోడలి రావించి కోటవెలికి,
వియ్యమని శిష్యుఁడని కాచి విడిచె నతని,
సీరపాణితో రాజులు చెనయువారె...
ఉ. హరి. ౧. ౯.

౨. వియ్యఁపురాలు.

గీ. నాకు నీవు వియ్యమవు మంజువాదిని...
దశకు. ౧౨. ౨౫.

౩. చుట్టము.

తే. అనుజతనుజాలు జెలులు వియ్యములు నడుగు,
మాలిపోదురు నీకుఁగా మనుజనాథ...
భార. ఉద్యో. ౩. ౩౪౧.

తే. ...నను నీవు గూడియున్న, నతఁడు నినుఁ
గాచు వేడ్క వియ్యంబ వనుచు,...
భా. రా. అర. ౧౩౯.

తే. అనుచు నెయ్యంపు వియ్యంబు లల్లనల్ల,
సరసనర్మోక్తిచాతుర్యసౌష్ఠవముగ, గోష్ఠి
సలిపిరి తమలోనఁ గొంతప్రొద్దు, భోజనా
గారపర్యంతభూములందు.
నైష. ౬. ౧౧౦.

చ. చెలువముఁదాల్చి త న్నవయఁజేరిన శాకిని
రావణస్వసన్, నలువురు నవ్వ నత్తెఱఁ
గొనర్పక యేలిన వియ్యమై యతం, డలు
గఁడు సీత కిట్టి తలఁ పాత్మఁదలంపక యా
యమ న్వ్రథా,కలహమునం దనుం దొఱఁగు
కాఁకకు నాఁకకు లోనుసేయఁడే.
ఆము. ౫. ౪౯.

౪. చుట్టరికము.

క. దయ్యమెఱుంగున్ వారల, నెయ్యంబులు
మక్కువలును విజమరితనముల్, వియ్యము
లును జెడసందిని, బయ్యెద కొం గడ్డమైనఁ
బ్రాణము వెడలున్. భార. ౯. ౪౦౧.

తే. తోడికోడలు పగచాటి వీడనాడు, నాఁగడ
మొనర్తు రెపుడు వియ్యములవారు.
(వియ్యములవారు=బందుగులు.)
శుక. ౩. ౨౯౪.

౫. వైవాహికసంబంధము.

క. దేవతలఁగొలిచి ధాత్రీ,దేవతలకు నిష్టధనము
ధీరతభక్తిన్, నీ వియ్యం బూర్వంబున,
నీవియ్యం బమరెఁగాక యిది యల్పంబే.
సీమం. ౩. ౪౯.

౬. వినయము.

వ. వెండియు నమ్మహీమండలాఖండలుండు
రాజ్యంబు పాలించుచు గురుజనంబులయెడ
వియ్యంబును సామంతులయెడ నెయ్యం
బును... కృ. శకుం. ౧. ౧౪.

జ: వియ్యంకుఁడు, వియ్యంకురాలు, వియ్యఁపు
రాలు, వియ్యఁపుసాని, వియ్యమందు.

విరఁబడు. అ. క్రి. (విరియన్ + పడు.) విరియఁ
బడు. (స్వార్థమందు) ౧. విరియు, వికసించు.
౨. విజృంభించు.

సీ..., ఊరక విరఁబడు మారనారీచంబు దుండ
గంబునఁ దన్ను ధూళిఁగలయు,...
వరాహ. ౪. ౨౧.

(పై రెండర్థముల కిదియే యుదాహరణము.)

విరక్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దురదృష్టవంతురాలగు
స్త్రీ.

విరక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిక్కిలి
యొఱ్ఱనిది. ౨. రంగుపోయినది, వివర్ణమైనది.
౩. మనస్సువిఱిగినది, అసంతుష్టమైనది.
౪. విషయసుఖము లపేక్షింపనిది, ప్రపంచ

సంబంధమును విడిచినది. ౫. ఉద్రేకముతోఁ గూడినది.

విరక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. మనస్సువిఱుగుట, అసంతుష్టి, ౨. విరోధము, అనిష్టము. ౩. విషయసుఖములయం దపేక్షలేమి, ప్రపంచసంబంధమును విడుచుట.

విరచన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఏర్పాటు. ౨. కూర్చుట, కల్పన. ౩. నిర్మించుట, సృజించుట. ౪. గ్రంథరచన.

విరచనము. సం. వి. అ. న. = విరచన.

విరచించు. సం. స. క్రి. కూర్చు, రచించు.

క. ఇ మ్మార్కండేయపురాణ మ్మఖిలహితమ్ముగాఁగ నా నేర్పుగలిన్, నెమ్మి విరచించెదను... మార్కం. ౧. ౨౩.

విరచితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఏర్పఱుపఁబడినది, చేయఁబడినది. ౨. కూర్పఁబడినది, కల్పింపఁబడినది. ౩. గ్రంథముగాఁ జేయఁబడినది. ౪. అలంకరింపఁబడినది. ౫. ధరింపఁబడినది. ౬. తాఁపఁబడినది, ఖచితము చేయఁబడినది.

విరజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దూర్వాతృణము, గఱిక. ‡. ౨. నహుషుని భార్య.

విరజము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) దుమ్ములేనిది, రజోగుణరహితము, కామక్రోధాది వికారములేనిది.

విరజస్క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఋతుస్రావములేని స్త్రీ, ముట్లుడిగిన స్త్రీ.

విరజస్కము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ధూళిలేనిది. ౨. కామక్రోధాది గుణములు లేనిది. ౩. ఆర్తవములేనిది.

విరజాజి=విరజాది. వి. నవమాలిక, ఒకజాతి జాజి. ‡.

సీ. విరజాజివిరులపై విహరించు విహరించి సొబగు నెత్తావులు చూఱలాడు...
విక్ర. ౧. ౯౫.

సీ. ఒరపుగా విరజాజిసరులతో సిగవైచి లాగి యా బురుసాకురాయిఁ బెట్టి...
దశా. ౭, ౨౫౦.

సీ. విరజాజివిరుల యోవరులముంగిటఁజాయ నల్లిబిల్లిగ ద్రాక్ష లల్లుకొనిరొ,...
భాను. ౨. ౬౭.

విరజాది=విరజాజి. వి. నవమాలిక. ‡. (శ. ర.)

విరజుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కామక్రోధాదిగుణవికారములులేనివాఁడు.
వి. అ. పుం. విష్ణువు.

విరటుఁడు. వి. (సం. విరాటః) విరాటరాజు.

చ. విరటుఁడు నిన్ను నెప్డుఁ బదివేవురముందట జెప్పు బాహువిస్ఫురితుఁడు శౌర్యశాలి కులభూతి విశేషవిధాయకుండు భూభరణ విశారదుండు జనభవ్యతపఃఫలసంభవుండు గాఁ, తర పరిరక్షకుం డనుచు దానికి నీడుగఁ జేయు మిత్త్రిన్. భార. విరా. ౪. ౭.

ఆ. వె. ఇమ్ము దప్పువేళ నెమ్మొలన్నియుఁ దప్పి, కాలమొక్కరీతిఁ గడుపవలయు, విజయుఁ డనువుదప్పి విరటునిఁ గొలువఁడా, విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ.
వేమ. ౩ భా. ౧౫౫.

విరణము. సం. వి. అ. న. వీరణము, అవురుగడ్డి.

విరతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. విరమించినది, మానినది. ౨. ఆఁగినది, నిలిచినది. ౩. సమాప్తమైనది, ముగిసినది.

విరతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. విరామము, చాలించుట. ౨. (మధ్యమమున) నిలుపుట, తెఱపి, అవకాశము. ౩. విషయసుఖములం దపేక్ష లేమి. ౪. (ఛంద) పద్యపాదమున గురుత్రిప్పుకొనుటకై నిలుపు తావు.

విరమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విరామము, ఆఁపుదల. ౨. సూర్యాస్తమయము.

విరమించే. సం. అ. క్రి. విశ్రాంతినిబొందు, ఊడుగు, చాలించు. (శ.ర.)

విరమోపకము. వి. ఉత్సాహము.

వ...వీరభటోత్తము లాత్మీయాంతరంగాపూరితాపారవీరరసంబు వెల్లిగొలుపునట్లు విరమోపకంబునఁ దమతమ నిశ్చయించిన వీరవృత్తి ప్రకటించుచు...
కు. సం. ౧౧. ౬౧౧.

విరల(ళ)జానుకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దొడ్డికాళ్ళవాఁడు.

విరలద్రవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పలుచనిజావ.

విరలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సందులు గలది, దట్టముకానిది, పలుచనిది. ౨. సుకుమారమైనది, నాజూకైనది. ౩. వదులైనది, దృఢముకానిది, ౪. తఱచుగాలేనిది, క్వాచిత్కము, అరుదైనది. ౫. అల్పము, కొంచమైనది. ౬. దేశకాలములచే దూరమైనది, దూరస్థము.—వి. అ. న. దధి, పెరుఁగు. (వాచ.)

విరలి-విరాళి. వి. వలపు. (చూ. విరలిగొను.) జ : విరలిగొను.

విరలిగొను-విరాలిగొను. అ. క్రి. (విరలి + కొను.) మోహపడు, వలచు.

పీ. కడియిచ్చె నరమేని కలికికి...

ఆ. వె...మధుపడంబనమున మగలును మగువలు, విరలిగొనిరి మదనశరవశమున.
కు. సం. ౪. ౪౭.

సీ...గీ. తన మహత్త్వంబు దలఁపక తరుణి పొందు,వడయఁ గీడ్పడి తేఁకువ వాపఁ దలఁచు, భావజాస్త్రాభిహతి మహాదేవుఁ డొక్క, వేలిమిడిఁ బెంపుసెడి కడు విరలిగొనియె.
కు. సం. ౫. ౫౨౪.

విరళి. విణ. విశాలము. (శ. ర.)

విరవాజి-విరవాది. వి. నవమాలిక. వృ. (శ.ర.)

విరవాది-విరవాజి. వి. నవమాలిక. వృ.

రగడ...మిలిలేని తేనె నామెతఁజేసె విరవాది, యితరలతికల మరగి యేగునది పరవాది...
మనుచ. ౩. ౭౪.

వృ. రగడ...వాదులేటికి రారె యీ నెలవాదు లౌదురు చాలు నీచల,పాదితనములు మాని యీ విరవాదియలరులు గోయఁ డిచ్చుట,...
కిరా. ౩. ౫౨.

సీ...గీ...విరవాదియన నవమల్లికాఖ్య వఱలు...
ఆం. భా. ౨. ౫౨.

విరవాయు. అ. క్రి. (క. విర్=రెండు.) రెండుగా చీలు.

చ. వనితకుచాగ్రులం బొడమి వాటపుఁ బొక్కిలినిండి యుబ్బి జాల్గొని కటిచక్రమాని మెఱుఁగుందొడలై విరవాసివచ్చు నూ,తనకిరణామృతౌఘముల దండహలాంక పదోత్థితంబులై, మను నుడివోనిగర్భకలమంబులుగావె లతాంగిజంఘికల్.
వసు. ౨. ౭౩.

(విరివాసి — శ. ర. పా.)

విరవిర[1]. వి. ౧. త్రెళ్లుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

చ..., విరవిరఁ ద్రెళ్ళి నొవ్వఁ దరివిహ్వలుఁడై
దశకంధరుండు ఘోరరవము లోకసంభ్ర
మకరం బగునట్లుగఁ బెల్చఁగూసె...
నిర్వ. ౪. ౯౩.

౨. కరఁగుటయందగు ననుకరణము.

సీ...విమలబంధుస్వాంతవిధుకాంతములఁ
గటాక్షజ్యోత్స్నఁ విరవిరఁ గరఁగుచుండ...
వేం. పంచ. ౪. ౩౪౫.

౩. (ఎండ) కాయుటయందగు ననుకరణము.

ద్వి. వెలిసె వానలు గాడ్పు విడిదప్పె నెండ,
విరవిరయై కాసె వెలుపయ్యె దెసలు.
ద్వి. భాగ. ౨. ౩౨. పా.

విరవిర²-విలవిల. వి. (సం. విహ్వలః) విహ్వలత. (చూ. విరవిరపాటు, విరవిరవోవు.)

విరవిర³-బిరబిర. క్రి. విశే. మిక్కిలిత్వరితముగా.

ద్వి. ధరణీశు నాజ్ఞచేఁ దలవరు లిట్లు, విరవిర
గొని రాజవీథి నేతేర, నింతింత చేటువ
యుండ్లిండ్లవారు, అంతంత వెఱఁగంది యరు
దెంచి రంత...
ద్వి. శ. సా. ౨. ౫౩ పా. ౯. పం.

విరవిరపాటు. అ. క్రి. (విరవిర² + పాటు.) విరవిరపోవు, భయాదులచే అవయవములు స్వాధీనత తప్పు.

చ. వరుణుని పాశముం ద్రిదశవల్లభు వజ్రముఁ
గాలు దండమున్, సురల సమస్తశస్త్ర
ములుఁ జూచినవాఁడనికాద యీరఘూ,
త్తరు విశిఖంబు లంత బెడిదంబులు గావవి
నాకు నందు మై, విరవిరపాఱఁ జే సడలి
విల్లుపడం గని రాముఁ డిట్లనున్.
భా. రా. యుద్ధ. ౭౫౦.

విరవిరవోవు-విలవిలవోవు. అ. క్రి. (విరవిర² + పోవు.) ౧. విహ్వలతనొందు.

చ. చరణములుం గరంబులును సంచలభావము
నొందఁజొచ్చె మేన్, విరవిరవోవుచున్న
యది విహ్వలమయ్యె మనంబు...
భార. కర్ణ. ౧. ౧౫౭.

చ...ఆ, సరసిజనాభనందను విశాలభుజాంత
రముం బగిల్చినన్, విరవిరవోయి మేను
నిడువెండ్రుకవెట్టఁగ...
భాగ. ౧౦. స్కం. ఉత్త. ౭౩౨.

చ...సూతునిఁ ద ద్రథఘోటకంబులన్, విర
విరవోవ నేయుటయు నీరజనేత్రుఁడు
చిన్నినవ్వుతో... భోజసుతా. ౪. ౧౩౪.

౨. విరిసిపోవు.

చ. ఖురముల నేలఁ ద్రవ్వుచు నకుంఠితవాల
సమీరణమ్ములన్, విరవిరవోయి మేఘ
ములు విన్వ విషాణము లొడ్డికొంచు
దు, స్తరతరమూర్తియై వృషభదైత్యుఁడు గ
న్నుల నిప్పులొల్కఁగా, దురదురవచ్చి...
భాగ. ౧౦. స్కం. పూ. ౧౧౪౨.

చ. ఉరుకుచదెండ మెంతవ్రుదువో మఱి
తియ్యనితుంటవింటనే, విరవిరవోవునాకిఁ
గొని పెన్నెఱి గొజ్జఁగతూపుచేత నచ్చెరు
వుగఁ బొంచి కంటికి దిసింపనివాఁ డపు
డేసి... సారంగ. ౨. ౩౭.

విరసము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. రుచి లేనిది. ౨. అనిష్టమైనది, ఇష్టముకానిది, ౩. క్రూరము, నిర్దయమైనది.—వి. అ. పుం. ౧. బాధ, నొప్పి. ౨. ద్వేషము.

సీ. రోహణాచలమను రూఢిగాక...వింధ్యా
ద్రితో సురల్ విరసమెత్తిరిగాక గ్రహ
చక్రమది యింతగడచియున్నై ష్ఫ...
కు. సం. ౩. ౨౪౮.

క. సరసము విరసముకొఱకే, పరిపూర్ణసుఖంబు
లధికబాధలకొఱకే,... సు. శ. ౧౦౩.

విరసించు. సం. అ. క్రి. ౧. ద్వేషించు, విరోధపడు.

సీ. కలనైన నెదిరింపఁ దలఁకు ముల్లోకంబు
విరసించి యేమూరుఁ డోరయు నతని,...
జై. భా. ౬. ౧౯౧.

క. విరసించినచో రాజులు, తురమున నెవ్వారి
నైనఁ దునుముదు రలుకన్, గురు నగ్రజు
ననుజన్మోపహారమున వధియింపఁ డోటు
హరిసుతుఁ డలుకన్. (వేం.పంచ.౧. ౪౯౫.)

౨. వైరస్యముచూపు, విరోధించు.

సీ. సతి నీవు నేకవిచారంబువారలై విరసింప
నేల రోవీరమరాళ. భాను. ౨. ౫౬.

విరహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విడిపోవుట, ఎడఁబాటు. ౨. నాయికానాయకుల యెడఁబాటు, వియోగము. ౩. తనపటాలము విడిచి పోవుట. ౪. సమక్షమునలేమి, అభావము. ౫. విప్రలంభశృంగారము. ౬. ఏకాంతత, ఒంటరితనము.

విరహి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. విరహము గలవాఁడు, ప్రియురాలి నెడఁబాసినవాఁడు. ౨. ఒంటరిగా నున్నవాఁడు, ఏకాంతముగా నున్నవాఁడు, ఏకాకి.

విరహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ప్రియు నెడఁబాసిన స్త్రీ. ౨. భృతి, జీతము, కూలి.

విరహితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విడువఁబడినది, విడిచిపెట్టఁబడినది. ౨. ఎడఁబాపఁబడినది. ౩. (సమాసమున) ఒంటరిగానున్నది. ౪. శూన్యము, లేనిది.

విరహోత్కంఠిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శృంగారనాయికలలో నొకతె; పతి నాయకుఁడు రాకుండుటచే విరహముచేతఁ దహతాపపడు నాయిక.

విరాకులవిత్తు. విణ. (విరియు + ఆకులు + విత్తు.) చెడినది.

చ. అలవడ వేదమార్గము విరాకులవిత్తుగ సజ్జ
నాళి వి,చ్చలవిడిఁ జెంతలందిరుగుజాడకుఁ
దెచ్చితి మెల్లచోట్ల నక్కటియును నేను...
ప్రబోధచం. ౨. ౪౫.

విరాగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రంగుమాయుట, వివర్ణత. ౨. మనస్సువిఱుగుట. ౩. అసంతుష్టి, అనిష్టము, అనురాగములేమి. ౪. విషయసుఖములం దపేక్షలేమి, విరక్తి.

విరాగుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విషయేచ్ఛారహితుఁడు.

విరాజమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి ప్రకాశించునది.

విరాజము. సం. వి. అ. పుం.=విరాట్టు.

విరాజితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రకాశించినది, ప్రకాశింపఁజేయఁబడ్డది. ౨. స్పష్టపఱుపఁబడినది.

విరాజిల్లు. సం. అ. క్రి. ప్రకాశించు.

క. పుడమికి వితస్తిమాత్రపుఁ, బాడువున
నాక్షేత్రరాజము విరాజిల్లున్...
పాండు. ౨. ౨౨౨.

విరాటక(జ)ము. సం. వి. అ. పుం. ఒకవిధమైన తక్కువజాతివజ్రము.

విరాటపర్వము. సం. వి. న్. న. మహాభారతమున నాల్గవపర్వము.

విరాటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భరతఖండమునందలి యొకదేశము, మత్స్యదేశము.

విరాటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విరాటదేశాధిపతి, మత్స్యదేశపురాజు. (పాండవులు వీని

కొలువులోనుండి యజ్ఞాతవాసము గడపిరి. ఇతని కూఁతురగు నుత్తరను అభిమన్యుఁడు పెండ్లాడెను. ఉత్తర కుమారుఁడగు పరీక్షిత్తు ధర్మరాజు ననంతరమున కురుదేశమును బాలించెను.)

విరాట్టు. సం. వి. జ్. పుం. ౧. సౌందర్యము, చక్కఁదనము. ౨. క్షత్రియుఁడు. ౩. ఆదిపురుషుని ప్రథమసంతతి. ౪. శరీరము. ౫. (వేదాంతశాస్త్రమున) బ్రహ్మాండాత్మకస్థూలదేహాభిమానిస్వైన యాదిపురుషుఁడు. స్త్రీ. వేదమునందలి యొకానొకఛందస్సు.

విరాడము. వి. ఒకవిధమైనపన్ను, నజరానా.
ద్వి...మన్నీలు చెల్లింప,వలసిన నిల్వసల్వలు విరాడములు,సరవిగొనుక జీవసంబు ధాన్యంబు. ద్వి. పరమ. ౩. ౧౯౭ పా. ౧౪ పం.

విరాణి. సం. వి. న్. పుం. ఏనుఁగు. (విల్యమ్సు.)

విరాధనము. సం. వి. అ. న. ౧ ఎదిరించుట, ప్రతిఘటించుట. ౨. హానిచేయుట, ఉపద్రవము గలిగించుట. ౩. బాధ, దుఃఖము.

విరాధము. సం. వి. అ. పుం.-౧. ఎదిరించుట, ప్రతిఘటనము. ౨. ఉపద్రవము, హాని.

విరాధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుని శాపముచే రాక్షసత్వమునొంది రామునిచేఁ జంపఁబడిన యొకానొక రాక్షసుఁడు.

విరాద్ధము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఎదిరించినది, ప్రతిఘటింపఁబడినది. ౨. హానిగలిగింపఁబడినది.

విరామము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విచ్ఛిత్తి, మానుట, విరమించుట. ౨. తెఱపి, అవకాశము ౩. సమాప్తి, ముగింపు. ౪. ఆఁపుట, నిలుపుట ౫. పద్యాదులను జదువునపుడు గ్రుక్కత్రిప్పుకొనుటకై కొంచెము నిలుపుట. (వ్యాక) తర్వాతవర్ణములులేకుండుట, అవసానము.

విరాలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వలపుపుట్టించునది.
ఉ. అంత వసంతకాలము ... పాంథకామినీ, కాంతామనోవిరాలము జగత్త్రియమోహన లీలఁ దోఁచినన్. భాను. ౨. ౩౫.

విరాళము[1]. వి. ౧. వలపు, మోహము.
ఉ...దాని మొగంబుఁ గన్న జడదారులకైన విరాళి మెత్తదే. నీలా. ౨. ౭౬.
౨. విరహము.
సీ. గుడుసుఁగ్రుదువుజోగు సుడివాన గురియక కడువిరాళపు టగ్గి యడఁగఁగలదె, నీలా. ౧. ౧౦౩.

విరాళము[2]=విరాడము. వి. ఒకవిధమైన పన్ను. (శ. ర.)

విరాళి=విరలి. వి. (సం. విరహః) ౧. మోహము, వలపు.
తే. ఇచ్చసేయఁడు మనములో నిర్మములకుఁ, బావకుండు నేఁడెల్లి నీపై విరాళి. నైష. ౪. ౩౨.
తే...బాళిఁ, గూలి సోలుచుఁ జాలవిరాళిఁ దేలి,... నీలా. ౨. ౭౩.
౨. భక్తి.
చ. అనవుడు నాగురుండు దివిజాంతక నాయొడఁ దప్పులేదు నీ, తనయునిచేత లీ దనుజదారక కోటి యొఱుంగు వీఁడు నా, పనుపున గద్య పద్యములు పాఠముసేయఁడు చేసెనేని యున్, మనసున విష్ణుచింతనము మానఁడు వీని విరాళియొట్టిదో. (వి. పు. ౨. ౭౭.)
విశే. ౧. మోహముకలది.
ఉ. పెంపుడుగాక హీనకులఁ బిల్చు మనస్సుది గాక మిక్కిలిన్, దెంపరిగాక వట్టితిరితీపరిగాక విరాళిగాక యొర్రంపెలగొట్టుగాక బలు రాయడికత్తియగాక యొప్పమున్,

సొంపారయింతలేనిరొద జూదరికత్తియ గాక యెంతయున్. ధనాభి. ౨. ౬౦.

౨. విరాగముకలది.

చ. చలువలరచ్చపట్టు జలజంబులతుట్ట విరాళి కల్కి క్రొవ్వగులకునుకట్టు జక్కవల గొట్టుచకోరులమేలి యట్టి...సరోజసౌధ ముల్ గలచెలితోడఁబుట్టు...
రా. వి. ౩. ౮.

జ: విరాళిగొను, విరాళిగొల్పు.

విరాళిగొను. అ. క్రి. (విరాళి + కొను.) వలపు చెందు, మోహపడు.

చ. అనుచుఁ దదీయ నైపుణగుణాళి విరాళి గొనంగఁ జెప్ప... విక్ర. ౮. ౪౮.

గీ...,మున్ను ముచ్చిచ్చును విరాళిగొన్న చోటు,... మనుచ. ౨. ౯.

వ. అని యొట్టకేలకుం గదలి విరాళింగొన్న చందంబున... కాశీ. ౨. ౧౩౮.

విరాళిగొల్పు. స. క్రి. (√ విరాళిగొను.) మోహింపఁజేయు, వలపుగొలుపు.

గీ...సతుల ముత్తైదువుల నిర్విశంకవృత్తి, రజనికరఖండమౌళి విరాళిఁ గొలిపె.
హర. ౫. ౫౩.

గీ. మేచకభుజంగనిభవేణిమీఁదగడచి, వ్రేలని చ్చాలపిఱుఁదు విరాళిగొలిపె, నన్ను యమునానదీవేణినడుమఁ బాఱు, గానఁబడి యెడి పులినయుగ్మంబు కరణి.
వరాహ. ౩. ౧౧౪.

విరాళిమొగ్గ. విణ. చెదరిపోయినది.

వ. చట్టంబులనెగయు నాకాశబాణంబుల దురుసున నిచ్చవిచ్చలవిచ్చుమొగ్గ విరాళి మొగ్గగాఁ గంచుమించై చిందరవందరై.
ప్రబంధ. ౪౮౮.

విరావము. సం. వి. అ. పుం. పెద్దధ్వని, అఱపు.

విరావి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. అఱచునది, బిగ్గఱగా ధ్వనిచేయునది. ౨. ఏడ్చునది, విలపించునది.

విరావిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. విలపించుట, ఏడ్చుట, బిగ్గఱగా ధ్వనిచేయుట. ౨. చీఁపురుకట్ట.

విరి. వి. (√ విరియు.) పుష్పము, పువ్వు.

గీ. తమ్మిపూచాలి...దర్పకుండ, విరులు నీ కాయుధములు గావించినాఁడు.
నైష. ౨. ౧౩౮.

చ. కనుఁగవఁ బిన్ననవ్వు దొలక న్మని నాథునికన్నుసన్న నిచ్చినఁ దగ భోజ నందనయుఁ జేకొని మానికి క్రొమ్మిక్కి యవ్వి రిం,దన నెఱిగొప్పునం జెరివినన్...
పారి. ౧. ౫౫.

విణ. ౧. వికసించినది.

క. శరదాగమమున...కైరవాలఁ బండి కలమ వనంబుల్, గరుసున నెలమిగఁ దామర, విరిపువ్వులతావి కరఁగు విధమునఁ బొలిచెన్.
కు. సం. ౬. ౪౪౬.

చ. దనుజవిరోధిమీద నొకతన్వి కరంబున లాజలెత్తి చేఁ,ల్లిన నెఱివేణి యూసునఁ బలె న్విరిపూవులఁజల్లెఁ జల్లె లో,చనములు సమ్మదాశ్రువులఁ జల్లె లలాటము ఘర్మ బిందులన్, జెనుఁగవ సల్లె సంభ్రమవశత్రుటి తామలమౌక్తికాళులన్. (పారి. ౩. ౧౯.)

సీ...గీ..., విప్పఁగన్నులు విరిగల్వవిరులు గాఁగ,... దశా. ౩. ౨౮.

౨. వీడినది. (శ. ర.)

క...శిర,స్థానము కొలుకడగాఁగఁ దా విరి తలలోన్.

క. నిద్దురవోవఁగఁ గనుఁగొని, యద్దిర కడు నళుచిర్తైన యది దిలి...

భా. రా. బాల. ౪ర౨.

క...విరి వేనలిలోఁ,బురఁబురఁబడి యేడ్చుచుండె భూభాగమునన్. దశకు. ౪. ౬౯.

క. మదిఁ గొలికొలి నిగుడఁగ న,ప్పుడిమొగ ములజోదు తూని పై నా ఉమ్మలుకుల్, చదల ద్రువ నేసి విరి వా,రిదము తెలం గొందఁజేసి ప్రేల్మిడి నొంచెన్.(అ. రా. యు. ౫౦౪.)

3. విడిచినది, వదలినది.

ఉ...కొసెమొగుల్ విరియెండ లత్తఱిన్.

ఆము. ౪. ౧౬౦.

గీ. శీల నీప్రావృడాగమవేళయందు, నిండు జాబిల్లి పండువెన్నెలలు మింట, నెడనెడలఁ గాయ నది కంటివే కరంబు, మొగులు విరి యెండవలెఁ దాపమునఁ బెరల్చు.

రావా. ౬. ౨౧.

౪. విడిగానున్నది, ప్రత్యేకమైనది, చిల్లర దైనది.

చ. పయిఁబయిఁ బందుకొల్చు విరి పైఁడియు గట్టి దినుసు లాయి అ,ప్పయి మణి బంటు బానిసలుఁ బైరముఁ బెయ్యలు చేలు చెట్లు లోనయిన సమస్తసంపదలు నన్న వితీర్ణకి వచ్చ పెట్టఁగా...

కళా. ౬. ౭౫.

విరిం(రం)చనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = విరించుఁడు.

విరించము. సం. వి. అ. పుం. దినముయొక్క పదియవభాగము.

విరిం(రం)చి. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రహ్మ. ౨. శివుఁడు. 3. విష్ణువు.

విరిం(రం)చుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రహ్మ. ౨. శివుఁడు. 3. విష్ణువు.

విరిఁబోఁడి. వి. (విరి + పోఁడి.) పుష్పమువలె నొప్పిదమైన స్త్రీ.

సీ. విరిఁబోఁడి చీనిచక్కెరమోవి రుచులాన వలవదే నాలుకగలుగుఫలము.

దశా. ౨. ౩౦౪.

క...ఈ,విరిఁబోఁడి జగంబులెల్ల విరివిగఁ బొగడన్. నీలా. ౧. ౭౪.

విరికటారపుజోదు. వి. (విరి + కటారము + జోదు.) మన్మథుఁడు.

సీ. విరికటారపుజోదు వెలయించె వెలఁది నీకుచ దుర్గముల పొత్తుకొనఁగనిమ్ము...

కృ. శకుం. ౨. ౧౩౩.

విరికిలించే. స. క్రి. (√ విరి.) విరియఁజేయు, చాఁచు.

గ్వ. చంక లడచికొంచు శంకరుఁ బొగడు, చును నుర్కెను గర్లి చూచుచు జన్ని, గొనుచు గంతులువేయుచును మనికట్లు, వెడమరించుచు ప్రేళ్లు విరికిలించుచును...

పండితా. పర్వ. ౩౪౧.పా.

విరికొంతవేల్పు. వి.(విరి + కొంతము + వేల్పు.) పుష్పాయుధుఁడు, మన్మథుఁడు.

క. అంతట నొక నాఁ డింతులు, సంతసమునఁ గొల్వఁ బైఁడి జంగిడిపైఁ జే,మంతుల మూడు వులో విరి,కొంతపువే ల్పనఁగ రాజు కొలువున్నయెడన్. యయా. ౫. ౪౫.

విరిగి. వి. శ్లేష్మాతకము, శేలువు, ఒకజాతిచెట్టు.

రగడ. విరిగి పయిం గడు విరిగిరి చాసలు...

యయా. ౪. ౨౬.

సీ. మత్తి విరిగి తొండ్లి మత్తి తూకిచ్చుడ పెద్ద విరిగి చక్కి గద్దసెల్లి,...

హంస. ౪. ౧౧.

వ. కేలల జాలల నొద్దుల మద్దుల విరుగుల నిరుగుల నెమ్మల జమ్మనేరేళ్ళ మారేళ్ళ...

పి. శకుం. ౨. ౧౪.

విరిగొమ్మ. వి. (విరి + కొమ్మ.) పూఁగొమ్మ.

సీ...కొమ్మ యీ విరిగొమ్మఁ గమ్మతేనియ గ్రమ్మ నెమ్మొమిఁజెఁగదమ్మ తుమ్మెద లకు... దశా. ౩. ౫.

విరిచెండు. వి. (విరి + చెండు.) పూలబంతి.

సీ. తళుకుబంగరుగిండ్లు తులకించు విరిచెండ్లు నడఁగించు పాలిండ్ల నమరుదాని.

ఉ. రా. ౨. ౨౬౬.

విరిఁతీవఁబోఁడి. వి.(విరి + తీవ + పోఁడి.) లతాంగి, పూవుఁదీఁగవలె మనోజ్ఞురాలగు స్త్రీ.

ఉ. ఆ విరితీవఁబోఁడి కృప కద్భుతమంది భవన్నిరోగమే,లా వృధయా ఫలింపక బలాయ బలాయని... వేం. పంచ. ౪.౩౦౦.

విరితేనియ(నె). వి. (విరి + తేనియ.) పూఁదేనె.

చ. హాళహాళి నప్పలిచ్చిన క్రియన్ విరితేనియలాను తేఁటులున్, మలయుచు దాఁచఁ బెట్టిన క్రమంబునఁ బండ్లుగ్రహించు చిల్కలున్... ఉ. రా. ౬. ౧౫.

సీ. సరసమాధవిసేర విరితేనెసెపముతోఁ జెమరించె సురపొన్న చెలియ చూడు.

ఉ. రా. ౧. ౧౪౧.

విరితేనెమేపరి. వి. (విరితేనె + మేపరి.) మధుపము, తుమ్మెద.

క. విరితేనెమేపరులకున్, హరినీలఁపుసరుల కిరుల కజ్జాతీకురుల్, గురులై...

చం. రా. ౩. ౪౪.

విరిదట్టు. విశే. (√ విరియు.) ఎడఁబాటునొంది నది, వియుక్తము.

క. విరసంబునఁ దమ నిరువుర, విరిదట్టుగఁ జేసి నట్టి విశ్వావసుఁడు...(వి. పు. ౬. ౧౦౬.)

విరిదలవాఁడు. విశే. (విరి + తల + వాఁడు.) విడిపోయిన జుట్టుకలవాఁడు.

సీ. విరిదలవానిని విరథుని నాయుధంబిడిన వానిని కూరు లేయ రెండు.

భార. కర్ణ. ౩. ౩౫౧.

విరినీరు.[1] వి. జై. (విరివి + నీరు.) సమృద్ధమైన జలము.

సీ. ఏటేట విరినీట నిరుగారునుం బంటఁ బ్రాసంగువరిచేలఁ బసిఁడిచాయ.

భీమ. ౨. ౫౪.

విరినీరు,[2] (విరి + నీరు.) పన్నీరు.

విరిపిడియము. వి. (విరివి + పిడి + అమ్మ.) పెద్దబాకు.

క. కట్టినదట్టి కటీతటిఁ, బెట్టిన విరిపిడియమెక్కుపెట్టిన విల్లున్, మెట్టిన యొగనాళ్లుం గను,పట్టిన పస మారుఁడపుడు పాంథుల వెదకన్. రా. వి. ౩. ౧౬.

విరిపోటు. వి. (విరి + పోటు.) భేదము.

క. పేఁటెత్తి రిపులతో విరి,పోటగు సదుపాయమొకటి పుట్టింపఁ దగున్...(కవిక.౨.౪౪.)

సీ ఏబోఁడి గావించెనే యింత విరిపోటు తల్లి నీకు నుపనిషత్తరణితోడ...

ప్రబోధ. ౩. ౩.

విరిపోటుసేయు. అ. క్రి. (విరిపోటు + చేయు.)

౧. భేదముకల్గించు.

ద్వి. విడిపోవఁగఁ బల్కి విరిపోటుసేసి, జోడుఁ బాపుము దాన సురసమై జరుగు...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౪౪౭ పం.

౨. పాడుచేయు, చెఱుచు.

సీ. పీటితమ్ముల విరిపోటు సేయక యున్న దోషాభి
భూతుఁడై తొలఁగకున్న...
నరస. ౫. ౧౭౦.

విరిబ్ధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్వరము, (షడ్జాది.) ౨. ధ్వని. (విల్యమ్సు.)

విరియఁబడు. అ. క్రి. (విరియన్ + పడు, స్వార్థమున) విరియు, వీడిపోవు.

చ. కనుఁగవ మ్రాన్పడంగ నెఱిక వ్విరియంబడ బోరమోవ, నెండిన వదనంబులం దెఱచి నిక్కిన యఱ్ఱులు దల్లడించుటల్, గనఁబడ నూరుపుల్లళముగా నిగుడన్వడఁ గుంది యీ రెలుం,గునఁ దమవానిఁ బిల్చుచు శకుంతల ల య్యెడ నిల్చె మ్రాకులన్. (పారి.౪.౨౧.)

౨. వ్యాపించు, క్రమ్ము.

సీ. కట్టిన చీనాంశుకంబుల పింజెలు మెరయు మట్టెమీఁద విరియఁబడఁగ...
వరాహ. ౪. ౧౩౩.

విరియఁబాఱు. అ. క్రి. (విరియన్ + పాఱు, స్వార్థమున) ౧. వికసించు.

మ...విరియంబాఱిన గొజ్జఁగల్లరియ మున్నీరైన య కమ్మనీరు... ఆము. ౫. ౧౨౧.

౨. విచ్చు, విడిపోవు.

సీ. రాతుసీ కబరీభరంబుల చాడ్పున విపులాంధకారంబు విరియఁబాఱి.
భా. రా. యు. ౧౪౩౧.

సీ. తిరముగా ముడువమి విరియఁబాఱెడు కొప్పుఁ దోడ్తోడ నొకకేలఁ దుఱుము కొనుచు. కళా. ౩. ౧౫౬.

౩. వ్యాపించు, క్రమ్ము.

గీ. కాంత కబరీభరంబను కారుమొగులు, వితతముగ నంతకంతకు విరియఁబాఱె.
కళా. ౮. ౧౭౭.

౪. పగులు, భేదిల్లు.

చ. అలరు సురంటిగూండ్ల మును పంతటఁ బెట్టిన బొండుమల్లెమొగ్గలగమి గాలిఁ గుద్దు తతి గావున వే విరియంగఁ బాఱఁగా...
చంద్రా. ౨. ౩౨.

విరియఁబోయు. స. క్రి. (విరియన్ + పోయు.) (తలవెండ్రుకలు ముడివిప్పి) వ్రేలఁజేయు.

సీ. విరియఁబోసిన జటావిసరంబు కెంజాయ సాంధ్యరాగంబుపైఁ జౌకళింప.
దశా. ౩. ౫౨.

విరియాట. వి. (విరి + ఆట.) స్వేచ్ఛావిహారము.

ఉ...పుల్గొమ్మలఁ జెందు వారలు తగు న్విరియాటలు నేరకుందురే. (వసు.౩.౧౩౭.)
(పువ్వులందలి యాట యని యర్థాంతరము.)

విరియించు. స. క్రి. (√ విరియు.) ౧. వికసింపఁజేయు.

క. విరియించి తామరలలో, నరుణాంశులు సొచ్చి సుభగమగు సౌందర్య,స్ఫురణము నొందఁ గఁదోఁచెం, దరణి యుదయశిఖరిమీఁద ధరణీనాథా. (భార. ద్రో. ౫. ౧౭౫.)

సీ. సమదరాగస్థితి సంపెంగ విరియించి చంద్రాస్య యొార్తు పుష్పములుగోసె.
పి. శకుం. ౨. ౧౩౭.

౨. విప్పు, తెఱచు.

గీ. ఇందుబింబాస్య నారాక కెదురుచూచు, నయనములు వేయు విరియించి నాకభర్త...
నైష. ౪. ౬౪.

౩. చెదరఁగొట్టు, తొలఁగఁజేయు.

సీ. మూఁకల విరియించి వీఁక నాచార్యాది యోధుల నెల్లను నొక్కడసకు, వెలచి...
భార. ద్రో. ౨. ౧౩౬.

లయవిభాతి. హరుల హరియించుచును గరుల విరియించుచును గిరుల ముఱియించుచును రురులఁ బొరిగొంచున్. ఉ.రా.౮.౭౮.

౪. నశింపఁజేయు.

ద్వి. చీఁకటి విరియించు చిఱునవ్వు బనిఁడి, రేకులతో నెదురించు చెక్కుల్లు.

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౩౪౭.

ద్వి. పొరి భూతకోట్లను బుట్టింపఁ జెంప, విరియింప నొక్కఁడె వెరవైనవాఁడు.

రం. రా. ఉ. ౧౦౩. పా. ౧౦. పం.

క. చరియింతువు త్రిభువనముల, మెరయింతువు మహతియందు మురరిపుచరితల్, విరియింతువు భవతిమిరము, వరియింతువు ముక్తికాంత వనజభవసుతా.

రుక్మాం. ౧. ౧౫౭.

విరియు. అ. క్రి. (క. బిరియు. త. విరి.) ౧. వికసించు.

సీ. సిందూర విరిసిన పుండరీకశ్రేణి యామినీరమణిరేఖాళి గాఁగ. (నైష. ౧. ౭౬.)

క. ...చలికరువలిను, నొప్పులపమున విరియు పరువపుఁ, దొలుమొగడల వలపు దెలుపు తోటలలోనన్. పారి. ౫. ౧౦౩.

క. రావణు నుద్యోగమునకు, దైవము ప్రతికూలమైనఁ దత్త్వనిదిధ్యాసావేశ విరామంతై, యావనచరవిభుఁడు గన్ను లరవిరియంగన్. నిర్వ. ౮. ౮౭.

౨. పుష్పించు, పూచు.

మ. ...అతఁడున్ దోఁచిన నవ్వుడున్ విరిసెఁ బ్రాంతాంచన్న మేరుద్రువున్.

ఆము. ౫. ౧౨౭.

౩. విడిపోవు.

క... పొరిఁబొరిఁగ నయంబున ముడి,విరియ వలువ చెఱఁగు పట్టి ప్రేతల నీడ్చెన్.

హరి. పూ. ౫. ౧౭౮.

చ. ఉరవడి నేగుచోట నొక యుగ్మలియుల్లె చెఱంగు మేదినీ,శ్వరుని భుజావిభూషణము వజ్రములన్ దవులంగఁబాతినన్, విరిసెను నీవిబంధము... నైష. ౩. ౭౪.

ద్వి. సెరసిన యల కలసెఱులుఁ జెక్కడవి విరిసిన జడలును విన్నవై మురువు,వాడిన మోములు...(ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౨౭.)

౪. విచ్చిపోవు, విశ్లథమగు.

వ. అంతట ధరణీచక్రం బమ్మహాసలిల మధ్యంబున మహోదకంబుల స్వల్పలోష్టపిండంబు విధంబున విరిసి చెడు. (సీతారా. ౨. ౧౫౭.)

సీ. వీని చెల్వమువార్త విన్న భయంబున ప్రీహిగర్భంబులు విరియకున్నె.

కవిక. ౬. ౧౫౪.

గీ. విరహకాలంబు మరుబాణవితతిఁ గొన్నఁ, గంటులన్నియుఁ బ్రియుఁగూడి కైపుమిగిలి, పెనఁగు నెడనెట్టవిరిసె నావనిత మేనఁ, గలయ నవనఖదంతవిక్షతము లడఁగె.

కు. సం. ౭. ౧౮౭.

ద్వి. వెస వార్ధిలో నోడ విరియు చందమున.

ద్వి. భార. విరా. ౪. ౮౦.

౬. చెదరు.

చ. మురదనుజుండు పౌరవసమూహమునుం గని రాజరాజుపై, శరనికరంబు వుచ్చి తనచక్కఁన యెక్కఁన యాతుగుహ్యకుల్, విరియఁగ ఖడ్గపాశముల వ్రేసిన వచ్చిన త్రోవ పట్టిరి... ఉ. హరి. ౧. ౪౦.

క. పురికొనుచుం బెరలుచునో, హరి సాహరి నొక్కచోట నలవడునొకచో, విరియు నొకచోటఁ దిరుగుం, దిరుగక యొకచోట రెండు దెఱఁగులు సొచ్చున్.

భార. భీష్మ. ౨. ౧౮౩.

౮. తొలఁగు.

వ. అవిద్యావరణంబు విరిసినం దోఁచు పరమాత్మని ప్రకారంబున... నైష. ౪. ౨.

సీ. వీడెంపు బలుకెంపు విరిసి వెన్నెల గాయ వరిగింజ నొకటఁ బల్వరుసఁ దోమ.

ఆము. ౧. ౬౦.

సీ. పైమొంగుల్ విరిసిన బాలేందుకళరీతిఁ బలు
కడిగిన రత్నకళికలీల, పరమ. ౨. ౨౭.

చ. సరవరవాసవుం డడిగినన్ గురుఁ డిట్లని చెప్పె బుద్ధితోఁ, బొరయని పాతకంబులు నబుద్ధిక పుణ్యముల న్నశించు నం,బరమునఁ బట్టినట్టి మలపంకము గారములోన నద్దఁగా, విరిసిన యట్లు నమ్మమిది వేదము సెప్పిన నేనుఁ జెప్పితిన్. భార. శాం. ౩. ౩౬౪.

క. అజితాత్ముఁడైన యాతని, విజయంబును సిరియు విరియు వేగంబ శర,త్ప్రజనితజల ధరములు గదు, నిజములగునె యంబరమున నిముసంబైనన్. నృసిం. ౨. ౧౪౦.

మ. విరిసె న్వానలు సస్యవృద్ధి గలిగెం గో ల్పెక్కుడై యమ్మె నె,వ్వరు రోగంబుల చేత జావరు మృగవ్యాళాది దుర్దోషముల్, విరిసెన్ సాధుమతంబులెల్ల నడచె న్విఖ్యాత సౌఖ్యంబుతో, ధర శోభిల్లె శమంతకాఖ్య మణిరత్నస్థైర్యసంపత్తిచేన్. వి. పు. ౬. ౩౨౫.

౯. రాలిపోవు.

గీ. మధువుఁ గాంతల పుక్కిటిమధువుఁ బేర్మి, యూర్ష్వఁ బసనూపఁ బొగడపై నెలయ దాన, విరిసెఁ దొల్లిటిదళములు... ఆము. ౫. ౧౩౦.

౧౦. వివశమగు.

క... బం,గారముఁబోలెడు కొడుకున, కేరూ పునసైనఁ బాపు మీ సంకటమున్.

మ. అనినం దల్లడమంది మేను విరియన్ హా యంచు గోపాలభా,మిని... హరి. పూ. ౫. ౨౪౬.

౧౧. అదృశ్యమగు, అడఁగు.

క. కుముదములుఁ దారు నొక్కటఁ, బ్రమదం బునసుండి వానిపదవి దొలఁగినన్, దమకు న్నిలువఁగఁడగదను, క్రమమునఁ జనునట్లు తారకంబులు విరిసెన్. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౦౭.

గీ. ప్రకటదౌహృదకుంభసంభవవిభూతి, యూవనారంభఘనవిలాసార్ణవంబు, నింకఁ జేసి నచోఁ దిరోహితములైన, తత్తరంగంబులన నింతి తఱులు విరిసె. విప్ర. ౧. ౪౨.

చ... చిట్టుముల్, గరమొదవెన్ వళుల్ విరిసెఁ గన్నుల నోలముదోఁచె... పరమ. ౨. ౧౩౦.

౧౨. భగ్నమగు, విరుగు.

గీ. నేమి విరిసిన కతన న న్నేలనెలవు, నేమిశంబరయ్యె నదియ తా నైమిశంబు... కాశీ. ౧. ౪౪.

౧౩. వ్యాపించు.

ఆ. అంత నుదయశైలమను నశోకద్రుమ, సమితియందుఁ గాంతి చారుభంగి, నెఱియ విరిసి తొలుత నెగసిన యుజ్జ్వల,స్తబక మనఁగఁ బద్మసఖుఁడు వొడిచె. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౩.

ద్వి. కండక్రొవ్వునఁగాలకౌశికుమీఁద, మండు కోపము చంద్రమతిమీఁద విరిసి, పాడిఁ జెప్పఁగ నిన్నుఁ బనివడి యిచటి, కేడ ముక్కడి తెచ్చె... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౭౭.

వెల్లివిరియు—వెల్లి=ప్రవాహముగా, విరియు=చెదరు—ప్రవహించు.

క. రెంటను...మదీయ మూర్ధము, వెంటంగా నభగంగ వెల్లివిరియుటన్. హర. ౪. ౫౪.

౧౪. పొంగు.

క. మినుమినుకు మినుకుమనియెన్, ధినుమిను కుల బరణి ధరణి బిట్టూటాడెన్, వన నిధులు విరిసెఁ గురిసెన్, గనగనగనమనుచు నిప్పుకలు గుప్పలుగన్. (పాండు. ౫. ౧౧౭.)

స. క్రి. విడుచు.

గీ. కార్శ్య మెక్కుఁడు గనిన మాత్సర్యమున
నొకండుగాదని ఖండింపఁ గన్నుఁ బెంగి,
యిరువురను గాదనక కొల్వు విరిసె మీఁదు
నల్లవాఁ డన్ని నది సేయనగు శుభంబు.
ఆము. ౪. ౨౨౮.

వ. సర్వసన్నాహంబులు సమకట్టుమని పనిచి
కొలువు విరిసి చనిరొ.
భార. ఉద్యో. ౪. ౨౧౦.

క. జనపతి మునిపతిఁ బూజావినుతి నతిక్రియ
లఁ బల్లవిలఁజేసి ప్రియంబున వీడుకొలిపి
తానుం, జనిరొఁ గొలువు విరిసి రత్నసద
నంబునకున్. వేం. పంచ. ౪. ౧౦౭.

జ. విక్కువిరియు, విరఁబడు, విరవాయు,
విరాకులవిత్తు, విరి, విరిఁబోఁడి, విరికటా
రపుజోదు, విరికిలించు, విరికొంతవేల్పు, విరి
గొమ్మ, విరిచెండు, విరితీవఁబోఁడి, విరి
తేనియ, విరితేనెమేపరి, విరిదట్టు, విరిదల
వాఁడు, విరినీరు, విరిపిడియము, విరి
పోటు, విరిపోటుసేయు, విరియఁబడు,
విరియఁబాఱు, విరియఁబోము, విరియాట,
విరియించు, విరివి, విరివింటదంట, విరి
వింటదొర, విరివింటివాఁడు, విరివిడి, విరివిలు
కాఁడు, విరివిల్తుఁడు, విరివోడి, విరిసరి,
విరులెత్తు.

విరివి-విఱివి. వి. (√ విరియు.) ౧. ఆధి
క్యము.

రగడ. వెలయు కురువింద పూవిరులును మురు
వుచు. రాఘు. ౨. ౬.

౨. విస్తృతి.

ఉ. కావిరి యంత్రటం గలయఁగా విరివిన్ గను
పెట్టె సర్వశైలావళి ఘూర్ణిలెన్...
పగమ. ౮౮.

క. ఒక్కని విరివికిని దొరల్, పెక్కండ్రే
నొక్కనొకని వెంబడి... (ఆము.౪.౨౧౪.)

సీ. విలసిల్లు త్రివళుల విరివితోఁగూడంగ విరివి
నెమ్మనముల విస్తరిల్ల. (విక్ర.౧.౧౬౬.)

౩. వెడలుపు.

గీ. నాగ...యిన్నూరు రోజనములనిడుపున
శతయోజనముల విరివి, ఫలితఖర్జూర
గోస్తనీ లలితమగుచు.
వరాహ. ౧౦. ౧౩౬.

విణ. ౧. విస్తృతము, విశాలము.

గీ...ఇంక నొండొక విరివియానెడ వసింపఁ
జేయుమెందైన... దశా. ౧, ౧౪౧.

౨. అధికము.

మ. తరుణా...శరధిం గప్పలి జోగులన్ విరివిగా
సామాన్లఁ జెప్పించు స్వైర్వరి...
హర. ౧. ౨౮.

క. అరచేతి... ఈ విరిఁబోఁడి జగంబులెల్ల విరి
విగఁ బొగడన్. నీలా. ౧. ౭౮.

విరివింటిదంట. వి. (విరి + విల్లు + దంట.) మన్మ
థుఁడు, పుష్పధన్వ.

చ. అల విరివింటిదంట తదిలాధిపమోహము
నెమ్మనంబునన్, గలవలమానభేదిమణికై
శికఁ గెందలిరాకుముల్కులన్, గలవల
మాన నూన్పె నలుకన్నవసంగరముద్రనిల్పి
మంగలవలమానమీనతిలకధ్వజశోభి మరు
ద్రథంబునన్. చంద్రికా. ౪. ౧౫.

విరివింటిదొర. వి. (విరి + విల్లు + దొర.) మన్మ
థుఁడు, పుష్పధన్వ.

క. పొల్పఁ దొలి మినుకు వెలుఁగున, వేల్పించిన
పిదప రాచవిరివింటిదొరన్, వేల్పులకున్
మ్రొక్కించిరి... యయా. ౪. ౧౧౩.

విరివింటివాఁడు. విణ. (విరి + విల్లు + వాఁడు.)
పుష్పధన్వ, మన్మథుడు.

క. విరివింటివాఁడవుగదా, శరణాగతులైన
పాంథజనులను రక్షింతురు గాకిటుల
నుపేక్షింతురె పైకముగూడఁబెట్టఁ దొడఁ
గుచు మదనా. విజ. వి. ౩. ౪౩.

(గొప్పయింటివాఁడు అని అర్థాంతరము.)

విరివిడి. వి. (విరివి + ఇడి, స్వార్థమున) విస్తృతి. విణ. విస్తృతము. (శ. ర., బ్రౌ.)

విరివిలుకాఁడు. వి. (విరి + విలు + కాఁడు.) మన్మథుఁడు.

చ. తిరుగుచుఁ జాల్వులైన మగతేఁటులు
మీఁదను గూడ చూచితే, విరివిలుకాఁ
డొనర్చు నల చెలిమి మంటలపైఁబొగ ల్వ
లెన్. యయా. ౫. ౫౪.

విరివిల్తుఁడు. వి. (విరి + విల్లు.) పుష్పధన్వు, మన్మథుఁడు.

సీ. విరివిల్తు నతనిదే వేఁగ కస్తురిఁ దమ్మి రేకుపై
వ్రాసి గుతెంచి నిలిపి. (యయా. ౪. ౨౮.)

ఉ . . . నన్ విరివిల్తుఁ డమ్ములన్, గ్రుచ్చి
జయించె... సమీర. ౩. ౨౪౩.

విరివాడి. వి. (విరి + వాడి.) పుష్పాడి, పరాగము.

ద్వి. అరుదెంచి పూఁదేనియలకాల్వఁదాటి,
విరివాడి నెత్తంబు నీడచాయ వెడలి.
ద్వి. పరమ. ౪. ౨౭౭.

విరిసరి. (విరి + సరి.) పుష్పమాలిక.

చ. విరిసరి వేనలిన్ గళభువిన్ మణివల్లరి
యంఘ్రి వజ్రపున్, సరిపణి నాఁద్రిలోకి యను
చానకుఁ దానొక నీటుపెట్టు నం, బరతటినీ
తటంస మిది పావకమూర్తి గతిం ద్రిథా
స్ఫుర, స్ఫురణముఁ బూనుకొన్న విధమున్
వివరించెద నీకు రాఘవా. (చం. రా. ౩. ౮.)

విరుగ్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిగుల విఱుగఁగొట్టఁబడినది, పగులఁగొట్టఁబడినది. ౨. నశింపఁజేయఁబడినది. ౩. వంగినది. ౪. కొబ్బువాటినది, కుంఠితము.

విరుతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అఱచునది, బిగ్గఱగా ధ్వనిచేయునది. ౨. మాఱుమ్రోయునది, ప్రతిధ్వని చేయుచున్నది.—వి. అ. న. ౧. అఱపు, కేక, బొబ్బరింత. ౨. ధ్వని, పెద్దధ్వని. ౩. పక్షికూజితము, తుమ్మెదల ఝుంకారము.

విరుదితము. సం. వి. అ. న. ౧. పెద్దయఱపు. ౨. ఏడ్పు.

విరుద్ధధీ. సం. విణ. (ఈ.) దుష్టబుద్ధిగలవాఁడు, దుష్టుఁడు. —వి. ఈ. స్త్రీ. చెడుబుద్ధి, విపరీతబుద్ధి.

విరుద్ధపడు. మి. అ. క్రి. (విరుద్ధము + పడు.) విరోధపడు, కలహించు.

వ. బద్ధాంజలిరై శుద్ధబుద్ధస్వరూపిణివగు నీతో
విరుద్ధపడు దురాత్ములకుఁ దగినయట్లయ్యె.
ప్రబోధ. ౪. ౫౮.

విరుద్ధపఱచు. మి. స. క్రి. (√ విరుద్ధపడు.) విరోధింపఁజేయు.

వ. వేదమార్గోపనిషత్తులతోడ శ్రద్ధను విరుద్ధ
పఱచి... ప్రబోధ. ౩. ౨.

విరుద్ధమతికృత్తు. సం. వి. త్. పుం. విపరీతార్థము స్ఫురింపఁజేయుట యనెడి ఒకానొక కవితాదోషము.

విరుద్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆటంకపఱుపఁబడినది, అడ్డుపెట్టఁబడినది. ౨. మూయఁబడినది. ౩. ముట్టడింపఁబడినది. ౪. భిన్నమైనది, పరస్పరము విరోధముగలది. ౫. వ్యతిరేకమైనది, వ్యతిరేక గుణముగలది. ౬. (తర్క-) విరుద్ధభావమును రుజువుచేయు హేతువు. (తర్క.) ఒకానొక హేత్వాభావము. ౭. పగగలది. ౮. ప్రతికూలమైనది. ౯. (ఆహారము) నిషే

ధింపఁబడినది. ౧౦. అనర్హము, కూడనిది. ౧౧. పైకిఁద్రోయఁబడినది. ౧౨. సందేహాస్పదమైనది, సందిగ్ధమైనది.— వి. అ. న. ౧. వ్యతిరేకము, విరోధము. ౨. అనిష్టము, అసమ్మతి, పొసఁగమి.

విరులెత్తు. అ. క్రి. (విరులు + ఎత్తు.) పుష్పించు.

చ. తరుణుల కౌఁగిటన్ననుచు తమ్ముఁ వృథా
విరులెత్తఁజేసె మోహపరులుగఁ జైత్రుఁ
డంచు... ఆము. ౫. ౧౨౬.

విరూక్షణము. సం. వి. అ. న. ౧. మోటగాఁజేయుట, మొద్దుగాఁజేయుట. ౨. విరేచనములు కట్టించుట. 3. నింద, దూఱు. ౪. శాపము, తిట్టు.

విరూఢము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అంకురించినది, మొలకలెత్తినది. ౨. బయలుదేఱినది, పుట్టినది. 3. మొగ్గతొడిగినది, వికసించినది. ౪. ఎక్కినది, ఆరోహించినది.

విరూపకము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విరుద్ధమగు రూపము గలది. ౨. భయంకరమైనది.— వి. అ. పుం. మాఱుపేరు.

విరూపకరణము. సం. వి. అ. న. ౧. కురూపినిఁజేయుట, ౨. హాని కలిగించుట, అపాయము చేయుట.

విరూపము. సం. విశ. (అ. ఆ., ఈ. అ.) ౧. అంగవికారముగలది, వికృతమైన రూపము గలది. ౨. స్వభావవిరుద్ధమైనది. 3. బహురూపము, పలురూపములు గలది.— వి. అ. న. ౧. కురూపము, అంగవికారము. ౨. బహువిధరూపము, విభిన్నస్వభావము.

విరూపాక్షుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) వికారముగలకన్నులుగలవాఁడు, సరిగాలేని కన్నులుగలవాఁడు.— వి. అ. పుం. శివుఁడు, విషమనేత్రుఁడు.

విరూపి. సం. విశ. (న్. ఈ. న్.) కురూపము గలవాఁడు, అంగవికారముగలవాఁడు.— వి. న్. పుం. అడవిపిల్లి.

విరేకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బేది, మలము పోవుట, పాసనము, ౨. బేదిమందు, విరేచనములు కలిగించుమందు.

విరేచనము. సం. వి. అ. న.=విరేకము.

విరేచితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విరేచనమైనది, మలముపోయినది.

విరేఫము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రవాహము, నది. ౨. మదము (వాచ.)
విశ. (అ. ఆ. అ.) రేఫమను వర్ణములేనిది.

విరోకము. సం. వి. అ. పుం., న. రంధ్రము, కన్నము. —పుం. కిరణము.

విరోచనసుతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బలిచక్రవర్తి.

విరోచనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. చంద్రుఁడు. 3. అగ్ని. ౪. ఒకానొక రాక్షసుఁడు, బలిచక్రవర్తితండ్రి, ప్రహ్లాదుని కొడుకు.

విరోధకారి. సం. విశ. (న్. ఈ. న్.) కలహములు కల్పించువాఁడు, పగకల్గించువాఁడు; కల్గించునది.

విరోధకృత్తు. సం. విశ. (త్.) = విరోధకారి. వి. త్. పుం. ౧. శత్రువు. ౨. ప్రభవాది సంవత్సరములలో నొకటి.

విరోధనము. సం. వి. అ. న. ౧. వైరము, విరోధము. ౨. ఆటంకము, అడ్డగింత, నిరోధము ౩. ముట్టడి. ౪. ప్రతిరోధము, ఎదిరించుట. ౫. పొసఁగమి, పరస్పర విరోధము.

విరోధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శత్రుత్వము, వైరము, పగ. ౨. ఆటంకము, అడ్డు, నిరోధము. ౩. ముట్టడి. ౪. ఆఁపుట, నిలుపుట. ౫. పొసఁగమి, పూర్వోత్తరములు సరిపడకుండుట. ౬. వ్యత్యాసము, భేదము. ౭. కలహము. ౮. దుఃఖము, కష్టము. ౯. (అలం) ఒకయలంకారము, విరోధాభాసాలంకారము. (పూర్వోత్తరములకు వైరమున్నట్లు భాసించుట.)

విరోధి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. ఎదిరించువాఁడు, ప్రతిఘటించువాఁడు. ౨. ముట్టడించువాఁడు. ౩. వ్యతిరేకభావముగలవాఁడు, విరుద్ధుఁడు. ౪. పగగలవాఁడు, శత్రుత్వముగలవాఁడు. ౫. కలహశీలుఁడు, పోట్లాడువాఁడు. —వి. న్. పుం. ౧. శత్రువు, పగవాఁడు. ౨. ప్రభవాదిసంవత్సరములలో నొకటి.

విరోధించు. సం. స. క్రి. ద్వేషించు,పగఁగొను.

మ. హరి...మును మాయయొయ్యన్ విరోధించి యొక్కరుఁడు గ్రాసీ వధింప...

ఉ. రా. ౩. ౧౧౭.

విరోధోక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. విరుద్ధముగాఁ జెప్పెడిమాట, విరుద్ధవాక్యము, విప్రలాపము.

విరోప(హ)ణము. సం.వి.అ.న. ౧. (వ్రణము.) పుండుమాన్పుట. ౨. మొక్కలునాఁటుట, (పాతిపెట్టుట.)

విరోహము. సం. వి. అ. పుం. పెరుఁగుట, మొలకరొత్తుట.

విర్గు=విఱుగు. అ. క్రి. తునియు, భగ్నమగు.

ద్వి. ఏను వినోదమై యొక్కెడి తివియఁబూనినఁ జాపమప్పుడు విర్గెఁగాక.

రం. రా. బాల. ౭౮. పా. (శ. ర. పా.)

విర్చు=విఱుచు. స.క్రి. విఱుగఁజేయు, ముక్కలు చేయు.

శా. అట్టే...మంచి నల్ల చెఱకుల్ భారంబుగా విర్చి వే,కట్టై నొప్పు... హర. ౨. ౮.

చ...వెళ్ళనఁ దరుశాఖవిర్చి కపి యచ్చటి చేరువఁ బల్వలోదకం,బునఁ బడవైచెనంత వెలపుట్ట ఖగాంగన గూయుచుండఁగన్. కేయూర. ౩. ౧౮౦.

విఱవిఱకపోవు. అ. క్రి. తాపమునొందు.

క. ఆపాతాళగభీరజ,లాపూర్ణమహాప్రవాహమైనను గూపా,రాపరిమితసరమైనం, బాపుము విఱవిఱకపోవఁ జొచ్చెం దనువుల్.

వేం. పంచ. ౩. ౬౫.

విఱవీఁగు=విఱ్ఱవీఁగు. అ. క్రి. గర్వపడు.

క. వింటికి సరిబోము కానల,వింటికి సరిదొరక వెంత విఱవీఁగిన నె,ప్పంటికి నలపంటికి నల,పంటికి నల సాక్షి గుబ్బపాలిండ్లసిరుల్.

ఆచా. ౨. ౪౦.

విఱిగి. వి. స్ఫోటభూమి.

ఆ. విఱిగి నాఁగ స్ఫోటపృథివికి సంజ్ఞయా...

ఆం. భా. ౨. ౪.

విఱిచికట్టు. స. క్రి. (విఱిచి + కట్టు.)(చేతులు) వెనుకకుఁద్రిప్పికట్టు.

ఉ. పట్టుఁడు పొఱుఁడంచు నరపాలుని భృత్యులు సందడించుచున్, గట్టిగ నాతనిన్ విఱిచి కట్టిరి తన్నిలయంబు ముట్టుకో,ల్పట్టిరి...

సారంగ. ౩. ౧౬౮.

సీ. తలకొన్నియనరాదు ధరలోన నెవ్వారు
విఱిచికట్టించు నశ్వనుల నొకట...
దశా. ౪. ౧౧౭.

సీ. పెనిమిటిగలదాన నని కొటుక ధరింప వేడు
కలాయని విఱిచికట్టు. శుక. ౨. ౧౧౫.

సీ. బహుభూషణధురీణబాహువల్లరులకొ కఱకు
ముప్పిరిత్రాళ్ళ విఱిచికట్టు...
పారంగ. 3. ౭౭.

ద్వి. కటకటా గోలవుగదర నాయన్న, మటు
మాయచిత్రాంగిమాటలే నీకు, విఱిచి
కట్టారొ బృథ్వీపతి నిన్ను, నఱుకంగ నెల
వీయ నాలుకట్లాడె...
ద్వి. శ. సా. ౨. ౫౭. పా. ౧౭. పం.

విఱివి=విరివి. వి. విస్తృతి.

చ. తరుచయి నీలనీరదవితానముపై పయి
గప్పి యొంతయున్, విఱివిగ నేలయున్
దిశలు నింగియు నిండఁగ బర్వి...
మార్క. ౨. ౧౬౫.

విణ. విస్తృతము.

ద్వి. తెఱనోరు కరిమేను దీర్ఘజిహ్వయును, విఱి
వైనరూపును విషమదృష్టియును...
రం. రా. అర. ౧౫౭. పా. ౨౭. పం.

సీ. బలుతల్పునగు నురస్థలముపై విఱివియా
తమినిల్పి యేమేమొ తలఁచి తలఁచి...
ఉ. రా. ౬. ౧౫౪.

విఱుగఁబడు. అ. క్రి. (√ విరుగు.) ౧. పాఱి
పోవు, పలాయనమగు.

వ. ఇట్లు చెట్లువెడలి విండ్లువంచుకొని ముంచు
కొను నన్నల్లప్రజం జూచి వాల్లకల్లోలంబై
విఱుగంబడు నెడ... ఆము. ౬. ౭౬.

౨. గర్వించు (శ. ర.)

విఱుగఁబాటు. వి. (√ విరుగఁబడు.) ౧. గర్వించుట. (శ. ర.) ౨. ఓడుట.

గీ. విఱుగఁబాటుల వీఁపున వెడలుగొఱక్కలు...
కవిక. ౨. (శ. ర.)

విఱుగడ. వి. (√ విఱుగు.) ౧. విరామము.

వ. సాంసారికబంధంబులం దగులువడి మాన
వులు విఱుగడలేకున్నవారు.
భా. రా. యు. ౨౩౭౫.

౨. విమోచనము.

వ. హనుమంతు ప్రసాదంబున భవత్కర్మపాశం
బులు విఱుగడయ్యె రమ్మని...
మై. 3. ౧౩౦

విఱుగు. అ. క్రి. రూ. విర్గు. తునియు, ముక్క
లగు.

క. నెఱిగలుగు నాఁడునాఁటికి,...చిఱుఁదొడలు
నడుము నట్టును, విఱుగకతక్కదని గిరిజ
వెఱచుచు నడచున్. కు. సం. ౭. ౭.

క. అఱువుడు గాఢముసుంగును, విఱిగిన
దండంబుఁ దునిసి వ్రేలెడుగోఁచిన్, బఱి
యయిన కమండలమును, చుఱచుఱయై
వేడితెఱఁగు చూపులతోడన్.
ఉ. హరి. ౪. ౭౭.

సీ. సవ్యాపసవ్యముల్ శరములేయుటమాని
నెఱఁకులు విఱుగంగ నిలుగువారు.
వరాహ. ౧౧. ౧౭౬.

౨. విరక్తమగు, ఆసక్తిలేకుండు.

రగడ. మందగమన చొరకు చొరకు మావి
మావిమొకలెల్ల, నిందువదన మనసువిఱిగె
నీడ నీడ నిలువనొల్ల. వరాహ. 3. ౭౨.

క. అని యిటు లతఁడాకామిని,యను వాక్య
ములెల్ల వేఱెయర్థముగా నేర్పున విఱిచి
మాటలాడిన, మనసేమియు విఱుగకపుడు
మదవతి కణఁకన్. పారంగ. ౨. ౭౧.

3. భయపడు.

గీ. పాండుసుతులం శిఖండియుఁ జండశక్తి,
మొఱయ నొక్కటఁ బైఁబడ్డ వెఱచి తాత,

విడిచినా పుత్రులందఱు విఱిగి యడవిఁ
గలిసిరో కో యాతనికిఁ బడవలసె నకట.
భాగ. భీష్మ. ౧. ౫౮.

ఆ. ఇట్లు... క్రీడిసెలఁగి దేవదత్తమొత్తుట
యును దత్సైన్యములు పెడఁ, విఱిగి పాఱె
భీష్ము మఱువుసొచ్చె. (భార. విరా. ౫. ౬౬.)

౪. ఓడు, పరాజితుఁడగు.

క. విఱిగి భవత్సుతనివహం, బఱిముఱిఁ గను
కనిఁ జనంగ... భార. భీష్మ. ౨. ౩౮౦.

క. విఱిగి నిశాటులు రావణు, మఱువున కేతేరఁ
జూచి మనమున గోపం, బెఱుకపడ...
భా. రా. యుద్ధ. ౧. ౫౦౮.

క. అనిచఁ జతుర్వదనుం డి, ట్లను రమ్మా పంచ
వదన యనృతంబులు పల్కెనె బ్రహ్మ
నన్నెఱుంగవె, వినుమిది బొంకైన నీకు
విఱిగినవాఁడన్. భోజరా. ౫. ౩౩౨.

౫. పలాయితుఁడగు, పాఱు.

క. మొగమోడఁడితఁడు కౌరవ, జగతీశుఁడు
విఱిగినపుడు జవమున వెనుకం, దగిలి యిది
జూదమాడఁగ, నగు నెడగా దఱుమవలయు
ననియె నతనితోన్.
భార. విరా. ౫. ౩౩౮.

సీ. లోకభీకరులమై నాకంబునకు దాడివెడలి
యింద్రాదుల విఱుగఁదోలి...
వరాహ. ౪. ౫౨.

౬. అడఁగు, నశించు.

సీ. ముంచి చీకటులు కల్పించు నీడలుపోవ,
పద్మాకరంబుల పాఁచివిఱుఁగ...
శివల. ౩. ౧౦.

నిర్మలమగు—ఇండుపకాయచేత నీళ్ళు విఱుగును.
మనసువిఱుగు—వికృతినొందు, నిర్వేదమునొందు.

క. కూరిమి విఱిగిన సతిపై, నేరమి దోఁచుఁగతి
విషయనిస్పృహమతియై, కోరికలుడిగినవానికి
నూరక విశ్వంబుమీఁద నొల్లమిపుట్టున్.
కవి. ౫. ౧౫౧.

క. అని యాశ విఱుగనాడిన, విని యంచఱుఁ
జనిరి... వాల్మీకి. ౨. ౧౩౮.

౭. పడు.

ఆ. ఒడలుపెంచు లంజె యుబ్బుకుంబునకైన
వేగ విటునిమీఁద విఱిగనేని, పందికొక్కు
మీఁద బండికల్ పడునట్లు, విశ్వ...
వేమ. ౨. ౧౦౧.

౮. (ఋణము) తీఱు.

ఉ. అత్తఱిఁ బోతునెద్దుఁ గనకాంచితదివ్య
విమానమిక్కి పూఁగుత్తులు దేవతల్ గురిసి
కొంచు నుతింప వియత్తలంబునన్, హత్తి
విచార మేమిటికి నత్తువు మాకది శూద్ర
నీవు నే, మత్తుము వానికిన్ విఱిగ నప్పు
దివంబున కేగుదమ్మనన్.
శేష. ౩. ౨౩౧.

వాడుకలోని ప్రయోగవిశేషములు:
ఉదా: పాలువిఱిగెను, నెత్తురువిఱిగెను, మందు
వలన విషము విఱిగెను.

వి. ౧. ఓటమి, పరాజయము.

గీ. నను జయించితివేలయ్య మనుకుమార,
విఱుగెఱుంగ జగంబెల్ల నెఱుఁగు నన్ను,
నెవ్వరేమేమిగారు నా యేటుదాఁకి, యమ్మ
నీ బుద్ధి కెదురెక్కుడయ్యెఁగాక.
కళా. ౧. ౧౮౨.

౨. ముక్కలగుట, భగ్నమగుట.

సీ. కలమైన విఱుగెఱుంగని పోటుపరిక
రాచూరుకత్తులమాటు జొచ్చెఁ గొన్ని...
వే. పంచ. ౪. ౨౩౮.

జ: విఱిచికట్టు, విఱుగఁబడు, విఱుగఁబాటు,
విఱుగడ, విఱుగుడు, విఱుచు, విఱుపు.

విఱుగుడు. వి. (విఱుగు.) పాకము చెడినవస్తువు.
ఉదా: పాలవిఱుగుడు. మొ. (శ. ర., వా.)
విణ. విఱుపైనది, విఱుచునది.
ఉదా: పాషాణములకెల్లఁ బైఁడిప్రత్తి విఱు
గుడు.

విఱుచే. స. క్రి. (√ విఱుఁగు.) ౧. విఱుఁగఁ జేయు, త్రుంచు, భగ్నముచేయు.

అ. లావు...కోలెమ్మ బ్రల్లన, విఱిచి నడుము ద్రుంచి వీచివైచె. (భార. ఆది. ౬. ౨౧౫.)

క. విఱుతునొ మ్రింగుదునో తల, దఱుఁగుదునో యేను జ్వరుఁడ...(ఉ. హరి. ౭. ౧౦౭.)

సీ. విఱుపుకంఠాస్థుల నులికి చివ్వంగుల వెంత్తి మోదరలాడు మత్తకరుల...
పి. శకుం. ౨. ౧౨.

౨. (గాత్ర) వినామముచేయు.

సీ. కడువికారంబుగా నోడలెల్ల విఱుచుచు మలఁగి రిత్తకురిత్త సెలఁగి నవ్వు...
భార.. విరా. ౨. ౨౫౦.

౩. (నిరసించునపుడు పెదవి) మఱుచు.

సీ. వెల యొప్ప కవలఁబోవిఱుచు మోవియుఁ గోప మొదవెడు చూపు మోమోటఁ ద్రిప్పు...
ఆము. ౨. ౨౨.

తే...అధరబింబంబు విఱిచి సం,ధ్యాగమమని...
నైష. ౬. ౧౩౭.

౪. చంపు.

క. అని గంగడోలు బిగియఁగ, దనమెడయొత్తు కొని కపిలదగ్గఱఁ జనుదెం,చినఁ జూచి పుండరీకము, వెనువెనుక కపోవుఁగాని విఱు వదు దానిన్. భోజరా. ౬. ౭౦.

సీ. నడపి రాశ్వయూజింబునను వ్రతంబులు
... బ్రహ్మ,చారుల విఱిచి భక్షణముచేసి...
జై. భా. ౫. ౧౩౦.

౫. ఓడించు.

గీ. జెట్టితండంబుతోడఁ జేపట్టి హొంత,కారి విఱిచినయట్లు లగ్గలిక విఱుతు,లాఁగువేగంబు మెఱసి బలంబు నెఱపి,మల్లుతనమున మెప్పింతు మనుజవిభుని. భార. విరా. ౧. ౭౧.

౬. (చేతులు వెనుకకు) త్రిప్పు.

గీ. అనిన...ఆ బహుశ్రుతుండు, వెఱచి వేగమ గురుఁబట్టి విఱిచికట్టి... (విక్ర. ౩. ౬౪.)

౭. పదచ్ఛేదముచేయు.

క. అని యిటు లతఁడా కామిని,యను వాక్యము లెల్ల వేఱెయర్థముగా నేర్పున విఱిచి మాటలాడిన, మనసేమియు విఱుగకపుడు మదవతి కణఁకన్. సారంగ. ౨. ౭౧.

౮. వివరించు, స్పష్టపఱుచు.

ద్వి. అదివిని చెలికత్తె లామాయ కనిరి, యెదిరించి పైకొన్న యీ కల మంచి,విధమంచు నక్కల విఱిచిరి చెలులు, విధుముఖి యీ మాట వినమి నచ్చెలులు, వినవమ్మ కల నీకు విఱిచి చెప్పెదము.
ప్రభులింగ. ౨. ౩౪. పా. ౧౫. పం.

౯. ఒకవస్తువునుండి వేరొకవస్తువును విభాగించు.

క...పాల్, హంస విఱువ నీ ర్విఱిచెను.
ఆము. ౪. ౧౭౭.

విఱుపు. వి. (√ విఱుచే.) విఱుచుట, భంగము.

సీ. కలికి మాటలు కిలకిలనవ్వు లోరచూపులు మోవివిఱుపులు గులుకునడలు...
శుక. ౨. ౪౩౩.

విణ. విఱుగుడు.

ఉదా: దానికిది విఱుపు.

విఱ్ఱనవీఁగు=విఱ్ఱవీఁగు. అ. క్రి. మిక్కిలి అతిశయించు.

చ. ఘనుఁ డొకయోగితుల్యుఁ డనఁగా ధరణీస్థలియందు నేరికిన్, వినఁ గనరాని రూపమున విఱ్ఱనవీఁగి తపంబుసేయఁగా, వనరుహమిత్రచంద్రనగవర్గసముద్రనదీనదక్షమా,జన తతియున్ జలించెనని చారులు చెప్పిన మాట వింటిరే. చిత్రభా. ౨. ౫౨.

విఱ్ఱవీఁగు=విఱ్ఱనవీఁగు. (వీఁగు + వీఁగు.) అ. క్రి. ౧. మిక్కిలినిక్కు, మిక్కిలిగర్వించు.

చ. గురుని యుపేక్షఁజేసి తనకున్ సమరోద్ధతి సెల్లె దాని నీ, వెఱవఁడి గానలేఁడు. తన వీరము కౌఁగొని విఱ్ఱవీఁగెడున్.

భార. ద్రోణ. ౨. ౪౬.

సీ. వేల్పుటింతులలోన విఱ్ఱవీఁగుచు మేన నవ రత్నరచనలరవణ మెఱఁగ...

మనుచ. ౨. ౧౧.

సీ. శ్రుతిదూరభోగసక్తత విఱ్ఱవీఁగి తాఁ జరణ ముగ్రజాదెసఁ జూపఁజేని. (వసు. ౧, ౩౪.)

౨. మిక్కిలియొప్పు, మిక్కిలిఅతిశయించు.

క. విను నీ వదితిసుతుఁడవు, వినతకొడుక నేను విఱ్ఱవీఁగెడు మనకున్, జనకుఁడు కశ్యపుఁ డొక్కఁడ దనుజుల సామించి (శోధించి) చంపుదము యిరువురమున్.

భార. ఉద్యో. ౨. ౨౮౫.

సీ. వానలు సరవితో వర్షించె సస్యముల్ వేళ్ళఁ గొల్చుగ విఱ్ఱవీఁగి పండె.

మను. ౬. ౧౨౧.

గీ. ఇరుగు పొరుగున వారల యిండ్లనెల్ల, వివిధ మార్గంబులను సిరుల్ విఱ్ఱవీఁగఁ గుడిచి కట్టెడు శిశువుల గోము లరసి, తల్లి యొట్లో ర్చుఁ దనపేదతనమునకును.

కుచేల. ౧. ౩౬.

౩. సమృద్ధమగు.

ద్వి. పూచె మోదుఁగువృక్షములు విఱ్ఱవీఁగ, గాచెఁ జూతంబులు...

హరిశ్చ. పూ. ౪౩౩.

చ. విపులధరాధరాగ్రమున వేలుపుమ్రాకల రచ్చరావి దివ్యపరిమళంబులోఁ గడవ లంతలు పండుల విఱ్ఱవీఁగు...

వరాహ. ౧౦. ౧౨౦.

విలంఘనము. సం. వి. అ. న. ౧. అతిక్రమించుట, దాఁటుట, మీఱుట. ౨. అపరాధము, శాసనోల్లంఘనము.

విలంఘించు. సం. స. క్రి. ౧. అతిక్రమించు, దాఁటు.

మ. ఒకపాదంబున భూమిగప్పి దివి సత్యలోకటన్ నిరోధించి యొం, డొకటన్ మీఁది జగంబులెల్లఁదాడి యొండొంటన్ విలంఘించి ... హరి విభుం డొప్పారె విశ్వాకృతిన్. భాగ. ౮. ౬౨౫.

౨. లంఘించు, దుముకు.

మ. తలయూచెం గలకంఠి యచ్చెరువునన్ దాటంకరత్నప్రభల్, పలుకంబాఱిన చెక్కుటద్దములపైఁ బైపై విలంఘింపఁగాన్...

కాశీ. ౫. ౧౬౮.

(ఇట ప్రసరించు అని భావము.)

విలంఘితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. దాఁటఁబడినది, అతిక్రమింపఁబడినది. ౨. మీఱఁబడినది, ఉల్లంఘింపఁబడినది. ౩. అతిశయింపఁబడినది, మించఁబడినది. ౪. ఓడింపఁబడినది, జయింపఁబడినది.

విలంబనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆలస్యము, జాగు, ఆలస్యము.

విలంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆలస్యము. ౨. ఆలస్యము, జాగు. ౩. ప్రభవాది సంవత్సరములలో నొకటి. "విలంబి" అని వాడుక.

విలంబి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧ ఆలస్యము చేయునది. ౨. జాగుచేయునది, ఆలస్యముచేయునది, మందమైనది.

విలంబించు. సం. అ. క్రి. ఆలస్యముచేయు, జాగుచేయు.

శా. ఎండన్ గ్రమ్మగ్గితి రాకటన్ బడితి రింకేలా విలంబింపఁగా, రండో బాలకులార చల్దిఁ గుడువన్... భాగ. ౧౦. పూ. ౪౯౩.

విలంబిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మలబంధము, రోగ భేదము.

విలంబితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆను కొని యుండునది, ఆనుకొనియుండునట్లు చేయఁ బడినది. ౨. వ్రేలాడునది, వ్రేలాడఁదీయఁ బడినది. ౩. చేరియుండునది, అంటియుండు నది. ౪. జాగైనది, ఆలస్యమైనది. ౫. మంద మైనది. (సంగీ) ద్రుతము మధ్యము గానిది.— వి. అ. న. ౧. జాగు, విలంబము, ఆలస్యము. ౨. నృత్యవిశేషము.

విలంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఔదార్యము. ౨. అధికదానము, మిక్కిలి యీవి.

విలక్షణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. విశేష గుణములులేనిది. ౨. భిన్నమైనది, వేఱైనది. ౩. విశేషలక్షణములుకలది. అసాధారణమైనది. ౪. అశుభచిహ్నములు గలది. శుభచిహ్నములు లేనిది.—వి. అ. న. ౧. వైయర్థ్యము, నిష్ప్రయోజనస్థితి. ౨. పాఱఁజూచుట కనుపెట్టుట.

విలక్షము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. విశేష గుణములులేనిది. ౨. విశిష్టమయిన (అసాధా రణమయిన) చిహ్నములు గలది. ౩. కలవర పడినది, క్షోభపడినది. ౪. ఆశ్చర్యపడినది, విస్మయమునొందినది. ౫. సిగ్గుపడినది, భంగ పడినది. ౬. తెచ్చిపెట్టుకొన్నది, స్వాభావికము కానిది. (చిఱునవ్వు మొ.)

విలక్షించు. సం. అ. క్రి ఆశ్చర్యపడు.

మ...రామరావణు లసామ్యంబైన యుద్ధంబుఁ
జే, సిరి వర్తందివయేడునాళ్లు దివిజశ్రేణుల్
విలక్షింపగన్. దశా. ౭. ౨. ౧౫౫.

విలక్షితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రత్యేకపఱుపఁబడినది. ౨. పరిశీలింపఁ బడినది, కనిపట్టఁబడినది. ౩. క్షోభపెట్టఁ బడినది. కలఁతనొందింపఁబడ్డది. ౪. విసిగింపఁ బడినది. ౫. భేదపఱుపఁబడినది.

విలగ్నము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిక్కిలి యంటియుండునది, అనుబంధించియుండునది. ౨. గుచ్చిపెట్టఁబడినది, ౩. గతించినది, కడచి నది. (కాలము.) ౪. సన్ననిది, సుకుమార మైనది.—వి. అ. న. ౧. నడుము, మధ్యము. ౨. కటిప్రదేశము. ౩. మేషాదిరాశుల యుద యము.

విలపనము. సం. వి. అ. న. ౧. సంభాషించుట, పలుకుట. ౨. వదరుట, వ్యర్థసంభాషణము. ౩. ఏడ్చుట, విలపించుట. ౪. జిడ్డుగలవస్తు వుల మడ్డి.

విలపించు. సం. అ. క్రి. పరిదేవనముచేయు, ఏడ్చు.

గీ. హా హరిశ్చంద్ర కనకపర్యంకతలమునందుఁ
బొందు నీయంగమే యకట చెనఁటి, నేలఁ
గూలినయది నేఁడు నీచదైవ, మిట్టి దశ
దెచ్చెనే దివిజేంద్రభోగ.

వ. అని విలపించుచు నమ్మహాదేవి భర్తృదుఃఖ
భారపీడితయై...

మార్కం. ౧. ౬౨౦౨.

విలపితము. సం. వి. అ. న. ఏడ్పు, విలాపము.

విలయనము. సం. వి. అ. న. ౧. ద్రవము చేయుట, నీరుగాఁజేయుట. ౨. హరింపఁ జేయుట. ౩. తీసివేయుట, తొలఁగించుట. ౪. సన్నముగాఁగొట్టుట, చూర్ణముచేయుట, పొడిగొట్టుట. ౬. పొడి, చూర్ణము.

విలయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ద్రవమగుట, ద్రవీభావము. ౨. నాశము, అణఁగిపోవుట. ౩. ప్రపంచనాశము, ప్రలయము.

విలవిల. వి. ౧. ప్రాణము విడుచుటయందగు ననుకరణము.

ద్వి. సిరివరు జయలక్ష్మి సేసప్రాలనఁగ, వర కుంభముక్తికవ్రాతంబు రాల, విలవిలఁ బ్రాణముల్విడువంగ ధరము, నల వజ్రగతి ముష్టిహతి నుగ్గుఁజేసి, దాని దంతంబు పంతం బున మాడ్చి, పూని తా నావహ స్త్రీపుని ముక్తి కనిచె. (అ. మ. క. 3. ౧౪౭.పా.౭.పం.)

౨. తన్నుకొనుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. విలవిలఁదన్నుక విడిచెఁ బ్రాణములు...
ద్వి. నల. ౪. (శ.ర.)

౩. విహ్వలత.
(చూ. విలవిలపోవు.)

జః విలవిలఁబడు, విలవిలపోవు.

విలవిలఁబడు. అ. క్రి. (విలవిలన్ + పడు.) మ్లానమగు, వాడిపోవు.

క. తెలతెలవాఱఁగవచ్చెను, వెలవెలఁ బాఱె నెలదొవలు విలవిలఁబడియెన్, బలపల నయ్యెం జుక్కలు...(సారంగ. 3.౧౯౬.)

విలవిలపోవు. అ. క్రి. (విలవిల + పోవు.) విహ్వలతఁ జెందు, అవశమగు.

ఉదా: చేతులు కాళ్లు విలవిలపోవుచున్నవి.

విలసత్. సం. శత్రం. (సమాసపూర్వావయవము గానే ప్రయోగము.) ౧. ప్రకాశించుచున్న. ౨. తళుక్కుమనుచున్న. ౩. తరంగములవలె చలించుచున్న. ౪. విలాసముగల, క్రీడాశీల మైన, ఆటలం దిష్టముగల.

విలసనము. సం. వి. అ. న. ౧. తళుక్కు మనుట, తళుక్కున మెఱయుట. ౨. ఆట లాడుట.

విలసించె. సం. అ. క్రి. ప్రకాశించు.

సీ. నందనవనవాసనలసొంపు విలసింప నల సంపుఁజలిగాడ్పు లనుసరింప.
కళా. 3. 3౭.

విలసితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రకా శించునది, తళుక్కుమని మెఱయునది. ౨. కనఁ బడునది, స్పష్టమైనది. ౩. ఆటలాడునది, క్రీడాశీలమైనది.—వి. అ. న. ౧. తళుక్కుమని ప్రకాశించుట, తళుక్కుమనుట. ౨. తళుక్కు మనెడిమెఱపు, ప్రకాశము. ౩. స్పష్టముగాఁ గనఁబడుట, స్పష్టపడుట. ౪. ఆట, క్రీడ, శృంగారచేష్ట. ౫. చేష్ట, అభినయము. ౬. ఫలి తము, పర్యవసానము.

విలసిల్లు(లు). అ. క్రి. ౧. ప్రకాశించు.

ఉ. శ్రీతరుణీముఖోజ్జ్వలశశిద్యుతియున్ భృగు కౌస్తుభార్కబాలాతపదీప్తియు న్నిజ భుజాంతరరమ్యనభస్థలిన్ బరిస్ఫితవిచిత్ర భాతి విలసిల్లఁగ నొప్పు రమావరుండు...
మార్క. ౧. ౧.

మ. వసుధాచక్ర మవక్రమై విలసిలెన్ వార్ధుల్ చెలంగెన్...
కృ. శకుం. 3. ౭౬.

౨. సంతోషము.

ద్వి. వేటాడఁ జయ్యన విచ్చేయుమనిన,మాటకు విలసిల్లి మనుజవల్లభుఁడు, వానికిఁ దన కట్టువర్గంబు నిచ్చి...
నవనాథ. ౧. ౪౭. పా. ౨౭. పం.

విలాతి. వి. దేశము.

చ...వెలలేని సొమ్ములన్, వెసఁ గడుఁగూర్మి తోడఁ జదివించిన పిమ్మట గారవంబుతోఁ, బసుపున కిచ్చె నంత వృషపర్వుఁడు కొన్ని విలాతు లింతికిన్. యయా. ౪. ౧౨౨.

చ...వసుమంతుఁడు నాఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన యొకసెట్టియుండు నలసెట్టిన మాఱువిలాతి కేఁగుచుఁ, తన ధనరాశిపైనిడిన దాళ్చి...
వేం. పంచ. ౧. ౪౩౯.

సీ. సౌవర్ణకలశముల్ సవరించిన విలాతి సక
లాతిపరాదాల సామజములు.
రంగా. ౧. ౧౫౬.

విలాపము. సం. వి. అ. పుం. పరిదేవనము, ఏడ్పు.

విలాపించు. సం. అ. క్రి. దుఃఖించు.

సీ. అని విలాపింప నూరార్చి యేటికిఁ గ్రేపుఁ
బాసి గో ష్ఠాంతలెడు పగిది నడలెదు...
జై. భా. ౬. ౨౬౫.

విలాసకాననము. సం. వి. అ. పుం. శృంగారవనము, లీలోద్యానము.

విలాసనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆట, క్రీడ, వినోదము. ౨. శృంగారచేష్ట, సయ్యాట, సరసము.

విలాసమందిరము. సం. వి. అ. న. లీలాగృహము, ఆనందమందిరము, విలాసముల కేర్పడిన యిల్లు.

విలాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్రీడ, ఆట, వినోదము. ౨. స్త్రీల శృంగారచేష్టావిశేషము, స్త్రీల యంగవిక్షేపాదులందలి తాత్కాలికవిశేషము. ౩. వగలాడితనము, వలపించుట. ౪. స్త్రీలసాత్త్వికభావవిశేషము. ౫. చక్కఁదనము, సౌందర్యము. ౬. తళుక్కుమని మెఱయుట.

విలాసి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. క్రీడాశీలుఁడు, ఆటలాడెడివాఁడు, శృంగారచేష్టలుగలవాఁడు, వలపించువాఁడు.—వి. న్. పుం. ౧. విషయసుఖమునుగోరుమనుష్యుఁడు. ౨. అగ్ని. ౩. చంద్రుఁడు. ౪. పాము. ౫. కృష్ణుఁడు. ౬. శివుఁడు. ౭. కామదేవుఁడు, మన్మథుఁడు.

విలాసించు. సం. అ. క్రి. క్రీడించు.

సీ. తునకు రింగులువార మణికల్యాణంబునఁ జెంత
నల్లన విలాసించె శౌరి.
పి. శకుం. ౩. ౨౧౭.

విలాసిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. శృంగారరసబహుళమై యేకాంకమయిన నాటికాభేదము.

విలాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శృంగారచేష్టలెక్కువగల స్త్రీ; స్త్రీ. ౨. వేశ్య.

విలిఖనము. సం. వి. అ. న. ౧. గోఁకుట, గీఱుట. ౨. వ్రాయుట.

విలిఖించు. సం. స. క్రి. వ్రాయు.

మ. కళలం దేఱు మెఱుంగుఁజెక్కులపయిన్
గస్తూరికాపత్రముల్, విలిఖింపన్...
చంద్రా. ౬. ౧౨౪.

విలిప్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పూయఁబడినది, రుద్దఁబడినది. ౨. మలినముగాఁ జేయబడినది, కలంకితము, అపవిత్రితము.

విలియవేయు. స. క్రి. ౧. సరిచూచు. (శ.ర.) ౨. పూఁటకాపుగా నేర్పఱచు. (వాచ.)

విలీనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అణఁగియున్నది, అంతర్ధానమైనది. ౨. అంటియున్నది, ఆశ్రయించియున్నది. ౩. కరఁగినది, ద్రవరూపమునొందినది. ౪. నశించినది, చచ్చినది.

విలు-విల్లు. వి. టె. ధనుస్సు.

క... విలు విఱుగ నేసి యతనిం, దొలఁగంగాఁ
జేసె నరుఁడు దోర్బలలీలన్.
భార. విరా. ౫. ౬౪.

క. విలునమ్ము సంకుఁజక్రము, బలకయుఁ గాషె
యకంబుఁ బాళముగదయున్, గల రెుని
మిదిచేతుల దాఁపల వలపలఁ దాల్చె శౌరి
బాణుని యనికై. ఉ. హరి. ౬. ౨౫.

శా...ఏ, వేళన్ సీతయు లక్ష్మణుండుఁ దను సేవింపంగ విల్గాని చెల్వొలీలన్ దగు రామ మూర్తి రఘునాథాధీశ్వరుం బ్రోవుతన్.
విజ. వి. ౧. ౧.

జః విలుకాఁడు, విలుదాలుపు, విలుమంది, విలు విద్దె, విలువిద్య.

విలుంచనము. సం. వి. అ. న. ౧. చీల్చుట, భేదించుట, పెరుకుట. ౨. (తోలు) ఒలుచుట.

విలుంఠనము. సం. వి. అ. న. ౧. దోఁచుట కొల్లపెట్టుట. ౨. భూమిపై దొర్లుట, పొరలుట.

విలుంపకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దొంగ, తస్కరుఁడు, దోఁచుకొనెడివాఁడు.

విలుకా(ల్కా)ఁడు. విణ. (విలు + కాఁడు.) ధానుష్కుఁడు, విల్లుపూనినవాఁడు.

సీ. అతిరథోత్తముఁడు ద్రోణాచార్యుఁ డందలి యిందలి విలుకాండ్రకెల్ల గురుఁడు.
భార. ఉద్యో. ౪. ౨౯.

క. అసమశరుఁ డించు విల్లును, కుసుమశరమ్ములను విడిచి కొమ్మలభ్రూనేత్రసమృద్ధిచేతఁ దత్పురిఁ, బసగలవిలుకాఁ డవంగ బరగుచు నుండున్.
విక్ర. ౧. ౭౧.

గీ. అలరు విల్కానితల్లికిఁ బ్రార్థితార్థ, కల్పవల్లికి మ్రొక్కఁగఁ గంటి మంటి.
కాశీ. ౩. ౪౧.

ద్వి. విలుకాండ్రురిద్దరు వివిధశస్త్రాస్త్ర, కలితులై యట పంపకడ నున్నవారు.
రం. రా. కిష్కిం. ౧౬౭. పా. ౨౭ పం.

(చి. ని. పా. విలుపూని యిద్దరు, ముద్రి. పా.)

విలుచే(ల్చు). స. క్రి. ౧. కొను.

గీ. జీవహింస యొన్నండును జేయ ననఘ, యొరులు సంపి తెచ్చిన మాంస మొనర విలిచి, తగినవెల కమ్మి బ్రదుకుదుఁ దద్ధనమున...
భార. అర. ౫. ౩౩.

సీ...ఎక్కుఁడు సొమ్ముకలవాఁడ నెంత యర్థంబైన నిచ్చి నిన్ను, విలిచెదఁ జెప్పుమా వెల యన్న...
మార్కం. ౧. ౨౨౬.

చ...ధూర్జటిన్, విలిచినవాఁడు భక్తిమయ విత్తమునన్ ధరనేకవీరుఁడై నిలిచినవాఁడు శౌర్యమున నీజనకుండు...
ఉ. హరి. ౫. ౭౯.

చ...క్రొవ్విరిమల్లెపూవుటెత్తులు దళనాధర ద్యుతులఁదోఁచినఁ బైకొసరీమిగా విటుల్, విలువగ వారి చిత్తములు విల్తురు తత్పురిఁ బుష్పలావికల్.
పి. శకుం. ౧. ౭౩.

౨. అమ్ము, విక్రయించు.

క. కొలిచితిమో పెఱవేల్పుల, నిలిచితిమో శూలధరుని నిందించునెడన్, దలఁచితిమో దుర్వృత్తులు, విలిచితిమో వేదమంత్ర విద్యావితతుల్.
చెన్న. ౫. ౪౦౬.

గీ. విరులు విలుతురు పుష్పలావికలు వీఁట.
వసు. ౧. ౧౦౯.

గీ. పొందుగానిపొందు పొసఁగ దెక్కువయేల, యేకతమున నెవ్వఁడేని యొరుల, ధనము కానిదాని దాను విల్చుటయది, మెచ్చుగాదు వాఁడు ముచ్చుగాని.
విజ్ఞా. ప్రా. ౨౪.

గీ. అలరు బొంకులఁ జెలఁగించి యఖిలకమన, పాళి తమదండకై యాసపడఁగఁజేసి, విరులు విల్తురు కుసుమలావికలు వీఁట....
చంద్రి. ౧. ౧౦౫.

౩. పిలుచు, ఆహ్వానించు.

గీ. వెలయు విలిచె ననంగఁ బిలిచె ననుట.
ఆం. భా. ౩. ౧౩౪.

జః విలువ, విలువకత్తె, విలువకాఁడు, విలువజవరాలు, విల్పికోలు.

విలుదాలుపు(ల్పు). విణ. (విలు + తాలుపు.) ధనుర్ధరుఁడు.

క. విలుదాలుపుఁ గ్రోడేలు తోర, చెలిజంట
కోలంపురాచసింగపుఁగోడమల్, నిలిచిరటఁ
బుడమిపుట్టగు, నెలఁతుకయుం దామఁదపని
నెలవున నంతన్. రామా. ౫. ౫౩.

(క. ర. పా. విలుదాల్పు, ముద్రి. పా.)

గీ. తరలివచ్చిన నవ్విలుదాల్పుగడిమి, నెదురు
కొని పెక్కునెఱదూపు లేసి యొల్ల, నల్ల
ద్రావుడుమూఁకలఁ ద్రెళ్లఁజేసి, యగ్గ
రాసులపైని బిట్టార్చుకొనుచు.

అచ్చ. రా. అర. ౧౨.

విలుప్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. లోపించినది, తక్కువపడినది. ౨. విఱువఁబడినది, చీల్పఁబడినది. ౩. బలాత్కారముగాఁ బట్టుకొనఁబడినది. ౪. కొల్లగొట్టఁబడినది, దోచుకొనఁబడినది. ౫. నశింపఁజేయఁబడినది, ధ్వంసము చేయఁబడినది. ౬. అంగవిహీనము గావింపఁబడినది, వికలాంగము గావింపఁబడినది.

విలుమంది. వి. (విలు + మంది.) విల్లులు ధరించిన జనసమూహము, విలుకాండ్రు.

ఆ. వలసబెదర నృపతి కలఁగక ప్రజ వగ,
లార్పఁ బనిచి కనుమలందునిలుచ, వేఱువేఱ
యేర్చి విలుమందిఁ బనిచి తా, దుడుకుపెండె
మలుకవోడమ వెడలి. అను. ౩. ౨౮.

విలులితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నలపి వేయఁబడినది. ౨. చలింపఁజేయఁబడినది. ౩. తబ్బిబ్బుచేయఁబడినది, తాఱుమాఱుచేయఁబడినది. ౪. చంచలమైనది, స్థిరతలేనిది, నిలుకడలేనిది.

విలువ(ల్వ). వి. (√ విలుచు.) ౧. వెల, క్రయము, ఖరీదు, మూల్యము.

ఆ. కర్షకునకు నేలకాల మెఱుంగుట, జెట్టి
వానికేది సంభవించె, నందు విలువ మొదల
నగు లాభమును వెడ, వ్యయముగల్గుటయు
శివప్రదములు. భార. అను. ౫. ౩౫.

కం. దేవార్చనానిమిత్తము, దావేఱొకతోఁట
వేయఁదలఁచి యతిం డా, తావు గృహస్థుల
చేతన్, వేవిలి సుక్షేత్రభూమి విలువకుఁ
గొనియెన్. వైజ. ౧. ౭౩.

వ. ...మలయంబునంగల చలువకు విలువ
యెయ్యది... మను. ౧. ౮౨.

సీ. ఈ చంద్రబింబాస్య నీ భూసురేంద్రున కిపు
మొదల విక్రయించు వేళ, నీవిల్వలోని
వాఁ డీనందనుఁడు గాఁడు వేఱె పుత్రునికిని
విలువ వలయు. (హరిశ్చ. ౪. ౧౩౬.)

(విల్వసేయు = కొను.

మత్తకోకిల. ఆజగత్పతిచిత్తగేహమునందుఁ గాఁ
పురముండఁగా, బూజసేయకయుండు వేల్పు
లఁ బూనికొల్వఁగఁబోవుటల్, రాజసంబునఁ
జేతి కౌస్తుభరత్న మొల్లక చేలపై గాజాఁ
బూసలు విల్వసేయఁగఁ గాంతు సేసదకే
మనన్. వాసిష్ఠ. ౪. ౧౭.

౨. ప్రాముఖ్యము.

గీ... గౌరి తనచారుసౌభాగ్యగౌరవంబు, విలువ
పోయిన చెలువున విన్ననయ్యె.

హర. ౩. ౭౩.

విలువకత్తె. వి. (విలువ + కత్తె.) ౧. వెలయాలు, వెలవెలఁది, పణ్యస్త్రీ.

చ... మాఱ్మగల పగ్గలు తగ్గులుజేసి ప్రోలునవ్,
గలసి చరింతు రవ్విలువకత్తెలు మారుని
కత్తులో యనన్. ప్రబంధ. ౧౮.

౨. వెలయిచ్చి వస్తువుఁగొను స్త్రీ.

(చూ. విలువకాఁడు.)

విలువ(ల్వ)కాఁడు. విణ. (విలువ + కాఁడు.) వెలయిచ్చి వస్తువును కొనువాఁడు, క్రేత.

ఉ. ఎత్తుల యొప్పుకొంటె సరమెత్తుట యొప్పుగఁ
జూక్కువిల్వకా, త్తొడిఁబుచ్చుముల్
కొసర కూరకయునిక్కి నల్ల నవ్వుచున్.

విక్ర. ౧. ౭౩.

విలువజవరాలు. వి. ఔ. (విలువ + జవరాలు.) వెలకాఁడి, వేశ్య.

గీ. తొలుత రతిదేల్చె నాగదత్తుండు తనదు,
విలువజవరాలిమాటమి గలఁచి తలఁచి...

ప్రబంధ. ౪. ౨౦.

విలువిద్దె. వి. (విలు + విద్దె.) ధనుర్విద్య.

చ... కరితురగాధిరోహముల గద్దఱులై విలు
విద్దెలందు నేర్పరులయి చాతురంగరణరంగ
సమర్థులునైరి ధారుణిన్.

చంపూ. రా. ౨. ౫౩.

విలువిద్య. మి. వి. (విలు + విద్య.) ధనుర్విద్య.

క. విలువిద్యఁ గఱచుచుండిరి, బలయుతులు
కుమారకులు... (భార. ఆది. ౫. ౧౮౧.)

సీ. జమదగ్నిసుతకృపాశ్రయమునఁ బడసిన
విలువిద్య కలరూపు వెలయఁజేయ.

భార. విరా. ౪. ౨౦౫.

విలూనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఖండింపఁబడినది, నఱకఁబడినది.

విలేఖనము. సం. వి. అ. న. ౧. గోఁకుట, గీఱుట, వ్రాయుట. ౨. త్రవ్వుట. ౩. నిర్మూలముచేయుట, వేళ్లతోఁగూడఁ బీకివైచుట. ౪. తొఢఁదీయుట.

విలేపనము. సం. వి. అ. న. ౧. పూయుట, అలఁదుట. ౨. సువాసనపరిమళద్రవ్యము(చందనాది.)

విలేపని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పరిమళద్రవ్యములసువాసనగల స్త్రీ. ౨. సువేష, మంచిదుస్తులు ధరించిన స్త్రీ. ౩. యవాగువు, గంజి, జావ.

విలేపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పైనిబూసికొనెడి పదార్థము. (చందనాదికము.) ౨. సున్నపుగచ్చు. ౩. సున్నము. ౪. పూయుట, సున్నముచేయుట, గచ్చుచేయుట.

విలేపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యవాగువు. గంజి, జావ.

విలేపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=విలేపి.

విలేప్యము. సం. వి. అ. పుం.=విలేపి.

విణ. (అ. ఆ. అ.) పైనిబూసికొనఁదగినది. (చందనాదికము.)

విలోకనము. సం. వి. అ. న. ౧. చూచుట, కనుఁగొనుట. ౨. చూపు.

విలోకించు. సం. స. క్రి. వీక్షించు.

వ...సూత్రంబున మణిగణంబులంబోలె నున్న
శూన్యలోకంబులు విలోకించి...

వరాహ. ౨. ౧౫౯.

ద్వి. భానుకోటిప్రభఁ బ్రత్యక్షమయ్యె, నైన
విలోకించి...

ద్వి. పరమ. ౩. ౧౬౩. పా.

విలోకితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చూడఁబడినది. ౨. పరీక్షింపఁబడినది, పరిశీలింపఁబడినది.—వి. అ. న. చూపు, దృష్టి.

విలోచనము. సం. వి. అ. న. నేత్రము, కన్ను.

విలోడనము. సం. వి. అ. న. ౧. మథించుట, త్రచ్చుట, ఇటునటుఁ గదుపుట.

విలోడితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మథింపఁబడినది. ౨. ఇటునటు కదల్పఁబడినది. ౩. నేలపై దొర్లింపఁబడినది. —వి. అ. న. చేల్ల, తక్రము.

విలోపనము. సం. వి. అ. న. ౧. లోపింపఁజేయుట, తక్కువపఱచుట. ౨. భేదించుట, నఱకుట. ౩. తీసికొనిపోవుట. ౪. నశింపఁజేయుట, నాశము.

విలోపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తీసికొని పోవుట. ౨. బలాత్కారముగాఁ బట్టుకొనుట. ౩. దోఁచుకొనుట, కొల్లగొట్టుట. ౪. అదర్శనము, కనఁబడకుండుట, అంతర్ధానమగుట, నాశము.

విలోభనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆశచూపి యాకర్షించుట, ఆశకొలుపుట. ౨. దుర్మార్గమునఁ బ్రవేశపెట్టుట, మంచిత్రోవనుండి తప్పించుట. ౩. ముఖస్తుతి, ఇచ్చకము.

విలోభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆశగొలిపి యాకర్షించుట, మోసగించుట. ౨. మరులుగొలుపుట, దుర్మార్గమునఁ బ్రవేశపెట్టుట.

విలోమజాతుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)= విలోమజుఁడు.

విలోమజిహ్వము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగు

విలోమజుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) (విపరీత క్రమమునఁ బుట్టినవాఁడు.) తండ్రికంటె నుత్తమజాతిగల తల్లికిఁ బుట్టినవాఁడు. (వ్యతి. అనులోమజుఁడు.)
ఇట్లే: విమలోమవర్ణుఁడు, విలోమోత్పన్నుఁడు.

విలోమము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. విరుద్ధము, విపరీతము, తలక్రిందైనది. ౨. విరుద్ధక్రమమునఁ బుట్టినది. ౩. వెనుకఁబడినది, హీనస్థితిలోనున్నది.- వి. అ. పుం. ౧. విరుద్ధక్రమము. ౨. కుక్క. ౩. పాము.- న. నీరు తోడెడి యంత్రము.

విలోమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఉసిరిచెట్టు.

విలోముఁడు. సం. వి. అ. పుం. వరుణుఁడు.

విలోలనము. సం. వి. అ. న. ౧. కదుపుట, ఆడించుట. ౨. శుద్ధముగాఁ జేయుట, కలియఁ బెట్టుట.

విలోలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చంచలము, కదలునది. ౨. విడిపోయినది, విరియఁ బోసికొనఁబడినది. (జుట్టు.) ౩. మిక్కిలి తృష్ణ గలది.

విలోహిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అగ్నిహోత్రుని సప్తజిహ్వలలో నొకటి.

విలోహితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ధూమ్రవర్ణముగలది, ఎఱుపును నలుపును గలసినది. ౨. ఎఱ్ఱనిది, రక్తవర్ణముగలది.

విలోహితుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రుద్రుఁడు.

విల్చికోలు. వి. (√ విలుచు.) వెలయిచ్చికొనుట.
ఉ...ఇది పథ్యము సుమ్మొక నక్కనిచ్చి, సింహమ్ముల విల్చికోలుఁ బడె? యన్యులె వారలు కారవేశ్వరా.
భార. సభా. ౨. ౧౮౧.

విల్లు-విలు. వి. ౌ. ధనువు, ధనుస్సు.
బ. విండులు, విల్లులు, విండ్లు.
ఉ. వేఱొకవిల్లు పుచ్చుకొని విండులు రెండును ద్రుంచి మేనులం దూఱఁగ నేసె...
భార. ద్రోణ. ౩. ౮౩.
గీ...అర్జునుఁ దొంటిభార్గవుఁడు వింట,నిట్టిఁడే యని పొగడంగ నెల్లజనులు.
భార. ఆది. ౫. ౨౩౦.
సీ. జగములొక్కుమ్మడి సాధింపనెత్తిన రతిమన్మథులవిండ్లు రమణి బొమలు.
నైష. ౨. ౧౫.
దీని భేదములు: తడవిల్లు, వెదురువిల్లు, సెలసువిల్లు. వెం.
గీ. విల్లుపట్టిన నెలపదినాళ్ళలోన, వీఁకగలిగిన తడవిల్లు వెదురువిల్లు, సెలసువిల్లును మొదలైన చేగవిండ్లు, చులుకుగాఁదీసి శబరేంద్రసూనుఁ డేయు.   కాశ. ౩. ౩౫.

జ: వింటికోల, వింటిజోడు, వింటిపట్టు, వింటి పెట్టు, వింటిబద్ద, వింటికాని, వింటివాఁడు, విండ్లమ్ములాట, విండ్లవారు.

విళగు. వి. ఒక స్వరస్థాయి.

ద్వి. తిక్థాయి హరాయలును రక్షిలవిళగు,
చౌక్షాయి యాదిగా సాగయుతాయములు.
బస. పు. ౩. ౪౧ పా. ౧౫. పం.

వివంచిషు(ఁడు)వు. సం. విశే. (ఉ.) వంచన చేయ నిచ్ఛగలవాఁడు, మోసపుచ్చఁ దలఁచిన వాఁడు, మోసగాఁడు.

వివక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చెప్పనిచ్ఛ, చెప్పవలయునని తలంపు. ౨. ఇచ్ఛ, కోరిక, ౩. అర్థము, అభిధేయము. ౪. ఉద్దేశము, తలంపు.

వివక్షించు. సం. స. క్రి. చెప్ప నిచ్ఛించు.

మ. చలితాఘంబగు వేదభూజమునకున్
శాఖోపశాఖాచయం,బులు పెక్కుల్ గల
వన్నియుం బ్రకటితంబుల్గా వివక్షింప
నా, జలజాతాసనుఁడైన నోపఁడు....
వి. పు. ౪. ౬౪.

వివక్షితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. చెప్ప నుద్దేశింపఁబడినది, తలఁపఁబడినది. ౩. ఇచ్ఛగింపఁబడినది, కోరఁబడినది. ౪. ఇష్టమైనది, ప్రియమైనది.—వి. అ. న. ౧. ఉద్దేశము. అర్థము. అభిధేయము.

వివక్షు(ఁడు)వు. సం. విశే. (ఉ.) పలుకనిచ్ఛ గలవాఁడు, పలుకసిద్ధముగా నున్నవాఁడు.

వివత్స. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దూడలేని యావు.

వివదించు. సం. అ. క్రి. వాదముచేయు.

సీ... వేదాంతమది వార్థి వినఁదగుఁ దెల్పెడ
పూర్వపక్షగ్రాహపుంజయుతము, సిద్ధాంత
ఝషములచే సంకులంబగు నజ్ఞానభీరువు
లందు మునిఁగి, చిత్తశుద్ధియలేక చెడి పక్షి
యింపుచు వివదింతురెపుడు వివేక మెడలి,...
సేతు. ౩. ౪౪. పా.

వివధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కావడి. ౨. మార్గము, దారి. ౩. బరువు, భారము. ౪. ప్రోతధాన్యము, నిలువధాన్యము. ౫. పాత్రము. (కుండ. మొ.)

వివధికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బరువు మోయువాఁడు, కావడివాఁడు. ౨. కావడితో సరుకులు తీసికొనిపోయి యమ్మికొనువాఁడు.

వివరకట్టు. అ. క్రి. (√ వివరము.) స్పష్టపడు.

గీ. గజ్జియలమ్రోత గలగలగలయటంచు, వివర
కట్టుక రయమున వినికిఁజేయు, విరులతేరు
వితానముం దరికి నరిగి, స్థాయిగావించి
యంతట హాయిమించి.
మల్లుపు. ౪. ౬౫.

వివరణము. సం. వి. అ. న. ప్రకటించుట, బైలు పఱుచుట, తెలుచుట. ౨. కప్పులేకుండఁ జేయుట. ౩. వివరించుట, స్పష్టముగాఁజెలుపుట, వ్యాఖ్యానము. ౪. వ్యాఖ్యానమునకు వ్యాఖ్యయగు గ్రంథము. ౫. వర్ణించుట, వర్ణన. ౬. వాక్యము.

వివరనాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మురళి, పిల్లన గ్రోవి.

వివరపుట్టు. అ. క్రి. (వివరము + పుట్టు.) విశద మగు, స్పష్టమగు.

క. నావిని రక్తాక్షుఁడు చిర,జీవిం బరికించి చెచ్చి
చేసెడు పని యే, మీ వివరపుట్టఁ జెపుమా,
నీ వనుటయు నాతఁ డాతనికి నిట్లనియెన్.
కేం. పంచ. ౩. ౨౯౫.

గీ. వివరపుట్టంగ నాను పూర్వియనుగాఁగఁ,
దన్నెఱింగింపు మన... (విప్ర. ౫. ౪౬.)

వివరము. విణ. (సం. వివరణమ్.) విస్పష్టత.

ద్వి. రవళిసేయక పదరక యొక్కరొకరొ, వివరమ్ముగా మాకు వివరింపుఁ డనిన.

ద్వి. పరమ. ४. ३३५. పా.

జః వివరకట్టు, వివరపుట్టు, వివరి, వివరించు.

వివరము. సం. వి. అ. న. ౧. రంధ్రము. ౨. సందు, మధ్యనుండెడి యవకాశము, బీట. ३. నిర్జనప్రదేశము. ४. దోషము, లోపము, ५. గాయము. ౬. (గణిత) తొమ్మిదిసంఖ్య.- పుం. విస్తృతి. విరివి.

వివరి. విణ. (√ వివరము.) విచారణశక్తి కల వాఁడు, వివేకి.

క. వివరికి వివరించిన కృతి, చవిపాలన్ బంచ దార చవిగూర్చును నా, యవివేకికి వినుపిం చిన,కవిత వరద చింతపండు గలుపుట సుమ్మీ. ద్వా. ౧. ౧౭.

వివరించు. స. క్రి. (√ వివరము.) ౧. వక్కాణించు, స్పష్టపఱుచు.

వ. వాసుదేవ సంకర్షణ ప్రద్యుమ్న నారాయ ణాభిధానంబులు గలిగి విలసిల్లు నా మూర్తుల విధంబు వివరించెద.

మార్కం. ౧. ౧౧౧.

౨. విచారణచేయు, ఆలోచించు.

అ. తల్లివంక నైదుతరములు వివరించి, తండ్రి వంక నేడుతరము లరసి, వారివారి గోత్ర వంశసంకరము గానియక యతివఁ బెండ్లి యయిన మేలు. వి. పు. ४. ౧౭४.

శా. ఆబాధల్ పడలేక ఘోరమణి శోకాక్రాంత మూర్తి పీ,ఢీబద్ధారుణపాణిపద్మములతో దేవా జిష్ణుం బెల్ల శ,తోబుద్ధిన్ వివరింపు నీ సుతులచేఁ గాలెంజుమీ యంచు భా,షా బద్ధుండగు బ్రహ్మదేవుఁ గని విజ్ఞాపించె ఘోషించుచున్. కాశ. ౨. ३౧.

క. వివరింప నొడము లేదిఁక, సువిదను శోభనపు జలకమొనరింపంగా, జివరాంగ్రఁ బసుపు మనువుడుఁ, బువుబోఁడియు నలరి తగిన పొలఁతులఁ బనిచెన్. యయా. ४. ౭५. (ఇట నాలస్యముచేయు, అని శ. ర.)

३. చెప్పు, వక్కాణించు.

ద్వి. వివరమ్ముగా మాకు వివరింపుఁ డనిన...

ద్వి. పరమ. ४. ३३५. పా.

వివర్జనము. సం. వి. అ. న. విడిచిపెట్టుట, త్యజించుట, బహిష్కరించుట.

వివర్జించు. సం. స. క్రి. విడుచు.

క. మమకారంబు నహంకారము సంసారాను బంధరజ్జువులని చిత్తముల వివర్జింకురు సం, యము లీవు నడుపుమా తదాచారంబున్.

భోజరా. ౬. ३౦.

వివర్జితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విడువఁ బడినది, త్యజింపఁబడినది. ౨. తప్పింపఁబడి నది. ३. (తఱచు సమాసాంతమున) శూన్య మైనది, విరహితమైనది. ४. ఈయఁబడినది.

వివర్ణము. సం. విణ. ౧. కాంతిలేనిది, పాలి పోయినది, తెల్లఁబడినది. ౨. రంగుమాసినది. ३. నీచము, అధమము. ४. బుద్ధిహీనము, మూఢము, తెలివిలేనిది. ५. అక్షరముల నెఱుం గనిది, చదువురానిది.

వివర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వర్ణబాహ్యుఁడు, వెలివేయఁబడినవాఁడు. ౨. నీచజాతివాఁడు. ३. నిందితవృత్తి నవలంబించిన మనుష్యుఁడు.

వివర్తనము. సం. వి. అ. న. ౧. గుండ్రముగాఁ దిరుగుట. ౨. ఇటునటుదొర్లుట. ३. వెనుకకుఁ దిరుగుట. ४. క్రిందికిదొర్లుట, దిగుట. ५. ఉండుట, నివసించుట. ౬. భక్తిపూర్వకమైన నమస్కారము. ७. వివిధ స్థితులను గడుపుట,

నానావస్థలు చెందుట. ౮. మాఱినస్థితి, అవస్థాంతరము.

వివర్తము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుండ్రముగాఁ దిరుగుట, చుట్టివచ్చుట. ౨. ఇటునటుదొర్లుట, పొరలుట. ౩. వెనుకకుఁదిరుగుట, మరలుట, ౪. నృత్యము. ౫. మార్పు, రూపాంతరప్రాప్తి. మాఱినస్థితి. ౬. (వేదాంత) కనఁబడురూపము, అయథార్థరూపము, అవిద్యవలనఁ గలిగిన యసత్యరూపము. ౭. రాశి, సమూహము, సంఘము, గుంపు.

వివర్తవాదము. సం. వి. అ. పుం. జగత్తు (దృశ్యప్రపంచము) మిథ్యయనియు బ్రహ్మము మాత్రమే సత్యమనియు దెలుపు వేదాంత సిద్ధాంతము.

వివర్తితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గుండ్రముగాఁ ద్రిప్పఁబడినది. ౨. ఇటునటు త్రిప్పఁబడినది. ౩. ఖండింపఁబడినది, తునియలుగాఁ జేయఁబడినది. ౪. విప్పఁబడినది. ౫. వంకరగాఁ జేయఁబడినది, వంపఁబడినది.

వివర్ధనము. సం. వి. అ. న. ౧. పెరుఁగుదల, వృద్ధినొందుట. ౨. పెంపు, ఆధిక్యము, అభివృద్ధి, గొప్పతనము. ౩. అధికమగుట. ౪. ఖండించుట, నఱకుట, విభజించుట.

వివర్ధించు. సం. స. క్రి. విశేషముగా వర్ధిల్లఁ జేయు.

క. ఈ కులము వివర్ధింపఁగ, నా కభిమతము...
భార. ఆది. ౫. ౧.

వివర్ధితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పెంపఁబడినది. ౨. అభివృద్ధి నొందింపఁబడినది. ౩. సంతోషపడినది. సంతోషపఱుపఁబడినది. ౪. ఖండింపఁబడినది, నఱకఁబడినది, విభజింపఁబడినది.

వివశుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. (ఇతరుల) వశమునలేనివాఁడు, స్వతంత్రుఁడు. ౨. వశము తప్పినవాఁడు, పరాధీనుఁడు, అస్వతంత్రుఁడు. ౩. ఒడలెఱుంగనివాఁడు, స్మృతి తప్పినవాఁడు. ౪. చనిపోయినవాఁడు, మృతుఁడు.

వివసనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దిగంబరుఁడు, దిసమొలవాఁడు.- వి. అ. పుం. జైనసన్యాసి.

వివస్వాగతము. సం. వి. త్. పుం. అర్కవృక్షము, జిల్లేడుచెట్టు.

వివస్వంతుఁడు. సం. వి. త్. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. అనూరుఁడు, సూర్యసారథి. ౩. దేవత, వేల్పు.

వివహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్నిదేవుని సప్తజిహ్వలలో నొకటి. ౨. వివాహము.

క. అనాగసచివధీమణి...పోతమాంబ వివహం బయ్యెన్.
పి. శకుం. ౧. ౪౦.

వివాకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విచారణచేయువాఁడు, ప్రాడ్వివాకుఁడు, న్యాయాధికారి.

వివాదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కలహము, జగడము. ౨. వాదము, సయుక్తికముగ నొకయంశమునుగూర్చి చర్చించుట. ౩. ఋణము, దాయము మున్నగువానిఁగూర్చి సంభవించిన తగవు, అభియోగము, వ్యాజ్యము. ౪. వైరుధ్యము, విరుద్ధమగుట.—౫. ఆజ్ఞ, శాసనము. ౬. అఱచుట, బిగ్గఱగా ధ్వనిచేయుట.

వివాదార్థి. సం. వి. న్. పుం. వ్యాజ్యమునకు సంబంధించినవాఁడు, వివాదము కోరువాఁడు. ౨. వాది, వ్యాజ్యము తెచ్చినవాఁడు.

వివాది. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. వాదించువాఁడు, కలహించుచున్నవాఁడు. ౨. వాజ్యము తెచ్చినవాఁడు. — వి. న్. పుం. వాజ్యమునకు సంబంధించిన పురుషుఁడు, వివాదమున నొక పక్షమువాఁడు.

వివారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెఱచుట, విప్పుట. ౨. అచ్చులను, ఊష్మములను స్పష్టముగా నుచ్చరించునపుడు నోరు తెఱచుట. (అభ్యంతర ప్రయత్నములలో నొకటి.)

వివాసనము. సం. వి. అ. న. ౧. దేశాంతరవాసము. ౨. దేశాంతరమునకుఁబంపుట, దేశభ్రష్టత నొందించుట.

వివాసము. సం. వి. అ. పుం. దేశభ్రష్టత, దేశాంతరవాసము.

వివాసితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దేశాంతరము పంపఁబడినవాఁడు, దేశభ్రష్టుఁడుగా జేయఁబడినవాఁడు.

వివాహమగు. మి. స. క్రి. (వివాహము + అగు.) పెండ్లాడు.

వ. క్రథకైశికాధీశ్వరతనూభవ వివాహంబై మిమ్ము దర్శింపగలవాఁడను.

నైష. ౭. ౮౮.

వివాహము. సం. వి. అ. పుం. పెండ్లి, పరిణయము. (వివాహము ఎనిమిది విధములు. బ్రాహ్మము, దైవము, ఆర్షము, ప్రాజాపత్యము, ఆసురము, గాంధర్వము, రాక్షసము, పైశాచము.)

వివాహితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పెండ్లాడినవాఁడు.

వివాహ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అల్లుఁడు, జామాత. ౨. వరుఁడు, పెండ్లికొడుకు. — విణ. (అ. ఆ. అ.) పెండ్లి చేయఁదగినవాఁడు, పెండ్లి చేయవలసినవాఁడు.

వివి(వృ)క్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్భగురాలు, దురదృష్టవంతురాలు, భర్తకిష్టములేని స్త్రీ.

వివిక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విడఁదీయబడినది, వేఱుచేయఁబడినది. ౨. నిర్జనము. జనశూన్యము. ౩. ఒంటి, ఏకాకి. ౪. వివేచింపఁబడినది, ప్రత్యక్షముగాఁ దెలిసికొనఁబడినది. ౫. వివేకము (తెలివి) గలది. ౬. పవిత్రమైనది, దోషరహితము. ౭. గంభీరమైనది, లోఁతైనది. (ఆలోచన, మొ.) ౮. ఒక్క విషయముపై మనస్సు నిలుపునది, ఏకాగ్రచిత్తము.- వి. అ. న. ౧. నిర్జనప్రదేశము. ౨. ఏకాంతవాసము, ఒంటరిగానుండుట.

వివిగ్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిక్కిలి వ్యాకులపడినది, భయపడినది. ౨. మిక్కిలి కోపముగలది.

వివిధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నానాప్రకారము, అనేక విధములుఁగలది.- వి. అ. న. అభినయ విశేషము, ఒకవిధమైన యభినయము.

వివీతము. సం. వి. అ. పుం. ఆవరణము వేసిన ప్రదేశము, పచ్చికపట్టు.

వివృక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విడువఁబడినది, త్యజింపఁబడినది.

వివృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రకటింపఁబడినది, బైటఁ బెట్టఁబడినది. ౨. స్పష్టమైనది, దాఁపరికములేనిది. ౩. కప్పులేనిది. ౪. తెఱవఁబడినది, మూఁతలేనిది. ౫. చాటింపఁబడినది. ౬. వ్యాఖ్యానము చేయఁబడినది, వివరింపఁబడినది. ౭. వ్యాపించినది. ౮. విరివియైనది, విశాలమైనది. ౯. ఫలింపనది, పండనిది. (నేల.) - వి. అ. న. ౧. స్పష్టముగా నుచ్చరించుట, స్ఫుటోచ్చారణము. ౨. వివారప్రయత్నము. అభ్యంతర ప్రయత్నములలో నొకటి.

వివృతాక్షము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) పెద్ద కన్నులుగలది.—వి. అ. పుం. కోడిపుంజు.

వివృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. తెఱచిచూపుట, స్పష్టపఱచుట. ౨. వ్యాప్తి, విస్తరించుట, ౩. బైటపెట్టుట, వెలువఱచుట. ౪. వివరణము, వ్యాఖ్యానము, టిప్పణము.

వివృత్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గుండ్రముగాఁ ద్రిప్పఁబడినది. ౨. అడ్డముగాఁ దిరుగుచున్నది. ౩. ప్రకటింపఁబడినది.

వివృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. గుండ్రముగాఁ దిరుగుట, చుట్టుతిరుగుట.

వివృద్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పెరిఁగినది. ౨. హెచ్చయినది, అధికమైనది. ౩. విశాలమైనది, విరివియైనది.

వివృద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. పెంపు, ఆధిక్యము, హెచ్చు. ౨. అభివృద్ధి, పెరుఁగుదల.

వివేకజ్ఞానము. సం. వి. అ. న. విచారణ చేసెడి శక్తి.

వివేకజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విచారణ చేయు నేర్పుగలవాఁడు, సూక్ష్మబుద్ధిగలవాఁడు.

వివేకపదవి. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెలివి, జ్ఞానము, ౨. విచారణము, పరిశీలనము. ౩. రెండువస్తువులను సూక్ష్మభేదము నెఱింగి వేఱుపరచుట. ౪. (వేదాంత) ఆత్మానాత్మభేదమును దెలిసికొనుట, మిథ్యాప్రపంచము నుండి బ్రహ్మమును భిన్నముగాఁ దెలిసికొనుట. ౫. యథార్థజ్ఞానము, నిజమైన తెలివి. ౬. నీటితొట్టి.

వివేకి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) విచారణచేయువాఁడు.—వి. న్. పుం. ౧. వివేకముగలవాఁడు. న్యాయాధికారి. ౨. జ్ఞాని, ఆత్మజ్ఞాని.

వివేకించు. సం. స. క్రి. విచారణసేయు.

క. యతిలోకజ్ఞానసమన్విత యతిజనకృత్యమటు వివేకింపు మెదన్.

భార. శాం. ౧.౬౧.

ద్వి. అనఘ నీతత్త్వమే నాత్మలోఁజూచి, నిను వివేకించితి నీవు విష్ణుఁడవు.

రం. రా. బాల. ౮౦. పా. ౨౫. పం.

శా...ఈ విశ్వంబునఁగల్గు మే లిదియపో యొందున్ వివేకించినన్. (కళా. ౨. ౧౨.)

వివేక్త. సం. వి. ఋ. పుం. ౧. విచారణకర్త, న్యాయాధికారి. ౨. జ్ఞాని, వేదాంతి.

వివేచన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. విచారణ, వివేకము. ౨. ఆలోచనము, పరిశీలనము. ౩. నిశ్చయము.

వివేచించు. సం. అ. క్రి. వివేచనసేయు, వివేకించు. (శ. ర.)

వివోఢ. సం. వి. ఋ. పుం. వరుఁడు, పెండ్లికొడుకు. ౨. అల్లుఁడు.

విష్వచ్చము. వి. (సం. బీభత్సః) బీభత్సరసము, నవరసములలో నొకటి. (చి. ని., శ. ర.)

విష్వచ్చేఁడు. వి. (బీభత్సః) అర్జునుఁడు.

సీ. విష్వచ్చు నెప్పుడు వినియెడునది తనవిని యట్ల యతిఁ జూచి వీఁడు విజయుఁ డొక్కొ యనుచు... భార. ఆది. ౮. ౧౭౫.

గీ. శంకరుండు గిరాతవేషంబు దాల్చి, యగజ చెంచెతయై తోడనరుగుదేఱఁ, బాణి నోంకారదివ్యచాపము ధరించి, వచ్చె విష్వచ్చు వరతపోవనముకడకు. హర. ౩. ౪౧.

ఉ...నీవచ్చుటఁజేసి ప్రాణములువచ్చెఁజుమీ యిట నేఁడు మాకు విష్వచ్చుఁడు పోరులన్ సవతువచ్చునె నీ కసమానమానుషా.

రాజశే. ౩. ౨౨౨.

విశంక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. భయము. ౨. సందేహము.

విశంకటము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఈ. అ.) ౧. విశాలము, విరివిదియైనది, పెద్దది. ౨. బలవంతము, బలముగలది, ఘోరము, భయంకరమైనది.

విశంకుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. భయములేనివాఁడు, నిర్భయుఁడు. ౨. సందేహములేనివాఁడు.

విశదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. శుద్ధమైనది, కలంకములేనిది. ౨. స్వచ్ఛమైనది, తెల్లనిది, తెల్లరంగుగలది. ౩. ప్రకాశించునది, మనోహరమైనది. ౪. స్పష్టమైనది, స్ఫుటముగాఁ గనఁబడునది. ౫. శాంతము, నిర్విచారమైనది, సంతోషించునది.
వి. అ. పుం. తెలుపు, తెల్లరంగు.

విశదీకరించు. సం. అ. క్రి. విశదముగాఁజేయు.
వ...చిత్తశుద్ధివలన వేదాంతజ్ఞానంబు విశదీకరించి... కాశీ. ౩. ౨౩౮.

విశయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సందేహము, సంశయము. (మీమాంస) అధికరణమునందలి యైదంశములలో రెండవది. ౨. ఆశ్రయము, అభయస్థానము.

విశరఘాతము. సం. వి. అ. పుం. చంపుట, వధము. (శ. ర.)

విశరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పగులుట, బ్రద్దలగుట. ౨. చంపుట, సంహరించుట.
విణ. (అ. ఆ. అ.) బాణములులేనిది.

విశల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దంతి, సేపాళము ‡. గుడూచి, తిప్పతీఁగ. ‡. అజమోద, ఓమము. ‡.

విశల్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కష్టములేనిది, విచారములేనిది, భద్రముగానున్నది. ౨. ముండ్లులేనిది, ములుకులులేనిది.

విశల్యకరణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శరీరమున నాఁటిన ములుకుల నూడఁజేయు నొక విధమైన యోషధి.

విశసనము. సం. వి. అ. న. ౧. చంపుట, సంహారము, నశింపఁజేయుట. ౨. నాశము, చేటు. ౩. యుద్ధము.—వి. అ. పుం. ౧. వంకరకత్తి. ౨. ఖడ్గము, పెద్దకత్తి. -పుం; న. నరకభేదము, ఒకవిధమగు నరకము.

విశసించు. సం. స. క్రి. చంపు, విశసనము చేయు.
గీ...పాపపశువుల విశసించి భక్తిచరువు,
పాండురంగాగ్నిలో వేల్చు పాండవునకు.
పాండు. ౫. ౫౬.

విశస్త. సం. వి. ఋ. పుం. ౧. బలియిచ్చువాఁడు, ౨. చండాలుఁడు.

విశస్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నఱుకఁబడినది, తునియలు చేయఁబడినది. ౨. మర్యాదనెఱుఁగనిది, మోటైనది. ౩. స్తుతింపఁబడినది, కొనియాడఁబడినది.

విశాఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకానొకనక్షత్రము, అశ్విని మొదలగు నక్షత్రములలోఁ బదియారవది. ౨. గలిజేరు ‡. ౩. కాఁకర ‡.

విశాఖజము. సం. వి. అ. పుం. నారింజచెట్టు.

విశాఖము. సం. వి. అ. పుం. వేఁటలో నొకవిధమైనస్థితి. (ఒడుపు.) (ఈ యొడుపులో విలుకాఁడు జానెఁడెడములో నడుగులిడి నిలఁబడవలయును.) ౨. నూలువడికెడి కదురు.

విశాఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కార్తికేయుఁడు, కుమారస్వామి. ౨. యాచకుఁడు, అడుగుకొను వాఁడు. ౩. శివుఁడు. ౪. ఒకానొక వేలుపు, దేవతాభేదము.

విశాతనము. సం. వి. అ. న. ౧. చీల్చుట, భేదించుట. ౨. విమోచనము, విడుదల. ౩. సానఁబట్టుట, మిక్కిలి వాఁడిచేయుట.

విశాయము. సం. వి. అ. పుం. కావలివాండ్రు వంతుల ప్రకారము నిద్రించుట.

విశారణము. సం. వి. అ. న. ౧. చీల్చుట, భేదించుట. ౨. చంపుట. సంహరించుట.

విశారదము. సం. వి. అ. పుం. వకులవృక్షము, పొగడచెట్టు.

విశారదుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. (తఱచుగా సమాసాంతమున) నిపుణుఁడు, నేర్పరి. ౨. బుద్ధిమంతుఁడు, తెలివికలవాఁడు. ౩. ప్రఖ్యాతుఁడు, ప్రసిద్ధిఁ జెందినవాఁడు. ౪. ధీరుఁడు, ధైర్యశాలి.

విశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉజ్జయినీనగరము. ౨. ఒకానొక నది.

విశాలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. విరివి, విస్తృతి, పెద్దదియగుట. ౨. ఘనత, గొప్పతనము, శ్రేష్ఠత్వము.

విశాలత్వక్కు. సం. వి. చ్. పుం. ఏడాకులరఁటి. ఙ్. (శ. ర.)

విశాలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పెద్దది, విరివియైనది, వెడల్పుగలది. ౨. సమృద్ధము, నిండియున్నది. ౩. శ్రేష్ఠమైనది, ఘనమైనది, ప్రసిద్ధమైనది. - వి. అ. పుం. ౧. ఒకవిధమైన లేడి. ౨. పక్షివిశేషము.

విశాలాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాశీక్షేత్రమున నెలకొనియున్న పార్వతీదేవి యర్చావతారము. ౨. వేశ్య. ౩. తెలుకొండి. ఙ్.

విశాలాక్షుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) విరివియైన కన్నులుగలవాఁడు. - వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨. గరుత్మంతుఁడు. ౩. శివుఁడు.

విశాలాస్యప్రదరము. సం. వి. అ. పుం. వెడఁద వాతియమ్ము.

క. కదిసి శరాసనగురుఁ డిటు,వదియేను శరంబులేయ బార్థుఁడు వానిం, గుదియించి విశాలాస్యప్రదరము లడరింపఁ గుంభభవుఁ డెడఁద్రుంచెన్. (భార. ద్రోణ. ౩. ౭౫.)

విశిఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పాఱ. ౨. నూలు వడికెడి కదురు. ౩. సూది. ౪. చిన్నబాణము. ౫. బాట, త్రోవ, రథ్య. ౬. మంగలది.

విశిఖము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. శిఖలేనిది, జుట్టులేనిది, అగ్రములేనిది. ౨. ఈఁకలులేనిది. (బాణము.) —వి. అ. పుం. ౧. బాణము. ౨. ఒకవిధమైనరెల్లు.

విశిష్టత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రత్యేకగుణము, విశేషగుణము. ౨. శ్రేష్ఠత్వము, ప్రశస్తత.

విశిష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. విశేషగుణములుగలది. ౨. విలక్షణమైనది, ప్రత్యేకమైనది, అసాధారణమైనది. ౩. కూడినది, ఉపలక్షితమైనది, సంపన్నమైనది. ౪. ఉత్తమమైనది, శ్రేష్ఠము.

విశిష్టాద్వైతము. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మమునకుఁ బ్రకృతికి నభేదమును, సత్యమును బోధించెడి మతము; ప్రకృతి విశిష్టబ్రహ్మమునకు నద్వైతమునుదెలుపు మతము.

విశీర్ణపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. నింబవృక్షము, వేఁపచెట్టు.

విశీర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పగులఁగొట్టఁబడినది, ముక్కలయినది. ౨. వడలినది, వాడినది, ఎండినది, శుష్కము. ౩. జాఱినది, రాలినది. ౪. ముడుతలుపడినది. ౫. చెడినది, పాడైనది. ౬. ముదిమిచెందినది. (వాచ.)

విశీలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విరుద్ధ ప్రవర్తనము గలవాఁడు, మంచి నడవడిలేనివాఁడు, నీతిలేనివాఁడు, దుష్టుఁడు.

విశుఁడు. సం. వి. శ. పుం. (తెనుఁగున వ్యస్త ప్రయోగము కావరాదు.) ౧. వైశ్యుఁడు, కోమటి. ౨. మనుష్యుఁడు. ౩. ప్రజ, జనము.- స్త్రీ. దేశప్రజ.

విశుద్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. శుభ్రము చేయఁబడినది. ౨. పరిశుభ్రమైనది, పవిత్రమైనది, పాపములేనిది, లోపములేనిది. ౩. కళంకములేనిది. ౪. సరియైనది, హెచ్చుతక్కువలులేనిది. ౫. గుణవంతము, సుగుణములుగలది. కౌటిల్యమెఱుఁగనిది, ఋజువర్తనముగలది. ౩. అడఁకువగలది.- వి. అ. న. శరీరమునందలి విశుద్ధచక్రము.

విశుద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. పరిశుద్ధత, నిర్మలత్వము. ౨. నిర్దోషత్వము, దోషములేమి. ౩. సరిగానుండుట, హెచ్చుతక్కువలులేమి. ౪. తప్పు దిద్దుకొనుట. ౫. సామ్యము, పోలిక. ౬. (బీజగణిత) తీసివేయుమొత్తము, తీసివేసెడి రాశి.

విశృంఖలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. శృంఖలములు (గొలుసు) లేనివాఁడు. ౨. బంధనములేనివాఁడు, అడ్డులేనివాఁడు. ౩. నీతిలేనివాఁడు, కట్టుపాటులేనివాఁడు.

విశేషకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) భేదపరచునది, వేఱుపఱచునది.-వి. అ. పుం., న. ౧. భేదపఱచు లక్షణము, గుణము. ౨. భేదము దెలుపు గుణము. ౩. నొసటిబొట్టు, తిలకము. ౪. రంగులతోఁగాని పరిమళద్రవ్యములతోఁగాని ముఖముమీఁదను శరీరముమీఁదను చిత్తరువు వ్రాయుట, పత్త్రిరచన. ౫. ఏకవాక్యముగానుండిన శ్లోకత్రయము. ౬. నువ్వుమొక్క.

విశేషగుణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రత్యేకగుణము. ఇతరమునుండి వేఱుపఱచు గుణము. ౨. (తర్క) సంయోగపృథక్త్వముల వంటిది కాక స్వాభావికమైన గుణము.

శ్లో. బుద్ధ్యాదిషట్కం రూపాదిచతుష్కం స్నేహభావనే, స్వాభావిక ద్రవత్వంచ అదృష్టం శబ్దఏవచ...విశేషగుణఇత్యతే.

కారికావళి.

విశేషజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గుణాగుణము లెఱిఁగినవాఁడు, విమర్శకుఁడు. ౨. విద్వాంసుఁడు, పండితుఁడు.

విశేషణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గుణమును దెలుపునది. ౨. భేదపఱుచునది, ఇతరవ్యావర్తకము.-వి. అ. న. ౧. వ్యావర్తనము, భేదపఱుచుట, ౨. భేదము, వ్యత్యాసము. ౩. మఱొకదానినుండి ప్రత్యేకపఱుచునట్టి పదము, గుణమును తెలుపునట్టి పదము. (వ్యతి. విశేష్యము: ఇది మూఁడు విధములు గలది. ౧. వ్యావర్తకము. ౨. విధేయము. ౩. హేతుగర్భము.) ౪. భేదపఱచులక్షణము, గుర్తు. ౫. విధము, రకము. ౬. మించుట, అతిశయించుట.

విశేషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విలక్షణమైనది, అసాధారణమైనది. ౨. సమృద్ధమైనది, విరివియైనది.-వి. అం. పుం. ౧. వేఱు

పఱుచుట. ౨. భేదము, వ్యత్యాసము. ౩. గుణ సంబంధభేదము. ౪. మంచికిగాని చెడ్డకుఁగాని గలుగు మార్పు. ౫. అవయవము. ౬. రకము, విధము. ౭. నానావిధమైనవస్తువులు. ౮. (సమాసాంతమున) శ్రేష్ఠత, ఘనత, ఆధిక్యము. ౯. (తర్క) అనన్యనిష్ఠగుణము, ప్రత్యేకగుణము, అనన్యసాధారణమై ఒకదానియందేయుండి ఇతరపదార్థములనుండి భేదము తెలుపు గుణము, పృథివ్యాది నవద్రవ్యముల పరమాణువులందుండు గుణము. ౧౦. వ్యక్తి, ప్రత్యేకత. ౧౧. వర్గము, శబ్దసముదాయము. ౧౨. తిలకము, నొసటిబొట్టు. ౧౩. విశేష గుణము. ౧౪. ఒకానొక యర్థాలంకారము.

శ్లో: విశేషః ఖ్యాతమాధారం, వినాప్యాధేయ వర్ణనమ్‌ఆధారములేకయే ఆధేయమున్నట్లు వర్ణించుట.

విశేషవచనము. సం. వి. అ. న. ప్రత్యేకవిధి వాక్యము.

విశేషవిదుఁడు. సం. విణ. (ద్.)=విశేషజ్ఞుఁడు.

విశేషవిధి. సం. వి. ఇ. పుం. ప్రత్యేకవిధి.

విశేషశాస్త్రము. సం. వి. అ. న. = విశేష విధి.

విశేషించు. సం. స. క్రి. ౧. స్తుతించు, అగ్గించు.

వ. అని యనేక ప్రకారంబులం బరమేశ్వరు నిరాకరించుచు నితర సురవరుల విశేషించుచున్న కృతకవిప్రు నగజ కటాక్షించుచు... కా. సం. ౭. ౨౫౩.

౨. విశదీకరించు.

మ...వచ్చినకార్యం బఖిలంబు నాతఁడు విశేషింపంగ మాల్యానులేపనతాంబూలవిభూషణావళుల సంభావించి యత్యున్నతిన్. జై. భా. ౩. ౫౪.

౩. క్రి. అతిశయించు.

వ...విశేషించి యీ ధర్మోత్పత్తి శ్రాద్ధ కాలంబున పఠించినఁ బితరులకు పునరావృత్తిరహిత శాశ్వతబ్రహ్మలోకంబు గలుగు. వరాహ. ౭. ౩౫.

వ. విశేషించియుం గొరవనికేతనంబులఁ గేతనంబులఁ బొగలెగయుటయు నాయుధంబులు మండుటయు నివి మొదలుగా దుర్నిమిత్తంబులు పుట్టుచున్నయవి. భార. భీష్మ. ౧. ౧౨.

విశేషితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. భేద పఱుపఁబడినది. ౨. నిర్వచింపఁబడినది, ప్రత్యేక లక్షణము చెప్పఁబడినది. ౩. విశేషణముచే వేఱుపఱుపఁబడినది. ౪. శ్రేష్ఠమైనది, ప్రశస్తము.

విశేషుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విశిష్టుఁడు, గొప్పవాఁడు.

క. దనుజారికంటె వీరుఁడు,...త్రిన,యనుకంటె విశేషుఁ డురుతరైశ్వర్యమునన్. కా. సం. ౧౦. ౪౨౩.

విశేషోక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఒకానొక యర్థాలంకారము.

శ్లో. కార్యాజనిర్విశేషోక్తిస్సతి పుష్కలకారణే. (ప్రసిద్ధకారణసామగ్రియున్నను గార్యము కలుగనట్లు వర్ణించుట.)

విశేష్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. భేద పఱుపఁబడినది. ౨. శ్రేష్ఠము, ముఖ్యమైనది. వి. అ. న. విశేషణముచే గుణము తెలుపఁబడిన పదము; మఱొకపదముచేతఁ బ్రత్యేక పఱుపఁబడిన పదము; నామవాచకము.

విశోక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శోకములేకుండు స్థితి, యోగశాస్త్రమందుఁ జెప్పఁబడిన చిత్తవృత్తివిశేషము.

విశోకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దుఃఖము లేనిది, సుఖితము.—వి. అ. పుం. అశోక వృక్షము.

విశోకించు. సం. అ. క్రి. మిక్కిలి దుఃఖించు.

శా ... అక్షిద్వయా, క్రాంతాశ్రుప్రకరప్రవాహములు పేరాశంబుగాఁ బర్వఁగా, నెంతే గుంపులుగూడి యేడ్చిరి జగంబెల్లన్ విశోకింపగా. సేతు. ౧. ౩౮. పా.

విశోధనము. సం. వి. అ. న. ౧. శుభ్రము చేయుట, శుద్ధిచేయుట, తీసివేయుట. (రాజ్య కంటకవిశోధనోద్యతుఁడు.) ౨. పవిత్రము చేయుట, పాపము మొదలగువాని తప్పించుట. ౩. ప్రాయశ్చిత్తము, పాపపరిహారార్థమైన సంస్కారము.

విశోధ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పవిత్రముచేయఁదగినది. ౨. శుభ్రముచేయఁదగినది, సరిచేయఁదగినది.—వి. అ. న. ఋణము.

విశోషణము. సం. వి. అ. న. మిక్కిలియెండుట, శుష్కించుట.

విశ్నము. సం. వి. అ. పుం. దీప్తి, కాంతి.

విశ్రం(స్రం)భణము. సం. వి. అ. న. విశ్వాసముకలిగించు, నమ్మకము పుట్టించుట.

విశ్రం(స్రం)భపాత్రము. సం. వి. అ. న. నమ్మఁదగినవాఁడు. విశ్వాసస్థానము.

విశ్రం(స్రం)భభాషణము. సం. వి. అ. న. =విశ్రంభాలాపము.

విశ్రం(స్రం)భభూమి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. విశ్రంభపాత్రము.

విశ్రం(స్రం)భము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నమ్మకము, విశ్వాసము, చేనవు. ౨. రహస్యము, రహస్య విషయము. ౩. విరామము, విశ్రాంతి. ౪. ప్రేమతోఁ బ్రశ్నించుట. ౫. ప్రణయ కలహము, పొలయలుక, ౬. చంపుట, హింసించుట.

విశ్రం(స్రం)భస్థానము. సం. వి. అ. న. = విశ్రంభపాత్రము.

విశ్రం(స్రం)భాలాపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నమ్మకముతో మాటలాడుట. ౨. రహస్య సంభాషణము.

విశ్రంభి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. విశ్వాసముగలవాఁడు, నమ్మినవాఁడు. ౨. నమ్మఁదగినవాఁడు, విశ్వసనీయుఁడు.

విశ్ర(స్ర)బ్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నమ్మి యొప్పగింపఁబడినది, వశముచేయఁబడినది. ౨. విశ్వసింపఁబడినది, నమ్మఁబడినది. భయములేనిది, నిర్భయము. ౩. విశ్వసనీయము, నమ్మఁదగినది. ౪. శాంతము, క్షోభము, నిర్వికారము. ౫. స్థిరమైనది, నిశ్చలము, ౬. మెల్లనైనది, మందమైనది. ౭. అధికమైనది, అతిశయించినది.

విశ్రమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పద్య విరామము. ౨. ఊఱట. (శ. ర.)

విశ్రమించు. సం. అ. క్రి. ౧. శ్రమతీర్చుకొను.

క. బహుయోజనముల పొడవగు మిహిమలతుదఁ జేరి విశ్రమించిన యంతన్ ...

ఉ. రా. ౪. ౪౯.

క. మునిభామల వ్యధూమణి, ననవరత ప్రసవ ఫలసమాకీర్ణనివా, తనివేశవివృతకృష్ణా, జిన ముపయిన్ విశ్రమింపఁజేసి యడలుతోన్.

జై. భా. ౬. ౨౭౪.

౨. ఊరడిల్లు (శ. ర.)

విశ్రయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నివాసము, ఆశ్రయము, రక్షకస్థానము, నీడపట్టు.

విశ్రవస్సుఁడు. సం. వి. స్. పుం. పులస్త్యుని కొడుకు, రావణుని తండ్రి.

విశ్రాంతము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆఁగినది, నిలిచినది. ౨. విశ్రాంతినొందినది, అలయిక తీర్చుకొన్నది, అవకాశమునొందినది, తెఱపిగానున్నది. 3. శాంతమైనది, కలఁతనొందనిది.

విశ్రాంతి. సం. వి. ఆ., ఇ. స్త్రీ. ౧. విరామము, ఊఱట, తెఱపి, ౨. నిలుపుదల, సమాప్తి.

విశ్రా(శ్ర)ణనము. సం. వి. అ. న. ఈవి, దానము, దాతృత్వము.

విశ్రామము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చేయుపనిని నిలుపుట, విరామము. ౨. విశ్రాంతి, ఊఱట, అలయిక తీర్చుకొనుట. 3. శాంతి, నెమ్మది.

విశ్రావము. సం.వి.అ. పుం. ప్రఖ్యాతి, ప్రసిద్ధి.

విశ్రుతము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రసిద్ధమైనది, ప్రఖ్యాతినొందినది. ౨. సంతోషించునది, సుఖించునది.

విశ్రుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ప్రఖ్యాతి, ప్రసిద్ధి.

విశ్లథము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) వదులైనది, బిగువులేనిది, శిథిలము. ౨. దుర్బలము, బలము లేనిది.

విశ్లిష్టము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విడఁదీయఁబడినది, వేఱుచేయఁబడినది.

విశ్లేషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విడిపోవుట. ౨. నాయికానాయకుల యెడఁబాటు. 3. వియోగము, ఎడఁబాటు. ౪. లేకపోవుట, అభావము. ౫. బీఁట, సందు. ౬. (గణిత) వ్యత్యస్తసంకలనము, తలక్రిందుగాఁ గూడుట.

విశ్లేషితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విడఁదీయఁబడినది, ఎడఁబాపఁబడినది.

విశ్వంకరము. సం. వి. అ. పుం. నేత్రము, కన్ను. (ఆ. ని.)

విశ్వంభర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భూమి.

విశ్వంభరుఁడు. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) సర్వము భరించువాఁడు. (వహించువాఁడు.) —వి. అ. పుం. ౧. సర్వవ్యాపకుఁడు, పరబ్రహ్మము. ౨. విష్ణువు. 3. ఇంద్రుఁడు.

విశ్వకద్రువు. సం. విశ. (ఉ.) అధముఁడు, నీచుఁడు, దుర్మార్గప్రవర్తనముగలవాఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. వేఁటకుక్క. ౨. ధ్వని.

విశ్వకర్మ(ర్ముఁడు). సం. వి. న్. పుం. ౧. దేవతాశిల్పి, త్వష్ట. ౨. సూర్యుఁడు. 3. సూర్యుని ప్రధానకిరణముల యేడింటిలో నొకటి. ౪. జ్ఞాని. ౫. ఒకానొక ముని. ౬. పరమేశ్వరుఁడు.

విశ్వకార్యము. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుని ప్రధానకిరణము లేడింటిలో నొకటి.

విశ్వకృత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧. ప్రపంచసృష్టికర్త. ౨. విశ్వకర్మ, దేవశిల్పి.

విశ్వకేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. అనిరుద్ధుఁడు.

విశ్వగంధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భూమి.

విశ్వగంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నీరుల్లి. ౨. గంధద్రవ్యవిశేషము, బాలెంతబోలము.

విశ్వగోప్త. సం. వి. ఋ. పుం. ౧. ప్రపంచరక్షకుఁడు, విష్ణువు. ౨. ఇంద్రుఁడు.

విశ్వగ్రంథి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. హంసపదీలత, ఎఱ్ఱఅత్తపత్తితీఁగ.

విశ్వచక్రము. సం. వి. అ. న. సువర్ణమహాదానము, స్వచ్ఛమైన బంగారము దానము చేయుట.

విశ్వజనము. సం. వి. అ. న. మనుష్యజాతి.

విశ్వజనీనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సకల జనులకు హితమైనది, సర్వజనహితస్థానకి.

విశ్వజనీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. సర్వజనులకు హితమైనది, ప్రపంచజనులకు మేలుచేయునది, సర్వజనార్హము. (విల్యమ్సు.)

విశ్వజిత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧. యాగవిశేషము. (ఇది ప్రపంచమునంతను జయించిన రాజు చేయవలసినది. ఇందు సర్వస్వమును దక్షిణగా నియ్యవలయును.) ౨. వరుణపాశము. 3. విష్ణువు.

విశ్వతోముఖుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. ఆ. అ.) అన్నివైపులముఖములుగలవాఁడు.

విశ్వదేవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దేవతలలో నొకగణము.

విశ్వధారిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. భూమి.

విశ్వనాథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విశ్వేశ్వరుఁడు, కాశీక్షేత్రమునందలి శివుని యర్చావతారము.

విశ్వపావని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తులసి.

విశ్వపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సర్వరక్షకుఁడు. ౨. సూర్యుఁడు. 3. చంద్రుఁడు. ౪. అగ్ని.

విశ్వపూజిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = విశ్వపావని.

విశ్వప్సుఁడు. సం. వి. స్. పుం. ౧. దేవుఁడు. ౨. సూర్యుఁడు. 3. చంద్రుఁడు. ౪. అగ్ని. ౫. విశ్వకర్మ. ౬. గాలి. ౭. యముఁడు.

విశ్వభుజుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సర్వమును భుజించువాఁడు, సర్వభక్షకుఁడు.— వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. అగ్ని.

విశ్వభేషజము. సం. వి. అ. న. సొంటి. పుం. సర్వరోగహరమైన యౌషధము.

విశ్వము. సం. (సర్వ.) విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. సర్వము, సకలము, అంతయు.-వి. అ. న. ౧. ప్రపంచము ౨. సొంటి.

విశ్వమూర్తి. సం. విశే. (ఇ.) సర్వవ్యాపకమైనది. అంతను నిండియున్నది. వి. ఇ. పుం. ౧. పరబ్రహ్మము, పరమాత్మ. ౨. శివుఁడు. 3. విష్ణువు.

విశ్వయువు. సం. వి. ఉ. పుం. వాయువు.

విశ్వయోని. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. బ్రహ్మ. ౨. విష్ణువు.

విశ్వరా(ట్టు)జుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సమ్రాట్టు, చక్రవర్తి.

విశ్వరుచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అగ్నిహోత్రుని సప్తజిహ్వలలో నొకటి.

విశ్వాహప(క)ము. సం. వి. అ.న. కృష్ణాగరువు,

విశ్వరే(తసు)తుఁడు. సం.వి.స్.పుం.౧.బ్రహ్మ. ౨. విష్ణువు.

విశ్వవా(ట్టు)వహుఁడు. సం. విశే. (హ్. శ్వా. హి. హ్.) సమస్తమును వహించువాఁడు, సర్వమును ధరించువాఁడు.

విశ్వవేదు(దసు)ఁడు. సం. విశ. స్. ౧. సమస్తమును దెలిసినవాఁడు, సర్వజ్ఞుఁడైనవాఁడు. ౨. జ్ఞానముకలవాఁడు.

వి. పుం. ౧. జ్ఞాని. ౨. ఇంద్రుఁడు మున్నగు వేల్పు. (వాచ.)

విశ్వసనీయుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నమ్మఁదగినవాఁడు, విశ్వసింపఁదగినవాఁడు. ౨. నమ్మకముపుట్టించువాఁడు.

విశ్వసహ. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భూమి. ౨. అగ్నిహోత్రుని సప్తజిహ్వలలో నొకటి.

విశ్వసించు=విశ్వాసించు. సం. స. క్రి. నమ్ము.

సీ. ...రుద్రుండును శాత్రవమహిత గాఁగ,
భావించి విశ్వసింపక మానునో నాకుఁ గడ
వంగ రాని దుందుడుకు పుట్టె...
వరాహ. ౬. 3.

గీ. వీర లిందరు నామీఁద విశ్వసింప,కున్న వా
రపకీర్తి నాకొదవకుండఁ, జూపుమా సర్వ
బంధులుఁ జూడవలయు, నింక నీ కపరాధ
మొక్కింతలేదు. (వి. పు. ౬. 330.)

విశ్వసృ(ట్టు)జుఁడు. సం. వి. జ్. పుం. బ్రహ్మ, సృష్టికర్త.

విశ్వస్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విధవ, విశంతువు.

విశ్వస్తుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విశ్వసింపఁబడినవాఁడు, నమ్మఁబడినవాఁడు. ౨. నమ్మినవాఁడు, విశ్వసించినవాఁడు. 3. నమ్మఁదగినవాఁడు, విశ్వసనీయుఁడు.

విశ్వాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఒకానొక యప్సరస్త్రీ. ౨. బాహురోగవిశేషము. (వాచ.) చేయి కదలకుండఁజేయు పక్షవాతవిశేషము.

విశ్వాత్ముఁడు. సం. వి. న్. పుం. ౧. పరమాత్మ, కూటస్థుఁడు. ౨. బ్రహ్మ. 3. శివుఁడు. ౪. విష్ణువు.

విశ్వామిత్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గాధిపుత్త్రుఁడు, ఒకానొక ఋషి. (తొలుత రాజయి యుండి తపోమహిమచే బ్రహ్మర్షిత్వమును బడసిన మహాముని. శ్రీరామునికి శస్త్రాస్త్రము లుపదేశించిన ఋషి.)

విశ్వావసువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఒకానొక గంధర్వుఁడు.. స్త్రీ. రాత్రి. (శ. ర.)

విశ్వాసఘాతకుఁడు. సం. విశ. (అ. ఇకా. అ.) ద్రోహి, నమ్మించిమోసపుచ్చుట.

(ఇష్టే: విశ్వాసభంగము.)

విశ్వాసఘాతి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) = విశ్వాసఘాతకుఁడు.

విశ్వాసనము. సం. వి. అ. న. నమ్మకము పుట్టించుట, నమ్మించుట.

విశ్వాసపాత్రము. సం. వి. అ. న. నమ్మకము నకు స్థానము. నమ్మఁదగినవాఁడు.

(ఇష్టే: విశ్వాసస్థానము.)

విశ్వాసభూమి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. = విశ్వాసపాత్రము.

విశ్వాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నమ్మకము. ౨. రహస్యము.

విశ్వాసి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) విశ్వాసము గలవాఁడు.

విశ్వా(శ్వ)సించు. సం. స. క్రి. విశ్వసించు, నమ్ము.

క. జనక వ్యవహర సతీ గురు, జననీ బుధ భూప
...సులలు, నమ్మిన మోసపన్, విని విశ్వా
సింపుము గాని, వనమును నిమ్మకపటు వచ
మని నమ్మదగున్. (బ్రహ్మో. ౪. ...)

ద్వి. అతఁడు వారలకెల్ల నభయహస్తంబు, చతురత నిచ్చి విశ్వాసించి పలికె.
విరాట. ప. ౪. ౬౨. పా.

విశ్వుఁడు. ౧. విష్ణువు. ౨. స్థూలశరీరాభిమాని యగు జీవుఁడు. ౩. నాగరకుఁడు, నగరవాసి.

విశ్వేదేవులు. సం. వి. అ. పుం. బ. గణదేవతా విశేషము, విశ్వేదేవగణము. (వీరు క్రతువు, దక్షుఁడు, వసువు, సత్యుఁడు, కాముఁడు, కాలుఁడు, ధురి, రోచనుఁడు, పురూరవసుఁడు, మార్ద్రివసుఁడు అని పదుగురు.)

విశ్వేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పరమాత్ముఁడు, జగదీశ్వరుఁడు. ౨. శివుఁడు, కాశీక్షేత్రమున వెలసిన శివుని యర్చావతార విశేషము.
(ఇట్లే: విశ్వేశ్వరుఁడు.)

విష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పురీషము, మలము. ౨. తెలివి, జ్ఞానము. ౩. అతివిష, అతివస. ‡.

విషండము. సం. వి. అ. న. తామరతూఁడు, మృణాళము.

విషకంఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

విషక్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. దృఢముగాఁ గూర్పఁబడినది, దగ్గఱఁగాఁ జేర్పఁబడినది. ౨. అంటియున్నది, వ్రేలాఁడఁగట్టఁబడినది. ౪. సంప్రాప్తమైనది, ప్రసక్తమయినది.

విషఘ్నము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) విషమును పోఁగొట్టునది.-వి. అ. పుం. ౧. విషమునకు విరుగుడుమందు, ౨. శిరీషము, దిరిసెనము. ‡. ౩. చంపకము, సంపంగి. ‡. ౪. చిన్నరేవడి. దూలగొండి. ‡. యవాసము. ౫. విభీతకము, తాఁకిచెట్టు.

విషఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పసుపు ‡. ౨. వెఱ్ఱిపుచ్చ. ‡. ౩. పెద్దపాపర ‡. ౪. కారు తులసి ‡. ౫. నేలయూసరిక ‡. ౬. ఎఱ్ఱగలిజేరు ‡.

విషజుష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)౧. విషము గలది. ౨. విషముకలసినది.

విషజ్వరము. సం. వి. అ. పుం. మహిషము, దున్నపోతు. (మహిషమునకు జ్వరము విషమువలెఁ బ్రాణాంతకమైనది.)

విషణ్ణుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) విషాదము నొందినవాఁడు, దుఃఖితుఁడు, క్రుంగినవాఁడు.

విషదంత(క)ము. సం. వి. అ. పుం. సర్పము, పాము.

విషదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నీరదము, మేఘము, మబ్బు. ౨. శుక్లవర్ణము, తెలుపు. న. అన్నభేది.

విషదర్శనమృత్యుకము. సం. వి. అ. పుం. చకోరము, పక్షివిశేషము.

విషదిగ్ధము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) విషముతోఁ బూయఁబడినది.

విషద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విషవృక్షము, విషపుఁజెట్టు. ౨. ముసిఁడిచెట్టు.

విషధరనిలయము. సం.వి.అ.పుం. నాగలోకము, పాతాళము.

విషధరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సర్పము, పాము. ౨. మేఘము, మబ్బు.

విషపుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. తేలు, వృశ్చికము.

విషపుష్పకము. సం. వి. అ. పుం. రోగవిశేషము, విషపువ్వులఁదినుటవలనఁగలిగిన రోగము

విషపుష్పము. సం. వి. అ. న. నీలోత్పలము, నల్లకలువ.

విషప్రయోగము. సం. వి. అ. పుం. విషము పెట్టుట.

విషమకర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (గణిత) సమానముగాలేని కర్ణములు (ఎదురుగానుండు రెండుమూలలు కలుపు గీఁతలు) గల చతుష్కోణము. ౨. సమకోణముగాఁ జేయఁబడిన త్రిభుజముయొక్క కర్ణము, ఎదురుగా నుండెడి రెండుమూలలు కలుపు గీఁత.

విషమకర్మము. సం. వి. అ. న. (గణిత) రెండు సంఖ్యల వర్గముల భేదమును, ఆ సంఖ్యల మొత్తమైనను భేదమైనను దెలిసినచో, ఆ సంఖ్యలను కనిపట్టు పద్ధతి.

విషమచతురస్రము. సం. వి. అ. పుం. సమము కాని నలుప్రక్కలుగల న్యాసము.
(ఇట్లే : విషమచతుర్భుజము.)

విషమచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. సప్తపర్ణము, ఏడాకులయరఁటి. †.

విషమజ్వరము. సం. వి. అ. పుం. నడుమనడుమ తగ్గుచు హెచ్చుచుండెడి జ్వరము.

విషమత్రిభుజము. సం. వి. అ. పుం. (గణిత) సమానముకాని మూఁడుభుజములుఁగల న్యాసము.

విషమదారి. మి. వి. వృక్షవిశేషము.

సీ. వెలఁగ విషమదారి వెత్తికుందెన మంచి
కుందెన కలబంద గువ్వగుత్తి.
హంస. ౪. ౧౦.

విషమనయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విషమాక్షుఁడు.
(ఇట్లే : విషమనేత్రుఁడు, విషమలోచనుఁడు, విషమాక్షుఁడు. మొ.)

విషమము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. సమము కానిది, మిట్టపల్లములు గలది, ౨. సమానము కానిది, హెచ్చుతగ్గులు కలది. ౩. బేసియైనది, అయుగ్మము. ౪. కఠినమైనది, దుర్బోధము, సులభముగా బోధపడనిది. ౫. దుర్గమము, పోవుటకుఁ గష్టమైనది. ౬. ముదుకైనది, ౭. వంకరయైనది. ౮. బాధాకరమైనది, శ్రమను గలిగించునది. ౯. తీవ్రమైనది. ౧౦. అపాయకరమైనది, భయంకరమైనది. ౧౧. ప్రతికూలమైనది. ౧౨. అసాధారణమైనది, సాటిలేనిది. ౧౩. కుటిలమైనది, కుత్సితమైనది. ౧౪. దుష్టము, చెడ్డది. ౧౫. భిన్నము, వేరైనది.

వి. అ. న. ౧. మిట్టపల్లము లుండుట. ౨. బేసి యగుట. ౩. దుర్గమప్రదేశము, కొండకొన, మొ. ౪. కష్టస్థితి. ౫. విషమప్రదేశము, నిమ్నోన్నతమైన నేల. ౬. విషమాలంకారము, అర్థాలంకారము. ౭. వృత్తభేదము.

విషమవిభాగము. సం. వి. అ. పుం. హెచ్చుతక్కువలుగఁ బంచిపెట్టుట.

విషమశరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బేసి బాణములు గలవాఁడు, మన్మథుఁడు.
(ఇట్లే : విషమబాణుఁడు, విషమాయుధుఁడు, మొ.)

విషమశిష్టము. సం. వి. అ. న. అనుచితమైన శాసనము, పనికిమాలిన యాజ్ఞ.

విషమశీలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ప్రతికూలస్వభావముగలవాఁడు, వికటమయిన స్వభావముకలవాఁడు, చిటచిటలాడెడువాఁడు.

విషమస్థుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిట్టపల్లములుగలచోట నున్నవాఁడు. ౨. కష్ట

సులో నున్నవాఁడు, అపాయస్థితిలో నున్న వాఁడు.

విషమించు. సం. అ. క్రి. అపాయము తెచ్చు.

సీ. ఏలికతో మేల మెప్పుడు విషమించుఁ జెలుమతో నవ్విన భంగపఱుచు.

నీతిసీ. శ. ౫౨.

సీ. రాకేందుముఖి నీవు నేకరూపముదాల్చి విషమింప నేల రోగావిషమశరుఁడ.

భాను. ౨. ౫౬.

విషమితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విషమము గాఁ జేయఁబడినది, మిట్టపల్లములు గలదిగాఁ జేయఁబడినది. వంకరగాఁ జేయఁ బడినది. ౨. ముడిచికొనునట్లు చేయఁబడినది, సంకుచితముగా చేయఁబడినది. ౩. కష్టమగు నట్లు చేయఁబడినది.

విషము. సం. వి. అ. పుం., న. గరళము, వత్సనాభి.

న. ౧. నీరు, జలము. ౨. తామరతూఁడు. ౩. గోపరసము, బాలెంతబోళము.

విషమృత్యువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఒకానొక పక్షి, చకోరము.

విషమేషువు. సం. వి. ఉ. పుం.=విషమశరుఁడు.

విషయకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఒక వస్తువునకు సంబంధించినది. ౨. (సమాసాంతమున) ఒకదానినిగూర్చి చెప్పునది, ఒక యంశము విషయముగాఁ గలది.

(ఉదా : దానవిషయక గ్రంథము.)

విషయగ్రామము. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రియార్థములసమూహము, శబ్దాది విషయముల సమూహము.

విషయాభిరతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఇంద్రియార్థములయందాసక్తి, ఐహికానందములయందలి కోరిక.

(ఇక్లై : విషయనిరతి, విషయాసక్తి, మొ.)

విషయప్రసంగము. సం. వి. అ. పుం. విషయాభిరతి.

విషయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రియార్థము, ఇంద్రియగోచరమగుశబ్దాదికము, భోగసాధనము. ౨. లౌకికార్థము, వ్యాపారము. ౩. ఇంద్రియానందము. ౪. పదార్థము, వస్తువు. ౫. లక్ష్యవస్తువు, లక్ష్యము. ౬. నీరుగడిబోటు, సంచరింపవీలగు ప్రదేశము. ౭. పని, కృత్యము, ప్రధానకార్యము. ౮. ప్రస్తావము, ప్రకరణము, సంగతి. ౯. వివరింపఁదగిన యంశము, (మీమాంస.) అధికరణమందలి పైదంశములలో మొదటిది, (శ్లో. విషయో విశయశ్చైవ పూర్వపక్షస్తథోత్తరం, నిర్ణయశ్చేతి సిద్ధాంతశ్శాస్త్రే౽ధికరణం స్మృతమ్.) ౧౦. స్థానము, ప్రదేశము. ౧౧. దేశము, గ్రామసమూహము, మండలము. ౧౨. శరణము, రక్షకస్థానము, నీడపట్టు. ౧౩. వీర్యము, శుక్రము. ౧౪. మతసంస్కారము, కర్మము. ౧౫. అయిదుసంఖ్య. ౧౬. (అలం) ఆరోపాశ్రయము.

ఉదా : అజ్ఞానతిమిరము. ఇట తిమిరత్వారోపమున కాశ్రయము అజ్ఞానము.

విషయసుఖము. సం. వి. అ. పుం. భోగ్యవస్తువులవలనఁ గలిగెడి యానందము, ఇంద్రియానందము.

విషయాత్మకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) భోగ్యవస్తువులయందే మనస్సు గలవాఁడు, భోగపరుఁడు, ఇంద్రియసుఖము గోరువాఁడు.

విషయాభిలాషము. సం. వి. అ. పుం. విషయాభిరతి.

విషయాసక్తుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఇంద్రియసుఖములందాసక్తి గలవాఁడు ఐహికసుఖములను గోరువాఁడు.

(ఇట్లే : విషయనిరయుఁడు.)

విషయి. సం. విశే. (న్. జీ. న్.) విషయాసక్తుఁడు, భోగలాలసుఁడు.—వి. న్. పుం. ౧. లోకజ్ఞుఁడు, లోకజ్ఞానముగలవాఁడు. ౨. రాజు. ౩. మన్మథుఁడు. ౪. ఇంద్రియ సుఖాసక్తుఁడైన మనుష్యుఁడు, భోగి.—న. ౧. జ్ఞానేంద్రియము, త్వగాది. ౨. జ్ఞానము, ఎఱుక.

విషయించు. సం. స. క్రి. ౧. ఉద్దేశించు.

సీ. విద్వజ్జనులు నిన్ను విషయించి వత్తుర...

వైష. ౬. ౧౧౦.

౨. యాచించు, మైథునముచేయు.

క. ... వినుము చంద్రరేఖా, భవకమువలె నిన్నుఁ జేతఁబట్టి యెవరినిన్, విషయింప నీయ గట్టిగ వృషగాదని పలికె...

చంద్ర. వి. ౩. ౧౫౩.

ఉ. బండమువారి పాపికిని బైటి పసారమెకాని యాంగులో, ఫుండట యెల్లవంకఁ జెడి పోదుఁగదా విషయింపఁ బోయినన్.

క్రీడా. శితి. ౫౩ పా.

విషయీకరించు. సం. స. క్రి. విషయముగాఁ జేయు, తెలిసికొను.

వ. స్వస్వరూప పరమాత్మస్వరూపంబుల విషయీకరింప నెఱుఁగని సహజానంద ముఖుఁడయి... (కవిక. ౫. ౧౦౦.)

విషయైషి. సం. విశే. (న్. జీ. న్.) భోగములు గోరువాఁడు, ఇంద్రియసుఖము గోరువాఁడు.

విషయోపసేవ. సం: వి. ఆ. స్త్రీ. విషయాభిరతి.

విషవిద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విషముపోగొట్టు విద్య, విషప్రతిక్రియ.

విషవృక్షన్యాయము. సం. వి. [illegible] పుం. చూ. న్యాయము.

విషవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. విషముగల చెట్టు, ముసిఁడిచెట్టు.

విషవేగము. సం. వి. అ. పుం. విషముయొక్క తీవ్రప్రసారము.

విషశూకము. సం. వి. అ. పుం. కందురీఁగ.

విషశృంగి. సం. వి. న్. పుం. విషశూకము.

విషసూచకము. సం. వి. అ. పుం. చకోరము.

విషస్పృ (క్క) క్వము. సం. వి. న్. పుం. కందురీఁగ.

విషహంత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తెల్లదింటెన.

విషహృదయుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) విషముగలమనస్సువాఁడు, ద్వేషబుద్ధిగలవాఁడు.

విషహ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧ సహింపఁదగినది, ఓర్వఁదగినది, ౨. నిశ్చయింప సాధ్యమైనది, ౩. సాధ్యమైనది.

విషాంకురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఈఁటె.

౨. కొనను విషముపూసినబాణము.

విషాంతకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) విషమును బోఁగొట్టునది, విషమునకు విరుద్ధమైనది.

విషాంతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

విషాక్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) విషముతోఁ బూయఁబడినది.

విషాణము. సం. వి. అ. పుం., న. ౧. ఎద్దు మొదలగువాని కొమ్ము. ౨. ఏనుఁగుదంతము. ౩. పంది (అడవిపంది) కోఱ, వరాహదంష్ట్ర. ౪. చెంగల్వకోష్టు*.

విషాణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) విషాణములు కలది.—వి. న్. పుం. ౧. కొమ్ములుగల జంతువు, దంతములుగల జంతువు. ౨. ఏనుఁగు. ౩. ఎద్దు. ౪. వరాహము.

విషాదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దుఃఖము, చింత. ౨. ఆశాభంగము, ఆశలుడుగుట, నిరాశ. ౩. దౌర్బల్యము, కృశత్వము, ౪. తెలివిలేమి, స్మృతిలేమి.

విషాది. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) దుఃఖము గలవాఁడు, దుఃఖితుఁడు.

విషాదించు. సం. అ. క్రి. ఖేదపడు.

క. శిరమున రక్తము వెడలఁగ, బొరలెడు తన
విభునిఁ జూచి పోడిమిన వగతోఁ, బరుష
ధ్వని వాపోవుచు, గరము విషాదించు
క్రౌంచిఁ గనుగొని కరుణన్.

భా. రా బాల. ౨.

విషాపహము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విషమును బోఁగొట్టునది, విషమునకు విఱుగుడైనది.

విషారము. సం. వి. అ. పుం. పాము, సర్పము.

విషాలువు. సం. విణ. (ఉ.) విషముగలది.

విషాస్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లజీడి.*

విషాస్యము. సం. వి. అ. పుం. పాము, సర్పము.
(ఇట్లే: విషాననము.)

విషువత్తు. సం. వి. త్., న్. ౧. విషువము, సమరాత్రిందివకాలము, ౨. యజ్ఞమున నడిమి దినము. (విల్యమ్సు.)

విషువచ్ఛాయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీడగడి[illegible]పుముల్లుయొక్క మధ్యాహ్నపునీడ, వేళ తెలిసికొనుటకై యుపయోగపడు మధ్యాహ్నపు నీడ.

విషువ (ద్ది) దినము. సం. వి. అ. న. రేయుంబవలును సమప్రమాణముగా నుండెడి దినము, సమమయిన రాత్రిందినప్రమాణముగల దినము.

విషువ (ద్రే) రేఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భూగోళమువిూఁద సరిగా మధ్యను తూర్పు పడమరల కుండెడు రేఖ.

విషువము. సం. వి. అ. పుం. మేషతులారాసుల ప్రథమాంశము, రాత్రిం దివాభాగములు సమప్రమాణములుగా నుండెడి యంశము, సమరాత్రిందినకాలము.

విషువ (త్సం) సంక్రాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. తులామేషరాసులలో నొకదానియందు సూర్యుఁడు ప్రవేశించుట.

విషూచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విరేచనముల జబ్బు, బేదిరోగము, కలరా.

విష్కందము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చెదరుట. ౨. వెడలిపోవుట.

విష్కంభ(క)ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విఘ్నము, అడ్డంకి. ౨. తలుపుగడియ, అడ్డుగఱ్ఱ. ౩. ఇంటికి మూలాధారమైన దూలము. ౪. స్తంభము, రాడు. ౫. వృక్షము. ౬. రూపకాంగభేదము, (నాటకములయందు రెండంకములకు నడుమ నొకటిలేక రెండుపాత్రములు ప్రవేశించి నాటకకథావస్తువును - జరిగినదానిని రాఁబోవుదానిని - సంగ్రహముగా సభ్యులకుఁ దెలియఁజేయు భాగము.) ౭. ఒక వలయముయొక్క మధ్యరేఖ, వ్యాసరేఖ.

౮. రోగు లభ్యసించెడి బంధవిశేషము. ౯. విస్తారము, వెడల్పు. ౧౦. జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంబంధమైన యిరువదియేడు యోగములలో మొదటిది.

విష్కంభి. సం. వి. న్. పుం. తలుపుగడియ.

విష్కంభితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అడ్డు పెట్టఁబడినది, విఘ్నము గలిగింపఁబడినది.

విష్కిరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిమ్ముట, వెదజల్లుట. ౨. చీల్చుట. ౩. పక్షి. ౪. కోడి పుంజు, కోడిజాతిలోఁ జేరినపక్షి.

విష్టంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దృఢముగా ఆనుకొనుట. ౨. విఘ్నము, అడ్డంకి, నిరోధము. ౩. మూత్రనిరోధము, మలనిరోధము. ౪. పక్షవాతము. ౫. నిలుచుట, ఆగుట. ౬. పాదన్యాసము, అడుగుపెట్టుట.

విష్టంభి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. అడ్డగించునది, నిరోధించునది. ౨. స్తంభింపఁజేయునది, మొద్దుబాఱఁ జేయునది.

విష్టపము. సం. వి. అ. పుం., న. జగత్తు, భువనము.

విష్టపహారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) లోకరంజకుఁడు, ప్రపంచమును రంజింపఁజేయువాఁడు.

విష్టబ్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గట్టిగా అదుమఁబడినది. ౨. ఆశ్రయమీయఁబడినది, బలపఱుపఁబడినది. ౩. విఘ్నితము, అడ్డగింపఁబడినది. ౪. స్తంభింపఁజేయఁబడినది.

విష్టరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (పీఁట, బల్ల మొదలైన) ఆసనము. ౨. యజ్ఞమునందు 'బ్రహ్మ' కిచ్చెడి పీఠము. ౩. దర్భలతో నల్లిన చాఁప, కుశాసనము. ౪. కుశముష్టి, పిడికెడు కుశము. ౫. చెట్టు.

విష్టరశ్రవుఁడు. సం. వి. స్. పుం. విష్ణుదేవుఁడు.

విష్టి. సం వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వ్యాప్తి, వ్యాపించుట. ౨. ఉద్యోగము, పని. ౩. జీతము, కూలి. ౪. వెట్టి, జీతములేనిపని. ౫. పంపుట. ౬. నరకనివాసము. ౭. (జ్యోతి) పంచాంగములోని కరణములలో నొకటి. (భద్రకరణము.)

విష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మలము, పురీషము, ౨. ఉదరము, కడుపు.

విష్ఠలము. సం. వి. అ. న. దూరప్రదేశము.

విష్ఠించు. సం. అ. క్రి. విష్ఠచేయు, ఏఱుగు, మలవిసర్జనముచేయు. (శ. ర., బ్రౌ.)

విష్ణుక్రాంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లవిండెన.

విష్ణుగుప్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చాణక్యుని మఱియొకపేరు.

విష్ణుచక్రము. మల్లబంధవిశేషము.

వ. నరనామధేయంబులగు గతులును, విష్ణుచక్రంబును, రామబాణంబును, నాగబంధంబును... మల్లుపు. ౩. ఉ.ఌ.

విష్ణుదైవత్యము. సం. విణ. (అ. ఆ.అ.) విష్ణువు అధిష్ఠానదేవతఁగలది.—వి. అ. న. శ్రవణనక్షత్రము.

విష్ణుపదము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆకాశము, మిన్ను. ౨. క్షీరసాగరము. ౩. గయాక్షేత్రమునఁ బూజింపఁబడెడి విష్ణుదేవునిపాదము. ౪. పద్మము, తామరపువ్వు.

విష్ణుపది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గంగానది. ౨. వృషభ, సింహ, వృశ్చిక, కుంభరాసులలో సూర్యుని ప్రవేశము.

విష్ణుపురాణము. సం. వి. అ. న. పదునెనిమిది మహాపురాణములలో నొకటి.

విష్ణుమాయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అనాదియైన యవిద్య. ౨. దుర్గాదేవి.

విష్ణురథము. సం. వి. అ. పుం. గరుత్మంతుఁడు. (ఇశ్లే : విష్ణువాహ్యము.)

విష్ణురాతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరీక్షిత్తు. (ఒకానొక రాజు.)

విష్ణువల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లక్ష్మి. ౨. తులసి.

విష్ణువు. సం.వి.ఉ.పుం. ౧. అంతటనువ్యాపించువాఁడు, వెన్నుఁడు, త్రిమూర్తులలో రెండవవాఁడు. (ఇతఁడు సత్వగుణప్రధానుఁడై లోకస్థితికర్తయై తనపని నిర్వహింప ననేకావతారములెత్తినవాఁడు.) ౨. అగ్ని. ౩. పుణ్యపురుషుఁడు. ౪. విష్ణుస్మృతి రచించిన యొకానొక ముని. ౫. అష్టవసువులలో నొకఁడు. ౬. శ్రవణ నక్షత్రము.

విష్పందము. సం. వి. అ. పుం. అదరుట, ధాతువులు కొట్టుకొనుట, గుండెలు కొట్టుకొనుట.

విష్ఫారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. టంకారము, వింటినారిధ్వని. ౨. కంపము, వణఁకు.

విష్యందము. సం. వి. అ. పుం. కారుట, బొట్లు బొట్లుగాఁబడుట.

విష్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) విషముచేఁ జంపఁదగినది.

విష్వక్సేనప్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విష్ణుప్రియ, లక్ష్మి.

విష్వక్సేనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨. విష్ణుదేవుని ప్రధానపరిచారకులలో నొకఁడు.

విష్వణము. సం. వి. అ. న. భోజనము, తినుట.

విష్వద్ర్యం(ద్ర్య)చము. సం. విశే. (చ్. ద్రీచీ. చ్.) అంతటను వ్యాపించినది, సర్వవ్యాపకమైనది.

విష్వాణము. సం. వి. అ. పుం. = విష్వణము.

విసంకటము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) భయంకరము, ఘోరమైనది.-వి. అ. పుం. ౧. సింహము. ౨. ఇంగుదీవృక్షము, గారచెట్టు.

విసంగతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సంగతము కానిది, పొసఁగనిది, ఇంపుగాలేనిది.

విసంచుచేయు. స. క్రి. చెఱుచు, ధ్వస్తము చేయు. (క. విసంచిసు. = ౧. ముక్కలగు. ౨. బలహీనమగు.)

గీ. అలసవలితంబులైన కటాక్షవీక్ష, ణాంచలంబులు యువధైర్యకంచుకంబులు, చించి చీకాకుపఱచి విసంచుజేసె, రామనర్తనకేళీ విరామవేళ. వైజ. ౧. ౧౩౧.

విసంధి. సం వి. ఇ. పుం. పద్యమునందలి పదములకొండొంటితో సంధి (కూడిక) లేకుండుట. (కావ్యదోషములలో నొకటి.)

విసంయుక్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) విడిపోయినది.

విసంయోగము. సం. వి. అ. పుం. విడిపోవుట.

విసంవాదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విరోధము. ౨. మోసము. ౩. మాటతప్పుట. ౪. పరస్పర విరుద్ధముగా నుండుట. ౫. వ్యతిరేకము.

విసంవాది. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. అసంగతము, పరస్పర విరుద్ధమైనది. ౨. భిన్నము, వ్యతిరేకమైనది. ౩. వివాదపడునది, కలహించునది. ౪. అసత్యము, నిజముకానిది.

౫. వంచకము, మోసపుచ్చునది. ౬. ఆజ్ఞా భంగముచేయునది.

విసంష్ఠులము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చంచలము, కలఁతనొందినది. ౨. సమము కానిది, విషమైనది.

విసదారి. వి. (సం. విషధారి.) సర్పము, పాము.

గీ. లలి నిరాచారులేయుండు నలువప్రోలు,
బలసి విసదారులుండు పెంజిలువప్రోలు,
కూడు నిదురయు నెపుడుఁ జేకూఱకుండు,
వేలుపులప్రోలు నమ్మేటి వీటి కెనయ.
అచ్చ. రా. బాల. ౩౧.

విసనకఱ్ఱ. వి. (విసన + కఱ్ఱ.) వీవన, తాళవృంతము.

ఆ. కప్ర...వలపు, గ్రమ్ము పూల విసనకఱ్ఱచే వీచుచు... నీలా. ౩. ౩౨.

సీ. విప్పైనగొడుగులు విసనకఱ్ఱలు...
ప్రబం. ౧. ౫౪.

విసపరి. విణ. దుష్టుఁడు, దుష్టురాలు.

ద్వి. పాపజాతులు విసపరులు వెడ్డరులు,
పాటలమంచులు మందులమాఁల్ల ...
పండితా. పురా. ౧౧౬. పా.

విసపాల. వి. (విసము + పాల.) ఓషధీవిశేషము, ఒకానొక మందుచెట్టు. (శ. ర.)

విసపాలవిత్తు. విణ. (విసపాల + విత్తు.) నాశకుఁడు. (ఇది యొక తిట్టు.)

ద్వి. పదవిహీనుఁడు జగత్ప్రాణిభక్షకుఁడు,
వెదకి యీ విసపాలవిత్తు నేమందు.
హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౩౮.

సీ. దరిచేసి చెడుగొట్టు బెరికి దగాకోరు విసపాలవిత్తు చల్విసము దగులు...
హంస. ౫. ౧౧౩.

విసపుమేఁతరి. వి. (విసము + మేఁత + అరి.) శివుఁడు.

వ. విసపుమేఁతరియై తిరిగి యిచ్చట నున్నట్లు యుండును.
వృ. వి. ౧. ౨౨.

విసపుమ్రాను(ఁకు.) వి. (విసము + మ్రాను.) విషవృక్షము.

ఆ...అందు విసపుమ్రాఁకులై యున్న చెడుగు రేద్రిమ్మరుల నడంచి తమ్మికంటి...
నీలా. ౧. ౮౦.

విసబొద్ది. వి. (విసము + బొద్ది.) పాఠ, ఒకానొక చెట్టు.

సీ...విసబొద్ది యనఁగను వెలయుఁ బాఠ.
ఆం. భా. ౨. ౫౪.

సీ. సహదేవి జుట్టుపు చలిపిండి చిటిముటి పెన్నేరు విసబొద్ది పిండిదొండ.
హంస. ౪. ౧౦.

విసమాలుచే(ల్చు.) స. క్రి. రూపుమాపు.

ద్వి. వసగులన్నియు వచ్చి వందరలాడి, వెస జిన ప్రతిమల విసమాల్చు నిదియ.
బస. పు. ౬. ౫౩౪.

విసము. వి. (సం. విషం.) ౧. గరళము.

చం...పయోజగర్భుఁడు సుధారసధారలు రెంటిలో విసంబులు చిలికించి చేసెనో కో పాల్పెసలారఁగ దీని నేత్రముల్.
నైష. ౩. ౧౧౬.

సీ...ముఖరాగమును గళంబున విసంబు.
వసు. ౩. ౧౨౩.

(వ బ ల క భేదమున బిసమని యర్థాంతరము.)

సీ. ఎడనెడ విసముగ్రక్కెడు పాములను మెడఁ గూర్పఁ జెల్లునె మీకుఁ గొమ్మలార.
నీలా. ౩. ౩౪.

౨. నీరు.

సీ. మించు చూపుచునె నమ్మించి నిల్కడ
రేది విస మొసంగెడు మబ్బుఁ గొసరనేల.
యయా. ౧. ౨౮.

(ఇది రెండర్థములకు నుదాహరణము.)

జః విసపాలు, విసపాలపిత్తు, విసపుమేఁతరి, విసపుమ్రాను, విసబొద్ది.

విసరణము. సం. వి. అ. న. ప్రసరణము.

విసరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెడలుట. ౨. ప్రసరించుట, వ్యాపించుట. ౩. సమూహము, మంద, గుంపు. ౪. రాశి, ప్రోవు.

విసరియాడు. = విసరు. స. క్రి. (విసరి + ఆడు.) ఆడించు.

ద్వి. వినువీథిఁ దోఁకలు విసరియాడుచును, గురు
వులు వాలుచు గునిసియాడుచును.
రం. రా. యు. (శ. ర.)

విసరు. స. క్రి. (సం. విసృ.) ౧. ఆడించు.

క. తల విసరి వెల దగఁగ బో, యలకీవలదయ్య...
భార. అను. ౨. ౨౭౦.

౨. త్రిప్పు.

గీ... పట్టి కోదండదండంబు పరిఘ గాఁగ,
విసరుచును వచ్చె వేలొండు వేల్పుజోదు.
పారి. ౪. ౭౦.

క. గద విసరివైచె నరకుఁడు...
ఉ. హరి. ౧. ౧౬౬.

క. పుడమిపతి పెడవిసరు విసరి...
మనుచ. ౪. ౧౧౫.

౩. రువ్వు.

గీ. తప్పులేకుండ నేల నెత్తమ్మి మొగడ, విసరి
వక్షఃప్రదేశంబు వ్రేటుగొంటి.
హర. ౧. ౨౭.

గీ. విరహితతిమీఁది కోపాన మరుఁడు దివియు,
వేగమై పైఁడిరొంబితోన విసరఁ గుట్లు,
దునిసి కైటికి నసిధార దోఁచె ననఁగ...
ఆము. ౫. ౨౪.

వ. అప్పూవ్వుదండఁ గ్రమ్మనఁ గ్రమ్మఱించి విసరి...
హర. ౬. ౧౬.

౪. భుజించు.

సీ. తల్లి యిచ్చిన చల్దిఁ దగ బ్రహ్మ వచ్చిన
వెనుకఁ జూడక వేగ విసరగలవు.
సిం. నార. ౩౮.

౫. వీజనముచేయు, విసనకఱ్ఱ నాడించి గాలి ప్రసరించునట్లు చేయు.

సీ. ఇల్లిల్లుదిరుగ నొక్కింత యబ్బు శిఖి యబ్బెనే
నింటిలోఁ బూరి యిడి విసరక, రాఁజదు...
ఆము. ౪. ౧౨౭.

గీ. అనుమ వెతనొందు జనకుని యాననంబుఁ,
జూచి యడలూన భాషించె సుందరాంగి,
శాంతిమై రాఁజఁబెట్టిన పావకంబు, వీవనం
బునఁ బైపయి విసరినట్లు.
కృ. శకుం. ౩. ౧౦౩.

గీ... బహుళనిజదేహలేపనపరిమళములు, సోడు
ముట్టంగ నొక్కతె సురటి విసరె.
వరాహ. ౯. ౧౩౯.

౬. చూర్ణముచేయు.

ఉదా: కందులువిసరు, పిండివిసరు, మొ.

అ. క్రి. ౧. వీచు.

క ...వడుదు లలుచె నుల్కలువడె, నెఱిచెడి
సుడిగాలి విసరె నిలువక పెలుచన్.
ఉ. హరి. ౨. ౨౪.

క. ...సుమ్యగ్గంధవహము తనువుల, మొగ్గ
చెమటలారివిసర ముదితాత్మకులై.
వరాహ. ౭. ౫౬.

౨. కురియు.

సీ. విసరునో శృంగారరసవృష్టి కొప్పనఁ దొలఁకునో యమృతంబు పలుకులందు.
నిరం. ౪. ౭౧.

వి. ౧. వీచుట.

వ ... పెల్లడరు నిట్టూర్పుగాడ్పు విసరులన్ గసరెత్తి... మనుచ. ౩. ౮.

౨. ఆడించుట.

సీ. తోరంపుటూర్పులఁ దొడరి పాతాళము దాఁకంగ సాగరౌఘములు గలఁగ,వికటంపు రెటకల విసరున నుప్పొంగు తుప్పర డెందంబు దూ పడంగ.
హంస. ఉ. ౫. ౧౭౧.

౩. దెబ్బ, పోటు.

క. ఆ సురుసురని సోలయున్ రాజసురేంద్రుఁడు మలయపవను చలికొసగునరున్, బిసరుహాళరు శరవిసరపు, ముసురునకుం దడిసి కిసలముల విసరునరున్. కవిరా. ౫. ౨౭౫.

౪. రువ్వుట.

వ. ...భుడమిపతి పెడవిసరు విసరి...
మనుచ. ౪. ౧౧౫.

౫. మల్లవిద్యావిశేషము.

వ....టుూటు మొదలగు పదునాలుగువిసరులు.
ప్రబంధ. ౭౮.

జః విసరియాడు, విసరుత్రాయి.

విసరుత్రాయి. వి. (విసరు + త్రాయి.) తిరుగలి.
(బ్రౌ., వా.)

విసర్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. త్రోసిపుచ్చుట, నిరాసము. ౨. ఉద్యోగాదులనుండి తొలఁగించుట. ౩. పరిత్యాగము, విడిచిపెట్టుట. ౪. ఈవి, దానము. ౫. కొలుట, స్రవించుట. ౬. సృష్టి, సృజనము. ౭. (మలి) విసర్జనము. ౮. ఎడఁబాసిపోవుట. ౯. మోక్షము. ౧౦. దీప్తి, కాంతి. ౧౧. విసర్జనీయము, రెండునెలసున్నలు గుర్తుగాఁగలవర్ణము. ౧౨. సూర్యుని దక్షిణదిగ్గమనము, దక్షిణాయనము. ౧౩. మేఢ్రము, పుగగుఱి. ౧౪. ప్రళయము.

విసర్జనము. సం. వి. అ. న. ౧. స్రవింపఁజేయుట, కార్చుట. ౨. దానము, ఈవి. ౩. వట్టిదిగాఁజేయుట. ౪. పరిత్యజించుట, వదలివేయుట. ౫. ఉద్యోగమునుండి తొలఁగించుట. ౬. దేవత నుద్వాసనముచేయుట, పూజాంతమున యథాస్థానమునకుఁ బంపుట. ౭. వృషోత్సర్జనము, కొన్నిసమయములయందు వృషభమును యథేచ్ఛముగా విడుచుట.

విసర్జనీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. విడువఁదగినది. ౨. ఈయఁదగినది. ౩. పరిత్యజింపఁదగినది. ౪. స్రవింపఁజేయఁదగినది.
వి. అ. పుం. విసర్గము, రెండునెలసున్నలుగుర్తుగాఁగల వర్ణము.

విసర్జించు. సం. స. క్రి. విడుచు.

వ. ... సద్యపూరణంబులకు నాదికారణంబులైన సంస్కృతాంధ్రభాషలం గల జల్లులు విసర్జిరిచి ... (వరాహ. ౧.౮.)

విసర్జితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఇయ్యఁబడినది, దత్తమైనది. ౨. విడచిపెట్టఁబడినది, పరిత్యక్తము. ౩. పంపఁబడినది, ప్రేషితము. ౪. ఉద్యోగాదులనుండి తొలఁగింపఁబడినది. ౫. స్రసరింపఁజేయఁబడినది.

విసర్పఘ్నము. సం. వి. అ. న. మైనము.

విసర్పణము. సం. వి. అ. న. ౧ ప్రాఁకుట, జేరుగుట. ౨. వ్యాపించుట, ప్రసరించుట.

విసర్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రాఁకుట, జేరుగుట. ౨. వ్యాపించుట, ప్రసరించుట.

౩. ఆకస్మికమైన కర్మఫలము. ౪. చర్మరోగవిశేషము.

విసర్పి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. చర్మరోగవిశేషము.

విసర్పిక. సం. వి. అ. స్త్రీ.=విసర్పి.

విసవిస. వి. గాలివీచుట, కత్తి మొ. త్రిప్పుట, నవ్వుట, నడచుట, ఊఁదుట, కోయుట మున్నగువానియందలి ధ్వని కనుకరణము.

(క) గాలివీచుటయందు.

గీ. ఉసురు లూడాడ విసవిస విసరి ముసరి,
దోసఁగు లెసఁగించు సురుగాడ్పు తుటుము
దాఁడి కడలి తద్దయు గడగడ వడఁకుదాని,
వేల్పురాకన్నెఁ గాంచి రావెలఁదు లపుడు.
రసిక. ౪. ౪౭.

సీ. ప్రళయ వాతూల మంబర మావరించుచు
విసవిస నమితమై విసరసాగె.
వేం. మా. ౧.౪౬.

(చ) కత్తి, మొ. త్రిప్పుటయందు.

వ. అసదృశంబులగు ముసలంబులు కర విసరుహంబుల విసవిసం ద్రిప్పి...(ఆని. ౪. ౭౬.)

(ట) నవ్వుటయందు.

వ. విసవిస నగుమొగము మెఱుంగులు దశదిశలం బసలు కొలుప... (భాగ. ౮. ౩౮౬.)

వ. వింతవింత వలపుగొలుపు పొలుపుగల కళావతీ విమలవదనకమలంబులఁ జేరంజని తదీయ నాసాచంపకప్రసూనవాసనానిలంబు లొయ్యనం బొరయ వెఱచి యసమ కుసుమరస విసరంబులు వెసమెసవి విసవిస నగుచు. రామా. ౧. ౧. ౫౩.

(త) నడచుటయందు.

క. అని పలికి కలికి తొయ్యలి, తనుసంతాపంబు వాపఁదలఁచి విసవిసన్, జని బిస విసరముఁ జిగురులు, నవలుం బుప్పొళ్లుఁ దెచ్చి సైపుణి మెఱయన్.
రాజ. ౩. ౧౦౭.

(ప) ఊఁదుటయందు.

ద్వి. వెసఁ బుటంబులఁ బెట్టి విసవిస నూఁద...
నవనాథ. ౫. ౨౧౧. పా. ౨౧. పం.

(గ) కోయుటయందు.

గీ. ...చంపకానోకహం బెక్కి సొంపు మీఱు, కుసుమ విసరంబు విసవిసఁ గోయుచుండ... ధర్మ. ౩. ౧౬౪.

విశే. (సం. విసరః) ప్రసరించునది, సాఁగునది.

చ. వసుమతి వేయిపాదములవానికిఁ బుట్టిన చాయపట్టికిన్,విసవిస గాను కాలాకటి...
నైష. ౩. ౭౨.

విసారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వ్యాపించుట, ప్రసరించుట. ౨. ప్రాఁకుట, జరుగుట. ౩. చేప.—న. ౧. కొయ్య. ౨. కలప.

విసారి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్.) ౧. వ్యాపించునది. ౨. ప్రాఁకునది, జరుగునది.—వి. న్.పుం. చేప. — ఈ. స్త్రీ. వాతావరణము, వాయుమండలము.

విసికించు. స. క్రి. (√ విసుకు.) విసిగించు.

క. పసగా జీతము పెట్టక, పసచేత నుపాయము నను బని గొను బంటున్, విసికింపక తగు లబ్ధము, పొసఁగఁగ దశమాంశ మిచ్చి పుచ్చఁగవలయున్. విజ్ఞా. ౨. ౩౭.

విసిపలక. వి. పరుండెడు పెద్దబల్ల.

సీ. పలక యనంగను ఫలకమౌ శయ్యార్థఫలక
మొప్పను విసిపలక యనఁగ...
ఆం. భా. ౨. ౧౬౬.

విసిమాలు. అ. క్రి. (√ విసుకు.) మిక్కిలి విసుగు.

క. విప్రవాటంబులఁ బ్రతిగేహంబును బరి
భ్రమించి విసివి విసిమాలి వేసరి యారటఁ
బొందిసొలసి జూఁకించి తూలి దూఁపటిలి...
భీమ. ౨. ౧౦౧.

ఉ. మానక వేఁడివేఁడి విసిమాలుచు...
పా. ౪. (శ. ర.)

విసుకు. వి. విసుగు, విసువు.

ఆ. అట్టు లేసిరేసి యలపును విసుకును, వెఱఁగుఁ
బొడమి రాచవేల్పు ఱేఁడు, సేయఁ దెలియ
లేక చిన్నఁబోవుచు బిగి, యుడిగి మోము
వంచి యూరకుండె.
అచ్చ. రా. యు. ౫. ౫౨.

జ. విసికించు, విసిమాలు.

విసుఁగు. వి. విసువు, నిర్వేదము, వేసరుట.

గీ. వింటఁ గొని ప్రేయఁబ్రేయఁగ విసుగుఁ
పుట్టె... హర. ౭. ౮౧.
విసుఁగు. అ. క్రి. వేసరు, విసువునొందు,
నిర్వేదమునొందు.
పంచచామరము. ఇసీ యిసీ మొగంబు
చూడ కిల్లు వెళ్వరించినన్, వెస న్విసింగి
పోవు సిగ్గు వీసమంతలేదు నీ, దెసం బసల్
ఘటించె డేర త్రిమ్మరీ మటిట్లు వచ్చి సారె
సారె నన్నుఁ గేర్లఁజేయరాక పొమ్మిఁకన్.
విప్ర. ౪. ౫౮.
(ఇచ్చటమాత్రము సబిందుకముగనున్నది.)

విసుమానము. వి. (సం. విస్మయః) ఆశ్చర్యము.

క. అసమానదీప్తితో న, వ్వసుధాధర మపుడు
జాళువాకుందనపుం, బసిఁడి పెనురాశి
యగుచున్, విసుమానమొనర్చె సిద్ధవిభునకు
మిగులన్. పరమ. ౧. ౧౮౨.

ద్వి. విసుమాన మంది-యశ్వేశ దేవేంద్రుఁ, డస
మాన భీతిచే నందంద వడఁకె.
ద్వి. పరమ. ౨. ౫౧. పా.

విణ. ఆశ్చర్యకరము, వింతయైనది.

ఉ. మానవకోటి నిట్టి విసుమానపుఁ బీనుఁగులైన
వారి నెంౘడైనను గంటిమే....
భార. విరా. ౩. ౭.

క. విసుమాన మతని తేజో,రసపూరము నెగసె
బ్రహ్మరంధ్రము పోవన్.
కాశీ. ౪. ౧౩౮.

ఎగుడుదిగుడైనది.

సీ. విసుమానములుగాఁగ, పసతోడఁ బెనవెట్టి
పెట్టెంబుగాఁ బ్రేవుఁ జుట్టినాఁడు.
మనుచ. ౪. ౭౩

విసురూపము. సం. వి. అ. న. వికృతరూపము,
వికృతాకారము.

ద్వి. వసుధ నానాసస్యవతియై ఫలించు, విసు
రూపముగువాఁడు వెదకిన లేఁడు.
రం. రా. ఉ. ౧౩౩ పా. ౨౩. పం.

విసువాసము. వి. (సం. విశ్వాసః) నమ్మకము.
(చూ. విసువాసి.)

విసువాసి. విణ. (విశ్వాసీ.) నమ్మకముకలవాఁడు.

సీ. విసువాసి యనఁగను వెలయు విశ్వాసి....
అం. భా. ౩. ౧౦.

విసువు = విసుగు. అ. క్రి. నిర్వేదమొందు, వేసరు.

సీ. మసలిరో కారవుల్ విసువక వైరంబు,
గావించు పాపస్వభావు లెఱిఁగి, క్రందుసఁ
జంపిరో.... (భార. ఆది. ౭. ౨౦౭.)

మ. ... కుసుమంబుల్ కబరీభరంబు చెవి
యాకుల్ మంగళాలంకృతుల్, విసు
వొక్కింతయు లేక దాల్పవలయునీ్వనిన్...
కాశీ. ౨౭౨.

వి. నిర్వేదము.

మ. విసు వొచున్నది కాలయాపనకు నువ్విళ్లూ
రెడువ్ భావముల్... (నైష. ౮. ౫౨.)

జ: విసువుకొను.

విసువుకొను. అ. క్రి. (విసువు + కొను.) నిర్వేదము నొందు.

గీ. సఖులు గావించు నుచితోపచారములకుఁ,
చెలులు ధైర్యంబు దెలిపెడు పలుకులకును,
మనసు గొలుపక హా దైవమా యటంచు,
విసువుకొనుచున్న నవ్వేలపాలఁదిఁ జూచి.
కవిరా. ౩. ౧౬౦.

విసూచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విషూచి.

విసూరణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుఃఖము.

విసూరణము. సం. వి. అ. న. = విసూరణ.

విసూరిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జ్వరము.

విసూరితము. సం. వి. అ. న. పశ్చాత్తాపము, దుఃఖము.

విసృజనము. సం. వి. అ. న. విడుచుట. (ఇది క్లేశసాధ్యము.)

క. భూవర సస్యములను విస్తావిసృజన
మొప్ప దండ్రు చారిత్రవిదుల్....
భార. అను. ౪. ౭౭.

విసృతము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వ్యాపించినది, విస్తీర్ణము. ౨. చాఁపఁబడినది, చాఁగినది. ౩. పలుకఁబడినది, ఉచ్చరింపఁబడినది. (విఖ్యాతము.)

విసృత్వరము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. వ్యాపించునది. ౨. ప్రాఁకునది, ఇటునటు జరుగునది.

విసృమరము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ప్రాఁకునది, నెమ్మదిగా జరుగునది.

విసృష్టము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రేరితము, ప్రసరింపఁజేయఁబడినది. ౨. విసరఁబడినది, ప్రయోగింపఁబడినది. (బాణాది.) ౩. సృజింపఁబడినది, నిర్మితము. ౪. ప్రసవింపఁజేయఁబడినది, కార్చఁబడినది. ౫. ప్రేషితము, పంపఁబడినది. ౬. తొలగింపఁబడినది, ఉద్యోగాదులనుండి త్రోసిపుచ్చఁబడినది. ౭. దత్తము, ఈయఁబడినది. ౮. పరిత్యక్తము, విడిచిపెట్టఁబడినది.

విసృష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. చాఁచుట, ప్రసరింపఁజేయుట. ౨. పరిత్యజించుట, విడిచివైచుట. ౩. ఈవి. దానము.

విస్తర. వి. భోజనముచేసెడియాకు.

సీ. నికట కాననభూములకు నేఁగి మఱ్ఱి
యాకులు దెచ్చి విస్తరల్ గూర్చి కూర్చి.
శుక. ౪. ౧౦౭.

విస్తరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విస్తరించుట, వ్యాపించుట, వ్యాప్తి. ౨. వివరము, అతిసూక్ష్మ విషయములను దెలుపుట. ౩. బాహుళ్యము, ఆధిక్యము, శబ్దవైపుల్యము. ౪. సమూహము, మొత్తము. ౫. పాన్పు, పడుక. ౬. ఆసనము, పీఁట. ౭. ప్రేమతో బ్రతిమాలుట.

విస్తరి = విస్తర. వి. భోజనముచేసెడియాకు.

క. అనుమాటలు చెవి నిడక న్యాయన యిట్లని
పలుకుఁ దమ్మ్రాగాక్షీమణితోఁ, జనుమనుచుఁ
ద్రోయ విస్తరి, చినిఁగెడు నన్నట్లు వలపు
చెడ్డది సుమ్మీ. శుక. ౨. ౪౭౫.

గీ. విస్తళ్లు గుట్టి కోవెలసంబి వాకిటఁ గ..
పూడ్చి లంజెలకాళ్లు పిసికి. (వేణు. ౮. ౪౧.)

విస్తరించే. సం. క్రి. ౧. సవిశేషముగ చెప్పు.

గీ. ... విస్తరింతు నైమిత్తికవిధులు మఱియు,
నాదు వాక్యములెల్ల మనస్కరింపు.
మార్కం. ౩. ౧౭౦.

ఆ. ...నిష్ఠ దానియందు నిరతిశయసమాద
రంబు గలదు నాదు చిత్తంబున వినుము
తదర్థంబు విస్తరింతు.
భార. శాం. ౫. ౨౧.

౨. విస్తరిల్లఁజేయు.

ఆ. ... ఎంతశతిదిరమైన నిది యేను దీర్చి యీ, విప్రునకుఁ బ్రియంబు విస్తరింతు.

భార. ఆది. ౬. ౨౪౩.

విస్తరిల్లు(లు). సం. అ. క్రి. ౧. అతిశయించు, మిక్కుటమగు.

సీ. అప్సరోవనితల యాటలు విలసిల్లె వెసఁ బుష్పవర్షంబు విస్తరిల్లె ...

మార్కం. ౮. ౧౨౮.

ఆ....వివిధతూర్య వేణు వీణారవంబును, విస్తరిల్లె విపుల విభవయుక్తి.

భార. ఆది. ౭. ౨౮౨.

౨. వ్యాపించు.

గీ. ... ఆత్మబుద్ధి యనంగ నల్పాంతరంపు, వస్తువులు బుద్ధి యున్నంత విస్తరిలుట.

భార. శాం. ౫. ౧౬౮.

౩. ప్రసిద్ధినొందు.

ఆ. ఘనత నశ్వదానగజదానదీక్షాగురుండు నాఁగ నవని రూఢికెక్కినట్టి మేటితాత యల్లారి యనమారవిభుఁడు పాకనాఁట విస్తరిల్లె.

వి. ౧. ౫౨.

విస్తారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వ్యాపించుట, విస్తరించుట, విరివియగుట. ౨. వైశాల్యము, వెడల్పు. ౩. అధిక్యము, వైపుల్యము. ౪. వివరము, సూక్ష్మవిషయము. ౫. వలయాకారవస్తువు మధ్యవ్యాసము. ౬. చిన్న చెట్టు, పొద. ౭. లేఁతచిగుళ్లతో నున్న కొమ్మ. ౮. శబ్దవిస్తృతి.

సీ. తగువారిఁ గాంచి యత్యద్భుతంబగు భక్తజ్జనకు తెలుఁగు విస్తారమొప్ప, జెప్పిన వార్తలు ...

భార. అశ్వ. ౩. ౨౦౬.

(విస్తరమగుట వ్యాయ్యము.)

విస్తారించు. సం. అ. క్రి. విరివిచెందించు, విస్తరిల్లఁజేయు.

శా. నీరేజాంచితలోచనాయ హరయే నీలాంబుదాంగాయ మాం,యారాత్రించరఖండనాయ విధవే హర్యక్షవక్త్రాయ తాం,క్ష్యారూఢాయ యటంచుఁ గూర్తురు నిరీహావిశ్వవిక్రాంతి విస్తారింపన్ మనజస్తతంబులు గముస్ శార్దూలవిక్రీడితన్. (అప్పక. ౪. ౨౪౩. పా.)

విస్తీర్ణపర్ణము. సం. వి. అ. న. మానకము, ఒకవిధమగు దుంపజాతి.‡.

విస్తీర్ణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వ్యాపించినది. ౨. వెడల్పైనది. ౩. విశాలము, విరివియైనది, పెద్దది.

విస్తు. వి. ౧. ఆశ్చర్యము. ౨. దుర్గంధము. (గ్రా., వా.)

ద్వి. సాము సేయుచు మల్ల చఱచుచుఁ గోల, వేమారుచూచుచు విస్తు కంపెసఁగ, బనసలు చెప్పుచు భ్రమసి పాఱుచును. (శ. ర. పా.)

నవనాథ ౩. ౨౧౮. పా. ౧౮. పం.

విస్తృతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వ్యాపించినది, విస్తరిల్లినది. ౨. వెడలుపయినది. ౩. పెద్దది, విశాలము, విరివియైనది. ౪. బహుళమైనది, సమృద్ధిగానున్నది, పెంపైనది.

విస్తృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. విస్తారము, విస్తరము, వ్యాప్తి. ౨. వైశాల్యము, విరివి, ఆధిక్యము. ౩. గుండ్రని వస్తువుయొక్క చుట్టుకొలత.

విస్పష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిక్కిలి స్పష్టమైనది, విశదమైనది, బాగుగాఁ దెలిసినది. ౨. ప్రత్యక్షమైనది, అందరకుఁ దెలియవచ్చునది.

విస్ఫారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంపము, వణఁకు, అదరుట. ౨. టంకారము, వింటినారి చప్పుడు, ధనుష్టంకారము.

విస్ఫారితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చలింపఁజేయఁబడినది, కదల్పఁబడినది. ౨. వణఁకినది, కంపమొందినది. ౩. టంకారము గలదిగాఁజేయఁబడినది. ౪. వ్యాపింపఁజేయఁబడినది, పెద్దదిగాఁజేయఁబడినది. ౫. స్పష్టపఱుపఁబడినది, ప్రత్యక్షపఱుపఁబడినది. ౬. స్పష్టమైనది, ప్రత్యక్షమైనది, విశదీకృతము.

విస్ఫురించు. సం. అ. క్రి. ప్రకాశించు.

మాలిని. ... తేజోవిసరపిహితమూర్తుల్ విస్ఫు రింప న్మునీంద్రా. (మార్కం. ౧. ౧౨౫.)

విస్ఫురితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అదరినది, వణఁకినది, కంపించినది. ౨. ఉబ్బినది, పెద్దదైనది.

విస్ఫులింగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్నికణము, మిడుగులు. ౨. ఒకవిధమైన విషము.

విస్ఫూర్జథువు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అఱపు, గర్జనము, బొబ్బరింత. ౨. పిడుగుచప్పుడు, వజ్రనిర్ఘోషము. ౩. పిడుగువలె హఠాత్తుగాఁ దటస్థమైన విషయము. ౪. తరంగముల మ్రోఁత, తరంగములపొంగు.

విస్ఫూర్జితము. సం. వి. అ. న. ౧. అఱపు, బొబ్బరింత. ౨. పొర్లుట. ౩. ఫలితము, పర్యవసానము.

విస్ఫోట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పొక్కు, పొంటిమ, కురుపు. ౨. మసూరిక, అమ్మవారి జబ్బు. (మసూచికము.)

విస్ఫోటము. సం. వి. అ. పుం. = విస్ఫోట.

విస్మయంగదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆశ్చర్యము గలిగించునది, అద్భుతపఱుచునది.

విస్మయపడు. మి. అ. క్రి. ఆశ్చర్యపడు.

గీ. మిన్న మిడుగులులై రెండు మెఱచుచున్న, మెఱుఁగు లొక పుట్టలోనున్న నెఱుఁగ కేను, బుట్ట గ్రొప్పించి యా రెంటిపొడవుఁ గాన, కుడిగి వచ్చితి విస్మయపడి మనమున. భార. అర. ౩. ౧౪౭.

విస్మయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆశ్చర్యము, వింత. ౨. అద్భుతరసము. (నవరసములలో నొకటి.) ౩. గర్వము. ౪. సంశయము.

విస్మయముపడు. = విస్మయపడు. అ. క్రి. ఆశ్చర్యపడు.

చ... ఏ, మనయము విస్మయంబుపడు నంతటి లోఁ దిగిచె న్నరేంద్ర ధ,ల్లన విఱుగంగ... హరి. పూ. ౭. ౪౬.

విస్మయాకులుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆశ్చర్యము నొందినవాఁడు.

ఇశ్లే: విస్మయావిష్టుఁడు, విస్మయాన్వితుఁడు.

విస్మరణము. సం. వి. అ. న. మఱచుట, మఱపు, విస్మృతి.

విస్మాపనము. సం. విణ. (అ. న. అ.) అద్భుతపఱచునది.-వి. అ. పుం. ౧. మాయ, మోసము, వంచన. - న. ౧. ఆశ్చర్యము గలిగించుట. ౨. అద్భుతవస్తువు.

విస్మాపనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

విస్మితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆశ్చర్యపడినది, అద్భుతపడినది. ౨. తత్తరపడినది. ౩. గర్వించినది, గర్వపడినది.

విస్మితి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఆశ్చర్యము, అద్భుతము.

విస్మృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మఱవఁబడినది.

విస్మృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. మఱపు, విస్మరణము.

విస్మేరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆశ్చర్యపడినది, అద్భుతపడినది.

విస్రంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విశ్వాసము, నమ్మిక. ౨. పరిచయము, చనవు.

విస్రంస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పడిపోవుట, పతనము. ౨. స్రవించుట, కాఱుట. ౩. దుర్బలత, అశక్తి, బలములేమి.

విస్రంసనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పడఁగొట్టునది, రాల్చునది. ౨. వదులుచేయునది, సడలించునది.—వి. అ. న. ౧. పతనము, పడుట. ౨. స్రవించుట, కాఱుట. ౩. వదులు చేయుట, సడలించుట. ౪. విరేచనకారియగు మందు, బేదిమందు.

విస్రంసము. సం. వి. అ. పుం. = విస్రంస.

విస్రగ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. హారిదలము.

విస్రబ్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నమ్మినది, విశ్వసించినది. ౨. పరిచయముగలది, చనవుగలది.

విస్రము. సం. వి. అ. న. ౧. పచ్చిమాంసపు వాసన. ౨. పచ్చివాసన. ౩. కమరుకంపు. (వాచ.)

విస్రవము. సం. వి. అ. పుం. స్రవించుట, కాఱుట.

విస్రస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దౌర్బల్యము, అశక్తి, ఓపికలేమి. ౨. ముదిమి, ముసలితనము.

విస్రస్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సడలినది, వదులయినది. ౨. దుర్బలము, దార్ఢ్యము లేనిది.

విస్రావణము. సం. వి. అ. న. ౧. రక్తము కాఱుట. ౨. కాఱుట, బొట్టులుబొట్టులుగాఁ బడుట. ౩. బట్టీనుండి దింపఁబడిన యొకవిధమగు మద్యము.

విస్రావము. సం. వి. అ. పుం. = విస్రవము.

విస్రుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కాఱుట, స్రవించుట, బొట్లుబొట్లుగాఁబడుట.

విస్వరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొసఁగనిది, సరిపడనిది.

విస్సందు. వి. మల్లబంధవిశేషము.

వ. విష్ణుచక్రంబును రామబాణంబును నాగబంధంబును దొలకరిమెఱుపును నల్లిమత్తును విస్సందు హస్తాభరణంబును బదఖండనంబును నుర్విత్రాఁడును లోబిత్తరియు వెలిబిత్తరియు సర్వాంకుశంబును మొదలుగాఁగల పదికొండు గాయమానంబులును.

ప్రబంధ. ౧. ౭౮.

వ. నాగబంధంబును దొలకరిమెఱుపును విస్సందు నుర్విత్రాఁడును ...

మల్లుపు. ౩. ౭౮.

విహంగమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కావడిబ్రద్ద.

విహంగ(మ)ము. సం. వి. అ. పుం. పక్షి, పిట్ట.

విహంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి, పిట్ట. ౨. మేఘము, మబ్బు. ౩. బాణము, అమ్ము. ౪. (సూర్యాది) గ్రహము.

విహంగముఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

విహంగిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కావడిబ్రద్ద.

విహగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. మేఘము, మబ్బు. ౩. బాణము. ౪. (సూర్యాది) గ్రహము.

విహగరాజ్. సం. వి. అ. పుం. గరుత్మంతుఁడు, గరుడి.

విహగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. చంద్రుఁడు.

విహగేంద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గరుత్మంతుఁడు, పక్షిరాజు.

ఇట్లే: విహగేశ్వరుఁడు.

విహతము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చంపఁబడినది, కొట్టఁబడినది. ౨. గాయపఱుపఁబడినది. ౩. ఎదిరింపఁబడినది, అడ్డుపెట్టఁబడినది. వి. అ. పుం. జైనదేవాలయము.

విహతి. సం. వి. ఇ. పుం. మిత్రము, సహచరుఁడు. (విల్సను.) — స్త్రీ. ౧. చంపుట, కొట్టుట. ౨. దెబ్బ, క్షతి. ౩. భంగము, తప్పుట. ౪. ఓడుట, అపజయము.

విహననము. సం. వి. అ. న. ౧. చంపుట, కొట్టుట. ౨. హానిచేయుట, అపాయము చేయుట. ౩. అడ్డంకి, విఘాతము. ౪. పింటి వంటి దూదేకునట్టి పనిముట్టు.

విహరణము. సం. వి. అ. న. ౧. నివారించుట, తొలఁగించుట. ౨. చల్లగాలిలోఁ దిరుగుట, షికారుచేయుట, వినోదసంచారము. ౩. వినోదము, వేడుక.

విహరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తీసివేయుట, తొలఁగించుట. ౨. విడిపోవుట, కూడికలేమి. ౩. మార్పు.

విహరించు. సం. అ. క్రి. స్వేచ్ఛగా సంచరించు.

క. ...విప్రవరుఁడు మునిజనములు భూజనము లోనరింప ఖేచరు లనుమోదింప విహరించె నప్రతిహతుఁడై.

భార. శాం. ౫. ౩౬౧.

వ. ... అపూర్వకావ్యరచనాకుతూహలమధువిహంబు విహరించుచున్న సమయంబున...

మార్క. ౧. ౧౧.

స. క్రి. ప్రణయించు, ప్రజ్వలింపఁజేయు.

క. విను గార్హపత్యమను న, య్యనలము విహరింపఁబడి ... (భార. ఆది. ౪. ౧౬.)

సీ. అగ్నిహోత్రమునకు నగ్నులు విహరింపుమని పంచి యభిషేచనార్థ మరుగ....

భార. ఆది. ౧. ౧౨౧.

విహర్త. సం. విశ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) ౧. విహరించువాఁడు, వినోదసంచారము చేయువాఁడు. ౨. అపహరించువాఁడు, దొంగిలించువాఁడు. — వి. ఋ. పుం. దొంగ, తస్కరుఁడు.

విహసనము. సం. వి. అ. న. చిఱునవ్వు, మందహాసము.

విహసించు. సం. స. క్రి. నవ్వు, ఎగతాళిచేయు.

సీ. హరినైన గంగాలహరినైన విహసించు...

కృ. శతం. ౧.౫.

విహసితము. సం. వి. అ. న. = విహసనము.

విహస్తుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చేతులు లేనివాఁడు. ౨. చేయూఁత (సహాయము) లేనివాఁడు. ౩. వ్యాకులుఁడు, కలఁతనొందినవాఁడు. ౪. అశక్తుఁడు, అసమర్థుఁడు. ౫. చదువరి, విద్యావంతుఁడు.

విహాపితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విడిపింపఁబడినది. ౨. బలాత్కారమున విడిచిపెట్టింపఁబడినది.—వి. అ. న. ఈవి, దానము.

విహాయసము. సం. వి. స్. పుం., న., అ. పుం. ఆకాశము. — పుం. పక్షి.

విహాయితము. సం. వి. అ. న. ఈవి, దానము. (శ. ర.)

విహారగృహము. సం. వి. అ. న. క్రీడా మందిరము, లీలాగృహము.

విహారదాసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బ్రహ్మచారిణి, సన్న్యాసిని.

విహారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తీసివేయుట, తొలఁగించుట, నివారించుట. ౨. వేడుకగాఁ దిరుగుట, వినోదసంచారము. ౩. ఆట, క్రీడ, వినోదము. ౪. చేయికాలు మొదలగువాని కదలిక. ౫. ఉద్యానవనము. ౬. స్కంధము, మూపు. ౭. బౌద్ధదేవాలయము, మఠము. ౮. దేవళము, గుడి. ౯. వర్ణముల యుచ్చారణస్థానములను బాగుగా విప్పుట, పలుకుటకై చక్కఁగాఁ దెఱచుట. ౧౦. విస్తరింపఁజేయుట, విప్పుట. ౧౧. ఇంద్రుని ప్రాసాదము, వైజయంతము. ౧౨. ప్రాసాదము, రాజగృహము. ౧౩. ఒకజాతి పక్షి.

విహారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. విహరించునది, వినోదించునది. ౨. వ్యాపించునది. ౩. మిక్కిలి చక్కనిది.

విహారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సన్న్యాసుల మఠము.

విహాసము. సం. వి. అ. పుం. = విహసనము.

విహితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చేయఁబడినది, ఆచరింపఁబడినది. ౨. ఏర్పఱుపఁబడినది, స్థిరపఱుపఁబడినది. ౩. విధింపఁబడినది, శాసింపఁబడినది, ఆజ్ఞాపింపఁబడినది. ౪. కూర్పఁబడినది, నిర్మింపఁబడినది. ౫. ఉంచఁబడినది. ౬. సంపన్నము, సహితము, కూడినది. ౭. చేయ నర్హమైనది. ౮. పంచిపెట్టఁబడినది.— వి. అ. న. ఆజ్ఞ, శాసనము.

విహితి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. చేయుట, ఆచరించుట. ౨. ఏర్పాటు.

విహితుఁడు. వి. స్నేహితుఁడు.

గీ. ఎట్టకేలకు విహితుల యిండ్లకేగి, పెరిమెఁ దా నూరకుండుట పెద్దతనము, గలదె యడుగుటకంటె బల్చుకదనము, యాచనాంతం హి గౌరవమ్మన వధూటి. (కుచేల. ౧. ౧౦౪.)

విహీనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విడువఁబడినది, త్యజింపఁబడినది, త్యక్తము. ౨. శూన్యమైనది. ౩. అధమము, తక్కువది.

విహృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్రీడించినది, విహరించినది, ఆడినది. ౨. వ్యాపించినది. — వి. అ. న. ౧. స్త్రీల శృంగారచేష్టావిశేషము. ౨. ఆట, క్రీడ.

విహృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నివారణము, తీసివైచుట. ౨. ఆట, వినోదము. ౩. వ్యాప్తి, వ్యాపనము.

విహేఠకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. హానిచేయు మనుష్యుఁడు, అపాయము కలిగించువాఁడు, తిట్టెడు పురుషుఁడు.

విహేఠనము. సం. వి. అ. న. ౧. హానిచేయుట. అపాయముకలిగించుట. ౨. నొంచుట, పాడిచేయుట. ౩. బాధపెట్టుట. ౪. నొప్పి, బాధ, దుఃఖము.

విహేఠము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాయము, హాని. ౨. బాధపెట్టుట, హింసించుట.

విహ్వలపడు. మి. అ. క్రి. భయాదులచేత అవయవముల స్వాధీనత తప్పు.

చ. ... భూపతి సేలద్రాల వి,హ్వాలపడఁ
బోక క్షైక గురు నానతిఁ జేకొనుమయ్య
రాఘవా.

క. అన దండమిడి తదాజ్ఞన్, నవదండగతిన్
శిరంబునన్ దాల్చి ధరా,వనమునకై రఘు
వీరుఁడు... చంపూరా. ౪. ౩౫.

విహ్వాలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ద్రవ
రూపమైనది, కరఁగినది.

విహ్వాలించు. సం. అ. క్రి. ౧. క్షోభించు,
వ్యాకులపడు.

వ. దాన న వ్వేథ విహ్వాలించి ...

గీ. అధికవిస్వరంబైన యయ్యార్తనాద,మునకు
మందలోపలఁగల జనములెల్ల, మేలుకని రట
మున్న యబ్బాలు నేడ్పు, విని యశోదయు
మేల్కని విహ్వాలించి.

హరి. పూ. ౫. ౧౫౨.

౨. అలయు, అవయవములు స్వాధీనముతప్పు.

గీ. ... మఱియు నాభామ భాను, వేడిమికి
నోర్వక్షంతయు విహ్వాలించి.

మార్కం. ౫. ౩౩౦.

విహ్వాలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్షోభ
పడినవాఁడు, వ్యాకులపడినవాఁడు. ౨. భయ
పడినవాఁడు. ౩. స్మృతితప్పినవాఁడు. ౪.
బాధనొందినవాఁడు, దుఃఖపడినవాఁడు. ౫.
ఆర్ద్రైస్యపడినవాఁడు.

వీ

వీంఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గతి. ౨. ఒక
అశ్వగతి విశేషము. ౩. నృత్యము. ౪. ఊడిక;
ఊడలి.

వీంగు = **వీఁగు.** అ. క్రి. ౧. విజృంభించు.

ఉ. వీంగు నపార సత్త్వగుణ విస్ఫురణం బర
మేశ్వరోరువా,మాంగమునందు ము న్నుద
యామై ... కు. సం. ౧. ౪.

౨. ఉత్సహించు.

ద్వి. చాంగుభళా యను శబ్దముల్ మ్రోయ,
వీంగుచుఁ బురజనుల్ విభ్రాంతులుగను.

పండితా. మహిమ. ౨. ౯౫. పా.

వీఁక. వి. (√ వీఁగు.) ౧. ఉత్సాహము, పూనిక.

ఉ. ఆఁకలి నీరువట్టు శ్రమ మంగవిపాటన మార్తి
జార్తి నిన్, సోఁకకయుండ విద్య లొగి
సొంపుగ నీ కుపదేశమిచ్చెదన్, దేఁ,కువ
వారిపూరమున దిగ్గన శుద్ధియొనర్చి రమ్మనన్,
వీఁక రఘూద్వహుండును బవిత్రజలంబుల
వార్చి వచ్చినన్. (భా. రా. బాల. ౨౧౨.)

శా....భోజనోత్తరమునం దాస్థానమైయుండి
యాత్రాఁకంబెట్టక చెప్పెద న్సకలవృత్తాం
తంబునుం జేటగా, వీఁకన్...

కాశీ. ౭. ౧౭౩.

౨. పరాక్రమము.

సీ. వీఁకతోఁ గదుఁబూచు ప్రాఁకుల విఱుపును
వల్మీకమాత్ర పర్వతము నెత్తి...

భార. సభా. ౨. ౪౧.

క. తాఁకినఁ బొగడం దగియొకా, వీఁకం బతి
ద్రోణు బాణవృతుఁ జేయ ...

భార. ద్రోణ ౧. ౨౦౧.

సీ. వీఁకతోడ విరాటవీరఖేటనమున ధీరుఁ
బ్రబలంబ ద్రైతేయుఁ జంపె ...

ఉ. హ. ౧. ౮.

౩. బలము.

సీ. కోరి ఫలార్థులై వారల యొక్కన ప్రాఁకుల
మొదళుల వీఁకఁ బట్టి, వడిఁ గదల్చి ...

భార. ఆది. ౫. ౧౭౭.

౪. గర్వము.

ఉ. ఆ వ్వను ద్రోఁతతో నెదురేఁటుంగని వీఁకఁ బరాక్రమించుచో, న వ్విహగంబు తద్ఘనత రారుణ దారుణనేత్రరోచులన్, నివ్వెఱ గంది కాల్కొనఁగ నేరక మేదినిఁ గూలె...
భోజరా. ౩. ౨౦౦.

ఉ. పూషమిటారి చన్నుఁగవ పోఁకల వీఁకలఁ జౌకసేయు ... దశా. ౭. ౨౧౩.

౫. సాహసము.

క. ... జ్యాకలితశరాసనుఁడై, వీఁకను సైనికులఁ దిట్టి విభుతో ననియెన్.
మనుచ. ౮. ౬౨.

౬. విజృంభణము, వ్యాప్తి.

మ. ... పద్మాకరం బంచుఁ దత్కమలామోద సుగంధమారుతము వీఁకన్ మొన్నెతింగించి నన్. భార. ఆది. ౬. ౧౭౨.

తే. మతకరి మెకంబు చేకొని మఱలువట్టి, ధరణిఁ బోనోమిన త్రిశంకుతనయుకులము, వాఁడగుట వీఁక నాచేత నేఁడు రాముఁ, డింతిఁ గోల్పోవ మారీచు మృగ మొనర్తు.
చంపూరా. ౫. ౫౭.

చ. మొక్కరిపిసాళి తుమ్మెదలవూఁకకు గందపు గాలి రాకకున్, మకరపతాకు డాకకును మామిడి మోఁకకు చంద్రు కాకకున్, బికముల వీఁకకున్ సిఱులఁ బేర్చిన యామిని యూఁచు నూఁకకున్ ...
రుక్మా. ౩. ౧౫౮.

౭. ఔదార్యము.

ఆ. రాకురాకు మనెడి రట్టడితనములు, పోకుపోకు మనెడి పొగరువగలు, పొడువుపొడువు మనెడి బెడిదంపుభీరముల్, విడువువిడువు మనెడి వీఁకలెనఁగ. (విజ. వి. ౩. ౧౫౦.)

౮. ఔన్నత్యము.

శా. గర్వోద్రిక్తతరంగసంఘముల వీఁకన్ బుష్కరిణ్యాపగావార్వేణుల్ దనయుత్తరంపుఁదెసఁ బర్వంగా ...
పాండు. ౫. ౩౧.

సీ. తిలకించు భామల బలుచింతయును బోలె విస్తీర్ణమై యొమ్మ వీఁకఁదనర ...
శశాం ౨. ౬౧.

౯. వంగుట.

వ. భారంబువలన వీఁకలుగల కొరకావళ్లు మోచుకొని యొండొరులతోడం బంతంబులాడుచు... వి. పు. ౭. ౧౮౭.

౧౦. విహారము.

రగడ. లేమ లేమరువనులు నీ కవలీల లీలల వీఁకలో జన ... వసు. ౩. ౧౮౯.

౧౧. దైన్యము.

శా. అనయంబున్ శమవంతుఁడై వినుతశిష్టాచారమార్గంబులన్, గను పుణ్యాత్ముఁడు దుర్గతు ల్గడచి ప్రజ్ఞాహార్మ్యసంరూఢుఁడై, కనుచుండుం బటుమోహపంకజలమగ్నంబైన లోకంబు వీఁక నధోభాగనుసందుండి కడుదుఃఖం బొందఁగా నవ్వుచున్.
భార. అర. ౫. ౫౦.

౧౨. యుద్ధమునుండి పాఱుట.

క. కలనైన వీఁకెఱుంగక, కలనైన న్మెఱయు పెంపుగల ముక్కంటీ ...
యయా ౧. ౧౨౩.

(శ. ర. పా. వీఁగెఱుంగక, ముద్రి. పా.)

౧౩. సామ్యము.

చ. ... పరుల వీఁకను నుండియు మిత్రభావమున్, చొరయుటయున్ సుహృజ్జనుల పోలిక గల్గియు శత్రుతాగుణ, స్ఫురణ మొకప్డు చంపుటయుఁ జాతుము గాదె ధరిత్రి నెల్లెడన్. (భార. శాం. ౩. ౨౨౭.)

(శ. ర. పా. అరులు వీరన, ముద్రి. [illegible].)

౧౪. ప్రభావము.

శా. సోఁకన్ వచ్చు శిలీముఖంబుల నడంచున్
రాజహంసాళి న, ట్లాఁకం బెట్టు ననంత
రత్నరుచి వోసాడుం దపశ్శ్రీలకున్, శ్రీఁ
కంబై వెలయున్ ఘనోదయము విప్పారు
ని పృద్మముల్, వీఁకం జిత్రచరిత్రపాత్ర
ములుగాఁజే ధాత్రి నూహింపఁగాన్.
వసు. ౫. ౧౦౦.

౧౫. విధము.

గీ. ఱెల్లు బూఁచిన యేపున మల్లివిరుల, వీఁక
వెలిదమ్మి తేఁకులజోఁక నిండఁ, బండు
వెన్నెలలెల్ల యఖండరుచులఁ గంజజాతాండ
ఖండంబుఁ గలయఁ బర్వె.
ఘటికా. ౨. ౧౪౫.

గీ. తోఁక ద్రొక్కినభుజగేంద్రు వీఁక సటలు,
గుదిచి పెఱికిన సింగంబుకొదమమాడ్కిఁ,
దండతాడనకుపితోగ్రపుండరీక, భంగిఁ
గృష్ణుండు రోషించి పలికె నిట్లు.
చిత్రభా. ౬. ౧౬౫.

విణ. పొడుగయినది.

ద్వి. ... వీఁకకాళ్లను నడ్డి వీఁపును దనర ...
బస. పు. ౩. ౧౧౧౨.

వీఁకఁదనంబు. వి. (వీఁక + తనము.) ఉత్సాహము.

శా. ... వీఁకఁదనంబులోన పదశబ్దం బల్ల
బుట్టించినన్. దశకు. ౨. ౧౦౬.

వీఁకవిల్లు. వి. ఒకవిధమైన విల్లు.

గీ. గసగసలు వీఁకవిండ్లు సోగచిలుకలును,
సింగములు పులిపిల్లలు జింక లేదుఁగములు
మానిసికోఁతులు కొండుపోఁతు, లేడికదు
పులు పులిజున్ను పాడిపసులు.
ప్రబంధ. ౩౫.

వీఁగఁబాఱు. అ. క్రి. (వీఁగన్ + పాఱు. స్వార్థమున) యుద్ధమునుండి పాఱు.

క. నిజబలము వీఁగఁబాఱిన, భుజబల మలరఁగ
విదర్భభూవరుఁడు మహోగ్రగజమధ్ధినిఁజొచ్చిన
గతి, విజిగీష విదేహసైన్యవితతిఁ గలం
చెన్. విక్ర. ౪. ౧౦౦.

చ. విను పలుమాటలేల యల వేలుపుమూఁకల
లోన నేనియున్, వెనుకకు వీఁగఁబాఱ
కొకవీరుఁడు సైఁపఁగలాఁడె యల్కచూ,
పినకులుఁ డించుకంత సమపేక్షిత సంగర
కేళియై నిగుడ్చిన బటుఘోరసాయకవిజృం
భణ మన్యుల కోర్వ నెట్లగున్.
రాఘవ. ౪. ౭౯.

వీఁగారు. అ. క్రి. (వీఁగు + ఆరు, స్వార్థమున) నిక్కు.

సీ. వీఁగారు చనుఁగవ వ్రేఁగునఁ గౌఁదీఁగ
వడఁ వసివాళులు వాడుచుండు ...
కు. సం. ౭. ౯.

వీఁగు. అ. క్రి. (క. బీగు. త. వీంగు.) ౧. ఉత్సహించు.

సీ. ఎల్ల విభాగించి యిచ్చినం దమతమవృత్తుల
నుండక వీఁగి పాండు, ధృతరాష్ట్రి నంద
నుల్ ... భార. ఆది. ౩. ౫.

శా. ఏ కాంతామణియందు వీఁగి కనెనో
యేకాంతుఁ డీకాంతునిన్ ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౩౦.

౨. నిక్కు.

గీ. ఒక్కసతి వెలకిలి యీఁద నొప్పెఁ గురులు,
వీఁగు చన్నులు వలరాచవేఁటకాఁడు,
కోకములఁ బట్ట నొడ్డు వాగురలు వాని
డాకొనఁగ బెట్టు దీము పిట్టలు ననంగ.
వరాహ. ౩. ౧౦౩

గీ. హస్తముల వీఁగు చనుదోయి యడఁచి
కొనుచు... హర. ౩. ౯౨.

ఉ. ... దీని లతాంతము ల్పరు,ల్గా రచియించి
నించుఁ గుతుకంబున వీఁగు మెఱుంగు క్రొవ్వె
డన్. పారి. ౪. ౮.

౩. యుద్ధమునుండి పాఱు.

ఉ. ...సమరభీతి జనించి యతండు దాళఁగాఁ,
జాలక వీఁగిపోయిన నిశాచరులార్చిరి సంభ్ర
మంబునన్. ఉ. రా. ౩. ౨౧.

మ. తమి మందేహులతోడఁ బోరి యునుఁడంతన్
వీఁగి తన్ జేర న,స్తమహీధ్ర)న్మణి వెనక్కువేసి
కొని మిత్త్రిప్రేమ రక్తప్రవా,హముగా,
బోర ననంగ... (సారంగ. ౨. ౧౫౯.)

సీ. ముఱిచెడి దురమున విఱుగుటయును వీఁగి
పిఱుదఁజేరినవారిఁ జెఱుచుటయును.
అచ్చ. రా. బాల. ౪౫.

౪. భయపడిపాఱు.

(వేఁగుఁజుక్క.) సీ. సకుటుంబముగ వీఁగి చరమ
శైలముఁజేరు శుహినాంశు సముదాయుగొర
యనంగ... మనుచ. ౩. ౫౪.

గీ. వచ్చి గిబ్బలఁ గూల్చునో వానివలన, వీఁగి
యేఁగున్ ... నీలా. ౨. ౭౪.

సీ. వెన్నాడి రత్నేన వీఁగఁదోలుటకును బ్రగ
రక్తమున నుబ్బ పెన్న సాక్షి...
రామ. ౨౫౯.

౫. చలించు.

మ....హరిద్గజంబు లదిరెన్ సర్పాన్వయేశుండు
ని,ట్టలమై యూర్వక వీఁగెఁ గూర్మపతి
ప్రీడంబొందె...(భా. రా. యు. ౨౧౮౨.)

మ... ఖరరక్షోహర్త బ్రహ్మాస్త్రముఁన్, ఘటి
యించెన్ దనవింట మింటఁగల మూఁక
ల్వీఁగ నూఁగెన్ సము,త్కూటశైలంబులు...
దశా. ౮. ౧౧౦.

ఆ. ఘోరశలలవృష్టి గురియించె. నొడలు
వీఁ,గించి యతఁడు.... (కళా. ౬. ౬౮.)

౬. తొలఁగు, అపసరిల్లు.

సీ. లేచి నీల్గుచు బారసాఁచె నేనియుఁ జక్ర
వాళాచలేంద్ర మవ్వలికి వీఁగు.
ఉ. రా. ౨. ౧౯౬.

౭. వెనుదీయు.

మ. పని గానేర దటంచుఁ బూనక వెఱం
బ్రాపింతు రెంతే జడుల్, పనికిన్ మేకొని
విఘ్నలేశము జనింపన్ మధ్యముల్
వీఁగి యం,తనె చాలింతు రనేక విఘ్న
తతు లుత్పన్నంబులైనన్ ఘనుల్, పని
సాధింతురు ... మల్ల. నీతిశ. ౭౨.

౮. ఒదిగియుండు.

ఉ. ఓహరిసాహసిం బ్రకమ మొలక్కుడుధారల
గాడ్పు లేటవా,ల్గా హతి నీల్చి వీఁగు
ప్రజలం గలఁపన్... ఆము. ౪. ౯౩.

౯. శిథిలమగు.

సీ. దంట గుడారుక్రిందటి వెల్లుపల నీరు ప్రాయి
వీఁగఁగొట్టిన పూటి నిద్ర.
రా. వి. ౨. ౬౯.

౧౦. ప్రసిద్ధికెక్కు.

ద్వి. బసవగీతలతాప్రభాసవల్లి సంరసమనః
కల్పకారాజితం డనఁగ, వీఁగుచుఁ జేటల
వేమయ్య భువిని, బాఁగాక మఱియు మేద
రులు గొండలకు...
పండితా. పురా. ౧౭౨.

౧౧. విసరు, వీచు.

సీ. లలితంపుమెట్లఁగేళాకూళి కవ్వల, జల
యంత్రముల వీఁగు చలువగాడ్పు.
కువల. ౪. ౧౪౪.

స. క్రి. విడుచు.

గొడ్డువీఁగు = గొడ్డాలితనము విడుచు.

ఆ. వె. గొడ్డువీఁగి కనియెఁ గొడుకు నెంతయు
మూర్తిమంతు నెలఁతలందు మహితభాగ్య,
రొక్కరితియ యశోద యుర్విపై ననుచు...
హరి. పూ. ౫. ౧౬౫.

గీ....ఎవ్వ రైఁ జేండ్లనైన నాఁడేండ్లనైన, బిడ్డ
లను గంద్రు కన్నియల్ గొడ్డువీఁగి.
దశా. ౧౦. ౧౦౪.

సీ. కని ప్రాచి గొడ్డువీఁగంగ రత్నమువంటి
పుత్త్రిసంతానంబు పుట్టె ననఁగ.
రామా. ౨. ౧౦౬.

వీఁడు. సం. (క. ఇవను. త. ఇదన్. ఈ అను శబ్దమునకు మహదర్థక ప్రథమైకవచనము.) ఈ పురుషుఁడు. బ. వీరు, వీరలు, వీండ్రు.

గీ. వీఁడె కృతహస్తుఁ డఖిలాస్త్రవిద్యలందు....
భార. ఆది. ౬. ౧౭.

శా. తండ్రీ సారెకు నువ్వు నాగ్రహముమీఁదం
గన్నదే గాలిగా, గుండ్రాలంగొని దాయ
గాక యిది వాకుం దల్లియే యెన్నఁడున్,
వీండ్రం జూచిన జాడ నన్ను యమునన్
వీక్షింపదు... వరాహ. ౫. ౯౩.

చ...అమ్మహా,పురుషునిపాలికిం బతులువోవఁగ
వీరలతోన యేను జెచ్చెరఁ జని...
భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౨.

వీరువారనక=వీరును వారును అనకుండగా.

ద్వి. ధారుణీప్రజలకు దయ యొప్పఁజేసి, వీరు
వారన కతి విశ్రుతకీర్తి, సమచిత్తుఁడై ధర్మ
చరితంబుఁ బూని...
రం. రా. బాల. ౭౩ పా. ౪ పం.

వీఁడుగో. అవ్య. (వీఁడు + కో.) ౧. ఎదుట నున్న పురుషుని నిర్దేశించుటయం దుపయోగింపఁబడును.

ఉ ... ఉపేంద్రుని ముందటఁ బెట్టి వీఁడుగో
గుజ్జుపురోంగ చిక్కె సమకొన్న ప్రతిజ్ఞ
ఫలించె నావుడున్....
జై. భా. ౩. ౧౧౪.

("వీఁడిగో" శ. గ. పా.)

చూ. ఇగో = ఇదిగో. (శ. ర.)

౨. నిశ్చయముగ నితఁడే యను నర్థమిచ్చును.

చ. విరులశరంబునుం జెఱకువిల్లును బూనఁడు
గాని వీఁడుగో, మరుఁడు మరాళయానలకు
మానవతీ వచనంబులకు పల్లవాధరలకు
జెల్ల దింక... పి. శకుం. ౨. ౯౨.

వీకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాలి. ౨. పక్షి. ౩. మనస్సు.

వీకాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏకాంతస్థలము, విజనప్రదేశము. ౨. ప్రకాశము, దీప్తి.

వీకు. ౧. పరాక్రమము.

ఉ...అతత మత్స్యయంత్రమున్, వీకున నట్టు
లేసిన సువిక్రము నాతఁడు గోరఁ జూడఁ
గన్. భార. ఆది. ౪. ౨౨౭.

ఉ...వీకునఁ దాఁకియుఁ బోరి రాజిదే,వాసుర
వీరు లార్వ సమస్త విషమాక్షుఁడు గుంజ
రాక్షుఁడున్. కు. సం. ౧౨. ౪౯౬.

౨ ఉత్సాహము, పూనిక.

ఉ. వీకున నశ్వమేధములు వేయొనరించిన ధర్మ
శీలుఁ డిక్ష్వాకుకులోద్భవుండు బలవంతుఁ
డనంతయశుం డవార్యవీర్యాకరుఁ డుత్త
ముండు యువనాశ్వుఁడు...
భార. అర. ౩. ౨౦౦.

క. ఆ కపి రాల్ప ఫలంబులు, వీకునఁ గొనివచ్చి
యిచ్చి విమలాబ్జముఖి, యీకానలలో
మృగము ల,నేకంబులు గలవు మనకు నేఁగా
తడయన్. భోజరా. ౫. ౨౪౨.

౩. ఔద్ధత్యము, గర్వము.

సీ. అంతఃకరణతతి కొటపట్టనఁజాలు విషయ సమూహంబు వీకు దఱిచి.

కు. సం. ౧౨. ౯౯౯.

సీ...ఉగ్ర, ఆ. రౌద్రవరులు గురిసి దురువడి శస్త్రాస్త్రవృష్టి నమరవరులు వీకు దఱఁక.... కు. సం. ౧౨. ౭౦౭.

వ. నాఁడునాఁటికిన్ బాటించి వేఁటకాండ్ర దనెఱింగి మేపు మేపుల చమత్కారంబుల నిరాకరించి వీకునన్ దిరిగితిరిగి యీఁక దీర్చుకొను నవియును...(మనుచ. ౪. ౨౭.)

వీక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చూచుట, నిదానించి చూచుట.

వీక్షణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చూపుట, చూపు, దృష్టి.

వీక్షణము. సం. వి. అ. న. ౧. చూపుట, చూపు, దృష్టి. ౨. కన్ను, నేత్రము.

వీక్షము. సం. వి. అ. న. ౧. దృశ్యపదార్థము, చూడఁబడువస్తువు. ౨. ఆశ్చర్యము, అద్భుతము.—పుం. చూచుట, నిదానించి చూచుట.

వీక్షించు. సం. స. క్రి. చూచు, కనుఁగొను.

గీ. పక్షిపక్షంబు వీక్షించి రాక్షసుండు గిట్ట ఖడ్గంబు వైచిన బిట్టు నెగసి...

మార్కం. ౧. ౩౭.

ద్వి. అఖిలశాస్త్రంబుల నయోగిచంద్రు,ముఖమున ద్రావిడామోదవాక్యముల, రాజిల్ల వీక్షింప రమణులై...తముదామె చెలఁగి నర్తన మాడఁదొడఁగె.

ద్వి. పరమ. ౩. ౧౬౪. పా.

వీక్షితము. సం. వి. అ. న. చూపు, దృష్టి.

వీక్ష్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చూడఁదగినది. ౨. ప్రత్యక్షము, కనఁబడునది.

వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము.—న. ౧. దృశ్యపదార్థము. ౨. ఆశ్చర్యము, వింత.

వీక్ష్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నటుఁడు, నర్తకుఁడు.

వీచి. సం. వి. ఇ. పుం; ఇ., ఈ. స్త్రీ. ౧. తరంగము. ౨. అనాలోచనము.(ఆ. ని.) ౩. సుఖము. ౪. అవకాశము, విశ్రాంతి, తెలివి. ౫. కిరణము. ౬. కొంచము, కొద్ది.

వీచీమాలి. సం. వి. న్. పుం. సముద్రము.

వీచు. అ. క్రి. ౧. (గాలి) విసరు, ప్రసరించు.

మ. వివిధామోదవిమిశ్రితానిల మొగిన్ వీచెన్ ...ఉర్వీం గౌరి జన్మించినన్.

కు. సం. ౩. ౨౬౩.

ఉ...వీ, చెంగలశాబ్ధి మీఁగడల జిడ్డుపేఁగించెడు కమ్మగాడ్పు... ఆము. ౪. ౧౦.

సీ. ప్రథమ హాలాహలప్రథమానకీలలై వీచెఁ గ్రూరకటాక్షవీక్షణములు...

కవిక. ౩. ౧౭.

౨. విసరు, గాలిని ప్రసరింపఁజేయు, గాలి వచ్చునట్టుచేయు.

గీ...చామీకరాటకమయుగి పచ్చామరముల, వీచు నతనికి వైశాఖవేళలందు.

నైష. ౨. ౫౧.

ఆ. వె...వలపు, గమ్ము పూల విసనకఱ్ఱచే వీచుచు... నీలా. ౩. ౩౨.

స. క్రి. ౧. (పురికొల్పుటకై చేయి) విసరు, ఆడించు.

గీ. ఏచి దుర్యోధనుండు చే వీచి యొలుఁగు, నూపి పురికొల్ప నెంతయు నేపు మిగిలి...

భార. భీష్మ. ౨. ౨౭.

శా... శౌండ్రకవిభుం డాత్మీయులం జూచి చే, వీచెం ద్రోయుఁడు కోటమేడలు పడద్రోయ్యుండు... ఉ. హరి. ౩. ౩౨.

చ...గోత్రభీకరముగ బాహుశక్తి తమకంబున సేనకుఁ జేయివీచినన్. పారి. ౫. ౧౮.

౨. గిరగిరద్రిప్పు, త్రిప్పు.

ఉ. వాతసుతుండు వీచె శతవారము లుద్ధతచండ నాల సంఘాతనివర్తమానతృణఖండసముం డగుచుండ మాగధున్.

భార. సభా. ౧. ౨౦౭.

క. దోసపై గోసయముపై నోలిన పడినెడ తొగక యంగుళీయక ఖచితో, ర్వానుపమవర రత్నోజ్జ్వల, వినులద్యుతు లెసఁగెఁ గొరవి వీచినభంగిన్. (కు. సం. ౧౨. ౯౩౯.)

సీ. కడకాళ్లఁ బట్టి ఘీంకారంబు సేయంగ వీచి నల్గడఁ బాఱవైచి వైచి...

చిత్రభా. ౭. ౩౪.

క. ఆదండ జడలదండను, వేదండఁ జెలంగఁ జెఱివి వేదండగలిన్, వేదండనుచే వీసుచు, నాదండధరారిపోలె నాడుచు వచ్చెన్.

వి. పు. ౧. ౧౩౬.

చ. జగడపుఁగూటిసత్తరువు సాగకుఁ గోసుచు వీరిహారిరిన్, దగిలెడు తండనాలజడదారి పొరింబొరిఁ గుంచె వీచుచున్.

కళా. ౩. ౧౯౪.

౩. చలింపఁజేయు, ఆడించు.

వ... దుర్గాధిపతులేమేమఃని త్రోపుత్రోపాడుచు వీచు వీచోపులచ్ఛమ్ములగు కౌముదీగుచ్ఛమ్ముల సంతరింప...

హనుచ. ౫. ౪౧.

సీ. వీచోపు గుమివీచువిధమున నునువెల్లజల్లుల మొకములు సఖులఁ దిరుగ.

ఉ. రా. ౪. ౩౨.

సీ. సురటివీచులపుట్టుదొర మెక్కరానేస్త్రి జంగిలియొలుకు మా సంగడీఁడు.

ప్రబంధ. ౧౬౦.

ద్వి. తావుల కొండనెత్తావి వీవలలు, వీవ వీవన లొయ్య వీవ నాచెంత.

ద్వి. పరమ. ౩. ౧౯౩ పా.

వీచోపు వి. (వీచు + చోపు.) వింజామరము. (ఇది ప్రయోగములంగుఁ దఱుచు బహువచనాంతముగఁ గానవచ్చుచున్నది.)

సీ. కలఁగి గాడుపుఁ జోఁడు కౌను కంపిన తెల్ల వీచోపు లిద్దఱువెలఁదు లిడఁగ...

యయా. ౧. ౨౬.

క. పూఁచిన రసాలభూజము, సూచితిఁ జంద్రాతపంబు సొచ్చితి నిన్నన్, నీచేతి కదళిదళముల, వీచోపుల గాలి నుంటి వీరుఁడఁ గానే.

ద్వా. ౫. ౧౪౫.

సీ. వెలయు నిట్టూర్పులు వీచోపుగములుగా వినుతులు కాహళధ్వనులు గాఁగ.

ప్రబంధ. ౩.

వీచోపులిడు. అ. క్రి. (వీచోపులు + ఇడు.) వింజామరలతో విసరు.

సీ. వెనుకదిక్కుననుండి కనకభూషలు ప్రోయ సూర్యులందు శశియు వీచోపు లిడిరి...

కాశీ. ౪. ౨౯౬.

సీ. క్రమకంకణరుచిరత్కార సంకులముగా సుందరీజనము వీచోపు లిడఁగ...

కవిక. ౫. ౩.

వీజము. సం. వి. అ. న.=బీజము.

వీజనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎఱ్ఱని పెద్ద బాతు. ౨. నెమలివంటి యొకవిధమైనపక్షి.—న. ౧. విసనకఱ్ఱతో విసరుట. ౨. విసనకఱ్ఱ. ౩. వస్తువు, పదార్థము.

వీట. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. బంతియాటకు సాధన. ౨. బంతి, కందుకము, చూదండము.

చ. ... దుష్కరముగ నూతిలోఁ బడిన కాంచనవీటఁ గొనంగనేరక...

భాగ. ఆది. ౫. ౨౧౦.

౨. బాలుర క్రీడాసాధనవిశేషము, గూటఁబిళ్ల. (విల్యమ్సు.)

వీటలటము. విశ.=వీటతాటము. (శ. ర., చి.ని.)

వీటతాటము. విశ. = వీటతటము, భిన్నము, భగ్నము. (తాఱుమాఱు. అని శ. ర.)

క. కొమ్ములఁ గ్రుమ్మియుఁ బాదవులమ్ములఁ జమరియును గరములం బటిపటిమై, యిమ్మడలఁగఁ దిగిచియు సరదమ్ముల నేనుఁగులు వీటతాటము సేసెన్.

భార. ద్రోణ. ౧. ౨౩౫.

సీ. కోటలు వెస వీటతాటముల్ గావించి పరిఖలు పూడ్చి వప్రములుద్రొబ్బి ...

భాగ. ౧౦. ఉ. ౭౩౮.

ఉ. కొమ్ములనూఁదితద్యములఁ గూలఁగఁద్రోచియుఁ గేల వీటతాటమ్ముగ నీవలావలఁ బడన్ సదనంబులు వైచియున్ మహా, గ్రమ్ముగడానియున్న కరిఁ గన్గొని గుండెలు జల్లనంగ వస్త్రమ్ములఁ గుంచియల్ విడిచి తల్లడ మెక్కుడుగా పడంకుచున్.

కేయూర. ౨. ౧౦౩.

వీటతాటనము. విశ. = వీటతాటనము. (శ. ర.)

వీటి. సం. వి. ఇ., ఈ. స్త్రీ. ౧. తియులపాకుల తీఁగ, తాంబూలవల్లి. ౨. సజ్జితతాంబూలము; వక్కలు సున్నము మున్నగు పరికరములతో గూడిన తాంబూలము. ౩. ముడి, గ్రంథి, పోక ముడి, నది. ౪. ఆవికముడి.

వీటి. వి. (త. వీడల్.) కొల్ల, దోఁపుడు. (శ. ర., ప్రౌ.)

(చూ. వీటిఁబోవు.)

వీటిఁగలుపు. (వీటి + కలుపు.) (సంధిని వర్ణాగమము.) నష్టముకావించు, విడిచివైచు.

సీ. అక్రాంతజంగమూర్వాశ్రద్ధ పస్తులు వేప విద్దివ్రజపూజ వీటఁగలుపు ...

ఆము. ౪. ౪౩.

వీటిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. = వీటి.

వీటిది. వి. (వీడు + అది.) వెనురుగాడమూఁద ఆఁడునది, దొమ్మరిది.

ఆ. వె. వీటిదాని పొంగు విడువఁజాలక...

వేమన. ౩౫౪.

వీటిపట్టు. వి. (వీడు + పట్టు.) నగరము, పట్టణస్థానము.

గీ.... కూరగాయ కట్టియ విల్చికొనఁగవలసి, యునికి వేపల్లెవీటిపట్టునకు దొరసె.

హరి. పూ. ౬. ౫.

౨. వాసస్థానము.

గీ. అన్నపూర్ణావిశాలాక్షి కనుఁగుఁజెలియు, విశ్వనాథుని కందంపు వీటిపట్టు, లింగముల కెల్ల గని ముక్తిలేమ నెళవు, కాశికాక్షేత్రమాశ్రితకల్పతరువు. (సురాభాం. ౨.౨.)

వీటిప్రోగు. విశ. (వీటి + ప్రోగు.) మిక్కిలి గుర్వ్యయము చేయువాఁడు.

గీ. నిగమశర్మాభిధానంబు నేతిబీఱకాయయును బోలె నయథార్థగాథఁదాల్చి, వైదికాచారదూరప్రవర్తనముల, వీట విహరించుచుండు న వ్వీటిప్రోగు. (పాండు. ౩. ౧౩.)

వీటిఁబాఱు. అ. క్రి. (వీటి + పాఱు.) వ్యర్థముగాఁ బరువెత్తు.

చ. గజపతి వచ్చెనంచు నొక గంధగజంబు గుఱించి యొక్కఁ డక్కజపడి పల్కిన న్వాఱిచి కాననభూమికి వీటిఁబాఱి దారి జడతనిద్రలోఁ గలవరింప నిజోక్తియ నేర్చి కీరముల్ గజపతి వచ్చె నా విని కలంగుదు రీతని శత్రులందునున్. (వైష. ౫. ౧౩౩.)

వీటిఁబుచ్చు. స. క్రి. (వీటిఁబోవు.) ౧. చెఱుచు, నశింపఁజేయు.

ఉ. కయ్యముసేయ నే నని యకల్మషబుద్ధిఁ బ్రతిజ్ఞ సేసి నీ, వియ్యెడఁ దప్పితేని జగ మేమను నించుకసేపు పోరులన్, దయ్యెట దప్పె నాపయిఁ గడంగిన భీష్మునిపాటు నూతు రా, వయ్య రథంబునీఁది కిటు లాశ్రితమానను వీటిఁబుత్తురే.

భార. భీష్మ. ౩. ౨౯.

ఉ.... సంగ్రామములోన దానవనికాయము నెల్లను వీటిఁబుచ్చినన్, దీమసమెల్లఁ దక్కి తనడెందములోపల నుమ్మలించుచున్.

మైరా. ౧. ౧౩౯.

గీ. విబుధనాథుండు మానంబు వీటిఁబుచ్చి, కొలువవచ్చెద నన్నను నిలువరాదె.

దశా. ౨. ౧౧౮.

౨. నష్టపఱుచు, త్యజించు.

ఉ.... చారుకులాభిమానమును సన్నుతధర్మము వీటిఁబుత్తురే....

భా. రా. అర. ౨. ౨౮౪.

సీ. ఇహపరసామగ్రి నీయఁజాలెడునట్టి విధి దేవతార్చన వీటిఁబుచ్చె.

శివరా. ౨. ౧౦౨.

చ. శ్రుతులు పరిత్యజించి విధిచోదితకర్మము లుజ్జగించి సువ్రతములు గట్టిపెట్టి గరు కంపుఁ దపంబులు వీటిఁబుచ్చి సత్క్రతువు లయాగమాని సతతంబును దన్నునె కొల్వుఁ డంచు నాత్మతిపతి చాటఁగాఁబనిచె సింధు పరీతమహీతలంబునన్. (వి. పు. ౨. ౧౦౩.)

౩. వ్యర్థముచేయు.

వ. ... కులవృద్ధు లుపదేశించు బుద్ధులు వినక వీటింబుచ్చి విచ్చలవిడి నిచ్చట వెచ్చంబులు సేయం ... విక్ర. ౨. ౧౭౭.

సీ. విజ్ఞవీఁగి ధనంబు వీటిఁబుచ్చితి ననుజన్ములు నామీఁదఁ జలమువూని, ధరణీసుతోఁ జెప్పి దండుగ తొంబదివేలరూపాయలు వేగఁ గొనిరి. చంద్ర. వి. ౧. ౧౪.

ఉ. రోగి విలాసరేఖ నలువొందెడు నీయన యందు నంగనాభోగవశాత్ముఁడై నిజ తపోమహిమంబులు వీటిఁబుచ్చి లజ్జాగిరి మల్ దొఱంగుటలు చాలక యీతఁడు దొంగకూటి కేలాగునఁ జొచ్చెఁ దాఁ దల పాలంబుల నిల్పునె పాడుఁ రేఁగినన్.

విప్ర. ౫. ౮౧.

వీటిఁబోవు. అ. క్రి. (వీటి + పోవు.) ౧. చెడు, నశించు.

క. ... ధైర్యము మానంబును వీటిఁబోవఁ బాఱెను, జననాయక నీమఱంది సరివారు నగన్. భార. ద్రోణ. ౧. ౩౬౩.

గీ. వీరె ఖచరాది ధైర్యముల్ వీటిఁబోవఁ, జను చున్నారు నముచిసూదనుని సభకు, నిపుడు నీపాలి కందరు నేఁగుదేరఁ, బోడఁగనఁగ రాక నిలిచెఁ గర్వూరతిలక.

కళా. ౨. ౭౪.

౨. దూషితమగు.

చ. కల యనరాదు రామలకుఁ గాములకూటము లెన్నిచందముల్, గలవవి యన్నియున్ వెలసెఁ గన్నెతికం బిటు వీటిఁబోయెఁ బెద్దలకును పెద్దయై తనరు తండ్రికిఁ దక్కువపాటు దెచ్చితిన్ ...

హరి. ఉ. ౭. ౯౧.

ఉ. ... సాహసముం బరాక్రమము సత్కుల జన్మము వీటిఁబోవదే. (దశా. ౨. ౧౯౧.)

౩. వ్యర్థమగు.

గీ. ఏటి కీపని తనచెల్మి వీటిఁబోవ, నిన్నగద
నమ్మ వింతవన్నియలవంచు, సురటులంతలఁ
బల్లటీఁడు లనిపె, నింతలోనన యీగర్వ
మేలవచ్చె. కువల. ౫. ౪౩.

చ. అతఁడును నేఁగి దాది యొద్ద లాడటఁ
జొచ్చు యథోచితంబుగా, నతివకు నప్ప
టప్పటికి నా నృపపుత్త్రుని రూపవైభవో,
న్నతి వినిపించుచుండ మదినాటుచు
నుండఁగ దానిచిత్త మయ్యతనునిచేత
నోటుపడి యాటలు పాటలు వీటిపోవఁగన్.
భోజరా. ౫. ౨౭౯.

వీడఁబడు. అ. క్రి. విడువఁబడు. (వీడన్ + పడు.) వేఱుగానుండు.

క. వీడఁబడిన సల్ఫంబులఁ, గూడఁగ సంధించి
పట్టి గుదమలవడఁగాఁ, బీడించినఁ గూర్మా
సన, విూడితమతి నెఱఁగుదురు యమీం
ద్రులు దీనిన్. సీతారా. ౧. ౧౦౨.

వీడనాడు. స. క్రి. (వీడన్ + ఆడు.) విడనాడు, విడుచు.

గీ. పుట్టినిలు డించి యత్తయిల్ మెట్టినట్టి,
కోడలి తెఱంగు చెఱకుచేన్ వీడనాడి,
బండదొడ్డికిఁ జను కోడె చంద మొంద, నుప
వనము బాసి తనయింటి కువిద చనియె.
రా. వి. ౩. ౧౪౨.

సీ. తపసుఁడు మార్గభేదము వీడనాడఁడే లీల
నిందు వసింపలేఁడుగాక. (విప్ర. ౨. ౬౫.)

శ్రీ. ముచ్చపై నాథుండు మోవిబల్మోన నొక్క
వెలయాలినా యంచు వీడనాడు.
శశాం. ౪. ౩౧.

వీడలి. వి. తృణవిశేషము.

చ... కొనుతరు ప్రోల్ల బూదియును వీడలి పిచ్చుక
బియ్య మెంద్రయున్. (ప్రబంధ. ౨౦౦.)

వీడాకు. వి. (వీడు + ఆకు.) విడియాకు, వేర్పాటు సూచించు పత్రము.

సీ. వీడాకు నవచక్రవిహగదంపతులకు, పాయ
సాన్నము దేవపటలమునకు.
హ. వరాహ. ౨. ౨౮. పు.

వీడియము. వి. (సం. వీటికా.) = విడెము, తాంబూలము, తములము.

సీ. విచ్చేయుఁడు విభూతి వీడియం బంగుళ్లో
జంగమస్వామి నా సదనమునకు.
కాళ. ౧. ౩౫.

సీ. వీడియం బెడలించి విధురత్నకనకాలు
కొంచితాంబువు పుక్కిలించి యుమిసి.
పాండు. ౧. ౧౯౭.

మ. పలుకుం దొయ్యలి మాళికాంతి కనయా
భాగాలు న య్యింతి చెక్కులఁబోలుం చెల
నాకు ల య్యువిద పల్కుల్వంటి కప్రంపుఁ
బలుకులతోఁ గూడిన వీడియం బొసఁగె
నాకుం బద్మనాభార్చనాకలనాపావనహస్త
కంకణ ఝణత్కారంబు తోరంబుగన్.
పాండు. ౧. ౭౯.

ఆ. కంటె తాళిబొట్టు కమ్మలు కడియంబు,
లొక్కవన్నె చీర యొకటి రెండు, వీడి
యములె కాని విభవముల్ గలిగియు, వల్ల
కుండు దైత్యవరపురంధ్రి. (దశా. ౪. ౫౭.)

వీడు. అ. క్రి. (త. వీడు.) ౧. వీడిపోవు.

సీ. వీడిన పెన్నెఱివేణి సచిత్రనవీనాభ్రమై
కమ్మవిరులు గురియ. (హరి.పూ. ౩.౧౭౨.)

గీ. చెలువయొక్కర్తు గట్టినచీర వీడిపడఁగఁ
జనుదెంచె ... (కు. సం. ౭. ౬౫.)

చ. అన విని మానినీతిలక మప్పుడు మేఁ యుఱ
దోఁప నిక్కి వీడినకచపంక్తిఁ బల్మరు ముడి
న్వడదోఁపుచే... (పారి. ౧. ౧౨౪.)

౨. విచ్చిపోవు, ఊడు.

మ. బలువెల్లన్ వెనుచిక్క నొక్కరుఁడు
కుంభద్వాహుదర్పంబునన్, దలుపుల్వీడఁగఁ
దన్ని ... దశా. ౪. ౧౦౦.

వ. ... మగతాల బోరుతలుపులు వీడన్
దన్ని... ఉ. రా. ౩. ౨౨.

౩. జారిపోవు.

గీ. కళవసం బుండ జలకమండలువు వీడ, జడలు
మహిఁ జీరఁ జేజపసరము జాఱ, దర్భముడి
వ్రేల ధ్యానతత్వంబు సోలఁ, గడిగి నిలుచుండి
యాగ్రహాగ్రహముఁ జెంది.
కువల. ౨. ౩౫.

౪. పొదలు, వర్ధిల్లు.

క. వాడక వ్రాలక తెవులులఁ, గూడక తగ
నెల్ల గాఱలుకొని నవకములై, చూడఁగ
భద్రములగుచును, వీడెన్ సస్యంబు లిడుమ
వీడం బ్రజకున్.
భాగ. ౧౦. పూ. ౭౫౮.

(ఇది నాలుగైదర్థముల కుదాహరణము.)

ఉ. చేడియనామధేయము శుచిస్మృతి యా చిగు
రాకుఁబోడికిన్, వ్రీడయుఁ గేశభారమును
వృత్తపయోధగము ల్నితంబమున్, బాడబు
నెమ్మనంబు రతిభావము వోడన నాఁడు
నాటికిన్, వీడఁగఁజొచ్చె బాల్యమును
వీడఁగఁ జొచ్చెఁ దదీయచింతలో.
కాశీ. ౩. ౧౧౧.

(నాలుగైదర్థంబులకిది యుదాహరణము.)

౫. శిథిలమగు, తగ్గు, నశించు.

క. వీడు చనిశించె నయ్యెడ, వీడని వేడుక
బలారి.... వసు. ౬. ౩౫.

దండకము. ఈశాను బోర న్మహాసేన నా గొనన
వ్యూహసన్నాహము ల్వీడ వెన్నాడి బాణా
సురస్ఫార బాహాసహస్రచ్ఛిదాకేలిమై వాలి
లోకంబుఁ బాలింపవే. (పారి. ౩. ౩౭.)

౬. విశదమగు, స్పష్టమగు.

క. అని వీడఁగఁ బల్కిన న, మ్మనుజాధముఁ
డంతఁ బోక మదనోన్మాదం, బునఁ దన్ను
నెదిరి నెఱుఁగక, వనితకు నిట్లనియెఁ గార
వంపుఁ బలుకులన్.
భార. విరా. ౨. ౧౧.

స. క్రి. ౧. విడిచిపెట్టు.

చ. కపటపు మాయజోగియగు ఖండశశాంక
ధరుండు వృద్ధవేషపుఁ దనరూపు వీడి వెలి
చక్కిన యుండఁగ... (హర. ౨. ౪౦.)

మ. జనరాడ్దివ్యవివాహవైభవము మించన్
రేయి రేరాజు నింపిన జ్యోత్స్నలంతు
వితానతారకసుమశ్రేణుల్ నెఱుల్ వీడఁ
గా.... వసు. ౬. ౪౧.

సీ. ...జోడన వీడి యచ్చో నిబ్బరపుఁ బర్వు
ననె చాటఁదొడఁగె గంధర్వకులము.
దశా. ౨. ౬౦.

౨. విడిచిపోవు.

గీ. అవయవంబులు గైసేత లక్షలపించెఁ,
జెవులు సంభోగవార్తల చవులుమరిఁగె,
జనవరాత్మజ కంతను శైశవంబు, వీడి
క్రొత్తగఁ బ్రాయంబు గూడునపుడు.
కళా. ౩. ౧౪.

గీ. ... ఱఱుతఁ, బ్రాడుగట్టక సొగసెల్లఁ
దఱిమి యొడల, వ్రేలు వలరాచబలుబూచి
వీడఁగలదె. నీలా. ౧. ౧౦౩

వి. దే. (క. బీడు. త. వీడు. బ. వీడులు.
వీడులు, విళ్లు.)

౧. పట్టణము.

శా. వేమాఱు న్మలయానిలుం డదరి యాపీటం
బ్రసూనాన్వితా, రామంబుల్ వెసముట్టి
యందలి యళివ్రాతంబు బోఁజోపి.
విక్ర. ౧. ౯౬.

ఉ. ...బలనూదను వీటికిఁ గొండవీటికిన్.
ఆము. ౧. ౩౭.

చ. ఇలఁ గల వీట్ల నూడ మన మేటికిఁ బోవలెఁ
బోయినన్ వని, న్నిలువఁ బనేమి ...
విజ. ౨. ౫౯.

౨. ఇల్లు, గృహము.

క. వీడుఁ డని వీడు వెల్వడివచ్చి ఖాండిక్యుఁ డా
రాజుఁ గనుఁగొని యాదరమున ...
ఆము. ౩. ౬౦.

గీ. ఎదురుగా వచ్చి జనకన రేంద్రుఁ డంత, సేనుఁ
గుపైనుండి డిగ్గి మానవేంద్రుఁ, బుటికిఁ
దోడ్కొనిచ్చి తన సహోదరుని వీడు, విడిది
గాఁ జూపించి యుచితముగ నొసఁగి.
దశా. ౭. ౨౨౮.

౩. పాళెము, స్కంధావారము, దండు విడియు
చోటు.

ఆ. వీడు పాడుగాన విశ్రాంతి కిరవ్వైడ, మనము
మసలవలదు మంగళార్థముల శుచిప్రదేశ
మునకేఁగి యచ్చోట, నుచితప్రస్థనముల నుండ
వలయు. భార. శల్య. ౨. ౩౫౦.

సీ. వాహనంబులు డిగ్గువారును బన్నులు విడువారు
వారును దమవీడు లెఱుఁగఁ, దమ నామ
చిహ్నముల్ దనరఁగ నిల్పించువారు...
కు. సం. ౧౧. ౬౦౦.

ఆ. నిడుమువా మరోమ విడెత్తువారున్నై,
నేల యీనినట్లు నిండఁబడిరి.
భా. ? . యు. ౨౮౪.

౪. సేన, దండు.

ఉ. ...పాండవకోటి కిప్పుడుం, జేటు దలంచియే
బలువు సేసితి వైరము నాకు నింక నీ,వీటికి
వారి వీటికిని వెక్కసమయ్యెడు కయ్య
మొప్పగున్. భార. భీష్మ. ౩. ౫౯.

సీ. ఈ రెండువీడుల తారతమ్యంబులు తెలుఁ
గుదు, పోరైన నెవ్వరోర్తు,రు....
భార. ఉద్యో. ౨. ౩౦౪.

గీ. రెండు వీళ జనంబులు రేలు వివిధ,వాద్య
సంగీతములను సాహిత్యమధుర,లలితగోష్ఠి
వినోదంబులను బ్రమోద,భరితులై ప్రొద్దు
పుత్తురు భరతముఖ్య.
భార. భీష్మ. ౨. ౩౪౩

సీ. వీటికి సమరస మాటోప మొదవ నాభీల
శంఖము దనప్రమోల బ్రమోయ.
భార. కర్ణ. ౧. ౬౦.

౫. పక్షిజనసమూహము, సమూహము, గుంపు.

క. నడపించి పంచవటమున, విడియించెను వీడు
చోరవీడులు గని యొక్కడు ధనములు గల
కొ మ్మొక్కడి ప్రజలో లేరు దీనిఁ గాసఁగ
రోగాధుల్. భాగ. షష్ఠ. ౧౮౦.

క. బృందారకపక్షమునఁ దిగి, యిందీవరపత్ర
నేత్ర యిరువంకలవాసం దమకతమక
యిటుఁరా, యిందనఁగా రెండువీళ్ల యొడ
మున విడిసెన్. హర. ౬. ౧౦౧.

చ. గురుసతిఁగూడు రట్టుననెఁ గొంకనివాఁడు
... చిత్రగతి మిన్నులఁ దాకెడు మహా
లాడు పెన్నిరులను పోడు కాలుకొని మేర్చు
వెలుంగుల వీసు వీడువో.
వసు. ౪. ౭౪.

౬. బొమ్మరులగుంపు.

గీ. నేఁటిప్రొద్దున బొమ్మరికీటిలో, కాశికా
పురి కిసంగంగఁ గాంచినాఁడు ...
చెన్నబ. ౨. ౩౧౭.

గీ. ... తండ్రిఁ బిలిపించి వార్తయంతయును
జెప్పి, వీడు దరిలింపు మిప్పుడ వీడననిన.
చెన్నబ. ౨. ౩౦౪.

౭. కట్నము.

గీ...మంత్రులాప్తులు దొరలు సంబంధిజనులు,
వీడు చదివించి రెంతయు వేడ్కమెఱయ.
చంద్రా. ౬. ౫౦.

క. పీడు చదివించె నరయ్యేడ, పీడని వేడుక
బలారి ... వసు. ౬. ౩౫.

౭. సామ్యము.

సీ. అతివ వక్షస్స్థితి నంద మొందుటజేసి, పీణె
కాయలు కొంత పీడువచ్చు.

ముకుందవి. ౨. ౯౯.

౮. విశదమైనది.

ద్వి. మాడలు బహువిధ మణిభూషణములు,
పీడంచు వస్త్రాల వెలయు పుట్టములు.

నవనాథ. ౨. ౧౦౭. పా. ౨. పం.

పీడుకొను - పీడ్కొను. స. క్రి. (పీడు + కొను.) ౧. పోయివచ్చెదనని విన్నవించి విడుచు.

గీ. వ్రజనివాసుల నెల్లను వరుసతోడ, పీడుకొని
తన్ను నందలు వేడ్కనుప మధుర కేతెంచె
వ్రజపులో మరిగి తాల్చియున్న వేషంబు
యెంతయు నొప్ప నొసగ.

హరి. ఉ. ౨. ౯౩.

క. గురునకు శిష్యుఁడు నిచ్చలు, పరిచర్య
యొనర్చి భక్తిపరుఁడై విద్యల్, గఱవఁ
దగుఁ గఱచి దడముగ, గురుదక్షిణయిచ్చి
పీడుకొనఁగావలయున్. (విజ్ఞా. ౨. ౩౫.)

గీ. పెక్కుభంగులఁ బొగడి సంప్రీతి నెఱపి,
పీడుకొని పార్వతియుఁ దాను వృషవరాధి,
రూఢుఁడై వెండిమలకు హరుండు చనియె...

పరమ. ౧. ౧౭౩.

౨. విడుచు, త్యజించు.

గీ....విష్ణుఁ బొడఁగంటి భవములు పీడుకొంటి.

ఉ. హరి. ౨. ౧౪౬.

క. గజభుజగాదులబెనఁ గల, గుజిబిజికింగాక
పీడుకొన్నది వోలెన్, భజియించి నిలిచె
వలపటి,భుజమున విశ్వేశ్వరునకు భూసతి
ప్రీతిన్. కావ్యా. ౫. ౪౬.

గీ. అఖిలమోహినిరైన య య్యలరుఁబోణి,శైశ
వము పీడుకొన్నది సందుగాఁగ, సముదినం
బును రాజనందనులమీఁద, వేఁటలాడుచు
నున్నాఁడు విషమశరుఁడు.

నైష. ౩. ౨౬.

పీడుకొలుపు(ల్పు) = పీడ్కొలుపు. స. క్రి. (√ పీడుకొను.) ౧. పోయిరమ్మని సెలవిచ్చి పంపు.

ఆ. అనిన నట్లకాకయని సంజయుని పీడు,
కొలిపి కొంతప్రొద్దు కురువిభుండు, కార్య
చింత మునిఁగి కంచుకి నొక్కనిఁ, బిలిచి
వేగ విదురుఁ బిలువు మనియె.

భార. ఉద్యో. ౨. ౧౬.

క. నారదుని మాధవుఁడు సత్కారంబున పీడు
కొలుపగా నతఁడు హృదంభోరుహమునఁ
గృష్ణునకును, వారక మ్రొక్కుచును వెస
దివంబున కరిగెన్. (భాగ. ౧౦. ౬౭౯.)

గీ. శారదానందగురుఁడు సుజ్ఞానపరుఁడు, పీడు
కొలుపంగఁ జని నందవిభుని గాంచి.

విక్ర. ౩. ౫౭.

క. చనుదెంచె కలహభోజన,ముని రుక్మిణి పీడు
కొల్ప ... పారి. ౨. ౧౫.

౨. మీఁదికి నెట్టు, పైకిఁద్రోయు.

గీ. సహజసౌజన్య సౌజన్యశంకరుసకుఁ,బోసఁగ
వడ్డించెఁ దత్కాలపుణ్యభిక్ష, సారదో
ర్మూలకాలంకమంబులైన, పీఁసుబాలింద్ల
పరుయ్యెద పీడుకొలుప. (హర. ౫. ౪౭.)

౩. విడిచిపెట్టించు.

సీ. నారికేళాటవీనవపువ్వకుహరికాపితతికప్రా
తికంబు పీడుకొలిపి...గీ....పాలసె సర్వ
పరిశ్రాంతి పొడవడంగ, మానిభరుపైఁ
గుమారవనానిలములు. (భీమ. ౨. ౭౨.)

౪. వదలు, విడుచు, త్యజించు.

గీ. ఎల్లకాలంబు నుండెద నిచట నేను, మొదలి
మా మామ యోరామపదమునందు, వెండి
గుబ్బలిపై వేడ్క వీడుకొల్పి, మేరునగ
రాజుపైఁ జాల మెచ్చు వదలి.
భీమ. ౬. ౧౧.

వ. పురందరాది బృందారకుల వీడుకొలిపి
శతానందుండు ... (హర. 3. ౧౯.)

వీడుకోలు. వి. (√ వీడుకొను.) (బ. వీడుకోళులు, వీడుకోళ్లు.) ౧. వీడుకొనుట, పోవ ననుమతించుట.

గీ. కట్ట నిప్పించుకొని తాను గట్టనిచ్చి, చుట్టము
లకును లాతిరాజులకుఁ గరము, నెయ్య
మును గారవంబును నెఱయఁ బ్రీతి, సాల
గలిగించి తగ వీడుకో లొసఁగె.
హరి. ఉ. 3. ౧౭౨.

సీ. వెలయ విద్యాలంది వీడుకోళ్లు గుడిచి నరఁ
బువుల్ ముడిచిన నాపసాని.
కళా. ౭. ౭౫.

గీ. అంత వసుదేవుఁ డాదియా యాదవులకు,
విందులును వీడుకోలును వింతవింత, ప్రియ
ములును జేసి పనిచెఁ గేకయవిభుండు,
ముదిత శ్రుతకీర్తియును దాను వితతకీర్తి.
ముకుంద. 3. 303.

౨. విడుపు, విసర్జనము.

సీ. శైలేయమదవతీధమ్మిల్లములతోడ వికల
నెత్తావికి వీడుకోలు. (ఉ. హరి. 3. ౧౪౭.)

సీ. అనుపమంబైన నీఘనతరక్రోధంబు వీరుల
ధైర్యంబు వీడుకోలు.
భా. రా. యు. ౧౩౯౦.

మ. తలపోఁతల్ దలలెత్తఁ దాల్మి సడలెం
దాపంబు దీపించెఁ జేఁతలు డిందెన్, ధృతి
వీడుకోలు గొనియెన్......
విక్ర. ౪. ౧౫౪.

3. చావు, మరణము.

క. వాఁ డల్లవాఁడె పోయెడు, నేఁడతనికి వీడు
కోలు నిజముగ నీ వా, పోడిమి చూచెద వే
నొకఁ, డాఁడొ నిట నిల్చిచూడు సరవర
తిలకా. భోజ. రా. ౪. ౫౪.

వీడుకోలుచేయు. స. క్రి. (వీడుకోలు + చేయు.) విడిచిపెట్టు, విసర్జించు.

క. ... వృథా, బద్ధంబు లఱచు జైనుని, నిద్ధాం
తము వీడుకోలుచేయు మటన్నన్.
ప్రబోధ. 3. ౫౦.

వీడు(లు)చదువు. అ. క్రి. (పెండ్లి పందిరిలోఁ బురోహితుఁడు) కట్నములు చదువు.

మ. పరమేశానపయోజసంభవులు దిక్పాలుర్
ప్రియంబొప్పఁగాఁ, బరపాహ్లాదము మీఱ
నొండొరులు పైపై నిచ్చు పట్టాంశుకా, భరణ
శ్రేణులు కేలఁ గైకొని, సభాభాగంబునన్
నిల్చి సుస్వరుఁడై దేవగురుండు వీడు
చదివెన్ సన్యాగమన్మార్తలన్.
దశా. ౫. ౭౭.

వీడుచే = వీడ్చు. స. క్రి. (√ విడు.) వీడఁజేయు, విప్పు.

ఉ. వెక్కు ప్రసూనముల్ గుంయు వేసలి వీడిచి
కొప్పు వెట్టుచోఁ, జొక్కుఁబట్టి భూవరుని
చూపులఁ గోమలబాహుమూలముల్.
వైష. ౭. ౧౯౪.

వీడుజోడాడు. అ. క్రి. (వీడు + జోడు + ఆడు.) ౧. మాఱు మలయు, ప్రతిఘటించు.

గీ. మానికంబునఁ బుట్టిన మదచకోర, నేత్ర
పుంభావమునఁ దన నేర్పుచూపు, సౌఖ్యజల
రాశిఁ దేలుచుఁ జతురశీతి, బంధముల వీడు
జోడాడెఁ బార్థివుండు.
విరాట. ౪. ౧౯౨.

ఉ. కూడిరి యొండొరుల్ దొరసి కుంతల
కాంతు లొసంగి వీడుజో,డాడిరి క్రేళ్లు
దాఁటెడు మదాళులతో ...

గామా. ౧. ౨౦౬.

గీ. గగనగంగాతరంగసంగతములైన, శీకరను
లీ నగేంద్రశిఖరసీమ, రెక్కలతో వీడు
జోడాడుదిక్కు లనెడు, ముదిత లాగిఁజల్లు
నెలిమొల్ల మొగ్గ లనఁగ. (ఘటికా. ౨. ౬౧.)

౨. పెనగొను.

ద్వి. వెఱవెఱపాయును విహ్వలత్వంబు, వెఱ
పును మఱపును వీడుజోడాడ.

రం. రా. అయో. ౯౬. పా. ౧౭. పం.

ద్వి. నుతువులు పసులకా ల్మడికుప్ప చఱచెఁ,
దొడువుఁదొ ట్రుసు గడుదూరంబు లయ్యె,
వీడుజోడాడెడు కీటమిజాలములు, మోడు
లగ్గుపోగు నోడులఁ సేయ.

అమక. ౧. ౪౪. పా. ౨౪. సం.

౩. సరిపోలు, సామ్యమునొందు.

వ. ... జడనిధిలో నడయాడుచుండిన రౌాడ
లతో వీడుజోడాడు రథంబులును. ...

ఉ. హరి. ౪. ౨౧౩.

సీ. నిగియుచందురుతోడ వీడుజోడాడెడు,
రమణీయ దంష్ట్రాంకురములవాఁడు ...

పి. శకుం. ౧. ౫.

వీడుజోడు. విశే. = పిజ్జోడు. (శ. ర.)

వీడుదోడు. వి. (వీడు + తోడు.) అంపునట్టి
తోడు, సాగనంపు సహాయుఁడు.

సీ. పాథోధి రాధేయ పారిజాతములకు వీడుదోఁ
డెవ్వని వితరణంబు. (కా. పు. ౧. ౪౩.)

(ఇట సాదృశ్యద్యోతకము.)

వీడు(ఁబ)పట్టు. వి. (√ వీడు.) ౧. వాస
స్థానము, ఉనికిపట్టు.

సీ. ... వెలుఁగొందు కేయెండ దుపవీట్టిదియని
రాజితంబగు పద్మరాగరుచులు ...

కు. సం. ౩. ౨౬౧.

గీ. వీఁడఁటే శౌర్యములకెల్ల వీడుపట్టు. వీఁ
డఁటే ధర్మములకెల్లఁ దోడఁబుట్టు, వీఁడె
సాక్షాత్కరించిన విష్ణుమూర్తి, వీనిఁ గను
కంటె శుభములు వేఱు కలవె.

సీతావి. ౧. ౪౨.

వ. ... ఆ నృసింహవరు నాదరంబు వడసి
వీడుఁబట్టున కరగిన ...

భార. శాం. ౨. ౩౬౪.

౨. బస, విడిది.

చ. అలయక పంపుసేయుచు మహాశ్రమ
భూములు వీడుపట్టుగా, లలనఁ దగన్
సుమంత్రుఁడాను లక్ష్మణుఁడుస్ గాని
పోయి రిమ్ములన్. నిర్వ. ౯. ౪.

గీ. వీడుపట్టుగ మందారకపినకీర్తి, దివ్య
సౌధంబునందుఁ బ్రతిష్ఠఁజేసి, గారవించె
యంత కుమారకంటెఁ, బాండురాజతనూజు
నాఖండలుండు. హర. ౭. ౧౧౭.

క. ఎదురుకొని వీడుఁబట్లకు, ముదమారఁగఁ
దాన పనిచి... (భాగ. అశ్వ. ౪. ౧౩౬.)

౩. శిబిరము, స్కంధావారము, దండు విడియు
చోటు.

ద్వి. పనివారి సందడిఁ బరఁగ నుదితపుఁ, బలు
కుల నోడఁబడఁ బలిచి వీడ్కొల్పి, వీడుఁ
బట్టునకుఁ బోయి విశ్రాంతుఁడగుచు,

పల్నాటి. ౪౫. (బ్రౌ.)

వీడుప(వ)డు. అ. క్రి. (√ వీడు.) (వీడు +
పడు.) ౧. తాఱుమాఱగు, మాఱుపడు.

వ. అని చేలువెట్టి కూఁతురుం దానును జనుద్వ
యంబు వీడుపడ నుపయోగించి నిజగృ
హంబులకుం జనిరంత. (వి. పు. ౬. ౧౩౧.)

గీ. ఒక్కవనిత గర్భంబు వేఱొక్కవనిత,
గర్భమునయందుఁ బెట్టి నొక్కరుఁడు
పూచి,పట్టి యాడంగవచ్చినయట్టి పలుకు,
వీడుపడఁజేయుఁ బరివర్తి విను మునీంద్ర.
సార్క౦. ౪. ౯౨.

౨. భేదపడు, వేర్పడు.

క. ఎలనాఁగలు మతి తమలో,పల వృత్తాగములు
వీడుపడ నాడుచుఁ గ్రొ,న్నెలదాలుచు
వేలుపు క్రియఁ, గొలిచి వగుడి రోఁగు
నపుడు గుడిలో మూలన్.
ద్వా. ౮. ౧౬౮.

౩. తడఁబడు.

సీ. భద్రేభములు వీడుపడఁ దాఁకఁ గోల్కొని
గుండెలు వగులంగఁ గ్రుమ్మి క్రుమ్మి ...
విక్ర. ౪. ౧౧౧.

సీ. బోఁటికిఁ దోఁచినఁ బాలియుఁ దేకువ యను
వాగడునఁ జెయ్యులు వీడువడఁగ.
భార. విరా. ౨. ౪౦.

వీడుపాటు = వీడ్పాటు. వి. (√ వీడుపడు.)

౧. మాఱుపాటు, వ్యత్యయము.

సీ. నృపతి లేమను గేలినిపుడు తన నోఱయుచో
వెడగులా చెయ్యుల వీడుపాటు.
నిర్వ. ౮. ౮౦.

మ. తన మున్నాడినమాటయున్ నిజముగాఁ
దన్మానికిం బ్రీతిగా, మనుజుండున్ నెలవో
నెలం బురుషుఁడై మాసాంతరంబైనఁ
గామినియై యూగతి వీడుపాటమగ భూమిం
దావరిక్షించుఁ బ్రహ్మనినవ్ వచ్చె వసిష్ఠుఁ
డామనుసూనుం డాకీతి రాజ్యస్థుఁడై.
భాగ. ౯. ౩౦.

మనుజుఁడు = సునువుకొడుకు.

(మనుజేంద్రుఁడు నెలన్ నెలం బురుషుఁడై,
శ. ర. పా.)

గీ. కాంత కంఠోట సంతతకంతుకేళి, వివిధ
సంకల్పవాసన పవలురేలు, తనరు పుల
కలు కలవరింతలును మాట, వీడుపాటులు
చెలులకు వెఱఁ గొనర్ప. (కళా. ౬. ౨౧౫.)

౨. విడుపు, విడుదల, విమోచనము.

సీ. సుతులువుట్టిరయేని సతులకు మృత్యువు
వాఁగాయమై వెంటవచ్చె నేని, బ్రహ్మచేతను
వీడుపా టేమియును లేకయుండునే సగు
పాయ మొకటి లేద ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౩౮.

వీడువిడియు. అ. క్రి. దండుదిగు, శిబిరమేర్ప
ఱచుకొను.

వ. ఇట్లు సన్నద్ధులై వెలి వీడుగడిసి తమకు
ననురక్తులైన రాజులపాలికిం దగుదూతలం
బుచ్చిరి ... (భార. ఉద్యో. ౧. ౫౦.)

గీ. అతులితోత్సాహమున వేఁటలాడి యేఁగి,
కడఁగి యచ్చోటనే వీడువిడిసెఁ గానఁ,
గిన్నరయుగమునఁ దత్కన్యకాప్రలాప, కల
కలధ్వను లాలించి జలదరించి.
శుక. ౧. ౩౮౬.

వీడె = వీడెము. వి. (సం. వీటీ.) తాంబూలము.

క. ననుపగు నలి గానము విని, వనదేవతి గమము
మెచ్చి వానికి నొసఁగం, జనఁ బైఁడుల
వీడెలుపుచ్చిన విధమునఁ బొన్న లెలమిఁ
జెలువుగఁ బూచెన్. (కు. సం. ౪. ౪౫౨.)

పైఁడులవీడెలు = సువర్ణముతోఁ గూడిన
తాంబూలములు.

వీడెత్తు. స. క్రి. (వీడు + ఎత్తు.) దండువెడ
లించు.

గీ. రాజు వీడెత్తి చేసినఁ దారకభటాలి, యంబ
రాభోగనిజశిబిరాంగణమున, గాలుకొల్పిన

పావకజ్వాల లనఁగఁ, బ్రాచిఁ గనుపట్టె
నవసాంధ్యరాగరుచులు. (పారి. ౨. ౬౫.)

వీడెము = వీడియము, వీడ్యము. వి. (సం. వీటీ.) తాంబూలము.

సీ. చైత్యావరోధనదయితాధరములతో సాబగు
వీడెములకుఁ జుక్కయిదురు.

ఉ. హరి. ౩. ౧౪౭.

సీ. వీడెంపు బలుకెంపు విరిసి వెన్నెలగాయ
వఱిగింజ నొకటఁ బల్వరుసఁ దోమ ...

ఆము. ౧. ౬౦.

క. వీడెము సేయని నోరును...బూడిద కిరవైన
పాడుబొందర సుమతీ. (సు. శ. ౯౯.)

వీడ్కొను = వీడుకొను. స. క్రి. ౧. పోయి వచ్చెదనని విన్నవించి విడుచు.

క. ...మనము ప్రశాంతిం, బనుపడఁగఁ బ్రీతి
వీడ్కొని, చని వర్తిల్లెను విత్పృష్ణసరణిఁ
గుమారా. (భార. శాం. ౫. ౩౭౯.)

ఉ. వేడ్కఁ బ్రణామపూర్వముగ విశ్వజగ
జ్జనకుల్ జనార్దనున్, వీడ్కొని చూ
జనార్దనుఁడు వేగమ కూడఁగరా నరాతులీ,
మూడ్కి మహోద్ధతిం జెనయు మా వశమా
యన జోడుగ్రైదున్నుం, జూడ్కికిఁ దోఁప
శౌరియనుజుం డరిగెం దురగాధిరూఢుఁడై.

ఉ. హరి. ౪. ౧౭౧.

మ. వినతుల్ సేసె దశాననుండు మమతన్
వేమాఱు దీవించు న, జ్జననిన్ వీడ్కొని
కుంభకర్ణుఁడు కనిష్ఠభ్రాతయున్ వెంట
రాఁ, జని ...! (ఉ. రా. ౨. ౧౫౭.)

౨. విడుచు, త్యజించు, విడిచిపెట్టు.

క. ఆ నిషద మల్లనల్లన, వీనులు సోఁకిన
సమాధి వీడ్కొని జలద,ధ్యానమున నలరు
శిఖిగతి, నానందము నొంది సూచె వారి
నరగంటన్. వా. గా. ౪. ౭౪.

చ. అపుడు విలంబమానమయి యంబరకోఁణ
తటాంతరంబునం, దపనునిమండలంబు కెం
పంబగు చేడిమి నొయ్య వీడ్కొనెన్....

శివగా. ౩. ౨౮.

చ. విపదపహర్తయైన రఘువీరునకుం దురవస్థ
రాదు నీ, విపుడు దలంకి యుండొకటి
యొన్నక మిన్నకయుండు మమ్మ యి, వ్విపి
నముసందు నొంటి నిను వీడ్కొనరాదని
పల్కి నల్కి దోసపువచనంబులాడ నవి
పైఁపక వచ్చితి దేవ నావుడున్.

రామా. ౫. ౨౨౦.

క. అలతిర్యగన్వయాగ్రణి,వలన నశేషంబుఁ
దెలిసి వారక యతిమం,జులగతి వీడ్కొని
రాజులు, బలవద్రాగానువృత్తి భజియించె
వెసన్. వా. న. ౨. ౫౯.

(ఇవి పై రెండర్థములకు నుదాహరణము.)

౩. తప్పించుకొను.

మ....నిదాఘాంశునా,వలి వీడ్కొన్నతమంబు
గాంచి వనిలోఁ వర్తించు నుంచోయనన్.

వసు. ౧. ౧౩౯.

వీడ్కోలుపు(ల్పు.) = వీడుకోలుపు. స. క్రి. పోయిరమ్మని సెలవిచ్చి పంపు; పంపు.

క. పూఁబోణులకును విటులకు, వేఁబోకలఁ
దలరు సొంపు వీడ్కోలుపుఁ బుటన్,
లేఁబోకఁ బోకతోఁటల, పూఁబాళల
కమ్మతావిఁ బొడవిన గాడ్పుల్.

భీమ. ౧. ౯౫.

ద్వి. రేపు మాన్పెద నింత వ్రేఁగును మీకు, నని
మహాప్రజలెల్ల నాదరం బెసఁగఁ, జనుఁ
డని వీడ్కొల్పె జననాథుఁడంత ...

హరిశ్చ. పూర్వ. ౫౩౦.

మ. ... మ మ్మాపన్నులం బ్రోవ నా, యమ
రుల్ నీకును రే జయింపఁగ దవయ్యా యన్న
లేనవ్వు డా, యమరుల్ వీడ్కొలుపుచు వారి వీడ్కొ
లిపి చెత్తఁచ్చేద నోద్యోగియై.

ఉ. రా. ౧. ౪౭.

క. కుందుమఁ జారుల మఱియుం, గొంపలఁ
వీడ్కొల్పు భానుకులవీయల పెం, పుం దెంపును
గపివీరుల, చందంబును దెలిసి తాల్మిఁ
జని యలకుండై. (రా. యు. ౪. ౨౦౭.)

౨. విడుచు, త్యజించు.

చ. ధరణిధరేంద్రనందన యుదగ్రతపోమహ
నీయవేదనా, భర మఖిలంబు వీడ్కొలిపి
భావమునం బరితోషమందుచున్.

హర. ౪. ౩౬.

౩. త్రోయు.

వ. ... విబుధనిర్ఝరిణీపాథఃపూరంబునఁ బరవా
ధరవీథీచక్రంబు వీడ్కొలుపుచు ...

కాశీ. ౬. ౧౪౫.

వీడ్కోలు = వీడుకోలు. వి. ౧. వీడుకొనుట, పోవ ననుమతి.

మ. ... మునివంశోత్తముసంప్రయుక్తము శిరం
బుంజేర్చి వీడ్కో లఱం, గొనరింపఁగా
జనిరోజ బురంబునకు నిత్యోద్భాసిశైత్య
ద్యుఁడై. నృసిం. ౨. ౪౩.

క. తల్లియుఁ దండ్రియు వేఱుగనఁ, బుల్ల
వడన్ వారికడకుఁ బోయి తడయఁగ, నొల్లక
పయనపు వీడ్కో, లెల్లం దనయిచ్చ నడపి
యేద్దెర వెడలెన్.

భార. ఉద్యో. ౪. ౧౬౨.

౨. విసర్జనము, విడుపు.

మ. ... చెక్కులు ఫాలంబు చెమర్పఁ దైఁట
రొమ్మ వీడ్కోల్ జెంద బంగారు గాజులు
ఠోకియాడఁగ నార్పులెచ్చఁ దఱు లచ్చో
నిక్కఁ దాళస్థిన్, దలయంటెన్ గనుదోయి
సొక్క నాకకాంతామాలి మంగాంబకున్.

ప్రబంధ. ౫౭౦.

విణ. విడిపించువాఁడు.

సీ. జలజగర్భుని చదువులచెలి వీడ్కోలు ...

వరాహ. ౫. ౫౯.

వీడ్చు = వీడుచు. స. క్రి. (√ వీడు.) ౧. విప్పు, వీడఁజేయు.

క. తెలివ యొకతె నిద్రింపఁగ, నెఱిఁగట్టిన
వలువవీడ్చి నేగుట తేలుం, గఱపించి నీ
కుమారుఁడు, వెఱచుచు నది పఱవ నగియె
విహితమె సాధ్వి. (భాగ. ౧౦. పూ. ౩౨౪.)

మ. కని సత్యారమణీయుతంబుగ నమస్కా
రంబు గావించి భా, మనికాటాహృతకుండల
ద్వయము నాత్మస్వర్ణచేలాగ్రబం, ధనము
న్వీడ్చి యొసంగ నందుకొని మోదంబంది
యూ నందనం, దను దీవించుచుఁ జెంగట
న్నిలిపెఁ జంతారత్నపీఠంబునన్.

పారి. ౩. ౨౫.

చ. వెరవున జంటగైకముడి వీడ్చుటకుం గర
కంకణంబులుం, హరువుగ మోవి గానను
టకు ... (శృంగారరసమంజరి. ౨. ౬.)

౨. దొంగిలించు, ఒరులమూటలనువిప్పి వాని
లోని వస్తువులు హరించు.

చ. వెలయఁగ సొమ్ములోడ ముడివీడ్చులఁ
బట్టిన జుట్టువ్రేలితోఁ, గలయఁగ బెద్దవ్రే
ల్నఱికి క్రమ్మఱ నీడ్చినఁ గాలుఁజేయును,
జలముఱఁ దున్మి మూఁడవగుసారి సహింపక
యూరెఱుంగఁగాఁ, వలఁదెగ్రోసి చంపు
టుచితంబగు నాయకులైనవారికిన్.

సిం. షా. ప్రా. కాం. ౯౫.

వీడ్పాటు = వీడుపాటు. వి. (√ వీడు.) వ్యత్య
యము, అకటవికటము.

క. లింగంబుల వచనంబుల, భంగులు హీనాధిక తలపాటి యు వీడ్వాటుం గదిరి ననుపమ కవిం,పుం గలుగంజేయు నం(ద్రుడు బుధు లుచితోక్తిన్. కావ్యా. ౫. ౧౦.

సీ. కొనఁడు నానాసేవకుల సేవ లెవ్వియుఁ గొనిన వీడ్వాటుగాఁ బనులు పనుచు,
ప్రభా. ౨. ౧౦౭.

వ. ... అప్పుడు తమ సుముఖాసక్తి మణిస్తంభ నామధేయంబులు స్త్రీత్వంబుల వెంబడిన వీడ్వాటుగా సంకేతింబులు చేసి కొనిరి ... కళా. ౫. ౧౦౪.

వీడ్యము = వీడియము, వీడెము. వి. (క. వీళే యవు. త. వీడైయం.) తాంబూలము.

ప. వీనుల నరసోకు వీడ్యంపుఁదావుల సలుకరింపుల మేను పులకరింప. (అని. ౩. ౯౫.)

ఉ. దూరమువోయి యెండఁబడి దూపిలివచ్చిన ప్రాణనాథునిన్, ద్వారకవాటగేహళుల దాఁక సెమరొ్కని తీర్థమార్చి యాహారము వెట్టి వీడ్యము సమర్పణచేసి విహార శయ్యపై, నూరువులొత్తి చిత్తమున కబ్బానరించుట ధర్మ మింతికిన్.
కాశీ. ౨. ౭౧.

ద్వి. భూతి వీడ్యంబు ... వ్వాగ నివేదించి ...
పం. ఆా. పు. ౧౬౭.

వీడ్వడు = వీడుపడు. అ. క్రి. మాఱుపడు.

క. చిగురులు సమ్మునిచెప్పిన, తరువులు వీడ్వడియె సుతకుఁ జల్లికి ...
భార. అను. ౧. ౧౧౧.

గీ. పతియు భరియించుఁగావున భర్తయయ్యె, భామ భరియింపఁబడుఁగాన భార్యయయ్యెఁ, బరఁగనవి మనయందు వీడ్వడియె నిన్ను, నేన యొల్ల కాలము భరియింతుఁగాన.
భార. ఆది. ౨౨౪.

క. ధరణీవరాహాలక్ష్మణుఁ, డరి లక్ష్మి వహింప వచ్చునప్పుడు నగరీతరుణుల తొడవులు వీడ్వడఁ బారిఁదొడిగెడు కాతుకంబు పొల్పగుఁ జూడన్. (కావ్యా. ౧. ౭౦.)

౨. తడఁబడు.

చ. తడఁబడె దివ్యబాణముల తంత్రము మంత్రముఁ దప్పెడుం గడున్, వడఁకెడుఁ జాపదండము మనంబును నాకు వశంబుగాను వీడ్వడియెడుఁ జెయ్యు లంగము గడంకదొలంకెడు...
భార. భీష్మ. ౩. ౩౫౧.

ద్వి. పలుకులు వీడ్వడ భావంబు వెడల, తలఁపులు గరగంగఁ దన్మయత్వమున ...
ద్వి. భాగ. ౨. ౭౯. పా.

౩. భేదపడు.

గీ. పొడయు నీడయుఁబోలె వీడ్వడక మెలఁగి, యబల కంటికిఱెప్పవై యరయవమ్మ.
వి(క. ౪. ౧౯౭.

సీ. వికచాబ్జములతోడ వీడ్వడు కన్నుల కడలు పైనాటెడు కరుణఁ జెలువు.
భాగ. ౬. ౩౩౩.

(ఇట (పతిఘటించు అని భావము.)

౪. బంధమునుండి తొలఁగు, విప్పుకొను.

ఉ. నా సుతుఁ డింద్రజిత్తుకి దినంబునఁ బన్నగపాశబద్ధులం, జేసిన నిర్జరం గులకుఁ జెల్లదు వీడ్వడనట్టి కట్టులం, బాసి పరాక్రమించె దమి పంక్తిరథాత్మజులు ...
భా. రా. యు. ౧౦౫౭

౫. వదిపోవు, శిథిలమగు.

సీ. ఆమహాయాగ్రణి రాజయక్ష్మధాతువులు వీడ్వడి తాఱెఁ బెదవులు దడుపుకొనియె.
జై. భా. ౭. ౧౪.

వీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వీణియ, తంత్రీవాద్య విశేషము. ౨. విద్యుత్తు, మెఱుపు. (మే. ని.)

వీణము = వీణాము. వి. సన్నవస్త్రము, వలిపము, అంశుకము. (శ. ర.)

వీణాదండము. సం. వి. అ. పుం. వీణకు వెనుకవైపున నుండెడి కఱ్ఱ, ప్రవాళము.

వీణాము = వీణము. వి. వస్త్రము, అంశుకము.

క. పన్నీట జలకమాడెను, సన్నని వీణాము గట్టెను విఱులు దుఱిమెన్ ...
జై. భా. 3. ౧౧.

వీణాస్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నారదుఁడు.

వీణి. సం. వి. న్. పుం. వైణికుఁడు, వీణవాయించువాఁడు.

వీణె(ణె)య. వి. కస్తూరి మృగము యొక్క కస్తూరి యుండెడు బొడ్డుకాయ.

వ. కస్తూరి వీణెయలును బల్లి గడ్డలును ...
భల్లా. 3. (శ. ర.)

చ. ... మంచిచొక్కపుఁ గపురంపు గిన్నియలు కస్తూరి వీణెలు రాశిగాఁగఁ గొండపొడవు తెచ్చి వైచి రచటన్.
విజ. వి. ౨. ౯౦.

వీణె(ణె)య. వి. (సం. వీణా) విపంచి, వాద్యవిశేషము.

క. ఏణాయత లోచన స, ప్రాణాయత చిత్ర గాత్ర పాంచాలికయై, వాణియ యీ రూపోయెన, వీణియ వాయించె నొగిఁ బ్రవీణత మెఱయన్. వైజ. ౧. ౧౧౭.

ఉ. వీణియ మ్రొట్టుటల్ ఘిగుల విరతలు పెంపుడు చిల్కపోదతో, రాణ దలిర్పఁ బల్కుట కరంబు బహురూపము ... కళా. ౬. ౨౧౭.

ఉ. ... చేవది వీణ మీటుటలు చిక్కదలించు టుటుల్ సరింబవెన్. ఆము. ౧. ౬౨.

వీణెకాయ. వి. (వీణె + కాయ) వీణకుఁ గట్టెడు తుంబీఫలము.

సీ. అతివ పక్షస్థితి నందమొందుటఁ జేసి వీణె కాయలు కొంత వీడు వచ్చు ...
ముకుంద. ౨. ౧౦౨.

వీణెపిల్లి. వి. (వీణె + పిల్లి) కస్తూరి మృగము. (చి. ని.)

వీతంసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మృగములను, పక్షులను బట్టుకొనుట కుపయోగించు త్రాడు, వల మొదలగునది. ౨. పెంపుడు జంతువుల నుంచెడు పంజరము, బోను మొదలగునది. 3. ఆట కేర్పఱిచినచోటు (ఆ. ని.)

వీతనము. సం. వి. అ. పుం. కంఠముయొక్క పార్శ్వభాగము, స్కంధరాపార్శ్వము.

వీతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పోయినది, గతమైనది. ౨. విడిచిపోయినది, వెడలిపోయినది. 3. నిర్బంధములేనిది, స్వేచ్ఛగా నున్నది. ౪. తొలఁగింపఁ బడినది, వినాయింపఁ బడినది. ౫. అంగీకరింపఁ బడినది, ఒప్పుకొనఁ బడినది. ౬. మచ్చిక చేయఁబడినది, శాంతమైనది. ౭. శూన్యమైనది, లేనిది. ౮. కోరఁ బడినది, అభిలషింపఁ బడినది. ౯. ధరింపఁ బడినది.

—వి. అ. పుం. యుద్ధానర్హమైన, లేక, యుద్ధమునకు సిద్ధముచేయని గుఱ్ఱము, లేక, యేనుఁగు.

—వి. అ. న. ఏనుఁగు నంకుశముతోఁ బొడుచుట, మడమలోఁ దన్నుట.

వీతశోకము. సం. వి. అ. పుం. అశోకవృక్షము.

వీతసూత్రము. సం. వి. అ. న. పవిత్ర సూత్రము, జన్నిదము.

వీతి. సం. వి. ఇ. పుం. గుఱ్ఱము.

—స్త్రీ. ౧. గమనము, గతి, పరుగెత్తుట. ౨. పుట్టించుట, ఉద్భవింపఁజేయుట.

౩. (సుఖాది) అనుభవము. ౪. తినుట. ౫. దీప్తి, ప్రకాశము. ౬. శుభ్రము చేయుట, శుద్ధి.

వీతిహోత్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్ని దేవుఁడు. ౨. సూర్యుఁడు.

వీతెంచు. అ. క్రి. (వీచు + తెంచు) ౧. విసరుచు వచ్చు.

క. అని యాదమఱచి పలుకఁగ, వెనుక దెసం జల్లగాలి వీతెంచిన గ్రక్కున నులికిపడి పదంపడి, హనుమంతుని దిక్కు చూచి యవ్విభుఁడనియెన్. రామా. ౩. ౪౬.

దండకము... ఉద్వేల శైత్యంబుతో గంధవద్గంధవాహార్భకశ్రేణి వీతెంచె. దశా. ౪. ౨౩౨.

౨. శ్రవణగోచరమగు, వినవచ్చు.

ఆ. కర్ణకర్ణ వచ్చి కావు మనాథుల, మైత్రి మను తెలుంగు లగ్గలముగ, బలము లోన నెల్లఁగలయంగ వీతెంచె, నార్తి దల్లముగ జనాధినాథ. భార. ద్రోణ. ౧. ౧౭.

శా. వీతెంచెన్ మధుమాస లక్ష్మి తరుణీ హిందోళ రాగధ్వనుల్, వీతెంచెన్ బటు మీనకేతనముతో విల్లందిపూఁదేరిపైఁ, దోతెంచెం దలిరాకుఁ గైదువుల ... పి. శకుం. ౨. ౧౨౧.

గీ. విపిన వీధుల వీతెంచెఁ గుపితమదన, సముద భుజనతసుమ ధనుష్టాంకృతములు ... మను. ౬. ౨౮.

వీథి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. రథ్య, బాట, త్రోవ. ౨. శ్రేణి, పంక్తి. ౩. అంగడి, దుకాణము. ౪. ఇంటిముందటి వైపు దద్దళము, డాబా. ౫. రూపకవిశేషము, దశవిధ రూపకములలో నొకటి.

వీథిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. వీథి, బాట. ౨. చిత్రకుడ్యము, చిత్తరువు వ్రాసిన దీర్ఘపటము.

వీధ్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) శుభ్రమైనది. —వి. అ. న. ఆకాశము. ౨. గాలి. ౩. అగ్ని.

వీది. వి. (సం. వీథి.) వాడ, వీథి.

క. తదనంతరంబ రాముఁడు, మొదలగు యాదవులకెల్ల మోదము తొలఁగున్, మది మొలవఁ జక్రధరుపై, వదలక వినువీదిఁ బుష్పవర్షము గురిసెన్. ఉ. హరి. ౧. ౧౨౨.

లయగ్రాహి. వీదులను గన్మొలువు వేదుల మరుత్తరుల పాదుల సరోవర తటాదుల మణిప్రాసాదములఁ గేలిగిరిపాదములఁ దద్గతపరామోదముల బంధుగృహ భేదములఁ గాంచెన్. రామా. ౬. ౧౧౧.

ద్వి. వేదుక మది కొదవించు వీదులును, నీడలు దోఁచు మాణిక్యవేదులును ... ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౧.

వీనాహము. సం. వి. అ. పుం. కప్పు.

వీని(నె)య = వీణియ. వి. వీణ.

వ. కన్నియలన్ను చూపం బూఁదేనియలాని వీనియలయందుం బాడు నేర్పులకు మెచ్చి ... యయా. ౪. ౧౩.

(క. ర. పా. "వీనియల యందుం బాడు" ముద్రి. పా.)

వీను. వి. √విను. కర్ణము, చెవి.

చ. మునిపతి వచ్చి పూవొసఁగి మోదముతోడ భవత్ప్రియాంగనన్, వినుతి యొనర్పఁగా వినిన వీనుల మా చవిగాని మాటలన్, వినవలెనం గదా ... పారి. ౧. ౧౨౭.

క. ఆ తెలఁతియు నప్పలుకులు, వీనుల కెడఁ జేసి వాని విశ్రవు సుతుఁగాఁ, దాఁ తెలిఁగి హీనుఁ డనక యు, హీనత కాతిథ్య మొసఁగి యిట్లని పలికెన్. ఉ. రా. ౩. ౧౦౮.

సీ. నిక్క వీనులతోడ నెక్క సక్కములాడు
కరణి నున్నవి వీని ఘనభుజములు ...
మను. ౨. ౩౬.

వీనులతేనె. చెవులకింపు, శ్రోత్రానందము.

ఉ. వీనుల తేనెలై కురియ వింతగఁ గావ్య
రసంబుఁగ్రోలి య, మ్మానవకోటికిం ...
నృసిం. పీఠి. ౧. ౭.

వీనుల పండువు. శ్రోత్రానందము.

గీ. మత్తకోకిల నిస్వన మధుర కీర, భాషణం
బులు వీనుల పండువగుచుఁ, దనరుఁ దత్పురి
నుపవనాంతరములందు ... విక్ర. ౧. ౯౩.

వీనులు చిల్లులు వోవుట. శ్రుతి కటువుగాఁ బలుకుట వలన చెవులు తూఁటుఁవడుట, శ్రుతి కటువుగా నుండుట.

వీనులు చిల్లులువోవ నా వొల్లుమాటలు వల్లించిన ఫలమేమి ?

వీనులవిందు. శ్రోత్రానందము. కర్ణోత్సవము, చెవులకింపు.

క. కందువ మాటలు సామెత, లందముగాఁ
గూర్చిచెప్ప నది తెలుఁగునకుం, బొందై
రుచిరయి వీనుల, విందై మతి కానిపించు విబు
ధుల మదికిన్. మొ. రా. పీఠి. ౧౫.

ఉ. ... చుక్కరా, జోడు మొగంబు వారల
యశోధనులన్ బగదాయ చూడ్కికిన్,
వేడుక గొల్పరే వినిన వీనులవిందులు గాక
తత్కథల్. రామా. ౭. ౧౫౯.

వీనులకువిందు. వి. కర్ణోత్సవము, శ్రోత్రానందము.

సీ. కడిఁది విల్లువిరుచు చప్పుడు వీనులకు విందు
సేయు నెప్పుడటంచు సీత దలఁప ...
ఉ. రా. ౧. ౧౫.

వీనుమిగులు. అ. క్రి. (వీను + మిగులు) ప్రసిద్ధికెక్కు.

సీ. అర్థంబు కాశీపురాంగణంబునయందు నానా
ప్రకారమై వీను మిగులు... కాశీ. ౨. ౪౯.

వీనులకంటి. వి. (వీను + కన్ను) సర్పము, చక్షుశ్రవము.

ఉ. వీనులకంటి తొయ్యలిరు వేల్పుకెలందిరు
జక్కనోరతేఁ, జానరు ...
అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౪.

ఉ....వీనులకంటి జన్నిదము వ్రేలెడు బొజ్జ
యుఁ గల్గుగుజ్జు వాఁ, డేనొనరించు కావ్య
మున కెప్పుడవిఘ్నము సేయుఁగావుతన్.
శుకచ. ౧. ౧౪.

వీనులచూపు. వి. (వీనులు + చూపు) చక్షుశ్శ్రవము, సర్పము.

ఉ. వీనులచూపు పెండెముఁ దవిల్చిన మంచము
కోడి కైదువుం, బూనిన ప్రాఁత వేల్పుఁ
గని పోకులఁ బోయిన వెన్నుఁ డిట్లనున్.
ఉ. హరి. ౨. ౧౭౨.

వీనెగాజులు. వి. బ. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. వీనెగాజులు పోతుటీనె గుఱ్ఱంబులు నాల్గు
కంబాలాట నట్టకోతి... హంస. ౩. ౧౪౬.

వీపు. వి. (ఇది సానుస్వారమని శ. ర.; ఈ క్రింది ప్రయోగములు నిరనుస్వార మనుటకు నిర్ధారకములు.) పృష్ఠభాగము, వెన్ను.

క. అపన్నగ ముఖ్యులఁ దన, వీపునఁ బెట్టికొని
పఱచి విపినములు మహా, ద్వీపములు గిరులు
నిఖిల ది, క్పాల పురములఁ జూపెఁ జన
వారలకున్. భార. ఆది. ౨. ౪౪.

క. వీపెక్కరమ్ము లంకా, ద్వీపముతోఁ గూడ
నైన దేవీ నిను నే, వేపునఁ గొనిపోవుదు,
నీపతికడ కబ్ధిగడచి నిమిషములోనన్.
భా. రా. సుం. ౩౦౫.

సీ. వృద్ధ కచ్ఛపరాజు వీపంఘ్రి పీఠంబు సుర
తరంగిణి వెల్లి శిరసుపాగ... హర. ౫. ౧౯.

వీపుగానరాడాఁగుట. వెన్ను కనఁబడునట్లు డాఁగుకొనుట. (రహస్యముగా డాఁచికొన యత్నించియు దానిని బయలు పఱచుట.)

ఉ. తాఁ గడు వేగిరించెఁ గద తద్గతి నీవు తెఱుంగ నిగ్గునన్, లోఁగుచు వింతనుండి యిఁక లోనుగనొల్లక పట్టఁబట్టఁగా, నేఁగుచుఁ గోరు నీబలిమి నీప్సిత సిద్ధిగ వీపుగానరా, డాఁగుట దీనిపేరు నిబిడం బిది బాలికకల్ల నాత్మలోన్. ప్రభా. ౫. ౧౭.

వీపుగోల. వి. (వీపు + కోల) వెన్నున మోఁదెడు బెత్తము.

ద్వి. మొగి బౌద్ధసమయుల ముక్కుపైఁ గత్తి, యొగిని వార్హత సమయుల వీపుగోల. పండితా. వాద. ౧౭౩. పొ.

వీపువ్రేయు = వెన్నునఁ జఱచు.

క. అనిబెట్టిదంబు లాడుచు, జనపతి చూడంగ సురుచి సవతికొడుకుఁ జయ్యన రెట్ట బట్టి పొమ్మని, వెనుకకుఁ బడఁద్రోసి వీపు వ్రేసెన్ బెల్లుచన్. వి. పు. ౨. ౧౫.

వీప్స. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వ్యాప్తి, అంతటను వ్యాపించుట. ౨. ద్విరుక్తి, చెప్పినది మఱలఁ జెప్పుట.

సీ. ... వీప్సయో కాని పూవిలు కాని సఖునకు నామ్రేడితమొ కాని యబ్ధిజునకు ... కాశీ. ౪. ౧౯౧.

(బుధుని వర్ణనము. ఇట వీప్స అనఁగా ప్రతిబింబము అని అర్థము.)

వీయను. అ. క్రి. (వీ + అను) అంగీకరించు, ఒప్పుకొను.

గీ. అరిగి తండ్రికిఁ బ్రణమిల్లి యతఁడు కమ్మ, వచ్చుటలు దెల్పితే భీదువాలికినొలి నలసి యున్నాఁడ నీవేఁగు మనుచు ననుప, నగుమొగంబున వీయని నగరు వెడలి. కువల. ౪. ౨౧౨.

వీయపురాలు. వి. (వీయము + ఆలు) వియ్యపురాలు, కోడలి తల్లి, అల్లుని తల్లి, కొడుకు అత్త, కూఁతురి అత్త.

ఉ. వీయపురాల వైతి గదవేయిపు; దత్తవు తొంటి వావినో, తోయజనేత్రుఁ గాంచిన వధూమణి నీ సుతఁ బెండ్లి యాడఁగా, నాయమ నా కుమారునకు నర్మిలి హత్తఁగ నత్తవావిచే, నాయువు గల్గువాఁడవు నటంద్రు శుభంబగు దీన నెంతయున్. విజ. వి. ౩. ౧౨౬.

వీయమందు. అ. క్రి. (వీయము + అందు) సంబంధము చేయు.

ఉ. ఈ వనజాత బంధుకులుఁడీ నిమివంశ్యుని తోడి బాంధవ, శ్రీవ చలింపఁ జూచుట శచీధవుఁ డీశుఁడు వీయమంది నన్నై వెలయించు. చం. రా. ౩. ౧౦౮.

వీయము = వియ్యము. వి. వైవాహిక సంబంధము.

సీ. ఒండొరువుల తోడ నొప్పిదంబుగ వీయమందు వారుగ నిశ్చయంబు చేసి ... దశకు. ౭. ౬౯.

వీర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వీరునిభార్య. ౨. మగఁడును, బిడ్డలును గల స్త్రీ. ౩. మురయనునొడి సుగంధద్రవ్యము. ౪. మద్యము. ౫. కలబంద. ‡. ౬. అరఁటిచెట్టు. ‡. ౭. ఉసిరికచెట్టు. ‡. ౮. కాకికొల్లి. ‡.

వీరంధరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నెమిలి. ౨. మృగములతోఁ బోరాటము. ౩. చర్మకవచము; తోలుచొక్కాయి.

వీరకత్తి(త్తె)య. వి. (వీరము + కత్తియ) వియ్యపురాలు జాయాపతుల తల్లులయందొకతె కొకతె వీరకత్తియ యగును. అల్లుని తల్లియేని, కోడలితల్లి.

గీ. భూరిమిని వీరకానికి వీరకత్తియకును దోలు
వేల్పు గొంగ యన్నకును మఱియు ...
నీలా. ౩. ౭౪.

వీరకము. సం. వి. అ. పుం. కరవీరము, గన్నేరు. ‡.

వీరకాఁడు. వి. (వీరము + కాఁడు) వియ్యంకుఁడు, భార్యాభర్తల తండ్రులు ఒకనికొకఁడు వీరకాఁడగును. అల్లుని తండ్రియేని, కోడలి తండ్రియేని వీరకాఁడగును.

గీ. అంతఁ గొడుకులఁ గోడండ్ర నందలముల,
నునిచికొని వీరకానిఁ దోడ్కొని చెలఁ
గుచుఁ, బంతితేరుల దారత్రోవ పట్టి యరుగు,
చున్నచో నబ్బురం బొప్ప నొక్కయెడను.
అచ్చ. రా. బాల. ౧. ౧౯౭.
(చూ. నీలా. ౩. ౭౪.)

వీరణము. వి. డంగురము, చర్మవాద్య విశేషము.

సీ. క్రొక్కాఱు మెఱుఁగు లుక్కునఁ ద్రుళ్ళఁ
గాఁ జేయు వెలఁదుకల్ బంగారు వీరణ
ములు ... యయా. ౪. ౧౬౭.

గీ. సన్నవీరణముల ప్రోఁత శంఖ కాహళార్భటీ
ఢక్కా హుడుక్కారవములు ...
రా. వి. ౨. ౪౯.

వీరణము. సం. వి. అ. న. వట్టివేరు. ‡.

వీరణయురుము. వి. (వీరణము + ఉరుము; వృత్తి నిత్యలోపము) చర్మవాద్య విశేషము.

వ. డోలు గారు గుమ్మెత తమ్మెట వీరణ
యురుమ యుంటికంటి యురుమ ...
వాంస. ౩. ౨౯.

వీరతరము. సం. వి. అ. పుం. బాణము. —న. వట్టివేరు. ‡.

వీరతరువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. ఒకవిధమగు మారేడుచెట్టు, బిల్వభేదము. ‡. ౨. అర్జున వృక్షము. ‡.

వీరతాంబూలము. సం. వి. అ. న. వీరత్వము చూపుటకుఁ బ్రతిజ్ఞ చేసి పుచ్చుకొన్న తాంబూలము.

ద్వి. పొంగుచు వీరతాంబూలంబు గొనుచు ...
బస. పు. ౪. ౭౯౬.

వీరతాయెతు. మి. వి. వీరులు బిరుదుగా కట్టుకొను తాయెత్తు.

క. మగజాతి వీరతాయెతు...చంద్ర. (శ. ర.)

వీరపట్టము. సం. వి. అ. పుం. వీరులు ధరించెడి యొకవిధమైన వేషము.

వీరపానము. సం. వి. అ. న. యుద్ధమునకుఁ బూర్వ ముద్రేకము కలిగించుటకుఁ గాని, యుద్ధానంతరము ఖేదమును బాపుకొనుటకుఁ గాని యుద్ధభటులు త్రాగెడి మద్యము.

వీరప్రసవ. సం. వి. అ. స్త్రీ. వీరప్రసువు.

వీరప్రసవిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వీరప్రసువు.

వీరప్రసువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. వీరునిగన్న తల్లి, వీరమాత. ౨. మగశిశువును గన్నతల్లి.

వీరభద్రపళ్లెరము. మి. వి. (వీరభద్రుఁడు + పళ్లెరము) వీరభద్రునకు నైవేద్య మొసఁగెడు పెద్ద పళ్లెము.

సీ...భానువారపు వీరభద్ర పళ్లెరమిడు గృహ దైవతంబు విల్లింకు లింక...ఆము. ౪. ౪౩.

భద్రపళ్లెర మిడుట, ఒకానొక శైవార్చనము.

వీరభద్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అశ్వమేధ యాగమునకు పనికివచ్చు గుఱ్ఱము. ౨. వట్టి వేరు. శ్రీ.

వీరభద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివునిచేఁ దన భటులనుండి సృజింపఁబడిన యొక మహా వీరుఁడు. ౨. ప్రసిద్ధ వీరుఁడు.

వీరమద్దియలు=వీరమద్దెలు. వి. బ. (సం. వీర మధ్యమ్) స్త్రీలు కాలి పెద్దవ్రేలిని ధరించెడు భూషణ విశేషము.

చ. తరుణుల వీరమద్దియల తాఁకునఁ జిందఱ వందమైన క్రొ, న్నురుగులతోడ శైవలము నూలుకొనంగ నితంబ పంక్తిపైఁ, బొరలుఁ దరంగరాజ విరి పూవులు వీడిన కుంతలం బులం, బరఁగు పదంబులం దెలిఁగి పైఁబడ వేర్చు విటాళి కైవడిన్.

ఉ. హరి. ౫. ౭౪.

గీ. తెలఁది మట్టెలు పిల్లాండ్లు వీరమద్దియలును నందెలు మొలనూళ్లు సంగళీయ, కంకణాం గద హార తాటంక ముఖ సమస్త భూషణ ములు దాల్చి మార్చిమార్చి.

ప్రభా. ౪. ౧౩౮.

సీ. మద్దెలు పిల్లాండ్లు మఱి వీరమద్దియ లెలమిఁ దొడంగెఁ దొయ్యలి యొకర్తు....

యయా. ౪. ౮౯.

వీరమద్దెల. మి. వి. వాద్యవిశేషము.

గీ. సమర సంగీత వివిధ వాద్యములతోన, కలయ విడిదిలో వీరమద్దెలలు నులిసె ...

కు. సం. ౧౧. ౫౧.

వీరమద్దెలు. వీరమద్దియలు.

వీరమలహరి. వి. వాద్యవిశేషము.

సీ. వేలుపుఁ బూఁబోండ్ల గేలిసేయు నొయారి చెలువలు దగ వీర మలహరులును ...

యయా. ౪. ౧౫౮.

వీరము. వి. (సం. వీరః) బీరము, శౌర్యము.

చ. గురుని యుపేక్షఁజేసి తనకుఁ సమరోద్ధతి సెల్ల దాని నీ, శరవిఁడి గావలేఁడు దన వీరమ కాఁ గొని విఱ్ఱవీఁగెడుఁ ...

భార. ద్రో. ౨. ౪౯.

క. సైరంధ్రి సెప్పె నీ దగు, వీరమ్మును బెంపు లావు శౌరవును మాకుఁ ...

భార. విరా. ౪. ౩౪.

వీరము. సం. వి. అ. పుం, ౧. శృంగారాది నవ రసములలో నొకటి (ఇది దానవీరము, ధర్మ వీరము, దయావీరము, యుద్ధవీరము అని చతుర్విధము)

శా. వీరం బాఁడుఁ దనంబు నొందెనఁగా ...

హరి. ఉ. ౪. ౧౫.

౨. అగ్ని, యాగ సంబంధియైన యగ్ని. ౩. అర్జున వృక్షము. శ్రీ. ౪. కరవీరము, గన్నేరు. శ్రీ.

-న. ౧. కర్కాటశృంగి. కై. ౨. కక్కెస. కై. ౩. తామరదుంప. ౪. మిరియము.

వీరముద్దియ=వీరముద్దె. వి. (సం. వీరముద్రికా) స్త్రీలు కాలి పెద్దవ్రేలిని ధరించెడు భూషణ విశేషము.

వ. మట్టియలు వీరముద్దియలు పాయ పట్టంబు లాదిగాఁగ యలంకారముల నలరించిరి.
నైష. ౭. ౪౪.

సీ. తళుకుఁ బిల్లాండ్లు బిబ్బిలికాయలును మట్టియలు వీరముద్దెలు నందియలును ...
కళా. ౩. ౭౭.

వీరముద్రిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. వీరముద్దియ.

వీరముష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. కోమట్లను యాచించుకొని జీవించెడు ఒకతెగ భిక్షుకుఁడు. (శ. ర. వా.)

వీరరజము. వీరరజస్సు, సిందూరము.

వీరరజస్సు. సం. వి. స్. న. సిందూరము.

వీరరావుత్తుఁడు. వి. (సం. వి. అ. పుం.) శూరుఁడైన రాతు.

సీ. వీరరావుత్తుల శూరతఁ బొలియించి తురగసంఘంబుల ద్రుంచి వైచి ...
పరమ. ౪. ౧౫౫.

వీరరేణువు. సం. వి. ఉ. పుం. భీమసేనుఁడు. (త్రి. వి.)

వీరవట్టము. మి. వి. వీరులు ధరించు బిరుదచిహ్నము.

ద్వి. భళితంపుఁ దిలకముల్ బాసికంబులును, వెసలొడి నడపులు వీరవట్టములు ...
పండితా. పర్వ. ౩౭౨. పా.

వీరవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జీవత్ పతిపుత్త్రి స్త్రీ. పతియుఁ బుత్త్రులు బ్రతికియుండిన స్త్రీ.

వీరవిప్లావకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. తక్కువజాతివారినుండి సంపాదించిన ద్రవ్యముతో యజ్ఞముచేయు బ్రాహ్మణుఁడు.

వీరవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. అర్జునవృక్షము. కై. ౨. నల్లజీడిచెట్టు. కై.

వీరసువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. వీరమాత. పుత్త్రునిగన్న తల్లి.

వీరసేనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నలచక్రవర్తి తండ్రి.

వీరసైన్యము. సం. వి. అ. న. వెల్లుల్లి. కై.

వీరస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. ఎనుఁబోతు.

వీరహుఁడు. సం. వి. న్. పుం. నిత్యాగ్నిహోత్రమును మానివేసిన బ్రాహ్మణుఁడు.

వీరాణము. వి. వీరణము. (శ. ర.)

వీరామ్లము. సం. వి. అ. పుం. అమ్లవేతసము. ఎఱ్ఱగోఁగు, పుల్లగోఁగు. కై.

వీరాశంసనము. సం. వి. అ. న. ౧. భయంకరమైన యుద్ధభూమి. ౨. కావలి యుండుట. ౩. నిరాధారమైన యాశ. (విశ్వము.)

వీరాసనము. సం. వి. అ. న. ౧. యోగులున్నగువారు కూర్చుండెడి తీరులలో నొకటి. ౨. ఒక తొడమీఁద రెండవపాదమునుంచి,

మఱియొక తొడక్రింద మఱియొక పాదము నుంచి కూర్చుండుట.

వీఱిఁడి. వి. అవివేకి, మూర్ఖుఁడు. ప్రాచీనరూపము వీఱిఁడి.

క. కూరలు పెరుగును మెసవెడు, వీఱిఁడికేఁటి మోక్షపదవి వినరా వేమా.

వేమ. ౩. ౨౨౨.

—విశే. వివేకరహితము, మూర్ఖము.

ఉ. వీఱిఁడి మాటలేల వినవే యలవాఁడె కళింద కన్యకా, తీరమునన్ వసించి ...

రాజ. చ. ౩. ౫౨.

వీరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వీరరస ప్రధానుఁడగు నాయకుఁడు. (దాన, దయా, ధర్మ యుద్ధవీరులు అని నాల్గుతెఱఁగుల వీరులు), ౨. ధైర్యము గలవాఁడు. ౩. శౌర్యము గల వాఁడు. ౪. శ్రేష్ఠుఁడు. ౫. కులాచార సంప న్నుఁడు.

—వి. అ. పుం. ౧. యోధుఁడు. ౨. నటుఁడు. ౩. సూర్యుఁడు. ౪. భర్త. ౫. పుత్త్రుఁడు. ౬. జినదేవుఁడు. ౭. విష్ణుమూర్తి.

వీరుధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వీరుధము.

వీరుధము. సం. వి. ధ్. స్త్రీ. ౧. విశేషముగా నల్లుకొనెడి తీఁగ. ౨. పొద, గుల్మము. ౩. కొమ్మ, చిగురుఁగొమ్మ. ౪. నఱికిన తర్వాత చిగిర్చిన చెట్టు.

వీరువారు. స. బ. (వీరును + వారును) సామా న్యులు.

వ. ... గానలోభంబున వచ్చుటెంతియు కాని మఱి వీరు వారునుంబలెఁ బట్టణంబుల నెట్టు కొని యిట్టునట్టు మహిమలు పచరించు వారము కాము. కళా. ౩. ౮౧.

వీరేశుఁడు. (వీరేశ్వరుఁడు) సం. వి. అ. పుం. ౧. కాశీపురమునఁగల శివుని యర్చావతార భేదము. ౨. వీరులలో శ్రేష్ఠుఁడు.

వీర్యము. సం. వి. అ. న. ౧. వీరధర్మము, శౌర్యము, పరాక్రమము. ౨. బలము. ౩. పుంస్త్వము. ౪. ధైర్యము. ౫. శక్తి, సామ ర్థ్యము (తపోవీర్యము). ౬. మందుయొక్క మంచిగుణము. ౭. శుక్లము, రేతస్సు.

వీఱిండితనము. వి. అవివేకత, బుద్ధిహీనత.

ఉ...ఏ, నొండొకరుండనే పలుక కూరక నేరక యుండఁజేయు వీ,ఱిండితనంబుచేత నిసి ఱింతలువాఱెడిఁ జిత్తమిప్పుడున్.

ఉ. హరి. ౪. ౧౪౯.

వీఱిఁడి. విశే. ౧. అవివేకి, బుద్ధిలేనివాఁడు,— లేనిది.

ఉ.... వీఱిఁడి యైన మానిసికి వెండి వివేకము గల్గనేర్చునే ... భార. ఉద్యో. ౩. ౧౦౩. (వెఱిఁడి. శ. ర. పా.)

ఉ. వీండె ఖలుండు దక్షుఁడను వీఱిఁడి పాఱుఁడు ... కు. సం. ౨. ౯౪.

౨. వెఱ్ఱిది.

చ. వినవె యొఱింగియున్ మఱియు వీఱిఁడి మాటలు వేయు నేటికిన్.

భార. కర్ణ. ౨. ౯౪.

ఉ. వీలేఁడిచూపులుఁగా గుఱుచవీపును...

దశకు. ౧౦. ౬౪.

ఉ.... క్రూరుఁడు మారుఁడేనియుం, చీరము నీూఱ నేయఁ డొకపెట్టున నెట్టినఁ బోవ నట్టి యా, వీలేఁడిజీవ మేటి కని వేమరు వేమరు వేచుచుండఁగన్.

కృ. శకుం. ౨. ౨౧౧.

వీలు = వ్రీలు. అ. క్రి. ౧. చీలు, పగులు.

ఉ. కూలఁబడెం దిశల్ కుధరకూటము లుర్వికి రాలె నేల పాతాళముదాఁక వీలె జలద ప్రకరోదరముల్ చిరిఁగె...

రామా. ౮. ౬౧.

౨. తగ్గు, క్షీణించు.

రగడ... వీలకొలఁ పమరె నరవిందములఁ గుంద ముల, లీలఁ దలుకొత్తఁగ మిళిందముల డెందముల...

రాఘ. ౨. ౬.

ఉ. నెట్టన రేయినిం బగలు నేరమిపెట్టునటంచు వేలుపుల్, పట్టియుఁ గొట్టముల్ చలున వీలనిచే బలువొప్ప నొక్కఁడుఁగా, బట్టము గట్టుకొన్న వృషపర్వుని కూఁతుర....

యయా. ౩. ౭౫.

౩. తూలిపోవు.

చ. కనుఁగవ నశ్రుపూరములు గ్రమ్మఁగ వీడి కాక పక్షముల్, వెనుకకు వీల వైస్వరిని వేచి నిల్వఁగలేక చేడ్పు చున్...

వి. పు. ౬. ౧౭.

౪. ఉపయోగపడు, పనికివచ్చు.

ఉ. నేల్క కాలజిహ్వప్రముఖ వీలు మున్న కపాలాకు గాహతిం, గూలిన రక్తధారలు బుగుల్కొన లక్ష్మణుమ్రోల... (జై. భా. ౬. ౧౯౪.)

వి. అనుకూల్యము.

ద్వి. కాఁపుగేస్తులబోటు గడితలతేజు, భూప వాసన మేలుతోడవుల వీలు.

ద్వి. తి. సా. ౧. ౩. పా. ౮. పం.

విశ. అనుకూలము.

వ్యవ. ఆ పని వీలుగా లేదు.

వీలుకొను. అ. క్రి. (వీలు + కొను.) అనుకూల్యము నొందు, అతిశయించు.

సీ. తమ్ముఁ బెడఁబాని వసుధాసుధాకరాస్య, క్రొత్తవలపంటి ననవింటి కొమరువంటి, నీటుకాఁడైన యల తిప్పనృపలిఁ జేర, విరహాగరిమంబు తమయందు వీలుకొనఁగ.

కువల. ౧. ౩౧.

వీలుపడు. అ. క్రి. (వీలు + పడు.) అనుకూల మగు, సరిపడు.

వ్యవ. ఆ కార్యము చక్కఁజేయుటకుఁ బ్రయ త్నించితిని గాని యది వీలుపడదయ్యెను.

వీవధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కావిడి. ౨. భారము, బరువు. ౩. పెద్దపరి. ౪. ౪. బాట, మార్గము.

వీవధికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కావటివాఁడు, కావడిమోయువాఁడు. ౨. చిల్లరసరకుల నమ్ము వాఁడు, సామాన్యవర్తకుఁడు.

వీవన. వి. (వీచు.) విసనకఱ్ఱ.

గీ. అనుచు వెతనొందు చనవుని యానసంబుఁ, జూచి యడలూన భాషించె సుందరాంగి, భ్రాంతిమై నాఁ పెట్టిన సారంబు, విసరం జుఁ వైన నీవిసనట్లు...

కృ. శకుం. ౩. ౧౦౩.

సీ. నిద్దంపు నెత్తంపు నిద్దియల్ నవరించి పలి నాలిగాడ్పు వీవనలు వైచి.

అచ్చ. రా. అయో. ౧౦౪.

సీ. ఘనరత్నశ్రమజాత ఘర్మాంబు లార్పఁగ నతివకు వీవన వగుమగాడె.

భా. రా. కిష్కిం. ౫౯.

వీవని. = వీఁగని. క్షీణింపని, పూర్ణమయిన.

వీవలి. వి. (√ వీచు.) గాలి, వాయువు.

చ. విటపసమృద్ధభూజముల వీవలులన్ విరు
లన్ మరందలి, ట్పటలి వియత్ప్రదేశమునఁ
బక్షులు వారిమరాలమండలం బెటువలె...
వెం. పంచ. ౨. ౧౭౪.

చ. అల నగరాదిమాలిసరసాగ్రణులెంచఁ జరించు
చల్లనీవలి తను భృంగకోటి గొలువన్
విటనేతయానంగ సొంపుమై, నలరెడి పద్మినీ
తగుల యందపుఁదావులుసెంది చుబ్బుచుం,
గులుకుజిగుర్చుఁ గన్నెలతకూనల మేల్వల
పూని చొక్కుచున్. (చంద్రి. ౧. ౧౦౬.)

ద్వి...కువలయేక్షణలు, తావుల కొండనెత్తావి
వీవలలు, వీవవీవనలొయ్య వీవ నాచెంత.
ద్వి. పరమ. ౩. ౧౯౩. పా.

వీవలిచెలి. వి. (వీవలి + చెలి.) అగ్ని, వాయుసఖుఁడు.

క. వీవలిచెలి పనిచిన ముక్తావలితో విభుని
వక్షమలరారెన్ ద్రావిసర ప్రతిఫలన,
శ్రీవిలసిత కనకధరణి భృత్తటిపోల్కిన్.
చంద్రి. ౬. ౪౧.

వీసబడి. వి. (వీసము + బడి.) గ్రామమునందు భాగప్రకారము గలిగిన భూస్వాతంత్ర్యము.
(శ. ర., వా.)

వీసమంత. విశే. (వీసము + అంత.) మిక్కిలి కొంచము.

పంచచామరము. ఇవీయిసీ మొగంబుగూడ కెల్లు
వెల్వరించినన్, వెస న్వసింగిపోవు సిగ్గు వీస
మంతలేదు ... విప్ర. ౪. ౫౯.

ద్వి. వెదకుచు నొక్కచో వీసమంతయును,
దాసత్తిలేక సాయంగేవులగుచు, భావిల్లు
చుండిరి ... (పరమ. ద్వి. ౧. ౪౨. పా.).

ఆ. కుకవికీటములకు సుకవి కావ్యములోన,
వెదక వీసమంత నెరసులేదు.
ప్రబోధ. ౧. ౩౦.

వీసము. వి. ౧. రూకలోఁ బదునారవభాగము.

గీ. గ్రహణసంక్రమణాదుల రాచెనగరఁ, గాకు
వీసంబు వెడలమి గ్రాసమునకు, నాధివెట్టిరి
క్షేత్రంబులందుఁ గొన్ని....
మనుచ. ౩. ౧౨౯.

చ. వెలుపలవడ్డి కిచ్చినను వీసము వచ్చును
నట్టులాయెనో.... శుక. ౨. ౫౪౯.

వ....మదాంధుండనై యల్పవిద్యాలబ్ధి విడువ
ముడువ వేసరని వీసంబుగల రెడ్డియుం
బోలె ... ఆము. ౪. ౪.

౨. ఒకదానిలోఁ బదునారవభాగము, మిక్కిలి తక్కువ భాగము.

వ...పోంకమోపున వీసాలు ౨....కొలుమ
ఖండి వీసాలు ౨. ... (ద. శా. ౯౩౫.)

సీ. వానరాజుతోడ ధీమంతు లూహాయొనర్చి
చెప్పిన వీసంబు తప్పకగునె.
రా. వి. ౨. ౧౧.

గీ. బాలతనుకాంతితో సాటి సోలఁగోగ, పృథ్వి
వనలప్రవేశంబు పెక్కుమార్లు, చేసి
యొఱపులఁబడెఁగాని వీసమైనఁ, బోలఁగాఁ
జాలదయ్యె జాంబూనదంబు.
రసి. ౨. ౧౦౫.

గీ....వీసమంతటి మాత్రంబు వెలితి స్రష్ట.
కాశీ. ౬. ౨౪౪.

వీసరపడు. అ. క్రి. (వీసర + పడు.) వెలితిపడు, కొఱఁతపడు, వీసరవోవు. (శ. ర.)

వీసరపుచ్చు. స. క్రి. (√ వీసరపోవు.) వెలితి పడఁజేయు.

ఉ. సత్యవతీతనూభవనృశంసత భీష్మునిఁ
గుంభజన్ము నాదిత్యకుమారు నారఁగ వధిం
చితి రాజ్యరమావిభూతి కాద్ధత్యముతోడు
తన్ సమరధర్మము వీసరపుచ్చి వంచ,
కృత్యజమైన యీనిబిడకిల్బిష మేమిటఁ
జక్కనయ్యెడున్. (జై. భా. ౧. ౫౬.)

వ. వదనమదిరామోదంబునం దదీయ దుర్వాసన వీసరవుచ్చం గర్ణంబునఁ బిసపిసనసమశరమంత్రంబు చెప్పి. (ప్రబోధ. ౩. ౫౧.)

వీసరపో(వో)వు. అ. క్రి. వెడలిపడు, తగ్గు.

ఆ. ఈఁగకాలియంతయేనియు వీసరపోవకుండ ధర్మమున నడచి, రయ్య దొంటి రాజుల క్రోధకామ ప్రయుక్తదండధరణ మొప్పగాఁక. (భార. శాం. ౨. ౩౩౫.)

మ.... పాంచాలీమానంబు నీసరపోకుండఁగఁ గాచినట్టి హరికిన్ సర్వంసహాభర్తకున్, గరుణావార్ధికిఁ గృష్ణమూర్తికి నమస్కారంబు గావించెదన్. శేష. ౪. ౭౦.

సీ. కోరి లీలాగేహకుడ్యభాగంబుల వ్రాయుదు రమ్మహీశ్వరునిమూర్తి, వ్రాసి కన్యాత్వగౌరము వీసరవోవ దర్శింతు రనురాగతరళదృష్టి. నైష. ౧. ౭౦.

వ.... అ పువ్వుదండ గ్రక్కునఁ గ్రమ్మఱించి విసరి కేసరంబులు వీసరవోవ, మకరందంబు చిందఁ బోరలు విఱుగం బుప్పొడి సడలం... హరి. ౬. ౧౯.

ఉ. నీ సుగుణత్వమున్ జెలువు నేర్పును నెచ్చెలులెల్లఁ జెప్పఁగా, నీసరవోసె మోహమున వీనులవిందుగ విందు...(సారం. ౨. ౫౮.)

సీ. విధిమార్గ మొక్కించుక వీసరవోకుండ, సర్వస్వపాద్యాది క్రియాకలాప, ... హర. ౪. ౫౫.

వీసర(ము). వి. (వీసము + అర.) వెలితి, కొఱత.

చూ: వీసరపోవు.

వీసె(సియ). వి.[3] ఉన్మానవిశేషము, పలుపది పలములు. (శ. ర., వా.)

వీసెలు. వి. బ. భక్ష్యవిశేషము.

వ. కుడుములు దోసెలు వీసెలు రొట్టెలు... ఆదిగాఁగల భక్ష్యంబులు.

హంస. ౧. ౧౦౫.

వు.

వు. అప. ౧. ఉదంతములైన నామపదముల మీఁదను గోశబ్దముమీఁదను ప్రథమైకవచనమున వచ్చు ప్రత్యయము.

ఉదా. విష్ణువు, ధేనువు, మధువు, గోవు, మొ.

౨. ఉదంతనామపదములమీఁది ప్రథమాబహువచనాది ప్రత్యయములకు వికల్పముగను, గోశబ్దమునకు నిత్యముగాను వచ్చు నాగమము. ఉదా. తరు(వు)లు, గురు(వు)లు, బాహు(వు)లు, మొ. గోవులు.

౩. ధాతువులపై వచ్చు మధ్యమపురుషైకవచన ప్రత్యయము. ఇ, ఈ, ఐలమీఁద నున్నప్పుడు దీని యుత్వ మికారమగును. కొన్నియెడల ఈ ప్రత్యయము లోపింపను వచ్చును.

క. ఎదురున్నరూపు పలుకఁగఁ, దుదిఁగట్టకటఁ బడవు నీవు...

భార. ఉద్యో. ౧. ౩౬౩.

సీ. భావధ్వనివ్యంగ్యసేవధిగాఁగఁ జెప్పితివి సత్యావస్థా ప్రీణనంబు. (ఆము. ౧. ౧౩.)

క. మ మ్మెఱుఁగు వెదికి నెఱుఁగుదు......

భార. ఉద్యో. ౩. ౩౪.

క. అశిషు ననంపెదం గ, రావలయును బూని తీవు... ఆము. ౧. ౩౩.

౪. ప్రత్యామ్నాయము యుష్మద్విశేషణమునకు వికల్పముగ వచ్చు నంత్యాగమము.

క. బాలసఖుండవు నాకును...

భార. ఉద్యో. ౧. ౩౭౮.

చ. సుగుణవు పుట్టినింటికిని జొచ్చినయింటికిఁ దేజ మొసఁగఁగాఁ, వగుచరితంబునన్ నడచు ధన్యవు. (భార. ఉద్యో. ౩. ౨౦౩.)

వువూర్షువు. సం. విణ. (ఉ.) వరింప నిచ్ఛయించిన వాఁడు, ఎన్నుకొనఁగోరినవాఁడు.

వృక్షరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బదనిక. ౨. లతావిశేషము.

వృక్షవాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఉపవనము, చెట్లతోఁపు.

వృక్షవాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = వృక్షవాటి.

వృక్షశాయిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉడుత.

వృక్షాంఘ్రి. సం. వి. ఇ. పుం. వృక్షమూలము, చెట్టువేరు.

వృక్షాదనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వడ్రంగి, యులి, విదారణము. ౨. గండ్రగొడ్డలి. ౩. రావిచెట్టు. ౪. ప్రియాలవృక్షము.

వృక్షాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బదనిక.

వృక్షామ్లము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మారేడు చెట్టు.—న. చింతపండు.

వృక్షాశ్రయి. సం. వి. న్. పుం. ౧. ఒకజాతి చిన్నగుడ్లగూబ. ౨. పక్షి. . . .

వృక్షోత్పలము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణికారము, కొండగోఁగుచెట్టు.

వృజనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కుటిలము, వంకరయైనది. ౨. నశ్వరము, నశించు స్వభావముగలది.—వి. అ. పుం. ౧. కెంద్రుక. ౨. ఉంగరములవలెఁ జుట్టుకొనిన జుట్టు, అరాతి కేశము.—న. ౧. పాపము. ౨. దుఃఖము. ౩. [illegible] ౪. [illegible]
౫. బలము. ౬. యుద్ధము, పోరు.

వృజినము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వంకరయైనది, వక్రము. ౨. దుష్టము, చెడ్డది, పాపముగలది.— వి. అ. పుం. ౧. కెంద్రుక, ఉంగరమువలెఁ జుట్టుకొనిన జుట్టు.—పుం., న బాధ.—న. ౧. పాపము. ౨. ఎఱ్ఱనితోలు.

వృజినుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దుర్మార్గుఁడు, దుష్టుఁడు.

వృతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వరింపఁబడినది, ఎన్నుకొనఁబడినది. ౨. ఆచ్ఛాదింపఁబడినది, కప్పఁబడినది. ౩. దాఁచఁబడినది. ౪. ఆవరింపఁబడినది, ఆవరణచేయఁబడినది. ౫. అంగీకరింపఁబడినది, ఒప్పుకొనఁబడినది. ౬. అద్దెసుఁ దీసికొనఁబడినది. ౭. చెఱుపఁబడినది. ౮. సేవింపఁబడినది. ౯. మాన్పుగలుగఁజేయఁబడినది. ౧౦. వలయాకారము గలది, వర్తులము.

వృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వరించుట, ఎన్నుకొనుట. ౨. దాఁచుట, కప్పుట. ౩. అడుగుట, వేఁడికొనుట. ౪. ప్రార్థన. ౫. ఆవరించుట, చుట్టువాఱుట. ౬. ఆవరణము, కంచె, ప్రాకారము.

వృతింకరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ఆవరించునది, చుట్టువాఱునది.—వి. అ. పుం. వికంకతము, కానరేను. ✠.

వృత్తకర్కటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కర్బూజ. ✠.

వృత్తగంధి. సం. వి. ఇ. న. (వృత్తముయొక్క లేశముగలది.) ఒకవిధమగు గద్యము.

శ్లో. భవత్యుత్కలికాప్రాయం సమాసాఢ్యం దృఢాక్షరం, వృత్తైకదేశసంబంధాత్ వృత్తగంధి పునః స్మృతమ్. (వాచ.)

వృత్తచూడుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కేశఖండనసంస్కారము జరిగినవాఁడు.

(ఇట్లే: వృత్తచౌలుఁడు.)

వృత్తతండులము. సం. వి. అ. పుం. యావనాళము, జొన్న. ✠.

వృత్తపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వానీరము, ప్రబ్బలిచెట్టు. ౨. శిరీషవృక్షము, దిరిసెన

చెట్టు. ౩. కదంబచెట్టు, కడిమిచెట్టు. ౪. కుబ్జకము, గులాబిచెట్టు. ౫. ముద్గరము, పుష్పవృక్షవిశేషము.

వృత్తఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రేఁగుచెట్టు. ౨. దాడిమవృక్షము.—న. మిరియము.

వృత్తబీజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంది. †. ౨. బెండ. †.

వృత్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఉన్నది, స్థితము. ౨. సంభవించినది, తటస్థమైనది. ౩. ముగిసినది, సమాప్తమైనది. ౪. చేయఁబడినది, ఆచరింపఁబడినది. ౫. కడచినది, అతీతము (కాలము). ౬. గుండ్రమైనది. వలయాకారమైనది. ౭. చనిపోయినది. ౮. దృఢమైనది, ౯. పఠింపఁబడినది, చదువఁబడినది. ౧౦. పుట్టినది, ఉద్భవించినది. ౧౧. ప్రఖ్యాతమైనది, ప్రసిద్ధికెక్కినది. ౧౨. ఆవరింపఁబడినది, కప్పఁబడినది. ౧౩. వెనుకకు మరిగినది, మరలినది.

వి. అ. పుం. తాఁబేలు.—న. ౧. సంగతి, వృత్తాంతము. ౨. చరిత్రము. ౩. వర్తమానము. ౪. జీవనపద్ధతి. ౫. ప్రవర్తనము, నడవడి (సద్వృత్తము, దుర్వృత్తము.) ౬. పూర్వాచారము. ౭. వలయము. ౮. పద్యభేదము.

వృత్తాంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సంగతి, జరిగినపని. ౨. వర్తమానము, ౩. చరిత్రము, కథ. ౪. విషయము, ప్రసంగము. ౫. విధము, రకము. ౬. పద్ధతి, ప్రకారము. ౭. అవసరము, తఱి. ౮. స్థితి, అవస్థ. ౯. మొత్తము, వెరసి, సముదాయము. ౧౦. విశ్రాంతి, తెఱపి. ౧౧. ఏకాంతస్థితి. ౧౨. గుణము, స్వభావము.

వృత్తానుపూర్వము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆఁదోఁకగాను గుండ్రముగానున్నది.

వృత్తానువర్తి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) విధేయుఁడు, చెప్పినట్లు చేయువాఁడు.

వృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఉనికి, ఉండుట. ౨. నివసించుట. ౩. బ్రదుకు, జీవనము. ౪. అవస్థ, స్థితి. ౫. వ్యాపారము, పని. ౬. పద్ధతి. ౭. స్వభావము, నైజము. ౮. వ్యాపారము, ఉద్యోగము, జీవనపద్ధతి. ౯. జీవిక. ౧౦. వేతనము, కూలి. ౧౧. (వేదాంత) అంతఃకరణపరిణామము. ౧౨. సత్ప్రవర్తనము, మంచినడవడి, ప్రవర్తనము, నడవడి. ౧౩. వ్యాఖ్య, టిప్పణి. ౧౪. చుట్టుతిరుగుట. ౧౫. పరిధి, వర్తులముయొక్క కైవారము. ౧౬. (వ్యాక) సమాసాది. (కృత్తు, తద్ధితము, సమాసము, ఏకశేషము, సనాద్యంతధాతువు అని పంచవిధములు.) ౧౭. శబ్దశక్తి (అభిధ, లక్షణ, వ్యంజన అని త్రివిధము.) ౧౮. కావ్యరచనావిశేషము, కైశిక్యాది. (కైశికి, ఆరభటి, భారతి, సాత్వతి అని చతుర్విధము.) ౧౯. కంఠసాంకర్యమున వచ్చు వైస్వర్యము. ౨౦. ఆలోచన, అభిప్రాయము.

వృత్తికర్శితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) జీవిక (జీవనాధారము) లేక బాధపడెడివాఁడు.

వృత్తిచ్ఛేదము. సం. వి. అ. పుం. జీవికచెడఁగొట్టుట, జీవనాధారము పోఁగొట్టుట.

వృత్తిస్థము. సం. వి. అ. పుం. తొండ, ఊసరవిల్లి.

వృత్తిస్థుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వృత్తిలోనున్నవాఁడు, మంచిస్థితియందున్నవాఁడు. ౨. మంచి నడవడిగలవాఁడు.

వృత్తౌజ(స, స్క)ము. సం. విణ. స్. ౧. బలము గలది. ౨. బీజశక్తి నశింపనిది.

వృత్త్యనుప్రాసము. సం. వి. అ. పుం. ఏకవిధమైన శబ్దాలంకారము. (ఒకటిగాని, రెండు

వూ

వూర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వరింపఁబడినది, ఎన్నుకొనఁబడినది.

వృ

వృంతము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆకు, పువ్వు మొదలగువాని తొడిమ. ౨. జోఁగొమ్ము. ౩. చూచుకము, చనుమొన.

వృంతాకము. సం. వి. అ. పుం. వంగచెట్టు. న. వంగకాయ.

వృంతాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వంగచెట్టు.

వృంతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నకొండ.

వృకదంశము. సం. వి. అ. పుం. కుక్క.

వృకధూపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్పూరతైలము. ౨. అనేకవస్తువులు కలసిన పరిమళద్రవ్యము.

వృకధూర్తము. సం. వి. అ. పుం. సృగాలము, నక్క.

వృకము. ౧. తోఁడేలు. ౨. సివంగి. ౩. నక్క, సృగాలము. ౪. కాకి. ౫. గుడ్లగూబ. ౬. కర్పూరతైలము. ౭. అనేకసుగంధద్రవ్యములు కలసిన వస్తువు. ౮. అగిసెచెట్టు. ౯. జఠరాగ్ని. ౧౦. నాఁగలి.

వృకారాతి. సం. వి. ఇ. పుం. కుక్క.

ఇష్టే: వృకారి.

వృకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దోఁచుకొనువాఁడు, దొంగ. ౨. క్షత్రియుఁడు. ౩. వృకాసురుఁడు.

వృకోదరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రహ్మ. ౨. భీముఁడు, కుంతీసుతమధ్యముఁడు.

వృక్క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. హృదయము, గుండె. ౨. మూత్రపిండము, మూత్రముచేరెడు కడుపులోనుండు మాంసగ్రంథి.

వృక్కము. సం. వి. అ. పుం. = వృక్క.

వృక్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఖండింపఁబడినది, నఱకఁబడినది. ౨. చీల్పఁబడినది. ౩. పగులఁగొట్టఁబడినది.

వృక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. శుభ్రము చేయఁబడినది. ౨. పఱవఁబడినది, వ్యాపింపఁజేయఁబడినది.

వృక్షకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిన్నచెట్టు, మొక్క. ౨. చెట్టు, వృక్షము. ౩. కుటజము, కొండగోగుచెట్టు.

వృక్షకుక్కుటము. సం. వి. అ. పుం. అడవికోడి.

వృక్షచరము. సం. వి. అ. పుం. శాఖామృగము, కోఁతి.

వృక్షచ్ఛాయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెట్టునీడ.

వృక్షచ్ఛాయము. సం. వి. అ. న. పెక్కుచెట్ల నీడ, దట్టమైన నీడ.

వృక్షధూపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్పూరతైలము. ౨. దేవదారువృక్షము.

వృక్షనాథము. సం. వి. అ. పుం. రావిచెట్టు.

వృక్షభిదము. సం. వి. ద్. స్త్రీ. గొడ్డలి.

వృక్షభేది. సం. వి. న్. పుం. ౧. గండ్రగొడ్డలి. ౨. ఉలి.

వృక్షమర్కటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉడుత.

వృక్షము. సం. వి. అ. పుం. చెట్టు.

గాని మూఁడుగాని వర్ణములు ఒకపద్యమున మరల మరల వచ్చినచో వృత్త్యనుప్రాసము.)

ఉ. చొక్కపుటుక్కు క్రిక్కిఱిసి క్రుక్కక
పెక్కువ నక్కజంపుట, నెక్కక...
కావ్యా. ౬. ౧౬.

వృత్త్యుపాయము. సం. వి. అ. పుం. జీవనోపాయము, జీవనాధారము.

వృత్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మేఘము. ౨. చీకటి. ౩. ధ్వని. ౪. చక్రము. ౫. పర్వతవిశేషము. (మే. ని.)

వృత్రశత్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

వృత్రద్వి(ట్టు)షుఁడు. సం. వి. ష. పుం. ఇంద్రుఁడు, వృత్రశత్రువు.

వృత్రహుఁడు. సం. వి. న్. పుం. ౧. వృత్రాసురునిఁ జంపినవాఁడు, ఇంద్రుఁడు.

వృత్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రునిచేఁ జంపఁబడిన యొక రాక్షసుఁడు. ౨. శత్రువు.

వృథపుచ్చు. స. క్రి. (√ వృథపోవు.) వ్యర్థపఱచు, నిరాశ చెందించు.

క. ఇచ్చునది ధనము పాత్రున, కచ్చుగ నోరు
వేడకుండునది యభిముఖులై, వచ్చిన
యాశార్థుల వృథపుచ్చక చేయునది సర్వ
భూతప్రీతిన్. (భార. ఆది. ౩. ౩౦౪.)

సీ. అంగదనర్థించినట్టి యభ్యాగతు వృథపుచ్చ
నొకజాడఁ బ్రీతిఁదనిపి.
విజ్ఞా. ప్రా. కాం. ౧౪౦.

వృథపోవు. అ. క్రి. (వృథ + పోవు.) వ్యర్థమగు.

ఆ. వినుఁడు పడుచులార వృథపోదు నామాట...
వరాహ. ౧౧. ౨౦.

వృథా. సం. అవ్య. (దీనికి తెనుఁగున హ్రస్వాంతరూపము గానవచ్చుచున్నది. చూ: వృథపుచ్చు, వృథపోవు.) ౧. వ్యర్థముగా, నిష్ప్రయోజనముగా, నిరుపయోగముగా. ౨. అనావశ్యకముగా. ౩. తప్పుగా, అనర్హముగా. (ఇది విశేషణార్థమందును బ్రయుక్తమగును.)

ద్వి. బలిగులై తమదృష్టిఁబడువారినెల్ల, జలజ
సంభవ వృథా చంపుచున్నారు.
రం. రా. బాల. ౪౦. పా. ౧. పం.

చ. తరుణుల కౌఁగిట న్ననుచు తమ్ముల వృథా
విరులెత్తిచేసి మోహపరులుగఁ జైత్రుఁడంచు.
ఆము. ౫. ౧౨౬.

శా. ఏలా చేసితి నుష్పరితిజ్ఞ యింకఁ జండీశాస
హోదండ మీ, బాలుం డెక్కుడఁజాలకుం
టిన వృథా పంపింపఁగా నేర్తునే,...
వసు. ౪. ౧౯౫.

వృథాకథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వ్యర్థసంభాషణము.

వృథాట్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వ్యర్థముగాఁ దిరుగుట.

వృథామతి. సం. విశే. (ఇ.) మోఘబుద్ధి గలవాఁడు.

వృథామాంసము. సం. వి. అ. న. దేవతోద్దేశముగాని పితృదేవతోద్దేశముగాని లేకయే చంపఁబడిన జంతువుయొక్క మాంసము.

వృద్ధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ముసలిది, వృద్ధురాలు. ౨. వంశగురాలు, వంశములోనిది.

వృద్ధకాకము. సం. వి. అ. పుం. మాలకాకి, కాకోలము.

వృద్ధదారువు. సం. వి. ఉ. న. సముద్రపాల. †.

వృద్ధనాభి. సం. విశే. (ఇ). తుందిలుఁడు. పెద్దబొజ్జవాఁడు.

వృద్ధము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పెరిఁగినది, వృద్ధిపొందినది, పూర్తిగాఁ బెరిఁగినది. ౨. గొప్పది, విరివియైనది. ౩. రాశిగొన్నది, ప్రోగయినది.—వి. అ. న. ౧. సాంబ్రాణి. ౨.

(వ్యాక) మొదటియచ్చు వృద్ధిసంజ్ఞగల పదము. (ఆ, ఐ, ఔ. ఇవి వృద్ధిసంజ్ఞగలవి.)

వృద్ధరాజము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి గోఁగు. ‡.

వృద్ధవాహనము. సం. వి. అ. పుం. మామిడి చెట్టు.

వృద్ధశ్రవు(వసు)ఁడు. సం. వి. స. పుం. ఇంద్రుఁడు.

వృద్ధసూత్రకము. సం. వి. అ. న. ఇంద్రతూలకము, గాలిలో నెగిరెడి దూదితోఁగూడిన ఒకజాతి విత్తు.

వృద్ధాంగులి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. బొటనవ్రేలు. ౨. పెద్దవ్రేలు.

వృద్ధాచారము. సం. వి. అ. పుం. పూర్వాచారము, చిరకాలమునుండి నిలిచియున్న యాచారము.

వృద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. పెరుగుట, అధికమగుట (తపోవృద్ధి, జ్ఞానవృద్ధి మొ.) ౨. హెచ్చుగుట (చంద్రకళలయొక్క వృద్ధి.) ౩. ఐశ్వర్యము (అభివృద్ధి, సమృద్ధి.) ౪. జయము, మంచిస్థితి. ౫. ధనము, సొత్తు.

వృద్ధిజీవిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. వడ్డికలు జీవించుట.

వృద్ధిపత్త్రము. సం. వి. అ. న. శస్త్రచికిత్స కుపయోగించు రెండువైపులను వాఁడిగల యొక విధమగు కత్తి.

వృద్ధిమంతము. సం. విశే. (త్. మతీ. త్.) ౧. వృద్ధిగలది, పెరిఁగినది. ౨. ధనవంతము, ఐశ్వర్యముగలది. ౩. అభివృద్ధిలో నున్నది.

వృద్ధిశ్రాద్ధము. సం. వి. అ. న. పుత్రజననము మొదలగు శుభసమయములయందుఁ బితృదేవతల నుద్దేశించి చేయఁబడు శ్రాద్ధము, నాందీశ్రాద్ధము.

వృద్ధు = వృద్ధుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వృద్ధుడు, ముసలివాఁడు, జ్ఞానవృద్ధుఁడు వయోవృద్ధుఁడు.

క. వృద్ధని జాత్యంధుండని, బుద్ధివిహీనుఁడని నిన్నుఁ బుత్రుఁడు బలద,ర్పోద్ధతుఁడై మెచ్చుఁ డసం,బద్ధంబులె కాని వినఁడు పలికిన పలుకుల్. (భార. ఆర. ౧. ౩౭౫.)

సీ. ఈతని వృద్ధని యెఱిఁగి పూజించితే వసుదేవుఁ డుండంగ వసుమతీశ.

భార. సభా. ౨. ౧౧.

ఆ. వృద్ధు వచ్చునపుడు విసుబాలు ప్రాణంబు లెగయఁజూచు...(భార. అను. ౪. ౧౦౧.)

వృద్ధు(ఁడు). సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పూర్తిగాఁ బెరిఁగినవాఁడు. ౨. వయసుచేఁ బెద్దవాఁడు, జ్యేష్ఠుఁడు. ౩. (సమాసాంతమున) పెద్దయైనవాఁడు, (వయోవృద్ధుఁడు, జ్ఞానవృద్ధుఁడు, ఆగమవృద్ధుఁడు, ధర్మవృద్ధుఁడు మొ.) ౪. బుద్ధిమంతుఁడు, చదువరి, విద్యావంతుఁడు.—వి. అ. పుం. ముసలివాఁడు. ౨. గౌరవముగలవాఁడు. ౩. జ్ఞాని, సంజ్ఞాని. ౪. సంగసుఁడు, వంశగౌరవముగలవాఁడు.

వృద్ధోక్షము. సం. వి. అ. పుం. ముసలియెద్దు.

వృద్ధ్యాజీవి. సం. వి. న. పుం. వృద్ధ్యాజీవుఁడు.

వృద్ధ్యుపజీవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వడ్డీవలన బ్రదుకు మనుష్యుఁడు, వార్ధుషికుఁడు.

వృధసానుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మనుష్యుఁడు. (సి. కౌ.)

వృధసానువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. మనుష్యుఁడు. ౨. ఆకు, పత్త్రము. ౩. పని, కార్యము.

వృశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎలుక. ౨. వాసకము, అడ్డసరము. †.—స. అల్లము.

వృశ్చికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తేలు. ౨. (జ్యోతి) రాశిచక్రమున వృశ్చికరాశి, వృశ్చిక లగ్నము. ౩. ఎండ్రకాయ, పీత. ౪. శతపది, జెఱ్ఱి. ౫. ఒకజాతి పేడపురుగు. ౬. గొంగళి పురుగు. ౭. వృశ్చికమాసము. (సూర్యుఁడు వృశ్చికరాశియందుండెడి మాసము.)
౮. గలిజేరు. †. ౯. మ్రంగచెట్టు.

వృషణకచ్ఛువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. అండ కోశముమీఁదఁ బుట్టిన వ్రణము.

వృషణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నీరు చిలుకరించునది, నీరు చల్లునది, బలము గలిగించునది. ౨. బలాఢ్యమైనది, దృఢమైనది. ౩. వీర్యాన్వితము, పరాక్రమవంతము.—వి. అ. పుం. అండకోశము.

వృషణశ్వము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సామర్థ్యముకలది, శక్తిమంతము.—వి. అ. పుం. ఇంద్రుని యశ్వము.

వృషదంశ(క)ము. సం. వి. అ. పుం. పిల్లి, మార్జాలము.

వృషధ్వజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. గణపతి. ౩. ధార్మికుఁడు, పుణ్యపురుషుఁడు.

వృషనాశనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శ్రీకృష్ణుఁడు. (వృషభరూపమును ధరించిన 'అరిష్టుఁ'డను రాక్షసుని నశింపఁజేసినవాఁడు.)
(ఇట్లే : వృషాంతకుఁడు మొ.)

వృషపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. ఆఁబోతు, స్వేచ్ఛగాఁదిరుగ విడువఁబడిన యెద్దు.

వృషపర్వుఁడు. సం. వి. న్. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. ఒకానొక రాక్షసుఁడు. (ఈతని కూఁతురగు శర్మిష్ఠను యయాతి పెండ్లాడెను.)

వృషభధ్వజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = శివుఁడు.

వృషభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎద్దు. ౨. మగజంతువు. (ఆ. ని.) ౩. (జ్యోతి) వృషభరాశి. (రాశిచక్రములో రెండవది.) ౪. ఋషభమనెడు మూలిక. ౫. కర్ణరంధ్రము. ౬. ఏనుఁగు చెవి. (ఆ. ని.)—విశే. అ. పుం. శ్రేష్ఠము. (ఈ యర్థమున సమాసోత్తరపదముగానే యుండును.)

వృషభాస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అమరావతి, స్వర్గరాజధాని.

వృషభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. విధవ, వితంతువు. ౨. దూలగొండి. †. కండూర. †.

వృషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వృషభము. ౨. (జ్యోతి) వృషభరాశి. ౩. ఎలుక. ౪. ధర్మము. ౫. నీతి, న్యాయము. ౬. ఋషభమను మూలిక. ౭. అడ్డసరము†. ౮. ముఖ్యమైనపాచిక. ౯. సారె. -న. నెమిలిపింఛము- విశే. అ. పుం. (సమాసాంతమున) శ్రేష్ఠము- సం. వి. న్. పుం. ౧. వృషభము. ౨. (జ్యోతి) వృషభరాశి. ౩. బుడ్డకొట్టని గుఱ్ఱము, గుఱ్ఱము. ౪. బాధ, దుఃఖము. -విశే. న్. పుం. (సమాసాంతమున) శ్రేష్ఠము.

వృషయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నివాసము, గృహము. ౨. రక్షకస్థానము, శరణ్యము.

వృషలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱము. ౨. వెల్లుల్లి. †.

వృషలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పెండ్లికాకుండఁగనే రజస్వలయైన కన్నె. ౨. ఋతుమతి, ముట్టుది. ౩. గొడ్రాలు, వంధ్య. ౪. ప్రాణము లేకుండఁ బుట్టినశిశువును గన్నతల్లి, మృతప్రసువు. ౫. శూద్రస్త్రీ, శూద్రునిభార్య.

వృషలీపతి. సం. వి. ఇ. పుం. శూద్రస్త్రీ యొక్క మగఁడు.

వృషలీసేవనము. సం. వి. అ. న. శూద్రస్త్రీని రతియందుఁ బొందుట.

వృషలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శూద్రుఁడు. ౨. పాపాత్ముఁడు, అధార్మికుఁడు. ౩. నటుఁడు. ౪. జాతిబహిష్కృతుఁడు, వెలివేయఁబడినవాఁడు. ౫. చంద్రగుప్తుఁడు అను నొకరాజు. (ఇది చాణక్యునిచే వాడఁబడెడి పేరు.) ౬. తనకు విధింపఁబడిన కర్మము విడుచుటచేత వర్ణభ్రష్టుఁడైన బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులలో నొకఁడు. (ఆ. ని.)

వృషలోచనము. సం. వి. అ. పుం. ఎలుక, మూషికము.

వృషవాహనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

వృషస్కంధుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎద్దుమూఁపురమువంటి మూఁపులు గలవాఁడు, బలసిన మూఁపులు గలవాఁడు.

వృషస్యంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కాముకి, మైథునేచ్ఛగల స్త్రీ. ౨. ఎదావు, ఆఁబోతును జేర సమయమైన యావు. ౩. కపికచ్ఛువు, దూలగొండి. ⚘.

వృషాంకము. సం. వి. అ. పుం. నల్లజీడిచెట్టు.

వృషాంకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. ధర్మనిష్ఠగల పురుషుఁడు, పుణ్యాత్ముఁడు. ౩. నపుంసకుఁడు.

వృషాకపాయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. లక్ష్మి. ౨. గౌరి. ౩. శచి. ౪. అగ్నిభార్యయగు స్వాహాదేవి. ౫. సూర్యునిభార్యయగు ఉష. ౬. ఇంద్రునితల్లి. ౭. శతావరి ⚘., పిల్లితేగలు ⚘., జీవంతి ⚘., తిప్పతీఁగ. ⚘.

వృషాకపి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. విష్ణువు. ౩. ఇంద్రుఁడు. ౪. అగ్ని. ౫. సూర్యుఁడు.

వృషాహారము. సం. వి. అ. పుం. వృషదంశకము, పిల్లి.

వృషి. సం. వి. న్. పుం. నెమిలి, మయూరము. -ఈ. స్త్రీ. బృసి, యతులు కూర్చుండెడి కుశాసనము.

వృషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మన్మథుఁడు. ౨. కామశాస్త్రమందుఁ జెప్పఁబడిన నాలుగు జాతుల పురుషులలో నొకఁడు. ౩. శత్రువు. ౪. కర్ణుఁడు. ౫. విష్ణువు. -విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. బలాఢ్యుఁడు, బలముగలవాఁడు. ౨. క్రీడాశీలుఁడు, ఆటలాడు స్వభావము గలవాఁడు. -వి. న్. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. కర్ణుఁడు. ౩. అగ్నిదేవుఁడు.

వృషోత్సర్గము. సం. వి. అ. పుం. ఆఁబోతు నచ్చుపోసి స్వేచ్ఛగాఁదిరుగ విడుచుట.

వృషోత్సర్జనము. సం. వి. అ. న. = వృషోత్సర్గము.

వృష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వర్షించినది. ౨. వర్షించుచున్నది.

వృష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వర్షము, వాన.

వృష్టిజీవనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వర్షాధారమైన పంటలుగలది, దేవమాతృకము. (దేశము)—వి. అ. పుం. చాతకపక్షి.

వృష్టిభువు. సం. వి. ఉ. పుం. కప్ప, వర్షాభువు, భేకము.

వృష్టిమంతము. సం. విణ. (త్. మతీ. త్.) వర్షములుగలది. -వి. త్. పుం. మేఘము.

వృష్ణి. సం. విణ. (ఇ) ౧. మతాంతరము నవలంబించినవాఁడు. ౨. కోపముగలవాఁడు, తీక్ష్ణస్వభావముగలవాఁడు. -వి. న్. పుం. ౧. మేఘము. ౨. పొట్టేలు, ౩. కిరణము. ౪.

వృషభము. ౫. కృష్ణునివంశమునఁ బ్రాచీన పురుషుఁడు, ఒకయాదవుఁడు. ౬. కృష్ణుఁడు. ౭. ఇంద్రుఁడు. ౮. అగ్ని. ౯. వాయువు, గాలి. ౧౦. పాషండుఁడు.

వృష్ణిగర్భుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణుఁడు.

వృష్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉసిరిక. ‡. ౨. శతావరి, పిల్లితేగలు. ‡. ౩. ఋషభమనెడి యోషధి.

వృష్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోరియఁ దగినది. ౨. వీర్యవృద్ధిని గలిగించునది. (ఔషధము.) - వి. అ. పుం. మాషము, మినుము. -న. వాజీకరణము, కామోద్దీపనము చేయుట.

వె

వెంగడము. విశ. వ్యత్యస్తము, తాఱుమాఱయినది.

క. అంగజహరునిప్రసాదమునం గలుగుచు వచ్చె సుతుఁడు నాఁడాదిగ మా, వంగడమున నదియిప్పుడు, వెంగడమై కూఁతు రుద్భవించె న్నాకున్. (విజ. వి. ౨. ౮.)

వెంగలి-వెకలి. విశ. (క. బెంగళి.) ౧. మూర్ఖుఁడు, అవివేకి.

క. గంగాతనయుఁడు దెగినను, సంగరమున నుత్సహింపఁజను నే తమకున్, వెంగలు లని యప్పుడు దెలి, యుంగా నెఱిఁగితి సుయోధనాదుల గృష్ణా. (భార. శల్య. ౧. ౩౫౧.)

చ... కుంభజుఁడు బాలుని నొక్కరుఁ జంచలాత్ము వెం, గలిఁ గడుఁ బెద్దఁజేయుచుఁ బొగడ్తకుఁ జొచ్చె నితండు నొంపగాఁ, దలఁపఁడు వీనిఁ బార్థునకుఁ దాఁగుడుఁ గూర్చుట నెంత ద్రుళ్లినన్. (భార. ద్రో. ౨. ౪౫.)

రగడ. వెంగలిదత్తుని గూడినకతమున విజ్ఞానము చెడి పశులమైతిమి. (వరాహ. ౫. ౧౨౨.)

౨. వెఱ్ఱివాఁడు, అమాయకుఁడు.

ద్వి. కటకటా యిట్టి వెంగలిరాజు గలఁడె, మటుమాయతపసియే మరులుకొల్పినను ... అమ్మెదఁ గడమకై యాలిఁ గొం డనెడు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪౦౯.

గీ. మగువఁ గోల్పోయి కడు నిడుమలఁ గలంగు, నలఁతిదొరఁ గొల్వఁ గడఁగు వెంగలులు గలరె. అచ్చ. రా. సుం. ౧౫౪.

౩. మూఢుఁడు, జడుఁడు.

క... లింగాకృతిశివుఁ గొలువని, వెంగలిమానవులకంటె వెడఁగులు గలరే. శివసా. ౨౫౪.

క. నింగియు నేలయుఁ దానై, పొంగిన హాలాహలంబుఁ బొరిమార్చి రహిన్, వెంగలుల మమ్ముఁ గావుము, గంగారంగత్తరంగకలిత జంటాంగా. వీర. ౩. ౨౩౧.

ద్వి. పొంగి చిచ్చుబుకంగఁ బోవుచుఁ జీర, కొంగోసరించు పెన్వెంగలి యట్లు. బస. పు. ౩. ౯౭. పా. ౧౧౪౦. పం.

౪. వ్యర్థము, యుక్తిలేనిది.

సీ. ఎవ్వరితోనైన నెలుఁగెత్తి యొక్కింత పని లేని వెంగలి పలుకు పలుకు. భార. విరా. ౨. ౨౫౦.

వెంగలితనము. వి. (వెంగలి + తనము.) ౧. అవివేకము, మూర్ఖత.

క. కొం గేటికి వీడువుము మను ముంగలి వెడలంగ వెఱతు ముగ్ధుఁడ నీ కీ, వెంగలితనమె ట్లాదవె న్వనంగ వికృతినూప నర్హమానాయెదురన్. (భోజరా. ౪. ౨౭౮.)

౨. వెఱ్ఱితనము.

సీ. పెర విట్టి తెలుఁగిది వెంగలితన మని యెల్ల
వాఁడుచు దనయెఱిఁగినట్టి, తెలుఁగున నిజ
కార్యదృష్టియ కయికొను...
భార. సౌప్తి. ౧. ౪౫.

వెంగలివిత్తు. విణ. మూర్ఖాగ్రేసరుఁడు, వెఱ్ఱి.
క. వెంగలివిత్తయి తిరుగుచుఁ, గంగాగ్రై చెడక
ముక్తిఁ గాంక్షించు నతం, డంగసలతోడ
విడువని, సంగడములు వదలవలయు జల
జాతముఖి. భాగ. ౯. ౫౮౩.
వ. అవ్వెంగలివిత్తు లఱచు వీఱిఁడి యఱపులకు
వంకలొత్తి మాఱుసెప్పుటయు నొప్పక.
భార. ఉద్యో. ౩. ౨౩౫.
వెంగలివిత్తులు = వెఱ్ఱికాయలు.

వెంగలీఁడు. వి. (వెంగలి + ఈఁడు, స్వార్థమున) వెంగలి, అసాయకుఁడు.
గీ. అబ్ధిసంభవ యితఁడువో హాలహలపు,
విషము పుక్కిటఁ దాల్చిన వెంగలీఁడు.
కాశీ. ౫. ౧౧౬.

వెంగెమాడు. స. క్రి. (√ వెంగెము.)= వెంగెములాడు, వ్యంగ్యార్థము వచ్చునట్లు మాటలాడు, పరిహాసముచేయు.
చ. తరుణికి వెంగెమాడవలెఁ దప్పక కాంతునిఁ
గన్నచోటులన్, విరసముగాదు చిత్తభవ
విభ్రమమంత్రము దీనికై నినుం, గరుసము
లాడితిం బదరిపట్టకు మెగ్గులు వేంకటేశ్వరా.
తాళ్లపాకవారి శృంగారవృత్తశతకము. ౧౦౧.

వెంగెము. వి. (సం. వ్యంగ్యమ్.) వ్యంజనచేతఁ దెలియఁదగిన యర్థము, ధ్వన్యర్థము.
సీ. మచ్చరించినవాఁడు మంచిమాటాడిన వెంగ
మై తోఁచును వెగటుపోవ,...(నీతి ౭౬.)

వెంగెములాడు. స. క్రి. (√ వెంగెము.)= వెంగెమాడు, వ్యంగ్యార్థము వచ్చునట్లు మాటలాడు, ఎగతాళిచేయు.

ద్వి. వెలఁది వెన్నెలసోగ వెంగెంబులాడఁ,
దులకించు బొమ్మంచుదుప్పటి గప్పి.
ద్వి. పరమ. ౪. ౩౧౫. పా.

వెంచ. వి. (క. వెంచ = సరస్సు.) మడుగు, హ్రదము.
చ. ఎలమిన పూరిమేసి సెలయేఱులనీరులు
ద్రాగి మేలివెంచల నెలమాఁకజొంపముల
చల్లనినీడల నిల్చి... (కు. సం. ౬. ౭౦౭.)
చ...ముం,దటిగిరిపొంత గొంత యొసదవ్వుల
రేగడవెంచలోపలన్.
ఆ. నాల్గుకొమ్ము గ్రొంపి నాఁటిన ... ధేనువుఁ
బొడఁగని... (ద్వా. ౧౦. ౩౮., ౩౯.)

వెంజామర. మి. వి. (త. వెణ్సామర - వెల్ల + చామర.) తెల్లనిచామరము, వింజామరము.
వీరశిఖీశ్వరమహాదేవరకు ఉత్తరాయన
సంక్రాంతి నిమిత్తమున నిచ్చిన(౦)రఖుదణ్డమున
వెంజామర ౧ట్టి... ద. శా. ౪. ౧౨౫౨.
...పహిణ్ణినీరు పఱిడిన కో(ము)లవెంజా
మరలు౨... ద. శా. ౪. ౧౮౯౦.
...పహిండికాయలతోడి వెంజామరగలు ౨...
ద. శా. ౪. ౯౭౫.

వెంట. వి. ౧. కార్యము, పని.
చ. వరుఁడొకవెంట నెన్నఁడు ప్రవాసగతుం
డగు నాఁటగోలె న,ప్పురుషుఁడు వచ్చు
నంతకును... (భార. అను. ౪. ౩౫౯.)
ఉ. ఈతని చందముం దెలుప నిట్టిది యక్కట
వైరు లుగ్రులై, నాతలపై సభస్మచరణం
బిడిపోయిరిగాక యల్పమే, యీతెఱఁగేమి
సేయుదును దీర్ఘబలంబున నీనికారమున్,
వేతొలఁగింతుఁ ద్రోవఁ గను వెంటకుఁ
జూడుఁడు మీ రుపాయమున్.
హరి. ఉ. ౮.౧౬.
గీ. నయము కెడ యీక యెల్లవెంటలను జెలుచు,
మాట పరుసదనంబు కుమారచంద్ర.
పి. శకుం. ౪. ౧౬౭.

౨. విషయము.

చ. ఒకరునిచేతి ప్రోపును దదున్నతిప్రాపును
గాంచి యెల్లవెం,టకును గొఱంతలేక
పొగడందగు సంపద నొంది....

భార. ఉద్యో. ౨. ౭౭.

ద్వి. నీవు రాజ్యముసేయ నిఖిలభూజనులు, నే
వెంటనే భయ మెఱుఁగరు గాన, నిన్ని
చెప్పితి మీకు ని శ్లేను వెఱవ, న న్నింక
మన్నించి నామాట వినుము.

రం. రా. ఉ. ౧౩౪ పా. ౨౩ పం.

ఉ.... విదిశాపురి మించు నంసు నే,వెంటఁ
గొఱంతలేని పృథివీసురుఁ డొక్కఁడు
సోమశర్మ పే,రంట నెసంగు...

శుక. ౨. ౧౪౪.

3. కారణము, హేతువు.

చ. వినతకు దాస్యమొందె నొకవెంటఁ దదీయ
నిరాసహేతువై, యనఘవిచార నాకు
నమృతాహరణంబు విధేయ మయ్యె...

భార. అను. ౧. ౨౫౧.

క. వలసినయప్పుడు మరణము, గలిగింపఁడు
పాపజాతికాలుఁడు గరళా,దులవెంట జావు
దొరకదు, బలుగావలియై నిశాటభామిను
లునికిన్. (భా. రా. సుంద. ౨౪౬.)

ద్వి. ఏవెంటనో మాకు నింత నిగ్రహము,
గావించె నిప్పు డాగంధవాహుండు.

రం. రా. ఉ. ౯౪. పా. ౨౩ పం.

౪. దారి, మార్గము.

క. కనుబ్రమసిన తెరువరి తన, కనపాయంబైన
మార్గమరసి తగనెఱిం,గిన వారు సెప్పఁగాఁ
గై,కొననికరణిఁ దగినవెంటకుం జొర
వకటా. (భార. ఉద్యో. ౨. ౨౮౦.)

క. రెంటను నేఁ బావనుఁడను, వింటిరె మునులార
మీ పవిత్రాంఘ్రులు న, న్నంటుట మదీయ
మూర్ధము,వెంటంగా నభ్రగంగ వెల్లివిరి
యుటన్. హర. ౪. ౫౭.

మ. తమలోఁబుట్టినవిద్య గప్పికొనుడుం దన్మాల
సంసారవి,భ్రములై కొందఱు దేలుచున్
గలఁగుచుం బల్వెంటన్ దైవయో,గము
నందే పరమేశుఁ గల్చి ఘనులై కైవల్య
సంప్రాప్తులై... (భాగ. ౮. ౭౨౧.)

౫. ద్వారము.

చ. పురిఁబట్టఘోరగీనికరముల్ జలసూత్రమువెంట
సౌధమం,దిరములఁ జొచ్చి యంగుఁ దరుణీ
తనుగంధము కాలిసంకలై, నెరయఁగసిల్చి
కేకిరమణీసహృతు లైడవట్టి ద్రొబ్బఁగా,
నరిగి తదీయభూతిఁగొని చూడు నిజాఘ్రులు
మూఁగి యూకొసన్. (శుక. ౧. ౭౬.)

౬. విధము, రీతి.

ఉ. వీరలు పెద్దద్రవ్యకొక వెంటనొడంబడి తేఱి
శాంతులై... (భార. ఉద్యో. ౧. ౩౪౧.)

ఉ. ఏవెంటనయిన విఘ్నము,గావింపుడు భానుఁ
డుదయగతుఁ డగునేనిన్, జీవింపఁడు విమ
తుం డది, గావున నాకోర్కి దీర్పఁగాఁ
దలకొనుమా. (భా. రా. యు. ౧౬౧౭.)

శా...... నేఁ, డీవత్సార్భకులన్ భుజంగపతి
హింసింపంగ నీ బాలకుం, డేవెంటన్ బ్రది
కించె మే లనుచు... (భాగ. ౧౦. ౪౮౬.)

ద్వి. శంభుశ్వేతుండు ప్రసన్నుగాఁ బడసె,గావున
హితులగు కాంతలబుద్ధ, లేవెంట హితమె
కా కేల యొం డగునె.

పండితా. పురా. ౧౨౦.

౭. వెనుక భాగము.

గీ. బ్రహ్మచారులు వెంటరా బ్రాహ్మణుండు,
వచ్చునింటికిఁ బ్రజ దన్ను మెచ్చిచూడ.

మనుచ. ౧. ౫౪.

సీ. వనిత యెవ్వతె హత్తుకొనునొ వీని నటంచు
వెంటనే బుడుతల వేగఁబనుతు...

శుక. ౪. ౧౮౦.

౮. వేఁట.

శా. ఘంటాకర్ణుఁడ నేను నాయనుజుఁ డీకాలాంత
కుం డేము ము,క్కంటింగొల్తుము కిన్నరేశు
పనికై కైలాసశైలంబునన్, జంటన్వచ్చిన

సారమేయములు నీ సైన్యంబులున్నా వె
య్యే, వెంటంబోయితిమేమి కాఱడవిలో
వేటాడ రే యెవ్వరున్.
ఉ. హరి. ౨. ౧౪౦.

౯. ఉపాయము.

గీ... వృత్రాసురుండు, పుట్టె నతనికిఁ దైజస
స్ఫూర్తిగలుగ, సప్తమునులనుబంపి తత్సంధిఁ
జేసి, వేల్పుఱేఁ డొక్కవెంట నవ్విప్రుఁ
జంపె. (మార్క. ౧. ౧౧. ౯.)

౧౦. స్థలము, చోటు.

క. ఇవ్విధమున ఘోరంబగు, నవ్విపినాంతరము
సొచ్చి యరుగఁగఁ బాముల్, గ్రొవ్వున
మ్రోఁగుచు నాతని, వెన్వెంటన్ దామె
యగుచు నెగురుచుఁ బట్టెన్.
ద్వా. ౮. ౧౦౧.

క. కావున వివేకహీనుల, క్రోవం బోవలదు
వారితోడిచెలిమి దా, నేవెంటనైన నాపద,
గావింపక పోదు సుమతికలితుల కైనన్.
కేయూర. ౩. ౨౮౩.

అవ్య. క్రి. ౧. అవిలంబముగా.

ఉ. వంచన వేల్పుఱేఁ డిటు వచ్చి యుపాంతము
నందు ముందటం, గంచము వెట్టుకొన్న యది
కర్బురయుగ్మము మాఱువెట్ట నేతెంచుచు
నున్నవాఁడు మనదేవర విష్ణుఁడు వెంట
వీరి నూచించుట మే లన్ధారసము చెప్పెడు
వోయకమున్న శౌరికిన్.
హర. ౬. ౧౨౫.

క. ఆవేళ రైభ్యవసు వసు,ధావరు లాంగిరసుచే
యథాసముచితపూజావిధులు వడసి వంది
తు,లై వెంటం జనిరి దివికి నఘగిరి పవికిన్.
వరాహ. ౨ ౯.

౨. వెంబడి.

ఆ. మానులచట వారి మార్గంబుఁ గానక, వెదకి
వెదకి యల్లవిపినభూమి, పాపటగుసు
బోలెఁ జూకట్టు నొక తపస్స్రోవ వెంట
నంటిపోవు చవల. (వాల్మీ. ౨. ౮౨.

చ. అరసెదఁ గాక యిప్పడుగు నాగడ మంచు
వసించె నంగణాంతరమున గోడమాటువడి
దత్తుఁ డెఱుంగకయుండె వాని సుందరి
పనివెంట నద్దెసకుఁ దాఁ జనుదేర నిజేచ్ఛ
నాత్మమందిరమున నుండి యావెలఁదిదిక్కు
నకుం జని యంత దత్తుఁడున్.
కేయూర. ౨. ౨౩.

వెంటఁబట్టు. అ. క్రి. (వెంటన్ + పట్టు.) వెను
కకుఁబోవు.

క. త దవసరంబున జోదులు, పదివేవురు
వెంటఁబెట్టి బాగ్గ రాఁగాఁ, బొదివెలువడి
రథ్యంబులఁ, గదలించిరి ఘాసగోమకదలీ
రోముల్. శకు. ౪. ౧౫౬.

వెంటఁబడు. స. క్రి. ౧. వెంబడించు.

క. మింటికిక వేల్పుమిక్కిలి, కంటికెకన్ నొచ్చి
పుట్టుగానక సోఁకున్, వెంటఁబడి మరుఁడు
వాలుంగంటి రాఁ దగునె యెంతగండము
గడచెన్. యయా. ౪. ౧౩౮.

చ.... ఆ, మనోధరణీరుహప్రసవమాల్యసుగంధ
భరానుయాతబంభరనికరంబు వెంటఁబడి
బంట్ల తెఱంగున నంటి కొల్వఁగన్.
జాహ్నవీ. ౧. ౧౨౮.

౨. తఱుము, తొందరపెట్టు.

గీ. ఇట్లు వర్తింప నొక్కనాఁ డిరులు గవియు,
వేళఁ గార్యాంతరాపేక్ష వెంటఁబడఁగ,
నింటివారికిఁ జెప్పక యేగెఁ జపల, మగఁడు
పొరుగూరికై బుద్ధిమంతుఁ డగుట.
శుక. ౩. ౪౮౭.

వెంటఁబెట్టుకొను. స. క్రి. కూడనుంచుకొను.

మ. సుగుణాంభోధుల మంత్రిపుంగవుల నచ్చో
నుంచి యం చన్మతిన్, దగువారిం దవ
వెంటఁబెట్టుకొని రత్నస్యందనారూఢుఁడై,
చేర నాఘనుఁడు...... వాల్మీకాశ్రమ
స్థానమున్. ఉ. రా. ౭. ౧౫౬.

వెంటనంటు. స. క్రి. (వెంటన్ + అంటు.) వెనుదగులు, వెంబడించు.

సీ. హరిహయవాహ నాహంకారము హరించి వేడివేలుపుజాడ వెంటనంటి...
వసు. ౪. ౧౨.

మ. చిఱునవ్వుల్ దళుకొత్త నెమ్మొగములన్ శ్రీచూర్ణపుఁ రేఖడా, లొఱపౌ తిర్మణి పట్టె లుల్లసిల శిష్యుల్ వెంటనంటంగ శ్రీహరునామస్మరణంబు లుప్పతిల దాసోహ మ్మటం చొండొరుల్, సరగన్ వైష్ణవు లేగుదెంచి రచటన్ సౌశీల్యసంపన్నులై.
ఇంగు. ౫. ౬౨.

క.... గురుతరమగు సురుచిరత,త్పరిమళముల వెంటనంటి పాయక చనుచున్.
శుక. ౫. ౨౨.

వెంటము. వి. వేడుక, కుతూహలము. (చి. ని., శ. ర.)

వెంటాడించు. స. క్రి. ౧. వెన్నాడు, వెంబడించు.

శా. కంటింగంటి నటంచు నార్చి శతశృంగ క్ష్మాధరాగ్రంబునన్, వెంటాడించి కరాళ కీల పటలత్స్వేళా శ్రయార్చిశ్ఛటాలుంటాక ప్రతిఘూతధరారుణదృగాలోకంబు సంధిల్లఁగా, లంటం ద్రొక్కి లులాయదానవుని వక్షోగ్రంబు శూలంబునన్.
వరాహ. ౧౧. ౧౧౧.

౨. త్వరపెట్టు, తఱుము.

క. ఒగ్గములు ద్రవ్వి పడు మని, యొగ్గాడు పెనుఁదెరల వలల నురలు మృగములన్, డగ్గఱి చంపెడు వేడుక, వెగ్గలమై చిత్తమందు వెంటాడింపన్.
భాగ. ౧. ౪౫౪.

వెంటాడు. స. క్రి (వెంట + ఆడు.) వెంబడించు.

సీ. గొరవంకపై డేగఁ గొనివేయ నది దానిఁ దఱుమ వెంటాడి తత్తడిని నూకి,...
చంద్రా. ౪. ౯౯.

మ. హతిమూర్ఛాంతమునన్ రథాధిపతు లాత్మా నూననూతాళిసం,గతి నిందించిన వర్తితాఖ్యులయి సంగ్రామంబునందే రథ,స్థితపాలిన్ శ్రుతులైరొ ప్రాక్సమయసందృష్టధ్వజంబైన గ,ర్వితతాదృగ్రథనాయకవ్రజమునే వెంటాడి రిష్టాథ్యతన్. (రఘు. ౪. ౧౦౩.)

వెంటి. వి. మెలిపెట్టిన గడ్డి, కసవుపిరి. (చి. ని., శ. ర., బ్రౌ., వా.)

చ... ఋణముంగొని పెట్టక పాయఁ ద్రోచు దుర్జనుఁ బురివెంట్లుచుట్టి పసమంబునఁ గొల్వఁగ లేదు వీథులన్. (రుక్మాం. ౨. ౯.)
(ముద్రి. పా. వరివెంట్లు. చి. ని. పా.)

వెంటిగొను. అ. క్రి. (వెంటి + కొను.) పిరిగొను.

లయగ్రాహి... గంటి వడఁ దాఁచుచు మగంటిమి దలిర్పన్, వెంటిగొనఁగా నులిచి మింటి కెగయన్వయిచి... భా. రా. యు. ౧౪౩౦.

వెంట్రువ. వి. ఒకజాతి ముంగిస, బభ్రువు.

గీ. వెంట్రు వనఁగను బభ్రువు వెలయు నభవ.
ఆం. భా. ౨. ౭౬.

వెండి[1]. వి.(క. బెళ్ళి. త. వెళ్ళి.) రజతము, పంచలోహములలో నొకటి. (నిత్యైకవచనము.)

సీ.... వెండియొడ్డనలపై వెలచి తెచ్చిన పైఁడి పళ్లెంబు లాయత్తపఱుచువారు...
నైష. ౬. ౧౦౨.

సీ. వెన్నెల జరియడ్డ వెండితీఁగెలఁబోలు యజ్ఞోపవీతంబు లఱుత నమర....
విక్ర. ౩. ౧౪౩.

గీ.... వెండిమీ లెక్కు వెండ్రుకవిల్లువోలె.
ఆము. ౪. ౧౩౩.

(ఇయ్యది విశేషణముగాఁగూడఁ జెప్పనగును. ఉదా : వెండిగిన్నె.)

వెండి². అవ్య. ౧. పునరర్థకము, మఱి.
(ఇది "ఉను" వర్ణకాంతము నగును.)
క. మాయయ్యకుఁ బాయక పని,సేయుచు దీవించి ప్రియముసేయుచునుండున్, మీయయ్య వెండి మహిమలు, నాయొద్దన పలుక నీకు నానయు లేదే.
భార. ఆది. 3. ౧3౭.
క. మండెడు బలు నారసమున, గుండియ వగులంగ నేసి కూల్చితి దీనిన్, వెండి ప్రయోజన మేదీ రండాసుత! దీనిపై శరము నిగిడింపన్. హర. ౭. ౫౮.
ఆ. వెండి యొక్కపండు విప్రుఁ డెప్పుడో తెచ్చి, తనకు నీక యమ్ముకొనియె ననుచు.
విక్ర. 3. ౨౦.
క. పాండవహితుఁడగు విదురుఁడు, వెండియు జనుదెంచి, కార్యవిధులందు సహాయుం డయ్యె నతనితోడ హితుండయి మంతనము సేయఁదొడఁగె న్విభుఁడున్.
భార. ఆర. ౧. ౭౨.
౨. ఆనంతర్యార్థకము, పిమ్మట.
గీ. అట్లు కావున న వ్విబుధారిఁ దునిమి, వెండి చనుమ తపంబుగావించుపనికి.
హరి. పూ. ౨. ౨౫.
ఉ...విము క్తికన్యకన్, డాసెద నంచు నెమ్మనమునం బ్రమదంబు వహించి వెండియున్.
విక్ర. ౨. ౧౮౯.
చ. ఒకమరి బుడ్డగింప విలయోదకముల్ పయి కుబ్బి చిప్ప ప్ర,చ్చుకొని మహాభ్రవీథిఁ జన నూకరతన్ మెయి వెంచి వెండి క్రిం,దికిఁ గయిప్రాలు తత్సలిలనిర్మలధార...
ఆము. ౮. ౨౧.
క. పడఁతికిఁ గన్యాధర్మం, బెడలినఁ గొఱయగునె వెండి యెవ్వరికైనం, గడివోయిన పువ్వులు మఱి, ముడుమనె రసికుఁడగువాఁ డమోఘవివేకా. భోజరా. ౮. ౨౨౮.

3. కింత్వర్థకము, ఇఁక నేమన్న.
సీ.... గీ.... సోమయాజుల మెన్నిమార్లాము శ్వపచఖగకులుల మెన్నిమారులుగాము పాము, గాములను నెన్నిమాఱులుగాము వెండి, కంసరిపుభక్తుల మొకండె కాము గాని. ఆము. ౬. ౬౧.

వెండిక. అవ్య. పునరర్థకము, మఱి.
ఉ. వెక్కిడిరూపులున్ వితిగి వెండిక వెండికప్రాలు రూపులున్...
కు. సం. ౧౧. ౬౯౯.

వెండికొండ. వి. (వెండి+కొండ.) కైలాస పర్వతము, రజతశైలము.
సీ... ధవళకేతనరుచులు ఛత్త్రిములరుచులుఁ, జామరంబులరుచు లొక్కసారి నిగిడి, మెండుకొని వెండికొండపై నిండ నాప్ర,చండభుజదండుఁ డాతఁడు దండు విడిసె. ఉ. రా. ౨. 3౩౧.
ఉ...తురంగవాహుఁడై, సంగతినేగ విత్తపతి శంకరుకొండకు వెండికొండకున్.
వీర. 3. ౭3.

వెండిగుండు. వి. (వెండి+గుండు.) ౧. కైలాస పర్వతము, రజతశైలము. (శ. ర.) ౨. వెండి గుండువలె నుండుటచేఁ కుక్క కియ్యఁబడిన పేరు.
చ. పులియఁడు బూచిగాఁ డసురపోతులరా జనుమంతిగాఁడు చెం,గలువసివంగి భైరవుఁడు గజైరసంపఁగి వెండిగుండు మ,ల్లెలగుది...
మనుచ. ౮. 3౨.
సీ...విష్ణుప్రసాదంబు వెండిగుండుల పరిపచ్చిమిరెము వెట్టిపుచ్చకాయ...
పి. శకుం. ౧. ౧౧౭.
3. బ. ధాన్యవిశేషము.
వ. రాయమెచ్చులు యేరుమల్లెలు మునిమనోహరాలు వెండిగుండ్లు బొంతమడమలు

కూటికుప్పలు కొలుఁ గంపెఁగలు....
ప్రబంధ. ౧౧౨.

వెండిగుబ్బలి. వి. (వెండి + గుబ్బలి.) రజతాచలము, కైలాసము.

సీ. వెండిగుబ్బలిపై వేడ్క వీడుకోల్పి, మేరు
నగరాజుపైఁ జాల మెచ్చువదలి....
భీమ. ౬. ౧౧.

సీ...విన్నుద్రొమ్ముడివాఁడు వెండిగుబ్బలిగూడె
మేలువాఁ డుడివోని మేలువాఁడు....
అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

వెండీఁడు. వి. సూత్రధారుఁడు, బొమ్మలాడించువాఁడు.

ద్వి. ప్రకటిత కపటనాటకసూత్రములను,
వికృతి ప్రకృతు లార్చు వెండీఁడు నతఁడ.
బస. పు. ౪. ౩౦.

వెంట్రుక. వి. ౧. కేశము, శిరోరుహము.

సీ. కఱకువెంట్రుకలలోఁ బఱచు మందాకిని
సుకుమారదేహంబు ప్రుక్కఁబాఱ...
హర. ౩. ౪౯.

సీ...జుంజువెంట్రుక లెత్తి చుట్టినలేదీఁగపన్న
గాధీశ్వరు పగిది మెఱయ.
విక్ర. ౨. ౧౨౩.

ఉ.... ఎలదేఁటి దాఁటులన్, బమ్మెరవోవఁ
దోలుఁ జగబారెడువెంట్రుకలు,...
మనుచ. ౩. ౬.

సీ... వెంట్రుక నెఱి నెఱిక నాఁగఁ దనరుఁ
గేశము... (ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.)

౨. రోమము.

ఉ. తంత్రులు మీరు మీకు నయతత్త్వముఁ
జెప్పెద మన్న మమ్ము నేమంత్రు జనంబు
లూఁఅడు బృహస్పతి మీయెడ నేను లేనిచో,
వెంట్రుకయంతమోసమును వేచి దురంబున
కత్తివచ్చు నా, పాండ్రుఁడు...
ఉ. హరి. ౨. ౧౧౧.

నిడువెంట్రుకవెట్టు - అ. క్రి. జలదరించుట.

క. గడగడవడఁకెడు మేన, న్నిడువెంట్రుకవెట్ట
నెదుర నిదుర చలింపన్, మెడమడచు నావు
లించుం, డడఁబడుఁ బడఁబోవు నిలుచు
ధరఁ గూర్చుండున్.
(ఉ. హరి. ౬. ౯౬.)

వెంట్రుకవిల్లు. వి. బొ. గుఱ్ఱపుతోఁక వెంట్రుకలతోఁగట్టిన ధనురాకారమగు వాద్యవిశేషము. (దీనిని దాసరివాండ్రు వాయింతురు. దీనిని 'కామాచి' అందురు.)

గీ. వృష్టితతి నిడ్డ జెనఁద్రావఁ గ్రిందినుండి,
తేటవదినీటఁ దనవెంటఁ దేలు మీల,
తళుకుతో నాఁచులత దోఁచె వెలికి జమిడి,
వెండిమీఁ తెక్కు వెంట్రుకవిల్లువోలె.
ఆము. ౪. ౧౩౩.

వెండగు(వు)లు. స. క్రి. (వెన్ను + తగులు.) అనుగమించు, వెంటనంటు.

ద్వి. అచ్చుగ నిటురాఁగ నతఁడు వెదంగిలి,
వచ్చుచు నిందుకు వసుధేశ వినుము.
రం. రా. బాల. ౧౨ పా. ౨ పం.

ద్వి. తలలు పీడఁగ నాయుధంబులు విడచి, వల
నేది పాఱెడువారి వెండవిలి, పటుశిలీ
ముఖముల పాలు సేయుచును.
రం. రా. ఉ. ౧౬. పా. ౩ పం.

వెందు. వి. తమకు వశపడుటకై తుమ్మెదలు మధ్యనుంచి పాడెడు పురుగు.

చ. చెవుడు పడంగ నల్లడలఁ జేరుచు నన్నొక
వెందుచేసి మీ, రివియవియంచు బుజ్జవము
లిన్నియు నెన్నఁగ నేల...
కు. సం. ౭. ౬౩౬.

వెంపర. వి. ౧. పీడనము. ౨. హింస. ౩. భేదనము. (శ. ర.) (చూ. వెంపరలాడు.)

వెంపరచేయు. దే. స. క్రి. హింసించు.

సీ. పాదంబు లిసుకలోఁ బాతి వెంపరసేసి పటు
పాయకముల పొల్పుఱత మనుచు.

దశకు. ౨. ౭౧.

వెంపరలాడు. స. క్రి. (వెంపరలు + ఆడు.)

౧. భేదించు.

వ. తామరల పరంపరల వెంపరలాడి తుండం
బుల తండంబులు పొడవు లెత్తి భూత్కా-
రంబులు చేసి.

ప్రబంధ. ౧. ౧౮౬.

సీ... చెవి దార్చి విని చీమ చిటు కన్న
నొకసారి సెలవి వెంపరఁగాడుఁ జిట్టలెల్ల...

మనుచ. ౪. ౧౭.

౨. బాధించు, పీడించు.

చ. మఱి పనిలేదె వేసరవు మాటికి నిక్కడ
నుండనోయి చే, టెఱుఁగని కూన దుర్జయ
నరేంద్రశిఖామణి వీఁడె వచ్చె నే, వెఱపున
లేక వేలుపుల వెంపరలాడుచు నాలకింప
మా, మొఱలు తదీయధాటి నిను ముట్టిఁ
జామి నిమిషంబు నిల్చినన్.

వరాహ. ౩. ౩౪.

చ. అని కొనియాడి చేడియ నొయారపురాశిని
జేసి నట్టి య్యావ్వనజజాచేలికిన్ బిరుదు
వైవఁగవచ్చుఁగదయ్య దీని ప్రాపున ముద
మొందు కొందలిరుపొందళపుందొర చూచు
వారలన్, వెనుకొని పూవుటంపరల వెంపర
లాడకు మన్న మానుసే.

కువల. ౪. ౧౫౪.

(వెంపరలాడు - ముద్రి. పా.)

౩. హింసించు.

చ. చలమునఁ దాన్న రోగిజనసంఘము వెంపర
లాడఁ బూని ప్రాములుకులు వింటఁ గూర్చి
తతి ముక్కులఁ జీల్చి తదీయసార మ్మగ్గఁ
ముగఁ గ్రోలఁ గాఁ నుసురుగాలముల న్మరఁ
జేయ వ్రేటుచాయల నలరెన్ బలాశముకు
శాంతము లంటుక మూఁగు తుమ్మెదల్.

చంద్రా. ౪. ౮౫.

చ.... సేనలఁ బెక్కుభంగులన్, బొడవడఁగించి
మండి బలుమూఁకల వెంపరలాడుచుండె...

జై. భా. ౬. ౧౭౭.

ఉ... ప్రావింటియుతండు న న్గనిని వెంపరలాడక
మున్నెయల్ల ప్రాల్గంటిమనోజ్ఞసంగమ సుఖ
స్థితి యేగతిఁ గల్గుఁ జెప్పవే.

రాజ. చ. ౩. ౭౭.

వెంపరులువెట్టు. స. క్రి. (వెంపరులు + పెట్టు.)
భేదించు.

వ....ఆ శక్రారి సేనాన్రాకరంబుఁ జొచ్చి
శోధించి కలంచి (కలఁగుండుసేసిమట్టివల్లాడి)
పెరఁజి వెంపరులువెట్టి వచ్చిపోయిన తెరు
వెఱుంగరాక.... (పి. శకుం. ౩. ౧౨౬.)

వెంపలి. వి. బాణపుంఖి, ఒకజాతి. కీ.

(బ. వెంపళ్లు, వెంపలులు. దీనిభేదములు: తెల్ల
వెంపలి, ములువెంపలి మొ॥)

తే. వీరరససారసాకారవిహారణంబు, విష్ణునకు
నొప్పు నతనితో విగ్రహింప, దొరకొనిన
వచ్చు మనకు మద్దులు మునింగి,పాఱ వెంపళ్లు
తమ కంత బంటి యనుట.

ఉ. హరి. ౪. ౧౨౪.

వెంబట్టు. వి. (వెల్ల + పట్టు.) తెల్లనిపట్టు.

క. బిట్టెగసి మీఁదఁ గెలఁకులఁ, జుట్టి సితచ్ఛద
సమూహిసుడియుట గదుఁ గన్పట్టు సరో
వరలక్ష్మికిఁ, గట్టినవెంబట్టు మేలుకట్టుం
బోలెన్. (కు. సం. ౧౦. ౩౮౬.)

వెంబడి. వి. (వెన్ + పడి.) ౧. వరుస, క్రమము.

వ...అప్పుడు తమ సుముఖాసత్తిమణి స్తంభనామ
ధేయంబులు స్త్రీత్వపురుషత్వంబుల వెంబడిన
వీడ్పాటుగా సంకేతంబులు చేసికొనిరి....

కళా. ౫. ౧౦౩.

చ. దినములవెంబడిన్ జడనిధిన్ మునుగ్రోలిన నీరు... ఆము. ౪.౭౭.

౨. ప్రకారము, రీతి.

వ...పిదపఁ బాళ్ల వెంబడిం బంచుకొని ... మనుచ. ౪. ౬౦.

ఆ. తగదు మిగుల నిచటఁ దడయఁగ సంకేతి,తం బగుసమయంబు దప్పకుండ, నేఁ దిరిగి యరిగాద నీవు నావెంబడి, నడువవలయుఁ దాల్మి సడలనీక.

రాఘవ. ౪. ౧౯. (రామాయణార్థమున.)

అవ్య. క్రి. ౧. అనుసారముగా, వెంట.

ఉ...దంతపు మెట్లవెంబడిం, జే వడి వీణ మీటుటలు... ఆము. ౧. ౬౨.

తే. అంతట వినివి యతఁ డాలతాంగి బిల్చి, నా తలంపువెంబడి నీవు నడచె దనుచుఁ, బలికి తిదియేమి చెపుమ నీ భంగు లిపుడు. కళా. ౬. ౬౫.

చ. తనహృదయంబు వెంబడిన తప్పకఘోటక మంత నంత నే, పనుపడ నిల్చి ముందఱకుఁ బాఱి కలంకులకుం దొలంగి తా, వెనుకకు నేఁగుదెంచి కడువేడ్క యొనర్పఁగ బంతి యాడ నెమ్మి గనకంపుఁగోల నడిమింటనె త్రిమ్మరఁ దారి కొట్టుచున్. ప్రభా. ౨. ౭౯.

తే. విప్రువెంబడిఁ బడి నీవు వేడ్కఁజనిన ... దశకు. ౩. ౩౫.

ఆ. తగదు మిగుల నిచటఁ దడయఁగ సంకేతి,తం బగుసమయంబు దప్పకుండ, నేఁ దిరిగి యరిగాద నీవు నావెంబడి నడువవలయుఁ దాల్మి సడలనీక.

గాఘవ. ౪. ౧౯. (భారతార్థమున.)

సీ...నిద్రితద్రుచ్ఛాయ నిలువక జరుగ వెంబడి నధ్వగపంక్తి పొరలువెట్టె... ఆము.౨. ౪౬.

సీ...ఒకటికి సెలవియ్య నుఱికి చీకటి దాక బగులగాపరుల వెంబడిన పోదు. హంస. ౩. ౧౪౨.

వెంబడించు. స.క్రి.(√ వెంబడి.) అనుగమించు, వెనుకొను.

మహాస్రగ్ధర ... విదళించున్ వెంబడించున్ విసు వకసురులన్ విష్ణుఁ డీరీతిఁద్రుంచున్. ఉ. రా. ౨. ౭౩౭.

వ...వివిధ రాష్ట్రనివాసులు ... (శ్రీరాముని వెంబడించిరి.... ఉ. రా. ౭. ౨౬౭.

వెంబడు. అ. క్రి. (వెన్ + పడు.) ౧. వెంబడించు.

చ. జనవరమౌళి కొంతవడి సాహిణి నివ్వెఱగంది చూడజో, డనరవగాలుచూపుచు హుటాహుటినేగి పరాకు వీరు వీ, రని తముఁ దెల్ప నందఱు రయంబున వెంబడవాగ పల్లియొ,య్యనఁ గనుమూసికన్దెరచునంతటిలో మునిపీముఁ జేరఁగన్. (కువల. ౨. ౫౭.)

౨. కామించు, వలచు.

సీ ...పరకళత్రముల వెంబడఁదలంచిననాఁడ ప్రజ్ఞావిలాసంబు పదటఁగలసె ... శివరాత్రి. ౩. ౬౨.

వెంబర. విణ. ౧. దుష్టుఁడు, దుష్టము.

చ. కలిగినవానిఁ బ్రాఁబలుకుఁగమ్మని యూర్పులవాని యొందు నే,వెలుఁగునుగాని పెన్వెలుఁగు వెంబడినిం జనువాని నంతటన్, వెలసినవానిని న్గనని వెంబరపుట్టువు బాతి పుట్టువుం,బలె గతి గానలేదు యతిమానస హంసక కంసహింసకా. పాండు. ౨.౭౧.

౨. అవివేకి, మూఢుఁడు.

ద్వి. అమృతంబు గుక్కల కందిచ్చి పులిసి, నంబలిఁ ద్రావఁగా నాశించునట్టి, వెంబర గాని వివేకిగా డెందు.

ప్రభులింగ. ౩. ఆ. ౯౨పా. ౧౦. పం

వెంబరవిత్తు. విణ. (వెంబర + విత్తు.) మూఢాగ్రేసరుఁడు.

మ. మరుద్రూకాస్త్రభయార్తిఁ గుంజము సొరన్ మత్తాళిమల్లాతిదుస్తరహల్లోహలశబ్ద మందడర సంతాపించి చూతంబు డాయ రటత్కోకిలపఙ్క్తులాడ వెతసేయన్ నిల్వ శంకించి వెంబరవిత్తై నలువంకల న్మని వరాపస్మారలోలాక్షుఁడై.

సమీర. ౩. ౨౩౪.

వెకలి. విణ. (సం. వికలః.) ౧. మూఢుఁడు.

ద్వి. సకలోన్నతుండనై సడిగన్న నన్ను, వెకలినై తమతండ్రి వెడలంగఁ ద్రోవ, యతిహీనసత్త్వుఁడై యడవులలోన, బలిమాలి ఫలములం బర్ణాశనముల, వికృతాంగుఁడై తపోవృత్తిమై నున్న, యొక పేదమానవుఁ డోపునే చెనక.

రం. రా. కుం. ౨౫౧. పా. ౧౪. పం.

సీ. వీథిలోఁ బాడగన్న వృద్ధుల నరికట్టి వెకలినై పలుమాఱు వెక్కిరించు...

ఉ. రా. ౪. ౩౨౩.

సీ. పట్టు పాఱు మటంచుఁ బారావతంబును వెకలినై చే సేల విడువఁబోతి ...

పారంగ. ౨. ౧౪౫.

౨. ఉన్మత్తుఁడు.

సీ.... వెకలినై తిరుగ నేవేళను రతికేళి కళలు దేరదుమోము కళలుదేర...

ప్రబం. ౧. ౪౫౫.

౩. అసక్తురాలు, అసక్తము.

గీ... వనిత చిన్నారి పొన్నారి వయసువాని, విప్రనందనుఁ గన్నంత వెకలియగుచు.

పాండు. ౩. ౬౨.

పై...లీలఁ గర్పూరతాంబూల మర్పణఁజేసె వెకలిమాటలతోడి యొకపిసాళి.

ప్రబోధ ౫. ౫౯.

వ. ...పుష్పాళ్ల నుప్పతిల్లు ; సెత్తావులకు వెకలులై యాడు మొకరితుమ్మెదలు...

మనుచ. ౩. ౨౮.

౪. అర్థములేనిది.

సీ... వేడుకకైనను వెకలినవ్వులు మీఱ నటనఁ జూపట్టఁ బల్కుటయు లేక...

వాల్మీకి. ౧. ౩౩.

౫. వెత్తిది, అర్థముకానిది.

ఉ. వచ్చి పురంబువాకిట రువారపుఁగోడె తనంబుతోడఁ, గన్నిచ్చకువచ్చుచేడియల నెచ్చరికించుచు ధూర్తకోటితో, మచ్చరికించుచున్ వెకలిమాటలు మాయపుఁగూచిమారపుం, బచ్చలు చూపుచున్ సెలవి పాఱఁగ నవ్వుచుఁ గేకరించుచున్.

విక్ర. ౮. ౮.

వెకలితనము. వి. (వెకలి + తనము.) అవివేకము, మూఢత్వము.

చ. అకట తదీయసత్కళల నాదటఁ గన్గొని మెచ్చి పారితోషికముగ నిచ్చు సెమ్మనము చేడియరో మరలంగవచ్చునే, వెకలితనంబుచే నిటుల వేదనఁబొందఁగ నంచు నెచ్చెలుల్, పకపకనవ్వి కేరడపుఁ బల్కులు పల్కఁగ నెట్టకేలకున్.

చంద్రా. ౨. ౧౪౫.

వెకలిపడు. అ. క్రి. (వెకలి + పడు.) అవివేకము నొందు.

క. ఒకచెలిపై భ్రమపడి యా, సకి పిలువక యున్న మోహసంగతమతినై, వెకలిపడుచుంటి వదియు స్వముకురున్ వగవంగవలదు మనుజాధీశా. (సౌనందో. ౫. ౧౪౮.)

వెకిరింత. వి. వెక్కిరించుట.

క. ...దీపములేనిరతుల్ సుఖలోపము లవి చీఁకటింటిలో వెకిరింతల్. (వైజ. ౩. ౨౬.

వెక్క. వి. వేఁడిమి.

క. అక్కాండి యీరెలుంగై, చెక్కులు సెమరించి నెఱులు చిక్కులుపడి కా, ల్వ్రెక్క వసివాడి యూర్పుల, వెక్కం గెమ్మోవి కమలి వికలాంగములోన్.

సారంగ. ౩. ౨౪౨.

సీ. తరుణరంభాగర్భదళతాళవృంతంబుపైగాలి వెక్కన పలుకఁబాఱె...

నైష. ౨. ౧౧౯.

ఆ. వేఁడి వెచ్చ వెక్క వెట్ట వెచ్చన యన నుష్ణసంజ్ఞ దగు... (ఆం. భా. ౧. ౮౩.)

వెక్కఁబెట్టు. స. క్రి. (వెక్కన్ + పెట్టు.) పైకి నిగుడించు.

తే. వెత్తి నీ రానుకతమున వడలునట్టిఁ, జొక్కఁ బోఁ దట్టి యొకకన్ను వెక్కఁబెట్టి, దడిగఱవఁబోవు వేఁపిచందమునఁబట్టి, పరుస మెచ్చఁగ నూరుజప్రముఖుఁ బలికె.

శుక. ౩. ౩౨.

వెక్కలి. = వెకలి.

ద్వి...ఆ విప్రుకడఁ గూడి చదువు వెక్కలి బ్రహ్మచారులు ...

నవ. ౩ భా. (శ. ర.)

వెక్కసపడు. అ. క్రి. (వెక్కసము + పడు.)

౧. సహింపలేనిస్థితి నొందు.

క. ఎక్కడిపెలుఁగిది యివ్విభుఁ, డొక్కఁడ యిటు చొచ్చెనెట్లొకో తెలి గనుచున్, వెక్కసపడియెడు మా కతఁ, డొక్క ముహూర్తమున మగుడ నొయ్యనఁదోఁచెన్.

హరి. ఉ. ౫. ౮౩.

వ. ఇవ్విధంబున విరోధివర్గం బుక్కుదక్కి వెక్కసపడి చూచుచుండ ...

భార. విరా. ౫. ౨.

తే....ఓకాంత, యిచటికస్తోకభుజబలాఢ్యుఁ, డొకరాజు వచ్చి నీయాత్మభవునిఁ దునిమె నెఱుఁగ మతండు వోయినపథంబు

క. ఇక్కరణిఁ జెప్పినన్ విని, వెక్కసపడి వనమునందు విహరింపఁగ ...

భా. రా. అర. ౧. ౧౩౧.

౨. వింతపడు, ఆశ్చర్యపడు.

ఉ.. కయ్యము గల్గినట్లయిన గంధగజప్రకరంబు కుంభముల్, ద్రయ్యఁదురంగపంక్తులుధరం బడఁ జేరిగముల్ బడల్పడన్, డయ్యమికీవు వెక్కసపడన్ గద పండువు సేయునాకు... (భార. ఉద్యో. ౩. ౬౭.)

ద్వి. ద్రొక్కుచు లోకంబు వెక్కసపడఁగ...

బస. పురా. ౧౩౪. పా. ౧౧ పం.

వెక్కసపాటు. వి. (√ వెక్కసపడు.) సహింపలేని స్థితినొందుట.

ఉ. వెక్కసపాటు భీతియును విహ్వలభావము నొంది యిట్లనున్...

భార. విరా. ౫. ౧౧౨.

మ...ఈరసతో నొంచుఁ బరాభవించుఁ గలఁచున్ రౌద్రంబుతోఁ దాఁకు వెక్కసపాటొందఁగ ద్రచ్చుఁ జించుఁ బొడుచున్ గారించుఁ దూలించు...

భా. రా. యు. ౧౯౩౪.

ద్వి. అక్కటా యిది యెంతయన్యాయ మనుచు, వెక్కసపాటున విధిని దిట్టుచును, నరపతి దూషించి నాతి నిందించి, పురమార్గమున వారు పోయి రా ప్రొద్దు.

ద్వి. శ. సా. ౨. ౮౮౫ పం.

వెక్కసమందు. అ. క్రి. (వెక్కసము + అందు.)

౧. సహింపలేనిస్థితి నొందు.

చ....జనుల్ వెఱఁగుపడంగ ఖేచరులు వెక్కసమందఁగ శత్రుకోటికిన్, వెఱ

పొనరించు వార్త...

భార. అశ్వ. ౩. ౧౫౮.

ద్వి. ఎఱిఁగి యాకసమున కెగసి వేగమునఁ,
గఱకు రక్కసులు వెక్కసమంది చూడఁ,
గపులెల్ల మ్రొక్క నుత్కటసంభ్రమమునఁ,
గపిరాజు వచ్చి రాఘవునకు మ్రొక్కె.

రం. రా. యు. ౩౩౯ పా. ౨౯ పం.

ఉ. చెక్కుటఁ జేయిచేర్చుకొని చింతిలు నుస్సుర
టంచుఁ బాపులన్, వెక్కసమందు లేమ
యొలవిం బొడఁగట్టినయట్లు నుండఁగా,
నక్కనఁ జేర్పఁబోవు భ్రమమంది వెసం
దలయూచునంతలోఁ, బక్కననవ్వు నింతి
పయి బాళి నృపాలకమౌళి ఖిన్నతన్.

హంస. ౧. ౮౨.

౨. ఆశ్చర్యపడు.

ఉ. ఎక్కడనుండి యెక్కడకు నేఁగడినో
యిది యొక్క కాంతరూ,పెక్కుడు పెంపు
సొంపు మన కేర్పడుచున్నది దా వినీతయై,
మ్రుక్కుచు నీచభామినుల చొప్పునఁ
బల్కెడుఁ జారులుం గడున్, వెక్కస
మంది చూచెదరు వేగమ తోడ్కొని రండు
వెమ్మితోన్. (భార. విరా. ౧. ౩౦౩.)

ద్వి. వెక్కసంబందంగ వేయిమాడలును,
జక్కఁగ నెన్నితిఁ జాకముల్ ద్రోచి.

బస. పురా. ౧౨౦ పా. ౧౦ పం.

వెక్కసము. వి. సహింపరానిస్థితి, దుస్సహత్వము.

క. ఇక్కువడి రక్కసునకు వెక్కసమునఁ
దొడకు జముని వీరభటులతో, నుక్కున
మార్కొన్ని పోరఁగ, నొక్కరుఁడుం
గలుగఁ డసురయూథులలోనన్.

ఉ. రా. ౩. ౩౩౬.

౨. లోకువ, చులకన.

తే. మనసిచ్చినఁ దన కోడరు, చనువిచ్చినఁ
బ్రజలు వెక్కసము సేయుదురాటను పతి,
మనసీయక కడుఁ, జనువీయక మెలప
వలయు సమ్ముఖచరులన్.

కవిక. ౨. ౧౭.

౩. వింత. ఆశ్చర్యము. (చూ. వెక్కసపడు.)

౪. అధికము.

ద్వి. అక్కఱ గండఁడై యప్పటప్పటికి,వెక్క
సంబున నూర్లు వేలు నవ్విచ్చి...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪౮౭ పం.

౫ బ. దుస్సహావచనములు.

ద్వి.... నేడు నీకల్ల నానిజము, గానక యేల
వెక్కసము లాడెదవు.

ద్వి. సారం. ౧. ౩౨ పా. ౧౮ పం.

విణ. ౧. దుస్సహము.

సీ... రాధేయబాహులే యాదితేయజాలకు
వెక్కసం బెవ్వని విక్రమంబు...

వి. పు. ౧. ౪౬.

సీ. మెచ్చి యాచెలువంబు మిక్కిలి చూడ్కికి
వెక్కసం బయి తోఁప వెలుఁగుపాటు...

కళా. ౮. ౬౭.

౨. దుర్లభము.

ఆ. ధేనుకాదులైన దానవు లీతాళ,వనములోన
నున్నవారు దీనిఁ, జొచ్చి వాసవాది
సురగణంబులకైన, వెక్కసంబు బ్రదికి
వెడలి చనుట. (వి. పు. ౮. ౧౯౪.

౩. మిక్కుటము, అధికము.

చ. కొసరి వసంతకాలమునఁ గోయిల గోల్చిన
భంగి నేడ్చె న, బ్బిసరుహనేత్ర కొండచఱిఁ
బెద్దయెలుంగున వెక్కివెక్కి వెక్కస
మగు మన్యువేగమునఁ గాటుకకన్నుల నీరు
సోనలై, యుసిరికకాయలంతలు పయోధర
ముల్ దిగువాఱునట్లుగన్.

కాశీ. ౫. ౧౬౮.

మ. రసికుండౌ రఘునాథ కీర్తిసతి యారా!
తొల్త వాగ్బంధముల్ రసవాదంబును రాజ

వశ్యవిధి నేరంబోలుఁ గాకున్న వెక్క
సపుంబ్రాధి వహించి శేషఫణిమూఁగంబేయఁ
దారాద్రి నుల్లసముల్వల్కఁగ ఛత్ర
చామరమహోలక్ష్ముల్గనన్ శక్యమే.
విజ. పీఠి. ౧౭.

వెక్కసి. విశే. (వెక్కసము + ఇ.) ౧. దుస్స
హుఁడు. దుస్సహము, దుస్సహురాలు.
ఉ.మక్కువ నేనుఁ గేగఁ బదమా యను మా
యనువల్ల రోయు నీ,వెక్కసిచెంచు సింగ
ములవేఁటల వేఁటలలీలఁ ద్రుంచుచున్.
చంద్రా. ౨. ౫౦.

ఉ. అంతట నొక్కనాఁ డల ధనాధిపుఁ డశ్వము
వాగె వెక్కసిన్, రంతులుమీఱి నెక్కి
పెనురౌతన జోడన చెల్వుఁ జూపుచున్...
కువల. ౪. ౧౯౯.

గీ. ఘనుల మునులను మన్నించి ఖరులగు ఖర,
దూషణుల భీషణాంబకాదులను గూల్చి,
యొక్కరక్కసి వెక్కసై సొక్కుదాని,
ముక్కుచెవులకుఁ గల నిక్కు చక్కుచేసి.
సీతా. వి. ౧. ౧౦.

౨. హింసకురాలు, హింసకుఁడు.
మ.... తద్ధ్వానంబు ఘోరంబుగా, విని గో
గోపకగోపికానికరముల్ విభ్రాంతిమై
బిట్టుమే, లక్కనిచూడం జనుదెంచి రర్భకుల
కల్లన్ వెక్కసిన్ రక్కసిన్.
వి. పు. ౬. ౧౨౦.

వెక్కసించు. అ. క్రి. (√ వెక్కసము.) ౧.
అధికముగఁగనుపడు. (దుస్సహమగు,అని శ.ర.)
సీ....ఆ. నాకు వెక్కసించు నా యీ మహై
శ్వర్య, మింకఁ బరులకైన నేమిచెప్ప,...
కవిక. ౫. ౯.

౨. అతిశయించు.

మయూరసారి వృత్తము. వెక్కసించె శైల
విక్రమంబు ల్సొక్కి రేఫజంబులుద్రగం
బుల్ చక్కఁగా మయూరసారికొప్పున్,
నిక్కమంబుజాతనేత్ర శౌరి.
అప్పక. ౪. ౧౬౧. ౨౧౧ పా.

వెక్కించు. స. క్రి. (√ వెక్కు.) ఉబ్బించు,
స్థూలము కావించు.
ద్వి. తొలుకోడి కనువిచ్చి నిలిచి మై వెంచి...
ముక్కున నీకలు జక్కొల్పి కడుపు, వెక్కించి
మెడ సాచి నిక్కి మిన్నూచి.
పండితా. పురా. ౭౭. పా.

వెక్కిరించు. స.క్రి. (సం. వికృ.) అపహాస్యము
చేయు.
ఉ...నిన్నఁబుట్టి తా, నెన్నఁడు బ్రాఁతియయ్యె
మఱి యెన్నఁడు నేర్చెను వెక్కిరింపఁ
గాన్. (కు. సం. ౧౦. ౫౧౦.(
ఆ. చేతికొండ యొకనిచే నిచ్చి తలనున్న,కొండ
దొంతి కుదురుకొన నమర్చి, మగుడ నడుగ
వాఁడు నగచరుల్ నగ వానిఁ, గిక్కురించి
పోయి వెక్కిరించు.
భా. రా. యు. ౨౮౬.
గీ. వీథిలోఁ బొడగన్న వృద్ధుల నరికట్టి వెకలి
యై పలుమాఱు వెక్కిరించు.
ఉ. రా. ౬. ౩౨౩.
అ. క్రి. ౧. వికారచేష్టలుచేయు.
సీ. కనుఁగొని తత్పురోగమభూమిరుహశాఖ
లెక్కి యూఁచుచుఁ జాల వెక్కిరించు...
భాగ. ౧౦ స్కం. ఉత్త. ౫౪౪.
సీ... తే. వెఱ్ఱి యనరాదు పైఁబడి వెక్కిరించు,
గామి డనరాదు మొగమున గంటు వెట్టు.
శుక. ౩. ౨౧.
౨. ఇతరుల వేషభాషాచేష్టల ననుకరించుచు
హాస్యము కావించు.

చ.... తెఱల్ కథచెప్పిన బొమ్మలాడఁగా, శ్రోతలకడ హాస్యపుం బ్రతిమ లుండఁగ వెక్కులు వెక్కిరించు చున్. అని. ౧. ౧౨.

వెక్కిరింత. వి. (√ వెక్కిరించు.) పరిహసించుట, ఎగతాళిచేయుట, వెక్కిరించుట. (శ. ర.)
(చూ. వెక్కిరింతలాడు.)

వెక్కిరింతలాడు. స. క్రి. (వెక్కిరింతలు + ఆడు.) ఎగతాళిచేయు, పరిహసించు.
సీ. అలదుర్గ యెక్కిరింతల వెక్కిరింతలాడెడు రీతి నాలుకల్ వెడలఁ జాచు...
కవిరా. ౨. ౭౩.

వెక్కిలి-ఎక్కిలి. (సం. హిక్కా. త. విక్కమ్.)
బ. వెక్కిళ్లు.
సీ...గీ... తనరారు హిక్కయను నామ మగుచు, వెక్కసంగ వెక్కిలి యన వేదవేద్య.
ఆం. భా. ౧. ౧౪౦.

వెక్కు. అ. క్రి. (సం. హిక్కా. త. వెక్కమ్.)
౧. వెక్కిలి విడుచు, ఎక్కిళ్లు విడుచు. ?
వ... మోపెట్ట నశక్యంబయిన నుక్కెసెడి వెక్కనవారలం జూచి...
భార. ఆది. ౮. ౧౮౭.
సీ. చివు రెల్లఁ గని నొత్తి తొవరాకు గుత్తుక డెక్కని కోయిల వెక్కుచుండు...
కు. సం. ౫. ౬౪౧.
ద్వి. అక్కిలి పరపక యరగన్ను గొనక, వెక్కక వీఁగక వెడగురు వడక...
పండితా దీక్షా. ౬౧ పా.
౨. ఏడ్చునపుడు వెక్కిలిధ్వనివలె ధ్వనించు.
క. ద్రోవదియు సుభద్రయు శో,కావేశం బడర మ్రోము లశ్రులఁ దోఁగం,గా వెక్కి వెక్కి యేడ్చిరి...
? భార. ఆశ్ర. ౧. ౧౬౩.

ఆ. మిక్కుటంపు జాలిఁ బెక్కుదొఱంగుల, వెక్కివెక్కి యేడ్చి స్రుక్కి సొక్కి, పాల సుదిండిదీర్పరులు బుజ్జగింప నత్తండు గొంత దిట మెదం గుదిర్చి.
అ. రా. యు. ౩౬౧.
౩. వగచు, దుఃఖించు, రోదనధ్వనిచేయు.
క. ఒక్కింతకోలమువారిని, నెక్కువయగు కోలమువారి నెనయుదు రోలిం, దక్కువ కులజానిఁ గవియన్, వెక్కుదు రిచ్చలను గొలది వేశ్యలు జగతిన్.
విజ్ఞా. ప్రా. కాం. ౧౧౫.
క. ఒక్కట భయశోకంబుల వెక్కుచు మెయిఁ గల విలాసవిభ్రమలక్ష్మిల్, దక్కటయును నొకయొఱపైఁ, నెక్కొన ధరణీశునెదుర నిలచి వినీతిన్. (మనుచ. ౪. ౬౯.)
ఉ.... ఎక్కడఁ జొచ్చువాఁడ నిఁక నెవ్వరిఁ జంపిన నేమి యంచుఁ దా, వెక్కుచు లక్ష్మణుండు పలవింపఁగ... దశా. భా. ౧౪౦.
వి. వెక్కిలి, ఎక్కిలి. బ. వెక్కిళ్లు.
తే.... ఊర్పు లెడతెగుఁ గన్నుల నొందు వికృతి వెక్కు పుట్టును నాలుక వెగడు గదురు.
మార్కం. ౨. ౩౪.
సీ... శోకతతులపైఁ జేరి యాసక్తిచే నవి పిల్చి యాపోవ కవలికేఁగి, కుసుమ మొక్కటి యబ్బ వెస మూఁగి మధువాన నక్కొండు టనుజేసి వెక్కు పుట్ట, నించుకించుక త్రాక చంచువు పదనొంద నా తృప్తిఁ గ్రోలఁబోనందు లేమి... (భోజసుతా. ౩. ౨౨.)
సీ. వెక్కులు పెక్కులై వెతలఁ బెట్టుచునుండు శ్వాసంబుఁ బుట్టుచు గాసిఁ బెట్టు...
శివధర్మో. ౬. ౪౮.
విణ. సన్నద్ధము. సిద్ధపఱుపఁబడినది.
ఉ. క్రేవలవేటకాండ్రు దమకింపగ డింపల వెక్కుబాకులం, బోవుచుమాంసభేదముని

భోనము లాయితమైనదాఁక నా,యావిధు
లాచరించి యవి యన్నియు దేవర కెక్కు
నట్టి సం,భావన సేసి తారు మఱి బంతులు
సాగి భుజించుచుండఁగన్. కకు. ౧. ౧౧౩.

అ. క్రి. ఎక్కు. రూ. (సం. హిక్కా.)
౧. వెక్కిళ్లు విడుచుట. ౨. ఏడ్చునపుడు
ఎక్కిళ్లవలె ధ్వనిచేయు.

తే. వేఁదియశ్రులు నిగుడంగ వెక్కి వెక్కి
యేడ్వఁదొడఁగె లతాంగి ...

శృం. నై. ౪. ౭౩.

వెక్కుమీఱు. అ. క్రి. (వెక్కు + మీఱు)
వెక్కిలివిడుచు, వెక్కు.

చ. వివశత నొంది మేను నిడువెంద్రుక వెట్టఁగ
వెక్కుమీఱి కన్గవ వెఱనంగ రాక పొరిఁ
గంపము నొందుచు నిశ్వసించుచున్ ...

హరి. ఉ. ౭. ౧౧౦.

వెక్కురు. విశే. (√ వెక్కు. సం. వికారీ.) వికా
రము గలవాఁడు, వికృతము.

క. ఎక్కడి సుతు లెక్కడి సతు, లెక్కడి
సంపదలు మాయ లిన్నియు ధర్మం,
బొక్కటి నిజమని యెఱుఁగని, వెక్కురు
లకు సుకృతి భోగ విభవములగలదే.

కుచేల. ౧. ౬౨.

ద్వి. కడఁగి పేరడవులఁ గాయపండేరి, కుడిచి
వర్తించు వెక్కురు తాపసులకుఁ, బొడల
కళాసంబొ బూదిబొక్కణమొ, జడలొ
రుద్రాక్షలో సంపదలేల?

హరిశ్చ. పూర్వ. ౧౪౭౪.

క. చొక్కపు రక్కసికులమున, వెక్కురు
జన్మించినాఁడు విష్ణుని యందుఁగ్, నిక్కపు
మక్కువ విడువం, డెక్కడి సుతుఁ గంటి
రాక్షసేశ్వర వెట్టిన్. భాగ. ౩. ౨౫౪.

క. నిక్కము వైనతేయు రెండవ, యక్కరమున
కరిష్పహంబు నందుండిన యా, వెక్కురు
కబ్బం బొడయునిఁ, జిక్కువడఁగఁ జేయుఁ
బగరచే రణభూమిన్. అప్పక. ౧. ౩౪౭.

సీ. వెక్కురు నాఁగను వికృతంబు విలసిల్లు...

ఆం. భా. ౧. ౧౩౨.

వెగచు. అ. క్రి. ఏడ్చునపుడు వెక్కిలివలె
ధ్వనించు.

ఆ. విడువవయ్య తండ్రి తడయక వచ్చెద, వీఁడె
నన్నుఁ జూచి వెగచివెగచి, కొడుకు వద్ద
వెగడుపడి యేడ్చుచున్నాఁడు ...

మార్కం. ౧. ౨౧౫.

ద్వి. వెడలు నిట్టూర్పులు వెగచుకుత్తికయు,
బడలినమేనును బగిలినమోము.

ద్వి. హరిశ్చ. ౨౦౭౩. పం.

క. వగచినచిత్తము నలఁదురి,...వెగచిన కంఠ
మునుతుగక, వెగసిన నిశ్వాస తతియు నీరజ
ముఖికిన్. కు. సం. ౫. ౫౭౩.

౨. వెక్కు, ఏడ్చు.

సీ. కాటుక నెఱయంగఁ గన్నులు నులుముచు
వెడలు కన్నీటితో వెగచువాని ...

భాగ. ౧౦. ౩౩౨.

వెగటు. వి. రోఁత, వైరస్యము.

సీ. విబుధ ధామముమీఁద వెగటుగల్గినఁగాని
వనజారి మిముఁజేరి చెనక వెఱచు.

కువల. ౨. ౧౫.

సీ. భవ్యకల్పక పాదప పరిష్కృతాళ్మియ విపిన
ఖేలనముల వెగటుఁబాని ...

హరిశ్చ. స్థల. ౨. ౧౭.

ఆ. పరుల పంచఁ జేరి బ్రతికి ఖలా వృత్తి
మ్మెలంగు కోకిలమ్ముసకుఁ బొ,సంగుఁ గాక

యింటఁ జెక్కరద్దివిమని, వెగటు చిలుక నీకుఁ దగునె చిలుక. రసిక. ౪. ౧౩౨.

వి౧. అనిష్టము.

శా. నీ రమ్యాకృతి నెమ్మదిం దలఁచు చున్నిద్రా విహారంబు లాహారంబు స్వాగతై మనోభవ శర వ్యాకీర ధారాహతిన్ ... క,న్యారత్నంబు ప్రసూన తల్పమునఁ దాపార్తిన్ వెసన్ దూలెడిన్. ఇందు. ౨.౧౮౮.

క. ఆమె యఁట నన్ను బలిమిన్, గామించు నఁట యొడఁబడక క్రమ్మతి నేరా,స్వామికి వెగటుగ ననునఁట, యా మాటకె యాజ్ఞ వెట్టు నఁట విభుఁ డహహా.
సారంగ. ౨. ౨౧.

౨. విరసము.

క. అని యది యాడిన మాటలు, విని జంగమ మూర్తి మదికి వెగటుగఁ దోఁపన్...
చెన్న. ౨. ౩౨.

తే. అయ్యలార మీ కల్ల నే మనిన మాట, వెగటు కాదుగదా ... పరమ. ౩. ౩౮.

౩. వెక్కసము.

సీ. మును మ్రింగి వెగటైన వనతమ స్తతిగ్రక్కు-ఘతవిరోచన మయూఖము లనఁగ ...
చంద్రి. ౪. ౩౪.

వెగడందు = **వెగడొందు.** అ. క్రి. (వెగడు + అందు.) వైరస్యమును పొందు.

వ. వారును దశక్రుత్యాదర్శనంబున వెగడందినవారు గావున. ఉ. హరి. ౩. ౧౩౫.

వెగడు. వి. ౧. చలనము, తల్లడము.

చ. ఒకరుఁడ తాను భీతి వెగడొందెడు కొండవ నన్ను నెట్టకే,లకుఁ దగఁ దేర్చునప్పుడు బలంబులతోఁ గురు రాజు నూడ ...
భార. విరా. ౫. ౩౩౬.

తే. రోదన ధ్వని తెసఁగంగ రుక్మిణియును, సత్యభామయు నప్పుడా సవ్యసాచి, కడకు నేతెంచి పుడమిపైఁ బడిరి వనట, వెల్లి మునిఁగి యుల్లంబులు వెగడునొంద.
భార. మౌస. ౧౦౨.

౨. తడఁబాటు.

చ. ... పుష్కరపత్ర నిభంబు లైన లో,చనముల మూర్తి దెల్పఁగ ససంభ్రమతం జను దెంచె నల్లన,ల్లన వెడ భీతిదోఁప జనులకు వెగడయ్యెడు దృష్టిఁ జూచుచున్.
భార. విరా. ౧. ౨౮౬.

క. భగదత్తు నేనుఁ గడరిన, వెగడునఁ బాండవుల మొనలు విఱుగుటయు ...
భార. భీష్మ. ౩. ౩౫.

౩. భయము.

సీ. బోటికిఁ దోఁచినఁ బొలియుఁ దేకువయును వెగడునఁ జెయ్యులు వీడుపడఁగ...
భార. విరా. ౨. ౮౦.

చ. అనుటయు నాతఁ డాత్మ వెగడంతయుఁ బాయఁ బ్రబోధ లక్ష్మి గ్రమ్మనఁ దలయెత్త నాద్యునసమాను సనాతను వాసుదేవుఁ డాఁగని ... హరి. ఉ. ౯. ౧౦౭.

౪. దుఃఖము.

ఉ. నావుడు మూర్ఛవచ్చిన మనంబునకున్ ధృతి యూఁత యిచ్చి సం,భాషణ వారిఁ బోఁ బనిచి పార్థివ ముఖ్యుఁడు దల్లడంబునన్, దావు కొనంగ లేక తనతమ్ముల నప్పుడ పిల్వఁ బంచి నా,నావిధ చింత ముట్టికొనినన్ వెగడందుచు నార్తమూర్తి యై.
నిర్వ. ౭. ౧౦౯.

వెగడుపడు. అ. క్రి. (వెగడు + పడు.) ౧. తల్లడపడు.

ఆ. ...కొడుకు దద్ద వెగడుపడి యేడ్చు
చున్నాఁడు, బుజ్జగింతువనుచు ...
మార్క. ౧. ౨౧౫.

సీ. సకలాంగ భసిత కంచుకమున విషపుచ్ఛ
విషధరాదుల భీతి వెగడుపడక ...
కాశీ. ౧. ౭౧.

ఆ. ... సదసులోని విప్రజనుల మీఁద, వెగడు
పడఁగఁ బాఁటి వెఱపింతము ...
భార. ఆది. ౨. ౧౩౦.

౨. తొట్రుపడు, తడఁబడు.

వ. అట్టి యవక్ర విక్రమ పరాక్రమంబునకు
వెగడుపడి బాణుండు వేట మొగంబువడి
సేయునది లేక విన్ననై యున్నయెడ ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౪౨౩.

౩. భయపడు.

వ. హిరణ్యాక్ష మందరకులు బహిర్నిర్గమనం
బొనర్చి వెగటు పడి యున్న మృగంబు
నూఱడించి యాతిథ్యం బొనరించి.
వేం. పంచ. ౨. ౧౭౯.

వెగడుపఱచు. స. క్రి. (√వెగడుపడు.)
వెగడు పడఁజేయు, తల్లడపఱుచు.

క. అతఁడందఱ విశిఖంబులు, వితథమ్ములు సేసి
వారి వెగడుపఱిచి యుద్ధతి సైంధవు పోరదు
నెడ, కఱరయమునఁ దేరు నడుపు నాసమ
యమునన్. భార. ద్రో. ౨. ౯౩.

తే. ...మగుడఁ జదువుఁ జెప్పఁదలఁచె.

క. తలఁచి యదియపు డొకింతయుఁ, దొలుతటి
తరువాయి మఱియుఁ దోఁచక మఱియు,
వ్వల నరసిన శ్రుతి శబ్దము, పలుకునకున్ రాక
వెగడు పఱచినఁ గలఁకన్.
పర. ౧. ౧౧౩.

౨. తడఁబడఁ జేయు, విభ్రాంతి నొందించు.

తే. ఇట్లు గృహరాజి కెలి తాకేకరత్న, వివిధ
రుచి వైభవంబులు వెగడు పఱుప ...
వసు. ౪. ౭౩.

వెగడొందు = వెగడందు. అ. క్రి. (వెగడు +
ఒందు.) ౧. తల్లడపడు, చలించు.

సీ. విబుధారి కినుకకు వెగడొందు తెఱఁగున
వనరాశికరము ఘూర్ణనము నొందె ...
నృసిం. ౨. ౧౦౭.

సీ. వెగడొంది రవితేరి నొగలఁ గట్టినయట్టి
వాహంబు లణకలు వైచుకొనియె ...
విక్ర. ౪. ౫౦.

౨. తడఁబడు.

క. వగమట్టికొనినఁ జిత్తము, వెగడొందఁగ
మేనుగలయ ...
భార. విరా. ౨. ౩౦౯.

౩. భయము.

క. వెగడొంది యిట్లు వలుకఁగ, నగుచే ...
భార. విరా. ౪. ౬౬.

గీ. విఱిగి పాఱినఁ బోనీక వెన్నడించు, హల
ధరునిఁ జూచి వెగడొంది యబ్ధిలోన,
నుఱికి ... ఉ. హరి. ౩. ౧౦౭.

వెగవెగ. వి. శీఘ్రముగా నడచుటయందగు ధ్వని
కనుకరణము; గబగబ.

సీ. వేగుఁ జూచెదమంచు వెగవెగఁ జనుదెంచి
దూరమేఁగుచు బొదల్ దూఱువారు. ...
కృష్ణ. ౩. ౪౬.

వెగ్గము. వి. పంతము.

ద్వి. ఒకతోఁటలో నితఁడున్న మాయక్క,
వెకలిర్యై తనుఁజూచి వెగ్గంబులాడి, లలి
తంబులైన విలాసముల్ చూపి, వలపింపఁ
గలవె యీ వటువేషధారి, నని ...
ద్వి. పరమ. ౪. ౩౩౬. పా.

వెగ్గలమాడు. అ. క్రి. (వెగ్గలము + ఆడు) అధికముగా సంచరించు.

ఉ. ... తరుమరంద సరస్వరవింద గోష్ఠికిన్, వెగ్గలమాడు తేంట్లు ...
ఆము. ౫. ౧౨౨.

వెగ్గలము. విశే. (క. వెగ్గళ.) అధికము.

ఉ. వెగ్గలమైన మోపుగడు వీఁకన యెత్తఁగఁ బోయి ముందటన్, బ్రుగ్గతిలం బడెన్ ...
హర. ౧. ౨౧.

క. ... పెనుఁజెరల వలలనురలు మృగములన్, దగ్గతి చంపెడువేడుక, వెగ్గలమై చిత్తమందు వెంటాడింపన్.
భాగ. ౧. ౪౫౪.

క. సలసలమను కలశజు వెగ్గలపుం గినుక యను నెసటఁ గల వడివడి నా, దలయంటి చూచు కొనిరే, నిలువెడలితి నా క్షణంబ రొత్తిన భీతిన్. పాండు. ౫. ౨౦౪.

సీ ... గీ. జలజనాభుండు కోదండ చతురుఁ డగుచు, గుఱ్ఱములతోడ సారథిఁ గూలనేసి, వారినయుఁ జక్రరక్షకద్వయముఁ ద్రుంచి, కల్లు బిల్లులుచేసి వెగ్గలము నవ్వె.
ఉ. హరి. ౩. ౯౯.

గీ. బాల్యమున నుండి యౌవన ప్రాయమైన, యపుడుఁదన భార్యయందు నయం బొకింత గానఁడయ్యెను వేము వెగ్గలము పెరుగఁ, గలదె మాధుర్యగుణము తిక్తంబుగాక.
జై. భా. ౪. ౭౬.

వెగ్గలించు. స. క్రి. (√ వెగ్గలము.), త్రోసిపుచ్చు.

ఉ. మన్ననచేసి మీరు బహుమానముతో నను నేలినారు నేఁ, గన్నది చెల్పకుండిన నఘం బగుఁ గాదని వెగ్గలింపకీ, విన్నప మాలకింపుము ... సారంగ. ౨. ౬.

వెగ్గలీఁడు. విశే. (వెగ్గలము + ఈఁడు.) అధికుఁడు, గొప్పవాఁడు.

సీ. అబ్ధిసంభవ యుతఁడు వో హాలహాలపు విషము బుక్కిటఁ దాల్చిన వెగ్గలీఁడు ...
కాశీ. ౫. ౧౧౬.

(కా. ర. పా. - వెంగలీఁడు ముద్రిపా.)

వెచ్చ. వి. ౧. వేఁడిమి, తాపము.

సీ. వలరాచరాచ వాఁడవికాఁడు కనువెచ్చఁ గరఁగిన యలక నికరపుఁ జోటు ...
మనుచ. ౨. ౯.

చ. ... వెచ్చులం, గరికిరి కాసరాంగములఁ గప్పిన రొంపులు నందయాఱఁగన్.
ఆము. ౨. ౪౩.

౨. జ్వరము.

సీ.... వెక్క నా వేఁకి నా వెచ్చయనఁగ జ్వర మొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౧౨౭.

౩. కాఁక, తాపము.

చ. ... అబ్ధిరా, డ్విరహ భరంబున నొప్పెడము వెచ్చుకుకాంతి యొనర్పవాహినీ, తరుణులు మేన దట్టముగఁ దాల్చిన ముత్తెపుఁ జేరులో యనన్. ఆము. ౨. ౫౧.

విశే. ౧. ఉష్ణము, వేఁడియైనది. (వృత్తియందు వికల్పముగ నిగాగమము.)

ఉ. వెచ్చని కన్నునీరదర విడిన వేసలితోడఁ బెల్చునా, పుచ్చి తనూజాలం బనవ ...
భార. అను. ౧. ౨౯౯.

సీ....గీ. తేట నులివెచ్చ నీరునఁ దీర్థమాడి...
హర. ౨. ౧౦౪.

చ. తెలి నులి వెచ్చ రోగిరముఁ దియ్యని చేరులఁ దిమ్మనంబులన్ ... ఆము. ౧. ౭౧.

౨. తీక్ష్ణము, అసహ్యము.

చ. వలచుట జాతిలోనఁ దలవంపగునే కద యింక దాఁచఁగాఁ, గలిగడి దేమి నా ననుపు కాండ్రను దొల్లిఁటివారి వీథిలో, పలఁ గనినంత వెచ్చ నగుబాటున కోరిచి యన్న దమ్ములం, బిలిచిన రీతిఁ బిల్వ వలపించెఁ జూమీ యతఁ డంబుజాననా.
కువల. ౪. ౧౫౧.

క్రి. విణ. వేఁడిగా.

తరలము. సమరశూరులు పాండుపుల్ జితశత్రు లున్నతచిత్తు, లుత్తములు వారలతోడి వైరము ధర్మయుక్తిఁ గరంబ యు, క్తము ప్రజాక్షయ కారణం బని తద్దయున్ భయ మందుచున్, విమనుఁడై పడియుండె హాయని వెచ్చమార్చుచు విన్ననై.
భార. సభా. ౨. ౩౧౦.

వెచ్చఁబడు. అ. క్రి. (వెచ్చన్ + పడు) వేఁడి కలదగు.

(వ్యవ.) స్నానమునకు నీళ్లింకను వెచ్చఁబడలేదు.

వెచ్చఁబెట్టు. స. క్రి. (వెచ్చన్ + పెట్టు) వేఁడిమి కలిగించు.

(వ్యవ.) నేయి వెచ్చఁబెట్టుము.

వెచ్చకాఁడు. వి. (వెచ్చము + కాఁడు.) విటుఁడు. (బ. వ.) వెచ్చకాండ్రు.

వ.... ఈ ధనంబుల నేమి యయ్యెడు నయ్యయో, ఈ వెచ్చకాఁ డెచ్చటికేఁగిన నేమి? ... నా చేసిన దురితం బెంతకాలంబు నరకంబులనుండినను దరుగునే, పడచి కుడుచు పడఁతికంటెఁ బాపిని యున్నదే యని విచారించు ... జాహ్నవీ. ౪. ౪౧.

సీ. ... గీ. సురల యాఁకటి కూడు ప్రుచ్చులకుఁ గీఁడు, దిక్కులకు కీఁడు వెలుఁగుల యిక్కజోడు, లచ్చి సైదోడు రేఁబోటి వెచ్చకాఁడు, చంద్రుఁ డలరారె సత్కళా సాంద్రుఁడగుచు. కవిజ. ౩. ౭౯.

విణ. మిక్కిలి వ్యయము చేయువాఁడు. (శ. ర.)

వెచ్చన. వి. వేఁడిమి, ఉష్ణము.

ఆ. వేఁడి వెచ్చ వెక్క వెట్ట వెచ్చనయున, నుష్ణ సంజ్ఞ తగు ... ఆం. భా. ౧. ౪౭.

విణ. ఉష్ణముగలది, వేడియైనది.

సీ. తొలుదొల్త నుదయాద్రి శిలఁదాఁకి తీండ్రించు నసిలోహమున వెచ్చనై జనించె ... ఆము. ౧. ౩౬.

క్రి. విణ. ద్రు. వేఁడిగా, వెచ్చగా.

ఉ.... చెలింగని వెచ్చనూర్చుచున్.
అయ. ౫. ౩౯.

వెచ్చపడు. అ. క్రి. (వెచ్చము + పడు) వ్యయమగు.

క. కడు మేటి రైన దొరచేఁ, బడినది మీసొమ్ము వెచ్చపడ నోపిన నీ, కడగొంత దివ్య వచ్చున్ ... పరమ. ౫. ౫౭.

ద్వి. చేతివిత్తము మున్ను చెనటిరై పోయె, ... పలుతెఱంగుల వెచ్చపడి ...
నవనాథ. ౫. ౨౧౧. పొ. ౧౯. పం.

వెచ్చపఱుచు. (√ వెచ్చపడు.) స. క్రి. వ్యయముచేయు.

గీ.... పచ్చపైకంబు నిందులో వెచ్చపఱుప, నెన్ని చెప్పినమాట లింకేటి కనిన ...
హరిశ్చ. ౪. ౧౯౯.

వెచ్చపెట్టు. స. క్రి. (వెచ్చ + పెట్టు) ౧. వెచ్చించు, వ్యయముచేయు.

క. కట్టక కుడువక యొసలకుఁ, బెట్టక తమ తండ్రికూడఁ బెట్టిన సిరిఁ... దనయిచ్చ వెచ్చ పెట్ట దలంచెన్. విక్ర. ౨. ౧౬౩.

ద్వి. ఏలాకో కౌసల్య యెదనుబ్బియుబ్బి, వేల
సంఖ్యాధనంబు వెచ్చపెట్టెడిని ...
ర. రా. అయో. ౭౭. పా. ౨౭. పం.

తే. మాద్రి మీరు విరూరికే దాద్రి రాజు, దానధా
రార్థ మఖిల ప్రధాన నదుల, వెచ్చపెట్టుటఁ
దలఁకి యో విబుధ తటిని, తరుణ శశిమౌళి
జడలలో దాఁగియుండు.
పాండు. ౧. ౪౨.

౨. విడుచు.

చ. హరిపద పూజకుం దొలఁగి యంత్యజుఁ
గొల్చి కులాభిమానముల్, సరగున వెచ్చ
పెట్టి హరిచందన కీర్తులు వీటఁబుచ్చి ...
హరిశ్చ. ౫. ౯౨.

౩. చెఱుచు, పాడుచేయు.

చ. ... మాయ నింద్రియా, ధిక మతియైనవాఁడు
దన తెంపునఁ జిత్తము వెచ్చపెట్టి పా, తక
ములఁ గూలకున్నె ...
భాగ. ౬. ౫౧౪.

౪. ఉపయోగించు, అనుభవించు.

శా. ఏలా వేయును విన్నవింపఁగఁ ద్రిలోకేశా
మహేంద్రాది ది, క్పాలైశ్వర్యము వెచ్చపెట్టు
కొను మింకన్ సృష్టి నష్టంబగున్ ...
వరాహ. ౧౦. ౧౭.

ఆ. వలసినట్లు దివ్యవస్తువులెల్ల నా, యిచ్చవచ్చి
నట్లు వెచ్చపెట్టి ... ప్రభా. ౧. ౭౫.
("నా యిచ్చ ననుభవించి వెచ్చపెట్టి"
అను పాఠాంతరమున "వెచ్చపెట్టు=వ్యయ
పఱచు, వెచ్చించు" అని యర్థము.)

వెచ్చపోవు. అ. క్రి. (వెచ్చము + పోవు.) ౧. వ్యయమగు, తఱుగు.

చ. తన ధన మించుకంతయు వృథా వ్యయమై
నది లేదు వైష్ణవా, ర్చనలకు వెచ్చపోయినది
సర్వము ... పరమ. ౪. ౧౪౭.

సీ. కళ వెచ్చపోని నిర్మల చంద్రబింబంబు పర
భృతంబంటని సరసకిసల, ము ...
రామా. ౪. ౮౪.

౨. నశించు, చచ్చు.

ఉ. ... అలిని బిడ్డల న్విడిచి యాకటి చిచ్చున
వెచ్చపోవు వా, రేలిక బంటు వాని యొక
యించుక లేక కృశించువారునై, తూలె
జనంబు మీన శని దోషము దాఁకి నిరస్త
సస్యమై ...
కాశీ. ౩. ౧౫౩.

వెచ్చము. వి. (సం. విసర్జనమ్.) ౧. వ్యయము.

గీ. వెచ్చమన్న దానంబఁట వేఁడువాఁడ, ధీశ్వ
రుండఁట తాము పతివ్రతలఁట ...
కళా. ౮. ౯౦.

క. ఈ మెట్టు వెచ్చము చేసిన, నా మేరు మహాద్రి
యంత యర్థంబైనన్, వే మొదలికి మోసం
బగు ... విక్ర. ౨. ౧౮౪.

క. ఎచ్చోఁగజ ఘోటక్రియ, తచ్చర్వణ సుభట
జీవిత ద్విజసురపూ, జోచ్చ నిజభోగముల
కగు, వెచ్చము వెచ్చంబుగాదు విత్తంబు
నకున్. ఆము. ౪. ౨౮౨.

౨. ఇంటి వాడకమునకుఁ గావలసిన చిల్లర సర
కుల యప్పు.

ఉ. వెచ్చము పెట్టుమన్నఁ బదివేలకు నుద్దరు
వొల్లరు ... పి. శకుం. ౧. ౪౭.

సీ. బచ్చయి వెచ్చంబు లిచ్చురొక్కపు దొర
దళవాయియై కొల్చు చిలువ తాల్పు ...
అచ్చ. రా. సుం. ౪౧.

౩. ఇంటి వాడకమునకుఁ గావలసిన చిల్లర సరకు.

క. ఎల్లుండి సమారాధన, చిల్లర వెచ్చములు
గొనఁగ శీఘ్రమె యిది యీ, పల్లియ సంతకుఁ
జని ... శుక. ౨. ౧౭౩,

వెచ్చించు. స. క్రి. (√వెచ్చము.) వ్యయ
పఱుచు.

సీ. అశ్వగో మహిష రూప్య సువర్ణ వస్త్రంబు
లెన్ని వెచ్చించిన నేమిఫలము ...
భీమ. ౪. ౩౨.

క. ఐనను బలికార్యము తనప్రాణము వెచ్చించి
యైన భటునకుఁ జేయం,గా నగు ...
ప్రబోధ. ౩. ౬౯.

వెచ్చు. అ. క్రి. ౧. క్రాఁగు, తప్తమగు.

ఉ. వెచ్చెస మిన్నభింబు పరివీత శరాల్పుల
దైత్యసైన్యముల్, విచ్చె ...
కకు. ౨. ౧౨౫.

గీ. ...అట్లు సిద్ధుఁడరుగ నమ్ముగ్ధ మృతిఁబొందె,
విరహవహ్ని చేత వెచ్చివెచ్చి.
భోజరా. ౩. ౭౦.

ద్వి. పాముచే నీవు లోఁబడియుండుటెఱింగి,
వేమాఱు శోకాగ్ని వెచ్చుచుండితిమి.
ద్వి. భాగ. ౨. ౨౩. పా.

సీ....గీ. వెచ్చెననఁ గంది నవఁగను వేఁగె
ననఁగఁ, గమలె నవఁగను దనరు నేకార్థ
ములుగ. ఆం. భా. ౩. ౯౯.

౨. సంతాపము నొందు, పరితపించు.

క. అచ్చపు వెన్నెలచేఁ గడు, వెచ్చుటలును
మాన మెడలి వెడవిల్తునిచే, నొచ్చుటలును
బ్రియుఁడచ్చిని, ముచ్చటలును విప్రలంభ
మునఁ జెప్పఁదగున్.
కావ్యా. ౩. ౧౨౩. ప.

ఉ. మచ్చిక రెట్టిగాఁగఁ దన మందిరమొంది
యభీష్టవస్తువుల్, నెచ్చెలు లెల్లఁబొంది
సుఖలీలఁ జరింపఁగఁ జేయలేమికిన్, వెచ్చని
యూర్పు నించుకొని విన్నఁదనంబును బొంది
నెవ్వగన్, వెచ్చినయట్లు సజ్జనుఁడు వేటొకొ
దుర్దశచేత నొచ్చునే. కేయూర. ౩. ౨౭౪.

సీ. కుడువ వేడుక పుట్టి కడియు నోటికిఁ బోని
వేదన వెడవెడ వెచ్చివెచ్చి ...
వాసిష్ఠ. ౧. ౧౨౪.

౩. కాలు, దగ్ధమగు.

వ...లలాట లోచను లోచనంబు చిచ్చున నతం
డును వెచ్చి నిన్నుఁగూడెనే ...
హార. ౩. ౯౧.

ఉ. చిత్రజఖైరి పాల శిఖిచే జగమెల్లను వెచ్చఁ
జూచెనో, యిత్తెఱఁగంటి పట్టమున కే నిటు
లుండక యుండ నెవ్వఁడే, నెత్తులు
వెట్టెనో ... వాల్మీకి. ౩. ౭.

౪. మండు, జ్వలించు.

ద్వి. వేఁడి వేలుపుడిగి వెచ్చి ద్వీపంబు, లీడేర్చు
రీతి ... ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౫౭.

వి. వేఁడిమి.

కం....ము,చ్చిచ్చునను వెచ్చమర ...
అము. ౩. ౨౫.

వెజ్జుతికము. వి. (వెజ్జు + తికము) వైద్యము.

క. నేరని వెజ్జుతికము దా,నేరుతు నని రాజ
పురుషునికిని తరునికిన్, దూరాదు లిడిన
దుర్జను, నారసికొనవలయు నుత్తమాధమ
విధులన్. విజ్ఞా. ౨. ౬౭.

వెజ్జు. వి. (సం. వైద్యః.) వైద్యుఁడు, భిషక్కు.

ఆ. ఇన్ని సంకటముల నిబ్బంగి నెంతయు,
నొగులు చిత్తవృత్తి నొవ్వుదీర్ప, వెజ్జ వీవ
కావె ... భార. ఉద్యో. ౩. ౨౬.

శా...వేరం బెత్తిన ధాత చెయ్యి యిడుపన్
వెజ్జెవ్వఁ డూహింపఁగన్.
దశకు. ౨. ౫౯.

ద్వి. వెజ్జులు వచ్చిన వేగ మాన్పెదరు, లజ్జింప
నేటికి లతాంగి నీకు ...
రం. రా. అయో. ౯౨. పో. ౧౦. పం.
(౧౦౪. ౫. నవ్య. సం.)

ద్వి. మందు వెట్టఁగ లేము మనఁజేయ లేము,
వెదకనంపఁగ లేము వెజ్జుఁ డేలేము ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౩౩.

వెజ్జఁదనము. వి. (వెజ్జు + తనము) వైద్యత్వము. వైద్యుఁడయి యుండుట.

గీ. ... కడవనాడకు చాలు నీ గొడవయేల, వెజ్జఁ
దనమేల యని మది లజ్జవొడమి.

మనుచ. ౫. ౧౩.

వెజ్జురాలు. వి. (వెజ్జు + అలు.) వైద్యము చేయు స్త్రీ.

గీ. అనుచు వారలు పలుకంగ నాక్షణమున,
జయను విజయను దోడ్కొని జవన గతిని,
వెజ్జురాండ్రును మీరు నా బిడ్డచెంతఁ, బది
లముగ నుండుఁడీ యంచు వనముఁజేరి.

పార్వ. ౪. ౧౬౮.

మ. ... ఉగ్రదశ వ్యక్తి)భృచ్ఛిరోభారమున్,
శమమొందింపఁగ వెజ్జురాలయిన కాంతన్
భక్తి భావించెదన్. చంద్రా. ౧. ౨.

వెట్కా(టకా)రము. వి. ఎత్తిపొడుపు.

శా. కావిమ్మెంత ప్రయోజనం బనుచు వెట్కా
రంబుగాఁ బల్కి, నాఖానోత్తంసముఁ
జూచి ... రంగా. ౨. ౪౫.

వెట్ట. వి. ౧. వేడిమి.

గీ. అట్టి వేసవి వెడిదంబు వెట్టకతన, నేల
నందందు విరిసిన నెఱియలందు ...

వాల్మీకి. ౨. ౮౦.

(మార్తాండుఁడు) గీ. త్వష్టకన్యక సంజ్ఞ నుద్వా
హమయ్యె, న వ్విలాసిని యమ యము
నాహ్వయములు, గలుగు కొడుకును గూఁ
తును గనియెఁ గని నిజేశ్వరుని మేనివెట్ట
సహింపలేక. వరాహ. ౫. ౭౯.

సీ. ... జిగిదొండ పండంచుఁ జేరవచ్చిన చిల్క
బలువెట్ట దిగులొంది పరువు లిడఁగ ...

ఇందు. ౩. ౨౯.

౨. వేసవికాలము, వెట్టకారు.

చ. సరియగు నిట్టి వెట్టలను సర్వము నంచు ...

ఆము. ౨. ౪౮.

౩. తాపము.

అ. ... కాంత నామధేయ మెంతయుఁ గైకొని,
చిలుక నీకు వెట్టసేయఁదగునే ...

కవిజ. ౨. ౫౦.

గీ. ... పేదగీస్తుల కొంపలు బిట్టుగాలెఁ, బజల
వెట్టలు వడినిఁకఁ బాలెనపుడు.

అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౬౮.

విణ. వేఁడి, ఉష్ణము.

గీ. వెట్టదినముల మడుఁగుల మట్టి గలఁప, బుడ
బుడధ్వని వెడలు బుద్బుదములందుఁ, జిలుప
చిలుపని సేతుల జిడ్డుదేఱు ...

మనుచ. ౪. ౧౮.

సీ. రే రాచ గేదంగి రేకు క్రొవ్వెదతోడ వెట్ట
కన్ జేగురు బొట్టుతోడ.

పాంచాలీ. ౩. ౮౮.

ఉ. వెట్టగ మందమారుతము వీవఁగఁ దోడనె
వ్రాలెఁ బై విరుల్, మిట్టిపడంగ ...

సారంగ. ౨. ౧౬౯.

చ. పరిసర చంపక ప్రసవ పంక్తులఁ బుట్టిన వెట్ట
వాసనల్, గరళముల్లై పయిం బొరయగానిలి
వచ్చు మదాళి నీ పరం. పరలు భవత్పదాబ్జ
ములపై నొలసెన్ ... ఉ. రా. ౬. ౪౩

వెట్టకాలము. మి. వి. వేసవికాలము, గ్రీష్మర్తువు.

వ. ఇట్టి వెట్టిదంపు వెట్టకాలంబున గట్టుపట్టి
యిట్టట్టనరాని బీరంబునఁ బంచాగ్ని మధ్యం
బున నుండి ... మృత్యుం. ౨. ౪౫.

వెట్టచెవులతపసి. (వెట్ట + చెవులు + తపసి.) ఉగ్రశ్రవసుఁడు.

గీ. విను నిరాభారి యొండ్లకవెట్ట చెవుల, తపసి రాయఁడు ... నీలా. ౨. ౨.

వెట్టము. వి. శత్రువు.

సీ. కలువలచుట్టంబుఁ గలువల వెట్టంబుఁ దశ రెండు కన్నులై తనరువాని ...

ద్వా. ౨. ౧౩౭.

వెట్టి. వి. (సం. విష్టిః.) ప్రతిఫలము లేక చేయు పని.

సీ. ఏరాజు రాజులనెల్ల జయించి మున్ వెట్టికిఁ బట్టె దోర్విక్రమముల ...

మార్కం. పీ. ౩౫.

క. అట్టి ఘనపుణ్యవాహిని, నట్టింటనె యున్న యది...వెట్టిగదే భూమిఁ దిరుగు విడువు దురాశల్. భోజరా. ౬. ౩౦౨.

సీ. పలుకఁ గల్గిన జాలుఁ బనులు సేయించును వెట్టిమైఁ జదరేటి పట్టినైన ...

యయా. ౧. ౧౩.

వెట్టిగొను. స. క్రి. (సం. విష్టి.) (వెట్టి + కొను) ప్రతిఫలమీయకయే పని చేయించు.

శా...వాలాయంబున మమ్ము వెట్టిగొనుచున్ వర్తింపుచున్నారు మీ, రాలస్యం బొనరించినన్ బ్రదుక శక్యంబెట్లు మాబోంట్లకున్.

భీమ. ౪. ౧౧౯.

చ. మదమున నింద్రుఁడాదిగ సమస్తనిలింపుల వెట్టిగొన్న నా, యెదుర మృగాక్షి నీవకట హీనపరాక్రము రాముగీముఁ జె,ప్పెదవు...

భా. రా. అర. ౨. ౧౦౫.

వెట్టిజెవరాలు. వి. ప్రతిఫలమును గోరకయే వచ్చి పనిచేయు స్త్రీ.

సీ. ... గీ. పేరుగల యట్టి జన్నంపుఁ బైరుఁ బాఁప, వెట్టి జవరాండ్ర కిరుగోరు వెట్టు కాపు, లట్టి యచ్చరజాలిలో మొట్ట మొదలి, పేరు గలదాన మేనక పేరుదాన.

చంద్రా. ౩. ౧౦౧.

వెట్టివాఁడు. వి. గ్రామమునందు దినబత్తెము లేక వెట్టిపని చేయువాఁడు.

సీ. వెట్టివానికి నేల విమల విచారంబు పరదూష కున కేల పరము చింత ... నీతి. శ. ౩.

వెట్టీఁడు. విశ. (వెట్టి + ఈఁడు) ప్రతిఫలము లేక చేయువాఁడు, వెట్టిచేయువాఁడు. (శ. ర.)

వెడ. విశ. ౧. అల్పము, కొంచము.

ఆ. వేగజాము గలుగ వెడనిద్రఁ బొందుదు...

భార. అర. ౫. ౩౦౭.

చ...ససంభ్రమతం జనుదెంచె నల్ల న,ల్లన వెడ భీతిదోఁప జనులన్ వెగడయ్యెడు దృష్టిఁ జూచుచున్. భార. విరా. ౧. ౨౪౬.

ఉ. ... సెన్నడు మొకించుక గౌరవమందెఁ గోరికల్, నెక్కన నిక్కనారు వెడనిద్ర కనుంగవఁ జేరనింతికిన్.

చంద్రా. ౧. ౧౦౦.

చ. వెడనగ వంకురింపఁ బృథివీ నరనూనుఁడుఁ వల్కు ... సారంగ. ౨. ౬౪.

౨. తుచ్ఛము.

క. జడమతులైన జనంబుల, వెడమాటలు మాన్ప నిదియ వెరవు ... –

నిర్వ. ౭. ౧౧౯.

క. ఈ వెడమాయల నిప్పుడుఁ, బో విడువవు...

భార. శాం. ౬. ౧౭౪.

ఉ....అదియొప్పని లాగయి మీకుఁ దోఁచినఁ, బొండెటకైనఁ దక్కు వెడబుద్ధులఁబోయిన నే నవశ్యమున్, దండన సేయుదున్ ...

పరమ. ౨. ౬౪.

క. పెడ దెరువు లిచటఁ జెల్లవు, పుడమినహహా
దొంగలానఁ బొడిచినఁ గోకల్, విడు
తురె ... కళా. ౩. ౨౦౪.

౩. వికృతము.

క. పెడగోఁతల నెత్తురొలుకఁ, బడఁద్రోచినఁ
వచ్చి కుక్క పదువు పెనుకకుఁ, జడిసెఁ
గబళింప నొల్లక ...
భార. శాం. ౩. ౫౦౮.

క. బుడబుడ నెత్తురు గ్రక్కుచు, పెడ రూపము
దాల్చి గ్రుడ్లు పెలికుబుక ...
భాగ. ౩. ౪౦౧.

సీ. తొడగులు సడలికత్తుక పెండి మిక్కిలి పెడ
రూపులై పడ్డ వీరభటులు ...
జై. భా. ౨. ౪౮.

౪. వ్యర్థము, వట్టిది.

ఉ. అవల వచ్చునాపదల కన్నిటి కోర్చు లతాంగిఁ
గూర్చి కాకి పెడమాటల న్మరలఁ బెన్ని
విధంబులఁ జూపి చెప్పినన్ ...
భార. విరా. ౨. ౪౮.

క. మీకును మీపతి యానతి, మాకును మా
భర్తయాజ్ఞ మన్నింపదగున్, వాకోవాక్య
మ్ముల పెడ, వాకాట్లం బల్భుజంబు వలవదు
సేయన్. శివరా. ౪, ౪౦.

చ. హృదయము లెప్పుడుం గదియకే తలచా
పెడ కౌఁగిలింతలకు, గదిరెడు పేలు కార్య
ములఁ గల్గకమాటల యందె కల్లు పెంజదు
తులు వట్టిశైత్యములు చాలఘనంబయి
మందు వేసవిన్, బొదలఁగ నిచ్చెదంపతుల
పొందుల నార్యుల పొందు శైవలిన్.
ఆము. ౨. ౬౨.

౫. అసత్యము, కల్ల.

సీ. వన్నె లుపచరించి కన్ను సన్నులుచేసి పెడ
మాటలను ప్రేమ గడలు కొలిపి ...
ప్రబోధ. ౧. ౪౭.

సీ. పెడత్రోవ కుకు జెప్పి పడినవ్వఁ దిరుగు
నధ్వగుల కొలఁది యపత్రపయు మరల...
ఆము. ౪. ౧౬౩.

ఉ. అతని పాలి కేఁగి వినయంబునఁ జాగిలి
మ్రొక్కి దీనతా, స్వీతయుఁ బొసఁగఁ
గొంత పెడ యేడ్పుల బాష్పకణంబు
లక్షికం, జాతముల స్వేదల్చుటయు ...
పరమ. ౩. ౨౦౫.

ఉ. ముంగిట నాడు పుత్రుఁ డతిమోదముతో...
చిఱుగంతులతో పెడ యేడ్పుతోడ,
డాయంగ ... ముద్దుమో, మంగమియార
ముద్దిడుట ముజ్జగ మేలుటగాక యుండునే.
కవిక. ౧. ౪౦.

౬. కృత్రిమము, తెచ్చిపెట్టుకొన్నది.

క. అడలడఁచి నెమ్మనంబున, పెడ తెలివొడఁ
గూర్చి ... నిర్వ. ౮. ౧౩౧.

సీ. పెలపెలనై చాల పెడనవ్వు వహియించి
మురిపెంబు దటిగిన మోమువాని ...
ఉ. రా. ౬. ౨౦౫.

౭. పిచ్చి.

క. పెడ తలఁపు లుడిగి సంధికి, నొడఁబడు మిది
లెస్స ... భార. కర్ణ. ౩. ౨౪౩.

౮. నిర్హేతుకము. నిష్కారణము.

క. ... కరుణారహిత, త్వమునఁ దోలు మేన
పెడపుగ, నమేయ నరవధము సేసినట్టి దురా
త్ముల్. భార. అను. ౫. ౧౦౯.

౯. వింత, ఆశ్చర్యము.

ఉ. దేవ! సురారినాథ భవదీయ మనోజ్ఞమునందు
వింతగా, నీ విధిఁ జింతిలంగఁ గతమెయ్యది?
నేఁడు తపోనిమిత్త మెం,దే పెడవార్త
గగ్గెనో ... కవిక. ౬. ౪౯.

క్రి. విశే. ౧. అల్పముగా, కొంచముగా.

క. చని వెడ వికసిల్లెడు నా,నన పద్మము తోఁడ... భార. విరా. ౨. ౨౩౦.

సీ. వెడవాడు లీలారవిందయుగ్మము జూడ్కి సుదతి నీ కనుఁగవ సోలమండె ...
నిర్వ. ౮. ౮౬.

సీ. ... విరళమై పక్ష్మతి ద్వితయంబు వెడజాఱఁ జంచులోకించు కాకుంచితముగ ...
నైష. ౧. ౯౮.

ఉ.... చ, స్త్రీవల జాఱు కొంగు సవరించుచు వీడిన కొప్పుఁ బల్మరుం, జేవెడ దోపుచుం బలికెఁ జెందొవ చూపులు క్రేళ్లు దాఁటఁ గన్. పారి. ౪. ౫౩.

౨. వదలుగా.

సీ. చిటిక్రేవలి పూసపై ఘటియిల్లు వెడపట్టు చిమ్ముల సురియ డాల్మొమ్మరముగ ...
అము. ౩. ౧౪.

వి. ౧. ఇంచుక కాలము.

చ. అడరు నవాంబు ధారలు జటాటవిలోఁబడి విభ్రమించి తె,ల్వడి చనుదెంచి రాలుగొని పక్ష్మములన్ వెడనిల్చి మోవిపైఁ,బడి ...
కు. సం. ౬. ౩౬౩.

౨. చెఱకు (ఈయర్థము మన్మథ ధనుస్సందర్భ మందే కన్పటుచున్నది. "పుష్పము" అని (బ్రౌ. ని.)

క. ఏణాక్షి నపుడు వెడసిం, గాణింగొని యలరుఁ దూపు గమిఁ జక్కెర యే,శాణ ముగాఁ గలిగిన కం, ఖాణపు దొరపింజ పింజ గాడఁగ నేసెన్.
విజ. వి. ౧. ౬౨. (౧౨౩.)

Phrase-(1) వెడ విలుకాఁడు = ఇక్షు ధన్వుఁడు, మన్మథుడు.

చ. వెడవిలుకానికిం జెఱకు విల్లును గల్వలకోరి కోరికల్, గడలు కొనంగ నా మనియుఁ గల్వలరాయఁడు నిచ్చి మన్ననం, బడయుడు వాని కక్కడుగ మార్వలు తామును గాన్కతెచ్చి నా,బడిబడి గంధ లుబ్ధ మధుపమ్ములు రాఁ జనుదెంచెఁ దమ్మొరల్. విజ. వి. ౧. ౨౧౧.

చ. వెడ విలుకాఁడు నెమ్మనము వేమఱు గేదఁగి ఱేకు వంకిణిం, బొడువఁగ మేను పానుపునఁ బొందక నిన్నభయ ప్రదాన మే, నడిగెదనంచు రాఁ గలినపై యిటు వెన్నెలవేఁడి వెక్కనన్, గొడుగుల నీడ వచ్చితిఁ జకోరవిలోచన యేమి చెప్పుదున్.
రామా. ౬. ౧౪౬.

(2) వెడవిలుతు(ల్తు)ఁడు=ఇక్షు ధన్వుఁడు,మన్మథుఁడు.

క. వెడవిలుతు కీర్తిజాలము, వడువునఁ జంద్రాతపంబు వాలుటయును ...
భా. రా. యు. ౩౮.

క. వెడవిల్తుఁ డలరు వింటను, గడువడి విరి తూపు లేర్చి కదియింపుచు న,ప్పుడఁటిన్ రాచందురునిన్, గుడియెడమల నేసియేసి కో యని యార్చెన్. యయా. ౫. ౧౧౧.

(3) వెడవింటివాఁడు = ఇక్షుధన్వుఁడు, మన్మథుఁడు.

ఉ. ఆ కమలాక్షి యింపున దృగంచల మించుక మూసి హర్ష భా,ష్పకుల కోణకోణరుచు లగ్రమునం జనఁజాచు చూపు తీ,రై కను పట్టెఁ దమ్మరసమంటు కొనన్ వెడవింటి వాఁడు క్రో,ధైక ధురీణతం గఱచి యేసిన సింగిణి కోలయో యనన్.
మనుచ. ౩. ౯౦.

(3) వెడవింటిజోదు = మన్మథుఁడు.

క. వడి వేఱువేఱ సిరసులు, గడఁగి బెడం గయిరి కుంతికాంచిన కొడుకుల్, వెడవింటి జోదు మెరవడిఁ,గడిగిన నారాచ పంచకం బో యనఁగన్. పాంచాలీ. ౪. ౧౪,

(5) వెడవింటిదొర = మన్మథుఁడు.

సీ. వెడవింటి దొర దాడివెడల నుత్సాహించుఁ
జిలుకపైకములు విందులకుఁ దిరుగు ...
చంద్రా. ౪. ౧౪౧.

(6) వెడవింటిజోఁడు = మన్మథుఁడు.

క. వెడవింటి జోని నేనియుఁ, గడకంటనె
యేలుకొనఁగఁ గలచెల నవలా, పథకింటి
లోన వింతగు, కడకంటఁ జరింతె నన్నుఁ
గాదని యవలన్. ప్రభు. ౧. ౩౩౮.

(7) వెడవింటిబోయ = ఇక్షుధన్వుఁడు, మన్మ
థుఁడు.

తరళము. పగలుమీఱఁగఁ బాంథకోటుల బాధ
పెట్టుచు నుండు నీ, లోఁగతగుల్ వెడవింటి
బోయకుఁ దోడువచ్చిన వాఁడవో ...
విజ. వి. ౩. ౬౪.

(8) వెడవింట బలుదంట = మన్మథుఁడు.

సీ. వెడవింటి బలుదంటఁ బొడనూపఁ గానీక...
నీలా. ౧. ౪౨.

వెడఁగు. విణ. ౧. వివేకము లేనివాఁడు; వివే
కము లేనిది.

ఆ. భ్రమ విమోహ లోభ భయ పరిభూతస్నై,
కొడుకు విడువనంత వెడఁగ నయ్యె.
భార. ఆది. ౬. ౨౭౦.

క. మది ధృతిలేని వెడంగుల, మతిఁగఱపిన
సుమతికిం బ్రమాదము వచ్చున్, మతిఁ గఱ
పిన మతిమంతుఁడు, సితచ్ఛదోత్కరము
చేతఁ జెడ్డవిధమునన్. కేయూర. ౩. ౮౫.

క. ఓ శెట్టులార! యేటికి, నీ వెడఁగు విచార
ములు సహింపఁగ రాదా, యేవారికైన
మేలా, చావుల తర్కితములుగ్ర సంగ్రామ
ములన్. భీమ. ౪. ౫౨.

ద్వి. గుడికేఁగి మీకింకఁ గొలువసేలనిన, వెడఁగు
ప్రశ్నకు మీరు వినుడుత్తరంబు.
బస. పు. ౬. ౧౭౨. పా. ౩౩౨. పం.

౨. వికృతము.

ద్వి. నీరాడి ముదుక వన్నియ మూరకుఱుచ,
చీరలు వెడఁగు కుచ్చెలు వెట్టి కట్టి ...
అ. మ. క. ౧. ౨౩. పా. ౨౬. పం.

వి. ౧. అవివేకము.

క. కార్యము తెలిఁగిట్టిది నీ, వార్యచరితమునకుఁ
జొచ్చి యాడెదు నీ కా, దుర్యోధనున
వినయ మని, వార్యం బని యెఱుఁగరామి
వలనో వెడఁగో. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౧౭.

చ. కడు ననుఁ గన్నతల్లి కెన గానల రామునిఁ
గన్నతండ్రిగా, నుడుగని బత్తితోఁ గొలుచు
చుండెదు తన్ను వెడంగుఁ బూని కా,అడ
వుల లోపలం గఱకులాడిన దోసపు పంట
యంతయుం, గుడిచితి నంచు నా మఱఁది
కుఱ్ఱకు నిక్కమెఱుంగఁ బల్కుమా.
అచ్చ. రా. సుం. ౯౦.

౨. వికారము.

క. అని పలుకు పార్థు పలుకులు, విని పలుకక
యున్న మనుజ విభు దెసఁ గోపిం,చిన తన
మది వెడఁగుడుపుచు, ననిలసుతుం డిట్టు
లనియె నాతనితోడన్.
భార. శాం. ౧. ౧౧౪.

వెడఁగుఁదనము. వి. (వెడఁగు + తనము.) అవి
వేకము.

చ. ... విచార విదూరుఁడు భీష్ముఁ డెంత
యున్, వెడఁగుఁదనంబునం బనిచె వృద్ధుల
బుద్ధులు సంచలింపనే.
భార. సభా. ౨. ౯.

సీ. ... ఒడికంపుఁ జేఁతల యొఱపెఱింగిన వింత
వీఁగాపుటు పనిగల వెడఁగుఁదనము ...
కావ్యా. ౩. ౪౧.

వెడఁగుపడు. (వెడఁగు + పడు.) అ. క్రి. ౧. అవివేకము నొందు.

గీ. ... మేదుర మోహాంధకారమున వెడంగుపడఁడు సంసార నిస్సంగ సిద్ధిఁ, బొందుఁ గాలక్రమమున నప్పూరుషవరుఁడు.
భార. అశ్వ. ౧. ౧౯౫.

౨. కలఁత నొందు.

సీ-గీ. ...అడరి కోర్కులుఁ చిత్తు ముత్తాడ వెడఁగుపడిన యుల్లంబు పట్టునఁ బఱుఁప దనకు, వశముగాకున్న నెంతయు వంతఁ బొందు...
భార. విరా. ౨. ౨౯౨.

౩. జడత్వము నొందు, మ్రాన్పడు.

క. వెడఁగుపడి యచటఁ బెద్దయు, వడి నిలిచి తలంచుకొని యవశ్యంబును ని,ప్పు డితనిఁ దెగఁ జూడక చొ,ప్పడునే యా విప్రశిశువు ప్రాణం బనుచున్. నిర్వ. ౧౦. ౭౮.

౪. వికారము నొందు.

వ. కొమరారు దొరెపుఁ ద్రాళ్లతోడన్ దిరుగుడుల వెడంగువడి వడి దప్పినట్లు త్రాళ్లం గట్టువడి పొట్టలదురగ నిక్కి పరిసెనంబులు వేయు నవియును ..., మనుచ. ౪. ౨౩.

వెడఁగుపఱుచు. స. క్రి. వెడఁగు పడఁ జేయు, వికారము నొందించు.

వ. ... ఎండతాఁకును రేయింటి యలజడియు నప్పటి యాఁకలియు నొడళ్లు డిల్లపడం జేసి నను మొగంబులు వెడంగు పఱిచినను బోలి వోని పౌరుషంబుల నయ్యిరువాఁగునుం గడంగి కలయన్ బెరసి పెనంగి ...
భార. ద్రో. ౫. ౨౮౬.

వెడఁగుపాటు. వి. (√ వెడఁగుపడు.) వెడఁగుపడుట, నిశ్చేష్టత నొందుట.

చ. బలిమిఁ దదీయు లప్పుడు సభాముని ముఖ్యులు రెట్టఁబట్టి యా,తలఁ బడఁద్రోచుచుం దమకుఁ దామె యవారణఁ దత్త దాసనం,బులు గొని కూరుచుండిరి తపో ధనులున్ సురలు న్వెడంగు పా,టొలయఁగ గ్రుక్కు మిక్కుమనకుండి రొదుంగుచు నక్కడక్కడన్.
ప్రభా. ౧. ౮౨.

వెడఁగురుపడు. అ. క్రి. (వెడఁగురు + పడు.) మ్రాన్పడు, జడత్వము నొందు.

సీ. ... మాకు నీపూన్కి సమ్మతమేము దీనికి నీతోడివారము నీవు డస్సి,యున్న వాఁడవు నిద్రయును లేక యున్నెని వెడఁగురుపడి యె దీ యడవిలోన. భార. సౌ. ౧. ౬౦.
(వ్రాఁత ప్రతిపా. 'ఎడగర' అపముద్రి.)

చ. ఉడుగక కన్ను నీరఁ గడు నొప్పతి చాయలు చెడ్డ కన్నులున్, వెడఁగురు వడ్డ మోముఁ బటువేదనఁ గందిన యంతరంగమున్ ... హరి. పూ. ౮. ౧౫౫.

ద్వి. అక్కిలి పఱపక యఱగన్నుఁ గొనక, వెక్కిక వీఁగక వెడఁగురు పడక ...
పండితా. దీక్షా. ౬౧. పా.

వెడఁద. విణ. ౧. విశాలము.

క. వెడఁద యురంబును నన్నువ, కడుపును దృఢకఠిన తనువు గల యాతనికిం, దడర ...
భార. ఆది. ౭. ౨౨౨.

సీ. వేయి గుఱ్ఱములూనిన వెడఁద యరద, మర్దితో నెక్కి ... హరి. పూ. ౪. ౮౫.

గీ. సిడము నడిమికి వెసఁ ద్రుంచె వెడందఁ, వాతి దొడ్డతూపునఁ గురుసేన దొంగలింప ...
భార. భీష్మ. ౨. ౪౯.

ఉ. విచ్చిన కమ్మదమ్ములకు విందులు పెట్టు వెడంద కన్నులున్. పాండు. ౪. ౪౯.

౨. స్థూలము.

గీ. పిఱుఁదుఁ బిక్కలుఁ జెక్కలు చెడఁగుఁ దొడలు, వెడఁద యొడలును జన్నులు వెఱ్ఱు కిడను, పందు లేకుండ బలియుట ...
హంస. ౩. ౧౩౩.

వెడఁదమోముమెకము. వి. పంచాస్యము, సింహము.

సీ. వెడఁదమోము మెకంబు నడవుల డాఁగించి...
నీలా. ౧. ౪౨.

వెడఁదవాతియమ్ము. వి. (వెడఁద + వాయి + అమ్ము.) బాణవిశేషము, విశాలమైన వాయి గల బాణము.

వ. సురినదీసూనుండు పెంపుగల వనపాలకుండు తాళఫలంబులు దిగఁద్రోచు చందంబున మెఱుంగు లడరు వెడందవాతియమ్ముల నమ్మహీశుల తలలు డొల్లనేయుచు ...
భార. భీష్మ. ౩. ౬౩.

ఆ. అన్ని వెడఁదవాతియమ్ము లద్భుతముగ, నొక్కముష్టిఁ దొడిగి ...
భార. విరా. ౫. ౧౪౬.

వెడఁబడు = వెడలఁబడు. అ. క్రి. (వెడలన్ + పడు. వృత్తినివర్ణవికారము.) బయటఁబడు.

ద్వి. కడుపులోనను చచ్చి క్రచ్చుఱఁగ్రేపు, వెడలకున్నను చూలు వెడఁబడకున్న, మసలక వెడలంగ మందులు పెట్టి, పసరంబు ప్రాణంబు పసనుగాఁ గాతు.
నవనాథ. ౧. ౪౦. పా. ౧౦. పం.

వెడగఱవడు. అ. క్రి. (వెడగఱ + పడు.) జడత్వమునొందు, (లేక) కాంతిహీనమగు.

చ. ఉడుగ కన్నునీరఁ గడునొప్పుటి చాయలు చెడ్డకన్నులున్, వెడగఱ వడ్డమోముఁ బటు వేదనఁ గందిన యంతరంగమున్ ...
హరి. పూ. ౭. ౧౫౫.

వెడచఱుచు = వెఱచఱుచు. అ. క్రి. భయపడు.

క. ఎఱకల గాడ్పున నొగి వెడ, చఱువఁగ వడి వీచియతని కాతనఖములం, జాఱ జాఱఁ జీరియు ముక్కునఁ, గఱచియు నొప్పించె వాఁడు గరువలిసుతుఁడున్.
భా. రా. యుద్ధ. ౧౭౦౪.

క. వడి నెగసి వాలములఁగొని, వెడచఱువం జఱచి దొంగ వీఁడు మనకు లోఁ,బడియె ననుచుఁ బిడికిళ్లం, బడఁ బొడిచిరి ...
భా. రా. యు. ౨౦౩.

లయవిభాతి. వెడచఱువ మొత్తియును దడఁ బడఁగ నొత్తియును ...
భాగ. ౧౦. ఉత్త. ౭౩౭.

వెడతపసి. వి. (వెడఁగు + తపసి.) అవివేక తపస్వి.

గీ. వెడతపసినాఁడె నెద గొడ్డు వీఁగి కన్న, రాము నెడఁబాపు నతినిష్ఠురంపుఁ బలుకు జిలుకు తనవంటి పెనుదంట చేతఁగాని, మఘము నాచిన్ని పాఁపఁడే మనుచువాఁడు.
చంపూరా. ౨. ౬౩.

వెడతుఱు. వి. ఒకానొక చెట్టు. శి. (చూ. వెడతుఱుపల్లి = వెణుతురుమిల్లి.)
పి. శా. ౪. ౧౦-౨౪. Ep. Ind. 5.

వెడదప్పు. దే. వి. స్వల్పదోషము.

సీ. బ్రాహ్మణ జనముల రాజులు పూజింతు రటుగాన నేను విప్రార్చనంబు, సేయుదు విప్రుని చేతన యిట్లైతి వెడదప్పునన యొందు వెరవు నాకు, దురితంబు వాపంగ దొరకొనదు ...
భార. అశ్వ. ౩. ౯౯.

వెడదారి. వి. (వెడ + దారి) అపమార్గము.

సీ. జడదారి యొయ్యారి వెడదారితీరువో నడుగు
నెత్తమ్మి దుమ్మిడియె నితఁడు ...
బహు. ౪. ౮౨.

వెడనగవు. వి. మందహాసము.

క....మృదులకలభాషలఁ దళ్కొత్తెడు వెడ
నగవులతోఁ, జిత్తభవుం డార్వ ననలు
చిదుము నెపమునన్. మనుచ. ౬. ౩౦.

వెడపాడు. అ. క్రి. బొత్తిగా పాడు.

సీ. వెడలించె నెవ్వాఁడు వెడపాడు బావిలో
నూసరవెల్లియై యున్న నృగుని...
అప్పక. ౪. ౩౪౧.

వెడపేరు. వి. తుచ్ఛపుపేరు.

చ. అని మునినాథచంద్రుఁడు దయారసముప్పు
తిలఁగఁ బల్కిన, న్వని యలివేణి తానిదియె
వేళయిఁక న్మఱి వీనిఁ దక్కఁగాఁ, బెనఁ
గక యున్న నన్ను వెడపేరునఁ బిల్తురు లోకు
లంచు ... విప్ర. ౩. ౭౪.

వెడపోక. వి. తుచ్ఛమగు నడువడి.

ఉ. పొట్టలుబ్రొవ్వి కొన్ని వెడపోకల నట్టెలు
చేసి యొట్టటుల్, గట్టిదులై నృపుల్ తెరువు
గట్టిరి వారలఁ బొట్టుపొట్టుగాఁ, గొట్టక
తూపులం గదుపు గొట్టక ...
చంద్రాంగ. ౬. ౬౫.

వెడమబ్బు. వి. అల్పమేఘము.

సీ. అలరు వెల్తురులేని వెడమబ్బులు హిమాద్రి
లేని మంచులు వార్ధిలేని సుధలు ...
నరసభూ. ౫. ౧౩౫.

వెడము. వి. ఎడము.

సీ. వెడము వెట్టకరాని ప్రియుఁ గూర్పుమని
రంభ కిచ్చుకమ్మలు పల్కి తెచ్చువిటుల...
శ్రీరంగ. ౧౦. ౫౮.

వెడయేడ్పు. దే. వి. కృత్రిమ రోదనము.

గీ. ఎదురుగాఁ బోయి వెడయేడ్పు లేడ్చివారి,
తోడనిట్లని పలుకు మీ తోయజాక్షి ...
దశకు. ౫. ౯౨.

వెడలఁగొట్టు. (వెడలన్ + కొట్టు.) స. క్రి. వెడ
లించు, పోనడఁచు.

ఉ. గొట్టుతనానఁ దన్ వెడలఁగొట్టిన దిట్టను
కట్టడంచుఁ దోఁ, బుట్టువనొట నొండనక
పోయితి ... ఉ. రా. ౨. ౩౦౯.

వెడలఁబడు. అ. క్రి. (వెడలన్ + పడు.) (స్వార్థ
మున పడు.) ౧. వెడలు, బయలుదేరు.

క. మించిన పనులకు నేరము, లెంచం బనిలేదు
సీత నెక్కటి నటులన్, గొంచు న్వెడలం
బడి యే,తెంచితిగా చాల సుస్థితిన్నిలు
మింకన్. రామా. ౭. ౬౩.

౨. వెలుపలఁ బడు, ఉద్ధరింపఁబడు.

గీ. హా సరోజాక్ష గోత్ర దుఃఖార్ణవమున,
మునిఁగి యున్నాఁడఁ జేయూర్చు కొనఁగ
లేక, నీకృపాదృష్టి పేరోడగాక యున్న,
వెడలఁ బడుటెట్లు మఖము గావించుటెట్లు.
జై. భా. ౧. ౧౦౬.

వెడలఁబాటు. వి. (√ వెడలఁ బడు.) వెడలఁ
బడుట.

చ. భువన భయంకరంబులగు పోరులఁ దమ్ముల
తోడఁ గూడ నీవు వెడలఁబాటు లెస్స
యలవుంజలము న్వెలయించు చోట ధర్మ
వున కొంకింతయుం దొలఁగఁ ద్రొక్కమి
యెంతయు మేలు ... భార. శాం. ౧. ౪.

వెడలఁబోవు. అ. క్రి. (వెడలన్ + పోవు.)
వెడలు.

సీ. అడ్డకట్టఁగ నీళ యల కేళరాశులు వెడల
లజ పొరఁజించి వెడలఁబోవు ...
చంద్రా. ౫. ౨౭.

వెడలఁబెట్టు. స. క్రి. (వెడలన్ + పెట్టు.) వెడలఁ జేయు, వెలిపుచ్చు.

సీ. లోఁక నూరక మేను సోఁకఁగ నులివెట్టు
వెడవెడ నాలుక వెడలఁబెట్టు ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౨౪౪.

వెడలఁబోసికొను. స. క్రి. చెప్పుకొను, ప్రకటించుకొను.

చ. వెత వెడలంగఁ బోసికొన వేఱొక చెచ్చెరిఁ
గానమిన్ దిశాపతులకు నంతయుం దెలియఁ
జాటుటకై గమకించునో సుమీ, యతివ
యనన్ ... రామా. ౬. ౧౩౨.

వెడలనాడు. స. క్రి. (వెడలన్ + ఆడు.) ౧. వెల్లడిచేయు, వెలిఁబుచ్చు.

క. నీ యంగన కపటాచారాయత్తము
మాకు వెడలనాడుట తగదే, మీ యున్న
రాత్రులందఁ దదీయ వ్యాపార మేము
తెలిసితి మెల్లన్. కేయూర. ౩. ౨౩౧.

౨. తూలఁ బలుకు, ప్రేలు.

ద్వి. విను మీఁదెఱుంగక వెడల నాడెదవు ...
బస. పు. ౪. ౫౦. పం.

వెడలించు. స. క్రి. (√ వెడలు.) ౧. పాయఁ జేయు, తొలఁగించు.

క. వడవడ వడఁకుచుఁ గ్రమ్మఱ, నడుగుల పై
వ్రాలి యో మహామతి యే నెక్కడఁ గర్మ
శేష మెక్కడ, వెడలింపఁగ దయ్య దురిత
విషనిధి వలనన్. భోజరా. ౩. ౯౭.

గీ. ... గంధవహుఁడు, సతుల పయ్యెద వెడ
లించి చన్నుగవలఁ, దప్పుసేసియు జైత్ర్య
చిత్తంబు వడసి. హర. ౩. ౪.

చ. పొలుపుగ గొల్ల క్రొందలిరుఁ బోఁడుల
కుల్కు మిటారి గబ్బి గుబ్బలు బలువెన్న
ముద్దలని భావమునందల పోసిదానికం,చెల
వెడలించి మాటికిని జేతుల నొక్కుచు

హాంతకారియై, యలఁతిగ నవ్వు వెన్నుఁడు
దయామతి మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్.
రసి. ౧. ౩.

౨. వెడలఁ జేయు, పైకి రావించు.

క. దయ్యఁ దిరిగించి దేవుం, డొయ్యన వెడ
లించె నోరి యూర్పున నప్పై, నయ్యమి
వర్యుఁడు వెలువడి, యియ్యనఁ గనుఁ
గొనియెఁ దొంటి యేకార్ణవమున్.
హరి. ఉ. ౯. ౧౦౯.

గీ. కుంభసంభవుఁ డబ్ధితోఁ గూడఁ గ్రోలి తజ్జ
లములతోడ వెడలింపఁ దలఁపఁడేని ...
శృం. నై. ౨. ౧౨౩.

ద్వి. ఎడనెడ బొక్కులనిడిన బాలకుల, వెడ
లించి భక్షించు భేతాళతతులు ...
హరిశ్చ. ఉత్త. ౧౬౩౦.

౩. వీడఁజేయు, విడుచునట్లు చేయు.

గీ. ... ఎల్ల తెఱఁగు పనులు నారాత్రిలోఁ దీర్చి
ప్రొద్దు, పొడుపునకు మున్న వెడలించెఁ
బురము సకల, జనములను జీవధనముల
సరకు నతండు. భార. మౌస. ౧౭౪.

౪. వెడలఁ గొట్టు.

మ. ... ధనగుప్తుం డొనరింపఁ బూనిన మహా
ధౌర్త్యంబు సర్వంబుఁ గాంచి నిజేచ్ఛం
జనుమంచుఁ గంచి వెడలించెం గిన్కతో
నల్లునిన్. విక్ర. ౭. ౧౩౦.

౫. ప్రవహింపఁ జేయు.

గీ. వెన్నెలరముబ్బి వెడలించె దీర్ఘికా మంద
సౌగంధిక మధునదంబు... మనుచ. ౬. ౨౯.

వెడలిచేను. అ. క్రి. (వెడలు + చను.) వెడలిపోవు.

క. పెద్దపులి వెడలిచనె నని ...
దశా. ౪. ౪౦.

వెడలు. అ. క్రి. ౧. బయలుదేఱు. (రూ. వెలలు.)

క. వేగుటయు పర్వరంబుగ, నా గాంగే
యుండు మించి యనికి నడచినన్, సాగర
తరంగముల గతి, వేగమ తరతరమ మొనలు
వెడలఁ దొడంగెన్.
భార. భీష్మ. ౨. ౧౬౩.

సీ. ... దైవ సైన్యంబు లీలతోఁ దరతరంబ,
వెడలి మొనలేర్పరించి యుద్వేలవృత్తి.
పారి. ౫. ౨.

తే. వలయు సవరణ తోడ భూ వల్లభుండు,
వెడలె వేఁటకు మృగయా ప్రవీణులైన,
శబరనాయకులు భయపార్శ్వములఁ గొలువ...
విక్ర. ౨. ౧౩౧.

౨. బైటవచ్చు.

ఉ. ...మాఁకలెల్ల జుట్టు ముట్టినపుడు, వెడలు
నట్టి వెరవు వినదానికేమి నా, చొచ్చు నేర్పు
బలువుఁ జూడు మధిప.
భార. ద్రోణ. ౨. ౫.

గీ. దేవదేవ రక్షింపవె దివ్యమూర్తి, యనుచుఁ
బలుకు న వ్విప్రుని యార్తభంగి, చూచు
నప్పుడు మురహారి చూడ్కికేల, వెడలె
నాకునుఁ గన్నీరు వేయునేల.
ఉ. హరి. ౨. ౯.

తే. అబ్ధిలోఁ గూడ మునుగ్రోలు సార్వభిన్న,
యుదరబిలమున నొకచోట నుండియుండి,
జటిల వరునకుఁ గద్రూజ కటకటక, విరహ
తాప మిషంబున వెడలెనపుడు.
పాండు. ౧. ౧౨౧.

౩. వెళ్లు, కడచు.

తే. తపము గావింప వెడలె వత్సర సహస్రములు
మహాదేవుఁ డంత నా భూమి ధర కు, మారి
గారి ననుగ్రహింపంగఁ దలచి ...
వరాహ. ౬. ౧౬.

క. చావుఁ దలపోసి మానవుఁ, డేవగ
దుష్కీర్తి వారయకే దినములు పొం,తై
వెడలునట్లు నడవఁగ, దైవం బాలిఁత మేలు
తాన ఘటించున్.
మను. ౫. ౪. ౧౦౩.

తే. ...పాండు బహుళ తృపా పరంపరలు వెడల,
కిండిలో నేదు మల్లయ్యో నిందు ముఖకి.
అము. ౫. ౭౪.

౪. సంచరించు, ప్రయాణముచేయు.

చ. ఎడపక మున్ను మింటిపయి నే తగులంబును
లేక మాకతన్, వెడలెతున్యో ...
అము. ౪. ౭౫.

౫. వ్యాపించు.

తే. మెడలు దునిమిన మీఁదికి వెడలు రుధిర,
ధారలు మదాంధ పరిపంథి వీరభటుల,బంధ
ములు నిల్చెఁ బెక్కులు పగలు బిరుదు,బంట్లు
పట్టించుకొను దివ్వె పొఁజు లనఁగ.
వరాహ. ౫. ౨౯.

సీ. ... తే. వెడలు పేరెండకును శరద్వృత్తు
ముడిగి, వార్షికమె యొక్క ...
అము. ౪. ౧౭౧.

చ. అడఁకువ మీకు నేమి యిడ నక్షయమౌనసుట
న్నిజంబుగాఁ, గొడిదెడు దానలోఁయ మదు
గుం దిగ దమ్ములు ముజ్జగంబులఁ, వెడలు
తొలందిరైయ సుగుణ విక్రమ హంస పరాగ
యుక్తిచేఁ, గడలుకొనంగఁజేయు నలకైతవ
వామను నిన్ను నెన్నెదన్.
చంద్రాంగ. ౧. ౪౯.

౬. తొలఁగు.

క. ... మనమున నాటిన మాటలు, వినుమెన్ని
యుపాయములను వెడలునె యధిపా.
భార. ఉద్యో. ౨. ౬౨.

సీ. ఏమార్గమునఁ జేసి యీ దుష్టసంసార
దుఃఖంబు వెడలు ... వాసిష్ఠ. ౧. ౧౪౧.

౭. పోవు, నశించు.

గీ. విష్ణుమూర్తులు కడ చన్న వేళలందు, నజుని
మూర్తులు విబుధులు వెతలు నపుడు, కలదె
నీకు నపాయంబు కాలకంఠ ...
శివరా. ౧. ౧౦౫.

స. క్రి. దాఁటు, లంఘించు, అతిక్రమించు.

ఆ. మడిసి రకట జలధి వెడలి సన్నపుఁగ్రయ్య,
మునిఁగి రూపడంగు జనులమాడ్కి ...
భార. సౌప్తి. ౨. ౧౪.

సీ. గ్రహరాజు వాలెడు ఘంటాపథముదాఁటి
చుక్కలు వొడతెంచు చక్కి వెడలి ...
శృ. నై. ౪. ౩౪.

వి. బయలు.

ద్వి. పడఁతి కాళ్లును జల్లిపగ్గంబు గట్టి, వెడలికి
నీడ్పించెఁ దొడఁగి వాచీరవ, కులసతి యని
యెడు కూరిమి లేక ...
పండితా. పురా. ౯౭. పా.

వెడలుచే(ల్చు). స. క్రి. (√ వెడలు): వెడలఁ
జేయు.

చ. అడలున నెంతయు న్గలఁగి యగ్గలికం గుడి
చేయిసాఁచి పైఁ, బడఁకెడు కొమ్మకేలు
చెలువంబుగఁ బట్టి యయాతినూతిలోఁ, వెడ
లిచి యప్పుడమ్మగువ వేనలి కన్నులు మోము
చెక్కులుఁ, మెడ చనుదోయి నెన్నడుము
మేను పిఱుందును గాంచి వేడుకన్.
యయా. ౩. ౪౫౧.

క. వికసించు తమ్మినుండు మధుకరావలి
వెడలె వెలుఁగు దొరగనఁ గాసారకలా
వంతుఁడు మునుగొంచక మ్రింగి వెడల్చు
నినుప కురిపెణ మనఁగన్. రా. వి. ౩. ౩౧.

సీ. కుబుసంబు విడిచిన కొదమ నాగము లేవ
దొన వెడల్చిన పువ్వుఁ దూపు సరణి ...
పరమ. ౨. ౩౧.

వెడలుపు(ల్పు). వి. వైశాల్యము.

చే. వెడలుపు గల్గు నోరులొక వేయి ధరించి
యియన్నదీ జలం, బడరఁగఁ బుక్కిలించి
రయమారఁగఁ దెచ్చి మహానలంబుపై, నెడ
పడకుండఁ జల్లనది... హరి. ఉ. ౮. ౪౨.

క. ఆమడ నర వెడలుపు మూఁడామడ నిడివి
యునుగలిగి యతి రమ్యంబై, రామభట
కర్ణ పటు నిద్రామందిర మలరు మృదుల
తల్ప తతులతోన్. ఉ. రా. ౨. ౨౯౩.

వ. అదియును నూఱుయోజనంబుల వెడల్పును
నూటయేఁబది యోజనంబుల నిడుపును ...
భార. సభా. ౧. ౬౨.

సీ. రేఖ లేర్పడఁగ వర్ధిలి వెడల్పయి రెమ్మ పసరు
వాఱుచు నిక్కఁ బసరుకప్పు ...
మనుచ. ౬. ౨౪.

సీ. కంఠహారము డాఁగి గంగడో లుదయించె
వెడలుపు నిడుపునై మెడ పొసంగ ...
కకు. ౪. ౧౫౯.

వెడవాదము. మి. వి. వ్యర్థవాదము.

మ. గడు సొక్కెక్కుఁడు నిత్య దూష్యులను
చున్ గంజాతులన్ రోయ నీ, వెడవాదం
బుల కేమి నామదికి భావింపన్ సతిం బోల
నిప్పుడమిం గామిత వస్తువుల్ బరహితంబుం
బోలు పుణ్యంబులే, దదరన్ ...
మల్లభూ. ౨. ౩౫.

వెడవెడ. విణ. అతి సూక్ష్మము, అత్యల్పము,
మిక్కిలి చిన్నది. (ఇది ‘‘వెడ’’ యొక్క
ఆమ్రేడితరూపము.)

సీ. వెడవెడ నూఁగారి వింతరై యేర్పడు చేరని
వళులలో నారు నిగుడ ...
భార. విరా. ౧. ౨౪౫.

చ. వెడవెడ కొండ లీడగునె వేంకట భర్త
వసించు కొండకున్ ... సుద. ౫. ౭౪.

సీ. కుంభి కుంభముఁబోలు కుచకుంభ భరమున
వెడవెడ నడుములు వీఁగి యాడ ...
వీర. ౩. ౧౫౫.

క్రి. విశే. ౧. మిక్కిలి యల్పముగా, కొంచము కొంచముగా. (ఇది ప్రయోగములందు ద్రుత ప్రకృతికముగాను, కళగాను గూడఁ గన్పట్టుచున్నది. నిర్ధారక ప్రయోగము కన్పడలేదు. కాని కళయని. శ. ర.)

సీ. అదట నుపకరణావలి వెడవెడ యాదరిం
చుట రాగ మడరఁ దొడరి ...
భార. విరా. ౨. ౨౩౮.

ద్వి. వెడవెడఁ దన కచ్చ వీడంగఁ బాతి, వడి
మోము వగులఁగ వాటంబు దాఁక. ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉత్త. ౧౧౦౮.

వ. ...మునివర్యులకు నృపవర్యుండు నమస్కరించి వీడ్కొని విడిదలకు నరిగి మజ్జనాది కృత్యంబులు వెడవెడం దీర్చి శకుంతలావలోకనంబునకు లోకలోచనుం గనుంగొను నప్పుడు. హ. శకుం. ౩. ౧౪౬.

చ. వెడవెడ రేనుఁ దొల్లి యిది వింటి ననుంగని
కుంతి యెంతయుం, జెడ నది వైచిపోయె...
భార. ఉద్యో. ౪. ౩౩.

౨. బిగ్గఱగా.

వ. ... ధనుర్వ్యలయ నిష్ఠ్యూతంబులగు శర వ్రాతంబులు వెడవెడ నార్చుచు పగఱ మొగంబులఁ బ్రవేశించి వెడతల వెడలుచు...
కళా. ౮. ౧౧౦.

గీ. అనుచు నాభోయ శరశరాసన కఠోర, గుణ
విరావప్రతిధ్వని కుధర గుహల, వెడల వెడ
వెడ నార్చుచుఁ బిడుగు తునుక, వంటి నా
రాచమున నదరంట నేయ.
వరాహ. ౭. ౮౦.

చ. వెడవెడ నార్చుచున్ దిశలు బీటలువాఱ
నదల్చి రుద్రుఁడై, నడచిన నమ్మహారథుఁడు
నవ్వుచు భూతపిశాచ కోటిఁ జూచుచుఁ
జని వేయఁ జొచ్చె ...
వరాహ. ౫. ౧౧౨.

౩. మిక్కిలి వికారముగా.

సీ. తోఁక నూరక మేను సోఁకఁగ నులివెట్టు
వెడవెడ నాలుక వెడలఁబెట్టు ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౫౪౪.

౪. తఱచుగా.

క. వెడవెడఁ బొడమెడి యూర్పు, ల్తుడుములు
తుడుములుగ వెడలఁ దొడవులు సడలన్,
ముడిబొమ జంకెన చూపులఁ, బడఁతుల నద
రించి కోప పరవశయగుచున్.
చంద్రా. ౨. ౧౪౬.

౫. అశ్రద్ధగా.

శ. వెడవెడ యుప్పులుకులు చెవి,నిడి కొండొక
సేపు చింతయెసకరంబున పొ,ల్పడి యూర
కుండి ... భార. శాం. ౧. ౫౬.

ఆ. మగడు చన్న దెసకు మనసును జనియున్నఁ,
జెయ్వు వెఱఁగు పడినఁ జెవులు సొరని, వృద్ధ
వనిత కథలు వెడవెడ నూఁకొంచు, నుండె
వగల నొగిలి యుత్పలాక్షి.
విక్ర. ౬. ౧౧౩.

౬. మృదువుగా.

గీ....వేగ వెడవెడ తడియొత్తి ...
అమూ. ౫. ౮౯.

౭. అధికముగా.

గీ. మస్తకము వాంచియు సురని మౌనముద్ర,
నేల బొటవ్రేల వ్రాయుచు నిలిచి కొంత,
సేపు వెడవెడ చింతించి శిరసొకింత, యెత్తి
సన్నంపు టెలుఁగుతో నిట్టులనియె.
మనుచ. ౩. ౯౭.

౮. మెల్లమెల్లగా.

సీ. బడిబడిఁ గమ్మ పుప్పొడి నిప్పుకలు చల్లి వెడ
వెడగా గాలి సుడిసె నేని ...
రాజ. చ. ౩. ౭౦.

చ. వెడవెడఁ గన్నుమూయుఁ బలవించుఁ గనుం
గవ విచ్చు ... యయా. ౫. ౧౧౩.

సీ....పచ్చరా కట్నంబు పచ్చికపట్టని వెడవెడ
మునివ్రేళ్ల నడచిపోవు ...
దశా. ౧. ౨౪౨.

౯. దృఢముగా, గట్టిగా.

క....ప్లవంగుని మెడఁగడు, వెడవెడ బిగియించె
గ్రుడ్లు వెలికుబుకంగన్.
భాగ. ౧౦. ఉ. ౫౫౬.

వెడ్డరి. విశే. (వెడ్డు + అరి[3]) వంచకురాలు.

ద్వి. పాపజాతులు విసపరులు వెడ్డరులు, మాటల
మ్రుచ్చులు మందులమార్లు ...
పండితా. పురా. ౧౧౬. పా.

వెడ్డు. విశే. కపటముతోఁ గూడినది.

ఆ. పాతిపోయి వచ్చి బడిసొచ్చి యీ వెడ్డు,
నిద్రవోవఁ గృష్ణ నీకుఁ దగునె ...
పద్మ. ౯. ౩౪౨.

('ఆ. పాతిపోయివచ్చి పడనొచ్చి యీగుహ'
అని చి. ని. పా.)

ద్వి. వెడ్డుమాటలె కాని వేల్పులకన్న, దొడ్డ
వాఁడవుర నాదూఁ కలిఁ దీర్పు ...
ద్వి. శ. సా. ౧. ఆ. ౩౦. పా. ౧. పం.

వి. వంచన.

సీ. మను వసుపాలితు ధనము వెడ్డునఁ గొన్న
తరుణికేడ్పెట్టెడు వెరవు గొఱలి...
దశకు. ౫. ౭౭.

వెడ్డుకొలుపు. స. క్రి. పీడించు.

సీ. అతిమాత్ర మాయాస మనుభవించును గాక
విటజనంబుల నేల వెడ్డుకొలిపె ...
క్రీడా. ౨౭౪.

వెడ్డు(పె)వెట్టు. స. క్రి. (వెడ్డు + పెట్టు.) వంచించు.

చ. అనవుఁడు మున్న యిట్టులనరైతిరి వోవఁగ
నీను మిమ్ము నెం,దును గడు వెడ్డువెట్టితిరి...
భార. శా. ౬. ౩౦౧.

క. ధనముగలదు పుత్త్రులు లే,రని యాసంజూపి
యొరుని యాత్మజుఁ దానే,ర్పున వెడ్డువెట్టి
తగఁజే,కొన నేనియుఁ గృత్రిమంపుఁ గొడు
కాతనికిన్. విజ్ఞా. ఆచా. కాం. ౧౨౨.

తే. ఇట్టిగతిఁ జెల్వ నుమ వెడ్డువెట్టు నొక్కొ,
పెట్టునది దా సృజించిన బిడ్డగాన, బొంక
గుచు నంత కదియ త్రోపు వడు నొక్కొ,
పడదజాఁడు చెప్పెనని వినఁబడియెఁ గాన.
ప్రభా. ౩. ౧౦.

వెణఁద = వెడఁద. విశే. విశాలము.

వ...అనంగ ధ్వజ పట కఠోర పాఠీనచ్ఛాయా
దాయాదంబులైన వెణఁద కన్నులు తల
చుట్టునుం బలిసి పొలయ ...
భీమ. ౨. ౧౧౦.

ఉ. నందసుతుం గనుంగొని వెణుంద కనుం
గవనించె బాష్పముల్ ...
శృంగార రసాలవాలము. ౨. (శ. ర.)

వెణుతురు = వెలుతురు. వి. శరీరము, శ్రక
రము. †.

సీ. కొరింద వలతుమ్మ గొటికె కోడారెయు
వెణుతు రూడంగ దంతి వెఱ్ఱినిమ్మ ...
హంస. ౪. ౯.

సీ. వెణుతు రసంగన వెలయుఁ గరీరంబు ...
ఆం. భా. ౨. ౫౩.

వెన్నాఁడు. అ. క్రి. (వెన్ను[2] + ఆడు.) వెంబడించు, వెంటనంటు.

సీ. పదములు దొట్రిలఁ బరువులెత్తెడివారి నను
రక్తవృత్తి వెన్నాడి చనదు ...
వసు. ౧. ౫౬.

సీ. వెన్నాడి తత్సేన వీఁగఁదోలుటకును బృథు
రక్తమున నుబ్బు పెన్నసాక్షి ...
రామ. ౨౫౯.

మ. ...మాయావి యన్వాడు ... పాతాళము
సొచ్చినన్ విడువకాశాఖామృగాధీశుఁ
డా, తని వెన్నాడి ననున్ రసాతల బిల
ద్వారస్థితుం జేయుచున్ ...
చం. రా. ౬. ౨౩.

వెన్నిచ్చు. అ. క్రి. (వెన్ను[2] + ఇచ్చు.) ౧. వెనుదీయు, వెనుకకు మఱలు.

మ. సరుఁ డాఖిల పరాక్రముం డగుడు దైన్యం
బంది వెన్నిచ్చి వి, చ్చిరి వారందఱు దివ్య
సంఘము నుతించిం ...
భార. కర్ణ. ౩. ౩౧౩.

౨. (యుద్ధరంగమునుండి) పాఱిపోవు.

సీ. వెన్నీక రణములో విగతాసులగువారు వివి
ధాధ్వరములు గావించువారు ...
వరాహ. ౧౦. ౧౧౩.

సీ. ఇలఁగు భృత్యులకు వెన్నీని కూర్మిపతులు
గోత్రవర్గము బల్మిఁ గూల్పఁ నింద్రులు ...
బిల్హ. ౧. ౩౦.

క. దగగొట్టి కలనఁ బెట్టిన, మగఁటిమి వెన్నిచ్చి
పాఱు మాళవ నృపతిన్, మగధపతి చుట్టి
తతి సా, ళుగతిన్ వెన్నాడి కోటఁజొరఁ
దోలి వడిన్. రా. వి. ౫. ౧౬.

౩. వెనుక దిరిగి పాఱు.

సీ. ...పగఱకు వెన్నిచ్చి పఱవక సంగర క్షోణిఁ
గూలిన మహాశూరులకును ...
దశా. ౮. ౯౫.

వెన్ను[1] = వెను. దే. అనా. ౧. వీపు, పృష్ఠభాగము. (రతిదేవి.)

గీ. మెఱిసి క్రొవ్వేణి వెంటిపై నెఱసిపోలయు,
నడలు దరికొని వావిరి నఱచుచుండె ...
కు. సం. ౫. ౫౬౫.

వ. మనుజపతి యనుజులుం దానును వెన్నయ్యే.
విందాను విందులుం గాంభోజుండును, శూర
సేనుండును బుచ్ఛంబైరి ...
భార. భీష్మ. ౨. ౯౬.

—వి. పృష్ఠభాగము.

గీ. ఉట్టిపడి క్రొమ్మెక్కు గతిఁదెల్ప నురగవైరి,
వెన్ను వెన్నునఁగొని విన్నువీథి కెగసె ...
బహు. ౩. ౮.

సీ. జరఠ కచ్ఛప కులేశ్వరు వెన్నుగాన రాజ
గతిఁ మిన్నేఱు దిగినచోటు ...
మనుచ. ౨. ౭.

వి. ౨. ఇంటినడి కొప్పు.

వ. ...పాడిల్లునుం బోలె వెన్నొఱగి ...
కవిక. ౮. ౧౧౩.

వెన్ను[2] = ఎన్ను. వి. వరి మొదలగువాని యెన్ను, కణిశము.

ఆ. ఉత్తముని కడుపున నోగు జన్మించిన
వాఁడు చెఱుచు వాని వంశమెల్ల, చెఱకు
వెన్ను పుట్టి చెఱుపదా తీపెల్ల ...
వేమ. ౨. భా. ౨.

గీ. కలదు గర్భంబులా మహోత్పల దళాక్షి,
పిక్కలకు నోడి తద్దయుఁ బీఁకపాఱి,
వెన్నుచూపి తృణంబూని యున్నరాని...
రసిక. ౨. ౧౦౧.

వెన్నుఁడు. వి. (సం. విష్ణువు.) విష్ణుదేవుఁడు, కృష్ణుఁడు.

క. నరనాథ సమర్పిత మగు, విరవాదుల దంచ
యొప్పె వెన్నుని పాదాం, బురుహంబున
నంగుటమున, నువిలిన యాకాశగంగ కుప
మానంబై ... నైష. ౭. ౧౧౫.

గీ. వెన్నునకు నమ్మదాదుల మెన్నడైన, నపకృతి
యొనర్పము ... ఉ. రా. ౨. ౨౩.

ఉ. వెన్నుఁడు ప్రీతిఁ జెప్పిన సవిస్తర వాక్యవి
చయంబు తోడఁ బో,వన్న కుమార యిట్లు
యిన నాయువు శ్రీయును నీకుఁ గల్గు ...
భార. ఉద్యో. ౩. ౩౮౭.

క. వెనుఁడు నవ్విభు దవ్వుల, గన్గొంతన నిజ
సమాధి కవితాసనమున్, గ్రన్నన విడిచి
యెదురు సని, సన్నత మౌళియయి భక్తి
సంభరిత గతిన్. హరి. ఉ. ౬. ౩౨.

క. ఎన్ని తెలుంగుల ముందఱ, విన్నను మఱ
వైరి మహిమ విన నింపగునా, వెన్నుఁడు
కైలాసమునకుఁ, జన్న తెఱఁగు శివునిఁగన్న
చందముఁ దెపుమా. ఉ. హరి. ౨. ౬౩.

వెన్నుఁ గేళా కూళి. వి. (వెన్నుఁడు + కేళా
కూళి) పాల సముద్రము.

ఆ. వె. పిన్నకారి యశము వెన్ను కేళాకూళి,
విన్నవాఁకఁ బలుకు వెలఁదిఁ బుడుకు,
కొడుకు రిక్కతేని నొడలి చూపోడ
యని ... రామ. ౧౯౩.

వెన్నుఁగాడి. వి. (వెన్ను + గాడి) వెన్నెల,
ఇంటి నడుకొప్పు ద్రాను. (శ. ర. పా.)

వెన్నుగుదియ. వి. (వెన్ను + గుదియ) వీపుపై
కొట్టుట కుపయోగించు కఱ్ఱ.

తే. గీ. మందులాడి చెడుగు మానినీ భూతంబు,
పిసిఁడి బిచ్చగాండ్ల వెన్ను గుదియ ...
చెన్న. ౨. ౨౮.

వెన్నుచూచు. స. క్రి. (వెన్ను + చూచు.) పాఱఁ
దోలు.

వ. నిర్జరులం దర్జించి, కిన్నరుల వెన్నుచూచి."
హరి. ౩. ౯.

వెన్నుచూ(సూ)పు. అ. క్రి. (వెన్ను +
చూపు) వెన్నిచ్చి వెనుక మఱలు.

సీ. మఱియ వైరఁగవచ్చు మొన దారసించిన
శూరత్వమున వెన్నుచూపఁ డనుచు ...
పాండు. ౧. ౬౩.

గీ. కలమ గర్భంబు లా మహోత్పల దళాక్షి,
పిక్కలకు నోడి తద్దయుఁ బీఁకపాఱి,
వెన్నుచూపి తృణంబూని యెన్నరాని,
నానఁ దల వంచుచుండె ననారతంబు.
రసిక. ౧. ౧౦౧.

(ఎనుఁగనఁ బఱుచు అని యర్థాంతరము.)

సీ. చనుచె శత్రువుల వెంట మునుదాన తగిలి
య వ్వీరులు వెగువంగ వెన్ను సూపి,
పఱచుట ... హరి. ఉ. ౨. ౩.

పంచచామరము. అలంతులయ్యె కూర్మ మస్త
కాదు లైన జోదు ల, బ్బలారి వెన్నుసూపి
నార పాచినాఁడ కాని నేఁ, డలంఘ్య
బాహుశక్తిఁ దావకాజిలోన నుంచుఁ
బి,చ్చులించి తెల్పెఁ దక్కుథల్ వచః
ప్రయోగ చాతురిన్. కకు. ౨. ౧౨౬.

వెన్నుదన్ను = వెనుదన్ను. స. క్రి. (వెన్ను
+ తన్ను.) ౧. వెంబడించు, అనుసరించు.

సీ. చిన్ని వెన్నెల కందు వెన్నుదన్ని సుధాబ్ధిఁ
బొడమిన చెలువ తోఁబుట్టు మాకు ...
మనుచ. ౨. ౪౩.

చ. మొనలు గలంగినం గని సముద్ధత వృత్తి నడల్చి
వెన్నుద,న్ని నిలిచె దానవేశ్వరుఁడు ...
నిర్వ. ౩. ౧౩.

మ. గడఘాఁజు వ్వానుదన్ని నిల్వ విలుమ్రాఁక
వ్వాంబడిన్ గాఁపుగా. నడవన్ ...
చంద్రా. ౬. ౪౩.

ఉ. ఆ హరి వెన్నుదన్ని కుసుమాయుధ
సాత్యకి సాంబ సారణుల్, బాహుబలంబు
మీఱఁగఁ గృపాన శరాసన సాయకాది
సన్నాహములోడ నిల్చి ...
చిత్రభా. ౮. ౧౨.

సీ. ధారాధరము వెన్నుదన్ని పుట్టిన చాయ
నున్నదీ బింబాధరోష్ఠి వేణి ...
విజ. వి. ౨. ౧౦౬.

(ఇట ఔపమ్య ద్యోతకము.)

౨. తిరస్కరించు.

వ. వెన్నడుముల విన్ను వెన్నుదన్ని ...
మను. ౫. ౧౦౧.

—అ. క్రి. వెనుక నిలుచు.

ఉ. ద్రోణుఁడు భీష్ముఁడుం గృపుఁడు ద్రోణ
సుతుండును కర్ణుఁడున్ బహుత్రాణ పరాయ
ణత్వమున దర్ప సముజ్జ్వల భంగి నుల్ల స,
ద్బాణ పరంపరల్ గురియఁ బార్థివుఁడున్
వెనుదన్ని చూడ నక్షీణ జవంబునం
గవియు సేనకు మార్కొన నగ్గలించితే.
భార. విరా. ౫. ౨౪౮.

వ. ...వెన్నుదన్ని చూచు నవసరంబున ...
ఉ. హరి. ౩. ౩౬. (శ. ర. ప్రా.)

వెన్నునడుగు. విష్ణుపదము, ఆకాశము.

గీ. ...జక్కవలు వెన్ను, నడుగు వట్టుక మొఱి
సేయఁ దొడఁగె నపుడు.
అచ్చ. రా. అయో. ౧౫.

వెన్నువిఱుగు. అ. క్రి. ధైర్యము కోల్పోవు.

వ. ఇట్లు జంభాసురుండు ... పడినం దార
కుండు వెన్ను విఱిగి పడి నిశ్చేష్టితుండై
యున్న ... కుమా. సం. ౧౨. ౮౫౪.

వెన్నుసమ్మెట. వెన్నుపైని కొట్టుట కుపయోగించు సమ్మెట.

చ. మద మెదవంగ మూషక కుమార సమూ
హము వెన్నుసమ్మెటై, యొదవిన వాల
మార్చుచు ... భోజరా. ౪. ౨౦.

వెన్నుస(చే)ఱచు. స. క్రి. (వెన్ను + చఱచు) వెంబడించి తఱుము. (అనూరు వర్ణనము.)

సీ. జంకించి పర పృథగ్జన కోటి చందానఁ
గఱకుఁ జీకటి వెన్ను సఱచు వాఁడు ...
కాశీ. ౩. ౨౩౪.

వెన్నుసొచ్చు. స. క్రి. (వెన్ను + చొచ్చు) వెనుకఁజేరు, శరణొందు.

సీ. విప్రులఁ జుట్టల వెన్నుసొచ్చిన యట్టి వారిని
గొలిచిన వారిఁ బ్రజల, హర్షంబుతోఁ
గాచి యన్యాయ ముడుపుచు ... ద్వా. ౪.

వెన్నెక్కు. అ. క్రి. (వెన్ను + ఎక్కు) గర్వించు.

ద్వి. నిన్ను నీ వెఱుఁగక వెన్నెక్కి క్రొవ్వి,
కన్నులఁ గానక కరకంఠ మూర్తి, నోడలు
గల్గఁ జూచి యొరునిగాఁ జూచి ...
పండితా. పురా. ౯౫.

వెన్నెముక. వి. (వెన్ను + ఎముక.): వీపు నడిమి యెముక. (శ. ర. పా.)

వెన్నెల[1]. వి. (వెల్ల + నెల.) ౧. చంద్రిక. (చందురుని) తెల్లని కాంతి.

చ. ...చందురు నునుసోగ వెన్నెలలతోఁ
దులఁ దూఁగడు తద్గుణంబులన్.
నైష. ౧. ౫౦.

చ. చలిమల యల్లువాఁడు తలవాఁకఁ ధరించిన
పూవుగుత్తి వే,ల్పుల గమికీర్తిగట్టి యుడి
వోవని చల్వల పెంకి వెన్నెలల్, మొల
చిన పాదు ... పారి. పీఠి. ౬.

౨. వెన్నెల వంటి కాంతి

ఉ. ... నా సఖ, న్నీ కనుదోయి వెన్నెలలు
నిండఁగ కోర్కులు నాకు నిండునే.
ఉ. హరి. ౧. ౬౨.

సీ. వీడెంపు బలుకెంపు విరిసి వెన్నెలగాయ
వలిగంజ నొక్కటఁ బల్వరుస ...
ఆము. ౧. ౬౦.

౩. ఒక విధమైన యాట.

ఉ. అల చిమ్మన చీఁకటి చూట మెట్టియా
వె,న్నెల లాట మెట్టినటు విన్నల మెన్
మును మున్ని లాస్థలిన్ ...
ముకుంద. ౩. ౫౩.

వెన్నెలకందు = లేఁతచందురుఁడు.

సీ. చిన్నివెన్నెలకందు వెన్నుదన్ని సుధాబ్ధిఁ
బొడమిన చెలువ తోఁబుట్టుమాకు ...
మను. ౨. ౮౩.

వ్యవ. అడవిగాయు వెన్నెల నిష్ఫలము.

క. అతివల హృదయము లారసి, రతికలనన్దేల్ప
లేని రట్టడిమూపున్, జతురతయు జవ్వనం
బును, వితయుచు మీ యడవిఁ గాయు
వెన్నెల రీతిన్. కళాం. ౩. ౯౩.

ఇట్లే: కానఁగాచిన వెన్నెల.

వెన్నెల². వి. నతివిశేషము; వందనభేదము.

సీ. జోహారు నీకు మంజులకీర రుకాళ చిన్ని
వెన్నెల నీకు జిత్తజన్మ... ఇందు. ౩. ౭౪.

వ. శ్వేతగిరి యందలి సింహాలోచనునకు వెన్నెల
ధర్మపురియందలి రామాగానందునకుఁ గొల్వు
మ్రొక్కి ... ప్రబంధ. ౧. ౭౭౦.

వెన్నెలకుప్పలు. వి. బ. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. దాఁగిలి మ్రుచ్చులాటలు గ్రచ్చకాయలు
వెన్నెలకుప్పలు తన్నుబిల్ల ... కాళ. ౩. ౩౩.

తే. గీ. అసవుఁ గప్పురపుం గుప్పలవనినుండుఁ,
గూర్మి నను పేర్మి వెన్నెల కుప్పలాడు ...
రా. వి. ౨. ౨౩.

సీ. రమణీయగతిఁ జకోర కుమారికలు గుంపు
గూని యాడు వెన్నెలకుప్పలనఁగ ...
పి. శకుం. ౨. ౧౭౩.

వెన్నెలకూన. వి. బాలికా క్రీడావిశేషము.

సీ. చేతుల కణఁగవీ చెలువ చెక్కు లటంచు
వెన్నెల కూనకు నన్ను బిలతు ...
పార్వ. ౨. ౨౧.

వెన్నెలకోలు. వి. నమస్కారము, వందనము.

రగడ. విష్ణుపురంబున విలసిల్లు మహావిష్ణు
స్వామికి వెన్నెలకోలని ...
హంస. ౪. ౨౧౩.

వెన్నెలగీము. వి. (వెన్నెల + గీము.) చంద్రుఁడు

సీ. కటిక చీకటికి నగ్గంబైన రే వన్నెలాఁడి
వెన్నెలగీముఁ గూడువెల్ల ...
ఉ. రా. ౫. ౧౭౦.

వెన్నెలగుత్తి. వి. (వెన్నెల + గుత్తి) చంద్రుఁడు.

వ. తెల్లని దివిరాజ, సుడివాలు కేలునఁ దనరిన
యొడయ, కాకరా వెన్నెలగుత్తి కన్దోయి
మన్నీడడ ... ప్రబంధ. ౨౧౬.

వెన్నెలపాపఁడు. వి. (వెన్నెల + పాపఁడు.)
చంద్రుఁడు.

సీ. వెలఁదిరో యీతడే వెన్నెలపాపని పువ్వు
గాఁ దురిమిన పుట్టుభోగి... వీర. ౩. ౧౫౪.

వెన్నెలపులుఁగము. వి. (వెన్నెల¹ + పులుఁ
గము.) క్రీడావిశేషము.

వ. సరస సల్లాపంబుల వల్లభులంగూడి వెన్నెల పులుగంబులాడు క్రీడావతులును ...
వరాహ. ౪. ౧౫౫.

వెన్నెలపులుఁ(ల్లు)గు. వి. వెన్నెలకు సంతోషించెడి పక్షి విశేషము, చకోరము.

గీ. పొసఁగరే యింతి వెన్నెల పులుఁగుగములఁ,
బెనుచుటకు మేత నించియుంచిన వెలెంద...
అచ్చ. రా. అయో. ౧౭.

సీ. వెడఁద గూడులనుండి వెన్నెల పులుఁగులు
లెమలె నా నేత్రాంచలములు బెళుక ...
ప్రబంధ. ౨౯౦.

చ. స్ఫురిత నవోత్పల ద్యుతులు చొప్పడ
యామినీ కామినీ భవ, స్మరహారమూర్తియై
తదుమ మూర్ఛిల వెన్నెలపుల్గు వేలుపుం,
దొరలకొసంగఁ బూని ...
కృ. శకుం. ౨. ౧౯౪.

వెన్నెలప్రోవు. వి. (వెన్నెల[1] + ప్రోవు.) వెన్నెలలో బాలురు కుప్పలుఁగా నిసుకపోసి యాడు నాట.

సీ. ముద్దిపెంపు నగవులు ముద్దు లేఁజెక్కులఁ
గ్రోదలుచు వెన్నెల ప్రోవు లాడ ...
నీలా. ౧. ౭౫.

వెన్నెలబచ్చె. వి. (వెన్నెల + బచ్చె.) చంద్రుఁడు.

వ. మీ మెుగంబుల మిల మిలలు గిలుబాడ
వచ్చెఁ జుమీ వెన్నెల బచ్చెముచ్చు ...
వసు. ౪. ౨౩.

వెన్నెలబొమ్మ. వి. (వెన్నెల[1] + బొమ్మ.) వెన్నెలతో చేసిన బొమ్మ.

సీ. నడపాడ నేర్చిన నవకంపు లత లనఁ బోలు
పొందు వెన్నెల బొమ్మలనఁగ ...
ధనాభి. ౨. ౨౩. పం.

వెన్నెలరా. వి. (వెన్నెల[1] + రా.) చంద్రకాంత మణి.

ఉ. ... బలు వెన్నెలరాల సరాల జాలురాఁ
జెన్నెలఁ జూడముట్టి ...
ముకుంద. ౩. ౫౩.

వెన్నెలరాచఱా. వి. (వెన్నెల[1] + రాచ + ఱా.) చంద్రకాంతమణి.

ఉ. వెన్నెల రాచఱా చలువ విప్పూట రంగులఁ
జేరి జాఱువా, కిన్నరలూని ...
అచ్చ. రా. బాల. ౧౨౦.

వెన్నెలరాయఁడు. వి. (వెన్నెల[1] + రాయఁడు) చంద్రుఁడు.

చ. విను రతనంపు వంగడపు వెన్నెలరాయని
మర్వునేరిననౌ... అచ్చ. రా. యు. ౨౩౩.
(సూర్యవంశ శ్రేష్ఠుఁడని భావము.)

వెన్నెలఱేఁడు. వి. (వెన్నెల[1] + ఱేఁడు.) చంద్రుఁడు.

చ. వికట జటా కుడుంగమున వెన్నెలఱేని
ధరించి...పాడసూపె భీమనా,యకుఁడు...
భీమ. ౫. ౫౩.

క. వేగుట గనరాకుండిన, వేగ మఱలి వచ్చి
తపని వెన్నెలఱేఁ డు, ట్లాగడముగ మెలఁ
గడు మము, బాగుగఁ బొడఁగాంచి
యెదను బాయని కినుకన్.
అచ్చ. రా. బా. ౧౪౪.

వెన్నెలవంక. వి. (వెన్నెల[1] + వంక.) వెన్నెల వాఁక, తెల్లని కాంతిగల నది, ఆకాశగంగ.

సీ. నెలవంకతోడి వెన్నెలవంక గలమేటి నెల
వంక రహితాంశుని యతిఁ దెగడి ...
నరస. ౪. ౬౭.

వెన్నెలవాఁటు. అ. క్రి. స్వచ్ఛకాంతి గలది యగు.

ఉ. ప్రసన్ననిసాదముల్ చిలుక వాలిన గంటెడు
మేనుదీఁగయున్, వెన్నెలవాఱు నెమ్మొ
గము నిద్దపు ముద్దు మెఱుంగుఁ జెక్కు
లున్ ... రాజశే. ౨. ౧౮౬.

వెన్నెలవిరిదాల్పు. వి. (వెన్నెల[1] + విరి + దాల్పు.) ఈశ్వరుఁడు, శివుఁడు.

సీ.... వెన్నెలవిరిదాల్పు వేలుపు భువనమోహన
సర్వమంగళా వాప్తుఁడగుట ...
దశా. ౪. ౧౫.

వెన్నెలసోగ. వి. (వెన్నెల[1] + సోగ.) స్వచ్ఛమైన కాంతిగల దీర్ఘవస్తువు.

ద్వి. విన్నుపైఁ గ్రొమ్మించు వెన్నెలసోగ,
యున్న కైవడ సిరి యురమునఁ జెలఁగ ...
ద్వి. పరమ. ౧. ౩౫.

వెన్బడు. అ. క్రి. రూ. వెనుబడు, దుఃఖపడు.

చ. పడితిమి తుక్కలం బడని పాటులు దుర్భర
మైన వృత్తి వె,న్బడితిమి గర్భ యాచకుల
భంగి దరిద్రత నట్టుకొంచు లోఁబడితిమి...
హాగ. ౩. ౧౫.

ఉ...ఏ క్రియన్, వారిధిఁ ద్రచ్చువారము ధృవం
బుగ దానికిఁ గవ్వమెద్ది యా,ధారము దాని
కెద్దియని తద్దయు వెన్బడి యున్నన్ ...
భార. ఆది. ౨. ౯.

వెన్బాటు = వెనుఁబాటు. వి. (√ వెన్బడు.) దుఃఖము.

ఎ. గీ. తలఁచు పుట్టెఁగొంత గొలఁదికి మీకు
వెన్బాటు దోఁచె మట్టుపాటు దొడక ...
భార. విరా. ౨. ౧౦౬.

వెన్వెన్క. వి. (వెనుక + వెనుక) మిక్కిలి వెనుకభాగము.

దండకము. ... తాద్యశక్రేమ మున్మగ్నగాఁ
దీయఁగాఁ ఘోరమాద్యష్టి వెన్వెన్కకుం
ద్రోయు ... దశా. ౪. ౨౩౨.

వెప్పు. వి. (√ వెచ్చు.) వేఁడిమి.

వ. ఉప్పు వెప్పునుం గల యప్పితత ఖండం
బులు ... మనుచ. ౪. ౬౦.

వెమ్ము. అ. క్రి. (త. వెంబు.) తప్తమగు.

ఉ. ఏవి దినంబులోర జను లెయ్యవియో విను
నిద్రయెట్టిదో, వేవుట యెప్పుడో యకట
వెమ్ము మనంబున కద్దిమందో యే,త్రోవలఁ
బోయెనో తలఁపు తోడన చెయ్వు లెఱుంగ
నేను నా, కీ వెరవేఁకి మాన్పఁగ మలేక్షణ
యచ్చిలి నీవు నొజ్జవై. హరి. ఉ. ౮. ౧౮౦.

సీ. ఉమ్మలికమ్మున వెమ్ము నంగజవహ్ని దురు
పిల్లు నుల్లంబు మరులుకొనఁగ ... పరముఁ
డెన్న డొకొ ప్రత్యక్షమై తనరూపు
శైల సుతకుఁ జూపు నెలమి ...
కు. సం. ౫. ౬౩౪.

ఉ...., వెచ్చనియూర్పు నించుచును వేదనఁ
బొందుచు గన్ను మోడ్చుచున్, వెచ్చుచు
సెజ్జపైఁ దనువు వెమ్మఁగ వేఁచుచు నీల్గి
లేచుచున్. కేయూర. ౩. ౩౪౩.

వెయి = వెయ్యి, వేయి. వి. స. సహస్రము, పదినూఱులు, అనేకము.

లయగ్రాహి. తన్ను మదిలోన వెయికన్నుల
పురందరుఁడు, సన్నుతగతిం దలఁప వెన్నని
సుతుండున్, వెన్నులు వెసం దలఁకి
యున్నఁ గని. వీర. ౨. ౨౧.

ఉ. ...,నీ చతురత్వ మింతయిన నిర్జర భర్తకు
నేదియాయు తే, చూచితి మెందు లేదు వెయి
చూపుల దొక్కటంచు ...
దశా. ౪. ౧౨౦.

ద్వి. వీఁడె సుషేణుండు వెయిక్కోట్ల కపులు,
వాఁడిమిఁ దన్నుఁ గొల్వఁగ నున్నవాఁడు.
రం. రా. యు. ౩౩౧. పా. ౪. పం.

గీ. కోరికల కంటె సాహస్ర గుణిత ఫలముఁ, బొరసి యవ్విభు వెయినోళ్ళఁ బొగడు వారు, గాని మిన్నక యుండెడు మాన వుండు, మందునకునైన లేఁడు తన్ముఖము నందు. విక్ర. ౫. ౧౨౪.

వెయ్యార్లు. స. (వెయ్యి + ఆఱు.) అసంఖ్యము.

శా. ...అ,య్యా మాతండ్రి గడింప లేదుగద వెయ్యార్లెన్నఁడుం జాలు ...
శుక. ౩. ౨౪౪.

వెయ్యి. స. వేయి.

క. అయ్యన్న దానశైఖరి, నయ్యన్నకు సాటి నృపతు లవనిం గలరే, వెయ్యన్న ఘటోత్కచు గ, న్నయ్యన్నకు మేటియా మహా మహుఁ డతఁడే. ఇందు. ౧. ౪౩.

వెయ్యను = వేయి మాటలు చెప్పు.

శా. వెయ్యేలా యటువైన ధాత నిపుడే వేనోళ్లఁ గీర్తింపనే ...
ఉ. రా. ౪. ౧౭౫.

ఉ. వెయ్యన నేల రంగ పృథివీవర జాగ్రత నొందియుండుచే, తియ్యము నెయ్యమైన మదు దీరిత నీతి గ్రహింపు ...
రంగా. ౨. ౧౭౩.

వెర = వెర(గు). వి. ౧. ఆశ్చర్యము.

సీ. వెర బొంత గాచెన వేని మూసిన యట్టి యరల వెట్టియ మూసి నట్టె యుండె ...
కువల. ౫. ౩౪.

౨. భయము.

చ. గొరగొర లాడుచున్ బుడమి గ్రుచ్చుచు బల్వెరతోడ నొరగా, బిరిఁదికిఁ జూచుచున్ గడుపు వేఁగున వంకరగాఁగఁ బోవుచున్ ... చెన్న. ౨. ౨౦.

చ. కరులిల వ్రాల వంజర నికాయము దూలఁ దరక్షు లోకముల్, వెరఁ బరువంద మత్త కదళీచయముల్ బెగడొంద గండకోత్కరములు గ్రుక్క బుత్తు సముదాయము నెవ్వగఁ జిక్కఁ గీశముల్ తరుతతి నీఁగ సూకర కులంబులు డాఁగ మహాద్భుతంబు గాన్. చంద్రి. ౨. ౨౬.

వెరఁగు = వెఱఁగు. వి. ౧. ఆశ్చర్యము.

క. వెరఁగయ్యెడు నే నిపు డీ, తరుణి గుణంబులు నుతింపఁ దాను విరక్తిన్, స్థిరుఁ డట్ల యుండి తోడనె విరహార్తుఁడ నైతి ననుట వివరింపఁ జెలీ. ప్రభా. ౪. ౪౪.

౨. నిశ్చేష్టత.

చూ: వెరఁగుపడు.

ఆ. అంతలోఁ బ్రదీప్తమైన యత్యుపిత శ,క్తిని గరంబు మూర్ఛ మునిఁగినట్టి, రాకొమరుఁడు లేచి రణమత్తుఁడయ్యె గూ,ల్చిన యతండు వెరఁగునను మునుంగు.
రాఘ. ౪. ౧౭౬.

వెరఁగుపడు. అ. క్రి. (వెరఁగు + పడు.) నిశ్చేష్టత నొందు.

క. ఒక్కింత తడవు చేష్టలు, దక్కి కనంబడియె జిత్ర తనువును బోలెన్. మిక్కిలిఁ గమనీయత సతి, దక్కురు స్తంభ సంగతత్వము కతనన్.

వ. అప్పుడు ప్రభావతికిఁ బ్రద్యుమ్నుం డిట్లనియె.

చ. వెరఁగు పడంగ నేల యలివేణి భవత్ప్రతిఁ గానె రయమున నీ, విరసత మాన్పు లే కపుడు వేఁగుచు నంతటిలోఁ బ్రయోజనాంతర మతి నేఁగి నేఁటికిని దాని ప్రసంగము లేమి

వచ్చితిన్, దిరిగి వసించితి స్వామి దిక్కున
నీవిధ మెల్లఁ జూచుచున్. ప్రభా. ౫. ౧౮౦.

వెరఁజోడు. స. క్రి. (వెరఁజు + అడు. స్వార్థమున.) కొల్లగొట్టు.

ఆ. ఉవిద నీకుఁ దెలియదో కాని రేయింట, నైనఁ జొచ్చి యెప్పుడైన వచ్చి, వెదకి వెదకి వెన్న వెరఁ జాడుచున్నాఁడు, నీ సుతుండు మమ్ము నిలువనీక.
వి. పు. ౩. ౧౨౮.

౨. (వెరఁజి + అడు.) ప్రోవుచేసి యెత్తు.

గీ. పూని తమతమ కొనివచ్చు బూరుహముల, కాయగసరెల్ల వెరఁజాడి తాయిలప్ప, దెచ్చువారికి నోరూర దించు ...
భా. రా. యు. ౨౬౫.

వెరఁజు. స. క్రి. ౧. కొల్లగొట్టు.

సీ. జనని యొగ్గునఁ దృష్టి సనక నిన్నటిదాఁక వెరఁజితి ప్రేపల్లె వెన్న లెల్ల ...
జై. భా. ౩. ౫౩.

గీ. దూర పరదేశినని పంచఁజేరి రాత్రి, వేళ యిలు సొచ్చి ధనమెల్ల వెరఁజువారు ...
దశా. ౧౦. ౧౦౫.

ద్వి. ... రేపును మాపు వచ్చి, బాధించి యింటి లోపలి వెల్ల మరులు, బోధించి వెరఁజి గొంపోవుచున్నారు ...
ద్వి. పరమ. ౩. ౨౦౬. పా.

౨. కొట్టు.

వ. ... అ శక్రారి సేనా నక్రాకరంబుఁ జొచ్చి శోధించి కలంచి కలగుండుసేసి మట్టి మల్లాడి వెరఁజి వెంపరలు వెట్టి ...
పి. శకుం. ౩. ౧౨౬.

మ. ... అంత్రశ్రేణిఁ గిన్కన్ వెరంజు సిత క్రూర ధవన్న భావరులు ప్రోచున్ మర్త్య పంచానసా. అము. ౪. ౨౨.

సీ. విలయంబు నొందించు విపినంబు పందుల వెరఁజి వెంపరలాడు వారిణములను ...
పి. శకుం. ౨. ౧౨.

౩. ప్రోగు జేసి యెత్తు.

రగడ. గురువెంద నడ గిలుబు కొనియెఁ బయ్యెర దొంగ, విరులఁ గరికుంభ కుచ వెరఁజు మైయెర గ్రుంగ ...
మనుచ. ౩. ౭౪.

వ. ఏమటించి వచ్చి కాఁగుచున్న కాఁగుల మీఁది మీఁగడలు మెల్లమెల్లనె పుడుక వెరఁజి యారగించియును ...
వి. పు. ౭. ౧౨౬.

౪. కనుపెట్టు, కాచియుండు.

సీ. వేస మన్నిఁడ నీవి కాన వెరఁజుము గైత నీవా జాడ గనఁగఁ జూపు ...
ప్రబంధ. ౧౭౩.

౫. గట్టిగా పట్టుకొను.

చ. బరవసమొప్పు గాలి తడఁబాటు మెయిన్ గవిదూతి యొక్క కు,ర్కురము తమం బులో వెరఁజి కోఱలచేఁ గబలించి పొట్ట పెం,జేరనుడుమంచుఁ దెచ్చి కని చేవ దొఱంగక త్రుంచివైచె ...
మనుచ. ౪. ౫౨.

వెరవరి. విశ. (వెరవు + అరి.) ౧. ఉపాయశాలి.

చ. వెరవరిగాక వీఁడు కురువీరులకుం బొడ చూపువాఁడె యచ్చెరు వొక ప్రాణిపేర నిటసేరఁగ వచ్చుచు నున్నవాఁడు ...
భార. విరా. ౪. ౭౧.

ద్వి. వెరవరులై మేష వృషణముల్ దెచ్చి, సురలు సంధించిరి సురలోక పతికి ...
రం. రా. బాల. ౫౦. పా. ౨౭. పం.

సీ. సకల విద్యా విచక్షణత మించినయట్టి వెర వరి సైరంధ్రి వెంటరాఁగ ...
రాజశే. ౩. ౨౦౧.

౨. జీవనోపాయజ్ఞుఁడు.

సీ. ధనమెంత దఱుగునో యనఁ డింత వెచ్చ
మా వడ్డికాసుల వెరవరికిఁ గలికి ...
రా. వి. ౧. ౩౫.

వెరవిఁడి. విణ. (వెరవు + ఇఁడి.) ౧. ఉపాయహీనుఁడు.

క. మఱవక యేఁడులు పూఁడులు, గొఱికిన
నా యొడలు మృదువగునె నీకేలా, వెర
విఁడి చందము పుట్టెన్, దటి దీనికి వెరవుఁ
జెప్పెదన్ విను మర్థిన్.
వేం. పంచ. ౪. ౫౪౪.

క. తరుణీ విరహాతురుఁ డగు, నరనాథ తనూజు
మంత్రి నందనుఁ గని యా, నరపతి సుద
తీణా యని, వెరవిడియై పలుకఁదొడఁగె
వీడని కాఁకన్. సుద. ౫. ౪.

క. గురుజను లెఱుఁగక యుండును, వెరవిఁ
డియై మినుకు గట్టి పెళ్ళి చనువునన్, వరి
యింపఁ దగిన పురుషుఁడు, పరిణయ మగునేని
నదియ పైశాచ మగున్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౦౧.

౨. తెలివిలేనివాఁడు, మూఢుఁడు.

క. అరులకు సిరి యిచ్చెదనను, వెరవిఁడియుం
గలఁడె దీని విడువుము ...
భార. శల్య. ౨. ౬౭.

క. ఊరు బాహు బలము గల్గియు, వెరవిఁడివై
తేరఁ గాని విధమున నకటా, కరుణ యొద
లోనఁ దలఁపక, దురమున జమువాత నిన్నుఁ
ద్రోచితి పుత్రా. భా. రా. యు. ౧౩౪౫.

వెరవు. వి. ౧. ఉపాయము.

క. వెరవును లావును గలిగిన, పురుషులు లే
రెట్లు లోకమున ... భార. శాం. ౩. ౩౧.

ద్వి. ధరణీశ మీకు సంతాన సంప్రాప్తి, వెర
వైన కథ మున్ను విన్నాఁడ నేను ...
రం. రా. బా. ౧౧. పా. ౬. పం.

ఉ...రా, మౌశని సాధు తమ్ములకు నట్టి యపౌ
రుషవృత్తి మేలె మీ, కీ వెరవాదరింపఁ
దగునే యన్నినన్ మునులెల్ల నవ్వుచున్.
నిర్వ. ౧౦. ౧౧.

క...ఎట్టి వెరవునవైనన్, క్షితి పులకరి జయము
ధనోన్నతియుఁ బ్రజానీతి రక్షణము ధర్మం
బుల్. ఆము. ౩. ౩౫.

౨. నేర్పు, చాతుర్యము.

సీ....కీర్తి ధనార్జన క్రీడనంబు.

ఆ. గలిగి జనుల నేలఁగాని యొన్నండును,
నొరులఁగొల్చి తిరుగ వెరవులేని, యట్టి నీవు
విరటు నెట్టి చందంబున, ననుచరించువాఁడ
నధిప చెపుమ. భార. విరా. ౧. ౬౩.

గీ....అఖిల మోహనమూర్తిగా నరుఁబోడిఁ,
బంచ బాణుండు తాన నిర్మించెఁగాక,
వేదజడుఁడైన యజునకు వెరవుగలదె.
విక్ర. ౬. ౪౪.

క. పైవచ్చు క్రూరజంతువుఁ, జే వెరవున నేయు
టెంత సిగ్గె చెపుమా ... హర. ౬. ౫౬.

౩. రీతి, విధము.

గీ. సగరు వెరవునఁ బురుకుత్స సరణి నలుని
రమణ నర్జున క్రియఁ బురూరవుని చంద
మున ... విక్ర. ౨౬౯.

క. సిరిరామో కాలొడ్డిన, కరణినిఁ బైకొనుచు
నేన కదియఁగ నను నీ, వెరవున విడ
నాడుచు నొక, తిరిపపుఁ జెలిపట్టిఁకేరఁ దివి
రదవేమి. యయా. ౨. ౬౩. (శ. ర. పా.)

౪. ధర్మము.

గీ. మేలుగల వాఁడు మురియుచు మెసవనేర్చి,
గొడవ లాడ వెడు తఱిఁబోవ విడువఁదగునె,
తలఁపను సురుల యొడయఁడై తనరు మగని,
వెరవెతింగిన వాడెంపు వెలఁదు కలకు.
అచ్చ. రా. అయో. ౬౧.

౫. ఆనుకూల్యము.

సీ. మాతలేశ్వరు నొక్క మణికందరంబున
విశ్రామముండంగ వెరవుసేసి ...
హర. ౫. ౪౦.

౬. ద్వారము.

వ. పక్వాన్న గంధంబు గాలివెరవున నాఘ్రా
ణించి ... కాశీ. ౪. ౧౨౦.

గాలి వెరవునన్ = గాలిద్వారా.

విణ. ౧. శక్తము, సమర్థము.

క. పావన గుణానుభావము, భావన భావింప
నెట్టి పరమ నదులు నీ, కావేరికి సదృశం
బులు, గావేరికినైనఁ బొగడఁగా వెరవగునే.
కళా. ౨. ౧౩౮.

ద్వి. పారి భూతకోట్లను బుట్టింపఁ బెంప, విరి
యింప నొక్కఁడె వెరవైనవాఁడు ...
రం. రా. ఉ. ౧౦౩. పా. ౧౦. పం.

౨. యుక్తము.

అ. వాదులానితోడ వాట్లినితోఁడను, బూతు
తోడఁ దిండిపోతుతోడ, నటమటీనితోడ
నడయరితోడను, వెలకునెత్తమాడ వెరవు
గాదు. ఉ. హరి. ౩. ౧౧౨.

మ. ...వరవైతాళిక వంది బృంద జయ శబ్ద
స్ఫార శబ్దంబులున్, వెరవై పేర్చి చెలంగ
కల్యాడియె సంప్రీతిన్ నిజావాసమున్.
హరి. ఉ. ౪. ౧౧౪.

క. పరపగు నాహార మేర్పను, వెరవగుచో
నెల్లి నేఁడు విడిసెద మధురా, పురమున ...
ఉ. హరి. ౪. ౧౬౭.

౩. అధీనము.

క. గరుడునిపై శార్ఙ్గ ధను, ర్ధరుఁ డగు విష్ణుండు
మేరు తటిఁబొల్చు తటిత్పరివృత జలదము
బోలుట వెరవ దనుజరాజ హంస వితతి
యితనికిన్. నిర్వ. ౩. ౫. (శ. ర.)
(విరియ ముద్రిపా.)

వెరవుపడు[1]. అ. క్రి. (వెరవు + పడు) వశమగు,
అధీనమగు.

వ. అప్పాటం బ్రతివచనంబునఁ బాటిల్లు చీకటి
తప్పు కప్పి పుచ్చు వెరవు పడకుండునట్లుగా
బ్రకాశించిన ... హర. ౫. ౫౮.

వెరవుపడు[2]. అ. క్రి. (వెరవు + పడు.) అను
కూలమగు.

గీ. ...అపుడు గాని మా తండ్రి యున్నట్టి
చోటు, నరసి సంధించు కొనుటకు వెరవు
పడదు. కళా. ౬. ౧౫౪.

వెరసి. వి. అంకెలను గలుపఁగాఁ దేలిన మొత్తపు
లెక్క.

ద్వి. ...చదువు లెక్కలు వెరసది దప్పకుండ...
బస. పు. ౬. ౮౭౩. పం.

వెరసి(సు)మాట. పర్యవసానము, చివరకుఁ దేలిన
సంగతి.

వ. అన్నియుం జెప్పనేల వెరసి మాట యొకటి
గలదని యిట్లనియె ... కళా. ౫. ౮౭.

క. తగ వెరసు మాట చెప్పెద, మగువలసంచల
కటాక్ష మార్గణ జాలం,బు గెలువఁ దాఁకినఁ
దాఁకవె, జగతిం గోవిదుల మతులుఁ జదు
వులుఁ జెలువుల్. ప్రబోధ. ౧. ౪౮.

వెరసు. వి. అంకెలు లోనగు వాని పంక్తి.

చ. హరిదవధిక్షమా రమణులాతు రగాలి
నుదుళ్ల పట్టముల్, తరువుల రాయసంబుల
విధంబునఁ గట్టాని శ్వేతమాన వే,శ్వరునకుఁ
దెచ్చి యిచ్చిన సువస్తు పరంపర లెక్కఁ

గూడు పె, స్వైరసులరీతిఁ దత్సవన వీతి
ఖురాంకము లుండు నుర్వరన్.
వరాహ. ౧౨. ౬౦.

ద్వి. స్వర్గంబు గరసు మోక్షంబుల వెరసు, శివ
యోగుల కిరవు సిద్ధుల తెరవు ...
పండితా. పర్వ. ౩౧౩.

వెరసుబడి. వి. (√ వెరసు) అంకెలపంక్తి, అంక
మాలిక.

వి. విను మీతని సేనం గల, వనచరభట సంఖ్య
వర్గ వర్గము లెల్లం, బెను రాశి సేసి కవిలెం,
జన వ్రాసిన వెరసుబడి నిశాచర నాథా.
భా. రా. యు. ౩౬౮.

వెరళించు. స. క్రి. చెలఁగించు, విజృంభింపఁ
జేయు. (ప్రయోగాంతరము కన్పడ లేదు.
ఇంకను విచార్యము.)

గీ. చికిలి లోపలనే చీమ చిటుకుమన్నఁ, గనక
వన కూయు ఒకదారి కవల కడన, మరుని
వెరళించు మల్లెంటు విరుల కడన, బడుక
యిలు మాని విరహతాపంబుఁ బూని.
కువల. ౫. ౩౭.

వెఱ. వి. (త. వెఱు.) ౧. భయము.

క. చెఱువు నడుమ విసినను బెను, వెఱమెక
ములు చెదరినను వివేకనిధీ యు, క్కుటి
బహుళ సైన్య మటి ముటిఁ, బఱచిన నా
గంగరాదు బలియుర కైనన్.
భార. శాం. ౩. ౧౬.

చ. వెఱమెర లేని యట్టి బలు వీరుఁడు కృష్ణ
కుమారుఁ డొక్కచేఁ, జఱచి ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౬౬౨.

శా. పుట్టంబుట్టఁగఁ దల్లిదండ్రు లడివిన్ జోఁ
ద్రోచిరీ ఖైఖరిన్, బొట్టుంగట్టిన ప్రాణ
నాథుఁడు పో పొమ్మంచు నోనాడెడిన్,
గట్టా కోయిల పిల్లచందమున బల్గాసిన్
వెఱంగొంటి న, న్నిట్టట్టుం గికురింపఁ జూచె
దవో కుయ్యాలింపవే శ్రీహరీ.
కృ. శతం. ౩. ౧౬౮.

౨. ఆశ్చర్యము.

గీ. నేను మొదలుగ నొండొండ నెఱఁగు నంప,
వెల్లివఱపియు నస్త్రముల్ వెలయఁజేసి,
కాన మొక్కని నందుఁ దాకదు దగులదు,
తిచ్చవడి నిలిచితిమి వెఱ ముచ్చముడిఁగి.
హరి. ఉ. ౫. ౬౪.

గీ. అనఘ మణికంధరుం డట్లు తనదు తపము,
విఘ్న మొందించుకొనుటకు వెఱ పొడ
మెడుఁ, దిరుగఁ దపమొనరింపంగ దొర
కొనియెనో, యిపుడు రంభతో నున్నాఁడో
యెఱుగవలయు. కళా. ౩. ౮౪.

గీ. దిగధి పాలుర నెల్లఁ దోర్దర్పఁబనిచి, వారు
దాను రహస్య విచారపరత, నుండి వెఱ
తోడి భయమునను దిలగొనుచుఁ, బలికె
గీష్పతిఁ జూచి యాబల విభేది.
కవిక. ౬. ౯౪.

౩. నిశ్చేష్టత.

మ. పనిగానేర దటంచుఁ బూనక వెఱం
బ్రాపింతు రెంతే జడుల్, పనికిన్ మేకొని
విఘ్న లేశము జనింపన్ మధ్యముల్ వీఁగి
యుం, తగ చాలింతురు... మల్ల. నీతి. ౪౨.

వెఱఁగందు. అ. క్రి. (వెఱఁగు + అందు.)
ఆశ్చర్యపడు.

క. ఈ జనపదమున కధిపతి, యే జనపతి యో
మునీంద్ర యిదికృతయుగ వ, ద్భాసిత
మని వెఱఁగందెడు, నాతని తనూభవునితోడ
యతివరుఁ డనియెన్. చం. రా. ౨. ౯౬.

గీ. చిత్రజాతుండు కనుమాయ చేసినాఁడో,
మన మనంబుల విభ్రాంతి పుట్టెకొనెనో,

కమలలోచన పరితాప గౌరవంబు, యనుచు
వెఱగంది నుదిఁగుంది యబ్జముఖులు.
విక్ర. ౧. ౧౩౭.

వెఱఁగు = వెరఁగు. వి. (క. బెఱగు. త. వెరళ్.)
ఆశ్చర్యము, వింత.

క. తదనంతరంబ రాముఁడు, మొదలగు యాద
వులకెల్ల మోదము వెఱఁగున్, మదిమొలవఁ
జక్రధరుసై, వదలక వినువీధిఁ బుష్ప
వర్ష ముగురిసెన్. ఉ. హరి. ౧. ౧౨౨.

ఉ...వాసియు వన్నెయుం దగవు వైభవముం
జలమున్వివేకమున్, బో సవతుల్ భజించు
టకుఁ బో వెఱఁగయ్యెడు నేమిచెప్పుదున్.
పారి. ౧. ౯౨.

క....నతఁడా, రూపం జెడఁబాసి ఖేచరులు
వెఱఁగందన్. మనుచ. ౪. ౧౧౬.

౨. అద్భుతకృత్యము, వింతపని.

క. శ్రీ విశ్వ విభుఁడు చేసిన, యా వెఱఁగుల
కలుగ వలయు నలిగిన ఁదపన్, భావింప
నతఁడు ధీరుఁడు, వావిరి ననుఁ దేర్పఁ
దతను శక్తి బడవలయున్.
కావ్యా. ౧. ౧౦౪.

ద్వి. వెఱఁగైన యా రంగ విభు మహామహిమ,
మఱి వేల్పులకు నవాఙ్మానస గోచరము ...
ద్వి. పరమ. ౫. ౪౮. పా.

వెఱఁగొందు. అ. క్రి. (వెఱఁగు + ఒందు.)
ఆశ్చర్యపడు.

సీ. విక్రమార్కుని నైన వెఱఁగొందఁగాఁ
జేయు జండ తరాభీల సాహసములు ...
విక్ర. ౧. ౭౮.

వెఱఁగుపడు. అ. క్రి. (వెఱఁగు + పడు.) ౧.
ఆశ్చర్యపడు.

క. వెఱఁగు పడి హర్ష రాగము, దఱిఁగిన వెల
వెల్లనై వదనములు వ్రాలం, దెఱఁగేది తిచ్చ
వడి రత్తఱిఁ దత్పరిజనము లెల్లఁ దద్దయు
వంతన్. భార. అర. ౮. ౧౫౭.

గీ. నేఁటితోఁ బాసె రాక్షసానీకమునకు, వీర
హోమంబుచే నీవు వేల్పుఁబెద్ద, వెఱఁగు
పడఁజేసి లోకైక విజయహేతు, వగము
లొందుటఁ బౌలస్త్య వరకుమార.
ఉ. రా. ౨. ౨౧౪.

వ. కౌతుకాంకురంబు కరఁగు వడ వెఱఁగుపడి...
మనుచ. ౬. ౮౯.

౨. నిశ్చేష్టత నొందు.

చూ: వెఱఁగుపాటు.

వెఱఁగుపఱుచు. అ. క్రి. (√ వెఱఁగు పడు.)
ఆశ్చర్యము నొందఁజేయు.

వ. కంచు మించుగన్ బఱచుట గగన చరుల
వెఱఁగు పఱిచి ... మనుచ. ౪. ౧౧౫.

వెఱఁగుపాటు. వి. (√ వెఱఁగు పడు.) ౧. నిశ్చే
ష్టత.

గీ. దాని కమ్మనుఁ లెల్లఁ జిత్తమున భయము,
విస్మయంబును బెనఁగొన వెఱఁగు పాటు,
గదిరి చిత్రరూపంబులఁ గరణి నుండె ...
భార. అను. ౪. ౪౦౦.

ఆ. ...వెఱఁగు పాటు దనికి నెఱనాడె
నొవ్వ నెవ్వగలు వగల నీనె దిగులు
వొదిచె ... భార. విరా. ౨. ౧౦౬.

క. అబ్బోఁ దగులాభ మని మది, నుబ్బెడుబో
నంతరాయ మొనఁ గూడుటయున్, బ్రబ్బి
కొను వెఱఁగు పాటది, నిబ్బరపు విషాద
మనఁగ నెగడుం జూడన్.
కావ్యా. ౧. ౮౩.

౨. అబ్బురపాటు, ఆశ్చర్యము.

ఆ. వెఱఁగు పాటు తోడి వెఱపు నాకస్మిక, సమ్మదంబు మానసంబు నొలయ ...
హరి. ఉ. ౩. ౧౫౫.

చ. ...గురు శిష్యులు కౌరవసేనలోని భూపతి సుతకోటికిన్ వెఱఁగుపా టొనరించిరి ...
భార. విరా. ౫. ౧౨౬.

వెఱచేఱచు. అ. క్రి. (వెఱ + చఱచు.) భయపడు.

క. వెఱచఱవ నింతకంటెం, దఱుచగ బాణంబు లేసి తడయక పగఱం, జెఱుతునని యిసుము చల్లుచు, నుఱుక ధనంజయుఁడు రణజయోన్నతుఁ డరిగెన్. భార. సభా. ౨. ౩౦౭.

వ. ఇట్లు క్రీడించి గాంగేయుడించి గాండీవి దన యరదంబు రయంబున.

క. పఱపి రథికులను సూతుల, నఱకిన క్రొవ్వాడు పడి యుండె నానారథముల్, వెఱచఱచిరి కురువీరులు, పటిపటిరై మనబలంబు భయముం బొందెన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౫.

లయవిభాతి. తఱిమి పెసరక్కసుల వెఱచఱువఁ బట్టుకొని, పటిపటిగ వేతలలు నఱిపె ...
భా. రా. యు. ౧౮౩౪.

వెఱచు. అ. క్రి. ౧. భయపడు.

క. రవిసుత పార్థుల ఘోరా, హవమునకును వెఱచుచున్న యది కుంతి ...
భార. ఆది. ౬. ౮౧.

చ. పరమున కేను దాసుఁడని పల్కఁగ బ్రాపుఁడఁ గాను మత్సుతన్, హరునకు నిత్తునా వెఱవనయ్యె ... కు. సం. ౩. ౯౪౦.

చ. వెఱచితి రాఁగదే యనిన వెండిక దాపగఁ దీర్తు నీవు నా, వెఱపెటులున్న నీ రథిక వీరులు వాపెదరు ...
భార. ఉద్యో. ౪. ౧౩౯.

ఆ. పాపఁడనక వెఱక పాపని మొద లింటి, పోకలెల్లఁ దలచి పొగడఁ దొడఁగ ...
భాగ. ౧౦. ౧౧౬.

వెఱక = వెఱవక.

క. ...విహంగంబులు రుతముల, నవని సుతను వెఱకు వెఱకు మన్నట్లుండెన్.
భా. రా. అర. ౨. ౧౫౦.

వెఱకు = వెఱవకు.

గీ. ...అని జయంబిచ్చి తన గదా హతికి వెఱని, మునికి ధనపతి దయచేసె ...
సమీర. ౨. ౧౫౩.

వెఱని = వెఱవని.

ఇది 'వెఱచు' ధా. యొక్క వ్యతిరేకార్థక విశేషణము.

౨. జంకు, సంకోచించు.

గీ. అదియుఁగాక మరుత్తుండు యజ్ఞవేళ, నుచిత దక్షిణ లర్పించి యున్న ధనము, గొల్లవిడిచిన బ్రాహ్మణు లెల్లఁదనిసి, విడిచి రర్థంబు దీనికై వెఱవవలదు. జై. భా. ౧. ౪౩.

సీ. హీర కుట్టిమ భూము లిసుకనేల లటంచు గట్టిగా నడుగులు పెట్టవెఱచు ...
దశ. ౧. ౨౪౨.

క. ...పన్నిన భయమున బేడిస, లెన్నఁడు జలదుర్గభూము లేమఱ వెఱచున్.
హరిశ్చ. ౨. ౯౦.

౩. నమ్రతగా నుండు.

క. ...విను కావునఁ బలికిఁ బ్రజలు వెఱచుట యొప్పున్. భార. శాం. ౨. ౨౬౧.

వెఱచుకొను. అ. క్రి. (వెఱచు + కొను. స్వార్థము) భయపడు.

ఆ. ...వెఱపించఁ, బోయి వెఱచుకొన్న చాయ యయ్యె. కృష్ణ. ౩. ౮౩.

వెఱపరి. విశే. (వెఱపు + అరి) భయము కల వాఁడు, భయము కలది.

సీ....భయశీలుఁడౌ వెఱపరి ...

అం. భా. ౩. ౯.

వెఱపాటు. వి. (వెఱపు + పాటు.) భయము.

ద్వి. నిరతమైన పతి మీఁది నెయ్యంబు దలఁచు, వెఱగంది చింతించు వెఱపాటునొందు ...

రం. రా. ఉ. ౧౨౨. పా. ౩. పం.

క. ఏ వరము నొల్లదేవా, దేవర కరుణాకటాక్ష దృష్టి యునిచి నా, శావరము చేత వచ్చిన, యీ వెఱపాటుడిపి బ్రోవవే యని పలుకన్.

శ్రీరం. మా. ౪. ౭౨.

వెఱపించు. స. క్రి. (√ వెఱచు.) భయపెట్టు.

ఆ....వెగడు పడఁగఁబాఱి వెఱపింత మొజ్జలు తత్ప్రయోగ విధులు దప్పిపఱవ.

భార. ఆది. ౨. ౧౩౦.

క. సమరంబు గలుగు ననుచును, మము వెఱ పింపంగవలదు మాధవ ...

భార. ఉద్యో. ౩. ౪౩.

ఉ. బేలవుగావె నీవు వెఱపించెదు వీరిని వారిఁ బోలె నన్ను ...   రాఘవ. ౪. ౧౦.

వెఱపిఁడి. వి. (వెఱపు + ఇఁడి.) నిర్భయుఁడు, భయములేనివాఁడు, భయములేనిది.

వ...వెఱపిఁడి తఱపికొన్న విధంబున కది రంబు చొచ్చి ...   విక్ర. ౪. ౯౭.

వెఱపు. వి. (√ వెఱచు.) భయము.

క. కలవు పయిఁ గలవు వారయుచు, వెఱవు పరుస్ వెఱపు దోఁప విడువని యుడుముల్, తొలఁగమిపైన్ ... భార. శాం. ౪. ౭౨.

మ....కరకంఠుం దరుణేందుశేఖరుని షట్కా లంబు బూజించు నెం,దఱు భక్తుల్ దను

వేఁడినం బ్రమదమున్ దాత్పర్యమున్ భక్తి యున్, వెఱపుం గల్గి తదీప్సితార్థములు గావించు న్నిరాలస్యతన్.

హార. ౧. ౧౧., దశా. ౨. ౬౩౭.

వెఱపెక్కు. అ. క్రి. (వెఱపు + ఎక్కు.) భయ పడు.

చ....చొప్పదునే నినుబోఁటి కాప్తిఁ జెప్పిన క్రియఁ జెప్పినీవు వెఱపించిన నే వెఱపెక్కు వాఁడనే.   భార. కర్ణ. ౨. ౩౭.

వెఱబొమ్మ. వి. (వెఱపు + బొమ్మ.) పక్ష్యాదు లకు భీతి కలుగుటకు భీకరాకారముగఁ గట్టెడు బొమ్మ.

క. వెఱవగు సంపద గలిగిన, నెఱిదానం గుడువఁ గట్ట నేరని మనుజుం, డఱిముఱిఁ జేనికిఁ గట్టిన, వెఱబొమ్మయె కాఁడె యెన్నివిధ ములఁ జూడన్.   విక్ర. ౨. ౧౪౯.

ద్వి. వీఁడొక్క వెఱబొమ్మ విప్రవృశ్చికము, పీడించి వీరి నొప్పించుచున్నాఁడు ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౩౨. పం.

వెఱవెఱపాటు. వి. (వెఱ + వెఱ + పాటు.) నిశ్చేష్టత.

ద్వి. వెఱవెఱ పాటును విహ్వలత్వంబు, వెఱ పును మఱపును వీడి జోడాడ...

రం. రా. అరో. ౯౭. పా. ౧౭. పం.

వెఱవేఁకి. వి. (వెఱ + వేఁకి) ౧. భయజ్వరము.

గీ. ఏను నామాట పద్యంబుగా నొనర్చి, వ్రాసి నిలిపిలి నంత నెవ్వారలైన, మ్రొక్కఁ జనుదెంచి కాంచివిదిక్కు పడుచు, వెడలి మఱి జూడ రిట వెఱవేఁకి పట్టి.

ద్వా. ౪. ౭౦.

ద్వి. నన్నెఱింగదు గాక నాపేరు తెలియు, విన్నమిత్తికైన వెఱవేఁకి వచ్చు ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౯౪. పం.

సీ. మొన్నఁ బారాశర్య ముని యోటరాఁ
గూఁత లెగయించి వెఱవేఁకి యెత్తఁజేసె...
కువల. ౨. ౮౦.

౨. సంతాపము, జ్వరము.

ఉ. ఏవి దినంబులో రజను లెయ్యవియో విను
నిద్ర యొట్టిదో, వేవుట యెప్పు యలంత
వెమ్మ్మ మనంబున కద్ది యందో యే,
ట్రోవలఁ బోయెనో తలఁపు తోఁడన
చెయ్యి లెఱుంగ నేను నా, కీ వెఱవేఁకి
మాన్పఁ గమలేక్షణ యచ్చితి వీవు వెజ్జవై.
హరి. ఉ. ౪. ౧౪౦.

(ఇందలి 'వెఱ' శబ్దము సాధురేఫ ఘటితము విగ
హార్థకము ప్రత్యేక ప్రయోగము లేనిది
అని శ. ర.)

వెఱసొచ్చు. అ. క్రి. (వెఱ + చొచ్చు.) భయ
పడు.

సీ. ...పశువుఁ జేయ, విప్రులు పట్టరా వెఱ
సొచ్చి యొదిఁగెడు గవయంబు చాడ్పునఁ
గర్ణభీతి, నల్లల నడుకుచు నుండుడు ...
భార. కర్ణ. ౩. ౩౩

క. ఇటులఁ దమిపొచ్చి మారుఁడు, సటలం
బెట్టంగ నొచ్చి పడి నటు నిటుఁ జెం,ము
టకు వెఱసొచ్చి రతిసం, ఘటనార్థము
మిగుల వేగు కాలమునందున్.
హంస. ౩. ౧౫౬.

వెఱగాయలాటలు. వి. బ. బాలక్రీడావిశేషము.

గీ. దాయముల నాడు వామనగాయ లాడు,
బాటలను బాడు వెతిగాయ లాటలాడు,
మున్ను మున్నుగ దాఁగురు మూఁతలాడు,
నా సుశీల జగన్మోహనాంగి యగుచు.
బ్రహ్మ. ౩. ౨౪.

వెఱ్ఱి. వి. (క. త. మ. వెఱి.) ౧. పిచ్చి, ఉన్మా
దము.

ఉ. వైదిక కర్మచారి జనవత్సల నీ మదిఁ బట్టు
కొన్న యు,న్మాదము హీన మానవు మనం
బునఁ బుట్టిన వెఱ్ఱి వోలె న,స్వాదులఁ దీర్చు
టొప్పదు ... భార. శాం. ౧. ౧౦౧.

గీ. ...ఆమెయు వెఱ్ఱి పట్టె నేమొ, యనుచు
నాలాగ కావింప ... శుక. ౨. ౪౫౬.

౨. అవివేకము.

క. జడలు ధరియించి యడవుల, నిడుమలఁబడి
కాయ గసరులే మెసఁగెడు పెన్, బడుగు
నినుఁ గవయఁదగునా, విడువిడు నీకేలపట్టె
వెఱ్ఱిఁ లతాంగీ. రామా. ౬. ౧౫౨.

చ. తనకిది దక్కెనంచుఁ బ్రమదంబునఁ బంక్తి
ముఖుండు మీన కే,తుని చిగురాకులూఁకు
మదిఁ దూరినఁ దాలిమి మాలి చేరఁగాఁ,
జని యిది యేమి వెఱ్ఱి యెల జవ్వనమున్
బొలిపోవ విష్ణుఁడం, చునె కలకాలమున్
దపసి చొప్పున దాఁటెదు వృద్ధకాంతవై.
ఉ. రా. ౩. ౧౧౫.

—విశ. ౧. వివేకము లేనివాఁడు, వివేకము
లేనిది.

ఉ. ఇమ్మది వెఱ్ఱి వీనిఁ బరమేశ్వరుఁగాఁ గొని
యాడె ... భార. సభా. ౨. ౩౯.

క. నీ పదవి కరుగ నోడఁబడి, నీ శాసన వచ్చు
నప్పుడు నిందింతురు మ,న్మో వెఱ్ఱులితని
మాన్పం,గా వలఁతులు గాకయని జగజ్జను
లధిపా. భార. శాం. ౧. ౬౬.

ఆ. విను పతివ్రత లగు వెలఁదుల దిక్కు రా,
వెఱ్ఱియేయమర్త్య విభుఁడు నీకు, వలవ
దతని మీఁది వైరస్య మనుకూల, వృత్తి
బోలునయ్యవి ప్రియంబు.
హరి. ఉ. ౯. ౪౩.

మ. వలదమ్మా యిటువంటి కానిపని యో
వామాక్షి యీ వెఱ్ఱిబు,ద్ధులు నీకేల ఘటిల్లె

నమ్మ తెగువన్ దుర్భాషలిట్లాడి యీ కొల
వాకేటికిఁ గట్టెదమ్మ ...
సారంగ. ౨. ౧౦౨.

౨. పిచ్చివాఁడు, ఉన్మత్తుఁడు, పిచ్చిది.

సీ. వెఱ్ఱులుఁ దొలుమేన వెడ్డున సాధుజనము
మోసపుచ్చి ధనంబు గొన్న జనులు ...
భార. అను. ౫. ౧౦౫.

ఉ. ...నీ, చందము నందముం గనిన జవ్వని
యెవ్వని వెఱ్ఱిఁ జేయదే ...
మనుచ. ౩. ౬౩.

౩. వికృతము.

గీ. ...త్రోటి నిర్వంకఁ బత్తు, తులను నివురుచు
వెఱ్ఱి చూపుల నురంబుఁ, గెలఁకుల గనులం
గొనుచుఁ గానఁ గేకులుండె.
ఆము. ౪. ౧౭౧.

వెఱ్ఱికుందెన. వి. (√ వెఱ్ఱి.) వృక్షవిశేషము. ¥.

సీ. వెలఁగ విషము దారి వెఱ్ఱి కుందెన మంచి
కుందెన కలబంద గువ్వ గుత్తి ...
హంస. ౪. ౧౦.

వెఱ్ఱిగొను. అ. క్రి. (వెఱ్ఱి + కొను) అవివేకము నొందు.

గీ. ఏల త్రేపల్లె పెద్దవారిట్లు వెఱ్ఱి, గొనిరి
కృష్ణుఁ బోనిచ్చినఁ గ్రూరులైన, రక్క-
సులు లోనుగాఁజేయు క్రందు లెల్ల, నుడుపఁ
దమకు దిక్కైన వాఁడొరుఁడు గలఁడె.
హరి. పూ. ౭. ౧౭౧.

వెఱ్ఱిగొలుపు. స. క్రి. (√ వెఱ్ఱిగొను.) అవివేకము నొందించు. మోహపెట్టు.

క. ప్రకృతి గుణంబులఁ గొని బహు, వికృత
రూపముల నట్లు వెఱ్ఱి గొలిపెనే, నకలం
కుఁడు ... భార. శాం. ౬. ౫౧.

వెఱ్ఱిచిక్కి. వి. (వెఱ్ఱి + చిక్కి) వృక్షవిశేషము. ¥. ఒకజాతి యడవి చెట్టు.

సీ. గోగు పొగడములు గోరంటలును బెద్దవెలమ
పుంకేసరి వెఱ్ఱిచిక్కి ... హంస. ౪. ౧౧.

వెఱ్ఱిచెఱకు. వి. (వెఱ్ఱి + చెఱకు.) ఇక్షువిశేషము, అడవిచెఱకు. ¥.

ఆ. వెఱ్ఱిచెఱకుఁ గోలవింటి బద్దకు మల్లె, తీవ
నారిఁజేసి భావ భవుఁడు, పఱచుపువ్వు
బోండ్ల చెఱచోటులన్ మెత్త, విరుల
తూఁపులేసి మరులు కొలిపె. వైజ. ౨. ౩౫.

ఆ. వెఱ్ఱిచెఱకు నందు విలసిల్లు ముత్యంబు,
పొరలు ప్రేంఖణంబు పువ్వుచాయ, నది
సమస్త భూతలాధీశ కామినీ, వశ్య కరము
ధరణి వలయమునను. రత్న. ౪౦.

సీ. రసదాళి చెఱకులోఁ బ్రబలి వెఱ్ఱి చెఱకైనఁ
జానవాలెఱ ప్రతి చక్కఁగును ...
చంద్రా. ౪. ౧౦౫.

వెఱ్ఱిజిల్లేడు. వి. (వెఱ్ఱి + జిల్లేడు.) రాజార్కము, ఒకజాతి జిల్లేడు. ¥. (శ. ర.)

వెఱ్ఱితనము. వి. (వెఱ్ఱి + తనము.) అవివేకము, తెలివి తక్కువతనము.

సీ. బాహుబలాఢ్యుల బలహీనుల క్రియ వెడ
లంగ నడిచిన వెఱ్ఱితనము ...
భార. ఉద్యో. ౧. ౩౬౬.

మ. మఱ్ఱితవోలె మా పడుచు మార్మసలన్
జలికింపఁ బూని నీ, వెఱ్ఱితనాలు మానవని
వేడ్క నిటాడఁగ నింటనుండి తాఁ, జెట్టునఁ
గోపగించుకొని చెప్పఁడు వేయఁడు లేచి
పోరు మీ, వెఱ్ఱియగారు మఱచిగురువే
దొరికెన్ జదువెట్లు చెప్పనో.
వైజ. ౪. ౧౨.

గీ. ...దైవకృతంబులకును, విట్టవీఁగుట వ్రేఁగుట
వెట్టిరసము. దశా. ౨. ౪౧౫.

వెట్టినారువ. వి. (వెట్టి + నారువ.) అరణ్యవృక్ష విశేషము, ఒకజాతి యడవిచెట్టు. ‡.

సీ. వేరు పనస గుత్తి వెట్టినారువ రేల పనస కరక
కొమ్మి పలుకరేణి ... హంస. ౪. ౧౧.

వెట్టినిమ్మ. వి. (వెట్టి + నిమ్మ.) అరణ్య జంబీరము, అడవినిమ్మ.

సీ. కోరింద నలతుమ్మ గొటికె కోదారయ
వెణుతు రూడుంగ దంతి వెట్టినిమ్మ ...
హంస. ౪. ౯.

వెట్టినీరు. వి. (వెట్టి + నీరు.) వెట్టి యెత్తించు నీరు. మద్యము, కల్లు.

గీ. వెట్టినీరాను కతమున వెడలునట్టి, చొక్కుఁ
బోదట్టి యొకకన్ను వెక్కఁబెట్టి, దడి
గఱవఁబోవు వేఁపి చందమునఁ బట్టి, పరుస
మెచ్చుఁగ నూరుజ ప్రముఖుఁ బలికె.
శుక. ౩. ౩౨.

గీ. మేరమీఱిన గొటియల మేఁక గముల,గొటి
యపోతుల నతికి ప్రోగులుగ నిడ్డ, వెగ్గలపుఁ
బచ్చి నంజుళ్లు వెట్టినీళ్లు, దోరహత్తుగ నిడఁ
గడుపార మెసఁగి.
అచ్చ. రా. యు. ౨౩౧.

వెట్టిపాల. వి. (వెట్టి + పాల.) అరణ్య వృక్ష విశేషము. అడవి పాలచెట్టు.

వెట్టిపాలాకు అరికె బియ్యము పిట్టున ఎలుక
కాటు మానును. (చి. కి. చి. ని.)

వెట్టిపుచ్చ. వి. (వెట్టి + పుచ్చ.) చేఁదిపుచ్చ. ‡.

గీ. పాపరయు వెట్టి పుచ్చయు బత్రపుష్ప,
వల్లరీ ఫల మూలంబు లుల్లసిల్ల, గ్రహణమునఁ
దెచ్చి చూర్ణంబుగా నొనర్చి, నీళ్లతో నీయ
విషము లన్నియును దీఱు. (చి. కి. చి. ని.)

వెట్టిబాగులు. వి. (వెట్టి + బాగులు.) తెలివిలేని స్త్రీ (గ్రా.) తెలివిలేని వాఁడు, వివేకములేని వాఁడు. (శ. ర. పా.)

వెట్టిబిల్ల. వి. (వెట్టి + బిల్ల.) అరణ్య వృక్షవిశేషము, ఒకజాతి యడవిచెట్టు.

సీ. పులిచింత మోదుగు ములుమోదుగును వెల్ల
పుల్ల వెలగ వెట్టి బిల్ల కిల్ల ... హంస. ౪. ౧౧.

వెట్టిబీఱ. వి. (వెట్టి + బీఱ.) చేఁది బీర. ‡.

గీ. మునిని వెట్టిబీఱ ముష్టి యుమ్మెత్తల, విత్తన
ములఁ జెముడువేళ్ల భాను, మూలములును దైల
మున దించి చమరిన, సర్వవాతములును శాంతి
నొందు. (చి. కి. చి. ని.)

వెట్టిమొల్ల. వి. (వెట్టి + మొల్ల.) అడవిమల్లె.
(చి. ని.)

వెట్టివాఁడు. విణ. (వెట్టి + వాఁడు.) ౧. వివేకము లేనివాఁడు.

చ. విడువక నీవు పట్టనము వీధుల వీధుల వెట్టి
వాఁడవై, చెడుగులఁ గూడి ధౌర్త్యములు
సేయ మహీరమణుం డెఱింగనే, విడుచును
సోమయాజి మను వృత్తులు చేకొనుసెల్ల
వెంటలన్, జెడుదుము గాదె నీకతనఁ
జీరయుఁ గూడును లేక పుత్రకా.
కాశీ. ౪. ౯౩.

౨. ఉన్మత్తుఁడు, పిచ్చివాఁడు. (శ. ర. పా.)

వెట్టిసెనగ. వి. (వెట్టి + సెనగ.) ఒకజాతి చిన్న చెట్టు, చిన్న మొక్క.

సీసమాలిక. ....కాను జిలుగు మెట్ట దామర వెట్టి
సెనగ జంచిరము కాచి నల్లకాచి ...
హంస. ౪. ౧౦.

వెట్టిసొట్ట. వి. (వెట్టి + సొట్ట.) తుంబీ భేదము, చేఁదిసొర.

చ. విలువకు వచ్చివచ్చి ధరణిం జెలువెంచిరి లుర్ వసుంధరం, గలపిన గోడలుం జివికి గంపలఁ గాచిన కెత్తిసొత్తులీ, వలు చిగిరెంత గంటగమి వాతులుగప్పిన పూడు పాఁత రల్ ... వెం. పంచ. ౧. ౮౬౪.

వెల. వి. (క. బెలె. త. విల్లై.) ౧. కొను వస్తువున కిచ్చెడు విలువ మూల్యము, క్రయధనము.

క. ఇలకు వెలగా హిరణ్యం, బలఘు మతి మాకు నొసఁగు మనుటయు ...
భార. అశ్వ. ౮. ౧౭౯.

గీ. జీవహింస యొన్నండును జేయ వనఘ, యొరులు సంపి తెచ్చిన మాంసమొనర విలిచి, తగిన వెలకమ్మి బ్రతుకుదు ...
భార. అర. ౫. ౩౩.

ద్వి. ఏమేమి దేశంబు లేలుట లేడ, భూమికి వెలయిమ్ము భూమీశ మాకు ...
రం. రా. బాల. ౧౬. పా. ౧౮. పం.

వ. ...తపస్వులకు నూఱువురకుం బ్రోలునాంటి బబ్బర వాడు పన్నస్రలు దగు వెలకు విలిచి కొని ... ద. శా. ౧౨౭౧. ౯.

సీ. విలువనా జెట్టినా వెలయన రోయన వెల యుచు నుండును విక్రయంబు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౬౪.

౨. పందెము.

ఆ. వాదులానితోడ వాట్లనితోడను, బూతు తోడఁ దిండిపోతుతోడ, నటమటీనితోడ నడియరితోడను, వెలకు నెత్తమాడ వెరవు గాదు. ఉ. హరి. ౩. ౧౧౨.

వెలఁగ. వి. (క. బెళల, త. విళవు.) కపిత్థము, వృక్షవిశేషము.

చ. ...త్రపదములఁ దోకయుఁన్ బిగయఁబట్టి చెలంగి వెలంగ మ్రానితోఁ జదియఁగ నొక్కి పెట్టుగొని చంపెఁ గుమారుఁడు లేఁగ రక్కసున్. భాగ. ౧౦. పూ. ౮౩౫.

సీ. వెలఁగపండులు పుల్లవెలఁగ పండులు మోవి పండ్లు నంకెనపండ్లు బలుసుపండ్లు ...
కాశీ. ౩. ౯౯.

ఆ. పిలికి పూలు బూతపిల్లు లేనికకొమ్ము, అలరుఁ దేనె పెద్ద వెలఁగపండ్లు, వెదురుఁబ్రాలు ఈతి పదనికల్ గసగసాల్, జల్లిమొకపుఁ జాలుఁ జాఱపప్పు. యయా. ౧. ౩౧.

వెలఁగొను. స. క్రి. (వెలన్ + కొను.) వెల యిచ్చికొను, విలిచికొను.

ఉ. ఆసలఁ బెట్టి యేచు వసువంచు వచింపఁగ నేల సంతతో, ద్భాసి నిజాభిజాత్యమునఁ దద్వసువున్ వెలగొన్న మోహసంవాస పథంబు దారమణి వారకశుక్తి మణిం జనించె ... వసు. ౮. ౧౧౧.

(ఇట వశము చేసికొన్న అని భావము.)

మధురగతి రగడ. వేలుపుఁ జేడెల వెలఁగొను వేశ్యలు, శ్రీలఁ గుబేరుని జెవకెడు వైశ్యులు ... కుచేల. ౧. ౨౩.

(ఇట పోలు అని భావము.)

వెలఁది. విశ. (త. వెళిదు.) ౧. నిర్మలము.

గీ. ...కుప్పుతిలు చుట్టుఁగొండపైఁ గొనలుసాఁగి, వెలఁది వెన్నెల లెల్లెడ వెల్లివిరిసె.
శ్రీరం. ౨. ౨౫౬.

ద్వి. సలలిత శశికాంత చంద్రకాలలును, వెలఁది ముత్యంబులు వెలయు వాకిటులు ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౪౭.

సీ. ఓలి నన్నింటి నద్యోభ్రుతంబులు నించి వెలఁది పట్టున వత్తులల్లకరించి ...

గీ. ...యందముగ నివాళించి రయ్యవనిపతికిఁ, జారు కంకణ ఝుణఝుణత్కార మెసఁగ...
భోజరా. ౨. ౯౬.

౨. తెల్లనిది, ధవళము.

గీ. చలువ లందిచ్చు నొక చెల్వ వెలఁది నవ్వు,
లుత్తరీయము లంచుచే నొడియ మాల్య,
భూషణంబులఁ గైసేసె పాలఁతి యొకతె...
దశా. ౬. ౨౭.

ఆ. చెలువ యొకతె చలువ వలువచేఁ దడి
యొత్తు, మగువ యొకతె సొగసు సిగ
యొనర్చు, వెలఁది చందనంబు వెలఁది
యొక్కర్తుమై, నలఁద నొకతె ధూప
మలరఁజేయ. ఇందు ౫. ౨౬.

ద్వి. దళుకొత్తు వెడఁద డెందము మీఁద జినుగు,
వెలఁది జన్నిదములు విలసిల్లుచుండ ...
ద్వి. పరమ. ౩. ౨౪౪. పా. ౧౨. పం.

౩. మేలైనది.

సీ. నవసమాగమమునఁ జవులు వక్కాణించి
మించఁ జాలు వెలంది మిన్నగములు ...
వసు. ౬. ౭౨.

(నారీరత్నముల సముదాయములు అని యర్థాంతరము.)

క. సికఁజొట్టు విరులొక్క, సికతామయనితంబ
వెలఁది కస్తురి నొక్క వెలఁది యలఁదె ...
సారంగ. ౨. ౧౯౨.

౪. ప్రసన్నము, సంతోషభరితము.

చ. ...పైపయి నద్భుత ప్రగుంభనము మనం
బునం బెనుపఁ బల్కె నమంగు వెలంది
పల్కులన్. హ. న. ౨. ౧౦౨.

(నలపక్షమున ప్రియసఖి వచనములతో అని యర్థము.)

౫. విశదము, స్పష్టము.

ద్వి. వలకొప్పుఁగాఁ గోయి వచ్చిన తెలుఁగు,
వెలఁదిగా నంతయు వినిపింపఁగోరి ...
నవ. ౨-౬౫. పా. ౬. పు.

-వి. ౧. చక్కని యాఁడుది, ఆఁడుది; భార్య.

గీ. వెలఁది సంకల్ప సోపాన వితతియందు,
నతఁడు నూడంగ సంచరింతహరహంబు...
నైష. ౨. ౯౭.

క. ...శైవ శరాసన మెక్కిడి, యా వెలఁదిం
బెండ్లియాడు మా రఘురామా.
రామా. ౪. ౬౧.

సీ. ...ఎలనాగ కోమలి యింతి చెలువ చెలి వెలఁ
దుక మెలఁతుక వెలఁది మెలఁత.
అం. భా. ౨. ౧౦౪.

గీ. వెలఁది జూదంబు పానంబు వేఁటపలుకు,
ప్రల్లదంబును దండంబుఁ బరుసఁదనము,
సొమ్ము నిష్ప్రయోజనముగ వమ్ము సేఁత,
యనెడు సప్తవ్యసనములఁ జనదు తగుల.
భార. ఉద్యో. ౨. ౪౪.

సీ. వెలఁదులు పదియాఱువేవురలో నెన్న సరి
లేదు సౌభాగ్య గరిమ నీకు ...
పారి. ౧. ౫౯.

గీ. చిత్రకారుఁడా తెలుఁగల్లఁజెప్పు విభుఁడు,
వెలఁది తొడమచ్చ యేకాంత వేళఁ
జూచి ... విక్ర. ౩. ౫౭.

ఆ. ... వేయు వత్సరములు వెలఁదితో రమి
యించి ... దశా. ౩. ౬౨.

౨. ధాళధళ్యము, తళతళ కాంతి.

గీ. ఈ వెలంది యొడల్ పైఁడిలో వెలంది,
యీ నెలంత లలాటంబు లే నెలంత,
యీసుపాణి రదశ్రేణి యేసుపాణి, యీ
బిడారు మృగమద శ్రీబిడారు.
విజ. వి. ౧. ౧౩౦.

వెలఁదిమిన్న. వి. స్త్రీరత్నము, శ్రేష్ఠురాలైన
యాఁడుది.

వ. ...వేఁడివేల్పు వెలంది మిన్న వేనలి నలవ
రించుకొన్న సన్నజాజి విరుల సరుల సిరులం
గడలుకొని ... ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

వెలఁదుక. వి. (వెలఁది + ఉక. స్వార్థమున.) స్త్రీ, ఆఁడుది.

క. ...సౌరభమాలా, కలిత మధుమత్త మధుకర, విలసనమున నొప్పు వనము వెలఁదుక సొచ్చెన్. మార్కం. ౧. ౨౪.

సీ. ...అనయమ్ముఁ జెలియమ్మలను ద్రిమ్మరుచునుండు చలివెలుంగు ననుంగుఁ జెలియలెనయె ...

గీ. ఇవ్వెలందుక కనితన యాడుచేడె లందరును డెందముల నుబ్బి యాడుకొనఁగ ...
నీలా. ౧. ౫౨.

వెలఁబెట్టు. స. క్రి. వెలయిచ్చికొను.

క. కలిగిరిపో యిది మనకును, వెలఁబెట్టని భృత్యులనుచు వెలఁదియుఁ దానుం, గల కల నవ్వుచు నాట్యము, సలిపిరి కరడమరు తాళసహితము గాఁగన్.
ప్రబోధ. ౩. ౫౭.

(వెలఁబెట్టని భృత్యులు = వెట్టి నౌకరులు.)

వెలకుఁజూపు. స. క్రి. (వెలకున్ + చూపు.) అమ్మఁ జూపు, విక్రయింపనెంచు.

సీ. వెలకుఁ జూపవు పొన్న విరియంతగోప్యమా యది యురంటులలోయ నయ్యోఁ జూమ్మ...
కవిరా. ౧. ౭౧.

వెలకెక్కించు. స. క్రి. (వెలకెక్కు.) ప్రసిద్ధి నొందించు.

క. ఆ రాక్షసుఁ దునుమాడక, పోరాదు పురంబునకును పోరాటమహా, ధారాట రథ మద ద్విప, వీరాటన పాటవంబు వెలకెక్కించున్.
సుద. ౫. ౪౬.

వెలకెక్కు. అ. క్రి. (వెలకు + ఎక్కు.) ప్రసిద్ధి చెందు.

చూ: వెలకెక్కించు.

వెలగఱవుసేయు. అమూల్యమగు.

గీ. ...వెలఁ గఱవుసేయు కౌశేయములు గలుగఁగ, నూనమైనట్టి మైనమై నూననేల.
సారంగ. ౨. ౧౭౭.

వెలచ్చాన. వి. (వెల + చాన.) రో వెలఁది, వేశ్య.

గీ. అప్పురంబునఁ గామ సేనాభిధాన, యైన వెలచాన మీఱు జయ్యైక తాన ...
శుక. ౩౧౦.

వెలచు. స. క్రి. శుభ్రపఱుచు, తోము.

సీ. వెండి యొడ్డనలపై వెలచి తెచ్చిన పైఁడి పళ్లెంబు లాయత్త పఱచువారు ...
నైష. ౬. ౧౦౭

(ఇది సానుస్వారమని చి. ని., బ్రౌ.; నిరనుస్వారమని శ. ర. నిర్ధారిక ప్రయోగము లభింపలేదు కనుక నిరనుస్వారముగా గ్రహింపఁ బడినది.)

సీ. పుప్పొడికంటెఁ బుప్పొడిలోనఁ బొరలించి వెలచిన చెంగల్వ విరులకంటె ...
పి. శకుం. ౪. ౧౪౬.

సీ. విరహుల మర్మముల్ విదళింపఁ గరసాన వెలచిన మరునస్త్ర గుళికయనఁగ ...
శివలీలా విలాసము. ౧.

వెలచెలువ. వి. (వెల + చెలువ.) వెలచాన, రో వెలంది, వేశ్య.

వ నిలింప పతి కొలువు వెలచెలువల చెలువంబులు మెచ్చువి మెచ్చు లాఁడులు.
ఉ. రా. ౫. ౨౪౭.

వెలడు = వెడలు. అ. క్రి. నిర్గమించు, పైకివచ్చు, బయలుదేఱు.

క. వెలడు సెపఁ డెలివితోన, గుబ్బలువలపల సుడియు శిఖలఁ గొమరగు ...
భాగ. శాం. ౩. ౧౪.

తరువోజ. వెలఁదు నిట్టూర్పుల వెస నుచ్చలించు
వెలుపునఁ గలుగు నెవ్వఁగు చందోయి ...
కు. సం. ౫. ౫౭౭.

వెలతలిరుఁబోఁడి. వి. (వెల+తలిరుఁ బోఁడి.) వేశ్య, రో వెలఁది.

గీ. సంభవించెఁ గచాకచి సంగరంబు, చక్కఁ
గా వేగ దిక్కుల జాట నేఁడు, దండహతు
లాదవెను వెలత లిరుఁబోండ్ల, తల్లులకుఁ
దూర్పు తెలతెలల్ దాయునపుడు.
రా. వి. ౧. ౪౪.

వెలన = వెల్లన. వి. తెల్లఁదనము.
చూ : వెలనగు.

వెలనగు. అ. క్రి. (వెలన+అగు.) వివర్ణమగు, కాంతిరహితమగు.

సీ. పాత్రావలోకనోపాయంబునకు నైన వెల
నైన దీపంబు వెలుఁగఁ జేసె ...
కాశీ. ౮. ౧౩౩.

వెలనా(ల్నా)డు. వి. దేశవిశేషము.

క. వెలనాఁడు వేఁగినాఁడును, బులుగులనాఁడా
కనాఁడు పొత్తపి నాఁడున్, గల మురికి
నాఁడు రేనాఁ, డలయక గనుఁగొంటి నచటి
యబలలఁ గంటిన్. హంస. ౧. ౫౩.

వెలనేస్తకాఁడు. వి. (వెల + నేస్తకాఁడు.) విటుఁడు, బొజఁగు.

గీ. చాపపైనుండి యుచిత సల్లాపగరిమ, నుబుసుఁ
బోకల నొకకొంత యూరడించి, వెలఁ
బన్నిడు తనకూళ తలఁపు నేఁడు, గానలేఁ
డని వెలనేస్తకానిఁ జూచి.
ప్రబంధ. ౪-౨౬.

వెలపడంతి. వి. భోగముదాన.

గీ. ముకుర వీక్షావిధానంబు మొదలులేక, వెల
పడంతికిఁ గారాదు విటునిఁ గవయ ...
క్రీడా. ౧. ౧౭౬.

వెలపెట్టు. అ. క్రి. (వెల + పెట్టు.)

వ. ...భీమనధనం దన వనమునకుం జంగకాయ
లకు వెలపెట్టిన గన్ధ (హ)స్తిమాడలు ఇరు
వది ౨౦ ... దశా. ౧-౨౧౧. ౧౫.

వెలపొలఁతి. వి. (వెల + పొలఁతి.) రో వెలఁది, వేశ్య.

ఆ. మమత మాధవిటులు భ్రమతు రింతియ కాక
వెలపొలంతి కెందు వలపు గలదె.
హైజ. ౨. ౪౭.

వెలపోయు. స. క్రి. వెలఁగానిచ్చు.

గీ. పడుచ పని చేసితివి రేఁగుఁబండ్ల కొలకు,
ముత్తియంబులు వెలపోయు ములుచ
గలఁడె ... వై. భా. ౫. ౫౭.

చ. మసగొని రేఁగుఁబండ్లకును మౌక్తికముల్
వెలవోసినట్లు దు,ర్వ్యసనముఁ జెంది
కావ్యము దురాత్ముల కిచ్చితి మోసపోతి...
దా. శ. ౪.

వెలమ[1]. వి. బ. శూద్రజాతిలో నొక యవాంతర శాఖ; ఆ శాఖకుఁ జెందినవారు.

వ. ... అందు (శూద్రవంశమునందు)ఁ బద్మ
నాయకులన వెలమలనఁ గమ్మలన సరిసర్లన
నొంటర్లన బహుప్రకార శాఖోపశాఖా
భిన్నంబులైన మార్గంబులన్ ...
భీమ. ౧. ౩౧.

(వీరు మహాశూరులు; మిగుల క్షాత్రవంతులు.)

గీ. వరలుకరు లొక కెందు వేల రసిచూడ,రాజు
లును వెలమలుం గమ్మ ప్రజలు ఘనులు,

కలుగు రాయలతోఁ బోరి గెటువ మనకు,
వెలమె రైన ఖుదా యున్నవాఁడటంచు.
కృష్ణ. 3. ౨౬.

క. హారహారి హీర మచ్యుత, చరణాబ్జ మరంద
ధార జాహ్నవి లోకేశ్వరి తమసోదరి
యానట, పురి వెలమల భాగ్యమహిమ పొగ
డఁగ వశమే. పాండు. ౧. ౧౧౨.

(ఇట శూద్ర సామాన్యపరము.)

వెలమ³. వి. ధనము, వృత్తివిశేషము.

వ. ఇప్పకప్పుర మద్ది గద్దగోరు గోరంట వెలమ
యులిమిరి మూఁగ వేఁగిస మొదలుగాఁ
బెక్కు తెలంగుల ప్రాఁకులు ...
పి. శకుం. ౨. ౧౪.

వెలమవాఁడు. వి. (వెలమ¹ + వాఁడు.) వెలమ
తెగకు సంబంధించినవాఁడు.

ద్వి. పరమేశ్వరుఁడు తనబాసలోఁతరయ, నరు
దెంచి వెలమడై యరి యప్పనంబు ...
బస. పు. ౪. ౭౩౪. పం.

క. ధనవంతుఁడైన శతహాలి, యను వెలమని
మీఁదలేని యన్యాయపథం, బొనరించి ...
దశకు. 3. ౧౪౭.

వెలమనూళ్లు. వి. బ. తెలికజాతిలో నొకభేదము.
ఈ జాతిలోని భేదాంతరములు.

పత్తిపాలు, నరియూళ్లు, కుముదాళ్లు, మట్టూళ్లు,
పోవండ్లు, స్రావకులు, ఉంద్రూళ్లు, అనుమ
గొండ్లు, అడ్డనూళ్లు.
శేశా. శ. A. D. ౧౧౭౬. Ep. ind. ౬.

వెలమసంది. వి. కాకజంఘ, నేలవేములోని
భేదము. వై.

సీ. వెలమసంది చివికి వెలమనఁగాఁ గాక
జంఘాభిధానంబు చనును ...
ఆం. భా. ౨. ౬౬.

వెలమిటారి. వి. (వెల+మిటారి.) వేశ్య, పణ్య
స్త్రీ.

గీ. విటుల తబ్బిబ్బులకుఁ గెరు వెలమిటారి,
నగవు నేలినడాలు...కలిగి చాదంతి పొడ
మె నా జలనిధి యందు.
దశా. ౨. ౨౨౭.

వెలయబ్బురము. విశే. (వెల + అబ్బురము.)
మిక్కిలి వెల గలది, అమూల్యము.

సీ. వెలయబ్బురపుఁ గ్రొత్త విడి కెంపు రవ
గుల్కు గలశాలి జిగివాటి గలసి వెలయ...
ఇందు. ౫. 3౪.

వెలయాట. వి. (వెల+ఆట.) ౧. సురతక్రీడ, రతి.

గీ. అంగరాగంబు దమ వెలయాటనంత, రంగ
రాగంబు నొసఁగెడు నప్పురంబు, గట్టి
వాలు పసంతులు కంతుచేతి, గట్టివాలున
కొప్పింతు రెట్టివాని. కవిక. ౧. ౨౨.

౨. ద్యూతక్రీడ, జూదము.

గీ....పెద్ద వెలయాటఁ దెగ గెలిపించువారు.
దశకు. ౫. 3౬.

వెలయాలు. వి. స్త్రీ. (వెల + ఆలు; బ. వెల
యాండ్రు, వెలయాండ్రురు.) రో వెలఁది, వేశ్య.

క. వెలఁదియు ధరణీ విభుఁడును, వెలయాలును
దాసిఁగూడి విమలాకృతులై, వెలువడిరి
యగ్గిగుండము, జలరుహాషండమున నుండి
చనుదెంచు గతిన్. విక్ర. ౬. ౧౩3.

చ. ... బలారి కొల్వులోఁ, గల వెలయాండ్ర
కెల్లను శిఖామణి వీవెకదా ...
ఉ. రా. ౪. ౨౧3.

క. ఇల...వెలయాండ్రుర కలుపు మగల విడు
పును సతులన్. కు. సం. ౭. ౧౬౫.

ఉ. ఆమహిమాత్మఁ డొక్క వెలయాలికి
మిక్కిలి తాను గూర్చువాఁడై, మమత
స్వలంగుచు ... విప్ర. ౪. ౪౨.

వెలయించు. స. క్రి. (√ వెలయు.) ౧. బయలు పఱచు, ప్రకటించు.

క. నా పురుషత్వము గైకొని, పేపోయి దశార్ణ
పతికి వెలయించిన మీ, యాపదలు దొలఁగి
చనఁబోడ, నూపుము పదినాళ్లయంత
నూనృతమొప్పన్.
భార. ఉద్యో. ౪. ౩౮౭.

ఉ. అక్కట యుగ్రసేనుని మహాత్మునిఁ
బల్కుట సంగరంబునం, దెక్కుడు పౌరు
షంబు వెలయించుటయే పలుకందలంచినన్,
గ్రుక్కక నన్నుఁ బల్కుము విరోధి నొకం
డన కాన నీకు నీ, యుక్కున మెన్ని చంద
ముల నోర్వక పోవునె వేయు నేటికిన్.
హరి. ఉ. ౩౦.

క. జనని సతీత్వము వంశం,బున విమలత్వమును
దనదు భుజవీర్యము నా,తనయుం డిటు
వెలయించునె యని ప్రార్థనంబు కాఁగఁ
బ్రాణచ్యుతుఁడై. మార్కం. ౩. ౨౭.

౨. ప్రసిద్ధి కెక్కఁ జేయు.

గీ. తన మహత్త్వంబు భూషింపఁ దాను వారి,
పేరు వెలయింపఁ జాలు గంభీరమహిమ...
హరి. పూ. ౧. ౨౨.

౩. ప్రకాశింపఁజేయు.

మ. మహి మున్వాగనుశాసనుండు సృజియింపం
గుండలీంద్రుండు ద,న్మహనీయ స్థితి మూల
మై నిలువ శ్రీనాథుండు ప్రోవన్ మహా,
మహులై సోముఁడు భాస్కరుండు వెల
యింపన్ సొంపు వాటించు నీ, బహుళాం
ధ్రోక్తిమయ ప్రపంచమునఁ దత్ప్రాగల్భ్య
మూహించెదన్. వసు. ౧. ౧౦.

క. వెలయించు నట్టి రొకమణి, వెలుఁగారం
గొనుము ... ఆము. ౪. ౨౮౩.

౪. శాసించు.

ఉ. ఈ యిల ధర్మరక్ష వెలయింప జనించిన
యట్టి యాది నా,రాయణ మూర్తి వీవు ...
విక్ర. ౨. ౬౪.

౫. వ్యాపింపఁ జేయు.

క. ఆజ్ఞ వెలయింతె దిక్కుల ...
విక్ర. ౪. ౧౦.

౬. కప్పు, ఆచ్ఛాదించు.

సీ. బ్రాహ్మి సంపాదించె భసితాంగరాగంబు
మాహేశి రుద్రాక్షమాలఁ గూర్చె, కౌమారి
వెలయించె గజచర్మ చేలంబు వైష్ణవి తోలు
దువ్వలువ మడిచె ... హర. ౪. ౮౭.

౭. పావనము చేయు, పవిత్రీకరించు.

క. కావున విను పాత్రము మే,లై విహితా
చరణ సౌమ్యమగు దానము ధా,త్రీ వర
దాత్రా దాతలఁ, దా వెలయించు భువన
ద్వితయ రంజకతన్.
భార. శాం. ౧. ౩౩౪.

౮. ఉల్లాసము నొందించు, సంతోషపఱచు.

శా. దంతాఘట్టిత రాజతాచలచల ద్గౌరీ
స్వయంగ్రాహమున్, కంతుద్వేషికిఁ గూర్చి
శైలజకుఁ దద్గంగా ఝురాచాంతి స,త్యం
తామోదము మున్నుగా నిడి కుమారాగ్రేస
రుండై పిత్రు, స్వాంతంబుల్ వెలయింపఁ
జాలు నిభరాడ్వక్త్రుం బ్రశంసించెదన్.
వసు. ౧. ౭.

సీ...గీ. తన సహజ లక్షణములలో నెనసి
యుండ, నా సరోలక్ష్మి గర్భ చిహ్నములు
దాల్చెఁ, బరిణయము లేక కన్య గర్భమున
కిట్లు, గాక వెలయింపవచ్చునె లోకములను.
సర. ౧. ౬౩.

వెలయింతి. వి. (వెల + ఇంతి.) వారకాంత,
పణ్యస్త్రీ.

చ. సతతము బ్రహ్మ శర్వ సుర సంయమి
ముఖ్యుల నాత్మ సామి వెలయింతిని మో
హితఁ జేయలేక ప్రాకృత జనునట్ల తాను
దనగిన్నె నోసంగెను బంటుకోసమై ...
వైజ. ౪. ౫.

మ. ...మాకల్ప లాభ స్పృహాన్, సువిలాసం
బగు మేనోసంగు వెలయింతుల్ భోగ్యశే
జ్ఞాన కల్ప వనీవల్లి కుఠారముల్ సురభి
మల్లు ... మల్లభూ. ౨. ౫౭.

(ఇట్లే: వెలయువిద, వెల యొప్పులాఁడి మొ.)

వెలయు. అ. క్రి. (సం. విలస్.) ౧. ప్రసిద్ధి కెక్కు.

క. కడిఁది పగఱ నేఁ జెప్పఁగఁ, గడవంగా
నీఁదఁ దలఁచు కౌరవనాథుం, జెడుఁ గాక
యంచు నిత్తఱి, విడువ దగునె యతని వలన
వెలసినవాఁడన్.
భార. ఉద్యో. ౪. ౬౫.

తే. ఒనరఁ దండ్రిచే లక్ష్మిఁ గైకొను నతండు,
తండ్రిచేఁ గ్లేశములఁ బాసి తనరు నతఁడు,
తండ్రిచేతన వెలయు నతఁడు మదీయ,
కులమునందును లేకుండ వలయుఁ దండ్రి...
మార్కం. ౭. ౨౨౦.

౨. ప్రకాశించు.

(లక్ష్మివాక్యము) క. ... మత్తుష్టి కర చరితు
లగుటఁ ద్రివిష్టప సదులకడ నిలిచి వెలసెద
ననిరొన్ ... భార. శాం. ౫. ౧౩.

సీ....గీ. వెలయు నెవ్వాని యభిరామ విమల
కీర్తి ... నైష. ౧. ౩౪.

౩. కలుగు, పుట్టు.

క. నలు గుణములు దమయంతికి, నలునకు దమ
యంతి గుణగణంబులు జను లిమ్ములఁ బొగ
డుట నిరువురకును, వెలసె మనోభవ వికార
విభ్రమ మెదలన్. భార. అర. ౨. ౧౦.

సీ. క్రొక్కారు మెఱుఁగులఁ జుక్కల రొంఱ
పును గలసి యిమ్మగమయి వెలసె
నొక్క ... భా. రా. అర. ౨. ౨౫.

ఆ. ఇట్టి తలపు లుడుగి యింటికిఁ జని సుఖం,
బుండుమని పురోహితుండు పలుక, విని
మనంబులోన వెలసిన వైరాగ్య, మగ్గలింపఁ
బల్కె తతని తోడ. జాహ్నవీ. ౪. ౫౩.

౪. వ్యాపించు.

తే. అతివ వినుము రంభకును గల యట్టి భయము,
నాకుఁ గల్గుటఁ దత్కథ నీకుఁ జెప్పఁ, గూడ
దట్లయ్యు మిక్కిలి కువలయమున, వెల
యఁగల దది వెలయు త్రోవలును గలుగు.
కళా. ౧. ౯౯.

౫. బయలుపడు.

తే. వెలసి బాషింప నిప్పుడు వెరవుగాదు, తప
నుఁ డుదయించి క్రుంకునందాఁక వైచి, రాత్రి
వచ్చిన కార్యంబు రాము సతికి, విన్నవిం
చెదఁ గాక నే వెరవు తోడ.
భా. రా. సుం. ౧౬౪.

౬. ఆవిర్భవించు, అవతరించు.

క. ...నెట్టుకొనవలసి నిలిచిన, ఘట్టాంబికఁ
గొల్వఁ గలుగుఁ గామితఫలముల్.
భీమ. ౧. ౧౦౧.

౭. ఒప్పు.

తే. ...పుడమి లోపల మిథిల నాఁబ్రోలు
వెలయు. నీలా. ౧. ౨౬.

మ. తతయుక్తిన్ ఘన శబ్దముల్ వెలయ ...
దశా. ౧. ౪.

౮. ఉండు.

చ. కలదు గదా సుధారసము కంజదళాక్షుల
ముద్దు పల్కులన్, వెలయుఁగదా హాలా
హలము వీరల చిత్తమునందు ...
భర్తృ. ౨. ౬౦.

సీ.... గీ. ...నలువ రాణి మదాత్మలో వెలయు
గాక. మను. ౧. ౫.

క. వినునది నీ కొరు లెఱిఁగించిన మద్వృ
త్తాంతమేన చెప్పుటకు మనం, బనుమాన
మొనయు నైనను, విను చెప్పెద నేన తక్క
వెలయ రిటు నొరుల్. పి. శకుం. ౧. ౧౭౬.

౯. సఫలమగు.

గీ. అత్తలోదరి రఘుసూను నంతికమున, కనుపమ
విలాస గరిమతో నరుగు నపుడు, నల సునంద
మహానంద మలర బల్కె, నిలువు మెలనాగ
నీకోర్కె వెలసె ననుచు.
ఇందు. ౫. ౧౬౪.

౧౦. పవిత్రమగు, పావనమగు.

గీ. ధర్మమార్గ ముల్లంఘింపఁ దగదు గాన, వలసె
నిష్కృతి కుల మెల్ల వెలసె నీక, తమున సుర
ముని పితృతర్పణములు సేయు, మరిగి
బాహుదా పుణ్యతోయముల ననఘ.
భార. శాం. ౧. ౧౬౬.

క. ఎల్ల జగంబులు నేలిన, హల్లకహితజూటుఁ
డల్లుఁ డయ్యెడు నట నా, యిల్లు వెలసె
లోకంబులఁ, దల్లి రుద్రాణి యొట్టి ధన్యుఁడ
నొక్కో. వరాహ. ౬. ౩౨.

౧౧. అతిశయించు.

క. తొలు ప్రాయపు మగ కోడమల, తలఁపుల
తమకములు మిగులఁ దను నెదురుకొనన్,
జలజాక్షి జవ్వనము గదు, వెలసెఁ బ్రతి
క్షణము వింత వింతగ నంతన్.
కళా. ౧. ౨౭. (౧౩౫.)

విణ. ౧. అతిశయించు.

సీ....గీ....వెలయు వేడుక వాహ్యాళి వెడలి
వచ్చు, నమర నాయకుఁ గాంచి సంయమి
వరుండు. దశా. ౨. ౧౯.

౨. ప్రసన్నమగు, నిర్మలమగు.

క. కురిసె సుర పుష్పవర్షము, హరిపై నప్సరస
లాడి రాతోద్యంబుల్, మొరసె సుఖ
స్పర్శంబై, బెరసెన్ బవనంబు దెసలు
వెలసెన్ గలయన్ హరి. పూ. ౬. ౯౩.

వెలయెక్కు. అ. క్రి. (వెల + ఎక్కు.) విలువ
కెక్కు, అధిక మూల్యమగు.

క. నేరుపరిపోషణించిన, హారము వెలయెక్కు
లీల నతిశయముగ ...
ప్రబోధ. చం. ౧. ౨౪.

వెల యెసఁగు. అ. క్రి. (వెల + ఎసఁగు.) విలువ
కెక్కు, అధికమూల్య మగు.

గీ. చూపఱకు వేడ్కలొనరించు సొబగు వెలయు,
వెలయెసఁగు జాళువా ప్రాఁత కలిమి నెన్న,
గన్న నైకపు దుప్పటి కలఁబువాఱు, నలరు
వలరేని చెలువౌనె హవుసుఁ బూని.
ఇందు. ౫. ౨౪.

వెలరారు. అ. క్రి. (వెలరు + ఆరు.) తెల్లనగు.

సీ. జలధర ప్రకరంబు వలవలనై తోఁచె వెల
రారి దిక్కులు విశదమయ్యె ...
పద్మ. ౯. ౨౨౬.

వెలరు[1]. వి. తెల్లన, పాండిమము.

తే. వెలయు కీర్తి ప్రతాపాఢ్యు నిన్నుఁ
దలఁప, యశము శౌర్యంబు గలిగిన ట్లలరు
వెలరు, గాకయును నను సుత్రేప్తిఁ గాంత
నేలు, విరహమున కోర్వ దను వ్యంగ్య విభవ
మలరు. నరస. ౨. ౧౪౨.

వెలరు² = వెలలు. అ. క్రి. వెడలు, బయలుదేఱు. (ఈ రూపము కుమారసంభవముననే కాన వచ్చుచున్నది.)

గీ. తమ ముఖంబులు...తెల్లనై పద్మ షండంబు వెలరి చనియె. కు. సం. ౯. ౨౭౬.

మ. తలఁకొత్తెన్ దరహాస మాననము నం దట్టూర్చి పో మేను ము,త్పులకల్ గ్రక్కునఁ బర్వె లోలనయనాంభోజాత పత్రంబులన్, వెలరెన్ భోరనసమ్మదాశ్రు జలముద్వేగంబు రాగంబుగా, నెలమిం జిత్తము తత్క్షణంబ రతికాత్మేశావతారంబునన్.
కు. సం. ౯. ౨౮౪.

సీ. అలికలభములు ... మలయానిలాహతి వెల రిన పుప్పొడిఁ బొదివి మేనుల వింత పూఁత గాఁగ. కు. సం. ౩-౨౫.

వెలరువాఱు. అ. క్రి. (వెలరు + పాఱు.) ౧. తెల్లనగు.

సీ. ఉదరస్థుఁ డగు బాలు నుజ్జ్వల కాంతి దా వెలిఁ బేర్చినన మేను వెలరువాఱె ...
నృసింహపు. ౩. ౧౩౧.

౨. వెలవెలఁబోవు, వివర్ణమగు.

సీ. ...అ. వెలరువాఱు దీవియల నల్లనల్లార్చు, సోర్లగండ్లయందుఁ జొచ్చి సుడిసి, తిరిగి వేగుఁ బోక తెమ్మెర వెలదీఁగ, కొనల వంక లొత్తు ననలఁ బ్రోచు.
భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౨.

గీ. ఇనుఁడు తనదీప్తి తనచేత నిచ్చిపోయి,మఱవ కేతెంచి నిజరుచి మగుడఁ గొనినఁ, దెలివి చెడి తెల్లనైరను పలుకు జగతి, నిలుపుగతి దీప కళికలు వెలరువాఱె.
కు. సం. ౭. ౧౭౬.

వెలరువోవు. అ. క్రి. (వెలరు¹ + పోవు.) వెల వెలఁబోవు, వివర్ణమగు.

సీ. ఉద్యానములు వాపికోదకంబులు లేక వృక్షవాటంబులు వెలరువోయె ...
కాశీ. ౫. ౨౬౪.

వెలలు = వెలరు². అ. క్రి. ౧. వెడలు, బయలు దేఱు.

చ. ...ఇంద్రు వీటవా,కిలి తలుపుల్ ప్రగాఢ పరికీలిత ముష్టిహతిం బిగిల్చి వే,వెలలు ముకయ్య మిమ్మని సవేగ సముద్ధత సింహ నాద సం,కలితము గాఁగఁ బిల్చుటయుఁ గ్రక్కున వెల్వడియెన్ మహేంద్రుఁడున్.
హరి. ఉ. ౮. ౧౬.

క. తెలిమొగము నందు లోలా,క్షుల పొలపం బమరు నా చకోరముల తులా,మల శశి బింబములోఁ బడి, వెలలక చెలరారుచుండు విధమున సతికిన్. కు. సం. ౩. ౩౦౯.

చ. చిలుకలు వల్కునో చెవులు చిల్లులు వోవఁగ నంచు నెప్పుడున్, వెలలఁడు నందనోపవన వీథులకై ... నైష. ౮. ౨౮.

౨. చొచ్చు, ప్రవేశించు.

సీ. నలుగు పెట్ట నురంబుకుఁ బూప చన్నులు బలిసి క్రిక్కిఱియఁ జే వెలల దపుడు ...
కకుత్. ౩. ౪౦.

౩. అతిక్రమించు, కడచు.

క. ఇలువాడి ముగ్గులిడి కూ,రలు గూళ్లమ రించి యేల రాఁడాయెనో కో, వెలలెం బ్రొద్దని యట నీ, చెలియలు నేఁ డెదురుఁ జూచు సేవించుటకున్. వే. పంచ. ౮. ౫౬.

వెలలుచే = వెడలుచే. స. క్రి. (√ వెలలు.) వెడలఁజేయు. (శ. ర.)

వెలవ. వి. (సం. విలేపీ.) కాఁపుడుగంజి.

సీ. యవలు నగ్గగథేను నివహానఁ ద్రొక్కించి వెలవయత్తెఱఁగు నూకలన కాఁచి ...
భార. అను. ౩, ౮౭.

వెల(లు)వడము. వి. సస్యవిశేషము.

ద్వి. వెలువడం బుడివోయె వెరఁగయ్యె వరగ... విష్ణు. పూ. 3. ౨. (శ.ర.)

బ. ధాన్యవిశేషము.

వ. గంధసరులు మద్దిగంౘలు రేఖాములు కాంభోదులు మదనసరులు జలమ బుడతలు వెలవడాలు మల్లెశిగంధులు కుసుమపూరాజనాలు ... ప్రబంధ. ౧౧౨.

సీ. మండి గంౘలు నాగమల్లెలు తీఁగమల్లెలు కృష్ణనీలాలు వెలువడాలు ... హంస. ౪. ౧౨౫.

వెలవెల. (సం. వలక్ష.) విణ. వివర్ణము. (వృత్తియందు నిగామము వికల్పముగా నగు.)

క. వెలవెలని మోముతో మఱి, యెలుఁగొందఁగ గురునిఁ జూచి... వేం. పంచ. ౧. ౨౧.

వి. నవ్వుటయం దగు ననుకరణము.

క. ననుడింపు మన్న మాటలు, విని యదియును గంప దింపి వెలవెల నగుచున్ ... వాసిష్ఠ. ౨. ౨౫.

వెలవెట్టు. స. క్రి. (వెల + పెట్టు.) ౧. మూల్యమిచ్చు, విలువ నొసఁగు.

చ. అనవుడు బోయ యిట్లను శుకాంగనతో నడలంగ నేల నీ, తనయులఁ జంప నేను ఖిసితంబులు వ్రాతియె నాకు వీనిఁ గై,కొని వెలవెట్టు వారి కడకుం జని యమ్ముదువిల్చి వారునుం, బెనుతురుగాని వీనికొక పీడ యొనర్పరు నమ్ము నెమ్మదిన్. కేయూర. ౪. ౬౭.

క. వెలవెట్టి వేఱ కైకొన, వలదే కద యింటఁ బౌర వనితల చీరల్, గలుఁగనంతులలోపల, వలసిన యటువంటి వింత వస్త్రలు చూపున్. శుక. 3. ౧౦౭.

అ. క్రి. మూల్యవంతమగు, విలువగలదగు.

చ. నలువగ నెన్న నైన రఘునాథ నృపాలుఁడు గల్గఁగా మహీ,స్థలి నిఖిలైక ధర్మములుఁ దామర తంపరలై చెలంగెఁ, గొల్లలుగ నశేష సజ్జనకులంబు సుఖంబుగ నెన్ సమస్త వి,ద్యలుఁ గసవెల్లఁ బాసి మొఱపై వెలవెట్టె సభాంతరంబులన్. విజ. వి. పీఠి. ౧౯.

వ....భీమనధ నందనవనమునకుం జంగకాయలకు వెలవెట్టిన గన్ధ(హ)స్తి మాడలు ఇరువది ... దా. శా. ౧౨౧౧. ౧౫.

వెలవెలఁది. వి. (వెల + వెలఁది.) పణ్యస్త్రీ, వేశ్య.

గీ. విటులతో మాటలాడదు వెలవెలందు, లన్యవేశ్యలకుఁ గొలందులా జయింప ... నిరం. ౧. ౫౦.

గీ. మనసు గొలుపక హా దైవమా యటంచు, విసువుకొనుచున్న యవ్వెల వెలఁదిఁ జూచి. కవిరాజ. 3. ౧౬౦.

(ఇట దేవతల వారకాంత యగు నూర్వశి.)

వెలవెలఁబోవు. అ. క్రి. (వెలవెల + పోవు.) తెల్లఁబోవు, వివర్ణమగు.

క. బలుచేవయుఁ బోయిన వెల, వెలఁబోవుచు నీదు యోధవీరులు పొలిసెం, బొలిసె నదె భీష్ముఁ డనుచును, కలఁగంబడి యట్టులెత్తి కనుఁగొనుచుండన్. భార. భీష్మ. 3. ౨౬౬.

సీ. విమతుల మోములు వెలవెలఁ బోవంగ విమలాస్య మోము వెల్వెలుకఁ బొలె ... భాగ. ౧౦. పూ. ౩౧.

చ. వెలవెలఁ బోవు మోముపయి విన్నఁదనంబు దొలంకు చుండఁగన్ ... యయా. ౪. ౧౩౮.

వెలవెలఁబోవు. అ. క్రి. (వెలవెల + పోవు.) వైవర్ణ్యము నొందు, తెల్లఁబోవు.

చ. వెలవెలఁ బోవు మోము నను విప్రకుమారకుఁ డార యెవ్వరుం, దలఁపరు తొల్లి యీ తలఁపు ధారుణిలోపల నిట్టి గుజ్జముల్, గలుగునె ... దశా. ౬. ౧౩.

సీ. పగవైనఁ దెల్పఁ గోల్పడని రాజులు శరంబులు చన్న వెలవెలఁబోని ఘనులు ...

వసు. ౧. ౯౭.

వెలవెలన = వెలవెల్లన. వి. (√ వెలవెల.) వెలవెలపాటు, వైవర్ణ్యము.

చూ: వెలవెల నగు.

వెలవెలనగు. అ. క్రి. (వెలవెలన + అగు.) వెలవెలఁబోవు, వివర్ణమగు.

క. కల గంటినొ భ్రమసితినో, జలజేక్షణు మాయయో నిజంబో యని త,జ్జల మధ్యంబున మిక్కిలి, వెలవెలనగు మోనిఁజూచి వికవిక నగియెన్. వరాహ. ౯. ౧౦౭.

తే. దిటి కపోల తలంబులు తెలవాఱె, నదితి కెమ్మోము వెలవెల నయ్యెఁ దోడ, పంచికొన నేమి రుచియు సాపత్న్యమనను, గాక సైరింపఁ గలదె యేకడ సపత్ని.

దశా. ౩. ౧౦౪.

సీ. వెలవెలనై చాల వెడనవ్వు వహియించి మునిపెంబు విడిగిన మోమువాని ...

ఉ. రా. ౬. ౨౦౫.

వెలవెల్లనగు. అ. క్రి. (వెలవెలన + అగు.) వెలవెలఁబోవు.

క. ఆననములు వెలవెల్లం,గా నడ లాదవివది మోకు ... భార. ద్రోణ. ౨. ౨౩౩.

సీ. నిత్య స్వతంత్రాది నిరతిఁ జెన్నగుమోము వేఁడుకష్టత వెలవెల్ల నగుట ...

హరి. ఉ. ౧౦. ౨౪౩.

వెలవెలపాటు. వి. (√ వెలవెల.) వైవర్ణ్యము, వెలవెల పోవుట.

వ. ...చుంబనంబిడంబోయి కెంగేల నదరంట వాటువడు కాముకుల వెలవెల పాటు కూటువం గోటికిఁ బడగలెత్తి ...

మనుచ. ౩. ౨౮.

వ. ... నీ మనం బెఱింగిరే కదా మునుమున్న యతని మాటలు మానలేవంటి మని మూదలించి నంగించి దవనతానసయై నెమ్మొగంబు వెలవెలపాటు లేనగవున నడంచి...

ఆము. ౫. ౭౧.

వెలహెచ్చు. విశే. (వెల + హెచ్చు.) అధికమూల్యము, మిక్కిలి విలువగలది.

ఉ. ...కంబురా, సన్నపు గందపున్వ్యాలపు చక్కని మైం వెలహెచ్చు జాళువా, వన్నె మెఱుంగు రంగునునువల్వ చెఱంగు దురంగలింపఁగన్. ఇందు. ౫. ౧౦౩.

వెలారించు = వెలారుచు. స. క్రి. ౧. బయలుపఱుచు.

వ...ఇంతవట్టును వెలారింతు నీ మాటలు మఱవకుండుము ... భార. ద్రోణ. ౪. ౨౯౦.

౨. వెడలించు, పోఁజేయు.

సీ....ఏను, గదిసియుఁ గ్రమ్మఱఁ గరిపురంబునకుఁ బోనిత్తునే ధృతరాష్ట్రుఁడింక వగలఁ, అ. బొగులువాఁడు గాక పోఁడిమితో నుండు, వాఁడె వీఁడు మనల వాలి పఱుపఁ, దొల్లి పడిన పాటు లెల్ల వెలారింతు నధిప నీ మనమున వార్త మెసఁగ.

భార. శల్య. ౨. ౨౪౨.

అ. క్రి. సంచరించు, తిరుగు.

సీ. పుడమి నంతక నామమునఁ జేర్చు శైశంబు
శేలు వెలారించు బేలతనము ...
కృ. శతకం. ౧. ౫౬.

వెలార్చు(రుచే) = వెలారించు. స. క్రి ౧. వెడలించు.

సీ. జము దూత లట్లు ప్రాణములు వెలార్పంగ
నీ ద్రుపదాత్మజుఁ డెన్నఁ డేసె ...
భార. భీష్మ. ౩. ౪౦౫.

మ. వనితా నీపతి తోడఁ గూడవలతేన్ వారేల వీరేల నీ,కవి నన్నా యనిరుద్ధుఁ డున్న యెడ కల్లైనన్వెలార్తనిఁ బో,యిన నాతండు కులాభిమాన ఘనుఁడై యేయూరికే క్రోధ యుం చనుమానించినఁ ద్రోవనన్ గొఱవిఁ జేయం జూచెదే క్రమ్మఱన్.
ఉ. హరి. ౫. ౧౬౧.

సీ.... తే....గానసుధ వెలార్చు ...
అము. ౫. ౬౩.

ఉ. దోసము పెద్దలే దవశ ధూర్జటి నిష్ఠుర కంఠ హుంక్రియా,భ్యాసము మై నదల్చి యద యస్థితిఁ గాశి వెలార్చె నింక నే, నాసరి సంయమీంద్రుల ననాథత నేమెయిఁ జూతు నక్షు వా,టీ సదనుండు ప్రేమ ఘటియింపక తాను నుపేక్ష సేసినన్.
భీమ. ౩. ౧౧.

౨. బయలు పఱచు.

మ. ...వివిధాస్త్ర ధారలు సమిద్భూమిన్ వెలార్చున్ బ్రభా,వలి తీవ్రద్యుతి ...
ఉ. హరి. ౧. ౧౫.

క. నకనకని నడుము నక్కు,లు, చకచకల వెలార్చు తొడలుఁ జక్కని తొగలన్, వికవిక నగు తెలిగన్నులు, వికచక మల వదన కొనక్ల వేడుక మీఱన్.
ప్రబం. ౧. ౪౯౦.

ఉ. ...నా మనసు పాతగలించి వెలార్చినట్టి యీ, మాటలు మూఁడు నుంతువగ మానవ నాయక నీకు దక్కె,తిన్. విక్ర. ౭. ౧౦౪.

వెలి¹. వి. (త. వెళి.) ౧. బయలు, వెలుపల.

క. నగరుల లోపలి మాటలు, దగునే వెలి నుగ్గడింపఁ దన కేర్పడ నొం,డు గడం బుట్టినఁ బతి విన, నగు పని చెప్పెడిదిగాక యాతని తోడన్. భార. విరా. ౧. ౧౩౦.

సీ. పాదఁదూఱు నొక మేటి పూరేటి వెలికిఁ బోఁ దోలి కైకొని నొక్క తోఁచి గాఁడు ... మనుచ. ౪. ౫౭.

సీ. ఎల తుమ్మెదల దిమ్మ వెలిఁజిమ్మ చెలు వమ్మ గలవేణి కొక వింత నలువు మీఱె...
పారి. ౧. ౫౬.

౨. శరీర బహిర్భాగము, బహిర్భాగము, వెలు పలి ప్రదేశము ...

క. వెలి శుచిరై మతి తీర్థం,బులు సొచ్చుట మేలు నియమములు దీర్చి తగన్ ...
భార. అను. ౫. ౧౭౫.

గీ. అ రమాకాంత రూప రేఖాతి శయముఁ, గాంచు హరి కప్పు డంతరంగంబు నిండి, వెలికిఁ గ్రమ్మిన యనురాగ జలమనంగ, స్వేద మానంద బాష్పముల్ చెలువమయ్యె.
దశా. ౨. ౨౬౩.

గీ. వేయు గడవల జలమున వెలి గడిగిన గలుగునే శుద్ధి వారుణీ కలశమునకు ...
కాశి. ౩. ౩౪.

౩. బాహ్యప్రదేశము. (బయలుపాటు. శ. ర.)

క. తలలోపల నాలుక పూ,సలలో దారంబు పోలఁ జల్లిన నీరం, బలె వెలి యొఱుఁగక మన,సులు గలసి యభేదమునఁ గాఁపుకడ నతఁడుండెన్. పాండు. ౩. ౫౭.

వ. వెలిమఱచిన వలరాచ తపసుల పోలికన్...
పారి. ౨. ౫౨.

౪. బహిష్కారము.

క. చదువులు పెక్కులు చదివియు, మదిమది
మయినుండి నేఁడు మలహరు వెలిగా,నిది
యెల వీడఁ దొణఁగెను, మదిలోపల నణఁచు
బెదరు మదిలోఁ గదురన్.
వీర. ౧. ౧౦౩.

—విణ. ౧. బాహ్యము వెలుపలిది.

క. చారు మన స్సమ్మద రస, పూరము వెలి
వేర్చునట్లు పొలఁతికి ...
భార. ఆది. ౬౨౦.

గీ. ...నృపతి వెలి యంతిపురముగా నెన్న
మెలఁగ ...వలఁతు లప్పద్మముఖులు.
ఆము. ౧. ౬౦.

చ. ...చనిచని ముందటన్ వెలి హజారము
వెల్వడి వచ్చుచున్న ... దశా. ౧. ౧౬౩.

౨. వర్జితము, లేనిది.

క. లలితాంగి శయన మొక్కఁడు, వెలిగా...
భార. ఆది. ౩. ౧౮౬.

క. రవి శశి తారలు వెలిగా, దివియున్నను
నుండుఁగాని తెల్లంబునఁ బొ,రవ వంశము
లేకుండుట, భువి నెందును లేదు కాలములు
దగ మాటన్. హరి. ఉ. ౯. ౧౩.

సీ. సౌరభము లేని యట్టి పుష్పంబు వోలె,
గండుఁ గోయిల వెలియైన కానవోలె ...
నైష. ౨. ౨౪.

ఉ. జీవులు మృత్యువన్న వెఱఁజెందుదు రుగ్ర
విరోధి మృత్యువే, కావునఁ దద్భయంబు
వెలిగాఁ బ్రదుకన్ వరమీయవే కృపన్...
ఉ. రా. ౨. ౧౯౩.

౩. పరకీయము, ఇతరులది.

క. సురగరుడోరగ విద్యాధర పురవర సతుల
తోడ దనుజేశ్వరు కింకరులు రమింతురు
దోషాచరులకు వెలి లోపు గలదె చతురా
ననుఁడా. కు. సం. ౪. ౩౮౪.

వెలి². విణ. (సం. వలక్షః.) తెల్లనిది, ధవళము.

సీ. వక్షస్స్థలంబున వనమాల గ్రాలంగ వెలి
మావు గెడల వాగెలు ధరించి, నొగలపై
హరియొప్పు ... భార. ఉద్యో. ౪. ౧౨౫.

లయవిభాతి. నగవు నిగుడన్ గురుల పొగరు
మగుడన్ నయన యుగళి వెలి దామరల
మగలై డా లెగయ... మనుచ. ౪. ౧౧౮.

గీ. ...వెలితపారంబు మించ దువ్వలువ గప్పి...
ఆము. ౪. ౫౯.

౨. తెలుపు. (శ. ర.)

వెలికడలి. వి. (వెలి² + కడలి.) క్షీరసముద్రము.

క. ఆ వెలికడలి నగు పరిఘా వారిధిఁ దత్పు
రంబుఁ గని చతురుండై, రావణపురి యా
మీఁదటఁ, గావించెనో కాక విశ్వకర్మకు
నగునే. రా. వి. ౧. ౬౩.

వెలికత్తెర నేల. వి. కంకరమన్ను కలిసిన భూమి.
(శ. ర. వెలిగత్తెర నేల. బ్రా.)

వెలికి. వి. ఒకానొక చిన్న మొక్క, గాడిద
గడపర. *.

సీ. పొదలుఁ చిండీతకమ్ము గాడిదగడప చాగ
రాడి వెలికి యటంచన ...
అం. భా. ౨౬౫.

వెలికిలఁబడు. అ. క్రి. (వెలికిలన్ + పడు.)
ఉత్తానమగు, వీపు క్రిందగునట్లు పడు.

చ. లలన జలంబులో వెలికిలం బడి యొక్కతె
యీఁదఁగాఁ ద,దీయలలదురోజ హారము
లాయూరము మీఱె సమీరి తారస,చ్చలిత
సమస్త చక్రముఖ సక్త బిసాంకురముల్
బలెన్ ... ఇందు. ౩. ౫౯.

క. కొలువాస యొసఁగి సురగవి, వెలికిలఁబడుఁ గల్పతరువు వేఁడిన మతి యానులపడి పండ్లి గిలించును, నలువుగ నినుబోలఁ గలవె నర సింహ నృపా. నరస. ౨. ౭౪.

వ. ఇట్లు కుక్కుటాసనస్థుండై యుండి రెండు చేతులును మెడను బట్టుకొని కూర్మము వలె వెలికిలఁ బడియున్న నది కూర్మాసనం బగు ... వేం. మా. 3. ౭౪.

వెలికిలు. అ. క్రి. ౧. వెలికిలఁ బడు.

చ. వలపలి కాల ముక్కునను వాత సుధారస ముప్పతిల్లఁగా, వెలికిల వైచి మట్టె రణవీర శిఖామణి వీరభద్రుఁడు ... కాశీ. ౫. ౭3.

గీ. ఒక్కసతి వెలికిలి యూఁద నొప్పెఁ గురులు, వీఁగుఁ జన్నులు నలరాచ వేఁట కాఁడు, కోక ములఁ బట్ట నొడ్డు వాగురులు వానిఁ, డా కొనఁగఁ బెట్టు దీము పిట్టలు ననంగ. వరాహ. 3. ౧౦3.

౨. వీఁపు క్రిందుగాఁ బరుండు.

చ. వెలికిలి సెజ్జమీఁదఁ గడు విప్పగు కన్నుల చాయ లొప్పఁ జెక్కిలి గిలికించి క్రేతలు నగింపఁగనుండుట యాదిగాఁగ ... హరి. పూ. ౭. ౧3౪.

వెలికిలు(ల్లు). అ. క్రి. ౧. ఉత్తానమగు, మీఁది ముఖమగు.

క. వెలికిలఁ జరణతలంబులు, దల మీఁదను జేర్చి ధరణితలమున నిలువం, గలిగాడు నట్లుగఁ గరములు, నల పశ్చిమ మెత్తఁ డిట్టి భాసన మయ్యెన్. సీతారా. ౧. ౧౧౫.

౨. వీపు క్రిందగు నట్లు పడు.

సీ. వెలికిల్లఁ బెట్టె నుత్పలగంధి యొక్కర్తు కప్పగర్భ గృహోప కంఠమునను ... శివరా. ౨. ౫౧.

వెలిగట్టు. వి. (వెలి² + గట్టు.) రజతాద్రి, వెండి కొండ.

సీ. చలిగొండ వెలిగట్టు చాయలగిలుబాడి కొండెంపుఁ దపసిఁ గైకొనక చెలఁగి,
గీ. పాపరాయఁడు నెగడె నీప్రాంతమందు ... చిత్రభా. ౫. ౧౦.

వెలిగడ. వి. (వెలి¹ + కడ.) మెట్టనేల. (శ. ర. బ్రా.)

వెలిగారము. వి. (వెలి² + కారము.) టంకణము, బంగారమునకు కాంతిని గలుగఁ జేసెడి యొక దినుసు తెల్లని యుప్పు. (శ. ర.)

వెలిగించు. స. క్రి. (√ వెలుఁగు.) ౧. ప్రకాశింపఁజేయు, వెలుఁగఁ జేయు.

క. అపరిచ్ఛిన్నాద్వ్యయని, త్య పరంజ్యోతి ర్మయుండనై శశిహుత భు, క్తపనాదుల వెలిఁగించుచు, నెపుడంతట నొక్కరీతి నేను వెలుఁగుదున్. సీతారా. ౨. ౭౦.

చ. ...రామ భాస్కరుం,...తపస్వి మానసా, బ్జము లలరించి వేల్పుఁగవ జక్కవలన్ వెలిఁగించి లోకను, క్తమము లడంచి ... ఉ. రా. ౧. ౧౨౭.

మ. ...మించు వెలిఁగింప న్మబ్బులన్ వెల్లిపై. ఆము. ౪. ౭3.

౨. చెల్లించు, చెల్లఁజేయు.

సీ. ఉక్కడఁగించుచు దిక్కులఁ దన యాజ్ఞ వెలిగించుచును విప్ర కులము నెల్లఁ బ్రోచుచు ... భార. ఆది. ౧. ౫.

3. వ్యాపింపఁ జేయు.

ఉ. ...లో, కాతిచితుఁడై నవాఁడు నిఖిలాగమ పుంజము నేర్పడన్ విభాగించి జగంబు లందు వెలిఁగించి ... భార. ఆది. 3. ౪౫.

౪. ప్రసిద్ధి కెక్కఁజేయు.

మధ్యా. వీని మీరెఱుఁగరె భార్గవకులము వెలిఁ
గించువాని ... భార. ఆది. ౪. ౧౩౪.

వెలిగిడ్డి. వి. (వెలి² + గిడ్డి.) కామధేనువు.

క. వెలిగిడ్డి వింటి పసి వెలి,కిలఁ బడు లోఁడు
తనఁగఁ బరగు ఖేచరగవి ...
ఆం. భా. ౧. ౫౪.

వెలిగుల్ల. వి. (వెలి² + గుల్ల.) శంఖము.

క. నలువకు నెలవగు తమ్మియు, వలిపెంబగు
పచ్చపట్టు వలయపు టలుగున్, వెలిగుల్లయు
వనమాలయు, గలిమియు మానికము మేనఁ
గలిగిన వేల్పున్.
ద్వా. ౪. ౧౪౭.

వెలిగొండ¹. వి. (వెలి¹ + కొండ.) దూరమం
దున్న పర్వతము. (శ. ర.)

వెలిగొండ². వి. (వెలి² + కొండ.) వెండికొండ,
రజతాద్రి.

వెలిగొడుగు. వి. (వెలి² + గొడుగు.) శ్వేత
చ్ఛత్రము.

చ. అతని వెలిగొడుగుల పడగల చెడంగుల నుడు
గని కలిమిం దొడరి ... ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

వెలిగారు. వి. (వెలి² + గారు.) ఐరావతము,
ఇంద్రుని యేనుఁగు.

ఉ. పోటున వ్రేటునం దిరిగి బోరగిలం బడి
యున్న దానవుం, గాటుక కొండ నెత్తు వెలి
గారు తెలుంగున నెత్తి ...
ఉ. హరి. ౪. ౨౬౭.

వెలిగ్రుక్క. వి. (వెలి¹ + గ్రుక్క.) మణితము,
రతికూజితము.

వెలిచవి. వి. (వెలి¹ + చవి.) జారత్వము, అంకు
తనము.

చ. నలుపుల యిక్కలంజియల నమ్మిన రోత వెల
పంట జక్కవల్, తలఁపని కీడు కాని యవ
దాయము క్రొవ్విరి తమ్మిలచ్చికిన్, వెలిచవి
గోరు మండగపు వేడుక కత్తెల నోమునోఁత
గూబల మణిహంబు జారులకుఁ బందువ
చీఁకటి పర్వె నుర్వరన్. కవిక. ౪. ౭౬.

గీ. ...తవులు కోర్కులచే వెలి చవుల కఱుగ,
సందు గానక కుందు నయ్యిందువదన.
శుక. ౨. ౫౦౪.

సీ. వెలిచవుల్ మరగిన వెలఁదికిఁ బలిభంగి గలిత
దంతునకు శష్కులిక భంగి ...
రామలిం. ౨౪.

వెలిచామలు. వి. బ. (వెలి² + చామలు.) ధాన్య
విశేషము.

సీ. జడకొఱ్ఱ కొఱ్ఱలు చామలు వెలిచామ కుట్టారి
కారిక కొండఱరిగ... హంస, ౪. ౧౨౪.

వెలిచూడ్కి. వి. (వెలి¹ + చూడ్కి.) బాహ్య
దృష్టి, వెలుపలి చూపు. (వ్యతి. లోచూడ్కి.)

సీ. వెలిచూడ్కిలో లక్ష్య మలఁతి బాహిర
ముగా మునుకొన్న శాంభవీ ముద్రవాని...
కృ. శతం. ౩. ౪౩.

వెలిచె(ల్చె). వి. ఒకజాతి పిట్ట, వర్తకపక్షి.

సీ. వెలిచె కాటుకపిట్ట బెళవ వామనపాతు
పసిరిక లకుముకి పాలపురాయి ...
పార్వ. ౬. ౪౪.

చ. చిలుకలఁ బావురంబులను జెన్నగు హంసలఁ
జక్ర యుగ్మమున్, వెలచెల నాదిగాఁ
గలుగు వింత పులుంగుల బెంచి మిక్కిలిన్,
గలికఁ జేసి ... దశా. ౩. ౪౪.

ద్వి. వెలిచె లావుక యాది వేర్వేఱు జాతి,
పులుఁగుల నన్నిటిఁ బొరిపుచ్చి తనిపి ...
హరిశ్చ. పూ. ౬౩౧.

చ. ...ప్రల్లదంబు నను వెల్చెలకున్ దగ ముద్ద
వెట్టి యొక్కెడ మఱి కాటు లాడనిడు...
భల్లా. ౩. (శ. ర.)

వెలిచెట్టు. వి. (వెలి² + చెట్టు.) కల్పవృక్షము.

శా. అర్థోరాశిఁ దృణీకరించి వెలిచె ట్టట్టిట్టు
గావించి దృక్కర్ణ స్వర్ణపదాంగద ప్రియ
సఖున్ గద్దించి యుద్దామ సంపూర్ణోదారత
నీడుజోడు గనఁడీ భూలోక చింతామణిం,
గర్ణుం గంటివె వర్ణనీయుఁ డబలా కర్ణాంత
నేత్రోత్పలా. పాంచా. ౨. ౨౩.

వెలిచేను. వి. (వెలి¹ + చేను.) మెట్టచేను.

7...ఆ రామేశ్వరునికి దధ్యంన్న అవసరానకు
కాడారంభం వెలిపొలం కోలపాటి చేను
ఖ౪ అక్షరాలాను కోలపాటి నాలుగుపట్లు
వెలిచేనున్ యీ తథా.
ద. శా. ౪. ౭౦౧.

వెలిచేంద్ర. వి.(వెలి² + చంద్ర.) తెల్లచంద్ర,
కదరము. క్రీ. (శ. ర.)

వెలితి. వి. న్యూనత, కొఱఁత.

గీ. సప్త సంతానములు నాకు సంభవించె, నొక
ప్రబంధంబు వెలితిగా సుకృత గరిమ, నా
వెలితిమాన నాపేర నంకితముగ, శివపురా
ణంబు తెనుఁగుగాఁ జేయు మొకటి.
భీమ. ౧. ౨౪.

ద్వి. విధవ తనమునకు వెలితి వొమ్మనక, విధి
లేదు సతి పెడ్డ విధి యింతె యనక ...
పండితా. దీక్షా. ౪౩. పా.

క. తలఁపులు సమకూరెం గద, వెలితేమియు
లేక యింక వేంచేయఁదగున్ ...
యయా. ౫. ౧౪౭.

౨. విరళత, తఱచుఁదనము లేమి.

ద్వి. వెలితి గానఁగరాని విమల పూరములఁ,
బొలుచు వీచులరాలు పుష్పాళ్ల జడియు...
రం. రా. ఉ. ౧౧౬. పా. ౨౧. పం.

—విశే. ౧. తక్కువైనది, న్యూనము.

గీ. ఒడలు నొలియించి యదువీరుఁ డొడిసిపట్టి,
యమ్మహాశక్తిఁ గ్రమ్మఱ నతని వైచె,
నురము గాడఁగ భూపతుల్ తిరిగి చూడ,
వేగ నదిచేసె నించుక వెలితి చావు.
ఉ. హరి. ౩. ౭౬.

గీ. తొంబనూఱును తొంబది తొమ్మిదియును,
జలజములు పూజచేసెను శార్ఙ్గపాణి, వేయి
టికి నొక్క పద్మంబు వెలితియైన, నహహ
నియమంబునకు భంగ మయ్యెననుచు.
భీమ. ౬. ౬౪.

గీ. ఏమి చెప్పెడుదాన మీరిడక లేవు, సకల
విద్యలు భూసుర సమితి కెల్ల, నజాన కెనవత్తు
రన్నింటి నకట మీర, లల ముకుందుని కన్న
నే వెలితిచెపుడు. రాజ. చ. ౩. ౨౦.

౨. పూర్ణము కానిది, నిండనిది.

గీ. బహుసహస్ర సంఖ్యలు గల పసులకెల్ల,
నిడుపు దగిన యిమ్మెయ్యది యిచట, ననకుఁ
డెనసి త్రైలోక్యమును వచ్చెనేని నిమ్మ,
గలదు వెండియు వెలితియ కాఁగ నుండు.
హరి. పూ. ౭. ౧౭౨.

క. నిండార జలముఁ ద్రావియు, వెండియు
వెండియును గడుపు వెలితిగఁ బైపై, నొం
డొండ క్రోలి జలరుహ, షండంబులతోడఁ
గ్రీడ సల్పుచునుండన్. వాల్మీ. ౧. ౭౬.

3. తఱచుఁదనము లేనిది. (శ. ర.)

వెలితిపడు. అ. క్రి. (వెలితి+పడు.) తక్కువగు, తగ్గు.

గీ. ప్రతిదినము దక్షవాటీ పురంబునందు, మలయ
వేలావనీ మందమారుతంబు, గంధసారల
తాకు డుంగముల మెలఁగు, చిలువ లేమలు
సేవింప వెలితిపడుచు. భీమ. ౧. ౭౪.

వెలితి(ది)ప్ప. వి. (వెలి²+తిప్ప.) రజతగిరి, కైలాసము.

సీ. వెలిదిప్ప ముక్కంటి మలవెండి కొండనాఁ
గైలాస పర్వతాఖ్యలు చెలంగు...
ఆం. సం. స్థా. ౧.

వెలితుమ్మ. వి. (వెలి²+తుమ్మ.) తెల్లతుమ్మ, విట్ఖదిరము. కై. (శ. ర.)

వెలిదమ్మి. వి. (వెలి²+తమ్మి.) తెల్ల దామర, పుండరీకము.

సీ. ఉత్కంఠ రమసంకు నొఱపు గీటడఁగించి
వెలిదమ్మి తుటుములఁ జులకఁజూచి ...
పె. శకుం. ౧. ౪౩.

ఉ. ...వెలిదమ్మి భావికిం, జెంగట నుల్లసిల్లు
తులసీవన సీమ శుభాంగి ... ఆము. ౫. ౪.

గీ. ...తెలిదమ్మి వెలిదమ్మి వెల్లదమ్మి, తెల్ల
దమ్మి యనంగను దేజరిల్లుఁ బుండరీకంబు ...
ఆం. భా. ౧. ౧౬౪.

వెలిదుక్కి. వి. (వెలి¹+దుక్కి.) నీళ్లుకట్టక వాన తడిచే దున్నుట. (శ. ర.)

వెలిద్రొబ్బు. స. క్రి. (వెలి¹+ద్రొబ్బు.) వెలికిఁ ద్రోయు, బయటికి ద్రోయు.

సీ. వలుఁద శూలముతోడ నలిమబ్బు నలమబ్బు
వెలిద్రొబ్బు గరళ భృద్గళముతోడ ...
ఉ. రా. ౧. ౨౬౦.

వెలిపట్టు. వి. (వెలి² + పట్టు.) తెల్లని పట్టు వస్త్రము.

గీ. ఎఱిఁగి యమ్మేటి తాము సుంగిడిన జిలుఁగుఁ,
జలువ వెలిపట్టు దొలగించి సరగ లేచి, సరథ
సంబున నట్టహాసంబు సేయ, వింశతి
భుజుండు భీతిల్లి వివశుఁడయ్యె.
ఉ. రా. ౫. ౫౬.

వ. సన్న వలిపెంబులును వెలిపట్టులును హొం
బట్టులును పులిగోరు పట్టులును ...
ద్వా. ౩. ౨౦౬.

వెలిపట్టు జీబులు. వి. బ. (వెలిపట్టు+జీబులు.) వస్త్రవిశేషము.

సీ. సంపంగి కావులు చందురు కావులు లివెపట్టు
జీబులు వేటచాళ్లు ... ప్రబంధ. ౨. ౪౨.

వెలిపము = వలిపము. వి. సన్నని తెల్లని వస్త్రము.

సీ. వెన్నెల పోరవంటి వెలిపంబు చెంగావి
జిలుఁగు పావడ మీఁద నలవరించి ...
యయా. ౨. ౭౭.

(-శ. ర. పా. వెలిపట్టు వలిపంబు జిలుఁగుఁ
బావడ మీఁద ... ముద్రి. పా.)

ప్రయోగాంతరము లభింపలేదు.

వెలిపారము. వి. అయోధ్యాపుర ప్రాకారాదికము.

మ. తలపై నన్ను ధరించి భూవరుఁ డయోధ్యా
ప్రాగ్దిశా ప్రాంగణస్థలి యందున్ సగయూ
తటంబునఁ బ్రతిష్ఠానంబు శ్రీరంగమున్, వెలి
పారం బనఁగా నయోధ్య భవనావిర్భావ
మున్ గోపురంబులు ప్రాకారము లాయ
తించె సురశిల్పుల్ వచ్చి నిర్మింపఁగన్.
శ్రీరం. మా. ౨. ౧౧౪.

వెలిపాఱు. అ. క్రి. (వెలి + పాఱు.) పైకిపోవు.

ద్వి. అటుల పైఁబడు గయాళి ప్రోయాలి, నటు
ద్రోచిగుండె ఝల్లని వెలిపాఱ, హా పర
మేశ మహాదేవ యనుచు, భూప సూనుఁడు
సొమ్మఁ బొందివే తెలిసి ...
ద్వి. తి. సా. ౧. ౧౫. పా. ౨౬. పం.

వెలిపించు. స. క్రి. (√ వెలి1.) వెలువఱచు, బయటకు రప్పించు.

సీ. భగదత్త తనయుండు బాహు గర్వంబున
బాల్యసిద్ధంబగు లౌల్యమునను, బిరి నిర్గ
మించి యత్తురగంబు వెలిపించి కొనిపోవఁ
గాంచి ... భార. అశ్వ. ౪. ౨౧.

వెలిపుచ్చు. వి. (వెలి2 + పుచ్చు.) తెల్లపుచ్చ.

క. భూకాంత నీరువట్టుకుఁ, గాకవదన మిలుక
రింపఁ గాన్పించిన పం,క్తో కాకన వెలి
పుచ్చలు, లోకములోఁ గాచె నిట్లు లోఁబడె
జనముల్. వరాహ. ౧౦. ౩౦.

వెలిపుచ్చు. స. క్రి. (వెలి1 + పుచ్చు.) బయటఁ బెట్టు.

క. జనపతి యొవ్వరి నైనను, మనుపఁ జెఱుపఁ
బూని యునికి మదిఁదెలియ నెఱిం,గన
యేనిఁ దాను వెలిపు,చ్చునె మాను మున్నెట్టి
పాలసుండును దానిన్.
భార. విరా. ౧. ౧౩౪.

వ. తన యంతర్గతంబును సకలంబు నాకు వెలి
పుచ్చ సిగ్గుపడి పద్యత్రయంబుగా రచించి
యొక్క కేతకీపత్త్రంబున లిఖించి ...
కేయూర. ౪. ౧౪౨.

వెలిపె(వె)ట్టు. స. క్రి. (వెలి1 + పెట్టు.) బహిష్కరించు, సంఘమునుండి దూరముచేయు.

సీ. వెలిపెట్టిరే బాడబులు పరాశరుఁ బట్టి దాశ
కన్యాకేళిఁ దప్పుసేసి ... మను చ. ౨. ౭౩.

గీ. ఏమి గుడువంగ వచ్చినా రింద్లు విడిచి, వారుని
వెలిపెట్టినట్టి యీ యాగమునకు ...
కాశీ. ౭. ౬౭.

సీ.... తెలి మెట్టదమ్ముల వెలిపెట్టఁగాఁ జాలు
శ్రవణాంత కాంత నేత్రముల వాని ...
దశా. ౩. ౨౭.

వెలిపొలము. వి. (వెలి1 + పొలము.) మెట్టచేను.

శి....అ రామేశ్వరదేవునికి దధ్యంన్న అవస
రానకు కాడారంభం వెలిపొలం కోలపాటి
చేను ఖ ౪ అత్సరాలాను కోలపాటి
నాలుగుపుట్లు వెలిచేనున్ యీ తథా.
ద. శా. ౪. ౨౦౧.

వెలిఁబడు. అ. క్రి. (వెలిన్1 + పడు.) సంఘమునుండి బహిష్కృతుఁ డగు.

సీ. ...గీ...తనరు వెలిఁబడ్డవాఁ డనఁగను బహి
ష్కృతుండు ...
ఆం. భా. ౩. ౧౨.

వెలిఁబర్వు. అ. క్రి. (వెలిన్ + పర్వు.) బయటకు ప్రసరించు.

ఉ. ...మది నాఁటిన పంచసాయకా, నూన
లతాంత కోరక సముత్కరముల్ వెలిఁ
బర్వనోయనన్. వసు. ౫. ౭౭.

వెలిబిత్తరి. వి. (వెలి1 + బిత్తరి.) గాయమాన భేదము, మల్లబంధ విశేషము.

వ. విష్ణుచక్రంబును రామబాణంబును నాగ
బంధంబును లోలకరి మెఱుపును, అల్లిమత్తును
విస్సందు హస్తాభిరణంబును పదఖండ
నంబును సురిత్రాడును లో బిత్తరియు వెలి
బిత్తరియు సర్వాంకుశంబును మొదలుగాఁ
గల పదిరెండు గాయమానంబులును.
ప్రబంధ. ౭౮.

వ. పదఖండనంబును లోఁబిత్తరి వెలిబిత్తరి సర్వాంకుశంబు అల్లిమత్తును.
మల్లు. పు. ౩౬౭.

వెలిబూది. వి. (వెలి² + బూది.) తెల్లనివిభూతి.

సీ. శ్రీకాళహస్తి గౌరీపతి స్తోత్రముల్ పెట్టిన వెలిబూది పెండెకట్లు... కాళ. ౮. ౧౦౩.

సీ. అలసాత్త్వికము మేన నంతట నిండెనాఁ బోలుపైన వెలిబూది పూఁత దనర ...
ఇందు. ౧. ౧౬౧.

వెలిమల. వి. (వెలి² + మల.) కైలాసపర్వతము, వెండికొండ.

లయవిభాతి. మొలను బులితోలు వెలిమలను బలుఁబ్రోలు వలిఁ జిలుకు తలజాలు మెయిఁ గులుకు జవరాలున్, గలిగి కడు మేలు పజ కలిమి నిడిమేలుగని చెలఁగి జగమేలుచును వెలుఁగు నెఱవేల్పు ...
అచ్చ. రా. బాల. ౨. ౧౬.

వెలిమాడు. వి. (వెలి¹ + మాడు,) విదేశముల కంపఁబడు ధాన్యాదికము. (శ. ర.)

వెలిమావు. వి. (వెలి² + మావు.) ఇంద్రుని తెల్లగుఱ్ఱము. ఉచ్చైశ్శ్రవము, తెల్లగుఱ్ఱము.

సీ. వరుసలు పెట్టి దువాళింప సుడివడి వెలిమావు మోపదు వెనుక కాలు ...
వరాహ. ౧౦. ౧౫.

సీ. మిగులఁ గుప్పసము పన్నగలోక భర్తకు వేఱొక్క వెలిమావు వెల్పు దొరకు ...
రామా. ౧. ౮౩.

వ. వర్మంబులునించుచు నొకళ్లొకళ్ల వెలిమావులం డగలం దాఁక నేయుచుం జేరి పోరు సమయంబున ... భార. భీష్మ. ౨. ౮౨.

వెలిమావుజోదు. వి. (వెలిమావు + జోదు.) ఇంద్రుఁడు.

వ. మేచాయలు వెలిమావు జోదున కతిఁగించు పై మెఱుంగులును ...
అచ్చ. మా. ౨. ౩౧. పా.

వెలిమిడి = వెల్మిడి. వి. (వెలి² + మిడుఁగు.)
౧. విభూతి, భస్మము.

సీ. వెలిమిడి నలికంబు చెలువంగఁ బోవుచ తెలుపార మైనిండ నలఁదికొనుచు ...
కు. సం. ౭. ౬౬.

౨. బూడిద.

క. ఆ మాటలు విని రోఁగ, గ్రామణి గోపించి కుడికరంబుల రెంటన్, దామోదరు నురము పైయిన్, వేమఱు మిడుఁగుఱులతోడి వెలిమిడి చల్లెన్. ఉ. హరి. ౬. ౭౬.

ఆ. నీరు నెత్రుగనిన నిడివగు నాయువు, మంటగంట పసిఁడి పంటగంట, తెలుపు రెల్ల మేలుగలలోన వెలిమిడి, రొమ్ముక ప్రత్తి లవణము ముకదక్క. ద్వా. ౭. ౪౩.

వెలిమొట్ట. వి. (వెలి² + మొట్ట.) మత్స్యవిశేషము.

సీ. బేడసంబుల నిచ్చె వేడుక కాంద్రకు గండెల బలు దుండగీల,కిచ్చె, వెలిమొట్టలను దండువల తలార్లకు నిచ్చె కోడిశల పరిహాసకులకు నిచ్చె ... ద్వా. ౧. ౨౮౦.

వెలిమ్రాను. వి. (వెలి²+మ్రాను.),కల్పవృక్షము. దేవతరువు. (శ. ర.)

వెలిమొన. వి. (వెలి¹ + మొన.) మల్లవిద్యావిశేషము, పండ్రెండు మొనలలో నొకటి.

వ. లోమొన వెలిమొన యుసిమొన ముమ్మొన చతురమొన సరితాళంపుమొన యాదిగాఁ గల పదిరెండు మొనల నారితేరి ...
హంస. ౧. ౨౦౬.

వ. లోమైన వెలిమైన యుసిమైన చదురుమైన పుణ్యంపుమైన పాపంపుమైన చాటదుగుమైన ఘాటదుగ్రుమైన కదలుమైన యురమీటుమైన నెరమీటుమైన సరితాళంపుమైన అను పదిరెండు మైనలు.
ప్రబంధ. ౩౭.

వెలియగు. అ. క్రి. (వెలి¹ + అగు.) ౧. బహిష్కృతమగు.

క. చలముకొని యిట్లు వడయఁగ, వలయునె రాజ్యంబు దీన వచ్చిన కలిమిం, గలుగునె పెంపును బేరును, వెలియైతిమి లోకమునకు వేయును నేలా. భార. ద్రోణ. ౫. ౩౫౨.

౨. లోఁబడకయుండు.

క. ఇల నెవ్వఁడు తనయాజ్ఞకు, వెలియై వర్తించు వేద విప్రుని నైనన్, దలఁ ద్రెవ్వ నేసి చంపుఁడు, తొలఁగక మీరనుచుఁ బల్కె దుష్టభటాళిన్. వి. పు. ౨. ౧౦౫.

వెలియాకు. వి. (వెలి² + ఆకు.) తెలనాకు, తమలపాకు, నాగవల్లీదళము.

సీ. విమలా లతా తన్వి వెలియాకు మడుపుతో నడుగుఁ బాయక వెంటనంటి నడువ ... దశా. ౩. ౧౪౪.

సీ. కడఁకతో వెలియాకు కుడుపు లెమ్మెను జెలి నొసఁగఁడు తొయ్యలిఁ గసరదేమి ... నీలా. ౩. ౭౬.

వెలియార్చు = వెలార్చు. స. క్రి. బయలు పఱచు.

సీ. మగరాల మొగముట్టు నిగనిగల్ వెలియార్చు హురుమంజి ముత్తెంపు సరిపె ణీలు ... చంద్రా. ౨. ౬౭.

వెలియావు. వి. (వెలి² + ఆవు.) కామధేనువు.

సీ. జోగుల వెలియావ సోయగంబుల ప్రోవ కనికరంబుల తావ కావుకావు ...
అచ్చ. రా. యు. ౪౭.

వెలియు = వెలుచు³. అ. క్రి. ౧. వాన కురిసి నిలుచు.

ఆ. అచట నిలుచునంత నవ్వాన వెలియఁగ నొకఁడు వచ్చి వాని యొద్దకేను ... ద్వా. ౩. ౭౪.

గీ. తెలియ నింతయు వర్షంబు వెలియదాయె... విప్ర. ౩. ౬౩

క. పెనువాన యింతట వ్వెలి,సిన నేగతిఁ బోదు రిత్త చేతుల తోడన్ ... శుక. ౩. ౨౫౪.

౨. రంగువెడు, చాయతగ్గు.

(వ్యవ.) ఆ చీర వెలిసి పోయినది.

(ఈ యర్థమునఁ దఱచుగా దీనికి 'పోవు' అనుప్రయుక్తము.)

వెలియునికి. వి. (వెలి¹ + ఉనికి.) ప్రవాసము, పరదేశములో నుండుట. (శ. ర.)

వెలియొనర్చు. స. క్రి. (వెలి¹ + ఒనర్చు.) బహిష్కరించు, వెలివేయు.

సీ. ...కలఁవల చెలికాని వెలి యొనర్చి ... నీలా. ౧. ౪౨.

వెలివాడ. వి. (వెలి¹ + వాడ.) చండాలవాటిక, మాలపల్లె.

సీ. వెలివాడఁ బని క్రొత్త మలక డాల్గాని నూనె యిడి తండెడాకు గట్టెదు తహతహ... ఆము. ౩. ౩.

వ. అని విస్తృత నిమేషంబు గీలించి ముకుళిత పక్ష్మాంచలంబును జిహ్మ తరతరళ కాతో దరంబునై నగు వీక్షణంబున న వ్వాలికా వాడ ప్రిదాళ్ళి నీక్షింపుచు. శివరాత్రి. ౩. ౩౬.

ద్వి. తవిలి యీ వెలివాడ తరిరాకుఁ బోండ్ల, మన్నించి సకల సామ్రాజ్య భోగములఁ, జెన్నొందు ...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౩౪-౨. పం.

వెలివాడచేడియ. వి. (వెలివాడ + చేడియ.) చండాల స్త్రీ.

వ. ఇవ్విధంబునఁ బాడిన నవ్వెలివాడ చేడియల నిరుపమాన గాన విశేషంబులకుఁ బరితోషంబు నొంది హరిశ్చంద్ర ధరిత్రీ వల్లభుం డుల్లంబున సంతసిల్లి... హరిశ్చ. ౨. ౧౦౯.

వెలివాఁడు. వి. (వెలి[1] + వాఁడు.) చండాలుఁడు.

చ. ...మదిం, బసరొకింత లేక పెలు ప్రాణులనుం బొరిగొంచు నెత్తు దుర్వ్యసనతఁ గూరియున్న వెలివాండ్రదుర పల్లియఁ జేరి యయ్యెడన్. భార. శాం. ౩. ౨౯౪.

చ. నిలచినఁ గొంతసేపటికి నీలగళాపరమూర్తియైన య, య్యనఘుఁడు మౌనవృత్తి విడి యక్షులు విప్పి కనంగ నంత లోఁ, బలఁ దిరుగంగ మ్రొక్కి వెలివాఁడ మనుష్యుఁడ పెద్దయాఖ్యుఁడన్, ఖలుఁడను నన్ను శిష్యునిగఁ గైకొని వేగఁ గృతార్థుఁ జేయవే.

చెన్న. ౫. ౨౧౪.

వెలివాడవాఁడు. వి. (వెలివాడ + వాఁడు.) చండాలుఁడు, మాలవాఁడు.

సీ. ప్రార్థింప నున్నాఁడు పాదాగ్రముల వ్రాలి వెలివాడవాఁడు తద్విప్రకులుని ...

కాశీ. ౭. ౨౪౦.

వెలివాఱు. వి. (వెలి + పాఱు.) వేటాడెడి తావున బయట చుట్టు పాఱించెడు పోఁగు.

క. వెలివాఱును గాలరులును; వలలుఁ దెరలు దీమములును వడిఁ దీరిన కుక్కలు శారె గోలలును మందులు క్రోవులు వేఁటకారడంబుఁ బెనుపఁగన్. ఉ. హరి. ౪. ౨౨.

వెలివిడుచు. స. క్రి. (వెలి[1] + విడుచు.) వ్యయపెట్టు, వెచ్చించు...

క. కలిమికిని దగిన కొలఁదిని, నెలవుగ వెలి విడువకున్న నిలుపెక్కుడిదో, గలయఁ నిండిన చెఱువున, కలుఁగించుక లేక యున్న యాఁగని భంగిన్. ద్వా. ౨. ౧౫౬.

వెలివిరియు = వెల్లివిరియు. అ. క్రి. (వెలి[1] + విరియు.) ౧. బయలుపడు.

క. వెలు వెలుకఁబాఱె దేహము, అలసత నడుపులను జెయ్వులందును దోఁచెన్, వెలివిరిసె నాభి జఠరము, కలకంఠికిఁ బొడవుదోఁచి కానఁగ వచ్చెన్.

వ. ...మూర్తి లజ్జావశం వదయై వెలివిరియంగా నీక ... ఆము. ౫. ౫౫.

తే. మానసంబులోనన పూనియుండి యిప్పటి నీ దుండగంబు వలనఁ గలిగి వెలివిరియ నిచ్చితి ... కళా. ౧. ౯౧.

౨. ఉబుకు.

ఉ. ...భీష్ము నందఱున్, బలిసి భవత్తనూజాలు మనంబులు నిండి ముదంబు మోమునన్, వెలివిరియంగ నేఁగిరి నవీన విభూతి నివాస భూమికిన్.

భార. భీష్మ. ౩. ౨౭౫.

౩. పొంగు.

క. వెలివిరిసి వచ్చు జలనిధి, పొలుపునఁదోఁతెంచు ధర్మపుత్రుని బలుగొ, త్తుల విలువరింపనీ వొక, చెలియలికట్టవయి వమ్ముఁ జేకొను మిచటన్. భార. భీష్మ. ౩. ౨౪౪.

౪. వ్యాపించు.

క. ...భూమిలో వెలి, విరిసె నధర్మంబు రోఁగ
విధ్వంసకమై. శశకు. ౧౧. ౧౧౧.

వెలివిసరు. అ. క్రి. (వెలి[1] + విసరు.) ౧. పైకి ప్రసరించు.

క. ...విరిసెత్తా, వి సరంబులు దిగిచి వలపు వెలి
విసరంగన్. సారంగ. ౨. ౭౨.

(మోహము బయలుపడు అని యర్థాంతరము.)

గీ. ...వెలి విసరదయ్యె దైత్యేంద్ర విభుని
యూర్పు. దశా. ౮. ౨౬.

౨. బయలుపడు.

క. విరసము వెలిసాహసమున్, బొరిగొన వెట్లు
భయసైన్యములు పోరన్ ర,క్తరసతరసము
లుగదురఁగ, శరనిధి సత్త్వములు వెలివిసరి
రాఁ దోడఁగన్. వెం. పంచ. ౮. ౧౮.

క. ఆ చిత్ర ఫలక మెవ్వరు, చూచిన వెలివిసరి
యపుడు సుబ్బేదునది నీ, వే చూచుటేను
జూచుట, రోూ చంచలనయన యింతయు
వెలుంగుదువే. ప్రభా. ౧. ౧౩౫.

వెలివెలి. విణ. పైపై, బాహ్యము.

('వెలి' యొక్క ఆమ్రేడిత రూపము.)

సీ. వెలివెలి వస్తువుల్ విడిచెఁబో నరుఁడు
గర్మిష్ఠతంగాద శరీరయాత్ర, నడపువాఁ
డది మోక్షణంబు గానేరదు శారీర సౌఖ్య
సంసక్తి వదలి ... భార. శాం. ౧. ౭౫.

వెలివేయు. స. క్రి. (వెలి[1] + వేయు.) బహిష్కరించు, సంఘమునుండి దూరముగాఁ జేయు.

ద్వి. వెంగలిగా మిమ్ము వెలివేసె నొకఁడు...
భల్లాణ. ౨. భా. (శ. ర.)

వెలివోవు. అ. క్రి. (వెలి[1]+పోవు.) పైకిఁబోవు.

సీ. విభుమూర్తి యేమియు వెలివోవఁగానీక
తన కన్నుఁగవఁ ద్రావికొనఁగనిచ్చు ...
దశకు. ౮. ౬౮.

క. అనుటయు రెండవ పక్షం, బనిమిష వర
తప్పగెట్టి యర్థమును దగు,ల్కొనఁ దివి
యక వెలివో ని,చ్చునె బుధుఁ డూహించి
చేయు సుకవిత్వంబుల్. ప్రభా. ౨. ౫.

వెలిసల్పు(లుపు). స. క్రి. (వెలి[1] + సల్పు.) బయలుపఱుచు.

సీ. వెలిసల్పనీక యిచ్చెలువ మీ మాతా
మహుండు దాపంబున నునిచె ...
దశకు. ౭. ౭౫.

వెలిసె. వి. ఇంటి చూరు యొక్క లోపలి భాగము. (వా.)

వెలు. వి. వృత్తియందు 'వెలి' శబ్దమునకు వచ్చెడి యాదేశము.

ఉదా: వెలుపల, వెలువడు మొ.

వెలుఁగారు. అ. క్రి. (వెలుఁగు + ఆరు.) ప్రజ్వలించు.

క. ...వాసవపౌత్రుం, డా రూఢ తేజుఁడై
వెలు,గారెను హుతవహ్ని క్రియ రణాంగణ
వేదిన్ ... భార. భీష్మ. ౨. ౧౨౬.

వెలుఁగు. అ. క్రి. ౧. ప్రకాశించు.

ఉ. ...శిఖాచయంబులన్, వెలిఁగెడి దానిఁ
గాంచి రరవింద నిభానన లమ్మహోదధిన్.
భార. ఆది. ౨. ౨౭.

గీ. గగనమున నుండి డిగ్గి సత్కార యుక్తి,
వెలిఁగె హిమపర్వతాంతర స్థలమునందు,
నిర్మలంబైన నిధిలోని నీడఁదోఁచు, నిందు
బింబంబులను బోలి ఋషిగణంబు.
హరి. ౮. ౫౨.

గీ. వివిధ మాణిక్య దీపముల్ వెలుఁగుచుండ...
దశా. ౧. ౨౬౨.

౨. జ్వలించు, మండు,

ఆ. ...హవ్యవాహ కోటియట్లు వెలుంగఁగ, వలయు గురుఁడు చూచి వెలమిఁబొంద.

మార్క. ౯. ౫౯.

౩. ఒప్పు, శోభిల్లు.

చ. అసదృశ తారహారకృతిక సముంచిత నాయక
రత్నమై సమంజస రుచి పుంజమై తనకుచం
బుల మీఁద వెలుంగు హారమున్, బిసరుహ
హస్త పుచ్చుకొని పెట్టెఁ బ్రియంబునఁజేరి తే
నమః, ప్రసవ శరాసనాయ యని పల్కుచు
భూపతి కంధరంబునన్.

కేయూర. ౪. ౧౩౮.

గీ. పుడమి తిలతండుల న్యాయమున వెలుంగ ...

మనుచ. ౨. ౯.

క. అని మఱియుఁ జెక్కుటొక్కులు, దనమది
బైకొనఁగ వెలఁది దరళోర్మ్ముల నాఁగిన
యట్ల యొత్తి చెలులం, గనవీక వెలుంగు
చుండెఁ గన్నియ యంతన్.

కవిక. ౩. ౮౪.

౪. ప్రసిద్ధి కెక్కు.

ఆ. ...వీని వలనఁ గులము వెలుఁగునంచును పెద్ద,
జాహ్నవీ సుతుండు సంతసిల్లె.

భార. ఆది. ౫. ౧౫.

సీ. రాజరంజన రీతి రసికతా మహిమల సుమతిరై
వెలుఁగంగ సుమతిగోరు ...

విక్ర. ౧. ౧౬౯.

౫. ప్రతిఫలించు.

వ. చందమామ గుటికలు గ్రోలు మందయానల
చెక్కుల వెలుంగు వలివెలుంగుం జూపి.

వసు. ౪. ౨౩.

౬. ఉద్రేకించు, విజృంభించు.

వ. హింసా కర్మంబులు వర్జించి కామక్రోధ
లోభమోహ మద మాత్సర్యంబులు వెలుఁగ
నీయక యత్యంత విరక్తుండవై కాంతాకా
రంబునఁ బ్రవర్తింపుము.

కుచేల. ౩. ౧౦౯.

వి. ౧. ప్రకాశము.

సీ. తన వెలుం గొగి నిరంజన దృష్టికి నె
లక్ష్యమై యుండునయ్యె నింతంత కాదు...

అము. ౪. ౨౦౦.

౨. కిరణము,

క. అని యొడఁబడ బల్కుచుఁ దోడ్కొని
వచ్చినఁ బాన్పుఁ జేరి గురుకుచ దనపైఁ,
గనకనఁ గనలెడు వెలుఁగులఁ, గనికర మఱి
మండు చంద్రు గనికర మలుకన్.

మనుచ. ౩. ౩౫.

గీ. ... వే వెలుంగుల దొరజోడు వేవెలుంగు.

అము. ౧. ౧౮.

మ. తళుకుం బ్రొద్దు వెలుంగు క్రొంబసిఁడి
నిద్దాచోపుడుం గట్టియున్ ...

చంద్రా. ౧. ౪౦.

౩. ఎండ.

గీ. నిడుద త్రాళ్లూని బయల నెప్పుడుఁ దిరు
గుచుఁ, బోసఁగ మున్ప్రొద్దు మువ్వేసములఁ
జెలఁగుచు, వెలుఁగు లెల్లెడఁ గాచుచు నలరు
నిర్ల, వేఁటకాఁ డప్పుడెంతయుఁ దేటమీఱె.

అచ్చ. రా. అయో. ౪౨.

వెలుఁగుచు. స. క్రి. (√ వెలుఁగు. ఇది తగు
లుచు వంటిది.) వెలుఁగఁజేయు, ప్రకాశింపఁ
జేయు.

సీ. విలసితాంతర్జ్యోతి వెలిఁగించి తను వెల్లఁ
గయలోఁగాల్చి చిక్కశ వెలిఁగించి ...

చెన్న. ౩. ౩౮౩.

వెలుఁగు(ల)దొర. వి. (వెలుఁగు + దొర.)
సూర్యుఁడు.

క. వికసించు తమ్మినుండు మ,ధుకరావళి వెడలె వెలుఁగు దొరఁగనఁగాసా,రకలావంతుఁడు మునుగొం, చకత్రిమ్మఁగ వెడల్చు నినుప సరి పెణ మనఁగన్. రా. వి. ౩. ౩౦.

వ. వేలుపు సామియో వెలుఁగుల దొరయో జంట మోముల దంటయో యిట్లుంటగాక మానిసులీ తేజ బూనుదురే యనందగియె. అచ్చ. భా. ౪. ౬౧.

వెలుఁగురా. వి. (వెలుఁగు + రా.) సూర్యుఁడు.

గీ. కాని మఱి యొందు నేనియుఁ గల్గనీక, నేల యేలెను దద్దయు నేర్పుమీఱ, వెలుఁగు రా వంగడపు పాల వెల్లినిండు, చలి వెలుంగైన యా రాచజడల మొకము. అచ్చ. రా. బాల. ౪౭.

వెలుఁగుల యిక్క. వి. (వెలుఁగులు + ఇక్క.) సూర్యుఁడు.

గీ. సురల యాఁకటికూడు ప్రముచ్చులకుఁ గీడు, రిక్కలకు ఱేఁడు వెలుఁగుల యిక్కజోడు... కవిజ. ౩. ౭౮.

(వెలుఁగుల యిక్కజోడు = చంద్రుఁడు.)

వెలుఁగులఱేఁడు. వి. (వెలుఁగులు + ఱేఁడు.) సూర్యుఁడు.

మత్తకోకిల. మేరువాయన మానసోత్తర మే వెలుంగుల ఱేనికిం,దెరు గాను లాట లాడఁగ దిద్దఁ బెద్ద తనానకున్ ... కకు. ౧. ౧౧౪.

వెలుఁగొందు. అ. క్రి. (వెలుఁగు + ఒందు.)

౧. ప్రకాశించు.

చ. గరుడ పతాకతోడి రథకల్పన మొప్పఁగఁ జక్రమాదిగాఁ, బరగిన కైదువుల్ వితత బాహువులన్ వెలుఁగొంద దివ్యతా, స్ఫురితశరీరుఁడై సకల భూత భయంకర విక్రముండు పంకరుహ దళేక్షణుం డడరెఁ గంపముఁ బొందఁగ సర్వసైన్యముల్. హరి. ఉ. ౨. ౨౧.

క. జలవసుధాంబర పవన, జ్వలనంబుల కంటెఁ దానజస్రంబు వెలిన్, వెలుఁగొందు సాత్త్వయుండఁగ ... ఆము. ౩. ౬౮.

గీ. ...తన యసంబెల్ల కడల, వెలుఁగ వెలుఁగొందు నారాచ వేల్పుఱేఁడు. నీలా. ౧. ౪౯.

౨. ప్రజ్వరిల్లు, మండు.

చ. అనలము గూఢ యత్నమున నయ్యుదకుం గొనివచ్చి దానిఁ జయ్యన వెలుఁగొందఁ జేయుటయు ... భార. విరా. ౨. ౩౫౫.

తరళము. కలుముల న్వెలుఁగొంది యచ్చటి కాఁపుఁ బెద్దలు తద్దయున్... నీలా. ౧. ౩౮.

వెలుక. వి. (వెలి² + ఉక. స్వార్థమున) తెల్లన. ధవళ వర్ణము.

చూ: వెలుకఁ బాఱు.

వెలుకన. విశే. (√ వెలుక.) తెల్లనిది, ధవళము.

క. అతని వదాన్యత్వము విన, మఱిఁ బ్రియమగు నేని వినుము మందారము సంతతమును సంతానము దా, నతనికి రాక వెలుకనై తల వాంచెన్. ద్వా. ౧౧. ౧౧౨.

గీ. అష్టకుదముల ఝురీ పూరితాభ్రు లనఁగ, మీఱు దంతులఁ దనదు సజ్జారమునకు, రావుగా యను భీతినై రావతంబు, వెలుకనై యుండె నప్పురిఁ దరమె పొగడ. శ్రీరం. మా. ౧౦. ౫౮.

వి. తెలుపు, ధవళవర్ణము.

వెలుకఁబాఱు. అ. క్రి. (వెలుక + పాఱు.)

౧. తెల్లఁబడు.

క. మును మాయ మ్రింగి దనుజేంద్రుని యురము
వగిల్చికొనుచు దుర్భరగతి వీఁపున వెడలి
శక్తి యొగసెను, విను వీథికి నుడుగణంబు
వెలుకం బాఱన్. భార. ద్రో. ౫. ౨౩౨.

క. అలపాడుపు గట్టునగరున్, వెలువడు రాజా
నకు మ్రోల వేశాసతి మెచ్చుల కుచ్చుఁబట్టి
వైచిన, వెలిపావడ యనఁగఁ దూర్పు
వెలుకం బాఱెన్. కువల. ౪. ౧౫.

సీ. తనుఁబాసి శశిదవ్వు చనిన నెవ్వగఁ బోలెఁ
దొలిదిక్కు జవరాలు వెలుకఁబాఱె ...
మనుచ. ౫. ౪౦.

౨. వెలవెలఁబోవు

సీ. ఉరుకీర్తి యగు మూర్తి యుదరంబులోఁ
జాలు నిలిచియుండుట మేను వెలుకఁ
బాఱె ... పి. శకుం. ౪. ౫౬.

చ. ఎరవుల సొమ్ము సత్యమగునే యని వెల్వెల
నయ్యె వహ్నినాఁ, బరిగళితద్యుతిన్ వెలుకఁ
బాఱె నిశాంత నిశాంత దీపముల్ ...
వేం. పంచ. ౪. ౨౮౭.

వెలుగు. వి. కంచె, పశువులు మున్నగునవి చొరకుండ చేనిచుట్టును కంపచే నేర్పఱిచిన యావరణము.

గీ. వేయిచేతులిచ్చి వెట్టిఁజేసిన కూలి, బాణుఁ
జెఱుపఁ దలఁచి భండనంబు, గలుగఁ జేసె
నింక వెలుగుచే న్మేసినఁ,గాచువార లెందుఁ
గలరె జగతి. ఉ. హరి. ౫. ౪౨.

సీ. చీమలు ప్రాలీద్వఁ జివికిన వెలుగుపట్టునఁ
బండి యొండి క్రుంగిన గునుకుల ...
ఆము. ౬. ౧౩.

(దీనిని శ. ర. నిర్బిందుకముగను, చి. ని. సబిందుకముగను గ్రహించినవి. ఈ క్రింది ప్రయోగములు సబిందుకములు.)

గ. నలువెసలం బొడవుగా నమర్చిన బలితంపు
ములు వెలుంగులం గరంబు జతనంబులై
యొప్పు పెనుదొడ్లన్.
హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

చ. ఘటకుఁడు పంపఁగా నరిగి కంప వెలుంగు
తలంగఁ ద్రోచి యుద్భటగతి బుద్ధిసారుఁ
డటు తారునఁ గర్కరికా ఫలాళిఁ జూఁపు
టయు ... శుక. ౩. ౪౨౩.

వెలుచే(ల్చ). వి. సర్పము, పాము.

చ. ...వెల్చల క్రియఁ గానరాని గడు లన్మ
యుమైఁ బెనఁచున్ ...
మనుచ. ౩. ౬౨. (శ. ర. పా.)

(...‘చిల్వల క్రియ’—ముద్రి. పా.)

వెలుచు¹ = వెల్చు, వెలలుచు. స. క్రి. (√వెలి¹) త్రోలు.

క. నలి భగదత్తుఁడు గదుపుల, వెలుచు పసుల
వానియట్ల విలసద్గతి నబ్బలము నెగవ ...
భార. ద్రో. ౧. ౩౩౨.

చ. గెలిచిన వాఁడు నేఁడు రణకేళిఁ బురందరుఁ
దద్గజేంద్రమున్, వెలిచినవాఁడు దేవతల
వెట్టికిఁ బట్టినవాఁడు దూర్జటిన్, విలిచిన
వాఁడు భక్తిమయ విత్తమునన్ ధరనేక
వీరుఁడై, నిలిచినవాఁడు శౌర్యమున నీ
జనకుండు భయం బిడేటికిన్.
ఉ. హర. ౫. ౭౭.

గీ. మడుఁగులకు వల్లదార్చుచు నడుగుగలుగు,
కొలఁదిఁ బట్టంగ నగునని వెలిచి వెలిచి ...
భా. రా. అర. ౨. ౫౧.

౨. వెడలఁజేయు, స్రవింపఁజేయు.

చ. వెలిచిన కన్నునీరు జడి వెచ్చని చన్నుల
మీఁది వేఁడియుఁ, దొలకరి ఘర్మతోయ
ములతోఁ గలఘెన్... ఉ.హరి. ౫.౧౧౨

౩. ఋజువుచేయు, స్థిరీకరించు.

క. ఇంత గొనిరొ నీతండని, పంతముగాఁ దెలిపి వాని పై వెలుచక తా, గ్రంతలు దూఱెడి పెనపరి, యంతకు నినుమడి ధనంబు నరుఁగ వలయున్. విజ్ఞా. ౩. ౪౪.

౪. (నూలు) తోఁడు. (శ. ర.)

వెలుచు² = వెలియు. అ. క్రి. వానకురిసి నిలుచు. (చి. ని., గ్రా.)

మ. ఎడ తెఱపైనను లేక పెక్కు దినముల్ హేరాళమై వర్షముల్, జడిగాఁ బట్టి తటాలనంగ వెలిచెన్ ... హర. ౨. ౨౫.

క. జడిగొన్న వాన నేనుం, దడిసితి నాలో నొకింత దడవున కా నె,వ్వడి సడలె నడఁగ నుఱుముల్, నిడిమించులు మాసె వెలుఁగు నిలిచెన్ వెలిచెన్. వేం. పంచ. ౩. ౧౦౬.

సీ. ఆ దినములను వర్షాత్యయోచితముగా దళమైన వానలు వెలుచునంతఁ, దెల్లవాఱిన యట్టి తెఱఁగున నావేళ దనమేళనం బెల్ల జనులు వొగడ ... ద్వా. ౩. ౭౩.

వెలుడు. అ. క్రి. వెలువడు, బయలువెడలు.

క. వెలి శుచియై మఱి తీర్థం,బులు సొచ్చుట మేలు నియమములు దీర్చి తగన్, వెలుడిన యెడ దేవార్చన,ములు విప్రార్చనల వశ్యమును గృత్యంబుల్. భార. అను. ౫. ౧౭౫.

వెలుతురు = వెల్తురు. వి. (√ వెలుఁగు.) ౧. ప్రకాశము, వెలుఁగు.

సీ. వెలుతురీయక జాలు విరిదేనియల సోన వదలక కురియు పెన్వానగాఁగ ... యయా. ౪. ౪.

గీ. ...వెలయఁ బగలయ్యెఁ జీఁకటి వెలుతురయ్యె, నడవి యిల్లయ్యె సుఖమెంత తోడరు దొక్కొ. గంధ. ౧. ౧౪౪.

౨. ఎండ.

క. వెలుతు రసలంటి యెండియు ... అము. ౪. ౧౭౨.

వెలుప(ల్ప)ల. వి. ఔ. (వెలి[1] + పల.) బహిః ప్రదేశము, బయలు.

క. ఈ పగిది మొసలి సలిలము, లోపలికిన్ దిగువఁ దా వెలుపలికిఁ దిగువన్, బాపనిఁ గొంతదడవు మే,నా పుత్రిక తిగిచి తిగిచి నాఁటిన వగలన్. వరాహ. ౬. ౨౭.

గీ. ...ఇమ్మహాతీర్థములు పార్వతీశ్వరునకు, విహరణ స్థానములు వేద విశ్రుతములు, వెలుపలను లోపలను నుండుఁ దలిరుబోఁడి. కాశీ. ౨. ౧౧౮.

సీ. ఆ యింటి గృహిణి నాయకుఁడు భుజించిన పసిఁడి పళ్లెరము వెల్పలికిఁ దెచ్చి, వెలచుచో ... పరమ. ౪. ౧౭౬.

విణ. వెలియైనది, బాహ్యము.

క. ఈతఁడు దా వెలుపలయై, యే తెఱఁగున నైనవారి యేపడఁచిపరా,భూతులఁ జేయుదునని ప్ర,ఖ్యాత జవహయాధిరూఢుఁడై పురి వెడలెన్. కళా. ౭. ౧౫౪.

వెలుపలనుండు = బహిష్ఠయగు, ఋతుమతి యగు.

(వ్యవ.) ఆమె నిన్ననే వెలుపల నున్నది.

వెలుప(ల్ప)లించు. స. క్రి. (√ వెలుపల.) వెలిపఱుచు. (శ. ర.)

వెలుపించు. స. క్రి. (√ వెలుపు.) వెలుపుచేయు, వెడలుపించు.

ఉ. పెట్టను బట్టి యెక్కు వెలుపించి కనంబడు నట్టుగాఁగ నట్టిట్టొక రెండు మాఱులు పయిన్ సురటింబలెఁ జేతఁ ద్రిప్పుచున్ ...
సారంగ. ౧. ౧౨౬.

వెలుపు¹. వి. వెడలుపు, విస్తారము.

తరువోజ. వెలదు నిట్టూర్పుల వెస నుచ్చలించు, వెలుపునఁ గలుగు నెవ్వేఁగు చందోయి ...
కు. సం. ౫. ౫౭౭.

సీ. చెలరేఁగి వలరాచ వెలుపుల వెనుకతల్ వినిపించినప్పు డూకొనెడి దారి ...
కువల. ౫. ౩౫.

చ. పరిణత గంధశాలి వన పంక్తులు గంధవహాను ధూత బంధురకణి శంఖులై వెలుపు దూకొనఁజాలు నిజాలవాల సుంధరవిక చారుణోత్పల వితాన నవ ప్రమదాలి మాలికా, సురుచిర గీత మాధురికిఁ జొక్కి తలల్ గదలించెనో యనన్.
శ్రీరం. ౪. ౧౦౧౪.

విశ. వెడలుపైనది, విస్తృతము.

ద్వి. వెలిసె వానలు గాడ్పు విడిదప్పె నెండ, విరవిరసై కాసె వెలుపయ్యె దెసలు ...
ద్వి. భాగ. ౨. ౩౨.

వెలుపు². వి. (√ వెలుచు²) వానకురిసి నిలుచుట, (వాన) వెలియుట.

వ. ఎడవెలుపు లేని పూఁదేనియ జడిం దోఁగియ సమకాల పర్జన్య కాలశంక మత్తిల్లి నృత్తంబు సేయు మత్తకేకి కేకల కోడు భుజంగ కుటుంబంబులును. కేయూర. ౪. ౫౦.

వ. ఇవ్విధంబున నిరువదియొక్క వాసరంబులు వెలుపులేక పాము ద్రేలఁ గట్టినభంగి ... ఁగురిసి యిరువది రెండవ దివసంబున.
పారి. ౨. ౨౩.

వెలుపుడు. వి. నూలు తోడుట.

గీ. తంతు విస్సరణంబుగఁ దనరుచుండు వెలుపు డన ... ఆం. భా. ౨. ౨౭౬.

వెలుమనూళ్లు. వి. బ. తెలిక జాతిలో నొక భేదము.

(ఈ జాతిలోని భేదాంతరములు: పత్తిపాలు, నరియూళ్లు, కుముడాళ్లు, వట్టూళ్లు, పోవండ్లు. స్రావకులు, ఉంద్రూళ్లు, అనుమ గోండ్లు, అడ్డనూళ్లు.

వెలుములు. వి. బ. భూషణములు.

ఉ. ధీ నిరవద్య హృద్య నిరతిన్ హరితో భరితో త్సవంబులన్, బూను కడాని బొమ్మ కలుముల్ వెలుముల్ గల ముద్దుగుమ్మ సన్మౌని మనోవిహారిణి రమారమణీ మణి భూరిసూరి సన్మానముఁ గూర్చుఁగాత గరిమన్ నెఱి మంజుల మైన మత్కృతిన్.
కృ. శంకు. పీఠి. ౧. ౨.

గీ. చెవుల వెలుములు కుఱుబ్రాఁత చెవులనాగు, పడిగె ప్రోగులు మెలిగొన్న పచ్చపడములు, నమర గుమిగూడి జాలరు లరుగు దెంచి, రలరు మొగములతోఁ ద్రాటి వలలు గొనుచు.
వేం. పంచ. ౧. ౬౦౩.

వెలువడము. వి. సస్యవిశేషము.

ద్వి. వెలువడం బుడివోయె వెఱఁగయ్యె వరగ ... విష్ణు. పురా. ౩. ఆ. (శ. ర.)

బ. ధాన్య విశేషము.

సీ. మంది గంధ్రలు నాగ మల్లెలు తీఁగమల్లెలు కృష్ణనీలాలు వెలువడాలు ...
హంస. ౪. ౧౨౭.

వెలువడు. అ. క్రి. (వెలి¹ + పడు.) (వృత్తి నివర్ణ వికారము.) ౧. బయలుపడు, బయటికివచ్చు.

క. నలుఁ దొల్లి యాక్రమించిన, కలి [illegible]
విషంబు గ్రక్కుచు నొడలన్, వెలువడి నలు
నకు విహితాం,జలియై తన్నెఱుఁగఁ జెప్పెఁ
జంచలుఁ డగుచున్.

భార. అర. ౨. ౧౮౭.

క. విలసిల్లుచు నుండఁగ మ్రు,చ్చిలిపట్టి కుమారు
నోరఁ జీర దుతిమి వెం,గలులగు క్రూరులు
గొందఱు, వెలువడఁ గొని పోయి యొక్క
విపినములోనన్. భార. ద్రో. ౨. ౧౭౨.

ఆ. వేల్పుగట్టు గవుల వెలువడి వడదేఱఁ, జదలు
వాఁక నీట జలకమాడి... పారి. ౪. ౪౪.

౨. వెడలు, బయలుదేరు.

క. నలుఁడును ధరణీ రాజ్యము, దలఁగఁగ
సర్వంబు నపహృతంబైనఁ గడుం, దలరి
దమయంతిఁ దోడ్కొని, వెలువడియె నశేష
రాజ్య విభవచ్యుతుఁడై.

భార. అర. ౨. ౬౪.

చ. అలఘు వినూత్నరత్న కనకాంచిత భూషణ
దీప్తులొప్పఁగా, వెలువడె నున్మదద్విరద
బృందము ... విక్ర. ౪. ౭౧.

గీ. తప్పదిది యని వారలు తమనివాస, మొరు
లెఱుఁగకుండ వెలువడి యరిగిరంత ...

కళా. ౬. ౧౫౪.

౩. తొలఁగు, అపసరిల్లు.

చ... మిత్రు శత్రు రో,జ్జ్వల వసుఁజేయ మిత్ర
వసు సంపదకైన ఘనావరోధమున్, వెలు
వడఁ జేయ నేర్తు మణీ విపణీతపనీయ రాశి
పే,శల రుచి కోటికోటి విలసద్ధ్వజకోటిఁ
బురీకిరాటకుల్. వసు. ౧. ౭౭.

వెలువరించు = వెల్వరించు. స. క్రి. (√ వెలు
వడు.) ౧. వెడలఁగొట్టు, వెలువడఁజేయు.

ఆ. వృద్ధు కొడుకు పలుకు విని క్రూరుడై పాప,
బుద్ధిఁజేసి మిమ్ము ఘాతలంబు, వెలువరించి
రాజ్య విభవంబుగొని యిప్డు, వలుక పెడి
సుచిత్తుఁ డయ్యెనొక్క.

భార. అర. ౧. ౨౦౭.

వ. వానింబట్టి కట్టింపు మొండెనెద్దు పట్టింపుము
గాకున్న నరణ్యంబులు సార వెలువరింపు.

హరి. పూ. ౬. ౧౨౮.

౨. బయలుదేఱఁదీయు.

గీ... ప్రొద్దు వోడవక ముందర పురజనప్ర,యు
తముగాఁ బురి వెలువరించితిఁ గడంగి.

భార. మా. ౨౦౦.

౩. బయలు పఱుచు. వెలువడఁ జేయు.

వ. ఒక్కింతసేపు పలుకు వెలువరింపఁ జాలక
యూరకుండి యొట్టకేల. వెలుంగు దెచ్చు
కొని. భార. కల్య. ౨. ౧౦.

సీ. కటివార్త వెడలి యంతట దైత్య కాంతల
కలవరింతలు వింత వెలువరించె ...

సమీర. ౩. ౮౬.

౪. పోఁగొట్టు, తొలఁగించు.

సీ. ...పరమ దైన్య,మున కోర్చి కొలిచి
మాత్స్యని పాలనున్న దుఃఖంబును
ద్రోహులఁ గనుపుఁగొట్టి, వెలువరించెదనని
తలఁచి కృష్ణుని నిశ్చయం బూఁది ధర్మం
బయగుటఁ దెలిసి...

భార. శాం. ౧. ౧౨౦.

వెలువఱుచు. స. క్రి. (√ వెలువడు.) వెలువ
రించు. (శ. ర.)

వెలువెలుక. వి. (వెలుక + వెలుక.) మిక్కిలి
తెల్లన, అధిక ధావళ్యము.

చూ; వెలు వెలుకఁ బాఱు.

వెలువెలుకఁబాఱు = వెల్వెలుకఁబాఱు.

అ. క్రి. (వెలువెలుక + పాఱు.) మిక్కిలి తెల్ల
నగు.

క. వెలువెలుకఁ బాఱె దేహము, అలసత నడు
పులను జెయ్యులందును దోఁచెన్, వెలివిరిసె
నాభి జఠరము, కలకంఠికిఁ బోడవు దోఁచి
కానఁగ వచ్చెన్. రుక్మాం. ౧. ౧౪౧.

వెల్కఁబాఱు = వెలుకఁబాఱు. అ. క్రి. తెల్లబడు.

గీ. అనిమిషుల దృష్టు మిఱుమిట్లు గొనఁగ
భుజగ,పతియుఁ గూర్మంబు సంకట పడఁగఁ
దరణి, కిరణములు వెల్కఁబాఱ దిక్కరులు
బెదర, నొప్పె న త్తొలితాఁకు మహోగ్ర
మగుచు. భార. శల్య. ౨. ౨౫౫.

ద్వి. అమృతాన్న రుచిలోన నడఁగక వెలికి,
గమనించెనన దేహకళ వెల్కఁబాఱె.
రం. రా. బా. ౧౯. పా. ౨౪. పం.
(శ. ర. పా.)

వెల్కిలు = వెలికిలు. అ. క్రి. వీఁపు క్రిందగు.

ద్వి. హా తాత హా మామ యనుచు మోచేతు,
లూఁతగా వెనుకకు నొఱఁగి వెల్కిలను,
బడి పొఱుకొని గుండె బలువిడినడిచి,
పడె... నవ. ౩. ౨౧౭. పా. ౨. పం.

వెల్గ = వెలఁగ. వి. కపిత్థము.

చ. ఒక శుకియుండు నత్తరువు నొద్దన చిక్కని
వెల్గమాని యం,మ ...కేయూర. ౪. ౬౨.

సీ. పులిచింత మోచుగు ములుమోదుగును వెల్గ
పుల్ల వెలఁగ వెత్తి బిల్లచిల్ల... హంస. ౪. ౧౧.

వెల్గు = వెలుఁగు. అ. క్రి. ప్రకాశించు.

గీ. అతి మహత్త్వంబుచే వెల్గు నట్టిశక్తి,నలతు...
అము. ౩. ౯౨.

దండకము. ...మేత్తెల్విలో లోని వెల్గుం గనుం
గొంచు ... నీలా. ౨. ౪౧.

వెల్గొందు = వెలుఁగొందు. అ. క్రి. (వెల్గు + ఒందు.) ప్రకాశించు.

మ... సమ,న్వితమై యోగి మనోనురాగ పదమై
వెల్గొందు నీ దేహము ...
భాగ. ౪. ౧౯౧.

వెల్గొడుగు. వి. (వెలి[2] + గొడుగు.) శ్వేతచ్ఛత్రము.

మ. ధనువుం గేతువుఁ ద్రుంచి సారథి నిరథ్య
వ్రాతముం గూల్చి యేఁ,పునఁ బాంచాల
తనూజు వెల్గొడుగు సొంపుం జింపి
గావించి... భార. ద్రో. ౫. ౧౩౦.

వెల్చు = వెలుచు. స. క్రి. ౧. తోలు.

చ. విరటుని గోవులన్ మరల వెల్చి ముదంబున
నీదు తమ్మునిన్, బొరిగొనఁ బార్థుఁ దాఁక
కటపోయితి నాఁడు ...
భార. కర్ణ. ౨. ౯౨.

గీ. దక్షునల్లుండ్రడ మెడల సూత్రములు గట్టి,
యూపములు సూత్రములతోడ నుద్దిచేసి,
దామెనలు గూర్చి నడిపించెఁ దరతరంబ,
వీరభద్రుండు పశువుల వెల్చునట్లు.
కాశీ. ౭. ౯౯.

ఉ. అడ్డము వచ్చి వేల్పు పురి యాఁగెడు మమ్మిటు
లావరించి మా, యొడ్డనముల్ చెరల్చి హరి
యుద్ధతి జూపిన గొల్ల వెల్చినన్, దొడ్డికిఁ
బాఱు నా పసులతో సరిగై పురిఁబాసి
యూండ్రనున్, బిడ్డల వెంటఁబెట్టుకొని భీతిలి
చేరితి మున్ద్వక్రిందటన్.
ఉ. రా. ౨. ౨౨౧.

౨. వెడలించు.

ఉ. తేరటు దోలి యడ్డపడి తీవ్రశరంబుల నబ్జ
లంబు దు,ర్వార రయంబు మాన్చి పశు
వర్గము నిద్దళ వెల్చెసార్చుచున్ ...
భార. విరా. ౫. ౯౯.

౩. (నూలు) తోఁడు.

సీ. నేలయు నింగియుఁ దాలముల్వ్యాయింప ...
నేలఁ దెన్నుండిచే వెల్వ ...
కు. సం. ౮. ౧౩౫.

వెల్తి = వెలితి. వి. న్యూనత, కొఱఁత.

ఉ. దేవర సుప్రసాద శుభదృష్టి సుధా విర
సంబు నాపయిన్, వావిరి వెల్లి గొల్పితి మనం
బున కింకొక వెల్తిగల్గునే, దేవకులేశరైనను
మదీయ మనీష నితాంతభక్తి నే, త్రోవల
నెమ్మెయిం దొలఁగఁ ద్రొక్కక నిన్ను
భజింపఁజేయవే. హరి. ఉ. ౫. ౨౫౧.

గీ. అసుర విభుఁ జూచి మునినాథుఁ డాట విడిచి,
వెడలెనని వెల్తిరాకుండఁ బుడమి తోఁడు,
తెలిసిగద గొన్న రిపుశక్తి దిగిచివైచి, మఱి
యొఱఁగి క్రమ్మఱందేటి యురక నిలిచి.
కకు. ౨. ౧౪౭.

విశే. న్యూనము, తక్కువైనది.

గీ. కేవలము మంచినడక్కైనఁ గీసవెల్తి, రెండు
జాములు నిటనూరకుండ నేల ...
భీమ. ౩. ౪౬.

ఉ. తామసవృత్తి లేదు సతతంబును నుగ్రుఁడు
గాఁడు పౌరుషం, బేమియు వెల్తిగాదు...
పారి. పీఠి. ౮.

వెల్తిసేయు. స. క్రి. (వెల్తి + చేయు.) తక్కువ
పఱుచు.

సీ. విక్రమాధికతను వెల్తిసేయుటె కాదు వా
క్ప్రౌఢిఁ గేరుఁ బార్వతీకుమారు ...
చెన్న. పీఠి. ౮౫.

వెల్తురు = వెలుతురు. వి. ప్రకాశము.

సీ. చినుకు వెల్తురు మబ్బుచే నడ్డపాటింత
వోకార్చు కేరాచ రేకయనఁగ ...
రా. వి. ౪. ౧౧౮.

వెల్పట్టు. వి. (వెలి[1] + పట్టు.) పై భాగము,
బయలు.

ఉ. చుట్టి బిగించిపట్టి పురసూదన యీ గర
ళాగ్నిఁ గంధరా, ఘట్టమునందు నిల్పు
మదిగాక దిగంబడ నిచ్చితేని లో,బట్టున
నున్న లోకముల భస్మము సేయు వెలార్చి
తేని వె,ల్పట్టున నున్న లోకముల భస్మము
సేయు నిజంబు చెప్పితిన్. భీమ. ౪. ౬౮.

వెల్పు. వి. తెల్లఁదనము.

చ. తమమను నీలవర్ణ పరిధానము వీడఁగఁ
బూర్వ శైల శృం,గములను నున్నత స్తన
యుగంబు దనర్ప చకోర బంధు వర్గము
ముదమొందఁగా నిజముఖ ద్యుతి వెల్పుగ
నిందు గర్భ చి,హ్నము లభిరామమయ్యె...
కు. సం. ౮. ౧౦౫.

వెల్పెట్టు. స. క్రి. (వెలి[1] + పెట్టు.) అవమా
నించు.

క. మనరాజు విదూషకుఁ గొని, మన మేఖల
మోసపుచ్చె మనమిపుడా శా,పని మాఱు
సేత యిదియొక, పనియె వెల్పెట్టవలదె
పార్థివ తిలకున్. కేయూర. ౪. ౧౬౫.

వెల్మిడి = వెలిమిడి. వి. ౧. విభూతి.

సీ. కాళరాత్రి స్తనాగ్ర కృతావకాశమై
యురము వెల్మిడి పూఁతయొప్ప వెనుప ...
పాండు. ౫. ౧౩౬.

౨. బూడిద, భస్మము.

చ. విలయ కృశానుకీలముల వేఁడిమి బోఁడిమి
మాలి వెల్మిడిన్, గలసిన భూతధాత్రి ...
మనుచ. ౨. ౧౦.

చ.... ఓకిలిం,తలు పొడనూపె వెల్మిడిఁ దివన్
మనసయ్యెఁ బయోజ గంధికిన్.
హ. శకుం. ౩. ౫౩.

వెల్ల. విశే. (సం. వలక్షః) తెల్లనిది, ధవళము.

మ...అందఱు విహారాపేక్షులై డిగ్గి ర,య్యాము
నా భూమికి వెండి వెల్లిసుకపెల్లై యున్న
మార్గంబునన్. హరి. పూ. ౬. ౭౫.

(కర్మధారయంబున నిగాగమంబు వైకల్పికము.)

(సముద్ర వర్ణనము.)

సీ. రాజశేఖరుని గారాబంపుఁ బూఁబోఁట
విపులామహాదేవి వెల్లచేల ...
చిత్ర. భా. ౫. ౫.

వి. సున్నము.

ద్వి. మల్లెమొగ్గల వైవ మదనుని వేఁడి, వెల్లఁ
గాఁజేసితి దెల్లంబుగాదె ...
జస. పు. ౬. ౨౪౬.

వెల్లఁకి. వి. గడ్డ, దుంప.

(ఇది వేరు శబ్దపూర్వకముగానే ప్రయోగములఁ
గానవచ్చుచున్నది.)

ఉ. పాయక వేరు వెల్లఁకియుఁ బండులు
నొండులు గూరగాయలుం, గోయుచు ...
కు. సం. ౬. ౬౭౨.

సీ. వేరు వెల్లఁకి కాయగూర బండని కోరకుద
రాగ్ని గాడ్పుచే నుజ్జగించు ...
పాండు. ౨. ౨౭.

ద్వి. వినుమాకు నలమును వేరు వెల్లంకి, దిని
యొడి వానినే దేవర యంద్రు ...
రం. రా. యు. ౨౭౬. పా. ౭. పం.

చ. ఒసఁగిన నిక్కుమారు లవియొల్లక పల్కిరి
మాకుఁ గాయలుం, గసురులు వేళ్లు వెల్లఁ
కులుఁ గాక సముజ్జ్వల భూషణంబులుం,
బసిఁడియు సేల ... నిర్వ. ౧౦. ౧౨౨.

వెల్లఁదనము. ౧. తెల్లదనము, తెలతెలపాటు.

ఉ. యామవతీ కళత్రు నుదయావసరంబున
కంటెఁ బాండిమ, శ్రీ మునుఁ దోఁచెఁ
దూర్పుదెస సిద్ధము కృష్ణుఁడు పారిజాత
మున్, భామినికై హరించునని పాయని
నెవ్వగ నింద్రరాజ్య లక్ష్మి ముఖమండలం
బున నసించిన వెల్లదనంబు కైవడిన్.
పారి. ౨. ౩౪.

సీ. దైన్యంబు తలపోఁతఁ దలకొన్నఁ దెలుప
కాననమున వెల్లఁదనంబు గదిరె ...
భార. విరా. ౨. ౧౦౬.

క. ఉల్లము గలఁగఁగ మొగమున, వెల్లదనం
బొలయఁ దాల్మి వీడంగఁ గడున్, దల్లడ
మందుచు ... భా. రా. అయో. ౬౭.

సీ. తళుకుఁ జెక్కులు వెల్లఁదనము మెల్లనఁ
దాల్చెఁ గనరాని కటమరల్ పెనుపు
నొందె ... [illegible]దా ౧. ౭౭.

౨. స్వచ్ఛత, నిర్మలత్వము.

ఉ. చల్లని సౌమ్యదృష్టియుఁ బ్రసాదము మాధు
రియున్ వివేకమున్, వెల్లఁదనంబు వాగ్ఝరీ
మును నిర్మలినత్వముఁ జూడవచ్చినన్ ...
భీమ. ౨. ౧౩౮.

చ. తిరముగ చైత్రయాత్ర చనుదెంచిన నిన్
గని యీకుభృత్తు నిర్ఝరములఁ బాద్య
మిచ్చి రవి సంజ్వలితార్కమణీ విభా పరం,
పరల నివాళిసేసి వనభవ్య శుకాది విహంగ
మోక్తి వై,ఖరి నుతిసల్పెడిన్ రజతకాంతుల
వెల్లఁదనంబుఁ జూపుచున్.
ఉ. రా. ౩. ౬౮.

౩. దైన్యము.

క. తలగొటిగి విడిచిపెట్టిన, దులుపుకొనుచు
వెల్లఁదనము దుఃఖము నిగ్గున్, గలఁగఁగ
బీరము లావును, బొలిపోయి విదర్భరాజ
పుత్రుఁడు మరలెన్. పద్మ. ౧౦. ౩౮.

వెల్లఁబాటు. వి. (వెల్ల + పాటు.) తెల్లనగుట.

ఆ. దళలు తుదకు వచ్చి తలలల్ల నల్లన, వణఁక
వణఁక నపుడు వార్ధకంబు, తేటపడు విభాతి
దీపంబులకు మేనఁ, బలితమనఁగ వెల్లఁబాటు
తోఁచె. కవిక. ౪. ౧౮౬.

వెల్లఁబాఱు. అ. క్రి. (వెల్ల + పాఱు.) తెల్లపడు, వెలవెలఁబోవు.

మ. నడుమొయ్యొయ్యనినఁ దోరమయ్యెఁ దనరెన్
నాభీతలం బంగముల్, జఘనాంచెన్ బలి
సెం గుచద్వయము వెల్లంబాఱె మైదీఁగ
యు,గ్గడుఁజై కొదుకులు మూఁగె వస్తువు
లపైఁ గన్గొనలా దంద్ర యెక్కుడు
దోఁచెం గమనీయ హావ్యాదపరిశోభం
బునం బాల్తికిన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౮౦.

శా. లేవే భోజనమేటికొల్ల విటు లేవే మేన
బల్సొమ్ము లీ, వేవిం బూనవు వెల్లఁబాఱె
మొగ మేమీ రాజుతో నల్గినా,వో వామా
క్షిరో యంచు నర్మరస గర్భోక్తుల్ చెలుల్
పల్కఁగా, వేవిళ్లం బొరలెన్ లతాంగి
పతికిన్ వేడ్కల్ కొనల్ సాగఁగన్.
సారంగ. ౧. ౩౪.

ఆ. అంత విజయపాలుఁ డతిభీత చిత్తుఁడై,
వెల్లఁబాఱు వెఱఁగి భల్లుకంబు ...
విక్ర. ౩. ౧౦౦.

వెల్లగజము. మి. వి. (వెల్ల + గజము.) ఐరావతము.

సీ. దివిజేంద్ర వజ్రముద్రిక డాలొరసె వెల్ల
గజము సిందూరంపుఁ గటములందు ...
సమీర. ౧. ౬౩.

వెల్లగిసె. వి. (వెల్ల + అగిసె.) ఒకవిధమగు పైరు.

సీ. గోధుమ పెదనువ్వు కుఱునువ్వు తెలినువ్వు
కుసుమ వెల్లగిసెయు గోగు జనుము ...
హంస. ౪. ౧౨౩.

వెల్లగుముడు. వి. (వెల్ల + గుముడు.) ఒకవిధమైన చెఱకు.

చూ: గుముడు.

వెల్లగౌరు. వి. (వెల్ల + గౌరు.) ఐరావతము, తెల్లని యేనుఁగు.

సీ. వింటి తెర్వరి మేటి వెల్లగౌరును నిక్కు
చెవుల నీలని నెక్కి వెలఁగు వెల్ల ...
ఉ. రా. ౫. ౨౦౮.

గీ. విజయలక్ష్మీ సమేతుఁడై వెల్లగౌరు, నెక్కి
అమర విభుఁడు ... దశా. ౨. ౪౪౩.

వెల్లచేఱపు. వి. (వెల్ల + చఱపు.) సన్నపుఁ బూఁత. (శ. ర.)

వెల్లజిగిపుల్గు. వి. (వెల్ల + జిగి + పుల్గు.) హంస, శ్వేతగరుత్తు.

మ. అని ప్రార్థించు దివాటకోటిఁ గని యావా
యెంత కార్యంబు వ,చ్చె నిలింపాగ్రణి
కంచు ధాత కరుణాస్ఫీతాత్ముఁడై లేచి
కొ,ల్వున నున్నందఱుఁ గొల్వ వెల్లజిగి
పుల్గుం దేజిపై నెక్కి గ్రక్కున లంకాపురి
కేఁగెఁ జారణముఖుల్ జైవారముల్ సేయఁ
గన్. ఉ. రా. ౫. ౧౨.

వెల్లేనుఁగు. వి. (వెల్ల + ఏనుఁగు. వృత్తినివర్ణాగమము.) ఐరావతము, తెల్లనియేనుఁగు.

గీ. వెల్లేనుఁగు నెక్కి కీవెల్ల మెఱయు...
వచ్చు, నమరనాయకుఁ గాంచి ...
దశా. ౨. ౧౮.

వెల్లదీవి. వి. (వెల్ల + దీవి.) శ్వేతదీపము.

గీ. ... వెల్లదీవియుఁ బోని యవ్వీడుసొచ్చి.
ఆము. ౬. ౮౪.

వెల్లన. వి. తెలుపు, ధావళ్యము, వెలవెలఁబాటు, వివర్ణత.

చూ: వెల్లనగు.

వెల్లనగు. అ. క్రి. (వెల్లన + అగు.) తెల్లనగు, తెల్లపడు, వెలవెలఁ బోవు.

సీ. ...వేల్పురాయని తేజి వెల్లనయ్యె ...
ఉ. రా. ౧. ౬౮.

క. తల్లడపడి యరదముడిగి, విల్లును నమ్ములును విడిచి వెల్లనగుచు మే,నెల్లఁ జెమర్పఁగ నూర్పులు, పెల్లుగ నమ్మనుజ పశువు పెలుచం బఱచెన్. భార. అర. ౬. ౨౪౪.

గీ. వెల్లనై యున్న నత్తెఱంగెల్ల నెఱిఁగి, రాచ చిన్నెలు సడలించి రఘువుకొలపు, సామి వెలివార చీరలు జడలుఁదాల్చి, తపసి రూపూని యచటికిఁ దరలివచ్చి.
అచ్చ. రా. అయో. ౫౮.

(దీని ఆమ్రేడితరూపము వెల్లవెల్లన.)

వ. ...వాహినులు చిక్కువడి చిందఱవందరలై మతిచెడి మల్లామడియై యేపుదెగి యవురుసవురై యనువు దప్పి యదవదయై యంతంత విచ్చి యరవరలై పొఱలేక పలపలనై వెఱఁగుపడి వెల్లవెల్లనై చిదుముడిపడి చెల్లాచెదరై పాడవడంగి ప్రోవున నొక్కండై పోవిడిచి ... ఉ. హరి. ౧. ౧౪౮.

వెల్లమొదవు. వి. (వెల్ల + మొదవు.) తెల్లని యావు, కామధేనువు.

ఉ. ...క్షీ,రోదధిఁ బోలు వెల్లమొదవొక్కటి గన్పడఁజూచి మొక్కుచున్.
ఉ. రా. ౩. ౩౮౮.

వెల్లయెలుక. వి. (వెల్ల + ఎలుక.) తెల్లయెలుక.
గీ. ఉడుము గరిమిడి కొక్కుదందడియు వెల్ల, యెలుక కల్లెల్క తఱచును నేమిచెప్ప ...
మనుచ. ౪. ౨౫.

వెల్లవారువము. వి. (వెల్ల + వారువము.) ఉచ్చైశ్శ్రవము, వెలిమావు.

గీ. ... పాడమె, వెలవారువ మాపాల వెల్లి యందు. దశ. ౨. ౨౨౬.

వెల్లవాఱు. అ. క్రి. (వెల్ల + పాఱు.) వెల్లనగు, వెలవెలఁబోవు.

క. ఱిచ్చవడి వెల్లవాఱుచు, ముచ్చ ముడిఁగి మూర్ఛ తన్ను ముంచికొనంగా, వచ్చిన ధైర్యం బూఁతగ, నచ్చేడియ నిల్చుటప్పు డద్భుదమయ్యెన్. కేయూర. ౪. ౧౮౮.

వెల్లవేయు. అ. క్రి. (వెల్ల + వేయు.) (గోడలకు) సున్నముపూయు.

(వ్యవ.) వారి క్రొత్తయింటికి వెల్ల వేసినారు.

వెల్లవోవు. అ. క్రి. (వెల్ల + పోవు.) తెల్లపడు.
ద్వి. వెల్లవోవని పండు వెదురులు చూచి.
ద్వి. పరమ. ౨. ౬౬. పా.

వెల్లాటకత్తి(త్తె)య. వి. (వెల్లాటకము + కత్తియ.) ౧. వేశ్య.

గీ. మునుపు నే దాని కొసఁగిన కనకపాత్ర, తెచ్చితివి దేవదేవికిఁ దిరుగనిమ్మ, ఎందు వెల్లాట కత్తియ కిచ్చినట్టి, సొమ్ము మగుడంగఁ గొనుటయే సుగుడితనము.
విప్ర. ౫. ౭౮.

౨. జారస్త్రీ.

గీ. నీ జనని పుణ్యజన వర్ణనీయ సాధ్వి,నీ జనకుఁడెన్న నభిమాన నియత ధనుఁడు, నీ నగరు పోతుటీఁగకు నిలువరాని, దయ్యు వెల్లాట కత్తెవీ కాటయరిది. శుక. ౧. ౩౧౬.

వెల్లాటకము. వి. (వెల్ల + అటకము.) ప్రసిద్ధి.

గీ. సంభవించిరి గంధర్వజాతి ననినఁ, గలితనంబేల వెల్లాటకంబు సేయ... భీమ. ౧. ౮౮.
(క. ర. పా. 'పెన్నాటకము' ముద్రి. పా).

వెల్లాపుఁగత్తె. వి. స్వైరిణి.

శా. ...ఘనాళుల్ మింట వర్తిల్లఁగా, దూపించున్ జెలఁగున్ దళుక్కునఁ దటిత్తుల్

దోఁచినక్రిల్లె తెల్లాపున్ గత్తె చరింపుచున్
సురభి మల్లా ... మల్లభూ. ౨. ౭౪.

వెల్లి[1] = వెల్లిక. వి. (త. వెళ్లం. ౧. ప్రవాహము.

క. అని యూరడిల్లఁ బలికిన, విని యాతఁడు
సంతసంబు వెల్లిం దేలెన్ ...
భార. శాం. ౧. ౨౬౨.

సీ. కల్పాంతవేళ నేకటకంబు మునుఁగదు
నింగితోఁ రాయు మున్నీటి వెల్లి ...
కాశీ. ౩. ౧౦౩.

క. అల్లారు బెల్లమై గలు, గల్లున నందియలు
మొరయఁగా వేడుకపెన్, వెల్ల మునిఁగించె
ధరణీ, వల్లభనందనుఁడు చూచు వారల
చూడ్కుల్. రాజన. ౨. ౫.

౨. పరంపర.

క. కవిసినఁ గడంగి యేనును, గవియించితి నంప
వెల్లిఁ గడుఁ గ్రూరత ...
భార. ఉద్యో. ౪. ౩౪౨.

ఆ. కడలి యాకసంబు పుడమియుఁ దెలుచుగ,
నంప వెల్లి పొడువఁ బొంపు మీఱి, యంధ
కుఁడు గొండ యల్లుఁడుఁ దార్కొని,
యడరునట్లు వ్రేటులాడు నెడల.
అచ్చ. రా. యు. ౩౪౭.

వెల్లిఁ గలిపిన చింతపండు = ప్రవాహములోఁ
గలిపిన చింతపండు; నిష్ఫలము.

గీ. మాటిమాటికిఁ జేసిన మందులెల్లఁ, జెల్లెఁ
బో వెల్లిఁ గలిపిన చింతపండు, నీట వ్రాసిన
వ్రాలుసై నెరయ వఱదఁ, బోవు గాకేమి
నెత్తురు పుట్టనేల. కాశీ. ౩. ౧౧౧.

వెల్లి[2]. వి. (క. బెళ్లి. త. వెళ్లె.) తెలుపు, శుక్ల
వర్ణము.

—విణ. తెల్లనిది, ధవళము, శుక్లము.
చూ: వెల్లిమెకము.

వెల్లిఁజల్లు. స. క్రి. (వెల్లిన్[1] + చల్లు.) చెఱుచు,
పాడుచేయు.

వ. తల్లిమాట యించుకంతయు విననొల్లక
ప్రల్లదులై యెల్లధనంబు వెల్లిఁజల్లి బంధు
జనంబులు నిందింప నాతతాయులై చిత్త
విభ్రాంతిం దిరుగుచు. జాహ్నవి. ౩. ౧౨.

వెల్లిఁబోవు. అ. క్రి. (వెల్లిన్ + పోవు.) వ్యర్థ
మగు, నిష్ఫలమగు.

సీ. పార్వతీపతిచేతఁ బడసిన దివ్యాస్త్ర భూరి
సంపద వెల్లిఁ బోయెనన్న ...
ఉ. హరి. ౪. ౩౦౦.

సీ. మానక గుప్పించు మదన కోదండంబు
నిష్ఠురతను దన్ను నేలఁ గలయ, నెప్పుడు
జంకించు హృజ్జాత శింజిని గారవంబునఁ
దన్ను గాలిఁబోవ, నూరక విరఁబడు మార
నారాచంబు దుండగంబునఁ దన్ను ధూళిఁ
గలయ, పనిలేని పని మిట్టిపడు మనోజ
పతాక ప్రల్లదంబునఁ దన్ను వెల్లిఁబోవ.
వరాహ. ౪. ౨౧.

(ప్రవాహమునఁ బడిపోవునని యర్థాంతరము.)

వెల్లిక = వెల్లి[1]. వి. ప్రవాహము.

శా. ఆ జాబిల్లి వెలుంగు వెల్లికలఁడాయన్ లేక
రాకానిశా, రాజశ్రీ సఖమైన మోమునఁ
బటాగ్రం బొత్తి యెగ్గెత్తి యా, రాజీవానన
యేడ్చె ... వసు. ౪. ౫౨.

వెల్లికిలు. అ. క్రి. వీఁపుక్రిందగు.

మ. తరుణీరత్న మొకర్తు వెల్లికిల నీఁదన్ గుబ్బ
చన్ బిందియల్, గరమొప్పెన్ ...
కళా. ౨. ౧౨౧.

వెల్లిగొను. అ. క్రి. (వెల్లి[1] + కొను.) ౧. ప్రవహించు.

ఉ. ఆ లలితస్మితాస్య లలితామల కోమల చంచ
లాల సా,లోల నిశాల సంస్ఫురిత లోచన
దృష్టిరస ప్రవాహమం, దోలిన పర్వి వెల్లి
గొని యొక్కటఁ గ్రక్కున ముంచి...
కళా. సం. ౫. ౫౧౩.

మ. ...హరిపేరురగ ముగ్రోద్ధతిఁ జేరి నెత్తురులు
సర్వోర్వీ నభోవిక్రతిఁ, పరిమాణావాంబుల
నెల్ల వెల్లిగొనఁ బైపైఁ జల్లి క్రేవుం బొదుల్
గర మాటోపములో నతండు హరి నాశ
క్షోరచె వార్షి ంచుచున్. హరి. పూ. ౪. ౩౮.

శా. ఆమోదాశ్రు భరంబు వెల్లిగొన ...
నైష. ౫. ౧౩౮.

౨. వ్యాపించు, పచరించు.

గీ. శిరసు మకుటంబు సాగఁ జిత్తరువు గొలుప,
గల్లములఁ గుండలద్యుతి వెల్లిగొనఁగఁ, గలికి
తెలిసోగ కన్నులఁ గరుణ చిలుక, జన వరుని
బ్రోల శౌరి సాక్షాత్కరించె.
కవిక. ౬. ౧౯౦.

౩. పరంపరగా వెడలు.

ఉ. జింగను మ్రోఁత మ్రోఁగుచును జెక్కుల
పాములువోలె శౌరిచే, సింగిణి వింట వెల్లి
గొను చిత్రశరంబులు స్రుతునొంచి ...
పారి. ౫. ౧౬.

ఉ. పిల్లగ నమ్మహారవము పేర్చి సరోజ
భవాండ భాండముల్, చిల్లులువోఁ బ్రచండ
గతి సేన ధరాస్థలి యీనెనో యన, వ్వెల్లి
గొనంగ నేర్పుతిచి నిర్భయతన్ నడిపించె...
రాజ. చ. ౨. ౪౧.

౪. మునుఁగు, మగ్నమగు.

సీ. పుష్కలావర్త కాంభోధరంబులవృష్టి విశ్వ
ప్రపంచంబు వెల్లిగొనగ ...
శివరాత్రి. ౧. ౫౧.

౫. అతిశయించు.

క. తల్లియుఁ దండ్రియు బ్రమదము, వెల్లి
గొనఁగఁ గౌఁగిలించి వేదీవల లీ నుల్ల
మలర ... హరి. పూ. ౪. ౬౩.

వెల్లిగొలు(ల్చు)పు. స. క్రి. (వెల్లిగొను.) ౧. ప్రవహింపఁజేయు.

గీ. ఇట్లు శత్రుం తపునిఁ ద్రుంచి యివ్విధమున,
నొక్కఁ డొక్కఁడ తలపడు టుడుపఁ
దలఁచి, వివిధ బాణపరంపర వెల్లిగొలిపె...
భార. విరా. ౫. ౪౯.

ఉ. ప్రాచిన యొక్కపోఁక నును బోదియఁ జేరి
విలోకనప్రభా, వీచికలం దదీయ పదవీ కల
శాంబుధి వెల్లిగొల్పుచున్ ...
మనుచ. ౨. ౨౯.

౨. శరంపరగా వెడలించు.

సీ. సాత్యకి యత్యుగ్ర శరంబుల విందాను
విందుల వెసఁ బరి వితతతనులఁ, జేయంగ
నతనిపై నా యనంతీశులు వివిధాస్త్ర
జాలంబు వెల్లిగొలిపి, విలుద్రెవ్వ రథహయం
బులు నొవ్వ సారథి దలరఁ బ్రస్ఫుటశక్తి
కలనఁజూప ... హరి. ఉ. ౨. ౫౧.

శా. ...పౌలస్త్యుఁడున్, భల్లంబుల్ వడి వెల్లి
గొల్పి సమర ప్రారంభవేల్ల ద్ధను, ర్వల్లీ
జ్యాఘన నాదమే దుర నభో రంధ్రం
బుగా ... భా. రా. యు. ౧౪౯౦.

౩. వ్యాపింపఁ జేయు.

సీ. కొమరు వెన్నెల వెల్లిగొలుపు కట్టాణి మా,
క్తికముల గంఠమాలికలు వైచి ...
వరాహ. ౩. ౧౧౧.

వ. మరాళంబులు....కోదోంతరం బంతయు నెంతయుం గలయ మలయు తను యమలంపుఁ జెలిదళుకుఁ జిలికి యది తులయ జంపుఁ గలయుంపు చెలువ నలవరింప నందుఁ గుందనంపు రంగవల్లి కామతల్లి కల యుల్లాసంబు వెల్లిగొల్పు గురుదంత కాంతి వల్లరుల చేత నతిశయిల్లుచు ... ప్రభా. ౨. ౧౦౫.

అ. క్రి. ఆనందముసేయు.

గీ. ఉల్లమునకును జాడ్యకి వెల్లిగొలుపు, నావరదు మోమునందు మనంబుఁ జేర్చు, ననుచు గీత రూపములుగా నాశుకవిత, నుతుల రచియించి పాడుచు నతఁడు కొలిచె.
కళా. ౨. ౧౪౪.

వెల్లితల. వి. (వెల్లి[1] + తల.) ప్రవాహ పురోభాగము, ప్రవాహమునకు ముందటి భాగము.

గీ. గ్రామ నికటంబు గాక దూరంబు గాక, చాటి పార గాక చిట్టూట చోటు గాక, వెల్లితల గాక క్రీఁ జెదల్ వేరుపురువు, రాత్రి పోటును లేని చాకాటి నేల.
విప్ర. ౨. ౧౭.

వెల్లిదొట్టు. అ. క్రి. (వెల్లి[1] + తొట్టు.) అతిశయించు.

ఉ. ఎవ్వరమాట నమ్మెదుఁగ నీదు యథాకథిత స్వరూపమై, యెవ్వఁడు వొట విన్నెఱుఁగ నీదను భావ్యతఁ దోఁచియైనఁ దా, వెవ్వరి జాటఁ దన్నెఱుఁగ నీదు ధ్రువంబ వెల్లి దొట్టు నీ, ద్రవ్యని మాయలో మునిఁగి తేలెదు మాలముగా మె యీశ్వరా.
కవిక. ౬. ౧౭౨.

వెల్లిపొడుచు. అ. క్రి. (వెల్లి + పొడుచు.) ౧. ప్రవహించు.

సీ. గంగ యాతని మఖాగారంబుపై వెల్లి వొడిచినదల్గి యద్భుత తపస్వి,యగున మ్మహాత్ముఁ డయ్యమర తరంగిణిఁ గనుఁగొని ...
హరి. పూ. ౩. ౯౦.

(సువర్ణముఖరి) వ. భిల్ల వల్లభుల పల్లియలపై వెల్లివొడిచినం దల్లడపడి. కాళ. ౧. ౧౪౨.

౨. ఉప్పొంగు.

వ. పొంగి చింతాసాగరంబు వేగిరంబ వెల్లి వొడిచె ననన్. మనుచ. ౩. ౯.

వెల్లిమెకము. వి. (వెల్లి + మెకము) సింహము.

ఉ. వచ్చి యిదేమి చెప్ప కిటు వచ్చితి వప్పుడు కాలు పోతులోఁ, బొచ్చెపు బొల్లివెల్లి మెకముల్ దమ బెబ్బులిఁ గూడి గూడెముల్, సొచ్చితినంగ జెంచులాక చొప్పున నూర్గురు వోయిరన్న వాఁ, డచ్చెరుపాటు సిగ్గు నోలయున్ వినుచుం దల వ్రేల వైచినన్.
కకు. ౪. ౫౯.

వెల్లివడు. అ. క్రి. (వెల్లి[1] + పడు.) ప్రవాహమగు.

శా. ... కన్నీరు ము,న్నీరై వెల్లివడంగఁ గాలికునిలో నిందాపుమన్ గూరిమిన్.
వేం. పంచ. ౧. ౨౫౫.

వెల్లివాఱు. అ. క్రి. (వెల్లి[1] + పాఱు.) ఎడతెగక ప్రవహించు, అతిశయించు.

గీ. పాడి దప్పిరి నృపతులు ఱలపెఁ గొండె, మడఁగె దాలిమి మాత్సర్య మతిశయిల్లెఁ, జెల్లె దయ పాతకంబులు వెల్లివాఱె, గ్రమ్మె దుర్వ్యసనంబులు దిమ్ముకొనఁగ.
వరాహ. ౮. ౩౧.

క. సముదాత్త మీనసంచా,రమునఁ దొలంకుచును ముఖ సరస్సున లావ,ణ్యము వెల్లి వాఱఁ గ్రేవల, నమరించిన పిల్లకొలఁకు లంగన వీనుల్.
కళా. ౮. ౧౨౭.

వెల్లివిరి. విశే. (√వెల్లి[1].) వెల్లడియైనది, ప్రకటితము.

క. జలతైల బిందువయి నా, మెలఁకువ వెల్లివిరి
యైన మేలగునే ని,ర్మల చరితుఁ డయిన
బాణుం, డలుగఁడె ప్రాణముల కింత యప
రాధమునన్. ఉ. హరి ౫. ౧౯౮.
(వీరేశ. పా.)

గీ. వెల్లి విరిగాఁగ భూజను లెల్ల నెఱుఁగ ...
దశకు. ౬. ౮౨.

క. ముల్లోకంబుల జనములు, రోల్లన్ రోకండ్లఁ
బాడ రోయక మఱియున్, వెల్లివిరి గాఁగఁ
దిరిగిన, గళ్లకు నయగారి మెలఁతుకం గొని
పోయెన్. వరాహ. ౭. ౨౨.

వెల్లివిరియు. అ. క్రి. (వెల్లి[1] + విరియు.) ౧. ప్రవహించు.

క....మదీయ మూర్ధము, వెంటంగా నభ్రగంగ
వెల్లివిరియుటన్. హర. ౪. ౫౩.

గీ. పిడుగుపడ్డ తెఱంగునఁ బుడమిఁ ద్రెళ్లి, సొమ్మ
గొని కొంతవడికి లోనుమ్మలికల, వెచ్చ
నూర్చుచుఁ దెప్పిరి వెల్లివిరియ, వేఁడి
కన్నీరు గొనగోళ్లఁ దోఁడుకొనుచు.
అచ్చ. రా. యు. ౩౬౦.

౨. ఉప్పొంగు.

గీ. పెరిఁగి పాండవాంబుధి వెల్లి విరిసినపుడు,
నిలువ నిమ్మగు దీవిగా నిన్నుఁ దలఁచి ...
భార. భీష్మ. ౧. ౫౩.
(ప్రవహించు అని శ. ర.)

వ....ఆనంద ప్రవాహంబుల్లంబున వెల్లివిరిసిన
కతంబున ... కాశీ. ౧. ౧౦౦.

౩. వ్యాపించు.

సీ. చనుకట్టు విప్పఁ జొట్టును ఘన స్తన కాంతి
జల్లించి యురముపై వెల్లివిరియు ...
వైజ. ౧. ౧౩౧.

చ. ... అచ్చెరువుగఁ బోయి వెల్లివిరిసెం గపి
వాహిని లంకచుట్టునున్.
భా. రా. యు. ౪౯౫.

వ. జగదండ కర్పరంబునఁ గుంటువడి మగుడు
వేగం బడరఁ బుడమికి డిగి నలుగడల వెల్లి
విరిసి పెల్లగుచుం జాలుకొని యుద్దరులు నేరు
పడునుద్ద విడి నేఱుబడి వెడలి ...
చం. రా. ౩. ౨౫.

౪. వెల్లడి యగు, ప్రకటిత మగు.

ఆ. నీ కడింది లావు నే నెఱుంగనె వాలి,
తోఁకఁ జుట్టి కడలిఁ ద్రోయుటయును,
జెఱను బెట్టి వేయి చేతుల యొకి మీఁదు,
విడుచుటయును జగము వెల్లివిరిసె.
అచ్చ. రా. యు. ౫౦౦.

౫. వృద్ధిపొందు, అతిశయించు.

వ. ఇట్టి మా యావులున్న చోట సత్యంబు
మాలఁబడి కల్ల వెల్లివిరియుఁ బింగళకుం
డును మదోత్కటంబు వడువునఁగు మంత్రి
మంత్రయంత్రంబునం దగులు వాఁడుగాఁడె.
వేం. పంచ. ౧. ౫౩౦.

౬. చెదరిపోవు.

వ. ...జీవనంబులు విడిచి విమల జ్ఞానవశంబున
ముక్తులగు పురుష రత్నంబుల చెన్నున
నన్ను వదలి మిన్ను విడిచి వాయువశం
బులై వెల్లివిరిసి చను మేఘంబులును ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౭౬౪.

వెల్లిలిరిసేయు. స. క్రి. (వెల్లివిరి + చేయు.) ప్రకటించు.

క. వనితల పురుషుల యెడఁ బుట్టిన యది వెల్లి
విరిసేఁత డిమ్మరి తన మెట్టి నికృష్టం
డైనను ... భార. శాం. ౬. ౨౦౮.

వ. కంఠగత ప్రాణంబు అగు జంతువులకుం
గాలకంతుండు గరుణా వశంవదుండై

కర్ణోపకంఠంబుఁ జేరి యుపదేశించు తారక బ్రహ్మ మంత్రరాజంబు మంతనంబున విని యెఱుంగుటం జేసి మధు మదోల్లాసంబున నది వెల్లివిరిసేయుచున్న వియోాయన నిందింది రంబులు మంద్ర స్వరంబున ఝుంకారంబు సేయు. కాశీ. ౨. ౪౪.

గీ. ప్రౌఢ గోపాంగనలు తమ ప్రాఁతవలపు,
వెల్లివిరిఁజేసి రిందిరావల్లభునకు ...
జై. భా. ౩. ౪౬.

వెల్లివీఁగు. అ. క్రి. (వెల్లి[1] + వీఁగు.) అతిశయించు, మిక్కుటమగు.

ఉ. ఆ సమయంబునన్ మదనుఁ డగ్గలికం
గళికా ముఖంబులై, భాసిలు తూపులన్
హృదయ పద్మము లక్ష్యము సేసి యేసినన్,
గాసిలి కౌశికుండు తమకంబునఁ దన్ గను
పన్న చేసి యుల్లాసము వెల్లివీఁగ సఖులన్
నిలువ న్నియమించి గ్రక్కునన్.
కళా. శకుం. ౨. ౧౨౪.

వెల్లిసూపు. అ. క్రి. (వెల్లి[1] + చూపు.) ప్రవహించు.

క. హరగిరి జల మనమున నత్యురరాగ రసంబు
నిండి యుత్కటమై తత్పురి మీఁద వెల్లి
సూపిన, పరుసునఁ గాశ్మీర వారి పౌరులఁ
గప్పెన్. కు. సం. ౯. ౨౫౫.

వెల్లుల్లి. వి. (వెల్ల + ఉల్లి.) తెల్ల ఉల్లిగడ్డ, లశునము.

సీ. పగిలి బీటలువాఱి తగడొత్తెఁ గుబుసంబు
తోరంపు వెల్లుల్లి తునుకలట్లు. ...
భీమ. ౪. ౧౩౦.

సీ. ఉటజాంగణమునఁ గాపునిచిరి తవుటితో
వెల్లుల్లి పొగయిుచ్చి వీతిహోత్రు. ...
పి. శకుం. ౪. ౬౨.

వెల్లువ. వి. ౧. ప్రవాహము.

క. ...అతఁ డతని యరదము, మునుఁగంగాఁ
జేసె బాణముల వెల్లువలన్.

క. ఆ వెల్లువ శరజిహ్వలఁ, ద్రావి ధనంజయ
మహాగ్ని దరికొని కవియంగా తెగడొందెడు
కురుబల, దావము శాంతనవుఁ డంబుదము
క్రియఁ గాచెన్.
భార. భీష్మ. ౨. ౪౪, ౪౫.

సీ. అమృతంబు వెల్లువయని నిలింపాదులు మును
కొని దోసిళ్ల ముంచిగ్రోల. ...ఇట్టలంబుగ
వెన్నెల నిట్ల వోడిచె. విక్ర. ౬. ౬౯.

చ. ఉడుగక తేరు చన్న దెస నూనిన చూడ్కు
లుఁ గన్గొలంకులన్, విడువక పాటు నశ్రువుల
వెల్లువ లూఱట లేని యూర్పులున్ ...గలిగి
కుందెడు జానకిఁ గాంచి కూరిమిన్.
ఉ. రా. ౬. ౩౦౯.

౨. వాహిని, సేన.

చ. అలఘుమతిన్ మహా వనచరావళి డెబ్బది
రెండు వెల్లువల్, గొలువఁగ నేగి వారినిధిఁ
గొండల చేతను గట్టి లంకపై, బలువిడిసేనతో
విడిసి బాహుపరాక్రములైన దైత్యులంగల
హములోఁ గులక్షయముగా నొనరించె
మహానుభావుఁడై. వి. పు. ౫. ౩౨౫.

ఉ. కొమ్మ మెకంపు వెల్లువలు గొల్వఁగ వేగిర
మేఁగుదెంచి సంద్రమ్ము కడన్ దగన్విడిసి
రావణు తమ్ముఁడు జేరవచ్చినన్, రమ్మని...
యుద్ధ. ౩. ౨౭.

౩. పరంపర.

క. బతలు వడి యసురబలములు, పొదవడఁగ
న్విభుని బాణముల వెల్లువలన్ ...
కవిక. ౨. ౨౦౮.

సీ. చెక్కుటద్దములందు జిగి వెల్లువలు చిందు
రమణీయమణి కుండలములతోడ ...
మనుచ. 3. ౭౧.

౪. బృందము, మంద.

౫. ఉల్లములు గలఁగి మొదవుల, వెల్లువలన్ని
యును లేచి విచ్చలవిడిలో, జెల్లా చెదరై
పాఱెను, బెల్లుగనంజే యటంచు బెబ్బులి
గాలిన్. భాగ. ౯. ౩౬.

౬. ఇటిక గోడల యింటిచూరు. (శ.ర., వా.)

వెల్లువగట్టు = వెల్లువపెట్టు. అ. క్రి. (వెల్లువ+కట్టు.) ౧. ధారారూపముగా స్రవించు.

సీ. కలయ వెల్లువగట్టి జలజల ప్రవహించు శశి
కాంతవాంత నిర్ఝరము జలము ...
మనుచ. ౫. ౩౭.

ఉ. ... చెక్కులన్, వెల్లువ గట్ట నశ్రువులు
వెల్వెలఁ బోవ మొగంబు ...
దశా. ౫. ౧౨౭.

౨. మడుఁగు కట్టు.

సీ. నీళ్లు వెల్లువగట్ట నికటాగ్రహార ధరా సురుల్
నారికేరములు గొట్ట ... శుక. 3. ౪౩౭.

చ. వికచ సరోజ మధ్యమున వెల్లువగట్టు మరంద
బృందముల్, ప్రకట వినోదకేళి నొక
పంకజగంధి విదిల్చె ... భాను. ౨. ౬౦.

వెల్లువపెట్టు = వెల్లువకట్టు. అ. క్రి. ధారారూపముగా స్రవించు.

చ. కనఁగలిగె న్విలాసములు కమ్మని చక్కెర
లొల్కు పల్కులున్, వినఁగలిగెన్ సుధా
రసము వెల్లువ పెట్టెడు మోవియాన నిం,పున
నును జెక్కుటద్దములు ముద్దుగొనన్ ...
దశా. ౨. ౩౦౭.

వెల్లెకి. వి. వృక్షవిశేషము, ఒకానొక చెట్టు.

వెల్లెడ్లు. వి. బ. (వెల్ల + ఎడ్లు.) తెల్లని యాడు పశువులు. (మేకలు, గొఱ్ఱెలు, మొ. ఈ యర్థము ప్రాచీన శాసనములందే కానవచ్చుచున్నది. చూ. ఎడ్లు.)

చేబ్రోలు. శా. ...5... వెలనాంటి గొంకయ
శ్రీ మూలస్థాన మహాదేవరకు మాఘమాస
మున పున్నమయు సుక్రవారమున సోమ
గ్రహణ నిమిత్తమున నఖణ్డవర్తిన్ దివియ
యొక్కంటికిం బెట్టిన వెల్లెడ్ల యెంభదియు
ఇనిమిత్తమునన వీర శ్రీ కుమారస్వామి
దేవరకు నఖణ్డవర్తిన్ దివియలు రెంటికిం
బెట్టిన వెల్లెడ్లు నూఱును వీరం జేకొని ...
ద. శా. ౯. ౧౦౯.

1. స్వస్తి శ్రీ శకవర్షంబులు ౧౦౩౩ ణ్డగు నేంటి ఉత్తరాయణ సంక్రాన్తి నాండు ఒంప్పి చెఱ్వుల ప్రోలినాయకు కొడుక్కు మల్లి నాయకు మడిసెలిచేతన్న 2. బోయుణ్డు తమతల్లి దండ్రులకు ధర్మ్మువుగా కొట్యదొన త్రిభువన మల్ల శ్రీ కేశవదేవరకు అఖణ్డ దీపమునకు బెట్టిన వెల్లెడ్లు ఏంభ్భయేను పెద్ద నన్నె బోయిని కొడుక్కు పిన్ననన్నె వీనిం జేకొని ...
ద. శా. ౬. కొణిదెన. 636-(2.)

వెల్వా. వి. సంఖ్యావిశేషము ? ఒకానొక లెక్క ?

చ. మలయ నగంబు నుండి పలుమాఱును
రామునిఁ జేరుకొంచు వె.ల్వాలు దళసంఖ్య
దన్నుఁ గొలువంగ రణోచిత ఘోరవాక్య
ముల్, సలుపుచు నార్భటంబుల దిశావలయం
బులు దల్లడిల్లఁగాఁ, జెలఁగుచు వచ్చె
నప్పుడు సుషేణుఁడు భాను సుతుండు
మెచ్చఁగన్. సీతావి. ౨. ౩౨.

వెల్వాడము = వెలువడము. వి. సస్యవిశేషము.

సీ. బడఁతి నిన్నంటి వెల్వాడము కోర్కి ఫలించె
నన రాజభోగమే యతిశయిల్లు ...
రసిక. ౧. ౪౭.

వెల్వడు = వెలువడు. అ. క్రి. ౧. (క) నిర్గమించు, బయలుపడు, బయటపడు.

సీ. ...అతిక్రమింప, కుండగఁ బోక యొట్లొడఁ గూడు నిస్నాగభవన మెప్పాట వెల్వడఁగఁ బోలు. భార. ఆది. ౧. ౧౧౪.

సీ. వారిపూరంబు వెల్వడి వచ్చి రుద్రుండు యజ్ఞకోలాహలం బాలకించి ... వరాహ. ౮. ౩౭.

చ. ఉవిద తదుక్తికంత చెవి యొగ్గక పోఁ బెనఁగ న్విభుండు కేల్దవిలిచి చుట్టు నించుక యొడన్ భుజముల్ వలగొల్పి పొమ్మనన్, సువదన వెల్వడం దిరుగ శ్రోణి భుజస్తన వేణికాధర, శ్రవణ కపోలముల్ పతిని సారెకు సోఁకుచుఁ దేల్చె నింపులన్. ప్రభా. ౫. ౪౧.

(చ.) బయటకు వచ్చు.

ఉ. విప్రకులుండ వెల్వడుము వేగమ నీవును నీ నిషాదియున్ ... భార. ఆది. ౨. ౬౩.

చ. అనుపమ దివ్య శస్త్రధరులైన యమర్త్యుల శాహవంబులో, మొనయక కాలకేయులు సముద్రముఁ జొచ్చి దివంబులెల్ల నవ్వనధి నడంగి యుండి బలవంతులు వెల్వడి రాత్రులెల్ల భూజనులకు బాధసేయుచు భృశం బుగ నుండిరి క్రూరచిత్తులై. భార. అర. ౩. ౭.

చ. ఇలుకలనైన వెల్వడని యీలువుటాండ్రకుఁ దాఁపికత్తెనై ... ఆము. ౫. ౮౦.

౨. బయలుదేఱు, వెడలు.

మ. ...వరవైతాళిక వందిబృంద జయ జీవస్థార శబ్దంబులున్, వెరవై పేర్చి చెలంగ వెల్వడియె సంప్రీతి న్నిజావాసమున్. హరి. ఉ. ౪. ౧౧౮.

మ. కలుచం గోళబిలంబు వెల్వడి యుదఃఖడ్గాహిపై వచ్చుచో ... నైష. ౫. ౧౫౮.

సీ. విడుఁవని వీడు వెల్వడి వచ్చి ఖాండిక్యుఁ డా రాజుఁ గనుఁగొని గారవమున ... ఆము. ౩. ౬౦.

౩. గాంభీర్యము విడుచు.

క. బలవంతుఁడుఁ బగవాఁడును, ఖలుఁ డనఁగాఁ జాలువాఁడుఁ గపటోక్తులఁ దాఁ, గలయఁగ వచ్చిన వెల్వడి, కలపికొనిర యేనిఁ గీడు గాకుండ దిలన్. కేయూర. ౩. ౮.

వెల్వరించు = వెలువరించు, వెలువఱుచు. స. క్రి. ౧. వెలువడఁజేయు, బయలుపడఁజేయు. (ఒక శాసనమునందు శకటరేఫ యుక్తముగా గానవచ్చుచున్నది.)

ఉ. నిగ్రహమేది నన్ను ధరణీవరరూపము వెల్వరించు నాఁడు ... భార. ఆది. ౩. ౧౬౦.

గీ. ఒక్కఁడుడుగత్తి గొరక వేయుచును డాఁచి, నట్టిరిగి వెంకింగని వీఁకఁ బట్టుటయును, మృగయు లందఱుఁ జని వెల్వరించి నిశిత, కాండములఁ జెండి రొక పెద్ద కాఱుపోతు. మనుచ. ౪. ౪౭.

౨. బయలుదేఱఁజేయు.

మ. ...వేడ్క నన్ను వెలువొందవన్ బ్రీతిఁ గైసేసి యంత నిజావాసము వెల్వరించిన నరేంద్రా వచ్చి నే నిచ్చటన్. మార్క. ౭. ౧౭౧.

౩. బయటికిఁ బోఁజేయు, వెడల నడఁచు.

పంచచామరము. ఇసీ యిసీ మొగంబు నూడకిల్లు వెల్వరించినన్, వెసన్విసింగి పోవు సిగ్గు వీసమంత లేదు నీ, చెసం బసల్ ఘటించి దేర త్రిమ్మరీ మఱిట్లు వచ్చి సారె సారె నన్నుఁ గెర్లఁ జేయ రాక పొమ్మికన్. విప్ర. ౪. ౫౭.

మధ్యాక్కర. ...గలతాన పతులును రాజు
పట్టంబు గట్టిన పతియు నలియంబయ్యారల
వెల్వతించిన నశ్వమేధంబు ఫలంబు ...
యుద్ధ. బెజ. శాని.

వెల్వాఱ(ఱు)చు=వెలువఱుచు. స. క్రి. వెలు
వడఁజేయు, బయలుపఱుచు.

సీ....ఎన్ని నేర్పులనైనఁ బట్టుదీగంటి వెల్వాఱ
చుటకును, గీ. దడవు మల్లాడ మీకింకఁ
దగదు ... పరమ. ౫. ౨౩.

వెల్వుచ్చు=వెలిపుచ్చు. స. క్రి. (వెలి +
పుచ్చు.) బయలుసేయు.

ఉ. వచ్చి తదీయ మందిరము వర్తనలెల్ల నెఱింగి
యక్కటా, సచ్చరితంబుగల్గు సతి చాడ్పున
ముద్దతికంబు చూపుచు, న్మ్రుచ్చిలి రాత్రు
లీ జరభి మూఁడుజగంబులు మ్రింగుచుండె,
వెల్వుచ్చక యున్న నా కొడుకు బోదఁ
డెఱుంగునె దీని చెయ్దముల్.
కేయూర ౩. ౨౨౩.

వెల్వెల=వెలవెల.
చూ: వెల్వెలఁబాఱు.

వెల్వెలఁజేయు. స. క్రి. (వెల్వెల + చేయు.)
వెలవెలఁ బోవఁజేయు, తెల్లఁబోవఁజేయు.

చ. విఱిగినఁ జూచి నివ్వెఱఁగు వెల్వెలఁజేయఁగ
కుత్స్థుఁ డేటు నేమఱక యిదేమొకో
కులిశ మంత్రము తప్పు గొడంగినాఁడనో...
కకు. ౫. ౧౩౦.

వెల్వెలఁబాఱు. అ. క్రి. (వెల్వెల + పాఱు.)
౧. వెలవెలఁ బోవు, వివర్ణమగు.

సీ. అని యుల్లసము దోఁప నాడు మాటలకు
వెల్వెలఁ బాఱుచును దైత్యవిభు తనూజ,
కలఁగి రహస్య భంగ భయంబుచేతఁ బ్రత్యు
త్తరం బేమియుఁదోఁపకునికి, నిట్టటు గ్రుక్కు
చున్నట్టి లా గరసి ... ప్రభా. ౫. ౩౩.

సీ. ప్రాలేయ కిరణ బింబంబు వెల్వెలఁబాఱి
యస్తాచలంబుపై నత్తమిల్ల ...
కాశీ. ౧. ౧౨౨.

మ. ...మోము వె,ల్వెలఁ బాఱన్ దనుఁగన్న
తండ్రి గని పల్కెం బల్కు దొట్రిల్లఁగన్.
ఉ. రా. ౧. ౧౯౧.

౨. తెల్లపడు, వెల్లనగు.

ఉ. ... ముచ్చట నూనెనల్ల చను ముక్కులు
వెల్వెలఁబాఱు చెక్కులున్.
ఉ. హరి. ౮. ౯.

మ. ఇనుఁ డస్తాద్రికిఁ బోవఁ గొల్లగొని నేఁడే
తేర నద్దీప్తి నం,జన సంబంధజ బాంధవంబున
రతి గ్రాంతాంగ నా నేత్రకో,ణ నికాయం
బుల డాఁచి తద్దవళిమన్ దాఁ బూనెనో
చొప్పు మా,ర్పన నన్ వెల్వెలఁ బాఱె
దీపకళికా వ్రాతంబు శాతోదరీ.
మనుచ. ౩. ౫౬.

సీ. అమృతంబు దొలఁకున ట్లమరంగ వెల్వెలఁ
బాఱు ముఖేందు బింబంబు తోడ. ...
కళా. ౩. ౧౮౬.

వెల్వెలఁబోవు. అ. క్రి. (వెల్వెల + పోవు.) ౧.
వివర్ణమగు.

చ. కుల మపకీర్తిఁ జెంద జనకుండును వెల్వెలఁ
బోవ బాంధవా,వళి దలవంప ...
ఉ. రా. ౧. ౧౯౦.

ఉ. ...చెక్కులన్, వెల్లువ కట్ట నశ్రువులు
వెల్వెలఁ బోవ మొగంబు ...
దశా. ౫. ౧౨౯.

౨. తగ్గు, క్షీణించు.

సీ. ......ఖండ విజ్ఞాన సత్పుత్ర తతుల,

గీ. తెలివి వెల్వెలఁబోవ నిర్మల మనశ్ఛ, కోర
తృష్ణానలంబు చల్లార నంత, ననితరముగ
హృదాకాశమున వెలుంగు, మండితా ఖండ
చిచ్చంద్ర మండలంబు.
సీతారా. ౧. ౧౪౭.

వెల్వెలన. వి. (వెలన + వెలన.) మిక్కిలి తెలుపు, అధిక ధావళ్యము.

చూ: వెల్వెల నగు.

వెల్వెలనగు. అ. క్రి. (√ వెల్వెలన,) వెలవెలఁ బోవు, తెల్లఁబోవు.

క. కావున నీవును వగవక, భావమ్మున సంత
సిల్లి పనుపు కుమారిన్, నావుడు వెల్వెల
నగుచున్, దేవేరియు ముద్దుకూఁతు దీనత
తోడన్. చంద్రా. ౬. ౫౫.

చ. త్రిదశుల కేమి చేటో యని దీనత వెల్వెల
నా పురీందిరా, సుదతి వివర్ణభావ మనుచుం
గననయ్యెడు నాదు చూడ్కికిన్ ...
ఉ. రా. ౪. ౨౬౨.

వెల్వెలుకఁబాఱు. అ. క్రి. (వెల్వెలుక + పాఱు.) మిక్కిలి వెల్లఁబాఱు, మిక్కిలి తెల్లపడు.

సీ. శిమతుల మోములు వెలవెలఁ బాఱంగ
విమలాస్య మోము వెల్వెలుకబాఱె ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౭౧.

సీ. అలమి సెమ్మది నున్న యతివ లేనవ్వు చేఁ
బఱె నొడలెల్ల వెల్వెలుకఁబాఱె ...
యయా. ౫. ౯౨.

వెల్వెల్ల. విశే. (వెల్ల + వెల్ల.) మిగుల వివర్ణము.

మ. ... కురు భూనాయకుసేన ... స,త్వరతన్
నల్లడఁ బాఱె నవ్విభుఁడు గర్వంబేది
వెల్వెల్లగన్. భార. కల్య. ౧. ౩౦౨.

శా. ... ఈ రాత్రి నీ, వింధ్యారణ్యమునందు
వర్తిలి తగన్ వెల్వెల్లగా వేగినన్.
భా. రా. బాల. ౨౬౧.

వెల్వెల్లఁబాటు. వి. (√ వెల్వెల్ల.) మిక్కిలి వైవర్ణ్యము.

శా. తాపంబుం బెడఁబాపి దుర్దమ విషాదంబుం
దిగం ద్రావి ని,ర్వ్యాపారత్వముఁ బోవఁ
ద్రోచి వగలు ద్వాసించి వెల్వెల్లఁ బా,టే
పాంతన్ మెలఁగంగ నీక మదికం దెల్లం
దెగం బుచ్చఁగా, నీ పెంపార్య జనంబు
మెచ్చుధృతి కున్మేషంబు గావింపవే.
నిర్వ. ౯. ౭౮.

వెల్వాడుచు. అ. క్రి. (వెల్లి + పాడుచు.) పొంగు.

సీ. పదపల్లవంబునఁ బ్రకటిల్లు చదలేఱు కడ
లెత్తి ధాత్రి వెల్వాడిచి పాఱ. ...
కాశీ. ౫. ౧౧౨.

వెళలు = వెళ్లు. అ. క్రి. వెడలు.

సీ. దడదడ మన గుండె తాళి బొట్టుదర గుబ్బలి
పట్టి పడుక యిల్వెళల దయ్యె ...
కువల. ౨. ౧౧౫.

వెళుకు. వి. (సం. విలాపః.) విలాసము.

సీ. చిత్తిరము కులుకు బెడఁగు వెళుకు గునుపు...
హొయ లనఁగ విలాస మొప్పుచుండు.
అం. భా. ౧. ౧౩౯.

వెళుపు = వెలుపు. వి. వెడలుపు.

సీ. వెడఁద వెన్నుదుటిపై వెసు రాకు వెళుపుతో
దిద్ది తీర్చిన పట్టె తిరుమణియును ...
వైజ. ౩. ౧౩౬.

సీ. అల జేష్ఠ కిరవగు వెళుపు మొగఁబును బొడ
కంత తలకాయ కుడిలిగూనఁ, బోలెడు
బొజ్జయు ... చంద్ర. వి. ౧. ౯౦.

వెళ్ల(గొట్టు. స. క్రి. (వెళ్లన్ + కొట్టు.) పోవునట్లు చేయు, విడిపించు.

గీ. పరధరాధిపు భార్యకుఁ బట్టినట్టి, భూతముల వెళ్లఁగొట్ట భూభుజుఁడు మెచ్చి, దన పరిష్కార వస్త్రము లొనరొసంగి, యంపకము సేయఁ దనయింటి కరుగుదెంచి.

హంస. ౩. ౧౦౪.

వెళ్ల(గ్రక్కు. స. క్రి. (వెళ్లన్ + క్రక్కు.) వెడలఁ గ్రక్కు, బయటికిఁ బ్రసరింపఁ జేయు.

సీ. సుడిగాడ్పు లేరి నల్చుట్టుఁ జొట్టలు వెట్టఁ గడఁది మంటలు వెళ్లఁ గ్రక్క నక్క ...

ఉ. రా. ౬. ౨౩౫.

వెళ్ల(జల్లు. స. క్రి. (వెళ్లన్ + చల్లు.) పాఱఁజల్లు.

మ. ...మణిప్రాప్తికి, న్ని సముద్రంబులు వెళ్లఁ జల్లఁ దలచున్ మేఘాను రూపంబుగన్.

దశా. ౩. ౧౪౨.

వెళ్ల(దన్ను. స. క్రి. (వెళ్లన్ + తన్ను.) వెళ్లఁగొట్టు, తఱిమివేయు.

గీ. ... వెడలించె రొప్పె, వీచెఁ దఱిమెను దోలెను వెళ్లఁదన్నె, ననఁగ నుచ్చాటనముఁ జేసె ననఁదగుభవ. ఆం. భా. ౩. ౧౧౯.

వెళ్ల(బడు. అ. క్రి. (వెళ్లన్ + పడు.) ౧. (కష్టము నుండి) బయటపడు.

క. బడలితి నెంతయు నేనుం, బడుచులు నేఁ డెల్ల వెళ్లఁ బడుదుము దానిం, బొడగంటి వేని నీకుం, గడుపుణ్యము చూపుమనినఁ గరుణాపరతన్. వరాహ. ౧౨. ౩౫.

౨. (పశ్వాదులు.) ప్రసవించు.

(వ్యవ.) నిన్నరాత్రి మా బఱ్ఱె వెళ్లఁబడినది.

వెళ్ల(బెట్టు. స. క్రి. (వెళ్లన్ + పెట్టు.) పైకి ప్రసరింపఁ జేయు.

సీ. వెళ్లఁబెట్టునో పూర్ణవిధుకాంతి మొగమున దిగఁజాఱునో పైడి తెలివి మేన ...

నిరం. ౪. ౯౧.

వెళ్ల(బొడుచు. స. క్రి. (వెళ్లన్ + పొడుచు.) ఈవల నుండి యావలకు దూసిపోవునట్లు పొడుచు.

గీ. ఒకఁడు కుంతానఁ బగవాని యురము గ్రుమ్మి, వెంటనే యాతఁ డీఁటెచే వెళ్లఁ బొడువ, వెలసె నిద్దఱు నిల్చిన నిలువు కదన, కాళికి కావడించిన కాను కనఁగ.

కువల. ౨. ౧౭౬.

వెళ్లనాడు. అ. క్రి. (వెళ్లన్ + ఆడు.) స్పష్టముగాఁ జెప్పు.

చూ: వెళ్లనాడించు.

వెళ్లనాడించు. స. క్రి. (√ వెళ్లనాడు.) స్పష్టముగాఁ బలికించు.

వ. తాను మాట పట్టు పుచ్చుకొని తన కార్యరహస్యంబుఁ దెలుపుటయుం దెలిపి యేను మీదాన నగుట మీచేత వెళ్లనాడించుకొని మీ కుపకారం బెక్కించి విడుచుటకు వచ్చినదని చెప్పి ... ప్రభా. ౪. ౩౧.

వెళ్లించు. స. క్రి. (√ వెళ్లు.) ౧. వెడలఁజేయు, వెడలఁగ్రక్కు.

మ. జనుఁ డజ్ఞానమునన్ భుజించిన జుగుప్సంబైన యన్నంబు స,య్యన వెళ్లించి పవిత్రుఁడైన గతి ... భాగ. ౪. ౯౨.

౨. పోఁజేయు, తీర్చుకొను.

ద్వి. ఇల్లు సేరిన మీఁద నీ పగ యెల్ల, వెళ్లింపకున్న నే విప్రుండ నటవె ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౯౦. పం.

వెళ్లు = వెడలు, వెలలు. అ. క్రి. ౧. బయలువెడలు.

శా. లావణ్యాంబులు నాభికూపమున వెల్లందోడి ముద్భిజవ, ద్భావ క్షేత్రమునందు వంపు ఘట యంత్రంబో యనంగా జప,వ్యావృత్త స్ఫటి కాక్షదామకము హస్తాబ్జంబునం దాల్చు వాణీ వామేక్షణ నారసింహునికి సంధిం చున్ వచోవైఖరుల్. వరహ. ౧. ౬.

ద్వి. తివిరి పుట్టలు వెల్లి తిరిగె సర్పములు ...
ద్వి. హరిశ్చ. ౧౭౪౬.

ఉ....బల్లిదపున్ వరాహములు భద్రగజంబుల మీఁద నాదికోఁ, బెల్లుగ నెక్కువాని కొస వెంద్రుక యొక్కటి రెమ్మ తీసినన్, జిల్లున వెల్లఁబో చమురు చిమ్మన గ్రోవిని జిమ్ము కైవడిన్. సారంగ. ౧. ౩౧.

౨. బయలుదేరు.

చ. సమధిక బాహుశౌర్య జిత చండవిరోధులు వెల్లి దున్నత,క్షమ ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౭౪౪.

శా. కల్లెంబుల్ సవరింప కళ్వముల నెక్కం బూను రాహుత్తులున్, బల్లెంబుల్ గొని యర్థభోజనము లజ్జన్ లేచు యోధాగ్రణుల్, కల్లన్ బల్కుచు నొంటిఁ బంచలనగళ్లన్ వెళ్ల భూవల్లభుల్, బల్లింపం దలపోయు కూటమి దొరల్ జవ్వాడి రవ్వాడికిన్.
రా. ౬. ౫౦. ౪.

మ....కుయిలెంటన్ వెళ్లు కూన్యోరు కూ,ప వితానం బన ... ఆము. ౨. ౪౭.

౩. పోవు.

మ. ఘనతాపంబు హరింప నోప మనుచుం గానీ క్రియా ద్వేష మొ,చినఁ గానీ హృదయేశుఁ జన్నులపయిం జిత్రింపఁగా నీతమున్, వన జాక్షుల్ నిరసింపఁగాఁ జనుట హైన్యం బంచు మున్మున్న వె,ళ్లిన రీతిం బడుఁ బ్రేలి మూ క్తికమణుల్ వొట్టించి దూరంబునన్.
వరాహ. ౪. ౩౫.

చ. ఉరమున నేగుఁ గుండలి పయోధర ధారల నాను నెప్పుడున్, గిరులు కరుల్ రజో విహృతికిం జను వెళ్లఁడు నేల కూర్మకే,ఖరుఁ డిది మేల చాల జనకల్పిత సౌఖ్య మటంచు ధారుణీ, తరుణి సిరంగరాయ వసుధావరుఁ జేరెఁ గుమార మన్మథున్. వసు. ౧. ౩౨.

ఉ. విన్నన నేఁగు తామరల విందుకి లాతపు నీడ లెప్పుడున్, వెన్నెల రాచటాలఁ గని వెళ్లక నీళ్ల మునింగి యున్న వీ, మన్ను లటంచుఁ జెంచెతలు మాటికి నమ్మలనేసి నాటమిన్, మిన్నక సిగ్గునన్ గదలి మెల్లనఁ బోవుదు రిండ్లపట్లకున్. యయా. ౨. ౩౯.

౪. కడచు, అతిక్రమించు.

ఉ. ఇంక శరీరవాయువు ధనేశ్వరుఁ డైన విధంబు చెప్పెదం, బంకరుహా ప్రసూతికిఁ బ్రపంచ వినిర్మితి వేళ వెళ్లనా, తంకవిధాయి తీవ్ర సికతల్ వెదచల్లుచు నూర్పుగాడ్పు కూ,లంకష సప్త సాగర జలంబులు తువ్వ రఁగాఁగ రువ్వఁగన్. వరాహ. ౩. ౩.

సీ. పురుడు వెళ్లక మున్న పూతన విషదిగ్ధ కుచ దుర్గముల నెల్లఁ గ్రోలి చంపె ...
చిత్ర. భా. ౫. ౧౩౨.

౫. పుట్టు, మొలచు.

క. మానిని యొఱుఁగవు గా కీ,క్ష్మానాయకు వ్రతము మాన్పఁగా నీతరమా, ఏనుఁగకు కొమ్ము వెళ్లిన, నే నాఁటను మగుడఁ ద్రోయ నెవ్వండోపున్. రుక్మాం. ౫. ౧౨౩.

౬. పైకి వచ్చు.

చ. మొలక లాకింత గానఁబడి మోసులు మెల్లన వెళ్లి సోగలై, నెలకొని ప్రేళ్లు గోళ్లును జనించి చోకారములై మిటారి కెం,దలి రుకు బొమ్మ కట్టి... సారంగ. ౩. ౨౫౩.

చ. ...ఆ యమృతోదరి రాజుచేత నుం,డిన
బెడిదంపుఁ జాయల పిడెం బొరవెళ్ల జరీని
దూసి గొ,బ్బున మెడమీఁదఁ బెట్టుకొన ...
సారంగ. ౨. ౨౩౩.

వెవ్వోఅలాడు. అ. క్రి. వెవె యని యధిక్షేపంచు.
ద్వి. కన్నులార్చుచుఁ జెవుల్ గత్తిరించుచును,
వెవ్వోఅలాడుచు వెక్కిరించుచును ...
పండితా. పర్వ. ౩౪౧. పు.

వెస. వి. (సం. వాజః.) వేగము.

వ. మనము వెస గల కాలరుల వేగంబ పుచ్చి.
భార. ఉద్యో. ౧. ౩౭.

ఉ. వాయుజుమై వెసన్ బెకలి, వాయుగతిం
జని కూలె సాలముల్. సమీర. ౩. ౫౩.

చ. ...ఎక్కుడు వెస రాహు మస్తకము గొన్న
సుదర్శన దేవుఁ గొల్చెదన్. అము. ౧. ౯.

—క్రి. విశ. (ద్రు.) శీఘ్రముగా, వేగముగా.

శా. వేమాఱు న్మలయానిలుం డపరి యా
వీటం బ్రసూనాన్వితా, రామంబుల్ వెస
ముట్టి యందలి యలివ్రాతంబుఁ బోఁజోపి ...
విక్ర. ౧. ౭౭.

ఉ. ఆ దనుజాప హర్తయు భుజార్గళముల్
వెసఁజాచి యంచితా,మోద వికాసవన్న
యన ముగ్ధ సరోరుహ పంక్తిఁ బూజల,
త్యాదర లీలఁజేయు నమరాధిపుఁ గౌగిటఁ
జేర్చు ... పారి. ౩. ౭.

మ. పవనాశ్వంబు హరింపఁగా మును జటా
పాలిం జగత్ప్రాణి మూ,ర్తి విరోధించి
తదశ్వముం గొనిరా నీకె ప్రొద్దు దాని
స్నైడన్, దవులం గట్టి ఖవీధి త్రిప్పి వడి
వాతం డద్ధిఁ ద్రోయింప వీ,ని వెసన్ వచ్చితో
కాక రాజెటుల దీంద్రించు న్మృగాంకం
బునన్. చంద్రా. ౫. ౭౪.

వెసనము. వి. (సం. వ్యసనం.) వ్యసనము, కామ
క్రోధాదుల వలన కలుగు దోషము.

క. తన కంటికిఁ బ్రియ మయ్యెడు,ఘను నొక్కని
వెంటనంటి కౌతుక మొప్పన్, మనసంటి
కౌఁగిలింపక, చన దింటికి దాని బల్వెసన
మేమందున్. హంస. ౧. ౨౧౭.

గీ. కంతు మాయల నుమ్మెత్త కాయఁ దినిన,
వెత్తి తెలిఁగున వెసనంపు వెఱపువోడమి,
చికిలి నెఱి వన్నె కాంద్రకు బిపము లెత్త,
నెనసి చరియించు వీట నా హేమరేఖ.
హంస. ౧. ౨౨౦.

వెసల. వి. వంటపాత్రము, పాత్రము.

క. వడ్డింపఁగ నెంగిలి దొడిఁ,బడ్డ వెసల వంట
కంబు సాయనిపెఁ దగున్, వడ్డించు నతని
సోఁకిన వడ్డింపక డించి వార్చి వడ్డింపఁ
దగున్. విజ్ఞా. ౧. ౩౭.

క. వెస లలనామణి బంగరు, వెస లల దొంత
రలు డించి వినయము మదికిం, పొసఁగఁగఁ
కంకణ రవములు, పొసఁగఁగ సారని రసా
న్నములు వడ్డింపన్. విజ. ౨. ౧౫౨.

సీ. ...పాటించి యాగడపకు వెలపట, పాది
కిర్లఁ దవుదు నిప్పును బ్రత్తిగింజలు నిడి
యడ్డముగఁ జిట్టు బడిసి కైచి, వేపరెమ్మల
నీళ్లు వెసల లోపలనుంచి గాపులు పురిటింటఁ
గట్టి చేసి. ద్వా. ౩. ౪౫.

సీ. వెసలలో మూనాళ్ల వెన్నలుండఁగ నాఁడు
కాఁచి డించిన నెయ్యిఁ గరఁగఁబెట్టు ...
శుక. ౫౭౧.

సీ. ఏమిరా కాఁజెడ్డకోమటి వెనుకయ్య చేతికి
వెసల యిచ్చిన విధమున, మమ్ము మీ మతముఁ
గైకొమ్మని చెప్పెదు ప్రాణికి మీ మతం
బర్హమగునె, స్వర్గపైభవము విసర్జించి

యొప్పఁడు జనదూష్య మైన పైశాచవృత్తి,
నీవలెఁ దాల్చురా నిర్భాగ్య ...
ప్రబోధ. ౩. ౨౯.

సా: తాఁజెడ్డ కోమటి వెనుకయ్య చేతికి వెసల యిచ్చు = తాను చెడి యితరునిఁ గూడఁ జెఱుచుట.

వే

వే1. స. వేయి, సహస్రము; అనేకము, పెక్కు.

సీ. విష్ణు నామంబులు వేయును నిత్యంబు విని
బఠించిన మనుజుఁ డిహము, నందు ...
భార. అను. ౫. ౩౨౬.

క. వేనేతుల నిడుపగు బాణాసనము గుణ
స్వనోగ్ర మగు నట్లుగ నుల్లాసమునఁ ద్రిప్పు
చును ... హరి. పూ. ౪. ౭౬.

(బాణాసురుఁ డీశ్వరునితో.) శా. దేవా
కయ్యము తోడి వేడుక మదిం దిట్టాడు
మర్త్యుండు నేత్రోవం జేతుల తీఁట వుత్తు
నని కోరన్ దానవుం డైన నాకీవే చేతులు
చేసితి కసిమి రిం కెట్లోర్తు(న్) ...
ఉ. హరి. ౫. ౨౧.

క...పతిస్నేహమ కామినులకు బలవంతము
పెఱనెయ్యములు వేయుఁ దత్సదృశములే.
భార. ఆది. ౬. ౧౯౦.

క. కలిగ నొక జాంబవతి వెన్నెలవడఁ బడె
దేల వలపు నీతలవేగన్, బులియకు వే సవ
తులు గల, పొలఁతులచే పాటువడక పోరా
దనినన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౧౫.

శా....ఈ కంథచే, వేలత్తుల్ కనకంబురాలు
విద్రుపగ విశ్వంభరా ధీశ్వరా.
విక్ర. ౨. ౩.

(దీని యామ్రేడితరూపము ('వేవేలు'.)

క. ఏవేళఁ జూచి నందన, శ్రీవాటిఁ బగటి
వేళ శివయోగివరుల్, వేవేల సంఖ్యలుండె
దరు ... హర. ౨. ౩౭.

ఏవేలుంగులదొర. వి. (వేయి + వెలుంగులు + దొర.) సహస్ర కిరణుఁడు, సూర్యుఁడు.

సీ. ... తే. ... వేవెలుంగులదొర జోడు వెలుంగు. అము. ౧. ౧౯.

వే2. క్రి. విశ. (సం. వేగః.) ౧. వేగముగ, త్వరగా.

ఉ. వెండియు నేఁడు బాణములు వే తొడి
ధర్మజు నొవ్వనేయ ...
భార. భీష్మ. ౩. ౪౦

ఉ. ఓర్పొక యింత లేని విశ్వాత్పల లోచన
చిత్త వీధిఁ జల్లార్పఁగ నీల నీరద శుభాం
గుఁడు వే సనుదెంచె ...
పారి. ౧. ౧౧౨.

చ. చతురతఁ జెప్పి యప్పుర మొసంగఁగ వే
చని యాడి రమ్మనన్.
ఉ. రా. ౨. ౨౩౪.

౨. శీఘ్రముగా, వెంటనే.

క. ప్రముచ్చుల మూఢత్వమునం, జచ్చి నరక
వాసమునకుఁ జనిన తనయు నేఁ,దెచ్చెద
మగుడఁగ వే నీ, కిచ్చెద వగపుడుగు మింక
నేనియు నధిపా.
భార. ద్రోణ. ౨. ౨౧౯.

క. ... ఈ యర్భకుపై, వే పడిన ఖలులు దహ
నుని, పైపున శలభములు పగిదిఁ బడిరి ధరి
త్రిన్. భాగ. ౧౦. పూ. ౪౫౨.

మ. ...పెలుచున్ గంటు పుటుక్కనం దునిసి
వే పృథ్విం బడెం జాలె... అము. ౪. ౩.

మ. ధర కంధూటులు కృష్ణకాయల చమూ
ధాటీగతిన్ వింధ్య గహ్వరముల్ దూఱఁగఁ
జూచి తా రచటఁ గాపై యుండుటం జాల
నచ్చెరువై యొల్లని వింత చీఁకటులు వచ్చెం

జూడకే యంచు వే,సారిదిం జూతురు వీర
రుద్రగజరా ట్పుంధ్వాంత ముగ్ధాంగనల్.
మను. ౧. ౩౯.

వేంకటము. సం. వి. అ. పుం. పర్వత విశేషము. ఒకానొక పర్వతము, తిరుమల.

వేంకటాచలము. సం. వి. అ. పుం. తిరుపతి కొండ.

క. శ్రీ నయన కువల యుగళా, నూన
జ్యోత్స్నాయిత స్మితోజ్జ్వల ముఖ రై,త్యా
నీత సుర శ్రీ పున,రా నయనక్రమణ వేంక
టాచల రమణా. అము. ౨. ౧.

వేంకటేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. తిరుమలకుఁ బ్రభువగు విష్ణుని యర్చావతారము, వేంకటరమణ మూర్తి.

సీ. ... గీ. ఇల్లు విడనాడి శ్రీ వేంకటేశుఁ
డుండు, పర్వతశ్రేష్ఠమున కథో భాగము
మునను, దనరు చుండెడు కపిల తీర్థంబు
చెంతఁ, జేరి స్నానంబు చేసి తత్తరమునను.
వేం. మా. ౧. ౧౬౯.

౨. వేదాంత దేశికుఁడను విశిష్టాద్వైత మత ప్రవర్తకుని మఱియొక పేరు.

వ. ... మఱియు వాయువదన పదారాధకుండై
వేంకటేశుం డను నింకొక్క మనీషి ...
అము. ౬. ౬౬.

వేంకి = వేఁకి. వి. జ్వరము.

ద్వి. చిచ్చుకు వేంకియు సేతు కుఁ జలియు,
వచ్చిన మాన్పంగ వచ్చునే యనఘ ...
నవ. ౪. ౧౩౩. పా. ౨౦. పం.

వేంచేపు. వి. (దేవతలు, ప్రభువులు మొ. వారి) ప్రవేశము.

సీ. హరికి భూమికి నీళ కర్థికన్యకు నూతనాం
బరాభరణంబు లర్పణములు, చేసి శృంగార
ముల్ చేసి హాటకరత్న దీధితు లొప్పిన
తిరుచయందు, వేంచేపు చేయించి వివిధ
మంగళవాద్యములు భూనభోంతరంబు
లెసంగ ... వేం. మా. ౨. ౧౧౨.

మ. ... దరాం చన్మురజానకాధి రవముల్
చెన్నొందఁదిర్వ్యధులన్. క. వేంసేపు చేసి
వేశ్యా, పంచానన మధ్య లాడ బ్రాహ్మణ
వర్గం, బంచిత వేదధ్వనితోఁ,జంచద్గతి
నడువనిల్పి జనపతి యంతన్.
భార్గవ పురాణ. ౫. ౨౩౨.

వేంచేయు = విజయంచేయు. అ. క్రి. ౧. (దేవతలు, ప్రభువులు మొ॥ వారు) వచ్చు.

సీ. వింధ్య వాసినిగల వేంచేసి నీపుత్త్రి నేను
సింహాకృతి నెక్కుడేని, గొనిపోయి దాఁచితి
... ననిరొ. దశకు. ౧౨. ౨౫.

గీ. ఆకసంబున వేంచేయు హరికి సిద్ధ,సాధ్య
చారణగంధర్వ సంయమీంద్ర, వివిధ సంస్తు
తుల్ చెవుల పండువులు చేసె, జయజయా
రావములతోడ సకల దిశల.
ఉ. హరి. ౬. ౧౮.

క. వేంచేయుము వాయింటికిఁ, బంచ శరాకార
యనుచు ... భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౮౭.

౨. (దేవతలు, ప్రభువులు మొ॥ వారు) వెళ్లు, పోవు.

మ. నలునిం బంచి నగంబులం బరపుగా నా
మీఁదఁ గట్టించవే, జలయన్ సేతువు
లంకకా తెరవునన్ వేంచేయవే ...
రామా. ౮. ౦౨౦.

గీ. శివుఁడు మంథానగిరి తుంగ శృంగవీథిఁ,
గెలువు మీఱంగ స్వారి వేంచేయు నపుడు...
ఉ. రా. ౧. ౨౬౦.

క. జననాయకుఁ డంతట నలి, వినయతఁ దిరుమాళిగలకు వేంచేసెద రో, యని కేల్మోగుచుచు వైష్ణవ, జనులన్ వీడ్కొలిపి చనిరి జలకంబులకున్. పరమ. ౩. ౫౧.

౩. (దేవతలు, ప్రభువులు మొ॥ వారు) కూర్చుండు.

గీ. ఉరగరిపు వాహనమున నెక్కొక్క వేళ, వేడ్క వేంచేసి మెఱయుఁ దిర్వీథు లందు,...విట్ఠలయ్య. పాండు. ౪. ౧౩౪.

౪. (దేవతలు, ప్రభువులు మొ॥ వారు) వసించు.

సీ. పీతంబుపైఁ దీర్థ పెరుమాళ్లు వేంచేసి యున్న వా రపచార మోసరిల్లు ... విప్ర. ౩. ౭౭.

వ. ఔద్దాలక ఋష్యాశ్రమంబున వేంచేసి యున్నవాఁడు. శేష. ౪. అ. (శ. ర.)

వేండ్రపడు. అ. క్రి. (వేండ్రము + పడు.) కోపించు.

సీ. తల్లికిఁ గలనైన దయలేదు నామీఁదఁ దండ్రి యెప్పుడు చూచి వేండ్రపడును ... హంస. ౩. ౧౫౦.

వేండ్రము. వి. వేఁడిమి.

క. జడనుం దాపము నిద్రయు, నిడు వేండ్రము తోడ సెగయు నిట్టూర్పులు సం,దడిగొని వడిగొని మదిలోఁ, జెడి ముడి పడి కన్నుఁగవయుఁ జెడిముడి వడగాన్. ఉ. హరి. ౬. ౭౮.

క. ... ఎటువలె, నే వచ్చితి రిటకు నెండ వేండ్రము చూపన్. సుద. ౨. ౨౩.

విణ. ౧. అత్యుష్ణము, మిక్కిలి వేఁడిమియైనది.

ద్వి. తండ్రి వాక్యములనై దారుణ శిఖల, వేండ్రమౌ నగ్నిలో విషధిలోనైనఁ, బడియెద విషమైన భక్షించువాఁడ ... రం. రా. అయో. ౯౬. పొ. ౨౩. పం.

సీ. తిలకింప ద్వాదశార్కుల కన్న వేండ్రమై జలజారి పండు వెన్నెలలు గాయ ... దశా. ౩. ౪౪.

౨. తీక్ష్ణము, వాఁడియైనది.

క. ఉండ్రా యతుష్ఠాధమ నీ, తండ్రింగని తాళు కొంటిఁ దగఁగాకున్నన్, వేండ్రం బగు కత్తి నికన్, జేండ్రంబునఁ బట్టి నిన్ను ఛేదింతు సుమీ. అహల్యా. ౧. ౯౩.

౩. పరుషము.

క. వేండ్రముగఁ దిట్టుటయు జవ,రాండ్రెవ్వరు మున్నెఱుఁగని యంగద యుదవన్, గుండ్రాతి రూపుఁ గైకొని, తండ్రీ పెక్కేఁడు లిందుఁ దరలకయుంటిన్. అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౫.

౪. కార్యవంతము.

శా. వాండ్రున్ వీండ్రును రాజులే యనుచు గర్వప్రాప్తితో యాదవుల్, వేండ్రంబైన బలంబుతో మధురకున్ వేవచ్చి ... భాగ. ౧౦. పూ. ౧౫౨౨.

వేంపమ్రాను. వి. (వేము + మ్రాను.) ఒకానొక చెట్టు, నింబము.

వేఁకటి = వ్రేఁకటి. వి. గర్భము, చూలు.

మ. ... కాంత యొక్కట సంత్రాసము నొందుఁ జన్నుఁగవ యా కంపింపఁగా నిండు వేఁకటి భారంబునఁ జేసి ... కాశీ. ౪. ౨౧౩.

సీ. గొంతి మాఁదవపట్టి కోడలి నిండు వేఁకటిఁ గాచినట్టి చేకత్తివాఁడు ... రా. వి. ౧. ౭౧.

క. ...వేఁకటి యగు లంజపడుపు విడువని బ్రతుకుం, బ్రాఁకొన్న నూతి యుదకము, మేఁకల పాడియును రోఁత మేదిని సుమతీ. సు. శ. ౧౦.

వేఁకరము. వి. ఉపద్రవము. (శ. ర.)

వేఁకరి = ఏఁకరి. వి. (వేఁకము + అరి.) కిరాతు లలో నొక తెగకుఁ జెందినవాఁడు.

గీ. ...కోయచెంచు, పరికి యేనాది యేఁకరి పట్రయెఱుకు, వేఁకరి యొసకరి యనఁదగ్గ దములుగఁ, బొల్చును ...
ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

వేఁకి. (క. బేగ. త. వెక్కై.) వి. ౧. జ్వరము.

క. బలదేవు మేను సోఁకిన, వెలిమిడిచే వేఁకి సఱచి విటతాటముగా, నిలుగుటలో ములు గుటలో, నలమటలో నావులింత లంతంతకుఁ గాన్. ఉ. హరి. ౬. ౮౮.

గీ. ...వేఁకి దలచూపె దాహ మావిర్భవించె.
కాశీ. ౩. ౧౨౧.

సీ. ...విస్మృతియును నంధతయు వేఁకియు ననంగ, నట్లు ప్రమాదజమైన యారుజలకు రయమునఁ దగుఁ బ్రతిక్రియ లొనర్ప.
మార్క. ౩. ౩౨౮.

౨. వేఁడిమి.

తే. రుచిర శశికాంత రచిత సరోవరంబు, నెలఁత సొచ్చిన మెయివేఁకి నీరువెల్ల, నింక వదనేందు రుచి శిలలెల్లఁ గరఁగి, నిండెఁ దోడ్తోఁ గొల నతనుండు విసువ.
కు. సం. ౭. ౭౯౬.

క. మలయానిలునకుఁ గదళీ, దళముల వీచి రొక వేఁకి దనుకఁగ నా పై, నలమెదు మలయజ కర్దమ, మలఁదిరొకో యుడుకు లేవ నమృతాంశుపయిన్.
కు. సం. ౭. ౬౪౦.

౩. అగ్ని.

క. చక్కని ప్రకోష్ఠ పీడన, మిక్కిలి కనువేఁకి నుతికె మినుమినుకు మనన్ ...
వార. ౮. ౫౪.

వేఁగఁబడు. అ. క్రి. (వేఁగన్ + పడు - స్వార్థ మున.) వేఁగు, పరితాపము నొందు.

గీ. నమ్మఁ దగదు మొదల నమ్మి తారాత్మ కార్యమున కొరులఁ బనిచి యందు వార, లరయ సేసిరేని యడియాల మెఱుఁగక. వేఁగఁబడుట యెల్ల వెట్టితనము.
కేయూర. ౩. ౧౫౪.

వేఁగారు. అ. క్రి. (వేఁగు + అరు.) భారమగు, బరువగు.

ద్వి. వేఁగారు గుబ్బల వ్రేఁకంబుతోడ, వేఁ గాను దీవియ లివలివ లాడ ...
ద్వి. పరమ. ౨. ౭౬. పా. ౧౧. పం.

వేఁగి¹. వి. (సం. వ్యాఘ్రః.) ౧. పులి.

సీ....వేఁగి నావ్యాళి మెసఁగు.
ఆం. భా. ౨. ౫౨.

౨. = వేఁగీ దేశవిశేషము, ఆంధ్రదేశములో నంతర్భాగము.

సీ. ఆటసాగి జమ్మిలోయఁ బడి వేఁగి దహించె...
ఆము. ౧. ౩౬.

వేఁగి² = వేఁగిస. వి. పీతసాలము, ఒకజాతి మద్ది చెట్టు. ‡.

సీ....వేఁగి వేఁగిస యన వెలయుఁ బీత,సాలా ఖ్యగా ... ఆం. భా. ౨. ౪౮.

ఆ....వేఁగి వేము మొదలుగాఁ గల భ్రమాకులఁ, గానవగుచు నొక్క కానవెలయు.
వేం. పంచ. ౪. ౭౨౨.

సీ....దేవ,దారు గుమ్మడుమావి తపసియుఁ గుమ్మర పొల్కి గుగ్గిలమొల్లు పొల్కి వేఁగి.
హంస. ౪. ౧౧.

వేఁగినాఁడు. వి. (వేఁగి¹ + నాఁడు.) వేఁగి దేశము.

క. వెలనాఁడు వేఁగినాఁడును, బులుఁగుల నాఁడ్వాకనాఁడు పాత్రపినాఁడున్, గల మురికినాఁడు రేనాఁ,డలయక గనుఁగొంటి నచటి యబలఁ గంటిన్. హంస. ౧. ౫౩.

వేఁగిస = వేఁగి². వి. పీతసాలము, ఒకానొక చెట్టు. ‡.

వ. ఇప్పకప్పూర మద్ది గద్దగోరు గోరంట వెలమ యులిమిరి మాఁగ వేఁగిస మొదలుగాఁ బెక్కు తెఱంగుల మ్రాఁకులు ... పి. శకుం. ౨. ౧౪.

వేఁగు = వ్రేఁగు. అ. క్రి. ౧. (కాయధాన్యము మొ॥) తప్తమగు, భర్జితమగు.

(వ్యవ.) కందులు సరిగా వేఁగక పప్పు బాగుగా లేదు.

౨. తపించు, తాపము నొందు.

సీ. తొల్లి దాక్షాయణితోఁ బాసి శంభుండు విరహ సంతాపాగ్ని వేఁగుచుండె... కాశీ. ౪. ౨౪౩.

౩. పరితపించు, దుఃఖపడు.

ఉ. ...విశాల నరేశ్వరుండు పుత్రోద్భవకాతు కాను భవ మొక్కటి లేమికి వేఁగి వాక్య సంపద్భుజగేంద్ర సన్నిభుల బ్రాహ్మణులం బిలిపించి వారితోన్. వరాహ. ౨. ౯౦.

సీ. ... అనయముఁ బ్రతి,

ఆ.వె. కోటిలేనివాడు కొమరున కిప్పాటు, వలసె నకట యిది యవార్య మనుచు, వేఁగ వాని చావు వినియంత జిష్ణుండు, ఖండితారి పంక్తి కంధరుండు. రాఘవ. ౪. ౧౪౩.

ద్వి. రాముని సతి దశరథరాజు కోడ,లిమ్ముగ జనక మహీపాలుపుత్రి, వివిధ సంకటముల వేఁగుచున్నదియు ... రం. రా. అయో. ౧౩౯. పా. ౧౧. పం.

౪. కాలము గడపు.

చ. ...బానలను గ్రమ్మనఁ గూలఁగఁ ద్రోచె నుట్టులు, వ్యాస నుఱుమాడె నేమిగతి వేఁగుదు నెక్కడఁ జొత్తుఁ జెప్పుమా. హరి. పూ. ౫. ౨౧౪.

౫. కాలు, దగ్ధమగు.

ఉ. ఏల మృగాక్షి నాలుక లేఁటికి నమ్మపు కూలి కొండరా, చూలి వివాహమైన యెడ శోభన మంగళ వృత్తి నున్నచో, వేలుపు లెల్ల నంగజుఁడు వేఁగుటఁ జెప్పినఁ గాము నిచ్చు నా. నీలగళాంకుఁ డీవిధము నిక్కమటంచు నభంబు మ్రోయఁగన్. వీర. ౨. ౧౫౫.

౬. చచ్చు, నశించు.

ఆ. దారుణాత్మకుండు దాగక దైత్యుండు వేఁగుననుచుఁ జెప్పి వీడుకొలిపె ... వీర. ౨. ౭౦.

౭. క్షీణించు.

సీ. మానుషంబులఁ గ్రాఁగి మత్సరంబులఁ వేఁగి చెచ్చువారును మాఁక విచ్చువారు ... వరాహ. ౩. ౪౭.

౮. భారము, బరువు.

చ. గొరగొర లాడుచుం బుడమి గ్రుచ్చుచు బర్వెరతోడ నోరగాఁ, బిరిదికిఁ జూచుచుం గడుపు వేఁగున వంకర గాఁగఁ బోవుచున్... చెన్న. ౨. ౨౦.

వేఁచిపోఁత. వి. (√ వేఁచిపోయు.) వేఁగించుట, తపింపఁజేయుట.

క. వారలకు నగ్రగణ్యుం, డై రవి సంవర్త సమయ హవ్యవహ శిఖా,దారుణ శరముల భువనము, లీరేడును వేఁచిపోఁత నెఱిఁగి సభయులై. వరాహ. ౬. ౧౦౩.

వేఁచిపోయు. స. క్రి. (వేఁచు + పోయు.) వేఁగఁజేయు, తపింపఁజేయు.

చూ: వేఁచిపోఁత.

వేఁచు. స. క్రి. (√వేఁగు.) ౧. వేఁగఁజేయు భర్జించు.

గీ. బిట్టుగాలిన పెనములఁ బెట్టివేఁప, మిట్టిపడి యశ్ట్ర మూర్ఛిల్లు నట్టివారి ...
ఉ. రా. ౩.౩౨౩.

సీ. ఒనరవేఁపఁగ నెందు పెనఁగ లెత్తఁగఁ బోవు నూరికిఁ బొమ్మన్న నులుకుఁ జెందు ... శుక. ౨. ౨౦౭.

౨. తపింపఁజేయు.

ఉ. పూఁత పసిండివంటి వలపుం బచరించు కులంబు నీలికిన్, లేఁతగదమ్మ యిత్తెఱఁగు లేమ సురాంగన లెల్ల నిట్టి నీ, చేఁతకు మెత్తురమ్మ దయసేయక తిన్నని మేను పెన్నలన్, వేఁతురటమ్మ యింతకను వేఁదుఱు సెల్లునటమ్మ యింతికిన్. మనుచ. ౩. ౩౩.

ఉ. ...మున్ను వారి ను,ద్వేజక తీవ్ర తేజమున వేఁచిన సాహసికాన వేగ నం,భోజ విరోధి సేరఁ బరభూధర కందర కోటరాంతమున్.
వసు. ౬. ౪౦.

ఉ. ...దురంత నిరంతర తాప మెంతయున్, మెండయి సర్వ జంతువుల మేనులు వేఁచఁ దొడంగ నత్తరిన్. ఇందు. ౩. ౯౫.

౩. పరితపింపఁజేయు.

మ. ...ప్రాణసఖుండై హంసీ తుదన్ యుక్తమే, విరసంబైన వచః ప్రపంచనముచే వేఁపంగ నిందాశ నిన్, సరసత్వంబునఁ బ్రొఢవంచు మదిలోఁ జాలంగ నే నమ్మితిన్.
ప్రభా. ౩. ౯౪.

వేఁట. వి. (క. బేఁటె. త., మ. వేట్టై.) ౧. మృగయ, అడవిలో మృగపక్షులను సంహరించుట. (ఇది మృగముల వేఁట, ఏమవేఁట, గంటవేఁట. తెరవేఁట, సివంగివేఁట మొదలగు పలువిధములు గలది.)

చూ: గంటవేఁట, పక్షులవేఁట రెండు విధములు – పొదివేఁట, విడివేఁట.

ఉ. వేఁటికి నొప్పుఁగాక రజనీచరు వీడెటులైన నెల్లిపో, దాఁటు కవాటముల్ విఱుఁగఁ దాఁచుచుఁ జేతుల తీఁటవోవ పై, తీఁటలు వుచ్చి రక్కసులఁ దీర్చుట రాముఁడొనర్పు నన్న పె,న్వేఁటకు రావణాది మృగ బృందముఁ దార్చుటటంచు నార్చినన్. భా. రా. యు. ౪౫౫.

గీ. ...అగుడు సాళ్వంబు డేగలోనుగను గల్గు, వేఁట పులుఁగుల విడిచిన వింటికగసి
యయా. ౨. ౨౩.

తే. తెలఁది జూదంబు పానంబు వేఁటపలుకు, ప్రల్లదంబును దండంబుఁ బరుసఁదనము, సొమ్ము నిష్ప్రయోజనముగ వమ్ముసేత, యనెడు సప్తవ్యసనములఁ జనదు తగుల.
భార. ఉద్యో. ౨. ౪౪.

౨. మేఁకపోతు, దేవతకు బలి యిచ్చుటకై యేర్పఱుపఁబడిన మేఁకపోతు.

గీ. శశము పిశితంబు పక్షి మాంసంబు పంది, యామిషము వేఁట పలలంబు నధికమైన, తృప్తి యొనరించు నొగిఁ బితృదేవతలకు, నెలమి నాలుగు నేను నా ఱుదు నెలల.
మార్కం. ౩. ౨౦౦.

ఉ...ఈ, పెక్కని చెంచుసింగముల వేఁటల వేఁటల లీలఁ ద్రుంచుచున్.

చంద్రా. ౨. ౫౦.

మ. కొని చెంగాటపు రాజులన్ నతులు చేకూర్చెన్ మహా వీర్లకున్, బొలమున్ రాజుల నెంత భక్తి పరతం బూజించె నాగంగకున్, పెలయన్ వేఁటలు బోనమున్ సిడులు గావించెన్ సుతోత్పత్తికై, చెలి యాలాగున సల్ప దైవము కృపన్ సిద్ధించెఁ దద్వాంఛయున్.

హంస. ౨౯౧.

౩. తగరు, పొట్టేలు.

గీ. వేఁట యన మేష మృగయలు పెలయుచుండు ... అం. భా. ౩. ౫౭.

వేఁటకరి. వి. (√ వేఁట.) వేఁటకాఁడు.

క....అధిపుత్రై పట్టిరి బెబ్బులి మహిష మెలుఁగుఁ గిటిఁ, డెలు మొదలగు వానిఁ గొన్నిఁటిని వేఁటకరుల్.

మనుచ. ౪. ౫౦.

వేఁటకాఁడు. వి. (వేఁట + కాఁడు.) మృగయుఁడు, వేఁటాడువాఁడు.

బ: వేఁటకాఱు, వేఁటకాండ్రు, వేఁటకాండ్రురు.

ఆ. పె. నల్లగ్రోల నిచ్చి మెల్లనె చివ్వంగి, నోరి జింకఁ దివియు నేరుపాదవు, వేఁటకాఁడు వోలె ... అము. ౪. ౧౯౩.

ఆ. వేఁటకాఱు ముట్టి పెనుకొనఁగా శ్వేత, నగము చటికిఁ దారు నమిలి వోలె ...

వ. అప్పు డనిలసుతుని వేఁటకాఱులు మాంస భారంబులతోడఁ బరిక్రాంతులై ...

భార. శల్య. ౨. ౩౬.

ఆ. దాని వాడ వారు తవిలి చంపించిరి, కుక్క నంతఁ గినిసి కుక్క వేఁట, కాండ్రు రంద ఱేఁగి కత సవిస్తారంబు, నృపతితోడఁ జెప్ప నృపతి యలిగి.

కేయూర. ౨. ౧౧౪.

విణ. సంహారకుఁడు, నశింపఁ జేయువాఁడు.

తే. నిడుద త్రాళ్లూని బయల నెప్పుడుఁ దిరుగుచుఁ, బొసఁగ ముప్పొద్దు ముప్వేసములఁ జెలఁగుచు, పెలుఁగు లెల్లెడఁ గాచుచు నలరు నిర్ల, వేఁటకాఁ డప్పు డెంతయుఁ దేటమీఱె. అచ్చ. రా. అయో. ౪౨.

లోకోక్తి. – వేఁటకాఁడు మెత్త నగునపుడు లేఁడి మూఁడుకాళ్లను నడుచుట.

అధికారి యసమర్థుఁడైన సేవకులు స్వేచ్ఛగాఁ బ్రవర్తింతురనుట.

తే. పౌరుషంబున దురకలఁ బొఱఁదఱుము, వేఁటకాఁడిల మెత్తనౌ వేళ లేడి, మూడు కాళ్లను నడుచు నిర్మూలితాంహ

సిం. నార. ౪. ౯.

వేఁటకుక్క. వి. (వేఁట + కుక్క.) వేఁటాడుట యందు నేర్పుగల కుక్క, విశ్వకద్రువు.

(శ. ర., బ్రౌ.)

వేఁటగిరి. వి. (√ వేఁట.) వేఁటాడి జీవించెడి బోయ, వ్యాధుఁడు.

క....వేఁటగిరుల్ వేఁటకరుల్, వేఁటమరుల్ దొరకు విడివడి యంతన్.

రా. వి. ౩. ౫౩. (శ. ర పా.)

(వేటినిరు త్రీటకరుల్, వేఁటమరుల్ దొరకుఁ గొలుప నిడివడి యంతన్. ముద్రి. పా.

వేఁటచాళ్లు. వి. ఒక దినుసు వస్త్రములు.

సీ. సంపంగి కావులు చందురు కావులు పెలి పట్టు జీబులు వేఁటచాళ్లు ...

ప్రబంధ. ౨౬౨.

వ. వరకంచులును బొమ్మంచులును ముయ్యంచు
లును వేఁటచాళ్లును నిండు వన్నెలును సుర
వన్నెలును ... ద్వా. ౩. ౨౦౬.

వేఁటపట్టు. వి. (వేఁట + పట్టు) మృగయాస్థాన
ము, వేఁటాడుచోటు.

చ. తలఁపుల తిట్ల భావముల తానక మాసల
పుట్టినిల్లు గోర్కుల నెలవీడు వల్వగల
కూట మవస్థల జన్మదేశము,మ్మూలికల వెంట
వేదనలమందు మనోభవు వేఁటపట్టుమూర్ఛల
సహవాసమన్విరహ సంతతతాపము
వొందఁ బార్వతిన్. కు. సం. ౫. ౫౭౮.

వేఁటపల్లె. వి. (వేఁట + పల్లె.) బోయగూడెము,
పక్కణము.

సీ. వింధ్యాద్రి నడుమ నిర్వింధ్యాతటంబునఁ
గానలో నొక్క పక్కణము గలదు, పింగా
క్షుఁడనియెడు పేరివాఁడా వేఁటపలె యేలెడు
భిల్ల పరివృఢుండు ... కాశీ. ౮. ౬౦.

వేఁటపిట్ట. వి. (వేఁట + పిట్ట.) దీమపు పిట్ట, పక్షు
లను పట్టుకొనుటకై వేఁటగానిచేఁ బెంపబడు
పక్షి. (శ. ర.)

వేఁటమ్ము. వి. (వేఁట + అమ్ము.) వేఁటకుఁ
బనికివచ్చు బాణము.

సీ. కంగు కంగునవేలఁ గైదప్పగాఁ బడు
వేఁటమ్ము లేఱక దాఁటిదాఁటి ...
మనుచ. ౮. ౧౦౩.

వేఁటయిఱ్ఱి. వి. (వేఁట + ఇఱ్ఱి.) ఇఱ్ఱులను
వేఁటాడుటకై పెంచఁబడిన యిఱ్ఱి. (లేడి.)

గీ. కొమ్ములురులఁ గాలి గుండులు చిలుకోర,
లఱుత గవ్వదండ లలఁతిగంట, లమరసారెఁ
బెదవు లల్లార్చి గురగుర, మనుచు వేఁట
యిఱ్ఱు లరుగుదెంచె. చంద్ర. ౨. ౨౨.

వేఁటరి. వి. (వేఁట + అరి³) వేఁటకాఁడు.

చ. ... నృపాల నందనుం, డలరుచు వేఁటకై
చన రయంబున వేఁటరు లెల్ల నత్తఱిన్.
ఇందు. ౨. ౫౪.

ఉ. ఆతమగంబుపై నరవరాగ్రణి సమ్ముఖవర్తి
మానవ, వ్రాతముతోడ నెక్కి నిడువాలిక
తూఁపులు చాపతండమున్, జేతులఁ బూని
వేఁటరులఁ జీరి మృగంబులఁ జోపఁబంపి
నిర్భిత కిరాతులన్ వలల క్రేవల గొందలి
నిల్పెఁ జాల్పుగన్. చిత్రభా. ౩. ౧౩౪.

వేఁటలాడు = వేఁటాడు. స. క్రి. (వేఁటలు +
ఆడు.) ౧. వధించు, చంపు.

ఉ. ఓ నరవర్య రాముఁ డసురోత్కరముస్
మును వేఁటలాడుచుం, దా నచటన్ వసిం
చుటశ్రుతంబగు రామవియత్పురంబనన్ ...
పరమ. ౫. ౪౮.

౨. ఏయు, (బాణములను) ప్రయోగించు.

తే. అనుదినంబును రాజనందనులమీఁద, వేఁట
లాడుచు నున్నాఁడు విషమశరుఁడు ...
నైష. ౩. ౨౬.

వేఁటలుపట్టు. స. క్రి. (√ వేఁట.) మేఁకపోతులు
పొట్టేళ్లు మొదలగు వానిని బలియిచ్చు.

తే॥ గీ॥ తల్లిదండ్రులు దాను నద్దైవమునకుఁ,
బ్రణతు లొనరించి వేఁటలుపట్టి పిదపఁ,
బక్కణము లోని శబర దంపతులతోడ,
నన్నపానాదు లొనరించు నవసరమున.
కాళ. ౩. ౮౦.

వేఁటాడు. స. క్రి. (వేఁట + ఆడు.) ౧. అడవి
యందు వలలు దీములు మొదలగువాని నొగ్గి
మృగములను పక్షులను వధించు.

వ. పొలంబులన్ బులుఁగులన్ జోపుచు డేగ వేఁటకాండ్రు వేఱుపడి వేఁటాడన్ దొడంగి రందు. మనుచ. ౪. ౫౫.

౨. వధించు, సంహరించు.

క. మీఁటుగల రాజరథికుల, నాఁటికి వేవుర వధింతు నరుశరములు నో, నాఁటి పడవైచు నంతకు, వేఁటాడెదఁ బ్రతిబలంబు వీరుల నెల్లన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౪౦౭.

౩. పోఁగొట్టు, నశింపఁజేయు.

ఆ. వేఁడివేలు పివము వేఁటాడుపోటరి, ప్రొద్దు తూర్పుమలను బొడమె నపుడు ...

నీలా. ౩. ౪౫.

వేఁడి1. వి. ౧. ఉష్ణత, వేఁడిమి.

గీ. వేఁడియెల్ల నుడిపి విబుధారి కినుకమై, భీతి పాత్రుఁ జేసి వీతిహోత్రు ...

నృసిం. ౨. ౧౧౮.

క. వేసవి వేఁడి సహింపక, వేసరు జీవులకునెల్ల విశ్రాంతికర, శ్రీ సంపాదనకరమై, యాస న్నంబయ్యె నంబుదాగమమంతన్.

విక్ర. ౪. ౨౬.

తే. ...కందువారల నిట్టూర్పు గాడ్పు వేఁడి, ముకురములు చారు మోహనమూర్తి యనఁగ, బరఁగు దమయంతిచేతి దర్పణము దక్క.

నైష. ౧. ౭౦.

౨. సంతాపము, విరహ సంతాపము.

సీ. ...తన పరిపాలనంబునఁ బరమసుఖులఁ,

ఆ. గా నొనర్చువాఁడు గా నప్పగించిన, వాఁడ నేను మీకు వేఁడి దాఁకు,నట్లుగాఁ జరిం ప(ను) ... భార. అశ్వ. ౧. ౯౩.

గీ. కుచ్చితం బింత యెఱుఁగద మ్మచ్చికంటి, కంటి విఖ్యాతి నాతిఁ గైకొంటి వనుచు, నచటి జూటలు నస గొంటు లతని వేఁడి, వేఁడిమీఁదను బ్రోచిరి పెట్టిరేఁచి.

బహు. ౫. ౧౦౮.

౩. తేజము, ప్రతాపము.

క. అపరిమితమైన నీ యుగ్రపు వేఁడిం బ్రాణులెల్లఁ గ్రాఁగెడుఁ దేజం, బుపసంహ రింపు సృష్టికి, విపరీతము పుట్టకుండ విశ్వ మయాత్మా. మార్క. ౭. ౬౪.

చ. దనుజ బలంబుపై నడరి తచ్ఛిఖి వేఁడిన కానఁనేర్చు చెన్నున నలిరేఁగి కాల్పఁగఁ గనుంగొని యంతకు మున్నె వచ్చియ,య్యని తెఱఁగెల్లఁ జూచు చతురాస్య గిరీశ సురేశ ముఖ్యు ల,య్యనసుతు రోష శక్తి నుతియిం చిరి యెంచిరి రాక్షసేంద్రునిన్.

ఉ. రా. ౩. ౩౫౫.

క. వీఁడే దిలీప భూపతి, వాఁడితనంబునను కాన వచ్చును మరుచేఁ, బోఁడిమి యతి యున్న ప్పుడె, వేఁడి మెయిం బట్టి తెత్తు వేల్పులు బెగడన్. సుద. ౫. ౬.

౪. తీక్ష్ణత.

ఆ. సప్తహయుఁడు మూర్తి సప్తకంబు ధరించి, కరము వేఁడి మిగులు కరములొప్ప, నదనదీ జలములును దధిజలంబులుఁ, బీల్చి జగము లెల్లఁ బ్రేల్చుఁ గడఁగి.

భార. అర. ౪. ౨౪౩.

మ. తమ భోగార్థ పదార్థ సంతతుల నిత్తన్వంగి కేళీవనిన్, రమణుల్ దానును జూఱలాడె నిదిగో రాజీవ బాణాయటం,చు మదాళివ్రజ కీరకోకిలము లచ్చోచ్చె హెచ్చోచ్చె నుచ్చైస్స్వనం, బమరన్ బ్రోఁగడి నాఁ దదీయ రవ మొప్పారెన్ గడున్ వేఁడియై.

ఇందు. ౩. ౭౩.

విణ. ౧. వెచ్చనిది, ఉష్ణము.

సీ. ఉడివోని వేఁడి నిట్టూర్పు గాడుపుల బల్వ
డలఁ గెంజిగిమోవి వాడువాఱ ...
నీలా. ౨. ౭౩.

ఆ. భామలార రండు నా ముద్దు తనయుండు,
వేఁడివేఁడి యనుచు వేఁడివేఁడి, వేఁడివేఁడి
నీరు వెడఁద కాటుకకంటె, కొలుకులండ
మాటి కొలుకుచుండ. సారంగ. ౩. ౪౯.

౨. తీక్ష్ణము, ఉగ్రము.

సీ. ఆయుధ ప్రభఁ గాంచి యలఁగు భీరువుఁబూను
వాఁడి ముమ్మొనల వేఁడియలుఁగు ...
పాండు. ౧. ౧౦౧.

గీ. చూచి యా దివ్యపురుషుండు సూచు వేఁడి,
చూపులకు జంకెలకుఁ జెంత సుడియఁజెఱచి...
ఉ. రా. ౮.౧౧.

౩. పరుషము, కర్ణకఠోరము.

ఆ. ... అట్టిజెట్టి నిన్ని,దినము లట్లు దొడరి
పెనఁగియు నీచేత, నేఁడు వినఁగ వలసె వేఁడి
పలుకు. భార. భీష్మ. ౩. ౧౪౪.

క....భరతునిఁ బట్టము, నిలకుం గట్టుటయు
రాము నీరేడబ్దంబులు కానకుఁ బొమ్మను
టయు, నిలువేల్పులు సాక్షిగాఁగ నిశ్లే
కొండున్.

ఉ. వేఁడిన వేఁడిమాట నృపవీరుడు సైఁపక
కర్ణరంధ్రముల్, నూఁడిన భంగిఁ దాఁకు
టయు ... భా. రా. అయో. ౧౯.

౪. దుఃఖకరము, సంతాపకరము.

చ. అలఘుఁడు వాలి రామ వసుధాధిపు ఘోర
శిలీముఖంబుచే, నిలిగిన వేఁడిమాట విని
యొంతయు నుల్లము జల్లనంగఁ గొండల
వడి తార ... భా. రా. కిష్కిం. ౨౬౬.

ద్వి. ఎడపక నను విక్రయించి చెల్లింపు, కడఁ
బడుఁ గొంతైనఁ గౌశికు ఋణము ... మది
రాక్షి యీ వేఁడి మాట నా చెవులఁ, గడి
యించి పాపంబు గట్టుకోఁ దగునె.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉత్త. ౨౧౪.

వేఁడి[2](డీ). స. (వేఁడు[2] + ఇ.) ఎక్కుడ నున్న
వాఁడు. (రూ. ఏఁడి, ఏఁడీ.)

ఉ. పోఁడిగ నెందునుం గలఁడు పొమ్మను
దాసుని జిహ్వనుండి యో, వేఁడి రమా
విభుం డనెడి వీఁడెఁడి దైత్యుని దృష్టినుండి
యో, వాఁడిదె వ్రేయనింక నని వావిరిఁ
గంబమునందు నుండియో, నాఁడటు లుద్భ
వించుట యనందగు సర్వగతాత్ముఁ
డల్పుఁడే. భోజరా. ౧౪౮.

ఎ. గీ. పాదఘట్టన మేదినీ భాగము గల, గండ్ర
గొడ్డలి భుజమున గ్రాలవేఁడి, వేఁడి రాముఁ
డటంచును విలయరుద్ర రౌద్రమున వచ్చె
భార్గవ రాముఁ డపుడు. దశా. ౪. ౨౯౭.

క. పార్థుఁడు వేఁడీ పొదువుఁడుఁ, బార్థుఁడ
యొట వోయెదిఁకఁ బార్థుఁడ రావే ...
భార. ద్రోణ. ౩. ౪౬.

ఆ. అచటి జనులనడిగె నయ్యె వేఁడీయని, గద్గ
దిక నెలుంగు గడలు కొనఁగ ...
భార. అశ్ర. ౨. ౩౧.

వేఁడించు. స. క్రి. (√వేఁడు.) వేఁడఁజేయు,
ప్రార్థించునట్లు చేయు.

సీ...గీ. ఏ ఘనునినైన వేఁడించు నీశుభాంగి,
తనువు బంగార మేమొ యే ధన్యునైన,
మరులుఁ జెందించు నిది మరు మాయ
యేమొ, యనుచుఁ జూచిన జనములు వినుతి
సేయు. విజ. ౧. ౫౩.

వేఁడికంటి. వి. (వేఁడి + కన్ను.) శివుఁడు, ఉగ్రా
క్షుఁడు.

ఉ. తోఁగలి పువ్వుఁ దేనియలఁ దూఁకొని మత్తిలి తుమ్మెదల్ పయిన్, బొంగుచు వ్రాల నొప్పెసఁగు పూఁచిన పొన్నఁ గడంగి కాంచి మున్, ద్రిమ్మిన యా విసంబు తెస మీఁదికిఁ బిచ్చిలు వేఁడి కంటి యా, జంగ మటంచు మ్రొక్కి నొక చాన నెలంతలు చూచి నవ్వఁగన్. యయా. ౪౧౫.

వేఁడి(డు)కొను. స. క్రి. (వేఁడు + కొను.-స్వార్థమున) ౧. యాచించు.

క. వేఁడికొని కృపణులై కను, పోఁడిమి యది యేల రాజపుత్రులు దమమై, వాఁడిమి దప్పిన నిప్పులు, వేఁడిమి సెడినట్లు జనులు విని యులుకుదురే. భార. ఉద్యో. ౩౯౮.

౨. ప్రార్థించు.

తే. వేఁడికొనియెదఁ జికురాకు బోఁడినిన్ను... నైష. ౩. ౧౨౯.

సీ. కపురంపు విడెమిచ్చు కలికి ముచ్చటవిన వేడ్కయై మాటాడ వేఁడుకొనుచు ... ఉ. రా. ౪. ౪౭.

వేఁడికోలు. వి. (√ వేఁడుకొను.) యాచించుట.

మత్త. వేఁడు టెంతయుఁ గష్టమైనను వేఱు లేని సుహృజ్జనున్, వేఁడికోలుచితంబు కావున వేడ్కతోఁ జని సోమకున్, వేఁడినన్ ... భార. ఆది. ౫. ౨౧౭.

వేఁడిమి. వి. (√ వేఁడి.) ౧. ఉష్ణత, తాపము.

క. ...రాజపుత్త్రులు దమమై, వాఁడిమి దప్పిన నిప్పులు, వేఁడిమి సెడినట్లు జనులు విని యులుకుదురే. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౯౮.

చ. విలయ కృశానుకీలముల వేఁడిమిఁ బోఁడిమి మీరి ... మనుచ. ౨. ౧౦.

౨. సంతాపము.

క. ...ఏ, నేఁడు వధింతును నెవ్వగ, వేఁడిమి బడఁజాల కొక్క తెరవు దలఁచితిన్. భార. సౌప్తి. ౧. ౫౦.

౩. ప్రతాపము.

క. వీఁ డొకఁడు కురుబలంబున, వాఁడి మగండ నఁగఁ జాలు వాఁడిబ్బంగిం, బోఁడిమి సెడియెను ద్రోణుల, వేఁడిమి యిట మనకు మునుము విక్రమమునకున్. భార. విరా. ౫. ౧౧౦.

ఉ. ...నీ, వేఁడిమిఁజూపి యూథపుల విత్తడఁగం దునుమాడి ... భా. రా. యుద్ధ. ౮౩౩.

౪. తీక్ష్ణత, కఱకుఁదనము.

క. నేఁడీ బ్రాహ్మణుచేతం, బోఁడిమి సెడియెను జిక్కి పోవకయుండన్, వేఁడిమి మెఱయు శరంబుల, వాడిమి సొంపెల్లఁ జూప వలయుం జుమ్మీ. భార. ద్రోణ. ౧. ౨౩౨.

౫. చుఱుకుఁదనము.

ఉ...నీ, వేఁడిమి నూపి రూపడంపు వీనిఁ బురందర పుత్త్రి యంతలో, బోఁడిమి మాలు నాతఁడు ప్రభూత జయోన్నతి నిల్పు నీ కడన్. భార. కర్ణ. ౧. ౬౭.

క. మూఁడవ విల్లెత్త నదియుఁ, బోఁడిమి చెడిపోవ నసుర పొలుపరి యలుకన్, వాఁడిమి యొసఁగఁగ నొక గద, వేఁడిమితోఁ వైచె వృష్ణి విభుసతి మీఁదన్. హరి. ఉ. ౪. ౧౫౮.

౬. కఠినము.

ద్వి. వేఁడిమి హృదయ మీ విప్రున కపుడు, వీఁడు కొండికవాఁడు విపిన భూములకుఁ, గనికరింపక పంపఁగా నెట్లువచ్చు, ననక కృపాహీనుఁడై నిన్నుఁ బంపె ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉత్త. ౧౭౬౧. పం.

వేఁడిమికన్దొర. వి. (వేఁడిమి + కన్ను + దొర.) శివుఁడు, ఉగ్రాక్షుఁడు.

క. ఓఁడుల రాయఁడ విను మి, వ్వాఁడిమగల్గయ్యమునకు వచ్చినచో న,వ్వేడిమి కన్దొర యైనన్, బోడిమితో గెలుచుటకును బోలుదురు సుమీ. అచ్చ. రా. కిష్కి. ౪౫.

వేఁడివెలుఁగు. వి. (వేఁడి + వెలుఁగు.) ఉష్ణకిరణుఁడు, సూర్యుఁడు.

ఉ. వేఁడిననట్లకాక పృథివిం జిరకాల మభీష్టసౌఖ్యముల్, పోఁడిగ మీరు గాంచి మఱి పొందుఁడు మద్గతియంచుఁ జెప్పియున్, వేఁడి వెలుఁగులోలిఁ బదివేల సహస్రములున్నభంగి నె,వ్వాఁడు వెలుంగునట్టి బుధవత్సలుఁ డేఁగె నదృశ్యమూర్తియై. భోజ. రా. ౩౫౧.

క. కడకడలి వేఁడి వెలుంగను, జడదారి వడిన్మనుంగఁ జనిజేగురు ప,చ్చడ మాఱఁగట్టె దరిననఁ, బడమట నెఱసంజనిండె బలువుగ మఱియున్. యయా. ౨. ౬౯.

వేఁడివేలుపు(ల్పు). వి. (వేఁడి + వేలుపు.) ౧. ఉష్ణకరుఁడు, సూర్యుఁడు.

ద్వి. వేఁడివేలుపుడిగి వెచ్చిద్వీపంబు, వేఁడేర్పరీతి నింతింతనరాని, పటుశాంద్ర రేఖ చొప్పడ... ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౫౪.

ఆ. వె. తొగల యొదురుచుక్క ముగురు వేల్పులయిక్క, జగము విందు తమ్మి మగుదపొంద, కాఁడు వేఁడి వేల్పు గాముల యొకిమీఁడు, తూర్పు కొండమీఁదఁ దోఁచె నంత. అచ్చ. రా. అయో. ౪౧.

చ. ఉదిరి పసిండి చాయగల యొప్పుల కుప్పలు వేఁడి వేలుపుం, గొదమలు దావపావకుని కుఱ్ఱలు చిచ్చుఱకంటి నెచ్చలుల్ ... వానర వీరు లొక్కటన్, బొదివిరి లంకచుట్టునను భూగగనంబులు నిండ నార్చుచున్. రామా. ౪. ౧౮౦.

౨. అగ్నిదేవుఁడు, జ్వలనుఁడు.

ఉ. ...వేఁడి వేల్పునా, నొప్పెడు కప్పుఁద్రోవ దొరయున్ వలి స్రుక్కు హసంతికాచలం, బుప్పతిలంగు రాశముల నొండెడు పొన్పుల క్రింద వర్తిలున్. సమీర. ౨. ౧౦౫.

సీ. జేజేయనుచు మ్రొక్కు జేజేల రాయఁడు వేఁడికోనని చూచు వేఁడివేల్పు ... దశా. ౧. ౨౩౮.

గీ. వేఁడివేల్పుకు కొనయగు వాఁడి ముల్కి, యొకటి సింగాణిఁ గూర్చి యేయుడుఁ గడింది, మీఱ నదివాని పెన్బొరద దూఱి చనిన, నల్లతోఁ దోఁగి కడు సొమ్మసిల్లి తెలిసి. అచ్చ. రా. యు. ౩౪౩.

వేఁడు[1]. స. క్రి. (వేణ్డు.) ౧. యాచించు.

మత్త. వేఁడు టెంతయుఁ గష్టమైనను వేఱులేని సుహృజ్జనుల్, వేఁడికో లుచితంబ... భార. ఆది. ౫. ౨౧౮.

క. పదునాలుగు లోకంబులు, నుదరస్థములుగ జరించు చుండెడు లక్ష్మీ, హృదయేశుఁడు నిను వేఁడఁగ, బ్రదికితి నీ బ్రదుకు బ్రదుకు బలి భూపాలా. విక్ర. ౨. ౧౫౦.

చ. ...నిన్ను దేవతా, విసరమ యాచకత్వమున వేఁడఁగ వచ్చుట ... నైష. ౩. ౬౯.

౨. ప్రార్థించు.

ఉ. వీరకుమార యేను నిను వేఁడెదఁ బ్రార్థన సల్పుమయ్య పెం,పార మఖం బొనర్పఁగఁ బ్రియంపడి దక్షిణలేమి వచ్చితిన్ ... మార్క. ౩. ౮.

చ. ...కొల్వున కేఁగుదెంచి మన్ననఁ బ్రజ
విన్నపంబులు వినంగదవయ్య నృపాలవేఁడె
దన్. విక్ర. ౩. ౪౪.

గీ. పోయి సేవింప లేకున్న పుణ్యతీర్థ, మహిమ
వినుటయు నఖిల కల్మషహరంబ, కాన
వేఁడెద ననిన నమ్మౌనివర్యుఁ, డాదరా
యత్త చిత్తుఁడై యతని కనియె.
మనుచ. ౧. ౬౯.

౩. కోరు, అడుగు.

గీ. ఇట్లు ప్రత్యక్షమై నీయభీష్ట మెద్ది, వేఁడు
మిచ్చెద ననిన న వ్విప్రవరుఁడు ...
విక్ర. ౩. ౫.

క. నారించి నీకు నెయ్యది, కోరిక యేతెంచి
నాఁడ గురుదక్షిణ యా, భూరమణ వేఁడు
మనుటయు ... ఆము. ౩. ౫౪.

శా. ...దేవాపి సంజ్ఞావంతుఁడు సబాంధవుం
డగుచుని, శ్శంకన్ ననున్వేఁడు వాఁడై ...
మనుచ. ౬. ౪౩.

రగడ. ననలు వేఁడిన మొఱఁగి తప్పుడు నాలి
నాలి కుచంబు ముట్టకు... పారి. ౪. ౧౬.

౪. తలఁచు.

ఆ. ఎక్కుడైన రవము నెసకంపు టుబ్బున,
బొదలు చున్నవారు ముదముకతన, నెదిరి
తమ్ము నించుకేనియు నెఱుగరు, వీరుబ్రొవ్వి
చావ వేఁడిరకట. భార. ద్రో. ౧. ౨౩౫.

మ. లయకాలంబునఁ బ్రాణి జాతమున నాల
స్యంబుపై మ్రింగ వేఁడి యుదగ్రోద్ధతిఁ
దోఁచు దండధరు మాడ్కిన్ వచ్చు
దుర్వార నిశ్చయు నా శాత్రవుఁ జూచి...
హరి. ఉ. ౧. ౧౫౧.

గీ. వెదకి కానక వాఁడు నా హృదయ
మెఱుఁగ, వేఁడి దాగెనో యని బహిర్వేదిఁ
జూచి ... శుక. ౩. ౩౦౫.

వేఁడు^{2}. స. ఎవఁడు. (బ. వేరు.)

గీ. నిలిచి చారుల రావించి యిలయు దివియు,
ముంచు కపివీరసేనల మించు గాంచి, వీరిలో
ముఖ్యు లెవ్వారు వేఁడు రాముఁ,డతని యను
జన్ముఁ డెట్టివాఁడనుచుఁ బలుక.
రామా. ౩. ౧౯౨. (శ. ర.)

ద్వి. సారంగధర నీదు చక్కఁదనంబు, వేరికిఁ
దగునని ప్రియము లాడుచును ...
ద్వి. శ. సా. ౧. ౪౭౦. పం.

వేఁత = వ్రేఁత. వి. (√ వేయు.) ౧. వేయుట,
౨. దెబ్బ, హతి.

మ. ...వసుధాత్రీ భృన్నఖాగ్రంబు వేఁతకు
బిట్టోర్చిన గట్టు దా వెఱచునే దంభోళి
భృత్కేలికిన్. వసు. ౫. ౩.

౩. ఇది కొన్ని ధాతువుల కనుప్రయుక్త మగు
చుండును.

సీ. గడ్డంబు వపనంబుఁ గావించు మంగలి
కొఱఁత పెట్టునె తల గొఱిగివేఁత ...
రాఘ. శ. ౯౯.

వేఁదుఱిది. విణ. (వేఁదుఱు + ఇది.) వెఱ్ఱిది,
పిచ్చిరెత్తినది.

ఉ. వా విని పల్కెఁ బంట చెలి నన్నిటు
వేఁదుఱి దానిఁజేసి నీ, వీవగ లీ వినోదగతు
లేటికిఁ జూపెదు తేటయయ్యె ...
మృ. వి. ౩. ౨౯.

వేఁదుఱు. వి. ౧. ఉన్మాదము, పిచ్చి.

ఉ. వేఁదుఱు గొన్న మానవుని వేమఱుఁగంటియు
బిట్టు గాల్చియున్, మోఁదియు నీటఁ
ద్రొక్కియును ముక్కుని తీర్పఁగడంగు
వెజ్జున,ట్లేఁదఁగ నిన్ని చందముల నీతనిఁ
దీర్చుటకై పెనంగితిన్... నృసిం. ౫. ౧౨.

గీ....విజయపాలునితోడ నుచితభంగి మాట
లాడిన వేదురు మానవోపు ...
విక్ర. ౩. ౧౦౭.

ద్వి. తొలుత వేదుఱుగన్న దుష్టమర్కటము,
సొలయక భూతంబు సోకిన రీతి ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౪౭౪. పం.

౨. అవివేకము.

క. విను కొడుకు గొన్న వేదుఱు,కొని కొట్టిన
తిండి కాఁడు కుటిలుం డతఁడా, జనపతి
చందము ధర్మజు,ననుపమ శీలంబు నెఱుఁగు
దదియెట్లుండెన్. భార. ఉద్యో. ౧. ౫౬.

క. విను నాతండ్రికిఁ బుట్టిన, పెను వేదుఱు
నీకుఁబుట్టె పీతాంబరునిన్, వినుతించి కొలు
వఁగా వల, దని పలికెద వకట యెంత
యజ్ఞానివొకో. వి. పుం. ౨. ౨౯౦.

౩. పిశాచము.

క. నావుడు మురారి నవ్వుచు, నా వేదుఱు
నూఱడించి యనుచితేము మహీ, దేవునిఁ
జంపుట యనుచుం, గైకెక్కిన వానిమేను
కరమున నిమిరెన్. ఉ హరి. ౨. ౧౫౦.

విశే. ౧. ఉన్మత్తుఁడు, పిచ్చివాఁడు.

ఉ. వ్రేఁకని బండివానికిని విప్రునికిం బతికి న్వి
వాదికిన్, వ్రేఁకని మోపువానికిని వృద్ధునకుం
గడుఁ జిన్న బిడ్డకున్, వ్రేఁకటి యాఁడు
మానిసికి వేఁదురు వానికిఁ దెవ్వగొంటుకుం,
దేఁకువతోఁ దొలంగునది తెల్లముగా నెదు
రేఁగు దెంచినన్. విజ్ఞా. ౨. ౧౬.

వ. అతఁడు మరలిచూచి పైధూళి సల్లియు
నుమిసియు-వేఁదుఱు చందంబు భావింప
నా భూవల్లభుండు... భార. అశ్వ. ౧. ౪౩.

౨. వివేకహీనుఁడు.

సీ. విజయుండు సచ్చునే వేఁదుఱులార యిం
ద్రునిచేతనైన నీతనికి నొక్క ప్రియము
సేయంగఁ గోరి ...
భార. అశ్వ. ౪. ౭౨.

ఆ. పరుల మర్మమెత్తి పలుకనివా రన్య, కామి
నులకు నాస పడని వారుఁ, దలఁచి చూడ
దేవతా సమానులనంగ, వినవె నీతి యేల
వేఁదువైతి. సారంగ. ౩. ౭౯.

క. కులసతి నమ్మెడు వేఁదుఱు, గలడే యని
పరిహసింపఁ గావలదు నా, పలుకులఁవిని
ననుఁ గృపతో, వెలయఁగ రక్షింపరయ్య
వేఁడెద మిమ్మున్. హరిశ్చ. ౪. ౬౯.

వేఁదుఱుకొను. అ. క్రి. (వేఁదుఱు + కొను.)
పిచ్చియెత్తు.

చ. అఱువుడు కుప్పసంబమర నొఁదలఁ దాలిక
లైన వెండ్రుకల్, తఱుచుగఁ దూలి యాడ
దవు దవ్వులఁ గన్గొని సారమేయముల్,
మొఱుగఁగఁ బౌర బాలకులు మూఁకలు
గట్టి పిఱుంద రాఁగ వేఁదుఱుకొని వచ్చు
వానిక్రియఁ దూఁగుచు వచ్చె నొకండు
బిక్షుకున్. భోజ. రా. ౩. ౪౨.

వేఁదుఱులు. వి. బ. అకారణ హాసములు, పిచ్చి
నవ్వులు.

గీ. అద్యతన రాజ విభవంబు లపహసించు,
తెఱఁగుదోఁప నలంతి వేఁదుఱులు నవ్వఁ,
గాశ్యపర్షి మనంబునఁ గౌతుకంబు, సంత
తంబు జనింప శాకుంతలుండు.
పి. శకుం. ౪. ౮౪.

వేఁదుఱెత్తు. అ. క్రి. ఉన్మాదము పట్టు, పిచ్చి
పట్టు.

వ. ... అన్నాగవాసంబు నాగరక విలోకనం
బునం జెలరేఁగి మొగంబులు విరించుకొని
వేఁదుఱెత్తిన గతిని ... ఆము. ౪. ౬౫.

వేఁపి. వి. (√ వేఁగు.) కుక్క, వేఁటకుక్క.

ఉ. ... ఆమిషబుద్ధి వేఁపి యమరాలయ
మూల్యముఁ గాదు దాల్చిన,ట్లామఘు వారి
యాత్మపురి కాశ్రమధారణి నుండి తెచ్చి
దు,ష్కామత నిల్పినట్టి మహికన్యను జూచె
నభూషితాకృతిన్. చం. రా. ౮. ౩౩.

క. బొటియవడ వేఁపు లొకకిటిఁ, గఱచి
వఱచి కూర్చెనపుడు ... శుక. ౧. ౧౮౩.

వేఁపికాఁడు. విశే. (వేఁపి + కాఁడు.) కుక్క-
లచే వేఁటాడువాఁడు.

ఉ. అత్తఱి వేఁపికాండ్రు యమునాంబు తరంగ
పరంపరాకృతిన్, ముత్తరమైన సూకరస
ముత్కరములఁ గని ... మనుచ. ౪. ౪౦.

వేఁపు = వ్రేఁపు. వి. (√ వేఁగు.) వేఁచుట,
వేఁపుడు. (శ. ర.)

వేఁపుడు = వ్రేఁపుడు. వి. (√ వేఁగు.) ౧.
వేఁచుట, భర్జనము, వేఁచినకూర.

మ. ... తాలింపు సొంపున్ నింపు వంకాయ
వేఁపుడు గమ్మఁదనమందు కందయును
ఘుంబొల్లుల్ రుటంబైన చిక్కుడు జట్టల్
మొకరైన శాకములు నోలుగ్గం బప్పు
వడ్డింపఁగన్. రా. వి. ౨. ౧౦౦.

౨. వేఁచెడు చట్టి, బాణలి. (శ. ర.)

విశే. వేఁచినది.

క. ఆవంచఁ దిరుగఁబోఁత బుగల దింపఁగ
గుడము నిగుడఁ గమ్మని నేతం, బొందుగ
వేఁచిన వేఁపుడుఁ, గందముకుందాదులకు
నొకతె వడ్డించెన్. బహు. ౪. ౧౩.

గీ. ఎడమచెస దొడ్డుగాఁజాచి యెకులెల్లఁ, గెలనఁ
బలువగ వేఁపుడు గింజ లునిచి, చేవ పీఁటల
మీఁద నా సేనలైన, వారలై ...
శుక. ౨. ౪౨౦.

వేఁబోక = వేగుఁబోక. వి. దే. (వేఁగు +
పోఁక.) వేకువ, ప్రభాతము.

క. పూఁబోణులకును విటులకు, వేఁబోకలఁ
దలరు సొంపు వీడ్కోలపుఁ బురిన్, వేఁ
బోకఁ బోఁక తోఁటల, బూబాళల కమ్మ
తావిఁ బొదలిన గాడ్పుల్. భీమ. ౧. ౯౫.

సీ. తరుణులుఁ బతులు వాతాయనంబుల నల్లఁ
బొలయు వేఁబోకటి మలయు పవను ...
భార. విరా. ౨. ౨౩౭.

వేకటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. హాస్యగాఁడు,
విదూషకుఁడు. ౨. స్వర్ణకారుఁడు, అగసాలి.
౩. పడుచు వాఁడు, తరుణుఁడు.

వేకువ. వి. (√ వేగు.) ప్రభాతము, తెల్లవాఱు
జాము.

క. ...త,జ్జననీ జనకులు బహువిధ, వినతులఁ
గొనియాడి రంత వేకువ యయ్యెన్.
భార. ఉద్యో. ౪. ౩౯౦.

చ. ...గుబ్బనఁ బలి దివ్య ధవ్య మణిపాదుక
లంఘ్రుల సంఘటించి యక్కనకపురంబు
చొచ్చి తమకంబున నన్నిసి పుచ్చి వేకువన్.
విక్ర. ౨. ౧౦౫.

గీ. కమ్మ కస్తురి గుళికలు తమ్మిలేమ, నిదుర
మంపునఁ బుక్కట నించి మేలు, కాంచి
వేకువ నుమిసె నాఁగమల మపళ, కోటరం
బుల నెలదేటి కొదమ లెగసె.
పారి. ౨. ౬౩.

వేగ. వి. (సం. వేగః.) ౧. త్వర, వేగిరపాటు.

వ. ...అ, ధృతరాష్ట్రుం డవినీతి సేసినను
సంధింపంగ రాదంచు వేగ తెరం
బాఱకు ... భార. ఉద్యో. ౩. ౨౫.

సీ. నెఱి దప్పి సలిల మన్వేషించుచును వేగ
వచ్చుచో నొకచోట ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౪౫౪.

౨. వేగము, వడి.

సీ. కుండలమ్ములు వేగ కొనిరమ్ము నాలవ
నాఁటికి నని పూని నన్నుఁ బనిచె ...
భార. ఆది. ౧. ౧౧౪.

ద్వి. బాణాధి రాజమై పరగు నాదివ్య, బాణంబు
సంధించి బలు వేగ దివియ ...
రం. రా. ఉ. కాం. ౧౪౭. పా. ౫. పం.

మ. ...వా,విరి బ్రహ్మాస్త్రము నిన్న రేశ్వరునిపై
వేగం బ్రయోగింపు సు,స్థిరలీలన్నమకూరు
నీకు జయలక్ష్మి నిత్య సాంగత్యముల్.
విక్ర. ౪. ౧౨౩.

-క్రి. విశే. (క. బేగ.) దీని యామ్రేడితరూపము
వేవేగ = త్వరితముగ.

చ. ... అ, యత ధను వెత్తి నూతు తల యక్కు
రుఘుస్మరుఁ వేసె డొల్ల వే,గ తొలఁగ
నీడ్చెఁ దేగు దురగంబులు మూఁక గలంగి
సొంపఱన్. భార. శల్య. ౧. ౨౪౧.

చ. మసలక యామిషంబు గొని మార్గము వట్టిన
తుచ్ఛ సైన్యముల్, వెసఁజని ముట్టి గోధ
నము వేగ మరల్తము గాక ...
భార. విరా. ౪. ౫౭

క. మామా యన్నియుఁ దెచ్చితి, తేమాన
మిదేల వేగ దీపము కలదా, యాముదము
దెమ్ము పొమ్మన, నా మంద విచారుఁడప్పు
డంగడి కరిగెన్. శుక. ౩. ౧౯౦.

క. ... వేవేగ నయోధ్యనేల వే ం చే యుఁ
దగన్. భా. రా. కిష్కిం. ౪౯౩.

మ. నవరత్నోజ్జ్వల దివ్య పుష్పక విమానం
బెక్కి వేవేగ వి,శ్రవసుం జేరి నమస్క
రించి ... ఉ. రా. ౨. ౨౪౫.

వేగంటి. వి. (వే + కన్ను) సహస్రాక్షుఁడు,
దేవేంద్రుఁడు.

సీ. వేగంటి తేరి కావిమెఱుంగు పరుగ వీవలిఁ
బాయుఁజేయు నుజ్జ్వల రథముల ...
చంద్రి. ౬. ౮౫.

గీ. దీనిఁ గనుఁగొన్న వేగంటి దేవరకును, వెచ్చ
నిట్టూర్పు పుక్కిట వెడలకున్నె ...
రామా. ౬. ౧౦౪.

వ. కంసారి మునుపు సారి వేడలిన దారిని దుము
దారిగా వేగంటి దునేదారి రాజసమ్ము నను
మోసగమ్మునఁ దమ్ముభ వాసరమ్మున వచ్చు
నప్పు డప్పుడ వాల్మీకెంచి.
ప్రబంధ. ౬౦౫.

వేగంటి నగరి. మి. వి. (వేగంటి + నగరి.)
ఇంద్రుని రాజధాని, స్వర్గము.

గీ. కంటిమో వింటిమో యిటువంటి వాలు,
గంటి ధర యందె కాదు వేగంటి నగరిఁ,
గలుగు తెలిగంటి తెలిగంటి గములనైన...
దశా. ౭. ౨౧౨.

వేగంటివే(లుపు)ల్పు. వి. (వేఁగంటి + వేల్పు.)
సహస్రాక్షుఁడు, ఇంద్రుఁడు.

గీ. రమ్య గాంధర్వ విద్యాధర గురుబుధ క,వి
ప్రతతితోడ వేగంటి వేల్పుజాడ, సకల
సామంత బాంధవ సమితి తోడ, నవ్య
మౌక్తిక సింహాసనమునఁ జెలఁగి.
ఇందు. ౫. ౫.

వేగన్నులతేఁడు. వి. (వే + కన్నులు +
అతఁడు.) సహస్రాక్షుఁడు, ఇంద్రుఁడు.

గీ. చేరి జేజేలు మఱి జడదారిగములు, నచ్చరలు
గొల్వ వేగన్నులతని మొదలి, రాచనెల
వేలెఁ బేర్మి నే రాజు తండ్రి, యతఁడు గొని
యాడ నెగడె యయాతి పుడమి.
యయా. ౧. ౧౯.

వేగన్నులదొర. వి. (వే + కన్నులు + దొర.) సహస్రాక్షుఁడు, ఇంద్రుఁడు.

క. వేగరులు వేగవేగమె, వేగన్నుల దొరను గాంచి విన్నపమనుచున్...మల్లుపు. ౨.౫.

వేగపడు. అ. క్రి. (వేగ + పడు.) తొందరపడు, త్వరపడు.

ఆ. వేగపడకు మనుజ విభుచేతి బలుపును, జూతు గాక యనిన కూరరేఖ, నగుచు మంత్రి వరుల మొగములు గనుఁగొని, యిట్టులనియె దానవేశ్వరుండు. నిర్వ. ౭. ౨౯.

క....తును సంభా, వించు నెడ నాతఁ డప్పుడుఁ, బాంచాలిం జూపి వేగ పడి యిట్లనియెన్. భార. విరా. ౨. ౩౯.

క....తముఁ దారెఱుఁగుట వేగప,డమి దాలిమి విడుపు గలుగుటయు లేని ప్రభు,త్వము గలదె.... భార. ఉద్యో. ౨. ౨౭.

గీ. చలము లోభిల్ల నొండొరు సమయఁ జేయఁ వేగపడి పెల్లు నొంచుచో వ్రేటుఁ బోటు, నాటు నగపాటు నొండొరు లోటుపడక, దారుణంబుగఁ బోరి రవ్వీరవరులు. భా. రా. అర. ౨. ౧౩౭.

వేగపాటు. వి. (√ వేగపడు.) తొందర పడుట, వేగిరపడుట.

చ. వలదని యెంత సెప్పినను వావిరిక్షై కడు వేగపాటు మైఁ,బలుమఱు వేల్లెడం దొడరఁ బాఱెడు ... భార. విరా. ౨. ౨౬౦.

క. వాలిం గనుంగొని రఘు భూ,పాలాగ్రణి యపుడు వేగపాటునఁ జాలన్, బోలఁగ ధర్మార్థ సమే,తాలాపముల నిటు లనియె నాతని తోడన్. భా. రా. కిష్కి౦. ౨౫౧.

గీ. ...వేగపాటేల యతఁడు నీ విభుఁడగుటకు, నర్చనాదుల నివ్విటి వ్వారిభజింపు ... ఆము. ౫. ౮౨.

వేగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తాఁకు, దెబ్బ. ౨. వడి, త్వర. ౩. క్షోభము, అలజడి. ౪. ఉద్రేకము, ఉగ్రత. ౫. ప్రవాహము. ౬. ఉత్సాహము. ౭. బలము, శక్తి. ౮. (విషాది) ప్రసరణము. (విషాదులు) దేహమున వ్యాపించుట. ౯. అతిత్వర, తొందర. ౧౦. బాణ ప్రసారము, అమ్ముల వడి. ౧౧. కామము. ౧౨. లోపల నున్న యుద్రేకమును వెలువఱుచుట. ౧౩. సంతోషము, ఉల్లాసము. ౧౪. మలవిసర్జనము. ౧౫. పురుషుని వీర్యము, శుక్రము.

ఉ. విప్రకులుండ! తెల్పుడుము వేగమ నీవును నీ నిషాదియున్ ... భార. ఆది. ౨. ౬౩.

వేగరి. వి. (వేగు + అరి³.) చారుఁడు, వృత్తాంతము దెలుపువాఁడు; తెల్పునది.

క. ఆట వేగరులగు వారలు, పటురయమున నేఁగుదెంచి పంక్తిముఖున క,చ్చటి రాము కార్యగతు లు,త్కటమున నెఱిఁగించి రతఁడు తల్లడ మందన్. భా. రా. యు. ౧౬౧౦.

చ. వేలుపడి త్రోవకున్ భగిని వేగరిగాఁ బదు నాల్గువేల జో,దులు పదునాల్గు చేరువలతో మునుకొననికేఁగు దేఁ ... చం. రా. ౫. ౪౩.

క. కనుఁగొని నివ్వెఱ పడి చే,య్యాన మగుడి దశాస్యుఁ జేరి యంజలి బంధం, బొనరించి నిలిచి దేవర, వినుడొక వింతయని యనిరి వేగరులంతన్. ఉ. రా. ౩. ౨౨౩.

వేగలము. వి. సంక్షోభము, కలఁత.

క. ఈ గతి నందఱు యజన,చ్ఛాగముఁ గుర్కురముఁ జేసి చనుచుండంగా, నాగరిక వేది

విప్రుఁడు, వేగలమున నిలిచి భ్రాంతి వికలుం
డగుచున్. వేం. పంచ. ౩. ౧౮౭.

వేగవాహి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) వేగము గలది, వడిగలది.

వేగసరము. సం. వి. అ. పుం. వేసడము. కంచర గాడిద.

విణ. (అ. ఈ. అ.) వేగముగాఁ బోవునది.

వేగాలము. వి. (క. వేగాల్లు.) వేగము.

చంద్రాంగద ముద్రితా ముద్రిత ప్రతులలో నీ పాఠమే కానవచ్చుచున్నది. వేం. పంచ ప్రతుల యందును వేగల మను పాఠము కనఁబడుచున్నది. గ్రంథాంతర సంవాదము లేదు. సందర్భాను సారముగ నీ యర్థము చెప్పఁబడినది.

సీ. ఈ తరుక్కు వేగాల పెన్న శక్యమె పుల్గు
నొడిసెల వేసిన ట్లొడిసి పట్టె ...
చంద్రా. ౨. ౭౭.

వేగా(గ)లము. వి. వేగము.

క. ఈగతి నందఱు యజన,చ్ఛాగముఁ గుర్కు
రముఁ జేసి చనుచుండఁగా, నాగరిక మేది
విప్రుఁడు, వేగలమున నిలిచి భ్రాంతి వికలుం
డగుచున్. వేం. పంచ. ౩. ౧౮౭.

(ఇంకను విచార్యము.)

వేగి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) వేగము గలది, వడిగలది.

—వి. న్. పుం. ౧. వార్తావహుఁడు, సమాచారము తెచ్చువాఁడు. ౨. డేఁగ, స్యేనము.

వేగించు. అ. క్రి. (√ వేగు.) జాగరణము చేయు, మేలుకొని యుండు.

ఉ. కొంచక నీవు మద్యములఁ గ్రోలితి వాత్మ
గలంగ నాకు వే,గించిన వాఁడ వీవు కను
కెంపులు నాకుఁ జెలంగ నన్ను వం,చించిన
నీవె పూఁబోదల శ్రీ ఫలముం గనుఁగొంటి
వయ్యయో, పంచ శరుండు నా పయిని
బాణము వైచె నిదేమి చెప్పుమా.
గంధ. ౫౨.

గీ. అనుచు నటవచ్చి చెలిపను లొనరఁ జేసి,
యలసి వేగింపఁ జాలక యతివలెల్లఁ, గన్ను
దమ్ములు మోడ్చ నక్కలికి యంతఁ, దనదు
దండకు రాజు రాఁదలఁచి లేచి.
యయా. ౫. ౧౧౯.

గీ. చేరి యవ్వారి యగు భాష్పవారి ధార, లరుణ
రుచి కన్నుదామర లాని నిదుర, మాన్పరే
యెల్ల వెతఁజెంద మనుజనాథుఁ, డలఁత
నట్టులె వేగించి రనుజులెల్ల.
ఉ. రా. ౬. ౨.౨౫.

—స. క్రి. ౧. (కాలము.) కడవఁజేయు, కడుపు, పుచ్చు.

ద్వి. ఆ రాత్రి వేగించి యమ్మఱునాఁడు, యా
రమణులఁ గన్న యవటి కేతేర ...
రం. రా. బాల. ౧౩. పా. ౧౯. పం.

వ. ఓ యవ్వ కుశలంబున నున్న దానవే నిర్మను
ష్యంబైన యీ శక్తి స్థానంబునఁ జిర కాలం
బునం బట్టి యొట్టు వేగించుచున్న దానవు ...
కళా. ౩. ౧౧౫.

౨. సహించు, ఓర్చు.

ద్వి. శశిముఖియైన కౌసల్య సంపదల, విఱ్ఱవీఁగఁగ
సరి చెలఁదివై యుండి, పెత్తిదానవై యొట్లు
వేగించెదీవు ...
రం. రా. అయో. ౯౦. పా. ౩. పం.

క. వేగింపరాని వేదన, వేగింపఁగ నంత ప్రొద్దు
వేగియు సతికిన్, వేగకయుండెను దైవ
ని,యోగంబున నంతఁ బతి వియోగము
కతనన్. విక్ర. ౮. ౧౧౪.

ద్వి. కొంచె పట్టుటకునై కొంచని యంచ,
యంచఁబో నీకు వే యళివేణి వేణి, పట్టినఁ
గడు నెగ్గు పుట్టిన నిచట, నెట్టు వేగించెద
మిఁకనైన నీవు, కవకవ నగకు జక్కవకవ
బెదరు ...

అ. మ. క. ౨. ౧౧౫. పా. ౧౮. పం.

౩. చేయు, నిర్వహించు.

గీ. ఎట్లుఁ వేగింతు సంసార మిచటనుండి, యేల
నినుఁబాసి యొంటి నాకిచటనుండఁ, గలుగ
నిమ్ము పెక్కండ్రు బంధులును నాకు,
బందువు గలండె నాకు నీపాటి వాఁడు.

శివరా. ౩. ౧౨౫.

వేగితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) త్వరపెట్టఁ
బడినది.

వేగిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నది; ఏఱు.

వేగిరకత్తె. విణ. (వేగిరము + కత్తె.) వేగిరపాటు
కలది, త్వరపడునది.

గీ. ఎంత వేగిరకత్తెవే యింతి కాన, మా మగువఁ
గొల్వ వచ్చితిమో మిటారి, యేరిఁ బోలుదు
కొలిచిన వారిలోన, సుదతి యాకార గరి
మంబు చూచి పలుకు. కువల. ౪. ౧౬౮.

ఉ. ... వీరిఁ గటాక్షములందె యేలఁజాల్,
వేగిరకత్తె వీవుచిత లీలఁ దలంతువో వేళ
యెంతువో?... విజ. వి. ౩. ౨౦౪.

వేగిరకాఁడు. విణ. (వేగిరము + కాఁడు.) వేగిర
పాటు కలవాఁడు, త్వరపడువాఁడు.

ఉ. వేగిరకాఁడు మన్మథుఁడు వెన్కను ముందును
జూడఁడంతకున్, వేగిరకాఁడు నీ విభుఁడు
వీరిఁ గటాక్షము లందె యేలఁ జా,ల్వే
గిరకత్తె వీవు ... విజ. వి. ౮. ౨౦౪.

వేగిరపడు. అ. క్రి. (వేగిరము + పడు.) తొందర
పడు, త్వరపడు.

గీ. నన్ను గెల్చెద పరిఁడను నిన్ను జనకు,
కడకుఁ బుచ్చెద వేగిర పడక నిలుము ...

భార. కర్ణ. ౨. ౩౩౧.

చ. అరుగుటఁ జెప్పిరా కతల నాఁకలి దీర్చెద
నన్నఁ జాల వే,గిరపడు చున్కి నీయుదర
గేహము సొచ్చితిఁ జక్క వచ్చితిన్ ...

బా. రా. సుం ౫౦.

వ. అంత నరుణ కిరణాం డన్వర్థాభిధానుం
డగుచు వచ్చిన వేగిరపడి వాయునందనుండు
సుయోధను నేఁడ సమయింతు నను సంరం
భంబున. భార. భీష్మ ౨. ౩౯౬.

వేగిరపఱుచు. స. క్రి. (√ వేగిరపడు.) త్వర
పఱుచు, తొందరపెట్టు.

క. రాఁ బనుపుఁడు పార్వతికులఁ, దేఁబను
పుఁడు తెఱఁగు పఱచి తేరిట సఱువం,గాఁ
బనుపుఁడు జయభేరిన్, వేఁ బనుపుఁడు కర్మ
కరుల వేగిర పఱుపన్.

కృ. శకుం. ౧. ౪౯.

వేగిరపాటు. వి. (√ వేగిరపడు.) తొందర.

ఉ. ఉల్లము శంకితం బగుచు నుండఁగ వేగిర
పాటు మేలె ...

భార. ఉద్యో. ౧. ౧౬౫.

ఉ....అయోధ్య మా భరతుఁ డేలఁగ నే నియ
మించి దేహముం, దక్కడు వాఁడనైతి
నుచితస్థితి వేగిరపాటు లొప్పునే.

భా. రా. యు. ౪౯౦.

ద్వి. యాగ దీక్షితునకు నలుగంగఁ దగునె,
వేగిర పాటుల విజ్ఞాని కనిన, ననుజుఁడ తన
లోన ననిశంబు మండి, కనలెదు శత్రుండు
గాద కోపంబు ...

రం. రా. ఉ. ౧౩౧. పా. ౫. పం.

వేగిరపెట్టు. స. క్రి. (వేగిరము + పెట్టు.) త్వర
పెట్టు, తొందరపడఁ జేయు.

వ. ప్రతీహారి ససంభ్రమ గతిం జని భూవల్లభు నకుం బ్రణమిల్లి ధూమింజయ ప్రవేశంబు తెలంగు విన్నవించిన నా రథిక సారథులం జూచువేడ్క మనంబు వేగిరపెట్టెడు న య్యిరువుర నిర్యోడకుం జయ్యనం దోడి తెమ్మను విభుని పలుకులు విని ...

భార. విరా. ౫. ౨౬౪.

వేగిరము. వి. (సం. వేగః.) ౧. వేగము.

క. పెరవు మెయిఁదాన కతిపయ, పరిజన సహితముగ నరిఁగె బటుతురగగతి, స్ఫురణాను మోదలీలా, భరితుఁడగుచు వేగిరంపుఁ బయనములఁ దగన్. భార. ఉద్యో. ౧. ౬౩.

చ. మునుకొని కోవిర స్థపతి ముఖ్యులు శిల్పము లుద్యమింప, న,ప్పని తన వేగిరంపుఁ బ్రియ భావనకుం దగియుండ కుండినన్ ...

హరి. ఉ. ౨. ౧౫౦.

క. హరితేజము హరి కాంతియు, హరి విభవము హరి భయంకరాకృతి హరివే,గిరము హరి విక్రమంబును, హరియను పేరిటికి లక్ష్మి నాపాదింపన్. ఉ. హరి. ౬. ౨౨.

౨. తొందర.

చ. విను మొక మాట రాత్రి చర వేగిర మేటికి... ఆము. ౬. ౨౭.

చ. ...ఎం,దును గొరలేక ఫీకు నిడె దుస్సహ కర్ణ నిపాత నూచిరై, వినఁబడు గుండె దిగ్గ రన వేగిరమేల దురంబ కోరికన్.

రాఘు. ౪. ౧౧౨.

క. మదిరాత్ముల నమ్మకు నయ,విదుఁడవు గద వేగిరంబు పెరవరిఁ జెఱుచున్, బదరకు మీ లెస్స పదిం,బదిగ విచారించి సేయ మంచిది సుమ్మీ. సారంగ. ౨. ౨౬౦.

—క్రి. విశే. త్వరితముగ.

గీ. కలని వాకిళ్లు రెండు వేగిరము మూసి, నడిమి వాకిలిఁ దెఱవ నెన్నండు నేర్చు ...

కాశీ. ౨. ౧౨౧.

ఆ. మురిసి మురిసి రాలె ముని వ్రేళ్లు నడుముక్క, చదుకఁ బడిరొఁ జీము జాలుకొనియెఁ, దనువు మీఁద ముసరె దొన దొన నీఁగలు, వేగిరంబె పెద్ద రోగమునకు.

వరాహ. ౯. ౪౯.

వ. చింతా సాగరంబు వేగిరంబ వెల్లివొడిచె ననన్ ... మనుచ. ౩. ౯.

వేగిరించు. అ. క్రి. (√ వేగిరము.) వేగిరపడు, తొందరపడు.

శా. నీకున్నాకు నలంక్రియా కలనముల్ నెమ్మిం బ్రయోగించి యు,త్సేకం బిమ్మెయి నావ హించుట రయన్ సిద్ధంబు కార్యార్థులై, నా కావాసులు వేగిరించెదరు నానాపైరి భూనాయకా, నీక ధ్వంస మొనర్చి మాన్ప వలయున్ వేగంబ భూభారమున్.

హరి. ఉ. ౧. ౪౫.

ఆ... అల కన్న తండ్రియు, పెరవుమాలి యిటుల వేగిరించె. సారంగ. ౩. ౧౭౬.

క. పూఁట నగు కార్యగతు లొక, నాఁటన్ మఱి నాఁటఁ గనెడు నయ కార్యము లొ,క్కటం జేయుట మేలగుఁ, గోటలపై వేగిరింప కుము వేసైనన్. రా. వి. ౨. ౩౬.

ఆ. తామసించి చేయఁదగ దట్టి కార్యంబు, వేగిరింప నదియు విషమ మగును, పచ్చి కాయఁ దెచ్చి పడవేయ ఫలమౌనె, ...

వేమ. ౧. ౨౬.

వేగు¹(వు.) అ. క్రి. ౧. తెల్లవాఱు, ప్రభాతమగు.

క. వేగుటయు సత్వరంబుగ, నా గాంగేయుండు మించి యనికి నడచినన్, సాగర

తరంగముల గతి, వేగను తరతరను మొనలు
విడలఁ దొడంగెన్.

భార. భీష్మ. ౨. ౧౬౪.

సీ. ...వేగునంతకుఁ జేసె జాగరంబు.

కాశీ. ౪. ౧౩౩.

ద్వి. ఆరాత్రి వేగంగ నంచిత స్తోత్ర, పారీణు
లగు పుణ్య పాఠకుల్ వచ్చి, వీరపుంగవ
రామ విజయాభిరామ భూరి విక్రమ నిత్య
మేల్కొనుము ...

రం. రా. ఉ. ౧౧౭. పు. ౧౧. పం.

మ. వరుసన్ శుక్రుఁడు నాఁడు వేగఁ దన చెల్వం
జూచి యీ కన్నెకున్, దొరయా రూపును
బ్రాయమున్ గలిగి చెన్నుం గల్గు నీ నేల
తేఁ, వరుడై కర్గెఁ దలంచినట్ల యొన సేయం
బోలునే యింక నేర్పురులా కొమ్మలఁ
బంపుమా తగుపనుల్ గావింపఁ రాణింపఁ
గన్ ... యయా. ౪. ౭౪.

సీ. గీ. ...వేగనాఁగను దెలవారె నాఁగ
తేలె,ననఁగ నేకార్థములు గాఁగఁ దనరు
నభవ. ఆం. భా. ౩. ౯౯.

౨. ఉదయించు, పుట్టు, కలుగు.

ద్వి. ఇల జీవులకునెల్ల నిదె వేగెఁ బ్రొద్దు ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౫౫. పం.

క. కలిగెనొక జాంబవతి పెన్నెల వడఁబడె దేల
వలపు నీతలవేగెన్, బాలియకు వేసవ తులు
గల, పొలఁతులచే పాటువడక పోరాదని
యెన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౧౫.

ఉ....ఇట్టివి నీతల వేగనే చెలీ.

ఆము. ౫. ౫౬.

నీ తలనే వేగనా = నీయందే గలదా? అని
యర్థము.

క. వలపెక్కుడ లేదా యీ, యలికుంతల
తలనె వేగనా యోఁచకీఁకన్, జలికాలఁ
ద్రోఁచి విడువుము, చలిమిక్కిలి మనకు
పేద శీతలపాదా. విజ. వి. ౩౦. ౫౦.

౩. (కాలము) కడచు.

వ. అనిన విని యశోదాదేవి వేర్వేఱ ననూన
యించి.

క. మీ నేగులెల్ల నచ్చెద, వేసరకుఁడు మీరు
లేక వేగునె మాకుం, జేసెం జేయఁడు
బాలకుఁ, డా సురపుం బనులు నిజము లని
యెదరు బలే. హరి. పూ. ౫. ౨౩౦.

వ. నీవు కైటభారిం బాడిన నేఁటిపాట ఫలంబు
సజలంబుగా నాకిచ్చితేని బీభత్సకుత్సార్హం
బగు నీజన్మంబు వేగు. ఆము. ౬. ౫౯.

చ. అలఘు విపన్మహార్ణవము నట్లు తరించి పున
గ్మహోద్ధతిన్, వెలిగడు వారిఁద ద్రజని వేగ
భయంకర లీలఁ దాఁకి పెం,పలరఁగ ...

రాఘవ. ౪. ౨౧౩.

౪. శుభోదయ మగు.

ఉ. కంసుని బాధలంబడు జగంబుల కింతటి
వేగుఁగాతఁ ద,ద్వంశము వేగ వేగుటయు...

హరి. పూ. ౯. ౭౩.

క. ఈగతి నత్తతిఁ దెలతెల, వేగిన గంధర్వ
పతికి వేగుట విని తా, రాగమున కేఁగి
కాంచిరి, రాగమ్మునఁ గొలిచి మను పురా
తన ఖచరుల్. మనుచ. ౫. ౪౧.

౫. బాధపడు, క్లేశము నొందు.

చూ: వేచు.

ద్వి. నా నిమిత్తంబున నారీలలామ, కీ నీచ దుర్దశ
నిటు వేగ వలసె ...

ద్వి. హరిశ్చ. ౧౪౦౪.

ఉ. అల్పపు బుద్ధి నీక్రియ మహాక్రతు తంత్రముఁ
బన్నగాధిపా, కల్పునిఁ బాయఁబెట్టి కను
గానక దక్షుఁడు చేయఁజొచ్చి యా, వేల్పులు

దాను దుర్దశల వేగ మహాప్రళయాగ్ని
రుద్రునిం, బోల్పఁగ వచ్చునట్టి పటు భూరి
విభుండగు వీరభద్రుచేన్. భీమ. ౨. ౯.

వేఁగు². వి. ౧. రాజకీయ సమాచారము.

క. మాకంటె వాఁడు మనుపుగ, నే కార్యము
సేయఁగలఁడో యెఱుఁగము మీరల్,
శోకగఁ దత్పురి మెలఁగుచు, నా కేదొక
పనికి వేగు నడపగవలయున్.
ప్రభా. ౧. ౧౧౪.

చ. అపుడు తమంబు చొప్పు దెలియన్ సమ
యోచిత వేషధారియై, తపనుని యాజ్ఞఁ
గైకొని ముదంబున వేగున కేగుదెంచు
దూత పగిదిఁ జూపె నొప్పె నుదితంబయి
తూర్పున వేగుఁజుక్క యా, నెపమున
నో తదాఖ్య ధరణిం బ్రతిపాదితమాట
దానికిన్. కవిరా. ౫. ౨౧౭.

క. కింకరుల చేత నంతన్, లంకకు వేగందె
నందిన న్విని యంకా, పొంకాలుఁ దరిగొనఁగ
నిరంకుశ సాహస సమర్థుఁ డగు దశ
ముఖుఁడున్. రామా. ౭. ౪౯.

౨. చారుఁడు.

సీ. పరిమిత పరిచార పరిగతుఁడని తన వేగులుఁ
చెప్పిన వివిధయాన, పాత్రమల్పమకట్టి ...
దశకు. ౧౧. ౨౨.

గీ. అరులకడ నిజభూమియం దనుజ తనుజ,
బాంధవామాత్య మిత్త్రులఁ బారవేషధరుల
వేగులఁగాఁబెట్ట ధరణీపునకు, వలయు
నొండొరు నెఱుఁగని వారిఁగాఁగ.
భా. శాంతి. ౨. ౨౭౯.

వేగుఁజుక్క. వి. (వేగు¹ + చుక్క.) శుక్ర నక్ష
త్రము, వేకువజామున పొడుచు నక్షత్రము.

గీ. ఉదయగిరి మీఁదఁ గోపురంబుండి నిగుడ,
నహిత రవి రశ్మిచే బద్ధుఁడగుచుఁ దోడి,
బలఁగమైనట్టి చుక్కల వలస త్రోవఁ, జూప
నేతెంచె నన వేగుఁజుక్క పొడిచె.
మనుచ. ౩. ౫౪.

చ. ...ఒంటిపై బయట నుండక పొమ్మని
వేగుఁదెల్ప వచ్చిన గతి వేగుఁజుక్క
పొడిచెం జనె రాజును బశ్చిమాద్రికిన్.
సారంగ. ౨. ౧౬౫.

క. కనుఁగొంటివె యది చక్కన్, మనసిజనృప
కీర్తి రుచి సమాజపు మొక్కన్, మినుకుల
కులముల యిక్కన్, విను చక్కిం జొక్క
మైన వేగుంజుక్కన్. శుక. ౨. ౨౬౩.

వేగుఁబోక = వేఁబోక. వి. ఔ. (వేగు¹ +
పోక.) ప్రభాతము, ప్రత్యూషము, తెల్లవాఱు
జాము.

ఆ. వెలరు వాఱు దీవి యల నల్ల నల్లార్చు, సోర్ణ
గండ్లయందుఁ జొచ్చి సుడిసి, తిరిగి వేగుఁ
బోక తెమ్మెర వెలదీఁగ, కొనల వంకలొత్తు
ననలఁ ద్రోచు.
భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౨.

క. వేగుం బోకల మేల్కని, భాగవతోద్గీయ
మాన భగవద్గీతా, రాగంబులు విని మది
నుద్వేగంబు వహించుఁ జేఁదుదిన్న పిన
మునన్ ... నైష. ౭. ౧౨౯.

చ. ...ఇంద్రియముల పండువయ్యెను సతీపతి
కోటికి వేగుఁ బోకటన్.
కవిక. ౪. ౧౬౬.

క. ఈరేయి వేగుఁ బోకటఁ, జారాయణ యేమి
చెప్ప జను లెన్నడు నెవ్వారును నెచ్చటఁ
గానఁగ, నేరని చోద్యంబు గంటి నిక్కము
వినుమా. కేయూర. ౪. ౨౯.

వేగుజాము. వి. (వేగు¹ + జాము.) తెల్లవాఱు
జాము. సూర్యోదయమునకు ముందు ఏడున్నర
గడియల కాలము.

ఆ. వేగుజాము గలుగ వెడనిద్రఁ బొందదు ...
భార. అర. ౫. ౩౦౭.

ఉ. కుప్పసముల్ వదల్చి వలి గుబ్బల నొత్తిరి
హత్తి వేగుజా,మిప్ప లలర్చు గాడ్పుల
కధీశు ... అము. ౫. ౧౦౪.

మ. అకటా యేమని దూఱుదాన మిము నాథా
వేగు జామయ్యె ... కళా. ౪. ౧౧౨.

వేగుపాటు. వి. (వేగు[1] + పాటు.) వేఁబోక, ప్రభాతము.

ఉ. ఇమ్ములఁ బశ్చిమాంబు నిధి కేఁగు, నెడం
దగవారకన్ మయూ,ఖమ్ముల నెన్ని కుంచి
తముగా నొనరించిన వ్రేళ్లర త్తిలోఁ,
గ్రమ్మఁగఁ బాకప్రవృద్ధ రవి రశ్ములఁ
బద్మిని వేగుపాటునం,గ్రమ్మఱ లెక్క బెట్ట
ననఁగా వికసించె సహస్ర పత్రముల్.
వేం. పంచ. ౪. ౩౧౬.

వేగురు = వేవురు. స. బ. వేయిమంది, సహస్ర సంఖ్య గలవారు. అనేకులు, పెక్కండ్రు.

వ. ...పదుండ్రు నూర్గురు వేగురు లక్షకోటి
సంఖ్యాకులుం గూడికొని...
దశా. ౨. ౧౬౨.

గీ. అతని కూఁతురు శర్మిష్ఠ యనఁగ నొప్పు,
గూర్మి సకియలు వేగురు గొల్వనెపుడు,
నా చెలియఁ గూడి యా కొమ్మ యాడు
కొనుచు, నరమరలు లేని చెలుముల ననఁగి
పెనఁగి. యయా. ౩. ౫౦.

వ. ...అఖిలదేశాల వెలికి వేగురున్ను చేయిం
చ్చిన ధమ్మకము. దశా. ౪. ౮౮౪.

వేగురుఁజుక్క. వి. (వేగు[1] + చుక్క.) వేగుఁ జుక్క. 'సంధి ని వర్ణాగమము.'

మ. పొడమె న్వేగురుఁ జుక్క కాల ఫణ
భృదోఘగోల్లస ద్రత్నమై ...
పారి. ౨. ౫౩.

క. రక్కసుల గురువు గురునకు, వేక్కస మగు
మతికి నిరవు వెరవుల కెల్ల, న్దిక్కనుతి కెక్క
వేగురుఁ, జుక్కదివి న్విటులు గడును
జుక్కనఁ బొడిచెన్. వి. ప్ర. ౩. ౪౮.

ఉ. చుక్కలఱేఁడు తూర్పుదెస జొచ్చుతనుం
గురు సంగరార్థమై, యుక్కన దారసిల్లు
నని యుక్కళమంపిన రీతి వేగురుం, జుక్క
సురేంద్ర దిక్కనను శోభిలె ...
శశాం. ౪. ౧౨౬.

వేగు(ల)వాఁడు. వి. (√వేగు.) రాజ్య సమాచారము తెల్పువాఁడు, చారుఁడు.

క. మొదల నొక వేగువానిం, గదలరయఁగ
బనిచి పిదపఁ గార్యము సేయం, బదిలమని
పలికె శరభుఁడు, పదపడి మైందుండు నట్ల
పలికెఁ బలుకుఁడున్.
భా. రా. యు. ౧౮౨.

ద్వి. పదపడి యుడు రాజుపై దిననాథుఁ, డదె
వచ్చెనని చెప్ప నరుదెంచు రీతి, వేగు
వాఁడును బోలె వేగురుఁజుక్క, బాగుగా
బొడిచినఁ బలపల వేగ ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౫౪౮.

గీ....మహనీయ వైభవ మెసక మెసఁగ, వఱలు
నరపతి మందిర ద్వారభూమి, సేర వరిగి
యా వేగుల వారు ప్రీతి.
భార. విరా. ౩. ౮౪.

ద్వి. వేగులవారిచే విన్న వార్తలకు, వేగ నిస్సా
ణంబు వ్రేయంగఁ బనిచి ...
రం. రా. యు. ౩౩౫. పా. ౨౯. పం.

వేచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జీతము, కూలి.

వేచేందము(లు). వి. (వేయి + చందములు.)

ద్వి. వేచందమునఁ గృపా వివశుఁడై యానఁ,
గాచిన పిదపఁ గుక్కల కిచ్చినట్లు ...
ద్వి. పరమ. ౨. ౬౧. పా.

వేచు[1]. స. క్రి. ఎదురుచూచు, ప్రతీక్షించు.

చ. వినుమరిఁ జంపనుం జెఱుప వేచుట లెస్స ప్రతాప భాషణం,బున ఱడ నుల్లి కుట్టులను బొంకులవానిఁ గలంగఁ జేసి లేఁ,చినఁ దన పూఁపుదప్పు ... భార. శాం. 3. ౨౦.

సీ. ధార్తరాష్ట్రులు నూత తనయ సౌబలులును జెఱుపన వేతురు చిన్న సన్న ... భార. విరా. ౧. ౪౭.

క. ఈ చందమునఁ దెఱపులు, వేచియుఁ జయిఁ బూఁచిలాంచి వేసియుఁ బైపైఁ, ద్రోచు రుధిరమునఁ దడిసిరి, పూచిన మోదుపుల తోడఁ బుట్టువు లగుచున్. ఉ. హరి. 3. ౬3.

వేఁచు[2]. స. క్రి. (√ వేఁగు.) బాధపెట్టు, క్లేశము నొందించు. (ఈ యర్థమునం దిది నిరనుస్వారమనుటకు ఈ క్రింది భారతప్రయోగము నిర్ధారకము.)

ఉ. కీచక కోటిచేత నొక కీడును బొందక వచ్చితమ్మ ని,న్వేచిన దుర్మదుండు జమునిం గొలువం జనెనమ్మ యంత బో,కేచిన నూతులీ మొదలి కింత యపాయ మొనర్తురమ్మ వే,కాచి విరోధులం దునుమఁగా నిటు మట్టుదురమ్మ నీ పతుల్.
భార. విరా. 3. ౪౪.

శ్లో. దిష్ట్యా సైరంధ్రి ముక్తాసి దిష్ట్యాసి పునరాగతా, దిష్ట్యా వినిహతా సూతా యేత్వాం క్లిశ్యన్త్యనాగసం.
సం. భార. విరా. ౨౫. ౨౫.

ఉ. కాక నెదిర్చి సంగర ముఖంబున హెచ్చిన రాజవంశముం, గూఁకటి వేళ్లతోఁ బెటికి గోత్రవధంబును జేసినట్టి యా, వ్రేఁకపుఁ గీడుగాక ప్రజ వేఁచఁ దలంచిన గోఁచుచుట్టు పై, లోఁకటిపోటు చందముగ లోని జనుల్ ననుఁ జూచి తిట్టరే.
జై. భా. ౧. ౬౪.

వేచుంగులపాగ. వి. (వేయి + చుంగులు + పాగ.) సహస్రఫణుఁడు, వేయి పడగలు గల వాఁడు, శేషుఁడు. (అప్ర. శ. ర.)

వేటు = వ్రేటు. వి. (√ వేయు.) ౧. దెబ్బ, హతి.

మ. మద దంతావళి దంతముల్ నఱకు నమ్మావంతు లుద్భ్రాంతతన్, బెదరం బల్లము గుఱ్ఱమున్ రవుతునున్ వేటారు తుండెంబులై, చెదరంగా ... విక్ర. ౬. ౭౯.

క. ఒకరొక టొక పో టొక వే,టొక యాటొక మట్టిపాలు నొందక తం,డకక్కడ పుటలు మాన్పె నొక్కం, డకలుష దివ్యాస్త్రతతుల నదియట్లుండెన్. కకు. ౨. ౧౦౪.

ద్వి. అరుదుగా రౌతును హయముఁ బల్లమును, దురమున వేటాఱు తునియలు గాఁగ ...
హరిశ్చ. పూ. ౧3౨.

౨. వైచుట, వేయుట.

సీ....అచ్చులోన నే యచ్చైచ్చనఁ గైకొని పఱాటలాడిన యట్లు వేటు గలుగఁ, దలపు గతి వచ్చు గోరిన దాయమనఁగ, శుకుని జూద ము దీని యచ్చౌక యనఁగ, గెలుపు నాయది కాయొద్దు గెలుపనేర్చి, యేళ్లఁ బిడికిళ్ల విడిపించి యేనకొందు.
ద్వా. ౧౦. ౭౭.

వేటుగజ్జెలు. వి. బ. (వేటు + గజ్జెలు.) నాట్యమందు కాళ్లకు కట్టుకొను గజ్జెలు.

గీ. వేటు గజ్జెలు మద్దెలల్ వీణచెంగు, మురళి సారంగ తిత్తి కిన్నెర రబాబు, శంఖ తాళాది వాద్యముల్ సరసరీతి, పాటశ్రుతిఁ గూడి నాద మేర్పాటుచేయ.
మల్లుపు. ౪. ౬౪.

వేట్లాడు. అ. క్రి. (వేట్లు + అడు.) దెబ్బలాడు, కొట్లాడు.

వ. తలంకక బింకంబున నంకంబునకుఁ జంకించక వేట్లాడ నగ్గలిక డగ్గర నవియును. (ఇది చకోర విహార వర్ణనము.)
ఘటికా. ౨. ౧౪౬.

వేడ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఓడ, పడవ.

వేడబము. వి. (సం. విడంబః.) ౧. వంచన, మోసము.

మ. కని యద్దేవుని తోడ వేడబమునం గప్పంబు గార్యంబుగా, ననుఁ బుత్తెంచుటఁ జెప్ప నోడితి ... ఉ. హరి. ౪. ౧౭౨.

మ. తలఁపుల్ చిచ్చులు మాట లుజ్జ్వల సుధాధారల్ విభుండైన పుత్త్రివ్విలుతున్ మెచ్చర యన్యులన్ వలతురే విశ్వాసమున్ లేదు క్రూరగలు తోడుం బతియైనఁ జంపుదు రధర్మల్ నిర్దయల్ చంచలల్, తెలయాం ద్రెక్కుడ వారి వేడబములా వేదాంత సూక్తంబులే. భాగ. ౯. ౪౧౩.

అ. వేడ్క మీఱఁగాను విప్రులు చూడంగ, వచ్చి చక్రియజ్ఞ వాటిలోన, జేరి ద్విజుల నడుమ సిరితోడఁ గూర్చుండి, విడెము సేయుచుండె వేడబమున.
వేం. మా. ౧. ౧౩౯., కాశీ. ౬. ౭౯.

౨. మాయ, కపట ప్రవర్తనము.

ఆ. విలయ కాలమందు విశ్వంబు నీ పెద్ద, కడుపు లోన దాఁచు కడిమి మేటి, నటుఁడ వీవు నేఁడు నా గర్భజుఁడ వౌట, పరమపురుష వేడబంబుగాదె.
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౯.

ఉ. సబలు నశక్తుఁ జేయుదు వశక్తు బలాఢ్యునిఁ జేయు దజ్ఞునిన్, విబుధు నొనర్తు నవ్వి బుధునిన్ జడుఁగా నొనరింతు వెల్లెఱుంగఁ బడు భవత్ప్రభావ మజకంతుహరాదు లెఱుంగలేరు వేడబములు గాక వైహిక జడత్వము లున్నవె నీకు రాఘవా.
ఉ. రా. ౫. ౨౨౭.

3. నడవడి, ప్రవర్తనము.

గీ. తపమునకు విఘ్నకరియంచుఁ దలఁపఁ దర్కుఁ, డొలయు వర్షావధూటి పయోధరముల, వేయి కరముల నింపె నవ్వేడబమున, నపుడ శాంతించె నతని మహాతపంబు.
కృ. శకుం. ౧. ౩౯.

౪. వేషము.

సీ. అస్త్రంబు ధరియించు నఁట తపస్వియు నట్టె యిట్టి వేడబము వెయ్యేడలఁ గలదె...
కాశీ. ౩. ౪౬.

చ. ప్రబలతర ప్రభుత్వమున భాసిలు పాదుషహా యొసంగఁగా, నిబిడ తమ ప్రభావమున నేర్పు మెయిం గొనినాము గాని సాహెబు నవుబత్తుదీని నెవరేని యెఱుంగక యుండ దొంగవే, బహుమునఁ దెచ్చికొంటి మెతడం బడకిట్టు లనంగ న్యాయమే.
రంగా. ౨. ౨౧౬.

—విశ. మనోజ్ఞము, చక్కనిది.

సీ. ఈ వేడబపు మొల్ల పూవు క్రొంబొదరింటఁ జాన యించుక సేపు సంచరించె, నీ నిగారంపు ద్రాక్షాలత నికాయ కాయమానాంతరంబులకడ నొకింతసేపు నాళీక పత్త్రాక్షి సేదఁ దీర్చుకొనియెఁ గన్గొన రమ్మ యో కొమ్మలార. రసిక. ౪. ౪౩.

వేడము = వేలము. వి. మండలాగ్రము, ఖడ్గము.

చ. ...వేఁడి వేలుపుం, గొదమలు దార పావకుని కుట్టులు చిచ్చుఱకంటి నెచ్చెలుల్, తుది

జము వేడముల్ పిడుగు తునుకలు వానర వీరు లొక్కటన్.

రామా. ౭. ౧౫౦. (శ. ర. పా.)

(తుదజము వేఁడుముల్, అని ముద్రిపా.)

—సం. వి. అ. న. రంధ్రములు లేని గట్టి మంచి గంధపు చెక్క.

వేడించు. స. క్రి. పరివేష్టించు, ముట్టడించు.

ద్వి. అదె కపిసేనలో నా రాఘవుండు, విడిసినాఁ డీలంక వేడించి యింకఁ, గడిమి నెన్నఁడు చూపఁ గలవాఁడ వీవు ...

రం. రా. యు. ౩౮౫. పా. ౨౯. పం.

ద్వి. అక్షీణబలకరి హరి రాజరాజ, దక్షౌహిణులు పదునైదు నెన్మిదియు, కూడికొల్వఁగ వచ్చి కుటిలుఁడై మధుర, వేడింప విని క్రొవ్వి వేడింపకున్న, గాదని బలుఁడు సంగత రమా బలుఁడు ...

అ. మ. క. ౩. ౧౭౦. పా. ౧౫. పం.

ద్వి. తవిలి యా వనదేవతలు వనశ్రీకి, సవరించు దీపికా స్తంభంబు లనఁగ, మొగశిరో మాణిక్యముల పాఁపతోలు, తగిలి వేడించు చందనములు గడచి ...

ద్వి. పరమ. ౫. ౩౭౧. పా.

అ. క్రి. వ్యాపించు, ప్రసరించు.

ద్వి. చనిన పిమ్మట నల సౌమదామములు, తన కొప్పునం బూని తన కొప్పుతోడ, మించులు జలదంబు మీఁద వేడించు, సంచున నొసపరి సవతుగాఁ జుట్టి ...

ద్వి. పరమ. ౫. ౩౫౧. పా.

ద్వి. చినుకు సోయగమున జీవరత్నములు, మెలఁగెడు జాడఁ భ్రామినుకు వజ్రములు, తులకింప జలజల తూర్పెత్తినట్టి, మెలపున వలపుఁ దెమ్మెరలు వేడించు, నలువున ...

ద్వి. పరమ. ౩. ౧౭౦. పా.

స. క్రి. చుట్టివచ్చు.

ద్వి. చటుల మృగాళిపై శార్దూల ముఖుకు, ఘటన నాఁటోతులఁ గడిమి వేడించి, మల్లడి గొన నొక్క మఱి మల్లరముల, దల్లు వల్ గొమ్ము లుద్ధతి నొల్లగిల్ల ...

అ. మ. క. ౫. ౨౬౨. పా. ౪. పం.

వేడుక = వేడ్క. వి. (√ వేడు.) ౧. కుతూహలము, ఉబలాటము.

సీ. మునిదత్తమగు మంత్రమున గొంతి కన్నియనాఁడు వేడుక దిననాథుఁ దనకుఁ, బ్రత్యక్షముగఁ జేసి పడయుట.

భార. శాం. ౧. ౧౬.

క. వేడుక పుట్టిన జూదం, బాడునె ధర్మజుఁడు ... భార. ఉద్యో. ౧. ౨౪.

క. నామోహము నా వేడుక, నామానము నా ప్రియంబు నా తగులము నా, ప్రేమమ్మును నా తెగువయు, శ్యామము బొందంగ నూరకయె పోవుదునే. హర. ౭. ౧౩౧.

గీ. తెలియ నానతి యిమ్ము సందియము దీఱ, వినఁగ వేడుకయయ్యె సవిస్తరముగ ...

పారి. ౧. ౩౬.

౨. అభిలాష, కాంక్ష.

ఉ. ...లక్ష్మి గనుగందని వేడుకఁ గృష్ణరాయని౦, జేరునకాక వావిసెడఁ జెందునె సోదరుఁడైన రుద్రునిన్. ఆము. ౧. ౩౫.

క. అనఘా యిది యెంతటి పని, విను నా దెస నీకు నింత వేడుక గలదేఁ, గనుదెఱచి చక్కఁ జూడుము, మనలో మనకింత గలదె ... భోజ. ౪. ౨౩౫.

సీ. ......కుముద బాంధవుని తోడఁ,

గీ. దోడు నీడయి క్రీడించు వేడుకలర ...

దశా. ౧. ౪౫.

౩. సంతోషము.

గీ. సహజ కరుణా కటాక్ష వీక్షణ విశేష,
దీపితాశేష ధనకృతార్థి కృతార్థి, కలిత
చాటు సుధాపూర్ణ కర్ణుఁడగుచు, నిండు
వేడుకతోఁ గొలువుండు నపుడు.
విక్ర. ౧. ౧౦౬.

చ. విశదముగా నెఱింగి కడు వేడుకఁ బొంగి
సుమాలి యయ్యెడన్ ...
ఉ. రా. ౨. ౨౧౧.

శా. ... శ్రీ నారీమణిఁ బోలు వేంకమ వరించె
న్వేడుకల్ మీఱఁగన్. దశా. ౧. ౫౫.

౪. వినోదము.

ఉ. లేమ యొకర్తు వేడుక నలిక నలికరణంబు
జాలిగా, బూమియ దాను బన్నుకొని ...
నైష. ౩. ౯౭.

ద్వి. వేడుక జట్టి గావించి నాపున్కి, వీడ
నాడకు ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉత్త. ౧౪౭౫.

వ. ... వేడుకకుం జూడవచ్చిన ...
ఆము. ౪. ౩౫.

౫. ఉత్సవము, సంతోషకరమగు కార్యము.

ఉ. వేడుక నిట్లగణ్యరుచి విభ్రమ ధన్యయ
గేంద్ర కన్యరాఁ, జూడఁ దలంచి నిల్చిరి
వసుక్షితిపాల పురీ పురంధ్రికల్ ...
వసు. ౬. ౬౪.

క. అని మధుర వచన రచనల, దనుజేంద్రుని
నలరఁజేసి తగ మజ్జన భోజన విధులతఁడు
వేడుక, లొనరింపఁగఁ దృప్తిఁ బొంది
యుండెడు వేళన్. విక్ర. ౨. ౧౫౨.

౬. విలాసము.

సీ. పెనిమిటి గలదాన నని కాటుక ధరింప
వేడుకలా యంచు విఱిచి కట్టు ...
శుక. ౨. ౧౧౫.

మ. బలి దైత్యేశ్వర కంటె యీ గిరిదరీ
భాగంబుల న్వేడుకల్, పొలయం గ్రీడలు
సల్పు కిన్నరసతుల్ ... దశా. ౨. ౧౫౩.

౭. అవలీల, హేల.

మ. కొనిరొయిం గంచుకముల్ సముద్భట నట
ద్ఘోటీభట ప్రౌఢిఁ గ్రొ,కొనిరొ న్వేడుకఁ
జేడికోట యహిత క్షోణీశు లల్లాడ ...
కాశీ. ౧. ౩౩.

వేడుక(ల)కత్తి(త్తె)య. వి. (√వేడుక.) ౧. వేశ్య.

చ. విను మది నాకలోకమున వేడుక కత్తియ
దాని దానవీజనన విదాన మొక్క ముని
శాపము జెంది సుతోదయంబునన్, జను
నది ... కకు. ౪. ౧౪౧.

గీ. ...కలికి వేడుకకత్తె శ్రీ కామకోటి, గవ
యు నేకామ్రనాథునిఁ గరిగిరీశు.
కాశీ. ౩. ౧౦౭.

ఉ. వేడుక కత్తెనంచు రతివింతల నిన్ భ్రమ
యింపఁ జూతునో, మోడి వహింతునో
భువనమోహన నేనని కాకరేుల పెం,ప్లా
డిలి వంచు.
రాధా మాధవ సంవాదము. ౨. ౨౯.

౨. వ్యభిచారిణి, జారిణి.

ఆ. వారి వాదు నూచి వారింపఁగా వచ్చి, యోర్వ
రింపలేక యెల్ల మునులు, నమర వరుల నడుగ
నా వేడుకల కత్తె, యెఱుఁగుఁ గాని
యితరు లెఱుఁగ రనిరి. భాగ. ౯. ౩౭౦.

వేడుకకాఁడు. విణ. (వేడుక + కాఁడు.) ౧. కౌతుక వంతుఁడు, ఉబలాటము కలవాఁడు.

క. పొఱఁడు నీరడ గ్రెళ్వగ, దాఁటబెడదమైన
యెండ దనుకఁ గని పురం,బాఱె మదు

వంత వేడుక, కాఱులు జాలరులు సొచ్చి
క్రందు కొనంగన్. భార. శాం. ౩. ౧౯౨.

౨. కాంక్ష కలవాఁడు, అపేక్ష కలవాఁడు.

క. కయ్యంబుల వేడుక కాఁ, డయ్యున్నత కలహ
కేళికా కాంక్షుఁడై, నెయ్యమున వచ్చె
నారదుఁ, డయ్యెడ దివినుండి వారి నభి
దర్శింపన్. రాఘవ. ౨. ౭౮.

౩. విలాసవంతుఁడు.

గీ. దండ శూకంబు కలలోనఁ దరుణిఁ గూర్చుఁ,
గాంత కలలోన దండ శూకంబునుంచు,
నెట్టి వేడుక కాఁడొ రత్నేశ్వరుండు, జంప
తులఁ జేయుదాఁకను జేలము కొనియె.
కాశీ. ౬. ౧౭౨.

౪. క్రీడాసక్తుఁడు.

ఉ. నెత్తము మీఁద గౌతుకము నిర్భరమై జని
యించె నిప్డు మా, చిత్తములందు నీవు గడుఁ
జిత్రపు జూదరి వాత్మలోన ను,ద్వృత్తుఁడు
సీరపాణి కడు వేడుకకాఁడతనిన్ జయిం
తు మే, మి త్తఱి మమ్మికింత గదియింపు
మొనర్పుము తత్ప్రసంగమున్.
హరి. ఉ. ౩. ౨౨౭.

ఉ. తోడి కుమారులున్ సఖులు దూరము నంద
కరార విందముల్, మోడిచి ఫాలభాగమున
మోపి నమస్కృతు లాచరింపఁగా,
నాడుచు నుండెగాని ముని కంజలి సేయఁగ
నేరఁడయ్యె న, వ్వేడుకకాఁడు పుట్టదొక
వేళ వివేకము దొడ్డవారికిన్. కాశీ. ౬. ౫.

౫. వినోదకరుఁడు.

క. ఆడెడు వారల కిచ్చును, పాడెడు వారలకు
నిచ్చు బట్టుకు నిచ్చున్, బాడబ వరులకు
నిచ్చును, వేడుకకాండ్రురకు నిచ్చు వివిధా
ర్థంబుల్. విక్ర. ౨. ౧౬౪.

క. సంగడి లోకము లన్నియు, మ్రింగుచుఁ
గ్రక్కుచును బయల మెలగించుచు
ను,ప్పొంగెడు వేడుకకాఁడటు, మ్రింగుడు
వడె బకునిచేత మీఁదెఱిఁగి నృపా.
భాగ. ౧౧. పూ. ౪౪౬.

—వి. ౧. ఉపపతి, జారుఁడు.

వ ...మంత్రి నందనుండు జార చోరవిటధూర్త
వర్గంబులం గూడి వేడుకకాఁడై పుణ్య
స్త్రీల నిలువరుసఁ జెఱుచుచున్న వాఁడు...
శివరా. ౩. ౧౮.

క....విను మే వగనైన నీదు వేడుకకానిం,
గొని తెచ్చెద మచ్చాతురిఁ, గనవే నేఁ
డనుచుఁ బల్కి గ్రక్కున జెడలెన్.
శశాం. ౪. ౪౫.

౨. విటుఁడు.

మ. ఒక యేకాదశి నాఁటిరేయి సముద్రై
యున్నట్టి గోపెట్టు వే,డుకకాం డ్రెవ్వరు
రామిఁ బల్లవుఁ డొకండున్ లేక లోఁ
గ్రాఁగి శ,య్యకడన్ నిల్వ సహింప కిల్వె
డలి యాతాయాతరీతిన్మనో, వికలత్వంబున
వాడవాడల విటాన్వేషంబు గావించుచున్.
వైజ. ౨. ౮౯.

ఉ. వేడుకకాండ్రకై తిరుగు వేశ్యల నాడిన
జాడ నన్ను ని, ట్లాడఁగఁ బాడియౌనె...
ఉ. రా. ౪. ౨౦౪.

వేడుకచేయు. అ. క్రి. (వేడుక + చేయు.)
కుతూహలపడు.

సీ. గంగానదీ విలోకన మాత్ర వాఙ్మనః
కాయ సంభవమైన కలుషమణఁగు, వినిన
వేడుక చేసినను గనుంగొనినఁ జే నంటిన
మునిఁగిన నఘ చరిత ...
జాహ్నవీ. ౧. ౨౬.

వేడుకజోదము. వి. (వేడుక + జూదము.)
వినోదమునకై యాడు జూదము.

వ్యవ. బలరాముఁడు రుక్మితో వేడుక జూద మాడె నందురు.

వేడుకపడు. అ. క్రి. (√ వేడుక.) కుతూహల పడు, ఉబలాట పడు.

క. నను సీతఁడు వేడుకపడి, కొనివచ్చెను వీని తోడి గోష్ఠికి దగులై, యునికి తగ దితని కొక మే, లొనరించి యథేచ్ఛఁ జనుట యుక్తము నాకున్. భోజరా. ౨. ౧౧౨.

క. వచ్చితి రథంబు దెచ్చితి, విచ్చేయు మటన్న సీత వేడుక పడుచున్, బొచ్చెంబు లేని కృప సెల, విచ్చెద పతి యనఘ పోదమే వనములకున్. ఉ. రా. ౬. ౨౩౦.

—స. క్రి. కోరు, అపేక్షించు.

ఆ. విష్ణుఁ జూడ నీవు వేడుక పడితి నా,కైన నజునకైన నరిది విష్ణు, దర్శనంబు ... భార. శాం. ౨. ౨౪౫.

వేడుకసలుపు. అ. క్రి. (వేడుక + చేలుపు.) క్రీడించు, భోగించు.

క. కావునఁ బరకాంతా రతి, గావింపక ధర్మ మార్గ గతిదప్పక యి,చ్ఛావృత్తి నాత్మ భామినితో వేడుక సలుపవలయు దురుత విదూరా. వి. పు. ౪. ౨౨౪.

వేడెము. వి. (క. వేడె.) ౧. అశ్వగతి విశేషము, గుఱ్ఱముల మండలాకార గతి.

శా. ...గోత్ర ధరా ధరేంద్రములు క్రీలన్ లీలమై వేడెముల్, దోలున్ ధేయని యక్ష కిన్నర పురుస్తోమంబు లూటాడఁగన్. రాజ. చ. ౨. ౨౯.

చ. పతి యల తేజినెక్కి నరపాలురు గొల్వ హయాధి రోహ పాం,డితి సరిదాఁట్లు జోడనలు నిబ్బరమున్ రవగాలు వేడెముల్, జత నము మిాఱఁజూపి ... చంద్రా. ౨. ౮౦.

సీ. గడగడ వడఁకి నల్లడ గడల్ విడచి కకావికలై పోయి గడల పౌఁజు, చేతి క్రోవులు వైచి భీతిఁ జైవులుజారె బగ్గము పాడైతుపాకి మూక,కేడెముల్ విడి మాని వేడెముల్ పంచ బంగాళమై పాఱె గుఱాల బారు. ... రా. వి. ౫. ౧౫.

౨. మండలగతి, చుట్టు తిరుగుట.

సీ. పద్మాలయోదర ప్రౌఢ సారసవీథి నంచల వేడెంబు లరసి కొనుచు ... వసు. ౬. ౯౮.

క. దాడింబ పండ్లకై వెస, వేడెంబులు పెట్టెఁ జిలుక విరిబోణీ నీ,కోడె చనుగుబ్బ కవకై, వేడుకఁబడి తిరుగు నమరవిభు మదిఁ బోలెన్. అహ. ౨. ౯౬.

సీ ధమ్మిల్ల సురతరు స్తబక వాసన కళుల్ జొమ్మని చుట్టు వేడెమ్ము గొనఁగ. ఘటికా. ౨. ౯౮.

వేడెవెట్టు. స. క్రి. (వేడెము + పెట్టు.) పరివేష్టించు, ముట్టడించు, చుట్టుముట్టు.

ఆ. చాకళింప కుంజఁ జతురంగ బలముల, సారిది వేడె వెట్టి చుంచు బిగియఁబట్టి, చదివి నొసలిపట్టిక మీఁదఁ గ,న్పట్టి మెఱయు బిరుదపద్య మపుడు. జై. భా. ౮. ౧౪౮.

—పరివేష్టింపఁ జేయు. (శ. ర.)

వేడెవెట్టించు. స. క్రి. (√ వేడెపెట్టు.) పరివేష్టించు, చుట్టుకొను.

వ. లంకకుఁ జని విడిసి వేడెవెట్టించి లగ్గలు పట్టించిన ... భాగ. ౯. ౨౭౯.

వేడెంపుగట్టు. వి. (వేడెము + గట్టు.) చక్రవాళ పర్వతము.

శా. కేళీలోలుఁడవై భుజాంగదముగాఁ గీలింతునో కాక డా, కాలం బెట్టుదునో

నిజాంశ కటకాకారంబునన్ గ్రాలఁగా,
వ్రేలం ద్రిప్పుదునో యెఱుంగఁ బడ నవ్వే
డెంపు గట్టైత్తెదన్ ... రామా. ౬. ౬౫.

వేడ్క = వేడుక. వి. ౧. సంతోషము. (దీని యామ్రేడిత రూపము వేవేడ్క.)

గీ. ...బహు భక్ష్య భోజ్య లేహ్య, చోష్య
పానీయముల మధుసూదనుండు, సారెఁ
గొని యాదుమను వేడ్క నారగించె.
పారి. ౨. ౧౯.

గీ. ...జన్నయ సిద్ధమంత్రి, కొలువు గూర్చుండి
నను వేడ్కఁ బిలువఁ బంచి ...
విక్ర. ౧. ౧౯.

గీ. జానకీ నాథ సురలిట్లు శార్ఙ్గిచేత, నభయ
దానంబుఁ గొని వేడ్క నరిగి, రంత ...
ఉ. రా. ౨. ౨.

మ. ఎలమిం దుమ్మెద మ్రోఁత వాసె రవళై
యింపొంద మత్తిల్లు కో,వెల సీకారుల తూఁక
పాట లమరన్ వేవేడ్కతో నాలిగా,డ్పుల
పేరం గల నట్టువుల్ గఱపఁ గోపుల్
సూపులేఁ దీవ పాత్రల కయ్యామని పూవు
ముత్తెపుసరుల్ దాల్పఁగ నిచ్చెం గడున్.
యయా. ౪. ౧౨.

౨. కుతూహలము.

మత్త. వేఁడికో లుచితంబె కావున వేడ్కతోఁ
జని సోమకున్ ... భార. ఆది. ౫. ౨౧౭.

ఆ. అతఁడు చిఱుత నాఁడె యాచార్య కుల
మున, వేడ్క వేదశాస్త్ర విద్య లభ్యసించు
చుండ ... అము. ౪. ౪౧

సీ. గీ. ...... మేనకాదేవి కుదయించె మేలు
వేడ్క. హర. ౩. ౨౦.

౩. అపేక్ష, కోరిక.

ఆ. బాలకేళి మీఁది భర ముగ్రమంబున, విడువఁ
గళల యందు వేడ్క సానిపి, నయముతోడ
నర్తనంబుల శిక్షింపు, సెలఁత కేడుఁ గడయు
నీవ కాదె. భార. విరా. ౧. ౨౫౧.

క. ఒదవెడు తృషపెల్లిదమున, వదనము వఱు
వట్లు వట్టె వాసితరాజన్మదిరా రస
మానఁగ నా, హృదయంబున వేడ్క
యొసక మెసఁగడుఁ దరుణీ.
భార. విరా. ౨. ౭౭.

౪. వినోదము.

క. కలిమికి భోగముల కదా, ఫలమని తను
మెఱసి బయలు పడ బెల్లుగ విచ్చలవిడి
భోగింపక వేడ్కలు సలుపఁగ వలయు
భటుఁ పడంకువతోడన్.
భార. విరా. ౧. ౧౪౦.

సీ. వేడ్కకై మానుషీ విగ్రహంబు ధరించి
విహరించు తొలుకారు వేళవోలె ...
శివరా. ౩. ౩౧.

౫. ఉత్సవము.

గీ. ...గొల్లవారింటి వేడ్కఁ గన్గొనఁగవలయు.
నీలా. ౩. ౪౬.

వేడ్కకత్తె. వి. (వేడ్క + కత్తె.) విలాసవతి యగు స్త్రీ.

సీ. ఘనుఁడైన జమదగ్ని మునినాథు కూరిమి
వెలయించు పెనుఁబాక వేడ్కకత్తె ...
క్రీడా. ౧. ౧౨౯.

వేడ్కకాఁడు. వి. జారుఁడు.

ద్వి. చను వేడ్కకాఁడు దోసం బెర్గఁడెందు,
నని యాడుమాట నీయందేను గంటి ...
పండితా. పురా. ౧౧౬. పా.

సీ. తొలు మామ యగు దక్షు సెలదోఁట నడు
చక్క విహరణం బొనరించు వేడ్క
కాఁడు ... భీమ. ౩. ౩౬.

వేడ్క-పడు. అ. క్రి. (వేడ్క + పడు.) వేడుక పడు, కుతూహల పడు.

గీ. వేడ్కపడె నెమ్మనంబులో విబుధ రాజు,
భోజకన్యా స్వయంవరంబునకుఁ బోవ...
నైష. 3. 33.

క. అతని సదాశివమూర్తి, ప్రతిమాన విలాసు
వేడ్క పడి పరమ పతివ్రతలకు నగ్రేసర
పార్వతి సైతము కంటి ఱెప్ప వాల్పక
చూచెన్. వరాహ. ౬. ౫౮.

—స. క్రి. అపేక్షించు.

ఉ. అక్కట యేను వేడ్కపడి యానెడు
నాసవ మర్థిఁ దేరగా ...
భాగ. విరా. ౨. ౯౫.

వేడ్క-సేయు. స. క్రి. (వేడ్క + చేయు.) అపేక్షించు.

చ......ప్రాని యొకటంగడతేర్పఁగఁ జెంగ లేక
యెల్లిదులగు వారికేఁటికి సలీల విహారము
వేడ్క సేయఁగన్. ఉ. రా. ౫. ౮.

వేణ(న్న). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నదీ విశేషము, కృష్ణానదియొక్క యుపనది.

వేణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సొగసుగా నల్లిన జడ.

సీ....జడలు గటియు నింత సక్కనైనది వేణి
దీర్చిన నెరులెంత శ్రేణి యగునె ...
కు. సం. ౮. ౫౩౫.

౧. జట. ౨. అలంకార శూన్యమైన జడకట్టు, వ్రేలాడెడి జుట్టు. 3. ప్రవాహము. ౪. గంగా యమునా సరస్సుల సంగమస్థానము, ప్రయాగక్షేత్రము.

వేణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అల్లిన జడ. ౨. ఎడతెగని ప్రవాహము, ప్రవాహము.

వేణీబంధము. సం. వి. అ. పుం. జడగా నల్లిన జుట్టు.

వేణీవేధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జలగ, జలూక.

వేణీవేధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దువ్వెన, కంకతిక.

వేణీసంహారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జుట్టు జడగా నల్లుట, జుట్టు ముడివైచుట. ౨. భట్ట నారాయణ రచితమగు నొక నాటకము.

వేణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సంకీర్ణజాతి వాఁడు. వీనికి మురజాది వాదనము వృత్తి. ౨. వేనుఁడు. స్వాయంభువ మను వంశమున బుట్టిన 'అంగరాజు' పుత్రుఁడును, పృథు చక్రవర్తి దండ్రియు నగు నొకరాజు. ఇతఁడు వర్ణసంకర కారకుఁడు.

వేణుకము. సం. వి. అ. న. వెదురు పిడిగల యంకుశము.

వేణుకర్కరము. సం. వి. అ. పుం. కరవీరము, గన్నేరు. శ.

వేణుజము. సం. వి. అ. పుం. వెదురు బియ్యము. ఇట్లే: వేణుయవము. మొ॥

—విణ. (అ. ఆ. అ.) వెదురునందు బుట్టినది, దండము. మొ.

వేణుధ్మఁడు. సం. వి. అ. పుం. పిల్లనగ్రోవి యూఁదువాఁడు.

వేణునము. సం. వి. అ. న. మరిచము, మిరియము.

వేణునిస్రుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఇక్షువు, చెఱుకు. శ.

వేణువాదుఁ(దకు)డు. సం. వి. అ. పుం. పిల్లనగ్రోవి యూఁదువాఁడు.

వేణువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. వెదురు. ౨. రెల్లు. 3. పిల్లన గ్రోవి.

వేతనము. సం. వి. అ. న. ౧. జీతము, భృతి, కూలి. ౨. జీవిక, జీవనాధారము. ౩. వెండి- రజతము.

వేతనానపాకర్మము. సం. వి. న్. న. ౧. ఇచ్చెద మనిన జీతము, కూలి మొదలగునవి యియ్యకుండుట. ౨. జీతము, కూలి మొదలగు నవి యియ్యనందులకై తెచ్చెడి అభియోగము.

వేతనానపక్రియ. సం. వి. అ. స్త్రీ. వేతనా దానము.

వేతని. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) జీతము గల వాఁడు, జీతము పుచ్చుకొనుచున్న వాఁడు.

వేతము. సం. వి. అ. పుం. బెత్తము, వేత్రము.

వేతలలపాము. వి. (వేయి + తలలు + పాము.) శేషుఁడు, అనంతుఁడు.

చ. జగములు గ్రుంక వే నెలయుఁ జాయ మగం
డును దేటదప్పరే, పగులదె నేల వేతలల
పాము దలంకదె తిప్పలుర్ల వేఁపగ లిరు లెల్ల
డన్ గవియఁ బర్వదె సంద్రము లింకఁ
బోలవే, రగులదె నల్వగ్రుడ్డు గమి రాముని
కించుక కీడు గల్గినన్.

అచ్చ. రా, అర. ౪౮.

వేతసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పేము, రెల్లు. ౨. ప్రబ్బలి. ౩. దబ్బచెట్టు. ॥.

వేతసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పేము.

వేతసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అగ్ని. (అ. ని.)

వేతస్వంతము. సం. విణ. (త్. స్వతీ. త్) రెల్లుతో నిండినది. రెల్లు కలది. (దేశము.)

వేతాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒక జాతి పిశాచము, శవము నాశ్రయించియుండు భూతము. ౨. ద్వారపాలకుఁడు.

వేత్త. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. తెలిసినవాఁడు జ్ఞాని. ౨. ఋషి. ౩. భర్త, పెనిమిటి. ౪. పొందినవాఁడు, సంపాదించినవాఁడు.

వేత్రకీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పేముతో నిండినది. (దేశము.)

—వి. అ. పుం. వేత్ర సమూహము.

వేత్రధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ద్వారపాల కుఁడు. ౨. అధికారికి ముందు వెండిబెత్తము పట్టుకొని పోవువాఁడు, వేత్రహస్తుఁడు, కట్టిక.

వేత్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పేము. ॥. ౨. చేతికఱ్ఱ, ద్వారపాలకుని చేతి కఱ్ఱ.

వేత్రయష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వేఁప బెత్తము.

వేత్రవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ద్వారపాలకు రాలు. ౨. మాళవ దేశమందలి యొక నది.

వేత్రాసనము. సం. వి. అ. న. పేము కుర్చి.

వేత్రి. సం. వి. న్. పుం. ౧. ద్వారపాలకుఁడు, కావలి వాఁడు. ౨. వేత్రహస్తుఁడు, కట్టిక.

వేద(త)ండము. సం. వి. అ. పు. ఏనుఁగు.

వేదగర్భుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రహ్మ దేవుఁడు. ౨. వేదము చదివిన బ్రాహ్మణుఁడు. ౩. విష్ణువు.

వేదజ్ఞుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేదవేత్తయైన ద్విజుఁడు.

వేదదృష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వేదముల యందుఁ జూడఁబడినది, వేదవిహితమైనది.

వేదన. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. జ్ఞానము, తెలివి. ౨. సుఖ దుఃఖానుభవము. ౩. బాధ, యాతన.

౪. సంపద, ఆస్తి, ధనము. ౫. వివాహము, పెండ్లి. ౬. ఇచ్చుట, వితరణము.

వేదనము. సం. వి. అ. న. వేదన.

వేదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. స్పర్శజ్ఞానము గలది. స్పర్శేంద్రియము.

వేదనిందకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేదములు నిందించువాఁడు. ౧. నాస్తికుఁడు. ౨. బౌద్ధాది మతస్థుఁడు.

వేదపారగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేదము తుదముట్టఁ జదివిన ద్విజుఁడు.
ఇట్లే: వేదాంతగుఁడు.

వేదపుగనివేల్పు. మి. వి. (వేదము + గని + వేల్పు) వేదములకు గనియైన దేవుఁడు, బ్రహ్మ.

చ. కృప దిలకింపఁ బెంపఁ బరికింపఁ గఁ
దుదయించునంచు వేదపుగనివేల్పు సెప్పినఁ
బదంపడి నిన్నుఁ దలంపఁ జొప్పడెన్ ...
ఉ. హరి. ౨. ౧౯౩.

వేదమాత. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. గాయత్రి.

వేదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జ్ఞానము, తెలివి. ౨. ప్రాఁజెదువు. శ్రుతి. (ఇది ఋగ్వేదము. యజుర్వేదము, సామవేదము. అథర్వవేదము అని చతుర్విధము.) ౩. దర్భ గడ్డిమోపు. ౪. మేడిచెట్టు, యజ్ఞాంగము. ౫. వివరణము, వ్యాఖ్యానము. ౬. ఛందస్సు.

వేదవాక్యము. సం. వి. అ. న. వేదమునందలి వాక్యము.

వేద(దా)వాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేదాధ్యయనము, తదర్థావబోధము, తదుక్తాచరణ ప్రచారణములును గల ద్విజుఁడు.

వేదవిదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేదములు బాగుగాఁ దెలిసిన ద్విజుఁడు, వేదవేత్త. ౨. విష్ణువు.

వేదవిహితము. సం. విశే. (అ. అ. అ.) వేదములచే విధింపఁబడినది, వేదములందుఁ జెప్పఁబడినది.

వేదవ్యాసము. సం. వి. అ. పుం. ఋగ్యజురాది భేదములచే వేదమును విభజించుట.

క. అనుటయు లెస్సగఁ దలఁచితి, వినుమొక
కీటంబునకును వేదవ్యాసంబున లోకహిత
మొనర్చిన, మునికి నయిన సత్కథనము ముని
నుత చరితా. భార. అను. ౪. ౩౧౪.

వేదవ్యాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరాశర మునికి సత్యవతి యందుఁ బుట్టిన మహర్షి, ద్వైపాయనుఁడు. (ఇతఁడే వేదమును నాలుగు భాగములుగా విభజించినవాఁడు, అష్టాదశ మహాపురాణములను, భారత సంహితను రచించినవాఁడు.)

వేదసన్న్యాసము. సం. వి. అ. పుం. వేదోక్త కర్మముల విడుచుట.

వేదాంగము. సం. వి. అ. న. వేదమున కవయవము.

(వేదము యొక్క సరియగు నుచ్చారణము, నర్థము, మంత్రోపయోగము మొదలగు వానినిఁ దెల్పునది. శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పము - అని వేదాంగము లాఱు.)

వేదాంతజ్ఞుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఉపనిషత్తుల (యర్థము) నెఱింగిన జనుఁడు, జ్ఞాని.

వేదాంతము. సం. వి. అ. పుం. (పరబ్రహ్మ ప్రతిపాదక మగు వేదము యొక్క తుది

భాగము.) ౧. ఉపనిషత్తు. ౨. షడ్దర్శనములలో నొకటి. ఉత్తర మీమాంసా శాస్త్రము.

వేదాంతి. సం. వి. న్. పుం. వేదాంతశాస్త్రము నెఱింగిన జనుఁడు.

వేదాగ్రణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సరస్వతి.

వేదాది. సం. వి. ఇ. పుం. న. ఓంకారము, ప్రణవము.

వేదాధిపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేదాధిష్ఠాన దేవత: ఋగ్వేదమునకు–బృహస్పతి, యజుర్వేదమునకు – శుక్రుఁడు, సామవేదమునకు – అంగారకుఁడు, అథర్వవేదమునకు – బుధుఁడును అధిపతులు. ౨. విష్ణువు.

వేదాభ్యాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేదము చదువుట, వేదాధ్యయనము. ౨. వేదమును జదువుట, తదర్థము నెఱుంగుట, తద్విహిత కర్మముల నాచరించుట, తన్మంత్రముల జపించుట; శిష్యులకు బోధించుట. ౩. ప్రణవమును జపించుట.

వేదారము. సం. వి. అ. పుం. [illegible] తొండ వెల్లి.

వేది. సం. విణ. (న్, నీ. న్.) ౧. తెలిసినవాఁడు. ౨. పెండ్లాడినవాఁడు.

—వి. న్. పుం. ౧. జ్ఞాని. ౨. ఉపాధ్యాయుఁడు. ౩. పండితుఁడు. ౪. బ్రహ్మదేవుఁడు.

—ఇ. పుం. విద్వాంసుఁడు, పండితుఁడు, జ్ఞాని.

—ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. యజ్ఞవేదిక–యజ్ఞమునకై యేర్పఱుపఁబడిన వేదిక – (తిన్నె.) ౨. మధ్యభాగము సన్నముగా నుండునట్లు వేయఁబడిన యొక విధమగు తిన్నె. ౩. రాజగృహము యొక్క–గాని, దేవాలయము యొక్క– గాని యావరణములోఁ జదరముగా నేర్పఱచిన యరుగు. ౪. ముద్రిక; ముద్దుటుంగిరము. ౫. సరస్వతి.

వేదించు. సం. అ. క్రి. వేదనపడు, నొచ్చు.

క. ఆ మురవైరి నోర్వక, యో నైవమ మరణ మేల యొసఁగితి వనుచున్, వేదించు నృపతి పద్దను, నాదర మతి నారదుఁడు రయ మ్మున వచ్చెన్. భాగ.రా. ౬. ౧౭౧.

వేదిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. యజ్ఞవేదిక. యజ్ఞము నిమిత్త మేర్పఱుపఁబడిన తిన్నె. ౨. సాంగి కార్యములకై యింటి ముంగిటఁ జదరముగా, నెత్తుగా వేసిన తిన్నె. ౩. ఆసనము, పీఠము.

వేదిజ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ద్రౌపది.

వేదిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. తెలిసినవాఁడు. ౨. బుద్ధిమంతుఁడు, చదువుకొన్నవాఁడు.

వేదితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తెలుపఁబడినది.

వేదు. వి. ౧. దుర్గంధము.

ఆ. వెగటు వేదునాఁగి వికట గంధం బొప్పు...
ఆం. భా. ౧. ౧౦౯.

౨. గంధము.

క. ఆ దండ జపలదండను, వేదంపఁ జెలంగఁ జెరివి వేదండ గతిన్, వేదండముచే వీచుచు, నా దండధరారి పోలె నాడుచువచ్చెన్.
వి. పు. ౧. ౧౩౬.

౩. వైరస్యము, వెగటు. (శ. ర.)

౪. బ. వెగటుమాటలు.

ఉ. వేములు పల్కినన్న దర వ్రేయఁగఁ జూచెద
విందునంతయం, బేదలు వేరు ...
సారం. ౩. ౫౬.

—విశ. దుస్సహము, వెక్కసము.

ఉ. వేదన మించు నీ విరహ వేదన తాళఁగఁ
జాలఁ గంతునిన్, సాదన రాదుగా తనదు
సాదన చూపఁ దొడంగె గాడ్పు ..., నీఁ
దన వచ్చునే మెదల నీదనలాకృతి వేఁడి
నూపుమన్, బోదనఁ జెల్ల నాకపుఁ బోదన
యంబు శుకంబు ప్రేలుమన్.
సారం. ౨. ౧౨౫.

వేదోక్తము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) వేదములయందుఁ జెప్పఁబడినది.

ఇక్లే: వేదోదితము. మొ॥

వేద్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తెలియఁ దగినది. ౨. బోధపఱపఁదగినది. ౩. పెండ్లాడఁ దగినది.

వేధ. సం. వి. స. పుం. ౧. సృష్టికర్త, బ్రహ్మదేవుఁడు. ౨. బ్రహ్మ వెనుక సృష్టి కావించు ప్రజాపతి. (దక్షుఁడు. కశ్యపుఁడు. మొ.) ౩. శివుఁడు. ౪. విష్ణువు. ౫. సూర్యుఁడు. ౬. తెల్ల జిల్లేడు. ౭. పండితుఁడు. ౮. పురోహితుఁడు. ౯. కవి.

వేధకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నరకభేదము. ౨. కర్పూరము.

—న. ఎన్నులోనున్న వరిగింజ, కంకెలోనున్న ధాన్యము.

వేధనము. సం. వి. అ. న. ౧. గ్రుచ్చుట, కుట్టుట. ౨. తూఱ్చుట, చిల్లఁ జేయుట. ౩. ఉత్తదిగాఁ జేయుట, శూన్యముగాఁ జేయుట. ౪. కన్నము చేయుట. ౫. కన్నముయొక్క లోఁతు.

వేధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఏనుఁగు చెవి మీఁదఁ బొడిచెడి సాధనము. ౨. రత్నములు మొదలగు వానికి తొలివేసెడి సూదివంటి పనిముట్టు. ౩. లోఁతు.

వేధనిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. రత్నములు మొదలగువానికి రంధ్రము చేసెడి సూదివంటి సాధనము.

వేధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రుచ్చుట, కుట్టుట, తొలివేయుట, రంధ్రము చేయుట. ౨. గాయము చేయుట, గాయము. ౩. రంధ్రము, బిలము. ౪. (బిలము యొక్క) లోఁతు. ౫. కాల పరిమాణ విశేషము.

వేధసము. సం. వి. అ. న. కరతలము, అఱచేయి.

వేధి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) ౧. గ్రుచ్చునది, కుట్టునది. ౨. తొలివేయునది, రంధ్రము చేయునది. ౩. లక్ష్యమును భేదించునది.

వేధించు. సం. స. క్రి. ౧. బాధించు. ౨. ఆకర్షించు.

—సం. విస్. బాధించు.

శా. ...భావివేళ మహిషున్ వేధించి సర్వామర, స్తోమత్రాసము మాన్పఁ బంపువడి...
వరాహ. ౧౨. ౫౦.

వేధితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గ్రుచ్చఁబడినది, కుట్టఁబడినది. ౨. తొలివేయఁబడినది. రంధ్రము చేయఁబడినది.

వేధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జలగ. జలూక.

వేధ్యము. సం. వి. అ. న. లక్ష్యము, గురి.

వేనలి. వి. (సం. వేణీ.) ౧. జడ, వేణి.

మానిని. ఆనన లీల సుధాకర బింబ నవాంబు
రుహంబుల చెల్వగుటన్, వేనలిఁ గృష్ణ

భుజంగ కలాపి సవిస్తర భాసురమై చను
టన్ ... కు. సం. ౮. ౭౪౦.

ఉ. విక్క ప్రసూనముల్ గురియు వేసలి వీడిచి
కొప్పుపెట్టుచోఁ, జొక్కులఁ బెట్టె భూవ
రుని చూపులఁ గోమలి బాహు మూల
ముల్ ... నైష. ౮. ౧౯౪.

క. ధరణి భరణ దీక్షకు వ్రా,విరిఁ బూనిన గెలుపు
లచ్చి వేసలి లీలన్, బరగు కరాళ భవ
చ్ఛుభ,కర నందక మధ్భి కన్యకా చిత్తేశా.
ప్రబంధ. ౧౪౨.

౨. సిగ, జుట్టు.

సీ. వేసలి కప్పు పర్వెన మీఁదు నీల దుకూలంబు
మేల్కట్టు కొమరు వడయ ...
భార. విరా. ౧. ౩౦౭.

సీ. నిడుద వేసలి నూనె ముడివీడఁ జిగురాకుఁ
బాదఁమూఁటఁ గార్చిచ్చుఁ గదియు కరణి ...
మనుచ. ౩. ౩౧.

సీ. డంబారు నెమ్మి పించెంబు లెచ్చుటఁ గన్న
ననబోఁడి నీదు వేసలియె తలఁచి ...
నీలా. ౩. ౧౦౬.

౩. కొప్పు, ధమ్మిల్లము.

మ. చెలువ ల్గొందఱు హేమకుంభములతోఁ
జేసే నొసంగ న్వి ని,ర్మల దోర్మూల రుచు
ల్వెలిం బారయఁ దోరంబైన చన్దోయి సం,
దోలయ స్వేసలి జాఱ ... పారి. ౨. ౧౧.

చ. విరి సరి వేసలిన్ గళభువిన్ మణివల్లరి
యంఘ్రి వజ్రపున్, సరిపణినాఁ త్రిలోకి
యను చానకు ... చం. రా. ౩. ౯.

సీ. చాన వేసలితోడ సరిగాక యొడలి చూపుల
దొరతనము లువ్వారి గఱచె ...
నీలా. ౨. ౨౦.

వేనవేలు. స. బ. (వేలు + వేలు.) పెక్కువేలు, అనేకములు. (హల్లు పరమగునపుడు దీని తుది యుకారమునకు వికల్పముగ లోపము.)

గీ. విబుధ యువతులు సొక్కింప వేనవేలు,
వర్షములు నరుఁడుండు దివంబునందు ...
హరి. ఉ. ౧౦. ౨౭౪.

గీ. వేనవేల్యోజనంబుల విరివి నొప్పు, లక్షకోటి
శలాకి కాలంకృతంబు ...
కాశీ. ౪. ౨౯౪.

గీ. ... వేనవేల్సత్యములు వల్క వినకయున్న ...
ఆము. ౬. ౪౨.

గీ. అబ్జ నాభుని తూగుటుయ్యాలలు గంటె, వేన
వేలు పయోరాశి వీచి ఘుటలు ...
భీమ. ౩. ౫౨.

ద్వి. వేనవే ల్విధముల వేదాంతములకుఁ, గా
నంగ జాలని ఘన లింగమూర్తి ...
పండితా. దీక్షా. ౫౨.

వేనోళ్లు. వి. బ. (వేయి + నోళ్లు.) సహస్ర ముఖములు.

గీ. అత్త మామలు మక్కువ నాదరింప, మగఁడు
నీమీఁదఁ జాల ప్రేమంబు నెఱపఁ, జల్లదన
ముగ మిగుల వర్ధిల్లు మెపుడు, సకల జన
ములు వేనోళ్ల సన్నుతింప.
ఇందు. ౬. ౭౨.

వేనోళ్లచిలువ. వి. వేయి నోరులు గల సర్పము, శేషాహి.

గీ. పొసఁగి యున్నట్టి పొన్నారిఁ బొగడఁ
దరమె, నలువకైనను వేనోళ్ల చిలువకైన...
ప్రబంధ. ౨౯౬.

వేన్నీరు. వి. (వేఁడి + నీరు.) బ. వేన్నీళ్లు, వేన్నీరులు, వేన్నీరులు-ఉష్ణోదకము.

గీ. అరయ నుపహతి వాటిల్లి నట్టిచోట, నాజ్య
తైలాభ్యుపేత భాండావళులకు, వేళ్లనీళుల
నొండె వేన్నీళ్ల నొండె, గడువఁజాలఁ
దోమిన నొండెఁ గలుగు శుద్ధి.
మార్క. 3. ౨౫౪.

గీ. వట్టి కూడును వేన్నీళ్లు పెట్టి యొట్టి, గలుగు
వీష్యంబు లిప్పించి వలఁతియైన, వెజ్జు నెన
రించి యరయించె విప్ర సుతుని, కంట
వత్తిడుకొని సైరిక ప్రభుండు.
పాండు. 3. ౫౬.

సీ. దినముఁ జన్నీళ్లు మజ్జనమాడఁ జలిదాఁకు
నీకంచు వేన్నీళ్లు నెమ్మిగాఁచు ...
వైజ. 3. ౫౧.

క. ఒడలంటఁ గాళ్లు పిసుకం, గడిపెఁ దు
వేన్నీళ్లనీయఁ గంచము పెట్టన్ ...
శుక. 3. ౩౪౪.

సీ. అలఁదు నలుంగు దేహమున వేన్నీళ్లార్చుఁ
దడియొత్తు మెత్తని ధవళ వస్త్రమున ...
కాశీ. ౪. ౧౧.

వేపథువు. సం. వి. ఉ. పుం. కంపము, వణఁకు, ఒకానొక సాత్త్వికభావము.

వేపనము. సం. వి. అ. న. కంపము, వణఁకుట.

వేపారి. వి. (సం. వ్యాపారి.) మధ్వ మతస్థుఁడైన ఉద్యోగస్థుఁడు.

క. నిలువంగి యోరమెలికల, తలపాగ ఖలీతి
శాలుతావిమెయిం బూఁతలు పోఁగు
లంభ్రిరత్నలు, వెలయఁగ వేపారి మీటి
వెలఁదుక కడకున్. హంస. 3. ౯౯.

వేపారికుడుకలు. వి. స్త్రీభూష.

వేబరము. విణ. శూన్యము.

గీ. ... సంపద లుబ్బెనేని, వేబరము కాదె
బిడ్డలు లేని బ్రతుకు. ఉ. హరి. ౨. ౧౬.

వేమము. సం. వి. అ. న. సాలీలు నేత సరి దట్టెడు పలక, వాయ దండము.

వేమఱు = వేమాఱు. క్రి. విణ. పలుమాఱు.

ఉ. వేమఱు శత్రునిం బరిభవించుట రిత్తకు
రిత్తపైరముం, దా మదిఁ బెట్టికోలు సుఖ
తంత్రము గాదు ... భార. శాం. 3. ౨౨.

ఉ. విష్ణుని మూల తత్త్వమును వేమఱు నయ్యయి
జన్మకర్మ వర్తిష్ణుత లాదరించుటలఁ దేవకి
కిన్ వసుదేవుకున్ ధరన్, గృష్ణుఁ డనంగఁ
బుట్టి ... హరి. ఉ. ౭. ౩౦౪.

చ. ... సింహ భూధర, ప్రభు తిరునాళ్లకుం
దిగు సురప్రకరంబు కళింగ మేదినీ, విభునప
కీర్తి కజ్జలము వేమఱుఁ బెట్టి పఠించు నిచ్చ
లున్. మనుచ. ౧. ౩౯.

వేమాఱు = వేమఱు. విణ. ద్రు. (వేయి+ మాఱులు.) మాటి మాటికి.

క. మీటిన మానుల కినుకకు, మాఱులుగక
యున్న మీ సమగ్రక్షమ వే,మాఱుఁ గొని
యాడఁగాఁ దగు, గీఱునె సాత్త్వికుల బుద్ధిఁ
గిల్బిష చయముల్. నృసిం. ౧. ౯౫.

శా. ...పటీరగిరి వన్యామంద వాతూలముల్,
వేమాఱుం గల శీతనూభవు వధూవేణీ
ధరాతః ప్రసూనామోదగ్రహయాళువుల్
పొలసె దక్షారామ మధ్యంబునన్.
భీమ. ౫. ౯౪.

సీ. కామ శాస్త్రంబులు వేమాఱు నియతిమైఁ
జదువకుండిన పుష్పశరుని యాన ...
విక్ర. ౧. ౯౩.

వేము. వి. (త. వేంబు.) వేపచెట్టు, నింబము. ♀.
దీని భేదములు : కరివేము, తురకవేము.

క. గురిజెంద వేము నడరిన, పరుసున ...
దశకు. ౬. ౪౮.

వ. తెలంగల మొలంగల బీరల గారల వేములం
బ్రేముల ... పి. శకుం. ౨. ౧౪.

ఆ. అనఁగ ననఁగ రాగ మతిశయిల్లుచు నుండుఁ,
దినఁగఁ దినఁగ వేము తీయనుండు. సాధక
మునఁ బనులు సమకూరు ధరలోన ...
వేమన. ౧. ౯౩.

వేములఁ గలుపు = విడిచి పెట్టు.

ద్వి. నోములు గీములు వేములఁ గలిపి, నీ మఱ్ఱు
సొచ్చితి నిఖిలంబు నెఱుఁగి ...
బస. పు. ౧. ౩౭౬. పం.

వేయంచులకైదువు. వి. (వేయి + అంచుల + కైదువు.) సహస్రారము, విష్ణుచక్రము.

ఉ. అంచులు నూట నుగ్ర నిబిడానల కీలలు
గ్రమ్ముకొంచు నేతెంచు రయంబు చూచి
పరతెమ్మికి నెన్నఁడు విష్ణుచక్రమా,యంచు
నతండు భక్తిపరుండై నగుచుండఁగఁ దత్క్ష
ణంబ వేయంచుల కైదు వడ్డపడి యార్చి
పవిం బడఁ గొట్టఁ గొట్టినన్.
కకు. ౫. ౨౦౫.

వే(యి)యంచులవాలు. వి. విష్ణుచక్రము, సహస్రారము.

సీ. వేయి యంచులవాలు బ్రోయుచుద్ధతి
డాయు నపుడు పైకొనిన భయజ్వరంబు...
ఉ. రా. ౨. ౨౧౪.

వేయి = వే. బ. వేలు. స. జొ. పదినూఱులు, సహస్రము, అనేకము. పెక్కు. (బ. వేలు. హల్లు పరమగునపు 'దుత్వ' లోపము.)

క. న్యాయార్జిత మగు నన్నము, వేయింటికిఁ
బెట్టవలయు ...
భార. అను. ౪. ౨౩౧.

ద్వి. మున్నీటి మొలనూలి ముదితతో వేయి,
కన్నుల మేటి సంగడివారు దాను ...
అ. మ. క. ౧. ౧౧. పొ. ౧౨. పం.

గీ. తెలఁది మిన్నలు పదియాఱువేలు గొలువ ...
ఉ. రా. ౧. ౪౪.

క. ముదిమియుఁ దెవులును నెఱుఁగక, పది
వేల్ సంవత్సరములు బ్రతుకుదురు
ప్రజల్ ... వరాహ. ౧౦. ౧౫౨.

క. ...పలుకులు వేయేల యధిక బలశౌర్యనిధీ.
నైష. ౨. ౧౬.

ఉ. ...వేయి విధంబులందుఁ బదివేవురు పెద్దలు
నత్ప్రబంధముల్, సాయక చెప్పిరట్లు ...
విక్ర. ౧. ౧౨.

వేయగు పాలు = సహస్రాంశము, వేయవవంతు.

చ. పుడమియు ధనంబు నాకము విభూతియుఁ
జేరెనయేని నల్లన,వ్వాడు నభిమన్యు నెమ్మొ
గము వేయగు పాలును బోలనేర్చునే ...
భార. ద్రోణ. ౨. ౧౪౫.

వేయించు. స. క్రి. (√వేయు.) ౧. వేయునట్లు చేయు, పడవైచునట్లు చేయు.

క. కొలఁదిగిన కట్టివాసుం, బెలుచన పవుదవ్వు
లందు బెదరించియు మూఁలల వేయించి
కొనంగాఁ. దలఁచెదరి దికాల గుణమొ
దైవ ఘటనయో. రాఘవ. ౪. ౯౩.

౨. ప్రతిష్ఠించు, నెలకొలుపు.

సీ. వేయించె శీతల చ్ఛాయానపాయాభి రామ
ద్రుమా వృతారామ సమితి ...
ఘటికా. ౧. ౪౫.

౩. మ్రోగింపఁ జేయు.

గీ. మించి ప్రస్థాన భేరి వేయించి దండు, వెడలి
రగురులు జేజేల వీటి మీఁద ...
ఉ. రా. ౨. ౨౫.

వ. బ్రహ్మాండ భాండంబు లదరఁ బ్రస్థాన భేరి వేయించి వందిజనక్కైవారంబును మాగధ మంజుల గానంబును ... మై. ౩. ౫౬.

వేయిక(గ)న్నులవాఁడు. వి. (√ వేయి.) సహస్రాక్షుఁడు, దేవేంద్రుఁడు.

సీ. వేయి కన్నులవాఁడు విమల వర్తనుఁడైనఁ దరమగు వైభవ స్ఫురణ నీకు ...
విక్ర. ౬. ౧౧.

ఇట్లే: వేయి కన్నులవేల్పు.

శి. వేయికన్నుల వేల్పుతో విగ్రహించి, వనిత యింకేమి గానున్న వాఁడొ మఱుఁడు ...
నైష. ౪. ౨౩.

గీ. తెలియు నల వేయి గన్నుల వేల్పువోలెఁ, బెంపుతో నిచ్చ కడలేని సొంపు మెఱయఁ, బుడమి నాలోడి సవతిగా నడపవయ్య ...
యయా. ౪. ౫౬.

వేయిచేతులఱేఁడు. వి. (వేయి + చేతులు + ఱేఁడు.) ౧. సహస్ర కిరణుఁడు, సూర్యుఁడు.

గీ. వేయి చేతుల ఱేఁడు వెలుఁగుల తొలుకి మీఁదు ... ఆ. సం. దేవ. ౧౬.

౨. కార్తవీర్యార్జునుఁడు.

సీ. నినుగెల్చుకొని వాఁడి నొనరెడి వేయి చేతుల ఱేనిఁ గడపిన బలియు గెలిచె ...
అచ్చ. రా. సుం. ౧౫౮.

వేయిచేతుల యెకిమీఁడు. వి. (వేయి + చేతులు + యెకిమీఁడు.) సహస్రబాహుఁడు, కార్తవీర్యార్జునుఁడు.

ఆ. ... చెఱను బెట్టి వేయిచేతుల యెకిమీఁడు, విడుచుటయును జయము వెల్లి విరిసె.
అచ్చ. రా. యు. ౫౦౦.

వేయిచేతులవాఁడు. వి. (వేయి + చేతులు + వాఁడు.) సహస్రబాహుఁడు, కార్తవీర్యార్జునుఁడు.

సీ. అడుగిడి త్రైలోక్య మాక్రమించుట యొక్క వేయిచేతులవాని వేయు టొక్క ... సిం. నార. ౧౮.

వేయిచేతులసామి. వి. (వేయి + చేతులు + సామి.) సూర్యుఁడు, సహస్రకరుఁడు.

గీ. ఇపుడు నీ దొడ్డతన మీరె యుఱికఁగొనుచు, నదరి మీవంగడంబున నొడయఁడైన, వేయి చేతుల సామిని వేఁడుకొనుము ...
అచ్చ. రా. యు. ౫౨౭.

వేయిమోములవాఁడు. వి. (వేయి + మోములు + వాఁడు.) శేషుఁడు, సహస్ర ముఖుఁడు.

సీ. వేయి మోములవాఁడు విషముక్తుఁడైనను బ్రబియగు నీకు భూ భరణ శక్తి ...
విక్ర. ౬. ౧౧.

వేయివేలు. స. (వేయి + వేలు.) పదిలక్షలు.

మత్తకోకిల. నేయుఁ బాలును దేనెయుం గుడు నిండిపాఱెడు నేఱులున్, వేయివేలు దలిగ్ర నొప్పెడు విప్రభోజనమున్ ...
హరి. పూ. ౮. ౧౫౨.

వేయు. స. క్రి. ౧. క్రింద పడవైచు, పడవైచు.

సీ. ఆయుధంబులు వేసి హంకారములు రోసి మ్రొక్కువారును బుట్ట లెక్కువారు, సాహసంబులు మాని సంత్రాసములు పూని పఱచు వారును బ్రేల్లు గఱచువారు ...
వరాహ. ౩. ౪౮.

చ. ... పెనంగి లా, తెడలఁగఁ బట్టి వేయుటకు నెత్తెన నంజను మల్లుపోరునన్.
ఆము. ౨. ౯.

సీ. అమర తిర్యగ్జాతు లంద్రైన వేయక నరజన్మ మేల యందఁగ నొనర్చె ...
హంస. ౫. ౨౭౧.

(ఇట 'పుట్టించు' అని భావము.)

౨. ఉంచు, నిక్షేపించు.

ఉ. చేసె ననేక యాగములు జీవన సౌఖ్యము నెమ్మనంబునన్, రోసె వివస్వదాఖ్యయ తనూజునిపై నిజరాజ్య భారమున్, వేసె వివేక నిష్ఠుర లవిత్రముచే నఘపాశ బంధము ల్గోసె ... వరాహ. ౨. ౩౭.

౩. ఉంచు, పెట్టు, చొనుపు.

సీ. కడపటఁ జొట్టాల గరితల పైటలోఁ జెయి వేసి యేమేమొ చేసె ననుచు ...

గీ. కృష్ణకథ లందు నిటువంటి కల్లవినఁడు ... శుక. ౨. ౫౪౭.

గీ. చంద్ర భీత ఘనధ్వాంత సంచయమున, కథయ మొసఁగి వేణీభరంబను నెపమునఁ, దన వెనుక వేసికొన్నది తరుణి మొగము... ప్రభా. ౨. ౬౭.

(వెనుక వేసికొను = ఒకని కభయమిచ్చి వానిని దనవెనుక నుంచుకొని వాని పక్షమునఁ దాను పోరాడుటకు సిద్ధపడు.)

౪. తోఁట-మొ॥ ప్రతిష్ఠించు, మొక్క-మొ॥ నాఁటు.

సీ. ...సకల మార్గంబులఁ జల్లగా వనములు వేయించెనే మంత్రి వేడ్క-మీఱ ... దశ. ౧. ౫౧.

మ. అలమాకందము కుండ్ల దింపఁదగు నియ్యెం ట్లొక్క-చో వేయఁగా, వరి సంపంగికిఁ ద్రవ్వటం బిడవలెన్ ...వానిఁ జూచి కల నాగల్ విప్రనారాయణున్. విప్ర. ౨. ౬౯.

౫. మూయు.

గీ. చూచెఁ గనుఱెప్ప వేయక సోమయాజి... కాశీ. ౪. ౯౯.

ఉ. ...సఖుల కస్తనిరై కనుఱెప్ప వేయక, కాఁ్యంత మహాభిలాషఁ దటకాపడి చూచెఁ గుమార శేఖరున్. సారంగ. ౨. ౩౭.

చ. ఇపుడు గదా తపంబు ఫలియించె నటంచు మహానురక్తి భావపరత రేఁబవళ్లు తలవాకిలి వేసిన యట్టు లుండ ... శుక. ౨. ౨౧౩.

౬. తెగఁగొట్టు, నఱుకు, ఖండించు.

గీ. సుప్తుఁ డగుచుండి వానరుఁ జూచి నన్నుఁ, డాయ వచ్చిన జీవుల వేయు ఖడ్గధారఁ దుని యంగ నని చెప్పి తూరె నిద్రఁ, గపియుఁ బనిపూని భూపతిఁ గాచి యుండె. కేయూర. ౩. ౧౯౯.

క. ధరయెల్లను గశ్యపునకు, నరవరమును ధార వోసి నాఁడఁ జరింతున్, బోరిఁ బోరి మహేంద్ర శిఖరిన్, జరణము వేయకుము సుకృత శాలివి తలఁపన్. రామా. ౪. ౧౪౫.

౭. (బాణమును) ప్రయోగించు.

మ. కడుగోపించి దశాననుం డతని వక్షః పీఠమున్ జొచ్చి పోవయెడు నటుగ్ర శరంబు వేయుటయు ... ఉ. రా. ౩. ౫౧.

౮. కొట్టు, ప్రహరించు.

మ. గాండీవంబునఁ బూన్చి వేయఁ దొడఁగె న్గాండీవి గంగాధరున్ ... హర. ౭. ౭౭.

౯. పందెము పైచు, పాచికను దొరలించు.

సీ. సవలయ ధ్వనిగాఁగ సారె వేయున దల్పు యతిదైన గుండె ఝల్లునఁ గలంప ... పాత్రముల్ చెత్తమాడు. అము. ౧. ౫౯.

౧౦. ఎగురవైచు.

సీ. చూపి వేసిన డేగ చోపి లేపినపుల్గు
మీఁదుగా మీఁదనే మిడిసి పడఁగ ...
కకు. ౪. ౯౮.

౧౧. పఱచు, ఒగ్గు.

గీ. వృక్షశాఖాంచలంబుపై వ్రేలుచున్న, కోటి
సంఖ్యల నీర్కావి గోవణములు, విఘ్న
మృగములఁ బట్టంగ వేసినట్టి, చీరతెరలను
సంస్మృతిఁ జిగురు గొల్పు.
కాశీ. ౨. ౫౫.

మ....భూరమణు లత్యంత ప్రమోదమ్మునన్,
గనఁగాఁ బల్లకిలోన నిందుమతి శృంగా
రాంగ సంపత్కళల్, దనరం బంగరు
తళ్కు పావడలు చెంత న్నెచ్చెలుల్
వేయఁగన్. ఇందు. ౫. ౧౦౭.

౧౨. విసరు, ప్రక్షేపించు.

చ. వసుల వధించియున్ ముసల వర్గములం
బడ మోఁది వాలుకల్, మసలక వేసి వంచి
యును మందుల తిత్తులు గాల్చి వైచి
యున్ ... రా. వి. ౫. ౩౦.

౧౩. (వింజామరము - మొ.) విసరు, వీచు.

క. దురముం గనుఁగొనియెడు ని,ర్జర వరులకు
వేగము చామరంబులవలె నం,బరమున నాడె
శిలీముఖ, పరిఖండిత విమతకేతు పటపల్లవ
ముల్. వరాహ. ౫. ౩౭.

౧౪. కప్పు, ఆచ్ఛాదించు.

చ. భయపడి లేచి వేయదురు పాటునఁ
గట్టియుఁ గట్టకున్న నీ,వియు నెలవంక
చన్మొనల వేసియు వేయని పైఁటకొంగు...
సారంగ. ౩. ౧౫౪.

౧౫. ధరించు.

ద్వి. మహిమ తోడను భూతి మైనిండ నలఁది,
యరుదైన రుద్రాక్ష హారముల్వేసి ...
ద్వి. నల. ౧. ౧౩.

౧౬. తొడుగు, ధరింపఁజేయు.

చ. ఫళిఫళి మెచ్చువచ్చు నిఁక బ్రహ్మను దీని
సృజించినప్పుడే, తెలయఁగఁ జేతికిన్
బిరుదు వేయఁగ వచ్చును ...
దశా. ౨. ౩౦౫.

౧౭. (సిగ) ముడుచు.

సీ. మందుల ముడిత్రాట మలఁచి వేసిన సిగ
పొల్పుగా నఁగనీని బొడిమికంబు ...
దశా. ౧. ౨౬౦.

౧౮. తాంబూలము నములు.

క. సోగలగు తెండికేకుల, లాగునఁ దెల
నాకు మడిఁచి లలన యొసంగన్, బాగాలు
వేసికొని తన, బాగాలున్నట్టి పేడ పజ్జకు
నేఁగెన్. సారంగ. ౨. ౧౯౪.

౧౯. ప్రయోగించు, కొట్టు, తమకు వేయు, తమకు
వాయించు.

సీ. తమకు వేసిన వెన్కఁదాఁ జరించినఁ బట్టి
యును పకుండఁ దలార్ల కొసఁగి యొసఁగి...
శుక. ౪. ౧౧౧.

౨౦. గణించు.

సీ. జనుల కర్మశరీర సంఖ్యలెల్ల దినాంతకము
వేసి లిఖియించు కరణికులను ...
దశా. ౧. ౨౬౪.

వేరకము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరము.

వేరము[1] = వేరిమి. వి. (సం. వైరం.) ౧. విరోధము, పగ.

ఉ. వీరును పాండుపుత్రులును వేరము దక్కి
పొసంగి మన్కికై, పోరితమాడి యేనటులు
బుద్ధులు సెప్పిన భంగియున్ ...
భార. ఉద్యో. ౪. ౩.

శా. వేరంబెత్తిన రాత చెద్దు యుడుపన్ దెజ్జెవ్వఁ డూహింపఁగన్ ...
దశకు. ౨. ౭౯.

క. వారిరువురుఁ దమలోపల, వేరము గొని రాజ్యకాంక్ష విజిగీషువులై ...
ఆము. ౩. ౧౫.

౨. వేగము.

సీ. ...ఖైరవేగములగు వేరమునఁగ ...
ఆం. భా. ౩. ౪౭.

వేరము². సం. వి. అ. పుం. న. ౧. శరీరము. ౨. కుంకుమ పువ్వు. ౩. వంగచెట్టు. ‡.

వేరిమి = వేరము. వి. విరోధము, పగ. (ఇది నేరిమి వంటిది.)

ఉ. వేరిమి ధర్మజుం బరిభవించిన ద్రోహులు వధ్యులన్న నెవ్వారికిఁ బోలదే ...
భార. ఉద్యో. ౩. ౭౪.

('వేరమి' అని శ. ర. = గ్రహించినది.)

వేరు¹. వి. బ. వేరులు, వేళులు, వేళ్లు. (క. బేరు. త. వేర్.) వృక్షలతాదుల మూలములు.

ఉ. పాయక వేరు వెల్లఁకియుఁ బండులు నొండులుఁ గూరగాయలుం, గోయుచు...
కు. సం. ౬. ౬౯౨.

సీ. వానలు సరవితో వర్షించె సస్యముల్ వేళ్ల గొల్పుగ విఱ్ఱవీఁగి పండె ...
మనుచ. ౬. ౧౨౧.

చ....కలమములుండు...తృష్ణలోఁ, దలకొన వంగి మున్ జలముఁ ద్రావెడు క్రిందటి వేళ్లు మీఁదట, న్నిలిపి ...
ఆము. ౧. ౬౩.

వేరు². స. బ. వేఁడునకు బహువచన రూపము ఎవరు.

మ. పతకాంతన్ మదిలోన నైనఁ దలఁపం బాపంబు దుఃఖంబునన్, బరివాదంబును నొంది ఘోరనరక ప్రాప్తవ్యథల్ పెక్కువత్సరముల్ చెందుదు రట్టి యన్యవనితా సంభోగ దోషంబు దా, నరనాథోత్తమ యింత యంతయని యెన్నన్వచ్చునే వేరికిన్.
వి. పు. ౪. ౨౨౩.

వేరుపనస. వి. (వేరు¹ + పనస.) వేళ్లయందుఁ బండ్లు పండెడు పనస. ‡.

సీ. పరిపాకమున వేరు పనసపండుల తావి యిందిందిరములకు విందు సేయ ...
భీమ. ౨. ౫౪.

సీ. పొదగుఁ బొన్నలరాలు పుప్పొడి యిసుముపైఁ బగిలి యొప్పెడు వేరు పనస పంటి, నీటికాల్వలఁ ద్రోచి ...
చంద్రికా. ౨. ౨౦.

సీ. వేరుపనస గుత్తి వెట్టినారువ రేల పనస కరక కొమ్మ పలుకరేణి ...
హంస. ౪. ౧౧.

వేరుపురుగు(వు). వి. (వేరు¹ + పురుగు.) ౧. కృమివిశేషము, వృక్షలతాదుల మూలమున పట్టి వానిని నశింపఁజేయు పురుగు.

ఆ. వేరుపురుగు చేరి వృక్షంబు జెఱుచును, చీడపురుగు చేరి చెట్టుఁ జెఱుచు, కుత్సితుండు చేరి గుణవంతుఁ జెఱుచురా ...
వేమన. ౧. ౧౩.

గీ. గ్రామ నికటంబు గాక దూరంబు గాక, చాటి పొరగాక చిట్టూట చోటుగాక, పెల్లి తలగాక క్రిఁ జెదల్వేరు పురువు, రాలి పోటును లేని బారాటినేల.
విప్ర. ౨. ౧౭.

౨. నాశకము, నాశకుఁడు.

ద్వి. బలుగాలియును జండభాను రశ్మియును,
బొలయ లేఁగడు మత్తపోవనంబునకు,...
భూపకీటము వేరు పురుగవైతీవు ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౨౨౨.

వేరువాఱు. అ. క్రి. (వేరు[1] + పాఱు.) వేరు దిగు, నాఁటుకొను.

ఉ. నీటను దేమరెక్కి సనినిల్చి యొకించుక వాడుదేఱి య,ప్పాటున వేరువాఱి ధృతి పాటన మొప్ప నతండొనర్చు న,ప్పాటునఁ జెన్నుమీఱి పరిపాటిగఁ గంజగు రక్కడక్కడన్, మాటిక లెత్తి క్రొవ్విరులు మొగ్గలు పెగ్గలమయ్యె నయ్యెడన్.
విప్ర. ౨. ౨౩.

చ. క్షితి నుదయంబుఁ జెంది బలిగీమునకున్ వడి వేరువాఱి యు,న్నతమగు రూపుఁ బూని గగనస్థలిలోఁ గాని యచ్చటం దరు, ప్రతతి చెలంగు ...
చం. రా. ౨. ౭౨.

వేరువి(ర్వి)త్తు. విశే. (√ వేరు[1].) సమూలముగ నశింపఁ జేయువాఁడు; నశింపఁ జేయునది.

క. అనిన విని నవ్వి నాతో,నని సేఁతకుఁ దెంపు సేసి యడరెదు రథికుం, గనుట యది నాకుఁ బందువు, వినవే మీకెల్ల వేరువిత్తని నన్నున్.
భార. ద్రో. ౪. ౨౫౯.

గీ. విరహి జనముల పాలింటి వేరువిత్తు, దురితముల కేల వాఱోడుఁ దుహిన కరుఁడు...
పా. శకుం. ౩. ౧౭౨.

సీ......నోరి, వాకట్టు మందు గర్వలతాల వాలంబు వినయకృత్యంబుల వేరువిత్తు ...
రాజ. చ. ౨. ౨౧.

ద్వి. చివురుఁ బోఁడులు తపస్వుల వృత్తులకు, వివరింపఁగా వేరు విత్తులు గారె ...
ద్వి. పరమ. ౨. ౬౧. పా.

(వైరాగ్యము.)

సీ. బలవదంతర్విరోధులకును వేర్విత్తు శ్రేయో వధూటికి జీవగఱ్ఱ...
విప్ర. ౧. ౭౪.

వేరీ. స. (వేరు[2] + ఈ.) ఏరీ, ఎక్కడ నున్నారు.

క. అ వచ్చిన వారలు వే,రీ వేరీ యనుచు సారెఁ బ్రియ సుత నడుగుం, దా శతఁ బడు వారిని మీ,రే వారుం గనరె యనుచు నితరులఁ బలుకున్.
పర. ౫. ౧౪౬.

వేర్పడు=వేఱుపడు. అ. క్రి. భేదపడు, ఏకీభవింపకుండు.

క.......ఈ, పురుషులు గూడిన సృష్టికి, వెరువరు లది సంఘటిలదు వేర్పడిరేనిన్.
భార. శాం. ౫. ౬౧.

మ......నాభియు న్నిర్విషం,బును దోఁబుట్టువు లయ్యు వేర్పడ గుణంబు ల్వాసఁగాఁ జూడమే.
ఆము. ౨. ౬౩.

వేర్పఱచు=వేఱుపఱుచు. స. క్రి. (√ వేర్పడు.) (వేఱు + పఱచు.) వేఱుపడఁ జేయు, వేఱుచేయు, ఎడఁ బెట్టు.

సీ. జను నవిశ్వాసంబు గనుఁగొని మెలఁగుట విశ్వసనీయుని వేర్పఱచుట ... వలదు పతికి ...
ఆము. ౪. ౨౫౨.

ఉ. ఇందునిఁ గందు వేర్పఱిచి యిందునిచే సతి మోము చేసి యా,కందును గుంతలంబులుగఁ గంజభవుం డొనరించె ...
విక్ర. ౭. ౭౪.

చ. తిరుపతి కొప్పు లందముగఁ దీర్చిన బూడిద బొట్లు మంచి వే,ర్పఱచిన మించునట్టి రుదురక్కల పేరులఁ గావికోకలున్, హర శివ శబ్దము ల్దగ మృగాంక కళాధరు గేహసీమ కే,గిరి గుడికేళము ల్వాదలఁ గిన్నరకంఠియు దాని తల్లియున్.
శుక. ౩. ౯౧.

వేర్పాటు. వి. (√ వేర్పడు.) ౧. భేదము.

క. ప్రకృతికి నాకును నుదకము,నకు మత్స్యంబు
నకుఁ బోలె నైసర్గికమై, ప్రకటంబైనది
వేర్పా,టకట యహంకారవశత నదియే
నంటిన్. భార. శాం. ౬. ౫౦.

సీ. ద్వేష్యంబు ప్రియమను వేర్పాటు లేదు
• భూతముల యందెల్లను సముఁడ ...
భార. శాం. ౪. ౨౪౨.

౨. విరోధము.

సీ...... అడవికేఁగి, తాపస వాక్యామృతములు
వీనులఁ గ్రోలి చెలిమి వేర్పాటను చిరమర
లకుఁ, జొరక ...
భార. శాం. ౧. ౫౯.

వేర్వాయు. అ. క్రి. (వేరు¹ + పాయు.) మొద
లూడు.

గీ. పండ్లు వేర్వాసి కదలు చూపకయున్న ...
కాశీ. 3. ౯౪.

వేఱగు. అ. క్రి. (వేఱు + అగు.) ౧. తొలఁగు,
దూరమగు.

ఉ...... వేఱగుం, దాను బ్రకాశసంపదకు ...
భార. శాం. ౫. ౫౬౦.

౨. మఱియొక విధమగు, మాఱు.

క. ఉల్లము వేఱైన మరు, ద్వల్లభుఁ గని రంభ
యపుడు దప్పకరామా, పల్లవకర ముఖ
వీణా, వెల్లితతాన ప్రతాన వినిమయ
ఫణితిన్. కవిక. ౬. ౪౯.

వేఱడము. వి. (√ వేఱు.¹) భేదము.

క...... మాయి, ల్మియిల్లని వేఱడ మిటు,
సేయుదురే యిది సఖిత్వ శీలము తెలఁగే.
మార్క. 3. ౬౦.

క. ఒకనాఁడైనను మాతో, నొక యాలోచ
నముఁ జేయ కూరక మో,మెత్తి కొనక
పోదురు మీ రాం,ద్రకు మగలకు నిట్టి వేఱ
డంబులు గలవే. భోజరా. ౬. ౧౨౯.

వేఱేఁడి = వీఱేఁడి. విశే. (వేఱు + ఇఁడి.)
అవివేకి.

గీ. అడవిఁ గూరలు దుంపలు గుడుచుచుండు,
కూళ మానిసికమ్ముద్దరాలి నోలిఁ, దగులఁ
గట్టిన వేఱేఁడి తమ్మిచూలి, చెయ్యిలకు
నెద్ది యిఁక గుఱిసేయవచ్చు.
అచ్చ. రా. అర. 3౦.

వేఱేఁడించు. స. క్రి. (√ వేఱేఁడి.) అవివేక
మునఁ జెఱుచు.

మ. ...... పేరు న,క్షజపుం బెంపును వేఱేఁ
డింపఁడు గదా కర్ణుండు దీనాకృతిన్.
భార. కర్ణ. ౧. 3౬.

వేఱేఁడితనము. వి. అవివేకము.

క. నీవైన నలుని తోడన, యావె మదీయోగ్ర
రోష మవనీశ్వర నీ, వేఱేఁడి తనమున
వచ్చిన, కాఱియ పడకేల పోవఁగా నగు
నీకున్. మార్క. ౭. ౨3౯.

వేఱిమి. వి. (√ వేఱు¹.) భేదము.

చ. వానిది గాక జన్మమను హారము నీ రమణీ
లలామ య,య్యో నగుబాటుగా నతని
యొద్దకు నెచ్చెలిఁ బంచి పంచినం, దానిటు
రాక వేఱిమి యొనర్చునో నావల పంచు
నించు విల్, కానికి లొంగి నెమ్మదిఁ
దలంచుకొనున్ వలపించె నెవ్వఁడో.
కువల. 3. 3౯.

వేఱు¹. వి. (క. బేర్, త. వేఱు; మ. వేఱు.)
౧. భేదము, అన్యత.

మత్తకోకిల. వేఁడు కొంతయుఁ గష్టమైనను
వేఱు లేని సుహృజ్జనున్ ...
భార. ఆది. ౫. ౨౧౭.

గీ. వినుము సత్త్వాది గుణముల ననఘ యాత్మ,
తత్త్వమున లీనములఁ జేయఁ దన్మయత్వ,
దర్శనము దాన నవి మహోదధి నడంగు,
నేఱులట్టుల రూపఱు వేఱులేక.
భార. శాం. ౪. ౩౫౬.

సీ. ......మాలోన నిట్లు.

గీ. వేఱు లేకుంట తెలియక కాఱులాడు, పతు
పాతులు నరక కూపానఁ గూలుదురు ...
వరాహ. ౧౦. ౮౭.

గీ. అర్ధ శశిభూషణుండు స్వయంప్రబుద్ధుఁ,
డున్నతుండు నిత్యోర్జిత జ్యోతి యతని,
సంతతానంద శక్తియౌ సరసిజాక్షి, విశ్వ
జనయిత్రి వారికి వేఱులేదు.
కాశీ. ౫. ౯౯.

౨. భేదోపాయము.

సీ....కొఱలు నవలఁ,జతురుపాయంబుల సంజ్ఞ
లై మంచిగి వేఱుకొట్టన నాల్గు వేఱువేఱ.
ఆం. భా. ౨. ౧౯౦.

వేఱు[2]. క్రి. విశ. ప్రత్యేకముగా. (దీని యామ్రేడిత రూపము వేఱువేఱు, వేర్వేఱు.)

వ. నీ చిత్తంబున వర్తించు మా కృతార్థత్వంబు
వేఱె వర్ణింపనేల ... హర. ౪. ౪౫.

సీ. ఇమ్ములై మరుహజారమ్ములై పొదలుండఁ
బూజవికెలు వేఱె పూన వలదు ...
వసు. ౧. ౧౪౧.

వేఱువేఱు.

గీ. విష్ణు రాజేశ్వరులఁ జూడు వేఱువేఱ ...
కాశీ. ౫. ౧౮౯.

ఆ. ......కనుమలందు నిలువ, వేఱువేఱ రేర్చి
విలుమందిఁ బనిచి ... అము. ౩. ౨౮.

వేర్వేఱు.

మ. ...తదా స్థానంబులోఁ బాఠకుల్, వినుత
ప్రౌఢి వసుంధరాధి పతులన్ వేర్వేఱ
కీర్తించుచో ... నైష. ౧. ౮౨.

ద్వి. ......వారిఁ. గొమరార భూషించుకొఱకు
భూషాంజనములు జలములుఁ జూర్ణములు
మాలికలు, వేర్వేఱఁ బూని సవిస్మయా
కృతుల, పర్విన యచ్చర పడఁతు లేనూఱు...
ద్వి. పరమ. ౧౨. పా.

వేఱు[3]. స. ఏ. అన్యము, ఇతరము. (క. బేఱ్, త. వేఱు, మ. వేఱు.)

ఆ. ......అలిగి బకుఁడు, వీనిబాగు నూచ
వేఱంచు డాసిన, తరువుఁ బెఱికికొనుచు...
భార. ఆది. ౬. ౨౯౨.

ఉ. అఱు రసంబులం జవులయందుల క్రొత్తలు
పుట్ట నిచ్చులున్, వేఱొక భంగిఁ బాకములు
విన్నను వొప్పుఁగఁ జేసిచేసి ...
భార. విరా. ౧. ౮౮.

గీ. అతివ యతఁడొండు కోదండ మందికొన్న,
నఱకె వేఱె విల్లెత్తిన విఱుగనేసె ...
ఉ. హరి. ౧. ౧౬౫.

మ. సుడి వాల్గాలుపు కన్న వేఱు కలరే చుట్టంబు
లేవంకలన్ ...... నీలా. ౧. ౯౫.

వేఱుప(వ)డు = వేర్పడు. అ. క్రి. (వేఱు + పడు.) ౧. వేఱగు, విడిపోవు.

ఆ. అలిమాటలు విని యన్నదమ్ములఁ బాసి,
వేఱుపడెడు వాఁడు వెఱ్ఱివాఁడు.
వేమ. ౨. ౧౩౩.

వ. పొలంబులన్ బులుగులన్ జోపుచు డేఁగ వేఁటకాండ్రు వేఱు పడి వేఁటాడన్ దొడంగిరి ... మనుచ. ౪. ౫౫.

౨. దూరమగు.

క. నాకం బెట నలినాసన, లోకం బెట నిఖిల మౌని లోకేశ్వర యీ, లోకములలోన భవ దవ, లోకమునకు వేఱు వడిన లోకము గలదే. కకు. ౨. ౫౨.

వేఱుపాటు = వేర్పాటు. వి. (√వేఱుపడు.) వేఱగు.

వేఱుపెట్టు. స. క్రి. (వేఱు¹ + పెట్టు.) వేఱు చేయు, అన్యులఁగాఁ జేయు.

ఆ. ఏక నిశ్చయమున నిట యేగుదెంచితి, మనఘ నీవు నేము నధిపు పనికి, నిట్టి మమ్ము వేఱుపెట్టి యొక్కఁటి కార్య, మాచరించు వాఁడ వగుట దగునె.
భార. సౌప్తి. ౧. ౮౮.

వేఱుపోవు. అ. క్రి. (వేఱు¹ + పోవు.) వేఱు పడు. (శ. ర. వా.)

వేఱుబందము. వి. (√వేఱు.) భేదము, వేఱు పాటు, పక్షపాతము.
(చి. ని. శ. ర. బ్రౌ. వా.)

వేఱువాయు. అ. క్రి. (వేఱు¹ + వాయు.) వేఱుపడు.

క. పలువురు యువతులుఁ బుత్రులు, పలువురుఁ గల యతఁడు వేఱువాయఁ దలఁచినన్, లలనలుఁ బుత్రులుఁ దానను, తలకొని మెయి పాలు గొనుట ధర్మం బెందున్.
విజ్ఞా. వ్య. ౧౨౪.

వేఱుసేయు. అ. క్రి. (వేఱు¹ + చేయు.) భేదము నొందు.

క. పాంచాల రాజపుత్రియు, నంచితముగ నిన్నుఁ బొందు నార్వుర వరుసన్, సంచిత పుణ్యుఁడ వీ వొక, యించుకయును వేఱు సేయకే తెమ్మెలమిన్.
భార. ఉద్యో. ౪. ౩౧.

గీ. క్రమము దప్పక యుండ నా రాజ వరుఁడు, సకల లౌకిక వైదికాచార సరణిఁ, బ్రియ ముతో విప్రవరునకుఁ బెండ్లిసేసె, వేఱు సేయక ... విక్ర. ౧. ౧౬౦.

ఉ. వానిద వంధ్య జీవనము వానిది జన్మము వేఱుసేయ కెవ్వాని గృహాంతరంబున భవాదృశయోగి జనంబు పావన, స్నాన విధాన్న పానముల సంతస మందుచుఁ బోవు నిచ్చలున్ ... మనుచ. ౧. ౬౩.

ఆ. శంభు వేఱుసేసి సాగింప వచ్చునే, క్రియలు బెట్టి వేలయయితి సెపుమ......
కాశీ. ౭. ౭౨.

వేల. వి. (త. వేలై.) దాస్యము.

చ. అనుపమ రూప యౌవన మహారుణ వైభవ లీల నెవ్వరిం, గనుఁగొని మెచ్చకున్న వర కన్యక గల్గిన దానిఁ జెప్పు నీ, పనిచిన వాని వేలగొని పైఁబడఁ జేసెద ...
కు. సం. ౪. ౩౮౮.

సీ. హరిఁ దెత్తుమే నీకు నమ్ముడు పడియుండ ......దేవేంద్రుఁ దెత్తుమే నీవేల గొని యుండ ... కు. సం. ౬. ౬౨౪.

ఉ. దండుగు లిచ్చి వేలగొని దానిపయిం జెఱ లిచ్చి ... కు. సం. ౧౦. ౫౨౮.

—సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చెలియలి కట్ట. ౨. కాలము, సమయము. ౩. అదను, తఱి, యుక్తసమయము. ౪. తెఱపి, విశ్రాంతి. ౫. సముద్ర జలప్రవాహము. ౬. సముద్ర తీరము. ౭. మేర, హద్దు. ౮. వాక్కు.

౯. రోగము. ౧౦. అనాయాస మరణము. ౧౧. బంక, జిగురు. ౧౨. అనురాగము. ౧౩. ఈశ్వర భోజనము. (మే. ని.) ౧౪. కాలవిశేషము, హోర. (ఒక గంట కాలము.)

శ్లో. చతుర్వింశతి వేలాభి రహోరాత్రం ప్రచ
క్షతే. (వాచ.)

వేలము¹. వి. (సం. వేలా.) ౧. శిబిరము, స్కంధావారము, దండు విడియు చోటు.

ద్వి. అప్పుడు సుగ్రీవుఁ డాదిగాఁ గపులు, చెప్పి
రప్పను లెల్ల శ్రీరాముతోడఁ, జెప్పి వేలము
నకుఁ జెచ్చెర నేఁగి, యిప్పుడు సుఖనిద్ర
నుండి యారాత్రి. గడపుటయును ...
రం. రా. యు. ౩౧౪. పౌ. ౨౨. పం.

చ. వెనుక నృపాలు రంగపుల వేలము చొచ్చి
వధింతు మున్న యజ్జనకజఁ ద్రుంతుఁ
గాక ... రామా. ౮. ౧౮౩.

చ......బోరనఁ గటకంబు వెల్వడి నృపా
త్మజు వేలముఁ జొచ్చి ...
దశకు. ౪. ౨౨.

౨. విడిది, బస.

గీ. అమృత కుంభంబుఁ గైకొని యసుర వరులు,
వేఱ యొకచోట వేలంబు విడిసియుండిరి...
హరి. ౬. ౯౬.

ద్వి. గూడారములు దెరల్గూల్లెనల్ బన్ని,
వేరము ల్దప్పక విడిసె నుత్సుకత ...
పండితా. పర్వ. ౩౫౦. పౌ.
పండితా. పర్వ. ౩౩౬. పౌ.

౩. సేన, సైన్యము.

ఉ. ...... నిశేదన్మూలము లంద నాతప
సమూహము పేరిటి యిర్లవేలముల్.
వసు. ౪. ౫.

చ......చక్కని వని వేడ్క వేలముడిగన్
ఘటియించె జనేంద్రుఁ డయ్యెడన్.
చంద్రి. ౧. ౧౬౮.

(జలచరములు.)

ద్వి. గాలంబునకు నైనఁ గలఁగక క్రొవ్వి,
దూలంబుల ననలి స్థూలంబులగుచు, వేలంబు
విడిసిన విధమున నెరసి, వాలంబు లల్లార్చి
వారి విహార, శీలంబులై విరసించి యొం
డొంటి నాలంబులై డాయు నప్పరంబు
లును ...
నవ. ౫. ౨౩౩. పౌ. ౨౩. పం.

౪. గుంపు, సమూహము.

చ...... ఓ వయస్య యీ, విడువని వేలమై
కురియు వెన్నెల చిచ్చున కేమిసేయుదున్.
కవిక. ౪. ౧౪౬.

క. వెడఁగుఁ దనంబున నీళ్లన్నడు మడఁచిన
రెండుగాని నలువున బలి భిన్నమ్ముడు రెండు
వేఱుగారన్, విడువని వేలంబు చాటు
వేదాంతంబుల్. వరాహ. ౯. ౫౭.

౫. (త. వేలై.) దాస్యము.

సీ. విడువని వేలంబు నుడిగంబులు గొనంగ
నిచ్చలు నిద్రలే దచ్చరలకు ...
వరాహ. ౧౦. ౧౫.

౬. వేగము.

సీ. వేగంబు పాశంబు వెలయు వేల మనంగ...
ఆం. భా. ౩. ౪౮.

క. ఈ లీల వెండి మలశడఁ, బాశముడిగి వేల
ముడిగి పరిసరవర కంకేళీ పనసాళీఘన,
కేళీవన దర్శనేచ్ఛ గితికొన మెలఁగన్.
ఉ. రా. ౪. ౧౪౭.

౭. మండలాగ్రము, ఖడ్గము, కత్తి.

చ. చలిమిరి గాడ్పుచే నెగసి సన్నపు సుళ్లగు
చాకసంపు మం,దల వికసిల్లెఁ బుప్పొడులు
దట్టముగా మదిఁ గ్రమ్మె కూర్మిచేఁ, గలికి
విరాలిఁ గుందు తెఱగంటి నేలంతల మీఁదఁ
జొన్పు పూ, విలుతునిప్పైఁడి చుట్టలుఁగు
వేలముఁలం బలె సొంపు పెంపునన్.
యయా. ౪. ౧౦.

వేలము² = ఏలము¹. హిం. వి. అమ్మకములో నొకవిధము, విక్రయ భేదము.

—సం. వి. అ. న. ఉద్యానము, చిన్నతోట.

వేలముపట్టు. వి. (వేలము¹ + పట్టు.) శిబిర ప్రదేశము.

చ. చిలుకలు కమ్మ తెమ్మెరలు కీతమయూ
ఖుఁడు దేఁటు లాదిగాఁ,గల వన విల్తుసాధన
నికాయము వేలము పట్టులనంగ నా,కుల
ముటుగాన దాని విడగొట్టక తృట్టిక దొట్ట
వీత రా,గుల మని విట్టివీఁగదరు కొందఱు
బోదలు నానగండలై.
పాండు. ౫. ౧౫౨.

వేలాటము. వి. చెర్లాటము.

ద్వి. తరులతో నతి శోభితంబగు నందు, హరిణ
ములే పులులు తేలాటంబు లాడు, ముంగుల
కెలుకలు ముద్దులు పెట్టు ...
ప్రభు. ౪. ౧౩౦. పొ. ౬. పం.

వేలార్చు. స. క్రి. కమ్మరించు.

గీ. ఘన పయోధర పదవి నక్షత్ర మాలి, కా
రుచులు పర్వశ్యామ యొకర్తు చంద్ర, కళలఁ
బూని నవామృతమ్ములఁ జకోర, చపల
నయనకు వేలార్చు సమ్మదమున.
చంద్రి. ౬. ౧౯.

వేలిమి = వేల్మి. వి. (√ వేలుచు.) ౧. హోమము.

ఉ. వేలిమియున్ సురార్చనయు విప్రసప
ర్యయుఁ జిక్కు ......
మనుచ. ౨. ౫౩.

క. తాలిమి మీఱఁగ నెప్పటి, మాలిమిలో
దేవగురుఁడు మంత్రము దెలుపన్, వేలిమి
చేసె ... దశా. ౫. ౭౫.
ఆం. భా. ౨. ౧౩౧.

౨. హోమకుండము.

వ ... అతని వధంబునకై పాంచాల విభుని
వేలిమిం బుట్టిన వాఁడగుట నప్పార్ష
తుండు ... భార. ద్రోణ. ౫. ౩౨౧.

సీ. ......అగ్ని యే స్వాహా యటంచు వేలిమి
యందు నొకఁడైన నాహుతి నొసఁగఁ
బోఁడు ... దశా. ౧. ౨౫౩.

౩. అగ్ని.

సీ. నెత్తంబు క్రిందటి నెత్తమ్మి కంపుతాగని
పెంపు వేలిమి కన్నుగాఁగ ...
యయా. ౨. ౩౬.

వేలిమికట్టె(ట్టె)య. వి. (వేలిమి + కట్టియ.) సమిధ.

సీ. విటకచా కృషికి విసువు నొక్క లతాంగి
వేలిమికట్టియ ల్విఱిచి తెచ్చు ...
కవిక. ౬. ౯౫.

వేలిమిబొట్టు. వి. (వేలిమి + బొట్టు.) హోమ కుండమందలి భస్మముతోఁ బెట్టుకొనిన బొట్టు, రక్ష.

సీ. తూలాడు సిగయును వ్రేలు మొలటగోఁచి
వేలిమి బొట్టును వ్రేళ్లదర్భ, దనర ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౨౫౩.

సీ. నొసటి వేలిమిబొట్టు మసి మీఁద మృగ
నాభి తిలకంబు బటువుగాఁ దీర్చవచ్చు ...
రామా. ౨. ౧౧౦.

వేలిమియొజ్జ. వి. (వేలిమి + ఒజ్జ.) పురోహితుఁడు.

సీ. మానితంబైన హోమద్రవ్యములు గొని
వేలిమి యొజ్జలై వేధ రాఁగ ...
కు. సం. ౯. ౨౨౪.

వేలు = వ్రేలు. అ. క్రి. వ్రేలాడు.

గీ. చులకఁ గాల్వట్టి యీడ్చినఁ జూరువట్టి, వేలు
దురు గాక తనవారి విడుతురెట్లు ...
కాశీ. ౫. ౨౯౩.

ద్వి. ఉడుపంక్తి చెదరె సూర్యుని వేగ మడరె,
వడఁకె శేషుఁడు ధరావలయంబువేలె ...
ద్వి. పరమ. ౨. ౧౧౫. పా.

—వి. జొ. అంగుళి.

సీ......వేల్ వ్రేలన నంగుళియగు ...
సాం. ని. మాన. ౧౪.

సీ......వేల్ వేలనా నంగుళీ సంజ్ఞ లెసంగు...
వెంక. మాన. ౩౯.

సీ. వాలు డాలును ముస్న చేలు ప్రాలును వేల్పు
చాలు మేలును గల వేలివాఁడ ...
ప్రబంధ. ౨౨౪.

వేలుచు = వేల్చు. స. క్రి. (అగ్నిహోత్రము నందు అజ్యాది హవిస్సులను) హోమము చేయు.

ఆ. ధర్మసంగరమున ధర్మజుచేఁ జచ్చి, పొలిచెఁ
జూడ మద్ర భూవిభుండు, విధియుతంబు
గాఁగ వేలిచి విడిచిన, నాఁటియున్న యగ్ని
ననుకరించి. భార. శల్య. ౧. ౨౭౪.

ఉ......ధర్మరాజులో, దాలి మనోభవాగ్నిఁ
దన తాలిమి నాహుతిగాఁ గ్రమంబునన్,
వేలుచు చున్నవాఁడభినివిష్టసుఖైక ఫలాభి
కాంక్షియై. నైష. ౪. ౩౫.

ద్వి. ఓలి శివాగ్ని కాహుతులుగా నిట్లు, వేలుతు
నిదియ తా విధి దీనికనుచు ...
పండితా. పురా. ౧౦౯. పా.

వేలుపించు. స. క్రి. (√ వేలుచు.) హోమము చేయించు.

ద్వి. సవరని గంధపు సమిధ లమర్చి, జాతిముత్తి
యపు లాజలు వేలుపించి ...
ద్వి. పరమ. ౫. ౩౭౦. పా.

వేలుపు = వేల్పు. వి. (√ వేలుచు.) ౧. దేవత.

సీ. తొలి వేలుపుల వేలుపుల పనుల్ గొను
టోఁడు ... మనుచ. ౫. ౮౪.

వ......అక్కక్క ప్రొక్కవే మనపాలి
వేలుపని బుజ్జగించుచుయు ...
ఆము. ౪. ౩౫.

౨. దేవతా స్త్రీ.

చూ: వేల్పు.

౩. దౌస్యము.

ద్వి. అహికంబులఁ బెట్టి యప్పులు వారవృద్ధి
కొసంగుదు వేలుపు చెప్పు, పద్ధతి నేర్తు ...
నవ. ౩. ౧౫౩. పా. ౧౭. పం.

వేలుపుఁ గత్తళాని. వి. (వేలుపు + కత్తళాని.) దేవతాశ్వము, ఉచ్చైశ్శ్రవము.

ఉ. ఉప సుధర్మస్థాని నున్న వేలుపుఁ గత్త
ళానికిఁ బట్టు తలాట మనఁగ ...
వరాహ. ౪. ౧౮౫.

వేలుపుఁగమ్మరి = వేల్పుఁగమ్మరి. వి. (వేలుపు + కమ్మరి.) దేవశిల్పి, విశ్వకర్మ.

క. వేలుపుఁ గ్రమ్మరి ప్రొద్దుం, బోలె నలుఁగు
గమిని మేను బొరిఁబొరిఁ దునియల్,
ప్రేలంగ సానవట్టిన, పోలిక ...
అచ్చ. భా. ౫. ౯౦.

వేలుపుఁజేన. వి. (వేలుపు + చేన.) అప్సర స్త్రీ.

క. ఆడిరి వేలుపుఁ జానలు, పాడిరి గంధర్వ సతులు ప్రమదం బెసఁగన్, బ్రోడలగు మింటి తెరువరి, చేడియ లటు రలరు నేసలు వేడ్కన్. జాహ్నవీ. ౧. ౧౩౮.

వేలుపుఁజెట్టు. వి. (వేలుపు + చెట్టు.) కల్ప వృక్షము, దేవతరువు. (శ. ర.)

వేలుపుఁజేడె. వి. (వేలుపు + చేడె.) దేవతా స్త్రీ, అచ్చర.

మధురగతి రగడ. వేలుపుఁ జేడెల వెలఁగొను వేశ్యలు, శ్రీలఁ గుబేరునిఁ జెనకెడు వేశ్యలు ... కుచేల. ౧. ౨౩.

వేలుపుఁదిప్ప. వి. (వేలుపు + తిప్ప.) మేరు పర్వతము.

ఉ. చెప్పెడి దేమి నవ్వుచు రచించిన మాటలు రాము బాణముల్, దప్పినఁ దప్పఁ డాశ్రిత కలాపము ముంగిట నున్న వేలుపుం దిప్ప వివేకశాలి యువతీ జన చిత్త వినూత్న దర్పకుం, డప్పన మంత్రి వానిఁ దగమా నుతియింప నిలింప కోటికిన్. రాజ. చ. ౧. ౩౫.

వేలుపుఁదెరువు. వి. (వేలుపు + తెరువు.) సుర పథము, ఆకాశము. (శ. ర.)

వేలుపుఁదేజి. వి. (వేలుపు + తేజి.) ఉచ్చై శ్శ్రవము.

సీ. అనికి వేలుపుఁదేజి నలరుక్కై జామోర లల్లార్పుచేఁ జీరు హాయకులముల ...... చంద్రి. ౬. ౭౫.

వేలుపుఁద్రోవ. వి. (వేలుపు + త్రోవ.) ఆకాశము.

క. ......మల్లియు, విరులసఁగా రెక్క లెసఁగ వేలుపుఁ ద్రోవన్ ... నీలా. ౩. ౬.

వేలుపుఁబెద్ద. వి. (వేలుపు + పెద్ద.) సుర జ్యేష్ఠుఁడు, బ్రహ్మదేవుఁడు.

ఉ. బుద్ధుల ప్రోడ నాల్గు మొగముల్గల విశ్రుత మూర్తి తమ్మిపూ, గద్దియ మీఁదనుండి త్రిజగంబులు నేలుచు నుండు వేలుపుం, బెద్ద వధూవధూటి వలపించిన సర్వగుణైక శాలి యు,దృద్ధయఁ బ్రోచుఁ గాత సుగుణాం బుధిఁ దిమ్మయ మంత్రియప్పనిన్. రాజ. చ. ౧. ౩.

క. తద్దయుఁ బాగడెద వేలుపుఁ, బెద్దయనన్ జగములెల్లఁ బెంచుచుఁ బల్కు,న్మద్దియలో నెఱితామర, గద్దియఁ గొలువుండు నల్మొగంబుల ప్రోడన్. నీలా. ౧. ౫.

వేలుపుఁబొన్న. వి. (వేలుపు + పొన్న.) సుర పొన్న. ?

వ. బలు వేలుపుఁ బొన్నలం దొలఁగఁ ద్రోయు మిన్నేటి నీటి వరదపోటున...... అచ్చ. భా. ౨ ౩౧. పా.

వేలుపుగమికాఁడు=వేల్పుగమికాఁడు. వి. (వేలుపు + గమికాఁడు.) ౧. కుమారస్వామి. (శ. ర.)

౨. బ్రహ్మదేవుఁడు, సురజ్యేష్ఠుఁడు.

వ. అంతలోన నజీవుండు సజీవుండైన తెఱంగున నెనిమిది కన్నులుగల వేలుపుగమికాఁడు తేఱి తెప్పిఱి కాలుఁగేలుఁ గదలించి కన్నులు విచ్చి చూడ సమర్థుండై... భాగ. ౧౦. పూ. ౫౪౨.

వేలుపుగాణ = వేల్పుగాణ. వి. (వేలుపు + గాణ.) గంధర్వుఁడు. (శ. ర.)

వేలుపుగిడ్డి = వేల్పుగిడ్డి. వి. (వేలుపు + గిడ్డి) కామధేనువు, దేవతల గోవు.

ఉ. వేలుపు గిడ్డియుం బరుస వేదియుఁ గల్ప
కుజంబుఁ దోడరా. ......
భీమ. ౨. ౧౪౩.

వేలుపు జెక్కెర. వి. (వేలుపు + జక్కెర.) ఆకాశగంగ, సురదీర్ఘిక, స్వర్ణది.

క. జెక్కెల దొర చెలికానికిఁ, గొక్కెహుమా
జోడు నయ్యకుం జొక్కెపు లేఁ, జక్కెల
కొనిని వేలుపు, జెక్కెర నొదలను దాల్చు
జగవేల్పునకున్.
అచ్చ. రా. బాల. ౨౧.

వేలుపుజెడదారి. వి. (వేలుపు + జెడదారి.) సురమౌని, నారదుఁడు.

సీ. వేలుపు జెడదారి విందారగించువో నానంద
బాష్పంబు లడ్డపడును ...
ఉ. హరి. ౬. ౧౩౯.

వేలుపుటిల్లు. వి. (వేలుపు + ఇల్లు.) మేరుపర్వతము.

ఉ. వేలుపుటిల్లు విల్లు వెడవీకల పోకల నారి
రెండు చే, దోల వెలుంగు తూపె చటఁ దోలినఁ
బాఱని తేరుమాటలై, గ్రాలెడు తేజిలెవ్వ
నికిఁ గల్గునతండు చళుక్య విశ్వ భూ,పాలు
మనంబునం బర విభంజనుఁడై విహరించు
చుండెడిన్. కావ్యా. ౫. ౯౭.

వేలుపుటేఱు = వేల్పుటేఱు. వి. ఔ. సురదీర్ఘిక, ఆకాశగంగ.

ఉ. వేలుపుటేఱుఁ గప్పురము వెన్నెల లంచలు
ముత్తియంబులుం, బోలును మంచు నద్ద
ములుఁ బయ్యెరమేపుడు లేఁడు గల్వ రా,
తాలును రేవెలుంగు మగతాలును తెక్కెలుఁ
దమ్మిచూలి యిల్లాలును జోడుగాఁగఁ దన
రారు నసంబునఁ గేగు దయ్యమా.
అచ్చ. రా. బాల. ౨౧౪.

ఉ. ...కీలు జాళువా, మేలిపసిండి బొమ్మచను
మిట్టలకున్ దెలిచల్వ పైఁటిణీ, చేలచెఱం
గులై యచటఁ జెల్వగు వేలుపు టేటి
పెందెరల్. ఉ. రా. ౧. ౫౭.

వేలుపు(ల్పు)టొజ్జ. వి. (వేలుపు + ఒజ్జ.) సురాచార్యుఁడు, బృహస్పతి. (శ. ర.)

వేలుపుటొడయఁడు = వేల్పుటొడయఁడు. వి. (వేలుపు + ఒడయుడు.) దేవేంద్రుఁడు.

సీ. మును గౌతముఁడు నాఁగ నొనరు పంట
వలంతి జేజే నిరాబారి సింగమునకు,
గారాబు టిల్లాలఁ జే రహల్యయటందు
రొకనాఁడు వేలుపుటొడయఁ డెమ్మె,
నునుఁగోరి పుంజారూపునఁ జేరి నడురేయి
తఱి నింటిదరిఁ బొంచి యఱచుటయును...
అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౬.

వేలుపుదాయ = వేల్పుదాయ. వి. (వేలుపు + దాయ.) సురద్విషుఁడు, అసురుఁడు.
చూ : వేల్పుదాయ.

వేలుపుబానిస = వేల్పుబానిస. వి, (వేలుపు + బానిస.) వేశ్య. (శ. ర.)

వేలుపుమానికము = వేల్పుమానికము. వి. (వేలుపు + మానికము.) చింతామణి.

క. దాన సమగ్రత వేలుపు, మానికమును
బోలు ననుచు మహనీయమణిన్, గానుక
యిచ్చి నరేంద్రుని, వేనోళ్లం బ్రస్తుతించి
వీడ్కొని చనియెన్.
విక్ర. ౨. ౨౫౭.

వేలుపుమావు = వేల్పుమావు. వి. (వేలుపు + మావు.) ఉచ్చైశ్శ్రవము, దేవాశ్వము.

సీ. ఎంట దివ్వన నేఁగు వివిధాశ్వ కంధరల్
దగిరి వేలుపు మావు వెలుఁగు బూన ...
చంద్రా. ౬. ౯౨.

వేలుపుమిన్న. వి. (వేలుపు + మిన్న.) దేవతా శ్రేష్ఠుఁడు.

సీ. ... వేలుపు మిన్నల వివిధ భూషణ కాంతి
శక్ర చాప స్ఫూర్తి సవదరింప ...
దశ. ౧. ౨౬౫.

వేలుపు ముద్దరాలు = వేల్పు ముద్దరాలు. వి. (వేలుపు + ముద్దరాలు.) దేవతా స్త్రీ.

క. ఈ విధమున నయ్యిరువురు, భావజ తంత్రైక
పరత బహుకాలము సౌ,ఖ్యావహ లీలల
నుండం,గా వేలుపు ముద్దరాలు గర్భము
దాల్చెన్. మనుచ. ౩. ౧౧౭.

వేలుపు(న్మొ)మొదవు. వి. (వేలుపు + మొదవు.) కామధేనువు, దేవతల యావు.

క...... కోర్కులు, పాలుపొదవఁగఁ బిదుకు
వేలుపు న్మొదవునకున్.
నీలా. ౧. ౨౧.

వేలుపురాచిల్కు = వేల్పురాచిల్కు (లుకు.) వి. (వేలుపు + రా + చిల్కు.) ఐంద్రాస్త్రము, ఇంద్రుఁ డధిదేవతగాఁ గల అస్త్రము.

సీ. రాచూలి వేలుపు రాచిల్కు నిగిడించి యా
చెయ్యి దిగవైచి యపుడె సాము, నెల
ముల్కిదోయి నిచ్చలముగాఁ బఱగించి
కాళ్లు రెండును ద్రుంచి ...
అచ్చ. రా. యు. ౨౪౭.

వేలుపురాపురువు. వి. (వేలుపు + రా + పురువు.) ఇంద్రగోపము, ఆరుద్ర పురుగు.

ఉ...... జడిగొన్న మంకెనన్, నిప్పుగఁ బేయు
నట్లు దగ వేలుపురాపురు వుంగముల్
దతిన్. అచ్చ. భా. ౩. ౫౧.

వేలుపుఱేఁడు. వి. (వేలుపు + ఱేఁడు.) ఇంద్రుఁడు.

ఉ...... వేలుపుఱేని గెల్చు టొక విక్రమమే
బలిదైత్యవల్లభా. దశ. ౨. ౪౨౩.

ఉ...... జాబిలి రాల మేడలో, వేలుపుఱేఁడు
నల్వయును వెన్నుఁడు గొల్వఁగ ...
నీలా. ౧. ౧.

ఇట్లే: వేలుపుకేలిక, వేలుపురాయఁడు. మొ||

వేలుపుచెట్టు. వి. (√ వేలుపు.) కల్పవృక్షము.

శా. ఏఁడీ పేదలపాలి వేలుపులచెట్టు ...
అచ్చ. రా. అయో. ౭౭.

వేలుపులదారి. వి. (√ వేలుపు.) ఆకాశము.

చ. తడయక వచ్చె వేలుపుల దారిని భాముల
వేఁటకాఁ డొగిన్ ...
అచ్చ. రా. యు. ౧౬౨.

వేలుపులపెద్ద. వి. (√ వేలుపు.) బ్రహ్మ, సురజ్యేష్ఠుఁడు.

సీ. కెందమ్మి గద్దె యెక్కిన వేలుపుల పెద్ద
పలుకుఁ బూఁబోఁడికిఁ బ్రాణపదము ...
దశ. ౨. ౬౨.

వేలుపులపెద్ద కొమరుఁడు. (√ వేలుపు.) నారద మహాముని.

క. అని పుట్టఁ బుట్టువునకుం, గొనకొని వేలు
పుల పెద్ద కొమరుఁ డెఱింగిం,చిన నాల
కించి యతఁ డా,యన నవ్వాలి కతయుఁ
దెల్పుని వేడుటయున్.
అచ్చ. రా. బాల. ౨౧౩.

వేలుపుల ప్రోలు. వి. (√ వేలుపు.) అమరావతి, స్వర్గపట్టణము.

గీ. కూడు నిదురయు నెపుడుం బేకూఱకుండు,
వేలుపుల ప్రోలు నమ్మోటి వీటికనయె ...
అచ్చ. రా. బాల. ౩౧.

వేలుపువడ్రఁగి. వి. (వేలుపు + వడ్రంగి.) విశ్వకర్మ, దేవశిల్పి.

క. వేలుపు వడ్రఁగిపెట్టిన, కీటనఁ బలుకాట మాట క్రియ గనుపట్టుం, గాలోచితముగఁ దద్ది, వ్యాలయరత్న ప్రతిమల కనురూపముగన్. కళా. ౨. ౧౦.

వేలుపువెలఁది. వి. (వేలుపు + వెలఁది.) దేవతాస్త్రీ. అప్సరస స్త్రీ.

క. అని యాస గలుగఁ బలికిన, విని వేలుపువెలఁది మోము వికసిల్లంగాఁ, దనచేతి చెఱఁగు బిగియన్, బెనచుచుఁ దలవాంచి నగవు బెరయఁగఁ బలికెన్. మనుచ. ౩. ౧౦౬.

వేలుపుసాని = వేల్పు(ల)సాని. వి. (వేలుపు + సాని.) ౧. జోస్యము చెప్పు స్త్రీ, సోదెచెప్పునాఁడుది, దైవజ్ఞ.

సీ. ......తగు దైవజ్ఞ సోదెకత్తె, యనఁగ వేలుపు సాని యన ... ఆం. భా. ౨. ౧౧౦.

వేల్చు. స. క్రి. అగ్నిహోత్రమందు ఆజ్యాదికము సమర్పించు, హోమము చేయు.

ఉ. ......ప్రయోగ దక్షుఁడగ్ని, ముఖము సేసి వేల్వ మొనసి వివాహోప, కరణ వస్తుచయము గాచి యుండె. భార. ఆది. ౭. ౧౬౭.

గీ. హృదయ వేదికయందు సమిద్ధ మూర్తి, వెలుఁగుచుండు తేజమునందు వేల్చుఁ బ్రాణ, ములను యాజి యట్లంతరమున నొనర్చు, యాగమున వీతకల్మషుఁడై వెలుంగు. భార. శాం. ౫. ౧౮౯.

సీ. రేపు సూర్యుండును మాపు చుక్కలుఁ దోఁచునంతదాఁక నుజపమాచరించి, యటు మీఁద నాత్మ గృహ్యానురూపంబుగా విధివంతముగ నగ్ని వేల్వవలయు ... విజ్ఞా. ౧. ౬౩.

ఉ. పంకజనేత్ర గౌతముని పంపున లాజలు దోయిలించి ధూ,మాంకుని యందు వేల్చె దరహాసము లొప్పులలోన గాఁచుచున్ ... నైష. ౬. ౧౦౨.

ఆ. అనిన సాహసాంకుఁ డంబిక నెళ్లేని, ప్రముదితాత్ముఁ జేయఁ బ్రబిన వట్టి, మధు నిషిక్తమైన మాటార సత్ఫల, వితతిఁ దాను నట్ల వేల్వఁ దొణఁగె. విక్ర. ౫. ౭౫.

౨. కాల్చు, తగులఁ బెట్టు.

గీ. అతని ముఖ గహ్వరంబుల నద్భుతముగ, నుగ్రదహన శిఖావళు లుద్భవించి, వేల్పు మూఁకల నరికట్టి వేల్వఁ దొడఁగె, నంతనెంతయు సంభ్రాంతు లగుచు సురలు. భార. అర. ౫. ౨౧౫.

గీ. మాడుగులు వేల్చె నొడ్డాది మసి యొనర్చె... ఆము. ౧. ౩౬.

౩. భర్జించు.

వ. పర సంతాపకారి కటుక వచనుండగు కుటిలబుద్ధిని నింగలంబున వేల్వఁడు ... కాశీ. ౩. ౧౫౪.

వేల్పించు. స. క్రి. (వేల్చు.) హోమము చేయించు.

క. వేలుపుల కేఁడు గురుచే, వేలిమి వేల్పించి బలిమి వెలయఁగ ...... భాగ. ౯. ౫౦౫.

క. పోల్పఁ దొలి మినుకు దెఱఁగున, వేల్పించిన పిదప రాచ విరివింటి దొరన్, వేల్పులకున్ మ్రొక్కించిరి ...... యయా. ౪. ౧౧౩.

వేల్పు¹ = వేలుపు. వి. (√వేలుచు.) ౧. దేవత.

క......పొలుపుగ ధర్మం, బలఁపుమ మతి యాతఁడె వేల్పులలోపలఁ బెద్ద ధర్మువున సత్యమునన్. భార. ఆది. ౫. ౯౨.

క......వేంకటపతి యిష్టమయిన వేల్పుగుటఁ... ఆము. ౧. ౧౬.

క. వీఁడే దిలీప భూపతి, వాఁడి తనంబునను కానవచ్చునె మరుచేఁ, బోఁడిమి యతి యున్నప్పుడె, వేఁడె మొయింబట్టి తెత్తు వేల్పులు బెగడన్. సుధ. ౫. ౬.

ఉ......ఈశుమం,త్రంబున వేల్పు వ్రేల్చి ... దశకు. ౭. ౧౨౧.

వేల్పు² = వే్రల్పు. వి. (√వేలు.) వ్రేల వేయుట.

గీ. ముసిది ముప్పునఁ బెండ్లికై మొగము వేల్పు, దగవు గాదని రాఁడయ్యెఁ దాతవేల్పు... నైష. ౪. ౧౨౯.

వేల్పుఁగన్నియ. వి. (వేల్పు¹ + కన్నియ.) దేవతా స్త్రీ.

సీ. ముదిమి యొన్నఁడు లేని కొదమ ప్రాయఁపుఁ జెల్వు నేర్పులు వేల్పుఁ గన్నియల కమరు ... ఉ. రా. ౪. ౯౦.

వేల్పుఁగమ్మరి = వేలుపుఁగమ్మరి. వి.(వేల్పు¹ + కమ్మరి) దేవశిల్పి, విశ్వకర్మ.

ద్వి. బొమ్మర వోయి వేల్పుల మూఁక వేల్పుఁ, గమ్మరిఁ బిలిచి యక్కజము చూచితివే ... ద్వి. పరమ. ౧. ౨౭. పొ.

వేల్పుఁగలువకంటి. వి. (వేల్పు¹ + కలువకంటి) దేవతా స్త్రీ.

వ. వేల్పుఁ గలువ కంటులు క్రొమ్ముడులు వీడ ... ఉ. రా. ౩. ౭౮.

వేల్పుఁగొండ. వి. (వేల్పు¹ + కొండ.) వేలుపు కొండ, మేరుపర్వతము.

గీ. కొండ మరధనమని వేల్పుఁ గొండ మహికిఁ, దెచ్చి దానంబు లొనరించు తెఱఁగుదనర, నాశ్రితుల కర్థ మొసఁగెఁ బెదప్పవిభుని, భార్య కొండమ్మ తనదు సంపద చెలయ. ఇందు. ౧. ౭౦.

వేల్పుఁజెట్టు. వి. (వేల్పు¹ + చెట్టు.) కల్పవృక్షము, సురతరువు.

వ. వేల్పుఁజెట్టు పూదండల దళదితనంబున ... ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

వేల్పుఁ(లుపుఁ)దపసి. వి. (వేల్పు¹ + తపసి.) దేవఋషి, నారదముని.

గీ. వినుము వాల్మీకిఁ జూచి యవ్వేల్పుఁ దపసి, తల్కి రా చందమామ లప్పుగిదిఁ బంప, కడమెలంగఁగ నద్దరి గట్టుమీఁద, నుండి కన్గొని ప్రొద్దు కుఱ్ఱండు దలఁకి. అచ్చ. రా. కిష్కి౦. ౨.

వేల్పుఁ(లుపుఁ)దెరవు. వి. (వేల్పు¹ + తెరవు.) సురవర్త్మము, ఆకాశము.

క. పొంగుచు నరదముపైఁ బొలఁతిం గూరిమి నునిచి వేల్పుతెరవునఁ బఱచెన్, బంగరు పిచ్చుకఁ గొంచున్, నింగికి సాళువపుఁ బులుఁగు సెగయు తెఱఁగునన్. అచ్చ. రా. అర. ౬౨.

వేల్పుఁ(లుపుఁ)దెఱవ. వి. (వేల్పు + తెఱవ.) దేవతా స్త్రీ.

గీ. కలికి చూపులఁ బరువంబుగా నొనర్చి, తిల కమునఁ బూవులోక వేల్పుఁ దెఱవగోసె... పి. శకుం. ౨. ౧౩౮.

వేల్పుఁదొయ్యాలి. వి. (వేల్పు¹ + తొయ్యాలి.) అప్సర స్త్రీ, అచ్చెర.

చ. .... పెన్నిధిగలిన్ బ్రతికిన్ బొడకట్టె
వేల్పుఁ దొ,య్యలి చిఱుసాన బట్టిన యనం
గుని మోహన బాణమో యనన్.
మనుచ. ౬. ౩౧.

వేల్పుఁబెద్ద. వి. (వేల్పు+పెద్ద.) సురజ్యేష్ఠుఁడు, బ్రహ్మదేవుఁడు.

మ. పురుషుం డంచుఁ బరేశ్వరుం డనుచు వేల్పుం
బెద్ద యంచున్ ...
ఉ. రా. ౧. ౨౫౦.

రగడ. చిలువరాయఁడు ప్రొద్దు చూలియు జింక
తాల్పును వేల్పుఁబెద్దయు ...
అచ్చ. రా. యు. ౬౪.

వేల్పుబెద్దన = వేల్పుఁబెద్ద. వి. సురజ్యేష్ఠుఁడు, బ్రహ్మ.

క. మనసున సిగ్గును వెఱపుం, బెనఁగొని నిండార
వేల్పుఁ బెద్దన యపు డ,ల్లన నేలమీఁద
నాలికిన, తన శుక్లము వామపాద తలమునఁ
జమరెన్. జాహ్నవీ. ౧. ౧౬౫.

వేల్పుకూఁటికుండ. వి. (వేల్పు + కూడు+ కుండ.) అమృత కలశము.

సీ. కొని పోవు నావేల్పు కూటికుండ సుపర్ణుఁ
డీ తేనె మావియుం బెఱఁగనేని ...
రా. వి. ౩. ౫౩.

వేల్పుఁగట్టు. వి. (వేల్పు¹+గట్టు.) మేరుపర్వతము.

ఆ. అంత వేల్పుగట్టు నలవి మీఱఁగ నొక్క,
డసలఁ జూచు నిచ్చ దివుట నొక్క,
విన్ను దాఁట నొక్క గన్నదీపాడవున,
నిక్కమంచు గొండఁ కొక్క నతఁడు.
అచ్చ. భా. ౨. ౨౬. పా.

వేల్పు(లుపు)గాణ. వి. (వేల్పు+గాణ.) ౧. దేవ గాయని, అప్సరస్త్రీ.

వ. వేల్పుగాణలు పాడు లక్ష్మీనారాయణుల
కల్యాణంపుఁ బాటలన్ ...
మనుచ. ౫. ౪౧.

౨. గంధర్వుఁడు.

చూ: వేల్పుగాణ తూపు.

వేల్పుఁగాణతూపు. వి. (వేల్పుగాణ+తూపు.) గంధర్వాస్త్రము.

గీ. మయుఁడు దబ్బర మీఱనేమమునఁజేసి,
యుడిన ముల్కినడంక నీరేనుతలల, తోడి
వేలుపు సిమ్మనఁ దోన వేల్పు, గాణతూపేసి
దొర దానిఁ గ్రమ్మరించె.
అచ్చ. రా. యు. ౩౫౧.

వేల్పు(లుపు)గిడ్డి. వి. (వేల్పు¹+గిడ్డి.) కామధేనువు.

సీ. దొడ్డిఁ బెట్టిన వేల్పుగిడ్డి కాఁపు ...
మనుచ. ౧. ౬౬.

వేల్పు(లుపు)గుబ్బలి. వి. (వేల్పు¹+గుబ్బలి.) మేరుపర్వతము.

ఉ. ముందు పసిండి తమ్మి బలు మొగ్గలమొగ్గర
మావరించు మేల్, చిందెడు వేల్పుగుబ్బలి
వజీరుని జీరు నధఃకరింపఁగాఁ, గ్రొందళి
రాకు బాకు దొరకున్ దొరకించు భవంబు
చెల్లరే, చందన గంధి చన్నుఁగవ
చంద్రుఁడో యింద్రుఁడో యాయుపేం
ద్రుఁడో. కృ. శకుం. ౨. ౧౨.

వేల్పు(లుపు)గొంగ. వి. (వేల్పు+గొంగ.) దేవద్వేషి, రాక్షసుఁడు.

గీ. వేల్పుగొంగయుఁ గడలేని వేడ్కతోడ,
నపుడె తవదీవి కేఁగి నెయ్యమున నింటి,
చెంత పూఁదోఁటలోన నచ్చెలువ నునిచి,
కఱకు రాకాసి కొమ్మలఁ గాపునెట్టె.
అచ్చ. రా. అర. ౪౪.

వేల్పుజడదారి = వేలుపుజడదారి. వి. నారదుఁడు, సురమౌని.

గీ. వినుము కత వేల్పుజడదారి విన్నుచూలి, మేపరుల నట్టు పుట్టువు మేటితపసిఁ, గాంచియిట్లనునంత నగ్గట్టు మీఁద, దరలి రాఁగవుల వలికి దాటి చనుచు.

అచ్చ. రా. అర. ౨.

వేల్పు(లుపు)టావు. వి. (వేల్పు[1] + ఆవు.) కామధేనువు.

సీ. వేదాది విద్యలు విశ్రమించిన తావు విబుధకోటులపాలి వేల్పుటావు ...

రాజ. చ. 3. 2.

శా. హల్యన్ మోచి కొమాళ్లు దున్నఁగఁ దదీయక్రాంతి యెంతో మన,శ్శల్యంబై కనిపింప లంపటపడెన్ సంతాన బాహుళ్యమాం,గల్యం బొందియు వేల్పుటావనఁగ నింతం బుత్రశోకంబు కా,సల్యాదేవికి నేకపుత్రకుఁ దరించన్ శక్యమా యక్కటా.

చం. రా. ౪. ౯౪.

వేల్పు(లుపు)టూరు. వి. (వేల్పు[1] + ఊరు.) దేవపురి, అమరావతి.

ద్వి. దారుణీ స్థలి సంపదలచేత వేల్పు,టూరు గేలించు కోడూరు నా నెలయు ...

ద్వి. పరమ. 3. ౧౬౮. పా.

వేల్పు(లుపు)టేనిక. వి. (వేల్పు[1] + ఏనిక.) ఐరావతము.

సీ. వేల్ప టేనికలయ్యెఁ బోల్ప నేమఁగులెల్లఁ గొండలన్నియు వెండి కొండలయ్యె ...

అచ్చ. రా. అరా. ౨౦.

వేల్పుటేఱు = వేలుపుటేఱు. వి. బొ. (వేల్పు[1] + ఏఱు.) దేవనది, ఆకాశగంగ.

మ. కినుకం బుట్టిన యట్టి మౌని హృదయక్లేశంబు శాంతంబుగా. ముని శిష్యప్రకరంబుతోడ గమనాన్ముఖ్యంబునన్ ముచ్చటల్, తనియం జెప్పుచు వేల్పుటేటి నికటస్థానంబు నందుండఁగాఁ, వనజాతాప్తుని మండలంబు దిగియె న్వారాశి దిక్సీమకున్.

భీమ. ౨. ౨3.

ద్వి. శ్రమము దీరఁగ నిల్చి జననాథ తిలకుఁ,డటఁ జని ముందట నా వేల్పు టేటి, తటమున ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪౭. పం.

వేల్పు(లుపు)టొడయఁడు. వి. (వేల్పు[1] + ఒడయఁడు.) దేవేంద్రుఁడు.

ఉ. అత్తటి జోగి వేల్పుటొడయం డెద నాతని మెచ్చి కూర్మితో, నెత్తి కవుంగిలించుకొని హెచ్చుగ వేలుపులెల్ల సొంపు ద,ల్కొత్తఁగఁ జేరి వ్రేలుముల నోరపుఁ బాళ్లు గొనంగ నిత్తరా, తత్తడి నేఁడెదం దనియఁ దప్పక జన్నమొనర్చి యంతటన్.

అచ్చ. రా. బాల. ౧౨౭.

వేల్పు(లుపు)డిగ్గియ. వి. (వేల్పు[1]+డిగ్గియ.) సురదీర్ఘిక, గంగానది.

క. వేలిమి యగ్గి పొగల్దగు, వేలుపుడిగ్గియ మునింగి పెలుపడు నమరీ,జాలము తిన్నని పెన్నెతి, వాలుఁగురుల కగరు ధూపవైఖరి యగుచున్.

కువల. ౨. ౭౭.

వేల్పుడు. వి. (√ వేల్చు.) పూజ.

గీ. ... ... క్రూర మృగంబులఁ గార్ముకప్రముక్త నారాచములఁ గూల్చి భక్తితోడ, జనకునకు వేల్పు డొనరించి సకలలోక,సమ్మతము లగు కార్యముల్ సల్పుచుండ.

అధ్యా. బాల. ౧3. పా.

వేల్పు(లుపు)దపసి. వి. (వేల్పు[1] + తపసి.) దేవ ఋషి, నారదముని.

గీ. వినుము వాల్మీకిఁ జూచి యవ్వేల్పుఁ దపసి,
వల్కె రా చందమామ లప్పగిదిఁ బంప,
కడిమెలంగఁగ నద్దరి గట్టుమీఁద. నుండి
కన్గొని ప్రొద్దు కుఱ్ఱండు దలఁకి.
అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౨.

వేల్పు(లుపు) దొర. వి. (వేల్పు[1]+దొర.) దేవేంద్రుఁడు.

సీ. మిగులఁ గుప్పసము పన్నగ లోకభర్తకు
వేఱొక్క పెరిమావు వేల్పుదొరకు ...
రామా. ౧. ౪౬.

గీ. నూర నిభుఁడైన పింగలి నూరవిభుని,
దొరయఁ బోఁ డొరుఁడల వేల్పు దొరయ
కాని ... ప్రభా. ౧. ౨౬.

వేల్పు(లుపు)దొరగారు. వి. (వేల్పుదొర+గారు.) ఐరావతము.

చ. కనఁదగు తెల్లమానిక పుఁగప్పుల నొప్పెడు
చప్పరాలలోఁ, దన పాదశైన నీడఁగని
తాళక రేనుఁగటంచుఁ గొమ్ములన్, జెన
కఁగ వచ్చి కోటపయిఁ జేసిన ముత్తెపు
సింగపుంగమిన్, గనుఁగొని పాలువేల్పు
దొర గారతఁ డొదల మస్తరింపగన్.
యయా. ౧. ౫.

వేల్పు(లుపు)దొరమానికము. వి. (వేల్పు దొర+మానికము.)

గీ. ......కోట, కొమ్మలం దాడు తెలిగంటి
కొమ్మలిడెడు, వేల్పుదొరమానికములు
నవ్వేటఁ దనరు. నీలా. ౧. ౩౧.

వేల్పు(లుపు)దొరవిల్లు. వి.ఔ. (వేల్పు దొర+విల్లు.) ఇంద్ర ధనుస్సు.

వ. కొంత వడికి మెల్లన నల్లుట లునకలగు వేల్పు
దొరవిల్లు నీ కొండకొండ తుదల బలువన్న
రతనంబుల ... అచ్చ. భా. ౨. ౩౦. ౫.

వేల్పు(లుపు)ప్రోయాలు. వి. (వేల్పు[1]+ప్రోయాలు.) దేవతా స్త్రీ, అచ్చర.

ఉ. పాలి సువర్ణ వేత్రకరు లంతకమున్న
పరాకు దేవ నీ, పొలి కనంగ రాజ్యరమ
భంగి వేలుంగుచు వచ్చె వేల్పు ప్రోయాలు...
పె. శకుం. ౧. ౨౨౪.

వేల్పు(లుపు)ప్రోలు. వి. (వేల్పు[1]+ప్రోలు.) స్వర్గము.

ఆ. అపుడు ముసలి వేల్పు టతివరై తన
తోంటి, కతయు నచటనున్న కల్లతపసి,
తెలుఁగు నతనితోడ నెఱిఁగించి పసిఁడి
తే,రెక్కి వేల్పు ప్రోలి కేఁగె నంత.
అచ్చ. రా. యు. ౪౧౭.

వేల్పుఁ(లుపు)బడవాలు. వి. (వేల్పు[1]+పడవాలు.) కుమారస్వామి, దేవతల సేనానాయకుఁడు.

గీ. తపసి యిల్లాంఁడ్ర చెలువంబు దలఁచి తలఁచి,
మున్ను ముచ్చిచ్చును విరాళి గొన్నచోటు,
కనుపపులు వేలుఁ బడవాలుఁ గన్నచోటు,
హర్ష మునఁజూచి ప్రవరాఖ్యుఁ డాత్మలోన.
మనుచ. ౨. ౯.

సీ. అలవేల్పుఁ బడవాలు నలరు పొందొగడాలు
భాసిల్లు కొండమ్మి కేసరాలు ...
ఇందు. ౧. ౧౩౦.

వేల్పు(లుపు)బాస. వి. (వేల్పు[1]+బాస.) దేవభాష. సంస్కృతము.

ఆ. పుట్టఁ బుట్టినట్టి దిట్టయు దీవిని, బొడమినట్టి
పున్నె ములగనియును, పెం దలు గాఁగఁ
గబ్బములు వేల్పుబాసను, గూర్చినట్టి వారిఁ
గోరి తలఁతు. నీలా. ౧. ౭.

వేల్పు(లుపు)బువ్వ. వి. (వేల్పు[1]+బువ్వ.) చంద్రుఁడు, అమృతము.

గీ. భోగములఁ గండ యలవేల్పు బువ్వదండ,
పతితులకు బొండ పేదలపైఁడికుండ, తమము
కేయండ విబుధామృతంపుటుండ, కొండ
మాత్రంబె తిమ్మప్పఁ డుండుకొండ.
రా. వి. ౧. ౩౧.

వేల్పు(లుపు)బోనము = వేల్పుల బోనము. వి. (వేల్పు[1] + బోనము.) ౧. అమృతము.

సీ. సెలదాల్పు సేవకంబులకున్న వేల్పుబోనమ్ము
దెచ్చిన వారు వమ్మువాఁడు ...
రా. వి. ౧. ౪౧.

౨. చంద్రుఁడు.

చ. సెల......జా, బిలి చలికెల్లు చందురుఁడు
వెన్నెలరాయఁడు చందమామ రే, పాలఁతి
మగండు వేలుపుల బోనము ... చంద్రుఁ
డగు మహేశ్వరా. అం. భా. ౧. ౪౪.

వేల్పు (లుపు) మన్నీఁడు. వి. (వేల్పు[1] + మన్నీఁడు.) దేవేంద్రుఁడు.

గీ. పగలు కేలును పౌలస్త్య భటులొనర్చు,
దుడుకుచే వేల్పు మన్నీని కొడుకుఁ గుట్టి,
కక్రటక్రట పూన శక్యంబె వజ్రధరున
కిటువంటి యంబేద తొరతనంబు.
చం. రా. ౨. ౨౫.

సీ. వేల్పు మన్నీనికై తెలిచి పెన్పొదలలో
నొదుగు కాటుక కొండ కొదమలనఁగ ...
యయా. ౨. ౧౨.

ఇట్లే: వేల్పు మన్నెవాఁడు.

చ. తలంపు తామిన్న గద్దియపై సెలకొన్న
వేల్పు మన్నెవాని చెన్నున నున్నతిఁ గని...
ఉ. రా. ౫. ౨౪౯.

వేల్పు(లుపు)మల. వి. (వేల్పు[1] + మల.) మేరు పర్వతము.

చ. కదలి దశాననుండు లయకాల ఘనాఘన
గర్జిత భ్రమ, ప్రద భట సింహ గర్జనల
పార గుహా కుహారంబులానినన్, బదులుఁగ
మ్రోయు వేల్పుమలపజ్జకుఁబోయెఁ దదీయ
పాదముల్,. చిదురుపత్రై ధరం గలయఁ
జేయుచు సేనలు గొల్వ నుద్ధతిన్.
ఉ. రా. ౪. ౨౫౬.

వేల్పుమల వింటిదేవర. వి. శివుఁడు, మేరు ధన్వుఁడు.

గీ. ఎపుడుఁ బాయకయున్న మిన్నేఱు దనరఁ
బేర్మి గొండల ఱేఁడను పేరుమెఱయ,
వేల్పుమల వింటి దేవర పోల్పు దాల్చి,
జన్నపుం దీవి విడిమట్టు చలువగట్టు.
యయా. ౨. ౩౬.

వేల్పు(లుపు)మిన్న. వి. (వేల్పు[1] + మిన్న.) సురజ్యేష్ఠుఁడు, బ్రహ్మదేవుఁడు.

సీ. సృష్టికర్త నటంచుఁ జెలఁగి నిన్ సృజి
యించి విడిచెనో మీ యన్న వేల్పు
మిన్న ... ఇందు. ౪. ౪౯.

వేల్పు(లుపు)రాతోఁట. వి. (వేల్పు[1] + రాచ + తోఁట.) నందనవనము.

సీ. విహరించు నొకపూఁట వేల్పురాతోఁటలఁ
బొదలు గొజ్జఁగ పూవుఁ బొదలయందు...
ఉ. రా. ౩. ౧౦౦.

వేల్పు(లుపు)రాయఁడు. వి. (వేల్పు[1] + రాయఁడు.) దేవేంద్రుఁడు.

సీ. పౌరుషంబున మించి పౌలోమి సెదనుంచి
యులరెడు వేల్పురాయుని విలాస,ము ...
ఉ. రా. ౬. ౧౫౯.

వేల్పు(లుపు)రారాణి. వి. (వేల్పు + రాచ + రాణి.) శచీదేవి, ఇంద్రాణి.

గీ. వేల్పురారాణి సుతునకు వేడ్కసేయ, సంత
రించిన వజ్ర పంజరమునందుఁ, దేజరిల్లెడు
శారికా రాజమనఁగ, జంద్రబింబాంతరాళి
లాంఛనము దనరె. భాను. ౩. ౧౪.

వేల్పు(లుపు)రాచతాయి. వి. (వేల్పు + రాచతాయి.) ఇంద్రనీలము.

ఉ......వేల్పు,తాల జయించు వేనలి తెఱంగు
హారంగవురయ్య... రసిక. ౩. ౫౫.

వేల్పుల గమికాఁడు. వి. (వేల్పులు + గమికాఁడు.) ఇంద్రుఁడు.

ద్వి. నీరధి సురనర నికరశైలాధి, ధారిణిర్మై
నయాధారిణి వగచి, కనలి వేల్పులగమి
కాని చెంగటికిఁ, జని యింద్రునిఁ జూచి
వెచ్చని యూర్పుతోడ.
అ. మ. క. ౧. ౧౧. పొ. ౩. పం.

వేల్పులదొర. వి. (వేల్పులు+దొర) ఇంద్రుఁడు.

చూ: వేల్పుల దొరవాలు.

వేల్పుల దొరవాలు. వి. (వేల్పులదొర + వాలు.) వజ్రాయుధము.

సీ. వెన్నుని యన్నన్న వేల్పుల దొరవాలు
నఱపది మోముల నలరుసామి ...
గీ......గెబ్బు......యశము.
రామ. ౨౧౩.

వేల్పుల బువ్వ. వి. (వేల్పుల + బువ్వ.) ౧. అమృతము.

సీ. బొడ్డున వెన్నుని బొడ్డు బిడ్డని మెప్పు వలన
వేల్పుల బువ్వ గలిగియుండు ...
అచ్చ. రా. యు. ౫౫౩.

౨. చంద్రుఁడు.

ఉ. అరలుం బున్నమరేలు మేల్ హొయలుచే
నవ్విటిగాటంపు క్రొ,న్నెలతా మేడల
నాడుచేడియలు పూన్కిన్ జెంతఁ గన్పట్టు
వే,ల్పుల బువ్వం జెలి నిల్వ్వటద్దమని కేలుం
దమ్ములం బట్ట ని,మ్ములఁ గందందెను గాక
యందుఁ గలదే మున్నిట్టియున్ మట్టి
యున్. అచ్చ. రా. బాల. ౩౫.

వేల్పుల బోనము. వి. (వేల్పులు+బోనము.) అమృతము.

సీ. విన్ను కేళాకూళి వేల్పులబోనము తడవుల
నిడుపడు పుడుకు దొడుకు ...
అచ్చ. రా. యు. ౫౯-౨.

వేల్పుల వెజ్జు. వి. (వేల్పు[1]లు + వెజ్జు) దేవ వైద్యుఁడు, అశ్వి దేవతలలో నొకఁడు.

సీ. మఖ భోక్తృల యజీర్తి మాన్పగా వేల్పుల
వెజ్జు మందులసారె వెదకసాగ ...,
దశా. ౬. ౬౯.

వేల్పులేగిడ్రా. వి. (వేల్పు+లేఁత+గిడ్డి+రా.) కామధేను శ్రేష్ఠము.

శా. దొడ్రా యీ కులమంచు నెంచుఁ దగు
సాధుస్తుత్య వంశంబునం, బొడ్రత్నంబునఁ
దేజరిల్లు జననంబుం బొందినన్ వేల్పు లే,
గిడ్రా పోష్యజనాలి కీమెయను సత్కీర్తిం
బ్రదీపించినన్, గొడ్రాలైన వధూటి జన్మ
మది పేర్కొ నిష్ఫలం బిమ్మహిన్.
వైజ. ౧. ౬౩.

వేల్పువెలచాన. వి. (వేల్పు+వెలచాన) అప్సర స్త్రీ, దేవవేశ్య.

ఉ. చక్కని దంతు వేల్పు వెలచానల కన్నను
నాటఁబాట వెం,పెక్క నటంచు ...
ఉ. హరిశ్చ. ౮. ౧౧౪.

వేల్పువెలంది. వి. (వేల్పు + వెలంది.) దేవతా స్త్రీ, అప్సర స్త్రీ.

ఉ. వీనుల కంటి తొయ్యలిరొ వేల్పువెలం
దిరొ జక్కవపోర లేఁ, జానరొ పక్కెరా
చెలిరొ జక్కవల వంగడపుం బడంతిరో...
అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౪.

వేల్పువేల్పు. వి. (వేల్పు + వేల్పు.) దేవదేవుఁడు.

ద్వి. భువన మోహనమూర్తిఁ బుండరీకాక్షు,
నా వేల్పువేల్పు నెప్పాగ్రపక మఱియు,
సేవించి ... ద్వి. పరమ ౨. ౧౨౫.

వేల్పు(ల)సాని = వేలుపుసాని. వి. (వేల్పులు + సాని.) ౧. అప్సర స్త్రీ, రంభ.

క. ......సరభసమున వచ్చు వేల్పుసానిం
గాంచెన్. ఉ. రా. ౪. ౧౮౩.

౨. జోస్యము చెప్పు స్త్రీ, సోది చెప్పు
నాఁడుది.

చ. మన చరితంబుఁ జెప్పెను సమస్తము వేల్పుల
సాని చెప్పినట్లు నిజముగాఁగ ......
కళా. ౩. ౧౮౫.

వేల్మి = వేలిమి. వి. (√ వేల్చు.) హోమము.

గీ. ......సతియు నాలర్కవాక మంచితము
వండ, నిల్మి కుండన కర్పించి వేల్మి
దీర్చి ... ఆము. ౪. ౧౯౦.

ద్వి. చదువును సంధ్యయు జపమును వేల్మి,
మొదలు ముట్టఁగఁ బోయి మోటనై
బడలి ......
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౨౫౨.

క. శ్రీ కాళేశ్వరు సన్నిధి, నేకాంతము జపము
వేల్మి యాగియు శ్రాద్ధం, బేకైకము......
భీమ. ౩. ౧౧౫.

వేల్మిబొట్టు = వేలిమిబొట్టు. వి. (వేల్మి + బొట్టు.) హోమకుండము నందలి భస్మముతోఁ బెట్టికొనిన బొట్టు, రక్ష.

మ. గొనబై దండములందుఁ గ్రొంత బసుపు
నిగ్గుల్ దేఱు కౌపీన బంధనము లుమ్మంజాలు
వేల్మిబొట్టుఁ గడు నందంబొందఁ గృష్ణా
జినంబునఁ గీలించిన జన్నిదంబులు మనో
మోదంబు సంధింపఁగా, ఘనతం బొల్చు
సమిత్కుశా హరణ రింఖత్ బ్రహ్మచారోత్క
ఘముల్. విప్ర. ౧. ౬౦.

వేల్లజము. సం. వి. అ. న. మిరియము, మరిచము.

వేల్లనము. సం. వి. అ. న. ౧. కంపము, వణఁకుట, కదలుట. ౨. (గుఱ్ఱములు మొదలగునవి భూమిపై) దొర్లుట, లుంఠనము.

వేల్లము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చలనము, కదలిక. ౨. కంపము, వణఁకు. ౩. వాయువిశంగము.

వేల్లహాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చెడునడత గలవాఁడు, పోకిరి.

వేల్లి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వల్లి, తీఁగ, లత.

వేల్లితనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వణఁకునది, కంపించునది. ౨. వక్రము, వంకరయైనది.

—వి. అ. న. ౧. గమనము, చలనము, కదలిక. ౨. కంపము, వణఁకు.

వేళ. వి. సమయము, కాలము, నాఁడు.

వేళము. క్రి. విశే. శీఘ్రముగ, త్వరితముగ.

గీ. ఒసఁగి రొండ పేర్పులోఁ గాఁగుచున్న
యాల, పాలు వడ్డించుటయు మానిపాల
వేళ. మవలివారల చేతికి నందియిచ్చు వడు
వున భుజించె వడు విపుర్వాంటకంబు.
పాండు. ౪. ౧౬౪.

క. వేళంబె సలిల విహరణ, కేళిరతిం దేలి
యా మృగీలోకనతా, చాల ముదమంది

యుండొరు, కేలూరుచు రథసమునఁ
గెరుచు నగుచున్. ప్రబంధ. ౨౬౮.

సీ. వేళంబుగా నభోవీథి దువాళించు గిబ్బ
తేజీకి నా కృత్తివాస ...
నిరం. ౩. ౧౨.

వేళవాళి. మి. వి. (వేళ + వాళి.) జీవిత కాలమున
కయిన నిర్ణయము.

ద్వి. చోళ వాళిక కాక వేళవాళికిని, వత్తురే
యన్యదైవంబుల యిండ్లఁ, జొత్తురే ...
బస. పు. ౬. ౬౯౩. పం.

ద్వి. చోళవాళిక కాక క్షోణితలేళ, వేళ
వాళికి గర్తవే యట్టులనిన, స్వార్థ జంగమ
పూజనార్థమై, యర్థమర్థ సంఘటనార్థ మది
నీదు సేవ ...
పండితా. మహిమ. ౨౯౪. పా. ౧౧. పం.

వేళాకోళము. వి. ౧. పరిహాసము.

వ. తద్వృత్తాంతంబంతయు నడిగిన భృంగి
యిట్లనియె: నమ్మా నాకేల, నేనేమి జెప్పిన
వేళాకోళంబయి తోఁచుఁ బరిహాసకుని దేలు
బొడిచె నటన్న సామెత ...
మృ. వి. ౩. ౯౫.

౨. చిక్కు. (శ. ర.)

—విశ. చిక్కులు పడినది.

క. వేళాకోళపుఁ దీగెలుఁ, జేలికలుఁ గళాస
ములును జీఅజడలుఁ దాఁ,దాలుచు వెట్లాకో
మింటన్, లీలాహారిఁ దోఁచె నింత నేర్పరి
యయ్యెన్. కళా. ౩. ౪౨.

వేళావుళి. వి. (సంగీ) రాగ విశేషము.

వ. వసంతంబు మాళవి బంగాళి నాట దేవ
ప్రియ మేఘరంజి వేళావుళి మలహరి
జాళి ... మత్స్యపురాణము. ౫. ౫౭.

ద్వి. సారంగ నాట గుజ్జరి మేఘరంజి వేళా
వుళియు ... బస. పు. ౩. ౯౮౫. పం.

వేవిలి[1]. విశ. దున్ననిది.

క. దేవార్చనా నిమిత్తము, దా వేతోఁకతోఁట
వేయఁ దలఁచి యతం డా, తావు గృహ
స్థుల చేతన్, వేవిలి సుక్షేత్ర భూమి విలు
వకుఁ గొనియెన్. హైజ. ౧. ౮౩.

వేవిలి[2]. వి. (బ. వేవిలులు, వేవిళులు, వేవిళ్లు.)
పొలము.

సీ. సస్యకైదార్యమాశ్వచ్ఛటాఖుర పుటీ త్రుటి
తమై వేవిలి దుక్కిగాఁగ ...
రావి. ౨. ౬౪.

క. భావంబునఁ బుత్రావి, ర్భావము గాంక్షించు
పరమ పావనకా లీ,లావతికిఁ గోర్కి
పంటల, వేవిళ్లన నొప్పు మీఱి వేవిళ్లమ
రన్. పరమ. ౨. ౧౬౯.

వేవిళ్లు(ళులు). వి. బ. ఏదైనఁ దినవలయు నని
గర్భవతికిఁ గలుగు కోరికలు, భక్షణ వస్తు
వాంఛాతిశయ రూప గర్భలక్షణ విశేషము.

గీ. అమరెఁ బుప్పొడి దిప్పలై యంత నంత,
మెట్ట దామరపాకుల మీఁదఁజాతి, పైఁడి
చూలాలి వేవిళ్లు వాయఁదోఁట, కలిమి చెలి
వెట్టుకల వంటకంబు లనఁగ.
యయా. ౭. ౯.

శా. ఆవామేక్షణ దైవయోగమున గర్భాధా
నముం బొందినన్, వేవిళ్లయ్యె నరోచికంబు
వొడమెన్ వెల్లందనం బాస్య రా,జీవ
వ్యాపకమయ్యె ... కాళ. ౭. ౪.

ఉ. మెచ్చితి వేఁడి కొమ్మనుడు మిత్ర
సహుండు కుమారుఁ గోర నీ, కిచ్చితి నంచు
నచ్యుతుఁడు నేఁగ ధరామరుఁ డాత్మ
కాంతకుం, జెచ్చెరఁ దోఁచు వేవిళులు

చెప్పఁగఁ బల్మఱు వచ్చు నోటితో, ముచ్చట నూనె నల్ల చనుముక్కులు వెల్వెలఁ బాఱు చెక్కులున్. ఉ. హరి. ౪. ౯.

ఉ. చిట్టుము లంకురించె జిగి చెక్కులఁ దెల్ప నటించెఁ గోరికల్, మట్టు దొరంగె నెన్నడల మాంద్యవిధంబు చెలంగెఁ గూర్కులోఁ, బెట్టుగ మించె నెన్నడుము పెద్దతనంబు వహించె వేవికల్, దట్టముతై జనించె నిటు తామరసాక్షికి న్నాఁడు నాఁటికిన్. ఇందు. ౨. ౧౩౫.
పర. ౨. ౧౬౯.

వేవు¹ = వేగు¹. అ. క్రి. తెల్లవాఱు, ప్రభాతమగు.

క. వేవిన యంతకు నలువురు, జావంకంబులును బోలె సైన్యము హాహా, రావములతోడఁ జూడఁగ, దీవన వడయంగఁ దూర్పు తెల తెల వాఱెన్. ఉ. హరి. ౩. ౭౪.

క. కావున నీ వీ రాతిరి, వేవెడు నీలోనఁ బోయి వేస నౌషధముల్, దేవలయు ... భా. రా. యు. ౧౧౯౪.

ఉ. వేవినమేడపై వలభి కేళికఁ జంట వహించి విప్పఁగాఁ, బూవులు ... ఆము. ౧. ౬౨.

వేవు² = వేగు². వి. రాజ్య సమాచారము.

సీ. జడనిధి బంధించి కడచి వత్తురు మార్తురే వార్త యరయంగ వేవులేద, రాజు లేమఱి యున్న రాజనీతిస్థితి సచివు లేమఱియుండు టుచితమగునే ... భా. రా. యు. ౨౯౧.

వేవుజాము. వి. (వేవు¹+జాము.) వేకువజాము, వేగుజాము, తెల్లవాఱు జాము.

ద్వి. వేవుజామున నేఁగి వేటొక్క రేవు, గావించి యుదుకుచు ఘట్టనల్ సేసి... బస. పు. ౪. ౧౪. పం.

వేవురు = వేగురు. స. బ. (వేయి శబ్దమునకు మహన్మహత్యర్థక బహువచన రూపము.) వేయి మంది, సహస్ర సంఖ్యగలవారు, అనేకులు, పెక్కండ్రు.

ఉ. వీరుఁడు ధర్మజుండు పదివేవురు విప్రుల కొప్పఁ బాయసా, హారము భక్తిఁబెట్టి... భార. సభా. ౧. ౧౪.

ఉ. వేవురు చంద్రులొలిఁ బదివేవురు సూర్యులు లక్ష పావకుల్, ప్రోవయి యున్న యట్టి దగు భూరితరం బగు తేజము ... హరి. ఉ. ౯. ౧౯౩.

క. ఆవేళం బదునాలుగు, వేవురు గొలువంగ వేఁట వెంబడి నొక భిల్లావని పతి వచ్చుచు ... వరాహ. ౭. ౬౩.

చ. విరటుఁడు చూచుచుండ నిను వేవుర ముందట నట్లు ద్రోవ ... భార. విరా. ౨. ౨౫౩.

క. వేవురఁబోలెడు వాని మహావీర్య గుణాఢ్యు నొక్క యాత్మజుఁ బడయం, గా వలతు నపేత గుణుల్, వేవురు సుతులయ్యు నొందు విఫలమ కాదే. భార. అర. ౨. ౩౫౦.

చ. ......తన్వరునిఁగఁ గోరువారి లలనామణులం బదియారు వేవురం, బరిణయ మయ్యె ... పారి. ౧. ౩౩.

వేవెలుఁగు. వి. (వే+వెలుఁగు.) వేయి కిరణములు గలవాఁడు, సహస్రాంశువు, సూర్యుఁడు.

చ. తిరముగ వింట వేవెలుఁగు దేవునిఁ గట్టాని వట్టియాస నిబ్బరముగ నేఁగి చేఁగడిమిఁ

బట్టిన లావరి నేల చెల్వ కూతురి చలుకంపు
కొనిరొద తుందుడుకొల్లను దీర్చినట్టి యా,
కరువలిపట్టి నాదుమదిఁ గల్గిన కోరికలెల్ల
నీవుతన్. బహు. ౧. ౮.

వేవెలుంగుల దొర. వి. (వే+వెలుఁగులు+దొర.) సహస్రాంశువు, సూర్యుఁడు.

గీ. వే వెలుంగుల దొర జోడు రేవెలుంగు ...
మనుచ. ౧. ౧౮.

ఇట్లే: వేవెలుఁగుల వేల్పు.

క. ఆవేళ దివిజ కానన, దావాగ్ని నభ స్సరోభి
ధానుఁడు రక్షో, దేవుఁ డొక మహారథమున,
వేవెలుఁగుల వేల్పు కంటె వెలుఁగుచు
నుండెన్. కకు. ౨. ౯౪.

వేవే. క్రి. విశే. వే యను దాని యామ్రేడిత రూపము. మిక్కిలి శీఘ్రముగా, అతిశీఘ్రముగా.

క. ఆ యస్త్రము వలన మహా, సాయకములు
శతసహస్ర సంఖ్యంబులు వే,వే యుప్పతిల్లి
పొదివెన్, త్రైయంబక మగు రథం బుదగ్ర
స్ఫూర్తిన్.
హరి. ఉ. ౮. ౧౩౭.

క. ఆ వసుధాధిప నందను, వేవే దోఁడ్తెమ్ము
మాధవీ గృహమునకున్ ...
దశకు. ౭. ౭౪.

క. కావేరి ధరలు గట్టంగ, వేవే పల్లవుండు
దనదు పెట్టికి రామినిం,దావాని నుడుటి
కనువోం,గావడిం గరికాల విభుండు గాలం
దుడిచెన్. ద. కా. ౬_౨౮.
౧౧౪౬. క.

వేవేగ. వి. (వేగ+వేగ.) అతిత్వర, అతివేగము.

క. వడముడి యరిగిన తెరు వే,ర్పడఁ గనివేవేగ
రథము వలపెం గదియన్ ...
భార. భీష్మ. ౨. ౩౬౯.

గీ. పిలుకఁ బంపుము వేవేగఁ బెండ్లికొడుకు...
నైష. ౬. ౩౬.

శా. ......శ్రుతూనాయకుల్, వేవేగ న్వినయుం
బులొడ నిజతన్వీ హారి రత్నాది నానా
వస్తువ్రజ మంపినన్ ...
కళా. ౮. ౧౧౬.

వేవేలు. స. బ. (వే+వేయి.) పెక్కువేలు, వేనవేలు, అనేకములు.

గీ. వేదములు నాల్గు వేవేల విధులఁ బొగడ...
నైష. ౩. ౧౨౯.

గీ. పటుపు టంగడివీధు లేర్పఱచి కొంచె,
పాటిన డగని నెక్కి యా పాలెమెల్ల,
విడియ నియమించి తిరిగి వేవేలు దివ్య,టీల
వెలుఁగున సంగీత మేల మమర.
కువల. ౨. ౮౫.

శా. కావేరినది మున్నుగా నదుల సంఖ్యల్
విశ్వ విశ్వంభరన్, వేవే లెవ్వరు గ్రుంకినం
దలఁచినన్ విన్నన్ మహాపాతక, గ్రాత
వ్రాతము వజ్రపాత హతి భగ్నంబై గతిన్
బోవుటల్, శ్రీవిష్ణుస్థల వాసవేవనగదా...
శ్రీరం. మా. ౨. ౬.

వేశంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిన్నసరస్సు, పల్వలము, నీటిగుంట. ౨. అగ్ని.

వేశదానము. సం. వి. అ. పుం. బ్రొద్దుతిరుగుడు పువ్వు.

వేశనము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రవేశించుట ప్రవేశము. ౨. ఇల్లు.

వేశనారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వేశ్య.

వేశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రవేశము. చొచ్చుట. ౨. మార్గము. ౩. గృహము, ఇల్లు, ౪. వేశ్యాగృహము. ౫. వేషము. ౬. వస్త్ర

భూషణాదులచే రూపాంతరము నొందుట, మాఱువేషము. ౭. కూలి, జీతము.

వేశ(శ్వ)రము. సం. వి. అ. పుం. వేసడము, కంచరగాడిద.

వేశ(స)వాసము. సం. వి. అ. పుం. వేశ్యా నివాసము, వేశ్యలుండు తావు.

వేశ్మకర్మము. సం. వి. న్. న. ఇల్లుకట్టుట, గృహనిర్మాణము.

వేశ్మభువి. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. నివేశన స్థలము, ఇల్లు కట్టఁదగిన ప్రదేశము.

వేశ్మము. సం. వి. న్. న. ఇల్లు, గృహము, నివాసస్థానము.

వేశ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భోగముది, పణ్యాంగన.

వేశ్యము. సం. వి. అ. న. వేశ్యాగృహము, వేశ్యానివాసము.

వేశ్యాచార్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేశ్యల గురువు. ౨. కుంటెనకాఁడు.

వేశ్యాపణము. సం. వి. అ. పుం. వేశ్యకిచ్చెడి సొమ్ము.

వేశ్యాశ్రయము. సం. వి. అ. పుం. వేశ్యల వాడ, భోగమువారి వీధి.

వేషణము. సం. వి. అ. న. స్వాధీనపఱచుకొనుట, భుక్తపఱచుకొనుట.

—పుం. ౧. కసివెంద. ‡. ౨. చేఁతిపొట్లు. ‡. ౩. ధాన్యము. ‡.

వేష(శ)ధారి. సం. విణ. (న్. ఇ. న్.) మాఱు వేషమువాఁడు.

—వి. న్. పుం. ౧. వంచకుఁడు, కపట సన్న్యాసి. ౨. నటుఁడు, నాటకమున వేషము వేయువాఁడు.

వేషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వస్త్రభూషణా ద్యలంకారము.

గీ. తగిన వేషంబు దనుఁదాన పొగడుకొనమి,
నొచ్చియును గీడు వలుకమి యిచ్చి వగవ,
కునికి దనకెంత నడవక యున్నఁ బథము,
దప్పకుండుట నడవడి కొప్పుసేయు.
భార. ఉద్యో. ౨. ౪౫.

౨. వస్త్రభూషణాదుల చేత నయిన యొప్పిదము, చక్కఁదనము. ౩. వస్త్రాలంకారాదులచే మాఱు రూపము నొందుట. ౪. వేశ్యాశ్రయము, భోగమువారి వీధి.

వేష్టకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవరణము, కంచె, వెలుగు. ౨. గుమ్మడికాయ, కూష్మాండము.

న. ౧. తలపాగ, శిరోవేష్టనము. ౨. ఉత్తరీయము, పైబట్ట. ౩. చెట్టుబంక. ౪. కర్పూర తైలము.

వేష్టనకము. సం. వి. అ. పుం. రతిబంధవిశేషము.

వేష్టనము. సం. వి. ఉ. న. ౧. ఆవరించుట, నలుపైపులఁ జుట్టుకొనుట. ౨. చుట్టుకొనుట, చుట్టఁ బెట్టుకొనుట. ౩. కప్పు, మూఁత. ౪. తలపాగ, శిరోవేష్టనము. ౫. ఆవరణము, కంచె, వెలుగు. ౬. ఒడ్డాణము, నడికట్టు. ౭. బంధము, కట్టు. ౮. కర్ణశష్కులి, చెవి. ౯. గుగ్గులు వృక్షము, గుగ్గిలము. ౧౦. గ్రహించుట, పట్టుకొనుట.

వేష్టము¹. వి. డేగలలో నొకజాతి.

సీ. వలచేత మణిముద్రికల కాంతి దిశలందు
మొనయ వేష్టపు డేగ ముష్టిఁబట్టి ...
ప్రబంధ. ౨౩౩.

వేష్టము². సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవరణము వేయుట. ౨. ఆవరణము, కంచె. ౩. తలపాగ,

శిరోవేష్టనము. ౪. చెట్టుబంక. ౫. కర్పూర తైలము.

వేష్టసారము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరతైలము.

వేష్టవంశము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి వెదురు.

వేష్టించు. సం. స. క్రి. ౧. చుట్టుకొను, చుట్టువాఱు, వేడించు.

క. ...మునులను వేష్టింప భూతములు వినుతింపన్. భార. శాం. ౪. ౪౫౨.

గీ. ఆ విధాత మునీంద్రులు దేవతలును, దన్ను వేష్టింప వచ్చి సత్వరముగాఁగ ... భార. శాం. ౬. ౪౪౪.

౨. పరివేష్టించు, చుట్టివచ్చు.

మ. ...విషధరుల్ వేష్టింపఁ గాల్రాఁదవో ... వసుచ. ౩. ౩౦.

వేష్టితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. చుట్టువాఱుకొనఁ బడినది, ఆవరింపఁ బడినది. ౨. మూయఁ బడినది. ౩. ఆఁపఁబడినది. అడ్డుపెట్టఁ బడినది. ౪. ముట్టడింపఁ బడినది.

—వి. అ. న. చుట్టుముట్టుట, ఆవరించుట.

వేష్టువ. వి. (సం. వేష్టనం.) ధోవతి.

సీ. నీ పుటగోచియు నీ కావివేష్టువ ల్వార కాంతకుఁ జట్టుచీర లౌనె ... హైజ. ౩. ౧౦౩.

సీ. పెన్నులి త్రాటఁ గీల్కొన్న కౌపీనంబు వితతంబు నీర్కావి వేష్టువలును ... హైజ. ౨. ౫.

వేష్వ(ష్య)ము. సం. వి. అ. పుం. జలము, నీరు.

వేసఁగి = వేసవి. వి. (సం. వైశాఖః.) ౧. ఉష్ణకాలము, గ్రీష్మర్తువు.

ఉ. వేసఁగి పెట్టఁగ్రాఁగి పృథివీతల మంతయు వేఁడి మంగలం, బై సెకలీనఁ బ్రాణి నివహంబులు లాజలు వోలెఁ బేలఁగా ... హైజ. ౧. ౯౯.

వేసగాఁడు. విశే. (వేసము + కాఁడు.) అన్యుల వేషములను ధరించువాఁడు. (గ్రా.)

స్త్రీలు మున్నగువారి వేషములు వేయువాఁడు. (శ. ర.)

వేసట. వి. (√వేసరు.) శ్రమము, అలయిక, అలసట.

ఉ. వేసటలేక భీమ పృథివీపతి నందన యానశాంబుజో,ల్లాస విరక్తి ముద్ర పదిలంబుగఁ గన్గొని ... నైష. ౫. ౧౬౩.

క. ఈ సరణి ధరణి పతియు వి,లాసవతీమణులు బహుకళా నిపుణతలన్, వేసటలేక లతాంత శ,రాసన సుఖవార్ధి నోలలాడుచు నుండన్. వరాహ. ౪. ౬౬.

క. ఇటు లెండకు వానకు న,ల్కట తరముగు చలికి వెఱక కంపింపక వే,సటఁ బడక కుంభకర్ణుఁడు, పటునిష్ఠ ఘటించెఁ దపము పదివేలేడుల్. ఉ. రా. ౨. ౧౬౨.

క. అలపున్ సొలఁపున్ వేసట, తలఁపున్ జన్మోనల నలుపు తను మధ్యమునన్, బలుపున్ మైఁ దెలుపున్ వెలి, పొలుపున్ గాంచి గుసగుసలఁ బోవుచు గాంతల్. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౯౨. పం.

వేసటపడు. అ. క్రి. (వేసట + పడు.) శ్రమము నొందు, అలయికఁ జెందు.

చ. ......నన్ను మన్పుటకు గురుండ వీవె యని చొచ్చితి నీ యిలుగాన నింక వే,సట పడనీక నా కనులు చల్లన నిన్ గనఁ జేయు మ్రొక్కెదన్. చెన్నబ. ౩౪౧.

వేసడము¹. వి. శ్యేనవిశేషము. ఒకజాతి డేగ.

గీ. మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి లడుగు గిడ్డు,
జాలె జలకట్టె కణుజు వేసడము బైరి,
కురుజు వారిణ యను డేగ కొలము సాళు,
వముల ... పి. శకుం. ౧. ౧౧౦.

గీ. కఱకు టంగ్రముల నిఱికించి గజ్జె గదలఁ,
గఱికి నెఱినెఱి కోలెమ్మ కయును విఱుగ,
విఱిచె వఁడిగ్గాజు నొకపెద్ద వేసడంబు ...
మనుచ. ౪. ౫౯.

క. బలుపైన వేసడంబులు, జలకట్టెలు నోరణములు సాళ్వంబులుఁ గిడ్డులు మొదలుగఁ గల విడివేఁటల పులుగులు పదనుతో మిటారింపంగన్. యయా. ౧. ౪౦.

వేసడము². వి. (సం. వేసరః.) కంచరగాడిద, అశ్వతరము.

అ. వారుల వేసడములఁ గరులను నెక్కి ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౭౩౩.

సీ. బలు వేసడములపైఁ బండ్లపైఁ బ్రబలోష్ట్ర
పంక్తిపై ముందుగా బరువులేఁగ ...
ఉ. రా. ౩. ౧౯౭.

—విణ. సంకరజాతిది.

గీ. ఉవిద యధరామృతము గ్రోలుచున్న నాకుఁ,
బాన విఘ్నంబుగా మ్రోసెఁ బాపజాతి,
జాతి చండాలమైన వేసడపుఁ గోడి ...
క్రీడా. ౧. ౫౯.

ఉ. కత్తులలిత్తిఁ జిమ్మనినఁ గానక నాకిది
యొంటికత్తి నీవిత్తతి నేలయిచ్చితిది యేమి
పరాకున నున్నదానవో, తొత్తుల తొత్త
వేసడము దూల పిసాచి యటంచు. ...
నా. పంచ. ౧. ౨౦౦.

వేస్డము. వి. ఒకజాతి డేగ.

గీ. వేస్డమును దళుకాదిగ వేఱువేఱు, యొప్పు
డేగల జత గూర్చుకుండుటయును ...
ప్రబంధ. ౧౯౧.

చూ: తళుకు². (నూ. వి.)

వేసదారి. వి. (సం. వేషధారి.) మాయలమారి.

గీ. ఓసి పాపాత్మురాల నీ వేసదారి, గాయ
కపు సుద్దులెల్ల నాకాశవాణి, తెలుప విన
వచ్చి ... సారం. ౩. ౨౦౪.

వేసమన్నీఁడు. వి. కొండజాతులలో ఒక తెగ వాఁడు.

సీ. వేసమన్నీఁడ నీవె కాన వెరఁజూముగ్గైతనీవా
జాడ గనఁగఁ జూపు ...
ప్రబంధ. ౧౯౩.

వేసము. వి. (సం. వేషః. క. వేసవు.) ౧. వేషము.

సీ. కొకిబికి వేసంపు గూని మూఁపుల మీఁద
మూఁడు పంగల యీఁటె మోపినాఁడు...
మనుచ. ౪. ౭౩.

సీ. సతబాస వాల్గంట కతలానిపాఱు వేసము
గొన్న బోయ మాజాతిపెద్ద ...
ప్రబంధ. ౧౭౦.

క. చేసిన నాతఁడు తొల్లిఁటి, దోసంబులఁ
బాసి మొగిలు ద్రోవను కేటే, వేసంబు నన
రుగుచు రా, కాసుల దొర సన్నదారి
గ్రన్ననఁ దెలిపెన్.
అచ్చ. రా. అర. ౧౧౯.

౨. నటనము, లేనిసిగ్గు మొ॥ అభినయించుట.

క. వేసాలఁ బోకు రమ్మా, పూసజ్జకుఁ బ్రొద్దు
పోయెఁ బులియుట చాలున్, వాసవనందన
కుసుమ శరాసన కేళీ కలా విహారంబుల
కున్. హర. ౪. ౧౩౩.

సీ......ఓసి లేవే మల్లి వేసాలు వేయకు మగ
వార లెఱుఁగని మర్మ మెద్ది ...
శుక. ౨. ౪౨౨.

వేసరము. సం. వి. అ. పుం. కంచరగాడిద, అశ్వతరము. (శ. ర.)

వేసరి. విశ. (√ వేసరు.) శ్రమపెట్టువాఁడు, అలయించువాఁడు.

ఉ. పున్నమ వన్నె శంభు తలపువ్వు ముకుం
దుని చూపు దట్టపు, న్వెన్నెల దుంప
జక్కవల వేసరి చీఁకటి మూఁకవిప్పు వా,
రాన్నిధి యబ్బు తామరల రాయిడి వేల్పుల
పంట మింటిపైఁ, దిన్నని పూర్వ చంద్రికలు
దిక్కులకు న్వెదచల్లు చుండఁగన్.
వి. పు. ౭. ౨౭౪.

వేసరించు. స. క్రి. (√ వేసరు.) వేసరఁజేయు, విసిగించు, శ్రమ కలిగించు.

ఉ. హోము హిరణ్య దానములఁ బుచ్చుకొనంగ
ధనంబు లేమియుం, దేము స వంచనంబు
లంగ దీవన లిచ్చుచు వేసరింపఁగా ...
భాగ. ౧. ౪౬౩.

ద్వి. తనయుఁడ వలదంచుఁ దగు బుద్ధిచెప్ప,
జెనుకఁ బల్మఱు నిట్లు వేసరించుటయు...
రం. రా. ఉ. ౬౭. పా. ౭. పం.

వేసరిల్లు(లు). అ. క్రి. (√ వేసరు.) ౧. విసుగుకొను.

గీ. తప్పుదేల విచార మతండె యిఁతఁడు, విడువ
కేవేళఁ బవళించి వేసరిల్లి, యుబుసు పోకల
వనవీధి నబలఁ గూడి, మెలఁగు చున్నాఁడు
శ్రీరంగ నిలయవాసి.
శ్రీరం. మా. ౫. ౬౬.

౨. శ్రమపడు.

గీ. అంధకారంబు గాఢ మోహాంధకార,
మొక్క మొగి జవిలోఁ గ్రమ్మి పిక్కటిలఁగ,
రేవుదప్పి చరించెడి నావకరణి,
వీడు కలయంగఁ దిరుగుచు వేసరిలఁగ.
చెన్న. ౨. ౭౯౨.

౩. చింతించు.

గీ. అనుచుఁ దేటపడిన యా వ్రాఁతఁ గనుఁ
గొని, వ్రాఁత యిట్టులయ్యె వసుధలోన,
నమ్మఁగూడ దెంత నమ్మినవారల, మోస
మయ్యె ననుచు వేసరిలుచు.
కృష్ణ. ౩. ౧౦౯.

వేసరు = వేసారు. అ. క్రి. (క. బేసఱు.)
౧. విసుగుఁ జెందు.

గీ. ఉత్తమ క్షత్రియులనెల్ల నుగ్రవృత్తి, నేఁడు
పదినాళ్లు లేని నా నిశిత శర చ,యములఁ
గూల్చితి వేసరి నట్టులయ్యె, మునితోడి
పొత్తింకిట మానుటొప్పు.
భార. భీష్మ. ౩. ౩౬౪.

(కొందఱు దీనిని శకటరేఫముతో ప్రయో
గించిరి. వా. రా. ౧. ౧౩.)

చం. హరి నరయన్ గురుం డనుప నత్తతి సాగరు
లుర్వితోసి వే,సరి ధరఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి బలి
సద్మగులై హరిబుద్ధి దక్కి చి,క్కుర ముని
ముచ్చటంచు గమకింపుచేఁ గపిలుం గెరల్చి
త,ద్దురుతర కోపదీపమునకున్ శలాభాకృతిఁ
జెంది రందఱున్.
చం. రా. ౩. ౧౪.

క. కటికిది నీరసమని వే,సర కల్లన వినుఁడు
తుద రసాయనమగుఁ దాఁ, జెఱకుఁ దుద
నుండి నములిన, తెలుఁగున మదికింపుఁ
దనుపుఁ దీపున్ జూపున్.
వా. రా. ౧. ౧౩.

౨. శ్రమపడు.

క. సరస కవి విట విదూషక, పరిహాసక గాయ
కాది పరి జనములు వేసరుట పయి మేలు
దూఁకెడు, తురగము నడదూఁగఁ గాంతి
దొలుఁకాడంగన్. నిర్వ. ౭. ౨౫.

గీ. సోయగపుఁ జిత్రరూపంబుఁ జూచుచోట,
వేసరు విలోచనంబులు విక్రుతదైత్య,
లక్ష్య మీక్షింపుటలు మొక్కలంపుగెలుపు,
గైకొనిరె సత్యభామ సంగ్రామ సీమ.
ఉ. హరి. ౧. ౧౬౧.

ఉ. ......పరమేశ్వర నన్నలయింపఁ బూని
రే, దిక్కున డాగిలో యడవిఁ ద్రిమ్మర వేసరి
నాఁడ నాఁకటన్, జిక్కితి దప్పి స్రుక్కితి
నీ నేనొక పల్కఁ కన్నైనఁ బల్కవే.
చెన్న. ౩. ౬౯.

౩. నొచ్చు, బాధపడు.

క. వేసవి వేఁడి సహింపక, వేసరు జీవులకు
నెల్ల విశ్రాంతి కర, శ్రీ సంపాదన కరమై,
యాసన్నం బయ్యె నంబుదాగమ మంతన్.
విక్ర. ౪. ౨౬.

సీ. విరితీఁగ సోఁకి వేసరు బాలయెట్టు లీ కాఱు
పూఁ బొదరిండ్లు దూఱునో పె...
రసిక. ౪. ౪౪.

వ. ......కుక్షింభరిత్వమున క్షుత్ క్షామ మై
తిరిగి తిరిగి వేసరి యోసరిలిన దాసరిగుంపు...
ఆము. ౪. ౩౫.

౪. చింతిల్లు, విచారము నొందు.

క. మీ సేగులెల్ల నచ్చెద, వేసరకుఁడు మీరు
లేక వేగుని మాకున్, జేసెన్ జేయఁడు
బాలకుఁ, డా సురపుం బనులు నిజము లని
యెదరు బళే.
హరి. పూ. ౫. ౨౩౦.

క. ఈ సామర్థ్యము నీ కర, వీసంబును లేదు
మగుడి వేసఁజను మనినన్, వేసరిన భంగి
భోజం, డా సింహాసన ముడిగి గృహంబున
కరిగెన్. ద్వా. ౧౦. ౯౯.

సీ. వేసరు నెడఁబాలు లాసామిఁ గన్గొని యెడ
యఁడ వినుమొక యడవిలోన ...
అచ్చ. రా. బాల. ౫౪.

వేసవి = వేసఁగి. వి. గ్రీష్మర్తువు, ఎండకాలము.

చ. అవియని గండశైలమున నంగ్రుల తోడన
యెండకున్న భూ,భవమున నింకి బీఁట గిలఁ
బాఱని రేఁటన మస్తకం బొగిన్, బవులని
మార్గి సంఘమునఁ బట్టదు లోకములోన
నిట్టి వేసవి గలదయ్యా నా నఖల సాధ్వస
మయ్యె నిదాఘ ముగ్రమై.
కు. సం. ౬. ౧౯౪.

క. వేసవియందును సులభము, ఘాసము గోవు
లకు ... హరి. పూ. ౬. ౨౯.

క. వేసవివేఁడి సహింపక, వేసరు జీవులకునెల్ల
విశ్రాంత కర, శ్రీ సంపాదన కరమై.
యా సన్నంబయ్యె నంబుదాగమ మంతన్.
విక్ర. ౪. ౨౬.

వేస(శ)వారము. సం. వి. అ. పుం. అవ, మిరి
యము, ధనియము, అల్లము, మున్నగు సంబా
రపు దినుసులు గలిసిన యొకానొక రుచ్య
పదార్థము.

(ఇది ఆఁకలి పుట్టించును.)

వేసారికొను. అ. క్రి. (వేసారు + కొను. స్వార్థ
మున.)

గీ. విటుల మఱియును వంచించు విధముఁజూచి,
యమ్మునీంద్రుండు కడుఁ జేద యగుటఁ
జూచి, తల్లి వేసారి కొనెడు చందంబుఁ
జూచి, సఖులు ముడుగుల్గఁబోయెడు సరణిఁ
జూచి. విప్ర. ౪. ౧౩.

వేసారు = వేసరు. అ. క్రి. ౧. అలయు, శ్రమ చెందు.

క. ఆ సుఖమతి తరుణవయస్త్రీ సంగతి నరుల విటులఁ జేరి రతులకున్, వేసారక యుసి కొల్పఁగఁ, దా సుఖపడి వచ్చునట్టి ధన్యుల లోనన్. హంస. ౪. ౩౭.

సీ. మోపరి యెంతైన మోవ వేసారఁడు సారిది నా దాయమే చూచుఁ గాని ...
నీతి. ౪. ౪౩.

౨. విసుగు.

ఉ. ఈరలు ప్రేమమీఱ సుతనిచ్చు తెఱంగది నిక్కమైన సంసారము రోసి బంధుజన సంఘముఁ బాయుచు వచ్చియుండి వేసారక యెందుఁ బోయెద నిజంబుగఁ దల్లియు దండ్రి వీడకా, గారవమొప్ప నెంచి కల కాలము నిచ్చటనే వసించెదన్.
ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౩౭.

ఉ. తీరని కౌఁగిలింత లెడ త్రెవ్వని కోరిక లంగకంబులన్, బేరిన చెమ్మటల్ మఱుఁగు బెట్టని కూరుము లొండొకళ్లు వేసారని జిట్టకంబులును శయ్య సమీపరి సంగమంబు లన్, నూరటయైన నెమ్మనము లొక్కటి యైనది యెంచి కెండియున్.
ప్రబంధ. ౭౩౧.

౩. బాధపడు, నొచ్చు.

మ. జడు డజ్ఞానమున్ సుఖంబనుచు సంసారాంధకారంబులోఁ, బడి దుఃఖంబుల కెంబడిం బడి సుఖంపన్లేక వేసారి నీ,యడుగుల్ చిత్తములోఁ దలఁచి నతిసేయన్ ...
దశా. ౧. ౨౧౭.

వేసికొను. స. క్రి. (√ వేయు.) అన్యాయముగాఁ దీసికొను, అపహరించు.

క. అరుదెంచి పలికె నిట్లని, గురువుల సతినెట్లు వేసికొంటివి నీకున్, వరుసా కటకట దోషాకర యీ పాతకము సేయఁగాఁ గాదు సుమీ. హరాహ. ౩. ౨౫.

వేస్ట్రము[1] **= వేసడము**[1]. వి. ఒకజాతి డేగ.

గీ. వారణంబును జలకట్టె బైరిగిద్దు, చంచడము సాళువము శని శరము మించు, వేస్ట్రమును తళుకాదిగ వేరవేర, నొప్పు డేగల జతకూర్చుకుండుటయును.
ప్రబంధ. ౧౯౧.

వేస్ట్రము[2] **= వేసడము**[2] **= వేస్టము.** వి. ఒకజాతి డేగ. (శ. ర.)

చూ: తళుకు[2]. (సూ. ని.)

వేహత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. గర్భధారణమైన వెనుక అఁబోతెక్కఁగా ఈచుకొని పోయిన యావు. గర్భోపఘాతిని.

వేహారము. సం. వి. అ. పుం. దేశవిశేషము. నేఁడు 'బీహార్' అనఁబడు దేశము.

వై

వైకక్షము. సం. వి. అ. న. ౧. యజ్ఞోపవీతమువలె ధరింపఁబడిన పుష్పమాల, ఎడమ బుజము మీఁదనుండి కుడిచేతిక్రిందికి వ్రేలునట్లు వేసికొనఁబడిన పూలదండ. ౨. ఉత్తరీయము, పైబట్ట.

వైకక్ష(క్షి)కము. సం. వి. అ. న. యజ్ఞోపవీతమువలె నెడమ బుజముమీఁదనుండి కుడిచేతి క్రిందికి వ్రేలునట్లు వేసికొనఁబడిన పూలదండ.

వైకటికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. స్వర్ణకారుఁడు, కంసాలి.

వైకర్తనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. - సూర్యపుత్త్రుఁడు. ౧. సుగ్రీవుఁడు. ౨. కర్ణుఁడు.

వైకల్పము. సం. వి. అ. న. ౧. వికల్పభావము, పక్షాంతర ప్రాప్తమగుట. ౨. ద్వ్యర్థి: రెండర్థములిచ్చుట. ౩. అనిశ్చయము, నిశ్చయము లేమి.

వైకల్పికము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. వికల్పముగాఁ బ్రాప్తించునది, పక్షాంతర ప్రాప్తమైనది. ౨. రెండర్థములు గలది. ౩. సందేహాస్పదమైనది, నిశ్చితము కానిది.

వైకల్యము. సం. వి. అ. న. ౧. లోపము, తక్కువ యగుట. ౨. అవయవ లోపము. ౩. అసమర్థత, శక్తిలేమి. ౪. క్షోభము, కలఁత. ౫. లేకపోవుట, అభావము. ౬. దౌర్బల్యము, శరీరదార్ఢ్యములేమి.

వైకుంఠ చతుర్దశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కార్తిక శుక్ల చతుర్దశి.

వైకుంఠము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తులసి. ¶.
—న. ౧. విష్ణులోకము, ౨. అభ్రకము.

వైకుంఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨. ఇంద్రుఁడు.

వైకృతము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. మారినది. ౨. సవరింపఁబడినది, దిద్దఁబడినది.
—వి. అ. న. ౧. మార్పు, సవరణ. ౨. అసహ్యపడుట, రోత, బీభత్సము. ౩. స్థితి, రూపు మొదలగునవి మాఱుట, అంగవికారము. ౪. దుశ్శకునము, రాబోవు కీడును సూచించునది.

వైకృతికము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. మారినది, లేక మార్పఁ బడినది, దిద్దఁ బడినది. ౨. (సాంఖ్య మతమున.) వికృతి సంబంధమైనది.

వైకృత వివర్తనము. సం. వి. అ. పుం. దుఃఖస్థితి, కష్టస్థితి.

వైకృత్యము. సం. వి. అ. న. ౧. మార్పు, వికారము. ౨. కష్టస్థితి. ౩. రోఁత. ౪. దుశ్శకునము.

వైక్రాంతము. సం. వి. అ. న. పుష్యరాగమును బోలు నొకానొక తక్కువజాతి రత్నము.

వైక్లవ(బ)ము. సం. వి. అ. న. ౧. క్షోభము, కలఁత, తడఁబాటు. ౨. అల్లరి, గడబిడ. ౩. దుఃఖము, బాధ, వ్యసనము.

వైక్లవ్య(బ్య)ము. సం. వి. అ. న. వైక్లవము.

వైఖరి[1]. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అర్థబోధకమగు కంఠాది స్థానములం దుచ్చరింపఁబడు ధ్వని విశేషము. "వైఖరీ శబ్దనిష్పత్తిః." ౨. వాక్చక్తి మాట దిట్టతనము. ౩. హాక్కు.

వైఖరి[2]. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విధము, రీతి. (ఈ యర్థము తెనుఁగునందే కలదు.)

సీ. శమఠ రూపము నేన కైకొంటి ననెడు
వైఖరి బోరగిలు వీఁపుగానరాగ ...దాశ
రథి వంశ శరధి సుధాకరుండు కేశవ విలాస
భాగాత్మ వైశవము ...
రామా. ౩. ౧౩౪.

సీ. చంద్రమనీ నాథు చందాన నలుని వైఖరిఁ
బురుకుత్సుని గతిఁ బురూరవుని మాడ్కి...
శుక. ౧. ౧౦.

సీ. మున్ను బంగారు పెంపు వహించు దేహమే
వైఖరి నుండు మేల్వాలుగు నందు ...
నిర. ౨. ౧౦.

వైఖానసము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. వానప్రస్థుల సంబంధమైనది. వానప్రస్థు లాచరింపవలసినది.

వైఖానసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వానప్రస్థుఁడు, తృతీయాశ్రమమున నున్న ద్విజుఁడు. ౨. వైఖానస సూత్రాను సారమున విష్ణ్వాలయముల యందు బూజచేసెడి యర్చకుఁడు, సంబి.

వైగుణ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. గుణములు లేకపోవుట. ౨. సుగుణములు లేమి, దోషము. ౩. గుణభేదము, వివిధ గుణములు గలిగి యుండుట, వ్యతిరేకము. ౪. హైన్యము, తక్కువతనము. ౫. నేర్పు లేమి, చాతుర్యము లేకుండుట.

వైఘ. సం. వి. అ. స్త్రీ. దక్షిణ మధుర దరి నున్న నదీవిశేషము.

క. ......మధు,రా విభవము చూడవచ్చి క్రాంతి
మెయి న్మా,పా వైఘ నీటఁ గృతసం,ధ్యా
విధియై ... ఆము. ౨. ౭౨.

వైచక్షణ్యము. సం. వి. అ. న, నేర్పు, నైపుణ్యము, విచక్షణత.

వైచిత్త్యము. సం. వి. అ. న. ౧. విగత చిత్తత, మనస్సు లేమి. ౨. దుఃఖము, విచారము, మానసిక క్షోభ.

వైచిత్ర్యము. సం. వి. అ. న. విచిత్రత. ౧. భేదము, విశేషము. ౨. నానారూపత్వము, పలువిధము లగుట. ౩. క్రొత్తఁదనము, వింత యగుట. ౪. మనసునకు నాటుట. (వాచ్య వైచిత్ర్యము.) ౫. అద్భుతము, ఆశ్చర్యము.

వైచు = వయిచు. స. క్రి. ౧. విసరివేయు, విక్షేపించు.

సీ. వృత్రుపై గీర్వాణ విభుండు ముసఁ వజ్రంబు
వైచిన నది వాని వజ్రకఠిన, పటుమస్తకం
బునఁ బడి ...
భార. ఆది. ౭. ౫౧.

క. ఎడఁ జొచ్చి చిత్రసేనుఁడు, కడముడిపై
నేయు నతఁడు వైచెం గోపం, బడరఁగ
గదనది యుగ్రపుఁ, బిడుగు క్రియన్ మొంటి
పఱచె బిట్టుగఁ జదలన్.
భార. భీష్మ. ౩. ౫౭.

సీ. ... గవఱలుంకించి వైవ ... ప్రాంతముల్
నెత్తమాడు ... ఆము. ౧. ౫౯

౨. పడవేయు.

సీ. ...అప్పొలఁతి వారి, నల్లన పుట్టిన యప్పుడ
కొనిపోయి నిర్దయులై గంగ నీరిలోన,
వైచిన నెఱిఁగియు వసుమతీ నాథుండు...
భార. ఆది. ౪. ౧౫౦.

సీ. వంతఁ బానుపు మీఁద వైచె మేను
ఘృతాచి ... నైష. ౩. ౩౬.

మ. హరిజం డోరి నిశాట వైచితివి నాఁడం
భోనిధిన్నన్ను ఘో,ర రణాంభోనిధి వైతు
నిన్ను నిడ వే రమ్మంచుఁ జీరెన్ ...
భాగ. ౧౦. ౧౩.

సీ. క్రమ దుర్ఘురత్తురంగమ నాసికా గళ
త్ఫెంకంబువైచు కర్దమముగాఁగ ...
మనుచ. ౧. ౪౨.

౩. ఉంచు, పెట్టు, ధరింపఁజేయు.

సీ. ...మాగురుల పై నురగ శవము, వైచుట విని
యర్గి వారి తనూజుండు ...
భార. ఆది. ౨. ౧౭౦.

ఉ. ......బేరురంబులం, ద్రాలఁగ లీలమై దివిజ
కాంతలు వైచిన పుష్పమాలికల్ ...
నైష. ౩. ౧౦.

సీ. వక్షస్థలంబున వైచిన నవకంపుఁ దులసి
దండకు వాడు దోఁపకుండ ...
హార. ౬. ౬౫

చ. వలిపము గట్టి హారములు వైచి పటీరము పై
నలంది జాదులు నెతి కొప్పునం దుఱిమి
త్రోవను పోయితి మేని ...

పారి. ౨. ౫౧.

౪. కొట్టు.

క. అదియు వృథయైనఁ బార్థుఁడు, వవలక
వృక్షములు రాలవైచెను రణ దుర్మదు వన
చరు నవియెల్లం, దదంగముల నడఁగె నద్భు
తంబుగ నంతన్.

భార. అర. ౧. ౩౧౪.

గీ. ఆ యదూద్వహు వైవంగ నది వెరవున.
నొడిసి పట్టి యా బలియుఁ డత్యుగ్రలీల,
మగుడ నతనిన వైచె నమ్మగధ పతియు,
సొలసి వేగయాలోనన తెలిసి నిలిచి.

హరి. ఉ. ౧. ౧౩౦.

సీ.......గదాదండంబు బిరబిరఁ ద్రిప్పి యా
సురవరేణ్యు, కరిని వైచిన నది సుర సుర
స్రుక్కుచు ... దశా. ౨. ౪౨౭.

౫. ప్రయోగించు, ఏయు.

శా. ......ఆతఁడు సముద్యత్రోక్షుఁడై
శక్తి వైచెం గంపింపక త్రుంచెఁ ధాత
విభుఁడున్ శీఘ్రంబ మాద్రీసుతో,త్తుంగ
స్యందన మెక్కి నొంచెను ...

భార. భీష్మ. ౩. ౬౧.

సీ. ...నృపాలుం డిషి, కాస్త్రంబు మంత్రించి
యలుక వైవ, నదియు వెన్నడి నస్త్రవై
తోల నక్కాకి త్రిజగంబు గ్రుమ్మరితి ...

భా. రా. అయో. ౧౬౪.

గీ. పెల్లు శరములు వైచె దర్పించి మరుఁడు...

కళా. ౪. ౯౭.

౬. ఎగురవేయు.

ద్వి. నవరత్న మెగసి పోవైచిన పాడవు, ధనము
రాశిగఁబోసి దాన మిచ్చినను ...

హరిశ్చ. పూ. ౪౬౦.

౭. పాఱవేయు.

గీ. రవిక బిగియింతు నదియును నవలవైచి,
కుంకుమ పుఁబూత చిమచిమ గోనెడు చిన్ని,
పచ్చికొనగోటి తాఁకులు రచ్చసేయ, గుబ్బ
యరగానరాఁ బైటకొంగు వైతు.

కువల. ౪. ౧౮౮.

క. కులుకు నెఱవంక కన్బొమ, సొలుపుల
నీ యింతివాలు చూపులఁ జూడన్, వల
రాజువంటి వాఁడును, విలునమ్ములు వైచి
దాస వృత్తికిఁ జొరఁడే.

శశాం. ౩. ౪౬.

గీ. వానిలోపల నొక్క పర్వతము వచ్చి, తాను
గొలువున్న కేళి సౌధమునఁ బడినఁ, బగిలి
పైఁబడఁ జేతులఁ బట్టి యవల, వైచి వెల్వడి
వచ్చి నిశాచరుండు.

దశా. ౧. ౨౮౭.

౮. వదులు, విడుచు.

ఆ. పసులు మరలె శత్రు బలములు సీనుంగు,
పెంటలయ్యె రాజుఁ బెద్ద దొరలుఁ, జీర
లొలువఁ బడిరి సిగ్గటి బిరుదులు, వైచి రింక
మగుడ వలదె మనకు.

భార. విరా. ౫. ౨౨౨.

చ. ...సాహిణీలు మాపులఁ బఱపంగ వైచి
పెలవుల్వైస నాకుచుఁ బోయె ...

ఆము. ౩. ౨౨.

సీ. పూరేళ్లపైఁ జెల్లు పాదలు చంచడపు డేగలు
వైచి వెవ్వడి బిలుకు మార్చి ...

రసిక. ౧. ౧౧౫.

౯. తొలగించు.

సీ. తలిప చేలము సుంగు వైచి వేమఱు సూచి
హా కంటిఁ గంటి నే ననెడు వారు ...
సారంగ. ౧. ౧౨౩.

౧౦. వీజనము చేయు.

చ. మగువలు భూమిపాలురకు మాటికి మాటికి
వైచు పంచెల, నెన్నగడిన మారుతౌఘ
ములు ...
నైష. ౪. ౧౩౨.

చ. అతులిత భక్తిఁ బూర్వదిశయందున నుగ్ర
హయన్వఘాటి దాఁ, గుతుకము మీఱఁగాఁ
బసిఁడి కుంచియ వైచుచు గొల్వుసేయు
సంతతమును హస్తకంకణ ఝణత్కరణ
క్వణనంబు లవ్విభున్, జతన పతాకుస్వామి
యను శబ్దము లాగున నెచ్చరించుచున్.
కళా. ౮. ౨౩౬.

క. వినయమునఁ బూర్వదిశయం, దనుగ్రహ
యను సతి యొకతె యనవరతంబున్, గన
కంపుఁ గుంచెఁ గైకొని, వనరుహ దళ
లోచనునకు వైచుచు నుండున్.
పరమ. ౧. ౩౫.

౧౧. (ఉల్లబము) వేయు, ఎత్తిపట్టు.

మ. ...... సుభటోద్యత్ఖడ్గ కాంతిచ్ఛటల్,
వలిపెంపుం దెలిచల్వ పావడలు వైవం
దుందుభుల్ మ్రోయంగన్.
దశా. ౨. ౬౭.

౧౨. ఆచ్ఛాదించు, కప్పు.

గీ. పచ్చి కొనగోటి తాఁకులు రచ్చసేయ,
గుబ్బయరగానరాఁ బైట కొంగు వైతు ...
కువల. ౪. ౧౮౮.

సీ. దృష్టి తాఁకు నటంచుఁ దెరవైచె నని
యొంచు బహురత్న భూషణ ప్రభలు
గాంచి ... దశా. ౨. ౨౭౫.

౧౩. (కనుఱెప్ప) మూయు.

గీ. ......ఎంచి ఱెప్ప, వైవకీక్షించె వైతేయ
వల్లభుండు. అము. ౧. ౫౯.

౧౪. కట్టు, నిర్మించు.

చ. కడఁక యొలర్ప దొడ్డకును గ్రంపలు
వైచియు నొక్కనాఁటిలోఁ, నడరఁగఁ
బ్రాఁత కాఁపులయి రక్కడ గోపకుటుంబు
లందఱున్ ... హరి. పూ. ౬. ౨౫.

సీ. గొనబైన తట్టు పున్గునను గోడలు వైచి
మంచి గందంపుఁ గంబములు నిల్పి ...
దశా. ౮. ౩౯.

౧౫. (అంకె) వేయు.

సీ. అలవోకవలె ఖణిల్లని అంకవైచిన కోదని
కుహురంబు భేదిలంగ ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౪౦౩.

౧౬. అదుము, నొక్కు.

చ. అని సుత నొప్పగించిన హలాయుధుఁ
డెంతయుఁ బ్రేమమీఱఁ ద,ద్వనిత గళం
బుపై హలము వైచి యొకించుక వైచు
నంతలో, మునుపొడవైన యప్పుమ్రదిత
ముద్దుగ వల్లభు నంతమాత్రయై, తనరె ...
దశా. ౯. ౯౯.

౧౭. అడ్డము పెట్టు.

క. బాలురు గాన వివేకము, చాలదొ బిసబిసన
నెందుఁ జనియెదరంచున్, గోలలు వైచిరి
శతధృతి, బాలుర ముందరను ద్వారపాలకు
లలుకన్. దశా. ౩. ౧౨౬.

౧౮. నిలుపు, ఉంచు, కాఁపురము పెట్టు.

చ. నిను నళిచేత నుంచుకొని నేఁబది మాళ్లకుఁ
గొన్న తోఁట్టు మ,ద్వనిత కలంచెనేని పెడ
వాడకు వైవనె యింత యేటికిన్ ...
శుక. ౩. ౧౩౭.

౧౯. ముడుచు.

ఉ. క్ష్మారమణుం గనుంగొనఁగ గాటపువేడుకఁ బాఱుదెంచె నొయ్యారి యొకర్తు మున్ జలక మాడుచు వైచిన కీలుగంటుదా, సారెకు జంఘులం బెనఁగ సవ్యకరంబునఁ బాయఁబట్టి శృంగారరసంపు గిండిగల కాముని యూడెపుఁ గత్తెయో యనన్.
కళా. ౭. ౧౪౨.

చ. కలయఁగ దువ్వుచున్ వ్రాయలుగా సిగ వైచి మెఱుంగు ముత్యముం, గులికెడు బానికెంబుఁ దగఁ గుట్టిరు మాలువు గట్టి రంతటన్ ... కువల. ౫. ౯౧.

౨౦. పన్ను, ఒడ్డు.

క. వలత్రాళ్లు వైచి యయ్యెడఁ, బలుమాఱును దతిమి ... నీలా. ౨. ౬౫.

౨౧. ఇది కొన్ని సకర్మకముల మీఁద స్వార్థమునను, అకర్మకముల మీఁదణ్యర్థమునను ప్రయుక్తమగును.

ఉదా: పడవైచు, పాఱవైచు. మొ॥

ఉ. దాని నెఱింగి యొంతయు నుదగ్రత నా బకవైరి గ్రక్కునన్, వాని నడంగఁ బట్టి పడవైచి మహోగ్రత నాక్రమించె ...
భార. విరా. ౨. ౩౫౦.

చ......సాంధ్య నవదీప్తి రసంబు హరించి పాఱవైచిన తెలిదూదియో యనఁగ శీతకరుం డుదయించె నత్తఱిన్.
పారి. ౨. ౪౩.

చ......దండపుఁ గోలలనున్న మాఱుగోఁ, చులు తెసఁ బుచ్చివైచి కడుసొంపులుగాఁ బొగడించుకోఁ జుమీ, తలఁపఁగ నిప్పుడింత తెగుదారుల మైతిమి భద్రనావుడున్.
ప్రభా. ౧. ౧౦౨.

సీ. చిత్రంబుగఁ దదీయ సూత్రంబు లైదును ఘోరాసిచేఁ ద్రెవ్వఁ గోసివైచి ...
విక్ర. ౨. ౪౪.

వైచుకొను. స. క్రి. (వైచు + కొను. స్వార్థమున.) ౧. ఉంచుకొను.

చ. నినుఁ దన చంకవైచుకొని నీరనిధాన చతుష్టయంబునన్, జని చని సాంధ్యకృత్యములు సల్పెడు నంతకుఁ ద్రిప్పి తెచ్చి పొంగుపున నటవైచి కొంకరులు పోయిన నీ మెయి చక్కనొక్కి పోననిచిన వాలి నందనుఁడ నంగదుఁడన్ దళకంఠ వింటివే.
రామా. ౧. ౨౫.

౨. కప్పుకొను.

వ. మదన కదనంబున సదమదంబు లగు నంగంబు లనంగ దట్టంబులు మార్పడ వైచుకొని. వసు. ౪. ౨౩.

౩. కావించుకొను, చేసికొను.

సీ. వెగడొంది రవితేరి నొగలఁ గట్టినయట్టి వాహంబు లణకలు వైచుకొనియె ...
విక్ర. ౪. ౫౦.

వైజననము. సం. వి. అ. పుం. బిడ్డను గను నెల, సూతిమాసము. గర్భధారణము యొక్క తుది నెల.

వైజయంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రుని ప్రాసాదము. ౨. ఇంద్ర ధ్వజము, ఇంద్రుని టెక్కెము. ౩. ధ్వజము, టెక్కెము. ౪. ఇల్లు. ౫, వెల్లిచెట్టు.

వైజయంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ధ్వజము, టెక్కెము, జెండా, పతాక. ౨. పూలదండ, సరము, ౩. వనమాల, విష్ణువు ధరించు పూలదండ.

వైజయంతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. టెక్కెము, ధ్వజము, జెండా. ౨. ఒకవిధమైన ముత్యాల హారము.

వైజయంతికుఁడు. సం. వి. అ పుం. ధ్వజధరుఁడు, టెక్కెము పట్టుకొనెడి వాఁడు.

వైజయంతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

వైజాతి = వయిజాతి. వి. ఒకానొక తెగ కోమటిజాతి.

క. రాజిత విప్రాంగనకును, రాజునకుం బుట్టినతఁడు రథసూతుఁడు విభ్రాజిత విప్రాంగనకును, వైజాతికిఁ బుట్టినతఁడు వ్యవహారి యగున్. విజ్ఞా. ౧. ౧౩౭.

వ. ... అవ్వీటి మేటి సాలె యగసాలె పటుసాలె వానె వైజాతి సాఁతు వేతుల కోమిరెలు ... ఆము. ౪. ౩౫.

వైజాతి తొండ. వి. ఊసరవెల్లి.

సీ. చెల్లు సెల్లముల కీక్షింప నిచ్చిన సొమ్ము మగుడ నీలేని కోమటి గులాము, చేసేత విశ్వసించిన వారి వెన్నుసన్నములఁ గీడ్పు అచు వైజాతి తొండ, తెగి గంటిలేని పోటుగ నొడ్లయద్దల గిద్దలఁ బోడుచు వేగినబిగాది ...
వేం. పంచ. ౧. ౨౬౩.

వైజాత్యము. సం. వి. అ. న. ౧. విజాతిత్వము, వేఱుజాతి దగుట. ౨. వర్ణభేదము, జాతిభేదము. ౩. అపూర్వత, వింతయగుట. ౪. జాతి నుండి బహిష్కరింపఁ బడుట, వెలియగుట. ౫. దుర్నతి, చెడునడత.

వైజికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) బైజికము.

వైజ్ఞానికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) నేర్పరి, నిపుణుఁడు.

వైడము. క్రి. విణ. వైళము, శీఘ్రముగ.

ద్వి. ఊడిగంబులు సేయు నుత్పలాక్షులను, వైడంబ పంపి యువ్వనితను నుండ, బంగారు మేడ చప్పరముతోఁ గూడ, శృంగారమొనరించి చిగురాకుఁ బోఁడిఁ, బిలువ నంపిన మాత్ర ...
ప్రభు. ౨. ౬౭. పా. ౬. పం. (శ. ర. పా.)

వైదూర్యము. సం. వి. అ. న. విదూరదేశము నందుఁ బుట్టిన రత్నము, పిల్లికన్రతనము.

వైణవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వెదురుతోఁ జేయఁ బడినది, వెదురునుండి పుట్టినది.

—వి. అ. పుం. వెదురుకఱ్ఱ, వేణుదండము.

—న. వెదురుబియ్యము, వేణుఫలము.

వైణవికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేణువువాయించువాఁడు, పిల్లనగ్రోవి యూఁదువాఁడు.

వైణవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. తట్టలల్లుట మొదలగు వెదురుపని చేయువాఁడు, మేదరి.

వైణికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వీణ వాయించువాఁడు.

వైణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వెదురుపని చేయువాఁడు, మేదరి.

వైణుకము = వేణుకము. సం. వి. అ. న. ఏనుఁగులను నడుపుట కుపయోగపడు వెదురు పిడి గల యంకుశము.

వైణుకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేణువు, వాయించువాఁడు, పిల్లనగ్రోవి యూఁదువాఁడు.

వైతండికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కలహశీలుఁడు, వితండవాదము చేయు మనుష్యుఁడు. ౨. తప్పుడు స్వభావము గలవాఁడు.

వై తంసికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మాంసమమ్ము కొని బ్రదుకువాఁడు.

వై తథ్యము. సం. వి. అ. న. అసత్యము, నిజము కామి.

వై తనికుఁడు. సం. విశ. (అ.ఈ.అ.) వేతనముచే జీవించువాఁడు. ౧. జీతము తీసికొని పనిచేసి పొట్ట పోసుకొనువాఁడు. ౨. కూలిపనిచేసి బ్రదుకువాఁడు.

—వి. అ. పుం. ౧. జీతగాఁడు. ౨. కూలి వాఁడు.

వై తరణి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. నరకమం దుండెడి యేఱు. ౨. కళింగ దేశమునందలి యొక నది.

వై తసము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. వేతస సంబంధి, పేమునకు సంబంధించినది. ౨. వేత సమువలె నుండునది. (ప్రబల శత్రువునకు లొంగియుండుట.)

వై తానము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) యజ్ఞ సంబంధి.

—వి. అ. న. ౧. యాగ సంబంధమైన క్రియ. ౨. యాగహోమము.

వై తానికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) యజ్ఞ సంబంధి.

—న. వి. అ. పుం. శ్రౌతవిధిచే అగ్నిని స్థాపించుట.

వై తాలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్తోత్ర పాఠకుఁడు, బట్టువాఁడు. ౨. గారడివాఁడు, వేతాలోపాసన చేయు మాంత్రికుఁడు. 3. వేతాలుని భటుఁడు.

వై త్రకము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) వేత్ర సంబంధమైనది, పేముతో సంబంధించినది, వేత్రముతోఁ జేయఁబడినది.

వై త్రకీయము. సం. విశ. (అ. అ. అ) వేత్ర సంబంధి, పేముతో సంబంధించినది, వేత్ర ముతోఁ జేయఁబడినది.

—వి. అ. న. ఏకచక్రపురము.

ఉ......చెచ్చెరం, బోఁడిగ వైత్రకీయమున
భూసుతులాదిగ వచ్చి చూచిరి ...
భార. ఆది. ౬. 30౬.

వై దగ్ధి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వైదగ్ధ్యము.

వై ద(గ్ధ)గ్ధ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. నేర్పు, నైపుణ్యము, పనివాని తనము. ౨. చక్కఁ దనము. 3. ఉపాయము, యుక్తి. ४. చమ త్కారము.

వై దర్భము. సం. వి. అ. పుం. ఇగురునందలి పుండు.

—న. వాక్కుల కౌటిల్యము, మాటలందలి వక్రభావము.

వై దర్భి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దమయంతి. ౨. రుక్మిణి. 3. లోపాముద్ర. ४. కావ్య రచనా భేదము.

వై దర్భుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విదర్భదేశపు రాజు.

వై దలము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) వెదురుతోఁ జేయఁబడినది, పేముతోఁ జేయఁబడినది.

—వి. అ. పుం. ౧. ఒక విధమైన రొట్టె. పిష్టక భేదము. ౨. కాయ ధాన్యముతో సంబంధించిన శాకము.

—న. ౧. సన్న్యాసి భిక్షుపాత్ర. ౨. తట్ట, బుట్ట మొదలగు వెదురుపాత్రము, వెదురుతోఁ జేసిన తొట్టి మొదలయిన యాసనము.

వైదికపాశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేదమునం దల్పజ్ఞానము గలవాఁడు, వేదములయందుఁ గొంచెమే తెలిసిన ద్విజుఁడు.

వైదికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వేదవిహితము.

—వి. అ. న. వేదవిహిత శ్రాద్ధాది కర్మ.

గీ. నాకతంబునఁ బోలిసిరి నందనులును, జెలులుఁ జుట్టంబులును సహాయులును ధైర్య, మెట్లు కలుగు వైదికముల కెట్లు మనసుగోలుపు... భార. స్త్రీ. ౧. ౧౨.

వైదికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేదాధ్యయనాధ్యాపనములయందు నియుక్తుఁడైన బ్రాహ్మణుఁడు.

క. ధీరుఁడు శూరుఁడు జడుఁడు వి,శారదుఁ డబలాత్మకుండు సబలుం డనవే, దేరినయిన మృత్యువు దుర్వారంబై యపహరించు వైదికవర్యా. భార. శాం. ౪. ౨౪.

వైదుషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాండిత్యము.

వైదుష్యము. సం. వి. అ. న. వైదుషి.

వైదూర్యము. సం. విణ. (అ. రీ. ర్యా. అ.) విదూరదేశము నుండి తీసికొని రాఁబడినది, విదూరదేశమునఁ బుట్టినది.

—వి. అ. న. పిల్లికంటి చాయఁగల రత్నవిశేషము, విదూర గిరియందుఁ బుట్టినది.

వైదేశికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) పరదేశసంబంధమైనది.

వైదేశికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరదేశస్థుఁడు, ఇతరదేశ వాస్తవ్యుఁడు.

వైదేహ(హి)కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వణిజుఁడు, వర్తకుఁడు. ౨. బ్రాహ్మణస్త్రీ యందు వైశ్యునికిఁ బుట్టిన సంకర జాతివాఁడు.

వైదేహి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. సీత. ౨. వర్తకుని భార్య. ౩. ఒకవిధమైన గోరోచనము. ౪. పసుపు. ౫. అవు. ౬. పిప్పలి.

వైదేహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విదేహదేశపు రాజు. ౨. విదేహదేశ నివాసి. ౩. వైశ్యుఁడు, వర్తకుఁడు. ౪. బ్రాహ్మణ స్త్రీ యందు వైశ్యునికిఁ బుట్టిన సంకీర్ణ జాతివాఁడు. ౫. అంతఃపురపుఁ గావలివాఁడు, కంచుకి.

వైద్యకము. సం. వి. అ. న. వైద్యశాస్త్రము, అయుర్వేదము.

వైద్యక్రియ. సం. వి. అ. స్త్రీ. వైద్య వృత్తి, చికిత్స చేయుట.

వైద్యనాథుఁడు. సం. వి. ౧. ధన్వంతరి. ౨. శివుఁడు.

వైద్యము[1]. సం. విణ. (అ. ఈ. అ. వేదసంబంధమైనది. ౨. వైద్యసంబంధమైనది.

వైద్యము[2]. సం. వి. అ. న. ౧. రోగచికిత్స, మందు.

మ. పవిసంగంబునఁ దాప మొందిన శచీప్రాణేశు కంగేలికిం, జివురుం గైదువు జోదు వైద్య ముపదేశించెన్ రహస్యంబుగా ... నైష. ౧. ౩౪.

౨. రోగ చికిత్సా శాస్త్రము.

గీ. కాయ బాలగ్రహోర్ధ్వాంగకములు నాల్గు, శల్యదంష్ట్రా జరావృష సంజ్ఞ నాల్గు, నైన

యష్టాంగకము శావులారఁ గల్గు, వైద్య
మెనిమిది నెలల సర్వమును నేర్చి.

మనుచ. ౫. ౧౫.

వై(ద్యకుఁ)ద్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విద్వాంసుఁడు, పండితుఁడు. ౨. వెజ్జు, మందు లిచ్చువాఁడు, భిషజుఁడు. ౩. బ్రాహ్మణునకు వైశ్య స్త్రీయందుఁ బుట్టిన సంకీర్ణ జాతివాఁడు. ౪. (వైశ్యస్త్రీయందు శూద్రునకు బుట్టిన) యధమ సంకీర్ణజాతిలోని వాఁడు.

వైద్యుతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) విద్యుత్సంబంధి, విద్యుత్తునుండి పుట్టినది, మెఱుపు నుండి పుట్టినది.

వైధము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. విధి ననుసరించినది. ౨. ధర్మశాస్త్రాను సారి, న్యాయ్యమైనది.

వైధర్మ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. విరుద్ధ ధర్మములు గలిగియుండుట, సమాన ధర్మములు లేమి, భేదము. ౨. గుణభేదము, శీల భేదము, ౩. కృత్యభేదము. ౪. వ్యతిరేకము. ౫. అధర్మము, అన్యాయము. ౬. భిన్న మతావలంబనము.

వైధవేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విధవాపుత్రుఁడు, ముండ కొడుకు.

వైధవ్యము. సం. వి. అ. న. విధవాత్వము, ముండమోపితనము.

వైధాత్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మపుత్రుడు, సనత్కుమారకుఁడు.

వైధుర్యము. సం. వి. అ. న. ౧. నష్టపోవుట. ౨. క్షోభము, కలఁత, కదలిక, కంపము.

వైధృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వైధృతము.

వైధృతము. సం. వి. అ. న. (జ్యోతి) ఇరువది యేడు యోగములలో నొకటి. (ఇది మిక్కిలి యశుభకరముగా నెంచఁబడినది.)

వైధేయము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. విధి విహితమైనది, విధి ననుసరించినది. ౨. తెలివి లేనిది, మూర్ఖము.

వైధేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మూర్ఖుఁడు, తెలివి లేనివాఁడు.

వైనతేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గరుత్మంతుఁడు. ౨. అనూరుఁడు.

వైనము = వయినము. వి. (సం. వ్యాఖ్యానము. క. వైణవు.) ౧. వివరణము.

వ్యవ: నీవు వచ్చిన పని వైనముగాఁ జెలుపుము.

౨. ఉపాయము.

క. పురహరుఁ డంతట నగ్గిరి, వరతటమునఁ దపము సేయ వచ్చె నిజేచ్ఛన్, గిరి యతనికి సుత నచ్చుటఁ, బరిచర్యకు నిలిపె మంచి వైనము దొరికెన్.

పార్వ. ౨. ౧౧౧. ౧౧౨.

౩. కారణము. (శ. ర. బ్రౌ.)

౪. క్రమము. (శ. ర.)

౫. విధము. (శ. ర.)

వైనయికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. వినయమునకు సంబంధించినది, మంచి నడవడికి సంబంధించినది. ౨. యుక్తను (మితిమించని నడవడిని) బలపఱుచునది.

—వి. అ. పుం. యుద్ధరథము, యుద్ధమున నుపయోగించు యానము.

వైనాయకము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వినాయక సంబంధి, వినాయకునికి సంబంధించినది.

వైనాయికము. సం. వి. అ. పుం. బౌద్ధమత సిద్ధాంతము.

వైనాయికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బౌద్ధమత సిద్ధాంత మనుసరించినవాఁడు, బౌద్ధమతస్థుఁడు.

వైనాశికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సాలెపురుగు. ౨. బౌద్ధుల సిద్ధాంతము.

—న. (జ్యోతి.) ఒకని జన్మనక్షత్రము నుండి యిరువదిమూఁడవ నక్షత్రము.

—విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. క్షణికము, క్షణకాల ముండునది. ౨. పరతంత్రము, పరాధీనమైనది.

వైనాశికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బానిసవాఁడు, దాసుఁడు. ౨. జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్త. ౩. బౌద్ధమతస్థుఁడు.

వైనీతకము. సం. వి. అ. పుం. న. పలువురు మోయఁదగిన యందలము మున్నగు యానము.

వైపరీత్యము. సం. వి. అ. న. ౧. వ్యతిరేకము, విపర్యయము. ౨. పరస్పర విరుద్ధస్థితి.

వైపించు. స. క్రి. (√వైచు.) వైవఁజేయు.

వ. సముద్రంబున వైపించియు మీఁదఁ బర్వతంబులు ద్రోపించియు ...
పద్మ. ౩. ౯౦.

వైపు = వయిపు. వి. ౧. ఉపాయము.

క. ఆ రాక్షసు పట్టణ మెవ్వారికిఁ దదనుజ్ఞ లేక వైరమునఁ జేరం, గా రాదఁట ప్రద్యుమ్నుఁ డ, వారణఁ దత్పురముఁ జొచ్చు వైపు వినుమిఁకన్.
ప్రభా. ౨. ౨౬.

సీ. కావున తత్కార్య కలనకు వరియింపవలయు నాతనిఁ దెచ్చు వైపుఁ జూడు ...
రాఘవ. ౧. ౫౩.

చ. విరిగిన వైరులం దఱిమి వేగమె వారల సీమలెల్ల సుస్థిరమతి నాక్రమింప వలదే యనుడా నెఱమంత్రి బల్కె భూవర యిది వేళగాదు పౌరవం జననిచ్చి కొలంకులందు సత్వరులగు శాత్రవుల్ గదియ వైపు దొరంగదె యెంత వారికిన్.
కృష్ణ. ౩. ౫౦.

౨. ఒడుపు, లక్ష్యము.

సీ. ఒకవైపు దప్పిన మహా కోపంబుతోడఁ బోయి నవ్వైతం బాత్మఁ బూని దాయ ...
కాశీ. ౬. ౨౯౮.

గీ. వైపు దప్పిన చేతుల వాఁడు మొద్దు, వ్రేళ్ల వంకర కొంకర కాళ్లవాఁడు, కుఱుచవాఁడు వికారపు గూని వీఁపు,వాఁడు కాలిన కొఱడు భావమున నడలె.
వరాహ. ౨. ౯౫.

౩. విధము.

వ. భుజాబల ధురంధరుం డగు నయ్యుగంధరుండు పీఠి హోత్రుని వైపున సమిన్మధ్యంబున విజృంభించి ప్రబలతర వారిధర నికాయంబుగతిఁ బ్రబలతర వారిధర నికాయంబు చెదర ... చంద్రా. ౬. ౯౩.

గీ....... మింటఁ, జిక్కఁబాఱిన వైపున జింక దాటు, పగిది బంతి యెగయుదారి సొంపు ...

లకు, సరవి యంతర పల్లటి వరుస విరుదు, పాత్రవలె నాడగల చిత్రపత్రమునకు.
ప్రబంధ. ౧౭౧.

౪. వాసి, అతిశయము.

గీ. చంద్రు సైదోడు పూఁబోడి జరుకు తళుకు, వాలు గన్నుల బెళుకుల వైపు నూపు, వాలు గన్నుల వలపింప వలయు ననియొ ...
దశా. ౧. ౨౧౨.

౫. పార్శ్వము, ప్రక్క, పక్షము.

ఉదా: కుడివైపు, ఎడమవైపు.

వ్యవ: ఆ పెళ్లికి రెండువైపుల వారు కలసి నూఱుగురుకంటె ఎక్కువ లేరు.

వైపుకాఁడు. విశే. (వైపు + కాఁడు.) ఉపాయము కలవాఁడు, ఉపాయశాలి.

గీ......బుంగల యాసవంబు, వడిచికొని తెచ్చుచున్నట్టి వైపుకాఁడు.
సురా. ౫౩. (శ. ర. పా.)

వైపుల్యము. సం. వి. అ. న. ౧. వైశాల్యము, విస్తృతి, విరివి. ౨. సమృద్ధి, బాహుల్యము.

వైఫల్యము. సం. వి. అ. న. వ్యర్థమగుట, నిష్ఫలత, విఫల మగుట.

వైబోధికుఁడు. సం. వి. అ. న. ౧. కావలివాఁడు. ౨. రాత్రిఁ గంట వాయించి (కొట్టి) వేళ దెలుపుచు జనుల మేలుకొలుపువాఁడు, గస్తు తిరుగువాఁడు.

వైభవము. సం. వి. అ. న. ౧. ఐశ్వర్యము, ంపద. ౨. ప్రభుత్వము, మహిమ, గొప్పతనము.

వైభాషికము. సం.విశే. (అ. ఈ. అ.) విభాషగా వచ్చునది, పక్షాంతరముగఁ బ్రాప్తమగునది.

వైభ్రాజము. సం. వి. అ. న. దేవలోకమునందలి యొక యుద్యానము.

వైమత్యము. సం. వి. అ. న. ౧. అభిప్రాయ భేదము, అనంగీకారము. ౨. అనిష్టము, ఒప్పమి, ఇష్టములేమి.

వైమనస్యము. సం. వి. అ. న. ౧. మనస్సు చెదరుట, విమనస్కత. ౨. చింత, విచారము. ౩. మనస్పర్థ. ౪. రోగము, జబ్బు.

వైమాత్ర. సం. వి అ. స్త్రీ. సవతితల్లి కూఁతురు.

వైమాత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వైమాత్ర.

ఇట్లే: వైమాత్రేయి.

వైమాత్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సవతి తల్లి కొడుకు.

ఇట్లే: వైమాత్రేయుఁడు.

వైమానికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) విమానముమీఁద దిరుగువాఁడు, విమానమునం దున్నవాఁడు.

వైమాలము = వయిమాలము. విశే. అధికము.

ఉ. శ్రీలఁ జలుక్యనాథుఁ డొనరించెను నేఁడని గారవించుచో, బాలకు లేత నవ్వధర పల్లవ కాంతి నలంకరించె వై,మాఁపు నిగ్గు చూపులకు మాటుగఁ దోఁచెఁ గుచోత్తరీయమున్, గేలొడికంబు సేసెఁ దిలకించిరి నెచ్చెలు లట్టి చేష్టలన్.
కావ్యా. ౫. ౫౨.

వైముఖ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. విముఖత, విముఖుఁ డగుట, పెడముఖము పెట్టుట, వెనుకకుఁ దిరుగుట. ౨. అనిష్టము, ఇచ్ఛలేమి, విసుగు.

వైమేయము. సం. వి. అ. పుం. వినిమయము, వస్తువుల మార్పు.

వైయగ్ర(గ్ర్య)ము. సం. వి. అ. న. ౧. వ్యగ్రత, క్షోభము, కలఁత. ౨. తదేకాయత్తత, తన్మయ మగుట.

వైయధికరణ్యము. సం. వి. అ. న. సమానాధికరణము కాక భిన్నమయిన యాశ్రయములు కలిగియుండుట.

వైయర్థ్యము. సం. వి. అ. న. వ్యర్థత, నిరుపయోగమగుట.

వైయాకరణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వ్యాకరణము చదివినవాఁడు.

-వి. అ. పుం. వ్యాకరణశాస్త్రవేత్త, వ్యాకరణ పండితుఁడు.

వైయాఘ్రము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. వ్యాఘ్రమును బోలియున్నది. ౨. వ్యాఘ్రచర్మముతోఁ గప్పఁబడినది.

-వి. అ. పుం. వ్యాఘ్రచర్మముతోఁ గప్పఁబడిన రథము.

వైయాత్యము. సం. వి. అ. న. ౧. దిట్టతనము. నిర్లజ్జత, సిగ్గులేమి. ౨. మోటతనము.

వైయాసికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వ్యాసప్రోక్తము, వ్యాసునిచేఁ జెప్పఁబడినది, వ్యాసవిరచితము.

వైయాసికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్యాసుని పుత్రుఁడు, శుకయోగి.

వైరంగికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కామాది వికారములను జయించిన సన్న్యాసి, వైరాగి.

వైరక(కా)రుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) విరోధము కల్గించువాఁడు, కలహకారుఁడు. -వి. అ. పుం. శత్రువు, పగవాఁడు.

వైరక్త(క్త్య)ము. సం. వి. అ. న. ౧, విరక్తి, వైరాగ్యము, ప్రాపంచిక విషయములతో సంబంధము వదలుట. ౨. అసంతుష్టి.

వైర నిర్యాతనము. సం. వి. అ. న. పగ తీర్చుకొనుట.

ఇట్లే: వైర ప్రతీకారము, వైరానృణ్యము మొ॥

వైరపడు. మి. అ. క్రి. (వైరము + పడు.) విరోధపడు, పగగొను.

గీ. ఈ సముద్రుఁడు నాతోడ నెట్లు వైర, పడ
సమర్థుండు తెలియక పలికితబల ...
నా. పంచ. ౧. ౪౨౪.

వైరప్రతిక్రియ. సం. వి. అ. స్త్రీ. వైరనిర్యాతనము.

ఇట్లే: వైర యాతన. మొ॥

వైరము. సం. వి. అ. న. ౧. శత్రుత్వము, పగ, విరోధము. ౨. ద్వేషము, కసి. ౩. వీరత్వము, పరాక్రమము.

వైరల్యము. సం. వి. అ. న. ౧. విరళమగుట, అరుదుగా నుండుట, దుర్లభత. ౨. వదులు, బిగువులేమి. ౩. సౌకుమార్యము, సున్నితమగుట.

వైరవులు = వయిరవులు. వి. కట్టెనిప్పు, అంగారము.

సీ. నిప్పింగలము మల్లె నిప్పుక వైరాలు వైరవు
లనఁగ నంగార మొప్పు ...
అం. భా. ౨. ౨౪౨.

వైరశుద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వైర నిర్యాతము, పగ తీర్చుకొనుట.

వైరసాధనము. సం. వి. అ. న. వైరనిర్యాతనము.

వైరాగ(గ్య)ము. సం. వి. అ. న. ౧. విరక్తి, ప్రాపంచిక విషయములతో సంబంధము వదలుకొనుట, విషయవాంఛలు లేకునికి. ౨. అసంతుష్టి. ౩. వైమనస్యము. ౪. చింత, దుఃఖము.

వైరాగికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వైరాగ్యము గల సన్న్యాసి.

వైరాజము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) విరాట్పురుష సంబంధి, బ్రహ్మ సంబంధమైనది.

వైరాటము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) విరాట సంబంధి, విరటుని సంబంధమైనది.

—వి. అ. పుం. ఇంద్రగోపము, ఆరుద్రపురుగు.

వైరానుబంధి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) విరోధము తెచ్చువాఁడు, కలహకారుఁడు.

—వి. న్. పుం. ౧. వాఁడి మయూఖము, వేఁడియైన సూర్యకిరణము. ౨. విష్ణువు.

వైరాలు = వయిరాలు. వి. వైరవులు, కట్టె నిప్పు.

సీ. నిప్పింగలము మల్లె నిప్పుక వైరాలు వైరవు
లనఁగ నంగార మొప్పు ...
అం. భా. ౨. ౨౪౨.

వైరి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) పగ గలవాఁడు, శత్రుత్వము గలవాఁడు.

—వి. న్. పు. ౧. పగవాఁడు, శత్రువు. ౨. వీరుఁడు, పరాక్రమశాలి.

వైరించు. సం. అ. క్రి. పగగొను.

సీ. వైరింప జమునంత వానినేనియుఁ బోర నద
రంటగా వ్రేయుటతని బిరుదు ...
భల్లా. ౪. (శ. ర.)

వైరూప్యము. సం. వి. అ. న. ౧. విరూపమగుట, అనురూపము కామి, తగియుండమి, అంగవికారము, కురూపి యగుట. ౨. రూపభేదము, వేఱు రూపము నొందుట.

వైరోచని. సం. వి. ఇ. పుం. వైరోచనుఁడు.

వైరోచనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విరోచనుని పుత్త్రుఁడు, బలిచక్రవర్తి. ౨. అగ్ని పుత్త్రుఁడు. ౩. సూర్యుని పుత్త్రుఁడు.

వైరోద్ధారము. సం. వి. అ. పుం. వైరనిర్యాతనము.

వైలక్షణ్యము. సం. వి. అ. న. విలక్షణత. ౧. వైశిష్ట్యము, ప్రత్యేకత, అపూర్వత. ౨. వ్యతిరేకము, ప్రాతికూల్యము. ౩. భేదము, వ్యత్యాసము.

వైలక్ష్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కలఁత, క్షోభము. ౨. స్వభావ సిద్ధము కాకుంట, నైసర్గికము కామి. ౩. లజ్జ, సిగ్గు. ౪. చిహ్నము లేమి, గుఱుతు లేకుండుట.

వైళ. వి. సైన్యవిశేషము, ఒకవిధమగు డేగ.
(శ. ర.)

వైళము = వయిళము. వి. ౧. విధము.

క. కాలుఁడు తన కాలుండని, కాలామణి
తనదు ధర్మపత్నియని మహీ, పాలుం డెఱిఁ
గియు నెఱుఁగని, వైళంబునఁ బలికె లోక
వాద చలితుఁడై.
కృ. శకుం. ౩. ౧౩౧.

౨. సమయము.

సీ. తోఁకచుక్కలఁ బోలు తోరంపుఁ డెలి
కన్నులా వైళమున సిగ్గు వతకరింప ...
క్రీడా. ౧౩౮

—విణ. శీఘ్రము, సత్వరము.

క. అపుడు జడదారి ఱేఁడు, ల్లపుదామర నలరి
వారలఁ దోడ్కొని వై,ళపు నడకలతోఁ
దనజన్న పుట్టిల్లల యలరు దోఁపువకుఁ బర
తెంచెన్. అచ్చురా. బాల. ౧౧౬.

ఉ. నాదెసఁగామునమ్ములకు నాఁటుట వైళమ
సిగ్గుఁ జిత్తమున్, వాదులు పెట్టుకొన్న
యవి ... ఉ. హరి. ౫. ౧౨౯.

సీ. పుడమి నంతక నామమునఁ జేర్చు వైళంబు
లేలు వెలారించు జేలతనము ...
కృ. శకుం. పీఠిక. ౧. ౫౬.

వైవధికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిల్లర సరకులను కావడిలోఁ బెట్టుకొని వీధులలోఁ దిరుగుచు నమ్ముకొనెడి వర్తకుఁడు. ౨. కావడి మోయువాఁడు, కావడివాఁడు.

వైవర్ణ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. వివర్ణత, వర్ణము మాఱుట, రంగు మాయుట. ౨. జాతిభ్రష్టత, జాతినుండి తొలఁగుట.

వైవర్తము. సం. వి. అ. పుం. సంపూర్ణముగా (సమూలముగా) మాఱుట.

వైవస్వతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దక్షిణ దిక్కు, యమునానది.

వైవస్వతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పదునలువురలలో నొకఁడు ఏడవ మనువు, ఇప్పటి మనువు. ౨. యముఁడు. ౩. అగ్ని. ౪. ఏకాదశ రుద్రులలో నొకఁడు. ౫. శని. (గ్రహము).

వైవాహికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వివాహసంబంధమైనది, వివాహమునకుఁ దగినది.

—వి. అ. పుం. న. వివాహము, పెండ్లి.

వైవాహికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వియ్యంకుఁడు, సంబంధి. ౧. కోడలి తండ్రి. ౨. అల్లుని తండ్రి.

వైశంపాయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సుప్రసిద్ధుఁడయిన వేదవ్యాసుని శిష్యుఁడు. (జనమేజయ మహారాజునకు మహాభారత సంహితను వినిపించిన ఋషి.)

వైశద్యము. సం. వి. అ. న. ౧. పరిశుభ్రత ౨. స్పష్టత, తేటఁదనము. ౩. తెలుపు, ధావళ్యము. ౪. శాంతత. (మనస్సుయొక్క) ప్రసన్నత.

వైశసము. సం. వి. అ. న. ౧. నాశము, ధ్వంసము. ౨. బాధ, దుఃఖము, కష్టము.

వైశస్త్రము. సం. వి. అ. న. శస్త్రములేమి, విశస్త్రత, ఆత్మరక్షణ సాధనములేమి.

వైశాఖము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చాంద్రమాన మాసములలో రెండవది. ౨. మంథ దండము,

కవ్వము. 3. బార్హస్పత్యమానమున నొకానొక సంవత్సరము.

—న. కేటాడుటలో నొకవిధమైన యొడుపు.

వైశాఖి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వైశాఖ శుక్ల పౌర్ణమాసి, వైశాఖ మాసమందలి పున్నమ.

వైశారద్యము. సం. వి. అ. న. నేర్పు, దక్షత, నైపుణ్యము.

వైశికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వేశ్యలచే నభ్యసింపఁ బడినది.

—వి. అ. న. వేశ్యాధర్మము.

వైశికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేశ్యలతో సహవాసముచేయు పురుషుఁడు; కామశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన యొక జాతి నాయకుఁడు.

వైశిష్ట్యము. సం. వి. అ. న. ౧. భేదము, తారతమ్యము. ౨. వైలక్షణ్యము, ప్రత్యేకగుణము, విశేషగుణము. 3. శ్రేష్ఠత, ఉత్తమత్వము. ౪. విశేషగుణములతోఁ గూడియుండుట, ప్రత్యేక గుణములు కలిగియుండుట.

వైశేషికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. విశేష గుణములకు సంబంధించినది. ౨. కాణాద సిద్ధాంతమునకు సంబంధించినది.

—వి. అ. న. షడ్దర్శనములలో నొకటియగు కాణాద సిద్ధాంతము.

వైశేషికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వైశేషిక సిద్ధాంతము నెఱింగినవాఁడు; కాణాద శాస్త్ర పండితుఁడు.

వైశేష్యము. సం. వి. అ. న. ౧. వైశిష్ట్యము. ౨. భేదము. 3. శ్రేష్ఠత, ఉత్తమత్వము.

వైశ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కోమటి, ద్విజులలో నొకఁడు. (ఇతనికి వాణిజ్యము, వ్యవసాయమును వృత్తులుగా నండెడివి.)

వైశ్రవణాలయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుబేరుని నివాసస్థలము. ౨. వటవృక్షము, మఱ్ఱిచెట్టు. (వాచ.)

వైశ్రవణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుబేరుఁడు. ౨. రావణుఁడు.

వైశ్వదేవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) విశ్వదేవతల సంబంధమైనది.

—వి. అ. న. ౧. విశ్వేదేవతకిచ్చెడి బలి. ౨. భోజనమునకుఁ బూర్వమున సమస్తదేవతల నుద్దేశించి యగ్నియందు హోమము చేయుట.

వైశ్వదేవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మాఘ మాసమునఁ గృష్ణపక్షమందలి యష్టమి.

వైశ్వానరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) సర్వజనులకు సంబంధించినది, సర్వజన సాధారణమైనది.

—వి. అ. పుం. ౧. జాఠరాగ్ని. ౨. (వేదాంత) సమష్టి జ్ఞానము. 3. చిత్రకము, చిత్రమూలము. కై.

వైశ్వానరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్నిహోత్రుఁడు. ౨. పరమాత్మ.

వైశ్వాసికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) విశ్వసనీయము; విశ్వాసింపఁదగినది, నమ్మఁదగినది.

వైషమ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. విషమత్వము, హెచ్చుతగ్గులుగా నుండుట. ౨. మిట్టపల్లములుగా నుండుట, సమముగా లేకుండుట, కఠినుఁడనము, పరుషత. ౩. అన్యాయము. ౪. కష్టము, దుఃఖము. ౫. ఏకాంతముగా నుండుట, ఒంటరితనము.

వైషయికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. భోగ్య వస్తువులకు సంబంధించినది. ౨. విషయముల వలన, భోగ్య వస్తువులవలనఁ గలిగినది. (సుఖాది.)

వైషయికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విషయలోలుఁడు, ఇంద్రియసుఖములం దాసక్తిగల పురుషుఁడు.

వైషువతము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) విషువత్సంబంధి, సమ రాత్రి దిన కాల సంబంధమైనది.

వైష్టుతము. సం. వి. అ. న. నర్యభస్మము, హోమసంబంధమైన భస్మము.

వైష్ణవపురాణము. సం. వి. అ. న. పదునెనిమిది మహాపురాణములలో నొకటి, విష్ణుపురాణము.

వైష్ణవము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. విష్ణుసంబంధి. ౨. విష్ణుదేవు నుపాసన చేయునది, విష్ణునిఁ బూజించునది.

–వి. అ. పుం. ౧. శైవశాక్త వైష్ణవములను మూఁడు మతములలో నొకటి. ౨. శ్రవణ నక్షత్రము.

–న. విష్ణులోకము, వైకుంఠము.

వైష్ణవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విష్ణుశక్తి.

వైసర. వి. మల్లయుద్ధ విశేషము.

> వ. నయన పు పొరువలి వరాశడ రమే కసర వైసర ఝుంపు పిక్కుకరలాఘువంబు పొదలగు వితమ్ము లెఱింగి.
>
> ప్రబంధ. ౪౭.

వైసరము. వి. హెచ్చరిక పదము.

> వ. బెత్తలు సిస్తుగా పొంచి నిబ్బడుగు మద్దండి యంగాల జడుపు వైసరం బోరడి యడుగులో జతనము. ప్రబంధ. ౨౦౫.

వైసారిణము. సం. వి. అ. పుం. చేఁప, మత్స్యము.

వైసిక = వయిసిక. వి. కపటము.

> గీ. ఉల్లము గరంగ వైసిక పల్లటిలఁగ, ధైర్య మెడలంగ మంత్ర తంత్రములు మఱచి ...
>
> పోడ. ౨.

వైహాళి. వి. (సం. వాహ్యాళిః.) విహారము.

> ఉ. ......బంధు మిత్రాదులు గొల్వ వైహాళికి నంచిత వైభవలీలఁ బోవుచో ...
>
> దశకు. ౩. ౧౫౩.

వైహాయసము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ఆకాశమునం దున్నది.

వైహార్యము. సం. విశ. (అ. అ. అ.) విహరింపఁ దగినది, క్రీడింపఁ దగినది. బావమఱఁదితోఁ గాని, భార్య బంధువులతోఁ గాని వేళాకోళముగాఁ బలుకఁ దగినది.

వైహాసికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. హాస్యగాఁడు. ౨. నటుఁడు.

వో

వోంటము. సం. వి. అ. పుం. కాఁడ, తొడిమ.

వోడ్రము. సం. వి. అ. పుం ౧. ఒకజాతిపాము. ౨. ఒకజాతి చేఁప.

వోడ్ర. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పరిమాణ విశేషము, పణములో నాల్గవ వంతు.

వోఢ. సం. వి. ఋ. పుం. ౧. బరువు మోయువాఁడు, మోతగాఁడు. ౨. నేత, నాయకుఁడు. ౩. భర్త, పెనిమిటి. ౪. వృషభము, ఎద్దు. ౫. సారథి. ౬. బండిలాగు గుఱ్ఱము, రథాశ్వము.

వోదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెమ్మగానున్నది, తడిగా నున్నది.

వోదాలము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యవిశేషము, ఒకజాతి చేఁప.

వోరకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్రాయసకాఁడు, లేఖకుఁడు.

వోరటము. సం. వి. అ. పుం. కుందము, మొల్ల. *I.

వోలకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్రాయసకాఁడు, లేఖకుఁడు.

వోలము. సం. వి. అ. పుం. గోపరసము. బాలెంత బోళము.

వోల్లాహము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లనిజూలు, తెల్లనితోఁక కెంద్రుకలు గల గుఱ్ఱము.

వ్య

వ్యంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కప్ప, ౨. చెక్కిలిపై బయలు దేఱెడిని మచ్చలు, మాఁగు. ౩. ముఖరోగ విశేషము.

- విణ. కొనటి.

వ్యంగ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వ్యంజనావృత్తిచేఁ దెలుపఁ బడినది, ధ్వనిచే సూచింపఁ బడినది. (యర్థము.) ౨. సూచింపఁ బడినది, తోపింపఁ బడినది. (అర్థము.)

-వి. అ. న. సూచితార్థము, వ్యంగ్యార్థము. (వాచ్యలక్ష్య వ్యంగ్యములలో మూఁడవది.)

వ్యంగుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. ఈ. అ.) ౧. దేహము లేనివాఁడు, అశరీరి. ౨. అవయవము లేనివాఁడు, వికలాంగుఁడు.

-వి. అ. పుం. కుంటివాఁడు.

వ్యంగులము. సం. వి. అ. న. అంగులములో నఱువదియవ వంతు, అతిసూక్ష్మ పరిమాణము.

వ్యంగ్యోక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గూఢముగాఁ జెప్పుట, సూచన.

వ్యంజకము. సం. విణ. (అ. జ్ కా. అ.) ౧. స్పష్టపఱుచునది, స్ఫుటముగాఁ దెలుపునది. అర్థమును తోఁపించునది, ధ్వనింపఁ జేయునది. (వాచక లాక్షణికములు కానిది-పదము.)

—వి. అ. పుం. అభినయము. మానసిక భావమును హస్తాది చాలనముచేఁ దెలుపుట.

వ్యంజన. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. శబ్దశక్తి విశేషము, అర్థాంతరమును స్ఫురింప జేయు శబ్దశక్తి. ౨. వేళాకోళము, ఎగతాళి. ౩. సూచన.

వ్యంజనము. సం. వి. అ. న. ౧. విశదపఱుచుట, స్పష్టము చేయుట. ౨. గుఱుతు, చిహ్నము.

౩. జ్ఞప్తికి తెచ్చుట. ౪. మాఱువేషము. ౫. హల్వర్ణము, హల్లు. ౬. స్త్రీ పురుషుల గుఱి. (లింగము, యోని.) ౭. లాంఛనము, చిహ్నము. ౮. రజస్వలా చిహ్నము. ౯. శ్మశ్రువు, గడ్డము. ౧౦. అవయవము, అంగము. ౧౧. కూర, పులుసు మొ॥ గు భోజనోపకరణములు. (అ) సంబారము, పోపువస్తువులు. ౧౨. అభిధా లక్షణా వ్యంజనములను శబ్ద శక్తులలో మూడవది. ౧౩. దినము. ౧౪. మఱుగుచోటు, రహస్య

వ్యంజనావృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. శబ్దశక్తివిశేషము, వ్యంజన, ధ్వని.

వ్యంజితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విశదపరుపఁబడినది. ౨. ప్రత్యేకపఱుపఁ బడినది. ౩. స్ఫురింపఁ జేయఁబడినది, సూచింపఁ బడినది.

వ్యంసకము. సం. వి. అ. పుం. (ఇది సమాసోత్తర పదముగానే ప్రయోగింపఁ బడును.) ధూర్తము, టక్కరి. మోసము చేయునది. (జంతువు) మయూర వ్యంసకము.

వ్యంసకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ధూర్తుఁడు, మోసగాఁడు, వంచకుఁడు.

వ్యంసనము. సం. వి. అ. న. ౧. మోసపుచ్చుట, వంచించుట, ౨. వంచిపెట్టుట.

వ్యక్తగణితము. సం. వి. అ. న. అంకగణితము.

వ్యక్తదృష్టార్థుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సాక్షి, కన్నులారఁ జూచినతఁడు.

వ్యక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విశదమైనది, స్పష్టమైనది. ౨. స్పష్టపఱుపఁబడినది, తెల్లడింపఁ బడినది. ౩. వృద్ధినొందినది, ప్రకాశితము. ౪. ప్రత్యేకపఱుపఁ బడినది, భేదపఱుపఁబడినది. ౫. ప్రత్యేక వ్యక్తికి సంబంధించినది.

—వి. అ. న. ౧. వ్యక్తపఱుపఁ బడిన పదార్థము. ౨. సృజింపఁబడిన వస్తువు.

వ్యక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. స్పష్టమగుట, ప్రకాశము, గోచరమగుట. ౨. దృశ్యరూపము, స్ఫుటత్వము. ౩. సూక్ష్మ భేదము తెలిసికొనుట, భేదజ్ఞానము. ౪. స్వాభావిక స్థితి, సత్యస్వరూపము. ౫. ప్రత్యేకత. (వ్య. జాతి.) ౬. (వ్యాక.) లింగము. ౭. పదరూప వికారము, లింగ విభక్త్యాదుల వలన పదమునకుఁ గలుగు మార్పు. (విల్యమ్సు.)

వ్యక్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

—విణ. విద్యావంతుఁడు, చదువుకొనిన వాఁడు.

వ్యగ్రుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వేగిరపడువాఁడు, తొందరపడువాఁడు. ౨. కలఁతనొందినవాఁడు, వ్యాకులత నొందినవాఁడు, ౩. (ఒకదానియందు) మనస్సు తగిలినవాఁడు, మిక్కిలి యాసక్తి గలవాఁడు.

—వి. అ. పుం. విష్ణుదేవుఁడు.

వ్యజనము. సం. వి. అ. న. తాళవృంతము, విసనకఱ్ఱ.

వ్యడంబక(న)ము. సం. వి. అ. పుం. ఆముదపుఁ జెట్టు. కే.

వ్యతికరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పరస్పరమైనది, అన్యోన్యమైనది. ౨. వ్యాపించునది. ౩. అంటియున్నది, చేరియున్నది.

—వి. అ. పుం. ౧. సాంకర్యము, కలయిక. ౨. సంధి, కలియుట. ౩. ఒకదానిపైఁ గొట్టుట. ౪. నిరోధము, అడ్డంకి. ౫. సందర్భపడిన విషయము, తటస్థించిన కార్యము. ౬. తతి, అదను. ౭. కష్టదశ, దుర్దశ. ౮. పరస్పర సంబంధము. ౯. వస్తువుల వినిమయము – ఒక వస్తువు నిచ్చి వేఱొకదానిం బుచ్చుకొనుట. ౧౦. ఒకటి విడిచి యొకటిగా నుండుట.

వ్యతికీర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిశ్రము చేయఁబడినది, కలుపఁబడినది. ౨. కూడినది, ఏకీభవించినది.

వ్యతిక్రమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంచి మార్గమునుండి తొలఁగుట. ౨. అతిక్రమించుట, ఉల్లంఘనము, ఆచరింపక పోవుట. ౩. అశ్రద్ధ చేయుట, అలక్ష్యభావము, ఉపేక్ష. ౪. వ్యతిరేకము, ప్రాతికూల్యము. ౫. పాపము, వ్యసనము, దోషము. ౬. దురదృష్టము.

వ్యతిక్రాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అతిక్రమింపఁబడినది, ఉల్లంఘింపఁబడినది. ౨. ఉపేక్షితము, అశ్రద్ధ చేయఁబడినది. ౩. ప్రతికూలము, విరుద్ధము. ౪. కడచినది, గతించినది (కాలము.)

వ్యతిరిక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. భిన్నమైనది, వేఱయినది. ౨. మించినది, అతిశయించినది. ౩. ఉపసంహరింపఁ బడినది, మరలించుకొనఁబడినది. ౪. వినాయింపఁ బడినది తప్పింపఁబడినది.

వ్యతిరేకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భేదము. ౨. ఎడఁబాటు, విడిపోవుట. ౩. బహిష్కరించుట, వినాయించుట. ౪. మించుట, అతిశయించుట. ౫. వ్యత్యాసము, సామ్యములేమి. ౬. (తర్క) యుక్తి సరిపడకుండుట. (అన్వయ వ్యతిరేకములలో రెండవది.)

చూ : వ్యతిరేక వ్యాప్తి.

౭. (అలం) అర్థాలంకారములలో నొకటి. (ఉపమానముకంటె ఉపమేయ మెక్కువదిగా వర్ణించుట.)

వ్యతిరేక వ్యాప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. (తర్క) యుక్తి నిలుపఁబడకుండుట. ఇది యన్వయమునకు వ్యతిరిక్తము. సాధ్యము లేనిచోట హేతువును లేకపోవుట. (యత్ర సాద్యాభావ స్తత్ర హేత్వభావ ఇతి వ్యతిరేకవ్యాప్తిః)

వ్యతిరేకి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. భిన్నము, వేఱైనది. ౨. మించినది, అతిశయించినది. ౩. చేరకుండునది, అభావమును దెల్పునది.

చూ : వ్యతిరేక వ్యాప్తి.

వ్యతిషంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పరస్పర సంబంధము. ౨. అన్యోన్యమేలనము, ఒండొంటితోఁ గలియుట. ౩. కలయిక, కూడిక. ౪. రెంటిని కలిపి కట్టుట.

వ్యతిషక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పరస్పరమిలితము, ఒకదానితో నొకటి కలసియున్నది. ౨. సంకీర్ణము, మిశ్రమైనది.

వ్యతి(తీ)హారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ద్రవ్య వినిమయము, వస్తువులు మార్చుకొనుట. ౨. పరస్పరత, ఒండొరు లొక విధ మగు పనిని చేయుట. దెబ్బకు మాఱుదెబ్బ కొట్టుట. తిట్టునకు మాఱు తిట్టు తిట్టుట.

వ్యతీతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గతించినది, కడచినది. ౨. చచ్చినది, మృతిచెందినది. ౩. విడువఁబడినది, త్యజింపఁబడినది. ౪. నిర్లక్ష్యము చేయఁబడినది, ఉపేక్షింపఁబడినది.

వ్యతీపాత(ము). సం. వి. అ. పుం. ౧. మహోత్పాతము, సర్వనాశనము, మహా ప్రళయము. ౨. సూచింపఁబడు మహోపద్రవము. ౩. అగౌరవము, నిర్లక్ష్యభావము. ౪. విష్కంభాది యోగములలోఁ బదునేడవది. ౫. పూర్ణిమా సోమవారముల కలయిక, సోమవారమునఁ బున్నమ యగుట. (అమావాస్యా రవివారముల కూడిక యని వాచ.)

తే. పరఁగ సంక్రమణ వ్యతీపాతలందు, సభల
భక్తిని వినునట్టి సజ్జనులకు ...
భాగ. ౪. ౩౧౩.

౬. కార్యాచరణమున కశుభముగా నెంచఁబడిన సూర్య చంద్రుల కలయిక.

వ్యత్యయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దాటుట, ఉల్లంఘించుట. ౨. వ్యతిరేకము, ప్రతికూలత. ౩. వ్యస్తముగా నుండుట, తడఁబాటు. ౪. మార్చుకొనుట, ఒకదాని నిచ్చి వేఱొకటి పుచ్చుకొనుట. ౫, విఘాతము, అవరోధము, అడ్డంకి.

వ్యత్యస్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రతికూలము, విరుద్ధము. ౨. వ్యతిరేకమైనది, ఎదిరిదైనది. ౩. పరస్పర సంబంధము లేనిది, అసంగతము. ౪. అడ్డముగాఁ దిరిగినది, అడ్డముగా నున్నది.

వ్యత్యాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విపర్యయము. ౨. వ్యతిరేకము.

వ్యథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బాధ, దుఃఖము, కష్టము. ౨. భయము, వెఱపు. ౩. కలత, క్షోభము. ౪. రోగము, జబ్బు.

వ్యథనము. సం. వి. అ. న. బాధించుట, బాధపెట్టుట, నొప్పించుట.

వ్యధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రుచ్చుట, కుట్టుట. ౨. గాయపఱచుట. ౩. రంధ్రము చేయుట, బెజ్జము చేయుట, తొలివేయుట. ౪. గాయము, క్షతి.

వ్యథితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. బాధింపఁబడినది, నొప్పింపఁ బడినది. ౨. భయపడినది, బెదరినది. ౩. క్షుబ్ధము, కలఁత నొందినది.

వ్యధికరణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. భిన్నమయిన (వేఱయిన) యాశ్రయము కలది. ౨. పూర్వోత్తర పదములు భిన్న విభక్తులలో నుండు సమాసము. (క) తత్పురుషము - రాజపుత్రుఁడు, చోరభయము మొ॥ (చ) బహువ్రీహిః - చంద్రమౌళి, చక్రపాణి, శరజన్మము మొ॥

(వ్యతి. సమానాధి కరణము.)

వ్యధ్వము. సం. వి. అ. పుం. చెడుదారి, తప్పు త్రోవ.

వ్యపగతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పోయినది. ౨. తొలఁగిపోయినది, నివృత్తమైనది. ౩. శూన్యమైనది, రహితమైనది.

వ్యపత్రపుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సిగ్గులేనివాఁడు, నిర్లజ్జుఁడు.

వ్యపదిష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పేర్కొనఁబడినది, పేరుతోఁ బిలువఁబడినది. ౨. చూపఁబడినది, తెలుపఁబడినది. ౩. మిషపెట్టఁబడినది.

వ్యపదేశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెలియఁబఱచుట, ఎఱిఁగించుట. ౨. పేర్కొనుట. ౩. పేరు, సంజ్ఞ. ౪. కుటుంబము, వంగడము; తెగ, జాతి. ౫. ప్రఖ్యాతి, ప్రసిద్ధి. ౬. తంత్రము, కపటోపాయము. ౭. మోసము, వంచన. ౮. భావము దాఁచుట.

వ్యపదేష్ట. సం. వి. ఋ. పుం. వంచకుఁడు, మోసగాఁడు.

వ్యపరోపణము. సం. వి. అ. న. ౧. నిర్మూలించుట, పెల్లగించుట. ౨. నివారించుట, తొలఁగించుట. ౩. త్రుంచుట, ఖండించుట.

వ్యపాకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నిరాకరణము, త్రోసివేయుట. ౨. స్వీకరింపమి, గ్రహింపకుండుట. ౩. కప్పిపుచ్చుట.

వ్యపాయము. సం. వి. అ. పుం. సమాప్తి, ముగింపు.

వ్యపాశ్రయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆశ్రయము, ఆధారము. ౨. నిరీక్షణము, ఎదురుచూచుట. ౩. ఆశ్రయము (శరణము)గాఁ గొనుట, నమ్మియుండుట. ౪. మతాంతరము నవలంబించుట. (విల్యమ్సు.)

వ్యపేతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. విడిపోయినది, వియుక్తము. ౨. పోయినది, విడిచిపోయినది, లేనిది, శూన్యమైనది. ఈ యర్థమున తఱుచు సమాస పూర్వ పదముగా నుండును.
ఉదా: వ్యపేత హర్షుఁడు మొ॥
౩. విరుద్ధము, ప్రతికూలము, భిన్నము, వేఱు.

వ్యపేక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఎక్కువ యాస, నిరీక్షణము, ఎదురు చూచుట. ౨. ఆలోచన, తలంపు. ౩. పరస్పర సంబంధము. ౪. అన్యోన్యాశ్రయము, ఒకదాని నాశ్రయించి యొకటి యుండుట. ౫. ఉపయోగము. ౬. (వ్యాక.) స్వార్థపర్యవసితము లగు పదములకు ఆకాంక్షాదులచే నగు పరస్పరాన్వయము. ౭. రెండు సూత్రముల పరస్పరోపయోగము. (అ. ని.)

వ్యపేక్షణము. సం. వి. అ. న. ఎదురుచూచుట, నిరీక్షించుట.

వ్యపేక్షుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఎదురుచూచువాఁడు, నిరీక్షించువాఁడు. ౨. అవ్యాసక్తి గలవాఁడు, శ్రద్ధాళుఁడు. ౩. ఆలోచించువాఁడు, తలఁచువాఁడు.

వ్యపోఢము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. తొలఁగింపఁ బడినది, త్రోసివేయఁ బడినది. ౨. వ్యతిరేకమైనది. ౩. కనఁబఱుపఁ బడినది, నష్టపఱుపఁ బడినది.

వ్యపోహము. సం. వి. అ. పుం. త్రోసివేయుట, తొలఁగించుట.

వ్యభిచరించు. సం. అ. క్రి. ౧. తప్పి చరించు.

సీ. పతిభక్తి యుడిగి సంతతమును దమ యిచ్చ
వచ్చిన తెరవుల వ్యభిచరించి ...
వి. పు. ౭. ౩౦౨.

౨. అంకుపోవు. (శ. ర.)

వ్యభిచారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంచి మార్గము నుండి తొలఁగుట. ౨. ఉల్లంఘించుట, అతిక్రమించుట. ౩. అపరాధము, దోషము, తప్పు. ౪. విడిపోవుట. ౫. అంకుతనము, పరస్త్రీ సంగమము. (స్త్రీలకుఁ బరపురుష సంగమము.) ౬. (వ్యాక.) ఒకసూత్ర మొకచోట వర్తింపకుండుట. ౭. (తర్క.) సాధ్యము లేని తావున హేతు వుండుట. (హేతోః స్సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వం వ్యభిచారః.)

వ్యభిచారి. సం. విణ. (న్. జీ. న్.) ౧. మంచి త్రోవనుండి తొలఁగినది. ౨. క్రమము తప్పినది. ౩. అసత్యమైనది, నిజము కానిది. ౪. వ్యభిచరించువాఁడు, పరస్త్రీని బొందువాఁడు. ౫. కాముకుఁడు, విషయాసక్తుఁడు. ౬. అంకుటాలు. ప్రసిద్ధార్థమును విడిచినది-గౌణార్థముఁ గలది. (పదము.)

—వి. న్. పుం. వ్యభిచారి భావము.

వ్యభిచారిభావము. సం. వి. అ. పుం. రసోత్పాదనమునకు సహకారి యగు భావము.

(ఇవి రసోత్పాదనమునకు ముఖ్య సాధనములు కాకపోయినను రస పోషకములు. ఇవి ముప్పది మూఁడు, ముప్పది నాలుగని కొందఱు.)

వ్యయ. సం. వి. అ. పుం. ఒక సంవత్సరము.

వ్యయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నశ్వరము, నశించు స్వభావము గలది.

—వి. అ. పుం. ౧. నాశము, నష్టి. ౨. వెచ్చించుట, పరిత్యాగము. ౩. విఘాతము, అడ్డంకి, విఘ్నము. ౪. క్షయము, తఱుగు, భ్రంశము. ౫. వెచ్చము, కర్చు.

వ్యయనము. సం. వి. అ. న. ౧. వ్యయపఱచుట, వెచ్చించుట. ౨. వ్యర్థపుచ్చుట, పాడుచేయుట.

వ్యయపరాఙ్ముఖుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. ఈ. అ.) లోభి, పిసినారి, కర్చుపెట్టనివాఁడు.

వ్యయవాదికాఁడు. మి. వి. (వ్యయము + వాది + కాఁడు.) వెచ్చము సేయువాఁడు, వ్యయశీలుఁడు.

సీ. ఎల్లభక్తులను గొల్లగా వేఁడిన వరములీఁగల
వ్యయవాదికాఁడు, సచరాచర ప్రపంచ
మ్మును బాలించు రాచతీకము కాణాచి
కాఁడు, మిక్కిలి కనుమంట మింటఁబొలు
పురాలు భస్మంబు చేసిన పంతగాఁడు ...
వరాహ. ౧౧. ౧౪.

వ్యయశీలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్చుపెట్టు స్వభావము గలవాఁడు, అతివ్యయము చేయువాఁడు.

వ్యయించు. సం. స. క్రి. వ్యయము చేయు, వెచ్చముచేయు, వెచ్చించు. (శ. ర.)

చ. ...... పరార్థమై తనూ, ధనము వ్యయింపఁ
గల్గుట కదా జననైక ఫలంబెతెంగిన్.
హర. ౨. ౩౭.

వ్యయితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వెచ్చింపఁ బడినది, కర్చుపెట్టఁ బడినది. ౨. వ్యర్థము చేయఁ బడినది.

వ్యర్థము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నిష్ప్రయోజనము, పనికి మాలినది. ౨. నిష్ఫలము, లాభము లేనిది. ౩. అర్థము లేనిది.

వ్యలీకము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రియము. ౨. అకార్యము. ౩. అచ్చెరుపాటు. ౪. అసత్యము. ౫. బాధ. ౬. సిగ్గు. ౭. మోసపుచ్చుట. ౮. మన్మథావేశముచేఁ జేయఁబడిన కామినీ జనాపరాధము.

వ్యవకలనము. సం. వి. అ. న. ౧. విడదీయుట, విభజించుట. ౨. (గణిత) తీసివేత.

(వ్యతి. సంకలనము.)

వ్యవకలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విడదీయఁ బడినది, విభజింపఁ బడినది. (గణిత) తీసివేయఁ బడినది.

వ్యవక్రోశము. సం. వి. అ. న. ౧. ఒకనినొకఁడు తిట్టుకొనుట. ౨. నింద, దూఱు.

వ్యవచ్ఛేదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భేదించుట, నఱకుట. ౨. వేఱుపఱుచుట, విభాగించుట. ౩. వేర్వేఱు భాగములుగాఁ గోసివేయుట. ౪. ప్రత్యేకపఱుచుట, విశేష పఱుచుట. ౫. భేదపఱుచుట. ౬. భేదము, వ్యత్యాసము. ౭. నిర్ణయము. ౮. (బాణాదులను) ప్రయోగించుట. ౯. గ్రంథముయొక్క భాగము, పరిచ్ఛేదము.

వ్యవధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఒక వస్తువును మఱుగు పఱుచు వస్తువు, (కప్పు, తెర. గోడ. మొ||) ౨. మఱుగు, చోటు.

వ్యవధానము. సం. వి. అ. న. ౧. నడుమ వచ్చుట, అడ్డుగా నుండుట. ౨. అడ్డు, నిరోధము. ౩. కనఁబడమి, మఱుఁగగుట. ౪. తెర, గోడ మొ|| అడ్డు. ౫. ఆచ్ఛాదనము, కప్పు. ౬. అవకాశము, తెఱపి. ౭. (వ్యాక.) (అక్షరము) నడుమ నుండుట.

వ్యవధాయకము. సం. విణ. (అ. యి. కా. అ.) ౧. నడుమ వచ్చునది, అవరోధకము, విఘ్నము చేయునది. ౨. అడ్డుగానుండునది, మఱుఁగు పఱుచునది. ౩. నడుమనున్నది, మధ్యనున్నది.

వ్యవధి. సం, వి. ఇ. పుం. వ్యవధానము.

వ్యవసాయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యత్నము, పూనిక, ఉద్యమము. ౨. దృఢ నిశ్చయము. ౩. పని, కృత్యము. ౪. చేఁత, ఆచరణము. ౫. వ్యాపారము, ఉద్యోగము, వర్తకము. ౬. వృత్తి, జీవనాధారము, బ్రదుకుఁదెరవు. ౭. ప్రవర్తనము, నడవడి. ౮. యుక్తి, ఉపాయము, పన్నుగడ. ౯. డంబము, బడాయికొట్టుట. ౧౦. కృషి, సేద్యము. (ఈయర్థము తెలుఁగు గ్రంథములం దె కానవచ్చుచున్నది.)'

వ్యవసాయి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. పూనిక గలవాఁడు, పాటుపడువాఁడు. ౨. అభినివేశము గలవాఁడు, దృఢనిశ్చయుఁడు. ౩. చేయువాఁడు, ఆచరించువాఁడు. ౪. వృత్తిలోఁ బ్రవేశించినవాఁడు.

—వి. న్. పుం. ౧. వర్తకుఁడు, బేహారి, వణిజుఁడు.

వ్యవసితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. యత్నింపఁబడినది. ౨. అవలంబింపఁ బడినది, పూనుకొనినది. ౩. నిశ్చయింపఁబడినది, స్థిరపఱుపఁ బడినది. ౪. పన్నఁబడినది, ఆలోచింపఁ

బడినది. ౫. పూనికగలది, దృఢనిశ్చయము గలది. ౬. బలము గలది, శక్తిగలది. ౭. వంచింపఁబడినది, మోసపుచ్చఁబడినది.

—వి. అ. న. నిశ్చయము.

వ్యవస్థ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. ఏర్పాటు, కట్టుబాటు. (వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థ.) ౨. నిర్ణయము; ౩. స్థైర్యము, నిలుకడ. ౪. సాపేక్షమైన స్థితి, ఒకదానితో సంబంధించి యుండుట. ౫. శాసనము, చట్టము, శాస్త్రమర్యాద, సందిగ్ధాంశములయందు పరస్పర విరుద్ధ శాస్త్రవాక్యములు గలచోట్ల వానిని సరిపుచ్చి వ్రాయఁబడిన నిర్ణయము. ౬. అంగీకారము, ఒడంబడిక. ౭. స్థితి, వస్తువుల స్థితి. ౮. విభజనము.

వ్యవస్థానము. సం. వి. అ. న. వ్యవస్థ.

వ్యవస్థాపకుఁడు. సం. విణ. (అ. పికా. అ.) ౧. ఏర్పాటు చేయువాఁడు, క్రయమును బెట్టువాఁడు, సరిపుచ్చువాఁడు. ౨. న్యాయ్యమైన అభిప్రాయ మిచ్చువాఁడు. ౩. పని నడిపించువాఁడు, కార్యనిర్వాహకుఁడు.

వ్యవస్థాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఏర్పాటు చేయుట, కట్టుబాటు గావించుట. ౨. నిశ్చయించుట. ౩. నిలుపుట, ఉంచుట.

వ్యవస్థాపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఏర్పాటు చేయఁబడినది, ఏర్పఱుపఁ బడినది. ౨. స్థిరపఱుపఁ బడినది. ౩. నిలుపఁ బడినది, ఉంచఁబడినది.

వ్యవస్థితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్రమపద్ధతిలో నుంచఁ బడినది, ఏర్పఱుపఁ బడినది. ౨. స్థిరపఱుపఁ బడినది. ౩. నిశ్చయింపఁ బడినది, చట్టముచే నిర్ణయింపఁ బడినది. ౪. ప్రక్కగా నున్నది, వేఱు చేయఁబడినది. ౫. ఎత్తివ్రాయఁ బడినది. ౬. (ఒకదానిని) అనుకొని యున్నది, (ఒకదానిపైని) ఆధారపడి యున్నది.

వ్యవస్థిత విభాష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (వ్యాక.) కొన్నిచోట్లనే ప్రవర్తించునట్లు నిర్ణయింపఁబడిన వికల్పము.

వ్యవస్థితి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వ్యవస్థానము.

వ్యవహర్త. సం. వి. ఋ. పుం. ౧. కార్యనిర్వాహకుఁడు, పని నెఱవేర్చువాఁడు. ౨. వ్యాజ్యము వేయువాఁడు, వాది. ౩. న్యాయాధికారి, తీర్పు చెప్పువాఁడు. ౪. భాగస్వామి.

వ్యవహారకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్యాపారము చేయువాఁడు, వణిజుఁడు, వర్తకుఁడు.

వ్యవహారజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వ్యవహారము, తెలిసినవాఁడు. ౨. వ్యవహారార్హమైన వయసు గలవాఁడు. ౩. న్యాయసంబంధమైన వ్యాపార మెఱిఁగినవాఁడు.

వ్యవహార దర్శనము. సం. వి. అ. న. వ్యాజ్యము విచారించుట, న్యాయ సంబంధమైన వ్యవహారము బరిశీలించుట.

వ్యవహారపదము. సం. వి. అ. న. వ్యవహార విషయము.

వ్యవహార పాదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పూర్వపక్షము = (వ్యాజ్యము) అభియోగము తెచ్చుట; ఉత్తరపక్షము = ప్రతివాదము, (ప్రతివాది చెప్పు సమాధానము.) క్రియాపాదము = వాఙ్మూలముగా గాని, వ్రాతమూలముగా గాని

సాక్ష్యము పుచ్చుకొనుట. నిర్ణయపాదము = నిర్ణయించుట – (తీర్పు.) అను న్యాయసంబంధమైన వ్యవహార స్థితులలో నొకటి. ౨. నిర్ణయపాదము, తీర్పు చెప్పుట.

వ్యవహార మాతృక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వ్యవహారము నిర్ణయించుటకు న్యాయాధికారులు చేయు క్రియా కలాపము. ౨. న్యాయ పరిపాలనమునకు సంబంధించిన పని. (ముప్పది మంది సభ్యులు గల) న్యాయసభకు సంబంధించిన విషయము.

వ్యవహార మార్గము. సం. వి. అ. పుం. వ్యవహార విషయము.

వ్యవహారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నడవడి, ప్రవర్తనము. ౨. పని, కార్యము. ౩. వృత్తి, జీవిక. ౪. వ్యాపారము. ౫. వాణిజ్యము, వర్తకము, బేహారము. ౬. వడ్డి వ్యాపారము, ఎక్కువ వడ్డికి సొమ్మిప్పిచ్చుట. ౭. ఆచారము, వాడుక. ౮. సంబంధము. ౯. వ్యాజ్యము విచారించుట. ౧౦. తగవు, అభియోగము, వ్యాజ్యము వేయుట, దావా చేయుట. ౧౧. వ్యాజ్యము తెచ్చుట కధికారము. ౧౨. సహాసనము, సహభోజనము మొ॥ (వాచ.)

వ్యవహార విధి. సం. వి. ఇ. పుం. న్యాయశాసనము, ధర్మశాస్త్రము.

వ్యవహార విషయము. సం. వి. అ. పుం. తగవునకుఁ దగిన విషయము, వ్యాజ్యము తీసికొని రాఁదగిన యంశము.

వ్యవహార స్థానము. సం. వి. అ. పుం వ్యవహార విషయము.

వ్యవహారాంగము. సం. వి. అ. న. న్యాయస్మృతియొక్కయు, శిక్షాస్మృతియొక్కయు శరీరము.

వ్యవహారాభిశస్తుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నేరము మోపఁబడినవాఁడు, దోషిగా నెంచఁబడినవాఁడు.

వ్యవహారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) స్త్రీ. రూ. వ్యవహారిణి, వ్యవహారము జరుపువాఁడు. ౨. వ్యాపారము చేయువాఁడు. ౩. పని చేయువాఁడు. ౪. వాడుకగా నున్నది, ఆచార ప్రాప్తమైనది.

—వి. న్. పుం. వణిజుఁడు, బేహారి.

వ్యవహారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వాడుక, ఆచారము. ౨. చీఁపురుకట్ట. ౩. ఇంగుదీ వృక్షము. శ.

వ్యవహారికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వ్యాపార సంబంధమైనది. ౨. పనిలోఁ బెట్టఁబడినది, ఆవరణములో నుంచఁబడినది. ౩. న్యాయ సంబంధమైనది. ౪. వ్యాజ్యముతో సంబంధించినది. ౫. వాడుకలో నున్నది, ఆచారమై యున్నది.

వ్యవహార్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆచారమై యున్నది. ౨. అభియోగము తీసికొని రాఁదగినది.

వ్యవహితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వేఱుగా నుంచఁబడినది. ౨. తెఱ మొదలగు వానిచే మఱుఁగు పఱుపఁబడినది. ౩. ఆటంకపఱుపఁబడినది, విఘ్నము చేయఁబడినది. ౪. దాఁచఁబడినది. ౫. దూరముగా నున్నది,

దూరస్థము. ౬. చేయఁబడినది, ఆచరింపఁబడి నది. ౭. త్యజింపఁ బడినది, విడువఁ బడినది. ౮. మించినది, అతిశయించినది. ౯. విరుద్ధము, ప్రతికూలమైనది.

వ్యవహృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. అలవాటు, అభ్యాసము, వాడుక. ౨. ఆచరణము, చేత.

వ్యవాయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విడిపోవుట, భాగములుగా నేర్పడుట. ౨. కరఁగుట. ౩. ఆచ్ఛాదనము, కప్పు, మఱుఁగు. ౪. మధ్యవర్తనము, వ్యవధానము, ఎడము. ౫. విఘ్నము, అడ్డు. ౬. మైథునము, రతి. ౭. పవిత్రత, పరిశుద్ధి.

—న. తేజస్సు, ప్రకాశము.

వ్యవాయి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. భాగములుగా విడినది, విడిపోయినది. ౨. విషయములం దత్యాసక్తి కలది, మైథునేచ్ఛ గలది.

—వి. న్. పుం. ౧. ఇంద్రియసుఖము కోరువాఁడు, విషయాసక్తుఁడు. ౨. వీర్యవృద్ధికరమైన మందు.

వ్యలీకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అసత్యమైనది, నిజము కానిది. ౨. అనిష్టము, అప్రియమైనది, కష్టము తోఁచించునది. ౩. చేయఁదగినది, అకార్యము. ౪. అసత్యము కానిది, సత్యమైనది.

-వి. అ. న. ౧. అనిష్ట పదార్థము. ౨. బాధ, దుఃఖము, వ్యథ. ౩. అపరాధము, తప్పు, అనుచిత కార్యము. ౪. మోసము, వంచన. ౫. అసత్యము. ౬. వ్యతిరేకము, ప్రాతికూల్యము. ౭. గతి విపర్యయము. (వాచ.)

వ్యష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ప్రత్యేకముగ నుండుట, ఒంటరితనము, భిన్న వ్యక్తిత్వము. (వ్యతి: సమష్టి.) ౨. (వేదాంత.) భిన్నాభిన్న దేహములతోఁ గూర్పఁబడిన మొత్తము.

వ్యసనము. సం. వి. అ. న. ౧. త్రోసివేయుట. ౨. విభజించుట. ౩. ఉల్లంఘనము, మాఱుట. ౪. నాశము, భ్రంశము, పతనము. ౫. కష్టము, దుఃఖము, ఉపద్రవము. ౬. ఆపద. ౭. సూర్యచంద్రాదుల యస్తమయము, క్రుంకుట. ౮. దురభ్యాసము, చెడ్డ యలవాటు. (జూదము, పానము మొ॥) ౯. అత్యాసక్తి. ౧౦. మితిమీఱిన యభ్యాసము, అమితాభ్యాసము. ౧౧. దోషము. ౧౨. అసమర్థత, శక్తిలేమి. ౧౩. నిష్ఫల యత్నము. ౧౪. ప్రత్యేకత, ఒంటరితనము.

వ్యసన ప్రహారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. కష్టదశలో శత్రువును గొట్టెడు వాఁడు. ౨. హాని కలిగించువాఁడు, శ్రమపెట్టువాఁడు.

వ్యసనాతి భారము. సం. వి. అ. పుం. దుర్భరమైన యాపత్తు, దుఃఖాతిశయము.

వ్యసని. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. వ్యసనము గలవాఁడు, దురభ్యాసము గలవాఁడు. ౨. దురదృష్ట వంతుఁడు. (సమాసాంతమున.) మిక్కిలి యాసక్తి గలవాఁడు, తత్పరత గలవాఁడు.

వ్యసువు. సం. విణ. (ఉ.) ప్రాణము పోయిన వాఁడు.

వ్యస్తపదము. సం. వి. అ. న. ౧. అభియోగమున (వ్యాజ్యమున) నిర్ణయింప వీలులేని వాదము. ౨. విడిమాట, సమస్తము కాని పదము.

వ్యస్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. త్రోసివేయఁబడినది. ౨. చెదిరినది, రేఁగినది. ౩. చెదరఁగొట్టఁబడినది. ౪. విడదీయఁబడినది, విభజింపఁబడినది. ౫. మొత్తము వస్తువులలో నొక్కొక్కటి, భిన్నము. ౬. విడిగా నున్నది. సమస్తము కానిది. (పదము.) ౭. నానా ప్రకారమైనది, భిన్న భిన్న విధమైనది. ౮. తీసివేయఁబడినది. ౯. కలఁత నొందినది, తొట్రుపడినది. ౧౦. క్రమము తప్పినది, వ్యతిక్రమము. ౧౧. విపరీతము, తలక్రిందైనది. ౧౨. రెండు సంఖ్యలకు గల సంబంధము, తలక్రిందైనది, రేక విలోమమైనది. ౧౩. వ్యాపించినది.

వ్యస్తారము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగు కుంభస్థలము నుండి మదము కాఱుట, మదస్రావము.

వ్యా

వ్యాకరణము. సం. వి. అ. న. ౧. (వాక్యము మొదలగు వానిని) విడఁదీయుట. ౨. శబ్దనిష్పత్తినిఁ దెలుపు శాస్త్రము, శబ్దశాస్త్రము, వేదాంగములలో నొకటి. ౩. వివరణము, వ్యాఖ్యానము చేయుట. ౪. (వేదాంత) నామరూపములచే జగద్వికాసనము.

వ్యాకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రూపము మాఱుట. ౨. అంగవికారము.

వ్యాకీర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిమ్మఁబడినది, నలువైపుల విసరివేయఁబడినది.

—వి. అ. న. (వ్యాక.) విభక్తుల విపర్యయము

వ్యాకూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వంచన, మోసము.

వ్యాకులితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షుబ్ధము, కలత నొందినది.

వ్యాకులము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్షోభపడినది, కలఁత నొందినది. ౨. భయపడినది, బెదరినది. ౩. పూర్ణముగా నిండినది, లోఁగినది, లోనైనది. ౪. తత్పరము, మిక్కిలి యాసక్తి గలది. ౫. కదులునది, చలించునది. ౬. రోగాదులచే గర్తవ్యము తెలియఁగనిది.

వ్యాకృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విడఁదీయఁబడినది. (వాక్యము. మొ.) ౨. వివరింపబడినది, వ్యాఖ్యాతము. ౩. కురూపము, అంగవికారము గలది.

వ్యాకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. (వ్యాక్యాదులను) విడఁదీయుట. ౨. వివరణము, వ్యాఖ్యానము. ౩. రూపముమాపు, ౪. వ్యాకరణశాస్త్రము.

వ్యాకోశ(ష)ము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వికసించినది, విరిసినది. ౨. వృద్ధిపొందినది, పెంపొందినది.

వ్యాక్షిప్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చిమ్మఁబడినది, విసరి వేయఁబడినది. ౨. ముక్కలయినది, ఖండములైనది, విఱిగినది, చెదరినది. (మనసు.)

వ్యాక్షేపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. విసరివేయుట, ఇటునటు చిమ్ముట. ౨. విఘాతము,

అడ్డంకి. ౩. విలంబము, ఆలస్యము. ౪. (మనస్సు) చెదరుట, కలవరపాటు.

వ్యాక్షోభము. సం. వి. అ. పుం. క్షోభము, కలత.

వ్యాఖ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వివరణము, టిప్పణము. ౨. కథనము, చెప్పుట.

వ్యాఖ్యాత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) వ్యాఖ్యానము చేయువాఁడు, వివరించువాఁడు, విప్పి చెప్పువాఁడు.

వ్యాఖ్యాతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వ్యాఖ్యానము చేయఁబడినది, వివరింపఁ బడినది, విప్పి చెప్పఁ బడినది. ౨. చెప్పఁబడినది, కథితము.

వ్యాఖ్యానము. సం. వి. అ. న. ౧. కథనము, చెప్పుట. ౨. ఉపన్యాసము. ౩. వివరణము, సందర్భాదులతోఁ గూడ అర్థమును విశదపఱచుట. (ఇది యైదు లక్షణములు గలది:)

శ్లో. పదచ్ఛేదః పదార్థోక్తి ర్విగ్రహో వాక్య యోజనా, ఆక్షేపస్య సమాధానం వ్యాఖ్యానం పంచలక్షణమ్.)

వ్యాఘట్టనము. సం. వి. అ. న. ౧. మథించుట, త్రచ్చుట. ౨. రాపిడి, ఘర్షణము.

వ్యాఘాతకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. తాఁకునది, కొట్టునది. ౨. ఎదిరించునది, ప్రతిఘటించునది, అడ్డగించునది.

వ్యాఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తాఁకుట, కొట్టుట. ౨. దెబ్బ. ౩. విఘ్నము, అంతరాయము. ౪. ప్రతిబంధము, అడ్డు. ౫. వ్యతిరేకము. ౬. ఉల్లంఘనము, చెప్పినట్లు చేయమి. ౭. (జ్యోతి) విష్కంభాది యోగములలో నొకటి. ౮. అర్థాలంకార విశేషము.

క. నొకఁ డొకటి చేత నొకపని, యకలంకతఁ
జేయ దాని నాహేతువుచే, నొకఁడు మఱి
వేఱె చేయఁగఁ, బ్రకట వ్యాఘాతము ...
నరస. ౫. ౨౧౦.

వ్యాఘ్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పెద్దపులి. ౨. (సమాసోత్తర పదమైనపుడు) స్వజాతి శ్రేష్ఠము.

ఉదా: పురుష వ్యాఘ్రము.

౩. రక్తైరండము. ఎఱ్ఱాముదపుఁజెట్టు. ౪. కానుగ కరంజము. ‡.

వ్యాఘ్రదలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆముదపుఁ జెట్టు.

వ్యాఘ్రనఖము. సం. వి. అ. పుం. న. పెద్దపులి గోరు, పులిగోరు. ౨. నఖమను సుగంధద్రవ్య విశేషము. ౩. నఖక్షతము, గోటిగీఱు.

వ్యాఘ్రనాయకము. సం. వి. అ. పుం. సృగాలము, నక్క.

వ్యాఘ్రపా(త్తు)దము. సం. వి. అ. పుం. ద్. పుం. పుల్ల వెలఁగ. ‡.

వ్యాఘ్రపాదుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ద్. పెద్దపులి పాదమువంటి పాదములు గలవాఁడు.

—వి. అ. పుం. ఒకానొక ముని. (వాచ.)

వ్యాఘ్రపుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. ఆముదపుఁ జెట్టు.

వ్యాఘ్రశునము. సం. వి. న. పుం. పెద్దపులిని బోలిన కుక్క.

వ్యాఘ్రాటము. సం. వి. అ. పుం. భరద్వాజ పక్షి.

వ్యాఘ్రాస్యము. సం. వి. అ. పుం. మార్జాలము, పిల్లి.

వ్యాఘ్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుపులి, వాఁకుడు. †.

వ్యాజనింద. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. అన్యాపదేశముగా నిందించుట. ౨. అర్థాలంకారవిశేషము. (ఒక నిందచే వేఱొక నింద వ్యక్తమగుట.

శ్లో. నిందాయా నిందయా వ్యక్తి ర్వ్యాజనిందేతి గీయతే.)

వ్యాజము. సం.వి. అ. పుం. ౧. కపటము, వంచన, మోసము. ౨. తన పనికై యొకటిచెప్పి ఒకటి చేయుట, అపదేశము. ౩. నటనము, లేనిది తెచ్చి పెట్టుకొనుట. ౪. తంత్రము, పన్నుగడ. ౫. దుర్మార్గత, చెడ్డతనము.

వ్యాజస్తుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. కపటస్తుతి, పైకి స్తుతించునట్లు నటించుట. ౨. అర్థాలంకార విశేషము. "స్తుతిచే నిందయు, నిందచే స్తుతియు గలుగునట్లు చెప్పుట."

వ్యాజోక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. కపటముగాఁ జెప్పుట. ౨. సూచన. ౩. ఒకానొక యర్థాలంకారము. వేఱు హేతువును జెప్పి నిజస్థితిని గప్పిపుచ్చుట.

వ్యాడ(ళ)ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్రూర మృగము-పెద్దపులి మున్నగు మాంస భక్షక జంతువు. ౨. పాము.

వ్యాడి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. వ్యాకరణ శాస్త్రమున సంగ్రహ మను గ్రంథమును రచించిన వైయాకరణ శ్రేష్ఠుఁడు. ౨. ఒకానొక ముని.

వ్యాడు(ళు)ఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. దుర్మార్గుఁడు. ౨. మోసగాఁడు, వంచకుఁడు.

—వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

వ్యాత్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) తెఱవఁబడినది, విస్తృతమైనది.

—వి. అ. న. తెఱచిన నోరు.

వ్యాత్యుక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జలక్రీడా విశేషము. ఒకరిపై నొకరు నీరు చల్లుకొనుచు నీటిలో నాడుట.

వ్యాదానము. సం. వి. అ. న. తెఱచుట, విస్తరింపఁ జేయుట.

వ్యాధ భీతము. సం. వి. అ. పుం. మృగము, లేడి.

వ్యాధామ(వ)ము. సం. వి. అ. పుం. వజ్రాయుధము, ఇంద్రుని యాయుధము.

వ్యాధి. సం. విశే. (న. నీ. న.). గ్రుచ్చుకొనునది, గాయపఱచునది.

—సం. వి. ఇ. పుం. ౧. రోగము, జబ్బు, తెగులు. ౨. కుష్ఠరోగము.

వ్యాధితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) రోగము గలవాఁడు, రోగి, జబ్బు చేసినవాఁడు.

వ్యాధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేఁటగాఁడు, బోయవాఁడు, కిరాతుఁడు. ౨. సంకరజాతి పురుషుఁడు.

—విణ. (అ. ఆ. అ.) దుష్టుఁడు, చెడ్డవాఁడు.

వ్యాధూతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపింపఁ జేయఁబడినది. కంపితము, చలింపఁ జేయఁ బడినది.

వ్యానతము. సం. వి. అ. న. రతిబంధ విశేషము.

వ్యానము. సం. వి. అ. పుం. ప్రాణాది వాయువు లయిదింటిలో నొకటి. (ఇది సర్వశరీరమును వ్యాపించి యుండును.)

వ్యాపకము. సం. విణ. (అ. పికా. అ.) ౧. వ్యాపించునది, అంతటను బ్రసరించునది. ౨. (న్యాయ.) వాదాంశము లన్నియుఁ గలది. ౩. నిత్యసంబంధము గలది, ఎప్పుడును విడువకుండునది. ౪. వ్యాప్యము కంటె అధిక దేశమందుండునది. ౫. అచ్ఛాదనము, సహజగుణము.

—వి. అ. పుం. స్వాభావిక గుణము, సహజగుణము.

వ్యాపత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నాశనము. ౨. ఆపద, కష్టము. ౩. మరణము.

వ్యాపత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. ౧. కష్టము, ఆపద, దుర్దశ. ౨. నాశము. ౩. మరణము, చావు.

వ్యాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. వ్యాపించుట, అంతటను బ్రసరించుట. ౨. కప్పుట, అచ్ఛాదించుట.

వ్యాపన్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెడినది, పాడైనది. ౨. తప్పిపోయినది. ౩. ఆపద నొందినది, దుర్దశలో నున్నది. ౪. చచ్చినది, మృతినొందినది.

వ్యాపరించు. సం. అ. క్రి. ప్రవర్తించు, వర్తించు.

సీ. తన పదాబ్జములపైఁ దరుణి నిశ్చలమైన
చూపులు తేటులై వ్యాపరింప ...
తపతీ. ౫. ౧౫.

వ్యాపాదకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) హింసించునది, చంపునది.

వ్యాపాదనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చంపుట, హింసించుట. ౨. నాశము, ధ్వంసము. ౩. దుష్టభావము, ద్రోహ చింతనము, పరుల కనిష్టమును గోరుట.

వ్యాపాదితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చంపఁ బడినది, నశింపఁ జేయఁబడినది. ౨. చెఱుపఁ బడినది, పాడు చేయఁబడినది, కీడు కలిగింపఁ బడినది.

వ్యాపారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పని, వ్యవహారము, కార్యము.

క. ఆ పురవర మణిలో గుణ,దీపక నామమున
భూమి దేవుం డలరుం, జూపట్టి వేదశాస్త్ర,
వ్యాపారము చేత రెండవ విధాతయనన్.
హంస. ౧. ౧౫౦.

—౨. వృత్తి, జీవిక. ౩. వాణిజ్యము, వర్తకము, ౪. (బాణాదుల) ప్రయోగము. ౫. ఆచరించుట, పనిచేయుట. ౬. ప్రయత్నము. ౭. అభ్యాసము, నేర్చుట.

వ్యాపారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. వ్యాపారము చేయువాఁడు, వర్తకుఁడు, వణిజుఁడు. ౨. అభ్యసించువాఁడు, అలవఱుచు కొను వాఁడు.

వ్యాపారితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పని గలిగియున్నది, నియమింపఁ బడినది. ౨.ఉంచఁ బడినది, స్థిరము చేయఁబడినది.

వ్యాపి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. (సమాసాంతమున) వ్యాపించునది, నిండునది. ౨. అంతటను నిండునది, సర్వ వ్యాపకము. ౩. కప్పునది, ఆచ్ఛాదించునది.

—వి. న్. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨. వ్యాపించు గుణము.

వ్యాపించు. సం. స. క్రి. పర్వు, అలముకొను.

వ......నేత్రాది పంచద్వార ప్రవిష్టుండై
సర్వంబును వ్యాపించు ...
మార్క౦. ౧. ౭౯.

వ్యాపృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పనిలో నున్నది, వ్యాపారము గలది, పని గలిగినది. ౨. ఉంచబడినది, దృఢముగా నిలుపఁ బడినది.

వ్యాపృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వ్యాపారము, పని, కార్యము. ౨. ఆచరించుట. ౩. ప్రయత్నము, పూనిక. ౪. వృత్తి, జీవిక. ౫. అభ్యాసము.

వ్యాపృతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఉద్యోగస్థుఁడు, మంత్రి.

వ్యాప్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వ్యాపించునది, ప్రసరించునది, క్రమ్మినది. ౨. అంతటను వ్యాపించునది. ౩. నిండినది. ౪. చుట్టి వాటినది, ఆవరించినది. ౫. ఉంచఁబడినది, కూర్పఁబడినది. ౬. సంపాదింపఁ బడినది, పొందఁబడినది. ౭. అంతర్గతము, ఇమిడి యున్నది. ౮. విడువకుండునది. ౯. ప్రసిద్ధమైనది. ౧౦. చూపఁబడినది, విస్తృతము.

వ్యాప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వ్యాపించుట, ప్రసరించుట. ౨. (తర్క.) ఎప్పుడును విడువకుండుట, నియత సాహచర్యము. ('ఎక్కడెక్కడ పొగ యుండునో అక్కడక్కడ యగ్ని యుండును,' అనెడి సాహచర్య నియమము వ్యాప్తి.) ౩. సర్వసామాన్య సూత్రము, సామాన్య నియమము. ౪. నిండుట, సమృద్ధి. ౫. సంపాదనము, లబ్ధి, లాభము. ౬. సర్వవ్యాపకత్వము, అంతటను నిండియుండుట, అష్టవిభూతులలో నొకటి. ౭. పని, కృత్యము.

మ......మా యిండ్లలో, సకల వ్యాప్తులు
డించి ... భాగ. ౧౦. ౭౨౬.

వ్యాపృత్వము. సం. వి. అ. వ. ఎప్పుడును విడువకుండుట, నిత్యసంబంధము.

వ్యాప్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వ్యాపింపఁ దగినది. ౨. వ్యాపించినది. ౩. అల్ప దేశవృత్తి, కొంత ప్రదేశమందు మాత్ర ముండునది.

—వి. అ. న. ౧. (తర్క.) అనుమితి సాధనము. ౨. సాధనము. ౩. ఓషధీ విశేషము.

వ్యాభ్యుక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వ్యాత్యుక్షి.

వ్యామనము. సం. వి. అ. న. వ్యామము.

వ్యామము. సం. వి. అ. పుం. అడ్డముగాఁ జాఁపఁబడిన చేతుల నడిమి కొలత, బార.

వ్యామిశ్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కలిసి పోయినది, మిశ్రమైనది.

వ్యామోహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అత్యంత మోహము, మిక్కుటంపు ప్రేమ. ౨. కలఁత, క్షోభము.

వ్యాయతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పొడవైనది, దీర్ఘమైనది. ౨. విశాలమైనది, విరివియైనది. ౩. వ్యాపారము గలది, పని గలది. ౪. వినీతమైనది, శిక్షితమైనది, అలవఱుపఁబడినది. ౫. దృఢమైనది, బలము గలది. ౬. లోఁతైనది.

—వి. అ. న. దైర్ఘ్యము, పొడువు.

వ్యాయామము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చోఁచుట. ౨. శరీర పరిశ్రమము, ఒడలి కష్టము. ౩. మార్గాయాసము. ౪. ప్రయత్నము. ౫. పోరు, యుద్ధము. ౬. పని, వ్యాపారము, వృత్తి, జీవిక. ౭. కష్టము. ౮. వ్యామము, బార.

వ్యాయామి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) దేహపరిశ్రమము చేయువాఁడు.

వ్యాయామికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) దేహ పరిశ్రమము చేయువాఁడు.

వ్యాయోగము. సం. వి. అ. పుం. ఏకాంకమగు రూపక విశేషము.

ఉదా: నరకాసుర వ్యాయోగము.

వ్యాలంబము. సం. వి. అ. పుం. ఒక జాతి, ఆముదపుఁ జెట్టు.

వ్యాలకము. సం. వి. అ. పుం. దుష్టగజము, చెడ్డ యేనుఁగు.

వ్యాలగ్రాహి. సం. వి. న్. పుం. పాములను బట్టుకొనెడి యొక జాతివాఁడు, పాములవాఁడు.

వ్యాలగ్రాహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్యాలగ్రాహి.

వ్యాలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దుష్టము, లొంగనది. ౨. చెడ్డది. ౩. క్రూరమైనది.

—వి. అ. పుం. ౧. దుష్టగజము. ౨. క్రూర జంతువు, ఇతర జంతువులను జంపి తిను జంతువు. ౩. పులి. ౪. పాము.

వ్యాలమృగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్రూర జంతువు. ౨. వేట కుపయోగపడు చిఱుతపులి.

వ్యాలీనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సాంద్రము, దట్టమైనది.

వ్యాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాజు. ౨. శఠుఁడు, దుర్మార్గుఁడు. ౩. విష్ణువు.

వ్యాలోలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చలించునది, కదలునది. ౨. రేఁగినది, వీడినది, (కేశపాశము.)

వ్యావక్రోశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పరస్పర నింద, ఒండొరులు నిందించుకొనుట.

ఇట్లే: వ్యావభాషి.

వ్యావర్తకము. సం. విణ. (అ. ర్తికా. అ.) ౧. పరివేష్టించునది, చుట్టువాఱునది. ౨. ఇతరమునకుఁ జెందకుండ నియమించునది. వేఱుపఱుచునది. (ప్రత్యేక లక్షణము.) ౩. ఒకదాని నుండి మరలునది. ౪. గుండ్రముగాఁ దిరుగునది.

వ్యావర్తనము. సం. వి. అ. న. ౧. చుట్టువాఱుట, పరివేష్టనము. ౨. గుండ్రముగాఁ దిరుగుట. ౩. మడత.

వ్యావర్తము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చుట్టువాఱుట, పరివేష్టించుట. ౨. గుండ్రముగాఁ దిరుగుట. ౩. నాభికంటకము, ఉఱుకుబొడ్డు.

వ్యావర్ణించు. సం. స. క్రి. వర్ణించు.

వ. తదంతావతారంబుగా వ్యావర్ణించి నా చెప్పం బూనిన దివ్య కథామాత్రం బెట్టి దనిన ... కు. సం. ౧. ౬౩.

వ్యావల్గితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కదలినది, తొట్రుపడినది.

వ్యావహారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పరస్పర హరణము, ఒండొరులిచ్చి పుచ్చుకొనుట.

వ్యావహారికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. వ్యవహార సంబంధమైనది. ౨. న్యాయసంబంధమైనది. ౩. వాడుకయైనది, ఆచారములో నున్నది. ౪. మాయా ప్రపంచ సంబంధమైనది. వ్యతి: పారమార్థికము.

—వి. అ. న. ౧. ఆచారము, వాడుక. ౨. వ్యాపారము. (విల్యమ్సు.)

వ్యావహారికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్యవహార విషయములను దెలుపువాఁడు, మంత్రి.

వ్యావహాసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పరస్పర పరిహాసము, ఒకరినొకరు వేళాకోళము చేసికొనుట.

వ్యావృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కప్పుట, ఆచ్ఛాదించుట.

వ్యావృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కప్పఁబడినది, ఆవరింపఁబడినది. ౨. ఆటంకపఱుపఁబడినది. ౩. తెఱవఁబడినది. ౪. తొలగింపఁబడినది, బహిష్కరింపఁబడినది.

వ్యావృత్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మరలినది, నివృత్తము. ౨. విడఁదీయఁబడినది. ౩. వేఱైనది, భిన్నము. ౪. లేనిది, కొనఁబడనది. ౫. గుండ్రముగాఁ దిరుగునది. ౬. చుట్టువాఱుకొనినది, పరివేష్టించినది. ౭. మానుకొనినది, చాలించినది. ౮. ఆవృతము, కప్పఁబడినది.

వ్యావృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఆచ్ఛాదించుట, కప్పుట. ౨. విడఁదీయుట, వేఱు

చేయుట. ౩. కనఁబడమి, నష్టి, లేమి. ౪. చుట్టువాఱుకొనుట. ౫. తిరుగుట, భ్రమణము. ౬. మరలుట, స్తుతి, పొగడ్త.

వ్యాసంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మిక్కిలియు నంటియుండుట. ౨. ఏకాయత్తత, తత్పరత. ౩. దీక్షగాఁ జదువుట. ౪. శ్రద్ధ, ఆసక్తి. ౫. ఎడఁబాటు. ౬. కలఁత, క్షోభము. ౭. సంకలనము, కూడిక.

వ్యాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భాగములుగాఁ బంచిపెట్టుట. ౨. సమాసము విడఁదీయుట, విగ్రహ వాక్యము. ౩. భేదము, వేఱగుట. ౪. వ్యాపించుట. ౫. వైశాల్యము, విరివి. ౬. వలయాకారమగు వస్తువు, నడిమి కొలత. ౭. పరిమాణ విశేషము. ౮. ఉచ్చారణము నందలి దోషము. ౯. గ్రంథాంతరముల నుండి యెత్తి వ్రాయుట, కూర్చుట.

వ్యాసక్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. దృఢముగా నంటియున్నది, సంలగ్నము. ౨. తత్పరము, తదేకాయత్తము, ఒకదానియందే దృష్టి గలది. ౩. విడఁదీయఁ బడినది, వేఱుచేయఁ బడినది. ౪. కలఁత నొందినది.

వ్యాసిద్ధుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిషేధింపఁ బడినవాఁడు, బహిష్కరింపఁ బడినవాఁడు. ౨. రాజాజ్ఞచే నిరోధింపఁ బడినవాఁడు.

వ్యాసుఁడు. గ్రంథాంతరముల నుండి సంగ్రహించి వ్రాయునతఁడు, కూర్పరి. ౨. పురాణ బ్రహ్మసూత్రాది గ్రంథములు రచించిన మహర్షి, పరాశర పుత్రుఁడైన మహర్షి, పౌరాణికుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు.

వ్యాసేధము. సం. వి. అ. పుం. నిషేధము, బహిష్కారము, తొలఁగించుట.

వ్యాహతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిరోధింపఁ బడినది, అడ్డగింపఁ బడినది. ౨. కొట్టఁ బడినది. ౩. భంగపఱుపఁ బడినది. ౪. కలఁత నొందినది, తడఁబడినది.

వ్యాహతార్థము. సం. వి. అ. స్త్రీ. వాక్య రచనయందలి దోషవిశేషము.

వ్యాహృతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పలుకఁ బడినది, ఉచ్చరింపఁ బడినది. ౨. తినఁబడినది, భక్షింపఁ బడినది.

—వి. అ. న. పలుకుట, మాటాడుట.

వ్యాహృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఉచ్చారణము. ౨. సంధ్యావందనాది సమయమున ద్విజులచే నుచ్చరింపఁ బడెడి ఊర్ధ్వలోక నామసంకీర్తన రూపమగు మంత్రవిశేషము.

వ్యాహరణము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉచ్చారణము. ౨. కథనము, చెప్పుట.

వ్యాహారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఉక్తి, వాక్కు, పదము. ౨. వాక్యము. ౩. కంఠస్వరము. ౪. హాస్యము, చమత్కార సంభాషణము.

వ్యు

వ్యుత్క్రమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంచి మార్గము నతిక్రమించుట, సన్మార్గము నుండి తొలఁగుట. ౨. అక్రమము, క్రమవిపరీత్యము. ౩. సంభ్రమము, తత్తరపాటు.

వ్యుత్క్రాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సన్మార్గము నుండి తొలఁగినది, హద్దు మీఱి వర్తించునది. ౨. విడిచిపోయినది. ౩. అశ్రద్ధ చేయఁబడినది, ఉపేక్షితము.

వ్యుత్థానము. సం. వి. అ. న. ౧. అధికోత్సాహము, మిక్కుటమగు చుఱుకుఁదనము. ౨. ఎదిరించుట, ప్రతిఘటించుట. ౩. తన యిష్టమువచ్చినట్లు చేయుట. ౪. ప్రతికూలముగాఁ జేయుట. ౫. (యోగ.) ధ్యాన సంపూర్ణత. ౬. నృత్యవిశేషము, నాట్యము. ౭. గజోత్థాపనము, ఏనుఁగును లేచునట్లు చేయుట.

వ్యుత్థితి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వ్యుత్థానము.

వ్యుత్పత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఉత్పత్తి, పుట్టుక. ౨. శాస్త్రజన్యమయిన శబ్దార్థజ్ఞానము వలనఁ గలిగెడు సంస్కార విశేషము. ౩. శబ్దములకుఁ గల యర్థాన బోధక శక్తి, అర్థమును దెలుపు శక్తి. ౩. నైపుణ్యము, నేర్పు. ౪. వైదుష్యము, పాండిత్యము.

వ్యుత్పన్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పుట్టినది. ౨. వ్యుత్పత్తిచే నేర్పడినది. (శబ్దరూపము.) ౩ వ్యుత్పత్తి గలది. (పదము.) ౪. సంపూర్ణమైనది.

(వ్యతి: అవ్యుత్పన్నము.) ౫. నైపుణ్యము గలది.

వ్యుదస్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) త్రోసి వేయఁబడినది, నిషేధింపఁ బడినది.

వ్యుదాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. త్రోసివేయుట, నివారించుట. ౨. (వ్యాక.) నిషేధించుట. ౩. నిషేధము, బహిష్కారము. ౪. ఉపేక్ష. ౫. చంపుట.

వ్యుష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తగులఁ బెట్టఁబడినది, దగ్ధము. ౨. పర్యుషితము,పదను తప్పినది, ప్రాఁచిదైనది, ప్రభాతమైనది, వేకువయైనది. ౩. స్వచ్ఛము, పరిశుభ్రమైనది. ౪. నివసించినది. ౫. దాఁటినది. అతిక్రమించినది.

—వి. అ. న. వేకువ, ప్రభాతము, కాలము. ౨. దివాభాగము, పగలు. ౩. ఫలితము, పర్యవసానము.

వ్యుష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వేకువ, ప్రభాతము. ౨. సమృద్ధి. ౩. స్తుతి, పొగడ్త. ౪. ఫలితము, పర్యవసానము.

వ్యూ

వ్యూఢము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విశాలమైనది, పృథులము. ౨. సంహతము, దృఢమైనది. ౩. వ్యూహములు పన్ని నిలుపఁబడినది. (సేన.) ౪. క్రమరహితము. ౫. పెండ్లాడఁ బడినది.

వ్యూతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దారములతోఁ గూర్పఁ బడినది, కుట్టఁ బడినది.

వ్యూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నేఁత, కుట్టు. ౨. నేఁతకూలి.

వ్యూహ = వ్యూహము. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒక విధముగా నిలుపఁ బడిన సేన, వ్యూహము. లయగ్రాహి. అహరపనూజుఁడు...పెక్కుల్, వ్యూహలఁ బయల్పఱి హాహాకారజనన్...

హ. సం. ౧౨. ౯౫౧.

వ్యూహనము. సం. వి. అ. న. ౧. సేనలను బలు విధములుగా నేర్పఱిచి నిలుపుట. ౨. శరీరావయవముల నిర్మాణము.

వ్యూహపార్ష్ణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వ్యూహములుగా నేర్పడి యున్న సేనయొక్క వెనుక భాగము.

వ్యూహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యోధుల సన్నివేశ విశేషము, యుద్ధము కొఱకు సైన్యములను శకటాద్యాకారములు గలుగునట్లు నిలుపుట, శకట వ్యూహము, శ్యేన వ్యూహము, పద్మవ్యూహము. మొ॥ ౨. సేన. ౩. సంఘము, గుంపు. ౪. భాగము, అంశము. ౫. శరీరము. ౬. నిర్మాణము. ౭. హేతువాదము, తర్కము. ౮. విభజించుట, పంచిపెట్టుట.

వ్యృద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. అభివృద్ధి లేమి.

వ్యో

వ్యోకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. లోహకారుఁడు, కమ్మరి.

వ్యోమకేశి. సం. వి. న్. పుం. శివుఁడు.

వ్యోమకేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

వ్యోమచారి. సం. వి. న్. పుం. ౧. వేలుపు, దేవత. ౨. పక్షి. ౩. ముని. ౪. గ్రహనక్షత్రాదికము.

వ్యోమధూమము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము, మబ్బు.

వ్యోమ మంజరము. సం. వి. అ. న. టెక్కెము ధ్వజము.

ఇట్లే: వ్యోమ మండలము.

వ్యోమము. సం. వి. న్. న. ౧. ఆకాశము. ౨. జలము. ౩. సూర్య దేవాలయము. ౪. అభ్రకము.

వ్యోమముద్గరము. సం. వి. అ. పుం. గాలి దెబ్బ, గాలిపెట్టు.

వ్యోమయానము. సం. వి. అ. న. విమానము, దేవయానము.

వ్యోమ సదుఁడు. సం. వి. ద్. పుం. ౧. వేలుపు, దేవత. ౨. గంధర్వుఁడు. ౩. ఆత్మ.

వ్యోమ స్పృశము. సం. విణ. (శ్.) ఆకాశము నంటునది మిక్కిలి యెత్తైనది.

వ్యోమోదకము. సం. వి. అ. న. వర్షోదకము, వాననీరు.

వ్యోషము. సం. వి. అ. న. సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, త్రికటుకములు.

వ్ర

వ్రంత¹ = వంత¹. వి. ౧. ఏటు.

మ. అలుకం జేర్చి హలం బధోముఖముగా
నచ్చోటికిం జాఁచి తత్స్థలిలోఘుం బోక
వ్రంతయై తనకున్న సర్వంబు నొండొండ
యిమ్ముల రావింపఁ దొడంగె భూరిభయ
సమ్మోహంబునన్ ధాత్రి యగ్గలపుం
గంపము నొంద ...

హరి. ఉ. ౨. ౭౫.

ఉ. అంతట గోపమారుత రయంబునఁ గాళ్లను
బట్టి వాని నత్యంత బలంబున న్విసరి యంబర
వీధికి వైచవైచినం, గ్రొంతుక క్రిందుగా
నిచటి కొండపయిం బడె నాటనుండియున్,

వ్రంతలు గట్టి పాఱు రుధిరంబు వినిస్రుతి
గైరికాకృతిన్.
భోజరా. ౫. ౨౬౨.

౨. పల్లము, గోయి.

సీ. మడువులు పసుల కాల్మడిఁ బ్రుచ్చెదొరు
గండి వ్రంతలు పెను రొంపి వ్రంతలయ్యె...
హరి. పూ. ౬. ౫.

చ. కదిపిన భీతి వానరులు కన్కనిఁ బాఱియు
గహ్వరంబులం, దొడిఁగియు వాఁగు వ్రంతఁ
బడియుండియు ...
భా. రా. యు. ౯౧౨.

వ్రంత² = వంత². వి. (√వ్రందు.) మనోవ్యథ.

గీ. ఎట్టి ఘట్టములను నెట్టి యాపదలను, నెట్టి
తీఱములను ముట్టఁబడిన, వ్రంత లెల్లఁ బాయు
నింతులఁ బ్రజలను, నొనరఁ జూడఁగనిన
జనుల కెందు.
భార. ఆది. ౮. ౭౮. (చి. ని. పా.)

గీ. వ్రంత దురపిల్లి కన్నెల వగచి వగచి, గంధ
వతి పట్టి యొక భంగిఁ గన్నుమోడ్చి ...
భీమ. ౨. ౮౬. (చి. ని. పా.)

ఆ. నీదు వ్రంత చూచి నీవారలందఱు, దీను
లయిరి వీరిఁ దేర్పవలదె ...
భార. ద్రో. ౨. ౨౫౭. (చి. ని. పా.)

గీ. అనుచు నప్పాలంతి నాగడంబున నాడ,
నాలకించి యొడయఁడలుక పూని, యిట్టు
లట్టులనుచు నేమియు మాటాడ, నోడి
వ్రంత నూరకుండె నంత.
అచ్చ. రా. అయో. ౩౬.

వ్రందు. అ. క్రి. ౧. సంతాపించు.

సీ. దేవి యుపేక్షయ చూచె యీ యమకు
నిప్పాటు వచ్చుట యని వ్రందువారు ...
భార. విరా. ౨. ౧౮౬.

౨. తప్తమగు.

మ. అసురాధీశుఁడు రోహణాచల సముద్య
ద్రత్నముల్ చెక్కి ర,మ్యసువర్ణాద్రిని
మాళిఁజేయఁ బర భూషావాప్తికై ఫాల దృ,
గ్వసుధాభృన్ముఖ లోహముల్ పుటములై
వ్రందన్ మణి ప్రాప్తి క,న్ని సముద్రం
బులు పెల్లఁజల్లఁ దలచున్ మోహానురూపం
బుగన్. దశా. ౩. ౧౪౨.

వ్రక్క. వి. (√వ్రచ్చు.) ఖండము, ముక్క, తునుక.

క. ఎదిరిందమ యట్టుల కా, మదిఁ దలఁచినఁ
బొసఁగుఁ గాక మాకుం గుడిమిం, డిదె
మీరు వ్రక్కగొనుఁడని చదురడిచిన మనసు
పొందు చక్కంబడునే.
భార. ఉద్యో. ౧. ౩౧౨.

ఉ. ఈ దనుజుండు కోరిక వహింపని రంభను
బల్మిఁ బట్టె న,ట్టాదట నింక నొప్పని మృగా
క్షుల బల్మిని బట్టనేని స,మ్మోదము దీఱ
నంత శిరముల్ పదియున్ బదినూఱు
వ్రక్కలై, మేదిని గూలుఁగావుత నిమేష
ములో భువనంబు మెచ్చఁగన్.
ఉ. రా. ౮. ౨౩౫.

వ్రక్కలగు. అ. క్రి. (వ్రక్కలు + అగు.) బద్ద
లగు, పగులు, భేదిల్లు.

సీ. దిక్కుంభి కుంభముల్ వ్రక్కలై ముక్తాఫల
ములు పైకెగయ వాలమునఁ గొట్టు ...
దశా. ౧. ౨౨౫.

ౖవక్క‌లు చే(సే)యు. స. ౖకి. (ౖవక్క‌లు + చేయు.) ఛేదించు, నఱకు, ఖండించు.

చ. అతిశిత చక్రధార నరకాసురు ౖవక్క‌లు చేసి ... ఉ. హరి. ౧. ౧౩౩.

ఉ. చుక్కల రాణి వాసముల సోయగపుం జనుదోయి ౖతెక్కనం, జిక్కన యైన యుక్కు యదుసింహుడు బాణ పరంపరా హతిన్, ౖవక్కలు సేయఁగాఱు రుధరం బునఁ దోఁగుచు ...

పారి. ౫. ౧౦.

ౖవక్కలించు. స. ౖకి. (√ౖవక్క.) ౧. భేదించు, పగుల్చు.

ఆ. ...పదయుగములు నఱికి ౖవక్కలోలి, ౖవక్కలించి మేను చెక్కు వక్షస్థలి, పటు తరాస్త్ర తతులఁ బగులనేసి.

భా. రా. యు. ౧౯౫౪.

క. విను కడుపు ౖవక్కలించుచుఁ, జనుదేరఁగ సోలి బడ్డ సరగనె కడకన్, నుసుౖబతికింపఁగ సంజీవనిఁ జెప్పితిఁ గచున కపుడు వదలని కూర్మిన్. యయా. ౩. ౧౪౦.

సీ. గంభీర తరగాభిగర్త విౖభమముల ౖవక్క లింతురు జలావర్తశోభ ...

భీమ. ౧. ౯౧.

(ఇట 'జయించు' అని భావము.)

ఉ. చిక్కిలి పొందుఁ బోయెదవు శ్రీహరి యంచు మృగేంౖద వాహముం, జక్కఁగఁ బైకి నూకి రభసంబున శూలము పూని జిక్కి యా పక్కని ౖవక్కలింపఁ గని పక్కన శూలము నాఁచిౖతుంచె నా,చక్కని కాలనేమి తల చక్రధరుండు సురాళి మెచ్చఁగన్.

దశా. ౨. ౪౦౧.

ౖవక్కలింత. వి. (√ౖవక్క.) భేదనము, చీల్చుట.

సీ. తత్తడి డెక్క గుద్దలి ౖవక్కలింతల నెగసిన దుమ్ము మిన్నెల్లఁ గప్ప ...

అచ్చ. రా. యు. ౧౭౪.

ౖవక్కలువా(ల్వా)పు. స. ౖకి. (√ౖవక్కలు వాయు.) భేదించు, పగుల్చు.

సీ. ౖబహ్మాండ కటాహ కర్పరము ౖవక్కలు వాపి యావరణంబు లందంద చించి ...

శివరా. ౧. ౯౩.

క. ఊపిరి వెడలక కడుపున, వాపోదగినఁ బాము ౖపాణ వాతంబులు సంతాపించి శిరము ౖవక్కలు, వాపికొనుచు వెడలి చనియెఁ బలు ఘోషముతోన్.

భాగ. ౧౦. పూ. ౪౭౦.

మ. ......చ, య్యనరా నిమ్ము సగర్వ దుర్విషహ బాహాశక్తి మున్ రాక్షసాంగనచే నందదుకైన యయ్యెడలు ౖవక్కల్ వాపెదం ౖగమ్మఱన్.

హరి. ఉ. ౧. ౧౫.

ౖవక్క(లు)వాయు. అ. ౖకి. (ౖవక్క + పాయు.) తెగు, ఖండిత మగు.

ఆ. ౖతొక్కియున్న తీఁగె ౖవక్క వాసిన జాతి, పడియె గొరివాని యొడలి మీఁదఁ, దత్పదాబ్జ యుగము దాఁకి శాపము వీడి, వచ్చెఁ బాణి పాద వనరుహములు.

భోజరా. ౫. ౧౯౫.

వ్రక్కవాఱు=వ్రక్కలువాఱు. (శ. ర.)

వ్రక్కలువాఱు = వ్రక్కవాఱు. అ. క్రి. (వ్రక్కలు + పాఱు.) ముక్కలగు, తునకలగు.

క. ఋతుమతియై యుండిన కుల,సతిఁ గవయక వేఱె యొండు జలజాననతో, రతి సల్పిన భ్రూణఘ్నుఁ, డతఁ డెఱిఁబడఁ ద్రోయబడు వ్రక్కలు వాఱన్.
రుక్మాం. ౨. ౩౫.

చ. గునగున వచ్చి లా వరులఁ గొమ్ముల వ్రక్కలు వాఱఁ జీఱుచున్ ...
విక్ర. ౨. ౧౨౯.

వ్రచ్చు. స. క్రి. (సం. వ్రశ్చ.) (√వ్రయ్యు.) ౧. ఛేదించు, చీల్చు.

ఉ. వచ్చిన నీవ చూడఁగ నవార్య బలోన్నతిఁ జేసి వారలన్, వ్రచ్చి వధింతు గాక ...
భార. ఆది. ౬. ౧౯౯.

ఉ......ఘోటక, వ్రాతము నొంచి మైమఱవు వ్రచ్చి శరంబులు మేన గ్రుచ్చి ...
భార. భీష్మ. ౨. ౩౧౬.

ఉ. ద్వారక సొచ్చె నేనియును వారక యుగ్రతఁ గిట్టి పట్టి య,ద్వారిధి దుర్గ మంతయును వ్రచ్చి విరోధి సబాంధవమ్ముగాఁ, బోర వధించి రుక్మిణిఁ బ్రభూత విభూతిఁ దలిర్పఁ దెత్తు ... హరి. ఉ. ౩. ౧౦౦.

గీ. వ్రత్త మొకని కడుపు వ్రయ్యంగ నందులోఁ, బసిఁడి లేకయున్నఁ బరుని బ్రతికి, యరుగ నిత్తమొండి నట్లైన నితరుని, వ్రత్త మిదియె కార్య వృత్త మనుచు.
కేయూర. ౩. ౩౨౬.

౨. నఱకు, ఛేదించు, ఖండించు.

ఉ......పె, న్వాలుఁగపై మహార్ణవమునం దోలఁ బల్కులు దొంగరక్కసున్, వాలిక వంక వాఁడిగతి వ్రచ్చి వెసన్నిగమాళిఁ దమ్మి పూ, చూలికిఁ దెచ్చి యీవె త్రిదశుల్ గొనియాడ మురాసురాంతకా.
పారి. ౩. ౨౮.

ఉ. అచ్చటి ద్వారపాలకుల నందఱ మ్రందఁగఁ జేసి వీటిలోఁ, జొచ్చి రణేచ్ఛ రావణ సూను లెఱింగి యభంగుర క్రుధన్, వచ్చి విరోధి సైనికుల వాలిక తూపుల ఖడ్గధారలన్, వ్రచ్చి రథాశ్వదంతి భటవర్గముతో వెసఁ జెర్చి యార్చినన్.
ఉ. రా. ౩. ౩౯౧.

అ. తన తలఁచిన యట్లు మనుజ శార్దూలున, వార్యమన్యు వికృత వదనుఁ గాఁగ, నవయవములు వ్రచ్చి యభ్రమ్మునకుఁ జాఱ, నడఁచె వాఁడు పిడుగు నట్లు వ్రేయ.
రాఘవ. ౪. ౧౯౯.

౩. ఊడఁబెఱుకు, పెకలించు.

ఉ......నెమ్మదిన్, వచ్చిరె కర్ణనందనుఁడు నా మనుమండును నంచు మేనిముల్, వ్రచ్చి వెడంద గాయములు పాణితలంబున నంటి చూచుచున్. జై. భా. ౩. ౭.

౪. హింసించు, నశింపఁజేయు.

క. విత్తము సంసృతి పటలము, వ్రత్తము కామాదివైరి వర్గంబుల నేఁ, డిత్తము చిత్తము హరికిని, జొత్తము నిర్వాణ పదము శుభమగు మనకున్. భాగ. ౭. ౨౪౯.

౫. పిసుకు.

సీ. వలుదలై మెఱయు పార్వణపు ముద్దలవంటి
వలి గుబ్బలెన్నఁడు వ్రచ్చికొందు ...
శుక. ౨. ౪౭౧.

వ్రచ్చుకొను. స. క్రి. (వ్రచ్చు + కొను. స్వార్థమున.) చీల్చు, ఛేదించు.

చ. ఒకమరి బుద్బుగింప విలయోదకముల్ పయి
కుబ్బి చిప్ప వ్రచ్చుకొని మహాభ్రవీథిఁ
జన ... ఆము. ౪. ౨౧.

వ్రజకిశోరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గొల్లపిల్ల వాఁడు, శ్రీకృష్ణుఁడు.

వ్రజకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భిక్షువు, సన్న్యాసి

వ్రజనము. సం. వి. అ. న. ౧. సంచరించుట, తిరుగుట, దేశసంచారము. ౨. దేశభ్రష్టత, దేశము విడిచిపోవుట.

వ్రజనాథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణుఁడు.

ఇట్లే: వ్రజవరుఁడు, వ్రజమోహనుఁడు, వ్రజ వల్లభుఁడు. మొ॥

వ్రజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సమూహము, గుంపు, మొత్తము. ౨. గొల్లపల్లె. ౩. గోష్ఠము, గోశాల. ౪. నివాసము, ఉనికిపట్టు. ౫. మార్గము. ౬. మేఘము. ౭. మధురాపుర సమీపమందున్న దేశవిశేషము, గోకులము.

—అ. న. సంచారము, తిరుగుట.

వ్రజాంగన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గొల్లత, గొల్ల పడుచు, గోపిక.

వ్రజాజిరము. సం. వి. అ. న. గోష్ఠము, గోశాల.

వ్రజ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భిక్షువుగాఁ దిరుగుట, పర్యటనము. ౨. దాడి వెడలుట. ౩. గుంపు, సమూహము, తెగ. ౪. రంగస్థలము.

వ్రణము[1]. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గాయము, దెబ్బ. ౨. కురుపు, పుండు. ౩. పగులు, బీట.

వ్రణము[2]. సం. వి. అ. న. ౧. దోషము, తప్పు.

మ. ......హరికిన్ మర్యాద లేదంచు దూ,ష
ణమున్ జేయఁగ వాని దూషణముఁ గంస
ధ్వంసి యాలించి యే,వ్రణమున్ న్నాయెడ
లేదు నింద గలిగెన్ వారించు వేరీతియో.
భాగ. ౧౦. ఉ. ౫౭.

వ్రణకృత్తు. సం. విణ. (త్) ౧. గాయపఱుచునది. ౨. క్షీణింపఁ జేయునది.

వి. త్. పుం. నల్లజీడిచెట్టు.

వ్రణహము. సం. వి. అ. పుం. ఆముదపుఁ జెట్టు.

వ్రణారి. సం. వి. ఇ. పుం. గోపరసము, బాలెంత బోళము.

వ్రణితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గాయ పఱుపఁ బడినది.

వ్రతచర్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వ్రతము చేయుట, వ్రతాచరణము.

వ్రతచర్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మచారి.

వ్రతతి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. లత, తీగ. ౨. వ్యాప్తి, వ్యాపించుట.

వ్రతపారణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉపవాసానంతర భోజనము.

వ్రతపారణము. సం. వి. అ. న. వ్రతపారణ.

వ్రతప్రతిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వ్రతాచరణము, తా నవలంబించిన వ్రతము కొనసాగించుట.

వ్రతభంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వ్రతము చెడుట. ౨. ప్రతిజ్ఞా భంగము, అన్న మాట తప్పుట.

వ్రతభిక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉపనయనమున నంగముగాఁ జేయు భిక్ష.

వ్రతము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. నోము, పుణ్య సాధనముగాఁ బురాణములందుఁ జెప్పఁబడిన వ్రతము. ౨. శపథము, ప్రతిజ్ఞ.

ఉదా: సత్యవ్రతుఁడు, దృఢవ్రతుఁడు. వెం॥

౩. భక్తికి స్థానమగు పదార్థము.

ఉదా: పతివ్రత, దేవవ్రతుఁడు, పితృవ్రతుఁడు. వెం॥

౪. జీవన పద్ధతి, ప్రవర్తనము, నడవడి. ౫. శాసనము. ౬. యజ్ఞము. ౭. పని, కార్యము. ౮. వేద విహిత క్రియ, సంస్కారము. ౯. యుక్తి, పన్నుగడ.

వ్రతముచెడ్డ సుఖము దక్కకుండు. కాని పని చేసినను ఫలము గలుగకపోవు.

సీ. తురకల యీదునందు ముదంబు గల్గెనో
భక్త నిత్యోత్సవ పరత మాని ...

గీ. వాంద్రః దుర్మార్గు లయ్యెయో వ్రతముచెడ్డ,
సుఖము దక్కదు వడి ఢిల్లి చొరఁగఁ
దోలు ... సిం. నార. ౮.

వ్రతస్నాతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మచర్యము పూర్ణము గావించిన ద్విజుఁడు.

వ్రతాదేశము. సం. వి. అ. పుం. (ద్విజుల) బాలుర కుపనయన సంస్కారము చేయుట.

వ్రతి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) వ్రతము గలవాఁడు, తపోనియమము గలవాఁడు. భక్తుఁడు.

—వి. న్. పుం. ౧. బ్రహ్మచారి. ౨. సన్న్యాసి. ౩. యజమానుఁడు, యజ్ఞము చేయువాఁడు.

వ్రతోపవాసము. సం. వి. అ. పుం. వ్రతనిమిత్తమైన భోజనాభావము.

వ్రప్పు. వి. (√ వ్రగుయ్యు.) పరియ, బ్రద్ద, చీలిక.

సీ. తలఁ బడ్డ గుదియ వ్రప్పులఁ బొంత మసి
యిడి యంబలి గాఁ జిండ్ల నడుగువారు ...
ఆము ౬. ౮౫.

వ్రయించు. సం. స. క్రి. వ్యయము చేయు, వెచ్చించు.

సీ. బంగారు తలుపులు పాయంగ ధట్టించి
లావణ్య విత్త మేలా వ్రయించె, లావణ్య
విత్త మేలా వ్రయించును గాక ...
క్రీడా. ౨. ౯౭.

సీ. ముదలపెట్టక వీసమును వ్రయింపఁగరాదు
కోపించెనని మదిఁ గుందరాదు ...

క. ఇంచుకయు నే వ్రయింపక, సంచితముగ
ధనము విభుఁడు సానుల కొసఁగెన్ ...
రుక్మాంగ. ౪. ౧౦౫.

వ్రయ్య. వి. (√వ్రయ్యు.) వ్రక్క, బ్రద్ద, ఖండము.

సీ.......పమ్మిన కృష్ణు బీరమ్ములు వొగడుచు
నున్న నీ నాలుక యొక్కఁడయున్, ...

ఆ. వ్రయ్యవలయు నూఱు వ్రయ్యలుగాఁగ
నట్లయినఁగాని చాల వతనిఁ బొగడ ...
భార. సభా. ౨. ౪౧.

గీ. దివిజపతి నీకు నిచ్చిన తీవ్రశక్తి, చేతఁ గన్పడి
వడునని చూతువేని, వాసుదేవునిచే నది
వ్రయ్యలయ్యెఁ, దునియలయ్యెను బొడి
యయ్యెఁ బొరఁగు ధరణి.
భార. ఉద్యో. ౨. ౨౪౨.

సీ. విమల హేమాకృతి నమరు మహాండమై
కరమొప్పఁ దద్భూరి గర్భమూర్తి, యై
యుండి బహువత్సరాత్మకం బగు కాల
మేగిన నది యవియించు కొనుచు, బుట్టె
నజుఁడు క్రిందటి వ్రయ్య భువియు మీఁది,
వ్రయ్య దివియును నడుమంబరంబుఁ జేసి,
దిశలు కాలంబు మనసు బుద్ధియును వాక్క,
గామరోష రత్యాది సర్గము నొనర్చె.
హరి. పూ. ౧. ౫౩.

శా. అయ్యంబంచుఁ దదార్య దంపతుల
నెయ్యంబొప్ప సేవించుచున్, వ్రయ్యల్‌గా
సకలాఘముల్ హరి వినిర్మాల్యంబు ధమ్మిల్ల
సాహాయ్యం బొంద ...
ఘటికా. ౨. ౨౩.

వ్రయ్యఁబుచ్చు. స. క్రి. (√వ్రయ్యఁబోవు.) వ్రయ్యఁ బోవఁజేయు, భేదించు, బయలు పఱుచు.

సీ. కడలేని ప్రేమంబు గప్పెద మంటిమా
పులకాంకురంబులు పులుగు చెప్ప, బెడి
దంపు వెగడు పాటడఁచెదమంటి మైవర్ణవి
భావంబు వ్రయ్యఁ బుచ్చు ...
వరాహ. ౪. ౧౭.

వ్రయ్యఁబడు. అ. క్రి. (వ్రయ్యన్ + పడు. స్వార్థమున.) వ్రయ్యు, భేదిల్లు.

శా.......తదుద్భూత ధ్వనుల్ దాఁకిలోఁ,
కాలో కాద్రి గుహాల్ ప్రతిధ్వను లొసంగం
బోయి వ్రయ్యంబడన్.
రామా. ౭. ౩౨.

వ్రయ్య(లు)వాఱు. అ. క్రి. (వ్రయ్య+పాఱు.) భేదిల్లు, తునియలగు.

ద్వి. విప్రుండవై యిట్లు విపుల కోపమున, నీ
ప్రాణి నొప్పింప నేలనా కనక, తక్క క
నీకుక్క తల వ్రయ్యవాఱ, మొక్కలంబుగ
నీకు మోదంగఁ దగునే ...
రం. రా. ఉ. ౧౩౫. పొ. ౨. పం.

వ్రయ్యలు వాపు. స. క్రి. (√వ్రయ్యలు పాయు.) చీల్చు, భేదించు, పగుల్చు.

సీ. గోరఁ బోఁజినమాడ్కిఁ గొన్ని ంటిఁ
జక్కసాఁ బాలుగా వ్రయ్యలు వాపి
పాపి ... భార. విరా. ౫. ౩౫.

వ. పాద జాను జంఘోరు కటి మధ్యోదరాంస
కర్ణనయనంబులు వేఱువేఱు భాగంబులుగా
వ్రయ్యలు వాపి యార్చిన ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౩. ౪౨.

వ్రయ్యలు పాయు. అ. క్రి. (వ్రయ్యలు + పాయు.) భేదిల్లు, పగులు.

చూ: వ్రయ్యలు వాపు.

వ్రయ్యు. అ. క్రి. (సం. వ్రశ్చ్.) బ్రద్దలగు, భేదిల్లు, పగులు.

క. సునిశిత తుండహతిని వ్ర.స్సిన పర్ణపుటంబు వాసి చెదరుచు నృప నం,దను వీర్యము యమునానది, వన మధ్యము నందు వాయు వశమున బడియెన్.

భార. ఆది. 3. 30.

సీ. శ్రవణ పుటంబులు వ్రయ్యంగఁ దాఁకి సంక్షోభంబు గావించె గుణము వ్రోత ...

భార. విరా. ౪. ౧౮౦.

గీ. రాలు నాకుల తాకున వ్రస్సి యుడుగు, లవనిఁ గూలంగఁ గుక్కలు గవిసి కఱవ ...

మార్కం. ౨. ౭౯.

క. ఇయ్యకొని నగరు గట్టుచు, నయ్యెడ నొక చేవదూల మది పలకలుగా, వ్రయ్యుటకు నాడె నాడను, జయ్యనఁ గీలములు గాడఁ జఱచిన పిదపన్.

పంచ. నా. ౧. ౮౮.

వ్రశ్చనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిన్న అంపము. ౨. లోహకారుఁ డుపయోగించెడి యాకుతాయి. 3. చెట్టు గంటు (నఱకు) నుండి స్రవించు రసము, జిగురు.

—న. ౧. ఛేదనము, నఱకుట. ౨. నఱకు, గంటు.

వ్రా

వ్రాఁకుడు = వాఁకుడు. వి. కంటకారి. క్రీ. (శ. ర.)

వ్రాఁత. వి. (√వ్రాయు.) ౧. లిపి, లేఖనము, బ్రహ్మలిపి.

సీ. ...వ్రాలునా వ్రాఁతనా లిపియొప్పు ...

ఆం. భా. ౨. ౧౮౪.

ఉ. ఆ సరసీ తటాంతిక శిలాక్షర పంక్తిఁ బఠించి చూచి యీ, వ్రాసిన వ్రాఁత యుజ్జయిని రాజ్యము చేరుటఁ జాటి చెప్ప ...

విక్ర. ౨. ౫౫.

క. హా ధాత వ్రాఁతయని శర,బాధం గలఁగఁ గనువారి పజ్జకుఁ జనియెన్ ...

రాఘవ. ౧. ౨౩.

క. మనసు నిలుపఁ జాలక కడు,పునఁ బుట్టిన దోసమునకుఁ బొగులుచు వేఁడం, జనుదేర నానఁ బెట్టితి, పనిలేదిఁక నాని వ్రాఁత ఫల మిటు లుండెన్.

సారంగ. 3. ౪౪.

౨. రేఖ.

ద్వి. పసిబిడ్డ నాఁడు నీ పాద పద్మముల, నెసఁగు వ్రాఁతలు జూచి యెఱిఁగిన వారు,యెన్నిక మీఱ ననేక కాలంబు, చెన్నొంద మను నని చెప్పిరి కాని ...

నవ. ౨. ౯౯. పొ. 3. పం.

క. అజ్ఞానంబున హరున క,వజ్ఞ దలఁచి యతని నొసలి వ్రాఁత ఫలమునన్, యజ్ఞము సేసెను

గురల యున్నజ్ఞంబర వృద్ధి కప్పునలు సమ
కొనునే. భీమ. ౨. ౭.

3. వస్త్రాదుల యంచుల యందు వేసిన చిత్రము, నకిషీ.

సీ. పసిఁడి వ్రాఁత చెఱంగు మిసిమి దోఁపఁ
జెలంగు నరుణాంశుకో త్తరీయంబులోడ ...
మను. ౩. ౮౧.

సీ. అపర దిక్సతి కట్టినట్టి సాగర మను పుట్టంబు
తుది వ్రాఁత మొగడ యనఁగ ...
ప్రభా. ౧. ౫౪.

మ. చెఱఁగు ల్వ్రాత పసిండి వ్రాఁత మిసిమిం
జిత్రాతి చిత్రంబులై ...
వసు. ౫. ౯౪.

౪. చిత్ర లేఖనము, చిత్తరువు వ్రాయుట.

ఉ. ......నీ, నెచ్చెలితోడు సుమ్ము సఖి
నిక్కము చెప్పుము వ్రాఁత నేర్పుగా,
కిచ్చలువంబు గల్గు ఘనుఁ డెక్కడనే నొక
డుండెనేని ...
ప్రభా. ౧. ౧౪౪.

వ్రాఁతకాఁడు. వి. (వ్రాఁత + కాఁడు.) వ్రాయు
వాఁడు.

సీ. తళుకు బంగారు టెక్కల వారువము జోదు
బ్రతుకుఁ బ్రొద్దుల లెక్క వ్రాఁతకాఁడు...
దశా. ౨. ౬౨.

సీ. ...లిపికారకుండొప్పు రే కరియున వ్రాఁత
కాఁడనఁగను ...
ఆం. భా. ౨. ౧౭౮.

వ్రాఁతచావడి. వి. (వ్రాఁత + చావడి.) వ్రాసెడి
చోటు, గ్రంథకుటి. (శ. ర.)

వ్రాఁతపని. వి. (వ్రాఁత + పని.) వస్త్రాదుల
యందు వ్రాసెడి చిత్రపుఁ బని, నకిషీపని.

గీ. పికిలి పూబంతి దంతపుఁ బిడికడాని, పోఁత
యొరవంక మొలవంక పొంకపఱచి, తమ్మి
దోదుమ్మి జోదు సాదనల హారువు, వ్రాఁత
పని దుప్పటి వలివాటు వైచి.
కువల. ౨. ౪.

చ. ......మినుకు కడాని వ్రాఁతపని మేలరి
గల్ పయిపై నటింపఁగన్ ...
దశా. ౪. ౨౭.

వ. చౌసీతి బంధపు వ్రాఁతపని ప్రతిమల చుట్టంచు
చందురు కావి దుప్పటి బంగరు చెఱంగుల
వలెవాటులును ...
ప్రబంధ. ౪౭.

వ్రాఁతబల్ల. వి. (వ్రాఁత + బల్ల.) వ్రాయస
కాండ్రు కాగితము లుంచుకొని వ్రాసికొనెడి
నాలుగు కాళ్ల బల్ల. (వా. శ. ర.)

వ్రాఁతసాకిరి. వి. (వ్రాఁత + సాకిరి.) పత్రములు
వ్రాసికొను వానిచే రప్పింపఁ బడి పత్రము
నందు సంతకము చేసిన సాక్షి. (శ. ర.)

వ్రాజము. సం. వి. అ. పుం. గమనము, నడక.

వ్రాతము. సం. వి. అ. పుం. గుంపు, సమూ
హము, మొత్తము.

—న. ౧. శరీరశ్రమము. పాటుపడుట. ౨.
దినభృత్యము, రోజు కూలి. 3. తాత్కాలిక
కోద్యోగము.

వ్రాతీనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రోజు కూలి వలన బ్రదుకువాఁడు. ౨. సంఘజీవి, సంఘము వలన బ్రదుకువాఁడు. ౩. త్రిమ్మరుల గుంపునకు సంబంధించినవాఁడు. (విల్యమ్సు.)

వ్రాత్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జాతిభ్రష్టుని కూఁతురు.

వ్రాత్యస్తోమము. సం. వి. అ. పుం. విధి విహితము లయిన సంస్కారముల నాచరింపక పోవుట చేతఁ బోయిన యధికారమును మరల గలిగించు కొనుటకై చేయు యజ్ఞ విశేషము.

వ్రాత్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఉపనయనాది సంస్కారములు లేని ద్విజుఁడు, జాతి భ్రష్టుఁడైన ద్విజుఁడు. ౨. నీచపురుషుఁడు. ౩. శూద్రునకు క్షత్రియ స్త్రీయందు బుట్టిన పురుషుఁడు.

వ్రాయసము. వి. (√వ్రాయు.) ౧. వ్రాత. (శ. ర.)

౨. ఉత్తరము, జాబు.

ఆ. కూర్మి నతని నెదురుకొని కౌగిలించి యే,
కాంత మండపమున నధివసించి, యటఁ
గుశలంబు సేమ మరయుచుఁ దండ్రి, వ్రాయ
సముఁ జూచి భక్తినంది యందు.
జై. భా. ౭. ౭౨.

౩. ఆజ్ఞాపత్రము.

మ. విభవేంద్రుండు విరూరి శాసన మహా
విఖ్యాతి రామానుజ, ప్రభు వేదాద్రి లిఖించు
వ్రాయసము లౌరా పెద్ద సంగావనీ, విభు
చిత్తంబు నెఱింగి గంటమురవల్ విద్యా
వధూ నూపుర, ప్రభవప్రౌఢ ఝుళం ఝుళా
రభటి సౌభాగ్యంబు దీపింపగన్.
పాండు. ౧. ౭౧.

వ్రాయసకాఁడు. వి. (వ్రాయసము + కాఁడు.) లేకరి, వ్రాఁతకాఁడు.

సీ. ......లిపికారకుం డొప్ప లేకరి యన
వ్రాఁతకాఁడ నఁగను ...
ఆ. భా. ౨. ౧౭౪.

వ్రాయి. వి. (వ్రాయు. బ. వ్రాలు.) ౧. అక్షరము, వర్ణము.

క. సుకుమారము శ్రుతి సుఖదము, నకలంకము
నైన వర్ణమాద్యక్షర సృష్టికి రెండవ
వ్రాయి సుమీ, సుకర ప్రాసంబనంగ సుల
భము కృతులన్.
కావ్యా. ౪. ౪౮.

గీ. నఖిల జగదింద్ర జాలంబు నెఱపు మాయి,
యచ్చులకు నెల్ల మొదలచ్చైన వ్రాయి,
కొలుచు వారల పాలిఁటి తలఁపురాయి,
రావణానుజ దాయి శ్రీరంగశాయి.
వాల్మీ. ౨. ౩౧.

సీ. అణి ముత్తెముల సోయముగ మించిన వ్రాలు
వరుసతో నిరుగేల వ్రాయనేర్చి ...
విక్ర. ౧. ౫౦.

సీ. అల చుక్క లనియెడి వలరాజు గెలుపు
వ్రాల్తెలియఁ బూసిన మషీ లేప మనఁగ...
పారి. ౨. ౩౮.

౨. లేఖ. గీత.

ఉత్సాహ. చేతి వ్రాలు చూచి యిది యశేష
రాజ్య విభవ భోగాతిశయము గలిగి యలరు
ననియు ... కళా. ౬. ౧౯౭.

వ్రాయించు. స. క్రి. (√వ్రాయు.) ౧. లిఖింపఁ జేయు, వ్రాయునట్లు చేయు.

క. మించుతమిఁ గణజముల్ దెఱపించుచుఁ
గ్రై జీతములకు వేర్వేరన్ వ్రాయించుచు
నెల కొలువునకుం, బంచి యిడుచు మందు
గుండు బాణము లెల్లన్.
కువల. ౨. ౫.

౨. చిత్రింపఁజేయు.

గీ. మగని మగువను వ్రాయించి మదిఁ దలంచు,
నిషధ రాజును దన్నుఁగా నీరజాక్షి ...
నైష. ౧. ౮౪.

క. వనిత చతుర్జాతి వయో, వనజాక్షుల బంధ
వైభవము భద్రుని దత్తుని గూచి మారుఁ
బాంచాలుని వ్రాయించెన్ గృహంబు
లోపలి గోడన్. కాశీ. ౪. ౧౫.

వ్రాయు. స. క్రి. ౧. లిఖించు.

చ. శతధృతి వ్రాసినట్టి లిపిజాల మనర్థము గాని
యట్లుగా ... నైష. ౧. ౫౫.

గీ. వ్రాయ నేర్చిననాఁడె సద్వర్ణసమితి, నర్థి
నర్థులు ప్రబల వ్రాయంగ నేర్చె ...
విక్ర. ౧. ౪౯.

గీ. సకల సీమంతినీ లోక సమితికాయి, భాగ్య
వర్ణావళులు వ్రాసెఁ బద్మగర్భుఁ, డనఁగ ...
ఆము. ౫. ౧౦.

౨. గీయు.

శా. ఈ లాతంబున వ్రాయఁ బట్టణములో నీ
పాదుకల్ మెట్టఁగా, నేలోకంబున నేగ
సులభంబు ... విక్ర. ౨. ౮.

౩ చిత్రించు, (రంగుతో) బొమ్మవేయు.

గీ. ఒరగి రతిదేవి పాలిండ్ల నొత్తగిలిన, యించు
విలుకాని వ్రాసినారిడుపు నందు ...
నైష. ౮. ౧౫౦.

చ. వనిత కుచద్వయంబు పయి వ్రాసిన కుంకుమ
పత్రభంగముల్ ...
పారి. ౧. ౧౧౩.

చ. అదిమొదలీ వధూటి విరులంటదు కస్తురి
గీరుబొట్టు పెట్టదు పువుఁదోట డాయదు
పటంబులు వ్రాయదు వీణచెంతఁ జేరదు
నెనరైన చిల్కను గరంబున దాల్చి ముద్ద
టంచుఁ దాఁ, గదియదు కంజకాండ కర
కార్ముక కర్మహతా హతాంగియై.
కువల. ౩. ౮౯.

౪. రాయు, సంఘర్షణము చేయు.

క. నేల బదాంగుళి వ్రాయుచు, బాలామణి
నిల్చెఁ దలిమ పర్యంతమునన్ ...
నైష. ౭. ౧౬౪.

ఎ. గీ...... నాగకన్యలతోడి కలహమునకుఁ
గాల్ద్రవ్వెదవో లేక బొటనవ్రేలఁ,
బుడమి వ్రాసెద విజయేల పువ్వుఁబోఁడి.
దశా. ౨. ౩౨౪.

వ్రాయఁగా రానిది = బూతు.

గీ. జపము సన్నంపు టెలుఁగును జరుపు నతనిఁ,
జేరి వేలోక వికచ రాజీవ నేత్ర, మొగము
మొగమునఁ జేరిచి నగవులొలుక, వ్రాయఁ
గా రాని పలుకులు పలికినపుడు.
చిత్రభా. ౩. ౩౦.

వ్రాలు[1]. వి. ౧. సంతకము.

గీ. వ్రాసి నాతండు తుదిఁ దన వ్రాలు పెట్ట,
నమ్మఁగల పత్ర మిదియంద్రు నాగరి
కులు ... విజ్ఞా. ౩. ౧౦౯.

సీ. కలుగు విద్వజ్జనంబుల నెల్లఁబట్టి తెప్పించి
యత్యాగ్రహ భీమకర్ముఁడై, 'దివాత్పరతరం
నాస్తి' యటంచును వ్రాలు పెట్టించు ...
పరమ. ౫. ౩౫౦.

(౧౦౩-౨.) దా. శా. ౧౧౦-౨.

(౧౦౩-౨.) దా. శా. ౧౧౦౪.

౨. అక్షరములు. (వ్రాయి శబ్దమునకు బహు వచన రూపము.)

ఆ. నీటి వ్రాలకరణి నేటికి దోడ్తోన, సృష్టి
నష్టమయ్యెఁ గష్టమనుచు ...
వరాహ. ౧౧. ౨౨.

గీ. వెలసెను భయాన్వయంబులు వృద్ధిఁబొంద,
వ్రాలుఁ బ్రాలును గల మంత్రి ప్రోల
మంత్రి ... భీమ. ౧. ౪౫.

౩. రేఖలు.

క. అఱచేత వ్రాలు గను న, త్తఱిఁ బడె నొక
యంప కట్టె ... అము. ౬. ౩౪.

క. అఱచేతి వ్రాలుచూచిన, దొరయొందును లేని
దొడ్డ దొరఁ జేకొని ... నీలా. ౧. ౭౩.

వ్రాలు². అ. క్రి. ౧. పక్షి మొదలగునవి క్రిందికి దిగు.

ఉ. .....పురవరోప వనంబులు సొచ్చి యిచ్చఁ
బూ, గుత్తుల వ్రాలి తేనియలు కత్తుక
బంటిగఁ గ్రోలి లీలమై, నొత్తిలి ప్రాయు
చింపు దళుకొత్తుచు నుండు మదాళి దంప
తుల్. విక్ర. ౧. ౯౪.

సీ. ఘనసాను శృంగ శృంగాటకంబులఁ గాంచి
యమరులు హేమాద్రి యనుచు వ్రాల ...
మను-చ. ౩. ౧౧.

ద్వి. పిండాన్న శేషముల్ ప్రిదుకల మెసఁగి,
యొండొండ వ్రాలుచు నున్న ఘూకములు...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౪-౨.

౨. దుముకు, ఉఱుకు.

ఉ. నాఁడును గంటిఁ బోకుమని వ్రాలె మహిన్
విటపాళి నుగ్గుగా ...
అము. ౬. ౨౧.

౩. పడు.

ఉ. క్రంగన ఘంటపైఁ గొడపు వ్రాలుట
యన్నఁడొ నాఁటనుండియున్, సంగరముం
గరంబుగ మనంబున భావనసేయనైరి ...
మహీపతుల్. నైష. ౩. ౨౫.

సీ. ముడి విప్ప నడుగుఁ దమ్ములపైనె వ్రాలు
పెన్నెఱులు దేంట్లగుట సందియము
గలదె ... అము. ౨. ౩౦.

సీ. పై మిన్ను వ్రాలినఁ బదరని ధైర్యంబుఁ గటా
కటా కలఁచి చీకాకు చేసె ...
చంద్రా. ౪. ౯౬.

గీ. మును గళావంతుఁ డొనతిచ్చిన సుభాషి,
తము లిఖించిన చీటి దోండండ చండ, మండ
లాగ్రంపు టొఱలోన మాటి యుండెఁ,గాన
నది నేల వ్రాలుటఁ గని యతండు.
శుక. ౧. ౧౨౧.

౪. కూలు.

ఉ. వాలిక దొడ్డ నారసము వజ్రము శైలముఁ దాఁకు నాకృతిన్, ఫాలము మీఁదఁ దాఁకిన నిభంబు దెసంబడి కొమ్ము లూఁత గా, వ్రాలుడు నర్థచంద్ర రుచిర ప్రదరంబునఁ ద్రుంచె బాణ వి,ద్యాలసితుండు క్రీడి భగదత్తుని కంఠ మకుంఠితోద్ధతిన్.

భార. ద్రోణ. ౧. ౩౫౮.

చ. ఘనశర వేదనల్ బలియఁగా వనకుంభిని వ్రాలియున్న య,మ్మౌని యుగళంబు దొట్రుపడ ... రాఘవ. ౧. ౨౭.

ద్వి. చావుతో సరిపోల్పఁ జను మూర్ఛ నొంది, భూవర పుత్రుండు భూమిపై వ్రాలె ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౮౨౦. పం.

౫. ఒఱగు.

ఉ. నెట్టన యాపగా సుతుఁడు నేలకు వ్రాలె ననంగ విన్నవా, కట్టఁడి వీనులేమి విను కాఱియ కౌర్వవు ...

భార. భీష్మ. ౧. ౬౫.

గీ. ......తల్లడిల్లి, వారలందఱుఁ దలలటు వ్రాలవైవ, నింద్రజితుఁ డంత తండ్రితో నిట్టులనియె.

భా. రా. యు. ౨౯౧.

గీ. పూల పానుపుపై వ్రాలి వాలుగంటి ...

నీలా. ౨. ౮౩.

౬. వంగు.

గీ. నరపి వ్రాలిన బొమలెత్తి పరమవృద్ధు ...

హర. ౨. ౪౮.

ఉ. ...... సాంధ్యవారి భృ,త్కుందళముల్ దపోదళ యుతంబులునై గొల పండి వ్రాలెఁ బూ,ర్ణేందుని పేరఁ బ్రాచి ...

పారి. ౨. ౪౧.

క. వ్రాలిన యెప్పులు కెలఁ గై, వ్రాలిన హృదయాంబుజంబు వసుమతి మీఁదన్, వ్రాలిన చూపులు ...

సారంగ. ౨. ౨౫౫.

౭. పక్షపాతము వహించు.

క. కావునఁ గౌరవ పాండవు, లీ వసుధకునై పెనంగు టెగ్గే దైవం, బేవంక వ్రాలె వారిక, పోవుంగా కిది నరేంద్ర పొగులకు మింకన్.

భార. భీష్మ. ౧. ౪౩.

సీ. దేవల సప్తగోదావరీ తీరైక వాసుండు మన వంక వ్రాలెఁ జూవె ...

భీమ. ౩. ౨౧౫.

౮. నమస్కరించు.

సీ. అనఘ నేఁ దురగంబు గొనివచ్చు నందాఁక నంగ రక్షకుఁడవై యధిపుఁ గాచి. ...

గీ. యుండుమని మాద్రి పుత్రుల నుపచ్ఛరించి, ద్రౌపదికిఁ జెప్పి మఱియును దానవారి, యాదుగులకు వ్రాలి యద్దేవు ననుమతమున, నరిగె ననుమోదమున యౌవనాశ్వ పురికి.

జై. భా. ౧. ౧౩౮.

ఉ. ...నొసల్ తదంఘ్రులం, దుండరొదన్ మహా గిరులు హోరనఁ బ్రస్తుతి వ్రాలి ...

అము. ౬. ౪౭.

౯. క్రుంకు.

సీ. అతి దరిద్రాణ దేహద్యుతి ప్రాణమై ప్రాలేయ కిరణ బింబంబు వ్రాలె ...

నైష. ౮. ౫.

గీ. పూచెయనఁ గ్రుంకు కడలిలోఁ బ్రొద్దు వాలె ... నీలా. ౩. ౩.

ఉ. కూళ తనంబునం బ్రభులకుం దను మర్దన
మాచరించుచున్, బ్రాలుడు ప్రొద్దులోఁడ
గృహవాటికిఁ జేరునతండు నిత్యమున్ ...
శుక. ౨. ౩౬౩.

౧౦. అతిశయించు.

క. ఆలోఁ గర్ణుని చేతం, దూలని చతురంగము
లను దొరలను ధరణీ, పాలమన మొనలఁ
గానను, బ్రాలిన దర్పమున మెఱయు పడ
ముడిఁ దక్కన్.
భార. కర్ణ. ౨. ౪౫.

ఉ. తారకు డన్మహాసురుఁడు తామర సాసన
దత్తమైన దు,ర్వార వరాను భావమున
బ్రాలి త్రిలోకము నేలుచుండు ...
హర. ౩. ౩.

క. వాలి నిరాతంక మహః, కేలిని వారింపఁ
గరుణ క్రేఁగంట నిడన్, బ్రాలిన వారని
మీకడ, కేలిన వాఁ డని చెనను మహీవరు
లారా. చంపూరా. ౬. ౧౭.

౧౧. విజృంభించు.

ఉ. చిచ్చఱ కన్ను మూసికొని చేతి త్రిశూలము
డాచి లీలమై, వచ్చిన రుద్రచండమున
బ్రాలుడు వీవనిలోన నోర్వఁగా, వచ్చునె
నిన్ను నెట్టి మగవారికి....
భార. భీష్మ. ౩. ౩౦౦.

సీ. పెనుగొండ కడ బ్రాలి పిక్కట్లు మొదలైన
ప్రతిపక్షులను హతాహతము చేసి ...
జై. భా. ౧. ౪౫.

౧౨. వ్యాపించు.

సీ. కడలి కరళ్ల రాయిడిఁ గీడ్పడి తటాంత వన
రాజిపై నంటి బ్రాలె ననఁగ ...
వసు. ౫. ౩౬.

క. మేలిమి సంధ్యారాగము, బ్రాలిన చీఁక
టియుఁ గలసి వరుణుని వంకన్, నీలముఁ
గెంపును నతికిన, పోలికఁ జూపట్టె నట
నభోమణి తలఁగన్.
మొ. రా. అయో. ౭.

౧౩. ప్రకాశించు.

సీ. వలుద చీఁకట్లలో బ్రాలు చుక్కలు వోలె
వేణీ భరమ్ములో విరుల ప్రేల ...
ఉ. హరి. ౫. ౨౭౬.

౧౪. ప్రసరించు.

సీ. పైపై మహాశ్చర్య పర్యుత్సుకంబులై తన
మీఁద నృపుల నేత్రములు బ్రాల ...
నైష. ౪. ౧౩౪.

క. ...వసుమతి మీఁదన్, బ్రాలిన చూపులు...
సారంగ. ౨. ౨౫౬.

౧౫. సంభవించు.

గీ. రాజు లేని కతంబున రాష్ట్రములకు, నన్ని
టికి బాధగా ధరిత్ర్యంతరమున, బ్రాలె
నఱువది రేఁడులవగ్రహంబు ...
కాశీ. ౫. ౨౬౭.

౧౬. ప్రసిద్ధి కెక్కు.

ఉ......బోరిలో, వాడిమిఁ గొంతకాల మిల
బ్రాలుట లావరి యాట ...
ఆము. ౬. ౨౧.

గీ. వ్యసన సప్తక మెప్పుడొప్పఁ దని యెఱిఁగి,
వాని వర్జించి ధరసెల్ల ్రవాలియేలి, సార్వ
భౌమత్వమంది సజ్జన విభుండు ...
కేయూర. ౪. ౨౦౩.

౧౬. తగ్గు, క్షీణించు.

క. పొంగుచు మూఁడు జగంబులు, రంగసఁగఁగ
నేలుచుండి ్రవాలని బలుఠీ, వింగేరడు నీ
కిప్పుడా, బంగరు చిటిపాప చెలిమి పాటిల
వలదే. అ. రా. అర. ౩౨.

౧౭. మూర్ఛిల్లు.

సీ. అరదంబుపై ్రవాలి యాలోన దెలిసి
తన్నెసి నాతనిఁ బడనేయువారు ...
భార. విరా. ౩. ౧౬౮.

౧౮. చచ్చు, మృతినొందు.

సీ. ఘనభేరికా ధ్వనుల్ విని గుండియలు ్రవేల
్రవాలు మల్కులకు గోలీలు సేసె.
వసు. ౧. ౪౬.

సీ. భర్తృ జామాతృ సౌభ్రాత్రాదు లాజిలో
్రవాలుట కొఱలు బిబ్బీల కతన ...
రంగా. ౩. ౨౩౬.

్రవాలుచు(ల్చు). స. క్రి. (√్రవాలు.) ్రవాలఁ
జేయు, ్రకిందికి దించు.

ఉ. వాసవుఁ డొయ్య నొయ్య నఱ ్రవాలిచె
ఱెప్పలు సేయుఁ గన్నులున్ ...
నైష. ౬. ౪౭.

గీ. అనిన వినియును ్రవాల్చె పక్ష్మాంచలములు,
బాల ... నైష. ౫. ౧౦౧.

ఉ. ....నృపాలు రొండొరుల్,
ఱెప్పలు ్రవాల్ప కంతయు మఱిన్ దని
వారక చూడ నంతన,య్యెప్పుల కుప్ప
మెప్పగు శుభోదయ వైభవలీల రంజిలన్.
ఇందు. ౫. ౮౭.

౨. పడఁజేయు.

ఆ. ......పుత్ర, నిన్ను వంప ్రవాల్ప నేసేర
ననియు నీ,విట్టు ్రకిందు మీఁదు సెఱుఁగ
కునికి. భాగ. పూ. ౧౦. ౩౬౬.

సీ. వాలాగ్రమున గిరుల్ ్రవాల్చె నీతనిధైర్య
సంపద కిఁక నెవ్వి సాటి యనుచు ...
ఉ. రా. ౧. ౭.

౩. కూలుచు.

సీ. ......వడిఁగల తేజీలఁ బుడమి ్రవాల్చి...
ఉ. రా. ౪. ౩౫౦.

౪. వంగఁజేయు, వంచు. (మేరువును ధను
వుఁగాఁజేసి వంచినాఁడు.)

సీ. బర్హిర్ముఖార్థమై పర్వతేశు నితండు దాల్చి
నాఁ డీతండు ్రవాల్చినాఁడు ...
ఉ. హ. ౧౭౦.

గీ. ్రవాల్చె నెమ్మోము లజ్జాభరంబు పేర్మి ...
హర. ౩. ౭౧.

౫. తొలఁగఁజేయు, తొలఁగించు.

మాలిని. ......నీ, యన్నకు మృత్యువు నన్ను
నెఱుంగజె ్రపాణము లిప్పుడు ్రవాల్చెద
నం,చున్నత శాతకృపాణముఁ ద్రిప్పుచు ...
మార్క. ౧. ౩౬.

క. నవలా కుచరేఖలకున్, నవలాకుచ రేఖ లీడు
నకు రాకున్నే, యవనీ జనములు మఱి గా,
రవ మెడలఁగ వీపుతోలు వ్రాల్పక
యున్నన్. చంద్రా. ౨. ౧౨౪.

వ్రాలించు. స. క్రి. (√ వ్రాలు.) వ్రాలఁజేయు, వాలించు.

సీ. పాలిండ్ల దనువెడ వ్రాలింపఁ జెన్నొందు
నసదుఁ గౌఁదీఁగె యల్లాడు చుండ ...
భార. విరా. ౪. ౨౬.

వ్రాసి వ్రాయక. అసమా. క్రి. సగము వ్రాయుచునే, వ్రాయుట పూర్తి కాకుండఁగనే.

సీ. ...కులశైల తనయ చెక్కులయందు మకరి
కల్ వ్రాసి వ్రాయక వచ్చె వామదేవుఁడు...
దశా. ౩. ౧౦.

వ్రి

వ్రిక్కు. వి. కలుగు, విరియుట యందలి ధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. వ్రక్కలై మేనెల్ల విక్కన విరియ ...
బస. పు. ౩. ౪౧౫. పం.

వ్రీ

వ్రీడ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. లజ్జ. సిగ్గు. ౨. అడఁకువ, వినయము.

వ్రీడనము. సం. వి. అ. న. ౧. లజ్జ. ౨. అడకువ.

వీడము. సం. వి. అ. పుం. వ్రీడ.

వ్రీడితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సిగ్గు పడినది.

వ్రీలు. అ. క్రి. అ. బ్రద్దలగు. ఛేదిల్లు.

క. ఒదవిన కినుకం గొదగొని, గదగొని హల
ధరుండు రథము కండ్లును నొగలుం, జదిపి
పతాకయు సారథి, విదారణము చేసి
మిన్ను వ్రీలఁగ నార్చెన్.
ఉ, హరి. ౪. ౨౪౬.

చ. చటుల కృపీట సంస్థిత రసాస్థలి వ్రీలక
యుండఁ గార యిచ్చుటకును బోలె ...
మనుచ. ౬. ౧౦౭.

మ. కని యత్యుద్ధతి శంఖ మెత్తుటయు...విని
యోగంబులు దప్పె భూత చయముల్
వ్రీలెన్ దిశా భాగముల్.
హర. ౩. ౧౫౩.

ఉ. మాళవ మాగధుల్ వఱపు మార్గణ
మొక్కటి పెక్కురూపులై, వ్రాలిన వాజి
రాజి మహి వ్రాలె రథధ్వజ పాళి నుగ్గులై,
వ్రేలె భట చ్ఛటాంగములు వ్రీలె మదావళి
దంత కుంతముల్, గూలె ...
రా. వి. ౫. ౧౦.

౨. నశించు, చెడు.

శా. ఆలో మాయ ఘటించి యా దితిసుతుం
డా ఖిల కాలానల, జ్వాలో దగ్ర విషంబు
గ్రక్కుచు ఫణ వ్యాకీర్ణ రత్నప్రభల్,
క్రాలన్ గ్రూర భుజంగమై యగురు దేరం
జూచి యమ్మాయ వేవ్రీలం జేసె మునీంద్ర
సూచిత మహా విద్యా ప్రభావంబునన్.
రాజ. చ. ౨. ౭౦.

క. వాలం పతాఁకునకు ధృతి, వ్రీలఁగ హా తాత
యనుచు వెలువడు తన్మ,త్యాలీ లాపమునకు,

నా జవ, పాల కులోత్తంసు గుండె భగ్గునఁ
గలఁగఁగన్. రాఘు. ౧. ౨౨.

వ్రీలి(లు)పడు. అ. క్రి. (√వ్రీలు.) సత్వహీన మగు, దౌర్బల్యము నొందు.

క. అనల సుతుఁ డనల కణములు, పెనఁగొన
నమరారి దూత వ్రీలి పడంగాఁ, గనుఁగొని...
కు. సం. ౧౦. ౫౪౦.

వ్రీల్చు(లుచు). స. క్రి. (√వ్రీలు.) చీలుచు, బ్రద్దలు చేయు.

వ. ...మిమ్ము నాలుకలు గోయక పెలవులు
వ్రీల్పక ప్రాణంబులు గొనక యెట్లు
సైరింప వచ్చు ... నైష. ౩. ౭౭.

వ్రీళ=వ్రీడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లజ్జ, సిగ్గు.

శా. ...బాలా రత్నము కేళికా కుతుక సామర్థ్యశ్రీ
క్రియా దూరిత, వ్రీళా సూచక సానురాగ
వికస ద్వీక్షారుచుల్ మీఱఁగా ...
దశా. ౩. ౬౬.

వ్రీహి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. వరిధాన్యము. (వడ్లు.) ౨. ధాన్యపు గింజ, వడ్లగింజ.

వ్రీహికాంచనము. సం. వి. అ. న. ధాన్య విశేషము, ఒక విధమగు కాయధాన్యము, మసూరము.

వ్రీహిరాజికము. సం. వి. అ. న. కంగువు, కొఱ ధాన్యము.

వ్రీహ్యాగారము. సం. వి. అ. న. ధాన్యపుకొట్టు.

వ్రే

వ్రే. వి. గొల్లకులము, ఆ కులమునకుఁ జెందిన వాఁడు.

ద్వి. చెరవునఁ బాలించు వ్రేఁడు నతఁడ...
బస. పు. ౪. ౬౯. పం.

గీ. వీఁడెపో వ్రేల గీముల వెన్న జున్ను, గములు
గొల్లఁగ మెక్కిన గండిదొంగ ...
నీలా. ౩. ౫౨.

వ్రేఁకటము. వి. వ్రేకము, భారము.

ఉ. వెన్నలి వ్రేలఁగాఁ బిటేఁది వ్రేఁకట
మెయ్యనఁ గ్రింది కిడ్వఁగాఁ, జన్నుల
మీఁదఁ గ్రిక్కిటిసి సందెటి దండలు పొంత
నిక్కఁగా, సన్నపుఁ గౌనుదీఁగ గడు సన్న
ముగా ముని వ్రేళ్ల నిల్పి తాఁ, బొన్నలు
గోసెఁ జేతులను బుష్పోడి యొప్పెడు
కొమ్మ కొమ్మలన్. ద్వా. ౩. ౧౭౪.

వ్రేఁకటి=వేఁకటి. వి. (వ్రేఁగు + కట్టు.) గర్భము, చూలు. (సంధిని వర్ణలోప వర్ణాదేశములు.)

ఉ. వ్రేఁకని బండివానికిని విప్రునికిం బటికిన్
వివాదికిన్, వ్రేఁకని మోపువానికిని వృద్ధు
నకుం గడుఁ జిన్న బిడ్డకున్, వ్రేఁకటి
యాఁడు మానిసికి వేఁదుఱు వానికి దెవ్వ
గొంటుకుం, దేఁకువతోఁ దొలంగు నది తెల్ల
ముగా నెదురేగు దెంచినన్.
విజ్ఞా. ౨. ౧౬.

ఉ. శాశ్వత కీర్తులన్ దిశలు సారణసేయఁ
దలంచు సర్వభూ, మీశ్వర భామినీ జనము

నెల్లబనుల్ గొన నిచ్చగించు నీ, విశ్వము
నేలుకోఁ దివురు ప్రేఁకటి కోరకులందు
నాది గ,ర్భేశ్వరుఁ గుక్షిలోన ధరియించిన
యట్టి మహానుభావతన్.

పి. శకుం. ౪. ౫౭.

ప్రేఁకఁదనము. వి. (ప్రేఁక + తనము. వృత్తి ని
వర్ణవికారము.) ౧. గౌరవము, గొప్పతనము.

క. కని కొలువు సేసికొని మా,లిని నాఁ జని
సాధ్వి యిది మలీమ సవృత్తం, బున పొంతఁ
బోవదెన్నఁడు, నన్ను ప్రేఁకఁ దనంబు
దోఁచునట్లు చరింతున్.

భార. విరా. ౧. ౧౦౬.

౨. బరువు, భారము.

ఉ. ఒక్క శరాసనంబు దగ నున్నది యొక్కఁడు
లావు చూడ్కికిన్, వెక్కసమైన రూప
మును ప్రేఁకఁ దనంబును గల్గి చేవమై,
నెక్కుడదివ్వ నెవ్వరికి నేగతి మానము
గాక ... భా. రా. బాల. ౩౦౦.

సీ. తారా చలము వేఁకఁ దనమెంత వింతతి
బాహుని చే నెత్తువడియె నట్టె ...

కు. సం. ౩. ౨౪౯.

(ఇది ౧. ౨. అర్థముల కుదాహరణము.)

ప్రేఁక. విశే. ౧. భారవంతము, బరువైనది. (కర్మ
ధారయమునందు దీనికి నిగాగమము నిత్యముగా
నగును.)

వ...... ప్రేఁగు లాఁగలేక మూఁగి వీఁగి ప్రేఁక
లగు ప్రామఁకుల ప్రోకలకుఁ బేఁటలగు పెద్దోఁ
టలను ... భాగ. ౯. ౪౪౭.

క...... అతం, డాఁక గొనక యతని ధనువు,
ప్రేఁకని భల్లమునఁ ద్రుంచి కెస డగ్గతి
యన్. భా. ద్రోణ. ౧. ౨౦౧.

ఉ. వేనలి పాటపాట నర కెంద్రుకతోఁ దిల
తండులాన్వయ, శ్రీ నటియింపఁ గై సడలి
ప్రేఁకని చన్నులు పాలవంకలై, కొనసి
యార్పు వాలుఁ దెలి కన్నులఁ గల్కి తనంబు
వీడ్కొనన్, మానిని హస్త మూఁది యొక
మంజుల భాషిణి వచ్చె వీథికిన్.

కాశీ. ౭. ౧౫౮. విజ్ఞా. ౨. ౧౬.

౨. పెద్దది, అధికము.

ఉ. అఁక యొకింత లేక వివృతాస్యరటత్
స్ఫుట వహ్నికీలముల్, దాఁక దిగంతముల్
గమియ దాడలు దీటుచు వాఁడికిన్కఁ
జే,రాఁకలి నీ జగత్త్రియము నాహుతి
చేయఁ దలంచెనో యనన్, వీఁకఁ గడఁగి
కృత్య యొక ప్రేఁకని శూలముఁ గేలఁ
దాల్చుచున్. నృసిం. ౪. ౧౩౩.

సీ. ప్రేఁకని యలుక కల్పించి మంచము కోఁడు
గౌఁగిలించుచొక మ్మగాని వింత ...

కువల. ౫. ౩౫.

చ. ...... సర్వ భూ,జనములు సన్నుతింప విల
సన్మతి బంధులు సంతసింప ప్రేఁ,కని విభ
వంబు పెంపెసఁగఁ గట్టె సుతున్ యువ
రాజ పట్టమున్.

పి. శకుం. ౪. ౧౫౬.

సీ. కలదె యీ చందంబు చెలులెవ్వరికి నృపో
ద్భవుల కానోపుదు రవయవముల, తీరునై

క్రేఁకని తేజంబుగడిఁదిరై పాలు పారు
దర్పంబుఁ బొల్చెఁ జూడ ...

హరి. పూ. ౯. ౫.

క్రేఁకన. వి. (√క్రేఁక.) భారము.

చ. ......దృష్టికిఁ గడు క్రేఁకనై తనదు
చెల్వులుఁ జుట్టలుఁ దాను సంతసం,బు
కలిమి నేచి మిన్నడిచి పుణ్యపరావృతుఁడై
చెలింగెడున్.

భార. స్వ. ౧. ౨౫.

సీ. ...అత్యద్భుతంబు, వగు కృష్ణ దుష్కర
వ్యాపార మాత్మకు క్రేఁకనై చెలసిన
విబుధనాథుఁ, డా త్రిదివమున ...

హరి. పూ. ౮. ౧౯౦.

గీ. నిడివి గాఁగ బ్రదుకు విడువంగ ముడువంగ,
క్రేఁకనైన కలిమి వృద్ధిఁ బొందు ...

కాశీ. ౬. ౧౯౯.

క్రేఁకము. వి. భారము, జరువు.

ఉ. కాకర పండు వంటి జిగి గల్గిన మేలి పసిండి
ధాత్రికిన్, క్రేఁకము ద్రవ్వి పోసినను
వేయి యుగంబులు చెల్లు ధాన్యముల్,
పోఁకకుఁ బుట్టె డమ్మినను పోనొక కల్పము
పట్టుఁజూడ్కి పే,రేఁకటి వీర వైశ్యపతు
లిండ్లు గనుంగొన నొప్పు రప్పురిన్.

రాజ. చ. ౧. ౫౦.

చ. చనుఁ గవ క్రేఁకమున్ జఘున చక్ర భరం
బును మోవలేక ...

పారి. ౪. ౨౫.

ఆ. కొర్కి క్రేఁకమునను గులశైలము బోలె,
నిశ్చలత నతండు నిలిచెఁ గాక, భృశ
తపంబు వలనఁ గృశుఁ డతం డొకమంద,
పవను చేత నెగసి పాఱఁడెట్లు.

కవిక. ౬. ౪౦.

—విశే. ౧. పెద్దది, గొప్పది.

ఉ. తాఁకినఁ జూచి వాఁ డతనిఁ దారసిలంగ
రథంబు దోలి నీ, యాఁకకు నిల్వ దీ యరద
మన్నఁ బిఱిందికిఁ బోవఁగా నొగల్,
దాఁకెడు దేవదంతిఁ బడఁ బాఁకె దురం
బునఁ దొల్లి నావుడున్, క్రేఁకపు నారసం
బుల హరించె నతండు శతాంగ వేగమున్.

రామా. ౭. ౧౬౭.

గీ. కాను గడగడ వడఁక క్రేఁకపుఁ బిఱుందు,
భారమున నెన్నడలు తొట్రువడఁ దటాక,
మవని కన్యక చెలువడి యధిపుఁ గూడి, దరిని
నిల్చిన సకియ లందఱును జేరి.

ఉ. రా. ౬. ౧౧౪.

చ. ...రుమే, చెరవున నిల్చు దీని వగు క్రేఁకపు
గుబ్బల క్రేఁగునన్ జదల్, దొరసిన యట్టి
నెన్నడుము తోరపు నల్వ కడంక మెచ్చితిన్.

యయా. ౪. ౪౬.

౨. అధికము. (క్రేఁగు యొక్క రూపాంత
రము.)

వ. రక్కసి యొడయుని బెడిదంబున కొర్చి
యతని క్రేఁకంబులైన మూఁకల నేలం
గూల్చి యంత. యయా. ౩. ౩౬.

౩. దుర్భరము, దుస్సహము.

ఉ. కాఁక నెదిర్చి సంగర ముఖంబున హెచ్చిన రాజ వంశమున్, గూఁకటి వేళ్లతోఁ బెఱికి గోత్ర వధంబును జేసినట్టి యా, వ్రేఁకపుఁ గీడుగాక ప్రజవేఁచఁ దలంచిన గోరు చుట్టుపై, రోఁకటిపోటు చందముగ రోసి జనుల్ ననుఁజూచి తిట్టరే.

జై. భా. ౧. ౬౪.

ఉ. కానఁగ రాని దుఃఖములు గాంచఁగ నయ్యెడు మత్త బంభరీ, గానము పూను నీ సురభి కాల మదేటికి వ్రేఁక మయ్యెనే...

గంధ. ౧. ౯౩.

వ్రేఁగడరు. అ. క్రి. (వ్రేఁగు + అడరు.) భారపడు.

క. ఎఱకలు విచ్చుచుఁ దుండము, తెఱచుచు వ్రేఁగడరి సొగసి త్రెళ్లి వివశుఁడై, యఱచిన నోడకుమని హరి, నెఱి సక్కఁగఁ ద్రోచి యొత్తె నెనయంగఁ గృపన్.

భార. ఉద్యో. ౩. ౩౦౧.

వ్రేఁగడుపు. వి. (వ్రేఁక + కడుపు.) స్థూలోదరము, పెద్ద కడుపు.

చ.......గౌరి ముందఱన్, గురువులు వాఱు వ్రేఁగడుపుఁ గుజ్జుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడిన్.

వీర. ౧. ౫.

వ్రేఁగు. అ. క్రి. ౧. తపించు.

చ. చెదరక నామనంబు నృపశేఖర నీయెడ నిల్చి మన్మథ, ప్రదర పరంపరా నిహతి పాల్పడి వ్రేఁగడు...

మను చ. ౬. ౯౪.

సీ. తడవుల నుండియుఁ దపము సేయఁగఁ బూని మణికంధరుఁడు పాటమాని యునికి, నుపవాస ఖేదంబు నపనయింపఁగ లేక వ్రేఁగుచున్నవి నాదు వీను లిపుడు...

కళా. ౨. ౫౩.

గీ.......దైవకృత్యంబులకును, విఘ్నవేఁగుట వ్రేఁగుట వెఱ్ఱితనము...

దశా. ౨. ౪౧౭.

౨. బాధపడు.

గీ. విశ్వ మందిర యిందిర వివిధ గతుల, వారిచే నిట్లు మదిఁ గ్రాఁగి వగల వ్రేఁగి, విరహ శిఖినాపఁ దరమె యే కరణినైన, నీ కరుణ లేక యంచుఁ గన్నీరు నించు...

లక్ష్మీవి. ౪. ౧౦౫.

—వి. భారము, బరువు.

ఉ. ఎందును నెవ్వరుం బడని యెంతయుఁ గష్టము పాటు వచ్చినం, గొందలమంది పాండువిభు కోడలు దవ్వుల నున్న నన్ను గోవిందుఁడ కావుమంచుఁ బలవించుట యూఁగఁగ రానియప్పుఁ బో, లెందల పోయ వ్రేఁగయి చలింపక యున్నది యెప్పుడున్ మదిన్.

భార. ఉద్యో. ౨. ౧౭౯.

క. కేలుం బగలును మొగమున, వ్రేఁలుచుఁ
బలి వాయకున్న వ్రేఁగుననో......అ,బ్బా
ళిక మొగమెత్తదు ...
కు. సం. ౫. ౬౫౦.

—విశే. ౧. భారము కలది, బరువైనది.

ఉ. వేడుక వేల్పు దొయ్యలుల వ్రేఁగు చనుం
గవ మీఁద మన్మథ, క్రీడల వ్రాలి నిద్రల
సుఖించి ప్రభాతములందు ...
హరి. ఉ. ౧౦. ౨౯౧.

౨. దుస్సహము.

సీ. చూపశెల్లను దన రూపంబు చూడ్కికి
వ్రేఁగైన నత్యంత విస్మయంబుఁ బొందు
చుండ ... భార. విరా. ౧. ౨౧౧.

వ్రేఁగుఁదనము. వి. (వ్రేఁగు + తనము.) బరువు, భారము.

వ. ఒక్క యింటి మచ్చికంటి పంచాశద్వర్ష
దేశీయ పలిత సారంగైన వేణికాభరంబు
గైవడ ముదుసలి చక్రవాకంబులతో నెక
సక్కెంబాడు వీఁగు చన్నుల వ్రేఁగుదనం
బునఁ దన తనూవల్లి జలదరింప.
భీమ. ౨. ౧౧౦.

వ్రేఁగుప(వ)డు. అ. క్రి. (వ్రేఁగు + పడు.) బరువెక్కు, బరువు కలవగు.

గీ. ఒండొరువుల తేఁజెమటలు నూనివ్రేఁగు,
పడిన చాడ్పున నవయువ భంగులందుఁ,
దగిలి మఱువునఁ దడయు ...
భార. విరా. ౫. ౩౯౫.

క. నీవ నిను నెఱుఁగకుండిన, నే వారికిఁ దెలుప
వచ్చు నిట సకల లోక,భావహ మగు నీ
యుగ్రపు, భావమునకుఁ జాలవ్రేఁగు పడినవి
జగముల్. హరి. ఉ. ౭. ౧౫౩.

మ. జగతీజంబుల శాఖలెక్కి మురళీ శబ్దామృత
స్యందమున్, మిగులన్ వీనులఁ ద్రావి
వ్రేఁగువడి నెమ్మిం గృష్ణు రూపంబు చిత్త
గమై యుండఁగ ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౪౯౦.

వ్రేఁచు = వేఁచు. స. క్రి. (√ వ్రేఁగు.) వేఁగఁ జేయు. (శ. ర.)

వ్రేఁడు. వి. గొల్లవాఁడు. (బ. వ్రేలు.)

ఉ. రేపటి పూఁట నెన్నికొని వ్రేఁడు పసిం
గొని పోయి మేపి తా, మాపటి పూఁట
నెన్ని నక్రమంబున నీఁదగుఁ జచ్చెనేనియుం,
గోపరిపాలకుండు చెవిఁ గొమ్ము నిజంబుగఁ
జూపి శుద్ధుఁడౌఁ, జేపడి ముచ్చుకొన్న
యెడఁ జెచ్చెరఁ జెప్పకయున్నఁ దప్పగున్.
విజ్ఞా. ౨. ౧౦.

ఉ. వ్రేని తనూజుఁ డొక్కరుఁడు వీర్య సమ
గ్రుఁడ పోలె వచ్చి నా, పూనిన పూన్కి
యంతయును బొంకగు నట్లుగఁ జేసె నేను
నా, సేనయు దాడి వెట్టెద విశృంఖలతం
బ్రతిపత్తు వెంట మీ, రీ నెఱికిన్ సహాయ
పడు టీప్సిత మేనిఁ గడంగుఁ డుక్కునన్.
హరి. ఉ. ౩. ౯౯.

గీ. అకట యొచ్చోట నున్నవాఁ డతని తండ్రి,
వేగ యెఱిఁగింపరే లాతు వారలు గలుగు,

వ్రేలు విడిపింపఁ గలయట్టి విధములెల్లఁ,
జేయఁ దగవు రాకే యని కూయుటయును.
హరి. పూ. ౪. ౨౭.

శా. ఆలాపించుచు వ్రేలు వ్రేఁతలుఁ బ్రభూతా
శ్చర్యులై రందఱున్ ...
భాగ. ౧౦. ౨౫౪.

వ్రేఁత. వి. (√వ్రేయు.) ౧. దెబ్బ.

క. ఆ సూర్యభానుఁ డీక్రియ, వ్రేసిన యప్పరిఘు
దనుజవిభుఁ డధిక బలో,ల్లాసనమునఁ
బుచ్చుకొని పొడి,సేసె నసురు లార్వ నతని
శిరమొక వ్రేఁతన్. నిర్వ. ౪. ౫౬.

౨. వ్రేయుట.

క. కొండొక సేపునకుఁ దెలిసి, చండగదా
దండమున నసహ్య క్రోధో,ద్దండత బలు
వ్రేయఁగ నా,తండా గద విఱుగఁ జేసెఁ
దనగద వ్రేఁతన్.
హరి. ఉ. ౧. ౧౨౯.

భోగినీ దండకము. తల్లి రాజుల్ బహు వ్యాజులే
భోజులే చంచల చ్చిత్తులే మత్తులే వ్రేఁత
కాయత్తులే నూతనాసక్తులే లోభ సంయు
క్తులే దోష సంసిక్తులే ...

వ్రేఁపు = వేఁపు. వి. (√వ్రేఁగు.) వ్రేఁపుడు,
వేగఁజేయుట. (శ. ర.)

వ్రేఁపుడు = వేఁపుడు. (శ. ర.

వ్రేటు. వి. (√వ్రేయు.) ౧. (కత్తి మొదలగు
వానితో) కొట్టుట, వ్రేయుట.

గీ. పోరి రేటును వ్రేటును బోటు నొక్క,
యలవిఁ జెలఁగంగ నుభయ సైన్యముల
వారు ... భార. భీష్మ. 3. ౨౨౫.

గీ. చలము శోభిల్ల నొండొరు సమయఁజేయ,
వేగపడి పెల్లునొంచుచో వ్రేటుఁ బోటు,
నాటు నగపాటు నొండొరు లోటుపడక,
దారుణంబుగఁ బోరి రవ్వీర వరులు.
భా. రా. ఆది. ౨. ౧౩౪.

సీ. వ్రేటున కనువైన రీతిమైఁ దమ వాగె సన్న
సెంబడిగ నశ్వములు మెలఁగ ...
కళా. ౮. ౬౮.

౨. దెబ్బ.

గీ. అలుక యంతంత కెక్కఁగ హలధరుండు,
విమతుఁ బోరిగొందు నింకొక్క వ్రేటువ్రేసి,
యని తలంచుచుఁ బెను గద హస్తతలము,
నందమర్చి యుగ్రపు దృష్టి నతనిఁ జూడ.
హరి. ఉ. ౨. ౬౨.

క. డగ్గఱి యేసిన చౌంద్రుఁడు, గ్రుగ్గక గదఁ
గొనుచు వ్రేటు సరగునఁ గొన్నన్, మొగ్గ
రము లోన నిరువుర, యగ్గలికలు మెఱసె
గదలు నాకస మంటన్.
ఉ. హరి. 3. ౬౧.

చ. అన విని వ్రేటువడ్డ యురగాంగనయుం బలె
నేయి వోయ భగ్గన దరికొన్న భీషణహుతా
శన కీల యనంగ లేచి ...
హారి. ౧. ౮౨

సీ. శిరములు మేనులఁ జేర్చి భావించి నిజాస్య
ముల్ ప్రేసికొంచఱచువారు ...
భార. స్త్రీ. ౨. ౨౨.

౨. నఱకు, ఖండించు.

క. ...ఏసియు డాసిన మృగముల నెగిచి భుజా
సిన్, ప్రేసియుఁ జంపెను ...
భార. ఆది. ౪. ౧౩.

ఉ. వారలు నా సుధర్మ విభు వధ్యశిలా స్థితుఁ
జేసి ఘోర దు,ర్వార కుఠార ధార ననివా
రణ ప్రేయఁగ నుత్సహించినన్ ...
విక్ర. ౭. ౧౬౩.

సీ. కడి కండలుగ వీని కంఠంబు ప్రేయుండు
గరసానఁ బట్టిన ఖడ్గధార ...
కాశీ. ౩. ౧౫౨.

౩. చంపు.

శా. లీలా నిర్జిత సర్వజంతు వన బల్మిం జేరు
కొన్నట్టి శా,ర్దూలం బొక్క జరన్మృగంబు
నొకచో దుర్దాంతమై ప్రేసి త,త్కీలాంబది
మున్ను గ్రోలి యుదరో ద్దీవ్య ద్బుభుక్షా
నల, జ్వాలల్ తన్నలపంగఁ దల్చె శిత
మాంసం బొంది భక్షింపఁగన్.
కేయూర. ౩. ౧౧౪.

౪. ప్రోగించు.

ఉ. ...దిగ్గన లేచి ప్రయాణ సంభ్రమ, శ్రీ కల
యంగ దుందుభులుఁ ప్రేయుఁ డటన్నను
భృత్యులబ్ధి సం,రావ విడంబి భాంకృతులు
రంజిలఁ జేసిరి దిక్తటంబులన్.
ఇందు. ౧. ౧౭౬.

౫. తట్టు, చఱచు.

గీ. అనుచు నొండొరు చేయి ప్రేసి యపహసింప,
హరియుఁ గలకల నవ్వి ...
ఉ. హరి. ౪. ౧౬౧.

౬. ఉంచు, పెట్టు.

మ. ... నిలోత్పలమింబై చెఱం, గొడియం
జేవిరి దమ్మి ప్రేయుటకునై యుంకించి
జంకించినన్. పారి. ౧. ౧౨౯.

౭. కట్టు.

చ. చొరఁబడి కాంచి ప్రాఁతలును చుట్టియుఁ
గత్తులు ప్రేసి సందిటం, బెరయఁగఁ బట్టి
చెక్కు గఱపించి గిరేర్పడ గీచి నిల్చి
కొ,క్కరయఁగఁ జూచి పందియపు టెక్కువ
దిద్దుచుఁ జొక్కు వేసి సల్లి,రి మరివో యటం
చును ఖళిపెళి పుంజాలు దన్నలాడఁగన్.
హంస. ౩. ౨౧౬.

౮. పొఱలైచు.

సీ. మత్సరగ్రస్త పామరుల కీఁ దలఁచిన విడువక
నొక మాల ప్రేతు రనుచు ...
ఘటికా. ౧. ౧౫.

౯. సాఁటు, పాఁతు.

గీ. కవుల పీఠంబు లానంద కాననమునఁ, బెట్టు
వ్రేసిన చోట నక్షీణ పుణ్య ...

కాశీ. ౪. ౯.

వ్రేతేఁడు. వి. (వ్రే + ఱేఁడు.) గొల్లల రాజు, శ్రీకృష్ణుఁడు.

గీ. జడల క్రొన్నెల వెడఁ బాప సరముఁ
దాడలఁ, బాడల తోరమైన బలిమిడి పూఁత
మించఁ, బాడవు వ్రేతేని ముందటఁ
బాడవు చూపఁ, బాడవులం దెల్లఁ బాడు నైన
బోటు వేల్పు. ఉ. హరి. ౨. ౧౪౧.

వ్రేలఁజూపు. స. క్రి. (వ్రేలన్ + చూపు.) చూచిన వా రందఱును నిందా గర్భముగా వీఁ డిట్టివాఁడని వ్రేలితో నితరులకుఁ జూపు.

క. అతఁడు కళింగోద్భవుఁడగు, కతమున నో
వ్రేలఁ జూపఁ గనుగందక యో,గ్యతమ
స్వీకారమునకు, నితరుండై యుండె ముని
పుత్త్వేరవించే. పాండు. ౩. ౧౪.

వ్రేలఁ జూపించుకొను = చూచిన వా రందరు నిలఁ డిట్టివాఁడని చేతితో చూపునట్లు ప్రవర్తించు.

సీ. ఎన్నండు నెచ్చోట నెవ్వారిచే వ్రేలఁ
జూపించుకొనక ప్రస్తుతికి నెక్కి ...
కళా. ౩. ౨౨౯.

వ్రేలఁబడు. అ. క్రి. (వ్రేలన్ + పడు. స్వార్థమున.) వ్రేలాడు.

ఉ. నాలుక బంతి వ్రేలఁబడి నంజానఁదోఁగి...
మను చ. ౫. ౫౦.

సీ. కొర్గ వ్రేసిన గ్రుచ్చుకొని వ్రేలఁబడు వారు
నుప్పు రొంపులఁ గ్రుక్క నురియువారు...
కవిక. ౫. ౧౧౩.

వ్రేలాడు. అ. క్రి. (వ్రేలి + ఆడు.) వ్రేలఁబడు.

గీ. చిక్క వ్రేలాడు నరములు చేతిగోల, కుంటు
నడకయు నరచూపు కూఁత వినికి, నచ్చ
పడఁ బెద్ద బ్రాహ్మణుఁడై సురేంద్రు,
డడిగె దగ్గద రవమున నన్నమంత.
శేష. ౧. ౧౨౭.

వ్రేలారుచు. అ. క్రి. వ్రేళ్ల నాడించు.

క. ఏలిన వాని ధనంబులు బాలురు బంధు
వులుఁ దారు బ్రదికిన దినముల్, వేలారిచి
తింద్రడాతని, దౌాలముగని పిదప భీతి నొందు
గుదు రాజన్.
భార. విరా. ౪. ౨౧౪.

వ్రేలిమి = వేలిమి. వి. హోమము.

క. నాలుగు దినాలు విప్రజ,నాలు విధానాలు
భోజనాలును మేలిన్, వ్రేలిమి గలుగఁగ
ముదములఁ, వ్రేలి మిగుల నవల నాగ వ్రేలి
మొనర్పన్. ముకుంద. ౩. ౨౯౭.

వ్రేపల్లె(ల్లియ.) వి. (వ్రే + పల్లె.) గొల్లపల్లె, ఘోషము.

మ. యదువంశంబున లోకరక్షణపరుండై పుట్టి
వ్రేపల్లె నున్మద బాల్యంబు నటించి ...
భార. ద్రో. ౧. ౯౪.

శా. గోపాలాంగన లెంత జాలిపడిరో కోపిం
చిరో దూఱిరో, వ్రేపల్లెన్నిజ ధర్మగేహము
లలో విభ్రాంత చైతన్యలై ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౪౩౨.

మ. ...కోపముతో యశోద యది యేరా కృష్ణ
వ్రేపల్లెలో, నను పాల్వెన్నలు కొల్లపెట్టి
తని యన్నన్ ...
దశా. ౯. ౧౯౬.

వ్రేపాప. వి. (వ్రే + పాప.) గొల్ల పిల్లఁడు.

దండకము. ఏఁపు దీపించు నీ ప్రోపు వ్రేపా
పలం గ్రేఁపుల వైపరీత్యంబుగాఁ బాపి
యా పద్మజుం డొక్కచో డాఁచినన్.
పారి. ౩. ౩౭.

వ్రేయించు. స. క్రి. (√వ్రేయు.) ౧. మ్రోయిం
చు, మ్రోయునట్లు చేయు.

గీ. ...అమ్మాయి గురునకుఁ బరిభవంబు, సేసి
యిమ్మెయిఁ బలుకంగఁ జేయునదియుఁ,
గలదె యీ రాజు సన్నిధిఁ గాన బ్రతికి,
తింకఁ బలికిన నోరు వ్రేయింతుఁ జుమ్మ.
భార. ద్రో. ౫. ౩౬౫.

౨. మ్రోగించు.

వ. ...నారాయణుండు మఱునాఁడు.

మ. కడఁకం బన్నఁగ నానతిచ్చెఁ జతురంగం
బుల్ రణక్రీడకు, న్వెడలన్ డిండిమ
దుందుభుల్గుభులనన్ వ్రేయించి ...
ఉ. హరి. ౪. ౨౧౨.

మ. అనినన్ భోజ మహీవిభుండు లయకల్పాం
తోగ్ర ధారాధర స్తనితాభీల పటుప్రయాణ
ముఖ నిస్సాణంబు వ్రేయించినన్ ...
జై. భా. ౩. ౫౬.

వ్రేయు = వేయు. స. క్రి. ౧. కొట్టు, ప్రహ
రించు.

క. ఈ యిరువురుఁ బంచినపని, సేయుదు రటె
ధర్మజునకు జేకుఱని తలంపే యది యుతసం
దొడగుట, వేయేటికి జముని శిరము వ్రేయుట
గాదే.
భార. ఉద్యో. ౨. ౧౨౨.

చ. విదిలిచియు న్నొగిల్చియును వ్రేసియుఁ
ద్రుంచె నతండు వ్రేల్మిడిన్ ...
హరి. ఉ. ౧౦. ౨౫౫.

సీ. ...భూరి శిరము, పుటియలుగా రక్తపూర
ముల్ గ్రక్కఁగ వేమాఱు నేలతో వ్రేసి
వ్రేసి ... భా. రా. సుం. ౪౦౨.

క. నావుడు పరి భావించెద, వీవుండుట
రొలిఁగి కాద యిది వ్రేటుగ నేఁ, గావిం
చితిఁ బేరిటిఁ దగ, లావించుక గలిగెనెని
లటపటలేలా. ద్వి. ౪. ౨౯.

ఉ. పోటుల వాతఁబోవు భట పుంగవులన్
మది మెచ్చుచున్ వడిన్, వ్రేటులఁ గ్రీడ
సల్పి పృథివిం బడు వీరులఁ ద్రొక్కి
కొంచు నెన్నొప్పేటుల నైన నగ్గలికఁ జొత్తురు
నెత్తురు వఱ్ఱు సేయుచున్ ...
భార. విరా. ౩. ౧౭౩.

వ్రేటుగొను. స. క్రి. (వ్రేటు + కొను.) కొట్టు.

క. అమ్మొయిన వైనతేయుని, గ్రమ్మన నొక
వ్రేటు గొని తగం దిరుగు నెడన్, నెమ్మది
నవ్వుచుఁ బ్రభుఁ డొక, యమ్మునఁ దును
మాడె నతని యాయుధ వరమున్.
హరి. ఉ. ౪. ౧౭౪.

గీ. తప్పులేకుండ నేల నెత్తమ్మి మొగడ, విసరి
వక్షః ప్రదేశంబు వ్రేటుగొంటి ...
హర. ౧. ౨౪.

వ్రేటులాడు. అ. క్రి. (వ్రేటులు + ఆడు.) దెబ్బ

లాడు, పోరాడు.

సీ. దళము దళంబులోఁ దాఁకి యగ్గలికపై
నీడఁ బోవక వ్రేటులాడు నెడలు ...
భార. విరా. ౩. ౧౭౪.

సీ. ఇరువెలింగుల దండు బెరసి యుక్కున
వ్రేటు లాడుచోఁ జెలరేఁగి యడవి ద్రిమ్మ,
రులు ...
అచ్చ. రా. యు. ౨౫౦.

వ్రేత. వి. గొల్లది, గోపిక.

ఉ. వెన్నలు దిన్న తప్పునకు వ్రేతల మెచ్చుగ
నాఁడు రోటితో, నిన్నటుగట్టి త్రోచిన
యనీతి దలంచిరొ నేఁడు నన్ను నో,
వెన్నుఁడ యిట్లు సేసెదవు ...
హరి. పూ. ౪. ౨౪.

క. రా తల్లి రమ్మ తండ్రీ, వ్రేతలు గోపకులు
రండు వినుఁడీ గర్త, త్మ్మాతలమున నుండుఁడు
గో, వ్రాతముతో మీరు మీకు వలసిన
యెడలన్.
భాగ. ౧౦. పూ. ౯౧౭.

మ. కినుకన్ వ్రేతలు వచ్చి కొల్లలిడిరొయన్
గృష్ణుండు పాల్వెన్నలం, చనినన్ ...
దశా. ౯. ౧౯౩.

వ్రేఁతె. వి. గోపిక, గొల్లది.

ద్వి. మెఱపుల యొడనెడ మేఘముల్ బోలుచు,
తెలుఁగున శౌరి వ్రేతెల యొడనెడను, దన
మూర్తి యలర నా తరళ లోచనలు ...
అ. మ. క. ౨. ౧౦౪. పా. ౧౨. పం.

భుజంగ ప్రయాతము... వ్రేవ్రే,తలన్ బిల్లనం
గ్రోవిఁ దేఁ జాలు ప్రోడా.
అచ్చ. భా. ౩. ౫౫. పా.

ప్రేలిమిడి. వి. (√ప్రేలు.) చిటిక, త్రుటి.

గీ.......భావజాస్త్రాభిహతి మహాదేవుఁ
డొక్క, ప్రేలిమిడిఁ జెంపుసెడి కడు విరళి
గానియె. కు. సం. ౫. ౫౨౮.

సీ. హరిఁ జెత్తుకు ...

గీ.......ఎట్టివారికైన, నొరుల నొక ప్రేలి
మిడిఁ దిరల్ మరులుగొలిపి, దివియకు దేవి
నీయట్టి దీము గలుగ.
కు. సం. ౬. ౬౩౮.

ప్రేలిమి గావించు. స. క్రి. (ప్రేలిమి + కావించు) (అగ్నికి) ఆహుతి సేయు, కాల్చు.

సీ. విడిముడి పట్టులు ప్రేలిమి గావించి మల్లె
సాలలు బిట్టు మండఁజేసి ...
అచ్చ. రా. సుం. ౧౩౩.

ప్రేలియాడు. అ. క్రి. (ప్రేలి + ఆడు.) ప్రేలు, ప్రేలాడు.

ఉ.......కాంభావలి ప్రేలి యాడెడు మహా
ఫలముల్ ... నైష. ౫. ౩౯.

ప్రేలు = వేలు. అ. క్రి. ౧. ప్రేలాడు, లంబమానమగు.

ఆ. వివృత కేశ భరము ప్రేలంగ ద్రౌపది
సనిరి ... భార. సభా. ౨. ౩౦౧.

గీ. విపుల శాఖానాయుధములు ప్రేలఁగట్టి ...
భార. విరా. ౧. ౧౩౮.

క. కేలుం బగలును ముంగమున, ప్రేలుచుఁ బతి
వాయకున్న ప్రేఁగునవో ...
కు. సం. ౫. ౬౫౦.

(ముంగమున ప్రేలు=కనులకు కట్టినట్లుండు.)

౨. విడువక ఉండు.

ఉ. మాలని చేతనైన వినుమానిని దానము
లోలిఁ గొందు దు,శ్శీలత చే దురన్నము
భుజింతు నబద్ధము లాడుచుందు నే, కేళల
నేటి గట్టుకడ ప్రేలుచుఁ జేతులు చాతుఁ
గాసుకై, తాలిమి రెండు మూడు విడుతల్
గుడుతుంబురిఁ జైత్రకాన్నముల్.
జాహ్నవీ. ౮. ౧౧౬.

గీ. సోఁకు మూఁకల గొంగ మెచ్చు గనుదాళి,
బొట్టు మానికతోఁ గూర్చి పొసఁగనటుల,
ద్రాడు గట్టక సాగనెల్లఁ దతిమి యొడల,
ప్రేలు వలరాచ బలు బూచి వీడఁగలడె.
నీలా. ౧. ౧౦౩.

౩. మునుఁగు.

వ. ...భీమ మండలంబు ఒర్బింపుదము, సప్త
గోదావరంబున నాడుదము, వృద్ధ గంగా
జలంబుల ప్రేలుదము, తుల్యభాగాతోయం
బుల మునుఁగుదము ...
భీమ. ౬. ౧౦౬.

(శ. ర. పా. 'జలంబులఁ దేలుదము' ముద్రి. పా.)

—వి. ఔ. ౧. అంగుళి.

(బ: ప్రేళులు, ప్రేళ్లు, ప్రేలులు, ప్రేళ్లులు.)

గీ. కుడుచు నెడ వాని పెనుప్రేలు కూటిలోన,
దునిసి పడియున్న ప్రేల్ వృద్ధి తోయ
జాక్షి ... భార. ఆది. ౭. ౨౫౬.

ఉ. డప్పి జనించె ప్రేళుల పుటంబులు పొక్కఁ
దొడంగ ...
భార. విరా. ౧. ౧౪౮.

గీ. ...వేణువుపై ప్రేళ్లు మార్చి మార్చి, మరులు
కొలిపితే ... ఆము. ౫. ౬౭.

సీ. ప్రేళ్లులు గఱవంగ వెర వల్వరించిరో నోరఁ
జేతులు గ్రుక్కి నొల్లునాఁడ ...
నిర్వ. ౧. ౪౦.

సీ. మేనమే నాత్మజా మానినీ రత్నంబుఁ గేలి
కురంగంబు గేలి ప్రేల ...
భీమ. ౧. ౭౯.

గీ. ప్రేళ్ల మహనీయ రత్న ముద్రికలు దాల్చి,
పచ్చల కడెంబులును సర పణులుబూని...
కవిజ. ౩. ౧౧.

౨. అంగుళము, అంగుళ ప్రమాణము.

గీ. ఏసి గాండీవి కురుసేన నెగుల నతని, వారు
వెఱవక భీష్మునిఁ జేరి యొడల, ప్రేలెఁ డెడ
లేని యట్లుగ వివిధ భంగి, నిష్ఠురాస్త్ర
శస్త్రము లని నించి రధిప.
భార. భీష్మ. ౩. ౪౧౧.

క. ఇనుమున నేఁబది పలములు, నెనిమిది ప్రేళ్లా
యితముగ నేర్పడ గుండై, నునుపై యుం
డఁగఁ జేసిన, మనమున నిది మడ్డునకుఁ
బ్రమాణం బయ్యె. విజ్ఞా. ౩. ౧౧౮.

ప్రేళ్లకఱచు = తమ తప్పు నొప్పు కొనుటను
సూచించు.

సీ. సాహసంబులు మాని సంత్రాసములు బూని
పఱచు వారును ప్రేళ్లు గఱచువారు ...
వరాహ. ౩. ౪౭.

ప్రేలు మడచిచెప్పు = లెక్కించి చెప్పు.

క. ...రాజ్యం. బేవిధిఁ గ్రమ్మఱు నాఖర,
వీఖరవని ప్రేలు మడిచి తీర్పడఁ జెపుమా.
ఆము. ౩. ౪౪.

ప్రేళ్ల సందులను జాఱెడివారలు = సులభ
ముగా మోసపోవువారు, తెలివి తక్కువ
వారు.

ఉ. ఏల బజారి ఱంకులివి యవ్వరు మెత్తురు
నోరిలోపలన్, ప్రేలిడి నప్పుడున్ గఱవ
నేరఁడు నీ సుతుఁ డద్దపాపగాఁ, డే లలి
తాంగి నీ వనక తీరిక నందుకె యాయెఁ
బొమ్మ చాల్పులను ప్రేళ్ల సందులను
జాఱెడు వారలు లే రిటెవ్వరున్.
సారంగ. ౩. ౫౮.

ప్రేలుకాఢు. అ.క్రి. (ప్రేలుక + అడు.) ప్రేలాడు.
(శ. ర.)

ప్రేల్చు(లుచు) = వేలుచు. స.క్రి. ౧. హోమము
చేయు.

క. మనుజులలో నెవ్వఁడు దగ, దనవాఁడను
వాఁడు దుష్ట ధరణీశునకున్, దనకై వ్రేలిమి
వ్రేల్చెడు, జనుని తనువుగాల్చు వాయు
సఖుఁడ దయుండై... భర్తృ. ౧. ౪౮.

మ......సముద్రగ జ్వాల మహావహ్ని దు,ర్భ
రమై వ్రేల్చెడి హోతనైన స్పృశియింపం
గాల్చఁగాదే... మల్లభూ. ౧. ౪౮.

౨. దహించు, కాలుచు.

వ. కుసుమ శర శరీర భసిత చూర్ణంబు శరీరం
బునం దాల్చి నా మేను విభావసు నందు
వ్రేల్చెద. హర. ౩. ౯౩.

౩. వ్రేలఁజేయు.

ఉ. వెన్నెల రాకకై మొగము వ్రేల్చు చకో
రము భంగి జారుఁ డో, కన్నులఁ గల్గు
నిద్ర కడకన్నులఁ గూర్పక యొప్పు డెప్డు
వచ్చునన్న ను డాయునం చెదురు చూచు...
వెం. పంచ. ౧. ౨౫౪.

వ్రేలుచెవి. వి. (వ్రేలు + చెవి.) చెవియొక్క
వ్రేలాడు భాగము, తమ్మె.

శా. భామా యోజిత కుండలా భరణముల్
భామావలంబంబులై, భూమీ వల్లభ మూను
వ్రేలు చెవులం బోల్పరె ...
నైష. ౭. ౫౪.

వ్రేలుడు. విశే. (√ వ్రేలు.) వ్రేలాడునది, లంబ
మానము.

సీ. కరము వ్రేలుడులైన కర్ణపాశంబులఁ
దోరంపు బోఁగులు దొడిగినారు ...
నైష. ౪. ౭౩.

గీ. ......వ్రేలు డగు బొజ్జగల బూరగాలి
వాని ... ఆము. ౭. ౧౯.

వ్రేలుఁగొ(ల్గొ)మ్మ. వి. (వ్రేలు + కొమ్మ.)
వ్రేలాడుకొమ్మ, లంబమాన శాఖ.

సీ. తన వ్రేలుఁ గొమ్మలు మునులకుఁ గల్పిత
పర్ణశాలా కలాపములు గాఁగ ...
కాశీ. ౩. ౧౯౬.

గీ. చింతవ్రేల్గొమ్మ వంచుక సిగనుగట్టి, విడిచి
యుతికితి నయగారు మిడికి కూయు ...
హంస. ౩. ౧౪౪.

వ్రేల్మి = వ్రేలిమి. వి. ౧. హోమము.

సీ. నాల్గు కన్నుల వేల్పునకు వ్రేల్మి లెన్నేని
జేసి మేలేమియు జెందకున్న ...
అచ్చ. రా. బాల. ౫౪.

౨. యజ్ఞము, జన్నము.

గీ. అనుచు ననిచిన ప్రేముడి నాడ నచటు,
గదలి వదలని వేడ్కలఁ బొదలివార, లరిగి
రిమ్ముల కిమ్ముల నంత బంతి, శ్రేల్గ ధార
వ్రేల్మి నెతిఁగడ తేర్చియున్న.
అచ్చ. రా. బాల. ౮౩.

అనఘని మేఘనాదుఁడను నట్టిదయేని
...మ్మ వైరితో, నని యొనరింపఁగా వలసి
...డు వ్రేల్మి యొనర్చి హోమవహ్నిని
జనియించు దివ్యరథ మెక్కి-నచో నమరత్వ
మొందనిమ్మ ...

ఉ. రా. ౫. ౧౪.

వ్రేలుమి(ల్మి)డి. (వ్రేలు+మిడుకు.) (వృత్తి నివర్త లోపాదులు.) చిటిక, త్రుటికాలము.

గీ. కెరలి నెత్తురు గ్రాలుచుఁ గేళి సలిపి, వ్రేలు
మిడి నబ్బలము లెల్ల నేలఁ గలిపె ...

మార్క. ౬. ౧౫౬.

ద్వి. కడఁగి శ్వేతునకయి కాలుని వ్రేలు, మిడి
లోనఁ జంపు పెన్మదియవలీల ...

పండితా. వాద. ౨౨౫.

చ. విజయుఁడు వారినెల్ల నొక వ్రేల్మిడిఁ
ద్రుంచియు భీష్మసాయక, వ్రజము నడంచి
యున్ ... భార. విరా. ౫. ౧౪౪.

చ.......ఏ, కొలఁదులఁ బోవకట్లు దలకొన్న
హుతాశనుఁ డంతలోనఁ బూ,విలుతునిఁ
జుట్టు ముట్టుకొని వ్రేల్మిడిలో నొనరించె
నీఱుగన్. హరి. ఉ. ౬. ౬౫.

క. వడి మృగరూపముఁ గైకొని, చెడిపాఱెడు
యజ్ఞపురుష శిరముఁ దెగన్ వ్రే,ల్మిడి
... గడు వీరుఁడు వీరభద్ర
...డజా. శివ. సా. ౩౧౩.

ఆం. భా. ౩. ౩౦.

వ్రేల్మిబొట్టు. వి. (వ్రేల్మి+బొట్టు.) అగ్నిహోత్ర భస్మముచే నొసట ధరియించు బొట్టు.

సీ. గీ. వ్రేలుటిక దూలు దర్భ పవిత్ర మొప్పఁ,
బట్టె వర్ధనము వ్రేల్మిబొట్టు దనర, నల్లనల్లఁ
బలియున్న యాగ...ర జను దెంచె
గపటపుఁ జన్ని...

పద్మ. ౪. ౧౬౪

వ్రేవంకనామము. వి. (వ్రే+వంక+నామము. గొల్లలు పెట్టుకొను వంకరనామము.

ద్వి. తలిరుఁ బోణుల మానధనములఁ దివియు
నలినాస్త్రద్రోహ కన్నపుఁ గత్తి యనగ్ర
యామినీ సతిదాల్చు నట్టి వ్రేవంక, నామమా
యనఁ దోఁచె నలినారి యపుడు.

అ. సు. క. ౩. ౧౪౪. పా. ర. పం.

వ్రేవాడ. వి. (వ్రే+వాడ.) గొల్లపల్లి.

ద్వి. వేరుల వ్రేవాడ కెన్న ముచ్చిలఁగ ...

బస. పు. ... ౭౭౦. పం.

వ్రై

వ్రైహేయము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. వరిపంటకుఁ దగినది. ౨. వరిపైరు పెట్టినది, వరి చల్లిన క్షేత్రము.

—వి. అ. న. వరిపొలము, వరి పండుటకుఁ దగిన పొలము.

–